

DJELOVANJE ZAGREBAČKOG KAPTOLA I NJEGOVI KANONICI U 14. STOLJEĆU

Jerković, Marko

Doctoral thesis / Disertacija

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:683392>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Marko Jerković

**DJELOVANJE ZAGREBAČKOG
KAPTOLA I NJEGOVI KANONICI U 14.
STOLJEĆU**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2011.

UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTRE FOR CROATIAN STUDIES

Marko Jerković

**THE ZAGREB CHAPTER –
ITS ACTIVITIES AND CANONS IN THE
14TH CENTURY**

DOCTORAL THESIS

Zagreb, 2011

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Marko Jerković

**DJELOVANJE ZAGREBAČKOG
KAPTOLA I NJEGOVI KANONICI U 14.
STOLJEĆU**

DOKTORSKI RAD

Mentor:
doc. dr. sc. Jadranka Neralić

Zagreb, 2011.

Mentor:

doc. dr. sc. Jadranka Neralić, znanstvena savjetnica
Hrvatski institut za povijest
Opatička 10
10 000 Zagreb

Djelovanje Zagrebačkog kaptola i njegovi kanonici u 14. stoljeću

Sažetak

Djelovanje Zagrebačkog kaptola u 14. je stoljeću bilo vrlo raznoliko i kompleksno. Ova je crkvena institucija bila zadužena za pastoralnu skrb i jurisdikcijsko-administrativnu upravu na području čitave Zagrebačke biskupije s jedne strane, dok je s druge strane bila uklopljena u širi pravni sustav Ugarsko-hrvatskog kraljevstva čime je izravno utjecala na kreiranje civilizacijskih obrazaca slavonskih društvenih zajednica. Sukladno suvremenim tendencijama u zapadnoeuropskoj historiografiji ova studija problematizira djelovanje katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije u 14. stoljeću prvenstveno prozopografskom metodom, prateći životne putove njegovih pripadnika: kanonika, ali i ostalog svećenstva vezanog uz kaptolske unutarnje i administrativne poslove. Zbog toga je za potrebe ove studije prvo načinjen katalog kratkih početnih biografija trista šezdeset četvorice klerika čiji su životni putovi u jednom, kraćem ili dužem vremenskom razdoblju bili povezani uz Zagrebački kaptol. Disertacija problematizira pet središnjih istraživačkih pitanja: kako je izgledala unutarnja kaptolska hijerarhija i koje su bile obveze pojedinih članova kaptola; na koji su način svećenici u 14. stjecali kaptolske prebende; kakav je bio društveni sastav kaptola, odnosno kojeg su obiteljskog i geografskog porijekla bili svećenici okupljeni u kanonički zbor; na koji su način ambiciozni klerici ostvarivali uspješne crkvene karijere, koliki su bili prihodi kanonika, jesu li kumulirali nadarbine itd.; na koji je način Zagrebački kaptol u 14. stoljeću djelovao kao vjerodostojno mjesto, koje je vrste isprava izdavao, i koja je bila uloga zagrebačkih kanonika u pravnim procedurama. Iz istraživanja proizlazi da je Zagrebački kaptol okupljao isključivo svjetovno svećenstvo, te je bio čvrsto uklopljen u ugarsko crkveno uređenje «teritorijalnog tipa» što je podrazumijevalo nekoliko kategorija kaptolskog svećenstva: dostojanstvenike, arhidakone, jednostavne kanonike, pomoćno katedralno svećenstvo (uključujući prebendare) i pomoćne upravne službe. Stjecanje je prebende ovisilo prvenstveno o papi, odnosno njegovom pravu providiranja, a ostala dva načina ulaska u kaptol ostvarivala su se preko biskupskog kolacioniranja i kraljevog prava predstavljanja. Zagrebački kaptol nije bio socijalno zatvorena institucija, nego je u svoje redove okupljao plemiće, osobe porijeklom iz gradskih sredina, ali i kanonike skromnijeg porijekla i to iz srednjovjekovne Slavonije i općenito s područja ugarskoga crkvenog uređenja, kao i one porijeklom iz drugih europskih crkvenih uređenja.

Problemizirajući pitanja kumulacije kanonikata, pluralizma posjedovanja crkvenih nadarbina i nerezidiranja u mjestu obnašanja crkvene službe doznaje se da su oni svećenici koji su držali kanonikat Zagrebačkog kaptola u pluralitetu, odnosno koji su istovremeno imali kanonička mjesta u više kaptola, pokazivali najveće zanimanje za prebende upravo onih kaptola koji su pripadali ugarskome crkvenom uređenju, dok su im izvori dodatne zarade bile nadarbine od župa, oltara i hospitalia. Dijelu svećenstva kanonikat je Zagrebačkog kaptola tijekom 14. stoljeća predstavljao tek jednu stepenicu na putu do višeg mjesta u crkvenoj hijerarhiji, onog biskupskog. Put do ostvarenja uspješne crkvene karijere za ambiciozne je svećenike u 14. stoljeću vrlo često značio boravak u Papinskoj kuriji, na dvoru ugarsko-hrvatskih kraljeva, ili pak službu za biskupe ugarskoga crkvenog uređenja. U izgradnji crkvene karijere kanonicima je prednost moglo donijeti i njihovo obrazovanje, pa se dio kanonika odvažio na studijsku avanturu. Djelovanje Zagrebačkog kaptola u svojstvu vjerodostojnog mjesta rezultiralo je pretvaranjem njegove kanoničke zajednice u društvenu skupinu koja je na svakodnevnoj razini aktivno participirala u životu lokalnih zajednica, ali i koja je redovito komunicirala s predstavnicima središnje državne vlasti, učvršćujući se na taj način sve snažnije u društveno-pravni sustav srednjovjekovne Slavonije i Ugarsko-hrvatskog kraljevstva.

Ključne riječi: srednji vijek, 14. stoljeće, Zagrebački kaptol, kanonici, prebende, Zagrebačka biskupija, prozopografija, ugarsko crkveno uređenje, crkvene nadarbine, Papinska kurija, crkvene karijere, vjerodostojna mjesta (*loca credibilia*), sinekure, pluralizam, kumulacija nadarbina, vlastelinstva, kraljevski dvor

The Zagreb Chapter – Its Activities and Canons in the 14th Century

Summary

Fourteenth century is an outstanding period of social and economic prosperity in the history of the Zagreb cathedral chapter. By performing pastoral and liturgical duties as well as various public activities, the Zagreb chapter strongly influenced religious and social life of local communities in medieval Slavonia. During a hundred years long period canons of the Zagreb chapter were continuously communicating with Hungarian-Croatian royal curia which firmly incorporated that religious group into a legal system of the Kingdom. The Zagreb chapter personnel was also strongly connected to the central institution of the western Christendom, the Papal curia, the fact which undoubtedly contributed to the creation of their special social prestige on the local level. Having in mind these facts, the research of the Zagreb chapter social component must be emphasized. In western European historiography prosopography, the method of creating collective biography, has already become a standard tool in various researches of medieval religious institutions, both regular and secular. On the other hand, in Croatian historiography only few studies have applied this methodology. Furthermore, the only systematic attempt to compile all the Zagreb canons (not only medieval) biographies is an unpublished catalogue made by Ljudevit Ivančan at the beginning of the 20th century. Croatian historians, those who studied the Zagreb chapter directly (Ljudevit Ivančan, Ante Gulin, Radovan Gajer) and those who included its history in broader studies of Zagreb or Diocese of Zagreb (Ivan Krstitelj Tkalčić, Nada Klaić, Lelja Dobronić), dealt mostly with questions of internal structure of the Zagreb chapter, its landed possessions, or some specific topics related to the chapter's administrative role or its other duties. So far historiography of the Zagreb chapter did not pay attention to the questions of identity of canons, mechanisms that determined entry into the corporation, personal contacts, careers etc.

For the purpose of the study of the Zagreb chapter personnel in the 14th century, I used prosopography, as the most suitable method. Firstly, 364 biographies were compiled, and they constituted a firm basis on which social and church trends could be drawn. Biographical catalogue includes all the canons which actually entered the corporation, as well as all the candidates which only possessed papal bull but never entered the corporation, all the supplicants for the *stallum*, and also all the clerics

adjacent to the 14th century Zagreb chapter: prebendaries and other lower cathedral clergy. Data about all those priests were drawn from various sources: normative (Statutes of the Zagreb chapter; royal decretals), papal documents (provisions, supplications), charters issued by the Zagreb chapter, charters issued by other Slavonian and Hungarian ecclesiastical and political institutions, university sources. All the gathered information were organized in the computer database, and were afterwards used for creating catalogue and tables that could be compared and cross-referenced as well as the entire study.

Since its foundation at the end of the 11th century the Diocese of Zagreb was incorporated into the Hungarian ecclesiastical system which influenced further lives and careers of its cathedral priests. First of all, as in other cathedral chapters belonging to the Hungarian ecclesiastical system, the canon community of the Zagreb chapter was exclusively formed by secular priests. Secondly, organizational structure of the Zagreb chapter corresponded with the system found on the Hungarian ecclesiastical territories. Data on the internal chapter's organization can be found in the Statutes of the Zagreb chapter (first redaction in 1334, second redaction around the year 1354). Throughout the 14th century Zagreb chapter's hierarchy, four dignitaries were governing the corporation: the provost, the lector (reading canon), the cantor (chanting canon) and the provost of the collegiate chapter of Čazma. They were followed by ten archdeacons: the one of Zagreb (cathedral archdeacon), of Dubica, Komarnica, Gorica, Kalnik, Vaška, Čazma, Bekšín, Varaždin and Vrbovec. Provost of Zagreb was also the archdeacon of Gora and Zagorje, and the provost of Čazma was the archdeacon of Gušće and Svetačje. Archdeacons were followed by the *custos* (custodian), and by simple canons. Prebendaries and other lower clergy (*sublector*, *succentor*, anagratians, bell ringers) followed the simple canons. The chapter had its additional offices – those occupied by canons: dean, *comes seruorum*, two registrators, chapter's judge; and those occupied by prebendless persons: *decimatores*, *cellerarius*, village administrator and vice-archdeacons. The chapter of Zagreb possessed 32 prebends in the 14th century which placed it in the category of larger cathedral corporations in the Kingdom of Hungary-Croatia.

Path to cathedral prebend of Zagreb was extremely complex. The practice of granting prebends depended mostly on three factors: papal right to provide candidates;

the right of local ordinary (bishop) to collate the candidate and the royal right of patronage. In the 14th century the pope and the Papal curia succeeded to apply even more than in earlier periods the idea of the plenitude of power (*plenitudo potestatis*) in granting ecclesiastical benefices. Prebend-granting in the Zagreb chapter case also depended primarily on the Papal curia. Ideally, cleric would present a supplication to the pope asking for a prebend; if the pope answered positively, papal provision would be issued. This bull did not mean that the candidate automatically became a member of the chapter, rather it gave him the necessary tool in his further efforts to be installed canon. The main reason why papal provisions could not be always effective was the fact that not all the offices to which candidates applied were vacant. During the 14th century natural death of a canon was the main reason for vacancy in the Zagreb chapter. Others were resignation, exchange of benefices and career advancement. Most of the candidates had to face the fact that their installment had to be prolonged. To answer this situation Papal curia started issuing provisions of expectancy or provisions with reservations which granted the wanted benefice to the candidate, but only after the *stallum* got vacant. By creating this «market of benefices», in the words of German historian Brigide Schwarz, Papal curia effectively applied its authority on the Zagreb chapter canon society.

Unlike some other European cathedral corporations which granted prebends only to aristocracy, the Zagreb chapter was not a socially homogenous institution. We find members from different social groups occupying chapter's prebends: landed noblemen, burghers, and individuals for whom we can reasonably assume that they belonged to lower social strata (at least poor gentry). In accordance to their social background there comes the geographical origin of canons: mostly clerics from the Diocese of Zagreb were persons interested in the Zagreb chapter prebend, but there were also candidates from other parts of the medieval Hungarian ecclesiastical system. During the «Avignon Papacy» period, 1309-1378, the rate of «foreigners» increased, and we can find clerics from Italy, France and Germany acquiring provision for the Zagreb chapter prebends. The reign of king Sigismund's encouraged interest of German clerics for the prebends of the cathedral chapter.

Cathedral offices were attractive to clergy because of their financial benefits. In the 14th century the chapter of Zagreb was a strong economic institution, which

possessed and governed numerous possessions concentrated around three centres: Zagreb, Sisak and Varaždinske Toplice. The accumulation of estates during the 12th, and even more throughout the 13th century by the chapter (canons) reflected the new economic trends and creation of their social and economic identity. This was most vividly manifested in the process of separating the chapter's *mensa* (an overall of incomes belonging to ecclesiastical institution) from the bishop's *mensa* which ended in the 13th century. Most likely during the reform movement of bishop's Augustin Kažotić (1303-1322), chapter's landed possessions were reorganized – his reform's main goal was to ensure continuing agricultural production and effective tax collection mechanisms.

Cathedral prebends were attractive to clerics mainly because they could be combined to other benefices. This opportunity led to the pluralism and accumulation of benefices, a trend clearly visible in the case of the Zagreb canon community. Throughout the 14th century the Zagreb canons enjoyed their prebends in two ways: residing in the chapter and fulfilling their pastoral and other tasks, and as non-resident canons enjoying their prebends *sine cura*. Zagreb canons were cumulating benefices mainly on the territories of the Hungarian ecclesiastical system – the most attractive were cathedral and collegiate prebends in neighboring dioceses (Veszprem, Pécs) and rich benefices although not in close vicinity to Zagreb. Besides chapter's prebends, Zagreb canons cumulated benefices of parochial churches, altars, chapels and hospitals, prevalently in the Diocese of Zagreb and in other dioceses of the Hungarian ecclesiastical system. Several Zagreb chapter canons advanced to the bishopric position in the dioceses mostly belonging to the same, Hungarian ecclesiastical system. Some of them made successful careers, advancing to the metropolitan honor or richer bishopric sees.

Sinecures were tolerated because cathedral chapters represented a pool of capable individuals who could work in papal, bishop's or king's administration. We find canons of the Zagreb chapter working in the Papal curia – in the papal chapel, in cardinals' *familia*, in various curial administrative offices or within the Diocese of Zagreb as appointed papal delegated judges. The 14th century popes granted cathedral prebends to clerics on a regular basis as an award for loyal services. On the other hand, Zagreb canons worked in royal administration which, under Caroberto and Louis the

Great of Anjou, became more complex. Canons worked as royal chaplains, in king's chancery or in king's diplomacy. Bishops of Zagreb and bishops in other dioceses of the Hungarian ecclesiastical system employed Zagreb canons as vicars, local ecclesiastical administrators and as their legal representatives in the Papal curia. They were fit for such offices as they had received basic education in the Zagreb cathedral school which educated young men in disciplines of the *trivium*. Only a few of Zagreb canons received University training, and among them canon lawyers dominated. They attended the University of Padua, one of the best medieval law schools, whereas others chose newly founded University of Vienna (1365).

Canons of the Zagreb chapter did not use their different skills only as king's, bishop's or papal administrators. Since the time of bishop Stephen II (1225-1247) the chapter of Zagreb was acting as the place of authentication (*locus credibilis*) meaning that this institution had the right to issue authentic documents. In the 14th century charters issued by the Zagreb chapter multiplied and its activities augmented. This chapter's role profoundly changed the social position, status and the role of the canons. Besides fulfilling their religious duties, they transmitted the written record, and were actively involved in secular legal affairs. As the place of authentication the cathedral chapter performed two main activities: internal and external. As the result of its internal activities *litterae fassionales*, documents attesting to transfers of property composed at the behest of the parties concerned (mostly local nobility) were issued. External activity was undertaken as the answer to the *mandatum* of higher instances. Chapter's delegate (*homo capituli*) accompanied royal baillif (*homo regius*) on the field and witnessed various legal procedures (introduction into the estate, perambulation of the estate etc). After that chapter would compile the report (*relatio*) about the work accomplished, and sent it to king or his local representative. As the place of authentication the Zagreb chapter transumed charters too, and served as the archives in which the involved and interested parties would deposit their documents.

The inner world and identity of the Zagreb chapter canons, created in the 14th century, emerged from dynamical processes providing clerics with continuous growing interest in cathedral prebends. By the end of the 14th century the Zagreb chapter canons became elite social and ecclesiastical group on the local level, actively participating in religious and secular procedures, while on the other hand, the mutual threefold

communication between the Zagreb chapter members, the Papal curia and the royal court, connected Slavonia to the western Europe and higher echelons of medieval society.

Key words: the Middle Ages, the 14th Century, the Chapter of Zagreb, Canons, Prebends, Diocese of Zagreb, Prosopography, Hungarian Ecclesiastical System, Ecclesiastical Benefices, Papal Curia, Ecclesiastical Careers, Places of Authentication (*loca credibilia*), Sinecures, Pluralism, Accumulation of Benefices, Manors, Royal Court

SADRŽAJ

I. Uvod	1
Metodologija	3
Izvori	7
Stanje istraženosti	14
a) Osvrt na tendencije u zapadnoeuropskoj crkvenoj historiografiji	14
b) Historiografija o Zagrebačkom kaptolu	20
II. Unutarnja organizacija Zagrebačkog kaptola	31
Tipološke koordinate	31
Normiranje strukture Kaptola	39
Broj kanonikata i veličina kaptola	47
Hijerarhija u kaptolu	49
1.) Prepozit	51
2.) Lektor	52
3.) Kantor	54
4.) Prepozit Čazmanskog kaptola	54
Arhidakoni	57
Kustos	63
Obični ili jednostavni kanonici	63
Pomoćno katedralno svećenstvo	66
Pomoćne upravne službe	68
III. Kako do prebende? Načini stupanja u kanonički zbor	72
Tržište nadarbina: papa i Kurija	72
1.) Supliciranje	74
2.) Papino providiranje	80
3.) Uplate	91
4.) Razlozi ispražnjenosti	93
Biskupsko kolacioniranje	96
Pravo predstavljanja: kralj i kraljevska kurija	101
Ulazak u posjed kanonikata	105
IV. Društveni sastav	108
Osvrt na prilike u zapadnoeuropskim kaptolima	108
Društvena slojevitost Zagrebačkog kaptola	111
Strategije	123
a) Plemeniti kanonici	123
b) Kanonici skromnijeg porijekla	128
c) Kanonici «građani»	130
«Stranci»	133
V. Ambiciozni kanonici i njihove karijere	143
Načini uživanja prebende	143
Prihodi	147
1.) Kaptolska <i>mensa</i>	148
2.) Vlastelinstva u 14. stoljeću	150
<i>Posjedi u zajedničkom vlasništvu kaptola</i>	152

<i>Posjedi pojedinih kanonika</i>	153
<i>Zakupni prediji</i>	155
<i>Kaptolski komitati Sisak i Toplica</i>	159
3.) Porezi	161
<i>Zagrebačko vlastelinstvo</i>	163
<i>Prihodi iz sisačkog i topličkog komitata</i>	168
<i>Pristojbe iz Gradeca</i>	169
<i>Davanja na vinograde «stranaca» i prihodi od mlinova</i>	170
4.) Procjene vrijednosti prebende	171
5.) Raspodjela po častima	174
Pluralitet kanonikata	176
Dodatni prihodi: župe, hospitali, oltari	189
Biskupske časti	197
U službi Kurije	204
1.) Svećenici s kanonikatom Zagrebačkog kaptola u Kuriji	205
2.) Kurijalni službenici na terenu	214
U službi biskupâ	223
1.) U službi zagrebačkih biskupa	224
2.) U službi biskupa ugarskoga crkvenog uređenja	234
3.) Prokuratorji	239
U službi svjetovnih institucija	250
Školovanje	259
1.) Katedralna škola	259
2.) Sveučilišno obrazovani kanonici	263
3.) Crtica o školovanju goričkog arhidakona Ivana	270
VI. Locus credibilis	275
Što su <i>loca credibilia</i> ?	275
1.) Formiranje vjerodostojnih mjesta	276
2.) Zagrebački kaptol kao mjesto javne vjere	283
Kancelarija	286
Isprave	292
1.) Izjave Zagrebačkog kaptola	297
2.) Izvještaji	304
3.) Transumpti	310
4.) Kaptolske isprave o Kaptolu	312
Kaptolski izaslanici	314
Izdavači mandata	328
Osvrt na područje južno od Gvozda	337
Autenticiranje isprava	340
Čuvanje dokumenata	350
VII. Zaključak	358
Izvori	371
Literatura	375
Prilog: Prozopografski katalog	392
Životopis autora	577

I. Uvod

Srednjovjekovni je Zagrebački kaptol bio jedna od središnjih crkvenih institucija Zagrebačke biskupije. On je svojim djelovanjem utjecao na društveni i kulturni život, kako na užem području današnje središnje i sjeverne Hrvatske, tako i na širem području Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. Ova je crkvena korporacija u 14. stoljeću imala i civilizacijsku ulogu čime je ona velikim dijelom oblikovala sustav vrijednosti društvenih skupina s kojima je bila u svakodnevnom i neposrednom dodiru. Takva se uloga očitovala u tome što je Zagrebački kaptol bio središte pismenosti jer je tijekom 14. stoljeća naročito razvio i širio svoju djelatnost u svojstvu mjesta s javnom vjerom, ali i u skrbi oko religijskih aspekata svakodnevnog života lokalnih zajednica. Imajući na umu takav položaj u sklopu srednjovjekovnog društva, ova studija istražuje djelovanje Zagrebačkog kaptola i njegove kanonike, kao i druge članove te crkvene institucije u 14. stoljeću. Središnja pitanja koja čine okosnicu istraživanja odnose se na način funkcioniranja Zagrebačkog kaptola i na kolektivni identitet njegovoga kanoničkog društva. Budući da je naglasak u istraživanju stavljen upravo na zajedničke karakteristike kaptolskog personala, ovaj rad instituciju Zagrebačkog kaptola promatra prvenstveno sa stajališta crkveno-socijalne povijesti. Postavlja se pitanje koje su bile zajedničke karakteristike članova kaptola te kako su i u kojim poslovima oni djelovali. Uzevši u obzir civilizacijsku ulogu Zagrebačkog kaptola i njegov utjecaj na oblikovanje kulturoloških obrazaca unutar kojih su živjele lokalne zajednice srednjovjekovne Slavonije,¹ otvara se i pitanje na koji se način Zagrebački kaptol predstavljao pred vanjskim svijetom, koliki je bio opseg njegove djelatnosti i na koji se način odvijala komunikacija sa slavonskim društvenim zajednicama.

Jedno od glavnih pitanja koje se provlači kroz čitavo istraživanje je upravo ono o intenzitetu i međuodnosu silnica koje su utjecale na formiranje kanoničkog identiteta jer su djelovanje Zagrebačkog kaptola i njegovih kanonika odredili upravo crkveni i društveni

¹ Područje srednjovjekovne Slavonije podrazumijeva današnju središnju i sjevernu Hrvatsku, odnosno uglavnom se poklapalo s granicama Zagrebačke biskupije: «zemljišni opseg političke Slavonije, odnosno slavenskog banata, ponajviše se podudara s područjem zagrebačke biskupije koju je Ladislav I utemeljio u vrijeme svog pohoda na Hrvatsku ili malo potom»... «U svakom slučaju, od vremena kad s tim u vezi počinjemo raspolagati konkretnim i pouzdanim vrelima, granice zagrebačke biskupije uglavnom su se poklapale s područjem srednjovjekovne banske Slavonije (veća je iznimka jedino najsjeverniji od ukupno četrnaest arhiđakonata te biskupije, bekušinski, koji se nalazio u županiji Zala) Na istoku se ta granica gotovo posve podudarala s granicom između križevačke županije na jednoj strani i požeške i baranjske na drugoj.» Stanko Andrić, Upravna zasebnost i društvene osobitosti srednjovjekovne Slavonije, u: Milan Kruhek (gl. ur.), *Hrvatsko-mađarski odnosi 1102.-1918., Zbornik radova*, Zagreb, 2004., str. 89.-94. O takvom definiranju Slavonije u srednjem vijeku vidi i: Stanko Andrić, Studenti iz slavonsko-srijemskog međuriječja na zapadnim sveučilištima u srednjem vijeku, *Croatia Christiana periodica* (dalje CCP), god. 20/br. 37 (1996.), str. 117.-152., gdje autor kaže da se Srednjovjekovna Slavonija rasprostirala od planine Gvozd na zapadu, do Drave kod Varaždina na sjeveru i do Požeškoga gorja na istoku. Obuhvaćala je, također, i današnju sjeverozapadnu Bosnu (str. 117.). Radi lakšeg prostornog predočavanja o izgledu srednjovjekovnih županija Ugarsko-hrvatskog kraljevstva vidi i interaktivnu kartu: Pál Engel, *Hungary in the Late Middle Ages*, Budimpešta, 2001. (CD-ROM izdanje).

okviri 14. stoljeća. Zagrebački je kaptol čitavo 14. stoljeće zapravo egzistirao u međuprostoru između izgradnje stabilnog unutarnjeg uređenja i razvoja unutarnje samosvijesti s jedne i prodiranja centralizirajuće politike središnje institucije zapadnog kršćanstva, papinstva, kao i nužnog uklapanja u svjetovni pravni sustav Ugarsko-hrvatskog kraljevstva s druge strane. Izravno ili neizravno, vrijednosni sustav i centralizacija koja se u 14. stoljeću odvijala na razini čitave Crkve nedvojbeno su utjecale na oblikovanje kolektiviteta kanoničkog društva. Jednako tako, kanonička zajednica Zagrebačkog kaptola osnaživala je svoj položaj i upletenošću u svjetovne pravne procedure Ugarsko-hrvatskog kraljevstva: kralj i državni aparat te svjetovni pravni sustav izravno su ovisili o mjestima s javnom vjerom, što je pogodovalo podizanju ugleda kaptola i njegovom jasnom definiranju u državnom sustavu.

Ipak, istraživanje oblikovanja kanoničke zajednice i njezinog komuniciranja s vanjskim svijetom, nije moguće bez spoznaja o tome tko su bili članovi Zagrebačkog kaptola u promatranome razdoblju. Istraživanjem zajedničkih karakteristika kaptolskoga osoblja stječe se uvid u konkretno djelovanje pojedinih članova kaptola te se omogućava promatranje trendova povezanih uz njihov društveni život. U tu svrhu učinjeno je preliminarno istraživanje kako bi se identificiralo kanonike i druge svećenike povezane uz Zagrebački kaptol u 14. stoljeća što je rezultiralo stvaranjem kataloga članova ove crkvene institucije. Izvori iz 14. stoljeća daju podatke o 284 klerika koji su bili kanonici Zagrebačkog kaptola ili su se za mjesto u kaptolu natjecali i 80 članova kaptola koje nalazimo u službi prebedara ili drugog nižeg katedralnog pomoćnog svećenstva. U navedenu brojku uključeni su dakle rezidirajući kanonici Zagrebačkog kaptola, oni svećenici koji su držali kanonikat u sinekuri, svećenici koji su se tek natjecali za prebendu navedene institucije ili za prebendu u Zagrebačkoj biskupiji općenito, kao i oni koji nisu pripadali kanoničkom društvu u užem smislu, nego su kao niže svećenstvo u katedrali bili vezani uz djelovanje kaptola. Upravo su njihove kratke početne biografije poslužile kao temelj daljnjem proučavanju povijesti te institucije u navedenom razdoblju.

Stjecanjem uvida u to tko su bili članovi Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću na površinu izvire kompleksna problematika čijim se raslojavanjem dobiva jasniji uvid u način djelovanja te institucije kao društvene i crkvene zajednice. Upravo su zato i sama istraživačka pitanja grupirana u nekoliko cjelina. Cilj prve skupine istraživačkih pitanja je stvaranje jasnije slike o unutarnjoj organizaciji Zagrebačkog kaptola. Dobivši, naime, svoje statute 1334. kanonička je zajednica na normativnoj razini regulirala svoj život i unutarnje odnose, pa se postavlja pitanje kako je izgledala unutarnja struktura i hijerarhija Zagrebačkog kaptola.

Upravo povezano s ovim pitanjima je i ono o broju kanonikata s kojim je raspolagao Zagrebački kaptol, ali i o obvezama i društvenom položaju članova te institucije.

Jedno od temeljnih pitanja je i ono o načinima stjecanje kanonikata i prebendi u Zagrebačkom kaptolu. Kakvu je proceduru pojedini svećenik morao proći da bi došao do prebende, je li imao utjecajne zaštitnike te u kojoj su mjeri papa, biskup i kralj utjecali na stjecanje kanonikata. Prilikom istraživanja ove problematike uključeni su svi oni svećenici koji su u jednom trenutku ušli u utrku za prebendu Zagrebačkog kaptola i na taj način postali potencijalni kandidati za kanonički *stallum*.

Posebnu skupinu čine pitanja povezana uz društveni profil samih kanonika Zagrebačkog kaptola. Cilj ove skupine istraživačkih pitanja je stvoriti jasniju sliku o društvenim trendovima povezanima uz Zagrebački kaptol. Analiza kolektivne biografije kanonika Zagrebačkog kaptola razjašnjava upravo društvene trendove toga razdoblja povezane uz društvenu mobilnost, odnose svećenstva s drugim društvenim skupinama, crkvene karijere, službe u Kuriji ili kraljevskom dvoru, naobrazbu kanonika i sl. Cilj je ispitati i je li sama pripadnost ovoj instituciji utjecala na stvaranje specifične lokalne crkvene elite u srednjovjekovnoj Slavoniji. Budući da su kaptoli kao dio univerzalne srednjovjekovne Crkve ostvarivali intenzivan odnos s Papinskom kurijom, a kao dio Ugarsko-hrvatskog kraljevstva s kraljem i njegovim upravnim aparatom, proučavanje Zagrebačkog kaptola omogućava nešto jasniji uvid u političke i crkvene odnose toga vremena. Istraživanje ove problematike razjašnjava i odnose Zagrebačkog kaptola sa svjetovnim kraljevim dvorom, plemstvom i gradovima s jedne strane, te s crkvenim institucijama (Papinska kurija, biskupi, drugi kaptoli) s druge strane.

Zagrebački je kaptol utjecao na društvene i kulturalne odnose slavonskih lokalnih zajednica u srednjem vijeku. To se vidi kroz djelovanje kanonika i samog Zagrebačkog kaptola u svojstvu mjesta s javnom vjerom. Zato je osobita pažnja posvećena rekonstrukciji pravnih procedura povezanih uz izdavanje dokumenata kako bi se odgovorilo na pitanje na koji je način Zagrebački kaptol u 14. stoljeće djelovao kao vjerodostojno mjesto (*locus credibilis*) i kako je tim putem utjecao na lokalne zajednice.

Metodologija

Osnovni metodološki princip u istraživanju djelovanja Zagrebačkog kaptola i njegovih kanonika je kombinirana uporaba prozopografije, komparativne metode i analize diplomatske građe. Prozopografija, odnosno metoda kolektivne biografije je kvantitativna metoda koja je u modernoj historiografiji dosegla status pomoćne povijesne znanosti i koja se

sve više koristi u istraživanjima članova crkvenih institucija. Definiciju prozopografije i njezine teorijske okvire dao je Lawrence Stone koji navodi kako je prozopografija «istraživanje zajedničkih pozadinskih karakteristika neke grupe povijesnih aktera, tako da se kolektivno istražuju njihove biografije».² U središtu je prozopografskih istraživanja grupa koja se može jasno definirati, npr. članstvom u pojedinoj političkoj, crkvenoj ili kakvoj drugoj instituciji i to na temelju unaprijed postavljenih parametara poput obiteljskog statusa, društvenog porijekla, ekonomskog položaja, obrazovanja, vjerske pripadnosti i sl. Prvotno je ta metoda nastala kao pomoćno sredstvo u istraživanju antičkih i novovjekovnih političkih elita, budući da je omogućavala rekonstrukciju pozadine njihovoga djelovanja. Na temelju prozopografskih istraživanja dobiva se mogućnost rekonstrukcije obiteljskih i društvenih veza između skupina u čijim je rukama koncentrirana moć, a zatim se praćenjem stotina biografija ustanovljuju trendovi karakteristični kako za povijest promatrane institucije, tako i općenito za društvo pojedinog povijesnog razdoblja.³

Svećenstvo se, kako svjetovno tako i ono redovničko, u suvremenoj historiografiji sve više promatra kao društvena skupina i to upravo kroz prizmu prozopografskih istraživanja.⁴ Uvidjevši dobre perspektive korištenja kolektivne biografije u promatranju djelovanja svećenstva, strani povjesničari istražuju široku paletu tema. Budući da su upravo najviši i najugledniji članovi crkvene hijerarhije, poput kardinala, biskupa ili nadbiskupa, u izvorima zastupljeni mnogo više od drugoga svećenstva, oni su i najpogodnija skupina za istraživanje. Tako se istražuju njihove crkvene i političke karijere, mreže poznanstava, načini stjecanja crkvenih službi, porijeklo itd. S druge se strane pomoću te metode nastoje rekonstruirati kronološki popisi nosioca svih službi pojedine institucije (primjerice kaptola ili samostana), što je u svakom slučaju jedan od osnovnih preduvjeta za daljnje proučavanje njezine

² Lawrence Stone, *Prosopography, Daedalus – Journal of the American Academy of Arts and Sciences*, vol. 100 (1971.), str. 46.

³ Isto, str. 47.-57.; vidi i: Stanko Andrić, *Mogućnosti istraživanja crkvene povijesti Slavonije u srednjem vijeku, Historijski zbornik*, god. LIII (2000.), str. 18.-19. O mogućnostima primjene, ali i ograničenjima prozopografije u povijesnim istraživanjima opširnije: T. F. Carney, *Prosopography: Payoffs and Pitfalls, Phoenix – the Journal of the Classical Association of Canada*, vol. XXVII (1973.), str. 156.-179.; i: Neithard Bulst, *Zum Gegenstand und zur Methode von Prosopographie*, u: Neithard Bulst i Jean-Philippe Genet (ur.): *Medieval Lives and the Historian. Studies in Medieval Prosopography*, Michigan, 1986., str. 1.-16. Unatoč tome što je prozopografija sve raširenija u povijesnim istraživanjima, ona, kao i ostale kvantitativne metode, izazivaju stanovite kontroverzije i otpor dijela povjesničara upravo zbog jakog oslanjanja na statistiku i ustanovljivanju trendova koji ne mogu dovoljno jasno rasvijetliti ljudsko djelovanje. Opširnije: Peter Burke, *History and Social Theory* (2. izdanje), Polity Press, 2005., str. 38.

⁴ Opširnije: Jadranka Neralić, *Put do crkvene nadarbine. Rimska kurija i Dalmacija u 15. stoljeću*, Split, 2007., str. 9.-10.; Ista, «... tibi qui ut asseris, de nobili genere ex utroque parente procreatus existis, auctoritate presentium indulgemus...» Plemstvo i crkvena karijera u papinskim dokumentima 15. stoljeća, u: Suzana Miljan & Marko Jerković (ur.), *Izabrane teme iz hrvatske povijesti. Zbornik radova*, Biblioteka DIES HISTORIAE, knj. 2, Zagreb, 2007. (dalje *Izabrane teme*), str. 155.

povijesti.⁵ Zatim se nastoji utvrditi što je sve određivalo pripadnike promatrane institucije kao grupu, jesu li čuvali homogeni karakter i jesu li u promatranom razdoblju prolazili kroz kakve strukturalne promjene unutar zajednice.

Pod povećalo prozopografskih istraživanja sve češće dolaze članovi srednjovjekovnih kaptola. Nakon što su istraživanja crkvene administracije i formalne organizacije kaptola dobrim dijelom iscrpljena, zapadnoeuropski i svjetski povjesničari okrenuli su se promatranju biografija kanonika i drugog svećenstva u kaptolima.⁶ Upravo su kanonici pogodna skupina za prozopografska istraživanja jer su činili čvrsto definiranu skupinu koja je snažno utjecala na kulturu europskih biskupija i koja je u većoj ili manjoj mjeri ostvarivala zasebna društvena i pravna obilježja naspram drugih društvenih skupina (poput stanovnika gradova ili plemstva).⁷

Izravnih prozopografskih monografskih studija o kaptolima dalmatinsko-hrvatskog i slavonskog crkvenog uređenja nažalost nema, pa su kao metodološki uzori u istraživanju Zagrebačkog kaptola poslužili radovi stranih autora. Prozopografski metodološki pristup najbolje se očituje u radovima njemačke historiografije, a posebice u monografiji o rimskim kaptolima sv. Ivan Lateranski i sv. Maria Maggiore u 14. stoljeću njemačkog povjesničara Andreasa Rehberga.⁸ On je kanonike tih dvaju rimskih kaptola istražio uzevši u obzir sljedeće aspekte: unutarnju strukturu kaptola; način stupanja u kanonički zbor; društveno i geografsko porijeklo kanonika; mogućnosti političkog povezivanja; njihov ekonomski položaj; i karijere koje su ostvarivali.⁹ Upravo zbog takve organizacije istraživačkih pitanja Rehbergova je studija obrazac i za istraživanje Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću. Druga je okosnica istraživanja Zagrebačkog kaptola i njegovih kanonika u 14. stoljeća studija o Pečujskom kaptolu u srednjem vijeku mađarskog povjesničara Tamása Fedelesa.¹⁰ U njoj je autor

⁵ Andrić, *Mogućnosti istraživanja crkvene povijesti*, str. 19.

⁶ Vidi: Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 9.

⁷ Ogledan primjer studije o nastojanjima da kaptoli kao zajednice ostvare gospodarsku neovisnost od drugih društvenih i crkvenih subjekata, napose biskupa je djelo Evereta U. Crosbyja o raspodjeli prihoda između engleskih biskupa i kaptola: *Bishop and Chapter in Twelfth Century England – a Study of the Mensa Episcopalis*, Cambridge, 1994.

⁸ Andreas Rehberg, *Die Kanoniker von S. Giovanni in Laterano und S. Maria Maggiore im 14. Jahrhundert. Eine Prosopographie*, Tübingen, 1999.

⁹ Aspekte proučavanja Rehberg objašnjava u posebnom poglavlju «Zum Aufbau der Arbeit und zu den Tabellen [radi se o tablicama s prozopografskim podacima o kanonicima – op. M. J.]». Rehberg, *Die Kanoniker*, str. 14.-17.

¹⁰ Tamás Fedeles, *A pécsi székeskáptalan személy összetétele a késő középkorban (1354-1526)* [*Kanonici Pečujskog stolnog kaptola u kasnom srednjem vijeku (1354-1526)*], Pečuh, 2005. Veliku prepreku u čitanju i razumijevanju knjige hrvatskim povjesničarima bi mogla predstavljati jezična barijera, međutim, upravo baze podataka u dodatku knjige, a zatim i bogato opremljen znanstveni aparat, koji se sastoji od vrlo detaljnih bilježaka s referencama na izvore i literaturu, dijagrama i tablica kojima je autor popratio sam tekst te pregled sadržaja koji se donosi na engleskom i njemačkom jeziku, omogućava snalaženje u knjizi i njezino barem djelomično razumijevanje.

prozopografskom metodom istražio kanonike Pečujskog kaptola utvrđujući njihov identitet i zajedničke karakteristike, kao i strukturalnu organizaciju ove institucije u razdoblju od sredine 14. stoljeća do 1526. godine. Fedelesova je studija tim vrijednija jer je Zagrebački kaptol, kao i Pečujski kaptol, pripadao istome crkvenom uređenju.

Kako bi se utvrdile kolektivne karakteristike članova Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću, u ovome je istraživanju poslužila digitalna baza podataka, u kojoj su podaci iz mnogobrojnih i raznolikih izvora bili razvrstani prema sljedećim parametrima: 1. Dokument; 2. Regest; 3. Datum izdanja dokumenta; 4. Mjesto izdanja dokumenta; 5. Ime kanonika ili drugog člana kaptola; 6. Imenski predikat; 7. Društveno ili geografsko porijeklo kanonika; 8. Biskupija; 9. Obrazovanje; 10. Crkvena služba/nadarbina; 11. Prihodi od nadarbine; 12. Procedura; 13. Argumentacija; 14. Literatura.¹¹ Izvori rijetko daju dovoljno podataka za popunjavanje svih promatranih kategorija, no upravo je osnovna prednost prozopografije mogućnost prevladavanja takvih «rupa» iz izvora argumentom kvantitete. Naime, promatranjem 364 biografije kanonika, potencijalnih članova kaptola i nižeg svećenstva na temelju širokog spektra izvora stvara se jasnija slika iz koje proizlaze zaključci o trendovima povezanima uz tu instituciju.

Osim prozopografije u istraživanju Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću korišteni su i drugi metodološki principi. Analiza diplomatske građe koju je izdavao Zagrebački kaptol daje jasniji pogled na djelovanje čitave institucije i omogućava obuhvatniju obradu pojedinih istraživačkih pitanja. Isključivim oslanjanjem na metodu kolektivne biografije koja je u svojoj osnovi kvantitativna vrlo lako se može izgubiti šira perspektiva i društvenodogađajni kontekst. Budući da je Zagrebački kaptol djelovao kao vjerodostojno mjesto, odnosno da su isprave koje je on izdavao imale snagu javne vjere, korištena je i analiza dokumenata, odnosno diplomatske građe koju je ta crkvena institucija izdavala i analiza pravnih procedura

¹¹ Kategorije «Mjesto izdavanja dokumenta» i «Vrijeme izdavanja dokumenta» govore o prostorno-vremenskim koordinatama unutar kojih su kanonici Zagrebačkog kaptola dolazili u kontakt s raznim crkvenim i svjetovnim institucijama. Na temelju imena i imenskog predikata ustanovljuje se tko su bili članovi kaptola, a imenski predikat služi i za njihovu pobližu identifikaciju. Kategorije «Društveno ili geografsko porijeklo» i «Biskupija» govore o tome odakle su članovi kaptola potekli, kategorija «Obrazovanje» propituje jesu li i gdje kanonici stjecali visoko obrazovanje: na kojim sveučilištima, što su studirali, jesu li stekli akademske naslove. «Crkvena služba/nadarbina» prvenstveno omogućava ustanovljivanje jesu li kanonici obnašali najviše časti u kaptolu, ili pak administrativne funkcije, te jesu li u posjedu, uz kanonikat u Zagrebačkom kaptolu, držali kakav drugi beneficij, poput župe, oltara ili pak prebende u drugom kaptolu. Povezano uz to, kategorija «Prihodi od nadarbine» govori o ekonomskom položaju članova kaptola. «Procedura» je kategorija na temelju koje se ustanovljuje način dobivanja prebende, te na temelju toga odnose s papom, biskupima ili kraljem. Ostale kategorije donose tehničke podatke, tj. referencije na korišteni izvor ili literaturu (kategorije «Dokument» i «Literatura»), ili pak služe kao pomoćno i dodatno opisno sredstvo sadržaja izvora (kategorije «Regest» i «Argumentacija»).

zabilježenih u njima, kao i analiza dokumenata koje su izdavale druge političke i crkvene instance.

Kombinacija metoda potrebna je i zbog naravi izvora. U 14. stoljeću događa se konstantan progresivni rast izvorne građe za proučavanje hrvatskih povijesnih krajeva koji, međutim, nije nepremostiv problem u istraživanju pojedinih crkvenih institucija. Ipak, unatoč tome što količina izvorne građe u 14. stoljeću raste, nedostatak podataka učestali je problem u istraživanjima. Upravo ta činjenica iziskuje korištenje raznih metoda u istraživanjima, kako bi se prevladala ograničenja koja nam postavlja izvorna srednjovjekovna građa.

Unatoč tome što zapadna historiografija više ne stavlja težište na problem unutarnje organizacije kaptola i što su u prvom planu istraživanja društvenih karakteristika i veza među svećenicima,¹² struktura Zagrebačkog kaptola kao i drugih hrvatskih srednjovjekovnih kaptola još uvijek daje široke mogućnosti proučavanja. Pitanja o hijerarhiji, položaju i unutarnjem djelovanju pojedinih članova Zagrebačkog kaptola hrvatska je historiografija uglavnom tek načela. Zbog toga je u ovome istraživanju uz prozopografiju primijenjena i analiza Statuta Zagrebačkog kaptola iz 1334. na temelju kojega se dobiva jasnija slika o njegovom unutarnjem uređenju.¹³

Izvori

Mogućnost primjene kombinirane metode prozopografije, komparacije i analize diplomatske građe ovisi o tome je li promatrana grupa kompaktna cjelina s jedne strane, ali i o količini podataka u izvorima i njihovoj iskoristivosti s druge strane. Tako je osnovni preduvjet korištenja navedenih metodoloških principa vrlo širok spektar različitih i po svom sadržaju heterogenih izvora. Upravo zato u istraživanje Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću bili su uključeni raznoliki izvori koje prema izdavaču dokumenata možemo podijeliti u tri velike skupine: 1. izvori koje je izdao sam Zagrebački kaptol; 2. izvori koje je izdala Papinska kurija; 3. izvori koje su izdale ostale institucije i koji sadrže podatke o Zagrebačkom kaptolu i/ili njegovim kanonicima. U zadnju skupinu spadaju isprave raznih crkvenih institucija,

¹² To, dakako, ne znači da zapadnoeuropski povjesničari izbjegavaju istraživanje unutarnje organizacije kaptola. Najbolji primjer upravo kombiniranog istraživanja strukture kaptola i društvenog profila njihovih pripadnika je već navedena sudija Andreasa Rehberga o kanonicima rimskih kaptola Sv. Ivan Lateranski i Sv. Marija Maggiore. Rehberg prvo donosi rezultate istraživanja o unutarnjem razvoju kaptola, a tek nakon toga prelazi na utvrđivanje zajedničkih karakteristika kanonika koristeći prozopografsku metodu. O unutarnjem razvoju i strukturi kaptola Sv. Ivan Lateranski vidi: Rehberg, *Die Kanoniker*, pogl. I. Die Entwicklung und Struktur der Beiden Kapitel, str. 21.-51.

¹³ Usporedbom statutarних odredaba, napose onih zabilježenima u III. dijelu gdje se objašnjavaju obveze i prihodi članova kaptola, s rezultatima dobivenim istraživanjem diplomatske građe, dobiva se jasnija slika o unutarnjem životu članova promatranog kaptola, njihovoj hijerarhiji i je li i u kojoj mjeri društvena stvarnost kaptolske zajednice odudarala od pravila određenih statutarним normama.

poput drugih kaptola ili samostana, i političkih instanci proizašlih iz kraljevske kancelarije i kancelarija ostalih političkih institucija. Posebnu i važnu skupinu izvora prema sadržaju čine matrikule raznih sveučilišta iz kojih saznajemo jesu li se i gdje pojedini članovi Zagrebačkog kaptola školovali. Matrikule ne daju obilje podataka o kanonicima Zagrebačkog kaptola, ali ipak nadopunjuju sliku o ovoj svećeničkoj zajednici 14. stoljeća.

Prema sadržaju izvora također u grubo možemo podijeliti u nekoliko skupina. Kao vodeća crkvena institucija na području sjeverne i središnje Hrvatske srednjovjekovni je Zagrebački kaptol iza sebe ostavio bogatu dokumentaciju koja upravo u 14. stoljeću počinje neumoljivo rasti. Te su isprave privatno-pravni spisi u kojima su plemići u većini slučajeva uređivali svoje privatne poslove. Radi se o dokumentima koji su zabilježili diobu pojedinog posjeda, davanje posjeda (ili zemljišta) u zalog, prodaju posjeda, darivanje zemljišta, otkupljivanje posjeda, svjedočenje o statuciji nekog plemića na novom posjedu, ili o uređivanju granica između posjeda, sudbene sporove itd.¹⁴ Osim raznovrsne diplomatske građe, u istraživanju su uvelike korišteni Statuti Zagrebačkog kaptola. To vrelo možemo okarakterizirati kao normativno jer je njime reguliran unutarnji život kanoničke zajednice i odnosi s kaptolskim podanicima.

Osim toga, podatke o Zagrebačkom kaptolu nalazimo i u brojnoj diplomatskoj građi izdanoj u kancelarijama političkih prvaka Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. Izvori napisani pred svjetovnim vlastima uglavnom su mandati kaptolu i javne isprave: odnose se prije svega na vladarske dokumente, a zatim i na dokumente koje su izdali župani, plemićki suci, slavonski banovi itd.¹⁵ U istraživanje su bili uključeni i zakonodavni spisi, odnosno dekreti kraljevstva iz 14. stoljeća. Dekreti sadrže i odredbe koje se izravno tiču mjesta s javnom vjerom na području Ugarsko-hrvatskog kraljevstva, pa se na temelju njih mogu nadopuniti spoznaje o

¹⁴ Analiza isprava kaptola daje jasniju sliku o pravnim procedurama koje je obavljao Zagrebački kaptol, ali i o njegovom odnosu s plemstvom, crkvenim institucijama, kao i s političkom hijerarhijom Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. Formule iz isprava Zagrebačkog kaptola rasvjetljavaju pravne procedure u koje su bili uključeni njegovi kanonici budući da su oni, ali i drugi članovi Zagrebačkog kaptola, bili kaptolski izaslanici imajući mnogobrojne i raznolike zadaće za ispuniti. O djelovanju Zagrebačkog kaptola u svojstvu mjesta s javnom vjerom, kao i o tipologiji isprava te utjecaju na pismenu kulturu Slavonije u srednjem vijeku bit će riječi u zasebnom poglavlju (pogl. VI. Locus credibilis). Na ovome mjestu valja istaknuti osnovne fondove i zbirke dokumenata u kojima je takvo djelovanje zabilježeno.

¹⁵ O institucijama vlasti hrvatskih zemalja u srednjem vijeku vidi više u: Ivan Beuc, *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*, Zagreb, 1985., drugu cjelinu knjige pod nazivom Doba lenskog kraljevstva (XIII-XV st.), str. 86.-140. Valja istaknuti da je Beucov pogled na ove institucije bio uvjetovan njegovim shvaćanjem kako je od 13.-15. st. društveno-ekonomska stvarnost bila određena lensko-vazalskim odnosima te je u tom svjetlu on vidio ulogu pojedinog člana državne hijerarhije. Ipak, iako imajući u vidu knjigu Susan Reynolds, *Fiefs and Vassals – The Medieval Evidence Reinterpreted*, Oxford, 1994., gdje je autorica ponudila drugačiju rekonstrukciju društvenih odnosa u srednjem vijeku i ukazala kako lensko-vazalski koncept ne odgovara društvenoj stvarnosti srednjovjekovnog doba, već ga treba zamijeniti normama i vrijednostima koje su u tom razdoblju izvorno postojale, Beucovo viđenje institucija državne vlasti se može uzeti u obzir kao polazišna točka u proučavanju uloge kralja, župana i ostalih ljudi u hijerarhiji vlasti.

odnosu kraljeva prema mjestima vjerodostojnosti. Među isprave ostalih crkvenih institucija, uključeni su uglavnom izvori drugih kaptola i samostana privatno-pravnog karaktera koji su kao i Zagrebački kaptol djelovali u svojstvu mjesta s javnom vjerom.

Isprave koje su dokumentirale djelovanje Zagrebačkog kaptola kao mjesta s javnom vjerom, kao i izvore koje su izdale druge crkvene i svjetovne institucije nalazimo u raznim arhivima i fondovima s diplomatskom građom: u Kaptolskom i Nadbiskupskom arhivu Zagreba, Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Hrvatskom državnom arhivu i Mađarskom državnom arhivu. Za istraživanje djelovanja Zagrebačkog kaptola u svojstvu mjesta s javnom vjerom valja istaknuti reprezentativne fondove: *Locus credibilis* u Kaptolskom arhivu u Zagrebu, fond *Diplomata* u Arhivu HAZU te fondovi *Documenta medievalia varia* i *Neoregistrata acta* u Hrvatskom državnom arhivu.¹⁶ Srednjovjekovna građa koja se odnosi primarno na gospodarska pitanja kaptola i njegove zemljoposjede objedinjena je u fondu starih spisa *Acta capituli antiqua* u Kaptolskom arhivu Zagreba.¹⁷ Nadbiskupski arhiv u Zagrebu također sadrži građu koja svjedoči o različitim vidovima djelovanja crkvenih institucija na području srednjovjekovne Zagrebačke biskupije: od raznih kraljevskih privilegija Zagrebačkoj crkvi pa tako i kaptolu, desetinskih, sudskih i drugih spisa.¹⁸

Prema svojem sadržaju za istraživanja Zagrebačkog kaptola od neprocjenjive su vrijednosti isprave iz Tajnoga Vatikanskog Arhiva. Molbe papi za dodjeljivanje kanonikata Zagrebačkog kaptola (suplike), papine provizije i drugi dokumenti u kojima su sačuvane odluke pape, kao i spisi proizašli iz Apostolske komore najvrjedniji su dokumenti o djelovanju kanonika Zagrebačkog kaptola. Najvažniji registri u kojima je sačuvano obilje biografskih podataka o kanonicima Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću su *Registra Vaticana*, *Registra Avinionensia*, *Registra Lateranensia* (počeo se voditi tek devedesetih godina 14. stoljeća), *Registra Supplicarum* (počeo se voditi tek od izbora Klementa VI. za papu, 1342.) i

¹⁶ Isprave iz navedenih hrvatskih arhiva nalaze se i u dvije velike serije Mađarskoga državnog arhiva: u fondu *Diplomatikai levéltár* i *Diplomatikai fényképgyűjtemény*. Osim fondova iz hrvatskih arhiva, Mađarski državni arhiv sadrži i mnoštvo dokumenata iz drugih fondova, među kojima se jedan dio njih odnosi i na Zagrebačku biskupiju.

¹⁷ O ovome fondu detaljnije: Josip Buturac, *Inventar i regesti za starije dokumente Zagrebačkoga kaptolskog arhiva g. 1401-1700. (Inventarium et regesta Actorum Capituli Zagrabiensi Antiquorum)*, *Arhivski vjesnik*, god. XI-XII/sv. 11-12 (1968.-1969.), str. 261.-319. Ovdje autor donosi i inventar i regeste isprava iz 15. stoljeća navedenoga fonda.

¹⁸ Fondovi u kojima se nalaze isprave važne za istraživanje Zagrebačke biskupije u 14. stoljeću su: *Acta privilegialia*, *Acta decimaria*, *Acta iuridica*, *Acta politica*, *Acta donationalia*, *Acta ecclesiastica*, *Acta fundationalia*. Nadbiskupski arhiv dakako sadrži i druge brojne fondove no one se odnose na kasnije razdoblje. O ovim fondovima, kao i općenito o stanju i uređenosti zagrebačkog Kaptolskog i Nadbiskupskog arhiva vidi opširnije on-line članak: Stjepan Razum, *Arhivi Zagrebačke nadbiskupije*, <http://www.daz.hr/arhol/razum.htm> (pristupljeno 27. studenog 2009.).

fondovi Apostolske komore: *Obligationes et Solutiones, Obligationes pro communibus servitiis* i *Introitus et Exitus*.¹⁹ U ovim registrima nalazimo čitav niz podataka o svećenstvu diljem srednjovjekovnoga katoličkog svijeta, pa tako i za rekonstrukciju biografija kanonika Zagrebačkog kaptola. U njima se nalaze molbe svećenika za kanonikate i prebende, papinske bule i provizije upućene svećenstvu Zagrebačke biskupije, kao i podaci o financijskim odnosima Zagrebačkog kaptola i Papinske kurije.

Isprave 14. stoljeća iz navedenih fondova većim su dijelom objavljene, ali se u arhivima može pronaći i dio građe koji nije ušao u razne zbirke objavljenih dokumenata. Objavljena građa korištena u ovome istraživanju Zagrebačkog kaptola i njegovih kanonika zastupljena je kako u općim diplomatarama, tako i u tematskim zbirkama izvora crkvenog, svjetovno-crkvenog i lokalnog (regionalnog) karaktera. Temeljni opći diplomat za istraživanje djelovanja Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću je, dakako, *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, Tadije Smičiklase i njegovih suradnika i nastavljača. Od ukupno osamnaest svezaka ove zbirke izvora i dva dodatna sveska (*Supplementae*), na 14. stoljeće odnosi se njih ukupno dvanaest (sv. VIII-XVIII, i sv. II suppl.).²⁰ Smičiklasov *Diplomatički zbornik* najvažnija je zbirka izvora za srednjovjekovnu povijest hrvatskih krajeva, čiji su integralni dio isprave mjesta s javnom vjerom i raznih kancelarija. U njemu se donose i isprave koje je izdavao Zagrebački kaptol tijekom 14. stoljeća, na temelju kojih je moguće identificirati veliki broj njegovih članova, ali i rekonstruirati pravne procedure u koje je kaptol bio uključen. Ovaj opći diplomat sadrži i dokumente svih ostalih crkvenih i političkih institucija koje su izdavale dokumente, poput

¹⁹ O najvažnijim registrima, Vatikanskom, Avinjonskom i Lateranskom vidi detaljnije: Jadranka Neralić, «Ut matrimonium libere et licite contrahere possint» – Papal 14th and 15th century matrimonial dispensations, u: Alexander Buczynski, Milan Kruhek, Stjepan Matković (prir.) *Hereditas rerum Croaticarum ad honorem Mirko Valentić*, Zagreb, 2003., str. 38.-43. Ovdje autorica govoreći o papinskim dispencijama koje su se odnosile na dalmatinske srednjovjekovne biskupije pojašnjava nastanak, sadržaj te kvantitativne odrednice (broj svezaka od kojih se registri sastoje) navedenih registara. To dakako nisu jedini fondovi Papinske kurije u kojima se nalaze isprave srednjega vijeka. Međutim, upravo su ovi fondovi relevantni za prozopograska istraživanja svećenika u 14. stoljeću. Vrijedne podatke o Tajnom Vatikanskom Arhivu s naglaskom na stanje građe vezane uz hrvatske krajeve vidi u: Jadranka Neralić, *Priručnik za istraživanje hrvatske povijesti u Tajnom Vatikanskom Arhivu od ranog srednjeg vijeka do sredine XVIII. stoljeća. Schedario Garampi*, Zagreb, 2000. Ova je publikacija objavljena u dva sveska, a pregled povijesti Tajnoga Vatikanskog arhiva, kao i o samom Garampijevog skedariju, te pojašnjenja vezana uz pripremu skedarija za tisak autorica donosi u sv. I, str. 4.-90. U nastavku prvog sveska i u čitavom drugom svesku autorica donosi kritičku ediciju Garampijevog skedarija. Ovaj je skedarij jedno od najvažnijih pomagala za rad u Tajnome Vatikanskom Arhivu, a u ovoj kritičkoj ediciji autorica objavljuje dijelove skedarija koji se odnose na hrvatsku povijest. O Tajnom Vatikanskom Arhivu vidi i: Slavko Kovačić, Tajni Vatikanski Arhiv i ostali papinski arhivi, *CCP*, god. 7/br. 11 (1983.), str. 1.-31.

²⁰ Tadija Smičiklas et al., *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. VIII-XVIII, Zagreb, 1910.-1990. (dalje CD); i Hodimir Sirotković, Josip Kolanović (ur.), Josip Barbarić i Jasna Marković (prir.), *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije – Dodaci. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae – Supplementa*, sv. II., Zagreb, 2002. (dalje CD Suppl.)

Papinske kurije, kraljeve kancelarije, ostalih mjesta s javnom vjerom itd. *Diplomatički zbornik* je nastojao biti sveobuhvatan, odnosno objediniti svu građu hrvatskih srednjovjekovnih krajeva na jedno mjesto. U tome su Smičiklas i njegovi suradnici te nastavljači velikim dijelom uspjeli, no u istraživanje kako Zagrebačkog kaptola tako i drugih institucija, ipak je potrebno uključiti i druge (postankom ranije i kasnije) diplomatare i ostale zbirke izvora. Neke dokumente iskoristive za proučavanje povijesti Zagrebačkog kaptola ne nalazimo u *Diplomatičkom zborniku*, nego u drugim diplomatarima. Oim toga, *Diplomatički zbornik* u nekim slučajevima donosi tek regeste isprava objavljenih u drugim zbirkama.

Tako su osim Smičiklasovog *Diplomatičkog zbornika*, djelovanje Zagrebačkog kaptola dokumentirale i isprave objavljene u temeljnom diplomataru za ugarsku srednjovjekovnu povijest kojega je u prvoj polovici 19. stoljeća uredio György Fejér.²¹ Dokumenti iz Fejérova diplomatičkog zbornika koje se odnose na povijest hrvatskih zemalja najvećim su dijelom ukomponirane u Smičiklasov diplomatički zbornik, ali se mogu naći i dokumenti koje on ne sadrži.²² Osim toga, na ovome je mjestu važno istaknuti i dva izdanja dokumenata s općim karakterom u obliku regesta: Sigismundov diplomatar (*Zsigmondkori oklevéltár*) i inventar isprava iz Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti koji su priredili Jakov Stipišić i Miljen Šamšalović. Sigismundov diplomatar donosi isprave u obliku uglavnom opširnih regesta, te često i s opširnim citatima iz izvora na latinskom jeziku, iz vremena vladara Sigismunda Luksemburškog (1387.-1437.).²³ S druge strane Jakov Stipišić i Miljen Šamšalović donose isprave u obliku regesta, uz pripadajuću signaturu dokumenta iz Arhiva HAZU i podatak o tome gdje je dokument objavljen (ukoliko jest).²⁴ Iako su te

²¹ György Fejér, *Codex diplomaticus Regni Hungariae ecclesiasticas ac civilis*, I-XI (40 knjiga), Budimpešta, 1829.-1844. (dalje Fejér). Isprave iskoristive za istraživanje Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću nalaze se u sv. VIII/1-X/3.

²² Razlog tome je činjenica da su mnogi svećenici prije ili poslije stupanja u kanonički zbor Zagrebačkog kaptola obnašali crkvene funkcije i na područjima drugih ugarskih biskupija. Smatrajući da te isprave ne svjedoče izravno o povijesti hrvatskih krajeva sastavljači hrvatskog diplomatičkog zbornika nisu ih u njega uključili. Ipak, i te isprave u mađarskom diplomatičkom zborniku upotpunjavaju sliku o djelovanju Zagrebačkog kaptola, pa su zato one također bile integralan dio ovoga istraživanja.

²³ Njega je u početku uređivao Elemér Mályusz, a nakon njegove smrti 1989. nastavio Iván Bors. Do sada je objavljeno sedam svezaka koji obuhvaćaju razdoblje od 1387. do 1420., a na 14. se stoljeće odnosi prvi svezak. Među registiranim ispravama nalaze se i one važne za proučavanje Zagrebačkog kaptola: regesti isprava koje je sam kaptol izdavao, kao i regesti isprava svih drugih institucija, kako crkvenih tako i svjetovnih, koje su izdavale dokumente. Zbirka služi i kao dobar priručnik koji upućuje na to gdje su isprave u cijelosti objavljene, kao i na arhive u slučaju neobjavljene građe. Elemér Mályusz i Iván Bors, *Zsigmondkori oklevéltár*, sv. I-VII, Budimpešta, 1951.-2001. (dalje ZsO).

²⁴ Jakov Stipišić i Miljen Šamšalović, Isprave u Arhivu Jugoslavenske akademije, *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije*, sv. 2 (1959.), str. 289.-379.; sv. 3 (1960.), str. 563.-643.; sv. 4 (1961.), str. 465.-554.; sv. 5 (1963.), str. 533.-578. Na razdoblje do 1437. odnosi se drugi svezak. Ovaj vrijedan inventar je dakako iskoristiv i za proučavanje Zagrebačkog kaptola prvenstveno jer donosi registiranu diplomatičku građu koju je ta crkvena institucija izdavala. Unatoč tome što Smičiklasov diplomatar donosi veliku većinu ovih isprava, manji je dio isprava koji se odnose na povijest Zagrebačkog kaptola ostao neobjelodanjen, pa regeste Stipišića i

registirane isprave u oba izdanja većinom objavljene u općim, ali i drugim diplomatarima važno ih je imati na umu jer dijelom donose podatke o izvorima koji su sačuvani samo u vidu regesta, a dijelom donose podatke o neobjavljenim dokumentima.

Među tematskim zbirkama diplomatske građe posebno mjesto zauzimaju zbirke o Zagrebačkoj biskupiji i gradu Zagrebu, koje je priredio Ivan Krstitelj Tkalčić. On u zbirci *Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije*,²⁵ objavljenoj u dva sveska donosi prvo diplomatsku građu relevantnu za povijest Zagrebačke biskupije do 14. stoljeća (sv. I), a zatim u drugom svesku, umjesto diplomatske građe objelodanjuje Statute Zagrebačkog kaptola. Drugo kapitalno djelo Ivana Krstitelja Tkalčića s posebničkim, odnosno tematskim karakterom jest zbirka dokumenata o gradu Zagrebu u jedanaest svezaka u koje su uključeni dokumenti o povijesti Gradeca i Zagrebačkog kaptola.²⁶ Diplomatska građa srednjeg vijeka nalazi se u prva tri sveska *Povijesnih spomenika grada Zagreba*, a u ostalim svescima nalaze se većinom razni sudski protokoli (sv. IV-XI) te inventari, bilješke o gradskim porezima i gradski računi (sv. XI) iz vremena 14.-15. stoljeća.²⁷ Tkalčić osim isprava iz domaćih arhiva donosi i papinske isprave koje se odnose na Zagrebački kaptol. Ipak, valja upozoriti da papinske isprave Tkalčić zapravo ne donosi u cijelosti, nego kao regeste. Tkalčić je ovdje koristio zbirku papinskih dokumenata za Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo koju je priredio Augustin Theiner (vidi tekst dalje), registirajući samo pojedine dijelove papinskih isprava koje se odnose na Zagreb.

Tkalčićev rad na diplomatskoj građi Zagrebačke biskupije nastavio je Andrija Lukinović, koji je u razdoblju od 1992.-2004. objavio sv. V-VII *Povijesnih spomenika Zagrebačke biskupije*. U njima je obuhvaćeno razdoblje od 1395.-1465., pa je tako zbirka iskoristiva za promatranje samog konca 14. stoljeća.²⁸ Posebnu važnost u Lukinovićevim zbirkama ima objavljivanje dokumenata iz Tajnoga Vatikanskog Arhiva.

Osim navedenih zbirki u istraživanje Zagrebačkog kaptola uključena je i ona Emilija Laszowskog, lokalnog (regionalnog) karaktera. Radi se o zbirci s građom za povijest

Šamšalovića dobivaju još veću vrijednost jer služe kao izvrsno pomagalo za rad u Arhivu HAZU, dajući početnu informaciju o dokumentima.

²⁵ Ivan Krstitelj Tkalčić, *Povijesni spomenici zagrebačke biskupije. Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis*, sv. I-II, Zagreb, 1873.-1874. (dalje: MHEZ).

²⁶ Ivan Krstitelj Tkalčić, *Povijesni spomenici slobodnog i kraljevskog grada Zagreba, Monumenta historica liberae et regiae civitatis Zagrabienensis*, sv. I-XI, Zagreb, 1880.-1905. (dalje: MCZ I).

²⁷ Građa objavljena u ovoj seriji za istraživanje je Zagrebačkog kaptola važna jer donosi podatke o raznim sferama djelovanja kaptola: crkvenom, gospodarskom, kulturnom i drugom djelovanju.

²⁸ Andrija Lukinović, *Povijesni spomenici zagrebačke biskupije. Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis*, sv. V-VII, Zagreb, 1992.-2004. (dalje: MHEZ). Vidljivo je kako su treći i četvrti svezak ove zbirke izvor preskočeni. Andrija Lukinović je preskakanje tih svezaka, odnosno građe za veći dio 14. stoljeća, argumentirao time da je ona već objavljena u *Diplomatičkom zborniku*.

Turopolja.²⁹ Kao i u slučaju Fejéra, veći dio isprava koje donose Tkalčić, Lukinović i Laszowski uključene su u Smičiklasov diplomatar, no valja upozoriti da dio njih Smičiklas i nastavljači prenose tek u vidu regista. Zbog toga je potrebno konzultirati i navedene zbirke s posebničkim karakterom.

Osim njih u istraživanje su uključene zbirke sa crkvenom tematikom, koje sadrže isprave iz Tajnog Vatikanskog Arhiva. Po tome su pitanju ključne zbirke Augustina Theinera i Vilmosa Fraknóija. Theinerova zbirka *Vetera Monumenta Historica Hungariam sacram illustrantia*, u dva sveska, donosi papine isprave svećenstvu, ali i političkim velikodostojnicima Ugarsko-hrvatskog kraljevstva.³⁰ Za Zagrebački kaptol najvažnije su one isprave u kojima papa svećenicima dodjeljuje mjesta u toj crkvenoj instituciji. Osim ove, Theiner je objavio i zbirku s izabranim dokumentima važnima za povijest južnih Slavena, u kojima su dokumentirani odnosi Zagrebačkog kaptola i Zagrebačke biskupije s papinstvom.³¹ Važne isprave iz Tajnoga Vatikanskog Arhiva donosi i Fraknóijeva zbirka *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia*,³² i to naročito četiri sveska prve serije. U njima nalazimo podatke o financijskom stanju zagrebačkih kanonika i kaptola, kao i o popunjavanju ispražnjenih kanonikata. Za crkvenu povijest ugarskih i hrvatskih krajeva, pa tako i Zagrebačkog kaptola, iskoristiva je i građa koju su u obliku regista objavljivali mađarski povjesničari u časopisu *Történelmi Tár*, tijekom 19. i početkom 20. stoljeća. Za istraživanje Zagrebačkog kaptola važan je dio isprava koje je kao regeste objelodanio Antal Áldásy, a koje se odnose na razdoblje 14. stoljeća. Među njima su također najvažniji podaci o stjecanju prebendi u Zagrebačkom kaptolu.³³ U novije vrijeme objelodanjene su isprave

²⁹ Prva dva, od četiri, sveska se odnose na srednji vijek, a prvi na razdoblje do 1446.: Emilij Laszowski, *Monumenta historica nobilis communitatis Turopolje olim Campus Zagrabiensis dictae*, sv. I-IV, Zagreb, 1904.-1908.

³⁰ Augustin Theiner, *Vetera Monumenta Historica Hungariam sacram illustrantia*, sv. I-II, Rim, 1859.-1860. (dalje Theiner, Vet. Mon. Hung.).

³¹ Augustin Theiner, *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium Historiam Illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita*. Tomus primus – ab Innocentio pp. III. usque ad Paulum pp. III. 1198-1549, Rim, 1863. Tomus secundus – a Clemente VII. usque ad Pium VII. (1524.-1800.) cum additamentis saec. XIII. et XIV., Rim-Zagreb, 1875.

³² Vilmos Fraknói, *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia*, I/1-6; II/1-3, Budimpešta, 1881.-1909. [reprint 2000.] (dalje MVH). U istraživanju su korištena četiri sveska prve serije, koji se odnose na promatrano razdoblje: Prvi svezak donosi podatke o sakupljanju papine desetine, kao i skupljanje prihoda na prve godine ispražnjenih nadarbina. Drugi svezak donosi isprave u kojima je dokumentirano djelovanje papinog legata kardinala s titularnom crkvom sv. Martina in montibus Gentilisa de Montefiore u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu. Treći i četvrti svezak donose isprave pape Bonifacija IX. upućene svećenstvu i stanovništvu Kraljevstva među kojima se nalazi mnoštvo isprava o kanonicima Zagrebačkog kaptola, prije svega o stjecanju prebendi u kaptolu. Na temelju ovih isprava mogu se pratiti i crkvene karijere tih svećenika.

³³ Antal Áldásy, Regesták a vatikáni levéltárból, *Történelmi Tár*, 1895., II. str. 58.-89., III. str. 260.-288.; osim njega regeste uglavnom 15. stoljeća objavljivali su: Antal Beke, Római emlékek a magyar egyház századi történetéből, *Történelmi Tár*, 1900., str. 1.-15.; Gilbert Czaich, Regesták a romái Dataria-levéltárák Magyarországra vonatkozó bulláiból II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből, *Történelmi Tár*, 1889., str. 1.-17., 235.-

Apostolske komore, i to u dva sveska niza *Monumenta Croatica Vaticana*.³⁴ Ove isprave donose mnoštvo podataka o vezama članova Zagrebačkog kaptola sa središnjim financijskim uredom Papinske kurije.

Osim diplomata s općim i posebničkim karakterom u istraživanje su bile uključene i neke druge zbirke izvora. Među njima valja istaknuti objavljene matrikule sveučilišta gdje pronalazimo podatke o školovanju kanonika Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću.³⁵ U istraživanje je uključena i zbirka *Decreta regni mediaevalis Hungariae*, odnosno njezin prvi svezak koji sadrži kraljevske dekrete iz vremena 14. stoljeća, pa do 1457. godine, ali i peti svezak u kojemu nalazimo zbornik običajnog prava ugarsko-hrvatskog kraljevstva pod nazivom *Tripartitum*.³⁶

Stanje istraženosti

a) Osvrt na tendencije u zapadnoeuropskoj crkvenoj historiografiji

272.; Gilbert Czaich, Regesták VII. Ince pápa korából 1484.-92, *Történelmi Tár*, 1902., str. 1.-17., 511.-527.; Gilbert Czaich, Gilbert, Regesták VI. Sándor pápa korából, *Történelmi Tár*, 1904., str. 1.-17, 161.-181. Dokumente iz ASV donosi i Menyhért Érdújhelyi, Kutatásaim a római levéltárakban, *Katholikus Szemle*, 1896., 605-646., kao i Pál Tóth-Szabó, Magyarország a XV. század végén a pápai supplicatiok világánál, *Századok*, 37 (1903.) I. 1-15, II. 151-159, III. 219-239, IV. 327-344. Regeste suplika za ugarsko-hrvatska područja donosi: Árpád Bossányi, *Regesta Supplicationum* (A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású) 1342.-1394., sv. I-II, Budimpešta, 1916.-1918.

³⁴ U prvom svesku serije *Monumenta Croatica Vaticana* nalaze se dokumenti iz fonda *Obligationes et solutiones*: Josip Barbarić-Josip Kolanović, Andrija Lukinović, Jasna Marković (prir.), *Camera Apostolica. Obligationes et solutiones. Camerale Primo (1299-1560)*, sv. 1 [dalje: MCV I], Zagreb-Rim 1996. U drugom svesku te serije objavljeni su fondovi *Annatae, Introitus et exitus, Obligationes pro communibus servitiis* te dodatak prvom svesku koji se odnosi na dokumente iz fonda *Obligationes et solutiones* koji nisu objavljeni u prvom svesku: Josip Barbarić-Jozo Ivanović-Josip Kolanović-Andrija Lukinović-Jasna Marković-Stjepan Razum (prir.), *Camera Apostolica. Annatae, Introitus et exitus, Obligationes pro communibus servitiis, Obligationes et solutiones-additamenta (1302-1732)*, sv. 2 [dalje: MCV II], Zagreb-Rim 2001. Isprave koje se odnose na 14. stoljeće uglavnom su dokumentirale djelovanje kanonika Zagrebačkog kaptola u svojstvu prokuratora koji su zastupali svoje poslodavce, uglavnom biskupe Zagrebačke biskupije i biskupe s prostora ugarskog crkvenog uređenja.

³⁵ Podatke o zagrebačkim kanonicima na stranim sveučilištima u 14. stoljeću nalazimo u: Franz Gall-Willy Szaivert, *Die Matrikel der Universität Wien*, sv. I (ukupno sv. I-III), Graz-Wien- Köln, 1956-1967. i u: Endre Veress, *A páduai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai*, Budimpešta, 1915. (*Matricula et Acta Hungarorum in Universitatibus Italiae Studentium*, sv. 1. Padova 1264.-1864., *Fontes rerum Hungaricarum*, tomus. I.). Podatke o svećenicima studentima s područja srednjovjekovnog Ugarsko-hrvatskog kraljevstva u 14. i 15. stoljeću na stranim sveučilištima valja prvenstveno potražiti u zbirkama: György Bónis, Szentszéki regeszták: iratok az egyházi bíraskodás történetéhez a középkori Magyarországon (*Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Jogtörténelmi Tár* 1/1, Budimpešta, 1997.; *Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386-1804*, prir. G. Toepke, Bonn, 1928.-1931.; *Die Matrikel der Universität Köln von 1389-1559*, prir. H. Keussen, Heidelberg, 1884.-1893.; *Monumenta Historiae Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis*, I-II, Prag, 1830-1832.; Endre Veress, *Olasz egytemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221-1864*, Budimpešta. 1941.

³⁶ Dekreti Kraljevstva objavljeni su u: János M. Bak, Pál Engel, James Ross Sweeney (prev. i ur.), *The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary 1301-1457. Decreta regni mediaevalis Hungariae 1301-1457*, ser. I/vol. 2, Salt Lake City, 1992. (dalje: DRMH 1/II). Puna referencija za gore navedeni zbornik običajnog prava je: István Werbőczy, *Tripartitum opus iuris consuetudinarii incliti regni Hungariae per Stephanum de Werbewcz editum*, u: János M. Bak, Péter Banyó i Martyn Rady, *The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary. Decreta regni mediaevalis Hungariae*, sv. 5, Idyllwild, 2005. (dalje DRMH: Tripartitum).

Britanski povjesničar Christopher Brooke crkvenog je povjesničara definirao na sljedeći način: «Pod pojmom ‘crkveni povjesničar’ podrazumijevam naprosto povjesničara s interesom većim od prolaznog za problematiku koja proizlazi iz crkvene povijesti.»³⁷ Definirati crkvenog povjesničara na ovakav način u svakom je slučaju opravdano. Ovime je Brooke želio istaknuti upravo to da se crkveni povjesničar svojim radom u osnovi ne razlikuje od povjesničara koji se bave drugim granama povijesti, osim u tome što je njegov interes za pitanja vezana uz Crkvu trajan. Crkveni povjesničar istražujući Crkvu ne može izbjeći mnogo širi događajni kontekst i druge aspekte povijesti: političke, socijalne i gospodarske. Tendencije koje su prisutne u zapadnoeuropskoj crkvenoj historiografiji upravo pokazuju prepletenost istraživanja crkvenih institucija i istraživanja drugih sfera društvenoga djelovanja. U modernim istraživanjima crkvene povijesti prevladavaju dva osnovna pristupa između kojih je teško napraviti čvrstu razdjelnicu. Prvi je pristup istraživanje Crkve kao institucije i proučavanje crkvenih institucija. Drugi je istraživanje uloge crkvenih institucija u oblikovanju kulturoloških obrazaca pojedinih povijesnih društava. Kod prvog pristupa naglasak je u istraživanjima stavljen na crkvene institucije s političkom i kulturnom moći poput biskupija, kaptola, samostana, zatim na karijere pojedinih visokih crkvenih dužnosnika (kardinala, opata, biskupa, nadbiskupa), na odnose Crkve i države, povijest pojedinih redova, župne infrastrukture, hijerarhije dijecezanskog svećenstva itd.³⁸ Drugi je pristup vezan uz gibanja u historiografiji tijekom druge polovice 20. stoljeća. Tada su snažan utjecaj na povijesna istraživanja imale discipline poput sociologije, antropologije i sličnih društvenih znanosti. U tome se razdoblju i u crkvenoj povijesti širi područje istraživanja. Crkva se počinje promatrati kao institucija koja je imala snažan utjecaj na kulturu i društvo. «Povijest odozdola» («history from below») postaje sve češća tema istraživanja, pa povjesničari svoju

³⁷ Christopher Brooke, *Problems of the Church Historian, Medieval Church and Society*, London, 1971., str. 39.

³⁸ Ovakav pristup se može nazvati «tradicionalnim» jer mu začeci sežu u 19. stoljeće kada se razvija i moderna historiografija. Takav je pristup vidljiv u nekim ključnim djelima crkvene historiografije, ponajprije u kapitalnom djelu njemačke skupine autora *Velika povijest Crkve*, sv. I-VI/2, Zagreb 1981.-2001. (uz napomenu da svesci nisu prevedeni redom, pa je sv. VI/2 izdan 1981., a sv. I. 2001.) kojega je uredio Hubert Jedin. U ovakav tip istraživanja svakako spadaju i ona o crkvenoj administraciji, među kojima je ogledan primjer onaj britanske autorice Jane E. Sayers, *Papal judges delegate in the province of Canterbury 1198-1254. A Study in Ecclesiastical Jurisdiction and Administration*, Oxford, 1971.; ili pak studije o biografijama pojedinih prelata poput one Giuseppea Del Torrea, *Carriera politica e benefici ecclesiastici in una famiglia veneziana del primo '500: Zaccaria e Lorenzo Gabriel*, u: *Per Marino Berengo. Studi degli allievi*, Milano, 2000., str. 159.-181.; ili studije Rudolfa Hülsa, *Kardinäle, Klerus und kirchen Roms 1049-1130*, Tübingen, 1977. U ovu skupinu pripadaju i istraživanja financija vezanih uz Rimsku kuriju poput primjerice studije Arnolda Escha, *Bankiers der Kirche im Grossen Schisma, Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken* (dalje: *QFIAB*), sv. XLVI (1966.), str. 277.-398.

pažnju usmjeravaju ka «konzumentima» religije, odnosno članovima društvenih zajednica.³⁹ Tako se u historiografiji razvio trend u kojemu je naglasak stavljen na istraživanja samih društvenih zajednica koje su bile pod utjecajem crkvenih institucija.⁴⁰

Istraživanja kaptola dakako pripadaju polju istraživanja koje se bavi crkvenim institucijama s političkom i kulturnom moći, no moderne su tendencije utjecale na snažan upliv društvene komponente u crkvenu historiografiju. Pristup je starije historiografije u istraživanjima crkvenih korporacija pa tako i kaptola bio uvelike određen stavljanjem naglasaka na institucionalnu povijest, raspravljajući uglavnom o njihovoj strukturi, dok noviji trendovi nastoje promotriti članove kaptolskih i samostanskih zajednica kao društvenu skupinu. U «kaptologiji» se to posebice vidi po tome što se u modernim istraživanjima stavlja naglasak na razotkrivanje pozadinskih društvenih veza koje su utjecale na djelovanje kaptola i na društvenu kontekstualizaciju oblikovanja kanoničkog identiteta.

U istraživanju srednjovjekovnog svećenstva do danas su najviši standard dosegla istraživanja njemačkih povjesničara, prvenstveno onih okupljenih oko projekta «Repertorium Germanicum».⁴¹ Radi se o projektu s dugom tradicijom, u sklopu kojega povjesničari okupljeni oko Njemačkog povijesnog društva u Rimu istražuju svećenstvo njemačkih srednjovjekovnih područja na temelju isprava Papinske kurije. Njihova su istraživanja uokvirena u istraživačku paradigmu odnosa Centra i «periferije», gdje potonja riječ zapravo označava europske regije i biskupije. Drugim riječima teorijski okvir unutar kojega se njihova istraživanja kreću stavlja naglasak na promatranje utjecaja središnje crkvene institucije Rimske kurije na lokalne biskupije. Osim što ova skupina autora izdaje svećenički repertorij u vidu kataloških knjiga, od izuzetne su vrijednosti i njihove studije nastale na temelju

³⁹ Ovu promjenu gledišta u istraživanjima slikovito je opisala Olwen Hufton navodeći kako se perspektiva istraživanja mijenja «s pastira na stado». Olwen Hufton, *What is Religious History Now?*, u: David Cannadine (ur.) *What is History Now?*, Palgrave-Macmillan., 2002, str. 59.

⁴⁰ Na istraživanje utjecaja crkvenih institucija na kulturološke obrasce snažno je utjecala francuska Škola anala svojim istraživanjima mentaliteta društvenih zajednica. Među brojnim njihovim radovima dovoljno je podsjetiti se na studiju Emanuela Le Roya Laduriea, koji je proučavao stupanj kristijaniziranosti društva u francuskom selu Montaillou na prijelomu 12. i 13. stoljeća: Emanuel Le Roy Ladurie, *Montaju, oksitansko selo od 1294. do 1324.*, Sremski Karlovci-Noví Sad, 1991.; ili pak studijâ Georgesu Dubyja o utjecaju Crkve na umjetnost i kulturu te o utjecaju Crkve na formiranje institucije braka u srednjem vijeku. Georges Duby, *Vrijeme katedrala. Umjetnost i društvo 980.-1420.*, Zagreb, 2006.; Isti, *Vitez, žena, svećenik: ženidba u feudalnoj Francuskoj*, Split, 1987. Osim Škole anala, na promjenu fokusa utjecala je i američka historiografija svojim istraživanjima ljudskih emocija, rodna povijest (gender history), kao i razvoj istraživanja obiteljske povijesti. Veliki je utjecaj imala i povijesna antropologija i socijalna povijest njemačkih autora. O utjecajima na crkvenu povijest opširnije: Hufton, *What is Religious History Now?*, str. 57.-79.

⁴¹ O samom projektu, njegovom povijesnom razvoju i o perspektivama u istraživanju društvene povijesti svećenstva u sklopu toga projekta opširno: Brigide Schwarz, *Klerikerkarrieren und Pfründenmarkt. Perspektiven einer sozialgeschichtlichen Auswertung des Repertorium Germanicum*, *QFIAB*, sv. 71 (1991.), str. 243.-265.

istraživanja papinskih isprava.⁴² Njihova se pažnja usmjerila prema istraživanju crkvenih nadarbina, društvenog profila i crkvenih karijera svećenstva s njemačkih srednjovjekovnih područja. Među brojnim radovima proizašlima iz pera ovih povjesničara naročitu pozornost privlači primjerice studija Ericha Meuthena o strukturi svećenstva s područja Svetog Rimskog Carstva u 15. stoljeću,⁴³ zatim studijâ Andreasa Meyera o dodjeljivanju crkvenih nadarbina od strane Rimske kurije,⁴⁴ studija Brigide Schwarz o Rimskoj kuriji kao mjestu o kojemu je ovisilo dodjeljivanje crkvenih nadarbina te samim time i crkvene karijere svećenstva,⁴⁵ ili pak brojnih studija uokvireni u zbornik radova koji je znakovito nazvan *Kurie und Region*,⁴⁶ gdje se nalaze brojni radovi koji raspravljaju o Rimskoj kuriji, društvenom djelovanju svećenstva i o raznim aspektima odnosa papinstva prvenstveno s njemačkim srednjovjekovnim područjima.

Srednjovjekovne kaptole svakako ubrajamo u crkvene institucije koje su imale veliki društveni, gospodarski, kulturni, a nerijetko i politički utjecaj na društvo pojedinih povijesnih područja. Promatranjem kaptolskih članova dobiva se uvid u djelovanje samih kaptola, ali i u način na koji su kaptoli oblikovali kulturološke obrasce unutar kojih je živjelo srednjovjekovno društvo. Idealno istraživačko «oruđe» pomoću kojega novija historiografija promatra i institucionalnu povijest kaptola i njihovu ulogu u oblikovanju kulturalnih okvira u sklopu kojih su djelovale razne društvene zajednice upravo je kvantitativna metoda kolektivne biografije. U sklopu istraživanja Njemačkog povijesnog instituta u Rimu nastala je već spomenuta studija Andreasa Rehberga o rimskim kaptolima sv. Ivan Lateranski i sv. Marija Maggiore. Ova studija društvene povijesti kaptolskih članova metodološki i sadržajno predstavlja vrhunac prepletenog istraživanja srednjovjekovnih kaptola i društvene pozadine njihovog djelovanja. Rehberg je u njoj istražio socijalnu pozadinu djelovanja rimske obitelji Colonna koja je kontrolom stjecanja kanonikata u dvije rimske bazilike nastojala zadržati poziciju jedne od najmoćnijih obitelji u Rimu. Ta je studija zapravo studija socijalne povijesti Rima, a ne samo povijest dviju bazilika.⁴⁷ Osim ovakvog Rehbergovog pogleda na društvenu i crkvenu povijest Rima, naročitu je pažnju suvremena historiografija o kaptolima posvetila

⁴² O publikacijama vidi na samoj internetskoj stranici Njemačkog povijesnog instituta u Rimu: http://www.dhi-roma.it/rep_germ.html (pristupljeno 8. siječnja 2010.).

⁴³ Erich Meuthen, *Auskünfte des Repertorium Germanicum zur Struktur des deutschen Klerus im 15. Jahrhundert*, *QFIAB*, sv. 71 (1991.), 280.-309.

⁴⁴ Andreas Meyer, *Der deutsche Pfründenmarkt im Spätmittelalter*, *QFIAB*, sv. 71 (1991.), str. 266.-279.

⁴⁵ Brigide Schwarz, *Römische Kurie und Pfründenmarkt im Spätmittelalter*, *Zeitschrift für Historische Forschung*, sv. 20 (1993.), str. 129.-152.

⁴⁶ Puna referencija je: Brigitte Flug, Michael Matheus, Andreas Rehberg (ur.), *Kurie und Region. Festschrift für Brigide Schwarz zum 65. Geburtstag*, Wiesbaden, 2005.

⁴⁷ Detaljno se na ova pitanja osvrće David Foote prikazujući Rehbergovu knjigu u časopisu *Catholic Historical Review*, str. 733.-735.

sustavu stjecanja prebendi i utjecaju takvih mehanizama na društvene i crkvene veze među svećenstvom. Andreas Meyer tako raspravlja o tome u kojoj je mjeri dodjeljivanje nadarbina, a naročito kanonikata ovisilo o Kuriji, a u kojoj o lokalnim biskupima i patronima.⁴⁸ Stjecanje prebendi zanimalo je i Thomasa Willicha. On je istražio način stjecanja kanonikata i prebendi u Magdeburškom kaptolu od kraja 13. do sredine 15. stoljeća.⁴⁹ Mehanizmi dobivanja kanonikata, odnos s papom i lokalnim biskupima otkrivaju tako ne samo djelovanje kaptola, nego i širu društvenu pozadinu srednjovjekovnog kanoničkog društva.

Vrijednost rezultata ovih studija leži u tome što one zrcale sustavan rad jedne skupine autora, koji je iznjedrio i stanovite paradigme u istraživanju kako njemačke tako i opće crkvene povijesti, ali i u tome što predstavljanjem svojih organizacijskih i metodoloških načela ova skupina autora ustanovljuju model i za druga slična istraživanja katedralnog svećenstva raznih europskih regija. A da je u suvremenoj historiografiji upravo istraživanje društvene povijesti srednjovjekovnoga katedralnog svećenstva postalo trend koji uzima sve veći zamah pokazuju i drugi primjeri. Jedan od njih svakako je studija Davida Lepinea koji donosi sintezu djelovanja devet svjetovnih kaptola srednjovjekovne Engleske.⁵⁰ On stavlja naglasak upravo na kolektivne karakteristike kanonika, a ne na strukturu i pravno oblikovanje ovih institucija. Među sve brojnijim primjerima valja izdvojiti nedavno objelodanjene rezultate istraživanja društvene povijesti svećenstva portugalskih kaptola. Zoran primjer njihovih nastojanja je zbornik *Carreiras Eclesiásticas no Occidente Cristão (séc XII-XIV). Ecclesiastical Carrers in Western Christianity (12th-14th c.)*. Radi se o zborniku koji je nastao kao rezultat projekta *Fasti Ecclesiae Portugalie: prozopografija portugalskog katedralnog svećenstva (1071-1325)*, kojim su portugalski istraživači i njihovi kolege s drugih

⁴⁸ Andreas Meyer, Spätmittelalterliches Benefizialrecht im Spannungsfeld zwischen päpstlicher Kurie und ordentlicher Kollatur Forschungsansätze und offene Fragen, *Proceedings of the Eight International Congress of Medieval Canon Law*, Vatikan, 1992., str. 247.-262.; i: Isti, Zürich und Rom. Ordentliche Kollatur und päpstliche Provisionen am Frau- und Grossmünster 1316-1523, *Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom* 64, Tübingen, 1986.

⁴⁹ Thomas Willich, *Wege Zür Pfründe. Die Besetzung der Magdeburger Domkanonikate zwischen Ordentlicher Kollatur und Päpstlicher Provision 1295-1464*, Izdanja Njemačkog povijesnog instituta u Rimu, sv. 102., 2005.

⁵⁰ David Lepine, *A Brotherhood of Canons Serving God: English Secular Cathedrals in the Later Middle Ages*, Woodbridge, 1995. Ilustrativna je uvodna opaska priređivača knjige: «This study focuses on the canons of the nine secular cathedrals in England in the later middle ages, men who were amongst the most able and successful clerics of their age. After considering the functions of the cathedrals which provided them with a comfortable income and considerable status, Dr Lepine turns to the canons themselves, tracing their geographical, social and educational origins and analysing their careers in the service of Church and state: this was the surest route to a canonry, an honour for which clerics were prepared to go to considerable lengths. Of central importance to this survey is an examination of canons' residence at their cathedrals, establishing how many were resident in the close and how much time they spent there.» Isto, str. i.

europskih sveučilišta široj znanstvenoj javnosti predstavili upravo suvremeni prozopografski metodološki princip u rješavanju aktualnih pitanja iz crkvene povijesti.⁵¹

Što se tiče hrvatske crkvene historiografije, valja reći da je promatranje društvene povijesti crkvenih institucija našlo svoj odraz tek u nekim istraživanjima hrvatske srednjovjekovne stvarnosti. Studija Ivana Ostojića o Splitskom metropolitanskom kaptolu izrađena je, može se reći, «tradicionalnom» metodom – ovaj crkveni povjesničar promatrao je institucionalnu povijest vodeće crkvene institucije Splitske nadbiskupije, ali je pritom iznio i niz biografskih podataka o njezinim članovima.⁵² Ostojić je istraživao unutarnji sastav Splitskog kaptola, njegove povlastice, posjede, gospodarsku povijest itd. u širokom vremenskom periodu od ranog srednjeg vijeka, pa do moderne povijesti, a ono što je posebno vrijedno su upravo kataloški podaci o samim kanonicima do kojih je ovaj povjesničar došao proučavanjem kako objavljene tako i neobjavljene arhivske građe. Mada ova Ostojićeva studija nije prozopografska ona svakako predstavlja temelj takvim modernim istraživanjima dalmatinsko-hrvatske crkvene povijesti.

Najizraženije se prozopografski pristup u hrvatskoj crkvenoj historiografiji vidi u studiji Jadranke Neralić o crkvenim nadarbinama i odnosu Rimske kurije i Dalmacije u

⁵¹ *Carreiras Eclesiásticas no Occidente Cristão (séc XII-XIV). Ecclesiastical Carrers in Western Christianity (12th-14th c.)*, Lisabon, 2007. Projekt je bio djelatan u razdoblju od 2002.-2006. godine. Jedan od glavnih ciljeva projekta bio je stvoriti bazu podataka o članovima portugalskih kaptola od 12.-14. stoljeća. Na projektu je radila skupina portugalskih povjesničara u suradnji s povjesničarima iz drugih zemalja, a izvođen je pri Centru za istraživanja religijske povijesti na Bogoslovnom fakultetu Portugalskog katoličkog sveučilišta. Tako u ovome zborniku nalazimo sljedeće radove: László Koszta, *Conclusions drawn from the Prosopographic Analysis of the Canons belonging to the Cathedral Chapters of Medieval Hungary (1200-1350)* (str. 15.-28.); Iluminado Sanz Sancho, *Prosopografía de los componentes del cabildo catedralicio de la catedral de Córdoba en la Edad Media (1238-1450): Aportaciones a la historia social y cultural [Prozopografija članova katedralnog kaptola u Kordobi u srednjem vijeku (1238-1450): Prinosi društvenoj i kulturnoj povijesti]* (str. 31.-60.); Ingo Fleisch, *The Portuguese Clergy and the European Universities in the 12th and 13th Centuries* (str. 63.-75.); Maria João Branco, *Portuguese Ecclesiastics and Portuguese affairs near the Spanish Cardinals in the Roman Curia (1213-1254)* (str. 79.-100.); Saul António Gomes, *La formation intellectuelle du clergé séculier portugais du XIIe au XIVe siècle [Intelektualno formiranje portugalskog klera od 12. do 14. stoljeća]* (str. 103.-120.); Maria Helena da Cruz Coelho i Maria do Rosário Barbosa Morujão, *Les testaments du clergé de Coimbra: des individus aux réseaux sociaux [Oporuke klera iz Coimbre: od individualnog do društvenih mreža]* (str. 123.-138.); Anísio Miguel de Sousa Saraiva, *The Viseu and Lamego Clergy: Clerical Wills and Social Ties* (str. 141.-149.); Carlos de Ayala Martínez, *Los Obispos de Alfonso VIII [Biskupi Alfonsa VIII.]* (str. 153.-186.); Juan José Sánchez-Oro Rosa, *Una Iglesia de frontera al servicio del Rey: La extremadura Leonesa como laboratorio político (1157-1230) [Granična biskupija u kraljevoj službi: leonska *extremadura* kao politički laboratorij]* (str. 189.-206.); Jacek Maciejewski, *Which Way to Bishopric? Origin and Careers of Polish Bishops in the 13th Century* (str. 209.-217.); Herminia Vasconcelos Vilar, *In Defence of Episcopal Power: the Case of Bishop Egas of Viseu* (str. 221.-241.); Peter Linehan, *An Archbishop in Angustis (May 1280)*, (str. 245.-255.); Maria Cristina Cunha i Maria João Oliveira Silva, *The King's Service and God's Service: Attitudes of the Prelate from Porto, D. Vicente Mendes (1260-1296) (256.-270.)*; Mário Farelo, *Filipa Roldão i André Evangelista Marques, Les clercs dans l'administration dionysienne (1279-1325) [Kler u administraciji kralja Denisa (1279.-1325.)]* (str. 271.-313.); Hélène Millet i Stéphanie Raux, *De la publication de livres à la mise en ligne d'une base de données: Les premiers enseignements du puzzle des *Fasti Ecclesie Gallicanae* [Od knjiga do internetske baze podataka: Prvi pogledi na mozaik *Fasti Ecclesie Gallicanae*]* (str. 317.-330.); Katerine Keats Rohan, *What's in a Name? Some Reflections on Naming and Identity in Prosopography* (str. 333.-347.).

⁵² Ivan Ostojić, *Metropolitanski kaptol u Splitu*, Zagreb, 1975.

razdoblju 15. stoljeća.⁵³ Autorica je u ovome istraživanju proučila djelovanje Rimske kurije i mehanizme dodjeljivanja crkvenih nadarbina s jedne i društvenu povijest svećenstva dalmatinskih biskupija s druge strane. Koristeći metodu kolektivne biografije istražila je crkvene karijere i put svećenstva do unosnih nadarbina, rekonstruirajući na taj način društvenu stvarnost unutar kojega je živjelo kasnosrednjovjekovno svećenstvo.

Dakako da zapadna historiografija pruža još čitav niz studija o svećenstvu kao društvenoj skupini, no ovaj kraći pregled služi kao skica teorijskih okvira unutar kojih se kreće ova studija o Zagrebačkom kaptolu. Osnovni okvir preuzet iz navedenih tendencija je prebacivanje istraživačkog naglaska na društvenu povijest kaptola. Hrvatska historiografija tek je djelomično odgovorila na osnovna pitanja o funkcioniranju Zagrebačkog kaptola, pa je sve teorijske modele zapadnoeuropske historiografije nemoguće u potpunosti primijeniti. Ipak, skicirani njemački teorijski okviri predstavljaju obrazac prema kojemu se povijest Zagrebačkog kaptola može istražiti kroz prizmu prepletene društvene i «institucionalne» povijesti (pod potonjom podrazumijevajući istraživanje razvoja unutarnje strukture). Jednako tako, istraživanje uloge koju je kaptol imao u srednjovjekovnom društvenom i pravnom poretku predstavlja novi korak u historiografiji o Zagrebačkom kaptolu.

b) Historiografija o Zagrebačkom kaptolu

Ako se radovi o Zagrebačkom kaptolu usporede s tendencijama u svjetskoj historiografiji, vidi se kako povijest ove crkvene institucije tek predstavlja plodno tlo za istraživanje institucionalnih i strukturalnih pitanja, kao i za istraživanje njezinog personala i društvene pozadine djelovanja kaptola. Radovi o Zagrebačkom kaptolu nisu brojni, a isto tako u historiografiji se nije razvila istraživačka škola koja bi sustavno obrađivala srednjovjekovne kaptole. Oni radovi koji su proučavali Zagrebački kaptol naglasak su stavljali na pitanja o strukturi kaptola, njegovim povlasticama, osnutku kaptola i posjedima kaptola. Problematika društvenih implikacija djelovanja kaptola obrađivana je u par radova koji su istraživali njegov odnos prema kaptolskim podložnicima. Kaptolski personal i općenito društvenu povijest kaptola historiografija je tek usputno doticala i to na osnovnoj informativnoj razini.

U razdoblju do 19. stoljeća, odnosno vremenu koje je prethodilo razvoju moderne profesionalne historiografije Zagrebački je kaptol proučavan uglavnom u kontekstu istraživanja povijesti Zagrebačke biskupije. To se dobro očituje u ponajboljim i reprezentativnim djelima iz crkvene historiografije 18. stoljeća čiji su autori Baltazar Adam

⁵³ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*. (ranije je navedena puna referencija).

Krčelić i Daniele Farlati. Baltazar Adam Krčelić u svome djelu o povijesti Zagrebačke crkve⁵⁴ donosi podatke o zagrebačkim biskupima i raznim specifičnim pitanjima iz povijesti Zagrebačke biskupij, raspravljajući o problemima poput pitanja osnutka biskupije, biskupskih posjeda, liturgije, odnosu biskupa i kaptola, odnosu biskupa s velikašima i kraljevima itd. Istražujući zagrebačke biskupe Krčelić je nastojao i popisati kanonike koji su djelovali u vrijeme toga biskupa, no nažalost Krčelićeve se podaci o kanonicima uglavnom svode na izlistavanje imena i njihovih službi. Ipak, zbog toga je njegova povijest također dobra priručna literatura o djelovanju kanonika Zagrebačkog kaptola. Povijest Zagrebačkog kaptola kod Baltazara Adama Krčelića nije izravan prikaz povijesti ove institucije, nego tek diošire povijesti Zagrebačke biskupije. Drugo kapitalno djelo 18. stoljeća o povijesti Zagrebačke biskupije je dio petog sveska djela *Illyricum sacrum* Danielea Farlatija i njegovih suradnika. *Illyricum sacrum* je povijest dalmatinskih, panonskih i zapadnobalkanskih biskupija,⁵⁵ a u ovome, za hrvatsku historiografiju krucijalnom djelu, upravo se u petom svesku donosi opsežna povijest Zagrebačke biskupije. Farlati ovdje također povijest Zagrebačkog kaptola promatra uglavnom kroz prizmu djelovanja zagrebačkih biskupa i crkveno-političke događajnice. Farlati u pojedinim slučajevima donosi i podatke o Zagrebačkom kaptolu i njegovim kanonicima, no to su u većini slučajeva informacije kojima Farlati tek nadopunjava širu priču. Kao i Krčelić, ali i raniji povjesničari, Farlati također promatra jedinstvenu Zagrebačku crkvu, uglavnom ne odvajajući djelovanje biskupâ od njihovog katedralnog kaptola.

Pozitivistička historiografija osamnaestog stoljeća je tako svoju pažnju usmjerila prema povijesti Zagrebačke biskupije u cjelini, te sukladno tome promatrala Zagrebački kaptol kao dio te cjeline. U 19. stoljeću, naročito njegovoj drugoj polovici, dolazi do razvoja moderne profesionalne historiografije.⁵⁶ To je konkretno značilo usmjeravanje povjesničara izvornoj arhivskoj građi i razvoju kritičkog pristupa u obradi vrela. Pod snažnim utjecajem nacionalnih ideja i hrvatska je crkvena historiografija svoju tematsku paletu uglavnom posvećivala odnosu Crkve i države, glagoljaštvu, pitanju narodnog jezika u bogoštovlju, počecima kršćanstva na hrvatskim prostorima itd.⁵⁷ U ovome kontekstu rodila se i ideja sustavnoga objavljivanja izvorne građe iz nacionalne povijesti. To je svoj odraz našlo i u

⁵⁴ Baltazar Adam Krčelić, *Historiarum cathedralis ecclesiae Zagrabienensis*, Zagrabie, 1770. (*Povijest stolne crkve Zagrebačke*, Zagreb, 1994.)

⁵⁵ Daniele Farlati, *Illyricum sacrum*, sv. V, Venecija, 1768.

⁵⁶ O profesionalizaciji historiografije više: Mirjana Gross, *Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja*, Zagreb, 2001., poglavlje Poznanstvenjenje hrvatske historiografije u 19. st., str. 172.-188.

⁵⁷ Franjo Šanjek, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru. Pregled religiozne povijesti Hrvata (7.-20. st.)*, Zagreb, 1996., str. 19.

istraživanju povijesti Zagrebačke biskupije, njezinoga društva i crkvenih institucija. Centralno ime u istraživanju Zagrebačke biskupije i grada Zagreba u razdoblju druge polovice 19. stoljeća je Ivan Krstitelj Tkalčić. Njegov rad na skupljanju građe za povijest Zagrebačke biskupije i grada Zagreba kapitalna su ostvarenja devetnaestostoljetne priređivačke djelatnosti. Međutim, ono što je i za istraživanje Zagrebačkoga kaptola od izuzetne važnosti jesu Tkalčićeve uvodne studije povijesnim spomenicima grada Zagreba.⁵⁸ Tkalčićeve uvodne studije ovim izdanjima donose obilje podataka važnih kako za povijest Gradeca, tako i za povijest zagrebačkih biskupa, Zagrebačkog kaptola i drugih institucija djelatnih na područje srednjovjekovne središnje i sjeverne Hrvatske. Za povijest Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću važna je uvodna studija prvome svesku povijesnih spomenika Zagreba. Polovica uvodne studije posvećena je razvoju Gradeca, dok je druga polovica posvećena Zagrebačkoj biskupiji. U sklopu dijela o povijesti Zagrebačke biskupije, Tkalčić se dotiče i katedralnog kaptola. On također promatra Zagrebački kaptol kao integralnu cjelinu sa zagrebačkim biskupima, no radi iskorak raspravljajući o strukturi kaptola, njegovim posjedima, darovnicama u njegovu korist, odnosima s Gradecom itd. Posebnu važnost u istraživanju kaptola ima Tkalčićevo oslanjanje primarno na diplomatsku građu, a ne na raniju narativnu historiografiju. To dakako pripada kontekstu profesionalizacije historiografije u sklopu kojega diplomatska arhivska građa dolazi u prvi plan. Budući da su studije pisane prije više od stotinu godina Tkalčićevi su stavovi najvećim dijelom zastarjeli, no unatoč tome, faktografska osnovica njegovih istraživanja i dalje pruža dobar temelj za sva daljnja istraživanja povijesti Zagreba i Zagrebačke biskupije. Tako su Tkalčićeve studije zapravo temeljno djelo za sva naredna proučavanja Zagrebačkog kaptola, Zagrebačke biskupije i Gradeca, koja moraju biti uzeta u obzir na početnoj razini istraživanja.

Osim navedenih uvodnih studija, Ivan Krstitelj Tkalčić se poviješću Zagrebačkog kaptola bavio i u svojim drugim raspravama. Tako mu je naročito bio zanimljiv gorički arhiđakon Ivan, tvorac Statuta Zagrebačkog kaptola, kojemu je posvetio opsežnu raspravu.⁵⁹ Tkalčić je istraživao i druge segmente povijesti Zagrebačkog kaptola: bavio se materijalnom kulturom istražujući pitanja vezana uz gradnju, nadogradnju i obnove zagrebačke katedrale kroz povijest,⁶⁰ naročitu pažnju posvetio je sukobima oko crkvene desetine koje su u 14. stoljeću vodili biskup i kaptol s jedne i crkveni predijalci s druge strane,⁶¹ a posebnu raspravu

⁵⁸ Ivan Krstitelj Tkalčić, Uvod, MCZ I, Zagreb, 1889., str. i.-cxcii.; Isti, Zagreb u XV. vijeku, MCZ II, Zagreb, 1894., str. i.-ccxviii.

⁵⁹ Isti, *Ivan arciđakon gorički. Domaći pisac u XIV. vijeku*, Zagreb, 1886.

⁶⁰ Isti, *Prvostolna crkva Zagrebačka*, Zagreb, 1880.

⁶¹ Isti, *Odpor i buna radi desetine u biskupiji Zagrebačkoj u XIV. vijeku*, Zagreb 1879.

Tkalčić je posvetio prebendarskom zboru Zagrebačkog kaptola.⁶² Kao i u slučaju s uvodnim studijama povijesnih spomenika Zagreba, i ovdje valja napomenuti da Tkalčićeve studije treba uzeti u obzir u početnim istraživanjima Zagrebačkog kaptola prvenstveno zbog faktografskih podataka temeljenih na izvornoj diplomatskoj građi. S druge strane, njegove interpretacije i objašnjenja pojedinih povijesnih događaja svakako treba uzeti u obzir, ali uvažavajući činjenicu da je Tkalčić stvarao u kontekstu drugačijih političkih i društvenih odnosa koji su utjecali i na idejni sklop samoga autora.

Prema tome, istraživanja Zagrebačkog kaptola u 19. stoljeću bila su najvećim dijelom centrirana oko Tkalčića i povezana uz šira proučavanja zagrebačkog područja i Zagrebačke biskupije, dok su se dijelom vezala uz pojedine segmente njegove povijesti. Obilježja istraživanja te institucije u navedenom vremenu bilo je upravo iznošenje na svjetlo dana podataka iz diplomatske arhivske građe. Malobrojne rasprave iz 19. stoljeća otvorile su put ka stvaranju faktografske osnovice, ali su i počele, na osnovnoj razini, problematizirati pitanja o povijesnoj ulozi ove crkvene institucije. No te rasprave ipak još nisu rezultirale studijom koja bi srednjovjekovnu povijest Zagrebačkog kaptola proučila izravno i sintetski, ne uklapajući ga u šira istraživanja Zagrebačke biskupije. Nešto veći interes povjesničara za Zagrebački kaptol, kao i za ostale hrvatske srednjovjekovne kaptole, donijelo je 20 stoljeće. Janko Barlè donosi studiju o Zagrebačkom arhidakonatu do 1642.,⁶³ u kojoj donosi povijest samoga arhidakonata, ali veći naglasak stavlja na istraživanje povijesnog razvoja i topografije njegovih župa. Stavovi autora u ovoj studiji su uvelike zastarjeli što je posve razumljivo, a faktografski podaci trebaju provjeru i novu kontekstualizaciju, no Barlèova se studija ističe kao vrijedno istraživanje jedne administrativne jedinice Zagrebačke biskupije.

U istraživanju Zagrebačkog kaptola u prvoj polovici 20. stoljeća ističe se ime zagrebačkog kanonika Ljudevita Ivančana, koji je veliki dio svog stvaralačkog vijeka posvetio istraživanju zagrebačkih kanonika. Njegova su istraživanja rezultirala djelom u tri sveska u kojemu donosi podatke o zagrebačkim kanonicima.⁶⁴ Svesci obuhvaćaju razdoblje od prvog spomena jednog kanonika u izvorima pa do Ivančanova doba. Taj katalog kanonika nažalost nije objelodanjen, što je utjecalo i na to ovi podaci nikada ne dožive sveobuhvatnu povijesnu ili prozopografsku analizu. Ivančan u svome katalogu uglavnom prepričava dokumente u kojima je našao podatke o kanonicima i ne radi analizu međusobnih odnosa kanonika, niti njihov društveni profil. Valja istaknuti kako je ovaj katalog nepotpun (donosi primjerice

⁶² Isti, *Sbor prebendara prvostolne crkve zagrebačke (Historička razprava)*, Zagreb, 1884.

⁶³ Janko Barlè, *Zagrebački arhidjkonat do god. 1642.*, Zagreb, 1903. (pretisak iz Katoličkog lista).

⁶⁴ Ljudevit Ivančan, *Podaci o zagrebačkim kanonicima*, strojopis, Zagreb, 1912.-1924. ARHIV HAZU II d 243/1.-3.

podatke o tek 147 kanonika za 14. stoljeće), a u nekim slučajevima i netočan, što proizlazi iz autorove težnje da se obuhvati (pre)široki vremenski raspon, ali i zbog toga što svi dokumenti Ivančanu nisu bili na raspolaganju prilikom istraživanja. Unatoč tome, ovaj je katalog uvelike iskoristiv u istraživanju Zagrebačkog kaptola te služi kao glavno pomagalo za rekonstrukciju biografija njegovih kanonika. Dio rezultata dobivenih ovim istraživanjima Ivančan je predstavio tek u raspravi o povijesti kaptola i aktivnostima njegovih kanonika u razdoblju od srednjeg vijeka do 20. stoljeća.⁶⁵ Ovo je djelo uz Tkalčićeve studije temeljna početna rasprava za istraživanje Zagrebačkog kaptola jer promatra razna pitanja: strukturalnu organizaciju, pitanje osnutka kaptola, njegove posjede i druga pitanja iz povijesti ove institucije. Nažalost Ivančan niti ovdje ne daje detaljnu raspravu o svim pitanjima, nego pokušava dati presjek djelovanja promatrane crkvene institucije kroz 800 godina, zbog čega uglavnom ne ulazi u detaljnije povijesne raščlambe.

Nakon Ivančana studije o Zagrebačkom kaptolu nude istraživači druge polovice 20. i početka 21. stoljeća. U 20. stoljeću osim izravnih studija o Zagrebačkom kaptolu ili pojedinim segmentima njegovoga djelovanja, postoje i studije koje su promatrale odnos kaptola prema društvenim zajednicama, ali i one koje su ga također pokušavale promotriti u sklopu povijesti grada Zagreba i Zagrebačke biskupije. No glavno je obilježje historiografije o Zagrebačkom kaptolu u 20. stoljeću to što nisu uspostavljeni trendovi istraživanja, nego se radi o razbacanim studijama koje se uglavnom dotiču jednog manjeg segmenta djelovanja te crkvene institucije.

Pojačani interes hrvatske historiografije druge polovice 20. stoljeća za gospodarsku i društveno-gospodarsku povijest na svjetlo dana iznio je najdetaljniju studiju o jednom specifičnom aspektu vezanom uz srednjovjekovni Zagrebački kaptol. Radi se o studiji Radovana Gajera koji je na temelju Statuta iz 1334. i diplomatske građe 14. stoljeća analizirao strukturu vlastelinstva Zagrebačkog kaptola i društveno-gospodarske odnose na crkvenim posjedima.⁶⁶ Ova maestralna studija zapravo je magistarska radnja navedenoga autora koja predstavlja visok standard istraživanja socio-gospodarske povijesti. Gajer ovdje zapravo nije istraživao kaptol kao instituciju, nego je težište bilo na izgledu crkvenoga vlastelinstva i odnosu kaptola prema podanicima. Dakle, u ovoj studiji obrađena je zemljoposjednička uloga kaptola, što predstavlja inovaciju u dotadašnjim istraživanjima crkvenih institucija u hrvatskoj historiografiji.

⁶⁵ Ljudevit Ivančan, *Zagrebački kaptol (1093.-1932.)*, *Croatia sacra*, 2 (1932.), str. 161.-275.

⁶⁶ Radovan Gajer, *Posjedi Zagrebačkog kaptola oko Zagreba u prvoj polovici 14. st.*, *Radovi. Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest*, 11 (1978.), str. 5.-102.

Izravnu studiju o Zagrebačkom kaptolu donosi Ivan Škafar, koji je istražio povijest bekušinskog arhiđakonata do kraja 14. stoljeća.⁶⁷ Ovdje se tako radi o administrativnoj studiji jednog arhiđakonata, u kojemu se autor bavio istraživanjem porijekla imena arhiđakonata, sprovima oko pripadnosti arhiđakonata i njegovim granicama. Posebno je važno što autor ustanovljuje kronološki niz arhiđakona i donosi kratke početne biografije o njima. Taj niz i biografije pokazuju u nekim slučajevima i određene netočnosti, pa ih je potrebno znanstveno revidirati i nadopuniti. Unatoč tome, ova je studija vrijeda jer predstavlja sintetski prikaz jednog arhiđakonata čiji su arhiđakoni ujedno bili i članovi Zagrebačkog kaptola.

Srednjovjekovnu povijest Zagrebačkog kaptola istražila je Nada Klaić.⁶⁸ Ona je polovicu knjige posvetila razvoju gradečkog dijela Zagreba, dok je drugu polovicu posvetila crkvenoj povijesti Zagreba, odnosno Zagrebačkoj biskupiji i kaptolima. U sklopu istraživanja biskupsko-kaptolskog Zagreba donosi raspravu o raznim pitanjima o Zagrebačkom srednjovjekovnom kaptolu: o pitanju vremena osnutka, njegovim posjedima, odnosu s biskupima, ali i o strukturi kaptola i njegovoj kulturnoj djelatnosti. U knjizi je uvelike zastupljena i društveno-gospodarska komponenta povijesti Zagrebačkog kaptola. Autorica upravo o ovome segmentu njegovoga djelovanja donosi vrlo opsežnu raspravu uvelike preuzimajući rekonstruirani model vlastelinstva od Radovana Gajera.⁶⁹ Ovu sintezu o povijesti Zagreba svakako treba uzeti u obzir prilikom istraživanja Zagrebačkog kaptola jer nudi najkoherentniju povijest te institucije. Međutim, njezine je stavove o društvenoj povijesti ove crkvene institucije ipak potrebno testirati prozopografskim istraživanjem.

Nakon sinteze Nade Klaić dio je povjesničara povijest Zagrebačkog kaptola promatrao u sklopu sintetskih prikaza o Zagrebačkoj biskupiji i biskupima. Istraživanjem kaptola u sklopu razvoja Zagrebačke biskupije bavila se Lelja Dobronić koja u svojoj knjizi *Biskupski i kaptolski Zagreb* istražuje uglavnom materijalnu kulturu, ali i donosi pregled o drugim povijesnim pitanjima vezanima uz Zagrebačku biskupiju.⁷⁰ Pojedine podatke o Zagrebačkom kaptolu i njegovim kanonicima nalazimo i u zborniku o zagrebačkim biskupima i

⁶⁷ Ivan Škafar, Prekmurski del Beksinskega arhidiakonata do leta 1400, *CCP*, god. 3/br. 4 (1979.), str. 9.-50.

⁶⁸ Nada Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, Zagreb, 1982.

⁶⁹ Pojednim aspektima odnosa kaptola prema podanicima bavila se i Magdalena Apostolova Maršavelski. Ona je s pravnog stajališta nastojala ustanoviti tko su bili predijalci zagrebačkoga biskupa i po čemu su se razlikovali od nekih drugih pravno reguliranih skupina te tko su bili emfiteuzi koji se spominju u Statutima Zagrebačkog kaptola. Za raspravu o položaju predijalaca u društvu vidi članak: Magdalena Apostolova Maršavelski, Neka pitanja pravnog i društvenog položaja predijalista zagrebačkog biskupa u 13. i 14. stoljeću, *CCP*, god. 18/br. 33 (1994.), str. 91.-100. O tome tko su, s obzirom na pravno stanovište, predijalci, a tko emfiteuzi iz statuta Zagrebačkog kaptola vidi rad: Magdalena Apostolova Maršavelski, Neki pravni aspekti statuta zagrebačkoga kaptola, u: *Zagrebačka biskupija i Zagreb* (punu referenciju na ovaj zbornik vidi u bilješci 72.), str. 153.-162.

⁷⁰ Lelja Dobronić, *Biskupski i kaptolski Zagreb*, Zagreb, 1991.

nadbiskupima, skupine autora.⁷¹ U ovome se zborniku donose kratke biografije zagrebačkih biskupa od vremena osnutka do vremena izdavanja zbornika (1995.). U tome se kontekstu mogu pronaći i pojedini podaci o istaknutijim kanonicima, poput onih koji su se istaknuli kao generalni vikari biskupije. Čitav niz studija o Zagrebačkoj biskupiji od osnutka do modernog doba donosi i zbornik *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094. - 1994.: zbornik u čast kardinala Franje Kuharića*.⁷² Među tim radovima za istraživanja povijesti Zagrebačkog kaptola posebno se valja istaknuti studiju Ante Gulina o utemeljenju, javnom djelovanju i unutarnjoj organizaciji ove crkvene institucije.⁷³

A upravo je Ante Gulin povjesničar koji je dugi niz godina istraživao ne samo Zagrebački, nego i druge hrvatske kaptole, objedinivši rezultate svojih istraživanja u dvije knjige o hrvatskim srednjovjekovnim kaptolima.⁷⁴ On je na sintetski način izravno proučavao povijest Zagrebačkog kaptola u knjizi *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli. Loca credibilia sjeverne i središnje Hrvatske* gdje raspravlja o povijesti Zagrebačkog, Čazmanskog, Požeškog, Bosanskog, dva Srijemska i Senjsko-modruškog kaptola, i to od osnutka kaptolâ do 1526. godine. Raspravljujući o povijesti Zagrebačkog kaptola, on istražuje pitanja o osnutku, njegovom ustrojstvu, kronološkom nizu njegovih prepozita, posjedima kaptola itd. Važan segment Gulinovog istraživanja je otvaranje pitanja djelovanja kaptola kao mjesta s javnom vjerom. Tako se on u svojim studijama dotaknuo i kaptolskih pečata, ali i drugih elemenata kaptolskog vjerodostojnog djelovanja.⁷⁵

O problematici vjerodostojnog djelovanja kaptola Ugarsko-hrvatskog kraljevstva raspravlja i Mladen Ančić u studiji: Splitski i Zadarski kaptol kao «vjerodostojna mjesta». Riječ je o uvodnoj studiji priređenom izdanju Registra Artikucija iz Rivignana, notara Zadarskog kaptola, kojim je započeta serija objavljivanja kaptolskih spisa sačuvanih u jednom

⁷¹ Franko Mirošević (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995.

⁷² Antun Škvorčević (ur.), *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094. – 1994.: zbornik u čast kardinala Franje Kuharića*, Zagreb, 1995.

⁷³ Ante Gulin, Srednjovjekovni Zagrebački kaptol (utemeljenje, ustroj, javna djelatnost), u: *Zagrebačka biskupija i Zagreb*, str. 133.-152.

⁷⁴ Ante Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli. Loca credibilia sjeverne i središnje Hrvatske*, Zagreb, 2001. Rezultate istraživanja dalmatinskih, istarskih i kvarnersko-primorskih kaptola Gulin je objavio u studiji *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli. Loca credibilia Dalmacije, Hrvatskog primorja, Kvarnerskih otoka i Istre*, Zagreb, 2008. (dalje: *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli DHPKI*)

⁷⁵ Rezultati pojedinačnih studija objedinjeni su u knjizi: Ante Gulin, *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, 1998. U ovom kontekstu valja spomenuti i rad Metoda Hrga koji se još prije Ante Gulina dotaknuo pitanja o djelovanju Zagrebačkog kaptola u svojstvu mjesta s javnom vjerom. Hrg u radu priručnog karaktera donosi rekonstrukciju registra isprava Zagrebačkog kaptola kako je izgledao u 15. stoljeću. Autor ne donosi opsežniju kritičku raspravu, nego tek osnovnu obavijesnu. Metod Hrg, *Registar isprava arhiva Zagrebačkog kaptola iz 15. stoljeća*, *Arhivski vjesnik*, god. XIV/sv. 15 (1972.), str. 213.-253.

registru Splitskog kaptola i četiri registra Zadarskog kaptola⁷⁶ Iako je Ančićeva studija prvenstveno usmjerena pojašnjavanju konteksta u kojem tijekom druge polovice 14. stoljeća Zadarski i Splitski kaptoli počinju djelovati kao vjerodostojna mjesta, u njoj se raspravlja i o mnogo široj problematici utjecaja kraljevske vlasti na kaptole Kraljevstva, kao i opsega djelatnosti tamošnjih kaptola. Posebno valja istaknuti da u tome kontekstu Ančić koristi primjere s područja Zagrebačke biskupije iz 13. i 14. stoljeća. Stoga ovu studiju valja uzeti u obzir upravo u istaživanjima Zagrebačkog kaptola, jer uvelike pojašnjava sustav i funkcioniranje kraljevske administracije u koju su bili uključeni hratski srednjovjekovni kaptoli.

O djelovanju Zagrebačkog kaptola kao mjesta vjerodostojnosti valja kratko ukazati i na dva rada Mirjane Matijević-Sokol. U jednom radu obrađuje izvore Zagrebačkog kaptola s najranijim svjedočanstvima o Zaboku,⁷⁷ pojašnjavajući u kratkoj uvodnoj studiji kako je došlo do nastanka tih isprava te ukazuje na djelovanje kaptola kao mjesta autentičnosti. Drugi rad govori o nastanku kraljevog registra za Ugarsku i Slavoniju oko 1330. i za Dalmaciju i Hrvatsku od 1358.-1360. godine.⁷⁸ U tom kontekstu vrlo kratko ukazuje i na razvoj, jačanje i ulogu vjerodostojnih mjesta u 14. stoljeću, posebno se osvrćući na pravne procedure u koje su bili uključeni kanonici Zagrebačkog kaptola.

Interes za pojedine kanonike Zagrebačkog kaptola i društvenu povijest ove institucije historiografija je pokazala tek u zadnje vrijeme. Tako je primjerice Nella Lonza istražila biografiju jednog pravno obrazovanog kanonika Zagrebačkog kaptola iz 15. stoljeća, Blaža iz Moravča, koji je vraćajući se sa studija u Italiji sa sobom donio i vrijedne pravne rukopise.⁷⁹ Autorica je stavila naglasak na stjecanje pravnog obrazovanja i brigu oko pravnih rukopisa Blaža iz Moravča, ali je rekonstruirala i čitavu biografiju toga kanonika. Za istraživanja članova Zagrebačkog kaptola od velike su važnosti spominjane studije mađarskog autora Tamása Fedeleša, u kojima nalazimo nove principe istraživanja društvene povijesti svećenstva.⁸⁰ Kako je već rečeno, studija Tamása Fedelešova promatra povijest Pečujskog

⁷⁶ Mladen Ančić, Splitski i Zadarski kaptol kao «vjerodostojna mjesta», *Fontes – izvori za hrvatsku povijest* (dalje: *Fontes*), 11 (2005.), str. 11.-77.

⁷⁷ Mirjana Matijević-Sokol, Najstarija povijesna svjedočanstva o Zaboku, *Radovi Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Zavod za hrvatsku povijest*, 29 (1996.), str. 295.-302.

⁷⁸ Mirjana Matijević-Sokol, *Nostrum et regni nostri registrum*. Srednjovjekovni arhiv Ugarsko-hrvatskog kraljevstva, *Arhivski vjesnik*, god. 51 (2008.), str. 237.-257.

⁷⁹ Nella Lonza, Blasius of Moravče, a Fifteenth-century Canon of Zagreb and his Legal Manuscripts, u: Krafl, Pavel (ur.), *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII-XV*, Prag, 2008., str. 444.-455.

⁸⁰ Prvu prozopografsku studiju ugarskoga svećenstva dao je Erik Fügedi prije četrdesetak godina. On je pokušao ustanoviti statističke i društvene trendove o ugarskim biskupima na temelju promatranja njihovih biografija. Erik Fügedi, Hungarian bishops in the fifteenth century (Some statistical observations), *Acta historica Acad. Sci.*

kaptola metodom kolektivne biografije njegovih članova.⁸¹ Osim za proučavanje mađarske crkvene povijesti, studija Tamása Fedelesa ima važnost i za hrvatsku historiografiju, jer donosi podatke o pečujskim kanonicima koji su porijeklom bili iz hrvatskih krajeva, ili su svojim javnim djelovanjem pripadali širem ugarsko-hrvatskom kulturnom krugu. Osim toga, proučavajući biografije pečujskih kanonika iz autorovog kataloga uočljiva je crkvena, crkveno-politička te kulturna povezanost prostora Pečujске i Zagrebačke biskupije, pa stoga autorovi podaci mogu koristiti i hrvatskim povjesničarima, naročito u istraživanju crkvene povijesti srednjovjekovne Slavonije. Fedeles je u sklopu svojih širih istraživanja Pečujskog kaptola i katedralnih kaptola ugarskoga crkvenog uređenja u drugoj raspravi proučio i veze između Pečujске i Zagrebačke biskupije i Pečujskog i Zagrebačkog kaptola.⁸² I ovdje je od posebne je važnosti u ovoj raspravi autorov biografski katalog gdje donosi podatke o kanonicima koji su držali kanonikat u oba promatrana kaptola.

* * *

Iz ovog je historiografskog pregleda prije svega vidljivo kako ne postoji veliki broj radova koji se bavio Zagrebačkim kaptolom i kako u istraživanju ove crkvene institucije nisu stvorene jasne istraživačke paradigme. Ipak, dosadašnja postojeća istraživanja o toj crkvenoj instituciji mogu se svrstati u dvije glavne skupine – u prvu spadaju radovi koji su tu instituciju proučavali izravno, a drugoj skupini radova pripadaju studije koje su Zagrebački kaptol proučavale u sklopu istraživanja povijesti Zagrebačke biskupije ili grada Zagreba. Svi segmenti djelovanja Zagrebačkog kaptola nisu jednako zanimali povjesničare. Dio je radova moderne historiografije doticao pitanje strukture kaptola, dok je dio studija pažnju posvetio analizi strukture crkvenog vlastelinstva. Radovi o vlastelinstvima velikim su dijelom rekonstruirali izgled samih kaptolskih posjeda i odnos Zagrebačkog kaptola i njegovih podanika. Posebnu pažnju povjesničari su posvetili i pitanjima o osnutku kaptola, a zatim i stjecanju posjeda u 13. stoljeću. Tako se može reći da postojeći radovi o Zagrebačkom kaptolu samo do određene mjere rasvjetljavaju pojedine segmente njegove srednjovjekovnu djelatnosti. Veliki dio pitanja o povijesti te institucije nije otvoren, a radovi koji su obrađivali Zagrebački kaptol pružaju dosta prostora za nadopunjavanje dobivenih rezultata i širenje problematike. Stjecanjem uvida u stanje istraženosti Zagrebačkog kaptola jasno je, prije svega, kako je temeljno istraživačko pitanje, ono o tome tko su bili kanonici i drugi članovi

Hung. 11 (1965.), = Erik Fügedi, *Kings, bishops, nobles and burghers in medieval Hungary*, ur. J. M. Bak, London, 1986. studija II., str. 375.-391.

⁸¹ Fedeles, *A pécsi székeskáptalan*.

⁸² Tamás Fedeles, Crkvene veze između Pečuha i Zagreba, u: *Etnografija Hrvata u Mađarskoj*, 2004. str. 141.-161.

kaptola u 14. stoljeću, ostalo neriješeno. Unatoč tome što je još Ljudevit Ivančan sastavio katalog kanonika, on nije dobio kritičku analizu. Do ovoga trenutka već se javila potreba da se taj katalog znanstveno revidira i nadopuni, odnosno napravi novi katalog. Identifikacijom kanonika i rekonstrukcijom kaptolskog personala otvara se prostor za drugačije istraživanje Zagrebačkog kaptola, i to metodom kolektivne biografije pomoću koje se mogu utvrditi crkveni i društveni trendovi u životu kanoničke zajednice promatrane crkvene institucije.

Unatoč tome što je u radovima o Zagrebačkom kaptolu gotovo neizbježna tema bila njegova struktura, slika o opsegu djelovanja pojedinih članova kaptola i njihovom položaju u kaptolskoj hijerarhiji još uvijek nije posve jasna. Otvara se mogućnost daljnje rasprave o obvezama pojedinih članova kaptola: po kojim su se obvezama oni razlikovali, što je značilo biti prepozit, što arhidakon, a što član nižeg svećenstva u katedrali? Koje su bile obveze kanonika te kako su funkcionirali njihovi unutarnji odnosi? Osim toga, postavljaju se pitanja vezana uz društveni profil: odakle su potjecali kanonici, kojeg su bili društvenog statusa, jesu li ostvarivali zavidne crkvene i političke karijere itd. Dosadašnja su se istraživanja usmjerila problematiziranju djelovanja jednog istaknutog kanonika, a najviše su pažnje privukli oni s pravnim obrazovanjem. To se prvenstveno odnosi na goričkog arhidakona Ivana, sastavljača Statuta Zagrebačkog kaptola. Unatoč većem interesu historiografije za njega, ipak je još uvijek najdetaljnija studija o njemu ona Tkalčičeva iz 19. stoljeća, koja nužno zahtijeva moderno kontekstualiziranje sukladno novim spoznajama u historiografiji. Također, historiografija, osim tek usputno, nije problematizirala pitanje stjecanja kanonikata i prebendi. Pitanje o popunjavanju kaptolskih mjesta nameće se kao jedno od ključnih pitanja za funkcioniranje Zagrebačkog kaptola, ali i čitavoga crkvenog društva srednjeg vijeka. To je naročito vidljivo u djelima o srednjovjekovnim kaptolima njemačke historiografije, koja istražuju tko je imao ključnu ulogu u dodjeljivanju prebendi: papa, biskup ili kralj/car. Dio studija doticao je problematiku djelovanja Zagrebačkog kaptola u svojstvu mjesta javne vjere, ali u istraživanjima kaptola kao mjesta vjerodostojnosti tek se ukazalo na mogućnost šireg istraživanja ovakve kaptolske djelatnosti.

Prema tome, ova disertacija zapravo po prvi puta otvara problematiku izravnog proučavanja kolektivnih društvenih karakteristika svećenstva koje je djelovalo u Zagrebačkom kaptolu tijekom reformnog doba u 14. stoljeću. Uporabom nove kombinirane metode u istraživanju Zagrebačkog kaptola, s izrazitim naglaskom na prozopografiju, otvaraju se nova pitanja koja u historiografiji nisu doticana prvenstveno zbog drugih sfera interesa istraživača, ali se i nadograđuju dosadašnje spoznaje koju nam pruža literatura o Zagrebačkom kaptolu. Novi korak u istraživanju Zagrebačkog kaptola predstavlja upravo

dvojni princip istraživanja: ustanovljivanje kompletnog personala promatrane institucije i prebacivanje težišta proučavanja kaptola na institucionalno-društvenu povijest. Identifikacijom personala Zagrebačkog kaptola dobiva se uvid u konkretno djelovanje kanonika i drugih članova kaptola, odnosno daje faktografsku osnovicu daljnjoj analizi. Promatranjem pravnog oblikovanja kaptola i njegove unutarnje hijerarhije dobiva se uvid u strukturu ove institucije, a upravo komparativnim gledanjem na kolektivno djelovanje kanonika i unutarnje organizacije slika o Zagrebačkom kaptolu postaje uvelike jasnija.

II. Unutarnja organizacija Zagrebačkog kaptola

Tipološke koordinate

U 14. su stoljeću Zagrebački kaptol i njegova kanonička zajednica prošli kroz važne procese organiziranja svoje unutarnje strukture i unutarnjeg života. Kanonici su u ovome razdoblju stekli veliki ugled i postali prava lokalna crkvena elita, a prebenda katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije postala je objekt želje brojnih kako domaćih, tako i stranih svećenika. No, prije ulaska u raspravu o unutarnjem ustrojstvu Zagrebačkog kaptola kao i kolektivnim karakteristikama njegovoga kanoničkog društva u 14. stoljeću, potrebno je prethodno odrediti temeljne tipološke koordinate, koje su neizostavne za daljnje problematiziranje povijesti ove crkvene institucije u promatranome razdoblju.

Prije svega, valja reći kako su svi kaptoli na teorijskoj razini bili izgrađeni na temelju ranosrednjovjekovne ideje o korporativnom uređenju. Članovi kaptola bili su kanonici koji su tvorili svećenički kolegij, dajući time ovim crkvenim institucijama formu korporativnog uređenja, a to je značilo da su kanonici na teorijskoj razini djelovali kao zajednica i to u liturgijskim, pravnim i drugim poslovima. Ideja zajedničkog života katedralnog svećenstva bila je zasnovana na ranosrednjovjekovnoj praksi suživota biskupâ i svećenstva biskupskog grada. Upravo su svećenici iz biskupskih središta u ranosrednjovjekovnom razdoblju živjeli zajedno s biskupom, dijelili su kuću, spavaonicu i imali zajedničku menzu (odnosno izvor prihoda). Gradski je kler s biskupom počeo zajednički živjeti tijekom 4.-5. stoljeća, a osnovna mu je zadaća u početku bila liturgijske naravi. Svećenstvo okupljeno oko biskupa imalo je zadatak pomagati biskupima oko njihovoga pastoralnog rada, u bogoslužju i upravi nad čitavom dijecezom.⁸³ Takav prvotni zbor pomoćnog biskupskog osoblja u početku se nazivao prezbiterij i živio je po svemu sudeći prema određenim pravilima, preuzetima od redovništva i to u strogo zajedničkom životu (*vita commune*). Članovi prvotnih prezbiterija nisu, međutim, polagali zavjete, nego su zadržali svoj svjetovni karakter. Umjesto staroga prezbiterija tijekom ranoga srednjeg vijeka s vremenom se razvija nova institucija nazvana *capitulum*.⁸⁴ Po svemu sudeći, ova transformirana svećenička zajednica ime je dobila po samostanskoj zbornici koja se zvala *capitulum*, a u kojoj je članovima redovničkih zajednica svakodnevno čitano jedno poglavlje, odnosno kapitul, njihove regule.⁸⁵

⁸³ O suživotu biskupa i svećenstva u ranom srednjem vijeku vidi: Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 107.; vidi i: Ostojić, *Metropolitanski kaptol*, str. 11.-12.; Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 12.-13.; Isti, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli DHPKI*, str. 13.

⁸⁴ Ostojić, *Metropolitanski kaptol*, str. 11. Autor naglašava razdoblje 9.-10. stoljeća kao doba u kojemu se nova institucija, kaptol, u potpunosti formira.

⁸⁵ Ostojić, *Metropolitanski kaptol*, str. 11.-12.; o tome i Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 12.; Isti, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli DHPKI*, str. 13.

Ranosrednjovjekovna ideja korporativnosti ostala je zajednička karakteristika kaptolâ, barem na idejnoj razini, međutim unutarnja organizacija kaptola u razvijenom i kasnom srednjem vijeku nije bila jednaka na svim europskim područjima. Srednjovjekovne kaptole tipološki možemo podijeliti u nekoliko kategorija:

- prema pripadnosti pojedinoj crkvenoj organizaciji;
- prema položaju u biskupiji;
- prema sastavu svećenstva.

Kaptoli su tijekom srednjega vijeka postupno razvijali svoje unutarnje uređenje, a njihova strukturalna formacija bila je uvjetovana položajem kaptolâ u samoj dijecezi i povijesnim razvojem crkvene organizacije pojedinog europskog kraja. Pod ugarsko crkveno uređenje spadale su one biskupije Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva koje su bile sufraganske dijeceze ugarskih nadbiskupa: ostrogonskog i kaločkog (kaločko-bačkog). Ugarski crkveni organizacijski sustav počeo se oblikovati oko 1000. godine, odnosno za vladanja kralja Sv. Stjepana. Kralj Sv. Stjepan je ubrzo nakon krunidbe (u Ostrogonu na Božić 1000. ili 1. siječnja 1001.) započeo stvaranje institucionalnog okvira svoje kršćanske monarhije, formirajući dijecezansku organizaciju, župnu infrastrukturu i osnivajući nove samostane.⁸⁶ Ono što je nesumnjivo jest to da je formalno ustanovljenje kršćanskog kraljevstva upravo zasluga Sv. Stjepana.⁸⁷ Važna okolnost formiranja kršćanske ugarske države bila je osnutak dviju nadbiskupija. Jedna je ustanovljena u Ostrogonu, te je ostrogonski nadbiskup postao «vrhovni prelat neovisne ugarske crkvene hijerarhije koja je tada organizirana»,⁸⁸ odnosno postao je ugarski primas. Druga je nadbiskupija imala sjedište u Kaloči, a kasnije je bila ujedinjena s pravoslavnom metropolijom u Baču.⁸⁹

Zagrebačka biskupija «kao jedna od najmlađih ugarskih biskupija, isprva je vjerojatno bila podređena ostrogonskom nadbiskupu, ali je već tijekom 12. stoljeća prešla pod drugog ugarskog nadbiskupa, kaločkog (odnosno kaločko-bačkog).»⁹⁰ Točna godina osnutka

⁸⁶ László Kontler, *Povijest Mađarske. Tisuću godina u Srednjoj Europi*, Zagreb, 2007. str. 62.-63.; usp. kratko i László Makkai, *The Foundation of the Hungarian Christian State, 950-1196*, u: Peter F. Sugar-Péter Hanák-Tibor Frank (ur.), *A History of Hungary*, Bloomington – Indianapolis, 1990. (dalje: *A History of Hungary*), str. 17.; i Péter Hanák (ur.), *Povijest Mađarske*, Zagreb, 1995., str. 32.-33.

⁸⁷ Pál Engel, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary, 895-1526*, London-New York, 2001., str. 27.

⁸⁸ Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 63. Najvažniji prerogativ ostrogonskog nadbiskupa ostalo je njegovo ekskluzivno pravo na krunjenje kralja. Engel, *The Realm of St Stephen*, str. 42.-43.

⁸⁹ Za razdoblje prve organizacije biskupija vidi: Engel, *The Realm of St Stephen*, str. 43. O stanju u 13.-14. stoljeću: HC I, str. 543.: 1. Strigonien. cum suffr.: Agrien., Jaurien., Nitrien., Quinqueecclesien., Vacien., Vesprimen., Milchovien.; 2. Colocen. et Bachien. cum suffr.: Argen., Bosnen., Cenadien., Nandoralben., Sirmien., Transilvan., Varadien., Zagrabien.; Severinen., Cumanorum.

⁹⁰ Andrić, *Upravna zasebnost*, str. 91. Autorov tekst koji neposredno slijedi gornji citat također je zanimljiv: «To je zanimljiva pojedinost jer su obje susjedne ugarske biskupije, vesprenska i pečuska, pripadale ostrogonskoj

Zagrebačke biskupije, kao i njezinog katedralnog kaptola, nažalost nije utvrđena. Zagrebačka je biskupija osnovana krajem 11. stoljeća, a pretpostavke o osnutku variraju u širokom rasponu, od 1087.-1095. godine.⁹¹ Iz isprave ostrogonskog nadbiskupa Felicijana takozvane «Felicijanove povelje» iz 1134. saznajemo da je Zagrebačku biskupiju osnovao kralj Ladislav I. Arpadović (1077.-1095.), a u historiografiji se ponekad ističe kako ju je navedeni kralj osnovao snagom kraljevskog prava na osnivanje biskupija koje je «Apostolska Stolica, odnosno papa Silvestar II. (999-1003), podijelio ugarskom kralju Vajku (Stjepan I. Sveti, 997-1038).»⁹² Ustrojavanje Zagrebačke biskupije bilo je dakako prožeto s organizacijskim nastojanjima političkih vlasti, te je sam osnutak ove dijeceze bio ponajprije politički čin Arpadovića.⁹³ O tome dodatno svjedoči i izbor sv. Stjepana za patrona Zagrebačkoj crkvi. Prvi ugarski kršćanski kralj kanoniziran je 1083.,⁹⁴ dakle nedugo pred osnutak nove, Zagrebačke biskupije. Povezivanje tek kanoniziranoga ugarskog sveca s novoosnovanom biskupijom zasigurno je imalo svrhu učvrstiti crkvene veze između već postojeće crkvene

nadbiskupiji. Tako je jedino zagrebačka biskupija bila odvojena od teritorijalne cjeline kaločke nadbiskupije. Ta neobična okolnost može nas navesti da se upitamo je li se pečuška biskupija doista već tijekom 12. stoljeća nedvojbeno protegnula na svoja kasnija područja između Drave i Save, i nije li, u suprotnom slučaju, tada još bilo zamislivo da u međurječju zagrebački biskup bude susjed svom (kaločkom) nadbiskupu, čija je natpastirska pokrajina inače obuhvaćala po prilici jugoistočnu polovicu Ugarskog kraljevstva». Šanjek pretpostavlja da je Zagrebačka biskupija pod Kaločkog metropolita došla 1180. godine. Vidi: Šanjek, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, str. 120.; Isti, *Crkva u hrvatsko-ugarskim odnosima*, *Vjesnik HAZU*, god. 11/br. 1-4 (2002.), str. 74.-75. O začecima ugarskog crkvenog uređenja oko 1000. više: Koszta, *Conclusions drawn from the Prosopographic Analysis*, str. 15.

⁹¹ Vodeći autoriteti u istraživanju Zagrebačke biskupije o njezinom osnutku navode sljedeće: Ivan Krstitelj Tkalčić smješta osnutak u razdoblje 1093.-1095. godine. Isti, *Uvod*, MCZ I, str., iii.-v.; dok. 1. str. 1. Ljudevit Ivančan opredijelio se za 1093. godinu. Isti, *Zagrebački kaptol*, str. 163. (i sam naslov njegove studije eksplicitno navodi tu godinu). Nada Klaić navodi da se čin osnutka zbio za povratka Ladislava Arpadovića iz Hrvatske gdje je želio ostvariti svoje nasljedno pravo na tamošnje prijestolje. Ista, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 299. Ista se niti u svojoj ranijoj knjizi *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb, 1976., str. 265.-268., ne izjašnjava o točnoj godini. Osim njih valja ukazati na mišljenje Franje Šanjeka koji smatra da «Nadnevak osnutka Zagrebačke biskupije, prema sadašnjem stanju povijesne znanosti, treba najvjerojatnije potražiti u vremenu nakon smrti hrvatskog kralja Dmitra Zvonimira (†1089) i kraja 1090. godine, kada s povijesne pozornice odlaze dva značajna svjedoka, palatin Jula i buskup Kuzma». Isti, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, str. 118.; i Radoslava Katičića koji u svojoj knjizi *Litterarum studia. Književnost i naobrazba ranoga hrvatskog srednjovjekovlja*, Zagreb, 1998., str. 594.-595., navodi godinu 1094. Među novijim publikacijama najstarijih izvora za povijest Ugarske ističe se zbornik Györgyja Györffyja, *Diplomata Hungariae Antiquissima accedunt epistolae et acta ad historiam Hungariae pertinentia, sv. I – ab anno 1000 usque ad annum 1131*, Budimpešta, 1992., koji priređujući referencije za Felicijanovu povelju, dok. 85., str. 261.-263., osnutak biskupije smješta u razdoblje 1087.-1090. godine. Ovaj autor svoje zaključke argumentira i u radu: György Györffy, *Zur Frage der Gründung des Bistums von Zagreb*, u: *Zagrebačka biskupija i Zagreb*, str. 103.-106.

⁹² Franjo Šanjek, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, Zagreb, 1996., str. 116. Vidi i: Josip Buturac-Antun Ivandija, *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*, Zagreb, 1973., str. 67.-68. Ova ideja o kraljevskom pravu na osnivanje biskupija zapravo proizlazi iz rane tradicije, nastale oko 1100., da je papa Silvestar II. poslao krunu Sv. Stjepanu. Uz tu je tradiciju povezana ideja kako je kruna dodijeljena i zalaganjem cara Svetog Rimskog Carstva Otona III. (983.-1002.), nakon čega je Sv. Stjepan na neki način postao vazal cara. Ipak, Engel ističe kako ne možemo naći potvrdu vazalskog statusa ugarskog kralja naspram cara, te da je Stjepan koristio svaku priliku kako bi potvrdio svoj suvereni status. Engel, *The Realm of St Stephen*, str. 28.

⁹³ Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje. Prostor, ljudi, ideje*, Zagreb, 1997., str. 180.

⁹⁴ Michael Walsh, Stephen I, u: *A New Dictionary of Saints: East and West*, Burns & Oates, London – New York, 2007., str. 560.

infrastrukture i novoustrojenog područja na njezinome južnom obodu. Na taj bi se način, u društvu koje još uvijek funkcionira na ranosrednjovjekovnim karolinškim idejama o uklopljenosti Crkve u državnu strukturu, osim u crkvenom smislu područje Zagrebačke biskupije tješnje povezalo s Ugarskim kraljevstvom i u političkom smislu. Podizanje crkvene infrastrukture je bilo usko povezano s izgradnjom političke vlasti u Ugarskoj naročito zato jer Crkva u to vrijeme na svoja leđa preuzima i dobar dio funkcija kraljevskih činovnika – Ladislavov osnutak Zagrebačke biskupije pripada kontekstu konačne izgradnje crkvenog uređenja u državi, a sam kralj «povećava broj biskupija, osniva samostane i kaptole i bogato nagrađuje crkvene ustanove».⁹⁵

Točnu godinu osnutka Zagrebačkog kaptola ne možemo sa sigurnošću utvrditi zato što, kao i u slučaju Zagrebačke biskupije, povelja o osnutku nije sačuvana, što je bio čest slučaj s kaptolima i drugim crkvenim institucijama ugarskog crkvenog uređenja.⁹⁶ Međutim, vjerojatno upravo u trenutku uspostave biskupije valja tražiti i začetke katedralnog kaptola.⁹⁷ U Felicijanovoj ispravi, iz koje saznajemo i da je kralj Ladislav poslao stanovitog Duha za zagrebačkog biskupa, naročitu pažnju privlači navod kako je prvi zagrebački biskup prilikom osnutka biskupije dobio i pomoćnike: svećenike iz šomodke i zaladske županije, koji su mu trebali pomagati u upravljanju biskupijom.⁹⁸ Uspostavom biskupija na području ugarskog crkvenog uređenja osnivani su i katedralni kaptoli koji su u početku imali osnovnu zadaću pomagati biskupima u pastoralnoj upravi biskupijom, pa nema mnogo razloga sumnjati da je uzorak ponovljen i u slučaju Zagrebačke biskupije.⁹⁹ Katedralni kaptoli na području ugarskog crkvenog uređenja u izvorima se javljaju upravo krajem 11. stoljeća,¹⁰⁰ te se može pretpostaviti kako se upravo u pomoćnom osoblju poslanom prvom zagrebačkom biskupu mogu tražiti začeci kanoničke zajednice Zagrebačkog katedralnog kaptola.¹⁰¹ Pomoćnici samoga biskupa nisu u Felicijanovoj ispravi navedeni kao kanonici, nego kao *ecclesie officinarios de Semigiensi et Zalensi comitatu*, te se može pretpostaviti da je njihovo

⁹⁵ Usp. N. Klaić, *Povijest Hrvata*, str. 253.-257.

⁹⁶ O tome kako je nepostojanje fundacijskih povelja za osnutak ugarskih crkvenih institucija čest slučaj usp.: Lászlo Koszta, Članovi Požeškog kaptola do sredine 14. stoljeća, *Scrinia Slavonica*, 7 (2007.), str. 65.

⁹⁷ Za pretpostavke o istovremenom osnutku biskupije i kaptola usp. primjerice: Ivančan, *Zagrebački kaptol*, str. 162.-163.; N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 398.

⁹⁸ MCZ I, dok. 1., str. 1.

⁹⁹ O tome da su uz biskupije paralelno formirani i kaptoli osnivani pri katedralama do kraja 11. stoljeća: Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 63.; a da su katedralni kaptoli ugarskoga crkvenog uređenja u početku imali osnovnu zadaću pomagati biskupima u pastoralnoj upravi biskupijom opširnije: Koszta, *Conclusions drawn from the Prosopographic Analysis*, str. 15.-28.

¹⁰⁰ Engel, *The Realm of St Stephen*, str. 43.

¹⁰¹ Ivančan, *Zagrebački kaptol*, str. 162.-163.; N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 398.

djelovanje činilo osnovnu jezgru zajednice koja će ubrzo postati Zagrebački kaptol u pravom smislu riječi.

Uzevši u obzir ove tipološke koordinate nameće se nekoliko daljnjih zaključaka o kanoničkoj zajednici. Prije svega, može se opravdano zaključiti kako je prilikom osnutka Zagrebačke biskupije istovremeno formirano pomoćno biskupovo «osoblje». Biskup i njegovo pomoćno svećenstvo tvorili su «jedno tijelo» Zagrebačke crkve (*Ecclesia Zagrabiensis*), pa tako možemo reći kako je zajednica kanonika postojala isključivo u smislu jedinstvenog, od biskupa nedjeljivog organizma. Bez obzira što ne možemo znati sa sigurnošću je li se ova korporacija pomoćnog svećenstva u svojim začecima zvala kaptol i jesu li se ti klerici nazivali kanonicima, ova je zajednica tvorila «instituciju» sa svrhom pomaganja biskupu, pa tako opravdano govorimo o postojanju Zagrebačkog kaptola, neovisno o tome kada je ta zajednica i formalno priznata kaptolom. Formalna kaptolska organizacija svoju je prvu sačuvanu manifestaciju u pisanom obliku dobila u drugoj polovici 12. stoljeća kada se spominju «zagrebački kanonici». *Canonici Zagrabienses* se prvi put spominju 1175. u ispravi kojom im je kralj Bela III. potvrdio posjede Zelinu i Novi Predij.¹⁰² Nekoliko godina kasnije, 1181. također se navode *Zagrabienses canonici* ponovno u ispravi Bele III., kojom je potvrdio Zagrebačkoj crkvi darovanje bana Aleksija za posjed Varaždinske Toplice.¹⁰³ Potonja isprava je naročito zanimljiva budući da je kralj tom prilikom potvrdio darovanje bana Aleksija koji se spominje u izvorima 1110.-1116., što znači da je ban ovo darovanje napravio dvadesetak godina poslije utemeljenja biskupije u Zagrebu. U ispravi se navodi samo *ecclesia Zagrabiensis* kao primatelj posjeda, a ne kaptol ili kanonici, međutim jasno je da je primatelj posjeda kaptol. Na taj zaključak navodi i podatak da su upravo zagrebački kanonici dobili potvrdu za ovo banovo darovanje 1181. godine.¹⁰⁴ Izraz *ecclesia Zagrabiensis* ovdje zapravo potvrđuje ranije navedenu ideju kako je u prvim godinama (desetljećima!) svojeg postojanja pomoćna zajednica svećenika (= kanonici) egzistirala isključivo u sklopu jedinstvene Zagrebačke crkve.

¹⁰² CD II, dok. 136., str. 139.-140. Vidi i: Dobronić, *Biskupski i kaptolski Zagreb*, str. 137. Valja napomenuti da Nada Klaić sumnja u vjerodostojnost ove isprave, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 398.-399.: «Posjede im je navodno potvrdio biskup Prodan. Kako su to bili posjedi koje je biskup kupio, kraljevska potvrda uopće nije bila potrebna, pa sve upućuje na zaključak da je tobožnja kraljevska potvrđnica trebala tobože zaštititi kanoničko pravo nad oba posjeda. Završni dio – sankcija isprave – ponovno potvrđuje njezinu neispravnost i isključuje mogućnost da je takva isprava nastala zaista u kraljevskoj kancelariji». Ne želeći ulaziti u detaljniju raspravu valja tek reći kako nakon šireg kontekstualiziranja problematike ipak nema mnogo razloga sumnjati u vjerodostojnost sadržaja.

¹⁰³ CD II, dok. 175., str. 176.-178.

¹⁰⁴ Andrija Lukinović, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, Zagreb, 1995., str. 39.

Uspostavom Zagrebačke biskupije krajem 11. stoljeća u sklopu ugarskoga crkvenog uređenja i postavljanjem temelja za daljnji razvoj kanoničke zajednice imalo je dugotrajne implikacije za unutarnje uređenje katedralnog kaptola i njegov daljnji razvoj. Zagreb, odnosno njegov crkveni (biskupsko-kaptolski) dio postaje središnjim mjestom srednjovjekovne Slavonije koje će sebi privlačiti sve društvene slojeve. Zagrebački se kaptol našao u samom srcu nove političke i crkvene organizacije koju su podigli Arpadovići, zbog čega je u kasnijem razdoblju i prirodno bio kulturno i civilizacijsko središte Slavonije.¹⁰⁵ A to što je djelovao u samome srcu biskupije, odnosno da se radilo o korporaciji kanonika vezanoj uz katedralne dužnosti svrstava Zagrebački kaptol u red katedralnih kaptola. Naime, s obzirom na položaj u biskupiji kaptoli su mogli biti katedralni i kolegijalni: katedralni ili stolni kaptoli su bili oni kaptoli koji su djelovali u sjedištu same biskupije pri katedralnoj crkvi; s druge su strane postojali kolegijalni ili zborni kaptoli, a to su bili kaptoli koji nisu bili vezani uz katedralu.¹⁰⁶ U ovoj će prozopografskoj studiji konzistentno biti upotrebljavani termini «katedralni» i «kolegijalni» kaptol, a ne «stolni» i «zborni», prvenstveno radi terminološke ujednačenosti. Osim toga, termin «katedralni» kaptol izravno ukazuje na usku povezanost kanoničke zajednice uz duhovno i društveno središte biskupije, katedralu. Naglasimo još i da su kaptoli u središtu nadbiskupije metropole, bili metropolitanski kaptoli. U srednjovjekovnoj Zagrebačkoj biskupiji djelovala su dva kaptola: katedralni kaptol Sv. Stjepana Kralja u središtu biskupije u Zagrebu, i od 1232. kolegijalni kaptol Sv. Duha koji je djelovao u Čazmi. Iako kanoničke zajednice kolegijalnih kaptola nisu bile vezane uz katedralu na području ugarskog crkvenog uređenja bilo je dosta kolegijalnih kaptola koji su djelovali u blizini crkvenih središta ili u samim središtima (nad)biskupija. Ovi kolegijalni kaptoli su uglavnom nastajali u tvrđavama gdje su se nalazile biskupske rezidencije.¹⁰⁷ Budući da nisu glavna tema ovoga istraživanja ono izostavlja detaljno problematiziranje povijesti kolegijalnih kaptola, te će tek jednostavna tipizacija biti predstavljena u poglavlju o čazmanskome prepozitu kao dostojanstveniku Zagrebačkog kaptola.

¹⁰⁵ Nada Klaić ilustrativno opisuje značaj podizanja nove biskupije: «Kraj koji je do tog vremena jedva prohodno područje s rijetkim naseljima napokon se uključuje u pogledu civilizacije i kulture među ostale političke jedinice u Podunavlju». Ista, *Povijest Hrvata*, str. 268.

¹⁰⁶ Za definiciju srednjovjekovnih kaptola, kao i o podjeli s obzirom na položaj u biskupiji usp. Josip Buturac i redakcija, *Kaptoli, Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 6., Zagreb, 1990., str. 675.; Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 12.; Isti, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli DHPKI*, str. 13. Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 107.; Josip Buturac, *Iz povijesti Čazmanskog kaptola, Čazma u prošlosti i danas*, u: Hrvoje Tartalja, Valentin Putanec, Mirko Valentić (ur.), *Zbornik radova čitanih na simpoziju o 750. obljetnici osnivanja Čazme održanog u Čazmi studenoga 1976.*, Čazma, 1979., str. 65.

¹⁰⁷ Koszta, *Članovi Požeškog kaptola*, str. 65.

Oba su kaptola Zagrebačke biskupije bili crkvene institucije s isključivo svjetovnim svećenstvom, baš kao i ostali kaptoli ugarskoga crkvenog uređenja. Naime, prema sastavu svoga svećenstva kaptole dijelimo na svjetovne i redovničke kaptole: u prvome su tipu, dakle, živjeli i djelovali svjetovni svećenici, dok je u drugome tipu živjelo redovništvo.¹⁰⁸ Zagrebačka će biskupija u srednjem vijeku poznavati regularne kanonike, i to one sv. Groba Jeruzalemskog – riječ je o viteškom redu i redovničkom svećenstvu koji su na području Zagrebačke biskupije imali «kuću» i prepozituru u Glogovnici, ali ovdje, naravno, govorimo o zasebnoj hijerarhiji čiji su pripadnici bili redovnici-vitezovi i koji nisu tvorili kanoničku zajednicu kakvog katedralnog ili kolegijalnog kaptola koja bi pripadala dijecezanskoj hijerarhiji s biskupom na čelu.¹⁰⁹ Međutim, svi kaptoli ugarskoga crkvenog uređenja nisu od samoga početka bili institucije s jasno definiranim sastavom. Naime, širenju kršćanstva u vrijeme pobožnog vladara sv. Stjepana pomogao je uvelike i dolazak redovnika koji su slijedili misionare – radilo se o benediktinskim redovnicima, koji su pomagali u formiranju kršćanske civilizacije na području ugarske države.¹¹⁰ Jak utjecaj benediktinaca odrazio se i na sastav katedralnih kaptola. Naime, kaptoli na području ugarskog crkvenog uređenja u svojim su počecima bili sastavljeni od kombiniranog svećenstva: u početku se radilo o korporacijama sačinjenima od svjetovnog, ali i redovničkog benediktinskog svećenstva, da bi postali crkvene institucije s ekskluzivno svjetovnim svećenstvom upravo u zadnjoj trećini 11. stoljeća.¹¹¹ Ipak, utjecaj redovničkoga svećenstva i ideala povezanih uz njegov život po svemu sudeći ne može se zanijekati u prvim desetljećima postojanja kanoničke zajednice Zagrebačkog kaptola. Valja se podsjetiti da je ovo razdoblje intenzivne reforme Crkve *in capite et in membris*, koju je predvodilo upravo redovničko svećenstvo. Već i prije osnutka biskupije, na široj europskoj razini redovnički način života bio je vrlo jasno istaknut kao ideal kojemu trebaju težiti crkvene institucije. U jeku crkvene reforme 11. stoljeća, 1059. je održan lateranski sabor, u historiografiji uglavnom poznat po ustanovljenju nove izborne procedure prema kojoj je papa trebao biti biran među kardinalima, po zabrani laičkog vlasništva nad crkvama, ali i po strožim disciplinarnim odredbama prema svećenstvu među kojima je glavna bila zabrana

¹⁰⁸ Usp. H. J. Becker, Kapitel. I. Dom- und Stiftskapitel; i J. Dubois, Kapitel. II. Monastische und Ordenskapitel, *Lexikon des Mittelalters*, sv. 5., München i Zürich, 1991., str. 939.-941.

¹⁰⁹ Zajednica redovnika okupljena oko samostana, «kuće sv. Groba», postojala je u Slavoniji početkom 13. stoljeća, a zasigurno i ranije. O regularnim kanonicima na području Hrvatske više: Lelja Dobronić, Regularni kanonici sv. Groba jeruzalemskog u Hrvatskoj, *CCP*, god. 8/br. 14 (1984.), str. 1.-35.; i: Lelja Dobronić, Glogovnica – Regularni kanonici Sv. Groba jeruzalemskog, glogovnički prepoziti i crkva Blažene djevice Marije, *Tkalčić – godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije* (dalje: *Tkalčić*), god. 2/br. 2 (1998.), str. 49.-104.

¹¹⁰ Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 62.-63.

¹¹¹ Koszta, *Conclusions drawn from the Prosopographic Analysis*, str. 15.

svećeničkog braka. Međutim, jednom od disciplinskih odredaba određeno je kako svećenici članovi velikih crkvenih korporacija trebaju živjeti u zajednici što je bio korak prema monaškom uzoru, kako bi se poboljšao svećenički moral i disciplina.¹¹² Na problematiziranje o načinu života prvih kanonika upućuje tvrdnja Lelje Dobronić koja kaže kako «Ostaje nerazjašnjeno pitanje jesu li kanonici u prvim stoljećima živjeli kao regularni kanonici u samostanskoj zajednici ili individualno».¹¹³ Naime, njezino pitanje se odnosi na način života kanonika te je vrlo vjerojatno da su prvi svećenici Zagrebačkog kaptola zaista, pod utjecajem crkvene reforme, živjeli redovnički, pomažući biskupu u liturgijskim obvezama i to sve do prve polovice 13. stoljeća kada se proces raspada zajedničke mense (sveukupnog crkvenog prihoda) uvelike intenzivirao. Do tada kanonici nisu uživali materijalno bogatstvo, nego su živjeli skromnije, čak i vrlo siromašno. Takav način života, kao i šutnja izvora o kanonicima u prvim desetljećima postojanja kaptola može se zapravo objasniti time što je u samim začetima primarna zadaća kanonika bila isključivo liturgijsko slavlje. A upravo u liturgiji vrlo se snažno osjećao utjecaj benediktinaca jer su njihove knjige u tome razdoblju bile najrasprostranjenije služeći kao oruđe reforme. I Zagrebačka je biskupija bila upoznata s liturgijskim knjigama koje su prvotno bile namijenjene benediktinskim samostanima. Naime, u Zagrebačkoj su se biskupiji koristile crkvene knjige, kodeks poznat pod nazivom *Sacramentarium sanctae Margaretae* nastao krajem 11. ili u prvoj polovici 12. stoljeća i *Missale antiquissimum* koji je nastao krajem 11. stoljeća. U historiografiji postoje kolebanja oko toga kada su ove crkvene knjige došle u Zagrebačku biskupiju, no po svemu sudeći one su prvo bile korištene u benediktinskim samostanima u Ugarskoj, da bi krajem 12. stoljeća došle u Zagrebačku biskupiju.¹¹⁴ Unatoč tome što ne možemo sa sigurnošću odrediti kada ovi kodeksi dolaze do Zagreba, nedvojbeno je kako su kanonici u 12. stoljeću upotrebljavali redovničke crkvene knjige. Štoviše sakramentar sv. Margarete je postao osnova sanktorala u zagrebačkom kalendaru i kasnijeg misnog obreda.¹¹⁵ Dolazak redovničkih knjiga bio je povezan upravo uz to što su redovnici u liturgijskom smislu davali upravo te potrebne knjige, što naravno ne mora nužno značiti i kako je biskupovo pomoćno svećenstvo bilo redovničko.

¹¹² Eamon Duffy, *Sveci i grešnici. Povijest papa*, Rijeka, 1998., str. 92.

¹¹³ Dobronić, *Biskupski i kaptolski Zagreb*, str. 137.

¹¹⁴ O ovim kodeksima opširno: Katičić, *Litterarum studia*, str. 597.-621. Autor pretpostavlja da su ti kodeksi vrlo rano bili u uporabi u Zagrebačkoj biskupiji, već od samoga osnutka (sakramentar) ili nedugo nakon osnutka (misal). Kratko o prvim knjigama u Zagrebačkoj biskupiji: N. Klaić, *Povijest Hrvata*, str. 269. koja isto pretpostavlja da je sakramentar u Zagrebačkoj biskupiji bio u uporabi već od njezinoga osnutka. S druge strane, Lujo Margetić pretpostavlja da su oba kodeksa došla u Zagreb istodobno krajem 12. stoljeća jer su prvotno bili u uporabi u benediktinskim samostanima za koje su bili namijenjeni. Lujo Margetić, *Zagrebački monasterij, u: Hrvatska i crkva u srednjem vijeku. Pravnopovijesne i povijesne studije*, Rijeka, 2000., str. 346.-348.

¹¹⁵ Katičić, *Litterarum studia*, str. 597.-599. N. Klaić, *Povijest Hrvata*, str. 269.

Osim toga, kako je navedeno, Zagrebačka je biskupija s kaptolom osnovana upravo u razdoblju kada dolazi do «filtriranja» kaptolskoga svećenstva i njegova potpuna «sekularizacija» na području ugarskoga crkvenog uređenja.

Normiranje strukture Kaptola

Četnaesto stoljeće u povijesti Zagrebačkog kaptola s pravom možemo nazvati novim razdobljem u formiranju kolektivnog identiteta kaptolske kanoničke zajednice, što se manifestiralo na nekoliko načina. Prvi je donošenje kaptolskih statuta kojima je na normativnoj razini reguliran unutarnji život kanonika, ali i odnos prema svojim podanicima; nadalje kanonička zajednica u ovome razdoblju u potpunosti postaje vodeća društvena elitna skupina čija djelatnost ulazi podjednako u sklop crkvenih i svjetovnih poslova; kanonici u ovome razdoblju ostvaruju vrlo intenzivne dodire s vodećim crkvenim i političkim institucijama; a prebenda Zagrebačkog kaptola dobiva novu vrijednost.

Katedralni kaptoli ugarskoga crkvenog uređenja su tijekom 12., a naročito 13. stoljeća poprimili jasan društvenopravni položaj te su postupno širili opseg djelovanja.¹¹⁶ U tome se razdoblju uloga i položaj kaptola ugarskog crkvenog uređenja redefinirao, oni postaju institucije koje će aktivno sudjelovati u pravnim poslovima Kraljevstva i utjecati na društvo svojih biskupija. Kaptoli tada stječu svoju veću neovisnost od biskupa jer dolazi do diobe biskupske i kaptolske menze, pa katedralne crkvene korporacije počinju samostalno upravljati svojom imovinom.¹¹⁷ Sredinom 13. stoljeća zajednički crkveni posjedi koje su do tada uživali biskup i kaptol zajednički i na području ugarskog crkvenog uređenja počinju se dijeliti, pa se katedralni kaptoli ovoga prostora polako počinju razvijati u zasebne institucije s vlastitim posjedima.¹¹⁸ Gospodarski uspon Zagrebačkog kaptola i njegovo korporativno uzdizanje odvija se upravo u 13. stoljeću. Tijekom ovoga stoljeća kanonici stječu razne posjede biskupskim darivanjem, kupovinom, ili raznim drugim donacijama, te na taj način stvaraju jaču materijalnu bazu svojeg djelovanja.¹¹⁹ Tako se primjerice zagrebački biskup Stjepan II. (1225.-1247.) izrazito blagonaklono odnosio prema svojem katedralnom kaptolu. Za njegova

¹¹⁶ Usp. Koszta, *Conclusions drawn from the Prosopographic Analysis*, str. 15.-28.

¹¹⁷ O tome da su se europski kaptoli formirali kao autonomne pravne korporacije u 13. stoljeću kratko H.-J. Becker, *Kapitel*, str. 939. S druge strane, iscrpnu studiju o raspodjeli menze između biskupa i kaptolâ u Engleskoj donosi Everet Crosby u knjizi *Bishop & Chapter*. Crosby ovu prihodovnu raspodjelu u Engleskoj smješta u 12. stoljeće.

¹¹⁸ Usp. Engel, *The Realm of St Stephen*, str. 43.

¹¹⁹ Opširnije o posjedima koje je Zagrebački kaptol stekao tijekom 12.-13. stoljeća vidi: N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 398.-407.

vremena, kanonici su biskupskim darivanjem dobili razne desetine i posjede, pa im je tako biskup primjerice 1235. darovao i desetinu s podgorskog posjeda.¹²⁰

Paralelno s gospodarskopравnim osamostaljivanjem kanoničkih zajednica tijekom 12.-13. stoljeća odvijala se unutarnja izgradnja kaptola ugarskoga crkvenog uređenja. Tijekom dugog razdoblja od začetaka crkvene organizacije pa do 13. stoljeća katedralni kaptoli ugarskoga crkvenog uređenja evoluirali su i organizacijski, izgradivši jasnu strukturalnu formu. Takav razvoj kaptola pripada upravo općem trendu organsko-korporativnog razvoja Crkve kao institucije koji nastaje i dalje se razvija od druge polovice 12. stoljeća.¹²¹ Uklapanje Zagrebačke biskupije u ugarsko crkveno uređenje i materijalno uzdizanje katedralnog kaptola odredilo je i izgled strukture potonje crkvene institucije. Pripadajući ugarskom crkvenom uređenju Zagrebački je katedralni kaptol usvojio unutarnje uređenje koje se sastojalo od nekoliko kategorija kanonika, zadržavajući pritom i neke specifičnosti unutarnje organizacije. I Zagrebački je kaptol do 14. stoljeća razvio kompleksnu organizacijsku strukturu sastavljenu od nekoliko kategorija kojima su pripadali kanonici i drugi kaptolski članovi. Iako je već tijekom 12.-13. stoljeća unutarnja organizacija Zagrebačkog kaptola bila u postupku izgradnje, tek je u 14. stoljeću došlo do normativnog fiksiranja strukture ove crkvene institucije. Razdoblje prve polovice 14. stoljeća bilo je obilježeno nastojanjima Zagrebačkog kaptola i zagrebačkih biskupa oko normativnog uređenja unutarnjih odnosa u samome kaptolu. Ta su nastojanja 1334. rezultirala donošenjem Statuta Zagrebačkog kaptola čija se važnost može sagledati prvenstveno na dvije razine: prva je ona civilizacijska, jer govori o organizacijskom dosegu kaptola; a druga je društveno-pravna, zbog nastojanja da se stvori stabilna pravna regulacija života kanoničke zajednice. Naime, donošenjem Statuta Zagrebački je kaptol dobio svoje normativne okvire, što je doprinijelo čvršćem oblikovanju unutarnje organizacije kaptola i jasnijem definiranju položaja i obveza njegovih pripadnika. Samo donošenje Statuta imalo je svoju «pretpovijest» u prvoj trećini 14. stoljeća kada su jedinstvenim djelovanjem zagrebački biskupi i Zagrebački kaptol nastojali čvršće definirati odnose unutar samoga kaptola. Čini se kako u tome razdoblju među samim kanonicima nije bilo posve jasno utanačena raspodjela prihoda koje su oni crpili sa crkvenih posjeda, niti je opseg njihovih obveza bio u potpunosti definiran. O tome svjedoči isprava zagrebačkog biskupa Augustina Kažotića (1303.-1322.) iz 1316. upućena katedralnom arhidakonu Jurju, u kojoj je biskup nastojao definirati sistem globe u slučaju ubojstva na

¹²⁰ N. Klaić, *Povijest Hrvata*, str. 270.; *Ista, Zagreb u srednjem vijeku*, str. 399.

¹²¹ O organsko-korporativnom formiranju Crkve usp. Ivan Majnarić, *Papinski legati na istočnojadranskoj obali (1159.-1204.)*, Zagreb, 2008., str. 36.

području zagrebačkog arhidakonata.¹²² Ipak, normativno oblikovanje Zagrebačkog kaptola svoju je zrelu fazu doživjelo za biskupovanja zagrebačkog biskupa Ladislava iz Kabola (1326.-1343.). Upravo je ovaj biskup, zajedno sa sastavljačem goričkim arhidakonom Ivanom, najzaslužniji za donošenje kaptolskih Statuta. Biskup Ladislav je i prije 1334. nastojao urediti unutarnje odnose u biskupiji, kako one s predijalcima, tako i one među kanonicima Zagrebačkog kaptola.¹²³ Prvo je 1. siječnja 1329. objavio svoj propis kojim je nastojao regulirati kanoničke obaveze u zboru, a nakon toga je 9. siječnja iste godine izdao ispravu kojom je želio urediti raspodjelu dohodaka među članovima kaptola.¹²⁴ Donošenje ovih biskupovih proglašenja bio je po svemu sudeći tek pripremni period koji je prethodio donošenju Statutâ na temelju kojih je na normativnoj razini trebalo urediti odnose u biskupiji. Ipak, valja istaknuti kako je normativno oblikovanje Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću uokvireno Statutima, proizašlo i kao posljedica brige za stanje na crkvenim posjedima prve polovice 14. stoljeća. Upravo je prva polovica 14. stoljeća bila obilježena narušenim unutarnjim odnosima u Zagrebačkoj biskupiji koji su kulminirali učestalim pobunama predijalaca protiv plaćanja crkvene desetine.¹²⁵ I sam je Zagrebački kaptol bio živo zainteresiran za uređenje svojih odnosa s podanicima: 1334. kaptol izdaje ispravu kojom svoje podanike upozorava da obrađuju kaptolske vinograde i prijeti da će im iste vinograde oduzeti ukoliko ih pet godina ne budu obrađivali.¹²⁶ Prema tome, Statuti Zagrebačkog kaptola nastali su iz dva razloga – prvi je bio želja da se uredi odnosi s kaptolskim podanicima, predijalcima i drugim pravno reguliranim društvenim skupinama koje su živjele na kaptolskim posjedima, a drugi je bio težnja za jasnijim definiranjem obaveza članova ove crkvene institucije. Donošenje Statuta s jedne strane ukazuju na to kako je 14. stoljeća bilo reformno doba u povijesti Zagrebačkog kaptola, a s druge je strane njihov postanak zapravo rezultat dugotrajnog procesa unutarnjeg organiziranja koji je u ovome dokumentu dobio svoju normativnu kodifikaciju.

¹²² CD VIII, dok. 350., str. 426.-427.

¹²³ «Naime kako je u to doba među biskupovim predijalcima i drugim podanicima Zagrebačke biskupije vladao nered glede davanja desetine i drugih pristojba, što je dovelo do otvorene bune tako je, čini se, i među kanonicima vladala nejasnoća glede njihovih prava, a možda i izbjegavanje ili zanemarivanje dužnosti.» Dobronić, Biskup Ladislav iz Kabola, u: *Zagrebački biskupi*, str. 109.

¹²⁴ CD IX, dok. 365., str. 448.; CD IX, dok. 366., str. 450. Vidi i Dobronić, Biskup Ladislav iz Kabola, str. 109.

¹²⁵ O bunama predijalaca i otporu plaćanju desetine opširno: Ivan Krstitelj Tkalčić, *Odpor i buna radi desetine u biskupiji Zagrebačkoj*. Radi se o starijoj studiji u kojoj su i autorove interpretacije zastarjele, što je i razumljivo, no još se uvijek radi o dobroj početnoj studiji za istraživanje desetinskih odnosa u Slavoniji. Noviju studiju koja se bavila pitanjem desetine na hrvatskim povijesnim područjima donosi Lujo Margetić, *Pravna osnova crkvene desetine na hrvatskim povijesnim područjima, Hrvatska i crkva u srednjem vijeku*, str. 21.-49.

¹²⁶ CD X, dok. 89., str. 140.

Statuti su nastali svakako prije kolovoza 1334., jer su javno proglašeni u predvečerje blagdana sv. Lovre (10. kolovoza), o čemu svjedoče napomene u uvodu sačuvane verzije Statuta. Iz nje se saznaje i to da je redakcija iz 1334. bila tek prva verzija ovoga normativnog dokumenta.¹²⁷ Priređujući ovaj povijesni izvor za tisak Ivan Krstitelj Tkalčić nazvao ga je «sbornik pravah i povlasticah kaptola zagrebačkoga»,¹²⁸ no svojim su sadržajem Statuti ipak mnogo kompleksnije djelo koje svjedoči ne samo o privilegijima Zagrebačkog kaptola, nego i o njegovoj strukturi, unutarnjim odnosima i upravljanju kaptolskim posjedima.¹²⁹ Prva redakcija Statuta iz 1334. nažalost nije sačuvana. Naime, Statuti su nakon javnog proglašenja bili nadopunjavani te su u njega umetane i razne odredbe donesene nakon 1334. godine. To je rezultiralo i novom redakcijom Statuta, koja je završena sredinom pedesetih godina 14. stoljeća (vjerojatno 1354.)¹³⁰ i s kojom danas raspolažemo.

Ovaj normativni izvor od velike je važnosti i za istraživanje strukture Zagrebačkog kaptola jer je u njemu dokumentirana njegova organizacijska slojevitost. Upravo to se vidi iz sadržajnih razina Statuta. Statuti Zagrebačkog kaptola sastoje se od četiri dijela, koji se zatim dijele na poglavlja u kojima su sadržane raznolike odredbe. Prvi dio ima čak 66 poglavlja što ga čini najvećim dijelom Statuta.¹³¹ Ovaj dio sadrži najrazličitije odredbe, od broja kanonika u kaptolu (pogl. 1.) pa do primjerice regulacije uzgoja vina na kaptolskim posjedima (pogl. 16.) ili položaju kaptolskog dekana (pogl. 26.-31.). Prvi je dio kaptolskih Statuta svojim najvećim dijelom ipak usmjeren ka definiranju zemljoposjedničke uloge kaptola, jer se ovdje zapravo reguliraju odnosi između čitavoga kaptola i njegovih podložnika. U tome kontekstu nastoje se

¹²⁷ U uvodu Statuta stoji: *Scripta autem et collecta sunt in unum, que secuntur, anno dominice incarnationis millesimo CCCXXXIII, et pupplicata in vigilia beati Laurentii martiris, eodem anno. Quamvis post hec sint quedam addita et de novo conscripta sicut plurimum ex datis singulorum plenius apparebit.* MHEZ II, str. 1. Vidi i N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 515.

¹²⁸ MHEZ II, Predgovor, str. i.

¹²⁹ Izrazito kompleksnu narav Statuta uočila je i dosadašnja historiografija. Tako primjerice Magdalena Apostolova Maršavelski ističe da je to «Važno vrelo za proučavanje gospodarske i socijalne strukture slavonskog vlastelinstva uopće ... posebno daća i obaveza kaptolskih podložnika, funkcioniranja locusa credibilisa ... topografije srednjovjekovne posavske Hrvatske». Ista, Neki pravni aspekti statuta zagrebačkoga kaptola, str. 154.-155. Širu važnost Statuta ističe i Mladen Švab: «Kako su ondje obrađena pitanja zemljišnih odnosa, povlastica, obaveza i prihoda, a pridodan je i prijepis mnogih danas izgubljenih isprava, to je djelo najstariji poznati urbar na hrvatskom i ugarskom prostoru te znamenito vrelo za gospodarsku, kulturnu i pravnu povijest Zagrebačke biskupije. Isti, Ivan arhiđakon gorički, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 6., Zagreb, 2005., str. 78. Iako su, dakle, Statuti u hrvatskoj historiografiji isticali kao bogato vrelo za razna historiografska pitanja, tek je već spominjani Radovan Gajer na temelju ovoga izvora napravio detaljnu analizu društvenih i gospodarskih odnosa na kaptolskim posjedima u okolici Zagreba. On se također u svojoj studiji dotakao tek jednog sloja Statuta, što i sam ističe na samom početku rada. Gajer, *Posjedi Zagrebačkog kaptola*, str. 5. Statuti Zagrebačkog kaptola svojim su sadržajem toliko kompleksni da bi detaljna i iscrpna analiza kompletnog sadržaja zahtijevala zasebno istraživanje. Ovaj se rad također ograničava na one odredbe Statuta koji govore o obvezama i prihodima članova Zagrebačkog kaptola: njegovih dostojanstvenika, arhiđakona, kanonika, nižeg svećenstva, ali i drugog pomoćnog personala.

¹³⁰ Tkalčić, Predgovor, MHEZ II, str. xii. Njegovo mišljenje prenosi i Švab, Ivan arhiđakon gorički, str. 78.

¹³¹ MHEZ II, str. 13.-63.

što jasnije iznijeti obveze i prava kaptolskih podložnika prema kaptolu na sva tri njegova vlastinstva (zagrebačkom, sisačkom i topličkom).¹³² Za istraživanja kaptolskog personala od naročite su važnosti one odredbe, tj. poglavlja u kojima su definirane obaveze kaptolskog pomoćnog osoblja: dekana, registratora, vesnika i prebendara. I dok je prvi dio Statuta više usmjeren definiranju kaptolskog upravljanja svojim vlastinstvima, odnosa prema podložnicima i poreznom sustavu, drugi dio stavlja naglasak na unutarnje međusobne odnose kanonika u samome zboru. Drugi dio Statuta ima ukupno 13 poglavlja.¹³³ Ovdje se određuju prava pojedinih članova kaptola, način na koji oni moraju živjeti, red služenja misa te se uređuju unutarnji odnosi među kanonicima. Jednako tako, u drugome se dijelu ponovno govori i o raspodjeli prihoda unutar same kanoničke zajednice.¹³⁴ Za proučavanje strukture Zagrebačkog kaptola najvažniji je treći dio Statuta. Ovaj se dio sastoji od ukupno sedamnaest poglavlja, u kojima su definirani položaj, prihodi, obaveze i prava članova kaptola.¹³⁵ U ovome dijelu Statuta regulira se i raspodjela prihoda članova kaptola, što ne treba čuditi jer je jedna od temeljnih ideja Statuta bila želja da se jasno regulira i definira raspodjela materijalnih dobara s kojima je raspolagao kaptol.¹³⁶ Konačno, četvrti dio Statuta donosi prijepise dokumenata u kojima su sadržani razni privilegiji i prava Zagrebačkog kaptola.¹³⁷ Riječ je o dokumentima koje su izdali ugarsko-hrvatski kraljevi, zagrebački biskupi, banovi, ali i ostale kako političke, tako i crkvene institucije.¹³⁸

Iako u historigrafiji postoji općeniti konsenzus o tome da je autor Statuta gorički arhiđakon Ivan, i na ovome mjestu valja dati nekoliko napomena. U prilog Ivanovom autorstvu Statuta govori njegovo vrlo aktivno zastupanje Zagrebačkog kaptola u raznim sporovima što sugerira da je dobro poznao situaciju u biskupiji i svakako bio vješt pravnik. Najveći broj isprava dokumentirao je upravo Ivanovo javno djelovanje, ponajviše pravno zastupanje Zagrebačkog kaptola i zagrebačkih biskupa. Od 1329. kada se prvi put javlja kao gorički arhiđakon i kancelar zagrebačkog biskupa Ladislava iz Kabola¹³⁹ pa do svoje smrti Ivan je bio aktivan član Zagrebačkog kaptola kojega nalazimo u brojnim sudskim i drugim slučajevima. Tako je primjerice zajedno sa čazmanskim arhiđakonom Grgurom 1334. predstavljao zagrebačkog biskupa Ladislava iz Kabola pred banom Slavonije Mikcom u vezi

¹³² N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 520.

¹³³ MHEZ II, str. 64.-73.

¹³⁴ Vidi kratko: Tkalčić, Predgovor, MHEZ II, str. xiii.; N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 520.

¹³⁵ MHEZ II, str. 74.-99.

¹³⁶ O tome kratko i: Tkalčić, Predgovor, MHEZ II, str. xiii.; N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 520.-521.

¹³⁷ MHEZ II, str. 100.-149..

¹³⁸ Tkalčić, Predgovor, MHEZ II, str. xiii.; N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 520.-521.

¹³⁹ CD IX, dok. 387., str. 476.; Tkalčić, *Ivan arcidjakon gorički*, str. 7. i 20.-21.

regulacije plaćanja crkvene desetine,¹⁴⁰ da bi potom iste godine zastupao i Zagrebački kaptol u Ostrogonu pred tamošnjim kaptolom kada je donio na prijepis kraljevu potvrdu kojom se Zagrebačkom kaptolu dosuđuju novi porezi.¹⁴¹ 1339.-1340. Ivan je bio zastupnik Zagrebačkog kaptola u sporu oko desetine s područja Metlike (koja pripada goričkom arhidakonu).¹⁴² Arhidakon Ivan je svoj kaptol koji se sporio s krbavskim biskupom Radoslavom oko desetine Kladuše i okolnih sela zastupao u rujnu 1348. pred sudom slavonskog i hvatskog bana Nikole.¹⁴³ Ivan je 1350. zastupao svoj kaptol i u sporu s gradokmetom Mikecom sinom Kelemeša pred slavonskim i hrvatskim banom Pavlom de Ugal.¹⁴⁴ Osim što je zastupao Zagrebački kaptol ili zagrebačke biskupe, Ivan je u nekoliko navrata bio i izaslanik Zagrebačkog kaptola: 1343. je svjedočio izmirenju Nikole sina Petra Ludbreškog i plemića iz Moravča i Glavnice;¹⁴⁵ 1347. je napravio utvrđenje i distinkciju posjeda Obrežine i izvijestio o međama Zagrebački kaptol;¹⁴⁶ 1347. Ivan je zajedno s još petoricom kanonika bio kaptolski izaslanik koji je napravio uređenje međa stanovitih posjeda (zemalja, vinograda, šuma i svih drugih pripadnosti) koje je kaptol poklonio pavlinima s područja Zagrebačkog distrikta, zadržavši sebi pravo na tamošnju desetinu, ali i na patronat;¹⁴⁷ 1353. se javlja, zajedno s prepozitom Zagrebačkog kaptola Jakovom, u svojstvu suca izabranog da riješi spor oko posjeda Podgorje.¹⁴⁸

Ivanova angažiranost oko uređivanja unutarnjih odnosa posebice je vidljiva u ispravi biskupa Ladislava iz 1337. godine. Naime, 14. rujna navedene godine lektor Zagrebačkog kaptola i generalni vikar u duhovnim i svjetovnim pitanjima Jakov je biskupu Ladislavu predstavio odredbe o ubiranju desetinskih i drugih prihoda i od biskupa zatražio da te odredbe potvrdi. Biskup Ladislav ih je zatim potvrdio navodeći i to da su odredbe koje su mu bile predstavljene «sastavljene na papiru, u formi konstitucija koje su izdali časni muževi Zagrebačkog Kaptola i koje su napisane rukom časnog muža goričkog arhidakona Ivana».¹⁴⁹

¹⁴⁰ CD X, dok. 120., str. 179.-180.

¹⁴¹ CD X, dok. 140., str. 196.-197.

¹⁴² CD X, dok. 353., str. 503.-504. Osim toga navodi se i kao zastupnik kaptola u sporu i 1340.: Fejér VIII/4, dok. 244., str. 471.-474.

¹⁴³ CD XI, dok. 366., str. 486.-487.

¹⁴⁴ CD XI, dok. 450., str. 592.-594.

¹⁴⁵ CD XI, dok. 79., str. 105.-106.

¹⁴⁶ CD XI, dok. 268., str. 352.-353.

¹⁴⁷ CD XI, dok. 283., str. 372.-373.

¹⁴⁸ CD XII, dok. 155., str. 210.-211.

¹⁴⁹ CD X, dok. 266., str. 357.: *magister Jacobus, lector ecclesie nostre Zagrabiensis, in spiritualibus et temporalibus vicarius noster generalis, ad nostram accedens presenciam exhibuit nobis quandam papiri conscriptionem, formam constitutionum per venerabiles viros capitulum nostre ecclesie Zagrabiensis memorate editarum, manu, ut apparebat discreti viri domini Johannis archidiaconi de Guerche conscriptam, petens a nobis nomine tocius capituli, ut ipsas ratas habere, auctorizare et confirmare dignaremur.* Isti je dokument ušao i u drugu redakciju Statuta: MHEZ II, str. 31.-32.

Ti se navodi u ovome slučaju odnose samo na odredbe o ubiranju prihoda koje je Ivan sastavio 1335. godine,¹⁵⁰ a biskup ih ovom prigodom potvrdio i prepisao. Ipak, činjenica da je Ivan sastavio ovu odredbu o ubiranju prihoda u ime kaptola, svakako ide u prilog ideji o njegovome autorstvu Statuta. Već iz same ove isprave predstavljene biskupu Ladislavu vidljivo je kako je i nakon 1334. odnosno nakon prve redakcije Statute bilo potrebno dodatno definirati desetinske i druge odnose između Zagrebačkog kaptola i njegovih podložnika. To je dovelo do izdavanja novih odredaba od strane samog kaptola, ali i zagrebačkih biskupa. Dopune Statutarnih odredaba rezultirale su i drugom redakcijom Statuta pedesetih godina 14. stoljeća koju je po svemu sudeći većim dijelom uredio isti autor, gorički arhiđakon Ivan. Nada Klaić iznosi mišljenje da se Ivan oko 1353. povukao s nekim svojim kolegama kako bi završio ovu drugu redakciju Statuta. Nadalje navodi da se negdje oko 1353. Ivanu gubi trag iz javnog života,¹⁵¹ pa iz istog razloga autorica pretpostavlja da Ivan nije dočekaio drugu redakciju, nego ju je načinio neki njegov suradnik. Ivan se u objavljenoj diplomatskoj građi uistinu javlja posljednji puta 1353. kada je zajedno s prepozitom Jakovom, u svojstvu suca izabran da riješi spor oko posjeda Podgorje.¹⁵² Međutim, ovdje valja dodati da u ARHIVU HAZU postoji regist isprave iz mjeseca srpnja 1356. u kojemu se spominje gorički arhiđakon Ivan. Nažalost dokument nije sačuvan, ali iz regista saznajemo da je Ivan pred Zagrebačkim kaptolom obavio neki posao u vezi posjeda Toplica sv. Juraj, inače obiteljskog posjeda Ivanove majke Ise (izgleda da se radilo o predaji posjeda na uživanje svom nećaku Antunu sinu Kuzme).¹⁵³ Zahvaljujući ovome registu u kojemu se Ivan ponovno javlja u vezi posla oko posjed Toplica sv. Juraj, moglo bi se pretpostaviti da je Ivan još 1356. bio živ, te da je mogao dočekati i dovršenje druge redakcije Statuta. Osim toga, čak i ako je uistinu netko drugi završio rad na Statutima, vrlo je vjerojatno kako je sve do kraja života Ivan sudjelovao u nastanku druge i dopunjene redakcije.

Na ovome mjestu valja istaknuti i to da u historiografiji postoje pretpostavke kako je sredinom 14. stoljeća, točnije u razdoblju biskupa Nikole I., 1350.-1356., nastala još jedna zbirka dokumenata u kojoj su sabrani privilegiji Zagrebačke biskupije i da je ova zbirka «na određen način ... sukladna s knjigom Statuta od Ivana arhiđakona goričkog, pa nije isključeno da je on sastavljač i ovoga drugoga onovremenoga zbornika ...»¹⁵⁴ Radi se o zbirci *Liber*

¹⁵⁰ CD X, dok. 165., str. 231.

¹⁵¹ N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 515.-516.

¹⁵² CD XII, dok. 155., str. 210.-211.

¹⁵³ ARHIV HAZU, I d 12, elen. IV, p. 8., 1356. srpanj: *Zagrabiensis canonici et archidiaconi de Gverche Joannis – super portione sua possessionaria in Thoplika sancti Georgii – Antonio filio Cosmae filii Ulchek filii Tusk nepoti suo celebrata coram fidedignitate capituli Zagrabiensis mense iulii.*

¹⁵⁴ Dobronić, Biskup Nikola, u: *Zagrebački biskupi*, str. 125.

privilegiorum, a iako se ovdje ne radi o normativnom dokumentu, svakako je vrijedno napomenuti da su i u ovome slučaju, kao i u IV. dijelu Statuta Zagrebačkog kaptola, na jednom mjestu okupljeni različiti privilegiji, što dodatno svjedoči o čvrstoj težnji Crkve na području Zagrebačke biskupije oko pravnog definiranja svojega statusa. Nažalost ne može se sa sigurnošću utvrditi je li ovu zbirku privilegija uredio gorički arhiđakon Ivan kako to pretpostavlja Lelja Dobronić, ali je vrlo vjerojatno da je on potkraj svojeg života sudjelovao i u ovome «projektu» Zagrebačke biskupije.

Druga redakcija Statuta Zagrebačkog kaptola ostala je na snazi do kraja 14. stoljeća i u 15. stoljeću, no, dakako, s vremenom je došlo do potrebe da kanonička zajednica neke odredbe izmijeni ili nadopuni. U tu svrhu od 15. su stoljeća vođeni kaptolski «albumi», u koje je lektor upisivao zajedničke prihode i sastavljao popis kanonika. U «album» bi se upisala raspodjela prihoda, ali bi se, u slučaju donošenja kakvog važnog zaključka, i on upisao u njega. Najstariji takav je zbornik pod nazivom *Crvena knjiga (Liber rubeus)*.¹⁵⁵ Isprave unešene u *Crvenu knjigu* sadrže odredbe o vlastelinskoj ulozi kaptola, obvezama naspram podanika, obveze podanika naspram kaptola, kao i o unutarnjoj organizaciji kaptola, službi Božjoj, dužnostima i obvezama kanonika itd. Najstarija isprava unesena u ovu knjigu potječe iz 1420., najmlađa bilješka je iz 1573., ali valja istaknuti kako ovaj zbornik zaključaka obuhvaća prije sve isprave 15. stoljeća. Kanonička zajednica je u *Crvenu knjigu* upisivala različite zaključke sa sjednica, a kako je Ivan Krstitelj Tkalčić dobro zamijetio, ovaj zbornik unatoč tome što je za kanonike imao obvezujuću moć «nebijaše uredjen poput sbornika zakona».¹⁵⁶ Naime, razne zaključke koje nalazimo u *Crvenoj knjizi* radije bismo mogli smatrati svojevrsnim «amandmanima» na ono što je stajalo u Statutima Zagrebačkog kaptola.

A da je kanonička zajednica u 15. stoljeću imala potrebu za mijenjanjem postojećih statutarnih odredaba svjedoči i pismo pape Inocenta VII. 1487. iz kojega sazanjemo kako je Zagrebački kaptol zamolio vrhovnog svećenika da odobri izmijene svojih statuta. Papa je pozitivno odgovorio na zamolbu kaptola i dopustio da se postojeće odredbe korigiraju i izmijene.¹⁵⁷ O kojim se konkretnim odredbama radi nije poznato, ali je u svakome slučaju jasno kako je kanonička zajednica tek u drugoj polovici 15. stoljeća učinila konkretne korake ka izmjenama postojećeg normativnog zbornika, koji je u međuvremenu upotpunjavao zaključcima upisivanima u *Crvenu knjigu*.

¹⁵⁵ Vidi: Ivančan, Zagrebački kaptol, str. 221. Zaključke vezane za 15. stoljeće objavio je i kraćom uvodnom studijom popratio Ivan Krstitelj Tkalčić, Isprave XV. vieka iz «crvene knjige» zagrebačkog kaptola, *Starine JAZU*, sv. XI (1879.), str. 19.-75.

¹⁵⁶ Isto, str. 21.

¹⁵⁷ MCZ II, dok. 343., str. 431.-432. Tekst isprave prenosi Tkalčić i u: Isprave XV. vieka iz «crvene knjige», str. 21.-22.

Broj kanonikata i veličina kaptola

Kao temeljno pitanje o unutarnjoj organizaciji pojedinog kaptola nameće se ono o broju kanonikata s kojima je raspolagao pojedini kaptol. Zagrebački kaptol je u 14. stoljeću zainteresiranim svećenicima nudio 32 kanonikata, a taj se broj ustalio tek nakon donošenja Statuta 1334. godine. Podatak o broju kanonika Zagrebačkog kaptola donosi nam prvo poglavlje prvog dijela njegovih Statuta. U njemu stoji kako se kaptol sastojao od 32 kanonika i da je taj broj bio konstantan od vremena njegovoga utemeljenja.¹⁵⁸ U tvrdnju da je Zagrebački kaptol brojao 32 kanonika već od samoga svog osnutka teško je povjerovati. Budući da je tek razdoblje 13. stoljeća, kako je navedeno, bilo vrijeme većeg prosperiteta kanoničkog društva Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva zbog većih mogućnosti napredovanja u karijeri te zbog stvaranja gospodarske moći i oblikovanja jasno definiranog pravnog statusa, za pretpostaviti je kako se i broj kanonika povećavao u tom vremenu.¹⁵⁹ Osim toga, treba istaknuti kako je u Statutima Zagrebačkog kaptola sačuvano i još jedno svjedočanstvo o broju njegovih kanonika koje izravno proturječi navodu o konstantnosti broja kanonika. U trećem dijelu Statuta njihov autor donosi prijepis isprave zagrebačkog biskupa Ladislava iz Kabola iz 1329. kojom on uređuje razdiobu prihoda u kaptolu. U ovoj ispravi biskup navodi kako je kaptol raspolagao s 33 kanonikata.¹⁶⁰ Budući da je sam autor Statuta u njih inkorporirao i ovaj dokument, on je znao i za podatak o broju od 33 kanonikata, pa se zapravo javlja problem zašto isti autor u jednom trenutku tvrdi kako je broj kanonika od samog osnutka bio konstantno 32, a u drugom trenutku donosi prijepis isprave u kojemu sam zagrebački biskup navodi kako je kaptol imao 33 kanonikata. Ova se autorova nesigurnost može objasniti time da je, po svemu sudeći, broj kanonika Zagrebačkoga kaptola sve do donošenja Statuta varirao te da su kolebanja postojala i pet godina prije službenog proglašenja ovoga normativnog vrela. Tako se zapravo može zaključiti da je sam autor Statuta odredbom o 32 kanonika zapravo želio konačno definirati i ustaliti broj kanonika kaptola da bi se izbjegle daljnje dileme oko njegovoga broja. Tvrdnju da je kaptol brojao 32 kanonika od samoga početka autor Statuta uzeo je kao argument kojim se željelo pozvati na «davninu», odnosno na neprekinuti kontinuitet i time upravo legitimirati normiranje broja kanonika.

¹⁵⁸ MHEZ II, str. 13.: *Capitulum nostre zagradiensis ecclesie, sicut aliquanter recolitur et verisimiliter creditur, tempore sue institutionis consisterat in numero canonicorum triginta duorum ...*

¹⁵⁹ Usp. Koszta, Conclusions drawn from the Prosopographic Analysis (čitav rad).

¹⁶⁰ MHEZ II, str. 79. Dokument je objavljen i u: MCZ I, dok. 149., str. 134. te u: CD IX, dok. 366., str. 450.: ... *idcirco canonicorum numerum in dicta nostra ecclesia de fratrum nostrorum consilio et consensu ad canonicatus triginta tres in quantum inveniri potuit...*

Ovdje valja istaknuti i pojasniti još dvije pojave koje bi bez adekvatnog objašnjenja mogle stvoriti krivu sliku o unutarnjem funkcioniranju kanoničkog zbora. Opširnije će o njima biti riječi u poglavlju o načinima stupanja u kanonički zbor, no na ovome ih je mjestu potrebno naznačiti kako ne bi stvarale krivi dojam o broju kanonika. Naime, broj od 32 kanonika nije značio i to da je u svakoj prilici u kaptolu toliko kanonika i fizički boravilo. Drugim riječima broj od 32 kanonika nije bio identičan broju kanonika koji su svakodnevno obavljali svoje kanoničke obaveze u kaptolu i kanoničkom zboru. Nerijetko su kanonici Zagrebačkog kaptola, poput ostalih pripadnika srednjovjekovnoga kanoničkog društva, svoj kanonikat držali kao sinekuru, od čije su prebende samo ubirali prihode. U stvarnosti su ti svećenici sa zagrebačkim kanonikatom uglavnom boravili u Papinskoj kuriji ili pak nekoj drugoj crkvenoj ili političkoj instituciji, ostvarujući zavidne karijere. Takve kanonike treba razlikovati od kanonika koji su svoju službu vršili na području biskupije unutar koje je djelovao njihov kaptol. Imajući ovu napomenu na umu valja istaknuti da kada govorimo o broju kanonika u Zagrebačkom kaptolu zapravo prvenstveno govorimo o broju mjesta s kojima je Zagrebački kaptol raspolagao i koje je nudio svećenicima. Druga pojava koja bi mogla stvoriti krivi dojam o broju kanonika je dodjeljivanje istog kanonikata dvojici ili nekolicini svećenika. Naime, u nekim se situacijama događalo da su se za jedno ispražnjeno mjesto u kaptolu natjecala dvojica ili više kandidata. To je znalo rezultirati time da je papa dodijelio isti kanonikat obojici svećenika. Tako je zapravo u određenim razdobljima bilo daleko više svećenika s rezervacijom kanonikata i prebende, koji zapravo nisu i realno ušli u posjed svoje crkvene nadarbine.

U usporedbi s ostalim katedralnim kaptolima ugarskog crkvenog uređenja Zagrebački kaptol je s 32 kanonikata brojao manje kanoničkih mjesta od kaptola u Pečuhu (40, a od 1428. 37), Ostrogonu (39), Vespremu (36), Egeru (35) i Đuru (34), ali više od Transilvanskog (27), Čanadskog (24), Varadinskog (24), Bačkog (20), Vackog (16), Njitranskog (12) i Kaločkog kaptola (10).¹⁶¹ Prema tome, može se reći kako je Zagrebački kaptol spadao u kategoriju srednje velikih ili čak većih katedralnih kaptola ugarskoga crkvenog uređenja. S druge pak strane zapadnoeuropski su kaptoli također pokazivali velike u razlike u broju kanonika, od onih brojčano najvećih s preko 50, 70 ili čak 80 kanoničkih mjesta, do onih s manje od 20 kanonika. U skupinu najvećih kaptola spadali su ugledni engleski kaptoli poput Lincolna (58), Wellsa (55) ili Salisburyja (52); njemački kaptoli poput Kölna (70-72), Lütticha (60),

¹⁶¹ Brojčane vrijednosti donosi Fedeles, *A pécsi székeskáptalan*, str. 48.-50. On ovdje upozorava i na to da nažalost ne znamo broj kanonika srednjovjekovnog Srijemskog i Bosanskog kaptola pa tako oni ispadaju iz komparacije s ostalim katedralnim kaptolima.

Würzburga (54) ili Halberstadta (52); ili pak španjolski kaptol u Santiago de Composteli (72). Francuski kaptoli u Laonu i Chartresu po tome su pitanju prednjačili. Prvi je brojao čak 83 kanonika, a drugi 77 (dok je Pariški brojao 52 kanonika). Na zapadnoeuropskim crkvenim područjima nalazimo i mnogo manje kaptole: npr. Passau ili Salzburg (oba 24), Hereford (28) ili Exeter (24), Bordeaux (24) ili Grenoble (18), ili pak talijanski kaptoli poput rimskih kaptola sv. Petra (30), sv. Marie Maggiore (22) i sv. Ivana Lateranskog (18), kaptola u Pisi (18) ili Arezzu (12).¹⁶² Na temelju ovako prikazanog stanja uočava kako su ugarsko-slavonski kaptoli u usporedbi sa zapadnoeuropskima pripadali kategoriji srednje velikih ili manjih kaptola. Takvo je svrstavanje dakako samo provizorno i uvjetno jer ovisi o tome koje kaptole uspoređujemo. Zagrebački kaptol je naspram najvećih europskih kaptola zasigurno u srednjovjekovnim razmjerima izgledao kao relativno malen ili srednje velik kaptol, ali je u usporedbi s kaptolima s manje od 20 kanoničkih mjesta i onih s talijanskog područja, Zagrebački kaptol bio je svakako srednje velik ili velik. Kao generalnu ocjenu može se ipak iznijeti da je u europskim razmjerima Zagrebački kaptol pripadao srednje velikim kaptolima.

Hijerarhija u kaptolu

Svaki je srednjovjekovni kaptol imao nekoliko kategorija kojima su hijerarhijskim slijedom pripadali njegovi članovi, a jasniji uvid u izgled strukture Zagrebačkog kaptola daju upravo njegovi Statuti. Svećenici koji su bili zainteresirani za mjesta u ovoj crkvenoj instituciji imali su mogućnost dobivanja nekoliko vrsta kaptolskih službi, a statutarne odredbe govore o tome što su od svake pojedine kaptolske funkcije svećenici mogli očekivati. Drugim riječima, Statuti daju podatke o tome što su svećenici mogli očekivati od stečenog kanonikata i položaja u kaptolskom koru, njihovog budućeg «radnog mjesta». Ipak, valja imati na umu da podaci iz Statuta otkrivaju tek dio obveza koje su članovi kaptola bili dužni vršiti, dok diplomatska građa pokazuje kako je opseg djelovanja dostojanstvenika i drugih članova kaptola bio mnogo širi i kompleksniji. Širina djelovanja i karakteristike kaptolskog personala razrađivat će se u narednim dijelovima ove disertacije, a na ovome mjestu valja, prije svega, ukazati na to koje je sve časti i službe kaptol nudio svećenicima odnosno kako je izgledala

¹⁶² Fedeles, *A pécsi székeskáptalan*, str. 50.-51. Ovdje autor pregledno u tablici donosi usporedbu broja kanonika na području ugarskoga, engleskog, njemačkog, francuskog, talijanskog, španjolskog, poljskog i skandinavskog crkvenog uređenja. Sve gornje brojke su preuzete od Fedelese osim podatka o broju kanonika u rimskom kaptolu Sv. Maria Maggiore (preuzeto od Andreasa Rehberga). O veličini katedralnih kaptola ugarskoga crkvenog uređenja naspram europskih i: Koszta, *Conclusions drawn from the Prosopographic Analysis*, str. 18. Podatke o broju kanonika u rimskim kaptolima Sv. Ivan Lateranski i Sv. Maria Maggiore donosi Andreas Rehberg. On navodi da je papa Benedikt XI. 4. ožujka 1304. odredio kako u lateranskoj crkvi može biti najviše 18 kanonika, 22 nadarbenika i 4 akolita. Isti, *Die Kanoniker*, str. 25. Kaptol Sv. Marie Maggiore je u 14. stoljeću imao 22 kanonika. Isti, *Die Kanoniker*, str. 43.

unutarnja hijerarhija kaptola, te koje je obveze na teorijsko-normativnoj razini Zagrebački kaptol vezao uz svaku pojedinu kaptolsku funkciju.

Najvišu kategoriju u Zagrebačkom kaptolu činili su dostojanstvenici, odnosno oni kanonici s najvišim častima u kaptolu. Dostojanstvenici su se razlikovali od ostalih članova kaptola po svojim obvezama, ugledu i položaju u kaptolu, oni su bili glavni dužnosnici kaptola koji su zajednički upravljali katedralom i kaptolom.¹⁶³ Na temelju Statuta hijerarhijski slijed dostojanstvenika je sljedeći:

1. prvo mjesto zauzima prepozit,
2. drugo mjesto zauzima lektor,
3. treće mjesto zauzima kantor,
4. četvrto mjesto zauzima prepozit kolegijalnog Čazmanskog kaptola.

Svećenici su dobivanjem časti dostojanstvenika na sebe preuzimali odgovornu zadaću upravljanja Zagrebačkim kaptolom, a ono se vršilo održavanjem kanoničkih «sjednica». Kaptolske sastanke sazivao je i njima upravljao prepozit kao čelnik Zagrebačkog kaptola, imajući prvenstvo glasa u svim raspravama.¹⁶⁴ U kaptolskim raspravama pravo glasa nakon prepozita imali su ostali dostojanstvenici po navedenom hijerarhijskom redosljedju, a nakon dostojanstvenika hijerarhijskim nizom ostali članovi kaptola: arhidakoni, kustos i jednostavni kanonici. Podaci koje donose Statuti o položaju dostojanstvenika u kaptolu i pravu glasa na kaptolskim sastancima od izuzetne su vrijednosti jer druga građa iz toga razdoblja ne donosi slične informacije.

Statuti su, međutim, izuzetan izvor i za rekonstrukciju položaja, odnosno mjesta sjedenja, članova kaptola u koru. Prepozit je kao «glava» kaptola zauzimao prvo mjesto na desnoj strani; lektoru je pripadalo prvo mjesto na lijevoj strani; kantor je svoje mjesto u koru

¹⁶³ Usp. za kaptole u srednjovjekovnoj Engleskoj: Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 2. Na tamošnjem području bio je uobičajen princip katedralni kaptol sa četiri dostojanstvenika. Tamošnji su srednjovjekovni kaptoli do 13. stoljeća razvili strukturu u kojoj su dostojanstvenici bili: dekan, precentor, kancelar i kustos. Isti autor opisuje i varijacije u strukturi engleskih srednjovjekovnih kaptola: Isto, str. 3.-4.

¹⁶⁴ O prepozitu podatke donose Statuti: MHEZ II, str. 74.-76. Podatke o položaju prepozita u Zagrebačkom kaptolu preuzimali su, dakako, i drugi istraživači ove crkvene institucije: posebice Ivan Krstitelj Tkalčić, Nada Klaić i Ante Gulin. Tkalčić tako prenosi navod da je prepozit imao «dužnost sazivati kanonike u sjednicu, ravnati vijećanje i provesti odluke». Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. cxvii. Nada Klaić navodi: «Na čelu kaptola je *zagrebački prepozit* ili *prepošt* (prepositus zagrabiensis). Njemu kao najodličnijoj osobi u kaptolu pripada prvo mjesto u desnom dijelu kora u katedrali, a u svim kaptolskim poslovima ima najvažniju riječ.» N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 407.-408. Ante Gulin navodi: Na čelu Zagrebačkog kaptola stajao je zagrebački prepozit ili prepošt (praepositus zagrabiensis), kojemu je kao predstojniku Kaptola i najodličnijoj osobi između kanonika pripadalo prvo mjesto u desnom dijelu katedralnog kora. Imao je više službenih dužnosti unutar Kaptola i najvažniju riječ u svim kaptolskim poslovima.» Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 41.

imao na desnoj strani kod prepozita; a prepozit kolegijalnog Čazmanskog kaptola sjedio je na lijevoj strani kod lektora.¹⁶⁵

I među arhiđakonima je postojala hijerarhija, vidljiva upravo po redosljedu s obzirom na pravo glasa koje su arhiđakoni imali na kaptolskim sjednicama. Hijerarhija arhiđakona je bila sljedeća:

1. katedralni (ili zagrebački) – sjedi desno kod kantora
2. dubički – sjedi lijevo kod čazmanskog prepozita
3. komarnički – sjedi desno kod katedralnog arhiđakona
4. gorički – sjedi lijevo kod dubičkog arhiđakona
5. kalnički – sjedi desno kod komarničkog arhiđakona
6. vaškanski – sjedi lijevo kod goričkog arhiđakona
7. čazmanski – sjedi desno kod kalničkog arhiđakona
8. bekšinski – sjedi lijevo kod vaškanskog arhiđakona
9. varaždinski – sjedi desno kod čazmanskog arhiđakona
10. vrbovečki arhiđakon – sjedi lijevo kod bekšinskog arhiđakona

Nakon arhiđakonâ u hijerarhiji Zagrebačkog kaptola slijedio je kustos, zauzimajući mjesto na desnoj strani kora kod varaždinskog arhiđakona. Njegov je položaj u kaptolu vidljiv upravo prema pravu glasa u koru, kojeg je kustos u raspravama imao nakon vrbovečkog arhiđakona.¹⁶⁶ U kaptolskom koru pravo glasa nakon kustosa imali su «obični» ili jednostavni kanonici, i to po načelu senioriteta, a ne po fizičkoj starosti.¹⁶⁷ Najstariji kanonik po «stažu» u kaptolu imao je prvenstvo, a po tome principu pravo izjašnjavanja u raspravama «spuštalo» se sve do kanonika koji je najmlađi po «stažu» u kaptolu. Po tome principu bio je definiran položaj jednostavnih kanonika u koru. Kanonik senior sjedio je na lijevoj strani pored vrbovečkog arhiđakona, sljedeći kanonik po duljini boravka u kaptolu sjedio je desno pored kustosa itd.

1.) Prepozit

¹⁶⁵ MHEZ II, str. 83.-85.; kratko: N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 408.; i: Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 52.

¹⁶⁶ O kustosu Statuti: MHEZ II, str. 96.-98.

¹⁶⁷ MHEZ II, str. 98.: čitav članak XVI.: *De stallis canonicorum sive prerogativis. Canonicus simplex, institutione senior, in nostra ecclesia vocem habet in capitulo post custodem et stallum in choro alio ex adverso circa archidiaconum Vrbouch, cuius redditus in loco alio sunt expressi. Item canonicus postu hunc precedens alios institutione se sequentes, iterum stallum in dextro obtinet et vocem in capitulo in suo ordine habet sicut perpenditur ex premissis, et hoc modo et ordine alii canonici usque ultimum sua loca et voces optinebunt alternatim.* Tkalčić o tome navodi: «Za čuvarom slijedili su jednostavni kanonici i to ne po starosti već po dobi imenovanja, pa su tako i u sjednicah i glasovali i birali si smrću kojega sučlana izpražnjeni predij». Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. cxviii.

Prepozitov je autoritet proizlazio iz prava na prvenstvo riječi u svim pitanjima koja su raspravljana unutar same kanoničke zajednice, a moguće je kako je prepozit imao i disciplinske ovlasti nad katedralnim klerom iako se u samim Statutima to ne spominje.¹⁶⁸ Zanimljivo je da se u Statutima kao jedna od karakteristika koju je prepozit morao imati izričito navodi ćudoređe, što je značilo da je prepozit morao voditi moralan život i tako biti uzor ostalim članovima kaptola. Ova odredba ne govori mnogo o konkretnom položaju prepozita u kanoničkoj zajednici, nego zapravo više o samoj kanoničkoj zajednici u čije su ime Statuti i proglašeni. Sasvim je logično da je kanonička zajednica u kaptolu željela visoko moralnu osobu na svojem čelu, pa tako na temelju ove odredbe zapravo dobivamo uvid i u svijest kanoničkog društva Zagrebačke biskupije o potrebi za regulacijom svojeg unutarnjeg moralnog života. Položaj dvaju prepozita u Zagrebačkom kaptolu bio je ponešto drugačiji od ostale dvojice dostojanstvenika. Naime, i prepozit Zagrebačkog kaptola kao prva čast u kaptolu, i prepozit Čazmanskog kaptola kao četvrta čast u kaptolu nisu bili samo dostojanstvenici kaptola, koji su se isticali vođenjem katedrale i čitave kanoničke zajednice, nego su ujedno bili i na čelu četiriju arhiđakonata (svaki po dva). Prepozit Zagrebačkog kaptola istovremeno je bio arhiđakon dviju administrativno-teritorijalnih jedinica: arhiđakonata Gora i arhiđakonata Zagorje.¹⁶⁹ Na tim područjima prepozit je imao duhovnu, ali i jurisdikcijsku upravu (*cura et iurisdictio archidiaconalis*) te je ubirao razne desetine, kao i druge prihode. Ostvarenje većih prihoda zasigurno je osnovni razlog sjedinjenosti funkcija prepozita i arhiđakonskih dužnosti.¹⁷⁰

2.) Lektor

Posebno važnu ulogu u katedralnom Zagrebačkom kaptolu imao je lektor koji je ujedno bio i zamjenik prepozita u njegovoj odsutnosti. Lektor je u Zagrebačkom kaptolu imao čitav niz zaduženja, a opseg njegove djelatnosti ticao se kako unutarkatedralnih poslova, tako i upravljanja poslova oko komunikacije s vanjskim svijetom. Naročito veliku ulogu lektor je

¹⁶⁸ To se može zaključiti analogijom s položajem drugih čelnika europskih kaptola, kao npr. onih engleskih gdje je disciplinske i pastoralne ovlasti u katedrali imao dekan kao prvak kaptola. Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 2.

¹⁶⁹ Nada Klaić u svojoj knjizi *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 408. donosi: «On je i zagrebački arhiđakon te mu kao takvom pripadaju posebni prihodi ... Nažalost ovdje se radi o pogrešci autorice. U kaptolu je doista sjedio zagrebački arhiđakon, nazivan još i katedralnim, no on nije ujedno bio o prepozit. Prepozit je bio gorski i zagorski arhiđakon, a zagrebački/katedralni arhiđakon bio je prvi među arhiđakonima u koru. Ovaj navod Nade Klaić preuzima i Gulin: «Bio je i zagrebački arhiđakon te su mu uz tu čast pripadali i posebni prihodi ...» Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 41.

¹⁷⁰ Prepozit je tako imao upravu nad ukupno 62 župne crkve u Zagrebačkoj biskupiji, budući da je arhiđakon Gora u svoj sastav uključivao 43 župe, a arhiđakon Zagorje 19 župa. Popis župa u tim arhiđakonatima vidi u: MHEZ II, str. 76. Autor Statuta navodi «... Ecclesie autem de Gora...» i «... Item ecclesie de Zagoria...» međutim ipak se čini da su to sve bile župne crkve.

imao u unutarnjim poslovima kaptola povezanima uz liturgiju, pismenost i školstvo. Lektor je imao svoje korske dužnosti u katedralnoj crkvi: bio je obvezan nadgledati pjevanje evanđelja, čitanje poslanica i proročanstava prilikom vršenja službe božje, ali i podučavati Božje zakone te ispravljati pogreške.¹⁷¹ Nadalje, u nadležnost lektora spadalo je i upravljanje katedralnom školom.¹⁷² Naime, na IV. Lateranskom saboru 1215. bilo je utvrđeno da u katedralnim crkvama treba biti zaposlen učitelj koji klerike iste crkve kao i druge siromašne učenike (*scolares pauperes*) uči besplatno i da mu se za taj posao daje odgovarajuća nadarbina (*competens beneficium preberetur*).¹⁷³ O tome da je lektor ujedno bio i vezan uz školsku ulogu Zagrebačkog kaptola svjedoče diplomatski izvori, ali tek iz druge polovice 14. stoljeća: 1370. se kao delegirani sudac javlja lektor Luka, koji je tom prilikom naslovljen i kao *lector seu scolasticus Zagrabiensis*;¹⁷⁴ 1400. se lektor Dominik naziva *lector seu scolasticus ecclesie Zagrabiensis*, što potvrđuje lektorovu povezanost uz školsku ulogu.¹⁷⁵ U opseg lektorovog posla spadao je i vrlo važan rad u kaptolskoj kancelariji. Naime, Zagrebački je kaptol djelovao kao *locus credibilis*, odnosno mjesto javne vjere koje je izdavalo isprave. Dužnost vođenja kaptolske kancelarije spadala je upravo u nadležnost lektora. Kaptolski Statuti predviđjeli su da je lektor bio dužan na zahtjev kaptola ili druge stranke pisati dokumente i pečatiti ih kaptolskim pečatom, ili nadgledati rad drugih kaptolskih pisara: ... *ad mandatum nostrum litteras per se vel per alium conscribere, quociens et quales necessarie*

¹⁷¹ O tim dužnostima lektora: MHEZ II, str. 77.: «... cantantes ewangelium, epistolas, prophecias, vel lectiones legentes in officio divino pupplice et ordinarie in ecclesia maiori, attendere et corrigere in accentibus errantes, ac male aliqua proferentes, qui prius in hiis per ipsum, vel per sublectorem instrui debuerunt.» O lektorovim dužnostima kratko i Tkalčić: «Zatim je išao lektor ili štilac: u odsutnosti prepozita je sazivao sjednice i predsjedao ... morao je paziti u stolnoj crkvi one koji pjevaju evanđelja, poslanice ... bio je vrhovni nadzornik sjemenišne obuke ... pisma i odluke koje je izdavao kaptol morao je pisati lektor ili ih dati prepisati po pisaru. Pripadala mu je desetinska četvrtina i dohodci za pečačenje isprava ...» Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. cxvii. O lektoru kratko i: N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 408.; i: Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 51.

¹⁷² *Item regere scolas seu interessentes scolis nostris, docendo utiliter in primitivis saltem scienciis, prout de iure et locorum solemnum, saltem nostro similium, de bona consvetudine requiritur per se, vel per sublectorem, quem principalius corrigere ipse habet.* Nadalje se navodi kako mora podučavati učenike: *annuncianda partim est et ministranda doctrina discipulis singulis pro qualitate et capacitate eorum diverso non eodem modo...* Onda se opet navodi da je obavezan: *Ut autem ad scolas nostras docendi facilius invitentur nec formident se per lectorem sive sublectorem inordinatis vel indebitis solucionibus agravari, attendant nostram constitutionem super hiis editam, cuius tenor de verbo ad verbum ecce sequitur...* MHEZ II, str. 77.

¹⁷³ MHEZ II, str. 77.; prenosi i: Dobronić, *Biskupski i kaptolski Zagreb*, str. 139.-141.

¹⁷⁴ CD XIV, dok. 219., str. 300.-301.

¹⁷⁵ Krajem 14. stoljeća dužnost lektora obnašao je Dominik iz Dabovca. On je prije dobivanja lektorske časti obnašao dužnost župnika u crkvi sv. Marije u Dabovcu u Kaločkoj nadbiskupiji. Kada je u posjed dobio lektorat Zagrebačkog kaptola, morao se odreći župne crkve. O čitavom slučaju saznajemo iz isprave pape Bonifacija IX. iz 1400. u kojoj se dodjeljuje navedena župa Jurju Fabijanovom iz Szöllösa, kleriku Pečujske biskupije. MVH I/4, dok. 351., str. 291.: *Georgio Fabiani de Zeuleus clerico Quinqueecclesiensis diocesis... ... parochialis ecclesie sancte Marie de Daboch Colocensis diocesis, ex eo vacaverit et vacet ad presens, quod dilectus filius Dominicus de Daboch lector seu scolasticus ecclesie Zagrabiensis, lectoratum seu scolastriam ipsius ecclesie qui curatum officium in eadem ecclesia existit, ordinaria auctoritate sibi collatum, vigore collationis et provisionis huiusmodi existit pacifice assecutus. Mandamus dictam ecclesiam cuius fructus viginti quatuor florenorum auri... eidem Georgio ... conferre et assignare curetis.*

*fuert sub nostrum sigillum in cartis, suis expensis comparatis vel repertis, que cum magnis sunt conficiende cautelis.*¹⁷⁶ Zbog ovako širokog spektra dužnosti lektor je u poslovima vezanim uz liturgiju i školstvo imao i pomoćnika sublektora, koji je pripadao nižem pomoćnom svećenstvu katedrale.

3.) Kantor

Važnu ulogu u unutarnjem funkcioniranju kaptola imao je kantor.¹⁷⁷ Njegova je primarna zadaća u unutarnjim poslovima kaptola bila povezana uz liturgijsko slavlje i poduku svećenika u glazbi. Kantor je prije svega imao obvezu pjevanja prilikom službe Božje. Budući da je sastavni dio svećeničkog poziva bio poznavanje glazbenog i pjevačkog umijeća, katedralni kaptol Zagrebačke biskupije mladim je svećenicima omogućio takvu izobrazbu. Upravo je Statutima bilo određeno da kantor mora podučavati klerike u glazbi (*clericos ... instruere ad artem musicam*). Osim toga, kantor je pod svojim nadzorom imao i regulaciju zvonjenja u katedrali kojim se pozivalo na liturgijsko slavlje ili poradi drugih prilika, a budući da se mise najavljuju zvonjavom, kantor je u svojoj nadležnosti imao i nadgledanje rada zvonara.¹⁷⁸

4.) Prepozit Čazmanskog kaptola

U hijerarhiji dostojanstvenika Zagrebačkog kaptola posebnu pažnju privlači položaj prepozita kolegijalnog Čazmanskog kaptola.¹⁷⁹ Kolegijalne kaptole ugarskog crkvenog uređenja tipološki se može podijeliti u nekoliko kategorija, a ovdje se preuzima tipizacija mađarskog povjesničara Lászla Koszta. On je među svojim brojnim istraživanjima raznih ugarskih kaptola istražio i Požeški kolegijalni kaptol.¹⁸⁰ U toj studiji zapravo prati institucionalnu, ali i društvenu povijest Požeškog kaptola: on prati razvoj ovog kaptola koji je u srednjem vijeku pripadao Pečujskoj biskupiji i na kraju donosi prozopogafski katalog njegovih kanonika od osnutka do 14. stoljeća. Vrlo važan dio rasprave je i njegova tipizacija kolegijalnih kaptola ugarskoga crkvenoga uređenja. Jedan od najjasnijih kriterija za utvrđivanje tipa kolegijalnih kaptola je geografski položaj same crkve. U jednu skupinu

¹⁷⁶ MHEZ II, str. 77.

¹⁷⁷ O njegovim službama i položaju: MHEZ II, str. 80.-83. Isto i: Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. cxvii.; kratko: N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 408.; i: Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 52.

¹⁷⁸ Usp. i: Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 408.

¹⁷⁹ Ovdje valja napomenuti kako najraniji kolegijalni kaptoli ugarskog crkvenog uređenja svoje korijene također kao i katedralni vuku iz vremena kralja sv. Stjepana. Engel, *The Realm of St Stephen*, str. 43. Međutim, tijekom srednjeg vijeka osnivani su novi kolegijalni kaptoli koji su imali primarnu funkciju pomagati biskupima u upravi nad biskupijom.

¹⁸⁰ Koszta, Članovi Požeškog kaptola (ranije je navedena puna referencija).

pripadaju kolegijalni kaptoli koji su nastali u crkvenom biskupskom ili nadbiskupskom središtu, a u drugu spadaju oni koji su nastali daleko od većih crkvenih središta. U prvu su skupinu spadali uglavnom manji kaptoli koji su nastali u blizini pojedinih katedralnih crkava, često u tvrđavama. Nalazili su se često u blizini biskupskih rezidencija, te su biskupima pomagali u obavljanju liturgijskih poslova ili pak reprezentiranja crkvenih velikodostojnika. Takve su kaptole uglavnom osnivali biskupi, a ponekad kraljevska kuća. Ovaj se tip kaptola javlja u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu na samom kraju 12. i početkom 13. stoljeća. Druga skupina kolegijalnih kaptola je ona nastala izvan sjedišta crkvenih velikodostojnika. U jednu podskupinu ovog tipa kolegijalnih kaptola spadaju oni koje su osnovali kralj ili članovi vladajuće dinastije. Ti su kaptoli i njihovi članovi imali «važnu ulogu državnoj upravi i reprezentaciji vladara, na čelu s kolegijalnim kaptolom Blažene Djevice Marije u Stolnom Biogradu (Székesfehérvár)».¹⁸¹ Drugu podskupinu, kojoj pripada i Čazmanski kaptol, čine kolegijalni kaptoli koji osnutkom nisu neposredno bili povezani uz kraljevsku kuću. Njihovi su utemeljitelji bili bogati crkveni velikodostojnici, prvenstveno biskupi.¹⁸² Čazmanski kaptol i čazmansku prepozituru osnovao je 1232. zagrebački biskup Stjepana II. Ovaj biskup u povelji o osnutku kaptola navodi da je izgradio (*construximus*) crkvu u čast Sv. Duha u Novoj Čazmi, i to na području biskupske rezidencije (*in uilla uidelicet quam nos fecimus congregari*). Nadalje, biskup navodi da je ustanovio prepozituru i kaptol od 12 kanonika, uz pristanak i odobravanje kanonika katedralnog Zagrebačkog kaptola.¹⁸³ U vrijeme normiranja strukture Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću, prepozit Čazmanskog kaptola je naveden među dostojanstvenicima katedralnog kaptola, kao četvrto dostojanstvo: *Prepositus chasmensis obtinet stallum sive locum in leci choro circa lectorem nostre ecclesie et habet vocem in capitulo nostro post cantorem*.¹⁸⁴ Kaptoli ugarskog crkvenog uređenja nerijetko su u

¹⁸¹ Koszta, Članovi Požeškog kaptola, str. 68.-69. Kolegijalni kaptol u Stolnom biogradu bio je najugledniji i najbogatiji među kolegijalnim kaptolima ugarskoga crkvenog uređenja. U tamošnjoj je crkvi sam sv. Stjepan, koji je tamo premjestio i svoje sjedište iz Ostrogon, bio pokopan. Nakon njega još je 14 kraljeva tamo bilo pokopano, uključujući najuglednije vladare poput Bele III., Ludovika Anžuvnica i Matijaša Korvina. Od 1038. kraljevi i kraljice Kraljevstva su tamo krunjeni, a tamošnji je kustos pazio na najdragocjenije blago dinastije, uključujući kraljevsku krunu. Kraljevska je kruna tamo čuvana do početka 15. stoljeća, kada je odnešena u Višegrad. Engel, *The Realm of St Stephen*, str. 43.

¹⁸² Čitavu podjelu detaljno vidi u: Koszta, Članovi Požeškog kaptola, str. 68.-69.

¹⁸³ CD III, dok. 324., str. 369.-375.; usp. i Ljudevit Ivančan, Čazmanski kaptol (1232.-1932.), *Croatia sacra*, 2 (1932.), str. 103. i Buturac, Iz povijesti Čazmanskog kaptola, str. 68.

¹⁸⁴ MHEZ II, str. 83. i dalje: *Hic vocatur chasmensis ecclesie prepositus, attamen domicilium principale vindicat sibi Zagrabie et comunicat in agendis nobiscum non cum capitulo Chasmensi, nec sibi canonici chasmenses obediunt vel reverentiam faciunt tamquam suo preposito, ymmo quasi nicil habet cum eis facere prepositus et qualiter hoc inductum fuerit non occurrit, cum venerabilis pater dominus Stephanus secundus, olim nostre ecclesie episcopus, de nostro consensu creaverit et dotaverit preposituram et capitulum chasmense, prout per literas eiusdem patet, nam videtur quod prepositus chasmensis deberet habere vocem in capitulo chasmensi in expediendis que occurrunt, racione prepositure et ibidem domicilium principale, et nobiscum si esset canonicus,*

redovima dostojanstvenika imali i još jednog prepozita, tzv. «malog» prepozita, kao što je bio slučaj s prepozitom sv. Ivana Krstitelja u Pečujskom kaptolu, koji je zauzimaio peto zadnje mjesto među dostojanstvenicima.¹⁸⁵ Čazmanski prepozit nije bio samo nominalni dostojanstvenik u Zagrebačkom kaptolu, nego je ujedno držao i kanonikat s prebendom katedralnog kaptola. Potvrdu toga daje nam slučaj od 4. ožujka 1345. godine. Tada je kardinal Ivan s titularnom crkvom Porta i Sv. Rufine uputio supliku papi Klementu VI. moleći ga prepozituru i kanonikat s prebendom za svog kapelana Ladislava sina palatina Nikole. Tu je prepozituru držao Grgur Jurjev iz Koprivnice koji je, međutim, promoviran u čanadskog biskupa, pa se prepozitura Čazmanskog kaptola ispraznila. U ovoj se suplici navodi da kardinal Ivan za svog kapelana moli papu prepozituru čazmanske crkve sv. Duha i kanonikat i prebendu Zagrebačkog kaptola koja je sjedinjena/spojena s navedenom prepoziturom: *de prepositura ecclesie Sancti Spiritus Chasmensis Zagrabiensis diocesis quam Gregorius Georgii dicte ecclesie prepositus obtinet que dignitas in eadem existit cum per promotionem et consecrationem predicti G. electi ad episcopatum Chanadiensem uel alio quouismodo preterquam per obirum predicti G. dicta prepositura uacabit cum canonicatu et prebenda Zagrabiensis eiusdem qui canonicatus et prebenda sunt dicte prepositure annexi* [istaknuo M. J.].¹⁸⁶ O ujedinjenosti čazmanske prepoziture i kanonikata Zagrebačkog kaptola svjedoči i spomenuta povelja o osnutku gdje je određeno kako bi zapravo osobu koja bi ušla u čast čazmanskog prepozita trebao predložiti zagrebački biskup i to iz redova kanonika Zagrebačkog kaptola.¹⁸⁷

Čazmanski je prepozit ujedno bio arhiđakon arhiđakonata Gušće i Svetačje.¹⁸⁸ Prepozitu Čazmanskog kaptola pripadao je od osnutka i posjed *Byenik* u čazmanskom distriktu. Zbog toga se u 15. stoljeću ponekad i nazivao prepozitom Čazme i Bijenika (*prepositus de Chasma seu de Byenik*).¹⁸⁹ Statutima je predviđeno da čazmanskom prepozitu na području dvaju arhiđakonata pripada *cura archidiaconalis*, odnosno dušebrižništvo. Kao i

ratione canonicatus tantum, sed plura eciam sunt in litteris predictis expressa, que quandoque non servantur, et ideo eciam hec tollerentur si placet.

¹⁸⁵ Usp. Fedeles, *A pécsi székeskáptalan*, str. 57.-59.

¹⁸⁶ ASV, Reg. Suppl. 8, f. 31v. Villa Noua, 1345. 4. ožujka.

¹⁸⁷ Usp. i Ivančan, Čazmanski kaptol, str. 108.

¹⁸⁸ Upravu nad arhiđakonatom Gušće i prihode od njega čazmanski je prepozit imao od samoga osnutka kaptola. «Pošto crkveni službenici moraju imati i sredstva za uzdržavanje, to [zagrebački biskup Stjepan, osnivač kaptola. Op. M. J.] određuje prepozituri za dohodak arhiđakonata Gesse sa pravom ubiranja četvrtine svih desetina kao i svih arhiđakonalnih uobičajenih prihoda.» Ivančan, Čazmanski kaptol, str. 104. Usp. i Buturac, Iz povijesti Čazmanskog kaptola, str. 68. Prepozit Čazmanskog kaptola u svojoj je nadležnosti imao župe i druge crkve na području navedenih arhiđakonata. ukupno 34 župe u arhiđakonatu Svetačje i 32 župe u arhiđakonatu Gušće. MHEZ II, str. 84.

¹⁸⁹ MHEZ II, str. 84. Usp. Ivančan, Čazmanski kaptol, str. 104. i Buturac, Iz povijesti Čazmanskog kaptola, str. 68. i 72.

prepozit Zagrebačkog kaptola i čazmanski je prepozit od svojih arhiđakonata imao izravnu materijalnu korist, što je zasigurno bio jedan od glavnih razloga ujedinjenosti prepozitske časti i arhiđakonskih dužnosti.

Arhiđakoni

Položaj i funkcija arhiđakona/arhiđakonâ ima važnu konotaciju u srednjovjekovnim crkvenim organizacijskim sustavima. Naime, s obzirom na strukturu srednjovjekovnih kaptola možemo govoriti o dva temeljna tipa unutarnje organizacije koji su izravno proizlazili iz samog unutarnjeg uređenja biskupija na kojima su kaptoli djelovali. Ta dva tipa crkvene organizacije razlikovala su se prvenstveno u položaju i funkcijama članova njihovih kaptola. U organizacijskom smislu razlike su među dvama tipovima uređenja bile vidljive na nekoliko razina, no osnovnu distinkciju iz koje su posljedično proizlazile i sve ostale razlike, činila je funkcija jednog člana kaptola, a to je bio arhiđakon.¹⁹⁰ To valja jasno istaknuti budući da je i na hrvatskim povijesnim prostorima u srednjovjekovnom razoblju postojao dualitet u pitanju strukturalne organizacije kaptolâ. S jedne je strane postojalo ugarsko crkveno uređenje pod ostrogonskim i kaločkim metropolitima, a s druge je strane postojalo crkveno uređenje sa splitskim metropolitom na njegovom čelu. Dalmatinski tip crkvenog uređenja možemo uvjetno nazvati tradicionalnim uređenjem, zbog kontinuiteta crkvene organizacije iz ranokršćanskog i ranosrednjovjekovnog doba. U takvoj crkvenoj organizaciji arhiđakon je u katedralnom kaptolu bio uvijek samo jedan i bio je prva čast u njemu. On je u takvom sustavu bio prvi zamjenik (nad)biskupa i nije imao svoj arhiđakonatski nad kojim bi vršio jurisdikcijsku upravu.¹⁹¹ Osim arhiđakona koji je bio vodeća ličnost katedralnog kaptola u tradicionalnom tipu uređenja kaptola, među dostojanstvenike dalmatinskih kaptola spadali su i ahiprezbiter i primicerij. Ispod njih u hijerarhiji kaptola bili su obični kanonici – odnosno oni svećenici koji su imali kanonikat, ali nisu obnašali jednu od najviših časti u kaptolu. Osim njih članovi kaptola bili su i niži svećenici koji su kanonicima dostojanstvenicima i običnim kanonicima pomagali u crkvenim službama. Izuzetak je na ovome području činila Kninska biskupija koja

¹⁹⁰ O strukturalnim uređenjima Crkve u Europi, na primjeru razlika između talijanske i engleske crkvene organizacije u 13. stoljeću opširno: Robert Brentano, *Two Churches – England and Italy in the Thirteenth Century*, Berkeley-Los Angeles-London, 1988. (prvo izdanje: Princeton, 1968.), str. 62.-173. Ovdje autor iznosi ideju o položaju i funkciji arhiđakona kao ključnoj distinkciji između dvije crkvene organizacije, one talijanske i one koja je dominirala u sjevernim dijelovima Europe. O razlikama i funkciji arhiđakona naročito vidi: str. 64.-68. U hrvatskoj historiografiji o tome Mladen Ančić u članku: Knin u razvijenom i kasnom srednjem vijeku, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 38 (1996.), str. 77.-79., gdje razmatra razvoj srednjovjekovnog Knina i u tom kontekstu Kninskog kaptola i njegovu strukturu.

¹⁹¹ Brentano, *Two Churches*, str. 66. Druga glavna razdjelnica između ova dva tipa crkvene organizacije bila je veličina biskupija. Talijanske i dalmatinske biskupije svojim su opsegom bile mnogo manje od onih podijeljenih na arhiđakonate. Na ist. mj.

je bila organizirana poput sjevernih biskupija. Kninska je biskupija za razliku od drugih biskupija dalmatinsko-hrvatskog crkvenog uređenja bila podijeljena na arhiđakonate na čelu s arhiđakonima, što ju je činilo iznimnom na području Splitske nadbiskupije.¹⁹²

Drugi je tip organizacije prilikom formiranja biskupija stavljao naglasak na organiziranoj teritorijalnoj upravi, pa zbog toga ovaj tip crkvenog uređenja možemo uvjetno nazvati «teritorijalnim» uređenjem. Biskupije s teritorijalnim tipom uređenja bile su podijeljene na teritorijalno-administrativne jedinice kojima su upravljali arhiđakoni, pa je prema tome, u tim biskupijama bilo više arhiđakona. Ti su arhiđakoni ujedno bili i članovi katedralnog kaptola, a njihova je služba značila administrativnu funkciju u biskupiji. Zagrebačka biskupija strukturalno je bila organizirana poput ostalih novonastalih crkvenih jedinica na širem području srednjovjekovne Ugarske te je kao i ostali hrvatski povijesni krajevi sjeverno od Gvozda u crkvenom smislu bila podijeljena na arhiđakonate, poput većine sjevernoeuropskih biskupija. Naravno, tradicija ranokršćanske crkvene organizacije postojala je i na području današnje središnje i sjeverne Hrvatske sjećanjem na nekadašnje postojanje Sisačke biskupije. U historiografiji postoje različita mišljenja o tome do kada je ova biskupija postojala. Daniele Farlati pretpostavlja kako su grad Sisak razorili Mađari krajem 9. ili početkom 10. stoljeća, povezujući s time i prestanak postojanja biskupije. Sam Farlati prvo nije bio siguran je li se Sisačka biskupija u 7. stoljeću održala ili je pak bila obnovljena. Ali nadalje navodi kako je u sedmom stoljeću i u dva sljedeća stoljeća (dakle do provale Mađara) Sisačka biskupija opet imala ili pak ponovno imala svoje biskupe. U konačnici Farlati zaključuje da je Sisačku biskupiju u 11. stoljeću obnovio ugarski kralj Ladislav koji ju je oživio u Zagrebačkoj biskupiji.¹⁹³ Vrlo je teško reći jesu li Farlatijeva nagađanja utemeljena ili pak konačni prestanak postojanja Sisačke biskupije valja tražiti mnogo ranije, krajem 6. ili početkom 7. stoljeća u vrijeme provala Slavena i Avara,¹⁹⁴ ali je ipak jasno kako u 11. stoljeću na području današnje središnje Hrvatske nije postojala djelatna crkvena organizacija. Na to ukazuje već i fundacijska isprava za Pečujsku biskupiju iz 1009. koja ne kaže ništa o južnoj i jugoistočnoj granici te biskupije, što po svemu sudeći nije bilo ni potrebno navesti

¹⁹² Opširnije: Ančić, Knin u razvijenom i kasnom srednjem vijeku, str. 78. O strukturi Kninskog kaptola i općenito o njegovoj srednjovjekovnoj povijesti vidi i: Ante Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli DHPKI*, str. 209.-235.

¹⁹³ O Sisačkoj biskupiji: Farlati, *Illyricum sacrum* V, str. 317.-336. Prijevod istoga vidi u: Daniel Farlati, Sisačka biskupija sada Zagrebačka – područnica Kaločke prvostolne nadbiskupije u Ugarskoj (1775.), (prevela Branka Molnar; prijevod dopunio i bilješkama protumačio Stjepan Razum), *Tkalčić*, 7 (2003.), str. 9.-45.

¹⁹⁴ Takvo mišljenje donosi na primjer: Šanjek, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, str. 30. Vidi i: Mile Vidović, *Povijest Crkve u Hrvata*, Metković-Split, 2007., str. 21. O Sisačkoj biskupiji i ranom kršćanstvu na području Panonije vidi i: Franjo Šanjek, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata. Srednji vijek*, Zagreb, 1993., str. xxxii.-xxxv. i xli.-xliii.

«ako se ima u vidu da na tom teritoriju (preko Drave) nije postojala neka crkvena ustanova, biskupija, od koje bi se nova dijeceza trebala razgraničiti», a tek je formacija Zagrebačke biskupije krajem 11. stoljeća donijela promjene kada se «daje naslutiti da je Pečuška biskupija dosegala do istočne polovice međurječja Drave i Save, dok je zapadni dio pripao Zagrebu.»¹⁹⁵ U svakome slučaju na području Sisačke biskupije, kako to slikovito pojašnjava Tomislav Raukar, bio je «uništen svaki trag starokršćanske baštine (Sisačka biskupija), pa je potkraj ranog srednjeg vijeka bilo nužno graditi biskupijski sustav na posve novim temeljima (Zagrebačka biskupija)».¹⁹⁶ Sama Zagrebačka biskupija ipak nije bila obnovljena Sisačka, nego *de iure* i *de facto* posve nova crkvena jedinica koja se uklapala u političko i crkveno širenje Ugarskoga kraljevstva, na što vrlo jasno sugerira i «teritorijalna» organizacija nove Zagrebačke biskupije u kojoj će naglasak biti upravo na arhidakonatima kao temeljnim upravnim jedinicama po čemu je njezino unutarnje uređenje slijedilo primjer ostalih novonastalih srednjovjekovnih biskupija ugarskoga crkvenog uređenja.

U strukturi Zagrebačkog kaptola arhidakoni su se nalazili iza dostojanstvenikâ. Zagrebačka je biskupija u 14. stoljeću bila podijeljena na četrnaest teritorijalno-administrativnih jedinica arhidakonata. Kako je već istaknuto prepozit Zagrebačkog kaptola ujedno je bio i arhidakon gorskog i zagorskog arhidakonata, a prepozit Čazmanskog kaptola bio je arhidakon u arhidakonatima Gušće i Svetačje. U ostalih deset arhidakonata upravu je imao po jedan arhidakon. Arhidakoni su prema Statutima kao osnovnu obvezu imali upravu nad svojim arhidakonatima: prva je ovlast arhidakona bila sudska – Statuti navode kako arhidakoni u svojim arhidakonatima imaju pravomoćne ovlasti u duhovnim parnicama, a na arhidakonov pravorijek moguć je priziv na sud zagrebačkog biskupa. Nadalje, ističe se da arhidakon mora biti čudoredna osoba, pravedan i učen. Arhidakon je imao obvezu vizitiranja svojih župa i općenito područja nad kojim je imao ovlasti. Upravo je arhidakonovim vizitacijama svojih područja posvećena najveća pažnja u Statutima – on mora poučavati puk, istraživati nepravilnosti u arhidakonatu i propovijedati, a naročitu pažnju arhidakon mora posvetiti načinu na koji pojedini župnici upravljaju svojim župama: vode li moralan život, na koji način održavaju službu Božju i održavaju li na ispravan način sakramentalne obrede. Arhidakoni su prema Statutima imali ovlast oduzimanja nadarbine onim župnicima koji bi počinili kakav zločin. Dakle, arhidakon je imao obvezu upoznati se s prilikama u njegovom

¹⁹⁵ Gergely Bálint Kiss, Utemeljenje i teritorijalni opseg Pečuške biskupije, *Scrinia Slavonica*, 9 (2009.), str. 359. (vidi i čitav članak: str. 351.-378.).

¹⁹⁶ Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, str. 181.

arhiđakonatu, utvrditi eventualne prekršaje, nadgledati život svećenstva i laika, te «popraviti» ono što može. One stvari koje ne može sam riješiti bio je obvezan prijaviti biskupu.¹⁹⁷

Prema tome, arhiđakoni su istovremeno bili članovi kaptola, a s druge strane administrativno-upravni djelatnici Zagrebačke biskupije koji su trebali nadgledati svakodnevni, prvenstveno vjerski život puka na području dijeceze. Zbog toga se na ovome mjestu nameće problem rezidirajućeg mjesta arhiđakona. Naime, kako će ovo istraživanje kasnije pokazati problem nerezidiranja u samome kaptolu, kao i općenito u mjestu uživanja crkvene nadarbine i obavljanja crkvene službe, bio je izražen tijekom čitavog razdoblja razvijenog srednjeg i kasnog srednjeg vijeka, pa tako niti kanonici Zagrebačkog kaptola u tome smislu nisu bili iznimka. Statuti su na deklarativnoj razini dakako promovirali dušobrižništvo, pa je za same članove Zagrebačkog kaptola bilo predviđeno rezidiranje u kaptolu. Potvrdu tomu daju predviđene djelatnosti koje su članovi kaptola trebali redovito izvršavati – naime, posve je jasno da zadatke koje su trebali obavljati članovi kaptola oni nisu mogli biti izvršavani «iz daljine», tj. ukoliko bi bili odsutni. Osim toga, pokazano je kako su Statuti predvidjeli svakome članu kaptola i njegovo mjesto u koru i mjesto prilikom zasjedanja kaptolskih sjednica, što znači da se podrazumijevao boravak u katedralnom koru, barem za zasjedanja kanoničke zajednice kako dostojanstvenicima tako i arhiđakonima i ostalim jednostavnim kanonicima. Iz opsega posla koji je Statutima predviđen jasno je da su dostojanstvenici kao i jednostavni kanonici na normativnoj razini svoj «ured» imali u samom centru biskupije, u Zagrebu, u katedrali. Naravno, kršenja je statutarnih odredbi bilo, međutim na ovome je mjestu važno istaknuti kako se na deklarativnoj razini podrazumijevalo rezidiranje u samome mjestu u kojemu je bilo radno mjesto člana kaptola, redovito obavljanje svih predviđenih poslova, te katedralu kao centralno mjesto donošenja odluka.

Arhiđakoni su prema Statutima imali svoje točno utvrđeno mjesto mjesto u kaptolskome koru, ali su trebali obavljati i djelatnosti koje su podrazumijevale kraći li duži boravak u samome arhiđakonatu. Ako se uzme u obzir da je rana organizacija arhiđakonata potekla iz «srednjovjekovne simbioze države i Crkve te međusobne upućenosti jedne na drugu» i da je izgradnja ustrojstva arhiđakonata i županija «tekla paralelno, u međusobnoj uvjetovanosti i tako da je jedno jačalo učinak drugog»,¹⁹⁸ posve je razumno pretpostaviti da su arhiđakoni u ranijim razdobljima rezidirali u središtima svojih arhiđakonata, odnosno

¹⁹⁷ O položaju arhiđakona u Statutima se govori u poglavlju o katedralnom arhiđakonu. MHEZ II, str. 85.-88. Obveze arhiđakona na primjeru arhiđakonata Gora detaljno razrađuje Andrija Lukinović, koji donosi i prijevod dijelova iz Statuta koji se odnose na dužnosti arhiđakona. Opširnije: Isti, *Kanonske vizitacije Zagrebačke nadbiskupije. I. Gorski arhiđakonati*, sv. I 1639.-1726., Zagreb, 2006., str. 7.-19. O obvezama arhiđakona na primjeru arhiđakonata Bekšin vidi: Škafar, *Prekmurski del Beksinskega arhiđakonata*, str. 18.-21.

¹⁹⁸ Koszta, *Članovi Požeškog kaptola*, str. 67.

novonastalim crkvenim jedinicama iz kojih je onda bilo lakše ostvarivati upravu na terenu.¹⁹⁹ Uz to, valja reći kako je veći dio samih arhiđakonata Zagrebačke biskupije dobio ime po nekom važnijem mjestu što implicira kako je u ranijim razdobljima i središte, tj. rezidencija arhiđakona bila u njemu. Izvori 14. stoljeća ipak ukazuju na to da je središte arhiđakona u ovome razdoblju ipak bilo samo središte biskupije, odnosno Zagreb-katedrala. Tome ide u prilog statutima predviđeno mjesto u koru za svakog pojedinog arhiđakona, ali i to što se u 14. stoljeću u nekim slučajevima primjenjivala praksa upošljavanja zamjenika na području arhiđakonata, što potvrđuje otuđenost, ali i odsutnost pojedinog arhiđakona od povjerenog mu područja.

Korištenje zamjenika, odnosno vicarhiđakona, prvotno nalazimo u slučajevima dvojice prepozita, zagrebačkog i čazmanskog, – oni su, kako nam svjedoče izvori, imali svoje vicearhiđakone, a to je izravna posljedica toga što su arhiđakoni-prepoziti rezidirali u Zagrebu. Kao vicearhiđakon Zagorja 1350. javlja se Jakov, koji je tada apostolskom legatu u Ugarskoj kardinalu prezbiteru s titularnom crkvom Sv. Cecilije Gvidu zajedno s još nekoliko svećenika i redovnika javio da su po kardinalovom nalogu javno izopćili red ivanovaca koji je odbijao plaćati desetinu Zagrebačkom kaptolu, a zatim i red teutonaca iz Metlike zbog spora oko desetine sa Zagrebačkim kaptolom. Izopćenja su proglašena u župnoj crkvi Sv. Marka u Gradecu.²⁰⁰ Treba pretpostaviti da je vicearhiđakon Zagorja faktički upravljao tim arhiđakonom odnosno da je bio prepozitov zamjenik koji je vodio brigu o tamošnjoj upravi. Javljanje i uopće postojanje funkcije vicearhiđakona izravno navodi na zaključak kako je prepozitu bila potrebna pomoć u upravi nad svojim arhiđakonatima.

Osim ovoga vicearhiđakona, 1378. dobivamo podatke i o vicearhiđakonu arhiđakonata Svetačje Blažu.²⁰¹ Upravo je zanimljivo da je Svetačje bilo pod upravom čazmanskoga prepozita, a budući da nalazimo vicarhiđakona na ovome području valja pretpostaviti kako je on, sukladno svojoj funkciji, bio zamjenik čazmanskog prepozita. Indikativno je to da vicarhiđakone nalazimo u dvama arhiđakonatima pod izravnom upravom dvojice prepozita,

¹⁹⁹ Tema ove studije nije dublji ulazak u razdoblje koje je prethodilo 14. stoljeću niti problematiziranje formacija pojedinih arhiđakonata, ali zato napomenimo da o tome osnovne podatke donosi: Lukinović, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, str. 32.-33. Isti u uvodnoj studiji izdanju kanonskih vizitacija Zagrebačke biskupije, govoreći o Gori napominje: «Ne može se utvrditi kada je ovakva podjela na arhiđakonate u Zagrebačkoj biskupiji bila ustanovljena prije njezina prvog zapisa u, prevažnim za povijest Zagrebačke biskupije i kontinentalne Hrvatske uopće, Statutima Zagrebačkog kaptola 1334. godine.» Lukinović, *Kanonske vizitacije*, str. 8.; i: «do 1300. godine spomenuto je u povijesnim vrelima ovih osam arhiđakonata: Bekšin, Gušće, Gorica, Komarnica, Kalnik, Vaška, Urboc ili Vrbovec i Zagreb (Katedrala). Ostalih 6: Dubica, Čazma, Gora, Svetačje, Varaždin i Zagorje, nisu izrijeком spomenuti prije 1334.» Isto, str. 14.

²⁰⁰ CD XI, dok. 466., str. 610.-611.; CD XI, dok. 467., str. 611.

²⁰¹ CD XV, dok. 288., str. 397.-399.

što daje zaključiti kako su i jedan i drugi prepozit trebali adekvatne zamjenike na području u kojem nisu mogli svakodnevno obitavati.

Za ostala dva arhiđakonata pod upravom dvojice prepozita, za Goru i Gušće, nemamo potvrdu o korištenju zamjenika, odnosno vicearhiđakona. Po pitanju uprave nad arhiđakonom Gora iz dosadašnje historiografije valja izdvojiti navod Nevena Budaka o Gori: «U neposrednoj blizini Siska ističe se kao napose zanimljivo središte Gora (današnje Gore). Prema popisu župa iz 1334, tu se nalazila župna crkva Sv. Marije, a u 13. stoljeću postojale su još i templarska i cistercitska crkva, te crkva Sv. Klementa. Naselje je bilo sjedište arhiđakonata, a četiri župne crkve govore o njegovoj važnosti i napućenosti.»²⁰² Treba reći kako je sasvim moguće da je Gora u 14. stoljeću bila važno naselje u arhiđakonatu te da je u ranijim razdobljima bilo i samo središte, no malo je vjerojatno da je u ovome razdoblju tamo rezidirao njezin arhiđakon. Naime, na čelu arhiđakonata Gora bio je sam prepozit Zagrebačkog kaptola, a njegovo je predviđeno rezidirajuće mjesto bio Zagreb, tj. katedrala. Tako je zapravo ovim arhiđakonom prepozit upravljao iz samoga centra biskupije, a ne iz Gore. Ipak, valja istaknuti i to da je sasvim moguće kako je Gora uistinu bila sjedište arhiđakonata (ne arhiđakona!) jer se može pretpostaviti da je ovo naselje bilo sjedište prepozitovog zamjenika – iako nemamo definitivnu potvrdu za njegovo postojanje, analogija s drugim arhiđakonom pod upravom prepozita, onim zagorskim, otvara mogućnost da je i u Gori postojao zamjenik prepozita-arhiđakona (ili možda više njih).

Po svemu sudeći za dvojicom prepozita su se, barem u drugoj polovici 14. stoljeća povodili i ostali arhiđakoni. Kako je već rečeno katedralno središte Zagrebačke biskupije u 14. je stoljeću već steklo znatan ugled i društveni položaj pa je i svim kaptolskim članovima mnogo primamljivija bila opcija boravka upravo u tome središtu, a ne u središtima arhiđakonata. Katedrala je kao centralno mjesto biskupije prirodno privlačilo kao središte u kojemu su se donosile najvažnije odluke pa se zato kod nekih čelnika arhiđakonata, barem u drugoj polovici 14. stoljeća uočava tendencija upravljanja arhiđakonomatima posredno preko svojih zamjenika: 1.) Vicarhiđakon dubičkog arhiđakonata Fabijan bio je autor isprave iz 1384. kojom je svjedočio da je pred njega došao predstavnik pavlina iz Dubice i protestirao protiv nasilja koje je Toma iz Dubice učinio prioru dubičkog samostana. Isti je vicearhiđakon zatim naložio župnicima toga kraja da istraže čitav slučaj.²⁰³ Fabijan je bio izabran za izvršitelja oporuke Katarine udovice Aleksandra, oko čijeg je legata, kuće ostavljene

²⁰² Neven Budak, Sisak u ranom srednjem vijeku, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 27 (1994.), str. 174.

²⁰³ CD XVI, dok. 340., str. 450.-451.

dubičkim pavlinima, izbio spor 1384. koji je riješen pred kaptolskim sucima.²⁰⁴ Osim što je obnašao dužnost zamjenika dubičkog arhiđakona, Fabijan je bio i župnik crkve Sv. Irineja u Donjoj Dubici; 2.) O goričkom vicearhiđakonu Ivanu dobivamo tek jedan podatak iz 1384., kada se saznaje da je prethodno posjedovao nekretninu u Gradecu.²⁰⁵

Kustos

Nakon arhiđakona u hijerarhiji Zagrebačkog kaptola slijedio je kustos.²⁰⁶ Njegova je čast ostala izvan sklopa dostojanstveničkih mjesta sve do 1833., kada je zagrebački biskup Aleksandar Alagović (1829.-1837.) odredio da počevši s 1834. godinom kustosu pripada četvrta čast, a prepozitu Čazmanskog kaptola peta po redu čast u kaptolu.²⁰⁷ Nadalje, Statuti kustosa u hijerarhiji navode upravo nakon vrbovečkog arhiđakona. Osim što nije pripadao najvišim častima u kaptolu, kustos nije obnašao niti administrativne dužnosti. Ipak, kustos je u strukturi kaptola hijerarhijski bio više pozicioniran od običnih kanonika, koji su u Statutima navedeni nakon kustosa i koji su u raspravama imali pravo glasa nakon njega. Statuti su kustosu predvidjeli isključivo obveze vezane uz katedralu i kaptolski arhiv. Prije svega, on je imao obvezu nadziranja rada na održavanju čistoće u katedrali i brinuti o materijalnom bogatstvu katedrale. Sukladno tome, njemu je pripadala obveza skrbi nad katedralnom riznicom. Kustos je imao obvezu i skrbiti za crkveni namještaj, posude, crkvene knjige, brinuti se za rasvjetu crkve, nabavu svijeća i pripremu misnog vina i kruha. Naročitu pažnju Statuti su posvetili reguliranju rasvjete katedrale, pa je u tome kontekstu zanimljivo istaknuti da je kaptol dodijelio kustosu predij (*possessio siue predium*) *Geremla* (Kustošija) – a prihod je od ovoga predija kustos imao iskoristiti za dobavljanje potrebne opreme za rasvjetu crkve.²⁰⁸

Obični ili jednostavni kanonici

Pod izrazom obični ili jednostavni kanonici podrazumijevaju se članovi kaptola koji su imali kanonikat i ubirali prihode od prebende, ali nisu držali jednu od najviših časti, niti su obnašali dužnost arhiđakona, a u kaptolskim izvorima su najčešće atribuirani kao magistri. Tako se primjerice svećenik Andrija atribuirao kao kanonik *magister* u nekoliko navrata za

²⁰⁴ CD XVI, dok. 368., str. 486.-489.

²⁰⁵ MCZ IX, str. 5.: 1384.: *Item Stephano dicto Bradchech quemdam fundum qui Johannis presbiteri vicearchidiaconi de Goricha prefuisset, pro dacio quod ipse de eodem persolvit, commisimus; unam eciam particualem de eodem fundo uxori sua sibi testamentaliter legavit.*

²⁰⁶ O kustosu Statuti: MHEZ II, str. 96.-98.

²⁰⁷ Ivančan, Zagrebački kaptol, str. 221.; N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 409.-410.; Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 53.

²⁰⁸ MHEZ II, str. 97.; usp. Ivančan, Zagrebački kaptol, str. 220.-221.

razdoblja 1367.-1371. kada je obavljao razne pravne poslove u svojstvu kaptolskog izaslanika.²⁰⁹ Drugi najčešći pridjevnik u kaptolskim ispravama za članove kaptola je *socius et concanonicus noster*, dok se u ispravama drugih crkvenih i svjetovnih instancijskih najčešće navode jednostavno kao kanonici Zagrebačke crkve. Unatoč tome što je prema Statutima predviđeno oduzimanje prihoda onima koji su odsutni sa svog mjesta u kaptolu,²¹⁰ ipak valja reći kako u stvarnosti sinekuralno uživanje prebendi nije bila rijetkost. Tako valja razlikovati svećenike s kanonikatima koji su uistinu rezidirali na svojim nadarbinama, odnosno uživali su ih *cum cura*, od onih koji su kanonikate držali kao sinekure, tj. bez dušobrižništva.²¹¹

U 14. stoljeću zagrebački su kanonici živjeli u svojim kurijama. Iz Statuta saznajemo da su se kanoničke kurije nalazile *in vico canonicorum*, ponad (odnosno sjeverno od) katedralne crkve (*apud ecclesiam maiorem*). Ovaj *vicus canonicorum* počeo se oblikovati od 1237. kada je biskup Stjepan II. kanonicima ustupio prostor sjeverno od katedrale.²¹² Vjerojatno je zbog toga i pravo dodjeljivanja kurija kanonicima i kasnije, u 14. stoljeću, pripadalo zagrebačkim biskupima. Svi su kanonici imali po jednu kuriju, osim prepozita i lektora koji su «od davnine» (*ab antiquo*) imali svaki po dvije kurije.²¹³ Moguće je da su prepozit i lektor uživali dvije kurije upravo od biskupovog darovanja 1237., ili su pak takav privilegij stekli nedugo nakon toga čina. To bi u potpunosti opravdalo navod sastavljača Statuta kako su ova dva dostojanstvenika uživala dvije kurije «od davnine». Po svemu sudeći krajem 14. stoljeća došlo je do oštećenja kurija zbog oružanih sukoba s Gradečanima, pa je je biskup Ivan Šipuški (1394.-1397.) je tada potaknuo izgradnju novih kurija. Kanonicima koji bi se odlučili na izgradnju novih kurija zajamčena je i određena naknada troškova. Naime, biskup je odredio kako će svakom kanoniku koji izgradi novu kuriju pripasti polovica svote na koju kurija bude procijenjena i to tako da će iznos podmiriti njegov nasljednik/idući stanar kurije. U slučaju da se nova kurija isprazni smrću kanonika koji ju je izgradio, novi bi

²⁰⁹ CD XIV, dok. 18., str. 33.-34.; CD XIV, dok. 34., str. 55.; CD XIV, dok. 263., str. 351.-353.

²¹⁰ MHEZ II, str. 63.

²¹¹ O načinima uživanja jednostavnog kanonikata opširnije u posebnom poglavlju ove disertacije: V. Ambiciozni kanonici i njihove karijere.

²¹² N. Klaić, *Povijest Hrvata*, str. 270.; ranije i Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. ccxxiii. O kurijama kanonika, međutim, više podataka saznajemo tek u ranom novom vijeku, kada je moguće u nešto većoj mjeri rekonstruirati njihov izgled i razmjštaj. O tome više: Lelja Dobronić, Kurije na Kaptolu u Zagrebu, *Peristil – Zbornik radova za povijest umjetnosti*, god. XXIX/br. 29 (1986.), str. 119.-147.

²¹³ MHEZ II, str. 17.: *curias canonicas, que sunt in vico canonicorum apud ecclesiam maiorem, habet conferre dominus prelati noster episcopus Zagrabienensis, cum vacant, canonicis zagrabienensis ecclesie tantum, nec sunt certis canonicatibus vel dignitatibus aliisque ex eisdem annexe, preter curias prepositi et lectoris zagrabienensis, quia ille due curie ipsis dignitatibus inveniuntur annexe ab antiquo.*

stanovnik kurije također bio obvezan podmiriti istu svotu koja bi onda bila pripojena pokojnikovoj posmrtnoj ostavštini.²¹⁴

Treba istaknuti i to da u 14. stoljeću kanonici nisu nužno morali biti zaređeni u red svećenika (*presbytera*) ili pak reda đakona, jer je sinod u Vienneu 1311. propisao kako kanonici moraju biti posvećeni tek u red subđakona, dakle u najniži od tri viša reda.²¹⁵ Zbog te odredbe put je do prebende pojedinog kaptola bio otvoren svim mladićima koji su započinjali svoj crkveni uspon, a sam kanonikat je postao objektom želje mnogih klerika. U Zagrebačkom je kaptolu upravo iz vremena biskupovanja Augustina Kažotića utvrđen red kojemu su vršene mise uzimajući u obzir stupnjeve zaređenja i crkvene časti kao kriterije, što upravo pokazuje kako svi članovi kaptola nisu primili isti stupanj zaređenja.²¹⁶ Tako je primjerice Benedikt Ivašin 1339.-1345. bio kalnički arhiđakon i član Zagrebačkog kaptola. O njemu saznajemo da je još 25. kolovoza 1343., dakle četiri godine nakon što ga prvi put nalazimo u ispravama u svojstvu člana kaptola, kao *diaconus* uputio molbu papi za dignitet s ili bez dušobrižništva u Zagrebačkoj crkvi.²¹⁷ I primjer kanonika Nikole je ilustrativan – on je do svog izbora za njitranskog biskupa držao kanonikat u Zagrebačkom kaptolu i prepozituru Ostrogonskog kaptola, a bio je zaređen tek u subđakona.²¹⁸ Budući da je subđakonatski omogućavao članstvo u kaptolima, Nikola nije imao potrebu zarediti se u više redove, pa je tako i dočekao svoj izbor (ne i posvećenje) za njitranskog biskupa 23. svibnja 1347. godine.²¹⁹ I sam je papa Bonifacije IX. 1391. naveo kako je za preuzimanje arhiđakonata u Zagrebačkoj crkvi, kojega je namijenio *scriptoru* i *correctoru* kurijalnog ureda Svete Penitencijerije Franji Ceruarie, potrebno biti promoviran u red subđakona.²²⁰

S druge strane, ipak treba naglasiti kako kanonici Zagrebačkog kaptola, generalno gledajući, nisu zazirali od svećeničkog zaređenja – *presbyter* Blaž Lupov iz Dubice bio je komarnički arhiđakon i kanonik od 1373. do smrti koje je uslijedila oko 1387.; *presbyter* Šimun Matejev je dobio kanonikat Zagrebačkog kaptola 1373.-1374.; *presbyter* Ivan Dionizijev je 1389. imao rezervirane kanonikate u Zagrebačkom kaptolu, Čazmanskom kaptolu te si je nastojao osigurati i nadarbinu župne crkve u Ivaniću; kanonik Ladislav se 1395. spominje kao *presbyter* itd. Osim toga u ispravi iz 1396., kojom generalni vikar zagrebačkog biskupa Ivana Šipušskog Ivan iz Sijene presuđuje u sporu između zagrebačkog

²¹⁴ MCZ I, dok. 398., str. 384.-385. Prenosi i Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. ccxxiii-cxxiv.

²¹⁵ Usp. i: Fedeles, Crkvene veze, str. 142.-143.

²¹⁶ Detaljnije vidi: MHEZ II, str. 65.-66.

²¹⁷ ASV, Reg. Suppl. 4, f. 172v. Villa Noua, 1343. 25. kolovoza.

²¹⁸ HC I, str. 368.

²¹⁹ CD XI, dok. 434., str. 573.-574.

²²⁰ CD XVII, dok. 264., str. 360.-362.

prepozita Ladislava i njegovog kaptola za posjed Blagušu u korist kaptola, navodi se čak 29 imena kaptolskih članova. Prepozit, kantor, kustos, osam arhiđakona i pet prebendara označeni su prema svojim službama, dok se za svih 13 jednostavnih kanonika koji se javljaju u ispravi navodi kako su bili kanonici *presbyteri*.²²¹

Pomoćno katedralno svećenstvo

Dostojanstvenici, arhiđakoni, kustos i jednostavni kanonici činili su Zagrebački kaptol u užem smislu riječi. Upravo je tim mjestima u katedralnom kaptolu raspolagala ova crkvena institucija i nudila ih zainteresiranom svećenstvu u slučaju ispražnjenja pojedine službe. Međutim, u Zagrebački kaptol u širem smislu riječi, spadalo je i pomoćno katedralno svećenstvo. To je svećenstvo predstavljalo pomoćno osoblje u kaptolu, koje je za svoj posao dobivalo i određene prihode. Osnovna predviđena zadaća ovoga nižeg svećenstva katedrale bila je pomagati dostojanstvenike, arhiđakone, kustosa i kanonike u obavljanju unutarnjih katedralnih dužnosti. Naime, prvotna osnovna zadaća kanonika, zajednička molitva, održavanje svete mise i ostale liturgijske dužnosti, u 14. stoljeću su već potisnute u drugi plan, pa su oni obavljanje tih zadaća povjeravali svojim zamjenicima (*prebendarii, sacerdotes chori*).²²² Među pomoćnim personalom katedrale bilo je više skupina svećenstva, koje su obavljali različite funkcije. Tako je lektor u obavljanju svojih poslova imao pomoćnika sublektora, kustosu je u njegovim poslovima pomagao *succentor*, a i ostali su kanonici koristili usluge nižih svećenika u obavljanju poslova: kustos je tako imao pod svojom nadležnošću zvonare (*campanatores seu pulsatores*), koji su mu pomagali u svim unutarkatedralnim poslovima.²²³ Među nižim svećenstvom katedrale nalazimo i skupinu takozvanih anagracijana oltara Sv. Stjepana kralja. O njima saznajemo tek da im je 1390. vrbovečki arhiđakon Ivan darovao svoju kuću.²²⁴ Najvjerojatnije je posao anagracijana bio vezan prvenstveno uz bogoslužje.²²⁵

Posebno važnu skupinu pomoćnog svećenstva Zagrebačkog katedralnog kaptola činili su prebendari. Njih se u Statutima naziva još i porcionarima odnosno asisinima (*prebendarii*

²²¹ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

²²² Fedeles, Crkvene veze, str. 142.

²²³ O sublektoru u Statutima: MHEZ II, str. 77.; o *succentoru*, MHEZ II, str. 81.-83.; o zvonarima MHEZ II, str. 98.-99.

²²⁴ MCZ IX, str. 49.: *Item dominus Johannes archidiaconus de Vrbovch condonavit quemdam suum fundum anagracianis altaris sancti regis Stephani in literis eiusdem declaratis, tempore judicatus dicti Francisci.*

²²⁵ Anagracijani u srednjem vijeku pripadaju, zajedno s gracijanima, skupini nižeg katedralnog svećenstva koje je vršilo pomoćnu službu, ali nije imalo posebne stalne beneficije. Nazivali su se gracijani i anagracijani jer su živjeli od milostinje. Vidi: Ivančan, Zagrebački kaptol, str. 204.-205.

nostrae ecclesie, qui alias vocantur porcionarii vel asisini),²²⁶ a radilo se o članovima kaptola koji su za svoju službu u kaptolu dobivali stanovite nadarbine – u svojem su posjedu imali prebendu koja im je služila kao izvor prihoda, ali ne i kanonikat. U Statutima je niže svećenstvo katedrale razdijeljeno u dvije skupine: prvu čine dvanaestorica koji se nazivaju prebendari. Oni su imali svoje mjesto u koru prilikom službe Božje, šestorica na jednoj, a šestorica na drugoj strani kora. Druga skupina nižeg katedralnog svećenstva bili su korski svećenici koji su svoje prebende tek trebali dobiti u budućnosti, ukoliko bi se koja nova prebenda osnovala.²²⁷ Kao osnovnu zadaću Statuti su prebendarima, kao i korskom svećenstvu predvidjeli ulogu pomoćnog personala u pitanjima liturgijskog slavlja u katedrali.²²⁸ Ubrzo je, tijekom prve polovice 14. stoljeća, broj prebendara porastao na 27, bili su podijeljeni u tri reda, a u svakom redu ih je bilo po devet. Čitanje je mise u svakom razredu trebao početi najstariji, on ih je morao čitati čitav tjedan, te se zvao zbog toga hebdomadardotične mise (hebdomada = tjedan). Nakon što je najmlađi hebdomadard završio svoju službu započeo bi ju opet najstariji. To je trajalo do izmjene čitanja misa po razredima prebendara.²²⁹ Jedan razred prebendara jednu je godinu čitao mise u čast Bl. Dj. Marije, drugi razred prebendara vodio je prigodničarske mise (*peculiares*), a treći razred mise za pokojnike.²³⁰ Sam raspored vođenja misa po razredima prebendara ilustrativno opisuje Tkalčić, prenoseći Statutarne odredbe: «Prvi odjel čitat će tečajem jedne godine mise na čast bl. dj. Marije, drugi odjel mise posebice, treći pako preuzeti će za cielu godinu mise za pokojne. Ovaj red mienja se svake godine i to onom nedjeljom, koja je najbliže novoj godini, tako da oni koji su prve godine čitali mise na slavu bogorodičinu, druge će godine morati služiti mise posebice, a ti preuzeti će čitanje misa za pokojnike, dočim će oni, koji su čitali mise za umrle, preuzeti će o novogodišnjoj mieni čitanje misa bl. dj. Marije.»²³¹ U slučaju zanemarivanja službe Božje prebendarima su bile predviđene novčane kazne.²³² Prebende su prebendari dobivali po svemu sudeći izdvajanjem dijelova prebenda koje su pripadale isključivo osobnim kanoničkim prebendama, a ne iz zajedničke kaptolske posjedovne imovine (članak 39. Statuta izričito napominje da se ne smiju stvarati prebende od predija ili kaptolskih zemalja).²³³ Dodatnu plaću različitoga novčanog iznosa koji je ovisio o stupnju zaređenja koje su primili,

²²⁶ MHEZ II, str. 33.

²²⁷ MHEZ II, str. 35.-36.

²²⁸ Opširnije: MHEZ II, str. 33.-35.; usp. i Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. cxxxvi.

²²⁹ MHEZ II, str. 36.-37.; Tkalčić, *Sbor prebendara*, str. 15.

²³⁰ MHEZ II, str. 37.

²³¹ Tkalčić, *Sbor prebendara*, str. 15.; MHEZ II, str. 35.-37.; o redu vršenja misa i: Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. cxxxvi.

²³² MHEZ II, str. 38.

²³³ MHEZ II., str. 37.; Tkalčić, *Sbor prebendara*, str. 8.; Ivančan, Zagrebački kaptol, str. 204.

prebendari i korski svećenici dobivali su i ukoliko su služili mise, čitali evanđelja i poslanice umjesto drugih, kao i u slučaju održavanja privatnih misa.²³⁴ Prebendari su imali svoju kalendu/bratovštinu posvećenu Bl. Dj. Mariji i to još od prije polovice 14. stoljeća. Na čelu kalende stajao je dekan, osnovna joj je funkcija bila vršenje bogoslužja.²³⁵ U 14. stoljeću ne nalazimo potvrdu da je ijednoga prebendara imenovao papa ili kralj, pa se može pretpostaviti da je u ovome razdoblju imenovanje prebendara pripadalo domeni matične institucije, Zagrebačkog kaptola. To je čini se, nastavak prakse iz 13. stoljeća, posebice nakon 1287. godine. Naime, po svemu sudeći prebendarski zbor je osnovan 1269. kada je obnovljeno svakodnevno služenje misa u čast Bl. Dj. Marije, iako postoje pretpostavke da su kanonici i ranije osnivali pojedine prebendarije (vidi iduću bilješku). Kako bi se mise redovito održavale, bilo je potrebno «zaposeliti» i svećenike koji će po potrebi zamijeniti kanonike. U historiografiji se, nadalje pretpostavlja da je nastanak zbora prebendara inicirao sam kaptol, ali da je spor izbio s biskupom Timotejom(1263.-1287.) upravo zbog prava oko njihovog imenovanja. Ipak, zagrebački biskup Antun (1287.) Zagrebačkom je kaptolu dodijelio pravo imenovanja prebendara upravo 1287. godine.²³⁶ Unatoč tome što su Statuti prebendarima predvidjeli prvenstveno ulogu pomoćnog svećensta u bogoslužju, opseg posla prebendara je u 14. stoljeću bio daleko veći, posebice na području kaptolskog djelovanja u svojstvu vjerodostojnog mjesta, o čemu će biti više riječi na drugom mjestu ove radnje, u poglavlju VI. *Locus credibilis*.

Pomoćne upravne službe

²³⁴ MHEZ II, str. 38.-40.

²³⁵ O kalendi usp. Tkalčić, *Sbor prebendara*, str. 58.-64.; Isti, Uvod, MCZ I, str. cxxxviii; Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 55.

²³⁶ Biskup Timotej je prije stupanja na zagrebačku biskupsku stolicu bio arhidakon Zale u Vespremskoj biskupiji. Na zagrebački biskupsku čast stupio je nakon premještaja njegovog prethodnika Filipa na čast ugarskog primasa (ostrogonskog nadbiskupa) i neuspjelog pokušaja Farkazija da nakon izbora za zagrebačkog biskupa bude i posvećen za tu čast. Prvi put Timoteja nalazimo na časti zagrebačkog biskupa 24. rujna 1263., a na ovoj je dužnosti ostao sve do smrti. Kao pokojni se spominje 4. travnja 1287. godine. Naslijedio ga je Antun koji je u biskupsku čast ušao oko mjeseca svibnja 1287., a na njoj je također ostao sve do smrti. Antun se kao pokojni javlja 4. studenog 1287. godine. HC I, str. 538. (tamo nema podataka o Farkaziju). O njihovome biskupovanju u Zagrebačkoj biskupiji vidi i radove Lelje Dobronić u zborniku *Zagrebački biskupi: Biskup Farkazij*, str. 61.-62.; Biskup Timotej, str. 65.-80. i Biskup Antun, str. 81.-82. Pretpostavku o osnutku prebendarskog zbora i da je sam kaptol imao prvenstvo u pravu na imenovanje prebendara iznosi: Tkalčić, *Sbor prebendara*, str. 6.-9. Ali i dalje navodi kako je upravo pravo imenovanja prebendara bilo čest povod nesuglasicama između biskupa i kaptola, koji su si prisvajali pravo na postavljanje pomoćnog prebendarskog svećenstva. Usp. i Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. cxxxv.; Ivančan, Zagrebački kaptol, str. 204. – on smatra kako je opravdano pretpostaviti da je i prije te godine bilo kanonika koji su osnivali prebendarije. Vidi i: Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 55.; te: Dobronić; Biskup Timotej, str. 75. I Krčelić osnutak prebendarskog zbora smješta u 1269., te navodi kako je Antun 1287. prebendare podredio kaptolu: Krčelić, *Povijest stolne crkve*, str. 104. i 110.

Osim pomoćnoga katedralnog svećenstva Zagrebački su kaptol u širem smislu činile i pomoćne upravne službe pomoću kojih je ova crkvena institucija lakše upravljala svojim posjedima ili arhiđakonatima, kao i prihodima. Među pomoćnim službama treba razlikovati one koje su obnašali kanonici sami, birajući između sebe izvršitelje dužnosti i one za koje su «regrutirani» svećenici koji nisu bili članovi kaptola ili pak laici. O pomoćnim upravnim službama Statuti daju podatke vezane uz upravu nad zagrebačkim vlastelinstvom, pa se i ovdje opisane službe poglavito odnose na njihovo djelovanje na tom području. Iz redova kanonika Zagrebačkog kaptola na kaptolskim se sjednicama na blagdan sv. Lovre, 10. kolovoza, biralo nekoliko dužnosnika kojima je bila povjerena uprava nad posjedima i vlastelinstvima. Na ovome mjestu valja istaknuti vrlo zanimljivo pitanje: zašto su se ove velike godišnje izborne skupštine održavale upravo na sv. Lovru? Iako se ne može dati potpuno jasan odgovor na ovo pitanje, mogu se izreći neke pretpostavke. U Statutima Zagrebačkog kaptola nalazimo brojne primjere koji pokazuju kako je zagrebački biskup Augustin Kažotić (1303.-1322.) zaslužan za brojne reformne pothvate biskupiji, ali i one vezane uz život kanoničke zajednice (na primjer kupovina i reorganizacija posjeda, raspodjela predija, reforma školstva). Stoga nije nemoguće kako su vrijeme i način održavanja izbornih skupština kaptola u Zagrebačkoj biskupiji uređeno upravo u vrijeme ovoga velikog reformatora. Ako je ta pretpostavka točna, onda je svakako potrebno istaknuti da je biskup Kažotić porijeklom bio Trogiranin, što postaje važno kada se ima na umu da je trogirski katedrala posvećena upravo sv. Lovri.²³⁷ U tome kontekstu sasvim je opravdano pretpostaviti da je biskup Kažotić u Zagrebačku biskupiju prenio i dio hagiografskog sustava iz svoga rodnoga podneblja. Druga je pogodnost izboru blagdana sv. Lovre za dan održavanja velikih izbornih skupština bilo to što vremenski pada pet dana prije Velike Gospe i deset dana prije obilježavanja blagdana sv. Stjepana kralja. Drugim riječima, kaptol je na taj način mogao na vrlo praktičan način povezati tri značajna događaja: regulaciju svoje unutarnje strukture izborom novih važnih službenika; Veliku Gospu – jedan od najznačajnijih blagdana koji upravo u razvijenom srednjem vijeku zauzima posebno mjesto u vjerskom sustavu; i blagdan svoga sveca zaštitnika.

*

Jednoglasno ili većinom glasova na blagdan sv. Lovre između samih kanonika birao se dekan. On je imao svjetovnu upravu nad kaptolskim podložnicima, nadgledao je skupljanje i raspodjelu kanoničkih prihoda, te je sudjelovao u utjerivanju poreza po selima. Od vremena

²³⁷ Na ovakvu mogućnost tumačenja izbora blagdana sv. Lovre za dan održavanja godišnjih izbornih skupština u Zagrebačkom kaptolu ukazala mi je Jadranka Neralić, kojoj zbog toga najljepše zahvaljujem.

biskupa Augustina Kažotića nije smio niti jedan kanonik, uključujući dostojanstvenike, raditi u svoju korist ili u korist kojeg kandidata za mjesto dekana 15 dana pred blagdan sv. Lovre, odnosno nije se smjelo lobirati za svoje ili tuđe interese. U suprotnom kazna je bila ekskomunikacija. Dekanska se služba vršila godinu dana, a u roku od četiri godine isti kanonik nije mogao biti reizabran (potonja je odluka također tek kodifikacija onoga što je određeno za vrijeme biskupa Augustina). Dekan je imao raznolike prihode: pripadala mu je «plaća» koja bi odgovarala jednom kanonikatu ili jednom dijelu zajedničkih prihoda; zatim 40 denara od onoga što skupi vesnik (*denarios XL. singulos a veznicis exigi*); razne darove u vinu i hrani, kao i novac koje sam skupi kao porez (*descensus decani*) od jobagiona i kolona na blagdan sv. Martina, te razne pristojbe od sporova nad kojima se proteže njegova jurisdikcija.²³⁸ Na blagdan sv. Martina ili sljedeći dan dekan je skupljao godišnji cenzus od predija u vlasništvu Zagrebačkog kaptola.²³⁹

Osim dekana na isti se dan, na isti način i također među kanonicima birao kmetski župan (*comes servorum*). Njemu je bila povjerena briga o opskrbi kaptolskog podruma vinom i općenito skrb za vino kojim je kaptol raspolagao, te briga i nadgledanje kaptolskih vinograda i berbe grožđa.²⁴⁰ Kanonik koji je nosio titulu *comes servorum* bio je zadužen i za selo *Villa seruorum*, vjerojatno Popovec (kod Sesveta). To je selo pripadalo kaptolu kao cjelini, a tamošnji su *servi* bili u nadležnosti kmetskog župana. Kmetski župan je vjerojatno identičan s kaptolskim funkcionerom koji je nosio titulu *comesa*, i koji je imao zadaću ubirati prihode i sa sisačkog te topličkog vlastelinstva zagrebačkog kaptola.²⁴¹

Iz redova samog kaptola birana su i dva registratora. Njih se izabiralo godišnje na isti dan kao i dekana i kmetskog župana. Zadaća ovih, kako ih Statuti nazivaju, «čuvara prihoda naše zajednice», bila je u registre zapisivati kaptolske prihode, zatim zapisivati sve zakupnike kaptolskih prihoda i zemalja, te ispitivati točnost vinskih mjera.²⁴²

Kaptolski svjetovni sudac imao je zadaću istraživati i suditi u sporovima pod svjetovnom upravom kaptola.²⁴³ Tkalčić za njega kaže: «U kaptolske činovnike brojimo i kaptolskog sudca, no taj bijaše svjetovnjak, a dužnost mu bijaše kaptolsko vladanje čistiti od

²³⁸ O dekaneu: MHEZ II, str. 27.-30. Usp. Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. cxviii-cxix; N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 410.; i Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 53.

²³⁹ MHEZ II, str. 43.

²⁴⁰ MHEZ II, str. 26.-27. Prenosi: Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. cxix.: «Isti dan, kada je kaptol birao svoga dekana, birao je također između sebe kmetskoga župana, a njegova zadaća bijaše za vremena berbe paziti, da se iz skupnih kaptolskih vinogradah pobere groždje i šira dopremi u Zagreb u skupnu pivnicu. I toga župana za vremena berbe moralo je prehraniti dotično selo.»; isto i Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 54.

²⁴¹ MHEZ II, str. 59.-62.

²⁴² MHEZ II, str. 30.-31. Usp. N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 410.

²⁴³ MHEZ II, str. 32.-33.

lupežah i tatovah, suditi zločincem u karnom postupku i ovršiti dati osudu».²⁴⁴ Međutim, unatoč pretpostavci da je ovaj dužnosnik bio laik u Statutima stoji da je on izabiran godišnje istoga dana i na isti način kao i kmetski župan, a djelovao je na području zagrebačkog distrikta. Kmetski je župan biran iz redova kanoničke zajednice (*qui eligitur ex nobis*), pa ako je i kaptolski svjetovni sudac bio na isti način biran, tada bi i on ipak zapravo trebao biti biran iz redova kanonika (*Judex noster temporalis seu iusticiarius secularis in districtu zagrabiensi consvevit annuatim eligi eodem die et modo sicut et comes noster servorum*).

Utjerivanje poreza vršio je, kako je rečeno, dekan, a on je imao svoje pomoćnike. To su bili tzv. kaptolski poreznici (*dicatores capituli*), koji, čini se, nisu bili regrutirani iz redova kanoničke zajednice. Desetinari su zajedno s dekanom obilazili sela na konjima, ubirući potrebne prihode.²⁴⁵

Kaptolski podrumar (*cellerarius*) upravljao je kaptolskim podrumom i brinuo se za svakodnevnu distribuciju vina kanonicima. On je trebao svakom pojedinom kanoniku koji redovito prisustvuje bogoslužju dnevno dati jednu mjeru vina. Podrumara su nadzirala tri kanonika, koji su svaki mjesec od njega trebali zatražiti uvid u stanje i račun o potrošenom vinu. Najvjerojatnije niti podrumar nije bio član kanoničke zajednice.²⁴⁶

Vesnik, kojega je na čelo svakog sela postavljao dekan na blagdan sv. Lovre, imao je zadaću skupljati prihode sa sela, te je kao pomoćnik suca mogao suditi samostalno u sporovima čija materijalna naknada nije prelazila 6 denara.²⁴⁷ On također nije bio biran iz redova kanoničke zajednice.

U pomoćne upravne službe svakako spadaju vicearhiđakoni o kojima je ranije bilo riječi. Napomenimo ovdje kako u Statutima njihova funkcija nije regulirana, štoviše niti spomenuta, no izvori pokazuju kako su vicearhiđakoni uistinu djelovali na područjima pojedinih arhiđakonata (vidi ranije tekst o arhiđakonima). Može se pretpostaviti da se njih izabiralo iz redova lokalnog svećenstva biskupije te su trebali zamjenjivati one arhiđakone koji nisu bili u mogućnosti obavljati svakodnevnu efektivnu upravu u svojim arhiđakonatima.

²⁴⁴ Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. cxix.

²⁴⁵ MHEZ II, str. 29.-30.; usp. i: Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 21.

²⁴⁶ MHEZ II, str. 67.; Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. cxix. Prenosi i Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 54.

²⁴⁷ MHEZ II, str. 33. O njemu i: Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. cxix.; Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 54.-55.

III. Kako do prebende? Načini stupanja u kanonički zbor

Tržište nadarbina: papa i Kurija

Imati crkvenu nadarbinu u srednjem vijeku značilo je držati crkvenu službu i od nje ubirati određene prihode. Članovi su kaptola kanonikat držali kao čast na temelju koje su obnašali svoju crkvenu službu, a prihode su ubirali od kaptolske prebende. Kanonikat je bio duhovni naslov i zapravo je svećeniku osiguravao mjesto u kaptolskom zboru. Sam kanonikat nije automatski osiguravao prihode svećeniku koji ga je držao: da bi svećenik kao član kaptola i s kanonikatom u rukama ubirao prihode od svoje službe, on je morao posjedovati i prebendu. Prema tome, prebenda je bila izvor prihoda za kanonike, odnosno materijalna osnova njegove egzistencije.²⁴⁸ Kanonikat s prebendom je u srednjem vijeku bio izuzetno tražena crkvena nadarbina iz više razloga: on je svećeniku donosio ugled i bolji status unutar crkvene hijerarhije; dobivanjem unosne prebende stjecalo se materijalno bogatstvo; svi su se kanonikati mogli držati kao sinekure osim službi dostojanstvenika i arhiđakona, iako je i u tim slučajevima bilo čestih kršenja kanonskih odredaba. Mjesta u kanoničkim zborovima bila su naročito privlačna svećenstvu upravo zato što se kanonikat u jednom kaptolu mogao držati u pluralitetu, odnosno moglo ga se kombinirati s drugim kanonikatima ili drugim nadarbinama.²⁴⁹ Kanonikati su spadali u red tzv. malih nadarbina, odnosno *beneficia minora*, što je značilo da su ih kandidatima dodjeljivale više crkvene instance.²⁵⁰ Međutim, osim visokim crkvenim dužnosnicima, papi, biskupima i nadbiskupima, dodjeljivanje kaptolskih prebendi zainteresiranim svećenicima bilo je objekt zanimanja i visokih svjetovnih dužnosnika poput kraljeva, careva te lokalne aristokracije i plemstva općenito. Oni su postavljanjem svojih kandidata na odgovarajuća mjesta često nagrađivali vjernost svojih kapelana ili drugih svećenika koji su se iskazali kao sposobni i odani ljudi.²⁵¹ Način stjecanja kanonikata, kao i drugih crkvenih nadarbina u srednjem vijeku nije bio jedinstven, nego je postojalo više načina za njihovim stjecanjem. Najčešći su bili: 1. preko pape i Papinske kurije; 2. biskupskim kolacioniranjem; 3. preko kralja/cara, odnosno pravom kraljevskog/carskog

²⁴⁸ Gore objašnjena razlika između kanonikata i prebende preuzeta je iz: Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 107.: «Kanonikat je duhovni naslov, neovisan o svjetovnim i materijalnim prihodima, a svom vlasniku prvenstveno daje pravo na mjesto u koru (*stallo in choro*) i u kaptolu metropolitanskih (katedralnih, stolnih) crkava jer djeluju pri sjedištu biskupije, te zbornih crkava, izvan sjedišta biskupije.»

²⁴⁹ Ovako formulirane ideje o tome zašto su kanonikati bili naročito privlačne nadarbine u srednjem vijeku donosi: Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 18.: «Canonries were highly sought after not only for their wealth and status but because they were deemed to be without cure of souls (except deaneries and archdeaconries) and could be held in plurality. This made them attractive to patrons as well as ambitious clerics; popes, cardinals, bishops, kings and lay aristocrats used them as rewards.»

²⁵⁰ Nasuprot malim nadarbinama stoje tzv. velike nadarbine ili *beneficia maiora*, a tu su spadale biskupske službe (papa, nadbiskup, biskup) i službe predstojnika samostana (opat, gvardijan). O definiciji i raspodjeli nadarbina s obzirom na razne kriterije: Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 101.-107.

²⁵¹ Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 18.

patronata.²⁵² Dakako, postojali su i drugi načini poput razmjene kanoničkih mjesta ili rezignacijom dotadašnjeg kanonika na mjesto u koru. Njemački povjesničar Andreas Meyer ističe papinsko providiranje i biskupsko kolacioniranje kao glavne silnice o kojima je ovisilo dodjeljivanje prebendi svećenstvu njemačkih kasnosrednjovjekovnih područja.²⁵³ S druge strane, istražujući engleske svjetovne kaptole, David Lepine ističe kako su na tome području izvorno sve kanonike i dostojanstvenike osim kaptolskog predstojnika dekana, postavljali biskupi. Tijekom srednjeg vijeka ta se praksa udaljila od svoje izvorne ideje pa su i u srednjovjekovnoj Engleskoj najrazvijeniji načini stjecanja prebendi bili: biskupsko kolacioniranje; kraljevsko postavljanje; papina provizija i zamjena kanonikata.²⁵⁴ U srednjem vijeku «zbog ugleda Rimske kurije i samoga pape, općenito se smatralo da pismo Svete Stolice o dodjeli nadarbine daje prednost kandidatu koji ga posjeduje».²⁵⁵ No u svakodnevnom životu kanoničkih zajednica od izuzetne je važnosti bilo osigurati podršku lokalnog biskupa ili svjetovnog patrona koji su se mogli zauzeti za svećenika oko stjecanja odgovarajuće prebende. Tako je svećenik bez obzira kojim je putom stekao kanonikat bio uključen u pravu mrežu patronatstva i poznanstava preko koje si je osiguravao napredovanje u crkvenoj karijeri.

Put do prebende Zagrebačkog kaptola bio je također izuzetno kompliciran, a osnovno pitanje koje se postavlja je u kojoj su mjeri kanonici svoje kanonikate i prebende u Zagrebačkom kaptolu ostvarivali preko pape, a u kojoj preko zagrebačkih biskupâ i ugarsko-hrvatskih kraljeva. Svećenik je na putu do mjesta u koru Zagrebačkog kaptola bio suočen s interesima drugih kandidata i njihovih patrona, pa je morao pažljivo izabrati kome će se obratiti radi ostvarenja svojeg cilja. Zato se postavljaju pitanja o utjecaju svih triju instancija na popunjavanje katedralnih prebendi Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću, jesu li postojali ustaljeni mehanizmi dodjeljivanja kanonikata i kako su oni funkcionirali.

U Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu je tijekom 14. stoljeća i sve do kraja Velikog zapadnog crkvenog raskola 1417. dodjeljivanje kaptolskih prebendi prvenstveno ovisilo o papi odnosno Rimskoj/Avinjonskoj kuriji. Završetkom raskola praksa se ponešto mijenja, posebice u korist kralja jer je Sigismund Luksemburški osnažio svoj kraljevski patronat.²⁵⁶ O

²⁵² Jadranka Neralić ističe tri glavna načina: preko biskupa ili lokalnog osnivača zaklade (patrona), po pravu *preces primarie* novookrunjenog vladara i preko Rimske kurije. Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 5. Nakon što je na samome početku svoje studije o crkvenim nadarbinama ovako razdijelila načine dobivanja nadarbina, ona u nastavku detaljno analizira sve mogućnosti dobivanja papine provizije na crkvene nadarbine, pa tako i one koje bi uslijedile nakon rezignacije i razmjene kanoničkih mjesta.

²⁵³ Više: Meyer, *Spätmittelalterliches Benefizialrecht*, str. 247.-262.

²⁵⁴ Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 18.-19.

²⁵⁵ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 5.

²⁵⁶ Opširnije: Fedeles, *A pécsi székeskáptalan*, str. 71.-76.

ulozi papinstva u procesu stjecanja kanonikata Zagrebačkog kaptola hrvatska je historiografija tek u nekoliko navrata dala općenite sudove. Tako Ivan Krstitelj Tkalčić kratko donosi svoje mišljenje: «Nego istom u XIV. vieku rimski su pape naimenovanje kanonikah skoro skroz i skroz provadjali»,²⁵⁷ dok Ante Gulin donosi svoje mišljenje: «Prema tvrdnji arhidakona Ivana Goričkog, zagrebački je biskup još od osnutka Kaptola imao pravo podjeljivanja kaptolskih časti, ali od XIII. do XV. st. to pravo imaju ugarski kraljevi, a katkada i Sv. Stolica. No, u XVI. st. pravo biranja zagrebačkih kanonika zadržali su za sebe opet kraljevi i biskupi.»²⁵⁸ Mehanizmi stjecanja zagrebačke prebende mogu se rekonstruirati na temelju 106 biografija onih svećenika koji su u jednom trenutku stupili u kontakt s Papinskom kurijom. Mada takav, papinski tip dokumenata implicira jednostran pogled i naglašava papinsku ulogu u sustavu dodjeljivanja nadarbina, upravo ovi dokumenti sadrže i podatke o vezama kandidata na kaptolsku čast s lokalnim biskupom ili ugarsko-hrvatskim kraljem. Riječ je o svećenicima koji su u kontakt s Kurijom stupili kako bi stekli mjesta u kaptolu, očuvali svoj položaj u toj instituciji ili pak uplatili porezne pristojbe za svoje crkvene službe u Zagrebačkom kaptolu. Za njih, dakle, imamo definitivnu potvrdu u izvorima o kontaktu s Kurijom radi stjecanja mjesta u kaptolu ili obavljanja kakvog posla oko zagrebačkog kaptolskog *stalluma*, a valja imati na umu i mogućnost da za brojne kanonike nije sačuvan dokument o odnosima s papinstvom. Dakako, dodjeljivanje katedralnih prebendi i službi događalo se i na lokalnoj razini, kada su biskupi koristili svoje pravo ordinarija ili kraljevi pravo patronata. Nerijetko je sustav podrazumijevao kontakt s dvije ili pak sve tri instancije. No, čak i u slučajevima kada su svećenici do svojih mjesta stigli preko zagrebačkog biskupa ili s druge strane ugarsko-hrvatskog kralja, u 14. stoljeću upravo su si vrhovni svećenici zapadnog kršćanstva nastojali osigurati konačnu potvrdu o imenovanju kandidata na kaptolsku čast.

1.) Supliciranje

Kontakti svećenstva pretendena na mjesta u Zagrebačkom kaptolu s Papinskom kurijom u 14. stoljeću radi stjecanja kanonikata najbolje se vide upravo iz dokumenata koje je izdavala centralna ustanova zapadnog kršćanstva. Unatoč tome što podaci iz izvora o stjecanju kanonikata i prebendi u Zagrebačkom kaptolu ne otkrivaju uvijek pozadinsku priču koja stoji iza svakog slučaja, oni ipak uvelike omogućavaju rekonstrukciju mehanizma preko kojih se dolazilo do mjesta u toj crkvenoj instituciji. Na putu do *stalluma* u kaptolu Zagrebačkog kaptola tijekom 14. stoljeća svećeniku su se najbolje mogućnosti otvarale upravo

²⁵⁷ Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. cxiv.

²⁵⁸ Gulin, Srednjovjekovni Zagrebački kaptol, str. 139.

posjedovanjem papine provizije, ali dobivanju toga papinskog dokumenta često je prethodio prvi korak: supliciranje za željeni kanonikat. Suplike su dokumenti u kojima su zabilježene molbe papi za dodjeljivanjem crkvenih nadarbina, kao i drugih različitih milosti.²⁵⁹ Valja istaknuti kako je zapravo veliki broj papinih bula u srednjem vijeku upravo bio izdan kao odgovor na molbe/suplikacije koje su papi pristizale sa čitavog prostora zapadnog kršćanstva.²⁶⁰ Sukladno ideji apsolutnog prvenstva u dodjeljivanju kanonikata i ostalih nadarbina, Kuriya avinjonskog doba nastojala je podići i birokratske mehanizme njihovog stjecanja na višu razinu. U tome sustavu supliciranje je postalo jedan od ključnih elemenata papinske administracije što naročito dolazi do izražaja u vrijeme pontifikata pape Ivana XXII. (1316.-1334.), Klementa VI. (1342.-1352.) i Inocenta VI. (1352.-1362.), koji su nastojali jače centralizirati sistem dodjeljivanja nadarbina. Molbe za katedralne prebende i nadarbine općenito u vrijeme Ivana XXII. dosežu brojku od oko 65 000, Klementa VI. 90 000, a za Inocenta VI. 30 000.²⁶¹ Patrik Zutschi i Peter Linehan navode kako razlog iznimnom porastu sačuvanih suplika za vremena Klementa VI. leži u tome što se tek za navedenog pape počeo sustavno voditi registar suplika u koji su upisivane kopije molbi upućenih papi i da se kako mali broj sačuvanih suplika izvan registra suplika može objasniti s nekoliko argumenata. Prvi je taj što ukoliko je papa izdao proviziju kao odgovor na kandidatovu molbu, upravo provizija imala pravnu valjanost u stjecanju prebende. Zbog toga sam molitelj nije imao razloga čuvati svoju supliku. Ukoliko je papin odgovor bio negativan, molitelj je imao još manje razloga čuvati supliku.²⁶² Sličan se argument može opravdano upotrijebiti i u slučaju manjeg broja sačuvanih suplika za mjesta u Zagrebačkom kaptolu i u samom registru. Upravo je pravna snaga provizija, ali i okolnosti zbog kojih je dolazilo do izdavanja ovog tipa dokumenta utjecala na to da su kandidati u kor ulazili upravo papinom provizijom.

Svećenici kandidati za mjesta u Zagrebačkom kaptolu molbe su papama podnosili na dva načina: prvi je bio podnošenje molbe u vlastito ime, a drugi je način bio da netko drugi u ime svećenika podnese molbu Kuriji.²⁶³ Drugi princip supliciranja, preko posrednika,

²⁵⁹ O suplikama općenito, kao i o onima najranijim detaljno: Peter A. Linehan-Patrik N. R. Zutschi, *Fiat A: the Earliest Known Roll of Petitions Signed by the Pope (1307)*, *English Historical Review* vol. CXXII/br. 498. (2007), str. 998.-1015.; opširno i: Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 148.-157.

²⁶⁰ Linehan-Zutschi, *Fiat A*, str. 998.

²⁶¹ Walter Ullman, *A Short History of the Papacy in the Middle Ages*, London, 1972., str. 287. O jačanju položaja papinstva i njegovog autoriteta za vrijeme Klementa VI. više: Diana Wood, *Clement VI: the pontificate and ideas of an Avignon pope*, Cambridge, 1989., naročito pogl. 2.: «Clement VI's conception of the papal office», str. 19.-42.

²⁶² Linehan-Zutschi, *Fiat A*, str. 998.

²⁶³ Općenito su postojali dva načina uobičajena u sistemu podnošenja suplika. Osobno i preko prokuratora. Usp. Rehberg, *Die Kanoniker*, str. 53. Ovdje nas, međutim, zanima, posrednička uloga kardinala, visokog svećenstva ili članova kraljevske obitelji koji su molili za pojedine svećenike.

prokuratora ili utjecajnog zaštitnika, bio je izraženiji. Ako na primjer pogledamo suplike iz vremena pontifikata Klementa VI. koji je sustav postavio na čvršće osnove, mehanizmi supliciranja postaje jasniji. Od dvadeset i jedne suplike upućene papi Klementu VI. s molbom za razna mjesta u Zagrebačkom kaptolu (kanonikati ili dostojanstveni mjesta) pet je suplika upućeno u vlastito ime, a sve su druge upućene preko posrednika. Indikativan primjer supliciranja u svoje vlastito ime je molba Nikole Mihovilovog. Nikola je bio klerik iz Zagrebačke biskupije, porijeklom iz Plavnice. 18. studenog 1347. uputio je molbu papi za rezervaciju kanonikata i prebende s ili bez dušobrižništva u Zagrebačkom kaptolu: *Supplicat Sanctitati Vestre deuotus filius uester Nicolaus natus Michaelis de Plawnicha Zagrabiensis diocesis clericus, quatenus sibi specialem gratiam facientes de canonicatu ecclesie Zagrabiensis, prebendam cum cura uel sine cura, si qua vacat ibidem uel quamprimum inibi vacare contigerit conferendam dicto Nicolao donationi apostolice dignemini reseruare. Cum acceptatione inhibitione decreto et clausula anteferri et certis non obstantiis et clausulis oportunis et cetera. Fiat. R. Datum Auinione xiiii Kalendas Decembris anno quinto.*²⁶⁴ Iz ove suplike saznajemo da je Nikola sam molio rezervaciju *stalluma* u kaptolskom koru, u koji bi ušao prvom prilikom kada bi se mjesto ispraznilo. Vidljivo je da Nikola u vrijeme molbe nije imao još neku nadarbinu od koje bi ubirao prihode, pa se čini da je ustvari bio tek na početku svoje karijere, a ulaskom bi u Zagrebački kaptol na velika vrata ušao u ugledno crkveno društvo. Papa je Nikoli uobičajenom formulom *Fiat* odobrio molbu, ali provizija koja bi potvrdila njegovo dobivanje posjeda nad kanonikatom nije sačuvana.

Nikolin primjer nije slijedila većina pretendenta na mjesto u Zagrebačkom kaptolu. Oni su u utрку za prebendu ulazili imajući snažan oslonac u utjecajnim prelatima, ali i laicima, želeći na taj način dobiti što bolje početne pozicije. Jedna do glavnih instancija preko koje su kandidati nastojali dobiti mjesto u Zagrebačkom kaptolu bili su visoki crkveni dužnosnici s područja ugarskoga crkvenog uređenja. Ako se ponovno pogledaju suplike Klementu VI. njitranski biskupi su molili tri puta kanonikate Zagrebačkog kaptola za pojedine svećenike; čanadski biskup dvaput i prepozit Čazmanskog kaptola dvaput (od toga jednom i u svojstvu ambasadora Ugarsko-hrvatskog kraljevstva). Upravo je iz ovih suplika vidljiva međusobna umreženost svećenstva nekog područja, što jasno ukazuje na kulturološke i društvene obrasce 14. stoljeća: s jedne je strane svećenstvo nastojalo dobiti odgovarajuće prihode, a s druge je strane sustav supliciranja omogućavao pojedinim visokim crkvenim dužnosnicima da na određena mjesta postave svoje kandidate. Osim biskupa s ugarskoga

²⁶⁴ ASV, Reg. Suppl. 12, f. 98r. Avignon, 1347. 18. studenog. U CD je krivo datiran u 1357. godinu. CD XII, dok. 332., str. 435.

crkvenog uređenja, kurijalni su kardinali, koji su u ovim slučajevima nastupali kao zaštitnici pojedinih svećenika, Klementa VI. molili za kandidate četiri puta. Pretendenti na mjesto u Zagrebačkom kaptolu mogli su profitirati i povezujući se s ugarsko-hrvatskim kraljevskim dvorom ili pak uglednim svjetovnjacima. Tako je ugarsko-hrvatska kraljica dvaput molila za svećenike koji su pretendirali na mjesto u Zagrebačkom kaptolu, a osim nje to su isto «ambasadori» kraljevstva u Kuriji učinili dvaput.

Primjer čazmanskog prepozita i kasnijeg čanadskog biskupa Grgura Jurjevog pokazuje svu kompleksnost društvenih i crkvenih odnosa koji se dobro zrcale u suplikama. Grgur sin Jurja porijeklom je bio iz Koprivnice. Papa Ivan XXII. ga je 25. travnja 1332. providirao na ispražnjeni kanonikat i dignitet u Zagrebačkom kaptolu.²⁶⁵ Iako u ispravi nije navedeno na koji se dignitet misli, zasigurno se radilo o čazmanskoj prepozituri, jer ga kasnije, prvi puta 1336., nalazimo na toj časti (usp. prozopografski katalog). Kao čazmanski prepozit molio je 10. svibnja 1343. kanonikat s prebendom Zagrebačkog kaptola za Blaža sina pokojnog Vita zvanog Lupus (Vuk), svećenika Zagrebačke biskupije, koji se ispraznio posvećenjem dotadašnjeg kanonika Lovre za bosanskog biskupa: *Supplicat Sanctitati Vestre deuotus uester Gregorius prepositus Chasmensis Zagrabiensis diocesis quatenus sibi in persona Blasii quondam Viti dicti Lupus presbiteri Zagrabiensis diocesis socii sui specialem gratiam facientes eidem de canonicatu et prebenda dicte ecclesie Zagrabiensis per consecrationem domini Laurentii episcopi Boznensis.*²⁶⁶ Grgur Jurjev je napredujući u svjetovnoj karijeri došao i do položaja «ambasadora» Ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika pri Avinjonskoj kuriji. Njegovim boravkom u Kuriji nastojao se okoristiti kanonik Zagrebačkog kaptola Martin Velinov. Naime, 6. ožujka 1344. kao čazmanski prepozit i ambasador kraljevstva Grgur je uputio supliku papi kojom je molio za Martina Velinovog rezervaciju digniteta u Zagrebačkoj crkvi.²⁶⁷ Veze između kraljevog ambasadora Grgura i Martina Velinovog bile su višestruke. Martin je bio svećenik iz Zagrebačke biskupije koji je već držao kanonikat Zagrebačkog kaptola kada je suplika upućena. Ovom molbom on je očito želio napredovati i steći još

²⁶⁵ MCZ I, dok., 157., str. 139.

²⁶⁶ ASV, Reg. Suppl. 3, f. 135r. Avignon, 1343. 10. svibnja.

²⁶⁷ ASV, Reg. Suppl. 6, f. 234r. Villa Nova, 1344. 6. ožujka: *Supplicat Sanctitati Vestre deuotus orator uester Gregorius prepositus Chasmensis, ambaxiator deuoti filii vestri regis Hungarie quatenus sibi in persona Martini Wellini de Kaproncha presbiteri Zagrabiensis diocesis specialem gratiam facientes de dignitate seu personatu cum cura uel sine cura ad collationem, uel prouisionem seu quamuis aliam dispositionem episcopi dicte Zagrabiensis ecclesie pertinente, si vacat ad presens uel quamprimum in dicta ecclesia Zagrabiensi vacare contigerit sibi cum omnibus iuribus et pertinentiis suis conferendam in dicta ecclesia vacare, donationi apostolice dignemini reseruare, cum acceptatione, inhibitione decreto et clausula anteferri. Non obstante quod dictus Martinus canonicatum cum prebenda in dicta ecclesia Zagrabiensi et in ecclesia Strigoniensi canonicatum sub expectatione prebende per litteras Sanctitatis Vestre noscitur obtinere, et cum omnibus aliis non obstantiis et clausulis oportunitis et executoriis. Fiat. R. et quod transeat sine alia lectione. Fiat. R. Datum apud Villamnouam Auinionensis diocesis ii Nonas Martii anno secundo.*

unosnije mjesto u kaptolu kojega je već bio član. Logično je bilo papu moliti upravo preko Grgura Jurjevog koji je kao čazmanski prepozit bio također član Zagrebačkog kaptola. Druga je poveznica mjesto porijekla: obojica su porijeklom bili iz Koprivnice, pa je moguće da su se poznavali i prije nego što su stupili u svijet kanoničkog društva Zagrebačke biskupije. Međutim, s ovim suplikama u korist svećenstva iz Grgurove «domaće» biskupije priča ne staje. Grgur je napredovao i u crkvenoj karijeri, pa ga 4. ožujka 1345. nalazimo kao izabranog čanadskog biskupa.²⁶⁸ Grgur je posvećen 7. ožujka 1345., došavši na čanadsku biskupsku stolicu nakon premještanja dotadašnjeg biskupa Galhardusa (Gerharda) na čelno mjesto Vespremske biskupije.²⁶⁹ Držeći ovu čast Grgur je dočekao svoju smrt, prije 31. svibnja 1350. godine.²⁷⁰ I kao čanadski biskup Grgur je nastavio s praksom supliciranja pape u korist svećenika s područja ugarskoga crkvenog uređenja. Tako je 16. listopada 1345. molio papu razne milosti, a među njima nalazimo i jednu za Antuna Belatovog. Antun je već držao kanonikat Zagrebačkog kaptola u svojim rukama, no želio je napredovati u svojoj karijeri pa se preko Grgura nastojao uspeti i do dostojanstva u istome kaptolu.²⁷¹

Grgurovi pokušaji da suplikama osigura mjesta svojim kolegama svećenicima pokazuju obrazac ponašanja kanoničkog društva. A koliko je dobra veza bila potrebna pokazuju suplike koje su u ime kandidata podnosili kardinali Avinjonske kurije. Oni su u vrijeme Klementa VI. u četiri navrata molili za kandidate mjesta u Zagrebačkom kaptolu. Upravo ispražnjenjem prepoziture Čazmanskog kaptola, odlaskom spomenutog Grgura Jurjevog na mjesto čanadskog biskupa otvorilo se unosno mjesto u Zagrebačkom kaptolu. Na to je mjesto pretendirao Ladislav sin palatina Nikole, koji je tada bio na početku svoje kasnije bogate karijere. Potjecao je iz plemićke obitelji i bio je klerik Pečujske biskupije. U vrijeme kada se ispraznilo mjesto čazmanskog prepozita u Zagrebačkom kaptolu Ladislav je već držao kanonikat Pečujskog kaptola i imao rezervaciju digniteta Ostrogonskog kaptola. U njegovo je ime kardinal biskup Ivan de Convenis s titularnom crkvom Porta i Sv. Rufine²⁷² 4. ožujka

²⁶⁸ To saznajemo iz provizije pape Klementa VI. kojom je podijelio Grgurovo mjesto, prepozituru Čazmanskog kaptola i kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu, Ladislavu sinu Nikole palatina. CD XI, dok. 145., str. 192.-193.

²⁶⁹ HC I, str. 179.; Fejér IX/1, dok. 152., str. 290.-291.: *Clemens. Dilecto filio Gregorio, electo Chenadiensi salutem. Apostolatus officium. Nuper siquidem Ecclesia Chenadien ex eo Pastore carente, quod nos venerabilem fratrem nostrum Gebhardum Vesprimiensem, tunc Chenadien. Episcopum apud sedem Apostolicam constitutum – ad Vesprimiensem Ecclesiam, tunc vacantem, duximus transferendum. Nos ad prouisionem ipsuis Ecclesiae Chenadiensis – Te Praepositum Chasmensem, Zagrabiensis Dioecesis, in sacerdotio constitutum – praeficimus in episcopum et Pastorem. – Datum apud villam nouam Auenion. Dioec. Nonis Marty Anno tertio. ** Eubel datira u 9. ožujka 1345.: HC I, str. 179.

²⁷⁰ HC I, str. 179.

²⁷¹ CD XI, dok. 185., str. 240.-241.

²⁷² O kardinalu Ivanu više podataka u poglavlju U službi kurije, potpoglavlje 1.) Svećenici s kanonikatom Zagrebačkog kaptola u Kuriji.

1345. molio rezervaciju čazmanske prepoziture i kanonikata u Zagrebačkom kaptolu.²⁷³ Papa Klement VI. je supliku i odobrio, a zatim je Ladislavu isti dan izdao proviziju s rezervacijom na željenu crkvenu dužnost.²⁷⁴ Ladislav je dakle držao nekoliko nadarbina istovremeno, što bi mu bilo teže ostvariti u slučaju da nije imao jakog zaštitnika kardinala Ivana. Naime, Ladislav je bio kapelan istoga kardinala, što znači da je bio i neposredno vezan uz Kuriju. Upravo mu je ta okolnost davala prednost i bolju startnu poziciju u nastojanjima da ostvari željene ciljeve. U čitavom mehanizmu stjecanja mjesta u Zagrebačkom kaptolu, podnošenje suplike papi tek je pokrenulo postupak stjecanja kanonikata. Nakon što je podnesen zahtjev, papa je donosio odluku o tome hoće li uslišati želje svećenika. Formula iz koje se vidi «pravorijek» pape sastoji se od izraza *Fiat* i papinog inicijala. Izrazom *Fiat* označavalo se da je molba odobrena, a ukoliko suplika nije imala potrebnu formulu odobrenja, može se pretpostaviti kako je zahtjev bio odbijen.²⁷⁵ U 13. stoljeću po svemu sudeći na suplike nisu upisivane nikakve forme odobravanja, ali se ta praksa do 1305. promijenila. Najranije originalne suplike na kojima se nalazi papin *Fiat* potječu iz 1305. odnosno iz vremena pape Klementa V., što znači da je odobravanje molbi bilježenjem narečene formule, izraza *Fiat* i papinog inicijala, ušlo u uporabu tek početkom 14. stoljeća.²⁷⁶ Inicijal uz izraz *Fiat* je tijekom 14. stoljeća korišten za krsno, obiteljsko ili kakvo drugo ime pape koje je on nosio prije nego je okrunjen za vrhovnog svećenika. Za vrijeme Velikog raskola i nakon njegovog završetka inicijal je

²⁷³ ASV, Reg. Suppl. 8, f. 31v Villa Noua, 1345. 4. ožujka: *Supplicat Sanctitati Vestre deuotus uester Johannes episcopus Portuensis quatenus sibi in personam dilecti sui capellani Ladizlai nati deuoti vestri [spatium vacuum] Nicolai comitis palatini regni Vngarie specialem gratiam facientes de prepositura ecclesie Sancti Spiritus Chasmensis Zagrabiensis diocesis quam Gregorius Georgii dicte ecclesie prepositus obtinet que dignitas in eadem existit cum per promotionem et consecrationem predicti G. eclecti ad episcopatum Chanadiensem uel alio quouismodo preterquam per obitum predicti G. dicta prepositura uacabit cum canonicatu et prebenda Zagrabiensis eiusdem qui canonicatus et prebenda sunt dicte prepositure annexi dicto Ladizlao conferendos donationi apostolice dignemini antistiter reseruare. Non obstane quod dictus Ladizlaus canonicatum et prebendam in ecclesia Quinqueecclesiensi habeat seu dignitate et personatus cum cura uel sine cura in ecclesia Strigoniensi noscitur expectare cum acceptatione inhibitione et ceteris ut in forma. Fiat. R. [In margine] dispensatio Item supplicat quatenus dictam gratiam in dicta ecclesia Strigoniensi quam dictus Ladizlaus auctoritate Sanctitatis Vestre. V. s. permittat dicta prepositura non obstante in suo robore permanere et cum effectum dicte gratie assecutus succesive paratus erit predictae prepositure renuntiare. Fiat. R. Datum apud Villamnouam Auinionensis diocesis iiii nonas Martii anno tertio.*

²⁷⁴ CD XI, dok. 145., str. 192.-193.: ... *Cum itaque nuper de persona dilecti filii Gregorii electi Chenadiensis ecclesiae Chenadiensi tunc pastore carenti duxerimus praefigendum, praeficiendo eum ipsi ecclesiae in episcopum et pastorem et per hoc praepositura Sancti Spiritus Chasmensis, Zagrabiensis dioecesis nec non canonicatus et praebendae ecclesiae Zagrabiensis eidem praepositurae annexi, quos idem Gregorius tunc temporis obtinebat, prout adhuc obtinet, per munus consecrationis suscipiendum ab eo in proximo vacare speretur. Nos volentes tibi praemissorum meritorum tuorum intuitu nec non conspiratione venerabilis fratris nostri Johannis episcopi Portuensis pro te capellano suo nobis super hoc humiliter supplicantis gratiam facere specialem, concanonicatum et praebendam ac praeposituram praedictos, quam primum eos praemisso vel quouis alio modo praeterquam per ipsius electi obitum vacare contigerit, conferendos tibi cum plenitudine iuris canonici ac omnibus iuribus et pertinentiis suis donationi apostolicae sedi reservamus ...*

²⁷⁵ Linehan-Zutschli, *Fiat A*, str. 1001.-1002.

²⁷⁶ Isto, str. 1011.-1012.

redovito označavao papino krsno ime.²⁷⁷ Najraniju uporabu ovoga znaka u kontekstu odobravanja molbe nalazimo za pontifikata pape Klementa V. koji je suplike odobravao s *Fiat A*. Čini se da je papa Klement V., koji se zvao Bertrand de Got izabrao ovaj inicijal jednostavno zato jer je to bilo prvo slovo abecede. Papa Ivan XXII. potpisivao je suplike inicijalom «B», iako se zvao Jacques Duèse, a sljedeći papa Benedikt XII. (Jacques Fournier) koristio je također «B» (u ovom slučaju nije jasno zašto, možda po svom papinskom imenu).²⁷⁸ Klement VI. ovakvu je praksu prekinuo i uveo princip bilježenja inicijala povezanog s imenom iz papinog života prije stupanja na Petrovu stolicu. U suplikama upućenima Klementu VI. vidljiv je izraz *Fiat R. Naime*, Klement VI. se zvao Pierre Roger, pa je prilikom odobravanja molbi on zapravo koristio inicijal svog obiteljskog imena. Međutim, formula *Fiat* + papin inicijal daje nam samo informaciju da je kandidatu njegova molba odobrena, ali ne i to da svećenik automatski imao pravo na *stallum* u kaptolu. Na svim suplikama svećenika kandidata za mjesto u Zagrebačkom kaptolu u 14. stoljeću zabilježen izraz *Fiat*, no na putu do prebende ove crkvene institucije to nije automatski donosilo željeno mjesto. Podnošenje suplike, a zatim i njezino odobravanje bili su samo prvi koraci koje je trebalo napraviti kako bi se dobila papina provizija, odnosno odgovor u vidu bule. Tek je odgovor na supliku bio onaj potreban dokument koji bi svećeniku donosio pravo na natjecanje za kanonikat. Naime, treba imati na umu da su se svećenici uglavnom obraćali papi s molbama za rezervaciju mjesta u kaptolu, koje su tek u budućnosti trebali steći. Papa je dakle odobravao rezervacije tih mjesta, no do ispražnjenja je moglo proteći dosta vremena pa je nakon podnošenja suplike kandidat već mogao dobiti kakvu unosniju nadarbinu ili zbog drugih razloga odustati od utrke za mjesto u Zagrebačkom kaptolu.

2.) Papino providiranje

Povijest papinstva i Papinske kurije u 14. stoljeću s pravom možemo označiti kao «dugo 14. stoljeće» jer su politički i institucionalni okviri karakteristični za Kuriju ovoga vremena svoje uzroke imali u ranijim razdobljima, a posljedice su se osjećale sve do Tridentskog sabora. Ideja apsolutne dominacije pape i njegove kurije u dodjeljivanju kanonikata tijekom 14. stoljeća rezultat je procesa kroz koji je središnja crkvena organizacija prolazila tijekom razvijenoga srednjeg vijeka – centralizirajuću politiku papinstvo je vodilo kroz čitav srednji vijek, a upravo u razdoblju 14. stoljeća, poglavito u vrijeme avinjonskog

²⁷⁷ Isto, str. 1012.

²⁷⁸ Na ist. mj.

papinstva nalazimo začetke čvršćeg centraliziranja i šireg birokratiziranja Kurije.²⁷⁹ Povijest papinstva ovoga vremena bila je obilježena s nekoliko važnih crkveno-političkih događaja: sukob pape Bonifacija VIII. (1294.-1303.) i francuskoga kralja Filipa Lijepog (1285.-1314.), premještanje papinskog sjedišta u Avignon i boravak u novom središtu od 1309. do 1378., Veliki zapadni crkveni raskol 1378. okončan 1417., koji su svi redom utjecali na institucionalne i upravne promjene u samom vrhu katoličkog svijeta.²⁸⁰

Iako se tradicionalno u historiografiji za razdoblje boravka papinstva u Avignonu ustalio izraz «avinjonsko sužanjstvo», dajući mu negativan prizvuk prvenstveno zbog ovisnosti o francuskim kraljevima, osnovno obilježje toga vremena u povijesti papinske države bile su upravne reforme. Upravo se tijekom sedamdesetak godina prije Raskola 1378. papinska monarhija razvila u «sofisticiranu administraciju, mašineriju svjetovnog, hiperfiskalnog i vojničkog stila».²⁸¹ Centraliziranje kurije dobilo je svoj novi zamah i vrhunac u 15. stoljeću i to nakon svršetka raskola 1417., kada papa Martin V. i njegovi nasljednici podižu birokratske mehanizme na još višu razinu. U razdoblju 14.-15. stoljeća Rimsko-Avinjonska kurija oblikovala se kao kompleksna organizacija koja se sastojala od mnogobrojnih ureda djelujući prema hijerarhijski organiziranim linijama moći, a kurijalni uredi poprimili su tri osnovne ovlasti: pravnu, administrativnu i financijsku.²⁸² Jedan od glavnih rezultata birokratizacije Kurije u 14. stoljeću bio je formiranje ideje o centralizaciji i potpunoj kontroli dodjeljivanja crkvenih nadarbina. Pape avinjonskog razdoblja su ideju apsolutnog dodjeljivanja kanonikata kao i ostalih nadarbina opravdavali svojim pravom uokvirenim u sintagmu *plenitudo potestatis*; odnosno u ideju papinog suverenog upravljanja svećenstvom, crkvenim imanjima i sukladno tome prvenstva u dodjeljivanja nadarbina.²⁸³ Prvi je pravo dodjeljivanja nadarbina papinim providiranjem na temelju ideje o «punini moći» za sebe tražio papa Inocent III. (1198.-1216.),²⁸⁴ za čijeg pontifikata već možemo govoriti o papinskoj državi kao formiranoj monarhiji. Do 14. je stoljeća crkvena nadarbina već shvaćana

²⁷⁹ O razvoju papinske upravne moći u razdoblju prije 14. stoljeću vidi opširno: Walter Ullman, *The Growth of Papal Government in the Middle Ages. A Study in the ideological relation of clerical to lay power*, London, 1955.

²⁸⁰ O političkom položaju papinstva u 14. stoljeću vidi npr.: Geoffrey Barraclough, *The Medieval Papacy*, Norwich, 1968., str. 140.-185.; Hubert Jedin (ur.), *Velika povijest crkve*, III/II, str. 341.-397., 459.-484.; Ullman, *A Short History of the Papacy*, dio poglavlja 11: Gradual Decline of Papal Authority, str. 270.-278., te poglavlje 12: Avignon, Rome and Constance, str. 279.-305.; Duffy, *Sveci i grešnici*, str. 119.-129.; Hubert Jedin, *Crkveni sabori*, Zagreb, 1997., str. 67.-78.

²⁸¹ Daniel Williman, Schism within the Curia: The Twin Papal Elections of 1378, *Journal of Ecclesiastical History*, 59/1 (2008.), str. 30.

²⁸² Opširnije: Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 19.-27.

²⁸³ Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 28.-32.

²⁸⁴ Barraclough, *The Medieval Papacy*, str. 114.: «He [Inocent III.] was also the first pope to claim the right to dispose of benefices by papal provision simply and solely by reason of his plenitude of power».

izrazito materijalistički – Geoffrey Barraclough u svojoj klasičnoj studiji o sustavu papinskog providiranja pojašnjava kako je do 14. stoljeća jedna od osnovnih karakteristika toga mehanizma postala percepcija Kurije koja je crkvene nadarbine shvaćala isključivo kao izvor prihoda, a da se značenje *officiuma*, odnosno službe sve više gubilo iz poimanja nadarbinskog sustava.²⁸⁵ Ideja o tome da papa ima puninu moći, baš kao i svjetovni monarh, najviše se razvila za boravka papinstva u Avignonu tijekom pontifikata papa pravnik koji su sjedili na Petrovom tronu u ovome francuskom gradu.²⁸⁶ Avinjonsko je papinstvo činilo koherentnu grupu vrhovnih svećenika koji su se podjednako zalagali za konstantan i progresivan rast upravnoga sustava Kurije.²⁸⁷

A o papinim nastojanjima oko kontrole dodjeljivanja nadarbina svjedočanstva nude upravno-administrativne odluke sačuvane u papinim bulama (*litterae apostolice*) proizašlima iz najvažnijeg kurijalnog ureda Apostolske kancelarije. Među apostolskim pismima posebno mjesto zauzimaju papine provizije, odnosno isprave o dodjeljivanju crkvenih nadarbina, na kojima se temeljio i čitav sustav stjecanja prebendi. Tijekom druge polovice 13. stoljeća pape su dobili pravo opće rezervacije nad ispražnjenim nadarbinama ili onima koje su se trebale isprazniti,²⁸⁸ a u 14. je stoljeću težnja papinstva za providiranjem na mjesta u kaptolu sve više dolazila do izražaja. O tome zorno svjedoči i primjer dviju rimskih bazilika, Sv. Ivana Lateranskog i Sv. Marie Maggiore. Andreas Rehberg je svojim istraživanjem pokazao kako je u 14. stoljeću u obje bazilike približno 2/3 kaptolskih mjesta popunjeno papinom

²⁸⁵ Radi se o studiji: Geoffrey Barraclough, *Papal Provisions. Aspects of Church History – Constitutional, Legal and Administrative in the Later Middle Ages*, Oxford, 1935. O materijalističkom shvaćanju crkvenih beneficija usp.: str. 71.-89. Naime, Beneficij, odnosno crkvena nadarbina, svojim sadržajem obuhvaća i crkvenu službu i izvor prihoda, no već je i prije preseljenja papinstva u Avignon, tvrdi Barraclough, percepcija izmijenjena u korist materijalističkog shvaćanja nadarbine. Upravo je *beneficium*, a ne *officium* postao ono što je bilo zanimljivo i svećenicima kandidatima za pojedine crkvene časti. Glavni razlog za izrazitu sekularizaciju klera i materijalističkog shvaćanja beneficija bila je sama koncepcija prirode crkvene nadarbine, uokvirena u kanonskom pravu. Naime, pravna definicija crkvenog beneficija učinjena je tek nakon što je kanonsko pravo došlo pod utjecaj rimskog civilnog prava, te je možda ona bila i direktna posljedica utjecaja civilnih pravnih ideja. *Ius beneficiale* je pod utjecajem civilnog prava bilo poistovječeno, barem s pravnog stanovišta, s drugim oblicima neckrvenog prava vlasništva. «Čitav pothvat kanonista klasičnog perioda bio je minimizirati razlike između beneficija i svjetovnog vlasništva»odnosno uokviriti beneficijalno pravo u koncept civilnog prava vlasništva nad posjedima. Pojednostavljeno rečeno, u 14. stoljeću nastala je paradoksalna situacija u sklopu kojega je funkcioniralo svećenstvo: iako je papinstvo razvijalo ideju o apsolutnom autoritetu u vlasništvu nad beneficijima, istovremeno se događalo približavanje civilnog i crkvenog koncepta prava vlasništva, pa je s jedne strane stvarana percepcija o tome da su svi beneficiji «dodijeljeni», a ne privatno vlasništvo, s druge je strane civilno rimsko pravo utjecalo na to da se beneficiji formuliraju kao osobni posjed samog svećenika. Iako je ova studija već uvelike zastarjela, iz gore prepričanih osnovnih misli autora, vidljivo je kako njegove ideje i danas mogu za sobom povući ozbiljnu diskusiju o kanonskome pravu. Ta tema međutim nije glavna u ovome istraživanju, ali je u budućim istraživanjima svakako valja otvoriti.

²⁸⁶ Denys Hay, *Europe in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*, Hong Kong, 1966., str. 267.

²⁸⁷ Isto, str. 269.

²⁸⁸ Usp. Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 145.-146.

provizijom.²⁸⁹ Čin providiranja kandidata značio je političku moć papinstva, ali je donosio i financijsku korist budući da su providirani kandidati morali uplaćivati pristojbe za imenovanje.²⁹⁰

Nakon odobravanja molbe/suplike, pape su postavljanje svećenika na mjesta u kaptolima ostvarivali na nekoliko načina: providiranjem na željena mjesta koja su se ispraznila; rezervacijama i ekspektacijama na mjesta koja su se trebala isprazniti u budućnosti.²⁹¹ Sukladno tome, provizije se mogu podijeliti na direktne provizije i na *gratiae expectativae*. Direktne provizije mogu biti dodjele nadarbina nakon ispražnjenja mjesta, potvrde na nadarbini koju već posjeduje, ili pak isprave o zamjeni nadarbine između dva svećenika. *Gratiae expectativae* su provizije koje unaprijed obećavaju prebendu u određenom kaptolu, dajući kandidatu *canonicatum sub expectatione* prebende.²⁹² Upravo su rezervirane ekspektative ponajviše doprinosile udaljavanju od duhovnoga poimanja nadarbine, uzrokujući zanemarivanje dušobrižničkog posla, budući da su se kandidati u tim prigodama ponajviše koncentrirali kako zaobići ostale kandidate i sebi priskrbiti odgovarajuće mjesto.²⁹³

U 14. stoljeću nalazimo ukupno 50 sačuvanih papinih isprava kojima su vrhovni svećenici primjenjivali svoje pravo providiranja svećenika na mjesta u Zagrebačkom kaptolu.²⁹⁴ Među te isprave ubrojane su sve one kojima su pape ili izravno providirali svećenike na mjesta u Zagrebačkom kaptolu, potvrđivali ih u njihovim kanonikatima, ili su im ta mjesta rezervirali. Također ovdje su ubrojane i ona papina pisma kojima su vrhovni svećenici koristili svoje pravo providiranja kako bi zapravo samo potvrdili dodjelu kanonikata koju su već učinili kralj, zagrebački biskup ili pak obje instancije. Upravo su avinjonski pape počeli u velikoj mjeri primjenjivati svoje pravo providiranja: «Zahvaljujući sustavu koji je odlično osmislio i organizirao papa Ivan XXII. (1316.-1334.), a kodificirao njegov nasljednik Benedikt XII. (1334.-1342.), nadarbine s papinom provizijom postale su do te mjere brojne da je pojedinim lokalnim patronima pravo predstavljanja najozbiljnije ugroženo».²⁹⁵ Raspodjela papinih dodjela kanonikata Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću pokazuje da su ideju

²⁸⁹ Rehberg, *Die Kanoniker*, str. 57. i 66.

²⁹⁰ Opširnije: Hay, *Europe*, str. 270.-271.

²⁹¹ Usp. Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 28.; i: Tamás Fedeles, *Ausländer in den ungarischen Dom- und Stiftskapiteln während des Spätmittelalters (1301-1526)*, *Specimina Nova Pars Prima, Sectio Medaevalis IV*, Pečuh, 2007., str. 74.

²⁹² O podjeli opširnije: Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 147.; o rezervacijama usp. i Rehberg, *Die Kanoniker*, str. 57.

²⁹³ Usp. Hay, *Europe*, str. 271.

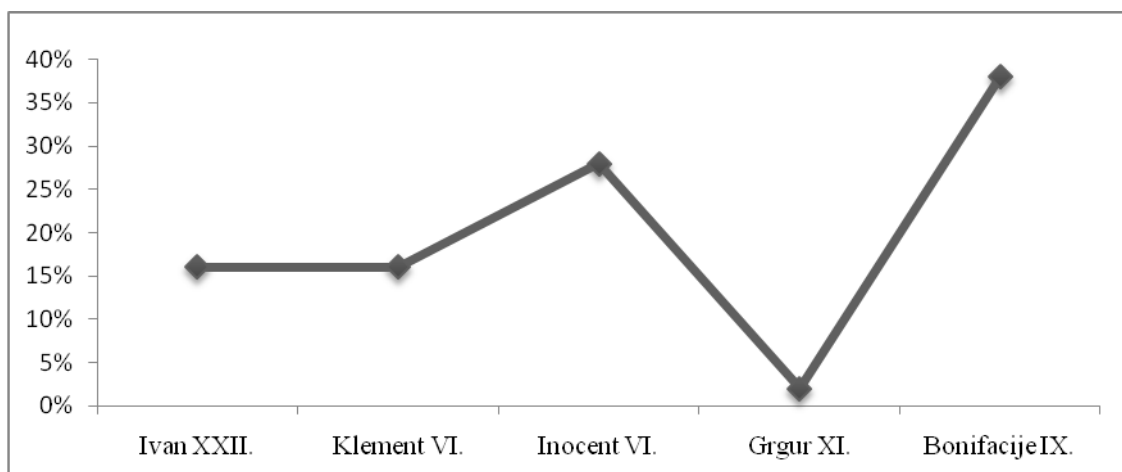
²⁹⁴ U slučaju tri kanonika, Andrije Andrijinog, Weygandusa Marchlivija de Schonstein i Ivana Staniloija (usp. prozopografski katalog) nalazimo dvije provizije na mjesto u Zagrebačkom kaptolu. Tako govorimo o 50 provizija, ali 47 svećenika.

²⁹⁵ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 146.; usp. i Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 28., koji ističe kako su Klement VI. i Inocent VI. počeli u izrazito velikoj mjeri koristiti svoje pravo providiranja.

providiranja svećenika na mjesta u kaptolu prije Velikog raskola u stvarnosti najviše nastojali ostvariti upravo oni avinjonski pape za čijeg je vremena, kako je nešto ranije utvrđeno, došlo do snažnog porasta suplika: papa Ivan XXII., Klement VI. i Inocent VI. Inocent VI. izdao je 28 % provizija, a Ivan XXII. i Klement VI. po 16 % provizija na mjesta u Zagrebačkom kaptolu, dok iz vremena Grgura XI. (1370.-1378.) nalazimo jednu proviziju. Upravo je Veliki zapadni raskol 1378. utjecao na dodatnu birokratizaciju Kurije,²⁹⁶ što je kasnije vidljivo i u nastojanjima pape Bonifacija IX. oko još većeg nastojanja da se primijeni pravo papinog providiranja. Papa Bonifacije IX. (1389.-1404.) je u promatranom razdoblju (do 1400.) izdao čak 43% od ukupnog broja sačuvanih provizija kandidatima za mjesto u Zagrebačkom kaptolu.

Grafikon 1.: Raspodjela provizija za kanonikat Zagrebačkog kaptola prema papama.

Papa	Pontifikat	Broj provizija	Postotak
Ivan XXII.	1316.-1334.	8	16 %
Klement VI.	1342.-1352.	8	16 %
Inocent VI.	1352.-1362.	14	28 %
Grgur XI.	1370./1371.-1378.	1	2 %
Bonifacije IX.	1389.-1404.	19 (do 1400.)	38 %

²⁹⁶ I sam je raskol 1378. bio prvenstveno uvjetovan rascijepom kurijalnih administrativnih dužnosnika na «političke» frakcije, što ukazuje na to kakvu je težinu administrativno širenje Kurije u vrijeme avinjonskog razdoblja imalo. Tezu da je Raskol 1378. bio uvjetovan stvaranjem frakcija u istom kolegiju kardinala zbog birokratiziranja Kurije u 14. stoljeću, a ne stvaranjem frakcija po «nacionalnom» ključu iznosi: Williman, *Schism within the Curia*, str. 29.-47.

No, vrlo je teško jasno kategorizirati provizije kako zbog toga što ne možemo uvijek biti sigurni je li se kanonikat (ili kakva druga nadarbina) uistinu i ispraznila, tako i zbog velikih varijacija u formulama koje sadrže provizije.²⁹⁷ Imajući to na umu treba reći da u devet isprava sa sigurnošću saznajemo da se radilo o ekspektacijama/rezervacijama na kanonikat u budućnosti, od kojih u 4 slučaja saznajemo razlog ispražnjenosti. U svim ostalim slučajevima nije jasno naznačeno da je provizija davala kanonikat *sub expectatione*, nego nalazimo na čitav niz različitih slučajeva u kojima je teško napraviti strogu granicu između izravnog providiranja, potvrđivanja i rezervacije.

Među ostatkom od 41 provizije u 16 slučajeva znamo razlog ispražnjenosti, a budući da nije izrijekom naznačeno kako provizija daje mjesto u budućnosti može se zaključiti kako se ovdje radilo o izravnim provizijama na mjesto u kaptolu. 1.) Indikativan je primjer Grgura Blaževog. On je bio klerik Zagrebačke biskupije, gradskog porijekla iz Varaždina (*de Varas*) koji je držao u nadarbini župu crkve sv. Martina u Toplici. No čini se da je župu, koja mu je donosila godišnji prihod od 40 zlatnih florena, posjedovao bez dušobrižništva jer ga papa Bonifacije IX. naziva svojim familijarom (*familiaris noster*), pa je vjerojatno boravio u Kuriji. Zbog odanosti papi upravo mu je 1391. i dodijeljen ispražnjeni kanonikat u Zagrebačkom kaptolu. Taj je kanonikat s prebendom do svoje smrti držao Jakov, gorički arhidakon. Jakov je umro izvan Rimske kurije, nakon čega se njegova prebenda u kaptolu ispraznila. Tu je ispražnjenu prebendu papinom provizijom dobio upravo Grgur, a godišnji prihod od nje mu je imao biti 60 zlatnih florena. Nakon stjecanja kanonikata u Zagrebačkom kaptolu, zadržao je i posjed nad župnom crkvom.²⁹⁸

2.) Nakon smrti Blaža Lupovog iz Dubice, ispraznio se kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu. To je mjesto dodijeljeno Benediktu Šokcu, svećeniku iz Zagrebačke

²⁹⁷ Na to upozoravaju: Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 29.: «The picture is complicated by the different types of grants made and variations in the wording of the formula used in the grant.»; i Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 148.: «Sve se *gratiae expectativaene* mogu jasno kategorizirati i razlikovati za statističke svrhe, ali važno je imati na umu da su *expectativae* jednostavno obećanje na neku neodređenu nadarbinu u nekom budućem trenutku, dok su se, barem u teoriji, direktne provizije mogle ostvariti odmah.»

²⁹⁸ MVH I/3. dok. 160., str. 133.-134.: *Gregorii Blasii de Varas. Clerici Zagrabiensis diocesis. Familiaris nostri. Familiaritatis et devotionis obsequia, que nobis et Apostolice Sedi hactenus impendit, et adhuc sollicitis studiis impendere non desistit, nec non vite ac morum honestas ... nos inducunt, ut sibi reddamur ad gratiam liberales. Cum itaque sicut accepimus, canonicatus et prebenda ecclesie Zagrabiensis, quos quondam Jacobus archidiaconus de Goriche ipsius ecclesie canonicus dum viveret obtinebat per ipsius Jacobi obitum qui extra Romanam Curiam diem clausit extremum, vacaverint et vacent ad presens, Nos volentes dicto Gregorio... gratiam facere specialem, discretioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus... canonicatum et prebendam predictos, quorum fructus ... sexaginta florenorum auri ... valorem annuum, ut ipse Gregorio asserit, non excedunt, sive premissis sive alio quovis modo vacent ... eidem Gregorio conferre et assignare curetis ... Non obstantibus, quod nuper eidem Gregorio, ut asseritur, de parochiali ecclesia sancti Martini de Toplica Zagrabiensis diocesis, tunc certo modo vacante, cujus fructus... quadraginta florenorum auri... valorem annuum non excedunt, per alias nostras litteras gratiose mandavimus provideri Datum Rome apud Sanctum Petrum Septimo Kalendas Februarii Pontificatus nostri Anno Secundo.*

biskupije. Papa Bonifacije IX. je 1398. izaslao mandat dračkom nadbiskupu, tudenskom biskupu (Tuden. (Tuy) in Hispania, suffr. Bracharen., postea Goiupostellan. (650 fl.) HC I, str. 501.) i opatu samostana Sv. Marije u Zagrebu da ga i uvedu u posjed prebende sv. Stjepana (Zagrebačkog kaptola). Godišnji prihod od kanonikata s prebendom trebao mu je biti 60 zlatnih florena.²⁹⁹

Za razliku od ova dva slučaja iz kojih je vidljiv razlog ispražnjenosti, pa se može pretpostaviti da je ovdje papa iskoristio svoje pravo izravnog providiranja, ne saznajemo uvijek razlog zbog kojeg je kanonikat ostao ispražnjen. Tako je npr. papa Klement VI. kanoniku Zagrebačkog kaptola Blažu sinu pokojnog Vite zvanog Vuk dodijelio kanonikat i prebendu Zagrebačkog kaptola 1343. godine. Tom prilikom kanonik Blaž je dobio i indulgenciju da smije zadržati u svome posjedu crkvu sv. Mihovila u Vugrovcu s dušobrižništvom i oltar Bl. Dj. Marije u zagrebačkoj crkvi.³⁰⁰

Isto tako je *presbiter* Grgur Nikolin 1389. od pape Bonifacija IX. dobio kanonikat u Zagrebačkom kaptolu, istovremeno nastojeći osigurati i posjed župne crkve sv. Mihovila u Kalniku.³⁰¹

Klasičan primjer rezervacije nadarbine (ne nužno kanonikata) je onaj Jurja Benediktovog. On je bio klerik iz Zagrebačke biskupije, porijeklom iz Slatine. Juraj je od pape Bonifacija IX. 1396. dobio rezervaciju za nadarbinu u Zagrebačkoj biskupiji. Ako bi Juraj uspio ostvariti posjed nad nekom nadarbinom za koju je stekao rezervaciju bili su mu, naravno, osigurani i određeni prihodi: za nadarbinu koja bi uključivala dušobrižništvo imao bi prihod od 25 srebrenih maraka, a u slučaju da bi dobio nadarbinu koja ne bi uključivala dušobrižništvo onda bi dobivao manji godišnji prihod, 18 srebrenih maraka. Čini se da je Juraj Benediktov bio naročito zainteresiran za mjesto u kaptolu jer se to u rezervaciji posebno ističe: *etiam si canonicatus et prebenda ecclesie cathedralis fuerit si quod vacet ad presens vel cum vacaverit quod tu, infra unius mensis spatium, postquam ... vacatio illius innotuerit, duxeris acceptandum, conferendum tibi ... donationi apostolice reservamus.*³⁰²

Slučaj Grgura Pavlovog zvanog Longus donosi nam primjer rezervacije izravno za mjesto u kaptolu. Kanonik Grgur je bio porijeklom iz Ravena, i to iz obitelji nižeg plemstva, a od 1387. zajedno s obitelji uzdignut je do statusa «pravih» plemića i kraljevih servijenata. 1389. se za Grgura kod pape založio Valentin Alšanski, kardinal prezbiter s titularnom

²⁹⁹ MHEZ V, dok. 54., str. 65.

³⁰⁰ MCZ I, dok. 187., str. 165.

³⁰¹ MVH I/3, dok. 37., str. 35.: ... *non obstantibus quod ut asseris, super parochiali ecclesia sancti Michaelis de Kemnik Zagrabienensis diocesis in palatio apostolico noscitur litigare.*

³⁰² MHEZ V, dok. 19., str. 25.; MVH I/3, dok. 345., str. 324.-325.

crkvom sv. Sabine,³⁰³ moleći dignitet s ili bez dušobrižništva u Zagrebačkoj crkvi. Papa je rezervirao dostojanstveničko mjesto ili *officium* Grguru³⁰⁴ koji je nakon određenog vremena stekao mjesto bekšinskog arhiđakona te ga u toj časti nalazimo od 1394.-1397. godine (više u prozopografskom katalogu).

O varijacijama papinih formula prilikom dodjele kanonikata dobro svjedoči primjer Ivana Dionizijevog. Ivan je 10. studenog 1389. od pape Bonifacija IX. dobio proviziju za kanonikat, a rezervaciju za prebendu u Zagrebačkom kaptolu. Isti je Ivan nastojao steći i dodatne prihode pa se borio i za župnu crkvu u Ivaniću, a isti je dan (10. studenog) dobio i proviziju na kanonikat i rezervaciju za prebendu u Čazmanskome kaptolu.³⁰⁵

Osim ovih isprava valja upozoriti da podatke o tome kako se dogodila provizija na mjesto u Zagrebačkom kaptolu posredno daju i provizije za mjesta u drugim kaptolima ili za kakvu drugu nadarbinu: na taj način neizravno dobivamo podatak da je još sedam svećenika po svemu sudeći kanonikate dobilo od pape. O tome svjedoči primjer Nikole Hielkonisa. Porijeklom iz Zdenaca, koji je sredinom zadnjeg desetljeća 14. stoljeća obnašao dužnost kantora u Čazmanskome kaptolu. On je nakon smrti čazmanskog kanonika Andrije Mikonisa, ušao u spor za Andrijin kanonikat, te se sporio s Martinom Matijinim i Matijom iz Moravske. Papa Bonifacije IX. je 1395. izdao nalog Hermannu de Dilveltu, papinom kapelanu i *auditoru causarum Palatii apostolici*, koji je trebao istražiti navedeni spor. Iz tog papinog pisma još se saznaje da je Nikola uz kantoriju Čazmanskog kaptola koja mu je donosila 40 zlatnih florena,

³⁰³ Valentin Alšanski dolazi iz ugledne velikaške obitelji sa središnjim posjedom na području županijske Posavine, koja je čak dala i jednog mačvanskog bana (Valentinov otac Ivan tu je dužnost obnašao od 1328.-1334.). Studirao je kanonsko pravo sredinom 14. stoljeća na Sveučilištu u Bologni. Od 1374. do smrti 1408. Bio je pečujski biskup. Andrić, *Studenti*, str. 123. Valentin Alšanski postao je i kardinal 1384. godine. Conrad Eubel navodi da je taj pečujski biskup dobio titularnu crkvu sv. Četvorice okrunjenih ili sv. Sabine (HC I, str. 24.) Napomenimo da Eubel u razdoblju 1382.-1390. kao kardinala s titularnom crkvom sv. Sabine nalazi i dominikanca Thomasa de Casasca. HC I, str. 46. U izvoru iz 1389. kojim Valentin Alšanski traži čast za Grgura Pavlovog iz Ravena kao titularna crkva navodi se Sv. Sabina.

³⁰⁴ MVH I/3, dok. 6., str. 11.-12.: *Consideratione dilecti filii nostri Valentini tituli sancte Sabine presbyteri Cardinalis, pro ipso Gregorio nobis super hoc humiliter supplicantis, favore prosequi gratioso, ipsumque in ecclesia Zagrabiensis amplius honorare, discretioni tue per apostolica scripta mandamus quatenus... dignitatem vel personatum, aut officium, cum cura vel sine cura in eadem, aut aliqua ex collegiatis civitatis vel diocesis Zagrabiensis ecclesiis conferenda eidem... donationi tue reserves.... Non obstantibus quod dictus Gregorius, ut asseritur, canonicatum et prebendam dicte ecclesie Zagrabiensis noscitur obtinere ...*

³⁰⁵ MVH I/3, dok. 4., str. 8.-10.: *Tibi, qui ut asseritur presbyter existis premissorum meritorum tuorum intuitu gratiam facere specialem, canonicatum ecclesie Zagrabiensis cum plenitudine iuris canonici apostolica tibi auctoritate conferimus et de illo etiam providemus. Prebendam vero si qua in dicta ecclesia vacat ad presens vel cum vacaverit quam tu per te vel procuratorem tuum ad hoc legitime constitutum infra unius mensis spatium postquam tibi vel eidem procuratori vacatio illius innotuerit duxeris acceptandam conferendam tibi post acceptionem huiusmodi cum omnibus iuribus et pertinentiis suis donationi apostolice reservamus. Seu quod, ut asseritur super parochiali ecclesia de insula Woanicz in palatio apostolico litigas et hodie tibi de canonicatu sub expectatione prebende Sancti Spiritus Chasmensis Zagrabiensis diocesis per alias nostras litteras gratiose mandavimus provideri. ... vos vel duo aut unusvestrum ... stallo in sibi in choro et loco ... venerabili fratri episcopo Tudensi et dilectis filiis abbati monasterii Sancte Marie Zagrabiensi et custodi ecclesie Sancti Spiritus Chasmensis.*

providiran i na mjesto kanonika u očekivanju prebende u Zagrebačkom kaptolu: *Non obstantibus quod idem Nicolaus ut asserit cantoriam eiusdem ecclesie Sancti Spiritus cuius fructis etiam quadraginta florenorum auri obtinet et nos dudum sibi de canonicatu sub expectatione prebende ecclesie Zagrabienensis gratiose concessimus provideri.*³⁰⁶

Ipak, put do prebende Zagrebačkog kaptola nije uvijek završio uspješno za svakog pretendenta na mjesto u kaptolu.³⁰⁷ Naime, broj kanonikata u kaptolima bio je jasno utvrđen, pa se papine rezervacije nisu uvijek mogle ostvariti,³⁰⁸ a osim toga, u ispravama nalazimo slučajeve u kojima su se za isto mjesto natjecala dva ili više kandidata. Izvori ponekad otkrivaju kako se čitava priča sretno završila po svećenika. Takav je primjer Ivana Tominog. On je bio klerik iz Vesprenske biskupije, porijeklom iz vojničke obitelji (*de militari genere ex utroque parente procreatus erat, apud eum de nobilitate generis*). Njemu je kanonikat i prebendu u Zagrebačkoj crkvi vrijednu 60 zlatnih florena dodijelio 1389. Bonifacije IX. nakon smrti kanonika Nikole Nikolinog. No, u toj ispravi stoji i kako je njemu papa Urban VI. ranije dodijelio isti kanonikat: *concessit videlicet XVI. kalendas martii pontificatus sui anno decimo eosdem*. Ivan Tomin je očito bio spriječen stupiti u posjed kanonikata u Zagrebačkoj crkvi, ali je u konačnici ipak dobio novu proviziju pape Bonifacija IX.³⁰⁹ Ipak, velika broj svećenika morao se suočiti s time da će se morati s drugima natjecati za isto mjesto, o čemu nam dobar primjer daje slučaj Aleksandra Dionizijevog i Petra Henrikovog *de Olsna*. Aleksandar Dionizijev je kanonikat s prebendom Zagrebačkog kaptola dobio od pape Inocenta VI. 1357. godine. Prvo mu je kanonikat bio rezerviran, a zatim i potvrđen: *Item*

³⁰⁶ MVH I/3, dok. 321., str. 298.-300.; MHEZ V, dok. 6., str. 5.-6.

³⁰⁷ Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 36.: «A combination of high demand, prolific grants and the fixed number of cathedral prebends and dignities caused a relatively high failure rate of provisions. Such was the pressure on the papacy that multiple grants to the same prebend were made and provisions issued where there was no vacancy. Expectations to future vacancies in unspecified prebends were freely granted and not always recorded which only fueled disputes and litigation. Failure rates for provisions and expectations to cathedral prebends and dignities seem to have ranged from 40-60 per cent.»

³⁰⁸ O (ne)uspješnosti stjecanja prebendi s obzirom na visok postotak rezervacija više: Rehberg, *Die Kanoniker*, str. 56.-57.

³⁰⁹ MVH I/3, dok. 2., str. 6.-7.: *Dudum siquidem per felicis recordationis Urbanum papam VI. predecessorem nostrum, accepto, quod canonicatus et prebenda ecclesie Zagrabienensis, quos condam Nicolaus Nicolai ipsius ecclesie canonicus dum viveret obtinebat per ipsius Nicolai obitum qui extra Romanam curiam decesserat, vacaverant et vacabant, tunc prefatus predecessor, volens dilecto filio Johanni Thome clerico Vesprimiensis diocesis qui, ut asserebatur, de militari genere ex utroque parente procreatus erat, apud eum de nobilitate generis, vite ac morum honestate ... gratiam facere specialem, voluit concessit videlicet XVI. kalendas martii pontificatus sui anno decimo eosdem canonicatum, prebendam, quorum fructus, redditus et proventus sexaginta florenorum auri, secundum communem estimationem valorem annum, ut idem Johannes asserebat, non excedebant ... ut premititur, vacabant, etiam si tanto tempore vacavissent, quo eorum collatio, iuxta Lateranensis statuta Concilii ad Sedem Apostolicam legitime devoluta aut canonicatus et prebenda dispositioni apostolice reservati existerent dictusque Nicolaus Cappelanus sedis eiusdem aut fructuum et proventuum Camere apostolice debitorum collector aut subcollector aut alicuius ex Sancte Romane Ecclesie Cardinalium familiaris fuisset dummodo tempore datarum dicte non esset in dictis canonicatu et prebende alicui specialiter ius quesitum cum omnibus iuribus et pertinentiis suis eidem Johanni apostolica auctoritate conferri et etiam assignari.*

*canonicatus et prebenda ecclesie Zagrabiensis fuit reseruata et conferenda cum vacabunt ut, supra Alexandro Dyonisii.*³¹⁰ Međutim, Aleksandar nije ušao u posjed svojeg kanonikata, pa je 8. travnja 1358. u njegovo ime supliku uputio sam kralj Ludovik. Kralj je molio za Aleksandra Dionizijevog kanonikat zasigurno kao nagradu za njegovu vjernu službu jer je ovaj bio kraljev klerik. Osim toga, Aleksandar je u svojem posjedu već držao kanonikat i arhidakonsku čast u Egerskoj biskupiji.³¹¹ Iz kraljeve suplike za svoga klerika saznajemo da se mjesto u Zagrebačkom kaptolu ispraznilo nakon što je dotadašnji kanonik Ladislav, klerik iz Vespremske biskupije, providiran na mjesto biskupa u toj biskupiji. Aleksandar Dionizijev međutim nije dobio i proviziju koja bi potvrdno odgovorila na njegovu supliku i koja bi ga providirala na mjesto u kaptolu. Nadalje, za isti kanonikat u Zagrebačkom kaptolu natjecao se i Petar Henrikov *de Olsna*, breslauški klerik. Upravo je Petra Henrikovog papa Inocent VI. providirao na kanonikat Zagrebačkog kaptola 10. ožujka 1358. godine.³¹² Petar Henrikov je tako imao i papinu proviziju za mjesto u kaptolu, što mu je davalo bolju poziciju za stjecanje zagrebačkog kanonikata. Zbog toga Aleksandar Dionizijev, za kojega je, kako je navedeno, molio sam kralj, po svemu sudeći nije ušao u posjed kanonikata za koji se natjecao.

Problema je s realizacijom svoje provizije imao i Andrija Andrijin. Krajem 14. stoljeća ispraznilo se mjesto čazmanskog prepozita jer je dotadašnji prepozit Matija Martinov odlučio napustiti funkciju i povući se u samostan augustinaca u Budimu. Papa Bonifacije IX. je 1398. dodijelio prepozituru Čazmanskog kaptola Andriji Andrijinom, koji je u to vrijeme bio pečujski kanonik i vukovarski arhidakon, a u čast prepoziture ga je trebao uvesti zagrebački prepozit.³¹³ Međutim, Andrija nije bio uveden u tu čast sve do 1399. jer je tada papa Bonifacije IX. ponovno izdao nalog zagrebačkom prepozitu da uvede u posjed prepoziture Andriju Andrijinog. Također, saznaje se da je Andriji mjesto prepozita Čazmanskog kaptola

³¹⁰ CD XII, dok. 302., str. 403.

³¹¹ CD XII, dok. 359., str. 467.: *Item supplicat, quatenus dilecto sibi Alexandro Dyonisii clerico commensali dicti regis canonicatum et prebendam ecclesie Zagrabiensis cumque in breui sperantur vacaturi (I) per munus consecracionis apud sedem apostolicam vel alibi impendendum, venerabili patri domino Ladizlao clerico Wesprimensi, cui eadem sanctitas de dicta Wesprimiensi ecclesia prouidit, si predicto modo vel per lapsum temporis de consecrandis episcopis eosdem canonicatum et prebendam vacare contigerit, conferendos dignemini conseruare et si alias fuerint reseruati. Non obstante, quod dictus Alexander canonicatum et prebendam et archidiaconatum de Tarcza ecclesie Agriensis obtinet, et cum aliis non obstantibus et clausulis oportunitis et executoribus et cum commissione execucionis ad partes. Fiat G. Et quod transeat sine alia leccione. Fiat G. Datum Auinione, VI. idus aprilis, anno sexto.*

³¹² CD XII, dok. 352., str. 458. CD XII, dok. 353., str. 458.-459.: *Item Petro Heinric de Olsna clerico Wratislauiensis diocesis de canonicatu et prebenda. ecclesie Zagrabiensis vacantibus apud sedem apostolicam propter munus consecracionis facte Ladislao, cui etiam in ecclesia Wesprimiensis apostolica auctoritate extitit prouisum. Datum Auinione, VI. idus marcii, anno sexto.*

³¹³ MHEZ V, dok. 53., str. 64.

ranije dodijelio zagrebački biskup Eberhard Alben koji je iskoristio svoje pravo ordinarija. Vrijednost prepoziture iznosila je 100 srebrenih maraka.³¹⁴

Postotak je uspješnosti nemoguće u potpunosti odrediti, a jednako tako prikazani postotci moraju se uzeti u obzir samo uz dozu opreza. Razlog takvome stavu je svakako već spomenuta šarolikost birokratskih fraza u papinskim dokumentima koja često onemogućava posve jasnu sliku, a nju dodatno iskrivljuje i pomanjkanje kompletnog korpusa izvora. Ipak, izneseni primjeri i prikazani mehanizmi stjecanja kanonikata supliciranjem i papinim providiranjem uvelike rasvjetljavaju početno pitanje povezano uz trendove stjecanja prebendi u Zagrebačkom kaptolu, ali i ukazuju na formativne silnice identiteta kanoničkoga društva Zagrebačke biskupije. Razvoj i učvršćivanje mehanizama dodjeljivanja kanonikata putem papinih provizija imalo je jak efekt na percepciju Kurije kakvu su oblikovali pretendenti na pojedina kanonička mjesta. Siustav papinskog providiranja, kao i supliciranje pape u 14. stoljeću ukazuje s jedne strane na to kakve su bile osobne ambicije pojedinih svećenika,³¹⁵ no prikazani mehanizmi istovremeno pokazuju i to da je papinstvo primjenjivanjem svojega prava u dodjeljivanju kanoničkih mjesta postupno ucijepljivo svoj autoritet u svećeničko društvo. Jačanje papinskog autoriteta u konačnici je utjecalo na to da Kurija u očima svećenstva koje je željelo doći do prebende pojedinog kaptola postane pravo «tržište nadarbina». Ova dosljedljiva sintagma, koju je konstruirala njemačka povjesničarka Brigide Schwarz, usvojena prvenstveno u njemačkoj crkvenoj historiografiji,³¹⁶ zapravo se odnosi na Kuriju u razdoblju kasnoga srednjeg vijeka, no začetke formiranja ovakvoga «tržišta» svakako valja tražiti u 14. stoljeću. Supliciranje pape je vrhovnom svećeniku omogućavalo ostvarivanje faktičnog autoriteta čak i uz ograničena materijalna sredstva s kojima je u početku raspolagao.³¹⁷ Posjedovanje kanonikata značilo je biti dio kanoničke zajednice i imati duhovni naslov i službu, dok je prebenda bila materijalna osnovica egzistencije. Ona institucija koja je pojedincu davala upravo to, duhovni naslov i materijalne prihode, nužno se nametala kao ustanova s najvećim utjecajem na kolektivna obilježja svećeničkoga društva i obrasce njegovoga djelovanja. Bez obzira koja je vrsta provizije upućena svećenicima vidi se da je kanoničko društvo Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću percipiralo i uvažavalo Kuriju

³¹⁴ MHEZ V, dok. 71., str. 81.

³¹⁵ Usp.: Linehan-Zutschi, *Fiat A*, str. 998.

³¹⁶ Schwarz, *Klerikerkarrieren und Pfründenmarkt*, str. 249.-250. Autorica ovdje upozorava da izraz «tržište nadarbina» nikako ne uključuje moralizirajuću ili polemizirajuću komponentu, odnosno da ne želi takvoj sintagmi dati negativan prizvuk. Ovaj dosjetljivi autoričin model zapravo izvrsno oslikava upravo društvenu stvarnost i crkvenu svakodnevicu kasnoga srednjeg vijeka, pa bi svako uključivanje moralnih kategorija bilo posve anakrono. Izraz preuzima primjerice Meyer, *Der Deutsche Pfründenmarkt*; ali i autori izvan njemačke historiografije (npr. Fedeles, *Ausländer*, str. 74.)

³¹⁷ Linehan-Zutschi, *Fiat A*, str. 998.

kao centralno mjesto kojemu se trebalo obratiti radi stjecanja prebende. Time se na učinkovit način Centar kršćanskog svijeta uvlačio u svijest svećenstva i kontrolirao njegov napredak u karijeri nastojeći centralizirati ideju vrhovnog autoriteta. Odraž reformi Kurije u 14. stoljeću i sustav dodjeljivanja kanonikata ovisan o konačnom pravorijeku pape u životu kanoničkog društva Zagrebačkog kaptola vidljiv je upravo na nekoliko razina; prije svega ustanovljeni su redoviti odnosi između Zagrebačkog kaptola i samoga centra kršćanskog svijeta; svećenici pretendenti na mjesta u Zagrebačkom kaptolu prihvatili su ustanovljeni sustav stjecanja mjesta u koru; u kanoničkom se društvu ustalila ideja o Kuriji kao izvoru prebendi i rješavanju svih situacija povezanih uz njih. Kandidati za mjesta u kaptolu nisu imali negativan stav prema sistemu papinih provizija, nego su se pokušavali što više njime okoristiti.³¹⁸ Upravo je takav stav svećenstva 14. stoljeća izravno doprinosa prijenosu papinskog vrhovnog autoriteta u dubinu svijesti crkvenog društva srednjovjekovne Zagrebačke biskupije. Na oblikovanje kolektivnih karakteristika kanoničkog društva Zagrebačkog kaptola utjecale su, međutim, i druge silnice, lokalni kolatori biskupi i kraljevska kuća. Njihov je utjecaj u sustavu dodjeljivanja kaptolskih prebendi u 14. stoljeću uvelike ograničen upravo zbog jakog papinskog autoriteta u beneficijalnom (nadarbinskom) pravu, no uloga biskupa i kralja nije zanemariva. Na taj način stvarao se prostor unutar kojega je ambiciozno svećenstvo nastojalo ostvariti svoje ciljeve i u sklopu kojega se neizbježno odvijao njihov put do ostvarenja posjeda nad željenom unosnom prebendom.

3.) Uplate

O kontaktima svećenstva koje je nastojalo doći do prebende Zagrebačkog kaptola i Papinske kurije, kao i o načinu stjecanja kanonikata svjedoči i jedan vrlo zanimljiva vrsta izvora, izvještaji o ubiranju poreza od ispražnjenih nadarbina. Jedan od razloga papinskog nastojanja da se dodjele kanonikata u što većoj mjeri monopoliziraju bio je i stjecanje profita. Naime, sistem papinskih rezervacija nadarbina i providiranja na mjesta u kaptolima imalo je i svoje financijske implikacije. Najznačajniji financijski ured srednjovjekovne Papinske kurije bila je Apostolska komora, koja se, između ostalog, brinula za ubiranje papinskih poreza i upravljanje prihodima papine države. Razdoblje 14. stoljeća bilo je i doba velikih reformi poreznog sustava, a jedan od glavnih principa financijskog sustava koji je Kuriji pribavljao prihode bilo je oporezivanje nadarbenika. Prihodi od oporezovanih nadarbenika u 14. su se stoljeću skupljali lokalno, što znači da su u pojedine europske krajeve slani skupljači prihoda,

³¹⁸ O stavu svećenstva prema monopolizaciji dodjeljivanja kanonikata usp. Lepine: *A Brotherhood of Canons*, str. 33.-36.

odnosno papini kolektori.³¹⁹ Apostolska komora je ubirala plodove i od razdoblja u kojemu su pojedine nadarbine ostajale vakantne. Drugim riječima, svaki puta kada bi se pojedini kanonikat u kaptolu ispraznio, papa je požurio iskoristiti svoje pravo providiranja, te je ta kaptolska nadarbina podlijegala papinom oporezivanju.³²⁰ Od brojnih papinskih poreza u 14. stoljeću upravo su anate ili «plodovi prve godine», prihodi od nadarbina koje je dodijelo papa, bili stupovi financijske politike papinstva. Ovome su poreznom davanju podlijegali i oni kanonici čija je nadarbina spadala pod papino pravo opće ili posebne rezervacije.³²¹ Među poreznim uplatama pristojbi za prve godine vakantnih nadarbina svećenstva Ugarsko-hrvatskog kraljevstva sačuvani su podaci i o trideset i dvojici svećenika koji su dobili kanonikat u Zagrebačkom kaptolu ili su dobili rezervaciju na mjesto u toj crkvenoj instituciji. Iz uplata nije uvijek posve jasno na koji način su svećenici dobili proviziju, no u 63% slučajeva dobivamo izravnu potvrdu da su pape providirali svećenike na mjesta u Zagrebačkom kaptolu, davali im rezervacije za ta mjesta, ili potvrđivali ranije dodjele biskupa ili kraljeva. Budući da su prihodi od ispražnjenih nadarbina skupljani upravo nakon papinog providiranja, za pretpostaviti je kako su zapravo i ostali svećenici upravo preko kurije došli do provizije ili ekspektancije za mjesto u kaptolu. Bez obzira na nemogućnost utvrđivanja savršeno točnog postotka jasno je kako i uplate zorno pokazuju trend papinskog nastojanja da se njihov autoritet u dodjeli prebendi što više naglasi. Još jedan pokazatelj takvoga trenda je i broj svećenika za koje iz uplata saznajemo da su vrijeme ubiranja poreza prebendu u Zagrebačkom kaptolu imali *sub expectatione*. Naime, čak 34% svećenika iz promatranih popisa imalo je ekspektanciju na prebendu Zagrebačkom kaptola. To u praktičnom smislu znači da čak trećina svećenstva u trenutku skupljanja poreza nije ubirala prihode od svoje rezervirane nadarbine u Zagrebačkom kaptolu, nego je čekala da se prebenda u kaptolu oslobodi. Indikativan je slučaj svećenika Antuna Andrijinog iz Gore. On je u vrijeme skupljanja poreza 9. lipnja 1371. tek trebao dobiti ekspektanciju na kanonikat i prebendu Zagrebačkog kaptola.³²² U istom se popisu 7. rujna navodi kako se mjesto u kaptolu ispraznilo smrću Pavla Puhiera izvan Kurije; tada je Antunu Andrijinom potvrđena dodjela mjesta u kaptolu novom papinom provizijom.³²³ Međutim, nisu svi svećenici imali sreću kao navedeni

³¹⁹ Detaljnije o kolektorima, i subkolektorima u poglavlju o službama u Kuriji.

³²⁰ O papinskim porezima, njihovom pravu na ubiranje prihoda od vakantnih nadarbina i nastojanjima Kurije da u što većoj mjeri osiguraju prihode iz raznih europskih biskupija opširno: Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 57.-99.

³²¹ Hay, *Europe*, str. 276.

³²² MVH I/1, str. 501.

³²³ MVH I/1, str. 501. Antun Andrijin de Gorra se navodi u popisima papinih izaslanika koji su skupljali novac od ispražnjenih nadarbina 1370.-1371. godine (*Diocesis Zagrabensis anno primo domini Gregorii – 30. Decembris 1370.-29. Decembris 1371.*). Iz navoda 9. lipnja 1371. saznaje se da se Antuna treba providirati na

Antun. Naime, još veći pokazatelj toga koliko svećenika zapravo nije imalo stvarni posjed nad rezerviranom nadarbinom u Zagrebačkom kaptolu je zaključni izraz u popisima. Nakon što je gore promatrani svećenik Antun dobio ekspektanciju u uplati je navedeno *nondum obtinuit*, što izravno ukazuje kako on tada još nije stekao posjed svoje prebende. Nakon smrti Pavla Puhiera i Antunovog realnog stjecanja mjesta u kaptolu, završetak zapisa u uplati glasilo je *procedetur*, što govori o tome kako je Kurija pokretala postupak stjecanja kanoničkog *stalluma* i prihoda od prebende. U popisima se međutim izraz *nondum obtinuit* navodi u čak 50% slučajeva, a izraz *procedetur* u 22%. U uplatama svećenstva Zagrebačke biskupije samo se u jednom slučaju navodi izraz *tenetur*, što izravno ukazuje na to kako je taj svećenik već bio u stvarnom posjedu kanonikata: taj «sretnik» bio je Nikola Nikolin svećenik iz Zagrebačke biskupije o kojem iz popisa 1373.-1374. saznajemo da je svoj kanonikat s prebendom Zagrebačkog kaptola i katedralni arhiđakonat dobio nakon smrti Petra Tominog.³²⁴ Ovdje je zanimljivo konstatirati da je, usporedbe radi, «1377. papinski kolektor zabilježio kako je čak 288 provizija i 723 ekspektancije na sve vrste nadarbina u Engleskoj tek trebalo realizirati».³²⁵ Općenito se procjenjuje kako je u engleskim katedralnim kaptolima tijekom srednjega vijeka bilo 40-60% neuspješno ostvarenih provizija.³²⁶ Brojčani pokazatelji u ova dva slučaja: Engleskoj 1377. i Zagrebačkoj biskupiji u 14. stoljeću, ukazuju na opći trend povezan uz realizaciju papinskih ekspektancija. Po svemu sudeći čini se da je opći trend smjerao ka tome da se više od polovice papinskih rezervacija ne ostvari uspješno. Unatoč tome, percepcija Kurije kao centralnog mjesta u kojem će svećenik 14. stoljeća potražiti sreću ostala je nepromijenjena. Svećenstvo je bilo spremno ubaciti se na tržište crkvenih nadarbina, doći do rezervacije i sačekati dok se mjesto u odgovarajućoj crkvenoj instituciji ne isprazni.

4.) Razlozi ispražnjenosti

mjesto kanonikata s očekivanjem prebende u Zagrebačkom kaptolu: *Mandatur provideri Anthonio Andree de Gorra clerico Zagabriensis diocesis de canonicatu, sub expectatione prebende ecclesie Zagabriensis, vacantis vel vacature, V. idus Junii. Nondum obtinuit.* U istom se popisu navodi 7. rujna da je Antun providiran na mjesto Pavla Puhiera koji je umro izvan Rimske kurije, te mu se ta dodjela potvrđuje i ponovno ga se providira: *Acceptatio et provisio vigore litterarum apostolicarum facte Anthonio Andree clerico Zagabriensis diocesis de canonicatu et prebenda ecclesie Zagabriensis, tunc vacantibus per obitum Pauli Puhier, extra Curiam defuncti, fuerunt confirmate seu provisum de novo VII. idus Septembris. Procedetur.* Antun je bio svećenik iz Zagrebačke biskupije, a imenski predikat de Gorra ukazuje na to da je vjerojatno bio porijeklom s područja srednjovjekovne Gore.

³²⁴ MVH I/1, str. 505.: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Nicolao Nicolai presbitero Zagabriensis diocesis de canonicatu et prebenda ac archidiaconatu ecclesie Zagabriensis, vacantibus per obitum Petri Thome. Tenetur.*

³²⁵ Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 36.

³²⁶ Na ist. mj.

U nastojanjima da se rekonstruira put do prebende Zagrebačkog kaptola neizbježno se postavlja pitanje u kojim je slučajevima uopće bilo moguće zatražiti *stallum* u toj crkvenoj instituciji. Prilikom rasprave o mehanizmima dodjele provizija bilo je vidljivo kako su svećenici mogli zatražiti papino pismo o dodjeli kanonikata nakon ispražnjenja mjesta u kaptolu, ili su mogli zatražiti i rezervaciju mjesta koje bi se u budućnosti trebalo isprazniti. Ovdje se međutim postavlja pitanje koji su bili razlozi ispražnjenja mjesta u Zagrebačkom kaptolu 14. stoljeća te koji su razlozi bili najčešći. Treba istaknuti da je bez obzira je li svećenik nastojao doći do prebende Zagrebačkog kaptola preko pape, kralja ili lokalnog ordinarija (biskupa) on morao pričekati da se mjesto u ovoj crkvenoj instituciji prvotno isprazni. U 14. stoljeću glavni razlog ispražnjenosti kanoničkog mjesta bila je smrt jednog člana kaptola. Da je smrt prethodnika najčešći razlog ispražnjenosti kanonikata ne treba čuditi budući da je to bio i najčešći razlog ispražnjenosti nadarbina općenito.³²⁷ Upravo po smrti pojedinog kanonika, njegovo bi mjesto automatski postalo vakantno i postajalo bi objekt želje pojedinih svećenika. U papinim izravnim provizijama i ekspektancijama u onim slučajevima gdje znamo razlog ispražnjenosti ili buduće ispražnjenosti, smrt prethodnika je kao razlog vakancije navedena u 55% slučajeva. U uplatama za vakantne nadarbine u slučajevima gdje je poznat razlog ispražnjenosti smrt se navodi u 67% slučajeva. U suplikama je smrt u 7% slučajeva navedena kao razlog zbog kojeg se suplicira vakantni kanonikat. U čitavom je sustavu bilo važno i naglasiti gdje je dotadašnji vlasnik kanonikata umro: u Kuriji ili izvan nje. Ukoliko je prethodnik umro izvan Papinske kurije, što je zapravo najčešći slučaj, tada je lokalni donator imao pravo imenovanja pojedinca na kanonikat.³²⁸ Drugi razlog ispražnjenosti mjesta u Zagrebačkom kaptolu bila je promocija prethodnika na neko bolje mjesto u crkvenoj hijerarhiji. U provizijama je 30% svećenika dobilo posjed ili rezervaciju mjesta u Zagrebačkom kaptolu nakon što je prethodnik promoviran na mjesto biskupa, a 10% nakon promocije prethodnika na bolje mjesto u drugom kaptolu. Ukupno je dakle 40% svećenika dobilo proviziju u kojoj se navodi promocija prethodnika kao razlog ispražnjenosti. Promocija je u 33% slučajeva bila razlog naveden u uplatama za vakantne nadarbine, dok se u suplikama navodi da su svećenici u 27% slučajeva tražili kanonikat nakon promocije prethodnika. Posebice je indikativan primjer Luke Aleksijevog. On je prvo suplicirao papu Klemeta VI. 1342. da mu rezervira mjesto lektora u Zagrebačkom kaptolu nakon što je dotadašnji lektor Jakov Šimunov bio promoviran na mjesto prepozita Bačkog kaptola.³²⁹ Papa je njegovu

³²⁷ Usp. Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 142.

³²⁸ Usp. Neralić«... tibi qui ut asseris», str. 162.

³²⁹ ASV, Reg. Suppl. 1, f. 206v. Avignon, 1342. 15. rujna.

molbu i odobrio standardnom formulom *Fiat R.*, nakon čega mu je podjelu lektorata i potvrdio.³³⁰

Osim što su svećenici pretendenti na mjesto u kaptolima stupali papinim providiranjem, ili pak preko biskupskog kolacioniranja i kraljevog prava prezentacije (o njima će više riječi biti u narednom tekstu), postojala je mogućnost rezignacije te zamjene kanonikata i nominacije u slijedu.³³¹ Međutim, u zaposjedanju kaptolskih prebendi na području ugarskoga crkvenog uređenja ovi «alternativni» načini zaposjedanja nisu igrali veliku ulogu.³³² Ispražnjenje mjesta u Zagrebačkom kaptolu rezignacijom prethodnika na službu u provizijama bilježimo u 5% slučajeva. Rezignacija u uplatama na vakantne nadarbine i suplikama nije zabilježena, nego je nalazimo u jednoj papinoj proviziji. Riječ je o već spominjanom slučaju Andrije Andrijinog i njegovog prethodnika Matije Martinovog sa samog kraja 14. stoljeća. Papa Bonifacije IX. je 1398. dodijelio prepozituru Čazmanskog kaptola vukovarskom arhiđakonu Andriji Andrijinom. To se mjesto ispraznilo jer je dotadašnji čazmanski prepozit (Matija) odlučio napustiti funkciju i povući se u samostan augustinaca u Budimu.³³³ Sa stanovišta Kurije i kanonskog prava ta bi rezignacija pripadala kategoriji rezignacija u kojoj kandidat koji se odriče kanonikata nema kontrolu nad time tko će ga naslijediti. Osim takvoga tipa rezignacije postojale su i one kod kojih je postojalo ciljano prenošenje rezerviranog kanonikata s poznatog prethodnika na poznatog nasljednika. Ova se kategorija rezignacija dalje može podijeliti na dvije potkategorije. Prva je *resignatio in favorem tertii*, pri čemu se vlasnik kanonikata odriče svoje nadarbine u korist poznatog kandidata, a druga je rezignacija zamjenom (*resignatio causa permutationis*).³³⁴ Izvori nam daju tek jedan, ali indikativan, primjer o zamjeni kanonikata. 8. travnja 1357. papa Inocent VI. je čazmansku prepozituru rezervirao Vilimu Petrovom de Czaberii. Naime, dotadašnji prepozit Ladislav izabran je za vespremskog biskupa, a čazmanska prepozitura je nakon njegovog posvećenja trebala ostati vakantna.³³⁵ S obzirom da Ladislava nalazimo na časti vespremskog biskupa 1358. 27. ožujka,³³⁶ vjerojatno sve do tada čazmanska prepozitura nije

³³⁰ MCZ I, dok. 180., str. 157.

³³¹ Lepine navodi razmjenu: «It was, indeed, almost impossible for a cleric to obtain a canonry or dignity without the support of the bishop, king, pope, or another patron. There was, however, one other route open to him: to exchange his benefice for a canonry.» Isti, *A Brotherhood of Canons*, str. 37.; dok Fedeles ističe i ostale gore navedene načine – usp. Isti, *Ausländer*, str. 74.

³³² Fedeles, *Ausländer*, str. 74.

³³³ MHEZ V, dok. 53., str. 64.

³³⁴ Opširnije: Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 198.-199.

³³⁵ CD XII, dok. 302., str. 403.: *Prepositura Chasmensis Zagradiensis diocesis cum vacabit per munus consecracionis impendendum Ladizlao electo Wesprimiensi fuit reseruata conferenda Wilhelmo de Czaberii. VI. idus aprilis.*

³³⁶ HC I, str. 524.

dobila novog posjednika. U međuvremenu je Vilim Petrov obavio zamjenu svoje prepoziture. Naime, iz papine isprave od 14. srpnja 1357. saznajemo da se Stjepan Nikolin Treutel zamijenio s Vilimom Petrovim za prepoziture. Prvo je Vilim Petrov držao čazmanski prepozituru, a Stjepan Nikolin egersku, ali su se ova dva svećenika zamijenila za te časti.³³⁷ Tri godine kasnije, 1360., Stjepan Nikolin Treutel je molio papu za oprost zbog učinjene zamjene prepozitura. Naime, iz njegove molbe saznajemo da je Stjepanu bila dodijeljena (rezervirana) egerska prepozitura, a da je Vilimu Petrovom bila dodijeljena čazmanska prepozitura nakon promocije i posvećenja Ladislava na vespremsku biskupiju, ali su se na želju kralja njih dvojica zamijenili za prepoziture. Zbog toga je Stjepan molio papu apsolutiju od toga čina, i isto tako molio papu da mu dodijeli čazmansku prepozituru na ispravan način.³³⁸ Budući da se kralj umiješao u čitav slučaj, i da su Vilim i Stjepan zaobišli Kuriju, bilo je potrebno obratiti se papi kako bi se taj čin ispravio, što ponovno potvrđuje papinu moć, autoritet i kontrolu u čitavom sistemu raspologanja kanonikatima.

Biskupsko kolacioniranje

Tkalčićeva tvrdnja da su kanonike ispočetka postavljali samo zagrebački biskupi, ali počevši od druge polovice 13. stoljeća počela je i rimska Stolica «polako podjeljivati kanonikate, i premještati kanonike, i rezervirati ih»,³³⁹ jedna je od rijetkih historiografskih ocjena uloge lokalnog kolatora u sistemu dodjeljivanja prebendi. U Statutima Zagrebačkog

³³⁷ CD XII, dok. 317., str. 418.: *Ex causa permutationis fuit prouisum Guilelmo Petri de prepositura Agriensi. Et Stephano Nicolai Treutel de prepositura ecclesie Chasmensis Zagrabiensis diocesis. II. idus iulii.*

³³⁸ CD XIII, dok. 34., str. 47.-48.: *Significat sanctitati vestre deuotus vester Stephanus Nicolai Treutel, quod olim ipsa sanctitas eidem Stephano de prepositura ecclesie Agriensis, tunc vacante et collacioni vestre reseruata, et Guilelmo Petri de prepositura ecclesie Chasmensis Zagrabiensis diocesis, que tunc per promocionem. factam de domino L nunc episcopo Wesprimensi ad ecclesiam Wesprimensem et munus consecracionis impendendo eidem vacare sperabatur per dimissas litteras apostolicas prouideri mandauit. Cum autem domino regi Vngarie plus redderetur acceptum, quod Stephanus Chasmensis et Guilelmus Agriensis prefatas preposituras haberent, idem Stephanus timens, ne ipsius regis indignacionem incurreret, si eius in hac parte beneplacito contraireret, dicte prepositure Agriensis, vigore dictarum litterarum sibi collate, possessionem occasione huiusmodi omittens recipere, Chasmensem de facto, quamuis de illa prefato Guilelmo vigore prefati mandati apostolici nulla collacio facta foret, et Guilelmus predictus Agriensem, ecclesiarum preposituras predictas receperint, ipseque Stephanus dictam preposituram Chasmensem nulla alia interueniente collacione legitima pacifice possedit et possidet fruetusque percipiens ex eadem. Quare humiliter supplicat idem Stephanus, quatenus eundem inhabilitare(l) et infamie maculam, si quam ex premissis seu eorum occasione contraxerit, dignemini totaliter abolere et fructus per eum ex dicta prepositura perceptos sibi remittere de gracia speciali ac de dicta prepositura Chasmensi adhuc premissis vel alias quouismodo vacante, que curata et principalis in ipsa ecclesia dignitas esse dinoscitur, eidem Stephano providere de nouo, presertim cum idem Stephanus adhuc paratus sit cedere omni iuri sibi competenti in prepositura Agriensi predicta, non obstante, quod in Strigioniensi et Agriensi ecclesiis canonicatus obtinet et prebendas, et cum aliis clausulis opportunis et executoribus ut in forma. Fiat et restituat fructus perceptos G. Sine alia leccione. Fiat G. Datum apud Villam Nouam Auinionensis diocesis, XVII. Kalendas septembris, anno octauo.*

³³⁹ Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. cxiv.

kaptola stoji da je pravo imenovanja članova kaptola pripadalo zagrebačkim biskupima,³⁴⁰ ali je u stvarnosti praksa dodjeljivanja kanonikata bila mnogo kompleksnija. Četrnaesto je stoljeće ograničilo biskupsku ulogu u čitavom nadarbinskom sustavu, barem što se tiče Zagrebačke biskupije, no njihovo pravo ordinarija ipak je bilo sastavni dio dodjeljivana duhovnih službi. Naime, unatoč tome što je Papinska kurija uvelike monopolizirala dodjelu kanonikata Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću, ipak je kandidatima za mjesta u toj crkvenoj instituciji dodatnu prednost donosila povezanost s lokalnim, zagrebačkim biskupom. Zagrebački biskupi kanonikate su mogli dodjeljivati pravom redovitog/ordinarnog kolacioniranja, nastupajući na taj način u svojstvu lokalnog ordinarija. Pravo kolacioniranja osnovno je «pravo biskupa na podjeljivanje ispražnjenih malih nadarbina, pravo koje proistječe iz njegova prava jurisdikcije koje vrši sam, bez sudjelovanja trećih osoba, *collatio libera*.»³⁴¹ Tendencija Kurije prema apsolutnoj dominaciji u dodjeli prebendi utjecala je na promjenu odnosa u lokalnim biskupijama, omogućavajući klericima da zaobiđu biskupa na svome putu do mjesta u kaptolu. Međutim, veliki broj svećenika ipak nije imao mnogo šanse u stjecanju provizije na mjesto u kaptolu ako iza sebe nije imao utjecajnu osobu: kralja, biskupa, lokalnu aristokraciju ili kardinala.³⁴² Unatoč tome što su jačanjem papinog utjecaja u mehanizmu dodjeljivanja kanonikata najviše mogli izgubiti upravo biskupi koji su time izravno ostajali bez mogućnosti potpune kontrole nad svećenstvom na području vlastite dijeceze, lokalni su prelati ipak mogli imati koristi od takvog sustava jer su pape u svojim provizijama često odgovarali na biskupske molbe u korist pojedinog kandidata, što je i biskupima donosilo korist.³⁴³ U tome kontekstu Andreas Meyer postavlja vrlo zanimljiva pitanja: što bi jedan savjetnik mogao savjetovati mladom ambicioznom kasnosrednjovjekovnom svećeniku u planiranju karijere i kojim bi se instancama svećenik morao obratiti kako bi stekao odgovarajuću nadarbinu u što kraćem roku.³⁴⁴ Meyer zatim ističe da se princip dodjele kasnosrednjovjekovnih nadarbina razvio u međuprostoru između lokalnih tradicija i univerzalnog kanonskoga prava, koje se pod vodstvom pape ubrzano

³⁴⁰ MHEZ II, str. 13.: ... *quorum canonicatum collatio cum suis iuribus et prebendis, et etiam dignitatum, personatum ac officiorum eiusdem ecclesie pertinet ad dominum nostrum episcopum zagrabiensem...*

³⁴¹ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 110.

³⁴² Usp. Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 35.: «The majority of clerics had little chance of receiving a provision without an influential patron as few were important enough to make a petition in their own right. Patrons were as vigorous as clerics in pursuit of provisions. Chief among them was the king and other members of the royal family who secured the largest number of provisions. The lay nobility were as zealous, though on a smaller scale. Bishops, abbots and cardinals joined them in making requests for their clerks and relatives. The granting of provisions to bishops was one way of responding to their complaints about them.»

³⁴³ Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 35.

³⁴⁴ Meyer, *Spätmittelalterliches Benefizialrecht*, str. 247.

razvijalo od 12. stoljeća.³⁴⁵ Prema tome, Meyerov model odnosa Centra i regije zasniva se na postavci kako je kasnosrednjovjekovno dodjeljivanje crkvenih nadarbina ovisilo s jedne strane o Papinskoj kuriji, a s druge o kolacioniranju lokalnih biskupa. Recipročni su se utjecaji međudjelovanja Papinske kurije i redovnog darovatelja (biskupa ordinarija) naročito jasno odražavali upravo u popunjavanju katedralnih i kolegijalnih crkava već od 13. stoljeća.³⁴⁶ S obzirom na to, sustav dodjeljivanja crkvenih nadarbina tvorio je međuprostor papinog prava na providiranje svećenika i prava biskupskog dodjeljivanja časti u crkvama. Upravo se u tom međuprostoru našao i svaki kasnosrednjovjekovni svećenik na putu do ostvarenja svoje prebende,³⁴⁷ pa tako i svećenik pretendent na mjesto u Zagrebačkom kaptolu. U provizijama za mjesta u Zagrebačkom kaptolu kolacioniranje se spominje u 10% slučajeva. To potvrđuje opći trend prema kojemu su svećenici prebendu Zagrebačkog kaptola mnogo češće dobili izravno od pape ili rezervacijom kanonikata, no ipak ukazuje i na to da biskupov utjecaj nije u potpunosti nestao. Isto tako, ne smije se zaboraviti već ranije navedeni mehanizam koji je predviđao da u slučaju smrti prethodnika na željenom mjestu i kaptolu izvan Papinske kurije (dakle na području domaće biskupije), što je i najčešći slučaj, pravo imenovanja na mjesto u kaptolu ima upravo lokalni donator. Tako je Ivan Grgurov do 1398. držao kanonikat s prebendom Zagrebačkog kaptola, s prihodom od 60 zlatnih florena. Nakon smrti dotadašnjeg kantora Zagrebačkog kaptola Nikole, koji je umro *extra Romanam Curiam*, ta je čast dodijeljena Ivanu Grgurovom. S obzirom da je Nikola umro izvan Papinske kurije, zagrebački biskup je iskoristio svoje pravo ordinarija te je on dodijelio tu čast Ivanu Grgurovom (*cantoriam predictam sic vacantem eidem Iohanni auctoritate ordinaria contulit*). Papa je nakon toga izdao pismo kojim se nalaže oficijalu Zagrebačke biskupije da u posjed kantorije, vrijedne čak 100 zlatnih florena, uvede Ivana Grgurovog.³⁴⁸ Ne zaboravimo i to da se lokalni kolator biskup mogao ranije zauzeti za pojedinog klerika, lobirati za njega, te da je papa izdao tek potvrdnu proviziju u korist biskupskog kandidata. Prema tome, može se s razlogom pretpostaviti kako je lokalni biskup imao veliku ulogu u procesu dodjeljivanja kanonikata Zagrebačkog kaptola, ali je tendencija u ovome razdoblju bila dobiti potvrdu, konačnu sankciju utvrđenog posla, od Kurije.

³⁴⁵ Isto, str. 248.

³⁴⁶ Isto, str. 256.-257.

³⁴⁷ Više: Isto, str. 247.-262. Autor nadalje upozorava da se nikako ne smije pretpostaviti kako je stvaranje ovakvoga stanja u dodjeljivanju crkvenih beneficija od samoga početka planirano i da je podrazumijevao statičnost tijekom stoljeća. Naprotiv, on upozorava kako je čitav proces stvaranja takvoga «međuprostora» bio izrazito dinamičan i ovisan o crkveno-društvenim povijesnim mijenama (usp. str. 248.-249.; str. 256.-257.).

³⁴⁸ MHEZ V, dok. 56., str. 66.-67.

Uplate također daju zanimljive podatke o odnosu kolacioniranja i providiranja kandidata na mjesta u Zagrebačkom kaptolu. U popisima i računima skupljanja papinskih prihoda na prvu godinu ispražnjenih nadarbina 1365.-1366. saznajemo da je Nikola Mihovilov došao na mjesto zagrebačkog prepozita kolacioniranjem zagrebačkog biskupa, i to nakon smrti prethodnog prepozita Jakova. Apostolska je stolica to mjesto Nikoli rezervirala, a zatim kolacioniranje i potvrdila.³⁴⁹ No, zanimljivo je da je to jedini slučaj iz kojeg izravno saznajemo da je upravo zagrebački biskup iskoristio svoje pravo ordinarija. Formula koja ukazuje da je iskorišteno pravo dodjeljivanja autoritetom ordinarija te da je papa svojim autoritetom potvrdio kolacioniranje, *collatio et provisio facte auctoritate ordinarii*, navodi se u 22% slučajeva. Tako primjerice znamo da je Blaž Matejev svećenik iz Vesprenske biskupije svoj kanonikat s prebendom te kustodiju u Zagrebačkom kaptolu stekao kolacioniranjem i pravom providiranja ordinarija (*Collatio et provisio auctoritate ordinarii*), međutim ne dobiva se definitivna potvrda da je to kolacioniranje učinio zagrebački biskup.³⁵⁰ U nastavku se navodi da je papa te dodjele kolacioniranjem i ordinarnim providiranjem potvrdio: *fuerunt confirmate*, pa je u svakom slučaju konačna svećenikova sudbina ovisila o papinom pravorijeku. Ovdje treba napomenuti i to da je papina *plenitudo potestatis* u dodjeljivanju nadarbina opravdavana i idejom kako je papa univerzalni ordinarij odnosno biskup, kojemu je povjerena skrb za upražnjavanje prelatskih mjesta, kao i mjesta u kaptolu.³⁵¹ Ne zaboravimo da su ovi porezi iz kojih crpimo primjere nametani upravo na one kanonikate koje je dodjeljivao sam papa, tako da izostanak navoda o tome kako je pojedini biskup iskoristio pravo ordiniranja, a u uplatama se ipak navodi da je ordinarno pravo iskorišteno, zapravo može značiti i to da je sam papa nastupio kao vrhovni ordinarij. Razlog činjenici da u velikom broju dokumenata ne saznajemo koji je biskup iskoristio svoje ordinarno pravo leži upravo u tome što kolacioniranje nije bilo nužno ograničeno samo na djelovanje biskupa. Pravo biskupovog postavljanja kandidata, odnosno biskupskog kolacioniranja tek je uže značenje čitavog sustava koji se povezuje uz kolacioniranje. Osim što je izraz *collatio* označavao slobodno biskupsko dodjeljivanje nadarbina, pa samim time i kanonikata, on je označavao i «papinsku proviziju nadarbina kroz predstavljanje i izbor kandidata...».³⁵² Ako to uzmemo u obzir onda formula *collatio et provisio auctoritate ordinarii* postaje potpuno jasna – to je bio još jedan izričaj papine centralizacije dodjeljivanja kanonikata.

³⁴⁹ MVH I/1, str. 499.

³⁵⁰ MVH I/1, str. 504.

³⁵¹ Opširnije: Hay, *Europe*, str. 270.-271.

³⁵² Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 110.

Nadalje, u svom širem i u kasnosrednjovjekovnom značenju, kolacioniranje je zapravo označavalo kompleksan postupak stjecanja nadarbine koja je mogla uključivati nekoliko crkvenih instancija. Biskupsko je pravo ordinarija moglo prijeći i na druge instance u biskupiji, poput samog kaptola.³⁵³ Pravo kolacioniranja mogli su koristiti i kardinali arhiprezbiteri na čelu pojedinog kaptola, što je bio slučaj u rimskim bazilikama Sv. Ivan Lateranski i Sv. Maria Maggiore.³⁵⁴ Jednako tako, pravo predavljanja svjetovnog svećenstva na župne crkve u srednjem su vijeku imale i mnoge redovničke zajednice. Augustinski regularni kanonici u prioratu Plympton (JZ Engleska) imali su pravo predavljanja svjetovnog svećenstva na nadarbine župnih crkava te je priorat po tome pitanju do 14. stoljeća pretekao sve ostale redovničke kuće u biskupiji Exeter. Početkom 14. stoljeća ovaj je priorat imao pravo imenovati svećenike na čak 18 crkava, te su njezin prior i kanonici često sudjelovali u pronalaženju klerika koji su trebali popuniti pojedinu nadarbinu.³⁵⁵ Osim toga, zanimljivo je da iz suplike od 1350. saznajemo kako je papa Klement VI. kandidatu za mjesto u Zagrebačkom kaptolu Ivanu Peliosu, dozvolio i da kolacioniranjem benediktinskog prvaka iz Albijske dijeceze stekne i kakvu tamošnju nadarbinu.³⁵⁶ Čitav postupak kolacioniranja bio je ključan u, Meyerovim rječnikom, međuprostoru redovnog darovatelja (ordinarija) i Papinske kurije, odnosno osnovnim sastavnicama kasnosrednjovjekovnog beneficijalnog prava. Biskup je preko svog prava ordinarija zapravo mogao kolacionirati kandidata na duhovnu čast u kaptolu, odnosno kanonikat, no čitav postupak uključivao je također i druge postupke: prije svega postupak predavljanja kandidata na mjesto u kaptolu koje je mogao učiniti biskup ili pak lokalni svjetovni patron; ali, kako je vidljivo iz izvora, postupak je svoj epilog dobivao u papinoj *confirmatio* za obavljeno kolacioniranje. O tome da je papa u većoj mjeri centralizirao dodjelu nadarbina u 14. stoljeću, kao i prožimanje prava triju instancija – kralja, biskupa i pape u čitavome postupku dodjele kanonikata, svjedoči i primjer iz 1352. godine. Kralj Ludovik se te godine zauzeo za svoga vicekancelara (kasnijeg kancelara) zagrebačkog biskupa Nikolu. Kralj je naime molio papu da kraljevom «dragom savjetniku» biskupu Nikoli dopusti dodijeliti nadarbine dvanaestorici svećenika iz svoje vlastite

³⁵³ Usp. Paul Hinschius, *System des katholischen Kirchenrechts*, sv. II., Berlin, 1871. str. 43.

³⁵⁴ Usp. Rehberg, *Die Kanoniker*, str. 62. To je u ovim rimskim bazilikama bio jedan od načina ostvarivanja socijalne kontrole u Rimu. Kardinali na najvišoj časti tamošnjih kaptola, onaj arhiprezbiter, na taj su način bili u mogućnosti kolacioniranjem postavljati svoje rođake na kaptolska mjesta i time im osiguravati unosne prebende. Tom se mogućnošću naročito koristila obitelj Collona. Više: Isto, str. 68.

³⁵⁵ O korištenju prava predavljanja svjetovnog svećenstva na župne beneficije vidi studiju: Allison D. Fizzard, *The Incumbents of Benefices in the Gift of Plympton Priory, 1257-1369*, *Medieval Prosopography*, vol. 25 (2004.), str. 75.-100.

³⁵⁶ CD XI, dok. 434., str. 573.-574.

biskupije.³⁵⁷ Papa je pozitivno odgovorio na molbu, ali je indikativno što se sam biskup preko kralja morao prvotno izboriti za primjenu svojeg prava ordinarija.

Pravo predstavljanja: kralj i kraljevska kurija

Nastojanjima papinstva oko centralizacije i monopolizacije dodjeljivanja nadarbina nije se smanjivao samo utjecaj lokalnog ordinarija prilikom upražnjavanja kanoničkih mjesta, nego također i utjecaj ugarsko-hrvatskih kraljeva. Općenito gledano, kada je god kralj bio dovoljno jak on je koristio priliku da utječe na dijecezansku politiku, naročito se uplićući u izbor prelata. Tijekom razvijenoga srednjeg vijeka idealna je situacija za kralja bila ta u kojoj je mogao lokalnome katedralnom kaptolu ili samome papi predložiti svoga kandidata za biskupa. Na taj način je kralj ostvarivao svoju moć u dijecezama na području njegove monarhije, ali istovremeno nije odricao papi i lokalnim kaptolima teoretsko pravo izbora prelata.³⁵⁸ Ugarsko-hrvatski su kraljevi također nastojali imati mogućnost intervencije u sustavu dodjeljivanja katedralnih prebendi jer su na taj način nagrađivali dvorske klerike ili svećenstvo uključeno u razne kraljevske službe. Svećenicima koji su bili bliski kraljevom dvoru kaptolske su prebende bile naročite zanimljive upravo zato što su ih mogli držati ne rezidirajući u samoj biskupiji, pa im je takva nadarbina zapravo donosila dodatne prihode.³⁵⁹ Međutim, i u slučaju da je kralj želio iskoristiti pravo patronata i postaviti svojeg kandidata na mjesto u Zagrebačkom kaptolu, u 14. je stoljeću procedura morala proći preko Kurije. Drugim riječima, ako je kralj na mjesto u Zagrebačkom kaptolu želio postaviti kandidata kojemu bi katedralna prebenda bila nagrada za vjernu službu u kraljevoj kuriji, konačna potvrda morala bi stići od vrhovnoga svećenika katoličkog svijeta.

Kraljevi su svoje pravo dodjeljivanja prebendi temeljili na patronatskom pravu i pravu predstavljanja kandidata.³⁶⁰ U srednjovjekovlju je borba laičke i duhovne vlasti bila jedno od dominantnih obilježja, što se očitovalo i u pravnim dilemama oko toga koju ulogu treba imati lokalni patron, odnosno laik, u sustavu dodjeljivanja duhovnih službi. Jačanje crkvene države u 12. stoljeću i njezino postupno oblikovanje u papinsku monarhiju³⁶¹ utjecalo je i na to da se vodeći kanonski stručnjaci pozabave pitanjem uloge svjetovnih lica u dodjeljivanju nadarbina. Upravo je 12. stoljeće donijelo jasniju definiciju uloge lokalnih svjetovnih patrona, koji su

³⁵⁷ CD XII, dok. 72., str. 106.-108.

³⁵⁸ Hay, *Europe*, str. 269.

³⁵⁹ Usp. Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 25.

³⁶⁰ Uz napomenu da su se u srednjovjekovlju ova dva prava često i izjednačavala. Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 118.

³⁶¹ O oblikovanju papinska države u pravu srednjovjekovnu monarhiju detaljno pogledati: Colin Morris, *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*, Oxford, 1989.

ostali uključeni u sustav dodjeljivanja nadarbina, ali su postali ovisni o crkvenim instancijama, biskupu i papi.³⁶² Konačan uspjeh papinske reformacijske politike u razvijenom srednjem vijeku naročito se dobro očitovao upravo u 14. stoljeću kada se patronima jamči tek ograničeno pravo predstavljanja kandidata: «pisma predstavljanja» kandidata na odgovarajuće mjesto patron bi slao lokalnom biskupu ili metropolitu, tražeći od njih da se kandidatu dodijeli traženo mjesto.³⁶³ Ugarsko-hrvatski kraljevi su u 14. stoljeću nastojali imati određenu ulogu u postavljanju kandidata na kaptolske časti, no tek u 15. stoljeću oni stječu jači položaj naspram papinstva. Tek se u Sigismundovo vrijeme kraljevska kuća čvršće postavlja u pitanju investiture na kaptolske i biskupske časti. Naime, Anžuvinci su uspijevali imati kontrolu nad imenovanjem crkvenih dostojanstvenika sve do osamdesetih godina 14. stoljeća,³⁶⁴ što znači da su imali jak utjecaj i na dijecezanske crkvene prilike općenito. No, tek početkom 15. stoljeća kraljevska se politika u pitanjima investiture zaoštrava. U Sigismundovo se vrijeme općenito počelo zauzimati negativan stav prema onima koji su do svojih mjesta došli papinom provizijom – pa se počinje inzistirati na tome da ti svećenici, tzv. *bullati*, mogu steći svoju crkvenu nadarbinu jedino ako su je prethodno primili od patrona (samog kralja) o čemu svjedoči dekret iz 1397.: *Preterea beneficia ecclesiastica bullati acceptare non valeant, nisi illi, quibus per patronos ipsarum ecclesiarum ipse ecclesie conferuntur.*³⁶⁵ Sam je vladar 1404. izdao dekret «*placetum regium*» u kojemu stoji kako se nadarbine ne mogu držati bez odobrenja kralja te da niti jedan dekret ili presuda iz Rima nisu mogli stupiti na snagu ako nisu dobili kraljevo odobrenje.³⁶⁶ Kralju je 1417. uspjelo od kardinala okupljenih na saboru u Konstanzi dobiti potvrdu na kraljev «nadpatronat» ili «vrhovni» patronat (*ius supremus patronatus*). Ovo je pravo značilo da vladar i njegovi nasljednici imaju pravo dodijeliti sve crkvene nadarbine u kraljevstvu sv. Stjepana.³⁶⁷ Zbog toga su kraljevi u 15. stoljeću i dalje primijenjivali svoje pravo patronata što se naročito vidjelo u politici prema postavljanju

³⁶² Opširan pregled povijesti patronatskog prava donosi: Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 111.-120.

³⁶³ Opširnije: Isto, str. 142.-144.

³⁶⁴ Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 114.-115.

³⁶⁵ DRMH 1/II: listopad, 1397., čl. LVII., str. 25.: Usp. i: Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 115.

³⁶⁶ DRMH 1/II: 6. travnja, 1404., str. 30.: ... *ut nullus bullatus auctoritate videlicet apostolica vel alia quavis preterquam nostra, sine nostro speciali consensu et assensu beneficia curata vel non curata, cuiuscunque valoris existant, olim, uti percepimus, vigore litterarum apostolicarum vel legatorum eius seu aliorum quorumcunque prelatorum acceptari et assequi solita acceptare, assequi et etiam tempore disturbitorum proxime preteritorum regni nostri assecuta et obtenta possidere, retinere et habere... nullas quoque litteras apostolicas et rescripta, cuiuscunque tenoris seu legatorum, cardinalium, auditorum ac iudicium, officialium et executorem quorumcunque, sive in Romana curia, sive extra eandem, cuiuscunque tenoris, roboris, firmitatis et comminationis existant, tam in causis beneficalibus, quam in aliis quibuscunque causis litigiosis, criminalibus vel prophanis emanatas vel obtenta valeat atque possit, auctoritate regia supradicta irritum decernentes et inane, si contra hec per quempiam scienter vel ignoranter contigerit attemptari, contradictores denique et huic decreto repugnare attemptantes crimen lese maiestatis incurrere et irremissibiliter volumus condigna ultione puniri.* Usp. i: Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 115.

³⁶⁷ Fedeles, Ausländer, str. 79.; usp. i: Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 115.

biskupa.³⁶⁸ No, u 14. je stoljeću kraljeva intervencija u postavljanju kandidata na mjesta u Zagrebačkom kaptolu po svemu sudeći bila ograničena na mogućnost prezentacije lokalnom ordinariju, odnosno zagrebačkom biskupu ili pak kaločkom metropolitu. Točan utjecaj kraljevskoga patronatskog prava/prava prezentacije kandidata općenito u srednjem vijeku vrlo je teško ustanoviti, no očito je kako je veza s kraljevskim dvorom mogla doprinijeti ostvarenju bolje startne pozicije u stjecanju kanonikata.³⁶⁹ U izvorima ne nalazimo veliki broj slučajeva u kojima su kraljevi koristili svoje pravo predstavljanja na mjesta u Zagrebačkom kaptolu: u provizijama bilježimo 8% slučajeva u kojima je iskorišteno kraljevsko pravo prezentacije, a u uplatama nalazimo tek jedan slučaj. Patroni su imali pravo predstaviti biskupu svoga kandidata u slučaju ispražnjenosti mjesta zbog smrti prethodnika, ili pak ispražnjenjem zbog ostavke prethodnika.³⁷⁰ Po tome je pitanju naročito indikativan primjer Stjepana sina pok. Stjepana iz Krka, klerika Krčke biskupije. Negdje u razdoblju 1367. ili najkasnije početkom 1368. kralj Ludovik Anžuvinac je nastojao osigurati mjesto u Zagrebačkom kaptolu navedenome Stjepanu, koristeći svoje pravo prezentacije kandidata. Kanonikat i prebenda u Zagrebačkom kaptolu, kao i komarnički arhidakonat ispražnjeni su smrću Pavla Matejevog izvan Papinske kurije, pa se otvorila prilika za Stjepana iz Krka. Zanimljivo je kako kralj Ludovik nije kandidata predstavio lokalnom zagrebačkom biskupu, nego metropolitu, kaločkom nadbiskupu. Metropolit je po svemu sudeći odobrio predstavljenog kandidata, a nakon toga je papa potvrdio čitav posao i izdao novu proviziju Stjepanu Stjepanovom.³⁷¹ U slučaju Andrije Ivanovog iz Graza klerika iz Salzburške nadbiskupije, ponovno se očituje pravo kraljevog predstavljanja. Ovaj je klerik po svemu sudeći bio u vezi s kraljevim dvorom, jer je kralj Sigismund krajem 14. stoljeća koristeći svoje pravo predstavljanja kandidata njemu nastojao osigurati prebendu Zagrebačkog kaptola. Naime, nakon što se ispraznilo mjesto u Zagrebačkom kaptolu smrću Barnabe Mikinog izvan Rimske kurije 1399., njegov je kanonikat s prebendom dobio upravo Andrija Ivanov. Kralj Sigismund je iskoristio svoje pravo patronata lokalnom ordinariju, zagrebačkom biskupu u zakonitom roku predstavio Andriju kao odgovarajućeg kandidata na ispražnjeno mjesto.

³⁶⁸ Usp. Fügedi, *Hungarian bishops*, str. 376.

³⁶⁹ Usp. Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 26.-27.

³⁷⁰ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 118.

³⁷¹ MVH I/1, str. 500.: U popisima i računima skupljanja papinskih prihoda na prvu godinu ispražnjenih nadarbina spominje se: (Diocesis Zagrabienensis anno VI. domini Urbani quia de V. nichil. – 28. Octobris 1367.-27. Octobris 1368.) *Presentatio facta per dominum Ludovicum regem Ungarie de Stephano quondam Stephani de Vegla clerico Veglensis diocesis ac archidiaconatum de Leamarcha in ecclesia Zagabriensi ac canonicatum et prebendam ipsius ecclesie, vacantes per obitum Pauli Mathei, extra Curiam Romanam defuncti, domino archiepiscopo Colocensi, loci metropolitano loci (?) diocesis remoti agente, que beneficia possidet pacifice, fuit confirmata vel provisum de novo III. nonas Februarii. Non obtinuit, qua petitio non fuist ista.*

Nakon toga je biskup svojim pravom ordinarija dodijelio Andriji ovaj kanonikat s prebendom. Kako bi čitav posao oko njegovog stjecanja mjesta u Zagrebačkom kaptolu bio pravovaljano zaključen, konačni je pravorijek morao dati papa. A papa Bonifacije IX. odobrio je opisanu dodjelu, da bi zatim i izdao mandat za uvođenjem Andrije u posjed kanonikata Zagrebačkog kaptola.³⁷²

Niski postotci kraljeve intervencije u sustavu stjecanja kanonikata u Zagrebačkom kaptolu ukazuje na to kako je ovaj način stjecanja kaptolskih mjesta bio u manjoj mjeri raširen, nego što je to bilo putem izravnih papinih provizija, no ipak ne treba umanjivati kraljev utjecaj. Kandidati koji su bili povezani s kraljem zasigurno su imali bolje šanse za uspjeh u stjecanju svojeg *stalluma* nego kandidati koji nisu imali takvoga moćnog zaštitnika.³⁷³ O tome svjedoči uspjeh Pavla Jurjevog iz Koprivnice. Papa Ivan XXII. je 1331. Petra Jurjevog providirao na mjesto kanonikata i ispražnjene prebende u Zagrebačkom kaptolu i to *ex consideratione Caroli regis Hungarie*.³⁷⁴ Petar Jurjev je 1343. bio i kraljev kapelan, te je od pape Klementa VI. dobio proviziju na mjesto kanonikata s prebendom u Transilvanskom kaptolu. To je učinio nakon što se sam kralj angažirao (*consideratione regis Ungarie*) za svoga kapelana.³⁷⁵

Osim samoga kralja i drugi su članovi kraljevskog kućanstva ili obitelji nastojali svojim kapelanima ili svećenicima osigurati katedralnu prebendu.³⁷⁶ Kraljevska je kuća dodatno nastojala osnažiti svoj autoritet u čitavom sustavu dodjele prebendi i suplicirajući papu za pojedine kandidate. Po tome se pitanju naročito angažirala kraljica Elizabeta koja je 28. rujna 1345. zatražila za klerike kraljevske kurije mjesta u Zagrebačkom kaptolu. Prvo je uputila molbu za klerika njezine kapele Bartola Matejevog. Bartol je već imao dodijeljenu čast kanonika Zagrebačkog kaptola, a kraljica je ovom prilikom tražila rezervaciju digniteta u Zagrebačkoj crkvi.³⁷⁷ Nakon toga, isti je dan tražila za klerika njezine kapele Konrada Gerardovog rezervaciju kanonikata s prebendom i digniteta u Zagrebačkoj crkvi.³⁷⁸ Kraljica Marija je 1388. intervenirala u dodjelu čazmanske prepoziture Nikoli zvanom Kakas sinu Ladislava de Paztuh. Naime, to je mjesto ispražnjeno promocijom Nikole Detrikovog Bubeka

³⁷² MHEZ V, dok. 76., str. 85.-86.: *Sigismundus rex Ungarie illustris verus patronatus eorundem canonicatus et prebende et existens in pacifica possessione vel quasi iuris presentandi personam ydoneam ad eosdem, prefatum Andream ad ipsos canonicatum et prebendam venerabili fratri nostro episcopo Zagrabiensi infra tempus debitum presentavit, idemque episcopus eundem Andream in eisdem canonicatu et prebenda auctoritate ordinaria instituit*

³⁷³ Usp. Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 27.

³⁷⁴ MCZ I, dok. 154., str. 136.-137.

³⁷⁵ Theiner, *Mon. Vet. Hung. I*, dok. 977., str. 653.

³⁷⁶ Usp. Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 27.

³⁷⁷ ASV, Reg. Suppl. 10, f. 25r. Villa Nova, 1345. 28. rujna.

³⁷⁸ ASV, Reg. Suppl. 10, f. 25r. Villa Nova, 1345. 28. rujna.

na mjesto transilvanske prepoziture (ispražnjene smrću prethodnog prepozita Katona).³⁷⁹ Kraljica je zatim izravno dodijelila ovu prepozituru Nikoli Ladislavovom: *ut te in et ad ipsam preposituram instituat et confirmet, committendo tibi regimen temporalium et administrationem spiritualium, facientes tibi de universis fructibus, redditibus, proventibus et obventionibus ipsius prepositure integre respondere.*³⁸⁰

Ulazak u posjed kanonikata

Dodjela kanonikata Zagrebačkog kaptola nije automatski značila i ulazak klerika u njegov posjed. Da bi pojedini klerik ušao u stvarni posjed svoga kaptolskog mjesta, on je morao biti «instaliran», drugim riječima ustoličen u kor. Papine provizije, biskupovo kolacioniranje i kraljevo predstavljanje temeljni su elementi čitavog sustava dodjele kanonikata, no treba reći kako se pravo svih triju instancija često zaustavljalo tek na imenovanju kanonika, što je već više puta istaknuto. U stvarnosti pravo providiranja, kolacioniranja ili pak pravo predstavljanja moralo je biti popraćeno s uvođenjem (instalacijom, introdukcijom). Investitura, odnosno postavljanje kandidata na odgovarajuće kaptolsko mjesto izravna je posljedica međuigre svih aktera uključenih u dodjeljivanje kaptolskih časti klericima. Primjerice, ukoliko je patron predstavio kandidata na kanonikat lokalnom ordinariju, on je iskoristio tek svoje pravo predstavljanja, a biskupu je preostalo postaviti kandidata na ispražnjeno mjesto: «Tek s biskupovom potvrdom nadarbenik dobiva i pravo služiti se nadarbinom».³⁸¹ U tome svjetlu jasne su papine provizije kandidatima na mjesto u Zagrebačkom kaptolu u kojima on dodjeljuje mjesto u kaptolu, ali istovremeno izdaje naloge, najčešće trojici svećenika, da se kaptolska čast dodijeli pojedinom kleriku. Papa je koristeći svoje pravo providiranja zapravo nerijetko izdavao nalog drugim visokim crkvenim dužnosnicima da dodijele čast svećeniku i time zapravo obave investituru. Tako je posve vidljivo da se u čitavom sustavu dodjele kanonikata Zagrebačkog kaptola papin autoritet zapravo spuštao na nižu razinu, te se prenosio na crkvene dužnosnike koji su u stvarnost pretvarali papino pravo providiranja. Zanimljivo je i da mandati u papinim provizijama ne pokazuju pravilnosti – pape su ih izdavali kurijalnim službenicima, ali i lokalnim crkvenim dužnosnicima.

Ilustrativan je primjer zagrebačkog prepozita Jakova. On je prvotno do 1322. bio kantor Ostrogonskog kaptola, da bi tada stekao prepozituru Zagrebačkog kaptola. Papa Ivan

³⁷⁹ Fejer X/3, dok. 72., str. 71.

³⁸⁰ ZsO 48958, 633, Villa Saag 1388., 3. srpnja (MOL, DL 89547).

³⁸¹ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 144.

XXII. Jakova je providirao na prepozituru, ali je istovremeno izdao nalog kaločkom nadbiskupu, đurskom biskupu i prepozitu Stolnobiogradskog kaptola da u stvarnost provedu učinjenu dodjelu (*praeposituram istam conferant*).³⁸²

Papa Ivan XXII. je Ivanu Pavlovom koji je do 1322. obnašao dužnost varaždinskog arhiđakona, iste godine dodijelio kantoriju u Zagrebačkom kaptolu. Za provođenje papine odluke bili su zaduženi prepozit Zagrebačkog kaptola, kantor Čazmanskog kaptola i papinski pisar i breslauški kanonik magister Ivan de Pontecurvo.³⁸³

Papa Ivan XXII. je 1331. Petra Jurjevog iz Koprivnice providirao na mjesto kanonikata i ispražnjene prebende u Zagrebačkom kaptolu, a nalog za uvođenjem u posjed kanonikata i prebende dobili su cistercitski opat Sv. Marije u Zagrebu, prepozit kaptola Sv. Lovre u Hayu (u to vrijeme to je bio njegov brat Grgur!) i arhiđakon Liegea (*Leodiensi*).³⁸⁴

Kanonikat s prebendom Zagrebačkog kaptola je dodijeljen Benediktu Šokcu 1398., a mandat je papa Bonifacije IX. izdao dračkom nadbiskupu, tudenskom biskupu i opatu samostana Sv. Marije u Zagrebu.³⁸⁵

Kada je Amadeu Ivanovom 1394. dodijeljen kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu, papa Bonifacije IX. je izdao i bulu za uvođenje koja je upućena opatu samostana Bl. Dj. Marije te zagrebačkom prepozitu i bekšinskom arhiđakonu.³⁸⁶

Nakon investiture slijedilo je stvarno uvođenje u posjed kanonikata, *inductio*, koje je vršio neki kaptolski dužnosnik.³⁸⁷ Prema tome, sama kaptolska kanonička zajednica tek je u zadnjoj fazi imala jaču ulogu u sustavu stjecanja kanonikata. Dakako, ovu ulogu ne treba podcijeniti, budući da je upravo ta zadnja faza, instalacija u kor, bila odlučujuća za novog kanonika – on je mogao imati svu potrebnu dokumentaciju za stjecanje svog kaptolskog mjesta, ali je tek nakon formalne procedure uvođenja on postajao ravnopravni član zajednice, a ostali su ga kanonici percipirali kao svoga subrata. O samoj proceduri instalacije doznajemo tek oskudne vijesti iz Statuta kanoničke zajednice. Tamo stoji kako nove kanonike, arhiđakone i druge članove u posjed njihove nadarbine uvodi zamjenik kantora, *succentor*, koji za taj posao ima dobiti odijelo. U Statutima se navodi: «Item cosveverunt honorare succentorem cum aliqua veste secundum maius et minus hii, qui per eum installantur ad chorum facti de novo canonici, archidiaconi et alii quicumque, quasi per ipsum introducti in

³⁸² CD IX, dok. 62., str. 75.-76.

³⁸³ CD IX, dok. 62., str. 75.-76.

³⁸⁴ MCZ I, dok. 154., str. 136.-137.

³⁸⁵ MHEZ V, dok. 54., str. 65.

³⁸⁶ MVH I/3, dok. 282., str. 251.-252.

³⁸⁷ Usp. Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 144.

possessionem suorum beneficiorum vel dignitatem».³⁸⁸ Iz ove statutarne odredbe vidljivo je da je *succentor* obavljao uvođenje u posjed novih kanonika, arhidakona i dostojanstvenika kaptola, dok za druge kaptolske članove ne dobivamo informaciju o njihovom angažmanu i ulozi u čitavoj proceduri.³⁸⁹ O instalaciji možemo tek pretpostaviti da je podrazumijevala uvođenje u kor, odnosno u predviđeno korsko mjesto, a nakon toga novi je član kaptola obavljao prisegu nad evanđeljem i od sredine 14. stoljeća nad kaptolskim Statutima.³⁹⁰

³⁸⁸ MHEZ II, str. 83.

³⁸⁹ Ljudevit Ivančan navodi da je «... Ignacije Stjepan Jellacich postavši g. 1801. kantorom, predložio u kapt. sjednici, da u buduće samo kantori instaliraju novo imenovane kanonike, arhidakone i kolumne». On nadalje opisuje i čitav postupak ustoličenja, koji se međutim tiče tek kasnijeg razdoblja. Isti, Zagrebački kaptol, str. 229.

³⁹⁰ Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. cxxii.-cxxiii. i: Ivančan, Zagrebački kaptol, str. 230.-231.

IV. Društveni sastav

Stupivši u zbor Zagrebačkog kaptola pojedini je klerik postao integralnim dijelom kanoničkog društva srednjovjekovne Zagrebačke biskupije, te se nužno postavlja pitanje koja su bila obilježja članova kaptola s obzirom na njihov unutarnji društveni sastav. Uključivanjem u istraživanje i onih svećenika koji nisu imali realan posjed nad prebendom koju je donosio kanonikat, nego su imali tek rezervaciju za mjesto u kaptolu, stvara se jasnija slika kako o stvarnim članovima vodeće crkvene institucije Zagrebačke biskupije, tako i o širem krugu svećenika koji su svoj životni put nastojali usmjeriti prema unosnim katedralnim prebendama. Fragmente društvenih obilježja kompletnoga kanoničkog društva donosi *curriculum vitae* svakoga pojedinog svećenika, a rekonstrukciju složenog mozaika kolektivnih karakteristika članova Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću i trendova vezanih uz brojno svećenstvo s rezervacijama kaptolskih prebendi omogućava upravo spajanje pojedinih informacija iz njihovih biografija prozopografskom metodom. Na temelju svojih istraživanja dalmatinskoga svećenstva Jadranka Neralić ističe da rezultati prozopografskih istraživanja na temelju rekonstrukcije veza i osobnih kontakata srednjovjekovnih svećenika koji pripadaju nekoj čvrsto određenoj skupini «pokazuju da se klerici prije svega mogu definirati prema obiteljskom porijeklu, stupnju obrazovanja ili studiju te prema članstvu u najrazličitijim udruženjima.»³⁹¹ Izvori 14. stoljeća ne daju potpuno jasnu sliku o društvenom sastavu kanonika Zagrebačkog kaptola, ali ipak dozvoljavaju ustanoviti trendove o zanimanju pojedinih društvenih skupina za njegovu prebendu. Ovaj manjak podataka ipak ne zamagljuje do kraja društvene trendove, a prozopografija kao višestruko iskoristiva metoda upravo kombiniranjem partikularnog i općeg omogućava sagledavanje izdvojenih primjera u širem kontekstu. Zbog mogućnosti izvlačenja trendova na temelju partikularnih činjenica upravo prozopografska metoda dobiva svoj novi smisao i značaj u istraživanju društvene povijesti Zagrebačkog kaptola. Takva je primjenjivost prozopografije od nenadomjestivog značaja u istraživanju pitanja vezanih za društvenu sliku članova Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću, razdoblju u kojemu izvori o društvenoj povijesti katedralnog svećenstva Ugarsko-hrvatskog kraljevstva nisu zahvalni. Napomenimo da se u nastavku donose i popratne tablice, no bez referenci na izvore. Njih se za svakog pojedinog kanonika ili pretendenta na mjesto u kaptolu može vidjeti u prozopografskom katalogu na kraju disertacije.

Osvrt na prilike u zapadnoeuropskim kaptolima

³⁹¹ Neralić, «... tibi, qui ut asseris», str. 155.

Da bi pojedinac postao svećenikom morao je biti zaređen, odnosno proći formalnu proceduru zaređenja, pa je samim time ulazak u svećenički društveni red podrazumijevao svojevolutni pristanak, a ne predodređenost pripadanja redu rođenjem ili stjecanjem posebnih privilegija. Pripadnici svećeničkog reda u srednjovjekovnom su vrijednosnom sustavu percipirani kao osobe bliske Bogu koje poznaju tajnu sakramenata, ali i tajne kanonskoga prava i običaja Crkve što ih je činilo posebnim društvenim slojem. No, ova jasna određenost svećenstva u teoriji, na praktičnoj razini nije u potpunosti funkcionirala, jer distinkcija između svećeničkog i laičkog društva nije postojala u toliko strogom obliku.³⁹² Mnoge su srednjovjekovne obitelji nastojale «ubaciti» svoga člana u pojedine crkvene institucije, a sama je Crkva bila aktivno uključena u politička i gospodarska pitanja onovremenog društva. Upliv političkih ambicija plemstva u crkvene prilike tijekom razvijenog i kasnoga srednjeg vijeka naročito se dobro vidi po tome što je aristokracija nastojala osigurati bogatije i veće biskupije svojim članovima, odnosno ostvariti patronat nad postavljanjem dijecezanskih premeta.³⁹³

S druge strane, brojne su crkvene institucije pazile iz kojih će društvenih slojeva regrutirati svoje članove, čime je ozbiljno ugrožavana ideja o slobodnom ulasku svih društvenih slojeva pod okrilje Crkve. Veliki je broj zapadnoeuropskih kaptola u razvijenom i kasnom srednjem vijeku statutima regulirao svoju unutarnju socijalnu stratifikaciju, dajući priliku ulaska samo članovima određenih društvenih skupina kako bi očuvale homogeni karakter.³⁹⁴ Na taj se način ograničavala mogućnost ulaska u kaptolsku korporaciju samo na uski krug ljudi koji je od takve politike ostvarivao izravnu materijalnu korist i društvenu moć, a njihovim je članovima nudio mogućnost unosne crkvene karijere. S druge strane, nalazeći se u dijecezanskoj hijerarhiji odmah ispod biskupske časti, dostojanstveni mjesta katedralnih kaptola i kanonikati bili su među onim privilegiranim i najbogatijim nadarbinama koje su se nudile svjetovnom dijecezanskom svećenstvu.³⁹⁵ Zbog toga su članovi vodećih plemićkih obitelji u zapadnoeuropskim društvenim sustavima razrađujući obiteljske strategije za postizanje uspješnih karijera nerijetko nastojali dobiti upravo kaptolske prebende.³⁹⁶

Upravo je takav princip djelovanja jedne plemićke aristokratske obitelji jasno vidljiv u Rimu tijekom 14. stoljeća. Tada je naime, jaka rimska obitelj Colonna upravo popunjavanjem vodećih kaptolskih mjesta u rimskim bazilikama Sv. Ivan Lateranski i Sv. Marija Maggiore, nastojala izravno kontrolirati društvene i političke prilike u Rimu. Obitelj Colonna nije,

³⁹² Usp. Hay, *Europe*, str. 47.-48.

³⁹³ Opširnije: Isto, str. 51.-52.

³⁹⁴ Up. Neralić, «... tibi qui ut asseris», str. 155.-156.

³⁹⁵ Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 41.

³⁹⁶ Ilustrativno o obiteljskim strategijama u kasnosrednjovjekovnoj Veneciji: Del Torre, *Carriera politica e benefici ecclesiastici*, str. 159.-181.

dakako, izdvojen slučaj. Andreas Rehberg ističe četiri glavne društvene skupine plemstva čije su obitelji utjecale kako na političke prilike Rima, tako i na crkvene institucije Vječnog grada u 14. stoljeću: baroni, stara aristokracija, nova aristokracija i *popolani*, i stranci odnosno nerimljani. Colonne su se međutim u ovom razdoblju uspjeli nametnuti, a kao glavni princip u sustavu ostvarivanja socijalne kontrole bilo je upravo zaposjedanje prebendi dviju uglednih rimskih crkvenih institucija. Colonne su čitavo vrijeme nastojali kontrolirati zaposjedanje časti u kaptolima, uključujući onu najvišu (arhiprezbiter) koja je bila povezana s kardinalskom čašću, što znači da su neprestano bili uključeni u visoku crkvenu politiku kako Rima, tako i Rimske/Avinjonske kurije.³⁹⁷

U Firenzi su katedralna mjesta popunjavali patriciji, a u njemačkim su kaptolima plemići također dominirali.³⁹⁸ Princip ograničavanja mogućnosti stupanja u kaptolski zbor na najviši, aristokratski sloj društva, bio je naročito izražen u francuskim katedralnim kaptolima.³⁹⁹ U srednjem je vijeku ipak bilo velikih razlika u društvenom sastavu crkvenih institucija pojedinih europskih područja – kaptoli na svim europskim područjima nisu po svojoj društvenoj strukturi bili jednaki, odnosno nisu svi ograničavali ulazak u zbor dajući priliku isključivo vodećim aristokratskim obiteljima. U engleskim katedralnim kaptolima većina je kanonika dolazila iz zemljoposjedničkih plemićkih obitelji, ali su njihov društveni status i bogatstvo uvelike varirali, od nižeg plemstva do aristokracije, dok je jedan (manji) dio kanonika porijeklom bio iz nižih slojeva srednjovjekovnoga engleskog društva.⁴⁰⁰ Ovako skicirana socijalna heterogenost kaptolskih institucija ne treba čuditi budući da je svećenstvo činilo relativno brojnu skupinu stanovništva čiji je unutarnji sastav izravno ovisio o društvenom kontekstu pojedinog područja, zrcaleći se dakako i u lokalnim crkvenim korporacijama.⁴⁰¹

Ako promotrimo sastav Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću postaje jasno kako izvori prije svega daju vrlo fragmentiranu sliku o problemu društvenog porijekla. Na temelju izvora

³⁹⁷ Više: Rehberg, *Die Kanoniker* (čitava knjiga) – naročito je slikovito poglavlje o klijentelarnim vezama, str. 94.-134.

³⁹⁸ Hay, *Europe*, str. 52.

³⁹⁹ Neralić, «... tibi qui ut asseris», str. 156. Drugačije donosi Hay, *Europe*, str. 52. – on u svojoj starijoj studiji navodi da u Francuskoj u kaptolima nalazimo visoko plemstvo, ali i obrazovane pripadnike gradova, kao i niže plemstvo.

⁴⁰⁰ O društvenom sastavu engleskih katedralnih kaptola više: Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 41.-55.

⁴⁰¹ Prema analizama zapadnoeuropske historiografije u zapadnoj je Europi (naglasak je u njihovim istraživanjima bio na Englesku, Francusku, Njemačku, Španjolsku i Italiju), svećenstvo brojalo 1.5 % ukupnog stanovništva, drugim riječima oko 700 000 (uzimaju u obzir da je Europa oko 1340. imala 46 mil. stanovnika). Rezultate istraživanja prenosi: Hay, *Europe*, str. 58.-59.

14. stoljeća nemoguće je utvrditi obiteljsko porijeklo većine njegovih članova,⁴⁰² jer je najčešće njihova imenska formula iz izvora ograničena samo na osobno ime ili pak osobno ime kojemu je pridodano ime oca. Vrlo rijetko se u imenskoj formuli nalazi i imenski predikat kojim bi se označilo mjesto porijekla ili pak obitelj porijekla. Unatoč ovome ograničenju, slučajevi iz kojih o porijeklu kanonika dobivamo (štire) podatke ipak omogućavaju donošenje vrlo važnih zaključaka o društvenom sastavu katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije u 14. stoljeću. Stoga cilj ovoga dijela istraživanja nije dati točne brojčane podatke o sastavu kaptola niti kvantitativno utvrditi omjer visokog plemstva, nižeg plemstva, kanonika «građana» i pripadnika drugih društvenih skupina u Zagrebačkom kaptolu 14. stoljeća, jer ta bi slika bila uvelike manjkava, nego na temelju postojećih kratkih biografija kanonika utvrditi opće trendove vezane uz interes pojedinih društvenih skupina za kaptolske prebende te rekonstruirati glavne trendove vezane uz socijalno stratificiranje promatrane crkvene institucije.

Društvena slojevitost Zagrebačkog kaptola

Slika o društvenom sastavu Zagrebačkog kaptola i zanimanju pojedinih društvenih skupina za prebende postaje jasnija kada se podaci iz izvora uklope u širi kontekst postojećih spoznaja o društvenom sustavu ugarsko-slavonskih srednjovjekovnih prostora. Članovi su Zagrebačkog kaptola u izvorima prvenstveno navođeni prema svojim častima i službama u kaptolu, a tek rjeđe i prema mjestu porijekla,⁴⁰³ ali se komparacijom ograničenog broja podataka dobivenih prozopografskim istraživanjem sa širim kontekstom društvenih gibanja na slavonskom i ugarskom srednjovjekovnom području dolazi do nekoliko zaključaka o socijalnoj strukturi Zagrebačkog kaptola koji se uklapaju u paradigmatičke okvire unutar kojih je djelovalo katedralno društvo na području ugarskoga crkvenog uređenja:

1.) prvi jasan zaključak koji proizlazi je taj da je društveni sastav Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću bio slojevit, a nikako isključivo vezan uz najmoćnije plemićke obitelji. U sastav ove crkvene institucije ulazili su i članovi pojedinih moćnih plemićkih obitelji, no to nije bilo pravilo niti trend. Ulazak u kanoničku korporaciju ove crkvene institucije bio je omogućen

⁴⁰² Isti je slučaj i s većinom europskih katedralnih kaptola, pa tako i s onim engleskim. Usp.: Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 48.: «The social origins of the higher clergy are much more difficult to establish than the geographical. The major problem is lack of evidence; a canon's social status unlike his geographical origins is rarely given in the sources. ... The obscurity of most origins, however, should not be taken as an indication of humble status.»

⁴⁰³ Isto je vrijedilo i na široj razini, što ističe Jadranka Neralić, «... tibi, qui ut asseris», str. 156.: «Neke osobe možemo odrediti kao pripadnike društvene grupe dijecezanskog klera samo zahvaljujući službi koju obavljaju u crkvi, a nipošto prema položaju u društvu.»

kako članovima visokog plemstva, tako i članovima nižeg plemstva, ali i gradskome stanovništvu;

2.) plemićke i gradske obitelji pokazivale su konstantan interes za prebende jer su mjesta u kaptolu percipirali kao jednu od mogućnosti ostvarenja zarade i karijere.

Socijalna stratifikacija kaptola ugarskoga crkvenog uređenja nije postala fiksirana i ograničena na uski sloj najviših plemića. O članovima Zagrebačkog kaptola ili kandidatima za ulazak u ovu kaptolsku korporaciju za koje možemo potvrditi ili pak pretpostaviti da su pripadali skupini pravog ili nižeg plemstva (o razlikama vidi tekst niže) ugarsko-slavonskog područja doznajemo tek u 10,91% slučajeva. Dolje predočena tablica abecednim slijedom donosi listu onih kanonika za koje iz izvora izravno saznajemo da su plemići ili za koje se na temelju imenskog predikata može pretpostaviti da su bili plemići Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. Iz nje je vidljivo kako među članovima Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću nalazimo i potomke aristokratskih obitelji, ali i niže plemiće.

Tablica 1.: Kanonici plemići

Ime	Porijeklo	Nadarbine i službe	Spominjanje u izvorima	Plemićki status (potvrđen izvorom ili pretpostavljen na temelju imenskog predikata)
Amadeo Ivanov	/	kanonik; župnik crkve Svih Svetih u Moravču	1394.	plemić
Antun Andrijin	iz Gore	kanonik	1369.-1370.	plemić
Barnaba Mikin/Barnaba Nikolin	iz Dubrave	kanonik; prebendar	1373.-†1399.	plemić
Benedikt	Moslavački	kanonik	1396.-1398.	plemić
Demetrije	de Nethke	kanonik; budimski prepozit. varadinski biskup	1345.-†1372.	plemić
Dionizije Folkašev/Farkašev	iz Mlake	kanonik, kalnički arhiđakon.	1320.-1357.	niži plemić
Emerik Petrov	Kaštelanović od Svetog Duha	kanonik	1365.-1377.	plemić
Grgur Pavlov zvan Longus	iz Ravena	kanonik	1387.-1397.	niži plemić → pravi plemić
Ivan	/	kanonik, gorički arhiđakon;	1329.-1356.	plemić

Tablica 1.: Kanonici plemići

Ime	Porijeklo	Nadarbine i službe	Spominjanje u izvorima	Plemićki status (potvrđen izvorom ili pretpostavljen na temelju imenskog predikata)
		kancelar zagrebačkog biskupa Ladislava iz Kabola, generalni vikar <i>in spiritualibus et temporalibus</i> biskupa Jakova; vikar u duhovnim i svjetovnim pitanjima za sedisvakancije		
Ivan Ivanov	iz Miletinca	kanonik, vrbovečki arhidakon	1381.-1399.	plemić
Ivan Ladislavov	de Korokna	kanonikat	1393.-1394.	plemić
Ivan Nikole	Totha	kanonikat s očekivanjem prebende i digniteta	1370.	plemić
Ivan Pavlov	iz Moravča	kanonik	1372.-1398.	niži plemić
Ivan Staniloi	de Horgoincht	kanonik	1393.	plemić
Ivan Tomin		kanonik	1389.	plemić
Ivan	iz Žitomira	kanonik; vikar	1393.	plemić
Jakov Ivanov	de Voychisli	kanonik	1353.	plemić
Ladislav sin Nikole palatina	/	kanonik, čazmanski prepozit; dignitet u Ostrogonskoj crkvi; pečujski kanonik; kapelan kardinala s titularnom crkvom Porta i Sv. Rufine Ivana; upravitelj (<i>comes capelle</i>) kraljeve kapele i tajnik kancelar kralja Ludovika. vespremski biskup.	1343.- †prije 1372.	plemić
Mihovil Dominika sina Leonarda	iz Orljavice	prepozit	1388.	plemić
Mihovil Nikolin	de Leua	komarnički arhidakon, egerski kanonik.	1351.-1352.	plemić
Nikola	de genere Est	prepozit	†1349.	plemić
Nikola Hielkonis	iz Zdenaca	kanonikat s očekivanjem prebende	1395.	plemić
Nikola Ivanov	iz Miletinca	kanonik, župnik u Kašini	1395.	plemić
Nikola Jurjev	iz Moravča	kanonikat	1345.	niži plemić

Tablica 1.: Kanonici plemići

Ime	Porijeklo	Nadarbine i službe	Spominjanje u izvorima	Plemićki status (potvrđen izvorom ili pretpostavljen na temelju imenskog predikata)
Nikola sin Ladislava	<i>de Paztuh</i>	čazmanska prepozitura	1388.	plemić
Nikola sin Mihovila	iz Plavnice	kanonik	1347.	plemić
Nikola	iz Moravča	kanonik	1379.	niži plemić
Petar Tomin	/	katedralni arhidakon	1357.- †oko1373.	plemić
Petar	<i>de Zech</i>	katedralni arhidakon	1399.	plemić
Stjepan Dujmov	Blagajski	kanonik	1392.-1399.	plemić
Stjepan	<i>Veychi</i>	varaždinski arhidakon, kanonik	1392.-1401.	plemić

Vidljivo je da u izvorima nalazimo članove aristokratskih i vojnih plemićkih obitelji u kaptolskom sastavu, ili pak one plemiće iz jakih obitelji koji su nastojali doći do kaptolske prebende. Na primjer: 1.) Potomak plemićke obitelji Ivan sin Nikole Totha (*nato nobilis Nicolai Toth militis*) je 1370. trebao biti providiran na kanonikat s očekivanjem prebende u Zagrebačkom kaptolu. Osim ove rezervacije dobio je i rezervaciju na mjesto dostojanstvenika u istom kaptolu.⁴⁰⁴ 2.) Ladislav sin palatina Nikole je osim pečujskog kanonikata i djelovanja u kraljevskoj kuriji, u razdoblju 1345.-1357. bio čazmanski prepozit i zagrebački kanonik. Papa Klement VI. mu je 4. ožujka 1345. podijelio prepozituru Čazmanskog kaptola i kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu.⁴⁰⁵ 3.) Stjepan sin pok. Dujma, potjecao je iz moćne obitelji Blagajskih. Bio je kanonik Zagrebačkog kaptola 1398.-1399. (a zasigurno i od ranije).⁴⁰⁶

Međutim, najviše plemstvo nije bilo isključiva komponenta koju nalazimo u Zagrebačkom kaptolu tijekom promatranog razdoblja. Upravo suprotno, iz gornje tablice vidljivo je kako su prebende Zagrebačkog kaptola, baš kao i drugih kaptola ugarskog

⁴⁰⁴ MVH I/1, str. 501.

⁴⁰⁵ CD XI, dok. 145., str. 192.-193.

⁴⁰⁶ Prvi put se u građi Stjepan sin pok. Dujma Blagajskog navodi kao «socius et concanonicus noster» upravo 1398. CD XVIII, dok. 267., str. 384.-385.

crkvenog uređenja bile dostupne višim, ali i nižim slojevima plemstva.⁴⁰⁷ O slojevitosti društvene strukture Zagrebačkog kaptola možda i ponajbolje svjedoči primjer kanonika Grgura Pavlovog, porijeklom nižeg plemića, koji je za života uspio napredovati do statusa «pravog» plemića. Grgur Pavlov je porijeklom bio iz Ravena u Križevačkoj županiji i to iz obitelji nižeg plemstva gradokmetskog staleža (= *iobagiones castri*). Kao niži plemić on je u jednom trenutku ušao u kaptol i 1387. držao kanonikat ove crkvene institucije, te je bez obzira na svoje porijeklo bio integralni član kanoničkog društva. Iste je godine Grgurova obitelj uzdignuta u rang pravih plemića: navedenog Grgura, njegovu braću i bratiće su 1387. kralj Sigismund i kraljica Marija izuzeli iz dosadašnjeg staleža i dali im status «pravih» plemića i kraljevih servijenata (*de iobagionatu castri eximendo in veros nobiles et servientes regni*).⁴⁰⁸ Ovo uzdizanje u viši rang treba sagledati kao težnju jedne plemićke obitelji da postigne bolji status na društvenoj ljestvici, a nikako kao preduvjet za ulazak u kaptolsku korporaciju. To je uostalom vidljivo i iz činjenice da je Grgur već bio kanonik kada je njegova obitelj uzdignuta na društvenoj ljestvici.

To što u Zagrebačkom kaptolu nalazimo više i niže plemstvo ima svoje razloge u samoj strukturi društva i plemstva u srednjovjekovnoj Slavoniji, ali i širim prostorima pod krunom sv. Stjepana. Jednako tako valja istaknuti da je gornji popis kanonika ili kandidata za mjesto u kaptolu tek lista onih za koje znamo da su bili plemići ili za koje se to može pretpostaviti, te da je broj plemića u Zagrebačkom kaptolu 14. stoljeću bio, ipak se može naslutiti, daleko veći. Kao razlog ovoj pretpostavci također se može istaknuti društvena struktura Kraljevstva koja je u 14. stoljeću poprimila nove oblike te se sastojala od dvije glavne socijalne skupine: plemića i društvene skupine pod nazivom jobagiones.⁴⁰⁹ U razdoblju između 1300.-1350. slobodne i neslobodne društvene skupine iz razdoblja Arpadovića stopile su se u jednu kategoriju pod nazivom jobagiones, a ta je društvena skupina sve do kraja srednjeg vijeka i do začetaka modernog doba činila većinu ruralne populacije.⁴¹⁰ S druge strane, društvena, politička i gospodarska moć bila je koncentrirana u rukama plemstva, iz čijih je redova dolazio i jedan dio članova kaptola. Ugarska i hrvatska

⁴⁰⁷ O društvenoj strukturi ugarskih kaptola više: Koszta, *Conclusions drawn from the Prosopographic Analysis*, str. 26.

⁴⁰⁸ Zbog toga je slavonski ban Akuš izdao nalog županu Križevačke županije i ostalim svojim službenicima da ne traže nikakva podavanja ili službe od Grgura i njegove braće i bratića. CD XVII, dok. 54., str. 72. *Magister* kanonik Grgur je 1388. u svoje ime i u ime svoje obitelji i rođaka došao pred slavonskog bana Ladislava iz Lučenca i predstavio mu privilegij, tj. ispravu slavonskog bana Akuša u kojoj je on izričito naložio županu Križevačke županije da ne traži službe od Grgura i njegove obitelji, jer su ih kralj i kraljica uzdigli u rang pravih plemića. Ban Ladislav je zatim i izdao prijepis te isprave. CD XVII, dok. 129., str. 175.

⁴⁰⁹ Engel, *The Realm of St Stephen*, str. 175.

⁴¹⁰ Status je jobagiona bio u čitavom Kraljevstvu više manje jednak, a službe su bile raznovrsne. Engel, *The Realm of St Stephen*, str. 174.-176.

srednjovjekovna područja pripadala su kategoriji «zemalja brojnog plemstva», što znači da su navedene zemlje pripadale krugu onih u kojima je udio plemstva iznosio 1-5%, ili čak do 10% od ukupnoga broja stanovništva, za razliku od uobičajenog postotka, koji je u većini srednjovjekovnih zemalja iznosio manje od 1% ukupnog stanovništva.⁴¹¹ Proces stapanja u jednu društvenu skupinu, jedinstvenu plemićku, do kraja 13. stoljeća prošle su društvene skupine koje su pripadale vojnom staležu (potomci plemićkih rodova, kraljevi *servientes* i plemićki ratnici utvrđâ).⁴¹² Plemstvo se do sredine 13. stoljeća uspjelo jasno konstituirati kao poseban društveni sloj unutar Kraljevstva, organizirajući svoje lokalne institucije putem kojih su upravljali pojedinim područjima.⁴¹³ Proces unificiranja plemstva je dobio i svoju zakonsku formu 1351. kada je kralj Ludovik proglasio svo plemstvo kao «jedno i istovrsno» (*una eademque nobilitas*), izjednačivši na taj način sve plemićke skupine u pravnom smislu.⁴¹⁴ Međutim, u stvarnosti je odnos moći i položaj pojedinih plemićkih skupina i prije i poslije ovoga kraljevskog dekreta bio mnogo složeniji, te su među njima postojale razlike u ugledu, statusu i političko-društvenom utjecaju.⁴¹⁵ Tako je postojalo najviše plemstvo, aristokratske obitelji, koje su imale najveću gospodarsku moć i mogućnost političke kontrole na određenom području, dok su s druge strane unatoč formalnoj jednakosti postojali siromašniji plemići, ili pak plemići službenici (*familiars*) najvišeg plemstva.

Posebnu skupinu plemstva, koja je naročito bila izražena u slovačkim planinskim dijelovima, području južne dunavske granice Kraljevstva i Slavonije, činilo je tzv.

⁴¹¹ O ovome više vidi: Karbić, Hrvatski plemićki rod, str. 73.-74. U srednjovjekovnoj Poljskoj koja je također spadala u ovu skupinu, broj je plemića s vremenom sve više rastao pa je u ranome novom vijeku iznosio čak 8-12% od ukupnog broja stanovništva. O tome više vidi: Antoni Gąsiorowski, Research into medieval Polish nobility. Introduction, u: Isti (ur.), *The Polish nobility in the Middle Ages*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lodź, 1984., str. 7. O istom vidi i: Marko Jerković, Plemstvo Križevačke županije u srednjem vijeku – uvod u problematiku i historiografski pregled, *Povijesni prilozi*, 34 (2008.), str. 45.-46.

⁴¹² Konačno oblikovanje plemićkog društva dogodilo se za vrijeme prvog Anžuvinca, Karla Roberta, dakle u prvoj polovici 14. stoljeća. Pál Engel, *The Age of the Angevines, 1301-1382, A History of Hungary*, str. 42. O procesu oblikovanja društva i društvenih skupina u 14. stoljeću opširnije: Engel, *The Realm of St Stephen*, str. 174.-186.

⁴¹³ O tome da se plemstvo do 13. stoljeća formiralo kao jasna društvena skupina: Martyn Rady, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*, London, 2000., str. 44.; usp. i Engel, *The Realm of St Stephen*, str. 119.-122.

⁴¹⁴ DRMH 1/II, dekret od 11. prosinca 1351., članak XI.: *Ad eorundem etiam nobilium petitionem annuimus, ut universi veri nobiles intra terminos regni nostri constituti, etiam in tenutis ducalibus sub inclusione terminorum ipsius regni nostri existentes sub una et eadem libertate gratulentur* [istaknuo M. J.]. O Ludovikovom dekretu ilustrativno Engel, *The Realm of St Stephen*, str. 175.: «It is this article that standardised the noble privileges of different origin and extent throughout the realm, thereby formally sanctioning the process of unification of the noble class that had been going for many decades.»

⁴¹⁵ O tome da zakonska uredba o jednoj i istovrsnoj slobodi svih plemića, odnosno plemenitih zemljoposjednika u Kraljevstvu, nije funkcionirala i u stvarnosti o čemu svjedoči postojanje institucije *familiaritas*, koja je izravno rušila koncept jednakosti jer je podrazumijevala činjenicu da su jedni plemići bili službenici drugima, više: János M. Bak, *Una eademque nobilitas? Domini i familiares* među srednjovjekovnim plemstvom Kraljevine Ugarske, *Izabrane teme*, str. 85.-96. O instituciji *familiaritas* usp. i: Engel, *The Age of the Angevines*, str. 47.; Isti, *The Realm of St Stephen*, str. 126.-128.

«kondicionalno», odnosno uvjetno plemstvo.⁴¹⁶ Kada, naime, govorimo o plemstvu Kraljevstva, onda s jedne strane imamo na umu tzv. «prave» plemiće (*veri nobiles*), a s druge strane «kondicionalno» niže plemstvo. Razdjelnica njihovog statusa bila je povezana uz posjedovanje zemlje.⁴¹⁷ Temeljna odrednica njegovoga *plemstva* bio je odnos s kraljem, odnosno njegova *fidelitas* prema kralju, koja je rezultirala i posebnim odnosom prema posjedima. Naime, pravi je plemić posjed mogao steći nasljeđivanjem i kraljevim darovanjem posjeda.⁴¹⁸ Kralj je davao zemlju bez definiranja jasnih uvjeta posjedovanja te zemlje ili u zamjenu za službu, nego kao nagradu plemićevoj pomoći ili odanosti. Tako su pravi plemići stajali u izravnom odnosu vjernosti prema vladaru: oni su držali posjed kao dar od vladara, a njegove obveze nisu bile strogo definirane. S druge strane, zemljoposjednik koji je držao posjed pod određenim uvjetima (najčešće se to odnosilo na vojnu obvezu) nije mogao biti smatran pravim plemićem. Takav je plemić smatran uvjetnim plemićem, i nazivan je *nobilis iobagio*, *nobilis exercituans* ili *nobilis praedialis*.⁴¹⁹ Uvjetni plemić nije smatran plemićem Kraljevstva (*nobilis regni*), nego plemić županije ili okruga u kojemu je živio.⁴²⁰

Ova, nešto duža digresija o oblikovanju plemstva u Kraljevstvo i njegovim međusobnim razlikama, daje jasan dojam o vrlo izraženoj heterogenosti te društvene skupine. Složena struktura plemstva tada je našla svoj odraz i u strukturi katedralnih kaptola – drugim riječima heterogenost plemstva zrcali se i u heterogenosti sastava vodećih crkvenih institucija srednjovjekovnog Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. Naime, jasno oblikovanje plemstva kao društvene skupine odvijalo se paralelno s oblikovanjem jasnoga društvenog položaja katedralnog svećenstva Kraljevstva. Srednjovjekovni status, ugled i utjecaj kanonika ugarskog crkvenog uređenja razvili su se upravo početkom 14. stoljeća, kada kanonici kao društvena skupina stječu položaj koji se nije u većoj mjeri mijenjao sve do kraja srednjovjekovnog razdoblja, odnosno do početka 16. stoljeća.⁴²¹ I kanonici su Zagrebačkog kaptola svoj društveni status i položaj u velikoj mjeri jasnije oblikovali upravo tijekom prve polovice 14.

⁴¹⁶ Rady, *Nobility*, str. 80.

⁴¹⁷ Biti plemićem srednjovjekovnog Ugarsko-hrvatskog kraljevstva značilo je biti plemenitog porijekla, odnosno biti rođen u plemićkoj obitelji i posjedovati zemlju. Osim toga, drugi plemiću morali su pojedinca i njegov rod smatrati plemićima. Rady, *Nobility*, str. 44. Uz napomenu da je upravo posjed bio najvažniji u mentalnom sklopu plemića ili njegove obitelji. Usp. Engel, *The Age of the Angevines*, str. 43.

⁴¹⁸ Engel, *The Realm of St Stephen*, str. 175.; Rady, *Nobility*, str. 44.

⁴¹⁹ Rady, *Nobility*, str. 79.

⁴²⁰ Isto, str. 79.-80. Uspon od nižega do pravog plemstva bio je moguć, ukoliko bi se plemić iz prve skupine oslobodio uvjeta posjedovanja zemlje.

⁴²¹ O stjecanju kanoničkoga srednjovjekovnog položaja na području ugarskoga crkvenog uređenja početkom 14. stoljeća vidi: Koszta, *Conclusions drawn from the Prosopographic Analysis*, str. 24.-25.

stoljeća što je, primjerice, dobilo vrlo jasan izraz i u donošenju kaptolskih Statuta.⁴²² Ako se promotri sastav Zagrebačkog kaptola i ostalih kaptola ugarskoga crkvenog uređenja u 14. stoljeću, uočava se kako to nisu bile institucije čiji bi društveni sastav bio isključivo vezan uz članove najmoćnijih obitelji iz skupine «pravih» plemića Kraljevstva. S druge strane, u tome razdoblju niti samo plemstvo nije nastojalo stvoriti zatvoreni društveni sloj u katedralnim kaptolima ugarskoga crkvenog uređenja, o čemu svjedoči i nepostojanje podataka o tome da je osnovana posebna prebenda koja bi bila rezervirana upravo za članove pojedine plemićke obitelji.⁴²³

Nadalje, valja reći da na području ugarskoga crkvenog uređenja nije došlo do razvoja društveno zatvorenih kaptola čiji bi sastav bio ograničen na jednu društvenu skupinu, onu (najvišeg) plemstva i iz sljedećih razloga: 1) kaptoli nisu imali izravan utjecaj na izbor biskupa, 2) prepoziti i ostali kanonici nisu bili uključeni u politiku na najvišoj razini, 3) zbog principa nasljeđivanja plemstva Ugarsko-hrvatskog kraljevstva.⁴²⁴ Valja reći da je dio kanonika bio zaposlen upravo u kraljevskoj kuriji, što je ipak moglo biti primamljivo visokom plemstvu, no kanonici s područja ugarskoga crkvenog uređenja doista nisu imali političku ulogu kakvu je recimo mogao ostvariti pojedini biskup – o moći i političkom utjecaju biskupa svjedoči i činjenica da su prelati Ugarsko-hrvatskog kraljevstva zajedno sa svjetovnim visokim funkcionerima činili kraljev savjet. Donošenje odluka na najvišoj političkoj razini u teoriji je bilo namijenjeno monarhu i njegovom savjetu u kojega su ulazili *prelates et barones*. Upravo su dva nadbiskupa i dvanaest biskupa ugarskoga crkvenog uređenja predstavljali najviši sloj tamošnjega crkvenog društva čineći, uz najviše svjetovne dužnosnike, okosnicu kraljevskoga savjeta.⁴²⁵ Manjak najvišega političkog prestiža kaptolâ (uz napomenu da su kaptoli određeni politički prestiž ipak imali) svakako je utjecao na to da najviše plemstvo ne uzurpira u potpunosti kaptolske prebende i da one budu dostupne i drugim slojevima društva, ali ipak glavni razlog za to da plemstvo, ono najviše kao i *veri nobiles* općenito, nije bilo ekskluzivan društveni sloj u kaptolima, leži prvenstveno u principu nasljeđivanja posjeda. U Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu u nasljeđivanju obiteljskih posjeda nije vrijedio princip primogeniture, odnosno nakon smrti oca posjed nije nasljeđivao prvorodeni sin, nego svi sinovi. Čak su i kćeri morale biti namirene s takozvanom djevojačkom četvrtinom (*quarta puellaris*) – ona je morala biti isplaćena kćeri u novcu ili naravi, a ne u zemlji (mada je bilo

⁴²² Statuti su, kako je već ranije ukazano, zapravo predstavljali normativni izraz dugotrajnog procesa kroz koji je prolazilo kanoničko društvo Zagrebačkog kaptola u ranijim razdobljima.

⁴²³ Koszta, *Conclusions drawn from the Prosopographic Analysis*, str. 22.

⁴²⁴ Isto, str. 26.

⁴²⁵ Opširnije: Engel, *The Realm of St Stephen*, str. 141.

kršenja ove norme) i nije iznosila više od 25% procijenjene vrijednosti posjeda.⁴²⁶ Princip diobe među svim sinovima, u sklopu kojega svaki muški potomak dobiva jednak dio posjeda je već do 13. stoljeća postao uobičajen među plemićkim rodovima Kraljevstva.⁴²⁷ Upravo iz tog razloga mlađi sinovi pojedinih plemićkih obitelji nisu morali svoju sreću i karijeru tražiti kao svećenici, što je bio slučaj u zapadnoeuropskim društvima.⁴²⁸ Preferiranje jednog sina, najčešće prvorođenog bila je uobičajena strategija zapadnoeuropske obitelji koja je htjela zadržati obiteljski posjed netaknutim. U Francuskoj je, na primjer, princip preferiranja jednog sina, najčešće najstarijeg, većim dijelom oblikovan oko 1000. godine. U tome razdoblju princip primogeniture nije posve jasno vidljiv, ali je jasno kako je u začecima svaki sin imao pravo na nasljedstvo bogatstva, no nakon smrti oca, samo je jedan sin nasljeđivao.⁴²⁹ Zapadnoeuropski je plemić, u slučaju da je imao tu «nesreću» i rodio se kao drugi ili treći sin, ili pak nije bio predviđen za nasljeđivanje posjeda, svoju budućnost vidio jedino u vojnoj karijeri ili crkvenoj službi. Ovisno o afinitetima, mladi je zapadnoeuropski plemić mogao uzeti oružje u ruke i svoj dio posjeda u križarskom ratu potražiti u obećanoj zemlji, ili se pak upustiti u lov na prebendu kakve znamenite katedralne korporacije. Dobivši svoj dio posjeda, ugarski i slavonski plemić mogao je ostvariti gospodarski i društveni prosperitet, pa je zbog toga crkvena karijera mogla biti nešto manje primamljiva, nego zapadnoeuropskom plemiću.

Još jedan razlog slojevitosti društvene strukture Zagrebačkog kaptola je taj što je do 14. stoljeća i gradski trgovačko-obrtnički sloj uspio afirmirati svoj položaj i status. Prebende ove crkvene institucije, naime, nisu bile dostupne samo višem i nižem plemstvu, nego i stanovnicima srednjovjekovnih gradova, a gradsko je društvo, uz ono plemićko, bilo nositelj gospodarskog razvoja u srednjovjekovnoj Slavoniji. Kanonici «građani» pripadali su gradskom društvu kontinentalnog pojasa srednjovjekovnih urbanih naselja, koji se tijekom 13.

⁴²⁶ Više: Rady, *Nobility*, poglavlje 6.3. The daughters' quarter, str. 103.-107. Detaljnije: Peter Banyó, *The Filial Quarter – Inheritance of Noblewomen in Medieval Hungary* (magistarski rad izrađen na: Central European University), Budimpešta, 1999. O problematici djevojačke četvrtine u hrvatskoj historiografiji vidi: Magdalena Apostolova Maršavelski, *Quarta puellaris* po običajnom pravu Turopolja (13.-16. stoljeće), *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 42/2 (1992.), str. 141.-149.; Marija Karbić, Heiratsstrategien des Kleinadels von Turopolje (Slawonien) im Späten Mittelalter, *East Central Europe*, 29/1-2 (2002.), str. 167.-176.; Suzana Miljan, *Quarta puellaris* prema slučaju Skolastike Jurjeve iz Mlake, *Lucius – Zbornik radova Društva studenata povijesti «Ivan Lučić-Lucius»*, 8-9 (2006.), str. 141.-148.

⁴²⁷ To dakako nije automatski uništilo princip zajedničkog uživanja i posjedovanja rodovskih zemalja. Neki su rodovi još u 14. stoljeću zajednički uživali i upravljali svojim posjedima, da bi ih tek tada podijelili među muškim potomcima. O principu diobe posjeda u Kraljevstvu opširnije: Rady, *Nobility*, str. 45.-48.

⁴²⁸ Osim toga plemićki su rodovi crkvene nadarbine, naročito kanonikate, koristili i kako bi preko njih osigurali materijalnu egzistenciju kako mlađim tako i nezakonitim sinovima. O tome, govoreći o stanju u engleskim katedralnim kaptolima, usp.: Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 50.-51.

⁴²⁹ Opširnije: Georges Duby, *The Chivalrous Society*, Berkeley-Los Angeles-London, 1977., str. 65.-75.

i 14. stoljeća počinje širiti i društveno-pravno razvijati i određivati.⁴³⁰ Tijekom 12. stoljeća su «na širokom prostoru Međuriječja već bile ojačale klice iz kojih će niknuti novo gradsko društvo».⁴³¹ Zamah ovim gradskim naseljima Slavonije tijekom razvijenoga srednjeg vijeka daje kraljevska vlast, pa od početka 13. stoljeća nastaje mreža slobodnih kraljevskih gradova.⁴³² I Arpadovići, a kasnije i Anžuvinci poticali su urbani razvoj u Slavoniji, a kraljevska je kuća od 1209. nadalje regulirala pravni status urbanih naselja dajući im privilegij slobodnih kraljevskih gradova. Njega su tako stekli Varaždin, Vukovar, Virovitica, Petrinja, Gradec, Samobor, Bihać, Zelina, Krapina itd.⁴³³ Valja imati na umu kako je status slobodnih kraljevskih gradova izravno ovisio o stvarnoj kraljevskoj vlasti. Naime, u pojedinim slučajevima, jačanjem plemićkih rodova, gradovi su mogli izgubiti taj status i potpasti pod upravu jakih plemića.⁴³⁴ Unatoč tome, valja reći kako je mreža gradskih naselja u 14. stoljeću na području srednjovjekovne Slavonije već velikim dijelom bila uspostavljena. Osim slobodnih kraljevskih gradova, na području srednjovjekovne Slavonije nikla su i brojna trgovišta, što je doprinosilo raznolikosti gradskoga života.⁴³⁵

Slavonski gradovi, kao i gradovi na čitavom području Ugarsko-hrvatskog kraljevstva, izuzev dalmatinskih gradova, ipak se nisu mogli mjeriti po političkoj i gospodarskoj moći s članovima najuglednijih plemićkih rodova, što se zrcalilo i u zauzimanju kaptolskih mjesta.⁴³⁶ Zagrebački je kaptol međutim pružao mogućnost ulaska gradskim stanovnicima u svoje redove, kako one niže i pomoćne, tako i među same kanonike. Među pomoćnim personalom primjerice nalazimo prebendare iz Čazme, Koprivnice, Križevaca i crkvenog središta Požege.

⁴³⁰ Tako npr. *Povijest Hrvata, Prva knjiga: srednji vijek* (ur. Franjo Šanjek), Zagreb, 2003. (dalje: *Povijest Hrvata* I.) donosi podatak da je tijekom 13. i 14. stoljeća u srednjovjekovnoj Slavoniji nastalo 38 gradskih naselja (str. 392.); te da su tijekom 15. i na početku 16. stoljeća zabilježena 104 naselja, što pokazuje da je oko 70% gradova u Slavoniji nastalo u kasnom srednjem vijeku. Na ist. mj.

⁴³¹ Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, str. 149. Valja reći kako isti autor daje izvrsnu tipizaciju gradskih naselja hrvatskih srednjovjekovnih područja. On razlikuje tri područja gradskog života «koja se znatnim dijelom poklapaju s regionalnom razdiobom hrvatskog prostora: istočnojadranski pojas, brdsko područje srednjovjekovne Hrvatske i Međurječje, odnosno sažetje, obalni i kontinentalni pojas». Isto, str. 144. O razlikama jadranskog prostora i panonsko-slavonskog gradskog prostora, s primjerom razvoja Gradeca vidi opširnije u: Tomislav Raukar, Gradec i grad na hrvatskom prostoru, u: (gl. ur. Ivan Kampuš) *Zagrebački Gradec 1242.-1850. U povodu 750. obljetnice «Zlatne bule»*, Zagreb, 1992. (dalje: *Zagrebački Gradec*), str. 13.-17.

⁴³² Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, str. 149.

⁴³³ Usp.: Isto, str. 190.

⁴³⁴ To se na primjer dogodilo Samoboru koji je 1240. od hercega Kolomana dobio privilegij o gradskim slobodama, koji je 1242. potvrdio kralj Bela IV., no već je 1274. Stjepan V. podvrgnuo grad okićkom županu. S druge strane, neki su kraljevski gradovi svoju slobodu/privilegij uspjeli sačuvati mnogo duže. Tako je primjerice Gradec, slobodni kraljevski grad od 1242., za Sigismunda početkom 15. stoljeća izgubio izravnu vezu s kraljevskom vlasti i postao objektom pretenzija moćnih plemićkih rodova, Albena, Talovaca i Celjskih. Opširnije, Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, str. 191.-192.

⁴³⁵ Opširnije: Isto, str. 149.-150.

⁴³⁶ Usp. i: Fügedi, *Hungarian Bishops*, str. 379. Ovaj je autor ustanovio kako je tek 11 osoba iz gradskog miljea došlo na biskupsku stolicu u biskupijama ugarskoga crkvenog uređenja tijekom 15. stoljeća, te zaključuje kako i to dokazuje da gradovi «nisu imali težinu u upravljanju državom».

A unatoč njihovom manjem broju zamijetno je da pojedine klerike «građane» nalazimo u samoj kanoničkoj zajednici Zagrebačkog kaptola tijekom većeg dijela 14. stoljeća, o čemu svjedoči i dolje predočena tablica.

Tablica 2.: Kanonici «građani»			
Svećenik	Mjesto porijekla	Nadarbine i službe	Spominjanje u izvorima
Blaž Ivanov	iz Čazme	Prebendar	1384.
Blaž Lupov	iz Dubice	komarnički arhidakon, kanonik	1373.- †oko 1387.
Blaž Matijin	<i>de Virenche</i>	kanonikat, dignitet (?).	1372.
Dionizije Matejev	iz Križevaca	kanonik, prepozit; kustos čazmanskog kaptola; župna crkva Sv. Križa u Križevcima	1396.-1403.
Grgur Blažev	iz Varaždina (de Varas)	kanonik, župnik crkve Sv. Martina u Toplici	1391.-1397.
Grgur Jurjev	iz Koprivnice	prepozit čazmanskog kaptola; prepozit crkve Sv. Lovre u Hayu; kraljev kapelan; ostrogonski kanonik; ambasador ugarskog kralja; čanadski biskup	1332.- † prije 31. svibnja 1350.
Ivan Jurjev	iz Virovitice	molba za kanonikat	1345.
Ivan Krisp	iz Gradeca	kanonik	1357.
Ivan Krisp	<i>concivis noster</i> (Gradec)	kanonik, kalnički arhidakon, kaptolski sudac	1377.-1400.
Ivan Miketh	iz Zagreba	kanonik s očekivanjem prebende	1371.-1372.
Juraj	iz Čiča	rezervacija nadarbine, možda kanonikata	1390.
Juraj Benediktov	iz Slatine	rezervacija mjesta u kaptolu ako se isprazni mjesto	(1384).-1396.
Juraj Krisp	iz Gradeca	kanonik	1357.
Martin Belinov/Velinov	iz Koprivnice	kanonik	1333.-1345.
Nikola	iz Kašine	kanonik	1396.
Nikola Ivanov	iz Koprivnice	kanonikat	1345.
Nikola Nikolin	iz Zagreba	kanonikat	1345.
Petar Jurjev	iz Koprivnice	kanonik	1331.-1345.
Petar Andrijin Krisp Puljanin	<i>concivis noster</i> (Gradec)	kanonik	1396.-1400.
Toma Stjepanov	iz Zagreba	kanonik; kanonik crkve Sv. Martina u Šipušu	1345.
Urban Matejev	iz Zagreba	kanonik	1348.

Vidljiva je raznolikost naselja iz koje nalazimo članove kaptola: Čazma, Dubica, Virovitica, Križevci, Gradec, Koprivnica, Varaždin i Slatina, Čiće, Zagreb. U skupinu kanonika «građana» uključeni su i «Zagrepečani», odnosno klerici porijeklom s crkvenog zagrebačkog područja. Na poručju današnjeg Zagreba, dakako valja strogo razdvojiti dvije jurisdikcije – Gradec koji je bio slobodni kraljevski grad i Zagreb pod biskupsko-kaptolskom jurisdikcijom. I u dosadašnjoj se historiografiji unatoč odvojenim jurisdikcijama povijest Gradeca i Kaptola promatrala prepleteno – pa tako Ludwig Steindorff navodi: «Slično je Gradec trgovačko i obrtničko središte unutar gradske cjeline srednjovjekovnog Zagreba; na političkom, religioznom i kulturnom planu veća važnost pripada duhovnim jurisdikcijama na kaptolskoj strani».⁴³⁷ Imajući to na umu, valja reći da su kanonici porijeklom iz Zagreba uvršteni upravo u kategoriju gradskog stanovništva upravo radi dodatne ilustracije heterogenosti kaptolskog društvenog sastava u 14. stoljeću.

O obiteljskom statusu iz kojega su kanonici «građani» ponikli ne dobivamo podatke, ali se određene pretpostavke mogu donijeti nešto širim kontekstualiziranjem. Preglednu nam sliku o stanovništvu srednjovjekovnih slavonskih gradova, utemeljenu na modelu Gradeca, donose autori sinteze *Povijest Hrvata* koji navode kako se stanovništvo u gradovima dijelilo prvenstveno u dvije osnovne skupine, na građane (*cives*) i stanovnike (*inhabitatores, inquilini*). Građanin je bio samo onaj stanovnik kraljevskih gradova koji je u njemu imao nekretnine, prije svega kuću i uživao građanska prava. Posjed na području grada bio je uvjet za stjecanje civiteta ili pravnog položaja građanina, ali se na gradskom području moglo posjedovati nekretnine i bez takvoga pravnog položaja. Građani i stanovnici razlikovali su se opsegom svojih prava, prije svega političkih: samo je građanin mogao birati suca i biti biran u gradsko vijeće. Uživao je porezne olakšice na području Kraljevstva, a u parnicama je podvrgnut samo gradskom sucu. Što se tiče društvene stratifikacije slavonskih gradova valja istaknuti da se ovdje ne radi o društvu kakvo je dominiralo u dalmatinsko-sredozemnim komunama u kojima se tijekom srednjega vijeka formirao patricijat kao urbana plemićka elita. Nove gradske tvorbe u Slavoniji nisu poznavale ovakvu izrazitu stalešku podjelu ljudi. Dakako u 14. su stoljeću postojale elitne društvene skupine, čiji su pripadnici ulazili u gradsko vijeće i upravljali gradom, ali ne govorimo o staleški zatvorenim skupinama. U Gradecu se stanovništvo dijelilo prema «nacijama»: slavensku, njemačku,

⁴³⁷ Ludwig Steindorff, *Srednjovjekovni Zagreb – obrazac povijesti srednjoeuropskoga grada*, u: *Zagrebački Gradec*, str. 21. U starijoj historiografiji Ivan Krstitelj Tkalčić povijest Zagreba promatra kao povijest Gradeca i povijest biskupsko-kaptolskog dijela, ali prepleteno. Tkalčić, *Uvod*, MCZ I. Isto čini i Nada Klaić u svojoj knjizi *Zagreb u srednjem vijeku*. Ilustrativno o razvoju Gradeca dotičući se pitanja odvojenih jurisdikcija i: Usp. Raukar, *Gradec i grad*, str. 13.

talijansku/francusku i ugarsku. Po svemu sudeći ključ diobe bio je jezik, i prema jezičnoj podjeli birali su se i članovi gradske uprave, suci, prisežnici i vijećnici. Upravo su obrtnici i trgovci činili glavnu društvenu skupinu gradečkoga stanovništva. Među «stanovnicima» je bilo najviše obrađivača vinograda ili težaka, a zatim trgovaca i obrtnika. Izvan temeljne podjele na građane i stanovnike bili su slavonski velikaši i plemići koji su također boravili na Gradecu i mogli posjedovati nekretnine. U selima koja su pripadala gradovima živjeli su kmetovi.⁴³⁸

Ne možemo dati sigurne i valjane zaključke o obiteljskom statusu kanonika iz gradskih središta, ali gornja slika unutarnjeg sastava gradskog stanovništva sugerira da su klerici iz gradova, barem oni iz slobodnih kraljevskih gradova, potekli iz trgovačkog i obrtničkog okružja.

Strategije

a) Plemeniti kanonici

Tijekom 14. stoljeća, ali i u kasnijem srednjovjekovnom razdoblju svećenstvo je prepoznato kao zaseban društveni *ordo*, čiji su pripadnici svojim djelovanjem često zastupali interese svoje vlastite socijalne sredine u kojoj su ponikli.⁴³⁹ S obzirom na zanimanje za prebendu i planiranje namještanja članova svojih obitelji na kaptolske službe Zagrebačkog kaptola u 14. je stoljeću vidljivo nekoliko trendova:

- 1.) konstantnost interesa plemstva za prebende ove crkvene institucije, budući da podatke o plemenitim kanonicima nalazimo kroz 14. stoljeće;
- 2.) obitelji iz svih slojeva plemstva uvijek su imale mogućnost «odašiljanja» jednog ili više članova u Crkvu te je zanimanje za crkvenu profesiju uvijek postojao;⁴⁴⁰
- 3.) planiranje namještanja članova svojih obitelji u Zagrebački kaptol prepoznatljivo je u nekim slučajevima, ali ne možemo govoriti o visoko razvijenim obiteljskim

⁴³⁸ *Povijest Hrvata* I., str. 280. O društvu srednjovjekovnog Gradeca usp. i: Vladimir Bedenko, Društvo i prostor srednjovjekovnoga Gradeca, u: *Zagrebački Gradec*, str. 37.-49. O gradskom stanovništvu Kraljevstva usp.: Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 94., koji nadodaje i to da je u Ugarskoj urbanizacija započela relativno kasno (u usporedbi sa Zapadom) i dugo je ostala ograničena u rukama mahom stranih trgovaca, na luksuznu robu koja se nabavljala samo za skupine koje su posjedovale sredstva za veliku potrošnju: kraljevski dvor i aristokraciju.

⁴³⁹ Ideja je parafraza starije ideje koju je iznio Hay, *Europe*, str. 60.: «The clergy were regarded, by themselves and by society at large, as a separate and distinct order or estate. That order or estate was, however, active through individuals and in an uncoordinated way. And these individual priests, monks and friars reflected in the main the interests not of their cloth but of the social background from which they came. This meant that the influential clergy were often those who stemmed from the influential group in lay society or who, as bishops and abbots, became members of it. The people who mattered were the nobles and gentlemen».

⁴⁴⁰ Usp. i: Fügedi, *Hungarian Bishops*, str. 382.-383.

strategijama. Tako uglavnom govorimo o konstantnosti interesa plemstva kao skupine, a tek rjeđe o strategijama pojedinih obitelji;

- 4.) zanimanje za prebendu je, čini se, češće (ne uvijek!) bilo uvjetovano osobnim izborom pojedinca, a ne njegove obitelji.

Prebende Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću plemići su prvenstveno percipirali kao mogućnost zadovoljenja svojih vjerskih pobuda, ali i kao jednu dobru mogućnost zarade, ostvarenja karijere i rješenja materijalne egzistencije. Iako nisu postojale visokorazrađene strategije plemićkih obitelji koje bi smjerale apsolutnom popunjavanju kaptolskih prebendi, plemstvo je kaptolske prebende doživljavalo kao jednu od mogućnosti postizanja željenog ugleda i statusa, te gospodarske moći, ako ne na najvišoj političkoj, onda barem na lokalnoj razini.⁴⁴¹ Prebenda Zagrebačkog kaptola tako je ipak morala igrati i određenu ulogu u životu slavonskog i ugarskog plemstva, zbog čega je trebalo imati određene strategije. Na postojanje strategija sugerira primjer Nikole Ivanovog i njegovog brata Ivana Ivanovog, porijeklom iz Miletinca, koji su obojica svoju sreću potražili u svećeničkom pozivu. U izvorima se javljaju uz imenski predikat *de Miletincz*, pa je za pretpostaviti kako se radilo o lokalnom plemstvu s tog područja. Ivana Ivanovog u izvorima pratimo kao kanonika Zagrebačkog kaptola i arhiđakona Vrbovečkog arhiđakonata od 1381.-1399. godine. Njegov brat Nikola Ivanov se također opredijelio za svećenički poziv i za crkvenu karijeru, te ga u izvorima pratimo kao župnika u Kašini u razdoblju 1384.-1395. godine. Nikola Ivanov je međutim 1395. napredovao u svojoj karijeri, te ga nalazimo i kao kanonika Zagrebačkog kaptola, koji je zadržao i dotadašnju upravu nad župnom crkvom.⁴⁴² Napredovanju Nikole Ivanovog do mjesta u kaptolu je svakako doprinijela i okolnost da je njegov brat pripadao istoj crkvenoj korporaciji. U strategiju ove obitelji i drugih plemićkih obitelji vrlo je teško proniknuti, ali je jasno kako je napredovanje u crkvenim službama, a samim time i napredovanje u pitanju materijalne egzistencije bila jedna od opcija za ostvarenje uspješne karijere svim zainteresiranim «pravim» plemićima.

Biti članom ugledne obitelji, ili «samo» članom pravog plemstva Kraljevstva donosilo je određenu korist. Ako se vratimo na primjer Grgura Pavlovog, nižeg plemića iz Ravena, vidljivo je kako je nakon uzdignuća u rang pravih plemića došao i napredak u crkvenoj karijeri. Za Grgura iz Ravena s nadimkom Longus se kod pape Bonifacija IX. 1389. založio Valentin, kardinal prezbiter s titularnom crkvom Sv. Sabine kada je zatražio za Grgura

⁴⁴¹ Zagrebački je kaptol tako ipak bio crkvena institucija preko koje se mogla kontrolirati društvena stvarnost u srednjovjekovnoj Slavoniji, unatoč tome što, po svemu sudeći, nije postojala ideja o svjesnom čuvanju društvene homogenosti, što je jedno od pitanja na koje ukazuje Rehberg, *Die Kanoniker*, str. 60.-61.

⁴⁴² CD XVIII, dok. 52., str. 68.-69.

dignitet ili službu s ili bez dušobrižništva u Zagrebačkoj crkvi, što je papa zatim Grguru i rezervirao.⁴⁴³ Nekoliko godina kasnije se u dokumentima javlja stanoviti Grgur iz Ravena kao bekšinski arhiđakon, pa je očito upravo ta služba dopala u Grgurove ruke preko papine rezervacije. Na funkciji bekšinskog arhiđakona Grgura iz Ravena pratimo u izvorima 1394.-1397. godine. Vidljivo je dakle kako je Grgur bio niži plemić koji je upravo zbog otvorenosti Zagrebačkog kaptola i za ovaj društveni sloj, uspio postati njegovim kanonikom. Ubrzo je napredovao i u unutarkaptolskoj hijerarhiji došavši do mjesta bekšinskog arhiđakona. Tako se ovdje otvara mogućnost da je njegovo uzdizanje na plemićkoj društvenoj ljestvici imalo utjecaja i na napredovanje u crkvenoj hijerarhiji.

Plemićki je status donosio i druge prednosti. Ne treba smetnuti s uma kako je u očima pape i njegove kurijalne administracije plemenito porijeklo moglo donijeti određenu prednost u stjecanju crkvenih nadarbina, pa samim time i kanonikata.⁴⁴⁴ Dakle, ukoliko se pravi plemić Ugarsko-hrvatskog kraljevstva, usprkos mogućnostima koje su mu se pružale diobom obiteljskog posjeda, želio posvetiti svećeničkom pozivu i ući u posjed kanonikata, njemu je porijeklo u sustavu vrijednosti kurijalne administracije 14. stoljeća moglo donijeti prednost nad kandidatima iz drugih društvenih skupina. Sam je papa u svojim provizijama naglašavao plemićko porijeklo kandidata dodatno izražavajući opravdanost dodjele mjesta baš tom svećeniku. Tako se u papinim provizijama može naći upravo navod da je pojedini kandidat za kanonikat ili dobitnik kaptolskog *stalluma* bio *de nobili genere procreatus*; ili *ex utroque parente de nobili genere procreatus*. O tome nam svjedoči slučaj kanonika Amadea Ivanovog. Početkom zadnjeg desetljeća 14. stoljeća držao je u posjedu župu crkve Svih Svetih u Moravču. 1394. je od pape Bonifacija IX. dobio kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu nakon smrti Blaža Lupovog koji je umro izvan Rimske kurije. U buli o dodjeli upravo se navodi, tj. ističe Amadeovo plemićko porijeklo jer papa kaže da ovaj svećenik *ex utroque*

⁴⁴³ MVH I/3, dok. 6., str. 11.-12.: *Consideratione dilecti filii nostri Valentini tituli sancte Sabine presbyteri cardinalis, pro ipso Gregorio nobis super hoc humiliter supplicantis, favore prosequi gratioso, ipsumque in ecclesia Zagrabiensis amplius honorare, discretioni tue per apostolica scripta mandamus quatenus... dignitatem vel personatum, aut officium, cum cura vel sine cura in eadem, aut aliqua ex collegiatis civitatis vel diocesis Zagrabiensis ecclesiis conferenda eidem.... donationi tue reserves.... Non obstantibus quod dictus Gregorius, ut asseritur, canonicatum et prebendam dicte ecclesie Zagrabiensis noscitur obtinere ...*

⁴⁴⁴ Jadranka Neralić donosi ilustrativno: «Proučavanje dokumenata ukazuje na to da su ponajprije kandidati s akademskim stupnjem obrazovanja (npr. *baccalaureus in legibus, doctor in decretis*), za kojima slijede pripadnici viših društvenih slojeva (plemići i sinovi bogatijih obitelji) te članovi domaćinstva pape, pojedinih kardinala (*familiares papae / cardinalis*) ili službenici pojedinih ureda Kurije poput *Cancellaria, Camera Apostolica, Sacra Romana Rota* ili *Sacra Penitentia* (*capellani, auditores, notarii, scriptores, abbreviatores, procuratores*), imali veći ugled pa stoga i veće mogućnosti od ostalih kandidata za ostvarivanje prestižne nadarbine». Ista, «... tibi, qui ut asseris», str. 159.

parente de nobili genere procreatus existit. Prihod od prebende mu je imao biti 15 srebrenih maraka, a uz to je zadržao i župnu crkvu koja mu je donosila 8 srebrenih maraka.⁴⁴⁵

U tome kontekstu svakako valja istaknuti i kako je plemićko porijeklo donosilo stanovite prednosti u nastojanjima oko ostvarenja unosne crkvene karijere. Ivan Ladislavov de Korokna potekao je iz plemićke obitelji (*de nobili genere procreatus*). On je početkom zadnjeg desetljeća 14. stoljeća držao kanonikat i prepozituru u Vespremskoj biskupiji (*in Ursiensi Vesprimiensis diocesis*), te od 1393. i rezervaciju dodatnog digniteta u Vespremskoj crkvi. Isto tako, providiran je na mjesto kanonika u očekivanju prebende i digniteta u Zagrebačkoj biskupiji, bez obzira radi li se o mjestu s ili bez dušobrižništva (*et nos sibi nuper de canonicatu, sub expectatione prebende ac dignitatis, personatus, vel officii cum cura vel sine in Zagrabiensi ecclesiis gratiose concessimus provideri*). Ukoliko bi Ivan ušao uđe u posjed digniteta u Vespremskoj crkvi, određeno mu je da se odrekne časti prepozita (*Volumus autem quod quamprimum idem Johannes dignitatem aut personatus, vel officii cum cura predicte ecclesie Vesprimiensis possessionem fuerit assecutus, preposituram quam obtinet dimittere teneatur*).⁴⁴⁶ 1394. se javlja u ispravi Bonifacija IX., kojom on (Ivan) kao vespremski kanonik, dobiva i kanonikat s prebendom u crkvi Bl. Marije u Stolnom Biogradu, čiji mu je prihod imao biti 50 zlatnih florena. Uz to, saznajemo i da je Ivan Ladislavov posjedovao i prepozituru crkve Bl. Marije Magdalene u istoj biskupiji (*Wesien dicte diocesis*). Prihod od te prepoziture i kanonikata u Vespremskom kaptolu donosio mu je 80 zlatnih florena. Isto tako navodi se i da je imao prihod i od kanonikata s prebendom u Zagrebačkom kaptolu, koji je iznosio 60 zlatnih florena. Navodi se i da Ivan ima napustiti prepozituru koju posjeduje nakon što uđe u posjed kanonikata u Stolnom Biogradu.⁴⁴⁷

Jednako tako, valja istaknuti kako je svećenički poziv i stupanje u kor kaptola bilo prvenstveno povezano uz osobne interese pojedinca, ali nikako nije odmagalo pojedinoj plemićkoj obitelji. Denys Hay u svojoj starijoj studiji ističe kako je u zapadnoj Europi u 14.

⁴⁴⁵ MVH I/3, dok. 282., str. 251.-252. Nakon smrti Blaža Lupovog za ispražnjeni kanonikat su se natjecali Grgur Pavlov, pečujski svećenik, i Hinko zvani Roh iz Praške dijeceze. Spor je dobio Grgur, ali je on ubrzo rezignirao na to mjesto. Amadeo je nakon toga zatražio papu navedeni kanonikat, kojeg mu je vrhovni svećenik i dodijelio.

⁴⁴⁶ MVH I/3, dok. 245., str. 218.

⁴⁴⁷ MVH I/3, dok. 271., str. 241.: *Canonicatus et prebenda ecclesia b. Marie Albergalis Vesp. Dioc. – quos quondam Johannes Nicolai eiusdem ecclesie canonicus dum viveret obtinebat per ipsius Johannis obitum qui extra Romanam Curiam diem clausit extremum vacaverint et vacent ad presens nos volentes dilectum filium Johannem Ladislai canonicum Vesp. ... quorum fructus quinquaginta florenorum auri ... auctoritate nostra conferas et assignes. ... Non obstantibus quod idem Johannes Ladislai ut asserit canonicatum et prebendam Vesprimiensis ac preposituram beate Marie Magdalene Wesien dicte diocesis quorum omnium octuaginta obtinet (sic) nec non super canonicatu et prebenda Zagrabiensis quorum sexaginta florenorum auri ... in palatio apostolico litigat. ... Volumus autem quod idem Johannes Ladislai quamprimum vigore presentium prefatos canonicatum et prebendam ecclesie beate Marie Albergalis fuerit pacifice assecutus dictam preposituram quam, ut prefertur obtinet quamque ex tunc vacare decernimus omnino prout ad id se sponte obtulit, dimittere teneatur.*

stoljeću bilo općeprihvaćeno da čak niti ulazak u samostan nije značio potpuni raskid pojedinca s obitelji iz koje je potekao, a kamoli pripadanje svjetovnome svećenstvu.⁴⁴⁸ Ova razmišljanja unatoč starijem porijeklu još uvijek imaju znanstvenu vitalnost na razini problematiziranja i komparacije s područjem Ugarsko-hrvatskog kraljevstva koji je autor uglavnom isključio iz svoje studije. Naime, izvori o članovima Zagrebačkog kaptola pokazuju da kanonici ulaskom u kor nisu bili automatski isključeni iz laičkog života – oni su i nakon stjecanja *stalluma* ostali povezani uz svoje obitelji, odnosno bili su angažirani u njihovim privatno-pravnim poslovima. Emerik Petrov, kanonik Starog Budima 1365., te kanonik Zagrebačkog kaptola 1365.-1377. (a zasigurno i sve do smrti, koja je uslijedila nakon 1378.), potekao je iz roda Kaštelanovića od Svetog Duha.⁴⁴⁹ U izvorima ga kao kanonika pratimo u brojnim poslovima koje je zajedno sa svojom braćom uređivao oko obiteljskih posjeda. Tako su primjerice kanonik Emerik i njegova braća Ladislav i Nikola 1372. osobno došli pred Zagrebački kaptol i zamolili prijepis isprave kojom je posvjedočena kupnja posjeda Orešja, a pet godina kasnije, 1377., Emerik i njegova braća su dobili pristanak za prodaju posjeda Završje, Podvinje, Matheusfolde i Orešju u Križevačkoj županiji, od njihovog susjeda Petra sina Petrovog sina Stjepkovog iz Sv. Jurja.⁴⁵⁰

Stjepan Dujmov je bio potomak moćne obitelji Blagajskih i, krajem 14. stoljeća, kanonik Zagrebačkog kaptola. Njega također nalazimo u brojnim svjetovnim poslovima kojima je brinuo za svoje plemićke posjede. Tako je 1399. Stjepan sin pok. Dujma kneza Blagajskog pokrenuo i dobio parnicu protiv plemića iz Donje Jamnice koji su izvršili nasilja na njegovim posjedima.⁴⁵¹ Stjepan je iste, 1399., uzeo u zalog posjede Gornju i Donju Leustovu od samostana Bl. Dj. Marije u Topuskom, koji je te posjede založio zbog teških

⁴⁴⁸ Hay, *Europe*, str. 60.

⁴⁴⁹ Emerik potječe iz plemićke obitelji Kaštelanović sa središnjim posjedom Sv. Duhom, čiji je začetnik bio Petar zvan Kaštelan. Emerik Kaštelanović sin Petra rođen je vjerojatno oko 1336. godine. 1365. je bio budimski kanonik, no ne znamo od kada je tu čast obnašao, niti je li je i kada napustio. Pavao Maček-Ivan Jurković, *Rodoslov plemića i baruna Kaštelanovića od Svetog Duha (od 14. do 17. stoljeća)*, Slavonski Brod, 2009., str. 69.-71. Prvi put se kao kanonik zagrebački spominje 1369.: tada je zajedno sa svojom braćom, ali i s plemićima iz Toplice Sv. Jurja kupio posjed u Orešji za 50 maraka dobrih kraljevih denara. Tri dijela tog posjeda su se trebala razdijeliti trojici sinova Petra Kaštelanovića, a četvrti dio je pripao plemićima iz Toplice. CD XIV, dok. 118., str. 174.-175. U izvorima od 1350.-1369. ga nalazimo u nekoliko navrata, ali bez oznake da je kanonik. U razdoblju do 1369. izvori ga najčešće spominju u vezi raznih poslova oko posjeda. Tako je primjerice 1365. bio u sporu sa stanovitim Pausom sinom Ivana Arnoldovog, a drugi put iste godine nalazimo ga zajedno s bratom Ladislavom u kontekstu reambulacije njihovog posjeda Podgorje koju je napravio Čazmanski kaptol. ARHIV HAZU, I d 12, elen. IV, p. 9. 1365.: *Kastellan Emerici filii Petri pro parte litterae testimoniales capituli Zagradiensis super eo, quod Pausa filius Joannis filii Arnoldi in facto duelli inter eos habitu in praesentiam judica citatus non comparuesit expedit feria 8a post festum conceptionis Virginis gloriosae.*; ARHIV HAZU, I d 12, elen. IV., p. 9. 1358.: *Kastellan Ladislai et Emerici filiorum Petri pro parte relatio capituli Chasmensis super qualiter peracta in possessione eorundem Podgorje vocata comitatus Crisiensi ingremiata, metali reambulatione expedita in festo sancti Dionisii.*

⁴⁵⁰ CD XIV, dok. 340., str. 459.; CD XV, dok. 191., str. 264.

⁴⁵¹ CD XVIII, dok. 334., str. 477.-479.

prilika samostana.⁴⁵² Stjepan je 1399. došao pred bana Nikolu Gorjanskog i njemu predstavio šest isprava kojima je dokazivao svoja prava vlasništva nad česticom zemlje u njegovom selu Podradec: *tres videlicet recaptivatorias, unam capituli Zagrabiensis et duas capituli Chasmensis, ac tres nostra iudiciales*. Nakon toga je ban dosudio zemlju Stjepanu unatoč protivljenju plemića iz roda Vrhovine.⁴⁵³

b) Kanonici skromnijeg porijekla

I u slučaju svećenika iz skupine nižeg plemstva i onoga skromnijeg porijekla uočavamo relativnu konstantnost pojavljivanja u izvorima, ali i ovdje govorimo o zanimanju za prebendu tek na općenitoj razini. Naime, pojavljivanje u izvorima pojedinaca koji su pripadali nižem plemstvu u pojedinim vremenskim odsječcima potvrđuje društvenu slojevitost Zagrebačkog kaptola, ali i ukazuje na to da među nižim plemstvom nisu postojale razvijene obiteljske strategije za postizanje prebendi, nego je zanimanje bilo ograničeno na pojedince. Ipak, sama kanonička karijera i mjesto u Zagrebačkom kaptolu donosilo je korist kako višem plemstvu i općenito «pravom» plemstvu Ugarsko-hrvatskog kraljevstva, tako i članovima nižeg plemstva. Njima je mjesto u Zagrebačkom kaptolu prije svega donosilo određeni uspon na društvenoj ljestvici – štoviše, mogućnost djelovanja u sklopu kaptolske zajednice bila je prilično značajan iskorak za pojedinog svećenika iz skupine nižeg plemstva. Svećenstvo je kao društvena skupina, koja je pripadala internacionalnoj crkvenoj organizaciji, u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu bilo jedan od prijenosnika europske kulture zbog bliskog kontakta sa Zapadom.⁴⁵⁴ Ulazeći u ovaj krug, a naročito u kor katedralnih kaptola niže je plemstvo dobivalo mogućnosti koje su u nekim drugim crkveno-društvenim uređenjima bile ograničene na uski sloj aristokracije. To se prije svega odnosi na mogućnost studiranja na stranim sveučilištima, kupovanje knjiga ili patronata u umjetnosti.⁴⁵⁵

U kojoj su mjeri kanonici Zagrebačkog kaptola porijeklom iz nižih slojeva plemstva uistinu ovakve prilike i koristili tek se može nagađati, no jasno je kako je pred njima takva mogućnost postojala. U tome kontekstu valja ukazati na slučajeve dvojice kanonika koji su po svemu sudeći bili skromnijeg porijekla, a možda i iz redova nižeg plemstva. Prvi je primjer Nikole iz Moravča. Iako nemamo nikakvu potvrdu da je on bio niži plemić koji bi pripadao

⁴⁵² CD XVIII, dok. 318., str. 459.-460.

⁴⁵³ CD XVIII, dok. 344., str. 492.-496.

⁴⁵⁴ Engel, *The Age of the Angevines*, str. 51. Osim svećenika, Engel ovdje ističe njemačke stanovnike gradova kao drugi važan čimbenik prijenosa europske kulture u zemlje pod krunom sv. Stjepana.

⁴⁵⁵ Usp. Koszta, *Conclusions drawn from the Prosopographic Analysis*, str. 24.-25. U Engleskoj su članovi nešto manje utjecajnih i politički moćnih obitelji također davali članove u katedralne kaptole. David Lepine navodi kako su članovi tih obitelji ipak imali dobre startne pozicije, već otprije imajući novac za obrazovanje i patronat. Isti, *A Brotherhood of Canons*, str. 50.-51.

skupini gradokmetova iz Moravča, po svemu sudeći on nije bio velikaškog porijekla.⁴⁵⁶ Njega nalazimo među drugim kanonicima i svećenicima s područja ugarskoga crkvenog uređenja kao padovanskog studenta 1379. godine.⁴⁵⁷ Pretpostavka o njegovom skromnijem, možda i gradokmetskom porijeklu vrlo je smjela, no čini se da je on ipak bio nešto skromnijeg porijekla, te je boravio na vrlo uglednom sveučilištu.

Ovdje valja kratko ukazati i na još jedan trend na koji upozorava Erik Fügedi. On je naime, istražujući biskupe ugarskoga crkvenog uređenja, ali u 15. stoljeću, utvrdio da najveći broj studijski obrazovanih biskupa možemo pronaći među biskupima seljačkog porijekla.⁴⁵⁸ Iako u slučaju Nikole iz Moravča biskupska stolica nije bila na vidiku, valja reći da njegovo školovanje, uz pretpostavku da je doista bio nižeg porijekla, nikako ne začuđuje. Kanonici nižeg porijekla su upravo kroz školovanje mogli steći društvene pozicije kakve su u srednjovjekovnome sustavu samim rođenjem imali *veri nobiles*.

O mogućnostima učešća u crkvenom patronatu i religioznom djelovanju svjedoči primjer kanonika i kalničkog arhidakona Dionizija Folkaševog iz Mlake. Budući da je Dionizije potekao iz Mlake može se izraziti pretpostavka da je bio članom nižeg plemstva turopoljske plemićke općine,⁴⁵⁹ ili barem da je bio skromnijeg porijekla. U izvorima ga pratimo kao kanonika Zagrebačkog kaptola od 1320.-1357., a kao kalničkog arhidakona 1354.-1357. godine. Dionizije je 1356. od kralja Ludovika zatražio dopuštenje da osnuje oltar Bl. Marije Magdalene u katedralnoj crkvi. Osim toga, zatražio je da svoj posjed koji se nekoć

⁴⁵⁶ O Moravču u srednjem vijeku i njegovom društvenom sastavu opširnije: Lelja Dobronić, Zelina i Moravče u srednjem vijeku, *Sveti Ivan Zelina i zelinski kraj u prošlosti. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 15. prosinca 2000. godine u Sv. Ivanu Zelini*, Zagreb, 2003., str. 7.-21. Na području je Moravča bilo različitih društvenih skupina, a među njima i *iobagiones castri*. Odveć je hrabro nagađati da je Nikola bio upravo iz potonje društvene skupine, no po svemu sudeći u 14. stoljeću na području Moravča nije bilo rodova s izuzetnom političkom i društvenom moći osim samih gospodara utvrđenog grada Moravče, pa i porijeklo ovoga kanonika, za pretpostaviti je, nije bilo vezano uz neku od magnatskih obitelji.

⁴⁵⁷ O tome svjedoči bilješka: 1379.05.16. Padue in contrata S. Margaritae in domo habitationis honorabilis viri domini Johannis prepositi Strigoniensis presente ipso domino Johanne domino Joanne Stephano archidiacono Zemliensi, domino Andrea preposito S. Irenei dioecesis Sirmiensis, procurator ... d. Johannes [de Pensauro] decretorum doctor, lector Zagabrie, custos ecclesie Chasmensis subprocurator; Nicolaus de Moravcia canonicus Zagrabiensis. Veress, *Matricula et Acta*, str. 3.

⁴⁵⁸ Fügedi, *Hungarian Bishops*, str. 378.

⁴⁵⁹ Turopolje je činilo jedinstvenu općinu nižih plemića (*iobagiones castri*), te se čini opravdanim pretpostaviti kako je i ovaj Dionizije bio upravo niži plemić. O statusu Turopolja opširnije Emilij Laszowski, *Povijest plemenite općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane*, sv. I, Zagreb, 1910., str. 46.-48.; te Isti, *Povijest plemenite općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane*, sv. II., Zagreb, 1911., npr. str. 4.: «Općinski značaj Turopolja prvi put je uzakonjen god. 1278., kad su popisane slobostine i uredbe ove stare općine, koje su stekle i kraljevu potvrdu». Područje Mlake se odnosi po svemu sudeći na današnju Veliku Mlaku. Emilij Laszowski primjerice navodi: «Velika Mlaka je za cijelo starije selo od Male Mlake, a u staro doba zovu je jednostavno Mlaka». Nadalje isti autor navodi i sljedeće: «Prvi put što se Velika Mlaka spominje, jest godine 1326., i tad se zove jednostavno Mlaka, to onom zгодom, kad je Nikola sin Nikole sina Petra iz Mlake, plemić turopoljski (nobis de Campo Zagrabiensi) sa bratom svojim Jurjem te Bartolom i Valentinom sinovima Ivana svog strica, dao posjede u Petrovcu pod Medvedgradom kanoniku Dionizu». Laszowski, *Povijest plemenite općine Turopolja*, sv. I, str. 399.-400. Taj je Dioniz istovjetan gornjem kanoniku Dioniziju iz Mlake.

zvaao *Cychorya*, odnosno Petrovec, u Zagrebačkoj županiji, koji drži u svom posjedu od mladosti, donira radi uzdržavanja svećenika-oltariste novopodignutog oltara. Ove je molbe kanonika Dionizija kralj i odobrio.⁴⁶⁰ Godinu dana kasnije, 1357., zagrebački biskup Stjepan izdaje dokument iz kojeg saznajemo da je njegov prethodnik biskup Ladislav obnovio fundaciju (*fundum*) koji se zove «Banova kurija» i polovicu dodijelio magistru kalničkom arhiđakonu Dioniziju. Polovica zemljišta Banove kurije bila je dodijeljena Dioniziju upravo zato što je on podignuo oltar u čast Bl. Marije Magdalene u katedralnoj crkvi, a druga je polovica kurije predviđena za uzdržavanje hospitala.⁴⁶¹ Iz toga je, dakle vidljivo, kako su članovi Zagrebačkog kaptola različitoga socijalnog porijekla u sklopu kaptolske korporacije mogli zadovoljiti svoje vjerske pobude i imati koristi od toga.

S druge strane, osim što su i niži plemići profitirali od stjecanja *stalluma* sam je Zagrebački kaptol imao koristi od različite kulturnosocijalne pozadine svojih članova. Zbog svoje društvene slojevitosti kanonici Zagrebačkog kaptola u 14. su stoljeću tvorili specifičnu lokalnu elitu. Imajući kanonike iz nekoliko socijalnih skupina srednjovjekovne Slavonije Zagrebački kaptol je mogao lakše ostvarivati utjecaj na lokalnoj razini: društvena slojevitost mu je omogućavala lakše uklapanje u društvene okvire srednjovjekovne Slavonije, ali i oblikovanje kulturoloških obrazaca svih društvenih skupina na tome području. To naročito dolazi do izražaja upravo u 14. stoljeća, kada ova institucija postaje centralno mjesto pismenosti i sastavljanja privatnopravnih ugovora, odnosno kada doživljava snažan uzlet djelujući u svojstvu vjerodostojnoga mjesta.

c) Kanonici «gradani»

I ovdje govorimo o individualnom interesu za prebende ili pak interesu pojedine gradske obitelji, a jednako kao i članovi plemićkih obitelji, članovi kaptola porijeklom iz gradskih obitelji bili su konstantna sastavnica personala promatrane crkvene institucije kroz čitavo 14. stoljeće. Stanovnici srednjovjekovnih slavonskih gradskih naselja su baš kao i plemići stjecanje *stalluma* i prebende doživljavali kao jednu od mogućnosti ostvarenja karijere. Glavne razloge zanimanja gradskog stanovništva za prebende Zagrebačkog kaptola valja tražiti kako u vjerskim pobudama samih pojedinaca, tako i u mogućnosti ostvarenja uspješne crkvene karijere pojedinca i poboljšanja svojih materijalnih prilika. Teško možemo

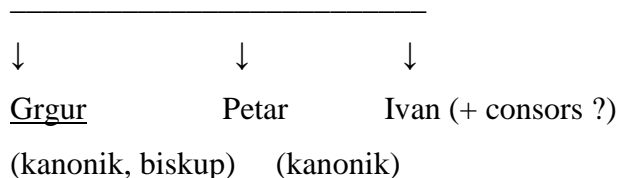
⁴⁶⁰ ... *olym Cychorya, nunc vero Petrouch vocata, in comitatu Zagrabiensi in vicinitate possessionis Stephani filii Luce, habita, quam ipse iusto titulo a iuventutis sue tempore pacifice obtinuisse dinosceretur et possedissee, pro usu unius sacerdotis predicto altari beate Marie Magdalerie amministrantis dictum altare dotare nitteretur.* CD XII, dok. 266., str. 353.-355.

⁴⁶¹ CD XII, dok. 324., str. 427.

govoriti da su obiteljske strategije koje bi smjerale stjecanju prebendi bile prošireni trend među gradskim obiteljima 14. stoljeća. Ipak se radilo o pojedinačnim slučajevima gdje je neki član obitelji, što zbog vjerskih pobuda, što zbog želje za karijerom, obrazovanjem ili sl. stupio u kaptolski kor. Tako je vrlo uspješnu karijeru ostvario kanonik građanin Dionizije Matejev iz Križevaca koji nastupa kao kanonik Zagrebačkog kaptola od 1396.-1401. godine. Papa Bonifacije IX. dodjeljuje mu 1401. kustodiju Čazmanskog kaptola te mu dopušta uživati i prihode župne crkve Sv. Križa u Križevcima. Od kustodije je primao 25 srebrenih maraka, isto toliko od zagrebačkog kanonikata, a od župne crkve također 25 srebrenih maraka.⁴⁶² 1402. papa Bonifacije IX. oslobodio ga je rezidiranja u svojoj nadarbini.⁴⁶³ 1403. Dionizije je zatražio i prepozituru Zagrebačkog kaptola, nakon što se dotadašnji prepozit Augustin Petrov odlučio posvetiti laičkom životu i sklopiti brak. To mu je papa Bonifacije IX. i dao u nadarbinu, ali je odredio da Dionizije može zadržati samo jednu od nadarbina koju je do tada držao. Prepozitura je donosila godišnji prihod od 100 srebrenih maraka.⁴⁶⁴

Iako i u ovome slučaju nije moguće posve jasno rekonstruirati obiteljske strategije postoje indicije kako su pojedine gradske obitelji ipak nastojale svojim članovima osigurati dobru crkvenu karijeru. O tome najbolje svjedoči primjer već ranije spominjane braće Grgura i Petra sinova Jurja porijeklom iz Koprivnice. Grgur i Petar su imali i brata Ivana, koji je bio laik, ali je njihov nećak Juraj Pavlov također bio klerik, a 1345. i kanonik Đurskog kaptola.⁴⁶⁵

Juraj iz Koprivnice

Grgur Jurjev je do 1332. obnašao čast prepozita Sv. Lovre u Hayu (Kaločka dijeceza). Papa Ivan XXII. ga je providirao na ispražnjeni kanonikat i dignitet u Zagrebačkom kaptolu 25. travnja 1332. godine.⁴⁶⁶ Iako nije navedeno na koji se dignitet misli, Grgur je zasigurno pretendirao na čazmansku prepozituru, jer ga kasnije nalazimo na toj čast. On se 1336.-1337. javlja s naslovom čazmanskog prepozita djelujući kao prokurator u Apostolskoj komori;⁴⁶⁷

⁴⁶² MHEZ V, dok. 127., str. 138.-139.

⁴⁶³ MHEZ V, dok. 142., str. 158.

⁴⁶⁴ MHEZ V, dok., 163., str. 191.-192.

⁴⁶⁵ CD XI, dok. 185., str. 240.-241.

⁴⁶⁶ MCZ I, dok., 157., str. 139.

⁴⁶⁷ MCV I, dok. 104., str. 99.; MCV I, dok. 50., str. 76.-77.; MCV I, dok. 133., str. 109.; ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol., 15. f. 67r. 1337. 1. rujna.

1338. je bio poslanik kralja Karla Roberta kod pape Benedikta XII,⁴⁶⁸ a 1339. je zajedno s kalničkim arhiđakonom magistrom Benediktom zastupao Zagrebački kaptol pred upraviteljem kraljevog tavernikata Tomom u Višegradu,⁴⁶⁹ te zatim i pred kraljem.⁴⁷⁰ 1343. je Grgur Jurjev od pape dobio i kanonikat i prebendu u Ostrogonskom kaptolu nakon promocije dotadašnjeg kanonika Mihovila na vacku biskupsku stolicu.⁴⁷¹ Papa Klement VI. 1344. (26. veljače) poslao je ispravu kralju Ludoviku kojom je posvjedočen Grgurov dobar rad u Kuriji.⁴⁷² Grgur je 4. ožujka već bio izabrani čanadski biskup,⁴⁷³ a na čanadsku biskupsku stolicu imenovan je 7. ožujka 1345. nakon premještanja dotadašnjega čanadskog biskupa Galhardusa (Gerharda) na čelno mjesto Vesprenske biskupije.⁴⁷⁴ U studenom 1345. Grgur je obnašao čast čanadskog biskupa, ali i «ambasadora» (*ambaxiator*) ugarsko-hrvatskog kralja kod pape.⁴⁷⁵ Na časti čanadskog biskupa Grgur je dočekaio svoju smrt, prije 31. svibnja 1350. godine.⁴⁷⁶ Grgurov brat Petar također se opredijelio za svećeničku karijeru. On je u razdoblju 1331.-1345. držao kanonikat Zagrebačkog kaptola, a 1343. je kao kraljev kapelan od pape Klementa VI. dobio proviziju na mjesto kanonikata s prebendom u Transilvanskom kaptolu. Uz to papa mu je dao i indulgenciju da smije uz taj kanonikat posjedovati i one u Zagrebačkom kaptolu te u kaptolu Bl. Dj. Marije u Stolnom Biogradu.⁴⁷⁷

Vidljivo je da su stanovnici slavonskih srednjovjekovnih gradova činili jedan dio kaptolskog personala, što je posve logično, budući da je Zagrebački kaptol bio središnja intitucija njihove matične dijeceze. Ipak valja napomenuti kako je, baš kao i u slučaju plemstva, pristup koru ove crkvene institucije bio omogućen i stanovnicima gradova sa šireg prostora ugarskoga crkvenog uređenja. Iako oskudijevamo podacima ipak nam o tome svjedoči primjer Henrika Petrovog. Ovaj klerik porijeklom iz Požuna javlja se u računima prikupljanja papinskih poreza 1373.-1374. godine. On je stekao kanonikat i prebendu Zagrebačkog kaptola nakon smrti papinog kapelana Matije zvanog Simplex, a preuzimanje je kanonikata 1374. u vrijeme sastavljanja zapisa o skupljanju prihoda 12. prosinca još uvijek

⁴⁶⁸ CD X, dok. 283., str. 382.-383.

⁴⁶⁹ CD X, dok. 323., str. 459.-460.

⁴⁷⁰ CD X, dok. 391., str. 557.-558.

⁴⁷¹ Theiner, Mon. Vet. Hung. I, dok. 977., str. 653.

⁴⁷² Theiner, Mon. Vet. Hung. I, dok. 994., str. 665

⁴⁷³ Papa Klement VI. je podijelio prepozituru Čazmanskog kaptola i kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu Ladislavu sinu palatina Nikole. CD XI, dok. 145., str. 192.-193.

⁴⁷⁴ Fejér IX/1, dok. 152., str. 290.-291.

⁴⁷⁵ CD XI, dok. 244., str. 189.

⁴⁷⁶ HC I, str. 179.

⁴⁷⁷ Theiner, Mon. Vet. Hung. I, dok. 977., str. 653.

bilo u proceduri.⁴⁷⁸ Henrik Petrov iz Požuna bio je i student Bečkog sveučilišta, 1387. ga nalazimo u matrikuli te visokoobrazovne ustanove. Tada je u svojem posjedu držao i kanonikat u Požunskoj crkvi.⁴⁷⁹ Henrika Petrovog nalazimo kao pokojnog 1393., preminuo je izvan Rimske kurije, a nakon njegove smrti na mjesto zagrebačkog kanonika providiran je Jakov Ivanov de Voychisli, klerik iz Pečujске biskupije.⁴⁸⁰

«Stranci»

Slika o «domaćim» i «stranim» klericima u Zagrebačkom kaptolu bila bi odveć jednostavna, crno-bijela, zato što su život i crkveni put svakog klerika određivali višestruki srednjovjekovni realiteti. Upravo zbog toga valja govoriti o razinama pripadnosti svećenika-kandidata za mjesta u kaptolu. Srednjovjekovna je Crkva internacionalna, «naddržavna» zajednica, u kojoj kategorija «stranog klerika» u načelu ne bi trebala postojati, međutim u stvarnosti su svećenici ipak bili određeni kako svojim statusom u hijerarhiji, tako i pripadnošću pojedinome crkvenom uređenju, pa tako izvori donose podatke o tome da su svećenici kandidati za mjesto u Zagrebačkom kaptolu bili određeni i prema dijecezi iz koje su potekli ili u kojoj su primili neki od svećeničkih redova. Promatrajući sastav personala Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću vidljivo je da su za mjesta u ovoj crkvenoj instituciji bili zainteresirani kako klerici iz Zagrebačke dijeceze i svećenici sa šireg područja ugarskoga crkvenog uređenja, tako i svećenici s područja drugih europskih crkvenih uređenja.

Zagrebački je kaptol kao središnja institucija Zagrebačke biskupije prirodno privlačio kandidate iz matične dijeceze, o kojima izvori često daju podatke da su bili *clerici/presbyteri Zagabriensis diocesis*, odnosno klerici/svećenici Zagrebačke biskupije: 1.) tako je na primjer 10. svibnja 1343. prepozit Čazmanskog kaptola Grgur Jurjev iz Koprivnice zatražio za Martina Velinovog iz Koprivnice, svećenika Zagrebačke biskupije i kanonika Zagrebačkog kaptola, rezervaciju digniteta u Zagrebačkoj crkvi;⁴⁸¹ 2.) Robert Drački je 1354. uputio molbu papi Inocentu VI. u ime svog štićenika svećenika iz Zagrebačke dijeceze Ivana Bankonovog kojemu je nastojao priskrbiti zagrebački kanonikat;⁴⁸² 3.) Grgur Blažev iz Varaždina, *clericus Zagrabiensis diocesis*, je od pape Bonifacija IX. 1391. dobio u posjed kanonikat s prebendom

⁴⁷⁸ MVH I/1, str. 506.: (*Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.*) *Henrico Petri de Posonio de canonicatu et prebenda ecclesie Zagabriensis, vacantibus per obitum Mathie dicti Simplex, capellani apostolici, pridie idus Decembris. Procedetur.*

⁴⁷⁹ Gall, *Die Matrikel*, str. 24.: U matrikuli Bečkog sveučilišta se 1387. navodi: *Henricus Petri de Posonio, Zagrabiensis et Posoniensis ecclesiarum canonicus 4 gr.*

⁴⁸⁰ MVH I/3, dok. 242., str. 215.-216.

⁴⁸¹ ASV, Reg. Suppl. 6, f. 234r. Villa Nova, 1344. 6. ožujka.

⁴⁸² CD XII, dok. 165., str. 220.-221.

Zagrebačkog kaptola;⁴⁸³ 4.) Nakon smrti Blaža Lupovog iz Dubice kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu 1399. je dobio Benedikt Šokac, svećenik iz Zagrebačke biskupije;⁴⁸⁴ itd.

Kanonici Zagrebačkog kaptola bili su integralni dio svećeničkog društva ugarskoga crkvenog uređenja, a i samo je zanimanje za prebende Zagrebačkog kaptola, u dosadašnjem je tekstu pokazano, bilo uvelike određeno upravo društvenim i crkvenim prilikama na širem prostoru Slavonije, kao i ugarskoga crkvenog uređenja. Uzevši u obzir da je ugarsko crkveno uređenje činilo jednu crkvenu cjelinu, valja istaknuti da su područja pod jurisdikcijskom natpastirskom upravom kaločkog i ostrogonskog metropolita činila drugi okvir osjećaja pripadnosti tamošnjeg svećenstva. Svećenstvo je zbog toga na jednostavan način moglo ostvariti crkvenu mobilnost u sklopu svoga crkvenog uređenja, kandidirajući za nadarbine na tome području. Zato ne čudi što među kandidatima za mjesto u Zagrebačkom kaptolu nalazimo svećenike koji su određeni svojim porijeklom iz raznih biskupija s ovoga područja: svećenik iz Vesprenske dijeceze Blaž Matejev dobio je 1373.-1374. kustodiju u Zagrebačkom kaptolu zajedno s kanonikatom i prebendom;⁴⁸⁵ papa Bonifacije IX. je 1389. providirao Nikolu Ivanovog svećenika iz Pečujske biskupije na mjesto kanonika u Zagrebačkom kaptolu;⁴⁸⁶ Jakov Ivanov de Voychisli, klerik iz Pečujske biskupije providiran je na mjesto u Zagrebačkom kaptolu nakon smrti izvan Rimske kurije Henrika Petrovog iz Požuna 1393. godine;⁴⁸⁷ itd.

Osim razina pripadnosti uokvirenih u granice svoje matične biskupije i svoga crkvenog uređenja, postojao je i treći osnovni okvir djelovanja svakog pojedinog kanonika. Svi su, naime, svećenici dijelili osjećaj pripadnosti općoj nadnacionalnoj kršćanskoj zajednici pod vodstvom pape. Upravo je to doprinosilo porastu mobilnosti svećenstva u 14. stoljeću, što je naročito vrijedilo za kanonike: «Do trenutka kad su ostvarili posjed nad svojim kanonikatom, svećenici su obično već bili zreli i uspješni klerici, mnogi su već dosta proputovali, prvo do sveučilišta, a zatim i u službi kralja ili biskupa.»⁴⁸⁸

Na području su srednjovjekovnoga ugarskoga crkvenog uređenja svećenici porijeklom izvan granica navedenog uređenja, držali različite crkvene nadarbine tijekom čitavoga srednjeg vijeka.⁴⁸⁹ Prvotna nepotpuna istraživanja Támara Fedelea o «strancima» u

⁴⁸³ MVH I/3, dok. 160., str. 133.-134.

⁴⁸⁴ MHEZ V, dok. 54., str. 65.

⁴⁸⁵ MVH I/1, str. 504.

⁴⁸⁶ MVH I/3, dok. 16., str. 21.-22.

⁴⁸⁷ MVH I/3, dok. 242., str. 215.-216.

⁴⁸⁸ Usp. Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 41.

⁴⁸⁹ Usp. Fedeles, *Ausländer*, str. 73.

kaptolima ugarskoga crkvenog uređenja pokazala su da je u 14.-15. stoljeću u Zagrebačkom kaptolu bilo 11,5% stranaca od ukupnog broja članova ove crkvene institucije. To je najveći udio stranaca naspram njihovoga udjela u drugim katedralnim kaptolima koje je Fedeles istraživao: 8,7% u Ostrogonskom, 8,4% u Pečujskom, 7% u Kaločkom, 6,2% u Đurskom i 2% u Čanadskom kaptolu.⁴⁹⁰ Srednjovjekovni su katedralni kaptoli bili značajne crkvene institucije pa su mogućnost stjecanja prebende neovisno o crkvenom uređenju klerici uvelike koristili. Drugi privlačan motiv bio je i broj kaptolskih mjesta, koji je u većini katedralnih kaptola bio veći nego u drugim crkvenim institucijama, dajući tako kandidatima dobre šanse za uspješno ostvarenje svoje nadarbine.⁴⁹¹

Ova prozopografska studija zagrebačkoga kaptolskog personala u 14. stoljeću u koju su uključeni njegovi svećenici članovi, zatim svećenici koji su tek dobili rezervaciju mjesta ili pak papu suplicirali za kanonikat ove institucije, pokazuje da na temelju njihovog imena ili imenske formule za njih 11.26% (32 svećenika) porijeklo valja tražiti izvan ugarskoga crkvenog uređenja. Taj se postotak gotovo u potpunosti poklapa s Fedelesovim istraživanjima, što ukazuje na to da je Zagrebački kaptol uistinu bio institucija koja je u većoj mjeri (u odnosu na druge katedralne kaptole ugarskoga crkvenog uređenja) privlačila klerike čije podrijetlo tražimo izvan ugarskoga crkvenog uređenja. Porast «stranih» klerika vidljiv je naročito u avinjonskom razdoblju, a to nije bila specifičnost ugarskog i ugarsko-slavonskog područja, nego se radilo o općem trendu.⁴⁹² Vidljivo je kako su za mjesta u Zagrebačkom kaptolu bili naročito zainteresirani svećenici s talijanskoga crkvenog uređenja, a potom klerici s francuskog i njemačkog crkvenog područja. Zanimljiv je neznatan interes svećenstva s područja dalmatinsko-hrvatskog crkvenog uređenja. Tek je jedan krčki svećenik postao članom katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije, dok ih primjerice više nalazimo u Pečujskom kaptolu. S obzirom na ukupni broj kanonika koji su potjecali s prostora izvan ugarskog crkvenog uređenja u Pečujskom kaptolu njih 3,02% porijeklom je bilo iz Hrvatske, a 6,53% iz Dalmacije, čime su kanonici s prostora južno od Gvozda činili gotovo 10% od ukupnog broja pečujskih kanonika stranog porijekla (ne ukupnog broja kanonika!) u promatranom razdoblju od polovice 14. stoljeća do 1526. godine.

Ako pogledamo pojavljivanje u izvorima kandidata za mjesto u Zagrebačkom kaptolu iz tri najveće skupine svećenika porijeklom s područja izvan ugarskoga crkvenog uređenja,

⁴⁹⁰ Isto, str. 84.

⁴⁹¹ Ipak, po svemu su sudeći strani klerici tek neko kraće vrijeme držali mjesto u kaptolu da bi nakon toga napustili čast, napredujući u karijeri zbog drugih poslova ili gomilanjem drugih unosnijih prebendi. Usp. Fedeles, *Ausländer*, str. 75.

⁴⁹² Isto, str. 73.

prije avinjonskog razdoblja, u vrijeme boravka papinstva u Avignonu i nakon povratka u Rim, dolazi se do zanimljivih trendova.

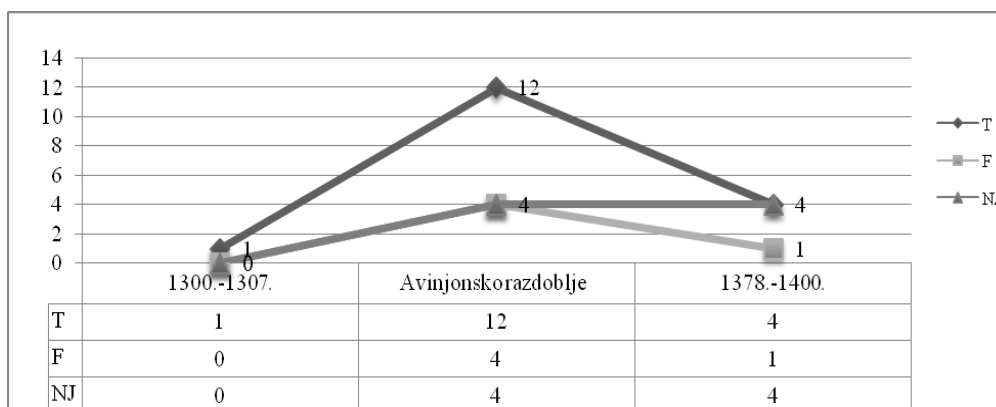
Grafikon 2.: Zanimanje za mjesta u Zagrebačkom kaptolu klerika porijeklom s područja izvan ugarskoga crkvenog uređenja

Legenda:

T = klerici s talijanskoga crkvenog područja

F = klerici s francuskoga crkvenog područja

NJ = klerici s njemačkoga crkvenog područja

Klerici s talijanskoga crkvenog uređenja pokazivali su najveći interes za mjesta u Zagrebačkom kaptolu, a njihov broj izrazito raste u vrijeme avinjonskog razdoblja.

1.) Tako je primjerice Hugolina, podrijetlom iz Piacenze, papa Ivan XXII. providirao na kanonikat i prebendu Zagrebačkog kaptola 1329. godine.⁴⁹³

2.) Iz Piacenze je potekao i Ivan Dominikov de Surdis. Izabrani i potvrđeni njitranski biskup i zagrebački «postulatus» (kandidat na biskupsku čast) Nikola je 1349. papu Klementa VI. molio za svoga kapelana Ivana Dominikovog de Surdis iz Piacenze, koji je tada već držao kantorat te kanonikat s prebendom u Čazmanskome kaptolu i kanonikat s prebendom u crkvi Sv. Antuna u Piacentinskoj biskupiji. Nikola je zatražio kanonikat u Zagrebačkom kaptolu i tamošnju prebendu i dignitet u Zagrebačkoj crkvi ako je koji prazan ili se isprazni. Nakon ulaska u posjed zagrebačkog kanonikata Ivan Dominikov se trebao odreći čazmanskog

⁴⁹³ Ivan Krstitelj Tkalčić krivo datira u 1330. godinu. MCZ I, dok. 153., str. 136. Naime, Hugolino je providiran 1. prosinca 14. godine pontifikata pape Ivana XXII. Prva godina njegovog pontifikata je započela krunidbom 5. rujna 1316. godine. Prema tome, 14. godina pontifikata počinje s 5. rujna 1329. i svakako završava prije prosinca 1330. godine. O Ivanu XXII. navod iz HC I, str. 15.: Joannes XXII. (Jacobus Deuza Caturcensis, ep. Portuen.), el. Lugduni in domo fr. O. Praed. die 7 Aug. 1316. coron. Lugduni 5 Sept. 1316., obiit Avinione die 4 Dec. 1334.

kanorata i kanonikata i piacentinskog kanonikata.⁴⁹⁴ Još ga nalazimo na častima kaločkog prepozita 1351.-1355.,⁴⁹⁵ i kölnskog prepozita 1358. godine.⁴⁹⁶

3.) Klerik Grgur Tadejev porijeklom iz Firenze je 1374. imao ekspektanciju na mjesto Zagrebačkog kaptola, koju još nije i realno ostvario u vrijeme prikupljanja papinskih poreza 20. ožujka navedene godine.⁴⁹⁷

Od 1378., odnosno od povratka papine Kurije u Rim, pa do kraja 14. stoljeća broj se klerika s područja talijanskoga crkvenog uređenja prepолоvio, ali ih i dalje nalazimo u Zagrebačkom kaptolu. Klerici s područja francuskoga crkvenog uređenja također su imali dobre mogućnosti steći unosnu prebendu upravo za vrijeme boravka papinstva u Avignonu. Francuski su klerici koristili avinjonsku poziciju pape da bi stekli prebendu, što je vidljivo po četvorici Francuza koji su u ovome razdoblju bili kandidati za prebendu Zagrebačkog kaptola.

1.) Tako je primjerice klerik Ivan de Corbeya 1326. u ime korizopitanskog⁴⁹⁸ biskupa Jakova (bivši zagrebački biskup) Apostolskoj komori uplašivao pristojbe.⁴⁹⁹ Ivan je držao kanonikat Zagrebačkog kaptola, a porijeklom je bio iz Corbeya u francuskoj dijecezi Soissons.⁵⁰⁰

2.) Kardinal đakon s titularnom crkvom Sv. Marije in Cosmedin Vilim de la Jugée (Guilelmus Judicis),⁵⁰¹ je od pape Klementa VI. 1350. zatražio zagrebački kanonikat i prebendu za svog familijara i prokuratora u Ugarskoj Ivana Peliosa, klerika iz Albijske biskupije.⁵⁰² Naime, kardinal je tražio kanonikat s prebendom koji je u to vrijeme držao prepozit Ostrogonskog kaptola Nikola. Međutim, budući da je Nikola bio i izabrani njiitranski biskup te se otvaralo slobodno mjesto u kuru Zagrebačkog kaptola, kardinal Vilim de la Jugée je od pape zatražio rezervaciju te časti svome štićeniku.⁵⁰³ Može se pretpostaviti da se kardinal Vilim založio za Ivana Peliosa vjerojatno zato što ga je htio nagraditi za vjernu službu u njegovome domaćinstvu.

⁴⁹⁴ CD XI, dok. 392., str. 520.

⁴⁹⁵ ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 26., ff. 182v-183r. 1351. 23. prosinca; ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 28., ff. 57v-58r. 1351. 23. prosinca; ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 30., f. 90r. 1355. 29. travnja.

⁴⁹⁶ CD XII, dok. 352., str. 458.; CD XII, dok. 353., str. 458.-459.: *Item, quatenus Paulo Nicolai de Dombro presbitero Zagrabiensis diocesis de canonicatu et prebenda ecclesie sancti spiritus de Chasma Zagrabiensis diocesis vacantibus per promocionem Johannis Surdis de Placencia ad preposituram Coloniensem apud sedem apostolicam reseruat dignemini misericorditer prouidere ut in forma.*

⁴⁹⁷ MVH I/1, str. 504.: *Gregorio nato Thadei de Florentia clerico de canonicatu, sub expectatione prebende ecclesie Zagabriensis, XIII. kalendas Aprilis. Nondum obtinuit.*

⁴⁹⁸ Quimper u Francuskoj.

⁴⁹⁹ MCV II, dok. 450., str. 300.; MCV II, dok. 453., str. 301.

⁵⁰⁰ Suessionen. (Soissons) in Gallia, suffr. Remen. (2400 fl.) HC I, str. 468.

⁵⁰¹ O kardinalu Vilimu više biografskih podataka u poglavlju U službi kurije potpoglavlje: «Svećenici s kanonikatom Zagrebačkog kaptola u Kuriji».

⁵⁰² Albien. (Alby) in Gallia, suffr. Bituricen. (2000 fl.). HC I, str. 81.

⁵⁰³ CD XI, dok. 434., str. 573.-574.

Nakon avinjonskog razdoblja zanimanje za prebende u Zagrebačkom kaptolu kod francuskih se klerika smanjuje, pa gotovo da i nestaje. Ipak i u ovome razdoblju nalazimo slučaj da je francuski klerik Franjo Ceruarie nastojao doći do mjesta u Zagrebačkom kaptolu. Franjo je bio klerik iz biskupije Elne (*Elnensis dioecesis*).⁵⁰⁴ Stekao je bakalaureat *in legibus*, što znači da je stekao osnove u pravnom obrazovanju. Početkom zadnjeg desetljeća 14. stoljeća bio je zaposlen u Rimskoj kuriji kao pisar i korektor pisama u uredu Svete Penitencijerije. Držao je i kanonikat s očekivanjem prebende i digniteta ili službe s ili bez dušobrižništva u metropolitanskoj crkvi u Bordeauxu (*ecclesia Burdigalensis*).⁵⁰⁵ 1391. je papa Bonifacije IX. uputio pismo Ivanu de Dulmen papinom kapelanu i auditoru *causarum palatii apostolici* da istraži optužbu koja je teretila kalničkog arhiđakona Ivana Krispa za ubojstvo laika Pavla Benedikta. Ukoliko bi se pokazalo da je Ivan Krisp doista učinio takav zločin bio bi ekskomuniciran i udaljen s časti kanonikata i arhiđakonata. Te bi se časti zatim dale navedenom Franji. On bi u slučaju preuzimanja arhiđakonata primio potrebne svete redove, a od kanonikata s prebendom i arhiđakonata ubirao bi godišnji prihod u iznosu od 40 zlatnih florena.⁵⁰⁶

Francuski i talijanski klerici koji su dobivali rezervacije za europske kaptole najčešće su uživali svoje prebende bez dušobrižništva, budući da su svojim svakodnevnim životom i službom bili vezani uz Avinjonsku odnosno Rimsku kuriju.⁵⁰⁷ Francuski i talijanski klerici su zapravo u utrci za prebendu najviše profitirali zbog blizine koju su ostvarivali s Kurijom u Rimu/Italiji i Avignonu/Francuskoj,⁵⁰⁸ i zato što su zapravo činili glavninu kurijalnih dužnosnika. Naime, broj se francuskih i talijanskih klerika naročito penje tijekom razdoblja avinjonskog papinstva zato što Kurija kao «tržište nadarbina» postaje izvor nagrađivanja vjernih kurijalnih službenika. Osim talijanskih i francuskih klerika u Zagrebačkom kaptolu, tijekom 14. stoljeća nalazimo i kandidate za mjesto u ovoj crkvenoj instituciji s područja njemačkoga crkvenog uređenja. Njih nalazimo konstatno i u jednakom broju za vrijeme avinjonskog razdoblja i poslije njega. Zanimanje klerika s njemačkoga crkvenog uređenja povezano je prije svega s mogućnostima koje je Kurija nudila kao «tržište nadarbina», a nakon avinjonskog razdoblja i s vladavinom Sigismunda Luksemburškog, koji je upošljavao u svojoj administraciji brojne strance. O tome, čini se, svjedoči primjer Andrije Ivanovog iz Graza. On je dobio kanonikat s prebendom Zagrebačkog kaptola nakon što se mjesto

⁵⁰⁴ Biskupije Elne: EInen. (Elne) in Gallia, suffr. Narbonen. (1500 fl.), HC I, str. 238.

⁵⁰⁵ Metropolija Bordeaux: Burdegalen. (Bordeaux) in Gallia, metrop. (4000 fl.). HC I, str. 150.

⁵⁰⁶ CD XVII, dok. 264., str. 360.-362.

⁵⁰⁷ Usp. Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 49.-50.

⁵⁰⁸ Usp. Fedeles, *Ausländer*, str. 75.

ispraznilo smrću Barnabe Mikinog izvan Rimske kurije 1399. godine. Andrija je bio iz Graza, klerik iz Salzburške nadbiskupije, a do prebende je došao zalaganjem samog kralja Sigismunda, koji je iskoristio svoje pravo patronata i u zakonitom ga roku predstavio zagrebačkom biskupu kao svoga kandidata za mjesto kanonika. Nakon toga biskup je svojim pravom ordinarija Andriji dodijelio kanonikat s prebendom, a papa Bonifacije IX. je izdao nalog za njegovim uvođenjem u posjed kanonikata.⁵⁰⁹ Može se pretpostaviti kako je ovaj klerik iz Salzburške nadbiskupije bio u kraljevoj službi pa je upravo zbog toga imao naklonost prvog čovjeka Kraljevstva.

U 14. je stoljeću, prema tome, bilo posve uobičajeno uživati prebendu Zagrebačkog kaptola i pritom ne pripadati ugarskome crkvenom uređenju. Prve zakonske odredbe protiv stranih svećenika u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu nalazimo tek od vremena vladavine kralja Sigismunda, a najvjerojatnije se mogu objasniti upravo sve većim uplivom stranaca u državni aparat za njegove vladavine. Najprije je kralj 1387. morao obećati dodjelu crkvenih i svjetovnih službi samo osobama ugarskog porijekla (u ovome slučaju misli se na porijeklo po rođenju).⁵¹⁰ Deset godina kasnije državni sabor u Temišvaru je pozvao Sigismunda na otpuštanje savjetnika stranog porijekla.⁵¹¹ Iz sabora je proizašlo 70 članaka s različitim odredbama i odlukama, a među njima se nalazi i ona kojom se kralj obvezao otpustiti sve strance s njihovih funkcija te na crkvene časti i svjetovne službe postaviti samo one s područja Ugarske.⁵¹² Takve su odluke većim dijelom ostale samo na teorijskoj razini, budući da je za Sigismundova vladanja 14 «stranaca» dobilo biskupsku stolicu, što je 10% više nego u ranijem razdoblju 14. stoljeća.⁵¹³ Stranci su naime bili stupovi Sigismundovog režima te je teško bilo za očekivati kako će on napustiti praksu njihovoga upošljavanja.⁵¹⁴ Tako su i unatoč odlukama državnog sabora Kraljevstva «stranci» i dalje, tijekom 15. stoljeća, mogli uživati crkvene nadarbine, a samim time i kanonikate katedralnih kaptola ugarskoga crkvenog uređenja, ako su našli odgovarajuće kanale preko kojih bi do njih i došli.⁵¹⁵

⁵⁰⁹ MHEZ V, dok. 76., str. 85.-86.

⁵¹⁰ O zakonskim odredbama protiv stranih klerika više: Fedeles, *Ausländer*, str. 80.

⁵¹¹ Sabor u Temišvaru sazvan je u listopadu 1397. kao odgovor na poraz u Nikopolju. Sigismundova glavna nakana bila je organizirati uspješnu obranu od osmanske opasnosti. DRMH 1/II, listopad 1397., čl. XLVIII., str. 24.: *Preterea eisdem regnicolis necnon ad eorundem instantiam annuimus, ut omnes et quoslibet homines nostros alienigenas et advenas de dicto regno nostro emittimus et emitti faciemus...* O saboru u Temišvaru opširnije: Engel, *The Realm of St Stephen*, str. 204.-206.

⁵¹² DRMH 1/II, listopad 1397., čl. XLVIII., str. 24.: *Nec amodo et deinceps plures homines advenas, seculares videlicet et ecclesiasticos ad honores seculares et beneficia ecclesiastica promovebimus nec predictis auctoritatem promovendi committimus, in cunctis etiam castris, tenutis et possessionibus infra ambitum dicti regni nostri habitis homines Vngaric[e nati]onis locabimus et deputari faciemus per iam dictos.*

⁵¹³ Fedeles, *Ausländer*, str. 80.

⁵¹⁴ O strancima u državnoj upravi Kraljevstva više: Engel, *The Realm of St Stephen*, str. 211.-212.

⁵¹⁵ Fedeles, *Ausländer*, str. 84.

Tablica 3.: «Stranci»

F = francusko crkveno područje

NJ = njemačko crkveno područje

T = talijansko crkveno područje

DH = dalmatinsko-hrvatsko crkveno područje

Svećenik	Crkveno područje	Nadarbine i službe	Spominjanje u izvorima
Andrija Fortis	T	kanonik, dubički arhiđakon; kapelan i familijar kaločkog nadbiskupa Nikole; bački kanonik; ostrogonski kustos	1357.
Andrija Ivanov iz Graza	NJ (klerik iz Salzburške nadbiskupije)	Kanonik	1399.
Franjo Ceruarie	F (klerik iz biskupije Elne)	kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu, kalnički arhiđakon; skriptor i korektor pisama u papinoj penitencijeriji; kanonikat s očekivanjem prebende i dignitet s ili bez dušobrižništva u Bordeauxu	1391.
Grgur Tadejev iz Firenze	T	kanonikat s očekivanjem prebende	1374.
Hugolino iz Piacenze	T	kanonik	1329.
Ivan de Corbeya	F	kanonik	1326.
Ivan Cira	T ?	kanonik, vrbovečki arhiđakon (archidiaconus de Orbuth), papin kapelan	†1374.
Ivan de Pensauro	T	kanonik, lektor; vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Pavla; kustos Čazmanskog kaptola; <i>subprocurator</i> ; generalni kolektor Apostolske Stolice; senjski biskup	1377.-†2. travnja 1392.
Ivan de Reate	T ?	kanonik	1322.-1342.
Ivan de Regio	T	vaškanski arhiđakon; klerik Apostolske komore; parmski prepozit	†1320.
Ivan de Senis	T ?	generalni vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa	1395.-1397.
Ivan de Wacho	F ?	kanonik, kapelan kardinala Mateja Ursinija	1340.
Ivan Dominikov de Surdis iz Piacenze	T	kapelan njitranskog izabranog i potvrđenog biskupa Nikole; čazmanski kanonik, čazmanski kantor, kanonik crkve Sv. Antuna u Piacentinskoj biskupiji, kaločki prepozit; kölnski prepozit	1349.-1358.
Ivan Pelios	F (klerik iz Albijske biskupije)	član kućanstva kardinala Vilima s titularnom crkvom sv. Marije in Cosmedin i njegov zastupnik u Ugarskoj; molba za	1350.

Tablica 3.: «Stranci»

F = francusko crkveno područje

NJ = njemačko crkveno područje

T = talijansko crkveno područje

DH = dalmatinsko-hrvatsko crkveno područje

Svećenik	Crkveno područje	Nadarbine i službe	Spominjanje u izvorima
		zagrebački kanonikat, rezervacija breslauškog kanonikata	
Jakov Bohemus	NJ ?	kanonik	1387.
Jakov Vendelin	T	kanonik; župnik crkve ? u Veneciji; kanonik crkve sv. Marka u Veneciji; kanonik u Minoriju	1308.
Konrad Gerardov	NJ ?	kanonikat	1345.
Kristofor Ivanov iz Kopra (de Iustinopoli)	T	kanonikat	†oko1400.
Ladislav Bartolomejev iz Ferrare	T	kanonik	1389.
Leonardo de Penzauro	T	kanonik, katedralni arhidakon; ostrogonski kanonik; comes perpetuus ostrogonskog nadbiskupa Ivana; vrhovni kancelar kraljevske i kraljičine aule, generalni vikar Ostrogonске nadbiskupije	1390.-1393.
Matija zvan Simplex	F ?	kanonikat, papin kapelan	†oko1374.
Nikola Kemini	T ?	kanonik	1322.-1337.
Petar de Montilio	T ?	kanonik; kapelan i «servitor» pečujskog biskupa Nikole, pečujski kanonik, kantor i kanonik Dömöškog kaptola	1351.-1359.
Petar Henrikov de Olsna	NJ (breslauški klerik)	kanonikat	1358.
Petar Gelyto	NJ ?	kanonik; prepozit kaptola u Željeznom; biskup u Churu, biskup u Leitomischlu; nadbiskup u Magdeburgu; biskup u Olmützu	1356.-†1387. 12. veljače
Petar de Incristellis	T ?	čazmanski prepozit; vikar zagrebačkog biskupa Jakova	1325.-†1334. (1337.)
Petar Kerol (Knool)	NJ ?	arhidakon de Pada i zagrebački kanonik	1387.
Stjepan sin pok. Stjepana Krčki	DH	kanonik, komarnički arhidakon, gorički arhidakon.	1368.-1390.

Tablica 3.: «Stranci»

F = francusko crkveno područje

NJ = njemačko crkveno područje

T = talijansko crkveno područje

DH = dalmatinsko-hrvatsko crkveno područje

Svećenik	Crkveno područje	Nadarbine i službe	Spominjanje u izvorima
Tedald de Fariolis	T	kanonik; kanonikat u Čanadskoj crkvi; dömöški ? (<i>Tymisiensem</i>) arhiđakon	1347.
Teodorik	NJ ?	komarnički arhiđakon	1397.
Vilim (Guillelmo) Mori	T	kanonik; član kućanstva biskupa Jakova iz Piacenze; piacentinski kanonik	1343.-1345.
Weygandus Marchlivi de Schonstein	NJ	kanonik	1357.

V. Ambiciozni kanonici i njihove karijere

U 14. stoljeću ugled kanonika Zagrebačkog kaptola raste i dobiva novu društvenu dimenziju. Članovi katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije posjedovali su potrebna znanja i vještine korisne crkvenim i svjetovnim institucijama – kanonici su bili vodeći pismeni društveni sloj, dio ih je bio visoko obrazovan, bili su uključeni u pravne procedure Kraljevstva, a sve to ih je činilo intelektualnom elitom kako na užem području Zagrebačke biskupije, tako i na širem području Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva te na području čitave *res publicae christianae*. Među njima nalazimo kurijalne papine službenike, kraljeve i biskupove službenike, doktore znanosti, pisare itd. koji su činili elitu među klerom, a njihova su profesionalna znanja bila višestruko iskoristiva. Dakako, članovi Zagrebačkog kaptola bili su onaj vodeći sloj koji se brinuo i za liturgijske potrebe društvenih zajednica srednjovjekovne Slavonije, što ih je stavljalo u samo srce vjerskog života područja pod njihovom nadležnošću. Upravo zbog takvoga svog položaja i porasta društvene važnosti kanonika Zagrebačkog kaptola, njihovi pogledi u 14. stoljeću počinju sezati dalje od uskih lokalnih okvira Zagrebačke biskupije. U ovome se poglavlju promatraju karijere članova Zagrebačkog kaptola, kao i onih svećenika koji su željeli steći kanonikat ove crkvene institucije. Drugim riječima, promatraju se kolektivne karakteristike životnih putova članova kanoničkog društva Zagrebačke biskupije kroz prizmu njihovoga djelovanja u službi vodećih crkvenih i svjetovnih institucija onovremene Europe, ali i službi za lokalne moćnike i biskupe matičnog crkvenog područja. Izraz «karijere» ovdje ne treba shvatiti negativno, niti on uključuje moralnu komponentu – ovom se rječju želi istaknuti angažirano društveno djelovanje svećenika koji su tražili prebendu Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću. Istraživanje, naime, promatra ambiciozne i sposobne klerike koji su nastojali svoje vještine plasirati na tržište rada u 14. stoljeću, i čije je djelovanje s jedne strane samim kanonicima donosilo prihode, a s druge strane doprinosilo «općem dobru», odnosno formiranju i održanju civilizacijskih strukturalnih formi srednjovjekovnoga društva.

Načini uživanja prebende

U srednjem su vijeku postojala dva osnovna načina uživanja crkvene nadarbine. Prvi je način bio uživanje nadarbine s dušobrižništvom, a drugi je bio sinekuralno, odnosno bez dušobrižništva. Vlasnici prebende s dušobrižništvom morali su rezidirati (stanovati i živjeti) u mjestu dodijeljene nadarbine i obavljati dušobrižničke poslove, poput podjeljivanja sakramenata, liturgijskog slavlja, brige za vjerski život zajednice i sl. Kanonsko je pravo strogo zabranjivalo posjedovanje većeg broja nadarbina koje su uključivale dušobrižničke

obveze, ali je zbog toga bilo općeprihvaćeno uživanje nekoliko nadarbina koje nisu uključivale obvezu rezidiranja. Skupini dušobrižničkih nadarbina pripadale se župe i najviše časti u kaptolu, dok su jednostavni kanonikati, kao i manje nadarbine, poput oltara, pripadali skupini nadarbina koje su se mogli uživati kao sinekure. Jednostavni kanonikati su prema tome, osim zbog moći i materijalnih prednosti, bili privlačni upravo zbog mogućnosti uživanja prebende bez obveze dušobrižništva.

Sinekuralno uživanje nadarbine podrazumijevalo je ubiranje prihoda u odsutnosti i bez obveze rezidiranja, a tendencije kanonskih stručnjaka u srednjem vijeku smjerale su ka tome da se ovakvoj praksi stane na kraj.⁵¹⁶ Sinekuralno je uživanje nadarbina u razvijenom srednjem vijeku ipak uzelo velikog maha pa su kanonski stručnjaci, kao i pape, pokušavali ovaj način uživanja nadarbina kontrolirati, ako ga već nisu mogli u potpunosti dokinuti. U tome smislu, prihvaćajući društvenu realnost, oni su strogo razlikovali kompatibilne od nekompatibilnih nadarbina – u prvu su skupinu pripadale one nadarbine koje su se mogle kombinirati, na primjer jednostavni kanonikati, a drugoj su skupini pripadale one koje svećenici nikako nisu smjeli posjedovati istovremeno: župe i časti u kaptolu. Crkveni su sabori također nastojali regulirati takvu praksu, o čemu svjedoči i kanon 29., IV. lateranskog sabora 1215. godine. Ponavljajući odredbe III. lateranskog sabora 1179. ovaj kanon navodi da nitko ne bi smio djelovati protivno «svetim kanonima» i prihvatiti nekoliko crkvenih časti ili nekoliko župnih crkava. Nadalje stoji kako će, u slučaju nepoštivanja ove odredbe, onaj koji primi nekoliko nadarbina, njih izgubiti, a onaj koji mu ih je dodijelio izgubit će pravo kolacioniranja. Isti kanon predviđa (sada se radi o odredbama iz 1215.) oduzimanje nadarbina onim svećenicima koji bi uz svoju nadarbinu *cum cura animarum*, stekli crkvenu čast koja bi također uključivala dušobrižništvo. Isti kanon nalaže i kako nitko ne smije imati nekoliko časti (*personatus*) u istoj crkvi, čak i ako one nisu vezane uz dušobrižništvo. Ustupak u čitavoj regulaciji dodjeljivanja nadarbina Apostolska si stolica zadržava jedino u slučaju da se radi o važnim i učenim osobama kojima će biti dodijeljene velike nadarbine (tj. biskupsko ili opatsko mjesto).⁵¹⁷

⁵¹⁶ Opširno o sinekurama u kanonskom pravu: Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 104.-107.

⁵¹⁷ Čitav kanon 29.: Quod nullus habeat duo beneficia cum cura annexa. De multa providentia fuit in Lateranensi concilio prohibitum ut nullus diversas dignitates ecclesiasticas et plures ecclesias parochiales reciperet contra sacrorum canonum instituta alioquin et recipiens sic receptum amitteret et largiendi potestate conferens privaretur. Quia vero propter præsumptiones et cupiditates quorundam nullus hactenus fructus aut rarus de prædicto statuto provenit nos evidentius et expressius occurrere cupientes præsentis decreto statuimus ut quicumque receperit aliquod beneficium habens curam animarum annexam si prius tale beneficium obtinebat eo sit iure ipso privatus et si forte illud retinere contenderit alio etiam spolietur. Is quoque ad quem prioris spectat donatio illud post receptionem alterius libere conferat cui merito viderit conferendum et si ultra tres menses conferre distulerit non solum ad alium secundum statutum Lateranensis concilii eius collatio devolvatur verum etiam tantum de suis cogatur proventibus in utilitatem Ecclesiæ cuius illud est beneficium assignare quantum a

Unatoč tome što je postojala mogućnost uživanja kompatibilnih nadarbina, nerijetko su svećenici nastojali ostvariti posjed i nad onima koje nisu bile kanonski spojive. I za to je postojala zakonska/kanonska mogućnost što je jasno vidljivo u dekretima papa 14. stoljeća – svaki klerik koji je želio ostvariti posjed nad više dušobrižničkih nadarbina mogao je zatražiti papinu dispenciju od inkompatibilnosti.⁵¹⁸ O kumulaciji kanonikata i tome da se svećenstvo koristilo pravom kombiniranja kompatibilnih nadarbina svjedoči i klauzula *non obstantibus* koju nalazimo u papinskim ispravama. To je vidljivo iz suplike čazmanskog prepozita Grgura Jurjevog iz Koprivnice, ujedno i «ambasadora» ugarsko-hrvatskoga kralja Ludovika, za svećenika iz Zagrebačke biskupije Martina Velinovog iz Koprivnice. Grgur je za svećenika Martina od pape Klementa VI. 6. ožujka 1344. zatražio rezervaciju časti (*dignitas seu personatus*) u Zagrebačkoj biskupiji ako bi se koja ispraznila. Na kraju suplike pod klauzulom *non obstante* stoji kako svećenik Martin u svojem posjedu već drži kanonikat s prebendom u Zagrebačkoj crkvi i kanonikat s očekivanjem prebende u Ostrogonskoj crkvi: *Non obstante quod dictus Martinus canonicatum cum prebenda in dicta ecclesia Zagrabiensi et in ecclesia Strigoniensi canonicatum sub expectatione prebende per littera sanctitatis vestre noscitur obtinere, et cum omnibus aliis non obstantibus et clausulis oportunis et executoribus.*⁵¹⁹ Katedralni su kaptoli ipak nastojali regulirati način uživanja svojih prebendi, što se najbolje vidi u Statutima Zagrebačkog kaptola. Šezdeset i šesta odredba prvog dijela Statuta upravo predviđa kako odsutnima s njihovog kaptolskog mjesta za vrijeme odsustva treba uskratiti predviđene prihode od prebende:

«Sicut canonica testatur auctoritas, beneficia propter officia conceduntur. Cum ergo aliqui ex nobis residenciam in ecclesia, ad quam, ratione premissa, forcus astringuntur, non faciunt, sed suis agendis se occupant et per hoc cultus divinus minuitur, contra hoc, pro posse providere cupientes, statuimus, quod nulli canonico, quem iura non reputant pro presente, redditus vel proventus sui canonicatus ministrari de cetero permittantur, sed persone ipsius computatione non habita, redditus vel proventus, tempore sue absencie, occurrentes, pro comuni dispensentur, prout de aliis comunibus fieri consuevit, nisi forsitan aliqui ratione sui officii honesti et lucri, vel eciam pro suis factis propriis expediendis vel promovendis, infra

tempore vacationis ipsius constiterit ex eo esse perceptum. Hoc idem in personatibus decernimus observandum addentes ut in eadem Ecclesia nullus plures dignitates aut personatus habere præsumat etiam si curam non habeant animarum. Circa sublimes tamen et litteratas personas quæ maioribus sunt beneficiis honorandæ cum ratio postulaverit per Sedem Apostolicam poterit dispensari. (Odredbe IV. lateranskog koncila u potpunosti su dostupne na web stranici <http://www.internetsv.info/Lateranense4.html>, pristupljeno 14. rujna 2010.). Isti je tekst odredaba ovoga koncila dostupan i u prijevodu na engleski jezik na web stranici: <http://www.fordham.edu/halsall/basis/lateran4.html> pristupljeno 14. rujna 2010.)

⁵¹⁸ Usp. Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 105.-106.

⁵¹⁹ ASV, Reg. Suppl. 6, f. 234r. Villa Noua, 1344. 6. ožujka.

paucos dies, pensata itineris quantitate et expeditionis qualitate, se absentent, vel de voluntate maioris partis nostri capituli, pro ulteriori tempore aliud contingat fieri in hac parte. Actum etc.»⁵²⁰

Međutim, unatoč nastojanjima samoga Zagrebačkog kaptola da onemogućiti uživanje njegovoga kanonikata u odsutnosti, upravo je ovaj način bio iznimno privlačan ambicioznim klericima koji su za života obavljali vrlo odgovorne poslove u službama raznih crkvenih i svjetovnih institucija. Problem sinekura bio je dakako usko povezan uz problem nerezidiranja u kaptolu. Trend kumuliranja nadarbina bio je nespojiv s obvezom rezidiranja – klerik koji je držao nekoliko kanonikata, ili kanonikat Zagrebačkog kaptola zajedno s još nekom crkvenom nadarbinom nije mogao fizički boraviti u svim mjestima svojih nadarbina, a valja istaknuti kako čak niti oni klerici koji su posjedovali samo jedan kanonikat često nisu mogli ispuniti obvezu rezidiranja upravo zato što su bili u službama duhovnih i svjetovnih osoba, a ponekad i zato što su morali vršiti kakve druge službe, npr. diplomatske ili one vezane uz održavanje dobrih veza s lokalnim zajednicama, plemstvom ili gradovima.⁵²¹ Nerezidiranje povezano s pluralitetom nadarbina u svome vlasništvu ostalo je i do kraja 15. stoljeća učestala pojava kojom su se koristili ambiciozni svećenici. U tom kontekstu zanimljiv primjer daje slučaj kardinala Francesca Gonzage (1444.-1483.) porijeklom iz obitelji koja je tada vladala u Mantovi. On je i kao kardinal zadržao upravu nad biskupijom Mantove, držeći je nerezidirajući u njoj sve do svoje smrti. Iz korespondencije Francesca Gonzage s članovima svoje obitelji vidljivo je njegove zauzimanje za prihvatljivost ideje o nerezidiranju u svojoj biskupiji. Zastupanjem takve ideje branila se dakako i vodeća pozicija obitelji Gonzaga na tome talijanskom području, ali to istovremeno svjedoči kako je pitanje nerezidiranja i na samome kraju srednjovjekovnoga razdoblja bilo aktualno.⁵²²

Promatrajući biografije kanonika Zagrebačkog kaptola kao i kandidata za mjesto u njemu dolazi se do zaključka da je promatrano svećenstvo prebendu ove crkvene institucije u 14. stoljeću uživalo na nekoliko glavnih načina:

- a) rezidirajući u Zagrebačkom kaptolu uživajući tek jednu, njegovu prebendu;
- b) rezidirajući u Zagrebačkom kaptolu i sinekuralno uživajući nadarbinu/nadarbine u drugim crkvenim institucijama istoga ranga (drugi kaptoli) ili nižeg statusa (župe);

⁵²⁰ MHEZ II, str. 63.

⁵²¹ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 350.

⁵²² Čitav slučaj kardinala Francesca Gonzage s detaljnom raspravom o širim posljedicama njegove obrane ideje o nerezidiranju donosi: David S. Chambers, A Defence of Non-Residence in the Later Fifteenth Century: Cardinal Francesco Gonzaga and the Mantuan Clergy, *Journal of Ecclesiastical History*, vol. 36/br. 4 (1985.), str. 605.-633.

c) rezidirajući u drugim crkvenim institucijama i sinekuralno uživajući prebendu Zagrebačkog kaptola;

d) rezidirajući i obavljajući funkcije primarno u crkvenim institucijama višeg ranga (Papinska kurija) ili svjetovnim službama i sinekuralno uživajući prebendu Zagrebačkog kaptola;

e) uživajući prebendu Zagrebačkog kaptola s dušobrižništvom dio vremena, a dio vremena sinekuralno, zbog ostvarivanja crkvene karijere i odsustva iz kaptola.

Većina ovim prozopografskim istraživanjem obuhvaćenih svećenika, njih 65,14%, držala je ili se natjecala samo za kanonikat Zagrebačkog kaptola ne posjedujući ili se ne natječući za još jednu nadarbinu. To ne znači nužno i da su ga svi držali s dušobrižništvom ili pak da su svi koji su se natjecali samo za kanonikat Zagrebačkog kaptola, njega uistinu i stekli,⁵²³ no ipak ukazuje na to da je dobar dio svećenika svojim djelovanjem bio usmjeren na područje gdje su posjedovali duhovnu čast. Ako pogledamo biografije svećenika s kanonikatom Zagrebačkog kaptola i kandidata za mjesto u njemu, primijećuje se da je mogućnost kombiniranja nadarbina, napose kompatibilnih kanonikata, ipak u 14. stoljeću prerastala u trend gomilanja, odnosno kumulaciju, poglavito onih nadarbina uz koje nije bila pripojena *cura animarum*. To je dovodilo do toga da je veliki broj kanonika veći dio svoje karijere konstantno držao ili se natjecao za nekoliko nadarbina. Ovo prozopografsko istraživanje pokazuje da je čak 101 svećenik, odnosno 35,56% od svih svećenika koji su u jednom trenutku 14. stoljeća uživali prebendu kanonikata katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije ili bili kandidati za mjesto u njemu, tijekom svoga života posjedovalo, prethodno držalo ili bilo kandidatom za još najmanje jednu nadarbinu neke druge crkvene institucije, ili pak ubiralo prihode od neke druge službe (poput vikara, biskupovog notara ili sl.). Trendu sinekuralnog uživanja kanonikata Zagrebačkog kaptola doprinosilo je upravo i to što je dio kanonika obavljao razne službe za biskupe, nadbiskupe, papinsku kuriju, kardinale, ali i svjetovne institucije: kralja i plemstvo. O njihovim će obvezama biti kasnije riječi, a ovdje valja istaknuti da je 18 svećenika s kanonikatom Zagrebačkog kaptola ili kandidata za mjesto u njemu radilo u Kuriji ili za Kuriju, 58 u službama raznih biskupa, a 31 u službi svjetovnih institucija.

Prihodi

⁵²³ Postotak je uspješnosti realizacije ulaska u posjed kanonikata raspravljen u ranijem, III. poglavlju, potpoglavlje pod nazivom «Uplate».

Kanonici srednjovjekovnih katedralnih kaptola nisu bili homogena skupina po društvenom porijeklu, uspješnosti u karijeri, ali niti po svojim kanoničkim prihodima. Kanonicima Zagrebačkog kaptola su sukladno svojim funkcijama u ovoj crkvenoj instituciji pripadali najrazličitiji prihodi, od prebende, posjeda u njihovom vlasništvu, poreza i raznih drugih izvora dohotka.

1.) Kaptolska *mensa*

Zagrebački je kaptol, baš kao i ostale crkvene institucije u srednjem vijeku imao posjede koji su mu osiguravali materijalnu osnovicu postojanja. Zemljišni posjedi Zagrebačkog kaptola najvećim su dijelom bili koncentrirani oko tri središta – Zagreba, Siska i Varaždinskih Toplica, pa prema tim središtima i govorimo o zagrebačkom, sisačkom te topličkom vlastelinstvu.⁵²⁴ Pod pojmom vlastelinstvo u srednjovjekovnom društveno-gospodarskom sustavu u najširem smislu podrazumijeva se teritorijalna jedinica, posjed, na kojemu je postojala upravna struktura, odnosno na kojemu je zemljoposjednik imao upravnu i sudsku vlast.⁵²⁵ Drugim riječima vlastelinstvo u srednjem vijeku «nije samo imovinskopravna kategorija», nego je «i ekonomska, a zatim i upravno-politička cjelina».⁵²⁶ Povijest Zagrebačkog kaptola krajem 12. i početkom 13. stoljeća pokazuje novu gospodarsku vitalnost ove crkvene institucije. U ovome su razdoblju, naime, postavljeni temelji gospodarske moći Zagrebačkog kaptola i to prvenstveno jer se tada intenzivirao proces razdvajanja kaptolske i biskupske menze (sveukupnog crkvenog prihoda). Čini se da je Zagrebački kaptol od samoga osnutka posjedovao teritorij koji se nalazio neposredno sjeverno od katedrale, što je činilo jezgru kasnijeg oblikovanja zagrebačkog vlastelinstva. Ovo se vlastelinstvo počelo širiti i ubrzano rasti tek u drugoj polovici 12. stoljeća, da bi se u prvoj polovici 13. stoljeća naglo povećalo.⁵²⁷ I ostala su se dva vlastelinstva postupno oblikovala tijekom 13. stoljeća – sisačko od 1215. kada kao *predium* prelazi iz ruku biskupa u ruke kaptola čime je kanonička zajednica proširila svoju upravu južno od katedrale, a topličko od početka 12. stoljeća kada darovanjem bana Aleksija Varaždinske Toplice dolaze u posjed kaptola.⁵²⁸ U 13. stoljeću već su bile jasno formirane dvije odvojene imovinske mase: kaptolska i biskupska, o čemu zorno svjedoči primjer oblikovanja sisačkog vlastelinstva. U ispravi o biskupovom darovanju

⁵²⁴ Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 5.

⁵²⁵ Opširnije: Josip Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*, Zagreb, 1980., str. 427.

⁵²⁶ Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 25.

⁵²⁷ Isto, str. 54.

⁵²⁸ O prelasku Siska iz biskupovih u kaptolske ruke: CD III, dok. 121., str. 138.-139.; o donaciji Varaždinskih Toplica usp. Poglavlje «Tipološke koordinate» ove disertacije; i: Božena Filipan, *Varaždinske Toplice i naselja – traganje za izvorima*, sv. I., Varaždinske Toplice, 2005., str. 34.-39.

četiriju predija Siska, Odra, Pribiševa i Drenčine, njegovom katedralnom kaptolu, navodi se da je ove zemljišne čestice ranije, 1201., među biskupskua dobra, *inter bona episcopalia*, «ubrojio» kralj Emerik. U kraljevoj ispravi iz 1201. godine navodi se, međutim, da su utvrđene međe zemalja i predija u vlasništvu Zagrebačkog «monasterija».⁵²⁹ Prema tome, isprava iz 1215. godine o biskupskom darovanju četiriju predija, izrazom *bona episcopalia* referira se na ono što je četrnaest godina ranije nazvano *monasterium Zagrabienis*. Razjašnjenje ove terminološke neujednačenosti nudi interpretacija sintagme zagrebački monasterij koju donosi Lujo Margetić. On ukazuje da se termin *monasterium* u ispravama koje su se odnosile na Zagrebačku biskupiju tijekom 13. stoljeća upotrebljavao kao izraz upravo za ovu biskupiju u svojstvu pravne osobe ili pak za crkvu (katedralu) kao građevinu. Nadalje ističe da je izraz *monasterium* u ispravi iz 1201. godine nedvojbeno označio pravnu osobu, Zagrebačku biskupiju, te da je «neposredni korisnik ovlaštenja» upravljanja nad posjedima koji se u ispravi navode, bio upravo biskup. Štoviše, u istoj ispravi iz 1201. godine jasno se razlikuju dvije imovinske mase: biskupska i kaptolska «jer se u ispravi napominje da rijeka Šepnica dijeli biskupski posjed Ugru od posjeda kanonika (dividit metam canonicorum)».⁵³⁰ Ako se ponovno vratimo na Emerikovu ispravu iz 1201. godine tada ovakvo pravnopovijesno pojašnjenje pojma *monasterium* uvelike pomaže razjasniti gospodarske odnose između biskupa i kaptola. Uzevši, naime, u obzir da se «biskupska dobra» izjednačavaju s biskupijom u pravnome smislu riječi (monasterijem), istovremeno radeći distinkciju naspram kanoničke imovinske mase, jasno je kako je već na samome početku 13. stoljeća postojala ideja o zasebnom gospodarskom identitetu dviju pravnih osoba: biskupa i njegovoga kaptola. Vrlo jasnu potvrdu procesa formiranja zasebnoga kaptolskoga identiteta, odnosno odvojene kaptolske menze utemeljene na vlasništvu nad vlastitim posjedima dobivamo dvije godine nakon biskupove donacije četiriju predija s područja međuriječja Odre, Kupe i Save. Prepozit Zagrebačkog kaptola Cirijak je 1217. godine molio kralja Andriju Arpadovića (1205.-1235.) da zagrebačkim kanonicima potvrdi pravo na uživanje svih dotada stečenih posjeda. Kralj Andrija je ovom ispravom uistinu i potvrdio posjede Zagrebačkoj crkvi (*Zagrabienis ecclesia*), međutim u ovome slučaju taj je termin podrazumijevao samo kanonike, odnosno njihovu zajednicu uokvirenu u instituciju kaptola. Kraljeva je isprava, naime, izdana prepozitu Cirijaku i kanonicima, potvrđujući sve njihove (kanoničke) privilegije. Andrijina potvrda potom donosi listu svih posjeda u vlasništvu prepozita i njegove subraće, odnosno Zagrebačkog kaptola, a ne svih posjeda Zagrebačke

⁵²⁹ CD III, dok. 8., str. 7.-13.

⁵³⁰ Margetić, Zagrebački monasterij, str. 341.

biskupije.⁵³¹ Prema tome, ovu Andrijinu ispravu može se smatrati službenom potvrdom za vlasništvo nad imovinskom masom koju je kanonička zajednica do tada stjecala, ali i potvrdom procesa raspada jedinstvene crkvene menze, čime je na vrlo jasan način iskazan nov gospodarski položaj kaptolskoga kanoničkog društva.⁵³²

2.) Vlastelinstva u 14. stoljeću

Povijest uprave Zagrebačkog kaptola nad njegovim posjedima tijekom 13. stoljeća pokazuje kako je ovo razdoblje bilo prvenstveno obilježeno širenjem jurisdikcije te crkvene institucije nad pojedinim, većim ili manjim zemljišnim jedinicima, a nikako ne upravom nad velikim koherentnim vlastelinstvima. Ipak je jasno i da je katedralni kaptol Zagrebačke biskupije transformacijom svoje osnovne pastoralne uloge u onu zemljoposjedničku, nužno morao razviti i upravljačku strategiju kako bi što efikasnije mogao ostvarivati zemljoposjedničku vlast na sve većim zemljišnim dobrima. Na zagrebačkom vlastelinstvu ovakva strategija jasnije je došla do izražaja 1313. godine, kada je Zagrebački kaptol kupnjom zemlje pod nazivom *Tornaava* uspio «stopiti» jedan poveći teritorij u središnjem dijelu budućeg velikog vlastelinstva s okolnim posjedima i sve ih povezati u jednu upravnu cjelinu.⁵³³ Prema tome, zagrebačko kaptolsko vlastelinstvo oblikovalo se stjecanjem različitih zemljišnih čestica tijekom dugoga perioda 12. i 13. stoljeća, da bi tek početkom 14. stoljeća dobilo zaokružen opseg i formu. Po svemu sudeći i na ostala dva kaptolska vlastelinstvu situacija je bila vrlo slična. Naime, o većim homogenim vlastelinstvima svjedoči tek isprava o reambulaciji posjedâ Zagrebačkog kaptola iz 1328. godine. Ova je isprava izvještaj Stolnobiogradskog kaptola koji je u svojstvu vjerodostojnog mjesta odgovorio na mandat kralja Karla Roberta Anžuvinca. Kralj je od Stolnobiogradskog kaptola zahtijevao utvrđivanje granica svih posjeda Zagrebačkog kaptola i to na molbu zagrebačkog biskupa Ladislava de Kabol (1326.-1343.). Stolnobiogradski kaptol taj je zadatak uspješno obavio o čemu je potom izvijestio kralja Karla koji je potvrdio stanje međa.⁵³⁴ Ovu će reambulaciju 1352. godine ponovno potvrditi kralj Ludovik Anžuvina (1342.-1382.), na molbu tadašnjeg zagrebačkog

⁵³¹ CD III, dok. 131., str. 150.-157.

⁵³² O tim posjedima detaljno: Lelja Dobronić, Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkog kaptola prema izvorima XIII. i XIV. stoljeća, *Rad JAZU*, knj. 286 (1952.), str. 171.-256. Lelja Dobronić se dotiče pojedinih posjeda Zagrebačkog kaptola i u studiji o posjedima zagrebačkih biskupa: Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkih biskupa prema ispravi kralja Emerika iz god. 1201., *Rad JAZU*, knj. 283 (1951.), str. 245.-318.

⁵³³ Usp. Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 56.-58. Ovaj autor navodi i to da kaptolski posjedi u 14. stoljeću prestaju biti (više ili manje nezavisne) vlasničke cjeline, iako zadržavaju tradiciju imena. Spomenute cjeline/posjedi bile su zemljišta koja su prešla iz ruku pojedinih vlasnika u ruke kaptola, a tada su počeli «urastati u veliki cjeloviti organizam kaptolskog vlastelinstva».

⁵³⁴ Izvještaj Stolnobiogradskog kaptola: MHEZ II, str. 115.-122.

biskupa Nikole I. (1350.-1356.).⁵³⁵ Sama reambulacija međa posjeda Zagrebačkog kaptola koju je učinio Stolnobiogradski kaptol 1328. zapravo predstavlja formalni čin kojim se potvrdilo da su stečene zemljišne čestice stopljene u veće upravne jedinice, odnosno veća vlastelinstva.

Za razliku od ove reambulacije koja svjedoči o fizičkom rasprostranju zemljišnih jedinica Zagrebačkog kaptola, glavni izvor o unutarnjoj strukturi vlastelinstava u 14. stoljeću jesu kaptolski Statuti. Ovaj normativni izvor najvećim je dijelom koncentriran na zagrebačko vlastelinstvo, dok o sisačkom i topličkom vlastelinstvu daje mnogo manje podataka – na njih se odnosi tek pet članaka prvog dijela Statuta: čl. 61.-63. za sisačko i 64.-65. za topličko vlastelinstvo. Upravo je na temelju obrade Statuta (ali i drugih relevantnih vrela) Radovan Gajer posjede zagrebačkoga kaptolskog vlastelinstva podijelio u četiri grupe: centralnu, zapadnu, istočnu i južnu. Najveći je teritorij obuhvaćala centralna grupa posjeda – nastala je od osam nezavisnih cjelina koje su tijekom 12.-13. stoljeća dospijevale pod vlast kanonika i koje su u 14. stoljeću činile uglavnom jedinstven i zatvoren teritorij. Posjedi centralne skupine iz koje s vremenom nastaje jedinstvena cjelina bili su: Zagrebački posjed, Baranov posjed, «Terra Casina», «Terra Cupuc et Widuse», «Terra Opor», «Terra Chernelec», «Terra Braten» i «Terra Tornaua». Zapadna je skupina posjeda također nastala u 12.-13. stoljeću spajanjem četiri veće cjeline, da bi u 14. stoljeću tvorila zatvorenu i homogenu cjelinu. Posjedi zapadne skupine bili su: Vrapče, Grmošćica, Završje i Rudeš. Istočna skupina nastala je od pet cjelina – to su bili posjedi «Terra Cassina cum Blagussa», «Terra Vlk», «Terra Casna», «Terra Cozoly» i «Wrazilaz», te se čini da su i oni bili u 14. stoljeću jedinstvena cjelina. Za južnu skupinu ne zna se točno jesu li kaptolski posjedi bili jedinstvena cjelina – na tome području nalazili su se posjed Prevlaka, Blato, «Tupal» i Kosnica.⁵³⁶ Isti povjesničar nadalje navodi kako na zagrebačkome vlastelinstvu, odnosno na tamošnjim posjedima, tijekom prve polovice 14. stoljeća nalazimo nekoliko tipova upravnih jedinica: 1.) sela «sub montibus»; 2.) kanoničke predije; 3.) kaptolske predije (uključujući ekvitature i posjed Prevlaku); 4.) kaptolska sela; 5.) mlinove i 6.) tlake. Zagrebačko je vlastelinstvo u prvoj polovici 14. stoljeća već imalo 40 sela (*villae*). Većina sela smjestila se na sjevernim dijelovima vlastelinstva, južnije ih je bilo manje, južno od Save ni jedno. Prediji su predstavljali manje posjede u sklopu vlastelinstva na kojima su se mogle nalaziti različite kvalitativne sastavnice: oranice,

⁵³⁵ CD XII, dok. 52., str. 73.-75. Ovaj dokument potvrđuje ispravu kralja Karla iz 1333. godine (CD X, dok. 61., str. 101.-102.) kojom je opet potvrđena reambulacija iz 1328. godine.

⁵³⁶ Sumarno i uz opis tijeke granica: Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 25.-28. A zatim isti autor donosi detaljnu raspravu o okolnostima pod kojima je svaki posjed došao u ruke Zagrebačkog kaptola, te o topografiji svakog pojedinog kaptolskog posjeda: Isto, str. 28.-53.

livade, vinogradi, šume ili pak ribnjaci.⁵³⁷ Jedni prediji obuhvaćali su pojedina sela ili su se nalazili u sklopu njih, drugi nisu obuhvaćali selo te su s vremenom nestali ili se stopili s obližnjim selom, a treću su skupinu činili prediji koji još nisu bili sela u pravom smislu, ali su se razvijali u tome pravcu i nešto kasnije se pretvorili u prava sela. Najmanje teritorijalno-administrativne jedinice bile su selišta koja su se nalazila u sklopu pojedinih većih jedinica, sela, ili izvan okvira sela. Selišta nalazimo na svakoj skupini posjeda osim u slučaju tlake i mlinova. Ukupno je na zagrebačkom vlastelinstvu Zagrebačkog kaptola u prvoj polovici 14. stoljeća bilo 1 234 selišta. Prema kriteriju vjerojatnog broja selišta posjedi u zajedničkom vlasništvu kaptola obuhvaćali su 9.7%, posjedi pojedinih kanonika 22.6%, a posjedi kaptolskih predijalaca 67.7% selišta.⁵³⁸

Nad čitavim svojim teritorijem kaptol je imao vrhovno vlasničko pravo, odnosno «dominium directum», što je značilo da je on bio jedini zemljoposjednik nad svojim zemljama. Osim toga, postojalo je i drugo, niže vlasničko pravo, «dominium utile». To su pravo uživali prvenstveno kaptolski predijalci, koji su od kaptola dobivali pravo korištenja zemlje i korištenja tamošnje radne snage, ali uz određene uvjete.

Prema kriteriju vlasništva, na zagrebačkom vlastelinstvu u prvoj polovici 14. stoljeća nalazimo tri vrste posjeda:

- posjedi u zajedničkom vlasništvu kaptola
- posjedi pojedinih kanonika
- prediji, odnosno posjedi kaptolskih predijalaca.⁵³⁹

Posjedi u zajedničkom vlasništvu kaptola

Za pretpostaviti je da su svi posjedi na području kaptolskog vlastelinstva u početku bili u zajedničkom vlasništvu kaptola, međutim, u vrijeme sastavljanja Statuta još je samo mali dio posjeda u vlasništvu kaptolske cjeline. To su bila sela Lepa Ves, Vrapče, Oporovec, Retkovec, Kašina (uz koju je pripadao Kozolin) i Sesevete – osim Kozolina riječ je o najstarijim kaptolskim posjedima koje su imali 1217. ili ranije, pa se nameće zaključak da

⁵³⁷ O tome što se moglo nalaziti na prediju usp. kratko: Josip Adamček, Nemiri na posjedima topuske opatije sredinom XVI stoljeća, *Historijski zbornik*, god. XXI-XXII (1968.-1969.), str. 287.

⁵³⁸ O grupama teritorijalnih jedinica na zagrebačkom vlastelinstvu: Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 64.-65.; pojašnjenja o tome što su sela, a što prediji: Isto, str. 14.-15.; o selištima: Isto, str. 24.-25.; o procjenama broja selišta: Isto, str. 64.-65. i 79.

⁵³⁹ Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 58. Budući da su se kaptolski posjedi stapali u cjeline, u 14. stoljeću oni prestaju biti (više ili manje nezavisne) vlasničke cjeline, iako zadržavaju tradiciju imena. Spomenute cjeline/posjedi bile su zemljišta koja su prešla iz ruku pojedinih vlasnika u ruke kaptola, a tada su počeli «urastati u veliki cjeloviti organizam kaptolskog vlastelinstva». Zbog toga kaptolska zajednica u 14. stoljeću dijeli i percipira svoj teritorij na sasvim drugačiji način. Te drugačije cjeline, opet su bile označene kriterijem vlasništva, ali sada na drugačiji način – sada je kaptol bio isključivi vlasnik zemlje. Isto, str. 57.-58.

kaptol niti u 14. stoljeću nije želio dijeliti svoje najstarije vlasništvo. *Villa seruorum*, vjerojatno Popovec, također je pripadala kaptolu kao cjelini. Jedan je kanonik nosio titulu «comes seruorum» imajući nadležnost nad selom serva, ali ono nije bilo njegovo vlasništvo. Do 1331. zemlje nazivane «tlake» također su pripadale kaptolu, no te su godine razdijeljene među kanonike. Tlačnih zemalja (a to su bile oranice) bilo je trideset – jedna je tlaka imala oko deset jutara zemlje, a obrađivali su ih kanonički kmetovi koji su vjerojatno živjeli u blizini područja na kojima su se tlake nalazile. Takozvana sela «sub montibus» koja su ležala u dolini Medvednice također su do 1326. pripadala kaptolu kao zajednici. Ova su sela vjerojatno izdvojena u Statutima kao posebna kategorija jer su tamošnji kmetovi osim uobičajenih podavanja obvezni i na posebna podavanja za medvedgradsku utvrdu. U zajedničkim kaptolskim selima (uključujući *Villu servorum*) nalazilo se 120 selišta.⁵⁴⁰

Posjedi pojedinih kanonika

Druga skupina posjeda s obzirom na kriterij vlasništva su posjedi u vlasništvu pojedinih kanonika. To su prvenstveno bili kanonički prediji, odnosno posjedi nada kojima je kanonik imao «dominium utile», pravo korištenja, te je uživao tamošnje prihode. Jedino je desetina s predija i dalje ostajala zajednički prihod čitavog kaptola, ali je iznimku činila desetina od svinja koja je pripadala pojedinačno kanonicima. Predij se mogao sastojati samo od nekog selišta, tako da su u jednom selu mogla biti i dva pa čak i tri predija – ali je mogao obuhvaćati i više od jednog sela. I prije 14. stoljeća je vjerojatno bilo posjeda sličnog tipa, ali je biskup Augustin Kažotić «u skladu sa svojom čitavom velikom aktivnošću reformiranja, obnove i jačanja zagrebačke biskupije» odigrao najvažniju ulogu u organizaciji i raspodjeli predija među kanonike. Po svemu je sudeći ova raspodjela predija označila početak kretanja od zajedničkog kaptolskog prema pojedinačnom kanoničkom vlasništvu. U vrijeme sastavljanja prve redakcije Statuta, postojala su 22 kanonička predija na zagrebačkom vlastelinstvu, koji su se smjestili na teritoriju 13 sela, i to svi u sklopu osnovnoga centralnog dijela kaptolskog vlastelinstva, dok ih na području istočnog i zapadnog dijela vlastelinstva, niti južno od Save nije bilo. Centralni je dio vlastelinstva izabran za kanoničke predije zasigurno zbog blizine selâ, nad kojima je kanonicima bilo jednostavno upravljati. Princip stjecanja predija je imao svoj jasan slijed. Radilo se o «optiranju» predija: kada bi se iz nekog razloga ispraznio predij, pravo na njega imao je kanonik koji je bio najstariji, ali ne po godinama, nego po «stažu» u kaptolu. Ukoliko bi «najstariji» kanonik iskoristio svoje pravo

⁵⁴⁰ O zajedničkim posjedima kaptola opširno: Isto, str. 58.-60. (o broju selišta str. 78.-79.)

na ispražnjeni predij tada bi se njegov predij ispraznio. Na njega bi tada pravo imao kanonik koji je bio sljedeći po «stažu». Na taj je način najmlađi kanonik dobivao zadnji (zasigurno nerijetko i najnepoželjniji) predij.⁵⁴¹ Kanonički prediji su se u početku sastojali od sedam selišta, ali su tijekom vremena neki kanonici povećavali svoje predije po obimu, dok su drugi gubili svoje kmetove, što je dovelo do velike neujednačenosti u veličini i broju selišta. Zbirno gledano, na 22 predija nalazila su se ukupno oko 162 selišta – u 13 sela kanoničkih predija bilo je 157 selišta, a još ih je 5 bilo oko lokaliteta Jelenovec. Osim 22 predija, kanonici su imali vlasništvo i nad osam sela «sub montibus» od 1326. i od 1331. četiri tlake. Sela «sub montibus» su 1326. bila podijeljena na 28 kanoničkih porcija, svaka se sastojala od četiri selišta, te je ukupno u osam sela bilo 117 selišta.⁵⁴²

Kanonički su prediji od početka 14. stoljeća postali uz prebendu integralni dio kanoničkog vlasništva. U prilog tome ide i vrlo zanimljiv izvor nastao prilikom skupljanja papinske desetine za razdoblje 1332.-1337. gdje nalazimo zanimljiv podatak o uplatama zagrebačkih kanonika. U računu uplata redovito se uz kanonike (i ostale svećenike) koji su uplaćivali desetinu navodi kako su je podmirivali *ratione proventuum suorum*. Prema tome kanonici su davali desetinu svojih prihoda Apostolskoj komori. Međutim, za desetoricu kanonika nalazimo podatke kako su uz «regularnu» uplatu, još i uplatili odedenu svotu na svoj predij. Tako je primjerice prepozit Zagrebačkog kaptola obavio sljedeće uplate: 1332. je na ime papinske desetine uplatio 20 maraka pa onda u dva navrata 20 denara na svoj predij (*ratione predii sui*). Sljedećih godina 1333. i 1334. je na ime desetine uplatio 6 pensi godišnje; 1335. je uplatio za tri godine 20 maraka (*noluit expedire pro tribus annis et solvit XX. marcas*). Iste je godine još uplatio u dva navrata 20 denara na svoj predij. Sljedeće, 1336. je uplatio 7 pa 9 pensi, a 1337. je uplatio pensu denara (*pensas denariorum*).⁵⁴³

Varaždinski arhiđakon Stjepan Klementov je na ime papinske desetine 1332. u dva navrata uplatio 50 denara i na ime posjedovanja predija 2 pense; 1333. i 1334. je uplatio po 7 pensi; 1335. je uplatio 50 denara, a zatim i na svoj predij 2 pense. Iste je godine ponovno na svoj arhiđakoniat uplatio 50 denara, a na ime predija 2 pense; 1336. je uplatio 7 pensi.⁵⁴⁴

Samo je 14. stoljeće bilo razdoblje preraspodjele predija, no i u kasnijem razdoblju kanonici su mogli steći pojedini kaptolski predij. Takav je slučaj s predijem *Dobrodol* – on je još sredinom 14. stoljeća bio kaptolski predij koji je bio dan na predijalno uživanje i na koji se

⁵⁴¹ O optiranju kratko (s naglaskom na kasnija razdoblja) tek u starijoj literaturi: Ivančan, Zagrebački kaptol, str. 173.-183.

⁵⁴² O kanoničkim predijima: Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 60.-61. (o broju selišta na njima str. 65.-70.)

⁵⁴³ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

⁵⁴⁴ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

morao plaćati cenzus od deset denara (o takvom tipu posjeda i cenzusu vidi tekst dalje).⁵⁴⁵ Kaptol je međutim dodijelio ovaj predij zbog posebnih zasluga prepozitu Nikoli Mihovilovom. Budući da se Nikola u izvorima javlja od 1365.-1380. prijenos (uvjetnog) vlasništva dogodio se u tome periodu. Poslije njegove smrti kaptol je predij 30. studenog 1381. dodijelio vrbovečkom arhidakonu Ivanu i njegovom nećaku Martinu.⁵⁴⁶

Naravno, upravo je o kaptolu, odnosno njegovoj volji, ovisilo hoće li pojedini posjed prijeći u ruke pojedinog kanonika ili će ga zadržati u zajedničkom vlasništvu. U tome kontekstu indikativan je spor s kraja 14. stoljeća, koji se nije vodio oko predija, nego oko jednoga od istočnih posjeda na zagrebačkom vlastelinstvu Zagrebačkog kaptola. Spor je izbio oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Zemlja «Cassina cum Blagussa» (sjeveroistočno od Vugrovca, na području sela Kašine) izvorno je u 13. stoljeću pripadala prepozitu Zagrebačkog kaptola Cirijaku i njegovoj braći. Prepozit Cirijak i njegova braća su 1217. ovaj posjed stavili pod jurisdikciju i zaštitu Crkve te su se odrekli tamošnje marturine upravo u korist iste Zagrebačke crkve (tj. kaptola). Crkva se obvezala da Cirijaku i njegovim nasljednicima nikada neće oduzeti ovaj posjed, međutim već 1269. on dolazi u puno vlasništvo kaptola, koji je platio Cirijakovim rođacima i nasljednicima naknadu. Ne treba isključiti mogućnost da su prepoziti kaptola uživali prihode baš sela Prepuštovec koje je po svemu sudeći ležalo unutar posjeda «Cassina cum Blagussa».⁵⁴⁷ Možda je upravo to bio razlog sukoba prepozita Zagrebačkog kaptola Ladislava (u izvorima ga nalazimo 1391.-1399.) i samoga kaptola oko posjeda Blaguše krajem 14. stoljeća. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipuškog, koji je dosudio posjed kaptolu, a Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora (*ipsi deinceps perpetuum silencium de et super adquisicione eiusdem possessionis Blagussa*).⁵⁴⁸

Zakupni prediji

Treća vrsta posjeda bili su prediji kaptolskih predijalaca, ili kaptolski prediji. Oni su zauzimali najveći dio područja zagrebačkog vlastelinstva, bilo ih je ukupno 46, a nalazimo ih smještene u sva četiri dijela zagrebačkog vlastelinstva. Ipak većina ih se nalazila na područjima relativno udaljenijima od samoga kaptola. U ovome slučaju Zagrebački kaptol je imao «dominium directum» nad zemljom i ljudima, ali je pravo korištenja pripadalo posjednicima koji uglavnom nisu ulazili u kanonički zbor i obično nisu bili crkvena lica.

⁵⁴⁵ MHEZ II, str. 43.

⁵⁴⁶ Ivančan, *Podaci*, str. 107.

⁵⁴⁷ Gajer, *Posjedi Zagrebačkog kaptola*, str. 51.

⁵⁴⁸ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

Korisnici kaptolskih predija nazivali su se predijalci – radilo se pravno reguliranoj skupini koja je stajala u vazalnom odnosu prema kaptolu.⁵⁴⁹

Predijalac je pripadao onom društvenom staležu koji je držao zemlju, ali i koji je *ratione terrae* imao određene obveze prema vrhovnom gospodaru posjeda. Prema tome, govorimo o društvenoj skupini nižeg plemstva, baš kao i u slučaju skupine *iobagiones castri*. Ova skupina nižeg kondicionalnog plemstva na razini čitavoga Kraljevstva u srednjovjekovnim je ispravama obično navedena uz *nobiles iobagiones*, te se obično stječe dojam da u njihovom statusu nije bilo veće razlike. No, glavna je razlika u tome što su *nobiles prediales* najčešće držali zemlju koju im je gospodar posjeda dao, a iobagioni su bili potomci ranije društvene skupine pod nazivom «ratnici utvrde». U Slavoniji predijalce nalazimo najvećim dijelom na posjedima crkvenih institucija, ponajprije na biskupskim dobrima, iako ponekad nalazimo i svjetovne zemljoposjednike koji su davali zemlju pod predijalnim uvjetima. To što su upravo crkvene institucije prvenstveno davale zemlju pod određenim uvjetima (kondicionalno) rezultat je zasigurno crkvenih nastojanja da se spriječi trajno otuđenje crkvenih posjeda. Za razliku od predijalaca u Slavoniji, predijalci na području Kraljevstva sjeverno od Drave imali su mnogo manje posjede i rijetko su imali svoje kmetove (nad kojima bi imali «dominium utile»), ali im je barem društveni status, ako ne i gospodarski, bio uvelike jednak slavonskim predijalcima.⁵⁵⁰

Kaptolski predij je nastajao tako što je kaptol kao vrhovni gospodar dao zemlju budućem vazalu/predijalcu kao feud na uživanje. O tome svjedoči slučaj iz 1350. godine. Tada je kantor Stjepan zastupao Zagrebački kaptol pred slavonskim i hrvatskim banom Pavlom de Ugal i općim saborom Slavonije, u sporu s Andrijom sinom Kuzme i Jurjem sinom Stjepana oko pripadnosti posjeda Donjeg Vinodola. Nakon što je banu na slavonskom saboru Stjepan predstavio kaptolsku ispravu, Andrija i Juraj su priznali pripadnost navedenog posjeda Zagrebačkom kaptolu, a da ga oni drže po feudalnom pravu (... *Andreas filius Cosme et Georgius filius Stephani nostri in presencia personaliter comparentes confessi extiterunt viua uoce, vt, quia ipsi dictam possessionem Felseuwynadal vocatam hactenus per ipsos a predicto capitulo Zagrabiensi feudario iure possessam et conseruatam ...*).⁵⁵¹

Već u 13. stoljeću na razini Kraljevstva nalazimo kondicionalne posjednike koji su se zvali *conditionarii* ili *nobiles (iobagiones) ecclesie*, ali je termin predijalac ušao u opću

⁵⁴⁹ Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 61.-64.

⁵⁵⁰ O predijalcima opširnije: Rady, *Nobility*, str. 79.-85.

⁵⁵¹ CD XI, dok. 441., str. 581.-582.

uporabu do 14. stoljeća.⁵⁵² U Statutima se osoba s kaptolskom zemljom u zakupu naziva *predialis, vasallus* ili *emphitheotha*. Razlika nije posve jasna, a sam sastavljač Statuta tvrdi kako njihove odnose s kaptolom regulira običaj. Vjerojatno je i Zagrebački kaptol s praksom davanja posjeda predijalcima započeo tijekom (druge polovice) 13. stoljeća, a u prvoj polovici 14. stoljeća stvaranje je kaptolskih predija u punom jeku.⁵⁵³

Predijalac je dugovao kaptolu vjernost, razne službe (primjerice vojne), određeni godišnji novčani iznos (cenzus). Vjernost gospodaru mogla se izreći u ceremoniji, pa je predijalac zadržavao posjed do svoje smrti ukoliko je bio vjeran. Naravno, u slučaju da je predijalac želio zamijeniti posjed koji je držao kao feud za neki drugi mogao je to učiniti, ali uz dopuštenje gospodara.⁵⁵⁴ Kaptol je pružao predijalcu predij i zaštitu, a predijalac je bio dužan brinuti se za zemlju i redovito plaćati cenzus. Kaptol si je zadržao pravo razvrgnuti odnos ukoliko bi predijalac bio nevjeran, ako ne bi dvije godine zaredom plaćao cenzus, ili ako bi tijekom pet godina zapustio svoj predij ili vinograd. Predij je u načelu bio nasljedan, ali bi kaptol u slučaju smrti muškog potomka, takvu česticu zemlje ostavljao na upravu pokojnikovoj kćerki.⁵⁵⁵

Prihode je uživao djelomično kaptol, a djelomično sam predijalac. Veličina predija je znatno varirala što je vidljivo upravo u visini godišnjeg cenzusa. Njega su predijalci plaćali na ruke dekana na dan sv. Martina 11. studenog ili sljedećeg dana (*in festo beati Martini vel die sequenti*).⁵⁵⁶ Predijalcu su pripadali određeni prihodi s predija – on je ubirao trećinu marturine koju su plaćali njegovi kmetovi, druge dvije trećine dobivao je kaptol. Predijalac je ubirao razne novčane kazne za sitnije prijestupe svojih podložnika, dok je za veće prijestupe (ubojstvo, krađa, razbojstvo, podmetanje požara) bio nadležan kaptol, kojemu su onda pripale i globe od tih sporova. Može se pretpostaviti da se cenzus pojedinoga kaptolskog predija odmjeravao po vrijednosti predija, odnosno po vrijednosti prihoda koje je predij davao – vrijednost je naročito ovisila o broju selišta na njemu, pa je zasigurno i cenzus odmjeravan prvenstveno prema broju selišta. Predijalac je kaptolu u ime cenzusa davao izgleda pet denara po selištu, a prema izračunu Radovana Gajera kaptolski su prediji svi zajedno donosili 3 475 denara cenzusa, te su obuhvaćali 695 selišta. Osim predija, kaptol je na uživanje davao i pojedine ekvitature, koje su također spadale pod «dominium directum» kaptola, pa u prvoj polovici 14. stoljeća između ova dva tipa zemljišnih jedinica nije bilo neke znatnije razlike.

⁵⁵² Rady, *Nobility*, str. 83.

⁵⁵³ Gajer, *Posjedi Zagrebačkog kaptola*, str. 63.

⁵⁵⁴ Rady, *Nobility*, str. 82.

⁵⁵⁵ Gajer, *Posjedi Zagrebačkog kaptola*, str. 97.-99.

⁵⁵⁶ MHEZ II, str. 43.

Vjerojatno je razlika bila u tome što su kaptolski prediji stvarani tijekom dužeg razdoblja, dok su ekviture po svemu sudeći stvorene planski, u kraćem vremenskom odsječku. Bilo je sedam ekvitura, a većina ih se smjestila u malobrojnim selima u zajedničkom vlasništvu kaptola. Obuhvaćale su 36 selišta i davale cenzus od 180 denara. Osim njih spomenimo da je posjed Prevlaka imao 104 selišta, i davao je godišnji cenzus od 520 denara. Prema tome kaptolski prediji i ekviture zajedno s posjedom Prevlaka su zajedno obuhvaćali 835 selišta i davali cenzus od 4 175 denara.⁵⁵⁷ U Statutima je iznos cenzusa plaćanog na pojedini predij naveden u dvjema jedinicama: pensama i denarima, ali je ovo davanje nedvojbeno plaćano u banskim denarima, novcu koji je u to vrijeme bio u opticaju na području Slavonije. S druge strane, pensa je bila samo obračunska, a ne platežna jedinica (1 pensa = 40 denara).⁵⁵⁸

Posjed Prevlaka privlači posebnu pažnju jer istraživanjem ove zemljišne čestice dobivamo potvrdu kako nisu svi kaptolski prediji davani u zakup predijalcima, nego i crkvenim licima. Zakupnik ovoga posjeda bio je sam sastavljač Statuta gorički arhidakon Ivan. Ovaj je posjed Ivan *novissimis temporibus* obnovio svojim troškom i na njemu osnovao 11 predija. Upravo zbog toga kaptol mu je dao posjed Prevlaku kod Save i luku na Savi na doživotno uživanje zajedno sa svim prihodima. Ivan je dakako na svoje predije morao plaćati cenzus u novcu i žitaricama, koji je iznosio oko 39 % ukupnih prihoda s posjeda. Nakon smrti arhidakona Ivana posjed se imao vratiti kaptolu zajedno sa svim predijalskim pripadnostima.⁵⁵⁹ Želeći unaprijediti gospodarsku proizvodnju na ovim svojim posjedima arhidakon Ivan je tri novoosnovana predija dao u zakup zainteresiranim «strankama»: 1349. je posjede u Prevlaci, Otoku i Kosnici dao u zakup pod predijalnim uvjetima *comesu* Ivanu sinu Ivana Jaroslavovog. Zanimljivo je da je zakupnik ove posjede «kupio» za 30 maraka, ali se ipak nije dogodio potpuni prijenos vlasništva. Naime, ovo davanje u zakup registrirao je Zagrebački kaptol ispravom u kojoj su naznačeni uvjeti predijalnog uživanja: zakupnik Ivan sin Ivana dobio je na uživanje sve pripadnosti rečenih posjeda, morao je ostati vjeran kaptolu i plaćati godišnji cenzus od 2 pense.⁵⁶⁰

Isti arhidakon Ivan je posjedovao još dva predija i to zajedno sa svojim nećakom Antunom sinom Kuzme. Njih dvojica su uživali kaptolske predije Strugu i Vukomerec

⁵⁵⁷ Više: Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 61.-64. (o selištima str. 70.-78.)

⁵⁵⁸ Usp. Zlatko Herkov, *Grada za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske*, sv. II, Zagreb, 1956., str. 236.

⁵⁵⁹ MHEZ II, str. 44.; kratko i Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 63. i 99.

⁵⁶⁰ CD XI, dok. 393., str. 520.-521.

(*Sydougay* drugim imenom *Wlkmerch*). Na prvi se predij trebalo plaćati godišnji cenzus od 30 denara, a na drugi 90 denara.⁵⁶¹

Prema tome, jasno je kako nisu samo predijalci kao pravno regulirana skupina nižeg kondicionalnog plemstva, uživali kaptolske predije, nego su ih u zakup mogle uzeti i osobe drugoga statusa. Pravila stoga nisu bila rigorozna, pa ni sami kaptolski prediji nisu bili ekskluzivno namijenjeni jednoj skupini. Nećak goričkog arhiđakona Antun bio je plemić, Ivan je bio pripadnik svećeničkog reda, a među uživateljima kaptolskih predija često se «spominju ljudi višeg društvenog položaja».⁵⁶² Mogućnost zakupa kaptolskih predija, ali i ekvitatura iskoristilo je još nekoliko kanonika Zagrebačkog kaptola. Sredinom 14. stoljeća spominje se da je kantor Petar prije stekao (*olim acquisitum*) prebendalni predij kod luke Sv. Jakov kao prebendu, na koji se plaćao godišnji cenzus od 50 denara. Vjerojatno se radi o prediju kantora Petra kojega na toj funkciji nalazimo od 1312.-1314. godine. Sredinom 14. stoljeća kantor je bio Stjepan, a on je također posjedovao ekvitaturu u Rabcu (*in Rabuch*), na koju se plaćao godišnji cenzus od 25 denara. Katedralni arhiđakon Benedikt posjedovao je četiri predija kod Save, na koje se plaćao godišnji cenzus od 90 denara godišnje. Dekan Juraj posjedovao je ekvitaturu kod Lonjke (*circa Lonkam*) na koju se plaćao godišnji cenzus od 25 denara godišnje. Pola predija zvanog Čakanovec držao je komarnički arhiđakon, na koji se plaćao godišnji cenzus od 25 denara.⁵⁶³

Kaptolski komitati Sisak i Toplica

Iz Statuta saznajemo da su sisačko i topličko vlastelinstvo u prvoj polovici 14. stoljeća imali status *comitatusa*. To znači da je na oba vlastelinstva upravu u ime kaptola vršio kaptolski župan odnosno *comes*. Procjenjuje se da je na sisačkom vlastelinstvu bilo 166 selišta, i da je njihov broj po prediju bio od 6 do 40, a da je na topličkom vlastelinstvu bilo oko 156 selišta.⁵⁶⁴ Posjedi sisačkog i topličkog *comitatusa* pripadali su kaptolu kao cjelini, odnosno na ovome vlastelinstvu nije bilo pojedinačnih kanoničkih predija. To se poklapa s ranije iskazanom idejom kako su kanonici za pojedinačne predije birali bliže posjedovne jedinice. Na sisačkom se vlastelinstvu sredinom 14. stoljeća nalazilo ukupno 12, a na topličkom vlastelinstvu 15 predija. Na sve se predije u oba vlastelinstva plaćao cenzus na isti dan kao i u slučaju zagrebačkog vlastelinstva.⁵⁶⁵ Na temelju činjenice da je na predije plaćan

⁵⁶¹ MHEZ II, str. 43.

⁵⁶² Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 99.

⁵⁶³ MHEZ II, str. 43.-44.

⁵⁶⁴ Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 421.-422.

⁵⁶⁵ O sisačkom vlastelinstvu: MHEZ II, str. 59.-61.; o topličkom: MHEZ II, str. 61.-63.

cenzus može se zaključiti kako su ovi prediji davani u predijalni zakup, odnosno da govorimo o predijima nad kojima je kaptol imao vrhovno vlasničko pravo, a pravo korištenja bilo je u rukama kaptolskih predijalaca. Na sisačkom komitatu na predij Vinodol (*Vynodol*) plaćao se cenzus od 5 pensi (100 denara); na predij Kupa s Rakovim (*Colpatw cum Racoua*) cenzus od 100 denara; na predije Sela (*Scelane*), Jazvenik (*Jazuenik*), Petrovac (*Petrouch*) cenzus od 2 pense (80 denara), na predij Črnek (*Chernechtw*) i Goricu (*Goricha*) 60 denara; na predije Stupnik (*Stopnik*), Strelečko (*Strelechk*) i Vurot (*Writ*) 40 denara; a na predije Pijavičina (*Pyauetchna*) i *Lahen* 30 denara. Zbog lakše kontrole i komunikacije kaptol je nastojao ograničiti veću disperziju područja koje je spadalo pod *comitatus* Sisak. Prediji u zakupu nisu tvorili pravilan geografski raspored, ali je većina bila koncentrirana pojasom oko Siska, ali i Kupe i Save u relativnoj blizini Siska, što ukazuje da je kaptol svjesno nastojao kontrolirati one predije na kojima se odvijao prijenos prava korištenja zemljišta na zakupnike. Osiguravanjem kontrole nad predijima u zakupu, na efikasan se način osiguravalo i nesmetano prikupljanje prihoda, pa tako zapravo geografski razmještaj upravo onih predija koji su davani u predijalni zakup ukazuje da je kaptol imao i vrlo dobro razvijen plan svoga gospodarskog razvoja. Planska organizacija predija u zakupu, međutim, implicira i da se strukturiranje čitavog komitata intenziviralo u jednom kraćem vremenskom periodu, po svemu sudeći početkom 14. stoljeća za Kažotičeve reforme. Vjerojatno se u isto vrijeme odvijalo i konstituiranje topličkog komitata. Na tamošnjem vlastelinstvu na predij Boričevac (*Borichuelgi*) plaćao se cenzus od tri pense (120 denara); na predij Demševac (*Demseuch*) 100 denara; na predij Leskovec (*Lezkouch*) 2 pense (80 denara); na «predij pokojnog Ivana Petkovog» 60 denara; na predije «pokojnog Totara» (Totarova zemlja) i «pokojnog Loranda» kao i na predij Jalševac (*Jalseuch*) 50 denara. Po četrdeset denara plaćalo se na predije Ivanović (*Iuanouich*), Nikodemuševac (*Nicodemuseuech*), Vrtlinovec (*Orthlinouch*), na predij «pokojnog Mikova», zatim na predij «pokojnog Stjepana, u blizini rječice kod topličke crkve i u susjedstvu Dijeniševca», kao i na predij «kojega uživa Stjepan *walpoth*» (Valpotovec) i na «napušteni predij ponad Ivanovog brda». Na predij Drenovec (*Drenouch*) plaćao se cenzus od 30 denara. Ukupni je cenzus sa sisačkoga komitata kaptolu donosio 840 denara sa 12 predija u zakupu, dok su prediji topličkog vlastelinstva donosili 820 denara godišnje. Ovi iznosi su ipak neznatni u usporedbi sa znatno većim zagrebačkim vlastelinstvom odakle se, kako je rečeno, ubirao cenzus od čak 4 175 denara.

*

Vrijednost svih predija izražena iznosom cenzusa u Statutima nije ostala ista do kraja 14. stoljeća. Na to ukazuje primjer predija Jalševac s topličkog vlastelinstva o kojemu više

podataka donosi isprava Zagrebačkog kaptola iz 1375. godine. U ovoj ispravi zabilježeno je kako kaptolski predij Jalševac uživaju Ivan sin Ladislava Urbanovog i njegova braća koji su «poput ostalih predijalaca s topličkog područja» dužni kaptolu podmiriti 4 pense denara. Ovaj podatak pokazuje da je iznos cenzusa na ovaj predij topličkog komitata porastao sa 50 denara (zabilježenih u Statutima) na 160 denara. Možda razlog ovakvom porastu vrijednosti predija valja tražiti u kvalitetnom gospodarenju na ovom posjedu. Osim toga, na temelju ove isprave doznajemo kako je kaptol u slučaju potrebe modificirao način plaćanja cenzusa. Jalševčki predijalci Ivan sin Ladislavov i njegova braća trebali su cenzus podmirivati u dva navrata – prvi put na Martinje, dakle na uobičajeni dan plaćanja cenzusa, a drugi put na blagdan sv. Jurja mučenika (23. travnja).⁵⁶⁶ Može se pretpostaviti da je upravo veliki porast vrijednosti predija uzrokovao i modifikaciju plaćanja cenzusa na koji je bio procijenjen. Slučaj Jalševca definitivno pokazuje kaptolsku fleksibilnost u gospodarenju svojim zemljoposjedima.

3.) Porezi

Osim cenzusa koji su plaćali kaptolski predijalci na ime zakupa pojedinoga kaptolskog predija, Zagrebački je kaptol ubirao i druge poreze. Većinu prihoda dobivao je od podložnika koji su živjeli na njegovim posjedima. Kanonici su zajedno s prebendarima činili zemljoposjednički sloj stanovništva na području zagrebačkog vlastelinstva, a na tome području nalazimo još četiri skupine koje su se međusobno razlikovale po društvenom, pravnom i gospodarskom statusu i samim time obvezama prema kaptolu. Te skupine su: kaptolski predijalci, kmetovi-kunovnjaci (*coloni-marturinarii*), servi i od 1344. varošani.⁵⁶⁷ Ako kanonicima i prebendarima pribrojimo još i skupinu predijalaca koji su držali zemlju pod određenim uvjetima onda je vidljivo kako su ove tri skupine, kanonici, prebendari i predijalci, sredinom 14. stoljeća ukupno davali tek stotinjak stanovnika koji su posjedovali zemlju na zagrebačkom vlastelinstvu – 32 kanonika, 27 prebendara, i tridesetak-četrdesetak predijalaca (nižeg plemstva, ali i pripadnika drugih društvenih skupina koji su držali kaptolsku zemlju kao feud). Malobrojni su bili i varošani – oni su se pojavili kao posebna kategorija 1344. kad je kaptol privilegirao svoje naselje Novu Ves (Lijepa Ves).

S druge strane, na sisačkom i topličkom vlastelinstvu kaptol je imao vrhovnu vlast, ali kanonici i prebendari (posve je izvjesno) nisu živjeli na tome području. Na ova dva vlastelinstva nalazimo tek predijalce kao skupinu koja je pod određenim uvjetima držala

⁵⁶⁶ CD XV, dok. 107., str. 145.-146.

⁵⁶⁷ Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 79. Na str. 79.-83. istoga rada vidi i o društvenim skupinama na zagrebačkom vlastelinstvu Zagrebačkog kaptola u 13. stoljeću.

zemlju u vlasništvu. Kada se skupini zemljoposjednika na zagrebačkom vlastelinstvu, kanonicima, prebendarima i predijalcima, pribroji još i oko dvanaest predijalaca na sisačkom vlastelinstvu i petnaestak na topličkom, jasno je da svećenički *ordo* zajedno s nižim plemstvom nije prelazio brojku od 130 posjednika na svim kaptolskim vlastelinstvima. Prema procjenama Radovana Gajera zemljoposjednici (kanonici, prebendari i uvjetni zemljoposjednici predijalci) činili su tek 6.9% stanovništva na kaptolskom zagrebačkom vlastelinstvu. Prema istim procjenama, većinu stanovništva činilo je podložno stanovništvo, 93.3%.⁵⁶⁸ Podložno stanovništvo su bili kmetovi – oni su bili ovisni o svojim gospodarima, tj. kaptolu, kanonicima, ili kaptolskim predijalcima te su im dugovali različita podavanja. Srednjovjekovna su vlastelinstva bila prvenstveno poljoprivredne organizacije. Na njima je svaki oblik proizvodnje kao što je npr. proširivanje poljoprivrednih površina, trgovina poljoprivrednim proizvodima i sl., bio utemeljen na radu kmetova.⁵⁶⁹ Kmetovi su kao glavna radna snaga bili i osnovna društvena skupina od koje je kaptol kao zemljoposjednik ubirao glavninu porezâ. I kmetovi su bili heterogena skupina unutar sebe – po pravnom statusu razlikovali su se servi (u prvoj polovici 14. stoljeću nalaze se tek u jednom selu – *Villa servorum*) i sve ostalo podložno stanovništvo, a to su bili kmetovi-kunovnjaci. *Coloni-marturinarii*, su sami činili 90.1% svih podložnika na zagrebačkom kaptolskom vlastelinstvu – oni su obrađivali čestice zemlje, tj. oranice i vinograde, s kojih su svojim gospodarima dugovali novčana, naturalna ili radna podavanja. Unutar skupine kunovnjaka nalazimo tri podskupine koje su pravno bile izjednačene, ali su se razlikovale po podavanjima gospodaru i po svome gospodarskom društvenom položaju: 1.) kaptolski kmetovi i kmetovi kaptolskih predijalaca – živjeli su u selima u zajedničkom vlasništvu kaptola, 2.) kanonički kmetovi – živjeli su i radili na predijima pojedinih kanonika, 3.) kmetovi u selima «sub montibus».⁵⁷⁰

Podavanja kmetova, kao i serva, varošana i predijalaca bila su mnogobrojna, a tu je kompleksnu tematiku u kontekstu društveno-gospodarskih odnosa na zagrebačkom vlastelinstvu detaljno obradio Radovan Gajer. Stoga se u daljnjem tekstu za zagrebačko vlastelinstvo uglavnom valja osloniti na njegove rezultate. Njima pridodajemo i potkrijepu iz Statuta Zagrebačkog kaptola, ali i relevantna mišljenja iz druge sekundarne literature. Uz to donose se novi zaključci o prihodima sa sisačkog i topličkog vlastelinstva te drugim prihodima, također na temelju Statuta, ali i druge relevantne građe.

⁵⁶⁸ Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 83.

⁵⁶⁹ Više: Adamček, *Agrarni odnosi*, str. 427.

⁵⁷⁰ Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 83.-86.

Zagrebačko vlastelinstvo

Marturina. Ovaj porez na zemlju bila je glavna daća kmetova na kaptolskim i biskupskim vlastelinstvima. Upravo je po marturini i sam kmet kunovnjak (*marturinarius*) dobio ime – on je držao česticu zemlje na koju je morao plaćati taj porez. U početku svoga postojanja marturina je iznosila 12 denara, a u vrijeme sastavljanja Statuta plaćala se u iznosu 18 banskih denara. Neposredno prije 1334. marturina je iznosila 17 banskih denara, ali je zbog pada vrijednosti denara ova daća porasla za 1 denar. U procesu prikupljanja marturine na zagrebačkom kaptolskom vlastelinstvu sudjelovali su popisivači i dekan. Popisivači su popisali marturinu (tj. obveze podavanja) u listopadu, a kmetovi bi u roku od 15 dana, tj. najkasnije do Martinja (11. studenog) morali čitav iznos platiti dekanu. Na dekanu je bila velika odgovornost, budući da je marturina uz ranije spominjani cenzus bila glavni kaptolski prihod. Osim toga, sam je dekan bio dužan svaki eventualni gubitak nadoknaditi o vlastitom trošku.⁵⁷¹ Kmetovi kaptolskih predijalaca su 1/3 marturine plaćali predijalcu, a dvije trećine kaptolu, te su od marturine jedino bili oslobođeni veznici (predstojnici sela koje je postavljao dekan). Kanonički kmetovi i kmetovi sela «sub montibus» su na isti način morali plaćati marturinu, dakle samome kaptolu, a ne kanonicima pojedinačno. Servi nisu plaćali marturinu jer pravno nisu posjedovali, barem u početku, nikakvu zemlju. Već 1334. su servi imali vlastita selišta, što znači da su u gospodarskom smislu izjednačeni s kunovnjacima.⁵⁷²

Ovdje valja napomenuti da je krajem 14. stoljeća iznos marturine bio daleko veći na prediju Donja Blizna. Riječ je o posjedu kojega su uživali pavlini od 1376. (više o prijenosu vlasništva na ovome prediju u poglavlju: Dodatni prihodi: župe, hospitali, oltari) i čiji su kmetovi bili dužni plaćati kaptolu kao vrhovnom gospodaru sve poreze. Ipak, Zagrebački je kaptol pavlinima (bolje reći njihovim kmetovima) 1394. oprostio sva davanja na koja su bili obvezni i to zbog oskudice u koju su redovnici zapali nakon požara u samostanu. Među oproštenim davanjima bila je i marturina, koju su kmetovi s posjeda Donje Blizne do tada morali plaćati u iznosu od čak 32 banska denara.⁵⁷³

Izvanredne daće (*collecta*). Ovaj se namet, koji se inače nazivao *collecta* ili *dacium*, od kmetova kupio jednom do dvaput godišnje u novcu, a ukoliko bi se kupio u prirodinama onda jednom godišnje. Svi su kmetovi, kaptolski, kanonički i «sub montibus» *collectu* plaćali kaptolu kao zajednici, a iznos izvanrednih daća je varirao ovisno o kaptolskim potrebama.

⁵⁷¹ MHEZ II, str. 22.

⁵⁷² O marturini na crkvenim vlastelinstvima: Adamček, *Agrarni odnosi*, str. 123.; Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 86.; Josip Adamček, *Vlastelinstva Čazma, Ivanić i Dubrava*, u: *Čazma u prošlosti i danas*, str. 83. O marturini općenito usp. klasičnu studiju: Vjekoslav Klaić, *Marturina – slavonska daća u srednjem vijeku*, *Rad JAZU*, knj. 62 (1904.), str. 114.-213.

⁵⁷³ CD XVII, dok. 432., str. 619.-621.

Istovremeno na biskupskim vlastelinstvima tijekom 13. i 14. stoljeća nalazimo kolektu od 11 i kolektu od 7 denara.⁵⁷⁴ U slučaju kmetova kaptolskih predijalaca izvanredni se porezi ne spominju, ali se može pretpostaviti da nije bilo razlike između kaptolskih i predijalskih kmetova.⁵⁷⁵

Darovi. Iako nazivan *munera*, ovaj je namet bio obavezan. Podavanje je bilo karakteristično i za ostala slavonska vlastelinstva, obično se podmirivalo tri puta godišnje, kada su kmetovi svojim gospodarima morali davati različite namirnice. «Struktura» darova se razlikovala od vlastelinstva do vlastelinstva, ali je obično ovisila o veličini selišta.⁵⁷⁶ Kmetovi kunovnjaci su na zagrebačkom vlastelinstvu bili obvezni darove dati dekanu, koji bi ih potom raspoređivao među kanonicima. Kmetovi su dekanu tri puta godišnje podmirivali obvezu davanja darova. Jednom za Božić, kada bi seljak dao jednog kopuna, pet jaja i dvije pogače; jednom za Uskrs kada bi dao po jedan sir, deset jaja i opet dvije pogače; i jednom za blagdan Sv. Stjepana kralja (20. kolovoza) kada bi se «darivalo» po pet jaja, dvije pogače, dva pileta i jedno janje. Osim toga, kaptol je ponekad od kmetova na ime darova tražio i još po jednu kokoš i to o prvom korizmenom postu. Valja reći da je postojala mogućnost da se izbjegne podmiriti nekih «darova», ali nije posve jasno pod kojim okolnostima. S obzirom da većini selišta količina darova zasigurno nije predstavljala preveliko opterećenje može se pretpostaviti da su darovi u 14. stoljeću bili samo simbolični. Darovi kaptolskih kmetova pripadali su kaptolu kao zajednici. Kanonički kmetovi su darivali pojedine kanonike, sadržajno su imali istu obvezu davanja darova kao i drugi kmetovi, ali je kanonički kunovnjak morao još dodatno kanoniku za Božić dopremiti kola drva. O Stjepanju su svi kmetovi s kanoničkog predija morali zajednički dopremiti jedan kabao zobi. Kmetovi sela «sub montibus» su vjerojatno nakon 1326. darivali kanonike pojedinačno. Predijalski su kmetovi predijalcu u određenim prilikama morali davati darove, odnosno podavanja u naturi. Nije poznato kolika su ona bila, ali se može pretpostaviti da su bila slična darovima koje je dobivao kaptol.⁵⁷⁷

Crkvena desetina. Osim dijela izvanrednog poreza i darova, i crkvena je desetina bila podavanje u naturi. Svi su kmetovi jednako podmirivali crkvenu desetinu kaptolu kao zajednici. Međutim, osim kmetova, crkvenu desetinu su prema Statutima trebali plaćati svi plemići, kao i *comites* te *officiales*, ali i ljudi bilo kojega drugog statusa. To je od 1334. uključivalo i serve koji su u pogledu desetine izjednačeni s ostalim kaptolskim podložnicima.

⁵⁷⁴ Adamček, *Vlastelinstva Čazma, Ivanić i Dubrava*, 83.

⁵⁷⁵ MHEZ II, str. 23.; O kolekti: Gajer, *Posjedi Zagrebačkog kaptola*, str. 87.

⁵⁷⁶ Više: Adamček, *Agrarni odnosi*, str. 103.-107.

⁵⁷⁷ MHEZ II, str. 23.; Vidi i: Gajer, *Posjedi Zagrebačkog kaptola*, str. 87.

Crkvena se desetina plaćala kao deseti dio naturalnih proizvoda.⁵⁷⁸ Popisivači desetine su u naseljima pod upravom kaptola registrirali proizvode i nakon toga određivali koliko se ima dati na ime desetine. U Statutima se izričito regulira ubiranje desetine od žita, zatim od janjaca, koza, meda i svinja. Desetina od žita se pobirala tako da su podložnici prvo skupili deset kupova žitarica, a u svakom se kupu nalazilo po 60 snopova od svih vrsta žitarica. Onaj tko je imao deset kupova davao je kaptolu 1 kabao žita kojeg je dopremao o svom trošku u Zagreb. Podložnik koji je imao 10 kupova zobi davao je 2 kabla. Ista sela koja su davala žitnu desetinu imala su obvezu podmirivanja desetine janjaca koza, meda i voska. Ove se desetine ubiralo tako da se uzimala deseta životinja od onih podložnika koji su držali stoku sitnog zuba. Oni koji nisu imali deset životinja plaćali su naknadu: za svako janje koje podložnik ima 1 denar; za kozu 5 denara. U slučaju desetinjania pčela, oporezivali su se novi rojevi, a ne posjedovanje starih košnica. Posebno se reguliralo ubiranje svinjske desetine. Pobirala se od podložnika koji su posjedovali deset svinja, ali tako što su desetinari prvo vlasniku svinja dopustili da jednu izabere za sebe. Od ostalih devet kaptolu je pripadala jedna. Ako su pojedinci imali manje od deset svinja, tri takva podložnika bila bi obvezna podmiriti jednu desetinu. Statuti posebno naznačuju prihode od vinske desetine koja je ubirana dijelom na tzv. «malom području», a dio na tzv. «velikom području» – razlika je po svemu sudeći bila u količini pobranih naturalnih proizvoda i raspodjeli prihoda. Desetina «malog područja» u cijelosti se ubirala za kaptol tako što se vino dovozilo u Zagreb. U slučaju da se dio vina nije odmah mogao dopremiti u Zagreb (loš urod ili sl.), zapisivale su se desetinske obveze te bi se vino naknadno dopremilo u kaptolski podrum. Pod «malo desetinsko područje» spadala su sljedeća mjesta: Vrapče, Završje, Topolovac, Grmošćica, a vino se zaprimalo nedaleko od Mesarskih vrata. Istoj desetinskoj oblasti pripadali su i Kašina, kao i sela neslobodnih kmetova, čije se vino zaprimalo kod crkve sv. Antuna u Laškoj Vesi. S područja Miroševca, Petevca, Oporovca, Petmanovca, Godegajca, Dankovca, Čakanovca, Čudkovca, Donjeg Jalševca, Brajanovca, Novoselca, Donje Blizne i Vukodola, kaptolu je pripadala desetina iz vinograda kmetova i predijalaca. Kaptolskoj «maloj desetinskoj oblasti» pripadala je i desetina Planine (osim desetinske četvrtine) i četvrtina desetine od gradečkih vinograda. «Velikoj desetinskoj oblasti» pripadalo je gradečko područje, posjedi Bukovec, Remete, Gornja Blizna, sela Bačun, Sv. Šimun, Štefanovec, Dešćevec, Kritanovec, Gornja Trnava,

⁵⁷⁸ Usp. o crkvenoj desetini klasičnu studiju: Catherine E. Boyd, *Tithes and Parishes in Medieval Italy. The Historical Roots of a Modern Problem*, New York, 1952. Za hrvatska područja vidi stariju studiju: Heinrich Felix Schmid, *Die Grundzüge und Grundlagen der Entwicklung des kirchliche Zehnrechts auf kroatischem Boden während des Mittelalters*, u: Grga Novak (ur.), *Šišićev zbornik*, Zagreb, 1929., str. 423.-454.; i u novijoj historiografiji: Lujo Margetić, *Pravna osnova crkvene desetine*, str. 21.-49.

Bidrag, Vidovec, podložnici u Vugrovcu, Slanovec, Gornji Jalševac, Donkovec, Sepnica, Čučerje, biskupska Blaguša, Glavnica, Moravče, dio područja obitelji Aka u blizini Krapine, Petrovec, Mikulići, Kraljevec. Iz ovih područja kaptolu pripada samo četvrtina, a ne i šesnaestina desetine. S gradečkog područja kaptol dobiva desetinu nakon što se prvo dodijeli dio prihoda gradečkom notar u zaduženom za pobiranje desetine s tog područja i dvorskom sucu zagrebačkog biskupa. Dio desetine s ovoga područja ima primiti i kaptolski dekan, ali i ključar zagrebačkog biskupa. Osim svih ovih desetina, kaptol je imao pravo i na prihode dekanije (*decania*), desetine s kalničkog područja koje im je prepustio zagrebački biskup.⁵⁷⁹

Tlaka. Sastojala se od rada na poljima i vinogradima kaptola i kanonika. Kaptolski su kmetovi bili obvezni određeni broj dana godišnje raditi na kaptolskim poljima i vinogradima. Dugovali su kaptolu sprežnu i ručnu tlaku – svaki kmet je morao raditi po dva dana godišnje u vinogradima, ali je opseg posla bio tolik da je ustvari provodio do 20 dana godišnje u vinogradarskim poslovima. Tlaku su kanonički kmetovi bili dužni podmirivati kanonicima – godišnje se svodila na 14 dana rada na polju, 21 dan rada u vinogradu, 4 dana rada na livadi i 2 dana postavljanja ograde i dovoza drva. To je minimalna radna renta, te se može pretpostaviti da je u svarnosti bila i mnogo veća. Za dane koje je kmet provodio na tlaci gospodar je bio obvezan platiti mu pola denara po danu ili ga za to vrijeme hraniti. Kmetovi sela «sub montibus» su zasigurno od 1326. dugovali tlaku kanonicima pojedinačno, a predijalski su kmetovi dugovali tlaku predijalcu (trebali su obrađivati predijalčeve vinograde i oranice).⁵⁸⁰

Zalaznina. Kanonički su kmetovi morali ugostiti i podvoriti svog gospodara kad on dođe u selo. Ovaj namet je također bio jedan od onih koje nalazimo i na biskupskim vlastelinstvima gdje su kmetovi također imali sličnu obvezu ugošćavanja biskupa i njegove družine u slučaju dolaska na posjed.⁵⁸¹ Ovu je obvezu kanonički kmet morao ispuniti dva puta godišnje. Ne zna se točno koja je bila vrijednost i točan sadržajni opseg zalaznine, ali imamo podatke o zalaznini koja je dugovana dekanu. On je s dva pratioca obilazio vlastelinstvo, a kmetovi su bili obvezni dati mu za ručak govedinu u vrijednosti od tri ili četiri denara ili neko drugo meso u dostatnoj količini, zatim četiri kokoši, neograničeno kruha i pola kabla vina. Isto to bi navedena trojica dobila i za večeru, dok je njihove konje trebalo opskrbiti sijenom ili travom, te s pola kabla zobi. Trebalo je također jednom godišnje hranom pogostiti

⁵⁷⁹ O desetini u Statutima: MHEZ II, str. 45.-59. Tekst iz Statuta o desetini tzv. malog i velikog područja prenosi i N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 424.-425.

⁵⁸⁰ MHEZ II, str. 23. i 72.; Usp. i: Gajer, *Posjedi Zagrebačkog kaptola*, str. 88.-89.

⁵⁸¹ Vidi: Adamček, *Vlastelinstva Čazma, Ivanić i Dubrava*, str. 83.

gospodareva službenika kada bi ovaj nadgledao kmetove za vrijeme berbe. Za pretpostaviti je da su i kmetovi sela «sub montibus» nakon 1326. imali obvezu zalaznine.⁵⁸²

Izvanredna podavanja u naturi. Kanonički kmetovi još su bili obvezni manju zalazninu u doba berbe službeniku vlasnika (kanonika) dotičnog sela. Gospodar je imao pravo i na određenu količinu žita i vina, a iznos nije smio premašiti iznos jedne desetine svih prihoda. Ova podavanja, čini se, drugi kmetovi nisu morali podmirivati.⁵⁸³

Medvedgradska podavanja. Budući da su sela «sub montibus» do 1326. pripadala kaptolu kao zajednici za pretpostaviti je da su imali iste obveze kao kaptolski kmetovi, ali su se trebali brinuti i za opskrbu Medvedgrada. Crkva je od 1310. trebala Medvedgradu podmirivati 1000 kablova vina, 50 kablova žita i 40 maraka, a može se pretpostaviti da je upravo ta količina pala na leđa ovih kmetova. Nakon 1326. tamošnji su kmetovi postali kanoničkim kmetovima, ali su i dalje imali obvezna podavanja Medvedgradu. Tako su od 1336. Medvedgradu bili obvezni dati ukupno 135 kablova žitarica, 405 kablova vina i 135 pensa (27 maraka).⁵⁸⁴

Obveze serva: vinsko podavanje i *servicia*. Servi u *Villa servorum* bili su neslobodni *subditi*, odnosno u položaju ropstva. I oni su podložnici, ali ne poput kmetova koji se nazivaju *liberi subditi*. Servi su imali svoja selišta, ali nije poznato jesu li s njih dugovali kakva podavanja. Njihova je osnovna dužnost bila obrađivati vinograde, pa se može pretpostaviti da su bili vinogradari. Servi su svoja podavanja vršili izravno kaptolu kao zajednici. Glavno je podavanje bilo u vinu – svaki je *servus* bio obvezan davati kaptolu 50 kablova vina godišnje. Osim toga bili su obvezni na razna druga *servicia* – oni su morali služiti i kao zvonari, popravljati kaptolske mlinove, dovoziti drva i graditi ograde. No, osim što su morali obrađivati vinograde, na neku drugu tlaku nisu morali ići. Servi su bili obvezni podmiriti zalazninu kanoniku koji je obnašao dužnost kmetskog župana. U doba berbe morali su ga ugostiti i to čini se u nekoliko navrata. Servi nisu plaćali marturinu i crkvenu desetinu do 1334. u znak ropstva, odnosno zato što nisu posjedovali zemlju ni po kakvim uvjetima. Međutim, nakon provedene reforme oni su u pogledu desetine bili izjednačeni s ostalim kaptolskim podložnicima i otada su imali vlastita selišta. Uz to, umjesto dotadašnjih 50 kablova vina, svaki je *servus* morao dati kaptolu četvrtinu od ukupne količine proizvedenog vina.⁵⁸⁵

⁵⁸² MHEZ II, str. 29. i 73.; Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 91.

⁵⁸³ MHEZ II, str. 73.; Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 92.

⁵⁸⁴ MHEZ II, str. 70.; Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 93. Detaljnije i: Nada Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, Zagreb, 1987., str. 65.-70.

⁵⁸⁵ MHEZ II, str. 25.-27.; Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 94.-96.

Obveze varošana: naturalna podavanja i cenzus. Nova Ves je bila jedina varoš na području kaptolskog vlastelinstva – kao zajedničko vlasništvo kaptola spominje se još 1334., a kao njeno stanovništvo spominju se kunovnjaci. Kaptol je 1344. odredio da se Nova Ves podijeli među *hospites* – oni su dobili na uživanje Bukovec, a svakom je stanovniku određena čestica zemlje jednake veličine (čini se oko 4.5 jutara). Varošani su mogli birati svoga suca, koji je dobivao neke globe, ali nije bio nadležan za veće prijestupe. U ime poreza svaki je stanovnik varoši plaćao godišnje velik iznos od 40 denara, a osim toga tri puta godišnje bio je dužan dati darove u prirodninama: kruh, sir i perad. Naglasak je u podavanjima bio na novcu i proizvodima okućnice, a ne vinograda ili polja. Međutim, 1361. kaptol odustaje od potraživanja ikakvih darova od varošana, jer privilegij nije bio dovoljno privlačan za nastanjivanje ove varoši, pa je po svemu sudeći upravo zato Kaptol svakome budućem naseljeniku oprostio sva podavanja tijekom prve tri godine boravka u varoši.⁵⁸⁶

Prihodi iz sisačkog i topličkog komitata

Osim od podložnika zagrebačkog vlastelinstva kaptol je dobivao prihode i od ostala svoja dva vlastelinstva. Svojom veličinom i brojem kmetova sisačko i topličko vlastelinstvo nisu se, dakako, mogli mjeriti sa zagrebačkim kaptolskim veleposjedom, ali su prihodi ubirani s područja između i oko Kupe, Odre i Save, kao i oko Varaždinskih Toplica nedvojbeno doprinosili materijalnoj opstojnosti kanoničke zajednice katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije. Na temelju uvida u poreznu politiku Zagrebačkog kaptola prema sisačkom i topličkom vlastelinstvu pokazuje se kako je do sredine 14. stoljeća na ovim teritorijalnim jedinicima organizirana vrlo kompleksna upravna i poljoprivredna struktura. Štoviše, stvaranjem sisačkog i topličkog *comitatusa* kao upravnih jedinica, Zagrebački se kaptol u prvoj polovici 14. stoljeća nametnuo kao vrlo efikasan zemljoposjednik čiji su upravni mehanizmi osiguravali kvalitetno odvijanje poljoprivredne proizvodnje i prikupljanje porezâ.

Kako su na ova dva vlastelinstva posjedi/prediji bili u vlasništvu kaptola kao zajednice i ubiranje je prihoda bilo u skladu s time. Prihodi od sisačkog vlastelinstva pripadali su kaptolu kao zajednici (*ad nos pertinent in comuni*), a ne pojedinačno kanonicima. Od prihoda kaptol je ubirao cenzus od predijalaca, a zatim crkvenu desetinu, skupljao je marturinu, kao i izvanredne daće (*collecta*), i to na način kao što je opisano za zagrebačko vlastelinstvo. Kmetovi kunovnjaci (*marturinarii*) imali su radnu obvezu (tlaku) u vinogradima i poljima, kao i oni na zagrebačkom vlastelinstvu. Osim toga, kmetovi kunovnjaci sisačkoga

⁵⁸⁶ Detaljnije: Gajer, Posjedi Zagrebačkog kaptola, str. 96.-97.; N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 437.-442.

vlastelinstva imali su još jednu tlaku koja se sastojala u podizanju brana na Savi. Kmetovi su trebali na tome području ribariti, a na ribarenje su trebali plaćati cenzus kaptolskom *comesu*. Kmetovi su *comesa* bili obvezni darivati u istom iznosu/podavanjima koji su kao darove trebali podavati kmetovi zagrebačkog vlastelinstva. Jedina je razlika ta što darove koje su kmetovi zagrebačkog vlastelinstva trebali davati na dan Sv. Stjepana kralja, kmetovi sisačkog vlastelinstva trebali su dati *comesu* na blagdan Uzvišenja sv. Križa (*ad festum exaltacionis sancte crucis*), tj. 14. rujna. Podavanje upravo na taj blagdan valja povezati s time što se u Sisku kao središtu komitata nalazila župna crkva sv. Križa.⁵⁸⁷ Nedvojbeno je upravo ta činjenica doprinijela modifikaciji termina pobiranja darova u sisačkom komitatu. Prema tome, kmetovi su sisačkog vlastelinstva obveze plaćanja marturine, desetine, izvanrednih poreza, darova i tlake, podmirivali kao i kaptolski kmetovi na zagrebačkom vlastelinstvu, ali su imali dodatne obveze vezane uz ribarenje na koju su plaćali godišnji cenzus. Razlika naspram zagrebačkog vlastelinstva sastojala se u osobi sakupljača poreza. Na sisačkom je vlastelinstvu poreze ubirao *comes*, a ne dekan kao na zagrebačkom vlastelinstvu. *Comes* je uz sebe prilikom skupljanja desetine, imao i pomoćnike desetinare. Kaptol je od seljaka (*villani*) na području sisačkoga komitata ubirao još jedan prihod, zalazninu. Taj se porez plaćao «po običaju domovine» (*de more patrie*), a sastojao se od pobiranja namirnica: pšeničnog kruha, mesa, vina, pilića, zobi i sijena za konje.⁵⁸⁸

Prihodi od topličkog vlastelinstva kaptolu su također pripadali kao zajednici, a ne pojedinačno kanonicima. Na ovome je području također za ubiranje prihoda bio zadužen *comes*, kao i na sisačkom vlastelinstvu. Od prihoda, kaptol je ubirao cenzus od predijalaca, kao i na zagrebačkom i sisačkom vlastelinstvu. I ovdje je kaptol ubirao crkvenu desetinu i marturinu za koju u Statutima dobivamo potvrdu da je iznosila 18 denara po kunovnjaku. Po svemu sudeći kmetovi su imali radnu tlaku u vinogradima i poljima, morali su davati darove *comesu* na Božić, o prvom korizmenom postu, na Uskrs, ali i na Martinje. *Comes* je imao i pravo na zalazninu po svemu sudeći od predijalaca, a kaptol je s ovoga vlastelinstva ubirao i izvanredne daće.⁵⁸⁹

Pristojbe iz Gradeca

Zagrebačkom su kaptolu pripadale tržne pristojbe iz Gradeca. Dvije trećine ove pristojbe pripadale su mu do 1292., da bi tada katedralnom kaptolu Zagrebačke biskupije kralj

⁵⁸⁷ MHEZ II, str. 76.

⁵⁸⁸ O prihodima sa sisačkog vlastelinstva: MHEZ II, str. 59.-60. O zadnjem porezu, zalaznini, i Adamček, *Agrarni odnosi*, str. 104.

⁵⁸⁹ O prihodima s topličkog vlastelinstva: MHEZ II, str. 61.-62.

Andrija III. ustupio i preostalu trećinu.⁵⁹⁰ Ubiranje ovog tributa od trga (*tributus fori*) kralj Karlo Robert je zatim 1318. i potvrdio kanonicima.⁵⁹¹ Od 1321. Zagrebačkom je kaptolu pripadalo i pravo ubiranja tržne pristojbe pod nazivom filijarčina ili salinarija. Riječ je o pristojbi koju je uveo Gradec na sol kao i «na neku drugu robu», ali je ban Ivan na slavonskom saboru 1321. dodijelio njezine prihode kaptolskoj zajednici.⁵⁹² Ovu je banovu odluku dvije godine kasnije, 1323., potvrdio i sam kralj Karlo Robert.⁵⁹³ Ipak, preokret dolazi godinu dana kasnije kada su kaptol i Gradec sklopili sporazum prema kojemu je kanonička zajednica priznala pravo Gradecu na ubiranje filijarčine. Prema istome dogovoru kaptolu je ostavljeno pravo ubiranja tržne pristojbe koju je stekao u 13. stoljeću. Po svemu sudeći kaptol je pristao na ovakvu nagodbu kako bi izbjegao plaćati višu vrijednost nove pristojbe, ležarine. Naime, kaptolski su članovi, kao i druge osobe imale obvezu plaćanja ležarine na robu koju su prodavali na gradečkom trgu. Kako ne bi robu svaki dan donosili, ostavljali su je na samom trgu i na to plaćali gradečkoj općini ležarinu u žitu i vinu. Međutim, kako je ban dosudio filijarčinu kaptolu, gradec je podigao cijenu ležarine. To je navelo kanonike da ipak odustanu od svojih zahtjeva za pristojbama na sol.⁵⁹⁴ Ovaj dogovor ipak nije riješio problem pa su dvije strane 1339. i 1343. došle do novih sporazuma prema kojima je kaptolu priznato pravo ubiranja filijarčine Gradecu, ali je od tada svoj kaptolski tržni tribut pretvorio u stalni godišnji porez na koji su bili obvezni ne samo trgovci i prodavači, nego i obrtnici.⁵⁹⁵ Prihod od tržnih pristojbi iz Gradeca kaptol je uživao kao zajednica (*obtinemus in comuni*).⁵⁹⁶

Davanja na vinograde «stranaca» i prihodi od mlinova

Zagrebačkom su kaptolu pripadala i davanja «stranaca» koji su držali vinograde na kaptolskom teritoriju. Oni su kaptolu bili obvezni na ime darova dati dva kopuna i četiri kruha. Ovisno o veličini zemljišne čestice koju je vinograd zauzimao povećavalo se vinsko davanje kaptolu.⁵⁹⁷

Članovima katedralnog kaptola pripadali su i prihodi koje su dobivali od kaptolskih mlinova. Ovi su prihodi ubirani kao porez na samljeveno žito. Prihodi od mlinova prvo su

⁵⁹⁰ Više: N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 94.-95., 468.

⁵⁹¹ CD VIII, dok. 406., str. 503.: *quod cum ipsi tributis fori nostri Montis Grecensis duas partes ab eo tempore cuius non extat memoria, tertia vero partem ex regia collatione possederint, et sic totum dictum tributum usque hodie sine contradiccione optineant pacifice et quite ...*

⁵⁹² CD IX, dok. 19., str. 27.-28.

⁵⁹³ CD IX, dok. 127., str. 149.-150.

⁵⁹⁴ CD IX, dok. 167., str. 207.-208. Opširnije: N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 107.-108. U starijoj literaturi dobar prikaz sporova oko tržnih pristojbi i: Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. lxxxvii.

⁵⁹⁵ Detaljnije: N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 112.-113.

⁵⁹⁶ MHEZ II, str. 20.-22.

⁵⁹⁷ MHEZ II, str. 45.

pripadali kaptolu kao zajednici, da bi zasigurno početkom 14. stoljeća kada se događa reorganizacija kaptolskih posjeda i prihoda, bili razdijeljeni kanonicima. U Statutima se navodi kako su prihodi od mlinova na Crikveniku razdijeljeni na sljedeći način: prihodi mlina *sub turri nostra positi in castro Grecensi* (Popov turen) na tri dijela; mlina zvanog *Mathka* na šest dijelova; mlina u vlasništvu stanovitog Izaka na četiri dijela; «malog mlina» na tri dijela; od mlina *de salicibus* na sedam dijelova; mlina Črešnjevca na četiri dijela. Prihodi mlinova na Trnavi su razdijeljeni na sljedeći način: prihodi mlina kod crkve Bl. Dj. u Oporovcu na dva dijela i mlina kod *villae servorum* na dva dijela. Prije podjele prihode od mlinova je ubirao dekan, a nakon toga kanonici kojima su mlinski porezi pripadali. Ipak, budući da kanonici nisu mogli kvalitetno nadzirati mlinare i nesmetano ubirati poreze, kaptol je prepustio ubiranje i raspodjelu ovih prihoda svojim zvonarima. Kako se u Statutima navodi da zvonari imaju podijeliti među sobom žitne «porcije», može se zaključiti da je ovo bio porez davan u naturi i da ga kanonici sredinom 14. stoljeća više nisu ubirali.⁵⁹⁸

4.) Procjene vrijednosti prebende

Kanonicima su, dakle, pripadali najrazličitiji prihodi, koje su primali na ime svoje zemljoposjedničke uloge u kaptolu. No, dosada je već istaknuto, svećenik je uz duhovnu čast u kaptolu primao i prebendu. U Statutima Zagrebačkog kaptola stoji da su kanonički prediji, koje je reorganizirao biskup Augustin Kažotić, **pripojeni** kanoničkim prebendama.⁵⁹⁹ Prebenda je bila «temeljni kapital» u vlasništvu kanonika, a mogla je podrazumijevati zemljišne posjede, vinograde, rijeke, potoke, ali i kuće itd. u vlasništvu kanonika, odnosno sva ona dobra koja su kanoniku omogućavala materijalnu opstojnost.⁶⁰⁰ Još početkom 14. stoljeća, unatoč rečenom pripajanju predija prebendi, sam je predij mogao biti prebenda: već je ranije rečeno da je kantor Petar (1312.-1314.) stekao prebendalni predij kod luke Sv. Jakov kao prebendu. Ilustrativan primjer toga što je prebenda podrazumijevala donosi suplika od 13. rujna 1345. iz koje saznajemo da je Matej Jakovljević zvan Pondoč, svećenik iz Zagrebačke biskupije, želio ući u posjed neke crkvene nadarbine u svojoj domaćoj biskupiji, te da je isti Matej u svojem posjedu već imao jedan vinograd. Nadalje, saznajemo i da je taj vinograd bio Matejeva prebenda od koje je ubirao godišnji prihod od 15 zlatnih florena: *Non obstantis*

⁵⁹⁸ MHEZ II, str. 71.; prenosi i Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. cxxxii.

⁵⁹⁹ MHEZ II, str. 67.: *Predia autem canonicalia sepe dictus sanctus pater dominus Augustinus fieri decrevit ... que prebendis canonicatum singulorum ... sunt anexa.*

⁶⁰⁰ O tome što je prebenda podrazumijevala na nekoliko primjera iz 13. stoljeća ilustrativno donosi: Brentano, *Two Churches*, str. 99.-100.

*quod idem Matheus vineam vnam que prebenda vocatur cuius redditus et prouentus valorem annuum XV florenorum non excedit in ecclesia Zagradiensi predicta dinoscitur obtinere.*⁶⁰¹

Međutim, u izvorima 14. stoljeća kaptolska je prebenda redovito procjenjivana u novcu, odnosno podrazumijevala je osnovni novčani godišnji iznos na koji je kaptolska čast bila procijenjena. Papinske isprave vrijednost prebende izriču u dvjema novčanim jedinicama: srebrenim markama i zlatnim florenima. Radi lakše komparacije i ujednačenosti napomenimo da je jedna srebrena marka iznosila 4 zlatna florena, i da je marka bila obračunska jedinica.⁶⁰²

O vrijednosti prebenda Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću podatke donose upravo papinske isprave, suplike i provizije. Ako pogledamo na trenutak gornju supliku za Mateja Jakovljevog uočiti ćemo i kako na njezinom kraju stoji: *Fiat de data sequenti usque ad summam triginta marcarum cum cura viginti sine cura*. Iz ove se rečenice zapravo saznaje da bi rečeni svećenik od nadarbine koju je trebao steći imao godišnji prihod u iznosu od 30 srebrenih maraka ukoliko bi ga uživao s dušobrižništvom, a 20 srebrenih maraka ukoliko bi ga uživao bez dušobrižništva. Pape su 14. stoljeća prilikom odobravanja suplika, ali i prilikom providiranja svećenika na razne crkvene službe drugačije vrednovali dva načina uživanja nadarbina, dajući dakako prednost dušobrižništvu. U razdoblju pontifikata pape Klementa VI. možemo pratiti vrijednost crkvenih nadarbina upravo na temelju suplika koje su mu upućene – vrijednost crkvene nadarbine s dušobrižništvom bila je u ovome razdoblju 25-30 srebrenih maraka, češće 30, a bez dušobrižništva redovito 20 srebrenih maraka.

Razlikovanje i vrednovanje dvaju načina uživanja nadarbina vidljivo je i u slučaju kaptolskih *stalluma*. Među suplikama upućenim Klementu VI. nalazimo podatak da je vrijednost nadarbine za časti u biskupiji (*personatus*, zacijelo se odnosi na kaptolsku čast) donosila 40 srebrenih maraka u slučaju dušobrižništva, a 25 srebrenih maraka bez dušobrižništva. Neposredno nakon pontifikata rečenog pape Klementa VI. nalazimo zanimljiv slučaj: papa Inocent VI. je 27. ožujka 1353. dodijelio zagrebački kanonikat Ivanu Staniloju de Horgoincht. Ukoliko bi bio s dušobrižništvom donosio bi mu prihod 20 srebrenih maraka, ako bi bio *sine cura* 15 srebrenih maraka.⁶⁰³ Ovdje je zanimljivo primijetiti kako je vrijednost kanonikata s dušobrižništvom bila manja od vrijednosti crkvenih nadarbina s dušobrižništvom koju nalazimo u suplikama papi Klementu VI., a isto vrijedi i za odnos kanonikata bez dušobrižništva i crkvenih nadarbina bez dušobrižništva. Gotovo istu situaciju nalazimo i na samom kraju 14. stoljeća – čini se da se do razdoblja pontifikata Bonifacija IX. ustalio iznos

⁶⁰¹ ASV, Reg. Suppl. 9, f. 180v, Avignon, 1345. 13. rujna.

⁶⁰² Vrijednost marke je varirala u različitim europskim krajevima. Na području Ugarsko-hrvatskog kraljevstva je, ovisno o području, iznosila 3-4 florena. Vidi u: Herkov, *Građa*, sv. II. str. 111.-112.

⁶⁰³ Áldásy, Regesták, dok. 102., str. 60.

od 25 srebrenih maraka za crkvenu nadarbinu Zagrebačke biskupije s dušobrižništvom i 18 srebrenih maraka bez dušobrižništva, za što dobivamo potvrdu 1390. i 1396. godine. S druge strane, kada se konkretno radilo o dodjeljivanju prebende Zagrebačkog kaptola, dakle kada se specificiralo o kojoj je crkvenoj nadarbini riječ, vrijednost je dodijeljene nadarbine uglavnom bila manja od 25 srebrenih maraka. Iz razdoblja od 1389.-1402. kada dobivamo nešto više podataka o vrijednosti prebende Zagrebačkog kaptola saznajemo da je ona redovito donosila 10-30 srebrenih maraka, a najčešće 15 srebrenih maraka. Ovo se možda može objasniti upravo kumulacijom kanonikata, odnosno time što je jedan veliki dio svećenika uživao prihode od nekoliko kanonikata što je za rezultat imalo inflaciju vrijednosti prebende.

Iz istog razdoblja s kraja 14. stoljeća saznajemo i nekoliko podataka o vrijednosti dostojanstveničkih mjesta u kaptolu. Zagrebačka prepozitura i prepozitura Čazmanskog kaptola su donosile svaka godišnji prihod od 100 srebrenih maraka. Kantorija je donosila 25 srebrenih maraka dok je istovremeno, usporedbe radi, kantorija u Čazmanskom kaptolu donosila 40 zlatnih florena (10 srebrenih maraka). Nažalost ne znamo koliko su donosila arhiđakonska mjesta, osim što imamo podatak da je jedan kanonik od dva kanonikata (zagrebačkog i varadinskog) i goričkog arhiđakonata imao ukupni prihod od 100 srebrenih maraka, a jedan od kanonikata s prebendom u Čazmanskom kaptolu i kalničkog arhiđakonata ukupan prihod 50 srebrenih maraka.

Tablica 4.: Prihodi od kanonikata (razdoblje pontifikata Bonifacija IX.)

Godina	Nadarbina u Zagrebačkom kaptolu (+ druge nadarbine)	Prihod (f = zlatni floren; m = srebrena marka)
1389.	kanonikat	60 f = 15 m
1390.	* nadarbina	cum cura 25 / sine cura 18 m
1391.	kanonikat	60 f = 15 m
1393.	kanonikat	60 f = 15 m
1394.	kanonikat	10 m
1394.	kanonikat	10 m
1394.	kanonikat	15 m
1394.	kanonikat	60 f = 15 m
1396.	* nadarbina	cum cura 25 / sine cura 18 m
1397.	kanonikat + ostrogonska prepozitura + kapela u Vesprenskoj biskupiji	120 m
1398.	kanonikat	60 f = 15 m
1398.	prepozitura Čazmanskog kaptola	100 m
1398.	kantorija	100 f = 25 m
1398.	kanonikat	60 f = 15 m

Tablica 4.: Prihodi od kanonikata (razdoblje pontifikata Bonifacija IX.)

Godina	Nadarbina u Zagrebačkom kaptolu (+ druge nadarbine)	Prihod (f = zlatni floren; m = srebrna marka)
1399.	kanonikat + gorički arhiđakonat + varadinski kanonikat	100 m
1399.	kanonikat	16 m
1400.	kanonikat	120 f = 30 m
1400.	kalnički arhiđakonat + kanonikat s prebendom u Čazmanskom kaptolu	50 m
1402.	prepozitura	100 m

5.) Raspodjela po častima

Kanoničke su prebende dakle bile ona osnovica materijalnog života svakog jednostavnog kanonika. Međutim, postavlja se pitanje što je sve pripadalo pojedinom kanoniku ukoliko je osim kanonikata još vršio neku dostojanstveničku ili arhiđakonsku službu, ili pak ako je bio kustos.

Prepozit. Prvoj časti u kaptolu pripadaju arhiđakonski prihodi na području arhiđakonata Gora i Zagorje (vidi o arhiđakonskim primanjima niže). On je sudjelovao u raspodjeli biskupske desetine iz arhiđakonata pod njegovim nadzorom. Dobivao je četvrtinu biskupske desetine iz Gore, ali nakon što bi se od desetine iz Hrastovice prvo za biskupov podrum izdvojilo 400 kupova žita i isto toliko kablova vina. Iz arhiđakonata Zagorje prepozit je imao dobiti čitavu četvrtinu cijele desetine. Nadalje, prepozitu pripadaju globe odnosno novčane kazne od parnica koje spadaju pod njegovu jurisdikciju i duhovnu upravu. Prepozitu trebaju župnici s područja njegovih arhiđakonskih ovlasti dati na Martinje porez pod nazivom katedratik i to u iznosu od 50 dobrih banskih denara. A na blagdan Sv. Stjepana kralja na ime darova trebaju mu dati janje ili 20 denara (toga su podavanja oslobođeni siromašni župnici). Prepozit sudjeluje u razdiobi zagrebačke vinske desetine koja se dijeli između biskupa, prepozita, lektora, kantora i arhiđakona, a prima i šesnaestinu prihoda od tzv. velike desetine iz zagrebačkog distrikta (misli se na zagrebačko vlastelinstvo), te sudjeluje u raspodjeli desetine *in campo civium grecensium* zajedno s biskupom, lektorom i katedralnim arhiđakonom (prepozit prima šesnaestinu desetine). Prepozitu pripadaju selo Vražji Laz s područja posjeda Kašine, zajedno s teritorijem, приходima, kmetskim obvezama i desetinom, te desetine mjesta «mons Thoplichicha» na području Gradeca nasuprot Medvedgrada (*in*

territorio grecensi versus castrum Medue constituti). Pripada mu i zemlja Prepuštovec (Popovec) na području arhiđakonata Zagorje, nedaleko *castruma* Belec.⁶⁰⁴

Lektor. On ima dobiti naknadu na svaku ispravu koju kaptol izda kao *locus credibilis* i to u iznosu od 3-12 denara. Pripada mu jedan dio kanoničke prebende zajedničkih kaptolskih prihoda. Naime, od biskupa Ladislava iz Kabola lektor je uživao dvostruki dio od zajedničkih prihoda. Sudjeluje u razdiobi vinske desetine iz područja 18 sela zajedno s prepozitom i biskupom. Dobiva i četvrtinu vina kao i drugih dijelova desetine iz Planine, Toplice te s dijelova područja Medvednice. Imao je i četvrtinu (desetine) iz Čučerja i Bokovče, gdje je desetinske prinose dijelio s prepozitom. Primao je četvrtinu desetine *de campo Crog* kod Kalinovca, a iz obližnjeg područja i dvadeseti dio desetine. Dvadeseti dio desetine mu pripada i od dijelova arhiđakonata Zagorje i polja preko rijeke Save (*de campo ultra fluvium Zaue*). U konačnici dobiva i darove od župnika crkava Sv. Marije iz Čučerja, Sv. Emerika iz Zagreba, Sv. Šimuna i Jude «sub montibus», koji su mu dužni davati na Božić, na blagdan Sv. Stjepana kralja i Uskrs dva pijetla i svijeće.⁶⁰⁵

Kantor. Njemu pripada jedan dio kanoničke prebende iz zajedničkih prihoda, baš kao i lektoru. Ubire četvrtinu vinske desetine od Glavnice i s posjeda Arlandovih sinova i nećaka kod Medvednice, na isti način na koji se dio desetine dodjeljuje lektoru od sela «sub montibus». Zatim sudjeluje u razdiobi desetine s prepozitom i čitavim kaptolom iz sela s područja podno Medvednice, kao i od vina iz Krapine i topličkog vlastelinstva, dobivajući četvrtinu desetine. A imao je četvrti dio stubičke i bistričke desetine. On je za svoj trud oko učenja pjevanja mladih đaka u kaptolskoj školi mogao dobiti ne više od četiri denara ili dar u istoj vrijednosti.⁶⁰⁶

Čazmanski prepozit. Pripadaju mu arhiđakonski prihodi na području arhiđakonata Gušće i Svetačje. Njemu pripada posjed Bjenik u Čazmanskome distriktu od kojega mu pripadaju svi porezni prihodi. Čazmanskome prepozitu pripada i katedratik kojega mu daju župnici župa na području dvaju arhiđakonata pod njegovom upravom. Iznos svakoga pojedinog katedratika bio je 50 denara. Župnici su osim 50 denara katedratika bili obvezni dati mu i darove (u istom iznosu koje prima katedralni arhiđakon sa svojeg područja). Čazmanski je prepozit dobivao četvrtinu desetine od župa na području arhiđakonata Gušće i Svetačje.⁶⁰⁷

⁶⁰⁴ MHEZ II, str. 74.-76.; usp. kratko i N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 407.-408.

⁶⁰⁵ MHEZ II, str. 80.; kratko i: N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 408.

⁶⁰⁶ MHEZ II, str. 82.-83.; o plaćanju/darivanju za poduke u pjevanju i Dobronić, *Biskupski i kaptolski Zagreb*, str. 141.

⁶⁰⁷ MHEZ II, str. 83.-84.

Arhiđakoni. Arhiđakoni su poradi svoje jurisdikcijsko-upravne uloge u arhiđakonatima dobivali i adekvatne prihode: njima su pripadale globe i prihodi od kazni u sudskim sporovima. Arhiđakoni su dobivali katedratik od svih upravitelja crkava na području njegova arhiđakonata. Katedratik je iznosio 50 dobrih banskih denara, a arhiđakonima se uplaćivao na Martinje. Arhiđakon je dobivao i darove (*munera*) te je sudjelovao u raspodjeli biskupijske desetine u svojem arhiđakonatu, dobivajući njezin četvrti dio. Svi upravitelji crkava su na ime darova arhiđakonu bili dužni na Uskrs dati jedno janje ili 20 denara, te su isto toliko trebali dati na blagdan Sv. Stjepana kralja. Od ovoga «darivanja» arhiđakona svećenici upravitelji crkava bili su izuzeti samo u slučaju neimaštine koja nije bila prouzročena njihovom krivicom. Katedralni je arhiđakon još primao četvrtinu vinske desetine s područja Gradeca na isti način kao što je kantor imao udio od vinske desetine od Glavnice ili lektor od sela «sub montibus». Isti arhiđakon je imao udjele u desetini sela *de territorio grecensi* i s turopoljskog područja (*in campo zagrabiensi ultra Zauam*).⁶⁰⁸

Kustos. Osim dostojanstveničkih i arhiđakonskih časti, iz Statuta saznajemo i od čega je sve kustos ubirao prihode. Kustosu pripada jedan kanonički dio svih zajedničkih prihoda, kao i lektoru i kantoru, što znači da je poput njih dvojice uživao dvostruki dio iz zajedničke kase. Kustos «od davnine» (*ab antiquo*) pripadaju marturine u iznosu 2/3 od Baranovog posjeda, *Prezeka* i *Pozauya*. Dobivao je prihode i *pro redemptione litterarum nostrarum* – budući da je kustos bio zadužen za čuvanje pečata, zasigurno se, kako daljnji tekst Statuta daje naslutiti to zapravo odnosilo na brigu oko toga da pečat bude na sigurnom i da pisma budu zapečaćena.⁶⁰⁹

Zvonari. Zanimljivo je da dobivamo podatke i o prihodima zvonara, koji nisu bili regrutirani iz redova kanonika. Njima je pripadala zemlja kod Savice na području zemlje (posjeda) Marenovec, kao i tamošnje desetine.⁶¹⁰

Pluralitet kanonikata

Promotrimo na samome početku dvije karijere:

1. Luka Aleksijev se u izvorima navodi kao *clericus Transsiluanensis diocesis*, što nam govori o tome kako je svojim porijeklom vjerojatno bio iz Transilvanske biskupije, ili je tamo primio prve svećeničke redove. Luka je u igru za mjesto dostojanstvenika Zagrebačkog kaptola ušao 1342. godine. Naime, u kaptolu se ispraznilo mjesto lektora jer je dotadašnji

⁶⁰⁸ Vidjeti MHEZ II, str. 88.-89. Na ovome su mjestu navedeni prihodi katedralnog arhiđakona, a iste je vrste prihoda dobivao svaki ostali arhiđakon samo iz, dakako, svoga arhiđakonata.

⁶⁰⁹ O prihodima kustosa vidi: MHEZ II, str. 98.

⁶¹⁰ MHEZ II, str. 98.-99.

lektor Jakov Šimunov providiran na mjesto prepozita u Bačkom kaptolu. Saznavši da se ovo mjesto ispraznilo Luka je 15. rujna 1342. uputio supliku papi Klementu VI. kojom je zatražio rezervaciju za čast lektora u Zagrebačkom kaptolu. Luka je u isto vrijeme već držao u svom posjedu i pismo *in communi pauperum forma* na crkvenu nadarbinu s ili bez dušobrižništva: ono mu je dodijeljeno nakon što ga je na neodređenu nadarbinu kolacionirao prepozit crkve u Titelju. Budući da je lektorat Zagrebačkog kaptola spadao u red najviših časti koje su podrazumijevale dušobrižništvo, Luka se u svojoj molbi obvezao i odustati od rezervirane nadarbine.⁶¹¹ Papa Klement VI. je pozitivno odgovorio na Lukinu molbu i istog dana, 15. rujna 1342., izdao proviziju kojom mu je potvrdio podjelu lektorata u Zagrebačkom kaptolu.⁶¹² Međutim, Luka ovim nije riješio svoj status u Zagrebačkom kaptolu i zato je bio prinuđen ponovno stupiti u kontakt sa središnjom institucijom zapadnog kršćanstva. On je naime dvije godine kasnije, 9. listopada 1344. papi Klementu VI. uputio novu molbu: ovoga puta radilo se o molbi za dodjelu kanonikata s prebendom u Zagrebačkom kaptolu. Unatoč tome što je Luka snagom papinskog autoriteta uistinu providiran na mjesto lektora dvije godine ranije, on po svemu sudeći nije uspio steći kanonikat koji bi mu osigurao glas u kaptolu. Iz toga razloga kanonici u Zagrebu nisu prihvatili Luku kao svoga lektora. Luka je upravo zato zatražio od pape da mu rezervira mjesto u Zagrebačkom kaptolu, kako bi nesmetano mogao obavljati i svoje lektorske obaveze.⁶¹³ Papa je pozitivno odgovorio na Lukin zahtjev, no provizija na kanoničko mjesto nije nam sačuvana. Iz kasnijih isprava saznajemo da je Luka uistinu i postao kanonikom Zagrebačkog kaptola, no njegovi se problemi nisu do kraja riješili jer je i 1348. još uvijek bio bez prebende. Upravo zato što Luka nikako nije uspijevaao u potpunosti riješiti svoj status u Zagrebačkom kaptolu, on je posegao za drugim rješenjem. Naime, kaločki nadbiskup Stjepan za Luku je 18. lipnja 1348. molio rezervaciju kanonikata s ili bez dušobrižništva i dostojanstveničku čast, ali ovoga puta u Transilvanskom kaptolu. Upravo iz ove molbe saznajemo da je Luka još uvijek bio u očekivanju prebende Zagrebačkog kaptola (*idem Lucas canonicatu sub expectatione prebende et lectoratum in eadem Zagrabienſi ecclesia noscitur obtinere*). Tom se prilikom obvezao da će Luka napustiti lektorat Zagrebačkog kaptola ukoliko stekne nadarbinu u Transilvaniji.⁶¹⁴ Međutim, Lukin povratak u matičnu dijecezu nije bio potreban. Njega nalazimo u popisima papinih izaslanika koji su skupljali novac od ispražnjenih nadarbina početkom pedesetih godina 14. stoljeća: 1351.-1352. se u popisu navodi da je Luka dolaskom na ispražnjeno

⁶¹¹ ASV, Reg. Supp. 1, f. 206v. Avignon, 1342., 15. rujna.

⁶¹² MCZ I, dok. 180., str. 157.

⁶¹³ ASV, Reg. Suppl. 7, f. 18v. Avignon, 1344. 9. listopada.

⁶¹⁴ ASV, Reg. Suppl. 17, f. 81r. Avignon, 1348. 19. lipnja.

mjesto kanonikata s prebendom u Zagrebačkom kaptolu, koje se ispraznilo nakon smrti Bartolomeja Latina, uplatio za taj kanonikat 30 zlatnih florena.⁶¹⁵ To znači da je Luka u konačnici, nakon što se ispraznilo mjesto u kuru, ipak uspio dobiti kanonikat i prebendu u Zagrebačkom kaptolu što mu je osiguravalo mjesto u kuru i stabilne prihode.

2. Petar Montilio se 1351. javlja kao pečujski kanonik i zastupnik pečujskog biskupa Nikole u čije je ime te godine obavio vizitaciju Sv. Stolice.⁶¹⁶ Petar de Montilio, zaređen u svećenika (*presbiteratus ordine constitutus*) bio je i kapelan «servitor» pečujskog biskupa Nikole, pa je taj biskup za njega zatražio od pape da mu se potvrdi prepozitura kolegijalnog kaptola Sv. Petra u Požegi. Naime, nakon smrti posljednjeg prepozita Andrije tu je prepozituru rečeni biskup *iure suo ordinario* dodijelio Petru, a papa Inocent VI. je potvrdno odgovorio na molbu 1352. godine.⁶¹⁷ Papin prethodnik Klement VI. je istom Petru dao i kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu, ali *bulle tamen nondum sunt expedite*. Kardinal đakon Vilim (o njemu više u poglavlju o službama kanonika u Kuriji) s titularnom crkvom Sv. Marije in Cosmedin za Petra je zatražio 3. svibnja 1352. kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu, što je papa i odobrio.⁶¹⁸ Osim toga Petar je držao i kantoriju Dömöškog kaptola te kanonikat i prebendu u istoj crkvi. Po svemu sudeći trebao se odreći dömöške kantorije i kanonikata u slučaju stjecanja posjeda nad novom nadarbinom.⁶¹⁹ 1353. papa Inocent VI. je potvrdio Petru kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu. Istom prilikom mu je dao indulgenciju da smije zadržati pečujski kanonikat, ali i kantoriju s kanonikatom i prebendom u crkvi Sv. Margarete u Vesprenskoj biskupiji.⁶²⁰ 1353. se javlja kao svjedok u jednom dokumentu Pečujskog kaptola, gdje se navodi kao požeški prepozit i pečujski kanonik.⁶²¹ 1359. se Petar Montilio javlja kao prepozit crkve Sv. Petra u Požegi i pečujski kanonik, koji je zajedno s vukovarskim arhiđakonom Ivanom zastupao pečujskog biskupa Nikolu, obavivši umjesto njega vizitaciju Sv. Stolice.⁶²²

Ove dvije priče na prvi su pogled zanimljive biografije koje izvan konteksta zadovoljavaju tek pozitivističke potrebe za osnovnim faktografskim podacima o njihovim životima. Luka Aleksijev se kao klerik iz vrlo udaljene biskupije (gledano iz kuta Zagrebačke biskupije) natjecao za mjesto u Zagrebačkom kaptolu, kojega je i u konačnici stekao. S druge strane Petar Montilio kumulirao je kanonikate s područja ugarskoga crkvenog uređenja,

⁶¹⁵ MVHI/1, str. 445.

⁶¹⁶ ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 28., f. 168r. 1351. 24. prosinca.

⁶¹⁷ Usp. i: Koszta, Članovi Požeškog kaptola, str. 86.

⁶¹⁸ ASV, Reg. Suppl. Villa Noua, 1352. 3. svibnja.

⁶¹⁹ CD XII, dok. 55., str. 80.-81. Usp. i: Koszta, Članovi Požeškog kaptola, str. 86.

⁶²⁰ MCZ I, dok. 227., str. 205.

⁶²¹ Fejér IX/7, dok. 73., str. 123.-124.

⁶²² ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 31., f. 33r. 1359. 17. prosinca.

stvarajući zavidnu karijeru i uživajući svoje kanonikate sinekuralno. Međutim, njihove životne priče otvaraju vrlo važnu problematiku o tome kakva je bila crkvena mobilnost kanonika Zagrebačkog kaptola. Je li u 14. stoljeću priča Luka Aleksijevoga bila nešto neobično ili je ipak bilo posve uobičajeno natjecati se za prebendu kilometrima udaljenog kaptola? Je li kumulacija kanonikata ugarskoga crkvenog uređenja, koje je preferirao Petar Montilio također bila uobičajena pojava ili je ovaj svećenik tek rijedak primjer takvoga djelovanja?

Prozopografsko istraživanje članova Zagrebačkog kaptola pokazuje sljedeće rezultate. Kumulacija je nadarbina tijekom 14. stoljeća za rezultat prvenstveno imala pluralitet držanja kanonikata. Drugim riječima, promatrani kanonici Zagrebačkog kaptola, uključujući i svećenike kandidate za mjesto u njemu, u svojim su nastojanjima za stjecanjem dodatnih prihoda uglavnom ulazili u utrku za kanonikate drugih kaptola. Štoviše, u 14. stoljeću nalazimo čak 70 kanonika Zagrebačkog kaptola i kandidata za mjesto u njemu koji su kumulacijom nadarbina stekli ili bili u igri za jedan ili više kanonikata drugih kaptola. Ne treba čuditi što su upravo kaptolske prebende bile najtraženije nadarbine do kojih su zagrebački kanonici nastojali doći, budući da je kanonsko pravo toleriralo kombiniranje, odnosno kumulaciju jednostavnih kanonikata. Međutim, valja reći kako su kanonici Zagrebačkog kaptola redovito bili kandidati, ili držali u posjedu, i časti pojedinih kaptolskih korporacija, što potvrđuje ranije istaknutu misao da je kumulacija nadarbina postala trend koji je nužno dovodio i do kršenja propisa o dušobrižništvu. Međutim, valja zaključiti kako bez obzira na kršenje ili pridržavanje slova crkvenog zakona, trend držanja kanonikata u pluralitetu nimalo ne čudi, budući da se radilo u višestrukom uživanju nadarbina istog ranga.

Kumuliranje kanonikata ne svjedoči samo o tome da su kanonici Zagrebačkog kaptola željeli doći do dodatnih prihoda poglavito preko nadarbine koje su pripadale istoj kategoriji, nego također svjedoči o crkvenoj mobilnosti 14. stoljeća. Prije nego što se prikaže geografska raspoređenost kaptola za čije su se kanonikate zagrebački kanonici zanimali potrebno je dati neke metodološke opaske:

1. Treba upozoriti na to da su kanonici Zagrebačkog kaptola nerijetko kumulirali više kanonikata drugih kaptola, pa je u daljnjem tekstu svaka brojka kanonika koji su kumulirali kanonikate pojedinog kaptola stavljena u odnos prema ukupnom broju od 70 kanonika koji su bili uključeni u ovaj trend. Stoga, ako se navede da je XX kanonika Zagrebačkog kaptola uživalo kanonikat tog i tog kaptola – broj XX je izdvojen od broja 70. Isto tako ako je YY kanonika uživalo kanonikat nekog drugog kaptola – YY je opet broj izdvojen od 70, i u sklopu broja YY mogu se nalaziti i neki kanonici koji su promotreni i u sklopu broja XX. S

obzirom na to stvara se slika ne toliko o kanonicima, nego o kumuliranim kanonikatima, što je u ovome trenutku mnogo korisnije;

2. Treba upozoriti i na to da nije moguće odrediti točan prostorni razmještaj. Naime, moguće je odrediti samo prostorni razmještaj mjesta u kojima su se nalazili kaptoli kumuliranih kanonikata, budući da je u mnogo katedralnih gradova uz katedralni kaptol djelovao još barem jedan kolegijalni kaptol, a u izvorima uglavnom nije naznačen patrocinijski prema kojemu bi se njih moglo razlikovati. Kako bi ova situacija s kaptolima bila jasnija doljnja tablica donosi prostorni razmještaj kaptola na području ugarskoga crkvenog uređenja.

Tablica 5.: Prostorni razmještaj kaptolâ ugarskoga crkvenog uređenja

(prema: Fedeles, Ausländer, str. 94.-96.)

Dijeceza/rezidencija katedralnog kaptola	Patrocinijski katedralnog kaptola	Redni broj katedralnog kaptola	Kolegijalni kaptol	Redni broj kolegijalnog kaptola u biskupiji	Patrocinijski kolegijalnog kaptola
Ostrogon (metropolija)	sv. Adalbert	1.	Ostrogon (de viridi campo)	1.	sv. Juraj
			Ostrogon (de promontorio)	2.	sv. Tomas Becket
			Ostrogon (in castro)	3.	sv. Stjepan Prvomučenik
			Dömös	4.	sv. Margareta
			Požun	5.	sv. Martin
			Šipuš	6.	sv. Martin
			Nagyszeben	7.	sv. Ladislav
Vesprem	sv. Mihovil	2.	Vesprem	1.	Svi Sveti
			Felsőörs	2.	sv. Marija Magdalena
			Hanta	3.	sv. Mihovil
			Stolni Biograd	4.	bl. dj. Marija
				5.	sv. Nikola
				6.	sv. Petar
			Budim	7.	sv. Petar
				8.	(in castro) sv. Sigismund i bl. dj. Marija
			Budafelhévíz	9.	pr. Trojstvo
			Berzence	10.	?
Đur	bl. dj. Marija	3.	Đur	1.	sv. Adalbert
			Vašvar (Željezno = Catrumferreum)	2.	sv. Mihovil

Tablica 5.: Prostorni razmještaj kaptolâ ugarskoga crkvenog uređenja

(prema: Fedeles, Ausländer, str. 94.-96.)

Dijeceza/rezidencija katedralnog kaptola	Patrocinij katedralnog kaptola	Redni broj katedralnog kaptola	Kolegijalni kaptol	Redni broj kolegijalnog kaptola u biskupiji	Patrocinij kolegijalnog kaptola
			Pápóc	3.	Tijelo Kristovo i pr. Otkupitelj
Eger	sv. Ivan Evanđelist	4.	Eger	1.	bl. dj. Marija
				2.	sv. Stjepan kralj
				3.	sv. Petar
Pečuh	sv. Petar	5.	Pečuh	1.	sv. Ivan Krstitelj
			Požega	2.	sv. Petar
			Marót	3.	bl. dj. Marija
Vac	bl. dj. Marija	6.		/	/
Njitra	sv. Emeram	7.		/	/
Kaloča ↕ (metropolija) Bač	sv. Pavao	8.	Haj (Hájszentlőrinc)	1.	sv. Lovro
	sv. Pavao	9.	Bač	1.	?
			Titelj	2.	sv. Mudrost
Zagreb	sv. Stjepan kralj	10.	Čazma	1.	sv. Duh
Čanad	sv. Juraj	11.	Čanad	1.	pr. Otkupitelj
			Arad	2.	sv. Martin
Veliki Varadin	bl. dj. Marija	12.	Veliki Varadin	1.	sv. Ladislav i sv. Stjepan Prvomučenik
				2.	sv. Ivan Krstitelj
Transilvanija/Alba Iulia	sv. Mihovil	13.	Alba Iulia	1.	?
Bosna/Đakovo	sv. Petar	14.	/	/	/
Srijem/Srijemska Mitrovica	Sv. Irinej	15.	/	/	/
Srijem/Banoštor	sv. Stjepan Prvomučenik	16.	/	/	/

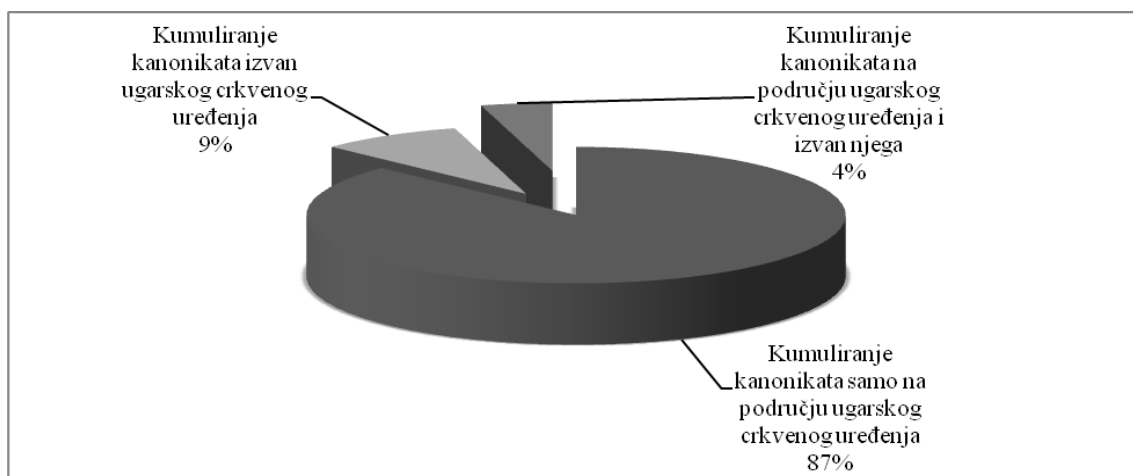
Trinaest je kanonika Zagrebačkog kaptola držalo ili prethodno držalo i *stallum* u kolegijalnom Čazmanskome kaptolu u Zagrebačkoj biskupiji; jedanaestorica su kumulirali mjesta u Ostrogonu; osam ih je kumuliralo mjesta u Pečuhu; petorica kanonika Zagrebačkog kaptola zanimala se za prebende kaptola u Baču, Egeru i Stolnom Biogradu. Četvorica

kanonika su željela ili uživala kanonikat u Vacu i isto toliko u Transilvaniji. Trojica kanonika su kumulirali mjesta u Budimu, Hayu, Vespremu, i Dömösu; dvojica u Čanadu, Varadinu i Kaloči, a po jedan u Požunu, Šipušu, Bosanskoj biskupiji, Vašvaru (Željeznom), Đuru, Hanti, Požegi, Banoštoru (*de Kw*) dok je jedan imao arhiđakonat Camariensis.

Jedan je držao kanonikate na području tri crkvena uređenja: u Zagrebu i Kaloči, Piacenzi, te Kölnu, a jedan kanonikat i lektorat u Egerskoj crkvi te kanonikat i lektorat u Creditonu (*Crediensi*, u Engleskoj) i kanonikat u Stolnom Biogradu. Jedan je držao kanonikat u Zagrebačkom kaptolu, Egeru i kanonikat u Speyeru. Samo ih je šest držalo kanonikate izvan ugarskoga crkvenog uređenja, bez da su istovremeno kumulirali kanonikat i u nekom od kaptola s potonjeg područja: po jedan svećenik s kanonikatom Zagrebačkog kaptola držao je kanonikate (ili bio kandidatom) u kaptolima u Bordeauxu, Parmi, Piacenzi, jedan je držao kanonikat u Veneciji i Minoriju, jedan u Breslau, a za jednog se navodi da je arhiđakon *de Pada*

Drugim riječima, u 91% slučajeva (64 slučaja) uz zagrebački kumulirani su kanonikati na području ugarskoga crkvenog uređenja. U 87% slučajeva kumulirani su kanonikati samo na ugarskome crkvenom području, a u 4% slučajeva kumulirani su kanonikati na području ugarskoga crkvenog uređenja i izvan njega. U 9% slučajeva kumulirani su kanonikati samo izvan područja ugarskoga crkvenog uređenja (uz dakako onaj zagrebački).

Grafikon 3.: Zagrebački kanonici i kumuliranje nadarbina

Ovako ustanovljena geografska raspoređenost kumuliranih kanonikata ukazuje prvenstveno na to kako su zagrebački kanonici bili živo uključeni u crkvenu mobilnost na području ugarskoga crkvenog uređenja. Zapravo, kumulacija kanonikata svjedoči da se u 14. stoljeću mobilnost svećenika s kanonikatom Zagrebačkog kaptola odvijala poglavito na

prostoru omeđenom jurisdikcijskim granicama pod upravom dvojice ugarskih metropolita. Geografska raspoređenost mjesta u kojima su zagrebački kanonici tražili kanonikat sam je po sebi ilustrativan, no još jasniju sliku o trendovima povezanim uz crkvenu mobilnost na ovome području dobivamo kada se gore navedena mjesta u kojima su kanonici Zagrebačkog kaptola kumulirali kanonikate poslože po biskupijama. Uz to, ako u ovo istraživanje uključimo i ukupnu vrijednost biskupija u kojima su kanonici Zagrebačkog kaptola tražili dodatne kaptolske *stallume* otkrivaju se vrlo jasni trendovi u životu kanoničkog društva katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije. Doljnja tablica donosi popis biskupija ugarskoga crkvenog uređenja, zatim vrijednost biskupija izraženu u svoti zlatnih florena koju su biskupi bili obvezni plaćati Apostolskoj komori kao taksu svojeg imenovanja i broj zagrebačkih kanonika koji su u pojedinoj biskupiji imali još najmanje jedan kanonikat. Detaljnije će o vrijednostima biskupija biti riječi u poglavlju «Biskupske časti», gdje će se donijeti i druge procjene njihovih vrijednosti, kao i nešto detaljnije pojasniti sistem uplata pristojbi Apostolskoj komori – na ovome je mjestu važno imati na umu okvirne vrijednosti biskupija kako bi se stvorila komparativna perspektiva.

Tablica 6.: Biskupije ugarskog crkvenog uređenja, njihova vrijednost i broj zagrebačkih kanonika s kanonikatom tamošnjih kaptola.

Biskupija	Vrijednost biskupije prema zajedničkim pristojbama biskupa (u zlatnim florenima)	Broj zagrebačkih kanonika s kanonikatom tamošnjih kaptola (katedralnih i kolegijalnih)
Bosna	200	1
Čanad	900	2
Đur	800	2
Eger	800	5
Kaloča-Bač	2000	10
Njitra	275	0
Ostrogon	4000	16
Pečuh	3300	8
Srijem (a. Banoštor b. Srijemska Mitrovica)	100	a. = 1 b. = 0
Transilvanija	1500	4
Vac	500	4

Tablica 6.: Biskupije ugarskog ekvenog uređenja, njihova vrijednost i broj zagrebačkih kanonika s kanonikatom tamošnjih kaptola.

Biskupija	Vrijednost biskupije prema zajedničkim pristojbama biskupa (u zlatnim florenima)	Broj zagrebačkih kanonika s kanonikatom tamošnjih kaptola (katedralnih i kolegijalnih)
Varadin	2000	2
Vesprem	900	12
Zagreb	400 / od 1421. 2000	13

Na temelju ovako posložene slike uočljiva su dva glavna i logična trenda:

- kanonici Zagrebačkog kaptola nastojali su kumulirati kanonikate financijski bogatijih i uglednijih biskupija;
- dobitnu kombinaciju činili su kanonikati s područja bogate biskupije koja je ujedno bila i susjedna biskupija Zagrebačkoj dijecezi, ali je geografska blizina, općenito gledano, bila tek sekundarni motiv.

Jasan primjer koji potvrđuje uočeni trend je Ostrogonaska nadbiskupija. Osim što su zagrebački kanonici tražili kanonikate u samome mjestu Ostrogonu gdje su inače djelovala četiri kaptola, jedan katedralni i tri kolegijalna, oni su se zanimali i za prebende kaptola u Požunu, Šipušu, Dömöšu, koji su također pripadali Ostrogonskoj nadbiskupiji. Kada se to uzme u obzir dobivamo situaciju da je čak 16 kanonika koji su uz prebendu katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije kumulirali i kanonikat nekog kaptola u Ostrogonskoj nadbiskupiji. Visok postotak kanonika koji su osim za prebendu Zagrebačkog kaptola bili zainteresirani za kaptolska mjesta u Ostrogonskoj nadbiskupiji nikako ne treba čuditi budući da je sam Ostrogon bio središte primasa, a upravo zbog velikog broja kaptola nudio je i više mogućnosti ambicioznome svećenstvu za kumuliranje nadarbina. Zbog tih razloga ne treba čuditi ni što su kaptoli u Ostrogonskoj nadbiskupiji izvan samoga središta privlačili kanonike Zagrebačkog kaptola.

U Zagrebačkoj je biskupiji osim katedralnog kaptola djelovao tek jedan, Čazmanski kolegijalni kaptol, koji je, kako je pokazano, bio u samom vrhu zanimanja zagrebačkih kanonika za njegovu prebendu. To što su kanonici Zagrebačkog kaptola uz kanonikat ove crkvene institucije kumulirali ili prethodno držali kanonikat kolegijalnog kaptola Zagrebačke biskupije u Čazmi posve je razumljivo – to je svećenstvu povezanom uz Zagrebački kaptol

bio najlogičniji mogući izbor za traženje izvora dodatnih prihoda, dok je kanonicima Čazmanskog kaptola prijelaz u katedralni kaptol domaće biskupije bio najjednostavniji način napredovanja.

Nakon kanonikata Ostrogonke nadbiskupije i kolegijalnog kaptola Zagrebačke biskupije kanonici Zagrebačkog kaptola najviše su bili zainteresirani za kaptolska mjesta susjednih biskupija gdje uočavamo vrlo veliku kumulaciju kanonikata. Zagrebačka je biskupija na sjeveru graničila s Vesprenskom biskupijom gdje je djelovalo čak jedanaest kaptola. U Vesprenskoj su biskupiji zagrebački kanonici kumulirali kanonikate u kolegijalnim kaptolima u Stolnom Biogradu (u tamošnjem su mjestu djelovala čak tri kolegijalna kaptola), Budimu (djelovala su dva), kolegijalnom kaptolu u Hanti, te kaptolima u samome Vesprenu, u kojemu je djelovao jedan katedralni i jedan kolegijalni kaptol. Uzevši to u obzir ukupno je 12 zagrebačkih kanonika kumuliralo kanonikate kaptola susjedne Vesprenske biskupije.

Druga biskupija s kojom je Zagrebačka biskupija graničila bila je Pečujska. Jake veze između dviju susjednih biskupija, Zagrebačke i Pečujske, očitovale su se «već u ranijoj fazi srednjeg vijeka», a ta je povezanost «obuhvatila i srednji crkveni sloj dviju dijeceza».⁶²³ Crkvene su se veze očitovale na različite načine, pa tako imamo slučaj da je zagrebački kanonik i čazmanski prepozit Matija, djelujući u svojstvu arbitrarnog suca u sporu između Zagrebačkog kaptola i zagrebačkog biskupa oko ubiranja nekih desetina, izdao dokument koji je poslan Pečujskom kaptolu: u njemu ga je molio da taj kaptol pošalje svoje izaslanike pred kojima su kanonici Zagrebačkog kaptola trebali položiti zakletvu.⁶²⁴ 1392. je Pečujski kaptol na molbu prepozita Matije doista i posvjedočio da je Zagrebački kaptol položio prisegu u parnici prema kojoj sporne desetine pripadaju kaptolu, te da ih je biskup Ivan nezakonito prisvojio.⁶²⁵ Veze dviju biskupija očitovale su se i u kumulaciji nadarbina – čak su osmorica svećenika kumulirali kanonikate u objema biskupijama. Jedan od njih, gore promatrani Petar Montilio je držao i prepozituru Požeškog kaptola, kolegijalnog kaptola Pečujske biskupije.

Vidljivo je da su kanonici Zagrebačkog kaptola naročito bili zainteresirani za kaptole u susjednim biskupijama ugarskoga crkvenog uređenja, pa je zato na prvi pogled neobično što nalazimo tek jednoga koji je držao kanonikat katedralnog kaptola u Bosanskoj biskupiji s kojom je Zagrebačka biskupija također graničila. Ovo se može objasniti upravo time što su Vesprenska i Pečujska biskupija bile financijski daleko vrijednije biskupije – bosanski je

⁶²³ Fedeles, Crkvene veze, str. 141.

⁶²⁴ CD XVII, dok. 293., str. 398.-401.

⁶²⁵ CD XVII, dok. 312., str. 419.-420.

biskup bio obvezan Apostolskoj komori plaćati 200 zlatnih florena, dok je vespremski bio obvezan plaćati 900 zlatnih florena, a pečujski biskup čak 3300 zlatnih florena. Vrijednost se biskupija zasigurno onda ogledala i u statusu i ugledu tamošnjih kaptolskih *stalluma*. S druge strane, niti jedan svećenik sa zagrebačkim kanonikatom nije kumulirao kanonikat na prostorima Kninske i Krbavske biskupije ili Salzburške nadbiskupije s kojima je Zagrebačka biskupija također graničila u 14. stoljeću. U slučaju Kninske i Krbavske biskupije jasno je da su one bile financijski manje vrijedne od biskupija ugarskoga crkvenog uređenja (oba su biskupa plaćala minimalnu svotu od 33^{1/3} Komori), a slučaj nezainteresiranosti za kanonikate salzburškog područja može se objasniti upravo time što se crkveni život kanonika Zagrebačke biskupije odvijao prvenstveno na području u sklopu ugarskoga crkvenog uređenja.

Ako pogledamo područje Kaločke metropolije kojoj je Zagrebačka biskupija bila sufragana, vidljiva je sljedeća situacija. Kaločkoj je dijecezi pripadao tamošnji metropolitanski kaptol i jedan kolegijalni kaptol, te je ukupno pet kanonika Zagrebačkog kaptola kumuliralo kanonikate kaptola na jurisdikcijskom dijecezanskom području Kaloče. Na području dijeceze Bač, s kojom je Kaloča bila kanonski ujedinjena u jedinstvenu metropoliju, djelovala su tri kaptola – jedan katedralni i jedan kolegijalni u samome Baču te jedan kolegijalni u Titelju. Ukupno se pet kanonika Zagrebačkog kaptola zanimalo za tamošnje kaptolske prebende. Prema tome čitav prostor dviju kanonski ujedinjenih dijeceza nije bio toliko privlačan kanonicima Zagrebačkog kaptola kao što je bio prostor Ostrogonске nadbiskupije ili Vespremske biskupije. Razlog je: a) kvantitativan – Ostrogon i Vesprem su kao dijeceze imale više kaptola, pa je i izbor prilikom kumuliranja kanonikata bio veći; b) kvalitativan – Ostrogon je kao sjedište ugarskog primasa bio ugledniji; c) pragmatičan – Vespremska je bila susjedna, ali i financijski bogata biskupija.

Udaljavajući se od središta Zagrebačke biskupije situacija s kumulacijom kanonikata je sljedeća: četiri su kanonika kumulirala kanonikat u Vackoj dijecezi u katedralnom kaptolu, a dvojica zagrebačkih kanonika pokazali su interes za kanonikate u Đurskoj biskupiji – jedan za kanonikat u samome mjestu Đur (u kojemu je inače djelovao jedan katedralni i jedan kolegijalni kaptol), a jedan u kolegijalnom kaptolu u Željeznom (Vašvar). Dvojica Zagrebačkih kanonika pokazali su interes za kaptole u Čanadskoj biskupiji, oba u samom mjestu (u kojemu je djelovao jedan katedralni i jedan kolegijalni kaptol). Manji interes za ove biskupije rezultat je, ne toliko veće udaljenosti, koliko manja vrijednost biskupija od Ostrogonске, Vespremske i Pečujске biskupije.

Kanonicima Zagrebačkog kaptola sama udaljenost biskupije nije bila toliko problem za držanje kanonikata u pluralitetu, veći su naglasak stavljali na vrijednosti biskupija. Tome u

prilog ide i to što je tek jedan bio zainteresiran za katedralni kanonikat ne toliko udaljenog srijemskog kaptola u Banoštoru (de Kw) i niti jedan srijemskoga katedralnog kaptola u Srijemskoj Mitrovici. Ukoliko je biskupija financijski bila manje vrijedna i još k tome udaljenija zagrebački kanonici nisu pokazivali nikakav interes, o čemu svjedoči to što niti jednog ne nalazimo u Njitranskoj biskupiji.

Ako pogledamo od Zagreba najudaljenije biskupije, osim Njitranske, uočavamo relativno veliko zanimanje zagrebačkih kanonika za tamošnje prebende. Petorica su nastojali kumulirati kanonikate u Egerskoj biskupiji (gdje je djelovao jedan katedralni i tri kolegijalna kaptola u samome središtu biskupije). Četiri su kanonika kumulirala kanonikate u katedralnom kaptolu Transilvanske dijeceze. Dvojica su pokazala interes za kanonikate u Varadinskoj biskupiji – u samome Velikom Varadinu u kojemu je inače djelovao jedan katedralni i tri kolegijalna kaptola. Sve tri biskupije su bile financijski dobrostojeće – Egerska je vrijedila isto koliko i Đurska, te nešto manje od Čanadske, dok su Transilvanska i Varadinska bile vrijednije od većine Zagrebu bližih biskupija, pa pravo to potvrđuje trend kumuliranja kanonikata unosnijih biskupija kojima se nerijetko davala prednost čak i nad geografski bližim biskupijama.

* * *

Napomenimo u konačnici još jednu bitnu okolnost koja dodatno pojašnjava trend kumuliranja nadarbina gotovo isključivo na području ugarskoga crkvenog uređenja, ali i pomaže shvaćanju daljnjeg promatranja trendova vezanih uz kanoničko društvo Zagrebačkog kaptola. Preseljenje papinstva u Avignon nije utjecalo samo na formiranje papinske države kao birokratske velesile i promjenu naravi funkcioniranja ove monarhije, nego je ostavilo duboke strukturalne posljedice i na lokalne crkvene prilike koje su samo na prvi pogled nevidljive. Avinjonsko je papinstvo dvojako utjecalo na prilike u lokalnim dijecezama, preslikavajući se u paradoksalne trendove. Već je više puta spomenuto da je Avinjonsko papinstvo, a onda i papinstvo čitavog 14. stoljeća bilo u pravom smislu riječi monarhijska tvorevina koja je svojim administrativnim mehanizmima nastojala izravno primjenjivati moć u sve dijelove Europe. Uistinu, to je Kuriya i uspijevala, naročito kada se uzme u obzir dodjeljivanje i rezervacije crkvenih nadarbina zainteresiranom svećenstvu, ostvarujući tako i u stvarnosti središnje mjesto u svijesti suvremenoga klerikalnog društva. Ali ovaj je trend izravno utjecao na nešto posve suprotno, na protutrend, na nesvjesnu reakciju koja je četrnaesto stoljeće učinila stoljećem paradoksa u crkvenoj povijesti. Ne smijemo smetnuti s uma da je Avinjonsko papinstvo zapravo na neki način sve više, uvjetno rečeno, «francusko» papinstvo: pape ovoga vremena su Francuzi, kardinali su sve više porijeklom Francuzi, klerici

u vodećim strukturama nisu više mahom Talijani, nego i Francuzi; papinstvo u krajnjoj liniji i rezidira u Francuskoj te je u stalnim diplomatskim odnosima s francuskim kraljevima.⁶²⁶ Dovoljno je ilustrativan podatak da su službenici Avinjonske kurije mahom bili s juga Francuske, te da su od 134 kardinala kreirana za avinjonskoga perioda čak 113 bili Francuzi.⁶²⁷ Prema tome, univerzalna papinska monarhija, apsolutni vladar zapadne kršćanske ekumene, nije u potpunosti univerzalan, vjerojatno je «samo» apsolutan. I upravo na način na koji se papin «apsolutizam» spuštao po hijerarhijskoj crkvenoj ljestvici do dubina crkvenog društva pojedinih lokalnih biskupija, tako je i neuspjeh pape da bude potpuno univerzalan vladar utjecao na nesvjesnoj razini na kanoničko društvo pojedinih područja zapadnog kršćanstva, koje stvara obrambeni mehanizam naspram papinstva, postajući u okvirima granica svojih crkvenih organizacija sve homogenije. Upravo zato četrnaestostoljetna Crkva nije u stvarnosti posve univerzalna Crkva, ali bi ocjena kako se radi o stvaranju «nacionalnih» Crkava ili separatizama u sklopu Crkve, ipak bila pretjerana. Ideja o nacionalnoj Crkvi u 14. stoljeću bi suvremenicima zasigurno bila odveć apstraktna, a separatizmi imaju poprilično negativnu konotaciju, što ne odgovara u potpunosti tadašnjoj stvarnosti. Crkvu kakva je stvorena tijekom 14. stoljeća i čiji je glavni pokretač bio sam vrh kršćanstva možemo shvatiti kao Crkvu koja je funkcionirala kao skup crkvenih uređenja, konfederaciju Crkava, ali ne separiranih ili «nacionalnih», nego kao administrativno usavršenih i, ma koliko naredni pojam pretenciozno zvučao, samosvjesnih. Upravo u ovome kontekstu može se jasnije sagledati nekoliko paradoksalnih trendova vezanih uz kanoničku zajednicu Zagrebačkog kaptola – s jedne strane centralizacija Kurije i centralizacija dodjeljivanja kanonikata utjecali su na uvlačenje papinskog autoriteta u kanoničku svijest, a jačanje «konfederativnih» Crkava utjecalo je na kumulaciju kanonikata, ali i manjih nadarbina na području svoga matičnoga crkvenog uređenja. Kako će se i u daljnjem tekstu vidjeti ova dva trenda nisu nimalo isključivala jedan drugi, nego su postali komplementarni utječući na stvaranje kompleksnog organizma kanoničke zajednice Zagrebačkog kaptola koji je jednim okom gledao prema Kuriji, a drugim okom prema biskupijama ugarskoga crkvenog uređenja. U nastavku teksta upravo će se pokazati ova slojevitost – vidjet će se kako će Kurija nagrađivati svoje djelatnike zagrebačkim kaptolskim prebendama, a zagrebački će kanonici rado stupati u službu pape. Možda će se ovaj trend najbolje vidjeti prilikom rasprave o službama zagrebačkih kanonika za razne biskupe, naročito prilikom zastupanja u centralnome financijskome kurijalnom uredu, Apostolskoj komori, gdje su zagrebački kanonici gotovo isključivo zastupali biskupe sa

⁶²⁶ Usp. npr. za pontifikat Klementa VI.: Wood, *Clement VI*, str. 122.-141.

⁶²⁷ Hay, *Europe*, str. 269.

svojega crkvenog područja. No, o službama za Kuriju, biskupe i o prokuratorima bit će riječi nešto kasnije, pogledajmo u nastavku koje su nadarbine osim kanonikata privlačili kanonike Zagrebačkog kaptola.

Dodatni prihodi: župe, hospitali, oltari

Promatranome su svećenstvu časti u kaptolu bile daleko najprimamljivije nadarbine koje su željeli kombinirati s prebendom već posjedujućeg kanonikata. Na listi želja promatranoga svećenstva bile su međutim i nadarbine od župnih crkava. Status župne nadarbine je u ovome razdoblju i u 15. stoljeću bio takav da su neke župne crkve dolazile pod upravu većih crkvenih korporacija, pa je tako i sam prihod od njega prestajao pripadati isključivo domeni lokalnoga gospodarstva.⁶²⁸ U promatranome razdoblju Zagrebački kaptol je nastojao ostvariti upravu nad nadarbinama od župa na području Zagrebačke biskupije prvenstveno kako bi osigurao dodatne prihode za svoje kanonike. Zbog toga se katedralni kaptol Zagrebačke biskupije uključio i u patronatski srednjovjekovni sustav, što je vidljivo u slučaju župne crkve Sv. Ivana Krstitelja u Novoj Vesi. Nju je osnovao vodeći pravnik i intelektualac prve polovine 14. stoljeća gorički arhidakon Ivan, da bi je Zagrebački kaptol 1347. obdario sa zemljom i desetinom radi uzdržavanja same crkve i župnika.⁶²⁹ Jasan izričaj nove uloge Zagrebačkog kaptola u odnosu na sistem uprave nad župama bila je isprava zagrebačkog biskupa Jakova koji je u prosincu 1347. Zagrebačkom kaptolu potvrdio pravo patronata nad tom župnom crkvom i na molbu arhidakona Ivana odobrio tamošnjim župnicima ista prava kao i drugim župnicima.⁶³⁰ Iz kasnijeg dokumenta datiranog u 1376.

⁶²⁸ Detaljno o župnim приходима на примјеру урбаних жупа у касносредњовјековној Енглеској: Robert N. Swanson, *Urban Rectories and Urban Fortunes in Late Medieval England: the Evidence from Bishop's Lynn*, u: T. R. Slater i Gervase Rosser (ur.), *The Church in the Medieval Town*, Aldershot-Brookfield-Singapore-Sydney, 1998., str. 100.-130. O crkvenoj desetini od župa, kao i o povijesnom razvoju desetine kao poreza, ali i o statusu župnih beneficija opširno: Boyd, *Tithes and Parishes in Medieval Italy*. Pregled i ubikaciju župa Zagrebačke biskupije prema popisu župa 1334. i 1501. vidi u: Josip Buturac, *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*, *Starine JAZU*, knj. 59 (1984.), str. 43.-96. O popisu župa 1501. i: Stjepan Razum, *Popis svećenika Zagrebačke biskupije iz 1501. godine*, *Tkalčić*, god. 7 (2003.), str. 291-446.

⁶²⁹ CD XI, dok. 293., str. 387.-388.: *Hac igitur consideracione, honorabilis vir dominus Johannes, [archidiaconus] de Guerche, noster concanonicus, ad ampliandam gloriam eiusdem domini precursoris in terris et profectum salutis Christi fidelium, supra vicum nostrum, versus montes, in territorio nove ville nostre, ibidem decrevit et voluit in honore eiusdem beatissimi Johannis hedificare et consummare ecclesiam propriis sumptibus et expensis. Cuius nos devocionem in hac parte rationi consonam advertentes et nostre ecclesie ac nobis nedum spiritualiter sed et temporaliter utilem et multipliciter fructuosam, pro loco ipsius ecclesie, sub signis infrascriptis, terram in dotem et pro usu plebani eiusdem ecclesie pro tempore constituti, cum decimis omnibus in blado quocumque vel grano tocius territorii nove ville predictae deputavimus in perpetuum et donamus.*

⁶³⁰ CD XI, dok. 327., str. 433.-434.: *... vir dominus Johannes archidiaconus de Guerche nobis humiliter supplicavit, quatenus ecclesiam in honore eiusdem gloriosi precursoris hedificandam de novo ipsius archidiaconi laboribus et expensis in loco decenti, in territorio fratrum nostrorum Zagrabienensis capituli, in loco ville de novo congregande supra villum eorumdem fratrum nostorum versus montes dignemur aliquali speciali*

saznajemo da je arhiđakon Ivan u jednom trenutku dotirao tu crkvu i s predijem Donjom Bliznom,⁶³¹ kako bi dakako osigurao potrebnu materijalnu egzistenciju župniku. Upravo iz rečene isprave iz 1376. dobivamo i potvrdu toga da je kanonička zajednica uživala nadarbinu župne crkve Sv. Ivana Krstitelja u Novoj Vesi, a tamošnji je župnik Mihovil ujedno bio i kanonik Zagrebačkog kaptola. On je te godine sudjelovao u zamjeni posjeda s pavlinima *de promontorio nostro* (zagrebački pavlini). Naime, Mihovil je pavlinima uz pristanak zagrebačkog biskupa Demetrija i Zagrebačkog kaptola dao predij Donju Bliznu koji je osnivač župe u Novoj Vesi gorički arhiđakon Ivan prilikom osnutka njoj ustupio na uživanje. S druge strane, pavlini su župniku i njegovoj župi dali selo Tupal južno od Save, na području posjeda Mlake.

O aktivnom sudjelovanju u patronatu biskupa/kaptola dobro svjedoči i slučaj osnivanja župe Sv. Mihovila 1355. godine. Naime, župu je osnovao sam biskup Nikola, kako bi proširio riječ Božju i liturgijsko slavlje te ojačao vjerske osjećaje, a fundacijsku ispravu izdao je čelnik katedralnog kaptola prepozit Jakov: *Ego Jacobus prepositus Zagrabiensis notifico omnibus quibus expedit presentium per tenorem quod reverendus in Christo patris dominus Nicolaus dei et apostolica gratia episcopus Zagrabiensis auleque regie cancellarius... .. sue salutis et sibi commissorum salubriter proindem et cultum diuinum non minimi sed potius augmentare quia frequentissime contingit propter raritatem ecclesiarum... .. nec diuinum officium frequentare nec de statu cristiano informari sed potius ad malum declinare et viam salutis irremotis stando ab ecclesia ignorare...*⁶³² Značajnu, ako ne i presudnu ulogu u postavljanju župnika imao je plemić Petar zvan Kaštelan, a dalje se u tekstu isprave navodi i kako se rečena crkva ima obdariti potrebnim blagom i podložnicima te se regulira njezin materijalni život.

Aktivna uloga Zagrebačkog kaptola u osnivanju novih župa s jedne strane svjedoči o brizi za vjerske osjećaje lokalnoga puka, a s druge strane ukazuje na to da same župe u 14. stoljeću zauzimaju istaknuto mjesto u svijesti njegove kanoničke zajednice. Osim toga jasan indikator novoga položaja župe u percepciji kanonika bio je taj što je u ovome razdoblju trend bio držati župu kao sinekuru, odnosno drugim riječima, župne nadarbine su percipirane prvenstveno kao dodatni izvor prihoda. Isprave 14. stoljeća upravo ukazuju na trend

prerogativa decorare. Cuius nos devotis precibus inclinati, de eorumdem fratrum nostrorum consilio tenere presencium concedimus, ut ipsius ecclesie hedificande rector per tempora in futurum existat et vocetur efficaciter plebanus et illa libertate et prerogativa gaudeat, qua ceteri plebani in nostris et ecclesie nostre tenuis prefulgent; salvo, quod ius patronatus eiusdem ecclesie ad eosdem fratres Zagrabiense capitulum pertineat pleno iure.

⁶³¹ CD XV, dok. 157., str. 220.-224.

⁶³² ARHIV HAZU, D-V-9, 1355. 25. ožujka (Doznajemo iz prijepisa Čazmanskog kaptola od 4. Travnja 1407.).

preuzimanja župnih nadarbina, pa osim spomenute župne crkve Sv. Ivana Krstitelja u Novoj Vesi saznajemo i da su kanonici uživali ili se natjecali za nadarbine sljedećih župa: trojica nadarbinu župne crkve Svih Svetih u Ivaniću; dvojica Sv. Martina u Dubravi; po jedan Svih Svetih u Moravču, Sv. Križa u Križevcima, Sv. Martina u Toplici, Sv. Petra u Kašini, Sv. Elizabete u Sredicama, i Sv. Mihovila u Kalniku. Pri tome se ne smije zaboraviti da izvori ukazuju samo na trend, a da ne zrcale u potpunosti jasnu sliku, budući da je broj župnih crkava čije su nadarbine bile «na meti» kanonika vjerojatno bio veći. Zagrebački su kanonici bili, naravno, najviše zainteresirani za župne crkve u samoj Zagrebačkoj biskupiji, koje su im ulaskom u kaptolsku korporaciju bile najdostupnije. Jednog kanonika nalazimo da je istovremeno sinekuralno uživao prihode od neimenovane župne crkve u Veneciji, a jedan je prvotno bio župnikom u Dabovcu na području Kaločke jurisdikcije, da bi dobivanjem lektorata Zagrebačkog kaptola napustio posjed župe; dok je jedan od pape dobio župu u Zadru.

Dakako da Zagrebačkom kaptolu, kao i čitavoj crkvenoj administraciji, ne smijemo negirati ideju i nastojanje da se ostvari dušobrižništvo u župnim crkvama. Upravo u tome svjetlu valja sagledati primjer Nikole Nikolinog koji je početkom sedamdesetih godina 14. stoljeća bio župnikom Sv. Svetih u Ivaniću. Nikola je međutim dobio kanonikat u Zagrebačkom kaptolu i katedralni arhidakonat, nakon smrti Petra Tominog, o čemu saznajemo iz računa papinih poreza 1373.-1374. godine. Župnu crkvu u Ivaniću je nakon Nikoline promocije na mjesto u Zagrebačkom kaptolu trebao dobiti Šimun Matejev, koji prilikom skupljanja prihoda još nije ušao u realni posjed.⁶³³ Upravo to što je Nikola trebao ostati bez župne crkve, a ne uživati je sinekuralno nakon promocije u katedralni kaptol, pokazuje ideju osoba uključenih u postupak kolacioniranja i providiranja da se ipak ostvari dušobrižništvo u dotičnoj župi.

Osim toga, prije svog stupanja na mjesto lektora Zagrebačkog kaptola 1399. svećenik Dominik bio je župnik u crkvi Sv. Marije u Dabovcu u Kaločkoj dijecezi. Ovu je župnu crkvu napustio dobivanjem lektorata u katedralnom kaptolu Zagrebačke biskupije, jer je ova čast bila služba s dušobrižništvom.⁶³⁴

Cura animarum koja je bila spojena s uživanjem župne nadarbine ipak većini nije smetala, što govori u prilog tome da je tijekom 14. stoljeća (redovito) dolazilo do kršenja kanonskih odredaba o kompatibilnosti nadarbina. Unatoč nastojanjima viših crkvenih instancija da se ostvari kvalitetno dušobrižništvo na području župa većina je kanonika

⁶³³ MVH I/1, str. 505.

⁶³⁴ MVH I/4, dok. 351., str. 291.

Zagrebačkog kaptola župne nadarbine percipirala prvenstveno kao dodatni izvor prihoda – kanonici koji su ostvarili pravo ubiranja župnih nadarbina ustvari nisu rezidirali u njima i na taj su način ovu dušobrižničku nadarbinu uživali bez dušobrižništva. Potvrdu toga daje nam primjer Ivana Nikolinog koji je do 1357. bio župnik crkve Sv. Elizabete u Sredicama, istovremeno boraveći u kapeli kaločkog nadbiskupa Nikole u svojstvu njegovoga kapelana i člana domaćinstva.⁶³⁵ Vrlo je teško pretpostaviti kako je Ivan Nikolin uistinu obnašao potrebne dušobrižničke obveze za svog boravka u kapeli kaločkoga nadbiskupa.

Opća je tendencija bila osigurati si prihode župnih crkava koje bi se uživalo u pluralitetu uz neku drugu nadarbinu. Upravo u tome svjetlu valja sagledati nastojanje svećenika Ivana Dionizijevog kojemu je 1389. papa Bonifacije IX. rezervirao kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu i providirao ga na mjesto kanonikata u očekivanju prebende u Čazmanskome kaptolu, da si ujedno osigura i župnu crkvu u Ivaniću.⁶³⁶

Iako potvrdu u dokumentima za to ne nalazimo, logično je pretpostaviti da su kanonici koji su ubirali prihode od župnih crkava u odsustvu imali svoje «namjesnike» ili vikare, odnosno svećenstvo koje je sve svakodnevne dušobrižničke poslove obavljalo umjesto njih. Usporedbom s ostalim europskim prostorom može se pretpostaviti da su ovi zamjenici bili pismeni ili polupismeni svećenici iz redova lokalnog seljaštva, te da je dio prihoda ostavljan onim upraviteljima župa koji su obavljali dušobrižništvo umjesto kanonika, a veći je dio nadarbine od župe uživao odsutni član kaptola.⁶³⁷

O konkretnim prihodima kanonika od župa saznajemo tek iz primjera sa samog kraja promatranoga razdoblja. Može se zaključiti kako je prihod od svake župne crkve nije bio isti, odnosno procjene njihove vrijednosti su varirale. Tako u ograničenom broju primjera doznajemo kako je procjena župnih prihoda varirala od 8 do 25 srebrenih maraka.

Benedikt Ivanče, kanonik i papin kapelan je 1391. stekao kao nadarbinu župnu crkvu Sv. Martina u Dubravi: od kanonikata i prebende Zagrebačkog kaptola imao je godišnji prihod 60 zlatnih florena, a župa u Dubravi donosila mu je prihod od 25 srebrenih maraka.⁶³⁸

Isti dodatni prihod od 25 srebrenih maraka imao je Dionizije Matejev iz Križevaca od crkve Sv. Križa u Križevcima. Papa Bonifacije IX. je 1401. rečenome zagrebačkom kanoniku Dioniziju Matejevom iz Križevaca dodijelio kustodiju Čazmanskog kaptola, a tom mu je prilikom dopušteno da može uživati i prihode rečene župne crkve Sv. Križa u Križevcima.⁶³⁹

⁶³⁵ CD XII, dok. 314., str. 416.

⁶³⁶ MVH I/3, dok. 4., str. 8.-10.

⁶³⁷ Hay, *Europe*, str. 53.; usp. i: Swanson, *Urban Rectories*, str. 102.-103.

⁶³⁸ CD XVII, dok. 241., str. 333.-334.; MVH I/3, dok. 171., str. 142.

⁶³⁹ MVH IV, p. 382; MHEZ V/127/138-139

Iz ovoga primjera saznajemo i zanimljivu činjenicu da su crkvene časti koje je Dionizije uživao sve redom procijenjene na 25 srebrenih maraka, što znači da je ovaj kanonik početkom 15. stoljeća primao 75 srebrenih maraka od tri crkvene časti.

S druge strane Amadeo Ivanov je 1394. stekao mjesto kanonika u Zagrebačkom kaptolu. Prihod od prebende mu je imao biti 15 srebrenih maraka, a zadržao je i primanja od župne crkve Svih Svetih u Moravču čija je vrijednost bila 8 srebrenih maraka.⁶⁴⁰

Grgur Blažev iz Varaždina je uz kanonikat 1397. ubirao i prihode župne crkve Sv. Martina u Toplici čija je vrijednost bila 40 zlatnih florena,⁶⁴¹ što bi preračunato iznosilo 10 srebrenih maraka.

Tablica 7.: Kanonici s nadarbinom župe

Svećenik	Spominjanje u izvorima	Služba u Zagrebačkom kaptolu	Župa	Prihod od župe (f = zlatni floren; m = srebrena marka)	Biskupija u kojoj se nalazi župa
Amadeo Ivanov	1394.	kanonik	Svih Svetih u Moravču	8 m	Zagreb
Benedikt Ivančin	1391.-†1401.	kanonik	Sv. Martina u Dubravi	25 m	Zagreb
Dionizije Matejev iz Križevaca	1396.-1403.	kanonik, prepozit	Sv. Križa u Križevcima	25 m	Zagreb
Dominik	1399.-1400.	lektor	Dabovac	/	Kaloča
Grgur Blažev iz Varaždina	1397.	kanonik	Sv. Martina u Toplici	40 f = 10 m	Zagreb
Grgur Nikolin	1373.-1389.	kanonikat s očekivanjem prebende; kanonik	Sv. Mihovila u Kalniku	/	Zagreb
Ivan Dionizijev	1389.	kanonikat	(Svih Svetih) ⁶⁴² u Ivaniću / pokušaj stjecanja župne crkve	/	Zagreb
Ivan Nikolin	1357.-1358.	dubički arhidakon	Sv. Elizabeta u Sredicama	/	Zagreb
Jakov Vendelin	1308.	kanonik	? u Veneciji	/	Venecija

⁶⁴⁰ MVH I/3, dok. 282., str. 251.-252.

⁶⁴¹ MVH I/3, dok. 160., str. 133.-134.

⁶⁴² Naziv župe u zagradi se odnosi na one župe čiji svetac zaštitnik nije naveden u ispravi, nego je utvrđen na temelju drugih isprava ili popisa župa u MHEZ II.

Tablica 7.: Kanonici s nadarbinom župe					
Svećenik	Spominjanje u izvorima	Služba u Zagrebačkom kaptolu	Župa	Prihod od župe (f = zlatni floren; m = srebrna marka)	Biskupija u kojoj se nalazi župa
Matija Cigojev	1344.	kanonikat	(Sv. Martina) u Dubravi	/	Zagreb
Mihovil	1376.	kanonik	Sv. Ivan Krstitelj u Novoj Vesi	/	Zagreb
Nikola Ivanov	1400.	kalnički arhiđakon	Bl. Dj. Marije u Zadru	zajedno s još dvije kapele 50 m	Zadar
Nikola Ivanov iz Miletinca	1395.	kanonik	(Sv. Petra) u Kašini	/	Zagreb
Nikola Nikolin	1373.-1374. * možda i 1377.-1382.	kanonik, zagrebački (katedralni) arhiđakon	Sv. Svetih u Ivaniću	/	Zagreb
Šimun Matejev	1373.-1374.	kanonik	Svih Svetih u Ivaniću	/	Zagreb

Osim što su kanonici Zagrebačkog kaptola dodatne prihode stjecali ostvarivanjem posjeda nad župnim crkvama, i druge su nadarbine dolazile u obzir: oltari, kapele i hospitali. Nažalost ne saznajemo koliki su bili konkretni prihodi od ovih nadarbina, ali saznajemo da su kanonici najlakše mogli ostvariti dodatne prihode upravo na području dijeceze u kojoj su držali kanonikat o čemu svjedoči tablica.

Tablica 8.: Dodatni prihodi – oltari i hospitali				
Svećenik	Spominjanje u izvorima	Služba u Zagrebačkom kaptolu	Oltar/hospital/kapela	Biskupija u kojoj se nalazi dodatna nadarbina
Antun	1380.-1386.	kanonik	magister hospitalia	Zagreb
Blaž sin pokojnog Vita zvanog Vuk	1343.	kanonik	oltar Bl. Dj. Marije u Zagrebačkoj crkvi; crkva Sv. Mihovila u Vugrovcu	Zagreb
Gal Valentinov	1357.-1378.	kanonik, bekšinski arhiđakon	magister hospitalia u Pečuhu	Sv. Bartola Pečuh

Tablica 8.: Dodatni prihodi – oltari i hospitali				
Svećenik	Spominjanje u izvorima	Služba u Zagrebačkom kaptolu	Oltar/hospital/kapela	Biskupija u kojoj se nalazi dodatna nadarbina
Ivan Bankonov	1354.-1368.	kanonik, varaždinski arhiđakon; vaškanski arhiđakon	oltarist Bl. Dj. Marije u Zagrebačkoj crkvi	Zagreb
Ivan Lancellotov	1387.-1402.	kanonik, gorički arhiđakon, vrbovečki arhiđakon	oltarist Sv. Ivana u Vackoj crkvi	Vac
Nikola Ivanov	1400.	kalnički arhiđakon	kapela Sv. Lovre de Cole <i>sita in insula Jadrensi</i> ; kapela Sv. Anastazije <i>extra muros Jadrenses</i>	Zadar
Nikola Jurjev iz Moravča	1345.	kanonikat	oltar Bl. Dj. Marije u Zagrebačkoj crkvi	Zagreb
Petar Grgurov	1391.-1397.	kanonik	u očekivanju oltara sv. Marije u Ostrogonskoj crkvi, kapela Sv. Emerika u Stolnom Biogradu u Vesprenskoj biskupiji	Ostrogon; Vespren
Urban	1345.	kanonikat	magister hospitalia Sv. Elizabete	Zagreb

Župe, oltari i hospitali su bili dakako dodatni prihodi, a ne glavni izvor materijalne egzistencije kaptolskih članova, ali ovdje valja istaknuti jedan primjer, onaj kanonika Petra Grgurovog, koji ukazuje na to da su kanonici u nekim slučajevima mogli uvelike profitirati od dodatnih prihoda. Petar Grgurov je bio prepozit Ostrogonskog kaptola, a kao sinekuru je držao i kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu. Dodatne prihode mu je donosila kapela Sv. Emerika u Stolnom Biogradu za koju se izrijeком kaže kako ju je držao *sine cura*. Od svih tih nadarbina Petar je imao godišnji prihod od 120 srebrenih maraka. Petar Grgurov je 1397. dobio od pape mandat da ostrogonskog kanonika Matiju Martinovog uvede u posjed kanonski ujedinjenih redovničkih kuća Sv. Trojstva kod Budima i Svetih Stjepana kralja i Lazara kod Ostrogona. Prilikom ulaska među redovničko svećenstvo Matija je trebao odstupiti iz posjeda oltara Sv. Marije u Ostrogonskoj crkvi, nadarbinu koju je do tad držao. Upravo je taj oltar, prema molbi kralja Sigismunda, dodijeljen prepozitu Petru, a zanimljivo je da je oltar također bio sinekura te je Petru trebao donijeti čak 200 zlatnih florena godišnje

(*ducentorum florenorum auri valorem annuum*), odnosno 50 srebrenih maraka. Prilikom stjecanja toga oltara, prepozit Petar je smio zadržati i dotadašnje, gore navedene nadarbine.⁶⁴³

Osim toga, i primjer klerika Nikole Ivanovog svjedoči o tome da su dodatni prihodi mogli donijeti veću svotu novca. Ovaj je klerik iz Zagrebačke biskupije 1400. držao kalnički arhiđakonat. No, možda samo kao rezervaciju budući da je krajem 14. stoljeća ova kaptolska čast pripadala Ivanu Krispu. Osim toga, držao je i kanonikat s prebendom u Čazmanskom kaptolu. Ovaj kanonikat i arhiđakonat su mu trebali donositi prihod od 50 srebrenih maraka. Nikola je 1400. od pape Bonifacija IX. dobio župnu crkvu Bl. Dj. Marije u Zadru, i kapelu Sv. Lovre de Cole *sita in insula Jadrensi*, i Sv. Anastazije *extra muros Jadrenses*. Te su nadarbine bile sinekure, a Nikola ih je dobio nakon smrti župnika i kapelana Jurja zvanog Korbančić. Prihod od tih nadarbina donosio mu je također 50 srebrenih maraka.⁶⁴⁴ Ukoliko je Nikola uistinu i stekao sve nadarbine, on je prema navedenom imao godišnji prihod od čak 100 srebrenih maraka.

Služba koju su kanonici Zagrebačkog kaptola vršili bila je i ona upravitelja (magistra) hospitala. Kaptolski je hospital u to vrijeme, kao i u 15. stoljeću bio onaj Sv. Elizabete.⁶⁴⁵ Stanovitog svećenika Urbana kao magistra hospitala sv. Elizabete u Zagrebu nalazimo 1345. godine.⁶⁴⁶ Međutim to je jedini izravni spomen hospitala Sv. Elizabete, dok se u drugim slučajevima upravitelji navode bez pobježne oznake o kojem je hospitalu riječ. Iako bi logično bilo za pretpostaviti kako su upravitelji ovoga hospitala bili kanonici Zagrebačkog kaptola, ipak se čini da to mjesto nije nužno iziskivalo posjedovanje kanonikata, nego općenito

⁶⁴³ MVH I/4, dok. 19., str. 14.-15.

⁶⁴⁴ MVH I/4, dok. 250., str. 197.-198.: *Parrochialis ecclesia beate Marie Virginis Jadrensis et Sancti Laurentii de Cole sita in insula Jadrensi ac sancte Anastasie extra muros Jadrenses capelle, sine cura quos quondam Georgius dictus Corbanchych ipsarum ecclesie et capellarum rector obtinebat. Per eiusdem Georgii obitum qui extra Romanam Curiam diem clausit extremum. ... Quarum omnium et ecclesie fructus quinquaginta marcharum argenti puri... ut ipse Nicolaus asserit. ... Non obstantibus, quod prefatus Nicolaus ut asserit, super canonicatu et prebenda ecclesie Sancti Spiritus Chasmensis dicte diocesis, et archidiaconatu de Kemluk in ecclesia Zagrabiensi, quorum omnium fructus etiam quinquaginta marcharum argenti puri.*

⁶⁴⁵ O zagrebačkim hospitalima vidjeti kratko tek u starijoj literaturi: Luj Thaller, Zagrebački hospitali u Srednjem vijeku, u: (ur. Grga Novak) *Šišićev zbornik*, str. 215.-216.: «Kada su zagrebački hospitali osnovani i čijim novcem ne znamo. Tkalčić drži, da se novac, što se prema Zlatnoj buli Bele IV. ubirao za siromake davao za hospital. I ako je to moguće, dokazano to nipošto nije. Faktično ne nalazim u cijelome trinaestom vijeku niti spomena o kakovome hospitalu u Zagrebu. Prvi spomen nalazimo u listini, kojom biskup Stjepan treći dozvoljava kanoniku Dioniziju darivanje polovice kurije, što se nalazi uz hospital, za uzdržavanje njegovo (Tk I. 211). Listina je ta od 26. augusta 1357. Onda nalazimo spomen o nekom hospitalu ili bolje o nekoj cigli za hospital 1363. (Tk. IV. 298). Napokon nalazimo interesantno darivanje kapetana Starčija u testamentu, što ga pravi prije polaska u ekspediciju protiv Turaka god. 1377., dijela njegova imutka kućama siromaka ili hospitalima u Zagrebu (Tk. I. 267) Prvi magister hospitalis, što ga nalazimo spomenutoga bio je neki kanonik Antonije (1384 Tk IX 17 i 1386 Tk IX 22). Zanimivo je, da u cijelome četrnaestome vijeku ne nalazimo spomenutoga imena za ijedan zagrebački hospital. U petnaestome vijeku dokumenti se množe i mi imademo gdje kada za cio niz godina uzastopce svake godine po koju vijest o njima. U Zagrebu dadu se u to doba konstatirati četiri različita hospitala. Gradski hospital bio je hospital kapele blažene Djevice Marije, Kaptolski sv. Elizabete, Vlaškoulički sv. Antuna i konačno nalazimo leprozarij sv. Petra u Podgradju.»

⁶⁴⁶ CD XI, dok. 140., str. 187.-188.

članstvo u kaptolu. Navedeni upravitelj Urban 1345. nije bio kanonik.⁶⁴⁷ Ipak valja napomenuti kako je ovaj Urban vjerojatno identičan stanovitom Urbanu Matejevom iz Zagreba, kojemu je papa Klement VI. 1348. dodijelio mjesto kanonikata s prebendom u Zagrebačkom kaptolu.⁶⁴⁸ Ako se radi o istoj osobi, onda je Urban tek tri godine kasnije od spomena da je obnašao dužnost magistra hospitalia, postao kanonikom Zagrebačkog kaptola. Osim njega, u razdoblju 1380.-1386. magister hospitalia je bio kanonik Antun. Prebendar Hernia bio je rektor neimenovane župne crkve i magister hospitalia 1396. godine.⁶⁴⁹

Primjer prebendara Hernie ukazuje i na to da praksa kumuliranja nadarbina nije bila ograničena samo na kanonike Zagrebačkog kaptola, nego također i na druge njegove članove koji su kopirajući uzorke ponašanja više pozicioniranih članova kaptola, također nastojali doći do dodatnih prihoda. Tako je primjerice prebendar Lupus (Vuk) bio ujedno župnik u Vugrovcu 1332.-1335.,⁶⁵⁰ prebendar Mihovil župnik crkve Sv. Margarete 1361.,⁶⁵¹ prebendar Nikola Bikonov prije smrti 1378. bio je župnik Bl. Dj. Marije u Donjim Zdencima,⁶⁵² dubički vicearhidakon Fabijan je ujedno bio župnik crkve Sv. Ireneja u Donjoj Dubici 1384.,⁶⁵³ prebendar Dionizije Pavlov župnik crkve Sv. Duha 1396.,⁶⁵⁴ prebendar Pavao Petrov župnik crkve Sv. Emerika u Zagrebu 1396. godine.⁶⁵⁵

Biskupske časti

U galeriji promatranoga svećenstva koje je tijekom 14. stoljeća u svojem posjedu držalo kanonikat Zagrebačkoga kaptola nalazimo njih desetoricu koji su svojim napredovanjem u crkvenoj hijerarhiji stigli do raznih biskupskih mjesta. Njima je katedralni kaptol Zagrebačke biskupije bio tek jedna stepenica do unosnijega biskupskog mjesta: šest je svećenika s kanonikatom Zagrebačkog kaptola napredovalo do mjesta biskupa na području ugarskoga crkvenog uređenja, trojica na području dalmatinsko-hrvatskoga crkvenog uređenja, a jedan je obnašao biskupske časti na području njemačkoga crkvenog uređenja.

U životu jednoga velikog dijela srednjovjekovnoga svećenstva stjecanje je biskupske časti uglavnom značilo vrhunac karijere. Za dio je pak svećenstva biskupska čast značila tek jednu stepenicu koja je vodila do unosnijih i uglednijih metropolitanskih ili kardinalskih časti.

⁶⁴⁷ CD XI, dok. 140., str. 187.-188.

⁶⁴⁸ MCZ I, dok. 215., str. 194.

⁶⁴⁹ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

⁶⁵⁰ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

⁶⁵¹ CD XIII, dok. 120., str. 174.-175.

⁶⁵² CD XV, dok. 288., str. 397.-399.

⁶⁵³ CD XVI, dok. 340., str. 450.-451.; CD XVI, dok. 368., str. 486.-489.

⁶⁵⁴ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

⁶⁵⁵ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

Stjecanjem uprave nad nekom većom i bogatijom biskupijom novi je dijecezanski čelnik postizao i znatniju gospodarsku moć budući da je Crkva u većini europskih krajeva bila jak zemljoposjednik. U Kataloniji je primjerice oko četvrtine zemlje bilo pod upravom velikih crkvenih korporacija, a u Kastilji vjerojatno i više. Vojni redovi su sami u Španjolskoj držali oko desetine čitave zemlje, a u Italiji je do početka 16. stoljeća Crkva bila u posjedu oko 65% zemlje na jugu i 10% zemlje u Lombardiji. U Engleskoj je Crkva držala između šestine i četvrtine čitavoga zemljišta, a u Češkoj oko trećine. Sve biskupije dakako nisu bile financijski jednako vrijedne: na mediteranskom pojasu – jugu Italije i dijelovima Španjolske, a zatim u Walesu i Irskoj, biskupi su imali manje prihode čak i od župnika pojedinih europskih bogatijih krajeva.⁶⁵⁶ Unatoč gospodarskoj neujednačenosti stupanjem na biskupsku stolicu pojedini je svećenik postizao izniman ugled među svojim kolegama svećenicima, ali dakako i u čitavome srednjovjekovnom društvu, a dijecezansko je čelno mjesto osiguravalo snažan politički utjecaj kako na lokalnoj tako i na široj državnoj razini.

Dio svećenika s kanonikatom Zagrebačkog kaptola bio je prirodno usmjeren prema biskupskim častima na području crkvenog uređenja kojemu je pripadao. Orijevacija ambicioznih kanonika Zagrebačke biskupije na biskupska mjesta ugarskoga crkvenog uređenja je posve razumljiva i potvrđuje ustanovljenu visoku crkvenu mobilnost na području uređenja kojemu je promatrano svećenstvo pripadalo. Osim ugleda i političko-društvenog utjecaja koji je donosila, kanonici su dakako imali i financijsku korist od biskupske časti. Nemoguće je ustanoviti točne prihode koje su ubirali biskupi ugarskoga crkvenog uređenja jer čak i srednjovjekovni izvještaji uvelike variraju, no financijska vrijednosna hijerarhija ipak je jasna. Prvi izvor za shvaćanje vrijednosti biskupija su procjene Papinske kurije.

Da bi biskup ušao u stvarni posjed biskupije morao se obvezati na uplatu, a zatim i uplatiti «zajedničke pristojbe» (*servitium commune*) koje su iznosile jednu trećinu godišnjega prihoda biskupije.⁶⁵⁷ Podatke o procjenama zajedničkih pristojba izvori su sačuvali, a budući da su one iznosile trećinu godišnjeg prihoda, jednostavnom matematikom se dolazi do izračuna vrijednosti biskupija (umnoškom iznosa koji su biskupi bili obvezni plaćati Papinskoj kuriji s tri). Međutim, sa samoga kraja srednjovjekovnog razdoblja imamo izvještaj Vincenza Guidota o prihodima biskupa ugarskoga crkvenog uređenja.⁶⁵⁸ Njegovi podaci nisu kompatibilni matematičkom izračunu koji se dobije množenjem biskupskih uplata, što

⁶⁵⁶ Sve su gornje procjene preuzete iz: Hay, *Europe*, str. 48.

⁶⁵⁷ Detaljnije: Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 68.-70.; Jasna Marković, Plaćanja pristojbi zagrebačkih biskupa Apostolskoj komori u 14. i 15. stoljeću, *Tkalčić*, 3 (1999.), str. 273.-274.; usp. o pristojbama i: Josip Ante Soldo, Takse «servitium commune» kod nas kroz XIV. i polovicom XV. stoljeća, *Arhivski vjesnik* 9 (1966.), str. 305.-326.

⁶⁵⁸ Fügedi, *Hungarian Bishops*, str. 381.

ukazuje da fiksni sustav kurijalnog procjenjivanja vrijednosti biskupija nije u potpunosti odgovarao stvarnosti. S druge strane nesklad procjena vrijednosti biskupija može značiti i da je stvarna vrijednost biskupije postupno rasla tijekom vremena čemu ide u prilog promjena u plaćanju zajedničkih pristojbi zagrebačkih biskupa. Biskupi Zagrebačke biskupije su od 1304.-1421. bili dužni Apostolskoj komori uplaćivati 400 zlatnih florena, a nakon toga 2000 zlatnih florena. Tako se Zagrebačka biskupija po vrijednosti izjednačila sa svojom metropolijom (vidi tablicu niže)!⁶⁵⁹

Tablica 9.: Biskupije ugarskoga crkvenog uređenja – prihodi (u zlatnim florenima)⁶⁶⁰

Biskupija	Zajedničke pristojbe (<i>Servitia</i>)	Procjena ukupne vrijednosti na temelju zajedničkih pristojbi	Izvještaj iz 1525.	Korekcije Fügedija
Bosna	200	600	/	/
Čanad	900	2700	3000	/
Đur	800	2400	13000	/
Eger	800	2400	22000	/
Kaloča	2000	6000	20000	/
Njitra	275	825	/	4000
Ostrogon	4000	12000	35000	25000
Pečuh	3300	9900	25000	/
Srijem	100	300	5000	/
Transilvanija	1500	4500	24000	/
Vac	500	1500	4000	/
Varadin	2000	6000	26000	/
Vespem	900	2700	12000	/
Zagreb	400 / od 1421. 2000	1200 / od 1421. 6000	18000	/

Među kanonicima koji su napredovali do mjesta biskupa na području ugarskoga crkvenog uređenja četvorica su se zadržala na časti biskupa samo jedne biskupije, zadovoljivši se njezinim prihodima: 1.) Lovro Lorandov, svećenik s kanonikatom Zagrebačkog i Bosanskog kaptola od potonjeg je kaptola izabran za bosanskog biskupa nakon smrti biskupa Petra 8. prosinca 1333. godine. Na toj časti Lovru Lorandovog u izvorima

⁶⁵⁹ Soldo, Takse, str. 322.-323. Usp. i: Marković, Plaćanja pristojbi, str. 273.-274.

⁶⁶⁰ Podatke o uplatama zajedničkih pristojbi Kuriji donosi Eubelova HC I – tablicu s podacima o uplatama, kao i podatke o izvještaju iz 1525. zajedno sa svojim korekcijama donosi Fügedi, Hungarian Bishops, str. 390. Rubrika u gornjoj tablici «Procjena ukupne vrijednosti» izračunata je za potrebe ove studije o Zagrebačkom kaptolu, te je pridodan i podatak o promjeni vrijednosti Zagrebačke biskupije koji Fügedi ne donosi.

nalazimo od 9. prosinca 1336., a funkciju je obnašao do 1348.;⁶⁶¹ 2.) Demetrije de Nethke je držao kanonikat u Zagrebačkom kaptolu, a istovremeno je bio i prepozit Budimskog kaptola Sv. Petra. Na mjesto varadinskog biskupa stupio je nakon smrti prethodnog biskupa Andrije (oko 1345.), te ga na ovoj časti nalazimo od 15. lipnja 1345. pa do smrti 1372.;⁶⁶² 3.) Grgur Jurjev iz Koprivnice je u razdoblju 1332.-1345. obnašao časti i službe prepozita crkve Sv. Lovre u Hayu, prepozita Čazmanskog kaptola, kraljevog kapelana, ostrogonskog kanonika, da bi nakon toga do smrti bio u službi čanadskog biskupa. Grgur je 4. ožujka 1345. već bio izabrani čanadski biskup.⁶⁶³ Na čanadsku biskupsku stolicu imenovan je 7. ožujka nakon premještanja dotadašnjeg čanadskog biskupa Galhardusa (Gerharda) na čelno mjesto Vespremske biskupije.⁶⁶⁴ Na časti čanadskog biskupa Grgur je dočekao svoju smrt, prije 31. svibnja 1350. godine;⁶⁶⁵ 4.) Ladislava sina Nikole palatina 1357. u ispravi Inocenta VI. nalazimo kao izabranog vespremskog biskupa,⁶⁶⁶ a kao vespremskog biskupa 27. ožujka 1358.,⁶⁶⁷ ali ga kasnije iste godine nalazimo još uvijek kao izabranog vespremskog biskupa. Naime, on se 4. kolovoza 1358. kao izabrani biskup vespremski obvezao preko svoga prokuratora Blaža, gudenskog arhiđakona (*Gudensem in predicta ecclesia*) uplatiti svoje pristojbe.⁶⁶⁸ U međuvremenu je ušao u stvarni posjed svoje biskupije, te je na časti vespremskog biskupa ostao do svoje smrti prije 27. listopada 1372. godine.

Uzevši ovo u obzir vidljivo je kako je Lovro Lorandov na časti bosanskoga biskupa imao najmanje prihode, Grgur iz Koprivnice s prihodima od čanadske biskupske časti i Ladislav sin Nikole palatina od vespremske zauzimaju drugo mjesto, dok je Demetrije de Nethke najbolje prošao od varadinske biskupske časti za koju je morao platiti zajedničke pristojbe u iznosu 2000 zlatnih florena, što znači da je Papinska kurija prihode njegove biskupije procijenila na 6000 zlatnih florena.

S druge strane, dvojica se kanonika nisu zadovoljila svojom prvotnom biskupskom čašću, nego su napredovala do drugih biskupskih ili nadbiskupskih mjesta. Treba imati na

⁶⁶¹ HC I, str. 142.

⁶⁶² HC I, str. 515.

⁶⁶³ Papa Klement VI. je podijelio prepozituru Čazmanskog kaptola i kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu Ladislavu sinu Nikole palatina. CD XI, dok. 145., str. 192.-193.

⁶⁶⁴ Fejér IX/1, dok. 152., str. 290.-291. Eubel ga prvi put nalazi u ispravi datiranoj u 9. ožujka 1345.: HC I, str. 179.

⁶⁶⁵ HC I, str. 179.

⁶⁶⁶ CD XII, dok. 302., str. 403.: *Prepositura Chasmensis Zagrabienensis diocesis cum vacabit per munus consecrationis impendendum Ladizlao electo Wesprimiensi fuit reseruata conferenda Wilhelmo de Czaberii. VI. idus aprilis. 1357.* (14. srpnja) tj. par mjeseci nakon toga navodi se u papinom dokumentu da je Stjepan Nikolin Treutel zauzeo čazmansku prepozituru nakon što se zamijenio s Guilelmom Petrovim koji je otišao na egersku prepozituru. CD XII, dok. 317., str. 418.: *Ex causa permutationis fuit prouisum Guilelmo Petri de prepositura Agriensi. Et Stephano Nicolai Treutel de prepositura ecclesie Chasmensis Zagrabienensis diocesis. II. idus iulii.*

⁶⁶⁷ HC I, str. 524.

⁶⁶⁸ ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 22., f. 224r. 1358. 4. kolovoza.

umu da premještanje s jedne na drugu biskupiju nije uvijek ovisilo o osobnoj želji kandidata, nego je bilo i rezultat različitih okolnosti: želje da se biskupija popuniiskusnim kandidatom, nedostatak boljeg kandidata i sl. Imajući to na umu, ostaje zaključiti kako se ipak jasnije od ostalih nameće jedan trend u vezi zagrebačkih kanonika koji su prešli s jednoga biskupskog mjesta na drugo. Svi su, naime, u financijskom smislu napredovali, pa je prilikom prijelaza s jednoga na drugo biskupsko mjesto snažan motiv bila upravo želja za stjecanjem časti od koje će se ubirati veći prihodi.⁶⁶⁹

Ladislav, kojemu izvori pridaju imenski predikat de Demyen i de Vaya, je do 1367. bio zagrebački kanonik i prepozit kaločkog kaptola, da bi na njitransku biskupsku čast stupio nakon premještanja dotadašnjeg biskupa Stjepana na kaločku metropolitansku službu. Ladislav je bio njitranski biskup od 26. veljače 1367. do promocije na vespremsku biskupsku čast 27. listopada 1372. godine. Vespremski je biskup bio do 2. listopada 1377. kada je premješten na mjesto varadinskog biskupa. Službu varadinskog biskupa obnašao je do 1382. godine.⁶⁷⁰ Ovo je vrlo dobar primjer konstantnog napredovanja i stjecanja sve većih prihoda, odnosno promocije na biskupije s većom financijskom moći: njitranska je biskupija bila procijenjena na 825 zlatnih florena, Vespremska na 2700, a Varadinska 6000 zlatnih florena.

Drugi svećenik s kanonikatom Zagrebačkog kaptola koji je tijekom svoje karijere ostvario izniman napredak došavši čak do metropolitanske časti u Ostrogonu je ujedno i jedini iz čitave promatrane grupe kanonika koji je bio biskupom u Zagrebačkoj biskupiji. Radi se o Nikoli, koji je do svog izbora za njitranskog biskupa držao prepozituru Ostrogonskog kaptola i kanonikat u Zagrebačkom kaptolu. Nikola se 26. ožujka 1349. navodi kao *electus et confirmatus Nitriensis* i *postulatus Zagrabiensis*, a 1350. kao *electus ecclesie Nitriensis*⁶⁷¹ iako je za njitranskog biskupa promoviran već 23. svibnja 1347. godine. Bio je njitranski biskup sve do do premještaja u Zagrebačku biskupiju, gdje je bio biskupom od 11. siječnja 1350. do 1356. godine. Tada je promoviran u kaločkog nadbiskupa, gdje se nalazio od 4. kolovoza 1356. do premještaja u Ostrogonsku nadbiskupiju. Ostrogonski nadbiskup bio je od 8. listopada 1358. do smrti 1367. godine.⁶⁷² Već je rečeno kako je Njitranska biskupija bila

⁶⁶⁹ Usp. za biskupe ugarskoga crkvenog uređenja o tome: Fügedi, *Hungarian Bishops*, str. 381.

⁶⁷⁰ HC I, str. 368.; 524.; 515. Eubel ga prilikom navoda o dolasku na njitransku biskupsku čast identificira kao Ladislava de Demjen, a prilikom navoda o stupanju na čast varadinskog biskupa identificira ga kao Ladislav de Vaya. Stoga je identifikacija uvelike problematična.

⁶⁷¹ Navod *electus et confirmatus Nitriensis* i *postulatus zagrabiensis* u: CD XI, dok. 392., str. 520.; a *electus ecclesie nitriensis* u: CD XI, dok. 434., str. 573.-574. Sa stanovišta kanonskog prava *electus* je praktički bio isto što i biskup *confirmatus*, ukoliko je, uz kraljevu pomoć, u stvarnosti uživao prihode od svoje dijeceze. Fügedi, *Hungarian Bishops*, str. 376.

⁶⁷² HC I, str. 197., 368., 465., 537.

procijenjena na 825 zlatnih florena, Zagrebačka biskupija na 1200 zlatnih florena, kaločka metropolitanska čast donosila je 6000, a ostrogonska 12 000 zlatnih florena.

To što je samo jedan kanonik Zagrebačkog kaptola napredovao do mjesta zagrebačkog biskupa objašnjivo je već utvrđenim procesom pretvaranja Kurije u mjesto na kojemu se trgovalo nadarbinama. Uočljivo je da papin autoritet nije u 14. stoljeću bio vidljiv samo u dodjeljivanju kanonikata, nego je utjecao i na dodjelu biskupskih mjesta, pa kanonici katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije nisu automatski bili i prva institucija koja je davala zagrebačke biskupe. Same biskupske časti su posve zasebna kategorija, i nisu nadarbine u punom smislu riječi. Te su časti pripadale velikim konzistorijalnim nadarbinama, koje je papa zajedno s kardinalima dodjeljivao svećenicima, pa je upravo to što su i biskupske časti pripadale domeni papinoga providiranja smanjilo utjecaj i mogućnost Zagrebačkog kaptola da svojim kanonicima osigura biskupsko mjesto u Zagrebačkoj dijecezi.

Međutim, četvorica kanonika Zagrebačkog kaptola napredovala su do mjesta biskupa, ali izvan područja ugarskoga crkvenog uređenja. Taj podatak dodatno ukazuje na trend pretvaranja čitave *res publicae christianae* u jedno veliko crkveno tržište kojim je prvenstveno upravljao papa i u kojemu granice crkvenih uređenja nisu bile isključivo i jedino polje djelovanja tamošnjeg svećenstva. Petar Gelyto je primjerice bio prepozit kaptola Sv. Mihovila u Željeznom (*Castrumferreum*) posjedujući istovremeno i kanonikat Zagrebačkog kaptola. Međutim, on nije postao biskupom u nekoj od biskupija pod jurisdikcijom kaločkog ili ostrogonskog metropolita, nego je imao posve drugačiji put, obnašajući biskupske časti na području njemačkoga crkvenog uređenja. Prvo je obnašao biskupsku čast u Churu u Švicarskoj gdje ga nalazimo od 10. lipnja 1356. do promocije na biskupsku čast u Leitomischl u Češkoj.⁶⁷³ Na časti biskupa u Leitomischlu zadržao se od 9. lipnja 1368. do premještaja na magdeburšku metropolitansku čast. U Magdeburgu je bio nadbiskupom od 13. listopada 1371. do premještaja u Olmütz u Moravskoj – na toj je časti boravio od 1381. do smrti 12. veljače 1387. godine.⁶⁷⁴ Prihod od Churske biskupije bio je 1500 zlatnih florena, od časti u Leitomischlu 2400, a od magdeburške metropolitanske časti 7500. Upravo je zanimljiv podatak da je ovaj Petar prešao s magdeburške metropolitanske časti na hijerarhijski gledano nižu olmutzsku biskupsku čast, od koje je međutim ubirao daleko više prihoda nego u Magdeburgu, čak 13500 zlatnih florena.

⁶⁷³ Biskupija Chur = Curien. in Helvetia, bila je sufraganska biskupija metropolije u Mainzu. HC I, str. 219.; Biskupija Leitomischl = sufraganska biskupija Praške nadbiskupije. HC I, str. 318.

⁶⁷⁴ HC I, str. 318., 376.

Krajem 14. i početkom 15. stoljeća dobivamo podatke i o trojici kanonika koji su svoju biskupsku sreću potražili u dalmatinsko-hrvatskom crkvenom uređenju. Iako je ono s jugozapadne i zapadne strane graničilo sa Zagrebačkom biskupijom, kanonici Zagrebačkog kaptola su tek krajem promatranoga razdoblja pokazali interes za tamošnja biskupska mjesta. Jedan od glavnih razloga je taj što su sufraganske biskupije Splitske metropolije bile daleko siromašnije od biskupija ugarskoga crkvenog uređenja. Primjerice, sam je splitski nadbiskup bio obvezan uplaćivati Apostolskoj komori prvo 400, pa zatim 200 zlatnih florena,⁶⁷⁵ a njegovi sufraganski biskupi još i manje, što znači da im je gospodarska moć bila manja od biskupija ugarskoga crkvenog uređenja. Tek pred kraj 14. stoljeća nalazimo dvojicu kanonika, strica, pa onda i njegovoga nećaka na biskupskoj stolici u Senju. Ivan de Penzauro je prije promocije na čast senjskog biskupa obnašao službe zagrebačkog kanonika i lektora, vikara u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Pavla, kustosa Čazmanskog kaptola i generalnog kolektora Apostolske stolice. Na mjestu senjskog biskupa ga nalazimo od 17. srpnja 1386., do smrti 2. travnja 1392. godine.⁶⁷⁶ Ivanov je nećak po imenu Leonardo de Pensauero bio zagrebački kanonik i katedralni arhiđakon, ostrogonski kanonik, *comes perpetuus* ostrogonskog nadbiskupa Ivana, vrhovni kancelar kraljevske i kraljičine aule, generalni vikar Ostrogonske nadbiskupije, da bi također obnašao čast senjskoga biskupa nakon smrti svojeg strica. Na toj ga časti nalazimo od 29. srpnja 1392. do smrti oko 1402. godine.⁶⁷⁷ Vrijednost Senjske biskupije na čijem su čelu bili Ivan i Leonardo de Pensauero je bila daleko manja od vrijednosti biskupija ugarskoga crkvenog uređenja, imajući obvezu uplatiti samo 50 zlatnih florena za zajedničke pristojbe.

U susjednoj je biskupiji početkom 15. stoljeća svoju sreću potražio i kanonik Stjepan Dujmov Blagajski. Nakon premještanja dotadašnjega krbavskog biskupa Stjepana de Firmo na karpatsku biskupsku stolicu, službu krbavskog biskupa zauzima Stjepan Dujmov Blagajski, te ga na toj časti nalazimo prvi puta 1. veljače 1406.,⁶⁷⁸ da bi 23. veljače iste godine uplaćivao svoje pristojbe Apostolskoj komori.⁶⁷⁹ Vrijednost Krbavske biskupije bila je još manja od vrijednosti Senjske, budući da su krbavski biskupi bili obvezni uplatiti najnižu moguću taksu

⁶⁷⁵ HC I, str. 459.

⁶⁷⁶ HC I, str. 451. Manojlo Sladović, *Povjesti biskupijah Senjske i Modruške ili Krbavske*, Trst, 1856., str. 97.; Mile Bogović, *Veze zagrebačke i senjsko-modruške biskupije*, u: *Zagrebačka biskupija i Zagreb*, str. 287.

⁶⁷⁷ HC I, str. 451.; Sladović, *Povjesti biskupijah*, pretpostavlja da je umro oko 1403., str. 97.

⁶⁷⁸ HC I, str. 208.

⁶⁷⁹ MCV I, dok. 550., str. 307.

od 33 ^{1/3} zlatnih florena.⁶⁸⁰ Nakon toga, Stjepan je premješten na karpatsku biskupsku stolicu gdje ga nalazimo 15. listopada 1408. godine.⁶⁸¹

U službi Kurije

Svećenstvo je u 14. stoljeću nastojalo doći do odgovarajućih prihoda stjecanjem unosnih nadarbina, napose kanonikata, u dijecezama diljem Europe, ali i radom u centralnoj instituciji zapadnoga kršćanstva, Papinskoj kuriji. Kako je već više puta istaknuto, Papinska je kurija u 14. stoljeću prolazila kroz proces intenzivne birokratizacije i širenja upravnih ovlasti, a taj je trend jasno vidljiv u vrijeme boravka Kurije u Avignonu. Širenjem svojih ovlasti u razdoblju 1309.-1378. Kurija je postajala visoko birokratizirana institucija koja je upošljavala klerike iz svih europskih krajeva. Trend vezan uz centralizaciju administrativnih postupaka u Kuriji i povećavanje birokratskog aparata nastavio se i u razdoblju Velikoga crkvenog raskola 1378.-1417., a zatim i u 15. stoljeću.⁶⁸² Upravo je zbog svoga rastućeg kozmopolitizma u 14., a naročito u 15. stoljeću Papinska kurija privlačila svećenstvo raznih europskih krajeva koje je u centralnoj instituciji zapadnog kršćanstva vidjelo zahvalnog poslodavca.⁶⁸³ Humanizam i renesansa 15. stoljeća dodatno su pospješili razvoj kozmopolitizma Rima i Rimske kurije, zato što su obrazovani klerici u sve većem broju pristizali u Rim tražeći posao i mogućnost ostvarenja crkvene karijere.⁶⁸⁴

Ne samo birokratizacija Kurije nego i povećanje osobnih potreba samoga pape, pravog sekularnoga srednjovjekovnoga monarha, tijekom 14. stoljeća doprinosilo je priljevu klerika iz čitave Europe. To je vidljivo na primjeru rasta papinog domaćinstva (*familiae*) u vrijeme avinjonskog razdoblja. Na početku avinjonskog perioda papinsko je domaćinstvo okupljalo 192 člana, da bi tridesetih godina 14. stoljeća taj broj porastao na 270.⁶⁸⁵ Sveukupni broj klerika koji su svojim radom u Kuriji s razlogom očekivali proviziju za kakvu nadarbinu bio

⁶⁸⁰ 33 ^{1/3} bila je najniža moguća taksa, odnosno najniža moguća vrijednost procijenjenih prihoda biskupije bila je 100 zlatnih florena, iako u srednjovjekovlju nalazimo primjere i niže procijenjenih biskupija. Vidi: Soldo, Takse, 307.

⁶⁸¹ HC I, str. 439.

⁶⁸² O razdoblju povijesti papinstva od 13. do kraja 14. stoljeća s posebnim osvrtom na širenje upravnih ovlasti i birokratskog aparata usp.: Ullmann, *A Short History of the Papacy*, str. 227.-305. O administrativnim reformama avinjonskog papinstva i Duffy, *Sveci i grešnici*, str. 122.-126.

⁶⁸³ O razdoblju 15. stoljeća, kurijalnog birokratiziranja i privlačenja svećenstva u njezine urede opširno vidi: Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 19.-56.

⁶⁸⁴ Usp. John F. d'Amico, *Renaissance Humanism in Papal Rome. Humanists and Churchmen on the Eve of the Reformation*, Baltimore i London 1983., str. 3.-112. Posebice ilustrativan je citat: «Bureaucratic organization characterized Renaissance Rome more than any other Western European society. The need to staff the myriad offices of the Curia Romana attracted to Rome from all parts of Europe men whose lives were affected by its demands and its opportunities.», str. 19.

⁶⁸⁵ d'Amico, *Renaissance Humanism in Papal Rome*, str. 41.

je u ovome razdoblju oko 400⁶⁸⁶ – što pokazuje kakvu je klijentelnu mrežu oko sebe stvarao vrhovni svećenik i na koji je način održavao svoj crkveni i politički autoritet. Porast Kurije za avinjonskoga perioda, kao i vrlo visoki izdaci za održavanje papinoga domaćinstva u konačnici su centralnoj instituciji zapadnoga kršćanstva priskrbili prilično negativnu percepciju intelektualne javnosti, što je vrlo jasno uočljivo u stavu Petrarke koji je boraveći u Avignonu rekao da živi u Babilonu Zapada. Ni drugi suvremenici nisu poštedjeli papinstvo avinjonskoga razdoblja što se dobro zrcali u trubadurskoj pjesmi Raimona de Corneta u kojoj optužuje pape kako misle samo na materijalno, prodaju indulgencije i dodjeljuju prebende u zamjenu za novac, a da niti kardinali i biskupi nisu nimalo bolji.⁶⁸⁷ No, takve su kritike dolazile od intelektualaca koji su u Crkvi i papinstvu htjeli vidjeti čist i moralni autoritet, pa su pretvaranje Kurije u dobro organiziranu državu s razvijenim fiskalnim i administrativnim sustavom smatrali neprihvatljivim. Stvarnost je ipak bila mnogo složenija, pa tako pape avinjskog perioda, kao i čitavoga 14. stoljeća nisu sebi odricali primat u duhovnim poslovima, čak i ako je on bio ozbiljno ugrožen djelovanjem primjerice isposničkih redova. Širenje kurijalnog personala, domaćinstva i administrativnih ureda zapravo je bio odgovor papinstva na promijenjene okolnosti, odnosno odgovor na razvoj opsega kurijalne djelatnosti.

Svaki je kurijalni djelatnik za svoju službu očekivao adekvatnu nagradu, redovitu plaću, ali i dodatne prihode od raznih nadarbina među kojima su vrlo dragocjene bile kaptolske prebende. Kurijalni djelatnici su tako bili zainteresirani i za prebende Zagrebačkog kaptola, pa u 14. stoljeću među svećenstvom koje je držalo kanonikat Zagrebačkog kaptola nalazimo i kurijalne djelatnike. Promatrano svećenstvo s radnim angažmanom u Kuriji možemo podijeliti u dvije skupine: svećenici koji su radili u Kuriji i svećenici koji su bili u službi Kurije, ali su djelovali «na terenu» odnosno u pojedinim dijecezama. Ovi «papini ljudi» razlikovali su se prema položaju unutar same Kurije kao i po vrstama svojih poslova, no svećenici iz jedne i druge navedene skupine svjesno su ili nesvjesno pomagali papinstvu oko primjene autoriteta na niže razine srednjovjekovnoga crkvenog društva.

1.) Svećenici s kanonikatom Zagrebačkog kaptola u Kuriji

Izvori 14. stoljeća daju podatke o svećenicima koji su držali kanonikat Zagrebačkog kaptola, ili se za *stallum* natjecali, a koji su također bili integralni dio upravnih mehanizama

⁶⁸⁶ Hay, *Europe*, str. 277.

⁶⁸⁷ Pismo kojim Petrarca kritizira avinjonsko papinstvo vidjeti u cijelosti (u prijevodu na engleski jezik) na web stranici: <http://www.fordham.edu/halsall/source/14cpetrarch-pope.html>; trubadursku pjesmu Raimonda de Corneta vidjeti na stranici: <http://www.fordham.edu/halsall/source/14Ccornet.html> (objema stranicama pristupljeno 15. rujna 2010.).

srednjovjekovne Papinske kurije ili su bili članovi domaćinstava najviših crkvenih dužnosnika. Tako među promatranim svećenstvom u izvorima nalazimo papine i kardinalske kapelane, članove kardinalskih domaćinstava (*familiae*) i svećenike koji su radili u administrativnim kurijalnim uredima.

Vrhovni svećenik i svaki njegov kardinal imali su svoje domaćinstvo, a pojedini je klerik boravkom u domaćinstvu pape ili pak kardinala imao znatne povlastice – primjerice, ukoliko je svećenik ušao u domaćinstvo kardinala imao je pravo na nerezidiranje na svojim nadarbinama, te je mogao i steći stanovitu prednost u natjecanju za kanonikat.⁶⁸⁸ Kardinali su bili okupljeni u tri «skupine», odnosno tri razreda kardinala – prvi i najugledniji bili su kardinali biskupi (*cardinales episcopi*), drugi su bili kardinali prezbiteri (svećenici) i treći kardinali đakoni.⁶⁸⁹ Moć i ugled kardinala očitovali su se u nekoliko najvažnijih vidova djelatnosti: oni su bili najuži papini suradnici koji su zajedno s vrhovnim svećenikom tvorili konzistorij na kojemu se raspravljalo o najvažnijim pitanjima Crkve; papa im je povjeravao vrlo važne diplomatske misije; bili su na čelu mnogih kurijalnih ureda; imali su bogata primanja; i konačno imali su moć da izaberu papu na svojoj konklavi.⁶⁹⁰ U konačnici i sami su kardinali svojom bliskošću s papom bili u mogućnosti «zaraditi» brojne nadarbine, čak i nekompatibilne, o čemu svjedoči i slučaj da je «jedan avinjonski kardinal držao šest arhidakonata».⁶⁹¹ Članovi kardinalovog domaćinstva u njemu su imali utjecajnog zaštitnika koji se za njih mogao osobno založiti kod pape u postupku stjecanja kanonikata i općenito nadarbina. Budući da su često viđali papu kardinali su bili kanal preko kojega su mnogi kandidati za kaptolske prebende podnosili svoje suplike. Mogućnost lakšeg stjecanja kanonikata, kao i poseban ugled koji su klerici u kardinalovom domaćinstvu uživali bili su vrlo jaki motivi koji su navodili svećenstvo da uđe u službu pojedinoga kardinala. O funkcioniranju odnosa kardinal-članovi domaćinstva zorno svjedoči *familia* kardinala Vilima de la Jugée (Guilelmus Judicis). Kardinal đakon postao je tijekom prve «kreacije» pape Klementa VI. 20. rujna 1342., a titularna crkva mu je bila Sv. Marija in Cosmedin.

⁶⁸⁸ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 51.-52. O potencijalnim prednostima bivanja u službi pojedinog kardinala vidi i: d'Amico, *Renaissance Humanism in Papal Rome*, str. 45.-47.

⁶⁸⁹ Titularne crkve kardinala po pojedinim razredima, kao i detalje o kreaciji pojedinog kardinala donosi Eubelova HC; o karijerama svećenstva koje je ciljalo na kardinalska mjesta i općenito o važnosti kardinalske časti za svećeničko društvo na prijelomu 14. u 15. stoljeće vidi: Dieter Girgensohn, *Wie wird man Kardinal? Kuriale und außerkuriale Karrieren an der Wende des 14. zum 15. Jahrhundert*, *QFIAB*, sv. 57 (1977.), str. 138.-162.

⁶⁹⁰ Usp. Hay, *Europe*, str. 277.-278.; o kardinalima i njihovoj ulozi u sustavu dodjeljivanja kanonikata i općenito crkvenih nadarbina: Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 51.-55. O ulozi i moći kardinala u sustavu papinskog providiranja valja pogledati i stariju, ali vrlo korisnu i zanimljivu studiju: Barraclough, *Papal Provisions*, str. 75.-76. Također, o ulozi kardinala, na primjeru pontifikata Klementa VI. Više: Wood, *Clement VI*, 96.-121.

⁶⁹¹ Hay, *Europe*, str. 278.

Promoviran je u kardinalski red prezbitera 22. rujna 1368. s titularnom crkvom Sv. Klementa. Rodom je bio iz Francuske, iz Limogesa, a njegova je majka bila sestra pape Klementa VI. Bio je doktor dekreta, a za života je obavljao brojne diplomatske službe za Kuriju. Umro je 28. travnja 1374. Godine.⁶⁹² Tijekom razdoblja dok je bio kardinal đakon u domaćinstvu kardinala Vilima nalazimo i dva svećenika kandidata za mjesto u Zagrebačkom kaptolu, koji su se u utрку za ovaj *stallum* upustili upravo preko svoga zaštitnika. Jedan je bio Ivan Pelios, klerik iz francuske Albijske biskupije, koji je osim što je pripadao kardinalovom domaćinstvu, ujedno bio i njegov zastupnik u Ugarskoj, što znači da je zasigurno na tome području obavljao diplomatske službe u ime svoga zaštitnika. Želeći nagraditi svoga vjernog člana domaćinstva, kardinal đakon de la Jugée je od pape Klementa VI. 1350. za Ivana Peliosa zatražio rezervaciju zagrebačkog kanonikata i prebende, koji je tada držao prepozit Ostrogonskog kaptola Nikola. Taj je Nikola bio i izabrani njičanski biskup, pa je njegovim odlaskom na biskupsku čast mjesto u Zagrebačkom kaptolu trebalo ostati ispražnjeno.⁶⁹³ Osim toga, iz navedene se suplike saznaje da je papa već ranije Ivana Peliosa providirao na mjesto breslauškog kanonika, ali u ovaj *stallum* Ivan nije ušao. Isto tako, papa je Ivanu dao mogućnost da kolacioniranjem benediktinskog prvaka Albijske dijeceze dobije i kakvu tamošnju nadarbinu. Vidljivo je kako je zapravo Ivan Pelios bio kandidat za nekoliko nadarbina, na čemu zasigurno može zahvaliti poznanstvima koje je stekao radeći u kardinalovoj službi.

Drugi kandidat za mjesto u Zagrebačkom kaptolu koji je ujedno bio član domaćinstva kardinala đakona Vilima de la Jugée jest klerik iz Pečujske biskupije Petar Montilio. Kardinal je 3. svibnja 1352. uputio supliku kojom je papu zatražio razne nadarbine s područja šest dijeceza ugarskoga crkvenog uređenja za šestoricu članova svoje *familiae*.⁶⁹⁴ Među njima je bila i molba za Petra Montilia za kojega je kardinal de la Jugée molio zagrebački kanonikat s prebendom.

Domaćinstvo pojedinog kardinala kao i ono pape je tijekom razvijenoga i kasnoga srednjeg vijeka okupljalo muškarce, klerike i laike, zaposlene kako bi pomagali svojem gospodar/poslodavcu u njegovim svakodnevnim religijskim, ceremonijalnim, kulturnim i osobnim dužnostima i potrebama.⁶⁹⁵ Članovi pojedinog domaćinstva bili su heterogeni po

⁶⁹² O crkvenoj karijeri: HC I, str. 18. i 51. Više osnovnih biografskih podataka: Alfonso Chacon, *Vitae et Res gestae Pontificum Romanorum et S. R. E. Cardinalicum usque ad Clementem IX. Pont. ab August. Aldoino recognitae*, Rim, 1677., sv. I, str. 496.-497.

⁶⁹³ CD XI, dok. 434., str. 573.-574.

⁶⁹⁴ ASV, Reg. Suppl. Villa Nova 1352. 3. svibnja.

⁶⁹⁵ Opširno o domaćinstvima u kasnosrednjovjekovnom Rimu: d'Amico, *Renaissance Humanism in Papal Rome*, str. 38.-60.

socijalnom sastavu, obrazovanju i funkcijama koje su obavljali, ali je, barem onom klerikalnom dijelu, zajednička bila težnja za ostvarivanjem dobre karijere.⁶⁹⁶ Tako je Nikola Nikolin prije svoje smrti 1389. bio kapelan Apostolske stolice i kolektor te subkolektor Apostolske komore, također član kardinalova domačinstva (*Nicolaus Cappelanus sedis eiusdem aut fructuum et proventuum Camere apostolice debitorum collector aut subcollector aut alicuius ex Sancte Romane Ecclesie Cardinalium familiaris fuisset*), ali je ujedno držao i kanonikat Zagrebačkog kaptola.⁶⁹⁷

Naravno da je i bliskost s papom, odnosno boravak u papinom domačinstvu donosio velike povlastice. Grgur Blažev iz Varaždina, klerik iz Zagrebačke biskupije, i član papinog domačinstva je upravo zbog odanosti papi dobio kanonikat Zagrebačkog kaptola 1391. od pape Bonifacija IX.⁶⁹⁸

Prebende su naročito mogle biti zanimljive papinim i kardinalskim kapelanima, pa tako u izvorima nalazimo svećenike koji su se natjecali za kanonikat Zagrebačkog kaptola ili ga uživali sinekuralno, te su ujedno bili kapelani pape. 1.) Već navedeni Petar de Montilio, pravno obrazovani svećenik, prvotno je bio član domačinstva kardinala đakona Vilima de la Jugée. U računima papinih poreza 3. veljače 1368. navodi se kao pokojni, te iz istog popisa saznajemo da je za života bio i papin kapelan.⁶⁹⁹ On je u razdoblju 1338.-1359. obavljao različite službe: bio je kanonik u Zagrebačkom kaptolu, kapelan i «servitor» pečujskog biskupa Nikole, prepozit Požeškog kaptola, pečujski kanonik, kantor i kanonik u Dömöškom kaptolu. 2.) U računima papinih poreza 1373.-1374., Ivan Cira se navodi kao pokojni (navod od 10. rujna 1374.), a po svemu je sudeći prije smrti bio član papine kapele. Uz to prije smrti je držao i vrbovečki arhidakonat (*archidiaconus de Orbuth*).⁷⁰⁰ 3.) Matija zvan Simplex se u zapisu od 12. prosinca 1374. istih poreznih računa navodi kao pokojni, te saznajemo da je

⁶⁹⁶ John F. d'Amico u knjizi *Renaissance Humanism in Papal Rome*, str. 5., ističe upravo karijerizam kao dominantnu poveznicu među članovima kurijalnih domačinstava. Dobro ilustrira heterogenost sastava *familiae* riječima: «These domestic requirements were broad, ranging from secretarial work to care of the stables. The *familia* attracted a wide variety of servants of different statuses, and a certain number of the employees were intellectuals». Isto, str. 39.

⁶⁹⁷ MVH I/3, dok. 2., str. 6.-7.

⁶⁹⁸ MVH I/3, dok. 160., str. 133.-134.

⁶⁹⁹ MVH I/1, str. 499.: *De prepositura ecclesie Sancti Petri de Pozega, Quinqueecclesiensis diocesis, vacante per obitum Petri de Montilio sedis apostolice capellani, extra Curiam defuncti, fuit provisum Nicolao Ladislai canonico prebendato ecclesie Agriensis cum archidiaconatu de Patha, III. nonas Februarii. Solvit domino P. de Albiartz II^c. florenos, et docuit per litteras.*

⁷⁰⁰ MVH I/1, str. 505.: U računima prikupljanja prihoda od prve godine vakantnih nadarbina 1373.-1374. stoji: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Briccio Andree de canonicatu et prebenda ac archidiaconatu de Orbuth in ecclesia Zagabriensi, vacantibus per obitum Johannis Cira capellani honoris, IIII. idus Septembris. Procedetur.*

prije smrti bio papin kapelan koji je držao i kanonikat s prebendom Zagrebačkog kaptola.⁷⁰¹

4.) Iz dokumenta iz 1389. kojim Toma Ivanov, klerik Vespremske biskupije, dobiva kanonikat, saznajemo da je prethodni vlasnik, već ranije spomenuti Nikola Nikolin, bio pokojni. Navodi se da je Nikola umro izvan Rimske kurije, a isto tako doznajemo da je bio kapelan Apostolske stolice, kolektor te subkolektor Apostolske komore, član kardinalova domaćinstva i da je također držao kanonikat Zagrebačkog kaptola.⁷⁰²

Papinsku kapelu u Kuriji nalazimo od sredine 11. stoljeća, a kapelani su u početku imali prvenstveno liturgijske zadaće. Do 14. stoljeća njihov se radijus djelovanja uvelike proširio, papa im je povjeravao razne pravne poslove kao i diplomatske misije. Pripadanje papinoj kapeli donosilo je razne povlastice, a u slučaju natjecanja za kanonikate kapelani su bili izuzeti od jurisdikcijskog prava lokalnog ordinarija, tj. biskupa.⁷⁰³ Druga je prednost bila blizina koju su ostvarivali s papom – kapelani su upravo zbog kontakta s vrhom katoličkog svijeta bili u prednosti nad drugim kandidatima za prebende jer su mogli brže reagirati u podnošenju suplike. No, po svemu je sudeći upravo mogućnost sinekuralnog uživanja prebende bila najprivlačnija klericima djelatnima u Kuriji. Prednošću sinekuralnog uživanja prebende koristili su se i kapelani pojedinih kardinala. Ivan de Wacho, držao je kanonikat Zagrebačkog kaptola, ali je boravio u samoj Avinjonskoj kuriji. Bio je kapelan kardinala Mateja Ursinija,⁷⁰⁴ a nalazimo ga kao zastupnika zagrebačkog biskupa Ladislava iz Kabola 1340. kada je umjesto njega obavio vizitaciju *ad limina* Sv. Stolice u Avignonu (o zastupnicima i njihovim poslovima u Kuriji u zasebnom poglavlju pod nazivom Prokurator).⁷⁰⁵

O prednostima boravka u kapeli nekog kardinala možda i ponajbolje svjedoči slučaj Ladislava sina palatina Nikole. On je ostvario zavidnu karijeru u razdoblju 1345.-†1372.: bio je kanonik Zagrebačkog kaptola, čazmanski prepozit, pečujski kanonik, upravitelj (*comes capelle*) kraljeve kapele i tajnik kancelar kralja Ludovika (*secretarius cancellarius domini Lodouici dei gracia regis Hungarie*), ali i kapelan kardinala s titularnom crkvom Porta i Sv.

⁷⁰¹ MVH I/1, str. 506.: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Henrico Petri de Posonio de canonicatu et prebenda ecclesie Zagabriensis, vacantibus per obitum Mathie dicti Simplex, capellani apostolici, pridie idus Decembris. Procedetur.*

⁷⁰² MVH I/3, dok. 2., str. 6.-7.

⁷⁰³ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 56.

⁷⁰⁴ Dominikanac Matej Ursini (*Matthaeus de Ursinis*), porijeklom Rimljanin i magistar teologije, obnašao je dužnost agrigentskog biskupa (Sicilija) od 20. listopada. 1326. do promocije u sipontskog (Garganski poluotok) nadbiskupa; dužnost je obnašao od 15. lipnja 1327. te je na toj funkciji dočekao kardinalsku promociju: kardinalom prezbiterom s titularnom crkvom sv. Ivana i Pavla postao je tijekom četvrte kardinalske promocije pape Ivana XXII. (1316.-1334.) 18. prosinca 1327. godine. U kardinalskoj karijeri je napredovao 18. prosinca 1338. kada je postao kardinal biskup s titularnom crkvom Sv. Sabine. Umro je 18. kolovoza 1340. godine. HC I, str. 78 (16, 453).

⁷⁰⁵ MCV I, dok. 139., str. 111.

Rufine Ivana,⁷⁰⁶ te kasnije i vespremski biskup. Papa Klement VI. je 7. svibnja 1343. uputio ispravu Ladislavu sinu plemića kneza Nikole sina Seletija, kojom udovoljava želji kralja Ludovika Anžuvinca i samog Ladislava koji su zatražili dispenciju od kanonske neregularnosti. Ladislav je naime imao 21 godinu, te je tražio dispenciju od kanonski nepropisne dobi, *dispensatio de defectu aetatis*. Papa ga je potom i dispensirao, oslobodivši ga neregularnosti i omogućivši mu stjecanje crkvenih nadarbina.⁷⁰⁷ Kardinal Ivan s titularnom crkvom Porta i Sv. Rufine 4. ožujka 1345. zatražio je prepozituru u Čazmanskome kaptolu i kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu za svog kapelana Ladislava sina palatina Nikole, koji je tada još držao kanonikat s prebendom u Pečujskom kaptolu i bio u očekivanju digniteta u Ostrogonskoj crkvi.⁷⁰⁸ Čazmansku prepozituru koja se ispraznila promocijom Grgura Jurjevog na čast biskupa u Čanadu, papa Klement VI. Ladislavu je podijelio isti dan.⁷⁰⁹

Osim kapelana ili članova domaćinstava za prebendu Zagrebačkog kaptola bili su zainteresirani i djelatnici kurijalnih administrativnih ureda. Srednjovjekovna je Kurija tijekom 14. stoljeća konstantno pragmatično rasla i razvijala se odgovarajući tako rastućim potrebama koje su se pred nju postavljale, pa je kompleksna struktura kakvom je Kurija postajala u 14. stoljeću zahtijevala i veliki broj učenih ljudi koji su mogli raditi kao njezini činovnici.⁷¹⁰ Iz redova kurijalne administracije nalazimo dva svećenika povezana uz Zagrebački kaptol: 1.) Ivan de Regio, pokojni 1320., za života je u svojim rukama držao kao sinekure prepozituru u Parmskoj crkvi i arhidakonat Vaške, dok je zapravo radio kao klerik Apostolske komore.⁷¹¹ 2.) Franjo Ceruarie, klerik iz biskupije Elne, bakalaureus *in legibus*, početkom zadnjeg desetljeća 14. stoljeća bio je zaposlen u Rimskoj kuriji kao pisar i korektor pisama u uredu Svete Penitencijerije, a 1391. se natjecao za kanonikat i kalnički arhidakonat u Zagrebačkoj crkvi.⁷¹²

Praksu dodjeljivanja kanonikata Zagrebačkog kaptola kurijalnim dužnosnicima treba promatrati u kontekstu općeg razvoja papinog autoriteta u dodjeljivanju prebendi. Dok su

⁷⁰⁶ Ivan de Convenis bio je do 1317. nadbiskup Toulousea, a 1327. promoviran je na mjesto kardinala prezbitera s titularnom crkvom sv. Vitala. U hijerarhiji je napredovao 1331. kada je promoviran u red kardinala biskupa, dobivši titularnu crkvu Porta i sv. Rufine. Conrad Eubel u svome priučniku *Hierarchia Catholica* navodi kako je ovaj kardinal Ivan umro 1344. ili pak 1348. godine. Vidi o kardinalu Ivanu de Convenis: HC I, str. 37., 48., 488. Kardinal Ivan je ipak umro 1348. o čemu svjedoči i to što je još 20. listopada 1345. molio papu mjesto u Zagrebačkom kaptolu za klerika Nikolu Ivanovog iz Koprivnice. ASV, Reg. Suppl. 10, f. 70v. Avignon, 1345. 20. listopada.

⁷⁰⁷ Theiner, Mon. Vet. Hung. I., dok. 974., str. 650.

⁷⁰⁸ ASV, Reg. Suppl. 8, f. 31v. Villa Noua, 1345. 4. ožujka.

⁷⁰⁹ CD XI, dok. 145., str. 192.-193.

⁷¹⁰ Usp. d'Amico, *Renaissance Humanism in Papal Rome*, str. 19.-20.

⁷¹¹ MCZ I, dok. 112., str. 96.-97.

⁷¹² CD XVII, dok. 264., str. 360.-362.

pape ranoga srednjeg vijeka crpili svoju vrhovnu vlast «iz relikvija apostolâ», papinstvo je u avinjonskom periodu crpilo vlast «iz svog središnjeg mjesta u europskom pravnom sustavu».⁷¹³ Ako se uzme u obzir ono što je ranije rečeno, prilikom govora o dodjeljivanju kanonikata, tada je jasno da je aplikacija papinog prava na providiranje i rezervaciju kanonikata nadmašivala pokušaje lokalnih biskupa ili patrona oko postavljanja svojih kandidata u Zagrebački kaptol. Koristeći svoje pravo providiranja svećenstva na mjesta u rečenoj crkvenoj instituciji, pape su ih dodjeljivali i svojim kurijalnim zaposlenicima. Zanimljivo je zapravo da su kurijalni administrativni činovnici kao i ostali članovi Kurije, općenito gledajući, imali izrazito velike povlastice u dobivanju provizija, te da je njihov privilegirani položaj u papinom sustavu providiranja bio u velikoj disproporciji s njihovim stvarnim položajem u crkvenoj hijerarhiji, budući da su to nerijetko bili klerici osposobljeni tek za kurijalnu administraciju.⁷¹⁴ Kurijalni zaposlenici su svi mahom uživali svoje kanonikate sinekuralno, veza je s kaptolskim korom bila tek nominalna, te je služila samo kao izvor dodatnih prihoda.⁷¹⁵

Za stvarno dobivanje *stalluma* bilo je ipak potrebno da se mjesto u kaptolu isprazni. Pojedini je kurijalni dužnosnik mogao imati koristi od svoje pozicije u Kuriji i papinog prava providiranja, ali isto tako on nije nužno i morao biti stvarno uveden u posjed kanonikata. Svećenici djelatni u Kuriji mogli su profitirati u utrci za prebendu zbog blizine koju su ostvarivali s papom ili kardinalima, ali istovremeno valja imati na umu da je ova praksa bila ograničena realnim okolnostima u samome kaptolu, tj. da je kurijalni kler ovisio o lokalnim prilikama, ograničenom broju mjesta u kaptolu Zagrebačkog kaptola, kao i o drugim ograničavajućim faktorima (poput nastojanja kraljeva i biskupa da iskoriste svoje pravo predstavljanja, odnosno kolacioniranja). No, po svemu sudeći stvarno stjecanje *stalluma* kurijalnom svećenstvu niti nije bilo primarni cilj. Rad ovoga svećenstva na svakodnevnoj je razini bio vezan uz Kuriju, a prihodi su se slijevali od raznih nadarbina na kojima svećenici nisu rezidirali. Iz većine se slučajeva može razaznati kako je upravo sinekuralno ubiranje

⁷¹³ Duffy, *Sveci i grešnici*, str. 125.

⁷¹⁴ Nesrazmjer položaja kurijalnih činovnika u hijerarhiji i privilegiranom položaju u papinim provizijama primijetio je ranije Barraclough, *Papal Provisions*, str. 73.-74.

⁷¹⁵ Situacija je i u drugim europskim krajevima bila slična. O stanju u primjerice Engleskoj vidi Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 82.: «Papal service was much less common, particularly after 1400. During the fourteenth century papal provisions enabled French and Italian members of the papal civil service as well as cardinals to acquire canonries. Virtually all of these were absentees and had only a nominal connection with the cathedral which was merely a source of income to them. A few Englishmen did, however, find employment at the Curia in various administrative and spiritual capacities, as referendary, abbreviator of apostolic letters, or secretary and chaplain, which might last several years. The scarcity of English cardinals probably accounts for the small number of canons serving the cardinalate. Of the handful known the majority were French or Italian beneficiaries of their masters' influence in securing provisions to English prebends.»

prihoda od prebende bilo ujedno i omiljeni način uživanja kanonikata Zagrebačkog kaptola kurijalnih djelatnika. Upravo zato ovi svećenici nisu niti mogli ostvariti bilo kakvu homogenost s kanonicima Zagrebačkog kaptola koji su sjedili u njemu. Svećenici u službi Kurije bili su «papini ljudi» u punom smislu riječi, bili su odani samom vrhovnom svećeniku ili pak svojim zaštitnicima kardinalima,⁷¹⁶ te je vrlo teško zaključiti da su oni ostvarivali čvršću ili bilo kakvu homogenost s kaptolskim kolektivom. Kurijalni su djelatnici radili na korist svog poslodavca, pape ili općenito Kurije, a prebenda Zagrebačkog kaptola percipirana je isključivo kao nagrada ili izvor dodatnih prihoda, a ne služba koja uz sebe veže i obvezu rezidiranja. Sama je Kurija kanonikate dodjeljivala isključivo kao nadarbine od kojih su kurijalni dužnosnici imali materijalnu korist, a služba i dušobrižništvo bili su zanemareni.⁷¹⁷ Ova skupina kurijalnog svećenstva koja je stekla mjesto u Zagrebačkom kaptolu, ili rezervaciju za tamošnji *stallum*, nije imala širi uvid u lokalne prilike, njihova je pažnja bila usmjerena prvenstveno vjernom služenju središnjoj instituciji zapadnog kršćanstva, a ne nastojanjima da se postigne bilo kakva homogenost sa samim kanoničkim društvom kaptola čiju su prebendu uživali ili pak do nje nastojali doći.

Dakako, neki su kapelani radili izvan Kurije, ukoliko su zastupali svog poslodavca, papu ili kardinala, ili pak ako su ujedno bili i djelatnici Apostolske komore, skupljajući prihode u lokalnim biskupijama, no ono što je za kanoničku zajednicu Zagrebačkog kaptola bilo važno upravo je navedeni način uživanja prebende kapelana i ostalih kurijalnih djelatnika. Za pretpostaviti je da svećenici koji su uspješno okončali svoje natjecanje za *stallum* ove crkvene institucije nisu nikada niti vidjeli dijecezu u kojoj su držali prebendu. Ipak valja istaknuti i kako u nekim slučajevima svećenici nakon promocije u kapelana nisu nužno morali biti u potpunosti otuđeni od svoje matične dijeceze. Valja istaknuti kako je svećenstvo već otprije moglo držati kanonikat, pa tek onda napredovati u unutarnjoj kurijalnoj hijerarhiji, odnosno ući u papinu kapelu držeći *stallum* Zagrebačkog kaptola. Tako je Ivan Ivanov do 1391. već držao čast kanonika Zagrebačkog kaptola, a 8. lipnja 1391. papa

⁷¹⁶ Tako primjerice za članove kurijalnih domaćinstava d'Amico navodi: «The *familia* was directly and completely dependent on the will and finances of its lord. While he obviously had to delegate most of his housekeeping responsibilities to his various subordinates, he nevertheless set the tone of his court». *Renaissance Humanism in Papal Rome*, str. 40.

⁷¹⁷ Usp. i poglavlje ove disertacije o načinima stupanja u zbor te o načinima uživanja kanonikata.

Bonifacije IX. ga je promovirao u papinog kapelana,⁷¹⁸ dajući mu istog dana slobodu oporučnog raspolaganja svojom imovinom.⁷¹⁹

Nerijetko je papa dodjeljivao naslove papinskog kapelana samo kao čast uglednijim svećenicima, koji uopće nisu rezidirali u Kuriiji. Primjer Benedikta Ivančinog izravno svjedoči o povezanosti papinog kapelana i matične, Zagrebačke dijeceze. On je 1. veljače 1391. promoviran u papinog kapelana,⁷²⁰ te mu je papa također istog dana izdao ispravu kojom udovoljava njegovoj molbi dozvoljavajući mu slobodno oporučno raspolaganje svojim pokretnim i nepokretnim dobrima.⁷²¹ Benedikt se međutim 1396. navodi među kaptolskim personalom prilikom svade kanonika s prepozitom, a kasnije i prilikom opisivanja kaptolskog nasilja u Gradecu.⁷²² Nadalje, 1401. Benedikt je bio pokojni, te je umro izvan Rimske Kuriije, a ne u njoj: *per obitum ipsius Benedicti, qui capellanus dicte Sedis existens extra Romanam curiam diem clausit extremum.*⁷²³ Prema tome, ovaj je papin kapelan zapravo bio u svojoj biskupiji, štoviše u kaptolu kojega je bio član, te je svoju prebendu ipak uživao rezidirajući u Zagrebačkoj biskupiji.

Prema navedenom da se zaključiti kako ne možemo govoriti o homogenosti kurijalnog svećenstva koje je držalo kanonikat Zagrebačkog kaptola ili se za njega natjecalo s institucijom čije su nadarbine uživali, međutim priča je posve drugačija kada je riječ o osobnom odnosu svećenika sa svojim zaštitnicima. Ovi nominalni članovi kaptola, koji su od prebende crpili prihode a zapravo su bili zainteresirani za ostvarenje što unosnije karijere, prirodno su se usko vezali uz svoje poslodavce. Njihova je sudbina i životni put dakako bio prirodno određen životnim putem njihovoga poslodavca, o čemu svjedoči slučaj kanonika Nikole, kapelana i notara kardinala prezbitera Demetrija, koji dodatno osvjetljava klijentarne odnose između kardinalâ i njihovog personala.

Kanonik Nikola se javlja 1381. kao kapelan i notar kardinala prezbitera Demetrija koji je imao titularnu crkvu Sv. Četvorice okrunjenih. To što je jedan kanonik Zagrebačkog

⁷¹⁸ MVH I/3, dok. 183., str. 155.: *Bonifacius etc. dilecto filio Magistro Johanni Johannis canonico Zagrabiensi capellano nostro salutem. Virtutibus clarus ... Datum Rome apud Sanctum Petrum VI. idus Junii pontificatus nostri anno secundo.*

⁷¹⁹ MVH I/3, dok. 184., str. 156.: *Bonifacius ...magistro Johanni Johannis canonico Zagrabiensi, capellano nostro, salutem etc. ... Nos itaque tuis in hac parte supplicationibus inclinati, ut de bonis tuis undequaque non per ecclesiam seu ecclesias tibi commissas; alias tamen lucute acquisitis, libere testari disponere et erogare valeas ... discretioni tue tenore presentium liberam concedimus facultatem... datum Rome apud Sanctum Petrum Sextor Idus Junii pontificatus nostri anno secundo.*

⁷²⁰ MVH I/3, dok. 162., str. 134.-135.: *Bonifacius etc. Dilecto filio magistro Benedicto Iwance canonico Zagrabiensi capellano nostro salutem etc. Virtutibus clarus ... Datum Rome apud Sanctum Petrum Kalendas Februarii Pontificatus nostri Anno Secundo.*

⁷²¹ MVH I/3, dok. 163., str. 135.

⁷²² MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.; MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33.

⁷²³ MHEZ V, dok. 124., str. 136.

kaptola bio ujedno i kapelan nekog kardinala, vidjeli smo, nije ništa neobično, no posao u kojemu Nikolu nalazimo nikako nije tipičan za kurijalnog djelatnika. Naime, kanonik i kapelan Nikola bio je kraljev poslanik izaslan Zagrebačkom kaptolu kako bi inicirao rješenje spora između plemića iz Rakovca oko međa posjeda Rakovec, a zatim je u svojstvu kraljevog izaslanika, zajedno s kaptolskim izaslanicima, na licu mjesta i utvrdio međe navedenoga posjeda.⁷²⁴ Ovaj, sa stanovišta Kurijske «minoran» posao, kojega je obavio kapelan kardinala ne ukazuje na to da je Nikola bio svojim svakodnevnim radom vezan prvenstveno uz Kurijsku. Ukoliko je ovo točno, slučaj Nikole bi mogao stajati kao netipičan, no biografija njegovoga poslodavca baca novo svjetlo na čitav slučaj. Kardinal Demetrije prije svoje kardinalske promocije imao je vrlo zanimljivu karijeru. On je bio egerski prepozit do 1364., nakon čega je postao srijemski biskup. Na toj časti nalazio se od 10. srpnja 1364. do prijelaza na transilvansku biskupsku stolicu 1368., gdje ga nalazimo od 28. lipnja, pa sve do 1376. godine. Nakon transilvanske biskupske časti Demetrije je prešao na zagrebačku biskupsku stolicu te je na toj časti bio od 23. siječnja 1376. do 1379. godine. Tada je napredovao u crkvenoj karijeri te je promoviran na Ostrogonku nadbiskupiju. Kao ostrogonski nadbiskup, dakle ugarski primas, dočekaio je kardinalsku promociju: kardinalom prezbiterom postao je tijekom prve kardinalske promocije pape Urbana VI., 18. rujna 1378., stekavši titularnu crkvu Četvorice okrunjenih.⁷²⁵ Ono što rasvjetljava djelovanje kardinalovog kapelana je podatak da kardinal Demetrije od trenutka promocije do smrti 1386. nije nikad fizički došao do Kurijske.⁷²⁶ Budući da kardinal Demetrije nije bio u Kurijskoj, niti njegov kapelan nije tamo boravio, nego je bio vezan uz djelatno područje kardinala. Zbog toga je posve logično što je ovaj kardinalov kapelan mogao obavljati službe na terenu, u Zagrebačkoj biskupiji, a ne u samoj Kurijskoj. Svoj je kanonikat Nikola ipak uživao sinekuralno jer je svakodnevnim dužnostima bio vezan uz kapelu ovoga kardinala, obnašajući uz to i dužnost njegovoga notara.

2.) Kurijalni službenici na terenu

Za razliku od svećenstva djelatnog u Kurijskoj, koje nije imalo mnogo veze s kanoničkim kolektivom Zagrebačkog kaptola, dio je svećenika bio u službi Kurijske, ali «na terenu», odnosno u pojedinim biskupijama. Među promatranim svećentvom u izvorima nalazimo one koji su bili sakupljači papinskih prihoda, subkolektori, zatim one koji su djelovali kao

⁷²⁴ CD XVI, dok. 176., str. 208.-211.; CD XVI, dok. 203., str. 245.-248.

⁷²⁵ HC I, str. 24., 41., 454., 465., 492., 537.-538.; Usp. o njemu: Lelja Dobronić, Biskup Demetrij I., u: *Zagrebački biskupi*, str. 137.-139.; Smiljana Rendić, Sedmi kardinal iz zagrebačke crkve, *Glas koncila*, god. XXII, br. 2-3 (16. i 30. siječnja 1983.), str. 4.-5.; 8.

⁷²⁶ HC I, str. 24. (Demetrius, aep. Strigonien. = tit. IV Coron., qui numquam accessit ad Curiam, † 1386) i 41.

delegirani suci zaduženi za rješavanje određenih sporova u matičnoj dijecezi i jednoga koji je bio zastupnik kardinala u Ugarskoj.

Srednjovjekovni su europski kaptoli u 14. stoljeću imali tu nesreću da su radna mjesta u Kuriji uglavnom zauzimali talijanski i francuski klerici, pa je mogućnost ulaska u kurijalnu službu time bila uvelike smanjena. S druge su strane službe za Kuriju, ali u lokalnim biskupijama katedralnom svećenstvu bile pristupačnije.⁷²⁷

S rastom kurijalne administracije tijekom 14. stoljeća i susatav papinskog oporezivanja postajao je sve kompleksniji. Dio se poreza ubirao centralno, u samoj Kuriji, a dio na terenu, odnosno lokalno u biskupijama. Pontifikat Ivana XXII. označava prekretnicu u usavršavanju poreznog sustava, dok su njegovi nasljednici nastojali iznaći nove mogućnosti razvoja čitavog sustava.⁷²⁸ Sam je papa Ivan XXII. bio izvrstan pravnik, pa je upravo za njegova pontifikata i kurijalni aparat sve više rastao.⁷²⁹ Samim time povećavali su se troškovi Papinske kurije, zbog čega je papinska je država gospodarski i financijski postupno opadala. U potrazi za «svježim kapitalom» Papinska je kurija nastojala reorganizirati financijsko poslovanje, a izlaz iz moguće recesije zahtijevao je povećanje poreza i uvođenje novih. Osim toga, avinjonsko je papinstvo imalo velikih poteškoća i sa sakupljanjem poreza od talijanskih posjeda, te je i zato papa Ivan XXII. koristio «mašineriju» dodjeljivanja provizija kao sredstvo izbjegavanja «financijskog brodoloma».⁷³⁰ Kurija si je naime nastojala osigurati pravo dodjeljivanja i rezervacija što je više moguće vakantnih prebendi, što je imalo važne financijske posljedice na njezino poslovanje budući da je svećenstvo bilo obvezno uplaćivati poreze na ispražnjenost kaptolskih nadarbina.⁷³¹

Upravo zbog upravnih, a još više financijskih reformi posebnu pažnju pape avinjonskog perioda posvetili su organizaciji Apostolske komore, središnje kurijalne financijske institucije.⁷³² Apostolska komora bila je najvažniji financijski ured srednjovjekovne Papinske kurije, ona je za papu prikupljala novac iz duhovnih i svjetovnih

⁷²⁷ Usp. primjerice za engleske kaptole Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 82.: «... some financial officials, the papal collectors and sub-collectors, working in England who were often rewarded with canonries a few of whom made careers in the kingdom. All chapters had some papal servants among their members but the wealthier ones, principally Lincoln, Salisbury and York, and the richer prebends and dignities elsewhere attracted greater numbers.»

⁷²⁸ O sustavima oporezivanja opširno: Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 57.-80.

⁷²⁹ Ullmann, *A Short History of the Papacy*, str. 286. Ilustrativno donosi Duffy, *Sveci i grešnici*, str. 125.: «Međutim, kako se može zaključiti iz administrativnih reformi Ivana XXII., progonstvo nije bilo posve negativno. Avinjonsko papinstvo bilo je konačno oslobođeno njegova starog i uglavnom katastrofalnog upletanja u zamršene obiteljske svade rimskog plemstva, te papinski dvor u Avignonu postade više no ikad administrativnim i pravnim središtvem Crkve.»

⁷³⁰ Barraclough, *Papal Provisions*, str. 72.

⁷³¹ Usp. Ullmann, *A Short History of the Papacy*, str. 286.

⁷³² Isto, str. 287.

izvora, te je bila odgovorna za papine privatne financije kao i za upravljanje nad dobrima papinske države.⁷³³ Tom upravno-financijskom tijelu već je od 11. stoljeća bila povjerena briga za državne prihode, a njezina se važnost očituje i u tome što je ona u početku osim mnogih drugih zaduženja također redigirala, registrirala i odašiljala papinske bule.⁷³⁴ Apostolska je komora tijekom 14. stoljeća prednjačila po svom utjecaju i statusu među ostalim kurijalnim uredima, a avinjonsko je papinstvo posebnu pažnju usmjerilo ka njegovom usavršavanju.⁷³⁵ Finacijske reforme 14., a kasnije i 15. stoljeća stvorile su uhodani mehanizam prikupljanja novca potrebnog za uzdržavanje Kurije, utjecale na stabilizaciju gospodarskog položaja papinstva, kao i na učvršćivanje mehanizma prikupljanja različitih pristojbi kako od prelata, tako i od kaptolskog i ostalog svećenstva diljem Europe.

Za ubiranje papinskih poreza koje se vršilo na lokalnoj razini bili su zaduženi povremeni nunciji, apostolski kolektori. Oni su teoretski trebali biti izabrani iz redova lokalnog klera, no najčešće su bili stranog porijekla. U 13. stoljeću osnovna je funkcija kolektora bila ubiranje desetine, no u 14. se stoljeću javljaju stalni kolektorski uredi, odnosno kolektorije u lokalnim biskupijama, koje su skupljale najrazličitije papinske poreze.⁷³⁶ Jednu je kolektoriju činio okrug s više župa, biskupija ili crkvenih provincija. Ponekad je kolektoriju činilo čitavo Kraljevstvo, kao što je slučaj s Češkim kraljevstvom, Ugarsko-hrvatskim kraljevstvom, Poljskom, Portugalom i Engleskom.⁷³⁷ Sredinom 14. stoljeća, 1353.-1354., postojala je 31 kolektorija, od kojih je 6 bilo djelatno za sjevernu i srednju Europu.⁷³⁸ Kolektori su ubirali potrebne poreze i zatim o tome sastavljali izvješća, a iz 14. stoljeća raspolažemo s nekoliko izvještaja/računa papinih sakupljača koji su djelovali u ugarsko-hrvatskim krajevima. Iz njih saznajemo o veličini kolektorije kao i o tome tko su bili sakupljači/kolektori. 1317.-1320. je poslanik pape Ivana XXII. u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu Rufinus de Cibinio izdao izvještaj o porezima na prve godine vakantnih nadarbina u Ostrogonskoj nadbiskupiji i Kaločkoj nadbiskupiji; potom su Jakov Berengar i Rajmund de Bonafato skupljali papinu desetinu za razdoblje 1332.-1337.; 1338.-1342. Galhardus de

⁷³³ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 32.-33. Autorica ovdje objašnjava i strukturu Apostolske komore: na čelu je komore kardinal *camerarius*, koji je ujedno i generalni blagajnik Rimske crkve. On je bio odgovoran za imenovanje i nadzor rada kolektora (sakupljača) papinskih prihoda na terenu. U radu su kardinalu camerariusu pomagali klerici komore, koji su bili okupljeni u kolegij komore. Usp. i d'Amico, *Renaissance Humanism in Papal Rome*, str. 24.; kratko i: Josip Barbarić, Uvod, MCV I, str. 9.; O članovima Apostolske komore i: Isti, Uvod, MCV II., str. 12.-15.

⁷³⁴ Također je imala i velika ovlaštenja na području sudstva (preko suda kojemu je predsjedao komorski sudac). Barbarić, Uvod, MCV I, str. 9.-10.

⁷³⁵ Hay, *Europe*, str. 273.

⁷³⁶ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 80.

⁷³⁷ Isto, str. 81.

⁷³⁸ Na ist. mj.

Carceribus i Petar Geruasius, papini poslanici u Ugarsko-hrvatskom i Poljskom kraljevstvu skupljali su papinu desetinu i plodove ispražnjenih nadarbina; 1350.-1354. desetinske prihode i prihode od ispražnjenih nadarbina skupljao je Arnaldus de la Caucina, poslanik u Ugarsko-hrvatskom i Poljskom kraljevstvu; 1359.-1363. dobivamo izvješća istog sakupljača Arnoldusa (uredio ih je Ivan de Cabiespino); a 1373.-1374. prihode je skupljao papin skupljač Petar Stjepanov.⁷³⁹

Među promatranim svećenstvom nailazimo na primjere da su klerici sa službom u Zagrebačkom kaptolu bili i kolektori u službi Apostolske komore, ali ne na području Zagrebačke biskupije. Ivan de Pensauro je u razdoblju od 1377.-1384. obnašao razne dužnosti u Zagrebačkoj biskupiji: bio je kanonik i lektor u Zagrebačkom kaptolu; vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Pavla te kustos Čazmanskog kaptola. U svojstvu generalnog kolektora Apostolske komore javlja se 1384.,⁷⁴⁰ ali nažalost ne saznajemo na čelu koje je kolektorije on bio. Za tu godinu nemamo izvještaj o računima prikupljanja prihoda s ugarskih područja, pa je vjerojatno Ivan de Pensauro bio na čelu neke druge kolektorije. Valja posebno istaći da je njemu obavljanje funkcije generalnog kolektora zasigurno omogućilo pravno obrazovanje koje je bilo jedno od ključnih prerogativa za obavljanje te službe.⁷⁴¹ 1379. nalazimo ga na sveučilištu u Padovi,⁷⁴² a iz kasnijih isprava saznajemo da je stekao doktorat iz kanonskog prava. Ovaj je kolektor u Zagrebačkom kaptolu obavljao funkciju lektora, koja je bila iznimno odgovorna jer je uz sebe vezala, već je rečeno, rad u katedralnoj školi i upravljanje kaptolskom kancelarijom. To je zasigurno iziskivalo od lektora dobro obrazovanje i raznolike vještine, pa upravo zato ne treba čuditi što je još jedan lektor Zagrebačkog kaptola djelovao kao kolektor Apostolske komore krajem 14. stoljeća. Kao ubirač prihoda u Hrvatskoj

⁷³⁹ Njihovi su izvještaji objavljeni u MVH I/1.: 1317.-1320. Rationes Rufini de Cibinio, nuntii Johannis papae XXII., collectoris fructuum primi anni beneficiorum vacantium in regno Hungariae. Str., 13.-38.; 1332.-1337. Rationes Jacobi Berengarii et Raimundi de Bonafato collectorum decimarum sexennialium in Regno Hungariae. Str. 39.-406.; 1338.-1342. Rationes Galhardi de Carceribus praepositi ecclesiae tituliensis et Petri Gervasii canonici Vivariensis nuntiorum sedis apostolice ad regna Hungariae et Poloniae destinatum, de pecuniis ratione decimarum sexennialium et beneficiorum vacantium in regno Hungariae collectis. Str. 410.-437.; 1350.-1354. Rationes Arnaldi de La Caucina canonici Tituliensis, apostolice sedis nuntii ad regna Hungariae et Poloniae destinati, de decimis et beneficiis ecclesiasticis in regno Hungariae vacantibus. Str. 438.-451.; 1359.-1363. Rationes abbreviate per Arnoldum de La Caucina scholasticum Cracoviensem collectorem camerae apostolicae in regnis Hungariae et Poloniae de omnibus receptis in praedictis regnis, Johannis de Cabiespino canonico Narbonensi redditae. Str. 452.-453.; 1373.-1375. Rationes Petri Stephani collectoris, decimae papalis in regnis Hungariae et Poloniae de decimis impositis, item de beneficiis ecclesiasticis vacantibus in regno Hungariae. Str. 454.-520. * U MVH I/1 se nalazi i još jedan izvještaj o skupljanju prihoda iz 13. stoljeća: 1281.-1286. Ratio magistri Gerardi de Mutina collectoris decimae in regno Hungariae. Str. 1.-12.

⁷⁴⁰ MCZ I dok. 327., str. 306. Ivan se 1384. javlja kao generalni kolektor apostolske stolice: u tom je svojstvu kraljicu Elizabetu izvijestio o odnosima između Gradeca i Zagrebačkog kaptola. Nakon toga je ona poslala nalog Gradečanima kojim je zahtijevala da se vrate dobra zagrebačkom biskupu i kaptolu i oslobode ljudi koji su bili zatočeni.

⁷⁴¹ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 80.

⁷⁴² Veress, *Matricula et Acta*, str. 3.

i Dalmaciji spominje se 1399. Dominik, lektor Zagrebačkog kaptola, međutim nije do kraja jasno u kojem je točno razdoblju on tu funkciju obnašao. Te je godine kralj Sigismund imenovao Zadrana Zoella Zanninija de Gallis, plemića i familijara kraljevske kurije, za generalnog kolektora crkvenih nadarbina na navedenom području, zamijenivši tako lektora Dominika.⁷⁴³ Dakako, kolektori nisu bili nužno birani iz redova lektora pojedinih kaptola. Primjerice, Nikola Nikolin je prije svoje smrti 1389. bio kapelan Apostolske stolice i kolektor te subkolektor Apostolske komore. Nažalost ne znamo na kojem je području djelovao, no znamo da je prije smrti držao i kanonikat Zagrebačkog kaptola.⁷⁴⁴ Ipak, po svemu sudeći funkcija je lektora mogla donijeti prednost u selekciji koju je Kurija radila prilikom izbora svojih predstavnika u pojedinim kolektorijama.

Kolektori Apostolske komore su u poslu ubiranja prihoda imali svoje pomoćnike. Širenjem aktivnosti Apostolske komore i gomilanjem poreza koje su dijecezanski svećenici bili dužni podmirivati ovoj financijskoj instituciji, nužno je bilo uključiti više ljudi u čitav mehanizam skupljanja prihoda, te su pomoćnike kolektora, subkolektore, imenovali sami kolektori iz redova lokalnog klera.⁷⁴⁵ Među pomoćnicima papinih poslanika u Ugarsko-hrvatskom i Poljskom kraljevstvu 1338.-1342. Galhardusa de Carceribus i Petra Geruasiusa tako se spominje kanonik Ivan zvan Dekan koji je djelovao kao subkolektor 1340.-1342.⁷⁴⁶ i kantor Nikola, koji je 1342. u dva navrata spomenut kao subkolektor.⁷⁴⁷

Preko djelatnika u biskupijama papinstvo je u 14. stoljeću izravno primjenjivalo svoj autoritet među lokalnim dijecezanskim svećenstvom. Kroz svoje stalne ili privremene predstavnike ono je dijecezanskom svećenstvu demonstriralo mehanizme moći i na taj način ih uvijek podsjećalo na čvrsto ustanovljene hijerarhijske odnose. Najvažnija je implikacija rada članova Zagrebačkog kaptola u službi Kurije «na terenu» otvaranje širokih mogućnosti stvarnog utjecaja papinog autoriteta na lokalne svećeničke prilike. Uvlačeći svoju ideologiju o «punini moći» u šire svećeničko društvo diljem Europe papinstvo je i na praktičnom planu

⁷⁴³ CD XVIII, dok. 350., str. 502.504.: *Sane igitur omnia et singula negotiata et proacta uniuersasque conuenciones, compositiones et concordias per dominum Dominicum, lectorem Zagrabiensem, nostrum in illis partibus collectorem pridem per nos constitutum racione mediorum fructuum beneficiorum uestrorum nobis prouenire debencium vobiscum aut aliquo uestrum nomine nostro factas, compositas et ordinatas ex certa nostre maiestatis sciencia cassantes, annullantes et perpetuis vigoribus distituentes, nobilem uirum Zoellum Zanniny de Gallis de Iadra, aule nostre familiarem, pro exaccione predictorum mediorum fructuum beneficiorum uestrorum nostrum deputamus collectorem generalem, dantes et concedentes eidem plenam potestatem et omnimodam facultatem predictos medios fructus recipiendos, leuandos et percipiendos vobiscumque et altero uestrum concordandi, componendi, conueniendi, disponendi et ordinandi de receptisque et solutis finalem quietationem dandi.*

⁷⁴⁴ MVH I/3, dok. 2., str. 6.-7.

⁷⁴⁵ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 81.

⁷⁴⁶ MVH I/1, str. 420.; MVH I/1, str. 421.; MVH I/1, str. 430. Prve dvije godine se Ivan zvan Dekan navodi kao subkolektor samostalno, a 1342. zajedno s kantorom Nikolom.

⁷⁴⁷ MVH I/1, str. 434.-435.

utjecalo na dijecezanski kler dajući mu mogućnost dobrog zaposlenja ili stjecanja unosne nadarbine. Kurijalni dužnosnici na terenu, bili su produžena ruka papinske/kurijalne mašinerije, a sam je papa profitirao od njihovog rada ostvarujući na taj način «univerzalnu jurisdikciju nad svim poslovima kršćanskog svijeta».⁷⁴⁸

Jedan od mehanizama primjene autoriteta središnje institucije zapadnog kršćanstva bilo je i korištenje delegiranih sudaca. Papa je u srednjem vijeku imao nekoliko tipova predstavnika za obavljanje različitih crkveno-upravnih i diplomatsko-političkih zadataka. Najvažniji razredi predstavnika koji se počinju jasno formirati tijekom 12. stoljeća su papinski nunciji, legati i delegirani suci, između kojih u početku često nije bilo posve jasne distinkcije.⁷⁴⁹ Delegirani suci su bili (uglavnom visoki) lokalni crkveni dužnosnici čija je obveza bila rješavati razne sporove u svojim biskupijama, a služba im je trajala do rješenja pojedinog slučaja koji su trebali ispitati i presuditi.⁷⁵⁰ Delegirani suci javljaju se već početkom 12. stoljeća, te su zapravo bili svojevrsna alternativa sudskom procesu u Kuriji.⁷⁵¹ Uglavnom se radilo o komisijama od tri osobe, lokalnih prelata ili članova kaptola koji su dobro poznavali prilike na terenu.⁷⁵² Među promatranim svećenstvom nalazimo dvojicu posebno izaslanih sudaca, članova Zagrebačkog kaptola, koji su trebali riješiti sporove na području svoje matične dijeceze. Zanimljivo je da ponovno nalazimo jednog lektora, što dodatno ukazuje na dobre predispozicije koju je ova čast nudila. Lektor Zagrebačkog kaptola Luka je 1370. godine obavljao dužnost izaslanog suca Apostolske stolice – on je naime, primio papin nalog koji među ostalim navedenim stvarima sadrži i presudu (zapravo kaznu) ostrogonskog nadbiskupa Tome (u vrijeme donošenja presude bio je kaločki nadbiskup), kojom su crkvenim kaznama udareni neki gradečki građani. Luka ih je kao delegirani sudac oslobodio kazni jer su Gradečani vratili posjede zbog kojih su bili kažnjeni.⁷⁵³

Osim njega, nalazimo i Matiju, bekšinskog arhidakona i kanonika Zagrebačkog kaptola, koji se u svojstvu «posebno izaslanog suca Papinske kurije» (= delegirani sudac)

⁷⁴⁸ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 236.; usp. i James Brundage, *Medieval Canon Law*, New York, 1995., str. 127.-128.

⁷⁴⁹ O papinim predstavnicima i podjelama među njima opširnije: Majnarić, *Papinski legati*, str. 26.

⁷⁵⁰ Isto, str. 27.

⁷⁵¹ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 235.: «Naime, alternativa je dugotrajnom procesu u Kuriji, komisija sastavljena od trojice sudaca delegata koje imenuje papa kako bi saslušali slučaj i donijeli presudu o njemu». Detaljno o začecima i razvoju papine jurisdikcije i s njom povezane institucije delegiranog sudovanja vidi: Jane E. Sayers, *Papal Judges Delegate in the Province of Canterbury 1198-1254. A Study in Ecclesiastical Jurisdiction and Administration*, Oxford, 1971., str. 1.-41. U ostatku knjige vidi detaljno o procedurama povezanim uz delegirano sudovanje, samim delegiranim sucima u nadbiskupiji Canterbury, učinkovitosti sustava, i drugim pitanjima. Usp. i: Brundage, *Medieval Canon Law*, str. 27.-29.

⁷⁵² O procedurama detaljno: Sayers, *Papal Judges Delegate*, str. 42.-70.; usp. i: Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 235.-239.; Brundage, *Medieval Canon Law*, str. 28.-30.

⁷⁵³ CD XIV, dok. 219., str. 300.-301.

javlja 1378. godine. On je tada izdao dokument upućen svećenicima rektorima župa Dioniziju de Bela, Nikoli de Pukur, Matiji iz roda Woyk, Stjepanu iz Gornjih Zdenaca i Martinu iz Dimičkovine. Tom ispravom od ovih svećenika traži da se ispituju određena nasilja. Naime, na području župe Dobra Kuća, između tamošnjeg župnika i plemića (vjerojatno nižih jer se nazivaju *armigeros*) došlo je do spora i raznih nasilja, pa je papa odredio da Matija ispita čitav slučaj. Matija je zatim izaslao prebendara i župnika Bl. Dj. Marije u Donjim Zdencima Nikolu Bikonovog da istraži slučaj i da izvijesti delegiranog suca Matiju. Osim Nikolu, Matija je «subdelegirao» i Blaža, vicearhiđakona Svetačkog arhiđakonata i Dionizija de Bela. Međutim, tijekom njihove istrage subdelegati delegiranog suca Matije su napadnuti na javnom putu, teško su ozljeđeni, a sam je Nikola Bikonov tom prilikom doslovno ostao bez glave. Opisujući čitav slučaj, delegirani sudac Matija traži od navedenih svećenika daljnje akcije i istragu u vezi nasilja.⁷⁵⁴

Obnašanjem privremene dužnosti delegiranog suca ili radeći u službi Kurije na terenu, članovi Zagrebačkog kaptola ili tek posjednici rezervacije za mjesto u njemu, mogli su

⁷⁵⁴ CD XV, dok. 288., str. 397.-399.: *Mathias, archydiaconus de Bexin et canonicus ecclesie Zagrabiensis, iudex a sede apostolica specialiter in causa infrascripta deputatus, viris discretis Dyonisio de Bela, Nicolao de Pukur, Mathie de genere Woyk, Stephano de Superiori Izdench et Martino de Dimichkouina, presbiteris, ecclesiarum rectoribus, salutem in domino et mandatis nostris ymo verius apostolicis firmiter obedire, cum sanctissimus in Christo pater et dominus dominus Vrbanus, diuina prouidencia papa VI., causam, que inter discretum virum Petrum Thome, rectorem ecclesie beate virginis de Dobrakucha Zagrabiensis diocesis, vt actorem, et Petrum Johannis presbiterum dicte Zagrabiensis diocesis, Adam litteratum Johannis, Fabianum et Emricum Pauli, Ladislaum Kokos, Georgium, Jacobum, Petrum et Nicolaum Stephani ac Tybaldum Desew, Johannem Tyboldi et Johannem Georgii ac duorum fratrum eiusdem armigerum dicte diocesis, super nonnullis dampnis, spoliacionibus, detencionibus rerum et bonorum dicte sue ecclesie per eosdem factis et perpetratis nobis commiserit audiendam, fine debito terminandam. Nos iure mandato huiusmodi apostolico recepto in ipsa causa tanquam filius obediencie volentes producere iuris ordine obseruato, ad instanciam dicti domini Petri actoris nuper circa festum beate Margarete virginis nunc proxime preteritum domino Nicolao Byconis prebendario ecclesie Zagrabiensis et rectori ecclesie beate virginis de Inferiori Izdench mandauimus et vices nostras commiseramus auctoritate predicta, vt vna nobiscum et quibusdam aliis vestris consociis in nostra persona inquireret, quomodo et qualiter quedam capella in honorem sancti Ladislai regis de Sub Bor cum silvis suis et redditibus, que alias ad dictam ecclesiam beate virginis de Dobrokucha pertinebat et per rectorem eiusdem ecclesie regebatur, alienata fuisset et disiuncta a matrice ecclesia beate virginis prenotata, idemque Nicolaus Byconis, prout nobis ex veridica relacione innotuit, expleto mandato meo, ymo verius apostolico, in premissis, dum ad nos reuerteretur feria quarta proxima post festum beate Marie Magdalene similiter proxime preteritum, predicti nobiles maligno spiritu ducti et dei timore postposito tanquam anime ipsorum ac salutis inmemores cum eorum satellitibus sceleratis complicibus sibi quoadunatis eidem Nicolao Byconis presbitero nostro subdelegato ex hostili et nequicosa ac dampnabili informacione suggestionem suorum sceleratorum eundem Nicolaum Byconis in via publica una cum viris discretis Blasio vicearchidiacono de Zyncha et Dyonisio de Bela, similiter nostro subdelegato causa in premissa, procedentem hostiliter inuadendo non parcentes ipsius innoxietati nec sacerdotali dignitati despernentes diuinam vlchionem non pertimescentes, sed nec iuris vigore verentes diuersorum vlnorum plagis affecto afficientes vltimate vero capitis troncatione plectentes absque omni pietate et minima, crudeli nece interemissent vniuersa et quelibet litteralia instrumenta dicti Petri rectoris et ecclesie sue supradicte et alias litteras vigorosas super eadem ecclesia sua confectas et emanatas, que ipse eidem Nicolao Byconis, vtpote nostro subdelegato tradidisset et aput ipsum tunc reperta ab eo prorsus et per omnia afferendo in sui iuris et dicte ecclesie sue beate virginis oppressionem pariter et detrimentum non modicum atque dampnum. ...*

povećati svoje prihode, ali i ugled.⁷⁵⁵ Svećenstvu zaposlenom u Kuriji dobar rad i vjerno služenje papi ili kardinalu bilo je omogućeno natjecanje za pojedine kaptolske prebende. Budući da su kanonikati Zagrebačkog kaptola bili na tržištu nadarbina njima je bio otvoren put ka stjecanju tamošnjega kaptolskog *stalluma*. S druge pak strane za razliku od svećenika koji su djelovali u samoj Kuriji, djelatnici u službi Kurije na terenu imali su mnogo više kontakta s lokalnim prilikama. Dakako i među njima nalazimo one koji su vođeni karijerom kanonikat uživali sinekuralno, no razvidno je kako su barem za službe subkolektora i delegiranih sudaca izabirani svećenici koji su, po svemu sudeći, ipak sjedili u kaptolu djelatnom na području dijeceze u kojoj je trebalo obaviti posao za Kuriju. I potonju skupinu svećenika možemo smatrati «papinim» ljudima, no dakako, njihova funkcija kao i položaj razlikovao se od onoga kakav su u 14. stoljeću ostvarivali svećenici u službi samog papinog dvora. O nastojanjima pape i njegove Kurije da se izravno poveže s lokalnim prilikama i primijeni svoj autoritet na tome području svjedoči i primjer već spominjanog klerika Ivana Peliosa, koji je kao član *familiae* kardinala đakona s titularnom crkvom Sv. Marije in Cosmedin Vilima de la Jugée bio ujedno i kardinalov zastupnik u Ugarskoj, zbog čega je isti kardinal za njega zatražio od pape Klementa VI. 1350. zagrebački kanonikat i prebendu.⁷⁵⁶ Papini ljudi na terenu bili su vjerni centru zapadnog kršćanstva i njihov je rad također doprinio podizanju papinog ugleda, međutim oni svećenici koji su bili dijelom kaptolskog personala, a djelovali su kao kurijalni izaslanici na terenu već su pripadali korskome kolektivu. Može se reći da su oni imali dvostruku lojalnost, radeći na korist kaptola i održavanja reda u Zagrebačkoj biskupiji, ali i na korist samog pape. Svećenici u službi Kurije na terenu upravo su zbog «stopljenosti» s lokalnim prilikama dobivali priliku djelovati na korist zajedničkog cilja, a to je bilo kvalitetno funkcioniranje mehanizama moći koji se hijerarhijski spuštao iz vrha kršćanske monarhije, prema njenim organskim dijelovima, lokalnim crkvenim institucijama.

U konačnici važno je istaknuti i da je dodjeljivanje prebendi Zagrebačkog kaptola kurijalnim djelatnicima, kao i upošljavanje katedralnog personala kao kurijalnih djelatnika na terenu, doprinisilo i tome da je sam katedralni kaptol Zagrebačke biskupije poprimao kozmopolitski izgled. Srednjovjekovna je Crkva bila visoko kozmopolitska institucija, što se najbolje vidi upravo ako se pogleda personal samoga njezinog vrha, Papinske kurije u 14.-15.

⁷⁵⁵ Usp. primjerice: Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 236.: «... biskupi i opati, arhiepzbiteri, arhidakoni ili kanonici, koji su najčešće članovi takvih sudačkih komisija, rado bi prihvaćali ovu dužnost jer su na taj način afirmirali i vlastitu moć, ugled i značaj u domaćoj sredini». Jednako tako i Brundage ističe: «And from the standpoint of local prelates, appointment as a judge-delegate of the pope conferred unquestionable prestige.» Isti, *Medieval Canon Law*, str. 27.-28.

⁷⁵⁶ CD XI, dok. 434., str. 573.-574.

stoljeću.⁷⁵⁷ To što je Zagrebački kaptol u svoje redove, kako je utvrđeno, primao članove iz svih socijalnih skupina pokazuje otvorenost ove institucije prema vanjskom svijetu u najširem smislu, no tek je upliv «stranaca» i nekolicine kurijalnih djelatnika u život katedralnog Zagrebačkog kaptola donio potrebni kozmopolitski začim u svakodnevicu ove institucije.

Tablica 10.: Svećenici s kanonikatom Zagrebačkog kaptola, ili u natjecanju za njega, koji su ujedno radili u Kuriji, ili za Kuriju «na terenu»

Svećenik	Službe u Zagrebačkom kaptolu	Javljanje u izvorima	Službe u Kuriji ili za Kuriju
Dominik	lektor	1399.-1400.	ubirač crkvenih nadarbina u Dalmaciji i Hrvatskoj
Benedikt Ivančin (Iwance, Iwanse)	kanonik	1391.-†1401.	kapelan Sv. Stolice
Franjo Ceruarie	kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu, kalnički arhidakon	1391.	scriptor i corrector pisama u papinoj penitencijeriji
Grgur Blažev iz Varaždina	kanonik; župnik crkve Sv. Martina u Toplici.	1391.-1399.	član papine <i>familiae</i>
Ivan zvan Dekan	Kanonik	1340.	<i>subcollector decime sexannalis</i>
Ivan Cira	kanonik, vrbovečki arhidakon (archidiaconus de Orbuth)	†1374.	papin kapelan
Ivan Ivanov	kanonik	1391.	papin kapelan
Ivan Pelios	kanonikat	1350.	član kućanstva kardinala Vilima s titularnom crkvom sv. Marije in Cosmedin i njegov zastupnik u Ugarskoj
Ivan de Pensauro	kanonik, lektor; vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Pavla	1377.-1392.	generalni kolektor Apostolske stolice
Ivan de Regio	vaškanski arhidakon	†1320.	klerik Apostolske komore
Ivan de Wacho	kanonikat	1340.	kapelan kardinala Mateja Ursinija
Ladislav sin Nikole palatina	kanonik, čazmanski prepozit	1345.-†1372. ante 10.27.	kapelan kardinala s titularnom crkvom Porta i Sv. Rufine Ivana

⁷⁵⁷ Ilustrativno donosi d'Amico za razdoblje renesansnog Rima i Kurije: «A further characteristic of Roman society, and one related to the dominance of latin, was its cosmopolitanism. This was a medieval inheritance». Isti, *Renaissance Humanism in Papal Rome*, str. 7.

Tablica 10.: Svećenici s kanonikatom Zagrebačkog kaptola, ili u natjecanju za njega, koji su ujedno radili u Kuriji, ili za Kuriju «na terenu»

Svećenik	Službe u Zagrebačkom kaptolu	Javljanje u izvorima	Službe u Kuriji ili za Kuriju
Matija	bekšinski arhiđakon, kanonik	1377.-1378. (možda i 1386.)	delegirani sudac apostolske stolice 1378.
Matija zvan Simplex	kanonikat	†oko1374.	papin kapelan
Nikola	kanonik	1381.	kapelan i notar kardinala prezbitera Demetrija
Nikola Nikolin	kanonik	†1389.	kapelan Apostolske stolice i kolektor te subkolektor Apostolske komore. kardinalski familijar
Nikola	kantor	1340.-1342.	subkolektor
Petar de Montilio	kanonik	1338.-1359. (kao pokojni navodi se †1368.)	papin kapelan

U službi biskupâ

Na formiranje korporativnog identiteta kanoničkog društva Zagrebačkog kaptola tijekom 14. stoljeća snažno je utjecala Papinska kurija upravo zbog kontroliranja sistema dodjeljivanja prebendi. To međutim ne znači da je vrhovni svećenik bio jedina instancija koja je ostvarila jak utjecaj na svećenstvo vodeće crkvene institucije Zagrebačke biskupije. Iako je Kurija nastojala u potpunosti preuzeti pravo dodjeljivanja prebendi Zagrebačkog kaptola i ponekad ih davala svojim zaposlenicima ne smijemo smetnuti s uma da je ona ipak bila fizički udaljeniji centar moći od biskupa Zagrebačke biskupije, kao i biskupa ugarskoga crkvenog uređenja. Ne smije se zaboraviti niti to da su srednjovjekovni biskupi kao prelati pripadali vladajućem društvenom sloju upravo po svojoj crkvenoj časti, a često i po rođenju, pa su ih upravo te dvije okolnosti činile utjecajnim faktorom na pojedinom europskom području.⁷⁵⁸ Na obrasce djelovanja i unutarnje funkcioniranje kanoničkog društva Zagrebačkog kaptola upravo su biskupi matične Zagrebačke dijeceze, a onda i biskupi sa šireg područja ugarskoga crkvenog područja imali snažan utjecaj prvenstveno zbog mogućnosti ostvarivanja češćih međusobnih kontakata na svakodnevnoj razini, kao i zbog prirodne povezanosti kanonika katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije sa svećenstvom drugih biskupija podložnih pastirskoj vlasti metropolitâ u Ostrogonu i Kaloči. Utjecaj zagrebačkih

⁷⁵⁸ Fügedi, Hungarian Bishops, str. 375.

biskupa kao i drugih biskupa ugarskoga crkvenog uređenja na Zagrebački kaptol u 14. se stoljeću manifestirao i u tome što su kanonici ove institucije kao i kandidati za mjesto u njoj, nerijetko upravo u biskupima vidjeli dobre poslodavce, a u službi biskupa mogućnost ostvarenja dobre crkvene karijere.

U izvorima 14. stoljeća kanonike Zagrebačkog kaptola nalazimo upravo u službi raznih biskupa kako Zagrebačke biskupije tako i ostalih biskupa s ugarskoga crkvenog uređenja. Oni su obnašali različite funkcije: nalazimo ih kao svećenike u sustavu upravno-administrativnih mehanizama pojedine biskupije ugarskoga crkvenog uređenja; kao biskupove klerike, odnosno svećenike koji su služili kao članovi biskupskog domaćinstva – notari, kapelani itd.; kao zastupnike pojedinih biskupa u pravnim ili drugim poslovima, itd.

1.) U službi zagrebačkih biskupa

Iz pozicije pape i zagrebačkih biskupa natjecanje oko stjecanja kontrole nad dodjeljivanjem prebendi bilo je ujedno i natjecanje dviju institucija oko ostvarivanja kontrole nad crkvenim prilikama u Zagrebačkoj dijecezi. Iz pozicije Zagrebačkog kaptola i njegovoga kanoničkog društva mnogo su važniji bili upravo svakodnevni kontakti s lokalnim biskupima, jer su kanonici zajedno s prvim svećenikom svoje matične dijeceze zapravo činili elitni društveni sloj na tome prostoru te su samim time imali priliku izravno utjecati na lokalne prilike. Kanonici Zagrebačkog kaptola su dakako bili u poziciji ostvarivati jači i samostalniji položaj nasuprot biskupa svoje matične dijeceze oslanjanjem na udaljeniji centar moći, Papinsku kuriju, no izvori pokazuju da su oni unatoč tome na pragmatičan način koristili svoj bliski položaj naspram biskupa kako bi i sami napredovali u karijeri. Situacija je dakako bila i obratna, budući da su biskupi koristili elitni svećenički sloj svoje biskupije u svakodnevnim administrativno-upravnim poslovima vezanima uz biskupiju. Takva, posve prirodna veza između biskupa i njegovoga katedralnog kaptola vrlo je jasno vidljiva na idejnoj razini, na kojoj se u 14. stoljeću održao koncept o jedinstvenosti Zagrebačke crkve, u izvorima uokviren u sintagmu *Ecclesia Zagrabensis*, koja je podrazumijevala zajedničko djelovanje dviju crkvenih instancija. Zbog većeg upliva papinskog autoriteta u lokalne prilike organska veza između Zagrebačkog kaptola i zagrebačkih biskupa u 14. stoljeću postala je nešto labavija zato što su zagrebački biskupi morali u još većoj mjeri dijeliti sferu utjecaja na svoj katedralni kaptol s najvišom institucijom zapadnog kršćanstva. Stvaranje «tržišta nadarbina» i papina «punina moći» u crkvenim poslovima nije, međutim, u potpunosti raskinula cjelovitost zdanja jedinstvene Zagrebačke crkve. Biskupi Zagrebačke biskupije su gubitkom kontrole nad dodjeljivanjem prebendi u svojoj dijecezi gubili i mogućnost apsolutnog reguliranja prilika u

kaptolima svoje biskupije, ali su oni sami, baš kao i članovi njihovoga katedralnog kaptola, prihvaćali novu stvarnost 14. stoljeća te se njoj nastojali što više prilagoditi.

Za razliku od prvih desetljeća svojega postojanja, Zagrebački kaptol u 14. stoljeću više nije predstavljao zajednicu kanonika koji su pomagali svojem biskupu poglavito u liturgijskim poslovima, nego je on već bio svećenička zajednica čije djelovanje nije bilo posve ovisno o biskupu matične dijeceze. Kanonici Zagrebačkog kaptola su tijekom čitavog 14. stoljeća sve više izmicali kontroli biskupa s jedne strane, dok su s druge strane s njim blisko surađivali. U skladu sa svojim položajem u biskupiji kanonici Zagrebačkog kaptola ostavili su veliki i nemjerljivi utjecaj na lokalne prilike i formiranje kulturoloških obrazaca ponašanja društva srednjovjekovne Slavonije. Oni su bili neizostavan dio lokalnih upravljačkih, jurisdikcijskih i intelektualnih mehanizama što ih je činilo okosnicom biskupske uprave nad povjerenim mu područjem. Biskupi su bili središnje ličnosti u administrativnom i upravnom sustavu Crkve: njihova je dužnost bila zaredivati svećenike, provoditi ispitivanje kandidata u vezi sposobnosti obavljanja pojedinih crkvenih službi, nadzirati materijalni i duhovni život svećenstva i laika u svojoj biskupiji, a ne treba zaboraviti i to da su oni stajali i na čelu sudskog sustava pojedine dijecezanske jurisdikcije.⁷⁵⁹ Valja istaknuti da su na općoj europskoj razini tijekom razvijenog i kasnoga srednjeg vijeka upravo kanonici bili glavni oslonac biskupima, koji su se njihovim uslugama koristili u poslovima vezanim uz crkvenu administraciju i sudstvo. Dijecezanska je uprava tijekom 13.-14. stoljeća bivala sve kompleksnijom, a kanonici su postali stalni djelatnici u njezinom upravnom sustavu, dobivši i stanovitu autonomiju djelovanja, naročito za trajanja biskupske odsutnosti.⁷⁶⁰ Već je rečeno kako su kurijalni djelatnici s kanonikatom Zagrebačkog kaptola prebendu uživali sinekuralno, zadržavajući materijalistički pogled na korsku službu, međutim, oni kanonici koji su rezidirali u Zagrebačkom kaptolu bili su itekako važan kotač u administrativno-upravnom sustavu kojem su na čelu bili zagrebački biskupi. Već je istaknuto kako su arhiđakoni bili administrativni upravitelji u arhiđakonatu na koje je bila podijeljena Zagrebačka biskupija. Oni su na tome području obnašali vlast i u ime biskupa bili nositelji uprave u duhovnim i materijalnim dobrima, što je naročito dolazilo do izražaja prilikom arhiđakonskih obilazaka župa u svojem arhiđakonatu, kao i u pitanjima svakodnevne uprave nad arhiđakonatom.⁷⁶¹

Kanonici Zagrebačkog kaptola su i na druge načine doprinosili upravi nad biskupijom. Da je ova katedralna institucija, poput ostalih europskih kaptola, kao jednu od osnovnih

⁷⁵⁹ Hay, *Europe*, str. 269.

⁷⁶⁰ O svemu opširnije usp. Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 79.-80.

⁷⁶¹ Lukinović, *Kanonske vizitacije*, str. 8.; Isti, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, str. 33.

zadaća imala pomagati biskupa u vođenju biskupije, najbolje se vidi upravo po tome što su njegovi članovi obnašali dužnost vikara zagrebačkoga biskupa, te na taj način zauzimali istaknuto mjesto u dijecezanskoj administraciji.⁷⁶² U izvorima nalazimo dvanaesticu svećenika koji su atribuirani kao vikari zagrebačkih biskupa/Zagrebačke biskupije u 14. stoljeću, a osim dvojice, svi su odreda bili kanonici Zagrebačkoga katedralnog kaptola.⁷⁶³

U srednjovjekovlju nalazimo nekoliko skupina biskupovih funkcionera koji su mu pomagali u upravi biskupijom, a među njima najvažniji su bili generalni vikari. Od dvanaest biskupa Zagrebačke biskupije u 14. stoljeću njih je devet imalo vikare koji su im pomagali u upravi nad biskupijom: biskupi Jakov I., Jakov iz Piacenze, Nikola I., Demetrije I. imali su po jednog vikara; Ladislav iz Kabola, Pavao iz Horvata, Ivan Smilo i Ivan Šipuški po dvojicu vikara; a Stjepan III. trojicu. Od dvanaest svećenika koji se navode kao vikari nalazimo jedanaesticu koji su atribuirani kao generalni vikari u duhovnim pitanjima, vikari, ili pak vikari u duhovnim i svjetovnim pitanjima Zagrebačke biskupije, dok je jedan atribuiran samo kao vikar u svjetovnim pitanjima.⁷⁶⁴

Tablica 11.: Zagrebački biskupi u 14. stoljeću ⁷⁶⁵	
Biskup	Godine biskupovanja
Augustin Kažotić	1303.-1322.
Jakov I.	1322.-1326.
Ladislav iz Kabola	1326.-1343.
Jakov iz Piacenze	1343.-1348.
Dionizije	1349./1350.
Nikola I.	1350.-1356.
Stjepan III.	1356.-1375.
Demetrije I.	1376.-1378.
Pavao iz Horvata	1379.-1386.
Ivan Smilo Bohemus	1386.-1394.
Ivan Šipuški	1394.-1397.
Eberhard	I. biskupovanje 1397.-1406.

⁷⁶² O važnosti kanonika srednjovjekovnoj dijecezanskoj administraciji na primjeru Engleske usp.: Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 80.

⁷⁶³ Prema katalogu Ljudevita Ivančana u 14. stoljeću je devet kanonika Zagrebačkog kaptola obnašalo dužnost vikara zagrebačkih biskupa (vidi: Ivančan, *Podaci*, ARHIV HAZU II d 243/1, str. 50.-52.; 66.; 67.-69.; 69.-75.; 79.-81.; 96.-97.; 112.-113.; 114.-115.; 121.), pa zapravo gornja brojka nadopunjuje njegovo vrijedno istraživanje.

⁷⁶⁴ O distinkcijama među vikarima i funkcionerima koji zamjenjuju biskupa vidi ukratko: Lukinović, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, str. 31.-33.

⁷⁶⁵ O zagrebačkim biskupima 14. stoljeća vidjeti Eubelovu HC I, str. 537.-538.; kratke biografije i u zborniku: *Zagrebački biskupi* (u poglavlju o stanju istraženosti vidi punu referenciju).

Iako je osnovna funkcija generalnog vikara u duhovnim stvarima bila vezana uz crkvene poslove,⁷⁶⁶ izvori pokazuju da su oni imali vrlo važnu ulogu u kompletnoj upravi nad biskupijom. Naime, glavna zadaća vikara bilo je zamjenjivanje biskupa u slučajevima odsutnosti prvog premeta biskupije. Kretanje biskupa Jakova I., primjerice, za vrijeme njegove četverogodišnje službe u Zagrebačkoj biskupiji nije posve jasno, no po svemu sudeći on nije rezidirao u svojoj biskupiji. U upravi nad biskupijom za to vrijeme zasigurno je važnu ulogu odigrao čazmanski prepozit Petar de Incristellis koji je 1325. obnašao dužnost generalnog vikara u duhovnim i materijalnim pitanjima.⁷⁶⁷

Biskup Ladislav iz Kabola, koji je za vrijeme svoje uprave nad biskupijom nerijetko boravio na kraljevskom dvoru, trebao je zamjenike, o čemu svjedoče dvojica vikara koji se javljaju za njegovoga biskupovanja: kanonik Demetrije 1326.⁷⁶⁸ i lektor Jakov 1337. godine.⁷⁶⁹ Slučaj lektora Jakova ipak ukazuje na to da su biskupi vikare koristili kao pomoć u upravi nad biskupijom čak i za vremena boravka u svojoj dijecezi. Lektor Jakov je u svojstvu generalnog vikara u duhovnim i svjetovnim pitanjima 1337. biskupu Ladislavu predstavio dokument o plaćanju desetine Zagrebačkom kaptolu i zamolio u ime čitave kanoničke zajednice da biskup prepíše i potvrdi ovu ispravu. Vikar Jakov je biskupu dokument predstavio u Ivaniću, a Ladislav ga je na istom mjestu i prepisao.⁷⁷⁰

Druga važna uloga koju je na sebe preuzimao vikar bila je zamjenjivanje biskupa u vrijeme sedisvakancije, odnosno ispražnjenosti biskupske stolice. Gorički arhiđakon Ivan je prvotno 1343. bio vikar u duhovnim i svjetovnim pitanjima biskupa Jakova iz Piacenze,⁷⁷¹ a 1349. se javlja kao generalni vikar u duhovnim i svjetovnim pitanjima i to za sedisvakancije u Zagrebačkoj biskupiji,⁷⁷² koja je nastupila nakon smrti zagrebačkog biskupa Jakova iz Piacenze 16. listopada 1348. i potrajala sve do izbora novog biskupa Dionizija.

Vikarska je funkcija bila neophodna pomoć zagrebačkim biskupima, čime su se naročito koristili oni biskupi koji su bili zauzeti stvaranjem kako visoke crkvene karijere, tako i one svjetovne. Među potonjima nalazimo biskupe koji su radili u kraljevoj kancelariji: biskup Nikola I. bio je kraljev vicekancelar 1351.-1356., a 1356.-1366. kancelar,⁷⁷³ Ivan

⁷⁶⁶ Usp. Lukinović, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, str. 32.

⁷⁶⁷ Usp. Dobronić, *Biskup Jakob I.*, u: *Zagrebački biskupi*, str. 102.; O tome da Jakov nije rezidirao u svojoj biskupiji vidi i: Lukinović, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, str. 93.-94.

⁷⁶⁸ CD IX, dok. 257., str. 313.-314.

⁷⁶⁹ CD X, dok. 266., str. 357.

⁷⁷⁰ CD X, dok. 266., str. 357.

⁷⁷¹ CD XI, dok. 57., str. 71.-72.; usp. i: Lukinović, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, str. 94.

⁷⁷² CD XI, dok. 413., str. 544.

⁷⁷³ Pál Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301.-1457.* [Svjetovna arhontologija Ugarske 1301.-1457.], CD-ROM izdanje [dalje: Engel, MVA], Budimpešta 2001., III. dio: Kancellárok [kancelari]: pojam Apáti («Keszei») Miklós; Dobronić, *Biskup Nikola*, u: *Zagrebački biskupi*, str. 124.-125.

Šipuški tajnik kraljeve kancelarije, a biskupi Demetrije i Eberhard vrhovni dvorski kancelari.⁷⁷⁴ Biskupi su stoga nužno trebali pomoć koju su pronalazili u vlastitom katedralnom kaptolu. Slučaj biskupa Nikole I. donosi još jedan zanimljiv podatak. Kao njegov vikar se 1353. javlja stanoviti Luka, za kojeg nemamo potvrdu da je bio kanonik Zagrebačkog kaptola, nego da je držao arhidakonat u Pečujskoj biskupiji.⁷⁷⁵ Bez obzira je li ovaj vikar Luka ipak držao kanonikat Zagrebačkog kaptola ostaje bjelodano da je biskup ponovno za vikara imao kanonika, i to iz kaptola s kojim je Zagrebački kaptol imao, kako je ranije ustanovljeno, izvrsnu suradnju.

A da je kanonička pomoć bila izuzetno potrebna prezaposlenim biskupima ponajbolje svjedoči slučaj biskupa Stjepana III. koji je obnašao i dužnost zamjenika bana Slavonije,⁷⁷⁶ imajući za svoga biskupovanja trojicu vikara: prepozita Jakova 1359.,⁷⁷⁷ prepozita Nikolu Mihovilovog 1365.⁷⁷⁸ i kanonika i katedralnog arhidakona Petra Tominog 1366. godine.⁷⁷⁹

U opis posla pojedinog vikara ulazilo je i vođenje crkvenih sinoda koji su se održavali u biskupiji, što nam pokazuje primjer prepozita Zagrebačkog kaptola Nikole Mihovilovog koji nije bio samo vikar Stjepana III., nego i vikar biskupa Demetrija. Kao vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Demetrija i izaslani sudac (*vicarius reuerendi in Christo patris domini Demetrii, dei et apostolica gracia episcopi Zagrabiensis, in spiritualibus generalis et iudex in presenti sancta synodo specialiter deputatus*) prisustvovao je i zasigurno vodio crkveni sinod koji se održao 1377. godine.⁷⁸⁰

⁷⁷⁴ O biskupu Ivanu Šipuškom: Engel, MVA, III. dio: Kancellárok [Kancelari]: pojam Szepesi Janos; o biskupu Demetriju vidi: Engel, MVA, III. dio: Kancellárok [Kancelari]: pojam Demeter (Péter fia); Dobronić, Biskup Demetrije, u: *Zagrebački biskupi*, str. 138.; o biskupu Eberhardu: Engel, MVA, III. dio: Kancellárok [Kancelari]: pojam Eberhard; Lukinović, Biskup Eberhard, u: *Zagrebački biskupi*, str. 164.

⁷⁷⁵ Fejér IX/2, dok. 119., str. 244.-245.

⁷⁷⁶ Dobronić, Biskup Stjepan III., u: *Zagrebački biskupi*, str. 132.

⁷⁷⁷ CD XII, dok. 459., str. 611.

⁷⁷⁸ Nažalost, dok. je sačuvan samo u regestu, u ARHIVU HAZU, I d 32, elen. f. 162.: *Testimoniales Nicolai praepositi Zagr. et vicarii Episcopi Zagr. intuitu iuris patronatus parrochialis ecclesiae B. M. V. in Ztenyevecz fundatae inter magistrum Laurentium filium condam magistri Nicolai dicti Toth et inter magistrum Nicolaum filium Arlandi vigentis controversiae emanatae 1365.* Taj regist donose i Stipišić-Šamšalović, *Isprave*, str. 312., br. 736.: *Nicolaus prepositus et vicarius Zagrabiensis de iure patronatus ecclesie parrochialis b. Virginis Marie in Ztenyevecz et de controversiis inter Laurentium filium qd. Nicolai Thoth et Nicolaum filium Arlandi inde ortis testimonium edit.*

⁷⁷⁹ CD XIII, dok. 383., str. 528.-530.

⁷⁸⁰ Izdao je dokument u kojemu je posvjedočeno da se bekšinski arhidakon Matija obvezao vratiti časoslov Čazmanskog kaptolu. CD XV, dok. 238., str. 331.: *Nos Nicolaus, prepositus ecclesie Zagrabiensis, vicarius reuerendi in Christo patris domini Demetrii, dei et apostolica gracia episcopi Zagrabiensis, in spiritualibus generalis et iudex in presenti sancta synodo specialiter deputatus, memorie commendamus per presentes, quod nobis in dicta sancta synodo pro tribunali de speciali commissione dicti domini nostri episcopi cum aliis discretis viris sedentibus discretus vir Mathyas archidiaconus de Bexyn quendam librum breuiarii honorabilis capituli ecclesie Chasmensis per condam dominum Stephanum episcopum ecclesie Zagrabiensis prefate de sacristia eorum receptum, quem domini de dicto capitulo Chasmensi super ipsum Mathyam archidiaconum requirebant, assumpsit idem dominus Mathyas dominis Fabiano custodi et Dominico cantori canonicis dicte ecclesie in persona dicte ecclesie Chasmensis in specie restituere vsque festum natiuitatis domini nunc*

Za razliku od vikara u duhovnim pitanjima, funkcija generalnog vikara u vremenitim dobrima/svjetojnim pitanjima (*vicarius in temporalibus generalis*) podrazumijevala je upravljanje biskupskim dobrima. Ovu je funkciju obično vršio laik,⁷⁸¹ no u 14. stoljeću su kanonici Zagrebačkog kaptola također obnašali tu službu. Već je pokazano kako su kanonici u 14. stoljeću nerijetko obnašali dužnost generalnog vikara i za duhovna i za svjetovna/materijalna pitanja, no jedan je kanonik bio samo vikar za materijalna pitanja. Radi se o kanoniku Jakovu koji je 1376. osim kanonikata u Zagrebačkom kaptolu držao i arhiđakonatsku Torde u Transilvanskoj biskupiji, a iste se godine javlja i kao temporalni vikar Zagrebačke biskupije.⁷⁸² Uz njih valja istaknuti i stanovitog Petra sina Nikole sina Mihovila iz Ravenna koji po svemu sudeći nije bio član Zagrebačkog kaptola, a možda niti svećenik. On je 1392. vršio funkciju dekana u svjetovnim stvarima za zagrebačkog biskupa Ivana, što ukazuje ukazuje da je vršio upravu nad njegovim dobrima.⁷⁸³

Tablica 12.: Kronološki slijed svećenika koji se pojavljuju kao vikari zagrebačkih biskupa

Svećenik	Javljanje u svojstvu vikara i biskupi u čijoj su službi	Javljanje u izvorima	Ostale službe
Petar de Incristellis	1325.: vikar zagrebačkog biskupa Jakova	1325.-†1334. (1337.)	čazmanski prepozit
Demetrije	1326.: generalni vikar (izabranog) zagrebačkog biskupa Ladislava iz Kabola	1326.-1328.	vaškanski arhiđakon; kraljev kapelan
Jakov	1337.: generalni vikar u duhovnim i svjetovnim pitanjima	1322.-1342.	lektor
Ivan	1343.: generalni vikar <i>in spiritualibus et temporalibus</i> biskupa Jakova iz Piacenze; 1349.: nunc ecclesie nostre sede vacante in spiritualibus et temporalibus vicarius generalis	1329.-1356.	kanonik, gorički arhiđakon; kancelar zagrebačkog biskupa Ladislava iz Kabola
Luka*	1353.: vikar zagrebačkog biskupa Nikole I.	1353.	arhiđakon de Reguy u Pečujskoj biskupiji
Petar Tomin	1366.: generalni vikar zagrebačkog	1357.-	kanonik, katedralni

affuturum. Datum Zagrabie, die dominico proximo ante festum beati Martini confessoris, anno domini Mmo CCC° LXX septimo. Usp. i: Lukinović, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, str. 98. Taj sinod bilježi i: Velimir Blažević, *Concilia et synodi in territorio hodiernae Jugoslaviae celebrata*, Vicenza, 1967., str. 64.-65. Nažalost Janko Barlè ne donosi podatke o istom sinodu u svojoj studiji: *Naše diecezanske sinode, Bogoslovska smotra*, 4 (1913), str. 157.-178., 265.-281.

⁷⁸¹ Lukinović, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, str. 32.

⁷⁸² CD XV, dok. 157., str. 220.-224.

⁷⁸³ CD XVII, dok. 316., str. 425.-430.

Tablica 12.: Kronološki slijed svećenika koji se pojavljuju kao vikari zagrebačkih biskupa

Svećenik	Javljanje u svojstvu vikara i biskupi u čijoj su službi	Javljanje u izvorima	Ostale službe
	biskupa Stjepana III.	†1373.-1374.	arhiđakon; kapelan kralja Ludovika
Jakov	1359.: vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Stjepana III.	(kraj 1349. ili prepozit 1350.?) 1353.-†1361. 11.30.	
Nikola Mihovilov	1365.: vikar; 1377.: vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Demetrija I.	1365.- † oko 1381.	prepozit
Jakov	1376.: temporalni vikar Zagrebačke biskupije	1376.	kanonik; arhiđakon Torde u Transilvanskoj biskupiji
Ivan de Pensauro	1383.: vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Pavla de Horvat	1377.-†2. travnja 1392.	kanonik, lektor; Kustos Čazmanskog kaptola; <i>subprocurator</i> . Generalni kolektor apostolske stolice; senjski biskup.
Andrija	1384.: vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Pavla iz Horvata	1384.	kanonik; kanonik i arhiđakon Camariensis
Ivan Lancellotov	1392.: vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Ivana Smila; 1396.: vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Ivana Šipušskog	1387.-1402.	kanonik, gorički arhiđakon, vrbovečki arhiđakon; vacki kanonik; oltarist sv. Ivana u Vackoj crkvi
Ivan iz Žitomira	1393.: vikar (zagrebačkog biskupa Ivana Smila)	1393.	Kanonik
Ivan de Senis*	1395.-1397. generalni vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Ivana Šipušskog	1395.-1397.	generalni vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa

Kanonici Zagrebačkog kaptola u 14. su stoljeću bili ne samo važan dio upravljačkih struktura u Zagrebačkoj biskupiji, nego su često djelovali i kao produžena ruka biskupa. Članove katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije, naime, nalazimo kao pravne predstavnike svojih dijecezanskih prvaka pred crkvenim ili svjetovnim instancijama, obavljajući kupoprodajne poslove. Primjerice, u razdoblju biskupovanja Augustina Kažotića Zagrebačka biskupija se materijalno uzdizala raznim kupovinama posjeda u kojima su sudjelovali biskup,

ali i njegov katedralni kaptol.⁷⁸⁴ Biskupa Kažotića je 1304. zastupao kanonik Petar – on je zajedno sa županom Dubrave Pausom osobno došao pred Čazmanski kaptol i u biskupovo ime kupio posjed Garić pod garićkom utvrdom za 100 maraka denara zagrebačkih, od Pankracija sina bana Pankracija i Ivana sina župana Pavla.⁷⁸⁵ Kanonik Nikola je zastupao biskupa Augustina Kažotića 1307. kada je pred Zagrebačkim kaptolom u biskupovo ime od Jurja sina Jurjevog kupio predij Podgorju za 100 maraka zagrebačkih denara.⁷⁸⁶ Nikola je zajedno s kantorom Petrom zastupao istog biskupa i njegov katedralni kaptol pred kraljem Karlom Robertom 1313., također u vezi kupovine posjeda – tada su Ivan i Nikola sinovi liječnika Gerarda pred kraljem prodali zagrebačkom biskupu i kaptolu zemlju Trnavu za 50 budimskih maraka.⁷⁸⁷ Iste 1313. zagrebačkog je biskupa Augustina zastupao kanonik i komarnički arhidakon Nikola, kada je u njegovo ime pred Zagrebačkim kaptolom kupio posjed Blagušu za 10 maraka denara od jobagiona Vidčeca sina Martinovog.⁷⁸⁸

Zastupanje zagrebačkih biskupa naročito je dolazilo do izražaja u slučajevima stjecanja ili očuvanja prava i privilegija Zagrebačke crkve. O tome najbolje svjedoče zastupanja zagrebačkih kanonika u korist biskupa Ladislava iz Kabola. Njega je zastupao arhidakon Vaške i kanonik Stolnobiogradskog kaptola Grgur sin suca Marka i to pred Stolnobiogradskim kaptolom 1337. godine. U ime biskupa tome je kaptolu predstavio privilegij pok. kralja Ladislava od 1277. kojim se podložnici crkvenih institucija na području Vaške oslobađaju od vlasti šomodskog župana. Zamolio je isti kaptol da prepíše tu ispravu, što je potom i učinjeno.⁷⁸⁹ Istog je biskupa pred Zagrebačkim kaptolom zastupao kustos Juraj 1337., koji je u biskupovo ime zatražio od navedenog kaptola da prepíšu svoju ispravu iz 1278. o kupnji posjeda Planine (kupio ga je tadašnji zagrebački biskup Timotej).⁷⁹⁰

Iz ovih je primjera vidljivo da su kanonici zastupali kako samog zagrebačkog biskupa tako i biskupa uz njegov kaptol, a takvo je kanoničko zastupanje jedinstvene Zagrebačke crkve (tj. biskupa i kaptola) primjetno i 1360. kada se Pavao zvan Piter javlja kao njezin

⁷⁸⁴ Razdoblje biskupovanja Augustina Kažotića bilo je obilježeno nastojanjima da se uredi unutarnji odnosi u Zagrebačkoj biskupiji. Naročitu pažnju biskupi prve polovice 14. stoljeća posvetili su regulaciji plaćanja crkvenih poreza, što je ponekad dovodilo i do otvorenih neprijateljstava između crkvenih podanika i biskupa. U tome kontekstu valja sagledati zanimljivu ulogu u kojoj nalazimo svećenika Ivana de Reate, koji se indirektno našao u službi Zagrebačke crkve. Papa Ivan XXII. je 1322. uputio pismo pečujskom biskupu, prepozitu neimenovanog kaptola i zagrebačkom kanoniku Ivanu de Reate, kojim ih je imenovao zaštitnicima zagrebačkog biskupa Augustina Kažotića. Isto tako, dao im je nalog da riješe problem uskraćivanja dugova biskupskoj menzi, jer neki podanici nisu izvršavali dužnost plaćanja biskupskih poreza. MCZ I, dok. 119., str. 101.-102.

⁷⁸⁵ CD VIII, dok. 84., str. 89.-90.

⁷⁸⁶ CD VIII, dok. 133., str. 145.-146.

⁷⁸⁷ CD VIII, dok. 285., str. 344.-345.

⁷⁸⁸ CD VIII, dok. 281., str. 341.

⁷⁸⁹ CD X, dok. 253., str. 339.-340.

⁷⁹⁰ CD X, dok. 254., str., 340.

prokurator koji je osobno došao pred kralja u Križevce i predstavio mu isprave o načinu plaćanja desetine Zagrebačkoj crkvi. Nakon toga, kralj je izdao svoju ispravu kojom je pod prijetnjom kazni naložio plaćanje desetine navedenoj Crkvi.⁷⁹¹

Zastupanje koje su kanonici katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije činili za jedinstvenu Crkvu dolazilo je i do izražaja u slučaju sporova koje je ta institucija vodila protiv drugih pravnih subjekata, što je primjerice vidljivo u slučaju Ivana Krispa koji je zastupao zagrebačkog biskupa i njegov katedralni kaptol u sporu s Gradecom 1377. kada je zajedno s kanonikom Andrijom Malim banu Slavonije Petru Zudoru predstavio kraljevu ispravu protiv Gradečana.⁷⁹²

Kao produžena ruka zagrebačkog biskupa kanonici su djelovali i na terenu prilikom raznih poslova vezanih uz zemljišne posjede. U takvome svojstvu nalazimo kanonika i notara Nikolu koji je bio izaslanik zagrebačkog biskupa Demetrija 1376. i njegovog katedralnog kaptola, kada je zajedno s drugim kanonicima obavio ustanovljenje međa predija Donje Blizne i zemlje Tupal.⁷⁹³

Kako je pokazano, dio je promatranih svećenika obnašao službe u upravnim strukturama Zagrebačke biskupije, dok je drugi dio zastupao biskupa u pravnim poslovima. Međutim, dio promatranih svećenika obnašao je posve drugačiju službu, boraveći u neposrednoj blizini biskupa. Ove kanonike Zagrebačkog kaptola možemo smatrati «biskupovim klericima» – radi se naime o svećenicima koji su radili u domaćinstvima zagrebačkih biskupa kao njihovi kapelani, pisari u biskupskoj kancelariji ili tajnici. Primjerice, već spomenuti kanonik Nikola (1307.-1327.) koji je zastupao Augustina Kažotića u dvije kupoprodaje bio je ujedno i biskupov kapelan. U službi biskupa Kažotića je kao kancelar/protonotar radio i prepozit Čazmanskog kaptola Gal. On je autor isprave iz 24. travnja 1307. koja je zabilježila kupoporadaju posjeda Moravče, obavljenu upravo pred biskupom Augustinom Kažotićem.⁷⁹⁴

Kao «kancelar» zagrebačkog biskupa Ladislava iz Kabola javlja se gorički arhiđakon Ivan 1329., sastavljajući ispravu izdanu upravo od strane navedenoga biskupa.⁷⁹⁵ Ovaj je član kaptola bio «svakako najznatnija ličnost u krugu i na dvoru biskupa Ladislava, a i njegova nasljednika»,⁷⁹⁶ pa stoga ne treba čuditi što se javlja kao biskupov «kancelar», odnosno predstojnik biskupove kancelarije. Samo djelovanje istaknutoga kaptolskog člana u

⁷⁹¹ CD XIII, dok. 57., str. 75.-76.

⁷⁹² CD XV, dok. 242., str. 334.

⁷⁹³ CD XV, dok. 157., str. 220.-224.

⁷⁹⁴ CD VIII, dok. 123., str. 135.-137.

⁷⁹⁵ CD IX, dok. 387., str. 476.; Tkalčić, *Ivan arcidjakon gorički*, str. 7. i 20.-21.

⁷⁹⁶ Dobronić, Biskup Ladislav, u: *Zagrebački biskupi*, str. 108.

biskupovoj kancelariji svjedoči o tome da je taj ured funkcionirao okupljajući sposobne ljude. Međutim, biskupove su potrebe, kako upravne, tako i osobne zahtijevale i mnogo kompleksniju strukturu biskupovog dvora. O tome svjedoči to što kanonike katedralnoga Zagrebačkog kaptola osim kao članove biskupske kancelarije nalazimo i u biskupovom domaćinstvu. Biskupova je *familia* nedvojbeno bila ustrojena po uzoru na kurijalne, papinsku i kardinalske, zadovoljavajući osobne, religijske i druge potrebe prvog čovjeka biskupije, a kanonici u domaćinstvu pojedinog biskupa s njim su upravo preko svoje službe ostvarivali mnogo prisniji odnos nego što je to bio slučaj s kanonicima u upravnoj službi biskupije.⁷⁹⁷

Zanimljivu priču izvori donose o Vilimu (Guillelmu) Moriju, kojega pratimo u razdoblju 1343.-1345. godine. Ovaj je svećenik početkom četvrtog desetljeća 14. stoljeća bio piacentinski kanonik, ali ga nalazimo i u domaćinstvu jednog zagrebačkog biskupa. Vilim se naime javlja u svojstvu člana domaćinstva zagrebačkog biskupa Jakova iz Piacenze (1343.-1348.), te je svog poslodavca zastupao u Apostolskoj komori u nekoliko navrata tijekom 1343.-1344. godine (vidi prozopografski katalog). Vilim je kao član biskupova kućanstva bio uglavnom u stalnom kontaktu s biskupom, što bi značilo i da je boravio u blizini biskupa. Druga poveznica između biskupa i njegovog prokuratora jest grad Piacenza, biskupovo rodno mjesto i mjesto od kojeg je Vilim primao prihode od kanonikata. S obzirom da je Vilim kao član biskupova kućanstva većinu vremena boravio u njegovu okruženju, za pretpostaviti je kako je kanonikat Piacentinske crkve držao ne rezidirajući u tamošnjem kaptolu, nego se, dakle, radilo o sinekuralnom uživanju toga kanonikata. Isti je Vilim 1345. od pape Klementa VI. dobio i kanonikat u Zagrebačkom kaptolu, koji se ispraznio promocijom dotadašnjeg kanonika Lovre na mjesto bosanskog biskupa.⁷⁹⁸ Iako nemamo podatak o tome da se upravo zagrebački biskup založio za člana svog domaćinstva Vilima, ipak je jasno kako je za njegovu karijeru bilo vrlo korisno biti članom biskupove *familiae* i u tom svojstvu ga zastupati u središnjoj kurijalnoj financijskoj instituciji.

Funkcioniranje odnosa biskup-biskupovi klerici dodatno rasvjetljava slučaj zagrebačkog biskupa Nikole I. i njegovih klerika. Biskup Nikola I. je ostvarujući svoju bogatu crkvenu karijeru morao imati i bogato domaćinstvo koje mu je pomagalo u svakodnevnim poslovima. Osim što je bio zagrebački biskup, već je rečeno, kako je ovaj Nikola bio

⁷⁹⁷ Ilustrativno o kanonicima u osobnoj službi engleskih biskupa: Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 80.: «They [kanonici, op. M. J.] are known to have served bishops in many capacities, as receiver general, supervisor of manors, chaplain and cross bearer. Episcopal households also contained a number of clerics simply described as clerks of the bishop of whom the most promising often rose to be canons some of whom may have been educated there».

⁷⁹⁸ Theiner, *Vet. Mon. Hung. I, dok. 1028.*, str. 682.: *Dilecto filio Guillelmo de Moro, canonico Zagrabiensi, salutem etc. confert ei canonicatum et prebendam huius ecclesie quos Laurentius episcopus Boznensis tempore promotionis sue obtinebat.*

prethodno njitranski biskup, a nakon zagrebačke biskupske časti bio je i kaločki te ostrogonski nadbiskup (vidi poglavlje «Biskupske časti»). Još kao njitranski biskup i zagrebački «postulatus» 1349. on je člana svog domaćinstva Ivana Dominikovog de Surdis iz Piacenze želio nagraditi za službu pa je za svog klerika od pape Klementa VI. zatražio od pape kanonikat u Zagrebačkom kaptolu i tamošnju prebendu i dignitet. Tada je Ivan Dominikov već držao kantorat te kanonikat s prebendom u Čazmanskome kaptolu te kanonikat s prebendom u crkvi Sv. Antuna u Piacentinskoj biskupiji. Potonjih se nadarbina biskupov klerik trebao odreći nakon što bi ušao u posjed zagrebačkog kanonikata.⁷⁹⁹ Za boravka u Zagrebačkoj biskupiji Nikola je također u svoje domaćinstvo okupljao tamošnje svećenike, koji su ga nastavili pratiti i za daljnjeg životnog puta. Tako je primjerice svećenik Ivan Nikolin bio članom domaćinstva i ujedno kapelan Nikole nakon što je ovaj promoviran u kaločkog nadbiskupa. Od nadarbina, Ivan Nikolin uživao je prihode župe u Sredicama, da bi, zasigurno želeći nagraditi svog člana domaćinstva za vjernu službu, nadbiskup Nikola za Ivana zatražio od pape Inocenta VI. dodjelu dubičkog arhidakonata 1357., u čiji je stvarni posjed nadbiskupov klerik ušao 1358. godine.⁸⁰⁰

2.) U službi biskupa ugarskoga crkvenog uređenja

I dok je veliki broj kanonika Zagrebačkog kaptola djelovao u službi biskupa na području dijeceze u kojoj su držali kanonikat dio ih je bio u službi drugih biskupa ugarskoga crkvenog uređenja.⁸⁰¹ Oni su, kao i u slučaju zagrebačkih biskupa, bili članovi biskupovih domaćinstava ili pak upravnih mehanizama, a ponekad su obavljali i vrlo specifične poslove za svoje biskupe. Tako je kanonik i varaždinski arhidakon, a od 1322. kantor Ivan Pavlov dobio specifičan zadatak od pečujskog biskupa Ladislava 1323. godine. Rečeni je biskup kanoniku i zagrebačkom kantoru Ivanu Pavlovom, čazmanskome kantoru Nikoli, Ivanu, cistercitskom opatu Bl. Dj. Marije, prioru dominikanaca i gvardijanu franjevacu iz Zagreba, dao pravo delegiranog sudovanja u slučaju nepravednog zauzimanja posjeda Zagrebačke crkve.⁸⁰² U ovome slučaju kantor Ivan Pavlov u službi je biskupa bio tek posredno, dobivši na neki način mogućnost sudovanja kojeg mu je garantirao biskupov autoritet. Naspram tome slučaju izdvajaju se oni kanonici koji su bili u službi biskupa ugarskoga crkvenog uređenja u punom smislu riječi.

⁷⁹⁹ CD XI, dok. 392., str. 520.

⁸⁰⁰ CD XII, dok. 314., str. 416.; i CD XII, dok. 355., str. 462.

⁸⁰¹ Lepine govoreći o engleskim srednjovjekovnim kaptolima navodi da je dio kanonika koji su na tamošnjem području radili u službi biskupa izvan matične dijeceze, bio regrutiran upravo zbog svog iskustva i dokazanih sposobnosti. Isti, *A Brotherhood of Canons*, str. 81.

⁸⁰² MCZ I, dok. 127., str. 108.

Biskupi su ugarskih biskupija dakako imali svoja domaćinstva čiji su članovi vodili brigu o tekućim biskupovim poslovima, a među tim biskupovim klericima nalazimo svećenike koji su držali kanonikat Zagrebačkog kaptola ili se za njega natjecali. Katedralne su prebende bile zapravo najdragocjenija nagrada za pojedinog svećenika, a do njih je put ponajprije bio otvoren vjernim biskupovim klericima. Biskupi su ugarskoga crkvenog uređenja s prebendom katedralnog Zagrebačkog kaptola također željeli nagraditi svoje klerike za njihovu službu, baš kao što je to radio papa svojim vjernim kurijalnim dužnosnicima. Iz prozopografskog istraživanja vidljivo je kako za dobar dio kandidata za mjesto u Zagrebačkom kaptolu ne možemo utvrditi jesu li imali moćne zaštitnike i na koji su se način mogli njima okoristiti te da za većinu kanonika pozadinske klijentelarne veze ostaju skrivene, no pozadinska mreža odnosa dijelom se može rekonstruirati. Upravo zato se postavlja pitanje tko je zapravo profitirao od ovakvog sustava i što je bilo potrebno napraviti svećeniku koji je želio biti konkurentan na tržištu nadarbina.⁸⁰³

Izvori nažalost ne daju posve jasnu sliku o umreženosti svećenstva Ugarsko-hrvatskog kraljevstva, ali u molbama papi i u papinim provizijama ipak nalazimo podatke koji otkrivaju da su poznanstva s biskupima svojega crkvenog uređenja mogla poslužiti kao prednost kandidatu u natjecanju za kaptolsku prebendu. Biskupov je patronat naročito dolazio do izražaja upravo prilikom nastojanja da se osiguraju dobri prihodi klericima u njegovom domaćinstvu. Nisu samo klerici u domaćinstvu pojedinoga biskupa profitirali – u ovu mrežu klijentelarnih odnosa vrlo su lako mogli ući biskupovi nećaci i općenito krvni srodnici.⁸⁰⁴ Po pitanju funkcioniranja biskupovog patronata primjer njitranskog biskupa Vite i više je nego ilustrativan. Upravo je preko ovoga biskupa skupina svećenika 1344. pokušala doći do svojih mjesta u raznim kaptolima, a među njima su bila i dva svećenika pretendenta na Zagrebački kaptol te dva svećenika s kanonikatom Zagrebačkog kaptola koji su molili za mjesta u drugim kaptolima. Vitu, franjevca porijeklom iz Vašvara (de Castroferreo) na njitranskoj biskupskoj stolici nalazimo od 11. svibnja 1334., do smrti oko 1347. godine.⁸⁰⁵ U međuvremenu je ostvario zavidnu karijeru – on je osim navedene crkvene časti u vrijeme kada je uputio suplike 1344. obnašao i funkciju upravitelja kraljeve kapele i kancelara kralja Ludovika Anžuvina. Biskup Vito je 13. veljače 1344. uputio niz molbi papi Klementu VI. kojima je želio osigurati dobre crkvene pozicije upravo svojim rođacima i vjernim ljudima. Prvo je molio župnu crkvu *in Pothoca* u Ostrogonskoj nadbiskupiji za svog nećaka, klerika

⁸⁰³ Na raspravu o ovim pitanjima potiče Rehberg, *Die Kanoniker*, str. 59.-60.

⁸⁰⁴ Nepotizam je bio prilično uobičajen način djelovanja srednjovjekovnog katedralnog svećenstva. Usp. Isto, str. 62.

⁸⁰⁵ HC I, str. 368.

Zagrebačke dijeceze Petra Stjepanovog, koja se ispraznila nakon smrti dotadašnjeg župnika Stjepana.⁸⁰⁶ Zanimljivo je kako je ta župna crkva već *de facto* bila dodijeljena liječniku Konversinu, pa je upravo zbog toga njiitranski biskup ponovno zatražio za svog nećaka drugu nadarbinu, kako bi mu ipak osigurao prihode. Vito je, naime, istoga dana za rečenog nećaka Stjepana zatražio i kanonikat s prebendom Zagrebačkog kaptola.⁸⁰⁷ Nadalje, istoga je dana zatražio kanonikat i prebendu u Zagrebačkom kaptolu za još jednog nećaka, Matiju Cigojevog. Matija je u to vrijeme bio župnik u Dubravi, a te se nadarbine trebao odreći u slučaju zaposjedanja mjesta u koru Zagrebačkog kaptola.⁸⁰⁸ Osim za svoje nećake biskup Vito je zatražio nadarbine i za svećenike koji su već držali kanonikat Zagrebačkoga kaptola. Prvo je zatražio nadarbinu za Benedikta Ivašinog, kojega kao kanonika Zagrebačkog kaptola pratimo od 1339.-1345., a u razdoblju od 1343. i kao kalničkog arhidakona. Nije jasno u kakvim je odnosima Benedikt bio s njiitranskim biskupom Vitom, no Vito je za zagrebačkog kanonika Benedikta 13. veljače 1344. zatražio rezervaciju kanonikata i prebende u Varadinskom kaptolu.⁸⁰⁹ Konačno, Vito je od pape zatražio nadarbinu i za kanonika Martina Mihovilovog iz Pečujske biskupije, koji je tada držao kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu. Prvo je naime zagrebački kanonik Martin Mihovilov sam tražio prepozituru u Hantu 6. veljače 1344.,⁸¹⁰ da bi 13. veljače iste godine, među ostalim gore navedenim suplikama za rečenog svećenika molbu uputio biskup Vito.⁸¹¹ Iz ove suplike saznajemo da je Martin zasigurno kanonikat u Zagrebačkom kaptolu držao kao sinekuru jer je bio i notar rečenog biskupa, na temelju čega se može pretpostaviti kako je Martin bio i član biskupove *familiae*. Želeći nagraditi svog notara, biskup je za njega zatražio kanonikat s prebendom u Vackom kaptolu, a zagrebačkog se kanonikata trebao odreći u slučaju pozitivnog rješenja.⁸¹²

Same su prebende bile jedan od esencijalnih elemenata biskupovog patronata, preko kojega je stvarana jaka klijentelarna mreža i osjećaj povezanosti između poslodavca/biskupa i njegovih službenika.⁸¹³ Ovaj, za srednji vijek, naročito važan kulturološki obrazac služio je

⁸⁰⁶ ASV, Reg. Suppl. 6, f. 204v. Avignon, 1344. 13. veljače.

⁸⁰⁷ ASV, Reg. Suppl. 6, f. 204v. Avignon, 1344. 13. veljače.

⁸⁰⁸ ASV, Reg. Suppl. 6, f. 204v. Avignon, 1344. 13. veljače.

⁸⁰⁹ ASV, Reg. Suppl. 6, f. 206r. Avignon, 1344. 13. veljače.

⁸¹⁰ ASV, Reg. Suppl. 6, f. 175r, Avignon 1344. 6. veljače.

⁸¹¹ ASV, Reg. Suppl. 6, f. 206v, Avignon, 1344. 13. veljače.

⁸¹² ASV, Reg. Suppl. 6, f. 206v, Avignon, 1344. 13. veljače.

⁸¹³ Za engleska područja usp. Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 80.: «recognised cathedral prebends and dignities were a very important and often the most valuable part a bishop's patronage. They were habitually used to recruit, retain and reward officials. Episcopal and diocesan officials formed the core of all chapters in the late middle ages and were often among the first appointed by a bishop, though as many newly arrived diocesans found it was usually already full of his predecessor's men. Canons tended to hold the more senior posts in both episcopal households and diocesan administration. In the former the offices of registrar and chancellor were often held by them or their occupants were soon rewarded with a prebend.»

kao jedan od nosivih stupova stvaranja kohezije na dijecezanskoj lokalnoj razini, koji je također učvršćivao hijerarhijske odnose i doprinosa nesmetanom funkcioniranju crkvenih veza. Iako se iz današnje perspektive čitav sustav može činiti krajnje nepotistički, kloneći se anakronističkih ocjena valja istaknuti kako je upravo ovaj sustav bio vrlo jak mehanizam preko kojega su biskupi predočavali dijecezanskom svećenstvu snagu svojega vrhovništva. Ne treba smetnuti s uma kako je sustav crkvenog patronata, povezan uz biskupove *familiae*, zapravo bio ništa drugo nego kopija sustava koji se odvijao u središtu zapadnog kršćanstva, Rimskoj/Avinjonskoj kuriji. Povezanost s kurijalnim djelatnicima, kraljevskim dvorom i biskupima donosilo je stanovitu prednost kandidatima za mjesto u Zagrebačkom kaptolu. To svakako zrcali osnovnu ideju kurijalnog djelovanja koje se odvijalo prema hijerarhijskim linijama moći. U praktičnom smislu to je značilo: što jači svjetovni ili crkveni lobi, to bolja mogućnost napredovanja. Tu je upravo vidljiva centralizacija čitavog sustava, u kojemu su osobe na visokim pozicijama svoj autoritet koristile kako bi osiguravale jaku klijentelnu mrežu. Primjer suplika koje su podnesene Klementu VI. za zagrebački kanonikat, a u kojima je 77% tendenata imalo nekog višeg crkvenog ili svjetovnog dužnosnika, zrcali upravo ovakav trend.

Papa je u 14. stoljeću bio monarh u pravom smislu riječi, nastojeći svoju moć pokazati prvenstveno u upravnim poslovima, ostavljajući nužno duhovnu stranu svoga poslanja često na deklarativnoj razini. Jednaka je situacija bila i na terenu, u lokalnim biskupijama – crkveni su prelati pojedinih biskupija imitirali način života u Kuriji, formirali svoja domaćinstva, upošljavali svoje nećake i nastojali pronaći mjesto svojeg prava ordinarija na kolacioniranje u jednom širem kanonskom pravnom sustavu. Crkveni velikodostojnici bili su moćni političari i veliki zemljoposjednici, veoma bogati,⁸¹⁴ pa su se nužno morali okružiti sposobnim i odanim ljudima, kao i osobama koje su trebale paziti na nesmetano odvijanje biskupovog svakodnevnog života. Pri tome dakako ni biskupima ni papi ne treba negirati važnu ulogu u duhovnim pitanjima, no još je u 13. stoljeću papa uistinu bio tek idejni duhovni vođa, dok su u stvarnosti tu ulogu sve više preuzimali novi redovi, franjevci i dominikanci, kao i drugo redovničko svećenstvo.⁸¹⁵ Duhovna sfera biskupskog djelovanja na ugarskim prostorima ne

⁸¹⁴ Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 93.

⁸¹⁵ U Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu su u 13. stoljeću naročito raširili dominikanci koji su u razdoblju između 1221. i 1300. ustanovili 25 samostana. U 14. stoljeću tu ulogu naročito na sebe preuzimaju franjevci koji su do kraja srednjeg vijeka u Kraljevstvu ustanovili 115 samostana, ali i cisterciti, premonstratenzi i pavlini (do kraja 15. stoljeća imali su devedeset samostana u Kraljevstvu). Oni u ovome razdoblju predvode i kulturna gibanja, posebice u crkvenoj arhitekturi. Vidi: Engel, *The Age of the Angevins*, str. 51.-52; usp. kratko i: Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 106.

može se poreći, no jasno je kako čvrsta prepletenost svjetovnih i crkvenih poslova, i inače karakteristična za srednji vijek, upravo u 14. stoljeću dobiva novo značenje.

To što su se biskupi ugarskoga crkvenog uređenja koristili prebendama Zagrebačkog kaptola kako bi nagradili svoje vjerne službenike nije nužno imalo negativne konotacije, nego je štoviše moglo samome katedralnom kaptolu Zagrebačke biskupije podići ugled. Međutim, valja napomenuti da su svećenici s kanonikatom Zagrebačkog kaptola, a u službi biskupa ugarskoga crkvenog uređenja zapravo držali prebendu katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije kao sinekuru. Oni su prema tome, bili prirodno uključeni u upravljačko-administrativne mehanizme na područjima izvan jurisdikcijskih ovlasti zagrebačkih biskupa, a *stallum* katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije držali su tek kao dodatni izvor prihoda. O tome da su svećenici s kanonikatom Zagrebačkog kaptola bili dijelom upravljačkog sustava drugih crkvenih jurisdikcijskih područja možda i najbolje svjedoči slučaj Leonarda de Pensauro sa samoga kraja 14. stoljeća. Ovaj pravno obrazovani svećenik (bio je doktor kanonskog prava) 1390. se navodi kao katedralni arhiđakon, zagrebački kanonik, ostrogonski kanonik, *comes perpetuus* ostrogonskog nadbiskupa Ivana, vrhovni kancelar kraljevske i kraljičine aule. Osim toga on je već tada obnašao dužnost vikara u Ostrogonskoj nadbiskupiji – tada je bio jedan od arbitrarnih sudaca u sporu koji se vodio između budimskih župnika oko međa njihovih župa,⁸¹⁶ te je bio autor isprave kojom je zabilježena žalba požunskih župnika i drugih svećenika na crkvenom sinodu oko nekih nasilja.⁸¹⁷ 1391. se javlja kao izdavač

⁸¹⁶ Fejér X/1, dok. 346., str. 622.-629.

⁸¹⁷ Fejér X/1, dok. 345., str. 619.-622.: *Leonardus de Pensauro, decretorum Doctor, Archidiaconus Zagrabienensis, eiusdemque, et Strigoniensis Ecclesiarum Canonicus, ac reuerendissimi in Christo Patris ac Domini Ioannis, Dei et Apostolicae sedis gr. Archiepiscopi Strigon., locique eiusdem Comitatus perpetui, nec non aulae regiae ac reginalis Maiestatum supremi Cancellarii, Vicarius in spiritualibus generalis, salutem in Domino sempiternam. Pridem in sancta Synodo nuperime per praefatum Dominum nostram Archiepiscopum celebrata, honorabiles viri Magistri Laurentius, Michaël Plebanus, et Nicolaus, Canonici Sancti Martini, alias Sancti Saluatoris de Posonio, Dioecesis Strigoniensis. nomine ipsorum, nec non plebanorum, Praebendariorum, Vicariorum, Magistrorum et aliorum rectorum Ecclesiarum, Capellarum et quorumlibet intra et extra muros praedicti oppidi Posoniensis beneficiatorum proposuerunt: quod venerabilis vir Dominus Laurentius, Praepositus dicti S. Martini, alias S. Saluatoris Posoniensis, ipsos multipliciter molestat, inquietat, et perturbet, titulos beneficiorum suorum perquirendo, institutosque per praefatum Dominum Archiepiscopum et prouisos in possessionem admittere recusando; asserendo institutionem, destitutionem et dispositionem dictorum beneficiatorum ad se totaliter pertinere, dispositionemque testamentariam per nonnullos praedecessorum suorum factam, impedire nititur; bona ipsorum conando vsurpare, et in proprios vsus conuertere, contra sacrorum Canonum instituta et consuetudinem hactenus obseruatam; petentes a praefato Domino Archiepiscopo de opportuno remedio eisdem prouideri; tandem per praefatum Dominum Archiepiscopum dicta causa nobis commissa extitit; demum praedicto Domino Laurentio Praeposito personaliter et praedictis Dominis de Capitulo Posoniensi Magistro Demetrio, ipsorum concanonico cum sufficienti mandato comparentibus, praedictam querelam annotato Magistro Demetrio, nominibus quibus supra, reiterante, idem Magister Demetrius quasdam litteras felices recordationis Domini Nicolai, olim Archiepiscopi Strigoniensis, per quas Purchardo, qui se gerebat pro Praeposito memorata Ecclesiae S. Martini, alias S. Saluatoris Posoniensis, vt titulos beneficiorum ostendere debeant, ipsos Canonicos, Plebanos et beneficiatos, praelibatos, prohibet obedire: decernens tam de iure communi, quam de consuetudine institutionem, destitutionem, prouisionem, dispositionem et omnimodam*

dokumenta u kojemu on kao generalni vikar Ostrogonske crkve potvrđuje osnutak hospotala s oratorijem u čast bl. Elizabete u gradu Königsbergu.⁸¹⁸ Svojim je djelovanjem Leonardo poglavito bio vezan uz Ostrogonski kaptol, a zagrebački kanonikat s vrlo unosnim katedralnim arhidakonomat držao je kao sinekuru. Po svemu je sudeći on u Zagrebački kaptol došao 1392. kada se između kaptola i zagrebačkog biskupa Ivana vodio spor oko nekih desetina.⁸¹⁹ Tada je on bio jedan od članova kaptola koji je pred arbitrarnim sucem prisegnuo u korist svoga kaptola.⁸²⁰ 1393. se ponovno navodi kao generalni vikar u Ostrogonskoj crkvi koji je u tom svojstvu vodio sveti sinod, te je izdao dokument o uređenju upravnih pitanja povezanih uz požunske župnike i arhidakonate.⁸²¹

3.) Prokuratorori

Tendencija stvaranja administrativnih crkvenih jedinica uokvirenih u područje dijecezanske pripadnosti s visokom razinom unutarnje kohezije možda se i najbolje vidi na primjeru jedne posebne skupine biskupskih predstavnika. Radi se o prokuratorima, odnosno zastupnicima kako zagrebačkih biskupa tako i biskupa s ugarskoga crkvenog područja. Centar (Kurijska) i lokalne biskupije svoj su odnos u ovome razdoblju ostvarivale na različite načine – u središnju instituciju katoličkog svijeta svakodnevno su pristizale razne molbe, papa je presuđivao u sudskim sporovima, u Apostolsku komoru dolazio je novac od pristojbi itd. Na ovome mjestu valja posebice promotriti prokurate koji su djelovali u Apostolskoj komori – upravo vrlo osjetljiva narav njihova posla vezanog uz biskupske financije ukazuje na trendove stvaranja čvrstih unutarnjih kohezivnih mehanizama koji su krasili Crkvu ugarsko-slavonskih područja u 14. stoljeću. Stranke izravno uključene u razne poslove ili sporove u Kurijskoj nisu uvijek bile u mogućnosti osobno doći u centralnu instituciju zapadnoga kršćanstva, pa su zbog toga trebale ljude od povjerenja koji bi ih zastupali. Osobe koje su svojim sposobnostima mogle učinkovito obaviti zadatak zahtijevao je i komplicirani sustav Kurijske, prepun različitih ureda. Tu skupinu povjerljivih i sposobnih ljudi nazivamo zastupnicima (*procuratores*), čija je glavna zadaća bila ishoditi potreban dokument u ime svoga poslodavca. Općenito gledajući, postojale su dvije vrste prokuratora: stalni i privremeni. Do formiranja posebne profesionalne grupe stalnih zastupnika doveo je upravo širok spektar poslova koji im se nudio u Kurijskoj. Oni su svoje uredne imali u blizini najvažnijih kurijalnih ureda, pa je njihov svakodnevni život bio

ordinationem ad se ac praedecessores suos pertinuisse, et in praesenti ad ipsum et suos successores pertinere

⁸¹⁸ Fejér X/3, dok. 118., str. 117.-119.

⁸¹⁹ CD XVII, dok. 284., str. 387.-388.; CD XVII, dok. 285., str. 388.-389.

⁸²⁰ CD XVII, dok. 312., str. 419.-420.

⁸²¹ Fejér X/2, dok. 58., str. 130.

usko povezan s djelovanjem te institucije. Druga skupina bili su privremeni prokurator koji su u Kuriju dolazili s posebnim zadatkom da za svoje poslodavce obave točno određeni posao.⁸²²

Prokuratora u dokumentima nije teško prepoznati – uz ime pojedinca i njegovu crkvenu službu obično se navodi kako je on *procurator*, ili da zastupa *procuratorio nomine*. Osim toga, česta je i formula *per manus*, kojom se ukazuje da je zastupnik u Apostolsku komoru došao u svojstvu «produžene ruke» svoga poslodavca. O djelovanju prokuratora biskupa ugarskoga crkvenog uređenja saznajemo na temelju dokumenata proizašlih upravo iz same Apostolske komore, a koji se nalaze u fondovima *Obligaciones et solutiones*, i *Introitus et exitus* Tajnoga vatikanskog arhiva.⁸²³ Na temelju tih dokumenata moguće je postaviti sljedeća pitanja: s kojim su zadaćama kanonici/prokurator odlazili u Apostolsku komoru; koliki je bio udio kanonika Zagrebačkog kaptola u zastupanju biskupa; jesu li bili stalni ili privremeni prokurator?⁸²⁴

Prokurator kanonici iz Zagrebačkog kaptola imali su nekoliko zadataka u Apostolskoj komori. Osnovne zadaće prokuratora bile su u ime poslodavca obećati uplatu potrebnih pristojbi za preuzimanje posjeda biskupije, a zatim te pristojbe i uplatiti. Naime, kako je rečeno, jedan od najvažnijih aspekata odnosa Kurije sa crkvenim područjima bile su uplate koje su novoizabrani biskupi, nadbiskupi i opati morali uplaćivati Apostolskoj komori. Kako je već ranije rečeno, uplate su vršene s ciljem omogućavanja biskupu ulazak u realni posjed svoje biskupije. Tek nakon što je biskup obećao uplatiti svoje pristojbe on je mogao ući u posjed, a onda je bio obvezan i svoja dugovanja podmiriti. Biskup je bio obvezan, također je ranije rečeno, jednu trećinu godišnjega prihoda biskupije, koja se dijelila u jednakom omjeru između pape i kardinalskog zbora. Osim toga, biskup se morao obvezati i na uplatu «pet malih pristojbi» (*quinque minutis servitii*) dijeljenih tako što su papinski službenici dobivali četiri uplate, a jednu članovi Kardinalskog zbora. U raspodjeli prihoda od ove pristojbe mogli

⁸²² U slučaju da su prokurator svoje poslodavce zastupali u sudskim procesima, tada je njihova glavna obveza bila i pratiti tijek toga postupka čitavo vrijeme njegova trajanja. Prokurator su tek u 15. stoljeću bili okupljeni u kolegij, koji se sastojao od sto stalnih zastupnika. O glavnim obavezama i vrsti prokuratora vidi: Jane Sayers, Proctors representing British interests at the Papal Court 1198-1415, *Monumenta iuris canonici. Series C: Subsidia. Vol 4. Proceedings of the Third International Congress of Medieval Canon Law. Strasbourg 3.-6. September 1968.*, Vatikan, 1971., str. 143.-144.; o tome, ali i okupljanju prokuratora u kolegij: Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, poglavlje: Zastupnici (*procuratores*), str. 49.-51. ilustrativno Lepine, *A Brotherhood of Canons*, str. 82.: «Another group was made up of those living or staying at the Curia who regularly acted as proctors for English clients, including the king, bishops, and religious houses. Both bishops and chapters found them useful contacts well worth a canonry. Many other canons paid brief visits perhaps combining business and a pilgrimage but did not stay to become involved.»

⁸²³ Detaljnije o ovim ispravama Apostolske komore vidi u poglavlju o korištenim izvorima.

⁸²⁴ O mogućnostima istraživanja prokuratora i pitanjima koja se postavljaju u istraživanju te skupine općenito usporedi: Sayers, Proctors, str. 144.; i Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 49.

su sudjelovati samo kardinali prisutni na tajnom konzistoriju na kojemu se odlučivalo kome će nadarbina pripasti. S obzirom da je iznos pet malih pristojbi odgovarao prihodu koji je jedan kardinal dobivao od zajedničkih pristojbi, i da broj kardinala na konzistorijima nije uvijek bio jednak, niti iznos malih pristojbi nije uvijek bio isti.⁸²⁵ Osim ovih obaveza, prokurator kanonici Zagrebačkog kaptola su umjesto svojih poslodavaca obavljali vizitaciju Sv. Stolice, koju su biskupi imali obvezu izvršiti jednom u dvije godine, a od 1338. jednom u tri godine.⁸²⁶

Činjenica da su biskupi ove, vrlo važne poslove, povjeravali prokuratorima ne treba čuditi, jer praksa upošljavanja stalnih ili privremenih prokuratora bila je učestala pojava toga vremena, koju se primjenjivali ne samo crkveni velikodostojnici, već i svećenstvo općenito, redovničke zajednice, kraljevi, itd.⁸²⁷ Ako prvo pogledamo zastupanja zagrebačkih biskupa u promatranome razdoblju 14. stoljeća, vidljivo je kako je ukupno 27 prokuratora zastupalo zagrebačke biskupe, a među njima nalazimo 9 kanonika Zagrebačkog kaptola. Od 12 biskupa Zagrebačke biskupije u promatranim dokumentima Apostolske komore nalazimo desetoricu koji u određenom trenutku obavljaju neki posao oko svojih pristojbi (uplata ili obaveza uplate), ili ispunjavaju svoju obvezu vizitacije Kurije.⁸²⁸ Od njih deset, devet ih je imalo prokuratora, odnosno 75% od ukupnog broja zagrebačkih biskupa 14. stoljeća, a među onima o čijim nam poslovima promatrani dokumenti svjedoče, jedino biskup Demetrije I. nije imao zastupnika: naime, on se sam osobno obvezao, a zatim je i osobno uplatio pristojbe.⁸²⁹ Najviše prokuratora, ukupno pet, imali su biskupi Ladislav iz Kabola i Ivan Šipuški. Biskupe Jakova I. i Stjepana III. zastupala su četiri prokuratora, a Nikolu I. tri. Biskupe Augustina Kažotića i Ivana Smila predstavljala su dva prokuratora, a Jakova iz Piacenze i Eberharda Albena jedan. Niti jedan prokurator nije zastupao dvojicu (ili više) zagrebačkih biskupa.

Povjerljiva priroda posla koju su prokurator obavljali za biskupe i visok postotak biskupa koji su se pri tome služili uslugama zagrebačkih kanonika otvara pitanje u kojoj je mjeri izbor prokuratora ovisio o njegovoj osnovnoj službi unutar crkvene hijerarhije. Od 27

⁸²⁵ Detaljnije: Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 68.-70.; Marković, *Plaćanja pristojbi*, str. 273.-274.

⁸²⁶ Marković, *Plaćanja pristojbi*, str. 275.

⁸²⁷ Tako je npr. Jane Sayers proučavala prokurate koji su zastupali engleske kraljeve, engleske redovničke zajednice, i ostale «poslodavce» iz Engleske. Sayers, *Proctors*, str. 143.-164.

⁸²⁸ Ne postoje zapisi o poslovima oko pristojbi biskupa Dionizija (1349./1350.?) i biskupa Pavla iz Horvata (1379.-1386.).

⁸²⁹ Što se tiče vremena kada je bio zagrebačkim biskupom, za biskupa Demetrija postoje dokumenti o obećanjima uplate i o uplati Apostolskoj komori (o pristojbama vidi nešto dalje u glavnom tekstu), ali se ne spominje njegov prokurator. Biskup Demetrije se 19. veljače 1376. obvezao uplatiti sve svoje pristojbe, potrebne za preuzimanje biskupije Komori: ... *promisit pro suo comuni servicio CCCC florenos et quinque servicia consueta solvendo...* MCV I, dok. 358., str. 202. Nakon toga, on je 21. siječnja 1377. uplatio Apostolskoj komori 200 zlatnih florena za zajedničke pristojbe: ... *die eadem, fuerunt recepti a domino Demetrio, episcopo Zagrabiansi, pro totali suo comuni servicio CC floreni camere.* MCV I, dok. 351., str. 200.

prokuratora zagrebačkih biskupa, čak ih je 19 bilo kanonika, odnosno ukupno 70% od svih prokuratora, što ukazuje kako su kaptoli predstavljali bogat i stalan izvor biskupovih povjerljivih ljudi. Druge službe prokuratora sve zajedno iznosile su 30% od ukupnog broja prokuratora. Unutar postotka koji se odnosi na kanonike upravo oni iz Zagrebačkog kaptola, sa 9 prokuratora, čine najviši postotak, 33% od ukupnog broja prokuratora zagrebačkih biskupa. Općenito gledajući zagrebački biskupi su u 14. stoljeću koristili usluge prokuratora koji su svoju primarnu službu obavljali na području Zagrebačke biskupije, dakle pod izravnom jurisdikcijom biskupa, ali i one koji su svoje službe vršili u drugim biskupijama ili na području drugih teritorijalnih jedinica. U izvorima nalazimo dvanaest prokuratora koji su službe vršili u Zagrebačkoj biskupiji, i petnaest prokuratora koji su svojim osnovnim funkcijama bili vezani uz druga područja. Najviše prokuratora sa službom u Zagrebačkoj biskupiji imali su Ladislav iz Kabola i Stjepan III., ukupno četiri – s tim da je Stjepan imao samo prokurate sa službama u Zagrebačkoj biskupiji, a Ladislav je osim ove četvorice imao i jednog sa službom izvan Zagrebačke biskupije. S druge strane, sva četvorica prokuratora Jakova I. i sva trojica Nikole I. bili su s područja izvan Zagrebačke biskupije, dok je npr. Ivan Šipuški imao tri prokuratora sa službama izvan Zagrebačke biskupije i dva sa službama unutar Zagrebačke biskupije.

Među prokuratorima-kanonicima Zagrebačkog kaptola nalazimo dva arhidakona: bekšinskog arhidakona Grgura Jurjevog koji je 1326. i 1327. zastupao izabranog zagrebačkog biskupa Ladislava,⁸³⁰ i dubičkog arhidakona Petra koji je također zastupao biskupa Ladislava, 1338. godine.⁸³¹ Osim njih, nalazimo još sedam kanonika Zagrebačkog kaptola: magistar Jakov je 1305. zastupao biskupa Augustina Kažotića,⁸³² Ivan de Wacho 1340.⁸³³ i Ivan de Reate 1342.⁸³⁴ biskupa Ladislava, Ivan Krisp i Juraj Krisp zastupali su 1357. biskupa Stjepana,⁸³⁵ a istog biskupa Stjepana zastupali su i kanonici Pavao Matejev 1358.,⁸³⁶ te Emerik Stjepanov 1370. godine.⁸³⁷

Čazmanski je kolegijalni kaptol primjerice dao dva kanonika u prokuratorsku službu zagrebačkim biskupima – odnosno 7 % od ukupnog broja prokuratora. Od kanonika

⁸³⁰ MCV I, dok. 77., str. 87.-88.; MCV I, dok. 67., str. 83.; MCV II, dok. 449., str. 300.; MCV II, dok. 452., str. 301.

⁸³¹ MCV I, dok. 138., str. 111.

⁸³² MCV I, dok. 7., str. 59.

⁸³³ MCV I, dok. 139., str. 111.

⁸³⁴ MCV I, dok. 143., str. 112.

⁸³⁵ MCV I, dok. 251., str. 156.

⁸³⁶ MCV I, dok. 265., str. 161.-162.; MCV I, dok. 270., str. 163.-164.; MCV II, dok. 548., str. 333.; MCV II, dok. 550., str. 333.

⁸³⁷ MCV I, dok. 262., str. 160.-161.

Čazmanskog kaptola kao prokuratora zagrebačkih biskupa djelovali su kalnički arhiđakon Ivan Ivanov i kanonik lektor Blaž Ivanov koji su zastupali biskupa Ivana Šipušskog 1396. godine.⁸³⁸ Među prokuratorima sa službom u Zagrebačkoj biskupiji nalazimo i jednog notara – radi se o stanovitom Tomi, koji je 1390. zastupao biskupa Ivana Smila,⁸³⁹ a za kojeg u ovom trenutku ne možemo sa sigurnošću utvrditi je li držao i kanonikat jednog od kaptola.

Unutar skupine prokuratora zagrebačkih biskupa sa službom izvan Zagrebačke biskupije broj kanonika također je velik – osam, odnosno 30% od svih prokuratora. Najviše kanonika-prokuratora zagrebački biskupi birali su iz kaptola s područja ugarskoga crkvenog uređenja. Među njima nalazimo četiri prepozita: titeljskog prepozita Petra Verulisa (prethodno je bio krakovski kanonik) koji je zastupao biskupa Ladislava 1326. i 1336.,⁸⁴⁰ budimskog prepozita Luku, zastupnika biskupa Ivana Šipušskog 1395.,⁸⁴¹ požeškog prepozita Rogerija de Cauriisa, koji je također zastupao Ivana Šipušskog 1395.,⁸⁴² te kaločkog prepozita Nikolu (ili Mihovila) Jakovljevog, zastupnika biskupa Eberharda 1397. godine.⁸⁴³ Osim njih, nalazimo jednog kantora Vackog kaptola, Ivana Ilijinog, koji je zastupao biskupa Augustina Kažotića 1306.,⁸⁴⁴ jednog arhiđakona iz Njitranskog kaptola, Pavla de Iagerdorfa, zastupnika biskupa Nikole 1350.,⁸⁴⁵ i jednog kanonika Pečujskog kaptola, Demetrija Petrovog, koji je zastupao Ivana Šipušskog 1394. i 1395. godine.⁸⁴⁶

Dva kanonika imali su kanonikate izvan prostora ugarskoga crkvenog uređenja: Petar Verulis kanonik iz Krakovske biskupije, sufraganske crkve nadbiskupije u Gnjeznu.⁸⁴⁷ On je, međutim, ubrzo u nadarbinu dobio titeljsku prepozituru, te ga time svrstavamo u skupinu kanonika iz kaptola ugarskoga crkvenog uređenja. Osim njega, od kanonika s nadarbinom izvan Zagrebačke biskupije javlja se i jedan piacentinski kanonik, Vilim Mori, koji je zastupao biskupa Jakova iz Piacenze 1343. i 1344., ali koji je ubrzo stekao kanonikat Zagrebačkog kaptola.

Među ostalom sedmoricom prokuratora sa službama izvan Zagrebačke biskupije nalazimo: papinog kapelana Gerarda de Lalo te još jednog papinog kapelana, Guida de Sancto

⁸³⁸ MCV I, dok. 442., str. 250.

⁸³⁹ MCV I, dok. 521., str. 294.-295.

⁸⁴⁰ Zastupanje 1326.: MCV I, dok. 77., str. 87.-88.; MCV I, dok. 67., str. 83.; MCV II, dok. 449., str. 300.; MCV II, dok. 452., str. 301. Zastupanje 1336.: MCV I, dok. 135., str. 110.

⁸⁴¹ MCV II, dok. 1303., str. 723.

⁸⁴² Na ist. mj.

⁸⁴³ MCV I, dok. 446., str. 251.-252.; MCV I, dok. 537., str. 302.; MCV II, dok. 1281., str. 712.; MHEZ V, dok. 51, str. 62.-63.

⁸⁴⁴ MCV I, dok. 8., str. 60.

⁸⁴⁵ MCV I, dok. 170., str. 123.; MCV I, dok. 224., str. 145.

⁸⁴⁶ Zastupanje 1394.: MCV I, dok. 440., str. 249.; Zastupanje 1395.: MCV II, dok. 1270., str. 706.

⁸⁴⁷ MCV I, dok. 77., str. 87.-88.; MCV I, dok. 67., str. 83.; MCV II, dok. 449., str. 300.; MCV II, dok. 452., str. 301.; MCV I, dok. 135., str. 110. Za crkveno-administrativnu pripadnost Krakovske biskupije: HC I, str. 543.

Germano koji je uz to bio i *auditor sacri palatii*⁸⁴⁸ te jednog nadbiskupa – tirkog i oristanskog nadbiskupa Guida.⁸⁴⁹ Njih trojica zastupali su biskupa Jakova I. 1322. i 1324. godine.⁸⁵⁰ Nalazimo i praškog klerika Ulrika Schoffa, zastupnika biskupa Nikole 1351.,⁸⁵¹ te praškog svećenika Martina Vladislavovog, prokuratora biskupa Ivana Smila, 1386. godine.⁸⁵² Osim njih, biskupa Nikolu I. zastupao je 1351. vroclavski kancelar po imenu Begon.⁸⁵³ Veza između biskupa Nikole I. i toga prokuratora nije posve jasna, ali se može pretpostaviti da je određenu ulogu u njihovim kontaktima odigrala i činjenica što je sam biskup, kako je ranije rečeno, osim crkvene karijere, gradio i svjetovnu, obnašajući dužnosti dvorskog vicekancelara, pa kancelara.⁸⁵⁴ Konačno, biskupa Jakova I. zastupao je 1322. i stanoviti Ivan Karlov, o čijoj službi ne doznajemo ništa na temelju promatranih dokumenata.⁸⁵⁵

To što su se zagrebački biskupi koristili prokuratorima kako bi riješili financijske poslove u Apostolskoj komori zrcali trend toga razdoblja ocrtavajući praktičnu stranu odnosa Kurije i lokalnih biskupija. Sam put do Kurije, bez obzira je li ona u datom trenutku bila u Rimu (ili gdje drugdje u Italiji) ili pak u Avignonu, zasigurno je od biskupa iziskivao pripreme. Osim toga, putovanje do Kurije mogla je spriječiti ili otežati i situacija u njegovoj biskupiji, u slučaju da je morao rješavati poslove političke ili pastoralne naravi. Aktivna lokalna djelatnost zagrebačkih biskupa u 14. stoljeću – npr. organizacija školstva za vrijeme Augustina Kažotića,⁸⁵⁶ nastojanja oko unaprijeđivanja rada Zagrebačkoga kaptola koja su u vrijeme Ladislava iz Kabola rezultirala stvaranjem Statuta te kanoničke korporacije ili nastojanja zagrebačkih biskupa oko kulturnog razvoja Zagrebačke biskupije⁸⁵⁷ – mogla je

⁸⁴⁸ Sredinom 12. stoljeća javlja se specijalizirano pravno tijelo, *auditores sacri palatii*, kojemu je pripadao gore navedeni Guigo de Sancto Germano, a koje se razvilo upravo iz skupine papinih kapelana koji su se nazivali auditori i koji su obavljali službe gotovo identične onima kardinala. Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 56.

⁸⁴⁹ Oristanska nadbiskupija bila je sardinijska metropolija. Tu je crkvu papa Bonifacije VIII. ujedinio s tirkom 24. travnja 1296. godine. Guido je bio oristanski i tirk nadbiskup od 1312. do 1340. godine. HC I, str. 101.

⁸⁵⁰ Zastupanje 1322.: ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 5., f. 49v: Avignon, 1322. 24. studenog; te MCV I, dok. 37., str. 72. Zastupanje 1324.: MCV I, dok. 65., str. 82.-83.; MCV I, dok. 74., str. 86.; MCV II, dok. 444., str. 298.

⁸⁵¹ MCV I, dok. 215., str. 141.; MCV I, dok. 210., str. 139.; MCV II, dok. 528., str. 327.

⁸⁵² MCV I, dok. 379., str. 213. Vidi i: Andrija Lukinović, *Zagrebački biskupi Ivan Smilo i Ivan Šipuški, CCP*, god. 14/br 25 (1991., 1990.), str. 191.

⁸⁵³ MCV I, dok. 218., str. 142.; MCV I, dok. 236., str. 150.

⁸⁵⁴ Vidi ranije poglavlje «U službi zagrebačkih biskupa».

⁸⁵⁵ ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 5., f. 49v: Avignon, 1322. 24. studenog.

⁸⁵⁶ Među relativno brojnim radovima koji spominju razvoj školstva i kulturno-intelektualni razvoj Zagrebačke biskupije u vrijeme biskupa Augustina Kažotića vidi uži izbor: Šanjek, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, 172.-177.; 333.-33.; i blok radova posvećen Augustinu Kažotiću u *CCP*, god. 26/br. 49 (2002.): Guy Bedouelle, Dominikanci i uloga sveučilišta u Kažotićevo vrijeme, str. 3.-16.; Zdravka Jelaska, Ugled trogirskog roda Kažotića u XIII. i XIV. stoljeću, str. 17.-46.; Ante Gulin, Augustin Kažotić u povijesnim izvorima, str. 47.-58.; Ivan Šaško, Biskup Kažotić promicatelj knjige u Hrvata s posebnim naznakama iz povijesti liturgije, str. 59.-68.; Zlatko Matijević, Jesu li Kažotićeve ideje o pravednom društvu ravnopravnih građana još uvijek prepoznatljive?, str. 69.-76.

⁸⁵⁷ O utjecaju biskupa na razvoj materijalne kulture Zagrebačke biskupije u srednjem vijeku vidjeti: N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 487.-505.; Lelja Dobronić, *Zagrebački biskupi i hrvatska kultura*, u: *Zagrebačka*

onemogućiti biskupima da napuste svoju biskupiju radi odlaska u Italiju ili Avignon. S druge strane, većina zagrebačkih biskupa u 14. stoljeću posvetila je posebnu pažnju uređenju unutarnjih imovinsko-pravnih odnosa u Zagrebačkoj biskupiji. Naročito veliku brigu zagrebačkim biskupima u 14. stoljeću zadavali su neprestani sukobi oko crkvene desetine koju je biskupima odbijao plaćati dio predijalaca, te sukobi između s jedne strane biskupa i zagrebačkih kanonika, a s druge strane stanovnika Gradeca krajem 14. stoljeća oko nametâ,⁸⁵⁸ što je također moglo doprinijeti tome da su zagrebački biskupi zbog zauzetosti poslovima u vlastitoj biskupiji slali prokurateure u Kuriju. Neki su biskupi, kako je rečeno ranije bili zauzeti nastojanjem oko ostvarivanja crkvene i svjetovne karijere što je također doprinosilo tome da se koriste prokuratorima. Ipak, korištenje zastupničkih usluga nije bilo uvjetovano isključivo stanjem u biskupiji. Točnije bi bilo za pretpostaviti kako su razni sukobi u biskupiji i sređivanje unutarnjih odnosa, vjerojatno u većini slučajeva bili tek dodatni, a ne glavni motiv za korištenje prokuratora, te da glavne razloge za slanje prokuratora treba tražiti u praktičnoj strani njihovih usluga. Drugim riječima, iako je situacija u biskupiji mogla biti presudna u odluci biskupa da pošalje prokuratora u Kuriju, odnosno da izbjegne osobni odlazak, «uhodani» mehanizam slanja prokuratora djelovao je bez obzira je li biskup imao neki neodgodiv posao za napraviti u vlastitoj biskupiji, ili se s druge strane usredotočio na izgradnju visoke crkvene (ili svjetovne) karijere.

S druge strane vidljivo je da su se zagrebački biskupi prvenstveno oslanjali na kanonike, po mogućnosti iz svoje dijeceze, ili iz biskupija ugarskoga crkvenog uređenja. Kanonici Zagrebačkog kaptola nisu međutim zastupali samo zagrebačke biskupe, nego i druge biskupe toga područja, što ide u prilog ideji da djelovanje kanonika-prokuratora u Apostolskoj komori zrcali trend stvaranja unutarnje kohezije u sklopu administrativnih granica ugarskoga crkvenog. Svećenici s kanonikatom Zagrebačkog kaptola tako su primjerice zastupali đurske biskupe. Grgur Jurjev iz Koprivnice, čazmanski prepozit, u razdoblju 1336.-1337. je u više navrata zastupao izabranog đurskog biskupa Kolomana: 1336. je u njegovo ime uplatio 400 florena za zajedničke pristojbe i 100 florena za male pristojbe Apostolskoj komori;⁸⁵⁹ 1337. se navodi da biskup nije po svom prokuratoru Grguru uplatio

biskupija, str. 339.-357.; Ista, *Biskupski i kaptolski Zagreb*, str. 22.-36.; Franjo Šanjek, *Knjiška kultura srednjovjekovnog Zagreba*, u: *Zagrebački Gradec*, str. 333.-342.

⁸⁵⁸ Prvenstveno se radilo o sukobu između Gradeca i Kaptola u vrijeme biskupovanja Ivana Smila 1388.-1392. i Ivana Šipušskog 1395.-1396. godine. Do krvavih obračuna između navedenih strana došlo je zbog toga što su i jedna i druga strana nastojale sebi pridržati pravo ubiranja toga nameta. Detaljnije o sukobu: N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 341.-342.; Lukinović, *Zagrebački biskupi*, str. 195.-196.; Isti, *Biskup Ivan Smilo Bohemus*, u: *Zagrebački biskupi*, str. 150.-151.; Isti, *Biskup Ivan Šipuški*, u: *Zagrebački biskupi*, str. 157.-158.

⁸⁵⁹ MCV I, dok. 104., str. 99.

pristojbe Apostolskoj komori;⁸⁶⁰ a zatim se navodi da je prokurator 1. rujna 1337. uplatio 100 zlatnih florena za izabranog đurskog biskupa Kolomana.⁸⁶¹ Gorički arhiđakon, ostrogonski kanonik i kanonik Sv. Marije u Stolnom Biogradu Luka, zatim dubički arhiđakon i kanonik Grgur, te Henriko de Byr Dunavski su zastupali đurskog biskupa Ivana 1386. kada su Apostolskoj komori obećali uplatiti zajedničke pristojbe đurskog biskupa Ivana.⁸⁶²

Po jedan svećenik s kanonikatom Zagrebačkog kaptola zastupao je njitranskog, jegarskog, vespremskog i čanadskog biskupa. Juraj Grobinin, kanonik, familijar čanadskog biskupa Grgura je zajedno s Ivanom Barbatom također prokuratorom, 1346. zastupao toga biskupa u Apostolskoj komori i u njegovo ime uplatio dio pristojbi, kao i dio pristojbi njegovog prethodnika Stjepana, i neposrednog prethodnika Gaillharda.⁸⁶³ Matej Šimunov je 1370. i 1371. u Apostolskoj komori zastupao njitranskog biskupa Ladislava kada je uplaćivao dio njegovih pristojbi.⁸⁶⁴ Kanonik Grgur Nikolin je prvo 1386. zastupao egerskog biskupa Ivana te se obvezao Apostolskoj komori uplatiti ostatak njegovih pristojbi,⁸⁶⁵ a zatim je 1387. zastupao vespremskog biskupa Demetrija, kada se Apostolskoj komori također obvezao uplatiti biskupove pristojbe, i pristojbe njegovoga prethodnika.⁸⁶⁶

Jedan svećenik s kanonikatom Zagrebačkog kaptola zastupao je ostrogonskog (izabranog) nadbiskupa, a trojica kaločke metropolitae. Čazmanski arhiđakon Nikola je 1321. bio prokurator kaločkog nadbiskupa Ladislava, te je u njegovo ime obavio vizitaciju Sv. Stolice.⁸⁶⁷ Benedikt Ivašin, magister, kalnički arhiđakon je 1343. zastupao izabranog kaločkog nadbiskupa Ladislava, kada se u njegovo ime obvezao uplatiti nadbiskupove pristojbe.⁸⁶⁸ Andrija Fortis, kapelan i familijar kaločkog nadbiskupa Nikole, koji je držao dubički arhiđakon, zagrebački kanonikat, bački kanonikat, i ostrogonsku kustodiju je 1357. kao dubički arhiđakon u Apostolskoj komori zastupao kaločkog nadbiskupa Nikolu uplaćujući dio zajedničkih pristojbi.⁸⁶⁹ Petar Kerol (Knool), *archidiaconus de Pada* i

⁸⁶⁰ MCV I, dok. 50., str. 76.-77.; MCV I, dok. 133., str. 109.; MCV II, dok. 464., str. 304.-305.; MCV II, dok. 467., str. 305.-306.; MCV II, dok. 470., str. 306.-307.

⁸⁶¹ ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 15., f. 67r. 1337. 1. rujna.

⁸⁶² MCV I, dok. 380., str. 214.

⁸⁶³ ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 21., f. 46v. 1346. 4. srpnja; MCV II, dok. 512., str. 322.

⁸⁶⁴ MCV I, dok. 338., str. 194.

⁸⁶⁵ MCV I, dok. 364., str. 204.-205.

⁸⁶⁶ MCV I, dok. 383., str. 285.

⁸⁶⁷ ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 6., f. 58v. 1326. 1. prosinca.

⁸⁶⁸ ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol., 14., f. 77r. 1343. 1. listopada ; ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 16., f. 84r. 1343. 1. listopada.

⁸⁶⁹ MCV II, dok. 546., str. 332.; MCV I, dok. 252., str. 156.-157.

zagrebački kanonik 1387. zastupao je izabranog ostrogonskog nadbiskupa kada se Apostolskoj komori obvezao uplatiti njegove pristojbe.⁸⁷⁰

U izvorima nalazimo i one svećenike-prokurate biskupâ ugarskoga crkvenog uređenja koji su u vrijeme zastupanja držali nadarbine u drugim biskupijama, ali su tijekom svoje karijere u određenom trenutku imali i zagrebački kanonikat. Tako je Ivan Dominikov de Surdis iz Piacenze tijekom svoje karijere imao razne nadarbine, a među njima i kanonikat Zagrebačkog katedralnog kaptola. Ipak, on je 1351. kao kaločki prepozit u Apostolskoj komori zastupao kaločkog nadbiskupa Dionizija te se u njegovo ime obvezao uplatiti dug Dionizijevog prethodnika Stjepana od 260 zlatnih florena za zajedničke pristojbe, i 40 zlatnih florena za četiri zajedničke pristojbe.⁸⁷¹ 1352. je u svojstvu kaločkog prepozita zastupao ostrogonskog nadbiskupa Nikolu, u čije se ime obvezao uplatiti 36 zlatnih florena za zajedničke pristojbe i deset zlatnih florena za četiri male pristojbe. Ivan de Surdis je kao kaločki prepozit zastupao kaločkog nadbiskupa Dionizija u Apostolskoj komori i 1355. kada je uplatio 225 zlatnih florena za zajedničke pristojbe nadbiskupa i 75 zlatnih florena za četiri male pristojbe.⁸⁷²

Sličan je slučaj i Petra de Montilio koji je ostvarujući crkvenu karijeru u određenom trenutku držao kanonikat Zagrebačkog kaptola, a prilikom zastupanja službe u Pečujskoj biskupiji. On se 1359. javlja kao prepozit crkve Sv. Petra u Požegi i pečujski kanonik, koji je zajedno s vukovskim arhiđakonom Ivanom zastupao pečujskog biskupa Nikolu, obavivši umjesto njega vizitaciju Sv. Stolice.⁸⁷³

Na temelju promatranih dokumenata nije jednostavno odgovoriti na pitanje o vrsti prokuratura koje su obavljali zagrebački kanonici, međutim, po svemu sudeći oni su u pravilu bili privremeni prokurator koji su u Apostolsku komoru dolazili obaviti točno određene zadatke, i kojima je zastupanje biskupa bio usputni posao. Naime, da bi netko bio stalni prokurator, on je morao razviti notarsku aktivnost u blizini Kurije, te je svojim svakodnevnim poslovima trebao biti neprekidno vezan za djelovanje te institucije.⁸⁷⁴ Za prokurate zagrebačkih biskupa ne nalazimo definitivnu potvrdu da su imali razvijenu notarsku aktivnost u blizini Kurije; među njima tek za jednoga nalazimo nedvojbenu potvrdu da je obnašao notarsku aktivnost – radi se o Tomi, prokuratoru biskupa Ivana Smila, koji, međutim, nije

⁸⁷⁰ MCV I, dok. 384., str. 216.-217.

⁸⁷¹ ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 26., ff. 182v-183r. 1351. 23. prosinca; ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 28., ff. 57v-58r. 1351. 23. prosinca.

⁸⁷² ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 30., f. 90r. 1355. 29. travnja.

⁸⁷³ ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 31., f. 33r. 1359. 17. prosinca.

⁸⁷⁴ U tom smislu indikativan je slučaj prokuratora Andrije Sapitija, firentinskog notara, na temelju čijeg je registra Barbara Bombi istražila djelatnost jednog stalnog prokuratora pri avignonskoj kuriji, u razdoblju 1308.-1338. godine. Barbara Bombi, *Il Registro di Andrea Sapiti, procuratore alla Curia Avignoneese*, Rim, 2007.

imao ured u Rimu ili blizini Kurije, nego je bio notar samoga biskupa. Drugi kriterij za određivanje stalnih prokuratora jest i učestalost u pojavljivanju u dokumentima u kojima je zabilježen neki prokuratorski posao, odnosno da se prokurator javlja konstantno u dokumentima koji su zabilježili prokuratorsku aktivnost.⁸⁷⁵ Kako je već rečeno, niti jedan prokurator nije zastupao više zagrebačkih biskupa, a čak i za one koji su zastupali više različitih biskupa ne može se sa sigurnošću utvrditi da su bili stalni prokuratori. Čak niti kanonici-prokuratori koji su svakodnevno boravili u blizini Kurije nisu bili stalni zastupnici.

U tom smislu vrlo je indikativan primjer magistra Petra Verulisa, koji nije bio zagrebački kanonik, ali kraći ekskurz o njegovom prokuratorskom djelovanju vrlo je indikativan. Ovaj krakovski kanonik i prepozit Titeljske crkve zastupao je tri crkvena velikodostojnika s područja ugarskog crkvenog uređenja: zagrebačkog biskupa Ladislava 1326. i 1336.,⁸⁷⁶ kaločkog nadbiskupa Ladislava 1336. i vackog biskupa Rudolfa 1336. godine.⁸⁷⁷ Za zagrebačkog biskupa Ladislava on je u prvom navratu, zajedno s bekšinskim arhiđakonom Grgurom Jurjevim, uplatio dio biskupovih pristojbi. Međutim, 1336., on je svu trojicu navedenih velikodostojnika zastupao kao prokurator prilikom vizitacije Sv. Stolice (zagrebačkog biskupa Ladislava 30. ožujka, a ostalu dvojicu 11. studenog). Unatoč tome što je Petar Verulis zastupao tri različita premeta ne znači nužno da je bio stalni prokurator, pogotovo jer se zastupanje nadbiskupa Ladislava i biskupa Rudolfa dogodilo na isti dan, što bi značilo da je dva zadatka obavio u sklopu jednog odlaska u Kuriju. U tom smislu moguće je da je Petar Verulis u svojstvu privremenog prokuratora bio poslan na nekoliko zadataka, te da unatoč ponavljanju njegovog imena u dokumentima koji svjedoče o prokuratorskim poslovima, nije bio stalni prokurator.

Osim njega indikativan je slučaj Grgura Jurjevog iz Koprivnice, koji je u nekoliko navrata, kako smo vidjeli, zastupao đurskog biskupa Kolomana, no čini se također da je bio privremeni prokurator biskupa, a ne stalni zastupnik. Grgura, kako smo već nebrojeno puta vidjeli u ovoj studiji, nalazimo često u Kuriji u razdoblju 1336.-1344., te je čak bio ambasador ugarsko-hrvatskog kralja pri Sv. Stolici (1344.). To nam ukazuje kako je zapravo uistinu boravio u Kuriji i zastupao interese raznih političkih (samim time i crkvenih) lica Kraljevstva, no ne stječe se dojam da je prilikom zastupanja đurskog biskupa imao kakav notarski ured,

⁸⁷⁵ Sayers, Proctors, str. 147.

⁸⁷⁶ Zastupanje 1326.: MCV I, dok. 77., str. 87.-88.; MCV I, dok. 67., str. 83.; MCV II, dok. 449., str. 300.; MCV II, dok. 452., str. 301. Zastupanje 1336.: MCV I, dok. 135., str. 110.

⁸⁷⁷ Franjevac Ladislav se kao kaločki nadbiskup javlja 15. kolovoza 1317. godine. Na tu je dužnost došao nakon smrti prethodnog kaločkog nadbiskupa Vincenta, a na nadbiskupskoj stolici je ostao do svoje smrti, prije 24. ožujka 1343. godine. HC I, str. 197. Dominikanac Rudolf obnašao je dužnost vackog biskupa od 19. lipnja 1329., nakon smrti prethodnika Lovre. Na toj časti ostao je do svoje smrti, prije 8. srpnja 1342. godine. HC I, str. 512. O zastupanju vidi: ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 17., f. 112r: Avignon, 1336. 11. studenog.

pogotovo kad imamo na umu njegovo kretanje tih godina. Tako je 1338. bio kraljev poslanik, izaslan papi Benediktu XII.⁸⁷⁸ Grgur je zatim boravio na kraljevom dvoru zastupajući zajedno s kalničkim arhiđakonom Benediktom 1339. svoj Zagrebački kaptol pred upraviteljem kraljevog tavernikata Tomom u Višegradu, u sporu s Gradecom oko poreza.⁸⁷⁹ Grgur je zatim u svojstvu čazmanskog prepozita i kraljevog kapelana osobno došao pred kralja u Višegrad i predstavio mu na prijepis ispravu kraljevog tavernika kojim je utanačen sporazum između Zagrebačkog kaptola i Gradeca oko daća.⁸⁸⁰

I slučaj zagrebačkog kanonika Ivana de Wacho indikativan je po pitanju karaktera zastupanja. Ivan je držao nadarbinu zagrebačkog kanonikata kao sinekuru, a uistinu je boravio u blizini kardinala Mateja Ursinija, obnašajući dužnost njegova kapelana. Unatoč tome što je Ivan de Wacho vjerojatno stalno bio u prilici dolaziti u kurijalne urede, pa tako i u Apostolsku komoru, on se kao zastupnik zagrebačkih biskupa javlja samo jednom – 1340. kada je umjesto biskupa Ladislava iz Kabola obavio vizitaciju Sv. Stolice.⁸⁸¹ S obzirom na to valja zaključiti kako su svećenici sa zagrebačkim kanonikatom, bez obzira jesu li svojim svakodnevnim zadaćama bili vezani uz Kuriju ili uz svoju vlastitu biskupiju/kaptol, u pravilu bili privremeni prokurator, koji su za biskupe obavljali točno određene zadatke.

Podjela prokuratora s obzirom područje na kojemu su vršili službe otkriva još jednu dimenziju odnosa centra i lokalnih biskupija. Naime, čak je 74% od svih prokuratora zagrebačkih biskupa držalo neku nadarbinu/službu na području ugarskoga crkvenog uređenja, bez obzira jesu li nadarbenici fizički boravili na tom području ili su pojedinu nadarbinu uživali kao sinekuru. S druge strane, među, primjerice, prokuratorima zagrebačkih biskupa nalazimo tek četvoricu koji su svojim svakodnevnim aktivnostima nedvojbeno bili vezani uz Kuriju, ili njezinu blizinu (s tim da je jedan od njih držao i zagrebački kanonikat te je ubrojen i u prvu skupinu). Na temelju toga, vidi se da su zagrebački biskupi u daleko većoj mjeri kao prokurore upošljavali one osobe koje su svojom službom/nadarbinom bile u vezi s ugarskim crkvenim uređenjem. Favoriziranje prokuratora sa službama u biskupijama ugarskoga crkvenog uređenja, i uglavnom izbjegavanje onih koji su boravili u Kuriji, i koji su zasigurno mnogo više znali o njezinom djelovanju, ukazuje i na navedeni proces stvaranja unutarnje kohezije na području ugarskoga crkvenog uređenja. Taj se proces odvijao s obzirom na crkvene administrativne granice, odnosno sukladno pripadnosti istom upravnom području. No, ipak, s idejom o separatizmima unutar Crkve ne treba pretjerivati – zagrebački biskupi

⁸⁷⁸ CD X, dok. 283., str. 382.-383.

⁸⁷⁹ CD X, dok. 323., str. 459.-460.

⁸⁸⁰ CD X, dok. 391., str. 557.-558.

⁸⁸¹ MCV I, dok. 139., str. 111.

svoje prokuretoare nisu birali isključivo prema administrativnoj jedinici kojoj su pripadali, nego prije svega prema povjerenju i uvjerenju da će pojedinac posao uspješno obaviti, te je razumljivo da su takve ljude nalazili upravo na području Zagrebačke biskupije ili biskupija s područja ugarskoga crkvenog uređenja. Najveće su povjerenje biskupi imali upravo u članove kaptola s toga crkvenog područja što ukazuje da su kanonici iz kaptola ugarskoga crkvenog uređenja osim na lokalnoj razini, igrali značajnu ulogu i u odnosima zagrebačkih biskupa s Kurijom. Među prokuratorima nalazimo naravno zagrebačke kanonike čije djelovanje pokazuje da su se i oni istaknuli kao jedna u nizu poveznica u kompleksnim odnosima između središta katoličkog svijeta s jedne, i Zagrebačke biskupije s druge strane, utjelovljujući interes Kurije da u svoju blagajnu pohrani novac od različitih pristojbi, ali i zagrebačkih biskupa koji su sve svoje poslove vezane uz te pristojbe nastojali što uspješnije izvršiti.

U službi svjetovnih institucija

Kanonici Zagrebačkog kaptola, kao i kandidati za mjesto u njemu, nerijetko su ostvarujući karijeru bili u službama pojedinih svjetovnih institucija ili velikaša. Ovi su svećenici prvenstveno bili u službi instancija s političkom moći kako na razini čitavoga Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva tako i na lokalnoj razini, pa ih u izvorima 14. stoljeća nalazimo u službi lokalnoga slavonskog plemstva, te posebice u službi ugarsko-hrvatskog kralja, odnosno kraljevske kurije. Iako su srednjovjekovni crkveni koncili neprestano nastojali spriječiti upletenost klerika u svjetovne poslove i uputiti ih isključivo na dušobrižništvo, društvena je stvarnost ovoga razdoblja bila mnogo kompleksnija. Svjetovni su vladari, kao i velikaši vođeni pragmatičnim razlozima u svoju službu zapošljavali pismene i visoko obrazovane klerike kao suce, tajnike, notare itd.⁸⁸² Rezultat toga bio je vrlo izraženo interferiranje dvaju redova, klerikalnog i svjetovnog, koji se izravno suprotstavljao idealnoj viziji crkvenih srednjovjekovnih autoriteta.⁸⁸³

Znanja i vještine kaptolskih članova kvalificirale su ih za obavljanje različitih poslova poglavito vezanih uz zastupanja svojih poslodavaca pred drugim visokim svjetovnim ili crkvenim instancijama. Koristiti se uslugama zastupanja pred drugim visokim instancijama ili pak prilikom važnih i svečanih događaja bilo je privlačno upravo lokalnom slavonskom visokom plemstvu, o čemu zorno svjedoči djelovanje čazmanskog arhidakona Petra i kantora Zagrebačkog kaptola također Petra početkom 14. stoljeća čijim su se vještinama poslužili

⁸⁸² Ralph V. Turner, *Judges, Administrators and the Common Law in Angevin England*, Cambridge, 1994., str. 159.

⁸⁸³ Ideju iznosi Turner, Na ist. mj.

pripadnici velikaške obitelji Babonić. Čazmanski arhiđakon Petar je 1309. u Budimu prisustvovao važnom političkom događaju umjesto članova roda Babonić, Stjepana, Ivana i Radoslava. Petar je naime bio nazočan krunjenju kralja Karla Roberta koji se obvezao da će braniti prava svoga kraljevstva. Čitav se čin odvio u crkvi Sv. Marije u Budimu pred kardinalom Gentilom de Montefiore i predstavnicima političke i crkvene elite kraljevstva.⁸⁸⁴ Boravak čazmanskog arhiđakona Petra ovakvome važnom političkom događaju svjedoči o visokom stupnju povjerenja u kaptolskog člana s jedne, i čitavu katedralnu korporaciju s druge strane. Dakako, Zagrebački je katedralni kaptol bio institucija koja je okupljala sposobne ljude i koji su samim time bili prirodan odabir velikaških rodova u raznim poslovima javne ili privatne naravi. Tome u prilog ide i to što su se sami Babonići osim uslugama čazmanskoga arhiđakona Petra koji ih je predstavljao i umjesto njih prisustvovao na javnom i svečanom događaju u Budimu, poslužili uslugama kanonika Zagrebačkog kaptola i u poslovima koji su se ticali unutarnjih poslova samoga roda. Naime, kantor Zagrebačkog kaptola Petar se javlja u poslovima oko podjele prihoda Babonića 1313. i 1314. kada se javlja uz kneza Ivana Babonića.⁸⁸⁵ Kantor Petar je izvrstan primjer vještog kaptolskog člana koji je uživao povjerenje visokih svjetovnih instancija, čemu ide u prilog i činjenica da njegove vještine i znanje nisu prepoznali samo Babonići, nego također i župan (neimenovane županije) Ivan sin Tiboldov, kojega je ovaj kaptolski član 1313. zastupao ni manje ni više nego pred samim kraljem Karlom Robertom. Petar je kralju u ime svoga poslodavca predstavio ispravu Čazmanskog kaptola u kojoj je zabilježen sporazum između župana Ivana i pok. Zerije sina Kuzme, nakon čega je kralj tu ispravu i potvrdio.⁸⁸⁶

Izbor kanonika katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije za plemićke predstavnike u obavljanju važnih poslova rezultat je dakako rasta ugleda i važnosti kaptola kao vjerodostojnog mjesta. Upravo zato što je Zagrebački kaptol, kao i ostali kaptoli ugarskoga crkvenog uređenja, bio neizostavan dio pravnog sustava Kraljevstva, on je prirodno bio referentna institucija za sve tipove posla koji su zadirali u domenu javnih kao i privatno-pravnih poslova. Budući da je sam kaptol redovito davao vjerodostojne ljude koji su bili uključeni u rješavanje posjedovnih odnosa na području srednjovjekovne Slavonije, njegov se personal jednim dijelom sastojao od ljudi koji su bili upoznati sa situacijom na terenu što je bio snažan motiv visokom plemstvu za upošljavanje kaptolskog svećenstva. Visoko je slavonsko plemstvo očito imalo koristi od usluga kanonika katedralnog kaptola Zagrebačke

⁸⁸⁴ CD suppl. II, dok. 274., str. 372.-373. ... *et Petro archidiacono de Chasma in ecclesia Zagrabienzi pro Stephano, Iuano et Radoslao filiis Bobonich magnis comitibus Sclauonie, ante altare predictum astantibus...*

⁸⁸⁵ Sudjelovanje 1313.: CD VIII, dok. 276., str. 335.-337.; 1314.: CD VIII, dok. 301., str. 359.-361.

⁸⁸⁶ CD VIII, dok. 282., str. 342.

biskupije, kako na lokalnoj razini tako i na široj političkoj razini, a iako je nemoguće u potpunosti rekonstruirati korist koju su imali članovi ove crkvene institucije zbog davanja zastupničkih usluga, nedvojbeno je to da je katedralni kaptol bio stjecište osoba čijim su se zastupničkim uslugama služile i svjetovne instancije, što je u svakom slučaju doprinosilo ugledu same kaptolske institucije, kao i karijerama njezinog personala. Primjeri čazmanskog arhiđakona Petra i kantora Petra dobro ilustriraju društvene obrasce ne samo početka 14., nego i čitavog promatranog stoljeća, no valja ponovno imati na umu dvije skupine kaptolskog svećenstva u službama svjetovnih institucija ili velikaša. Jednu skupinu ponovno čine rezidencijalni kanonici koji su uistinu znali situaciju na terenu i na taj način dolazili u prvi plan kao poznavatelji lokalnih prilika. Drugu skupinu čine oni svećenici koji su tek nominalno bili povezani s kaptolom, oni su katedralnu prebendu uživali sinekuralno, jer je za te ambiciozne klerike ipak jedna druga, svjetovna institucija, otvarala mnogo širu perspektivu na putu do ostvarenja uspješne karijere – to je bila kurija ugarsko-hrvatskog kralja.

U kraljevskoj službi tijekom 14. stoljeća nalazimo kanonike Zagrebačkog kaptola, kao i kandidate za mjesto u njemu. Ovo je svećenstvo predstavljalo skupinu kraljevih klerika, odnosno duhovnih lica koja su svojim poslom bila vezana uz kraljev dvor, vršeći raznolike službe za prvu osobu Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. U 14. stoljeću nalazimo 16 svećenika kanonika ili kandidata za mjesto u Zagrebačkom kaptolu koji su izravno bili vezani uz kraljevu kuriju, odnosno koji su bili kraljevi klerici, kraljevi ili kraljičini kapelani, članovi kraljeve kancelarije ili pak «ambasadori kraljevstva», a još se za četvoricu može pretpostaviti (iako nemamo potvrdu) da su tome krugu pripadali budući da su se kralj ili kraljica za njih založili kod samoga pape. Širenje kako crkvene tako i svjetovne organizacije tijekom 12. i 13. stoljeća u Europi je dovelo do jačeg upliva klerika u svjetovne poslove. Kraljevi su trebali personal koji će raditi u kraljevskoj kuriji, a koji je zapravo jedino mogao biti regrutiran iz redova svećenstva.⁸⁸⁷ Vladanje Karla Roberta u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu obilježeno je njegovim nastojanjem oko ponovnog ostvarivanja kontrole nad lokalnim oligarsima, a nakon uspjeha u toj borbi država se uzdiže politički i gospodarski. U tome procesu glavnu je ulogu igrao proces koji se istovremeno odvijao pri samome vrhu države – centralizacija Kraljevstva, a «Karlo je, kao i njegov nasljednik, često tvrdio da vlada – s „potpunom vlašću“ (*plenitudo potestatis*)».⁸⁸⁸ Moć kraljeva u Ugarsko-hrvatskome kraljevstvu nije nikada bila veća nego za Anžuvina, koji u svoje ruke preuzimaju utvrde, gradove i dobar dio posjeda.⁸⁸⁹ Kraljevstvo

⁸⁸⁷ Turner, *Judges, Administrators and the Common Law*, str. 159.

⁸⁸⁸ O svemu više: Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 97.-99. (citirano sa str. 97.)

⁸⁸⁹ Engel, *The Age of the Angevines*, str. 45.

prvo Karla Roberta, a zatim i Ludovika I. postaje čimbenik s kojim se računalo na vanjskopolitičkoj sceni, a «sama činjenica da se u četrdeset godina Ludovikove vladavine ugarska vojska borila u stranim pohodima trideset puta, od čega je kralj osobno zapovijedao šesnaest puta, pokazuje da je njegova vlast kod kuće bila stabilna te da društvenom poretku nisu prijetile nikakve velike promjene.»⁸⁹⁰ Sigismundovo je vrijeme u početku opet donijelo jačanje oligarhije, no on je ubrzo osmansku prijetnju iskoristio kao argument za jačanje kraljevske vlasti pokušavajući stvoriti protutežu velikašima uzdižući novu dvorsku elitu vitezova kraljeve kurije (*aula regia*) i stranaca, kupujući vjernost davanjem velikih imanja.⁸⁹¹

U razdoblju vladavine Karla Roberta, Ludovika I. i Sigismunda razvidno je njihovo nastojanje da kraljevu kuriju postave u prvi plan svim onim ambicioznim velikašima i prelatima, koji su nastojali ostvariti uspješnu karijeru. Vladavina dvojice Anžuvinača bilo je razdoblje u kojemu kraljev dvor ustvari postaje mjesto napredovanja za dva noseća stupa političkog, društvenog i intelektualnog života Kraljevstva, za plemstvo i svećenstvo. Služenje kruni omogućavalo je daljnji put prema gore svakome plemiću, ali je zbog sve čvršćeg položaja kraljevskog dvora i katedralnom svećenstvu ova institucija dolazila u obzir prilikom nastojanja oko planiranja i izgradnje karijere. Unatoč tome što društvo Kraljevstva tijekom 14. stoljeća pokazuje obilježja sekularizacije, i što je dio kraljevih službenika pripadao miljeu obrazovanih svjetovnjaka, ipak je većina službenika na kraljevom dvoru pripadala klerikalnom društvu.⁸⁹² Veza je između visokih svjetovnih institucija i pripadnika Crkve naročito bila izražena u srednjem vijeku upravo zato što su vladari, ali i velikaši uvidjeli prednosti korištenja pismenog svećenstva u državnoj upravi. Sukladno tome i kancelarije su pojedinih vladara okupljale kako visoko, tako i niže svećenstvo, koje je za kraljeve obavljalo sve potrebne pisarske poslove. Budući da su svećenici, posebice kanonici, bili nositelji srednjovjekovne pismenosti ne čudi što su ih kraljevi, kao i velikaši upošljavali u svojoj kancelariji kao notare, tajnike ili diplomate. Naravno, kraljevski su klerici radeći u kancelarijama europskih vladara bili u neposrednoj blizini samih kraljeva primjenjujući svoje «diplomatske, administrativne, eshatološke, geografske i druge povijesne spoznaje» stavljajući ih u pisanu formu.⁸⁹³ Tijekom 14. stoljeća neprestano raste važnost i uloga

⁸⁹⁰ Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 102.-103.

⁸⁹¹ Isto, str. 111.

⁸⁹² O procesima na kraljevskome dvoru više Kontler, *Povijest Mađarske*, 97.-107. Usp. naročito navod: «Usprikoj crkvenoj prevlasti, u ugarskoj kulturi četrnaestoga stoljeća upadljiva su obilježja sekularizacije. Iako su većina službenika kraljevskoga dvora bili klerici koji su diplomirali na nekom od talijanskih sveučilišta, dio službenika kraljevske kancelarije bili su obrazovani svjetovnjaci ... pravni stručnjaci koji su se obrazovali u Ugarskoj.»

⁸⁹³ Upravo na ovo upozorava Bernd Schneidmüller, koji je do gornjeg zaključka došao istražujući popis francuskih kraljeva koji se javljaju u kraljevskim registrima iz vremena Filipa II. Vidi: Isti, *Constructing the Past*

centralnog ureda kraljeve kurije, kraljeve kancelarije prvenstveno zbog produkcije kraljevih isprava, čime kancelarija pripada samom srcu kraljeve administracije, ali i zbog sudskih ovlasti, jer je nakon 1377. bio djelatna poseban stalni sud koji je bio pod upravom kancelara, djelujući u ime kralja.⁸⁹⁴ Izbor kvalitetnog personala za rad u kraljevoj kancelariji kao i pri kraljevim sudovima bio je od neizmjernog značaja budući da su ovi uredi nerijetko djelovali u ime kralja, dakle kao zastupnici kraljeve volje.⁸⁹⁵ Zbog toga je bilo od presudne važnosti poslove povjeriti ljudima koji su volju prvog čovjeka kraljevstva mogli vjerodostojno zastupati. Zato ne čudi što su u kraljevoj kancelariji te dužnosti obavljali prelati Kraljevstva, među kojima nalazimo zagrebačkog biskupa (i bivšeg kanonika) Nikolu koji je, kako smo već vidjeli, bio kraljev vicekancelar 1351.-1356., zatim 1356.-1366. kancelar,⁸⁹⁶ te ga sam kralj 1352. naziva svojim dragim savjetnikom (*consiliarius suus dilectus*).⁸⁹⁷ Potonji pridjevak ne treba čuditi budući da su upravo upravitelji kancelarije bili osobe bliske kralju, njegove osobe od povjerenja, čije je mišljenje kralj bio spreman poslušati.⁸⁹⁸

Služba u kraljevskoj kancelariji je također otvarala mogućnosti za postizanje uspješne karijere. Vilim (Guillelmo) Petrov de Czaberii se 1358. javlja kao kraljev tajnik, a u razdoblju 1357.-1360. prvo je imao rezervaciju čazmanske prepoziture, a zatim je imao posjed egerske prepoziture; Gal Valentinov je bio kraljev notar 1359., a u razdoblju 1357.-1378. držao je, ili je bio kandidat ukupno deset nadarbina na području ugarskoga crkvenog uređenja.

Na dvoru kralja Sigismunda kao vrhovni kancelar kraljevske i kraljičine aule 1390.-1391. javlja se Leonardo Kardinalski (Cardinali) de Pensauero, koji je u razdoblju 1390.-oko 1402. imao tri kaptolske časti među kojima i zagrebački kanonikat, vršio je službe *comesa perpetuusa* i generalnog vikara Ostrogonke nadbiskupije, te je naposljetku bio i senjski biskup. Upravo ovaj primjer Leonarda Kardinalskog koji je bio vrhovni kancelar kraljevske i kraljičine aule svjedoči o tome kakvu su ulogu imali svećenici, naročito oni ambiciozni, i na dvoru kralja Sigismunda. Kraljevska je aula okupljala upravo dvorsku aristokraciju, najuže suradnike kralja. To su bili pripadnici kraljeve pratnje, koja postaje naročito dobro

by Means of the Present: Historiographical Foundations of Medieval Institutions, Dynasties, Peoples and Communities, str. 173. (usp. i čitav članak, str. 167.-192.), u: Gerd Althoff, Johannes Fried, Patrick J. Geary (ur.) *Medieval concepts of the past: ritual, memory, historiography*, Cambridge, 2002.

⁸⁹⁴ Engel, *The Age of the Angevines*, str. 48.

⁸⁹⁵ Ideju, proučavajući englesku i francusku kraljevsku administraciju, iznosi Hay, *Europe*, str. 89.

⁸⁹⁶ Engel, MVA, III. dio: Kancellárok [kancelari]: pojam Apáti («Keszei») Miklós; Dobronić, Biskup Nikola, u: *Zagrebački biskupi*, str. 124.-125.

⁸⁹⁷ CD XII, dok. 72., str. 106.-108.

⁸⁹⁸ Usp. Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 97.; i u zapadnoj je Europi dakako kralj imao skupinu najbližih suradnika, o čemu ilustrativno Hay, *Europe*, str. 90.: «Every king had, of course, a small group of intimates whose advice he naturally sought when faced with decisions. These men were his counsellors, chosen by him because they were his ministers and servants, because he respected their judgment or enjoyed their company».

organizirana upravo za Anževinaca, a stalno ime, *aula regia*, ovo tijelo dobiva za razdoblja Karla Roberta. Aula je imala hijerarhijsku organizaciju, uključivala je i vitezove i paževe, a njeni su pripadnici bili oni ljudi koji su u svakom trenutku bili spremni izvršiti kraljevo naređenje. Kraljica je također imala svoju aulu organiziranu na identičan način. I ova je institucija također za Anževinaca dobila veliki značaj, upravo zbog snažnog utjecaja kraljice majke Elizabete, na svoga sina Ludovika.⁸⁹⁹

Ako promotrimo svećenike s kanonikatom Zagrebačkog kaptola na kraljevom dvoru vidljivo je da se ističe njihovo djelovanje u kraljevskoj kapeli, jer je jedna od glavnih funkcija koju je svećenstvo okupljeno na kraljevom dvoru vršilo bila liturgijska služba. Zapošljavanje svećenika s kanonikatom Zagrebačkog kaptola u kraljevskoj kapeli, kao i u čitavoj kraljevskoj administraciji, sa sobom je povlačilo i određene posljedice, što se prije svega odnosi na razvoj pluralizma i sinekuralnog uživanja prebende, budući da su ovi klerici fizički bili odsutni iz kaptola ili kaptolâ od kojih su uživali prihode.⁹⁰⁰ Međutim, upravo su svećenici s kanonikatom katedralnih kaptola najbolje mogli brinuti za vjerske potrebe kralja i njegovoga dvora. Biografije kanonika koji su djelovali u kraljevskoj kuriji kao kapelani pokazuju kako je obavljanje liturgijskoga slavlja na dvoru prvoga čovjeka Kraljevstva uz sebe redovito vezalo i napredak u crkvenoj karijeri. Drugim riječima, biti kapelan u kraljevskoj kuriji 14. stoljeća u pravilu je donosilo prednost u natjecanju za crkvene nadarbine, a sama je vjerska služba na kraljevom dvoru svećenstvu predstavljala jedan važan korak na putu do ostvarenja bogate i unosne karijere. Na dvoru Karla Roberta nalazimo Demetrija koji je 1326.-1328. bio kraljev kapelan; 1326. je bio i generalni vikar biskupa Ladislava iz Kabola, dok je u Zagrebačkom kaptolu nakon stekao vaškanski arhidakonat.⁹⁰¹ U službi kralja Karla nalazimo braću Petra i Grgura sinove Jurja iz Koprivnice. Prvi je bio kraljev klerik tridesetih godina 14. stoljeća, a od nadarbina je tijekom karijere u razdoblju 1331.-1345. postupno ostvarivao posjed nad zagrebačkim kanonikatom, kanonikatom u Transilvanskom kaptolu i kanonikatom Bl. Dj. Marije u Stolnom Biogradu; dok je njegov brat Grgur bio ambasador kralja 1338. i kraljev kapelan 1339.,⁹⁰² od crkvenih položaja u razdoblju 1332.-† prije 31. svibnja 1350. stjecao je posjed nad crkvenim nadarbinama prepoziture crkve Sv. Lovre u Hayu, prepoziture Čazmanskog kaptola, ostrogonskog kanonikata, a napredovao je i do časti čanadskog biskupa.

Dvor kralja Ludovika je također okupljao ambiciozne klerike koji su koristili poziciju u kraljevoj kapeli da bi napredovali u svojoj karijeri. Ladislav sin Nikole palatina u razdoblju

⁸⁹⁹ Za funkcioniranje kraljeve i kraljičine aule usp. Engel, *The Age of the Angevines*, str. 46.-47.

⁹⁰⁰ Usp. i Turner, *Judges, Administrators and the Common Law*, str. 159.-160.

⁹⁰¹ CD IX, dok. 257., str. 313.-314.; CD IX, dok. 352., str. 427.

⁹⁰² Za 1338.: CD X, dok. 283., str. 382.-383.; 1339.: CD X, dok. 391., str. 557.-558.

1351.-1356. bio je član kraljeve kancelarije, ali i upravitelj (*comes capelle*) kraljeve kapele,⁹⁰³ te je za života ostvario zavidnu karijeru. On je u razdoblju 1345.-prije 27. listopada 1372. postupno stjecao posjed zagrebačkog kanonikata, čazmanske prepoziture, pečujskog kanonikata, a bio je i kapelan kardinala s titularnom crkvom Porta i Sv. Rufine Ivana, te je došao do mjesta vesprenskog biskupa. Ovaj primjer Ladislava Nikolinog također svjedoči o vrlo važnoj ulozi klerikalnog društva na kraljevom dvoru. *Comes capelle*, ili župan kraljevske kapele, bio je naime poglavar dvorskoga svećenstva, dakle središnja figura među brojnim klericima na kraljevskome dvoru. On je kasnije nazvan i «tajni kancelar», a 1371. dobio je ovlasti da koristi novi kraljevski pečat, to jest prestao je monopol dvorske kancelarije na izdavanje kraljevskih povelja.⁹⁰⁴

I kraljica Ugarsko-hrvatskog kraljevstva imala je svoje kapelane, koji su se brinuli oko njezinih vjerskih pobuda. Jednako kao i u slučaju kraljevih kapelana, i kraljičini su klerici profitirali od službe u njezinoj kapeli, budući da se prva dama Kraljevstva spremno zauzimala za svoje vjerne ljude. Ugarsko-hrvatska kraljica Elizabeta, majka Ludovika Anžuvinca, 28. rujna 1345. tražila je za klerike njezine kapele: rezervaciju kanonikata s prebendom i digniteta u Zagrebačkoj crkvi za Konrada Gerardovog (koji je tada držao i lektorat Čazmanskog kaptola);⁹⁰⁵ i rezervaciju digniteta u Zagrebačkoj crkvi za Bartola Matejevog koji je držao u Zagrebačkom kaptolu kanonikat s prebendom.⁹⁰⁶ Grgur sin suca Marka je 1350. bio kraljičin kapelan, za kojega je sama kraljica tražila nadarbinu vesprenskog kanonikata. Te je godine Klement VI. providirao Grgura na mjesto kanonika Vesprenskog kaptola udovoljavajući molbi kraljice, te mu je dozvolio da nakon stjecanja kanonikata Vesprenskog kaptola, smije zadržati i vaškanski arhidakonat u Zagrebačkoj biskupiji, kao i kanonikat u Stolnobiogradskom kaptolu.⁹⁰⁷

⁹⁰³ Fejér IX/2, dok. 33., str. 105.-106.; CD XII, dok. 88., str. 128.-129.; CD XII, dok. 104., str. 146.-147.; CD XII, dok. 135., str. 184.; Fejér IX/2, dok. 250., str. 512.-514.; Fejér IX/6, dok. 67., str. 63.-64.; njegova se isprava pojavljuje i kao dokazni materijal 1353.: Fejér IX/7, dok. 73., str. 123.-124. Engel ga prepoznaje kao Ladislava Zsámbokija. Engel, MVA, pojam: Zsámboki László császai prép.

⁹⁰⁴ Sedamdesetih godina, sudstvo je ponovno reorganizirano, a veliku ulogu opet ima dvorska kapela. Naime, župan dvorske kapele je dobio nadležnost nad središnjom audijencijom čime je došao u prvi plan u kraljevom sustavu sudovanja. Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 97., str. 103.-104: «Sudstvo je postalo ujednačenije zahvaljujući središnjoj audijenciji (*audientia*) koja je potpadala pod nadležnost župana dvorske kapele. Bila je to služba gdje su se bilježile žalbe i imenovali suci, što je kralju pomagalo držati sudove pod kontrolom. Na sudovima je, kao i u kancelarijama, pojačana uloga laika. Oni nisu morali imati sveučilišnu naobrazbu, ali su temeljito poznavali lokalne običaje, što je, slično Engleskoj i njezinom običajnom pravu, bilo od veće važnosti nego formalno obrazovanje pravnog smjera. Organizirana je nova tajna dvorska kancelarija, a tajni je pečat, koji se koristio od vremena Karla Roberta, postao simbolom kraljevske volje, dok se veliki pečat „dijelio“ između kralja i kraljevskog vijeća, što je podrazumijevalo kako se oni u načelu smatraju jednakim partnerima u vlasti.»

⁹⁰⁵ ASV, Reg. Suppl. 10, f. 25r. Villa Nova, 1345. 28. rujna.

⁹⁰⁶ ASV, Reg. Suppl. 10, f. 25r. Villa Nova, 1345. 28. rujna.

⁹⁰⁷ Theiner, Mon. Vet. Hung. I, dok. 1191., str. 785.

Napomenimo ovdje da je povezanost svećenstva iz Zagrebačke biskupije s vladajućom anžuvinskom kućom dovela i do umreženosti s drugim granama ove obitelji. Tako je primjerice Nikola Nikolin iz Zagreba bio kapelan sicilskog kralja Andrije, brata Ludovika Anžuvina. Nikola je držao kanonikat Zagrebačkog kaptola, te je za sebe 26. rujna 1345. zatražio kanonikat s očekivanjem prebende u Pečujskom kaptolu, što mu je papa i odobrio.⁹⁰⁸

Osim što su članovi Zagrebačkog katedralnog kaptola djelovali na samom kraljevom dvoru, njihovim se uslugama prvi čovjek Kraljevstva služio i u raznim diplomatskim službama. Tako svećenike s kanonikatom Zagrebačkog kaptola nalazimo u situacijama kada su zastupali kralja izvan dvora, u diplomatskim misijama. 1.) Grgur Jurjev iz Koprivnice je 1338. bio «ambasador» kralja Karla Roberta. Kralj ga je 1338. poslao na pregovore papi Benediktu XII. zajedno s drugovima i familijarima. Njih je tijekom toga poslanstva zarobio i držao u zatočeništvu stanoviti Ivan, vojnik iz Konstantske biskupije. Zbog toga je papa Benedikt XII. uputio konstantskom, bazelskom i churskom biskupu pismo kojim je tražio da istraže takve slučajeve nepravilnosti u svojim dijecezama, i da udare crkvenim kaznama one koji bi počinili slične zločine.⁹⁰⁹ 2.) Osim njega, iz kratke bilješke iz 1373. saznajemo da je zagrebački prepozit Nikola Mihovilov bio jedan od trojice ambasadora kraljevstva (ostala dvojica su bili knez Juraj Kurjaković i ninski knez Ivan de Rosetti) koji su bili poslani u Zadar prilikom prelaska hercega Karla i njegove žene u Apuliju.⁹¹⁰

Osim toga, kralj se uvijek mogao poslužiti kanonicima kako bi za njega obavili neki posao na terenu, čime se članovi katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije doprinosili stabilnosti državne uprave s jedne, i kvalitetnom funkcioniranju lokalnih prilika s druge strane. Zagrebački je kaptol zbog svoje funkcije vjerodostojnoga mjesta kralju nudio uprave takve mogućnosti, a kralju je dakako bilo bitno uposliti ljude koji poznaju lokalnu situaciju. Tako je 1380. prepozit Konja bio kraljev poslanik koji je zajedno s drugim kraljevim poslanikom magistrom Stjepanom sinom pok. Nikole bana iz Lendave, bio poslan na obnovu kraljevih prava u Slavoniji. To se prije svega odnosilo na posjed *castruma* Bršljanovice, koji je bio u vlasništvu kraljevog viteza Lacka sina Vukoslava iz Bršljanovice. Kraljevi poslanici prepozit Konja i magister Stjepan iz Lendave su zajedno s kaptolskim izaslanikom komarničkim arhiđakonom Blažom napravili reambulaciju i razdvajanje posjeda plemića Tome i Petra sinova Beke i posjeda navedenog Lacka.⁹¹¹ Iste su godine navedeni kraljevi poslanici, prepozit Konja i Stjepan sin pok. Nikole bana iz Lendave, zajedno s kaptolskim

⁹⁰⁸ ASV Reg. Suppl. 10, f. 40r. Villa Nova, 1345. 26. rujna.

⁹⁰⁹ CD X, dok. 283., str. 382.-383.

⁹¹⁰ CD XIV, dok. 373., str. 509.

⁹¹¹ CD XVI, dok. 107., str. 115.-116.

izaslanikom komarničkim arhiđakonom Blažom napravili reambulaciju i utvrdili međe posjeda na području naselja Rovišće.⁹¹²

Kraljevska je administracija tijekom 14. stoljeća otvarala vrata velikom broju kanonika i općenito klerika ne samo zato što su oni bili pismeni, nego i zato što su mogli biti sigurni da će im njihove nadarbine, koje su im vladari dodjeljivali za vjerno služenje donijeti potrebne prihode.⁹¹³ Službenici kraljeve kancelarije, uglavnom klerici među kojima su djelovali i oni s kanonikatom Zagrebačkog kaptola, smatrani su članovima kraljevog domaćinstva te su u mogli očekivati crkvenu nadarbinu kao nagradu za svoju službu.⁹¹⁴ Stvaranje dvorske aristokracije u 14. stoljeću u kraljevskoj kuriji, kraljevi su poticali upravo tako što su jednom uskom dijelu plemstva dodjeljivali posjede za njihovu vjernost, podižući na taj način važnost kraljevskoga dvora u njihovim očima. Upravo ova uska skupina dvorske aristokracije činila je utjecajnu grupu koja je bila odana kraljevskoj kući sve dok je u njoj vidjela korist. Ova je grupa kraljevih djelatnika davala Kraljevstvu glavne i vodeće kako svjetovne tako i crkvene funkcionere u Kraljevstvu.⁹¹⁵ Ova dobro organizirana i gotovo institucionalizirana zamjena za još nepostojeći državni birokratski aparat, dvorska aristokracija, sastojala se od nekoliko stotina pojedinaca, a njihov životni stil i stavovi ovisili su o dvoru. «Život širokih pogleda, profinjen, oportunistički, ali i brojnih mogućnosti» stvarao je društveno ozračje u kojemu je jedan uski sloj ljudi imao drugačiji pogled od većine čiji je pogled bio ograničen na lokalne regije. Ova uska skupina ljudi je, naime, bila u potrazi za osobnim karijerama upravo preko služenja vladaru.⁹¹⁶ Stvaranje dvorske aristokracije koja je djelovala po takvim načelima osobnog probitka utjecalo je i na crkvene krugove, odnosno na članove katedralnih kaptola, koji su također dobivali mogućnost ostvarivanja svojih ambicija. S kanonicima i svećenstvom kraljevska je kuća također morala postići kompromis, no dakako na drugačiji način nego s plemstvom. Kanonici Zagrebačkog kaptola su uživali svoje prebende, a boravak u kraljevskoj kuriji bio je najvećem broju ovoga svećenstva zapravo

⁹¹² CD XVI, dok. 108., str. 117.-118.

⁹¹³ Turner, *Judges, Administrators and the Common Law*, str. 159.

⁹¹⁴ Isto je bilo i u Engleskoj, dok su u Francuskoj pripadnici kraljeve kancelarije mnogo češće bili notari, pa nisu niti nagrađivani crkvenim beneficijama. Usp. Hay, *Europe*, str. 90.

⁹¹⁵ Engel, *The Age of the Angevines*, 45.-46.: «The royal domain had not only economic significance, as in the past, but was also important politically. The royal castles demonstrated the stability of royal power, and the income derived from the appurtenant estates was used to reward the most important royal officeholders. It served, therefore, to lure a part of the nobility into royal service, making the maintenance of royal power important for them. The result was the creation of a court aristocracy, which became differentiated from the nobility at large and served as the societal basis of the monarchy. The relatively small but influential group, imbued with an aristocratic mentality, was unreservedly loyal and the foundation on which Angevine power rested. They ran the affairs of state and profited materially from the prestige associated with wielding power. This group provided the chief lay and ecclesiastic dignitaries of the realm. More than any other element in Hungarian society, the court aristocracy could expect to receive estates and privileges.»

⁹¹⁶ Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 104.

jedna od stanica na putu do željene pozicije u crkvenoj hijerarhiji. Upravo je mogućnost sinekuralnog uživanja stavljala katedralne prebende u prvi plan kraljevim klericima, čineći ih najpoželjnijom crkvenom nadarbinom. U engleskoj historiografiji postoje procjene da je već u 12. stoljeću čak jedna četvrtina katedralnih prebendi imala vlasnike koji su bili odsutni iz kaptola,⁹¹⁷ a takvoj je situaciji uvelike doprinosilo i to što je dosta katedralnog svećenstva boravilo u kraljevskoj kuriji. Kralj je služeći se svojim pravom predstavljanja i molbama za pojedine kanonike, mogao osigurati dodatne prebende za one koji su mu vjerno služili, što je u svakome slučaju doprinosilo nastojanjima Anžuvina da ostvare što jaču homogenost među članovima svojega dvora. Tako su i kanonici Zagrebačkog kaptola, barem za boravka u kraljevskoj kuriji, bili u punom smislu riječi kraljevi klerici, odnosno prvenstveno su bili odani ovoj instituciji. Međutim, dok je kraljeva kurija profitirala od njihovoga boravka u kraljevoj blizini, članovi Zagrebačkog kaptola djelatni u kraljevskoj kuriji, sa stanovišta svoje kanoničke zajednice bili su na neki način stranci u svojoj matičnoj kaptolskoj organizaciji. S druge su strane upravo oni, radom pri samom vrhu političke organizacije Kraljevstva podizali ugled i važnost svoga Zagrebačkog kaptola. Boravak u prvoj instituciji Kraljevstva nužno je, kako je pokazano, zahtijevao sinekuralno uživanje prebende, što je sa sobom povlačilo i pitanje odanosti matičnoj instituciji. U teoriji su i svjetovni vladar i crkvene institucije imale zajednički cilj očuvanja sigurnosti kršćanske zajednice, pa srednjovjekovnome društvu kanonička služba na kraljevskom dvoru možda i nije nužno predstavljalo problematičnu situaciju.⁹¹⁸ No, u stvarnosti je sinekuralno uživanje prebende donosilo otuđenost svećenika od prilika na području na kojemu su držali nadarbinu, jer su kraljevi klerici za vrijeme svoga služenja na njegovom dvoru bili odani upravo kralju i bili su vjerni prije svega dvoru kao nositelju državne vlasti. Ta je situacija identična onoj u kakvoj su bili papini ljudi, koji su u ime svoga poslodavca također djelovali prvenstveno u korist Avinjonske/Rimske kurije, dok je prebenda Zagrebačkog kaptola njima predstavljala tek dodatni izvor prihoda. Dakako, budući da su oni kanonici Zagrebačkog kaptola koji su bili djelatni u kraljevoj kuriji obavljali liturgijske, pravne, notarske ili kakve druge poslove njima se nikako ne smije odreći djelovanje na korist «općeg dobra» kojemu su doprinosili svojim znanjima i vještinama.

Školovanje

1.) Katedralna škola

⁹¹⁷ Turner, *Judges, Administrators and the Common Law*, str. 160. prenosi podatak do kojega je u svojim istraživanjima ranije (1951.) došao ugledni povjesničar Christopher Brooke (bilješka 5., na str. 160. navedenoga Turnerovog djela).

⁹¹⁸ Turner, *Judges, Administrators, and the Common Law*, str. 160.-163.

Još jedno vrlo bitno pitanje vezano uz kanoničko društvo Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću jest obrazovanje kanonika. Za pretpostaviti je kako su kanonici porijeklom iz Zagrebačke biskupije svoje osnovno obrazovanje stekli u katedralnoj školi. Već je rečeno kako je IV. lateranski sabor 1215. pažnju posvetio i školovanju – naime, jedanaesti kanon navodi kako je već III. lateranski koncil odredio da se svaka katedralna crkva mora pobrinuti za puk koji nema adekvatna sredstva za svoje školovanje. Svaka katedralna crkva je trebala imati učitelja koji će besplatno podučavati (*gratis instrueret*) klerike iste crkve kao i druge siromašne učenike (*scolares pauperes*) te mu se za taj posao trebala dati odgovarajuća nadarbina (*competens beneficium preberetur*). Međutim, budući da mnoge katedralne crkve nisu ispunjavale ovaj zahtjev, IV. lateranski sabor potvrđuje istu odluku, ali sada dodaje kako svaka crkva koja ima odgovarajuća sredstva treba imati učitelja kojega će postaviti biskup u zajednici s kaptolom, ili voljom većine kaptola, i koji će također besplatno podučavati gramatiku, kao i druge discipline. Kanon 11 dodaje i to da svaka metropolitanska crkva ima teologa koji će podučavati svećenike Svetom Pismu i u svemu onome što je vezano uz dušobrižništvo. Učitelju je kaptol trebao osigurati nadarbinu, a teologu je prihode imao priskrbiti metropolit.⁹¹⁹ Ne možemo sa sigurnošću reći je li katedralna škola u Zagrebu postojala od III. lateranskog saobra 1179. ili pak IV. lateranskog sabora 1215., ali je po svemu sudeći ona postojala prije početka 14. stoljeća. U svakome slučaju katedralna škola je u Zagrebačkoj biskupiji za Augustina Kažotića, odnosno početkom 14. stoljeća postojala, što pokazuje rečenica u Statutima kako lektor ima obvezu upravljanja školom. Na temelju Statuta stječe se dojam da je škola postojala i ranije jer se navodi kako je Augustin Kažotić zahtijevao da se učitelju u školi uistinu i osiguraju prihodi posebne prebende kako bi se izbjeglo pretjerano plaćanje svojih učenika.⁹²⁰ To ukazuje na to da je sličnih pokušaja od strane

⁹¹⁹ **11. De magistris scholasticis.** Quia nonnullis propter inopiam et legendi studium et opportunitas proficiendi subtrahitur in Lateranensi concilio pia fuit institutione provisum ut per unamquamque cathedralem Ecclesiam magistro qui clericos eiusdem Ecclesiae alios que scholares pauperes gratis instrueret aliquod competens beneficium præberetur quo et docentis relevaretur necessitas et via pateret discentibus ad doctrinam. Verum quoniam in multis ecclesiis id minime observatur nos prædictum roborantes statutum adicimus ut non solum in qualibet cathedrali Ecclesia sed etiam in aliis quarum sufficere poterunt facultates constituatur magister idoneus a prælato cum capitulo seu maiori ac saniori parte capituli eligendus qui clericos ecclesiarum ipsarum et aliarum gratis in grammaticæ facultate ac aliis instruat iuxta posse. Sane metropolitana Ecclesia theologum nihilominus habeat qui sacerdotes et alios in sacra pagina doceat et in his præsertim informet quæ ad curam animarum spectare noscuntur. Assignetur autem cuilibet magistrorum a capitulo unius præbendæ proventus et pro theologo a metropolitano tantundem non quod per hoc efficiatur canonicus sed tamdiu redditus ipsius percipiat quamdiu perstiterit in docendo. Quod si forte de duobus magistris metropolitana Ecclesia gravetur theologo iuxta modum prædictum ipsa provideat grammatico vero in alia Ecclesia suæ civitatis sive dioecesis quod sufficere valeat faciat provideri. <http://www.internetsv.info/Archive/CLateranense4.pdf>. Prijevod na engleski istog teksta: <http://www.fordham.edu/halsall/basis/lateran4.html> (objema stranicama pristupljeno 1. listopada 2010.).

⁹²⁰ Da je katedralna škola postojala i prije Kažotićeva vremena pretpostavlja i Dobronić, *Biskupski i kaptolski Zagreb*, str. 140. O katedralnoj školi u Zagrebu u širem kontekstu crkvenog školstva na hrvatskim povijesnim

učitelja već bilo. Budući da Zagrebački kaptol nije bio metropolitanski kaptol on nije imao obvezu uzdržavanja i financiranja teologa, nego se na njega odnosila obveza financiranja učitelja.

Na čelu katedralne škole Zagrebačke biskupije bio je lektor Zagrebačkog kaptola. U skladu s odredbama IV. lateranskog sabora lektoru je sam kaptol namijenio jednu kanoničku prebendu izdvojenu iz zajedničkih kanoničkih primanja, i to u žitu i vinu. S obzirom da je lektorova čast podrazumijevala i druge važne obveze, prvenstveno upravljanje kaptolskom kancelarijom, on je u vođenju škole imao svog zamjenika *sublectora*. Statuti navode da je učenike podučavao «učitelj», te se svi prihodi koji se spominju uvijek referiraju na učitelja.⁹²¹ Posve je jasno da je taj učitelj bio lektor, ali se može pretpostaviti da je upravo njegov zamjenik često ili najčešće stvarno i vodio nastavu.

Možemo pretpostaviti da je, također u skladu s odredbama IV. lateranskog sabora na koji se pozivaju i Statuti Zagrebačkog kaptola, katedralna škola obrazovala mladiće predviđene za svećenički *ordo*, ali i laike. Saznajemo da su učenici mogli biti klerici Zagrebačke crkve – pod njima se podrazumijevaju kanonici i prebendari, ali i njihovi nećaci, te svi školarci koje uzdržava kaptol, a koji redovito prisustvuju bogoslužju. Odredba lateranskih sabora o besplatnom školovanju po svemu se sudeći odnosila tek na ove klerike, ali i za one najsiromašnije učenike. Tako saznajemo da od najsiromašnijih učenika, onih koji prose, učitelj nije smio tražiti radnu tlaku ili pak da mu služe. Škola je bila otvorena za, čini se, sve društvene slojeve, ali je od većine njih učitelj imao pravo zahtijevati određena podavanja. Drugim riječima, katedralna je škola primala mladiće neovisno o društvenom statusu, ali su njihove obveze prema učitelju bile regulirane njihovom platežnim sposobnostima. Od siromašnih učenika koji ne prose, ali čiji roditelji nisu bili dobrostojeći budući da nisu imali vlastite prihode ili posjede nego su radili, učitelj je mogao tražiti darove: za Božić jednog pijetla i četiri kruha, za Uskrs četiri kruha i jedan sir ili dvadeset jaja, za blagdan Sv. Stjepana kralja jedno pile i četiri kruha. Od ostalih učenika učitelj katedralne škole mogao je prigodom navedenih svetkovina zatražiti dvanaest banskih denara ili pak šest denara u novcu, a šest denara u istoj vrijednosti darova (zasigurno naturalnih). Od učenika «stranaca» (*forenses*), pod kojima se vjerojatno podrazumijevaju đaci porijeklom izvan

područjima kratko i: Franjo Emanuel Hoško, Crkveno školstvo u Hrvata kroz vjekove, *Napredak – časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 144/3 (2003.), str. 350.-351.

⁹²¹ Vidi: MHEZ II. str. 77.-78.

Zagrebačke biskupije, a čiji su roditelji bili dobrog materijalnog stanja učitelj je mogao o pojedinom blagdanu zahtijevati dvadest banskih denara i neki dar.⁹²²

Što se tiče samoga školskog *curriculum* u katedralnoj školi kao i školskoj disciplini saznajemo vrlo malo. Statuti tek izdvajaju da učitelj nije smio dopustiti donošenje drva za ogrijev u školu kako ne bi nekorisno proveli dan u školi grijući se uz vatru. Ovo se jedino nije odnosilo na najmlađe đake, kojima su se smjeli grijati jer bi im u suprotnom bilo ugroženo zdravlje. Statuti Zagrebačkog kaptola navodi da učitelj treba podučavati *in artium scientia* prema učenikovim sposobnostima i da učenici trebaju napredovati u nauku. Sami lateranski sabori naglašavaju da su katedralne škole trebale prije svega brinuti o poduci u gramatici, a to je bio i osnovni nauk koji se učio u zagrebačkoj katedralnoj školi. Nastava se odvijala svakoga dana koji nije bio blagdan i koji nije bio rezerviran za pjevanje, te se iz toga može zaključiti da neka striktna podjela na semestre ili polugodišta nije postojala. Prvo je učitelj ujutro morao predavati *gramaticalia* i to u skladu sa sposobnostima većine učenika. U podne bi predavao logiku ukoliko bi to napredak učenika dozvolio. U suprotnom bi predavao gramatička pravila. Poslije večernje mise vježbale bi se deklinacije. Djela crkvenih pisaca (*Auctores*) se ne čitaju redovito, odnosno nisu dio redovitog *curriculum*, što je posve razumljivo s obzirom na stupanj obrazovanja koji je katedralna škola nudila. Po svemu sudeći kaptol je nudio mogućnost i dodatnog usavršavanja učeniku u svemu onome što bi koristilo njegovu napretku.⁹²³

Iz ovako, u Statutima, grubo skiciranog *curriculum*, vidljivo je da je katedralna zagrebačka škola nudila osnovno obrazovanje u disciplinama *trivium*. Srednjovjekovni je sustav bio baziran na školstvu sedam slobodnih umijeća, koja su bila podijeljena u dvije skupine: *trivium* i *quadrivium*. Pod trivij su spadale gramatika, retorika i logika, a pod kvadrivij aritmetika, geometrija, astronomija i glazba. Trivij je bio baza svakom daljnjem usavršavanju u studiju iz kvadrivija, kao i za studije filozofije, prava i teologije. Osnovno katedralno obrazovanje je bilo uokvireno u trivij. Prvenstveno se mislilo na učenikovo osposobljavanje u latinskoj gramatici i logici, a za pretpostaviti je kako je *gramaticalia* koja se učila na osnovnoj razini u zagrebačkoj katedralnoj školi podrazumijevala i osposobljavanje u vještini pisanja i retorike. Prema tome, vidljivo je kako je zagrebačka katedralna škola davala prvotno i osnovno obrazovanje, odnosno temelj pismenosti za rad klerika, ali i temelj za eventualno daljnje školovanje.

⁹²² Vidjeti Statute: MHEZ II, str. 78.; usp. kratko i Dobronić, *Biskupski i kaptolski Zagreb*, str. 140.

⁹²³ MHEZ II, str. 78.-79.; usp. i Dobronić, *Biskupski i kaptolski Zagreb*, str. 140.-141.; ukratko i: Hoško, *Crkveno školstvo*, str. 351.

Statuti izričito napominju da se nastava održava u dane koji nisu rezervirani za pjevanje. Tome je razlog taj što su učenici primali poduku i u glazbenoj umjetnosti. Naime, i kantor i njegov pomoćnik *succentor* su sudjelovali u obrazovanju mladih klerika, za što su primali ne više od četiri denara ili dar u istoj vrijednosti na blagdane kad i učitelj. Godišnje je devedesetak dana bilo posvećeno pjevanju, dakle oko četvrtine čitave godine. Nastava iz glazbene umjetnosti koja je podrazumijevala pjevanje i učenje nota odvijalo se na sljedeće dane: osam dana prije Božića, osam dana prije Uskrsa isključivši Cvjetnicu, Veliki četvrtak, Veliki petak i Velika subotu, po dva dana prije četiri blagdana Blažene Djevice Marije, Uzdignuća Sv. Križa, Sv. Ivana Krstitelja, Sv. Mihovila arhandela, Svih Svetih, Sv. Petra i Pavla apostola, Sv. Stjepana kralja i Sv. Ladislava kralja, zatim dani uoči lokalnih blagdana i sve subote kao priprema za nedjelju. Svaki od spomenutih pjevačkih dana počinjao bi s večernjicom prethodnog dana, naime kad prvi put zvoni za večernjicu. Učenici su imali obvezu pismeno se pripremiti za predstojeći pjevački dan.⁹²⁴

2.) Sveučilišno obrazovani kanonici

Budući da je IV. lateranski koncil zahtijevao da svaka katedralna crkva ima i svoju školu, za pretpostaviti je kako su svi kanonici prošli neki vid osnovnog školovanja u disciplinama trivija tijekom svoje mlade dobi. Međutim, za razliku od osnovnog obrazovanja svi kanonici nisu pohađali studij. Tako izvori 14. stoljeća daju podatke o ukupno 12 sveučilišno obrazovanih svećenika koji su bili članovi ili kandidati za mjesto u Zagrebačkom kaptolu, o jednom visoko obrazovanom svećeniku koji je obnašao dužnost vikara Zagrebačke biskupije, ali ne znamo za sigurno da je bio član kaptolske korporacije i o jednom kanoniku koji je namjeravao poći na studij. Prema ovome broju sveučilišno obrazovanih kanonika dalo bi se zaključiti kako sveučilišno obrazovanje nije igralo veliku ulogu u kanoničkoj svijesti, a takva slika o srednjovjekovnom crkvenom društvu u kojemu je visoko obrazovanje prilikom obavljanja najrazličitijih diplomatskih i zastupničkih službi bilo na izuzetnoj cijeni, svakako izaziva određenu sumnju i otvara polemiku o ulozi obrazovanja u životu kanoničke zajednice. Treba upozoriti na mogućnost da su neki promatrani svećenici pohađali sveučilišta, ali taj podatak jednostavno nije dokumentiran u promatranim izvorima. Ipak, s ovakvim domišljanjem ne treba pretjerivati budući da sveučilišno obrazovanje nije bilo nužan uvjet za stjecanje crkvenih nadarbina, pa tako i katedralnih kanonikata u razdoblju 14.-15. stoljeća.⁹²⁵

⁹²⁴ Dobronić, *Biskupski i kaptolski Zagreb*, str. 141. (prenosi MHEZ II, str. 82.).

⁹²⁵ Studij je bio preduvjet samo za stjecanje nekih propovjedničkih službi usp.: Neralić, «... tibi qui ut asseris», str. 156. Na nekim područjima visoko obrazovanje nije bilo presudno niti za obnašanje visokih političkih

Osim toga, valja imati na umu da sam odlazak na studij nije bio jednostavan pothvat. Zahtijevao je intelektualne predispozicije klerika, ali i što je mnogo važnije izvor prihoda za uzdržavanje prilikom boravka na sveučilištu. Zato je papa Bonifacije VIII. svojom konstitucijom *Cum ex eo* 1298. dao dopuštenje lokalnim ordinarijima da izdaju dozvolu za nerezidiranje na najviše sedam godina klericima koji odlaze na studij na neko od europskih sveučilišta.⁹²⁶ Mnogi su europski župnici iskoristili ovakvu prigodu, ali je ostalome svećenstvu od posebne važnosti bilo imati patronat uglednijih osoba koji su molili papu da njihovim šticienicima osigura adekvatne prihode radi postizanja sveučilišnih titula.⁹²⁷ Upravo o tome svjedoči slučaj Jakova Vendelina. Ovaj talijanski klerik je 1308. u svom posjedu imao dva kanonikata i jednu župu u nadarbini na području talijanskoga crkvenog uređenja: držao je kanonikate crkve Sv. Marka u Veneciji i kanonikat u Minoriju, te je imao u nadarbini i neimenovanu župnu crkvu u Veneciji. Osim toga, imao je i zagrebački kanonikat. Za Jakova se 1308. založio mletački dužd Petar Gradenik koji je tada zamolio kardinala Gentila de Montefiore, papinog poslanika u Ugarskoj, da taj zagrebački kanonik smije primati prihode od prebende Zagrebačkog kaptola sinekuralno. To je zatraženo jer je Jakov namjeravao poći na studij, što bez prihoda nije bilo moguće ostvariti.⁹²⁸ U ovome je slučaju zamjetno kako nije lokalni ordinarij izdao dozvolu za nerezidiranje, nego je za svećenika molio dužd kao patron.

I svećenici s područja Zagrebačke biskupije našli su se u problemima, poglavito materijalne naravi, ako su se odlučili za obrazovni pothvat. O tome svjedoči primjer svećenika Ivana Jakovljevog Giteka. On nije bio kanonik niti je bio kandidat za mjesto u kaptolu, ali je primjer i više nego ilustrativan. On je 1360. molio papu za dispencijaciju od nezakonitog rođenja, naime otac mu je bio svećenik, a navedeni Ivan je želio oprost kako bi mogao biti promoviran u sve svećeničke redove i kako bi mogao steći crkvenu nadarbinu. Isto tako, saznajemo da je bio *scolaris Zagrabiensis diocesis*, što vjerojatno znači da je bio porijeklom iz Zagrebačke dijeceze i da se školovao. Potvrdu o tome dobivamo i iz same

dužnosti. Dobar primjer za to je Dubrovnik u kojemu je «vlast položena na političku moć staleža, a ne na specifično znanje profesije». Nella Lonza, Dubrovački studenti prava u kasnom srednjem vijeku, *Anali Dubrovnik*, 48 (2010.), str. 9.

⁹²⁶ Neralić, *Put do crkvene nadarbine*, str. 350. O konstituciji *cum ex eo* i njezinim posljedicama za školovanje župnika opširno na primjeru biskupije Norwich: John R. Shinnars Jr., *University Study Licenses and Clerical Education in the Diocese of Norwich 1325-35*, *History of Education Quarterly*, vol. 28/br. 3 (1988.), str. 387.-410.

⁹²⁷ O važnosti patronata i posjedovanja odgovarajućih prihoda prilikom studiranja u srednjem vijeku, ali i problemu nerezidiranja koji se pri tom javljao vidi: Robert N. Swanson, *Universities, Graduates and Benefices in Later Medieval England*, *Past & Present*, br. 106 (1985.), str. 30.-36.

⁹²⁸ CD VIII, dok. 194., str. 225.

suplike: on naime objašnjava papi kako nije mogao vizitirati Apostolsku stolicu zbog siromaštva, ali i zbog zauzetosti studijem.⁹²⁹

Prema tome, odlazak na studij zahtijevao je posjedovanje više ili manje unosne nadarbine, kako bi se moglo lakše preživjeti studentsku avanturu. Tako je Andrija iz Ugarske 1387. bio na studiju u Padovi, držeći pritom kanonikate Zagrebačkog i Ostrogonskog kaptola i njihove prebende, uživajući i prihode goričkog arhidakonata.⁹³⁰

To što među klerom koje se zanimalo za prebendu Zagrebačkog kaptola nalazimo članove znanjem prosvijetljenoga kruga ne treba čuditi budući da je svećenstvo bilo upravo ona intelektualna elita koja je veći dio srednjovjekovlja monopolizirala gotovo svo znanje. Stjecanje akademskih naslova svećenstvu je bilo zanimljivo kako zbog individualnih aspiracija za intelektualnim usavršavanjem, tako i zbog toga što im je sveučilišni studij ipak davao potrebne vještine koje su ih činile kompetentnima za kvalitetno obavljanje svojih svakodnevnih svećeničkih dužnosti. Među onima koji su se na sveučilišni pothvat odvažili treba reći da su se petorica promatranih kanonika Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću obrazovala u Beču, na sveučilištu osnovanom 1365., a još jedan je studirao u Beču da bi kasnije nastavio studij u Padovi. Osim njega, u Padovi su se obrazovala četvorica kanonika. Padovansko je sveučilište, osnovano 1222., u čitavom srednjem vijeku bilo privlačno za klerike iz hrvatskih povijesnih područja te je, kako navodi Mirko Dražen Grmek, rado «primalo strance, željne znanja».⁹³¹ Veze između Zagrebačkog kaptola i Padovanskog sveučilišta bile su žive ne samo u 14. stoljeću, nego i ranije – sam je zagrebački prepozit Petar 1268. boravio na ovome sveučilištu – ali i u 15. stoljeću, o čemu primjerice svjedoči slučaj kanonika Blaža iz Moravča koji je sa sobom u Zagrebačku biskupiju donio bogato pravno iskustvo i pravne knjige.⁹³² Osim toga, treba reći da čak za petoricu kanonika, među kojima

⁹²⁹ CD XIII, dok. 33., str. 46.: *Supplicatur sanctitati vestre pro parte Johannis Jacobi de Gitek, scholaris Zagrabienensis diocesis, quatenus, cum ipse tam propter paupertatem, quam studii occupationem sedem apostolicam visitare non possit, cum eo, super defectu natalium, quem patitur, de presbitero natus asoluta(!), quod huiusmodi non obstante defectu ad omnes ordines promoueri valeat, et beneficium ecclesiasticum obtinere valeat, etiam si curam habeat animarum, dispensacionem misericorditer dare dignemini. Fiat G. Sine alia leccione. Fiat G. Datum apud Villam Nouam Auinionensis diocesis, XVII. kalendas.*

⁹³⁰ Veress, *Matricula et Acta*, str. 4.; Mirko Dražen Grmek, *Hrvati i sveučilište u Padovi, Ljetopis Jugoslavenske akademije*, knj. 62., Zagreb, 1957., str. 348.

⁹³¹ Grmek, *Hrvati i sveučilište u Padovi*, str. 338.-339. (vidjeti i čitav članak str. 334.-374.). O vezama Hrvata i Padovanskog sveučilišta u 15. stoljeću, ali i s referencijama na ranije razdoblje kratko i: Petar Runje, *Hrvatski studenti u Padovi 1470.-1480., Mogućnosti*, 42/10-12 (1995.), str. 117.-123. Na važnost Padovanskog sveučilišta za studente s područja Ugarsko-hrvatskog kraljevstva u srednjem vijeku i: Péter Sárközy, *Links to Europe: Hungarian Students at Italian Universities in the 13-18th Centuries*, *Hungarian Studies Review*, vol. XVII/br. 2 (1990.), str. 51.-52.

⁹³² Podatak o prepozitu Petru donosi: Grmek, *Hrvati i sveučilište u Padovi*, str. 347.-348.; a o Blažu iz Moravča: Lonza, *Blasius of Moravče*, str. 444.-455.

su četiri pravnik i jedan koji je tek namjeravao poći na studij, ne saznajemo gdje su se školovali.

Među onima za koje znamo što su studirali, kanonsko pravo bilo je dominantna disciplina – četvorica su postigla doktorat iz dekreta (kanonskog prava). Još jedan je stekao bakalaureat (prvostupništvo) *in legibus*, što ukazuje da je također studirao jedno ili oba prava (civilno i/ili kanonsko). O jednome saznajemo da je bio *in iure perito* što također ukazuje da je završio neki pravni studij. Sličnu situaciju nalazimo i na drugim područjima, gdje su se kanonici i ostali svećenici također često radije opredijelili za pravo, nego za teologiju. Ovo je naročito bilo prisutno na područjima čiji su studenti gravitirali talijanskim sveučilištima koja su preferirala pravo.⁹³³ Nažalost čak za osmoricu zagrebačkih kanonika ne znamo što su studirali. Tek za dvojicu kanonskih doktora možemo sa sigurnošću reći da su stekli naslov u Padovi, dok za drugu dvojicu doktora, kao i za jednog bakalaureusa ne možemo sa sigurnošću reći gdje su stekli titule (za jednog se može pretpostaviti da je također stekao doktorat u Padovi).

Studente iz Zagrebačke biskupije nalazimo na drugim europskim uglednim sveučilištima, ali nemamo potvrdu o tome da su držali kanonikat Zagrebačkog katedralnog kaptola. Tako istraživanja André Tuiliera i Minea Tanake pokazuju kako su tijekom 14.-15. stoljeća na pariškom sveučilištu studirali svećenici iz hrvatskih krajeva, među kojima su trojica bili iz Zagrebačke dijeceze, a Juraj Rain se navodi da je iz Slavonije, međutim niti jedan od njih nije držao i kanonikat Zagrebačkog kaptola.⁹³⁴ Ova je činjenica neobična budući da je sam zagrebački biskup Augustin Kažotić bio pariški student, zbog čega se moglo očekivati i povezivanje njegovog katedralnog kaptola s ovom francuskom visokoobrazovnom institucijom. Zagrebački su kanonici ipak birali bliža sveučilišta, naročito novoosnovano u Beču. Upravo zato je neobično što ne nalazimo potvrdu o tome da je ijedan kanonik studirao na ugarskom sveučilištu u Pečuhu. Nakon osnivanja sveučilišta u Pragu 1348., Krakovu 1364. i Beču 1365., kralj Ludovik I. osnovao je 1367. Sveučilište u Pečuhu, koje je, čini se tijekom devedesetih godina 14. stoljeća prestalo djelovati. S obzirom da papa nije dao odobrenje za teološki fakultet, ovo je sveučilište u osnovi pružalo obrazovanje u slobodnim vještinama, pravu i, eventualno, medicini.⁹³⁵ Čini se da kanonike Zagrebačkog kaptola ne nalazimo na

⁹³³ Takav trend nalazimo i u slučaju dubrovačkih kanonika i svećenika u 14.-15. stoljeću. Lonza, *Dubrovački studenti prava*, str. 37.-38.

⁹³⁴ André Tuilier, *Hrvati i pariška intelektualna sredina u 14. i 15. stoljeću*, *CCP*, god. 10/br. 17 (1986.); Mineo Tanaka, *Hrvatski studenti na Pariškom sveučilištu u 14. i 15. stoljeću*, *CCP*, god. 9/br. 15 (1985.), str. 36.-42.

⁹³⁵ Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 107. O Pečujskom sveučilištu detaljnije i Ferenc Somogyi, *The Medieval University of Pécs*, u: S. B. Vardy-Géza Grosschmid-Leslie S. Domonkos (ur.), *Louis the Great. King of Hungary and Poland*, New York, 1986., str. 221.-236.

ovome sveučilištu prvenstveno zato što mu je glavna svrha bila obrazovati pravnike za kraljevski dvor, a ne dati prvorazrednu izobrazbu u kanonskom pravu. Dakako, ne treba smetnuti s uma da čak za petoricu kanonika ne znamo gdje su studirali, što ostavlja mogućnost da je netko od njih boravio na sveučilištu u Pečuhu ili kojem drugom srednjoeuropskom sveučilištu. No, ipak su Padova kao tradicionalno jako pravno svečilište, kao i Beč, bili najprivlačnije visoko obrazovne institucije kanonicima katedralnog Zagrebačkog kaptola.

Studenti su na europskim srednjovjekovnim sveučilištima pripadali pojedinim nacijama, a «pojam „nacije“ u sveučilišnom kontekstu samo je donekle odražavao narodnosne ili političke pripadnosti, što je razumljivo jer stvaranje tih kongregacija nije imalo za cilj nacionalnu identifikaciju, već uzajamnu pomoć u praktičnim poteškoćama. Pritom se očito poštovalo načelo da jedno sveučilište ima tek nekoliko (obično četiri) „nacija“ podjednake veličine».⁹³⁶ Na pariškom su sveučilištu primjerice od 13. stoljeća postojale četiri nacije: francuska, normanska, pikardska i engleska. Ova zadnja je u 14. stoljeću prerasla u anglo-njemačku naciju, a obuhvaćala je profesore i studente podrijetlom iz Engleske, Škotske, Irske, Njemačke i zemalja sjeverne Europe, te isto tako i studente iz Finske, Poljske, Češke, Moravske, Ugarske i Hrvatske.⁹³⁷

Podatke o pripadnosti kanonika Zagrebačkog kaptola sveučilišnim «nacijama» u 14. stoljeću daju podaci iz matrikula Bečkog sveučilišta. Matrikule (matrice) su službene isprave sveučilišta u koje su upisivana imena, prezimena, mjesta podrijetla, a u nekim slučajevima i naslov ili obilježje budućeg pripadnika sveučilišta.⁹³⁸ Uz to, u nekim su matricama upisivane i crkvene službe od kojih su studenti ubirali prihode potrebne za školovanje, te isto tako i uplate fakultetu za potrebe školovanja. Matrice su vođene iz praktičnih razloga, jer je status studenta bio povezan s različitim obvezama (pohađanje nastave, ispiti, plaćanje upisnine), ali povlasticama pravne i ekonomske naravi, a ako su propisno bili uvedeni u sveučilišnu evidenciju studenti su uživali zaštitu sveučilišne zajednice što je bilo od velike važnosti za studente koji su studirali izvan svoje domovine.⁹³⁹ Najranije matrice su zapravo bile popisi slušača koje su sastavili profesori, a kasnije se oko evidencije studenata brinuo rektor sveučilišta ili dekan pojedinog fakulteta, kao i pročelnik pojedinih nacija koji su se zvali prokurator.⁹⁴⁰

⁹³⁶ Andrić, *Studenti*, str. 119.

⁹³⁷ Tanaka, *Hrvatski studenti*, str. 36.-37.

⁹³⁸ Andrić, *Studenti*, str. 118.

⁹³⁹ Na ist. mj.

⁹⁴⁰ Na ist. mj.

Bečko je sveučilište imalo četiri nacije: austrijsku, sasku, češku i ugarsku.⁹⁴¹ Studenti iz Zagrebačke biskupije, pa tako i kanonici njezina katedralnog kaptola bili su pripadnici ugarske nacije. Matrikulacija je imala jasan slijed: studenti su se upisivali u dva navrata godišnje, 13. travnja u ljetni semestar i 13. listopada u zimski semestar. U matrikuli je prvo naveden datum matrikulacije, navodi se tko je izabran za rektora sveučilišta, rektorove sveučilišne titule, a potom studente prema naciji, broj pod kojim je upisan u naciji i iznos studentove upisnine. Petoricu kanonika Zagrebačkog kaptola nalazimo u četiri navrata prilikom matrikulacije na Bečko sveučilište. Prvi put 13. listopada 1386. dva kanonika, kustos Juraj i Dionizije upisani su u zimski semestar kao članovi ugarske nacije (prvi kao peti, a drugi kao šesti član), te su uplatili svaki po dva groša za upisninu.⁹⁴² 13. travnja 1387. matrikulaciju u ljetni semestar obavio je kao član ugarske nacije Henrik Petrov iz Požuna (naveden kao 12 član), koji je držao kanonikate u Požunskom i Zagrebačkom kaptolu, uplativši 4 groša.⁹⁴³ Čazmanski prepozit Nikola i kanonik Juraj su 13. listopada 1387. kao članovi ugarske nacije (Nikola jedanaesti, Juraj dvanaesti po redu) bili upisani u zimski semestar uplativši svaki po 2 groša.⁹⁴⁴ Prilikom matrikulacije 14. travnja 1396. nalazimo Petra de Zeech arhiđakona Zagrebačke crkve koji je također bio član ugarske nacije (naveden dvanaesti po redu). Bio je upisan u prvi semestar i uplatio je 4 groša.⁹⁴⁵

Studij je od mladog svećenika nerijetko zahtijevao mnogo odricanja, ali je, iako nije bio preduvjet za postizanje kaptolskog *stalluma*, u konačnici mogao donijeti prednost svećeniku koji je želio napredovati u crkvenoj hijerarhiji. Interes za studij se kod većine svećenika može povezati upravo s njihovim osobnim ambicijama, o čemu svjedoči i to što je dio kanonika koji su došli do akademskih naslova, ostvario i vrlo uspješnu karijeru. Već više puta spominjani Ivan de Pensauro je bio doktor kanonskog prava, obrazovao se u Italiji, na Sveučilištu u Padovi.⁹⁴⁶ U razdoblju 1377.-1384. obnašao je razne dužnosti: kanonika i lektora u Zagrebačkom kaptolu, vikara u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Pavla, kustosa Čazmanskog kaptola, *subprocuratora* i generalnog kolektora Apostolske stolice, da bi u konačnici došao i do senjske biskupske stolice (držao je od 17. srpnja 1386. do smrti 2.

⁹⁴¹ Isto, str. 119. O Hrvatima na Bečkom sveučilištu u 14. i 15. stoljeću vidi i kraći stariji rad: Ivan Bojničić, *Hrvati na bečkom sveučilištu u XIV. i XV. vijeku*, *Vienac*, 11/23 (1879.), str. 368.-371. Detaljniju listu hrvatskih studenata na Bečkom sveučilištu u razdoblju 14.-16. stoljeća donosi: Alojz Jembrih, *Antun Vramec i njegovo djelo – prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije*, Čakovec, 1981., str. 254.-259.

⁹⁴² Gall, *Matrikel*, sv. I, str. 21.-22.

⁹⁴³ Gall, *Matrikel*, sv. I, str. 24.

⁹⁴⁴ Gall, *Matrikel*, sv. I, str. 24.

⁹⁴⁵ Gall, *Matrikel*, sv. I, str. 47.

⁹⁴⁶ Veress, *Matricula et Acta*, str. 3. Ovdje Veress pretpostavlja da je riječ o Ivanu de Penzauru. Podatak o tome donosi i Grmek, *Hrvati i Sveučilište u Padovi*, str. 348. Ipak Grmek ne donosi podatak da je riječ o Ivanu de Penzauru, nego samo navodi da je stanoviti Ivan bio doktor kanonskog prava.

travnja 1392.). Bogatu karijeru, koja je također završila senjskom biskupskom časti (29. srpnja 1392. do smrti oko 1402. godine), imao je i njegov nećak Leonardo de Pensauero, koji je već 1390. držao doktorat kanonskog prava. Franjo Ceruarie je stekao bakalaureat iz prava. On je 1391. radio u Kuriji kao skriptor i korektor pisama u papinoj penitencijeriji, a držao je i kanonikat s očekivanjem prebende i dignitet s ili bez dušobrižništva u Bordeauxu. Te se godine natjecao za kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu i kalnički arhiđakonat.⁹⁴⁷

Sveučilišni je studij dakako doprinomio karijeri svećenika i na lokalnoj razini. Iako ne znamo je li Ivan de Senis ujedno bio i član Zagrebačkog kaptola njegov je primjer zanimljiv. Ivan je krajem 14. stoljeća obnašao dužnost generalnog vikara u Zagrebačkoj biskupiji: prvo je 1395. primio dva naloga od kralja Sigismunda kojim se regulirao odnos Zagrebačkog kaptola i Gradeca;⁹⁴⁸ zatim je kao generalni vikar biskupa Ivana Šipušskog Ivan de Senis bio sudac u sporu između zagrebačkog prepozita Ladislava i Zagrebačkog kaptola, koji se vodio oko vlasništva nad posjedom Blaguša;⁹⁴⁹ kao kaptolski zastupnik javlja se 1397. kada je s još dvojicom kanonika pred javnim notarom dao prepisati ispravu o izopćenju Gradečana.⁹⁵⁰ Ivan je također bio pravno obrazovan, stekao je doktorat iz dekreta.

Tablica 13.: Sveučilišno obrazovani kanonici Zagrebačkog kaptola

Svećenik	Službe	Javljanje u izvorima	Sveučilište	Disciplina
Andrija iz Ugarske	kanonik, gorički arhiđakon; ostrogonjski kanonik	1387.	Padova	/
Dionizije	kanonik	1386.	Beč	/
Franjo Ceruarie	kanonikat, kalnički arhiđakon; skriptor i korektor pisama u papinoj penitencijeriji; kanonikat s očekivanjem prebende i dignitet s ili bez dušobrižništva u Bordeauxu	1391.	/	pravo (bakalaureat <i>in legibus</i>)
Henrik Petrov iz Požuna	kanonik; požunski kanonik	1374.-†1393.	Beč	/
Ivan de Pensauero	kanonik, lektor; vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Pavla; kustos Čazmanskog kaptola; subprocurator; generalni kolektor Apostolske stolice.	1377.- †1392.	Padova	kanonsko pravo (<i>decretorum doctor</i>)
Ivan de	generalni vikar u duhovnim	1395.-1397.	/	kanonsko

⁹⁴⁷ CD XVII, dok. 264., str. 360.-362.

⁹⁴⁸ MHEZ V, dok. 5., str. 4. ; MHEZ V, dok. 7., str. 6.-7.

⁹⁴⁹ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

⁹⁵⁰ MHEZ V, dok. 38., str. 49.-50.

Tablica 13.: Sveučilišno obrazovani kanonici Zagrebačkog kaptola				
Svećenik	Službe	Javljanje u izvorima	Sveučilište	Disciplina
Senis	pitanjima zagrebačkog biskupa			pravo (<i>decretorum doctor</i>)
Jakov Vendelin	kanonikat; župnik crkve ? u Veneciji; kanonik crkve Sv. Marka u Veneciji; kanonik u Minoriju	1308.	/ *namjeravao / poći na studij*	
Juraj	kustos	1386.	Beč	/
Juraj	kanonik	1387.	Beč	/
Leonardo de Pensauro	kanonik, katedralni arhidakon; ostrogonski kanonik; <i>comes perpetuus</i> ostrogonskog nadbiskupa Ivana; vrhovni kancelar kraljevske i kraljičine aule, generalni vikar Ostrogonske nadbiskupije	1390.-1393.	/ (možda Padova)	kanonsko pravo (<i>decretorum doctor</i>)
Nikola iz Moravča	kanonik	1379.	Padova	/
Nikola sin Ladislava de Paztuh	prepozit Čazmanskog kaptola	1387.-1388.	Beč	/
Petar de Montilio	kanonik; kapelan i «servitor» pečujskog biskupa Nikole; pečujski kanonik; kantor i kanonik in Dimissiensi; prepozit Požeškog kaptola; papin kapelan	1338.-1359. (kao pokojni navodi se †1368.)	/	pravo (<i>in iure perito</i>)
Petar de Zeech	katedralni arhidakon	1399.	Beč → Padova	/ → kanonsko pravo

3.) Crtica o školovanju goričkog arhidakona Ivana

Na ovome mjestu valja istaknuti pretpostavku o osnovnom školovanju sastavljača Statuta, goričkog arhidakona Ivana. U dosadašnjoj historiografiji uglavnom se pretpostavljalo kako je Ivan prvo obrazovanje stekao u benediktinskom samostanu u Bijeli kod Daruvara,⁹⁵¹ a takvu je ideju jasno formulirao Ivan Krstitelj Tkalčić. Ovaj vrijedni povjesničar smjestio je rođenje arhidakona Ivana oko 1280., a kao mjesto porijekla naveo je Stubičke Toplice. Ali, budući da je arhidakon Ivan imao obiteljske posjede u daruvarskom kraju, Tkalčić je i arhidakonovo školovanje povezo uz najugledniju tamošnju crkvenu instituciju, obližnji benediktinski samostan.⁹⁵² Prije Tkalčića, Franjo Rački je također smjestio arhidakonovo

⁹⁵¹ Iscrpno o ovoj opatiji: Stanko Andrić, Benediktinski samostan Svete Margarete u Bijeli, *Tkalčić*, 9 (2005.), str. 9.-122.

⁹⁵² Tkalčić, *Ivan, arcidjakon gorički*, str. 5.-7.

rođenje u kraj 13. stoljeća, uz pretpostavku da je rođen u Kosni (Kosnici), međutim nije iznio mišljenje o prvotnom Ivanovom obrazovanju.⁹⁵³ Mišljenja Račkog i Tkalčića o porijeklu arhiđakona Ivana i Tkalčićevo o školovanju kod benediktinaca, uglavnom prenosi i moderna historiografija. Tako je na primjer Nada Klaić prenijela mišljenje o 1280. kao godini rođenja, pretpostavku o obrazovanju u Bijeli, te svemu pridodala i svoju ideju o tome kako je Ivan i rođen u okolici Daruvara.⁹⁵⁴

Međutim, zanimljivo je kako je sam Tkalčić mnogo prije izdavanja svoje studije o arhiđakonu Ivanu, u Predgovoru drugog sveska *Povijesnih spomenika Zagrebačke biskupije* u sklopu kojega je objavio Statute Zagrebačkog kaptola, ustvrdio nekoliko zanimljivih pretpostavki o Ivanovom osnovnom obrazovanju. Tkalčić ovom prilikom navodi kako je Ivan porijeklom iz Stubičkih Toplica (mišljenje koje će kasnije ponovno zastupati), da mu je prvi učitelj bio «domaći» župnik i da je svoje školovanje arhiđakon Ivan nastavio u «zagrebačkom sjemeništu».⁹⁵⁵ Potpuno je jasno kako je Tkalčić pod ovim sjemeništem mislio na katedralnu školu Zagrebačkog kaptola, koja je kao glavnu zadaću imala odgoj i obrazovanje budućih svećenika. Nažalost, Tkalčić je kasnije promijenio mišljenje zastupavši ideju o tome da je arhiđakon Ivan ipak prvotno obrazovan kod benediktinaca. Ako pogledamo izvore iz 14. stoljeća, onda argument koji je omogućio ulazak pretpostavke o arhiđakonovom školovanju kod benediktinaca prestaje biti toliko čvrst. Tkalčić je pretpostavio, a historiografija od njega preuzela, da je Ivan školovan kod benediktinaca zbog blizine samostana obiteljskim arhiđakonovim posjedima. Ipak, posjedi koje je arhiđakon Ivan uživao u okolici Daruvara pripadali su rodu Ivanove majke, a ne očevom rodu kojemu je Ivan pripadao. Ime Ivanove majke bilo je Isa, a rod iz kojega je ona potjecala zvao se Tolineg. Porijeklom su bili s područja iz okolice Daruvara, a rod je u svojim rukama držao posjed Toplica sv. Juraj pored Daruvara. Međutim, u srednjovjekovnom rodbinskom sustavu na području srednjovjekovne Slavonije srodstvo se računalo po očevoj, a ne majčinoj strani. Načini navođenja plemića u izvorima su različiti, ali je prevladavao onaj po očevoj liniji srodstva. On nam govori kako je neki plemić sin (*filius toga i toga (persona a filius personae b (nomen patris))*). Nekad se navodi na način da se osoba imenuje kao sin svog oca koji je opet sin svog oca (*persona a filius personae b (nomen patris) filii personae c (nomen avi)*). Nekad se osobu imenovalo dodavanjem nadimaka ili načinom imenovanja prema glavnom posjedu, odnosno sjedištu obitelji, ili po upravnoj jedinici odakle su dolazili (*persona de ___*). U izvorima 13. i 14.

⁹⁵³ Franjo Rački, Ocjena starijih izvora za hrvatsku i srbsku poviest srednjeg vieka, *Književnik – časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku i prirodne znanosti*, god. 1 (1864.), str. 548.

⁹⁵⁴ N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 515.

⁹⁵⁵ Tkalčić, Predgovor, MHEZ II, str. i.

stoljeća počeo je prevladavati princip imenovanja *taj i taj de genere toga i toga (persona de genere __)*. Navedeni način su na razini čitavog Kraljevstva koristile plemićke obitelji koje su funkcionirale na temelju prvo kognatskog pa onda agnatskog računanja srodstva.⁹⁵⁶ Arhiđakon Ivan u izvorima se javlja tek nakon što je već bio član kaptolske korporacije pa ga uvijek nalazimo definiranog prema njegovoj crkvenoj časti, a ne prema plemićkom imenskom predikatu. Unatoč tome i Ivanovo se srodstvo računalo prema jednoj, očevoj strani. Uzevši to u obzir, rod arhiđakona Ivana valja računati po očevoj liniji, čiji naziv i središnji posjedi nisu poznati. Sukladno tome, središnji posjed arhiđakona Ivana i njegovog roda nisu nužno morali biti posjedi u okolini Daruvara. Nadalje, gorički arhiđakon Ivan je udio u posjedu na području Toplice sv. Juraj (a to je obiteljski posjed roda njegove majke) stekao tek preko djevojačke četvrtine svoje majke, a na istom posjedu su svoje udjele imali i njegovi nećaci svećenik Blaž i Antun sinovi Kuzme. Djevojačka četvrtina bila je udio u obiteljskom posjedu koji je pripadao ženskim potomcima. Zakonski je djevojačka četvrtina trebala biti isplaćivana u novcu ili naravi kao četvrti dio vrijednosti posjeda, ali nikako ne u zemljišnim posjedima. Kolektivno nasljedno pravo u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu isključivalo je mogućnost ženskog nasljeđivanja posjeda jer bi to značilo da će posjedi nakon udaje ženskog potomka prijeći u ruke drugog roda (odnosno u vlasništvo roda njezinog muža). Unatoč tome, tijekom srednjeg vijeka bilo je kršenja ove odredbe pa je djevojačka četvrtina davana kćerima i u zemlji.⁹⁵⁷ Na temelju isprave iz 1333. iz koje doznajemo da je arhiđakon Ivan držao dio u posjedu Toplica sv. Juraj preko djevojačke četvrtine svoje majke stječe se dojam kako je on držao upravo tamošnju zemljišnu česticu.⁹⁵⁸ Iz ove isprave saznajemo i da su nećaci Blaž i Antun arhiđakona Ivana imenovali svojim legitimnim predstavnikom u svim pitanjima oko toga posjeda. Upravo će posjed Toplica sv. Juraj biti u središtu Ivanovih odnosa s ovim svojim nećacima, te ga u ispravama od dvadesetih pa sve do pedesetih godina 14. stoljeća nalazimo kako im pruža pravnu pomoć upravo oko tamošnjih posjedovnih pitanja.⁹⁵⁹ Velika

⁹⁵⁶ O načinima funkcioniranja rodova s obzirom na strukturu više: Damir Karbić, Hrvatski plemićki rod i običajno pravo. Pokušaj analize, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 16., 1998., str. 73.

⁹⁵⁷ Detaljno: Banyo, *Filial Quarter*, str. 42.-56.

⁹⁵⁸ CD XI, dok. 57., str. 71.-72.

⁹⁵⁹ Samo jedan od brojnih primjera je onaj iz 1344. Ivan je tada zajedno sa svojim nećakom Antunom i Antunovim bratom svećenikom Blažom 1344. pred Zagrebačkim kaptolom napravio sporazum s Petrom sinom Stjepka oko uživanja očinskih posjeda kod crkve bl. Jurja Mučenika u Toplici, što je zatim i ban Nikola potvrdio. Sačuvano u registru: ARHIV HAZU, I d 12, elen. IV, p. 4. Zagreb, 1344. lipanj: *Joannem archidiaconum de Gverche canonicum Zagrabiensem inter, ac Antonium filium Cosmae filium Vulk filium Thusch, Blasium sacerdotem fratrem suum – item Petrum filium Stepk filium Stephani accorda respectu possessionum haereditariarum apud ecclesiam beati Georgii martyris de eadem Toplicha in Comitatu Crisiensi habitatum – coram capitulo Zagrabienensi celebrata – mense Iunio – successive per Nicolaum banum totius Slavoniae confirmata.*

zastupljenost i spominjanje posjeda Toplica sv. Juraj u ispravama koje se tiču goričkog arhiđakona Ivana razlog su zašto se u historiografiji učvrstila ideja da je Ivan i u najranijoj mladosti bio povezan uz majčin kraj. Ako se međutim uzme u obzir kako je arhiđakon Ivan tek preko djevojačke četvrtine svoje majke bio vezan uz daruvarski kraj i da posjedi njegovog oca nisu nužno bili smješteni na tome području, otvara se mogućnost da niti osnovno školovanje sastavljača Statuta nije bilo vezano uz benediktince u Bijeli. S druge strane, nije nemoguće da je Ivan osnovno obrazovanje stekao u katedralnoj školi Zagrebačkog kaptola. Kako je rečeno, škola je početkom 14. stoljeća reformirana, što znači da je krajem 13. stoljeća, dakle u razdoblju u kojem je Ivan morao pohađati «osnovnu» školu, već djelovala. Ta je pretpostavka i logičnija budući da je Ivan kasnije postao kanonikom ove crkvene institucije.

Osim što nemamo podatak o osnovnom školovanju arhiđakona Ivana, iz izvora nažalost ne dobivamo potvrdu ni da je on bio sveučilišno obrazovan. Sama ideja da sastavljač Statuta nije pohađao neko ugledno sveučilište i dosadašnjim se povjesničarima učinila nelogičnom, pa nalazimo pretpostavke o njegovom pravnom obrazovanju na jednom od uglednih talijanskih sveučilišta, Padovi ili Bologni.⁹⁶⁰ Čini se da takve pretpostavke imaju opravdanje budući da se uklapaju u trendove vezane uz stjecanje visoke naobrazbe kanonika Zagrebačkog kaptola. Ukoliko je arhiđakon Ivan slijedio primjer ostalih svećenika koji su bili vezani uz katedralno središte Zagrebačke biskupije, onda mjesto njegovog visokog obrazovanja valja tražiti prvenstveno u Padovi. Međutim, ono što je vrlo indikativno jest činjenica da se u ispravama koje su dokumentirale djelovanje goričkog arhiđakona Ivana ne spominje njegova akademska titula, pa se postavlja pitanje je li on završio svoj studij. A na njegovo visoko obrazovanje ukazuje poznavanje glavnih kršćanskih pisaca, odnosno mnoštvo citata i referencija na srednjovjekovne pravne, kanonske i propovjedničke autoritete u Statutima. Tako prilikom govora o kazni za klerike koji udruženo s laicima rade protiv crkvenih ličnosti spominje moraliziranje sv. Bernarda,⁹⁶¹ prilikom pojašnjavanja o načinu na koji kaptol treba upravljati svojim dobrima poziva se na sv. Izidora i sv. Grgura,⁹⁶² dok se prilikom ukazivanja na obvezu moralnog i poštenog rada kaptolskih dostojanstvenika i arhiđakona poziva na sv. Izidora, sv. Grgura, sv. Jeronima, sv. Augustina, evanđelja.⁹⁶³ Na ovome mjestu valja dodati još jednu misao – u Statutima koje je sam Ivan sastavio stoji da se *auctores* ne čitaju redovito, ali da ipak postoji mogućnost da se ovisno o sposobnostima

⁹⁶⁰ Pretpostavke historiografije rezimira: Švab, Ivan, arhiđakon gorički, str. 76.

⁹⁶¹ MHEZ II, str. 14.

⁹⁶² MHEZ II, str. 18.-20.

⁹⁶³ MHEZ II, str. 74.-98.

učenika stječe znanje o djelima crkvenih otaca. Ukoliko se uzme u obzir da je arhiđakon Ivan možda uistinu pohađao katedralnu školu posve je moguće da se već tada upoznao, barem na osnovnoj razini, s nekim djelima crkvenih otaca.

VI. *Locus credibilis*

Što su *loca credibilia*?

U 14. stoljeću Zagrebački kaptol obnašao je jednu iznimno važnu djelatnost koja ga je smjestila u samo srce pravnih procedura Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva. Katedralni je kaptol Zagrebačke biskupije u ovome razdoblju doživio svoju renesansu djelovanja u svojstvu vjerodostojnoga mjesta. *Loca credibilia*, odnosno vjerodostojna mjesta u srednjovjekovnom su Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu bile crkvene institucije koje su redigirale i izdavale službene isprave, posjedujući «društveno prihvaćeno i verificirano pravo svjedočenja u različitim javnim i privatnim pravnim i poslovnim transakcijama».⁹⁶⁴ Drugim riječima, isprave koje su izdala vjerodostojna mjesta imale su javnu vjeru, što znači da su imale snagu službenih dokumenata i smatrane su autentičnima.⁹⁶⁵ Vjerodostojna su mjesta svjedočanstva o pravnim procedurama pretočena u pisanu formu (dokument) ovjeravale svojim autentičnim pečatom, čime je pravni posao dobivao težinu javnog pravnog čina.⁹⁶⁶ Formacija vjerodostojnih mjesta bila je u usko povezana s dva procesa koji su u bitnome promijenili prvotnu duhovnu funkciju kaptola i samostana – prvi je proces bio širenje pismenosti i sukladno s time civilizacijska transformacija Kraljevstva, a drugi je bio vezan uz jasnije oblikovanje pravnih procedura na širem području Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva. Kaptoli i samostani Kraljevstva s vremenom su uvelike proširili svoju djelatnost, pa su uz one duhovne i pastoralne poslove, počeli istovremeno sastavljajuti isprave, vršiti posao istražitelja raznih sporova na terenu, ali i djelovati u svojstvu pravnih zastupnika zavađenih stranaka. Budući da su kanonici i redovnici bili pismeni, a nerijetko i visoko obrazovani, oni su bili logičan izbor za obavljanje posla izdavanja dokumenata s jedne strane i posla koji je zahtijevao poznavanje pravnog sustava Kraljevstva s druge strane. Upravo su prestiž članova kaptola i samostana kojega su imali kao pripadnici lokalne dijecezanske crkvene elite, kao i nova uloga pisane

⁹⁶⁴ Ančić, Splitski i Zadarski kaptol, str. 15. Isti autor upozorava i na to da je dosadašnja (mađarska) historiografija pojavu vjerodostojnih mjesta predstavljala kao «jasno iskazanu posebnost pravnoga razvoja Ugarske», koja se kasnije prenijela i u hrvatske krajeve. Ančić upozorava kako vjerodostojna mjesta zapravo i nisu predstavljala toliki specifikum ugarskoga pravnog razvoja budući da već u ranom srednjem vijeku isprave hrvatskih kneževa nastaju u kapeli, a u 11. je stoljeću službu kraljevskoga kancelara obnašao hrvatski biskup. Vidi: Isto, str. 49. Međutim, unatoč tome što Ančić predodžbu o istaknutoj zasebnosti razvoja vjerodostojnih mjesta u Ugarskoj pripisuje općenito modernim mađarskim povjesničarima, valja reći da se i među njima javila vrlo jasno formulirana svijest o tome kako je postojalo mnogo sličnosti u djelatnosti s različitim europskim srednjovjekovnim institucijama i da *loca credibilia* nisu bile toliko jedinstvene institucije kakvima ih je tradicionalna mađarska historiografija predstavljala. Takav stav jasno je formuliran u studiji: Zsolt Hunyadi, *Administering the Law: Hungary's Loca Credibilia*, u: Martyn Rady (ur.) *Custom and Law in Central Europe*, Cambridge, 2003., str. 35.

⁹⁶⁵ Usp. kratko: Jakov Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Zagreb, 1991., str. 163.

⁹⁶⁶ Hunyadi, *Administering the Law*, str. 25.; usp. i: Ančić, Splitski i Zadarski kaptol, str. 15.

riječi u legislativnom sustavu, čvrsto postavili ove crkvene institucije u okvire pravnih mehanizama Kraljevstva.⁹⁶⁷

1.) Formiranje vjerodostojnih mjesta

Na području ugarskoga crkvenog uređenja prva su vjerodostojna mjesta sa svojom aktivnosti počela u zadnjoj trećini 12. stoljeća, a takvu svoju funkciju obnašali su i tijekom čitavog ranog novog vijeka. Naravno, ratovi s Osmanlijama uzrokovali su tijekom 16.-17. stoljeća smanjenje aktivnosti, da bi se ponovni rast djelatnosti vjerodostojnih mjesta dogodio u razdoblju od kraja 17. do sredine 18. stoljeća. Kaptoli i samostani su funkciju mjesta vjerodostojnosti vršili i u 19. stoljeću, kada se međutim njihova djelatnost postupno gasi, da bi konačni kraj ovakvome djelovanju došao 1874. godine.⁹⁶⁸ Začetke aktivnosti vjerodostojnih mjesta valja povezati prije svega s dekretom pape Aleksandra III. (1159.–1181.) iz 1166., kojim je Petrov nasljednik odredio kako nakon smrti svjedoka, vjerodostojnost imaju jedino oni dokumenti koje su sastavili javni notari ili pak one isprave koje bi su imale autentični pečat.⁹⁶⁹ Iz ovoga se papinog dekreta vrlo jasno može iščitati važnost koju je uporaba pečata imala u drugoj polovici 12. stoljeća, što je ustvari bio prirodane slijed jačanja pravnog autoriteta zapečaćenih isprava – isprave ovjerene pečatom zapravo su već od druge polovice 11. stoljeća postigle pravnu snagu, pa već tada u srednjovjekovnim pravnim sustavima nastaje stroga pravna distinkcija između zapečaćenih i nezapečaćenih isprava.⁹⁷⁰

Dekret pape Aleksanda III. utjecao je na još veću važnost pečata i zapečaćenih isprava te je svakako utjecao i na civilizacijske obrasce na području Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva, no porijeklo formiranja vjerodostojnih mjesta kao i njihov kasniji razvoj imao valja prije svega promatrati u kontekstu nekoliko procesa koji su snažnije počeli interferirati na prijelomu 12. u 13. stoljeće. Prije svega, tijekom 12.-13. stoljeća se postupno odvija civilizacijska transformacija u Kraljevstvu. U ovome razdoblju postupno dolazi do prijelaza iz usmene u pismenu civilizaciju, odnosno pisana riječ dobiva sve više na važnosti. Ako

⁹⁶⁷ Usp.: Tamás Kőfalvi, *Places of Authentication (loca credibilia), Chronica*, vol. 2 (2002.), str. 27. Svećenstvo je, naravno, na čitavome srednjovjekovnom području činilo intelektualnu okosnicu. Pripadnici ove društvene skupine obnašali su brojne dužnosti koje su ih dovodile u kontakt s pravnim sustavima različitih država. Zbog toga, kao i zbog stalnoga kontakta s onovremenom suvremenom literaturom, pripadnici crkvenih institucija bili su logičan izbor za notare u različitim kancelarijama. O svećeničkoj širini poznavanja onovremene pisane riječi, na engleskim primjerima u razvijenom srednjem vijeku, kratko: Michael T. Clanchy, *From Memory to Written Record. England 1066-1307*, (drugo izdanje), Oxford, 1993., str. 82.-83.

⁹⁶⁸ Kőfalvi, *Places of Authentication*, str. 28.-31.

⁹⁶⁹ Hunyadi, *Administering the Law*, str. 25.-26.

⁹⁷⁰ Usp.: Isto, str. 26.

uzmemo u obzir prostor Kraljevstva koji je obuhvaćalo ugarsko crkveno uređenje, 14. je stoljeće donijelo onaj pravi veliki zamah ovome procesu, kada upravne i administrativne strukture postaju izrazito kompleksne, pa ljudska memorija postaje manje efikasna u pravnim procedurama. Tako u ovome dugom razdoblju od tristotinjak godina zapravo uočavamo kako usmena svjedočanstva polako bivaju zamijenjena pisanim svjedočanstvima, odnosno napisana i ovjerena isprava dobiva prednost nad usmenom tradicijom svjedočenja u sudskim postupcima. Prijelaz s usmenog na pismeni princip ljudskoga djelovanja nije bio radikalni i nije odmah zamijenio sustav usmenog svjedočenja, na što ukazuju svjedočenja susjeda kao i zakletve koje su i u 14. stoljeću ostale snažni instrumenti u rješavanju raznih privatno-pravnih poslova. Tako se pravni sustav Kraljevstva, barem na promatranom području ugarskoga crkvenog uređenja u 13., kao i u 14. stoljeću odvijao u konstantnoj međuigri usmenog i pismenog, sa sve većim naglaskom i inzistiranjem na valjanosti i vjerodostojnosti onoga što je zapisano u ispravi.⁹⁷¹

Na razvoj vjerodostojnih mjesta uvelike je utjecala i uloga kaptola u procesu dokazivanja krivnje, što je utjecalo na percepciju crkvenih institucija kao mjesta kojima se vjeruje, odnosno koje imaju vjerodostojnost u raznim sudskim postupcima. Crkvenim je institucijama u srednjovjekovlju bila povjerena briga oko provođenje postupaka kojim se utvrđivala krivnja ili nevinost pojedine optužene osobe, što je utjecalo na opće uvjerenje u izravnu božansku intervenciju koja se manifestirala kroz djelovanje pojedine religijske korporacije u pravnim postupcima. Prilikom postupka dokazivanja krivnje/nevinosti pojedinca, crkvene su institucije nerijetko od okrivljenika tražile izvršavanje bolnih zadataka – poput nošenja užarenog željeza ili pak umakanje ruke u vrelu vodu, te bi optuženik tek u slučaju da bi ostao neozljeđen, uspio dokazao svoju nevinost. Nakon ovoga postupka, optuženikova ruka bi se zamatala u obloge koji bi bili zapečaćeni pečatom. Već do kraja 13. stoljeća crkvene su korporacije prestale koristiti ovakvu metodu dokazivanja krivice/nevinosti, ali su si ipak priskrbile percepciju vjerodostojnosti koja se kasnije pretočila

⁹⁷¹ Ovako opisani koncept civilizacijskog prijelaza s usmenog na pismeni princip djelovanja preuzet je iz: Rady, *Nobility*, str. 62.-80. Tamo vidi mnogo opširnije o gore naznačenim silnicama koje su oblikovale društvo Ugarsko-hrvatskog kraljevstva kroz 13.-14. stoljeće. O razvoju pismene riječi općenito na širem području istočne i središnje Europe, odnosno Češkom, Poljskom i Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu u srednjem vijeku usp. radove dvadeset i osmero autora uokvirenih u knjigu: Anna Adamska i Marco Mostert (ur.), *The Development of Literate Mentalities in East Central Europe*, Turnhout, 2004. O razvoju pismene riječi i ulozi dokumenata na širem europskom području usp. radove trinaestoro autora u zborniku: Karl Heidecker (ur.), *Charters and the Use of the Written Word in Medieval Society*, Turnhout, 2004.

u apsolutnu vjeru, *fides plenaria* svojih isprava.⁹⁷² I iz ovoga je postupka jasno kako je ideja o korištenju pečata u pravnim procedurama dobila i praktičnu uporabnu vrijednost.

Kao model formiranja vjerodostojnih mjesta poslužila je zasigurno kraljevska kancelarija – ona je postojala i prije druge polovice 12. stoljeća, ali je za Bele III. (1173.-1196.) temeljito reformirana što je doprinijelo daljnjem razvoju pravne pismenosti u Kraljevstvu. Belino inzistiranje na tome da se sve molbe kraljevom dvoru, po uzoru na Papinsku kuriju i bizantski dvor, podnose napismeno, kao i da sve dvorske procedure ostanu zabilježene, pripadaju spomenutom trendu civilizacijske transformacije Kraljevstva kojoj upravo ovaj kralj daje snažan impuls.⁹⁷³ U svojstvu vjerodostojnih mjesta prvo nalazimo najvažnije kaptole – katedralni u Vesprenu koji započinje s takvom aktivnošću 1181., a zatim i kolegijalni u Stolnom Biogradu 1184. godine. Za njima su slijedili u prvoj polovici 13. stoljeća i ostali veliki katedralni i kolegijalni kaptoli – pa tako znamo da Ostrogonski 1208., Đurski 1210., Budimski 1211., Varadinski 1215., Aradski 1221., Njitranski 1224., Zagrebački 1228., već izadju autentične vjerodostojne isprave. Od sredine 13. stoljeća funkciju vjerodostojnoga mjesta počinju obnašati benediktinci opatije u Pannonhalmi, premonstratenzi priorije u Jazovu, regularni kanonici Sv. Stjepana u Ostrogonu i hospitalci u Stolnom Biogradu.⁹⁷⁴ Iz ovih se kaptola i redovničkih kuća dalje razvijao kompleksan sustav pravne pismenosti, pa su *loca credibilia* do početka 14. stoljeća već bila rasprostranjena po čitavom teritoriju Kraljevstva.⁹⁷⁵ Usporedno s «uspostavom kraljevskoga nadzora nad takvim oblikom

⁹⁷² Detaljno o okolnostima koje su dovele do razvoja djelovanja vjerodostojnih mjesta vidi: Hunyadi, *Administering the Law*, str. 29.-30. Tamo autor donosi i gore preuzet primjer srednjovjekovnog dokaznog postupka i uporabu pečata u njemu. O istom postupku u dokazivanju krivnje, te podatak o tome da je Crkva prekinula s ustaljenom praksom u dokaznom postupku: Rady, *Nobility*, str. 64.-65.

⁹⁷³ O utjecaju Bele III. i njegovoga dvora na razvoj pisane riječi vidi: O istome, ali i procesu *vice versa* usp. Rady, *Nobility*, str. 66.-67.; Hunyadi, *Administering the Law*, str. 30. Administrativne reforme za Bele III. bile su moguće naročito nakon učvršćivanja odnosa između ugarskoga dvora i papinstva. O tome, ali i općenito odnosu Bele III. prema papinskom, kao i bizantskom dvoru vidi: Zoltan J. Kosztoľnyik, *The Church and Béla III of Hungary (1172-1196): The Role of Archbishop Lukács of Esztergom*, *Church History* 49/4 (1980), str. 375.-386.

⁹⁷⁴ Podaci preuzeti iz: Köfalvi, *Places of Authentication*, str. 28. i Hunyadi, *Administering the Law*, str. 30.

⁹⁷⁵ Pismenost se na široj razini u Ugarskoj širi upravo u 13. stoljeću kada se odvija i zamah djelovanja dijela crkvenih institucija u svojstvu mjesta javne vjere. O tome usp.: Laszlo Veszpremy, *The Birth of a Structured Literacy in Hungary*, u: *The Development of Literate Mentalities*, str. 161.-181. O benediktincima opatije u Pannonhalmi kao jednom od centralnih mjesta srednjovjekovne pismenosti u širem kontekstu značenja benediktinaca za pismenost na ugarskome području v.: Gábor Sarbak, *Über das mittelalterliche Bibliothekswesen der Benediktiner in Ungarn*, u: *The Development of Literate Mentalities*, str. 199.-213. O hospitalcima, njihovoj povijesti u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu, utjecaju na razvoj pismenosti i djelovanju u svojstvu vjerodostojnoga mjesta vidi radove Zsolta Hunyadija: *The Knights of St. John and the Hungarian Private Legal Literacy up to the mid-fourteenth century*, u: Balázs Nagy i Marcell Sebök (ur.), *The Man of Many Devices. Who Wandered Full Many Ways. Festschrift in Honor of János M. Bak*, Budimpešta, 1999., str. 507.-519.; *Isti, Regularities and irregularities in the formulae of the charters issued by the Székesfehérvár convent of the Knights of St. John (1243-1400)*, u: Michael Gervers (ur.): *Dating Undated Medieval Charters*, Woodbridge, 2000., str. 137.-149.; *The Hospitallers in the Medieval Kingdom of Hungary, c. 1150-1387*, Budimpešta, 2010.

djelovanja crkvenih institucija» u prvoj polovici 13. stoljeća već nalazimo vjerodostojna mjesta na južnome obodu ugarskoga crkvenog uređenja, odnosno u srednjovjekovnoj Slavoniji i današnjoj istočnoj Hrvatskoj: u Zagrebačkoj biskupiji, katedralnom se kaptolu kao vjerodostojno mjesto ubrzo pridružio Čazmanski kolegijalni kaptol (o njima vidi iduće poglavlje), a na istočnome području postupno se tijekom 13. stoljeća u vjerodostojno djelovanje uključuju kolegijalni Požeški kaptol, katedralni kaptol u Đakovu (Bosanski kaptol), te dva katedralna srijemska kaptola (banoštorski i srijemskomitrovački).⁹⁷⁶ Na području se Zagrebačke biskupije i dio redovničkih zajednica postupno uključivao u ovakvu, «vjerodostojnu» aktivnost. Dvama kaptolima, Zagrebačkom i Čazmanskom, kao *locus credibilis* priključila se moćna opatija Topusko čije prve isprave nalazimo u prvoj polovici 14. stoljeća, s time da nije isključeno kako su tamošnja cistercitska braća s praksom sastavljanja autentičnih dokumenata započela i nešto ranije.⁹⁷⁷ Nije na odmet spomenuti i kako je već 1254. ispravu izdao prepozit glogovničke zajednice regularnih kanonika svetog Groba Jeruzalemskog Stjepan kojom je potvrđena pomirba između Zagrebačkog kaptola s Grgurom i njegovim bratom i rođacima oko zemlje na području Varaždinskih Toplica.⁹⁷⁸ Praksa izdavanja vjerodostojnih isprava, odnosno formiranje kaptola i samostana u institucije s javnom vjerom, na području je Zagrebačke biskupije utjecala i na to da su s vremenom pojedini svećenici počeli sastavljati isprave. Tako je na primjer 1413. župnik crkve Sv. Ivana Krstitelja u Moravču po imenu Benedikt izdao ispravu u kojoj su zabilježene imovinske transakcije članova obitelji Musić iz Moravča u vezi s nekim njihovim vinogradom (čije su međe također zabilježene). Ovaj župnik, naravno, nije imao uređenu kancelariju, pa je dokument nastao u njegovome župnom dvoru (*in domo habitationis nostre plebanali*). Po svemu sudeći ovaj je župnik bio sastavljač isprave jer se vinograd nalazio na području njegove župe.⁹⁷⁹ Isprave pojedinih dijecezanskih svećenika nisu, naravno, mogle, ozbiljnije ugroziti primat kakav je stekao katedralni kaptol Zagrebačke biskupije među crkvenim institucijama u 13., a naročito u 14. stoljeću, ali jasno ukazuju na ozbiljne civilizacijske i

⁹⁷⁶ Više: Ančić, Splitski i Zadarski kaptol, str. 15. O začecima vjerodostojnog djelovanja hrvatskih sjevernih i istočnih kaptola i: Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 27.-28. i 57.-63. (Zagrebački kaptol), str. 85.-89. (Čazmanski kaptol), str. 111.-113. (Požeški kaptol), str. 152. (Bosanski kaptol), str. 171., 174. i 178. (Srijemski banoštorski kaptol), str. 181. i 185. (Srijemski kaptol sv. Ireneja u Srijemskoj Mitrovici).

⁹⁷⁷ Usp. Ana Novak, Uključivanje Opatije Topusko u crkveno-politički i javni život na području Zagrebačke biskupije (Djelatnost opata Ivana II. i sjeveroistočni posjedi cistercitske Opatije Blažene Djevice Marije), *Povijesni prilozi*, 34 (2008.), str. 40.-41.

⁹⁷⁸ CD IV, dok. 501., str. 577.-578. Podatak donosi i Dobronić, Regularni kanonici, str. 17 i Dobronić, Glogovnica – Regularni kanonici, str. 68.

⁹⁷⁹ ARHIV HAZU, D-VIII-34, Moravče, 1413.

strukturalne promjene koje su tijekom dugog srednjovjekovnog perioda zahvatile svećeničko društvo.

Formiranje novih institucionalnih formi budućih vjerodostojnih mjesta javlja se u zadnjoj trećini 12. stoljeća, a na ovome mjestu valja još jednom istaknuti da već porijeklo njihovoga djelovanja jasno ukazuje na karakter kakav će ove korporacije imati tijekom razvijenog srednjeg vijeka djelujući kao *loca credibilia*. Naime, ne samo što je kraljevska kancelarija doprinijela oblikovanju institucionalnih formi djelovanja vjerodostojnih mjesta, centralna državna vlast bila je ona osnovna silnica o kojoj su mjesta vjerodostojnosti ovisila. Opširnije će o uklopljenosti u svjetovnu pravnu strukturu Kraljevstva biti riječi u tekstu o kaptolskim ispravama i procedurama vezanim uz njih, a na ovome mjestu valja ukazati da rana faza djelovanja vjerodostojnih mjesta svjedoči prelasku s osnovnih prvotnih formi djelovanja kanonika na djelovanje u svojstvu zamjenskog državničkog kraljevskog aparata. Kraljevska je kurija postupno uspostavljala kontrolu nad kaptolskim i samostanskim vjerodostojnim djelovanjem – štoviše, djelovanje je vjerodostojnih mjesta u Ugarskoj i Slavoniji u 13. stoljeću uglavnom potpuno stavljeno pod nadzor kraljevske vlasti «pa su te institucije, u nedostatku ozbiljnijega državnoga činovničkog aparata, stvarno dobile dimenziju neke vrsti kraljevske, državne administracije».⁹⁸⁰ Unatoč tome što je već odredbom pape Aleksandra III. ideja o primatu zapečaćene isprave došla u prvi plan, razvoj kaptola na području ugarskoga crkvenog uređenja kao vjerodostojnih mjesta bio je usko povezan prvenstveno uz kraljevsku vlast, a ne uz centralnu crkvenu vlast, tj. papinstvo. Naime, vjerodostojna mjesta u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu bila su uklopljena u funkcioniranje svjetovnih pravnih mehanizama, što će se naročito vidjeti u 14. stoljeću. U razdoblju do zadnje trećine 12. i početka 13. stoljeća, po svemu je sudeći kanoničko društvo zadržalo onu osnovnu ideju o tome da im je primarna zadaća bogoslužje i pomoć biskupu u administrativnoj upravi biskupijom. No, na prijelomu 12. u 13. stoljeće, opća civilizacijska transformacija Kraljevstva za sobom je povukla i transformaciju kaptola, pa oni u sklop svojih primarnih zadaća počinju podrazumijevati i sudjelovanje u svjetovnim pravnim procedurama. Drugim riječima, kaptoli i samostani koji su djelovali kao *loca credibilia* postaju dijelom svjetovnoga pravnog poretka, koji djeluje na korist kraljevske državne birokracije. Naime, kralj i njegovi lokalni dužnosnici su se, naročito u 14. stoljeću, koristili uslugama vjerodostojnih mjesta za razne poslove koji su inače pripadali domeni djelovanja svjetovne hijerarhije. Vjerodostojna će mjesta tako odgovarajući na mandate kralja, bana, hercega ili

⁹⁸⁰ Usp.: Ančić, Splitski i Zadarski kaptol, str. 15.

pak vicebana, provoditi istrage «na terenu», uvoditi plemiće u posjed ili pak reambulirati posjede.⁹⁸¹

Naročito jak vjetar u leđa vjerodostojna mjesta dobivaju u vrijeme Anžuvina, koji su veći dio svoga vremena posvetili upravo čvršćoj centralizaciji države i aplikaciji kraljevskoga autoriteta. Za njihova vladanja dolazi i do još većeg rasta pismenosti, a uloga pisane riječi u svim aspektima života, naročito u pravnim procedurama Kraljevstva, dobiva novu dimenziju. Iz anžuvinskog perioda, općenito gledano, sačuvano je nekoliko desetaka tisuća dokumenata, što je vrlo ilustrativno ako uzmemo u obzir kako je iz svih ranijih razdoblja sačuvano tek desetak tisuća.⁹⁸² Naravno, moramo imati na umu i kako je dio dokumenata zbog mongolskih upada, a kasnije i zbog ratova s Osmanlijama, nepovratno izgubljen te je zapravo iz srednjovjekovnog razdoblja, tj. iz perioda prije 1526. ostalo sačuvano tek oko 300 000 dokumenata – «To je vrlo skromna brojka u svjetlu milijuna sačuvanih dokumenata iz istog razdoblja u Francuskoj i Engleskoj. Ipak i to je značajan broj ako se uspoređuje s tek nekoliko stotina dokumenata sačuvanih u balkanskim državama.»⁹⁸³ Unatoč tome, na temelju rečenog odnosa sačuvane građe, posve je jasno kako je upravo 14. stoljeće donijelo snažan procvat djelatnosti svih institucija koje su izdavale službene dokumente. Na teritoriju Kraljevstva u srednjem vijeku nalazimo 70-80 crkvenih institucija za koje se može utvrditi da su kraći ili duži period izdavale autentične isprave, a oko 30 % svih dokumenata sačuvanih iz srednjeg vijeka za ovo područje su upravo isprave proizašle iz kancelarija kaptola i samostana djelatnih u svojstvu mjesta s javnom vjerom. Upravo u 14. stoljeću dogodio se snažan rast izdavanja dokumenata vjerodostojnih mjesta – kaptoli su u razdoblju 1301.-1350. za 69 % povećali produkciju dokumenata u odnosu na razdoblje 1251.-1300., a konventi za čak 77.6 %. U razdoblju 1351.-1400. kaptoli dodatno povećavaju svoju produkciju pa je u odnosu na prethodnih 50 godina povećavaju za 21 %, a konventi za 55.7 %.⁹⁸⁴

Civilizacijsko-pravna transformacija bila je vidljiva i u poimanju institucije *pristaldusa* (pristava) u pravnim procedurama.⁹⁸⁵ Ostvarivanjem veće kontrole nad

⁹⁸¹ Opširnije: Isto, str. 15.-24.

⁹⁸² Engel, *The Age of the Angevines*, str. 47.-48.

⁹⁸³ Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 93.

⁹⁸⁴ Kőfalvi, *Places of Authentication*, str. 32.; o varijacijama broja vjerodostojnih mjesta vidi: Hunyadi, *Administering the Law*, str. 30. i bilješku 27 na istoj stranici.

⁹⁸⁵ Za daljnje proučavanje funkcije pristava na hrvatskim povijesnim područjima, kao i u Srbiji, i dalje je osnovna početna točka ranija studija Marka Kostrenčića, *Fides publica (javna vera) u pravnoj istoriji Srba i Hrvata do kraja XV veka*, Beograd, 1930. (izdanje je ćirilčno), koja je zapravo dobrim dijelom posvećena ulozi pristava u srednjovjekovnoj Hrvatskoj, Dalmaciji, Slavoniji, Bosni, Srbiji i Zeti, a bavi se još i razvojem javnog notarijata na hrvatskim povijesnim područjima, kao i sfragističkim pitanjima. Iz novije literature, o funkciji pristava u kontekstu prijelaza s usmenog na pismenu kulturu, svakako valja izdvojiti razmatranja Martyna

djelovanjem vjerodostojnih mjesta, kraljevska je vlast postupno preuzimala sve veći nadzor nad životom lokalnih zajednica, što je utjecalo i na potiskivanje pristava iz pravnog života Kraljevstva.⁹⁸⁶ *Pristaldus* je bio temeljni izvor usmenoga svjedočanstva u ranoj ugarskoj pravnoj praksi. Izvorno je institucija pristalda nedvojbeno južnoslavenskoga porijekla, te je imala svoj pandan u pravnim procedurama u Hrvatskoj i Srbiji. Opseg posla pristava je toliko varirao da je vrlo teško definirati što je njegov posao točno podrazumijevao, no osnovna mu je zadaća bila djelovati u pravnim procedurama i to u svojstvu svojevrsnog izaslanika sudaca, lokalnih i onih u kraljevoj kuriji. Sudac bi dodjeljivao pristava tužitelju koji je odlučio slučaj iznijeti pred sud – pristav bi potom istražio slučaj, okupio branjenika i svjedoke, nadgledao ranije opisanu metodu crkvenog dokazivanja krivice ili pak omeđivanje spornog komada zemlje, a zatim bi obavijestio suca. Nakon toga bi se donosila presuda u čitavome slučaju, a pristav bi bio zadužen konačnu presudu sprovesti u stvarnost. Pristav je tako zapravo bio fizičko svjedočanstvo o sporu i njegovom ishodu, a kasnije je mogao iznijeti usmeni iskaz o istome sporu, u slučaju da se on ponovno aktualizirao.⁹⁸⁷ Uzevši ovo u obzir, kao i nesavršenu ljudsku prirodu, ured i osoba pristava bili su podložni mitu, ili pak djelovanju na korist tužitelja ukoliko je potonji bio dovoljno uvjerljiv, pa je 1231. zakonom određeno kako svjedočanstvo pristava ne smije biti prihvaćeno ukoliko nije popraćeno zapisanim svjedočanstvom.⁹⁸⁸ Posebno snažan impuls razvoju djelatnosti crkvenih institucija u svojstvu vjerodostojnih mjesta dao je upravo ovaj zakon iz 1231. (čl. 21.), jer je njime određeno i kako se crkvena lica trebaju pridružiti pristavima u službenim pravnim procedurama.⁹⁸⁹

Funkcija pristava dakako nije zbog ovih ograničenja nestala, o čemu nalazimo potvrdu u 13., ali i u 14. stoljeću.⁹⁹⁰ U ispravi Zagrebačkog kaptola iz 1259. te godine, koja je zabilježila međe nekog posjeda opatije Topusko, navode se imena dvojice pristava: pristav zemaljskog župana po imenu Gurk sin Mergea i pristav kraljeve kurije Blaž. Ispravi nije sačuvan početak, a i veći dio središnjeg dijela, pa je teško reći o čemu se zapravo radilo.⁹⁹¹

Radyja, u njegovoj već citiranoj knjizi *Nobility*, pogl. 4.1. Oral testimony and the pristaldus, str. 62.-66., na što se i ova prozopografska studija prvenstveno oslanja.

⁹⁸⁶ Ančić, Splitski i Zadarski kaptol, str. 16.

⁹⁸⁷ Vidi opširno: Rady, *Nobility*, str. 65.-66.

⁹⁸⁸ Isto, str. 66.

⁹⁸⁹ Kőfalvi, *Places of Authentication*, str. 28.

⁹⁹⁰ Usp. na nekoliko primjera iz srednjovjekovne Slavonije: Ančić, Splitski i Zadarski kaptol, str. 17.-20.; i ilustrativan citat na str. 17.: «U prvome redu valja svakako primijetiti da se djelovanje kaptola kao „vjerodostojnih mjesta“ u srednjovjekovnoj Slavoniji nije ukorjenjivalo tako brzo i neosporno ...»

⁹⁹¹ CD V, dok. 656., str. 147. Gore je prvotno navedeno da se radi o ispravi Zagrebačkog kaptola, a zatim da nedostaje uvodni i veći dio središnjeg dijela isprave, pa se postavlja pitanje na temelju čega se zaključuje da je riječ o isprave baš ove crkvene institucije. Kao sastavljač isprave potpisan je, naime, Mihovil, lektor *ecclesie nostre*. A upravo je lektor Mihovil bio sastavljač većine isprava Zagrebačkog kaptola u razdoblju 1249.-1265. (o tome više u daljnjem tekstu.).

No, s obzirom na spominjanje pristava, možda je ovo bilježenje međa došlo kao logičan nastavak nekoga ranijeg spora. Osim toga, u ispravi koju je izdao župan Zagrebačke županije Fabijan 1262. saznajemo da je upravo navedeni župan Fabijan bio sudac u sporu oko zemlje smještene pored Lomnice. U ovome je sporu pristav izaslan od župana bio stanovit *Nepric*, a kao pristav kraljeve kurije navodi se Job.⁹⁹² Ne želeći dalje ulaziti u problematiku oko pristava, jer bi to premašivalo temu ove radnje, zaključimo samo kako je ova pravna institucija i dalje postojala i igrala i dalje veliku ulogu u pravnom sustavu Slavonije, ali je sve više u prvi plan dolazila upravo isprava, odnosno pisano svjedočanstvo o učinjenom pravnom djelu, mijenjajući tako civilizacijske obrasce kako na području srednjovjekovne Slavonije, tako i na području čitavoga Kraljevstva.

2.) Zagrebački kaptol kao mjesto javne vjere

Zagrebački kaptol pripada krugu crkvenih institucija Kraljevstva koje su prve počele obavljati funkciju vjerodostojnoga mjesta. S takvom djelatnošću Zagrebački je kaptol započeo tijekom prve polovice 13. stoljeća kada je organizirana kaptolska kancelarija, a obavljao ju je sve do polovice 19. stoljeća.⁹⁹³ Kako smo vidjeli začetke djelovanja Zagrebačkog kaptola u svojstvu vjerodostojnog mjesta valja tražiti u općoj civilizacijskoj transformaciji Kraljevstva, ali je upravo onaj zadnji impuls po svemu sudeći dao biskup Stjepan II. (1225.-1247.). Formaciju kaptolske kancelarije, naime, može se povezati s općom velikom reformom koju je Stjepan II. provodio u Zagrebačkoj biskupiji.⁹⁹⁴ S osobom biskupa Stjepana II. na zagrebačku biskupsku čast došla je visoko obrazovana osoba koja je prije posvećenja za biskupsku čast obnašala dužnost kancelara kralja Andrije II.⁹⁹⁵ Stjepanova je djelatnost bila opsežna, a

⁹⁹² CD V, dok. 733., str. 229.-230.

⁹⁹³ Valja napomenuti da je starija historiografija pretpostavljala kako je Zagrebački kaptol funkciju vjerodostojnoga mjesta vršio od svojega osnutka. Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. cxx. i Ivančan, Zagrebački kaptol, str. 214. O tome kada je točno Zagrebački kaptol prestao biti vjerodostojno mjesto mišljenja u historiografiji variraju: Tkalčić i Ivančan smatraju da je s takvim djelovanjem okončano 1850. (mišljenja iznose na istim str. kao i o osnutku). Istu godinu, 1850., navodi i Jakov Stipišić. Isti, *Pomoćne povijesne znanosti*, str. 163. Ante Gulin smatra da je riječ o 1867. godini. Isti, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 57.; a Andrija Lukinović smatra da se radi o 1848. godini. Isti, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, str. 43.

⁹⁹⁴ Uvjerljivu i logičnu pretpostavku o počecima djelovanja Zagrebačkog kaptola u svojstvu vjerodostojnoga mjesta za biskupovanje Stjepana II. iznosi N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 493.-494.; o reformama biskupa Stjepana II. vidi opširnije: Isto, str. 492.-494.; i: Dobronić, Biskup Stjepan II., u: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, str. 43.-45.; Klaićkine ideje preuzima i Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 57. Isto pretpostavlja i Mirjana Matijević Sokol, Protopografska crtica o zagrebačkom biskupu Stjepanu II. (1225-1247), u: Iskra Iveljić (ur.) *Zbornik Nikše Stančića*, Zagreb, 2011., str. 63. [autorica mi je i prije tiska ovog zbornika ljubazno ustupila na korištenje još neobjavljeni verziju članka, na čemu joj srdačno zahvaljujem].

⁹⁹⁵ Usp.: Ivan Krstitelj Tkalčić, Priporod biskupije zagrebačke u XIII. vijeku, *Rad JAZU*, knj. 41 (1877.), str. 127.; N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 327. i 493.-494.; Neven Budak, Babonić, Stjepan, HBL 1, str. 305.-306. Lelja Dobronić, Biskup Stjepan II., str. 43.; Neven Budak, Zagrebački biskup Stjepan II., suvremenik Tome Arhiđakona, u: Mirjana Matijević Sokol i Olga Perić (ur.), *Toma Arhiđakon i njegovo doba – Zbornik*

naročito se osjetila na području: a) širenja redovništva – on dovodi u Zagrebačku biskupiju dominikance, a pomaže franjevce i cistercite; i b) na polju opismenjavanja Slavonije.⁹⁹⁶ Povodeći se za općim tendencijama pravnog strukturiranja Kraljevstva biskup Stjepan II. je nakon imenovanja zagrebačkim biskupom 1225., organizirao biskupsku kancelariju koja je izdavala isprave čija je vanjska forma imala uzor u kraljevskim ispravama.⁹⁹⁷ U kontekstu ove organizacije biskupske kancelarije i uopće Stjepanovih reformi, dolazi i do početka djelovanja katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije kao vjerodostojnoga mjesta. Da je u svojstvu vjerodostojnoga mjesta Zagrebački kaptol radio za vremena biskupa Stjepana II. dobivamo potvrdu u travnju 1228. godine. Iz te godine potječe prva sačuvana isprava Zagrebačkog kaptola kojom je posvjedočena kupoprodaja zemljišta u Turopolju. Ista isprava navodi i da je kaptol već imao svoj pečat: *presens scriptum sigilli nostri munimine fecimus roborari*.⁹⁹⁸ Iz iste 1228. (mjeseca kolovoza) sačuvana je i druga isprava Zagrebačkog kaptola – njome je potvrđeno darovanje posjeda oko Kupe koju su učinili Vučeta i njegova braća Sida i Merge, sinovi Mestenovi. Oni su taj posjed na ime miraza darovali plemiću Robertu kao svojem budućem šurjaku.⁹⁹⁹ Dodatnu potvrdu dobivamo i četiri godine kasnije iz isprave kojom je biskup Stjepan II. osnovao Čazmanski kaptol, gdje se navodi da je Stjepanova isprava zapečaćena biskupskim pečatom i pečatom Zagrebačkog kaptola.¹⁰⁰⁰ Prema tome, nedvojbeno je da je Zagrebački kaptol u vrijeme biskupa Stjepana II. djelovao kao *locus credibilis*, te je imao svoj pečat, a upravo za ovoga biskupa i započeo je s takvim radom. Na takav zaključak navode upravo ranije navedene okolnosti formacije vjerodostojnih mjesta na području ugarskoga crkvenog uređenja. Dodatni argument koji ide u prilog tvrdnji da je upravo vrijeme biskupa Stjepana prijelomno za početak rada Zagrebačkog kaptola kao vjerodostojnog mjesta je i to što je novoosnovani Čazmanski kaptol također za istoga biskupa počeo obavljati istu djelatnost.¹⁰⁰¹ Napomenimo ovdje i još jednu okolnost vezanu uz biskupa Stjepana II. Za

radova sa znanstvenog skupa održanog 25-27. rujna 2000. godine u Splitu, Split, 2004., str. 154. (i čitav rad: str. 153.-158.). Matijević Sokol, Protopografska crtica, str. 57. i 63. O Stjepanu II. vidi i: HC I, str. 537.

⁹⁹⁶ Matijević Sokol, Protopografska crtica, str. 57. To ističe i: Budak, Zagrebački biskup Stjepan II., str. 155.-157.

⁹⁹⁷ N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 492.

⁹⁹⁸ CD III, dok. 255., str. 283.-285.

⁹⁹⁹ CD III, dok. 260., str., 290.-292.

¹⁰⁰⁰ N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 494.

¹⁰⁰¹ Prvu je ispravu Čazmanski kaptol izdao 1246. što svjedoči o tome da je također počeo djelovati kao *locus credibilis* za biskupa Stjepana II. Vidi: Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 85.; i: N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 493.-494. Međutim, ovdje valja upozoriti i na to da nalazimo ispravu Čazmanskoga kaptola datiranu u 1229. godinu. CD III, dok. 260., str. 314.-315. Ukoliko je transkripcija datacije, koju priređivači CD-a preuzimaju iz ranijih izdanja isprave, točna, tada je Čazmanski kaptol, osnovan prije 1232. (o pitanju osnutka vidi u poglavlju o čazmanskom prepozitu u ovoj radnji) i počeo je obavljati funkciju vjerodostojnoga mjesta godinu dana nakon Zagrebačkog kaptola. No, isprava biskupa Stjepana II. za Čazmanski kaptol iz 1232. odaje dojam fundacijske isprave, što opet ukazuje na to da je riječ o nekoj pogrešci u vezi transkripcije dokumenta. U

razliku od dotadašnje historiografije, koja je Stjepanovo školovanja vezala uz Pariz (štoviše uz Sorbonu, koja je osnovana 10 godina nakon smrti biskupa Stjepana), Mirjana Matijević Sokol pretpostavlja kako je ovaj zagrebački biskup možda bio bolonjski student. Pa konstatira dvije zanimljive stvari: «Naime, u prvoj polovici XIII. st. zbog razvoja trgovine i obrta te u skladu s tim i procesa kolonizacije i urbanizacije mnogih krajeva Europe, pa i ovog slavonskog dijela javlja se potreba za ustanovom koja će pratiti pravni aspekt novih oblika poslovanja kao što je to bio notarijat u Italiji i uopće na sredozemnom prostoru receptivnog kontinuiteta.»; i «Upravo uzdizanje Zagrebačkog kaptola u mjesto javne vjere (*locus credibilis*), ustanove koja u novim društvenim odnosima početkom XIII. st. dobiva onu funkciju koju ima notarijat u talijanskim i dalmatinskim komunama, može biti potaknuto od osobe koja je završila pravne studije te u skladu sa suvremenim zbivanjima i potrebama uviđa važnost i potrebu podizanja razine pisane kulture.»¹⁰⁰² Može bitni Stjepanov boravak na bolonjskom sveučilištu i upoznatost s tamošnjim notarijatom svakako je mogao motivirati biskupa na formaciju kaptolâ svoje biskupije u vjerodostojna mjesta, koja bi činila svojevrsni pandan notarijatu u Italiji, međutim osnovni impuls takvoga oblikovanja kaptola Zagrebačke biskupije ipak je bio vezan prvenstveno uz civilizacijske tokove u samome Kraljevstvu. U prvoj polovici 13. stoljeća svakako je postojala potreba za ustanovom koja će pratiti nove oblike pravnoga poslovanja, ali je ona realizirana u sklopu procesa koji se na području ugarskoga crkvenog uređenja, pod opisanim okolnostima, počeo odvijati nešto ranije. Dajući konture novoga djelovanja svojim kaptolima, biskup ih je prvenstveno želio uključiti u pravne strukture Kraljevstva. Drugim riječima, dolaskom u biskupiju potaknuo je snažnije strukturalno građenje institucija koje su trebale biti uklopljene u pravnu transformaciju Kraljevstva. Prema tome, biskupovu inicijativu reforme koja je iznjedrila tri uređene kancelarije, od kojih su dvije pripadale kaptolima kao vjerodostojnim mjestima, valja prije svega promatrati u kontekstu formacije novih strukturalnih oblika na području Zagrebačke dijeceze, koja je bila uvjetovana općim trendom povezanim uz nastojanje državnog vrha i njegovoga aparata da se vjerodostojna mjesta ugrade u pravni mehanizam Kraljevstva.

U skladu s navedenim procesima koji su se odvijali na području ugarskoga crkvenog uređenja, začetak je djelovanja Zagrebačkog kaptola u svojstvu vjerodostojnoga mjesta došao kao prirodan slijed njegovoga institucionalnog oblikovanja te ga treba promatrati upravo u

CD-u je preuzeta transkripcija K. Rátha i Fl. Rómera u: *Győri történelmi és régészeti füzetek*, 1863., str. 290., jer priređivači nisu imali priliku vidjeti original koji se nalazio u posjedu obitelji Lippits. Iako o ovome pitanju još valja povesti detaljnu raspravu, ne možemo se oteti dojmu da je Stjepanova isprava iz 1232. uistinu bila fundacijska, a da su prvotni priređivači ili krivo transkribirali datum, ili pak uvod isprave gdje se navodi njezin izdavač.

¹⁰⁰² Matijević Sokol, Protopografska crtica, str. 57. (prvi citat) i 63. (drugi citat).

kontekstu općeg trenda transformacije crkvenih institucija ugarskoga crkvenog uređenja u mjesta s javnom vjerom.¹⁰⁰³ Prema tome, zaključimo da je nekoliko procesa stvorilo plodno tlo za formaciju Zagrebačkog kaptola kao vjerodostojnog mjesta:

- proces prijelaza s usmene na pismenu kulturu na području čitavoga Kraljevstva (11.-13. stoljeće)
- povećanje važnosti zapečaćenih isprava (druga polovica 11. stoljeća)
- važnost crkvenih institucija u dokazivanju krivice (do kraja 13. stoljeća)
- utjecaj kraljeve kancelarije (naročito od Bele III.)
- opći trend postanka kaptola ugarskoga crkvenog uređenja vjerodostojnim mjestima (kraj 12. i početak 13. stoljeća)
- nastojanje centralne kraljevske vlasti da kontrolira pravne mehanizme;

te da su konačni impuls i konture takvoga formiranja, kao i organizaciju kaptolske kancelarije, donijele reforme biskupa Stjepana II.

Kancelarija

Povijest vjerodostojnog djelovanja Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću valja započeti s razmatranjem njegove kancelarije, koja je, po svemu sudeći, u prvoj polovici toga razdoblja, a možda i na samome početku, dobila svoje jasnije konture. To se da zaključiti na temelju statutarnih odredbi kao i na temelju nešto šireg kontekstualiziranja vjerodostojnog djelovanja kaptola. Kancelarija je, naravno, bila ured u kojemu su nastajale isprave Zagrebačkog kaptola. Iz Statuta katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije saznajemo da je, kako je već rečeno, dužnost upravljanja tim kaptolskim uredom pripadala lektoru ove crkvene institucije. Statuti zapravo navode da je lektor bio obvezan napisati ispravu na zahtjev kaptola ili neke stranke, te da je dokumente bio obvezan pečatiti kaptolskim pečatom. Za takav svoj posao lektor je dobivao «plaću», odnosno za svaku ispravu zapečaćenu kaptolskim pečatom imao je dobiti 12 denara. Odmah u nastavku ove statutarne odredbe saznajemo i kako je lektor za sastavljanje otvorenih pisama (*littere patentes*) trebao dobiti 6 denara, a za *littere clause*, zatvorena pisma, 3 denara. Drugim riječima, svaka izdana isprava s visećim pečatom donosila je lektoru 12 denara, isprava s pečatom na hrptu 6, a obično pismo 3 denara.¹⁰⁰⁴ Sažajemo i

¹⁰⁰³ Naspram ovako široko prikazanih procesa koji su stvorili povoljne okolnosti za početke djelovanja Zagrebačkog kaptola u svojstvu mjesta javne vjere, usp. ranije mišljenje Nade Klaić koja čitav kontekst uvelike pojednostavljuje i ne dovodi u vezu sa širim procesima na području Kraljevstva: «Prva do danas sačuvana kaptolska isprava što je kaptol izdaje kao vjerodostojno mjesto neprijeporno je svjedočanstvo da upravo u okvirima zagrebačke biskupije valja tražiti početke kaptolske pisarne odnosno kancelarije.» [sav kurziv u citatu je autoričin]. Ista, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 509.

¹⁰⁰⁴ Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. cxxi.

da je potreban materijal za pisanje, odnosno za sam nastanak dokumenta, lektor trebao nabaviti o svom trošku. Nadalje, Statuti navode i da je lektor bio obvezan ispravu napisati osobno ili je pak sastaviti po nekome drugome (*litteras per se vel per alium conscribere*).¹⁰⁰⁵ Pod «drugim» ovdje su se podrazumijevali kaptolski notari koji su djelovali u kaptolskoj kancelariji. Statuti, dakle, dozvoljavaju dvije mogućnosti – da lektor sam napiše ispravu, i da je u njegovo ime (i ime čitavoga kaptola) sastavi tko drugi, odnosno pisar kaptolske kancelarije. Može se pretpostaviti da je u samim začecima kaptolske djelatnosti u svojstvu mjesta s javnom vjerom, njegove isprave uistinu i sastavljao sam lektor. Veći dio kaptolskih isprava iz 13. stoljeća ne donosi podatak o tome tko je sastavljao kaptolske isprave,¹⁰⁰⁶ no to nije slučaj i s ispravama iz razdoblja 1249.-1265. godine. U tome razdoblju dobivamo potvrdu da je lektor Zagrebačkog kaptola Mihovil bio kaptolski notar jer se u gotovo svim ispravama navodi da su sastavljene *per manus magistri Michaelis lectoris ecclesie nostre*. Ovaj podatak, dakako, ne isključuje mogućnost da u 13. stoljeću u kaptolskoj kancelariji nije (barem povremeno) djelovalo još klerika u svojstvu notara. Ipak, može se zaključiti kako je u Zagrebačkom kaptolu barem u prvih nekoliko desetljeća njegovoga djelovanja u svojstvu mjesta s javnom vjerom postojala tendencija da isprave sastavlja sam lektor.

Normiranje funkcioniranja kancelarije, odnosno lektorskih i notarskih obveza, zbililo se donošenjem Statuta, ali je jasno kako je i ovdje riječ o procesu koji je imao korijene u ranijem razdoblju. Uhodavanje mehanizama sastavljanja vjerodostojnih isprava, porast zahtjeva za izdavanjem isprava u zadnjoj trećini 13. stoljeća, kao i širenje djelatnosti kaptolskih članova, zasigurno su doveli i do potrebe za pisarima, koji su u tome poslu mijenjali lektora. Osim toga, ne smije se zaboraviti kako je u sklop lektorskih obveza spadalo i upravljanje kaptolskom školom, što je zasigurno dodatno pojačalo potrebu za klericima sastavljačima isprava koji su taj posao vršili umjesto lektora, što je u konačnici, kako je navedeno, normirano Statutima koji dozvoljavaju lektoru sastavljanje isprave «po drugome».

Iz isprava 14. stoljeća ne saznajemo tko je u Zagrebačkom kaptolu bio njihov sastavljač, međutim prozopografija kaptolskog personala učinjena na temelju širokog spektra raznovrsnih izvora ipak daje potvrdu da su u kancelariji djelovali klerici-notari koji su mijenjali lektora. Tako se 1327. navodi da je stanoviti Dionizije bio notar Zagrebačkog kaptola. Riječ je o Dioniziju Folkaševom iz Mlake, koji je u to vrijeme bio mlad klerik, te je s vremenom stekao kanonikat u Zagrebačkom kaptolu i mjesto kalničkog arhiđakona (na tim ga

¹⁰⁰⁵ Vidi: MHEZ II, str. 77. i 79.; usp. i ranije u ovoj disertaciji o lektoru (pogl. II. Unutarnja organizacija Zagrebačkog kaptola). Kratko i: N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 506.

¹⁰⁰⁶ Isprave Zagrebačkog kaptola za razdoblje 13. stoljeća vidi u: CD III-CD VII.

častima nalazimo 1354.-1357.). To nam ukazuje na to da je kaptolska kancelarija zapravo bila dobro radno mjesto za mlade klerike koji su s vremenom mogli napredovati u svojoj karijeri. Osim toga, u kaptolskoj su kancelariji mogli raditi i svećenici koji su već imali kanonikat. Tako u razdoblju 1377.-1379. nalazimo kanonika Zagrebačkog kaptola Nikolu koji je ujedno bio i notar svojega kaptola. Notarska je služba izgleda bila otvorena i prebendarima. Naime, sredinom 14. stoljeća nalazimo prebendara Stjepana, koji je bio notar, ali ne možemo sa sigurnošću utvrditi je li tu dužnost obavljao u kaptolskoj kancelariji.¹⁰⁰⁷ U konačnici, nije isključeno da je jedan od notara mogao biti upravo *sublector*, odnosno klerik koji je pomagao lektoru u obavljanju njegovih poslova. Potvrdu za ovu tvrdnju iz izvora ne dobivamo, pa ona ostaje na razini hipotetskog domišljanja.

Isto tako, nažalost ne možemo sa sigurnošću utvrditi niti koliko je u kaptolskoj kancelariji bilo notara u pojedinom trenutku. Po tome pitanju Nada Klaić navodi: «Kaptolski notarijat dobiva već u drugoj polovici XIII. st. zbog javnih poslova koje vrši toliku važnost da je potrebno namjestiti *nekoliko notara*. Biskup Ivan tvrdi 1289. g. za magistra *Gogana*, inače zagrebačkog lektora, da je on „*naš glavni notar*“ (magister notariorum nostrorum) [sav kurziv iz citata je autoričin]». ¹⁰⁰⁸ Ovdje valja napomenuti kako je ispravu na koju se autorica oslanja zapravo izdao zagrebački biskup, a ne kaptol. ¹⁰⁰⁹ Sastavljača isprave, lektora Zagrebačkog kaptola Gogana upravo je biskup oslovio titulom *magister notariorum nostrorum*, pa iz toga proizlazi da je Gogan bio član Zagrebačkog kaptola s jedne strane i djelatnik u biskupskoj kancelariji s druge strane. Imajući to na umu, te ako prihvatimo ideju da je u ovome slučaju, inače nekonzistentno upotrebljavana titula *magister*, biskupu poslužila za isticanje Gogana kao glavnog notara, onda se to može odnositi prvenstveno na biskupsku kancelariju. S obzirom na provenijenciju gornje isprave, može se zaključiti da je Gogan bio djelatnik biskupove kancelarije u kojoj je djelovalo nekoliko notara. Međutim, već to što je Gogan bio prvi čovjek biskupove kancelarije izravno ukazuje da je u Zagrebačkoj crkvi u drugoj polovici 13. stoljeća djelovalo više osoba koje su mogle sastaviti ispravu, pa je sasvim moguće da je sličan princip postojao i u kaptolskoj kancelariji. Osim toga, sasvim je moguće da su «naši notari», kako ih zove biskup, bili ujedno i djelatnici u kaptolskoj kancelariji.

Također se može pretpostaviti da se broj notara može povezati s opsegom kaptolske djelatnosti, odnosno da broj notara u kaptolskoj kancelariji nije bio stalan, nego je ovisio o realnim potrebama kaptola. Drugim riječima, ukoliko je kaptol u pojedinom razdoblju imao

¹⁰⁰⁷ Usp. o njima Prozopografski katalog na kraju radnje.

¹⁰⁰⁸ N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 507.

¹⁰⁰⁹ CD VI, dok. 537., str. 633.-634. (Nada Klaić referira se na Tkalčića: MCZ I, dok. 72., str. 62.-63.)

više zahtjeva oko sastavljanja isprava sasvim je moguće da je bilo angažirano i više notara. S druge strane, ukoliko u nekom drugom razdoblju potražnja za ispravama nije bila toliko velika, kaptol je mogao angažirati samo jednoga notara. Međutim, ova pretpostavka također ostaje tek na razini domišljanja i nažalost ne daje egzaktan, čak ni približan, odgovor na pitanje o stvarnom broju notara u kaptolskoj kancelariji. Ipak, pretpostavka o međuovisnosti realne potražnje za kaptolskom ispravom i broju notara u kaptolskoj kancelariji čini se kao logična i vrlo vjerojatna.

Valja istaknuti kako Statuti Zagrebačkog kaptola zrcale i težnju kaptolske zajednice da ima pouzdanog sastavljača isprava. U čl. IV. prvog dijela Statuta navodi se da je izabrani kaptolski notar morao položiti zakletvu kojom bi se obvezao na vjerno i pošteno sastavljanje kaptolskih isprava koje će biti ovjerene pečatom, odnosno, drugim riječima, obvezao se na dobro, ćudoredno i kvalitetno obavljanje svoga budućeg posla.¹⁰¹⁰ Ovaj članak Statuta zapravo je prvenstveno usmjeren reguliranju načina pečaćenja isprava, čuvanju pečata, kao i ubiranju prihoda od zapečaćenih isprava. O pečaćenju isprava i čuvanju pečata bit će riječi u zasebnom poglavlju o kaptolskim pečatima, a na ovome mjestu valja istaknuti kako tekst ovoga članka Statuta zapravo pokazuje da je ključnu ulogu u normiranju načina pečaćenja isprava i čuvanju pečata imao zagrebački biskup Augustin Kažotić. Nastojanja ovoga biskupa su razumljiva kada se uzme u obzir da je on uvelike reformirao čitavu svoju dijecezu, a pokušaji općeg uzdizanja područja pod svojom pastoralnom skrbi odrazila su se i na tamošnji katedralni kaptol. Već je naznačeno da je biskup Kažotić na raznolike načine doprinjeo uređenju unutarnjih odnosa u kaptolu – vidjeli smo da je nastojao urediti sustav plaćanja kazni u slučaju ubojstva, za njegova vremena utvrđen je red služenja misa, uredio je sustav natjecanja za mjesto dekana u kaptolu, za njegova vremena dolazi do reorganizacije kaptolskih predija i stvaranja osobnih kanoničkih predija te reforme katedralne škole. Budući da se navedeni IV. članak Statuta izravno poziva na Kažotićeve uredbe u vezi pečata i prihoda od zapečaćenih isprava s velikom se vjerojatnošću može tvrditi kako je i jasnije definiranje obveza lektora i notara/notarâ, odnosno personala djelatnog u kaptolskoj kancelariji, kao i kompletna reforma ovoga kaptolskog ureda koja je smjerala čvršćem definiranju njegovoga rada, svoje impulse dobila u općoj reformi Zagrebačke biskupije početkom 14. stoljeća.¹⁰¹¹ Upravo u tome kontekstu valja promatrati i nov, u Statutima jasno definiran i normiran rad

¹⁰¹⁰ MHEZ II, str. 14.-15. tamo primjerice ilustrativno stoji o notarskoj vjernoj službi: ... *quod omnes et singulas litteras nostro sigillo consignandas sine fraude et dolo fideliter conscribet...* usp. i: N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 507.

¹⁰¹¹ Usp. i N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 507. gdje također ističe važnost biskupa Kažotića u reformi kancelarije: «Kažotićeva reforma kaptolskog notarijata nastavlja se na starije uredbe u kaptolu koje ... potječu bez sumnje od biskupa Stjepana II.»

kaptolske kancelarije. Naravno, kako je već jasno naznačeno, kancelarija je po svome uhodanom principu djelovala već i u 13. stoljeću (naročito njegovoj drugoj polovici), pa zapravo reformu kaptolske kancelarije valja promatrati kao težnju za poboljšanjem rada ovoga kaptolskog ureda s jedne, i čvršćim definiranjem obveza članova kancelarije prema klijentima, kao i *vice versa*, s druge strane.

Nažalost, ne možemo sa sigurnošću utvrditi gdje su dokumenti Zagrebačkog kaptola nastajali, odnosno gdje je bila fizički smještena kaptolska kancelarija. Izvori ne pružaju jasan i nedvosmislen odgovor na ovo pitanje, pa tako zapravo i ovdje tek ostaje nagađati gdje se nalazila pisarna u kojoj su na zahtjev stranaka tijekom 14. stoljeća nastajali dokumenti Zagrebačkog kaptola. U dosadašnjoj je historiografiji sakristija katedralne crkve smatrana upravo mjestom koje služilo kao ured sastavljanja dokumenata. Tako primjerice Jakov Stipišić smatra da se isprava rijetko izdavala strankama te da se «čuvala u kaptolu odnosno *in sacristia* ili *in conservatorio*», a Nada Klaić tvrdi: «Kad je potrebno načiniti neku javnu ispravu, kanonici su je dužni načiniti u sakristiji gdje se pečat čuva i pošto su ga upotrijebili, odmah su ga dužni staviti natrag u kutiju.»¹⁰¹² Sakristija crkava je uistinu u Zagrebačkoj biskupiji smatrana vrlo važnim mjestom u čitavom sustavu formiranja pisane civilizacije. Crkvene institucije Zagrebačke biskupije koristile su sakristiju kao mjesto za pohranjivanje crkvenih knjiga, što nam ukazuje primjer s crkvenog sinoda Zagrebačke biskupije iz 1377., kada se bekšinski arhidakon Matija pred Nikolom, prepozitom i generalnim vikarom u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Demetrija, obvezao vratiti do Božića iste godine časoslov Čazmanskome kaptolu. Navodi se kako je pok. zagrebački biskup Stjepan ostavio istom kaptolu ovaj časoslov te da je on *de sacristia eorum receptum*.¹⁰¹³

Međutim, je li sakristija zagrebačke katedralne crkve uistinu bila mjesto nastanka dokumenta ipak se može tek naslućivati, ali ne i toliko nedvosmisleno zaključivati. Tvrdnja Nade Klaić o tome kako su kanonici dužni sastaviti ispravu u sakristiji utemeljena je na već spominjanom čl. IV. prvog dijela Statuta, gdje stoji kako se isprave moraju pečatiti *in camera sacristie*. To što su isprave pečaćene u jednom dijelu sakristije koji se naziva *camera* upućuje

¹⁰¹² Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, str. 163.; i N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 506.

¹⁰¹³ CD XV, dok. 238., str. 331.: *Nos Nicolaus, prepositus ecclesie Zagrabiensis, vicarius reuerendi in Christo patris domini Demetrii, dei et apostolica gracia episcopi Zagrabiensis, in spiritualibus generalis et iudex in presenti sancta synodo specialiter deputatus, memorie commendamus per presentes, quod nobis in dicta sancta synodo pro tribunali de speciali commissione dicti domini nostri episcopi cum aliis discretis viris sedentibus discretus vir Mathyas archidiaconus de Bexyn quendam breuiarii honorabilis capituli ecclesie Chasmensis per condam dominum Stephanum episcopum ecclesie Zagrabiensis prefate de sacristia eorum receptum, quem domini de dicto capitulo Chasmensi super ipsum Mathyam archidiaconum requirebant, assumpsit idem dominus Mathyas dominis Fabiano custodi et Dominico cantori canonicis dicte ecclesie in persona dicte ecclesie Chasmensis in specie restituere vsque festum natiuitatis domini nunc affuturum. Datum Zagrabie, die dominico proximo ante festum beati Martini confessoris, anno domini Mmo CCC° LXX septimo.*

na zaključak da su isprave nastajale u samoj sakristiji, pa su onda pečaćene u posebnom njezinom dijelu. Mada je teško sumnjati u takvu praksu valja ponovno upozoriti kako je sam lektor kao predstojnik kancelarije u 14. stoljeću uživao dvije kurije. Kanoničke kurije su se nalazile sjeverno od katedralne crkve (usp. o kanoničkim kurijama u pogl. II. u tekstu o običnim ili jednostavnim kanonicima) dakle ne predaleko od same katedrale, pa put od mjesta sastavljanja do mjesta pečaćenja nije morao nužno biti predalek. U ovome kontekstu zanimljivo je navesti mišljenje Josipa Buturca iz njegova starijeg rada o Kaptolskom arhivu u Zagrebu: «Registratura kaptolske pisarne nalazila se dugo zajedno sa starom arhivskom građom K. A-a u prostorijama iznad sakristije stolne crkve. G. 1833. u lektorovoj kuriji, gdje se nekoć nalazila registratura, adaptirana je ponovno jedna soba za uredski arhiv troškom od 190 for. 25 nov. Registratura upravitelja kaptolskih dobara nalazila se u kaptolskoj sudnici zajedno sa sudskom registraturom. Kasnije je prenesena u lektorovu kuriju.»¹⁰¹⁴ Buturčev navod da se registratura kaptolske pisarne «dugo» nalazila zajedno s dokumentima u prostorijama iznad sakristije, nažalost ne razjašnjava mnogo problem, budući da ne znamo koji se vremenski period podrazumijeva pod tim izrazom. Buturac je u nastavku svoga teksta naveo još jedan zbunjujuć podatak – da se registratura «nekoć nalazila» u lektorovoj kuriji, što stoji u kontradikciji s prvim navodim, a također smo lišeni stabilnije vremenske komponente. Na temelju čitavoga Buturčeva teksta stječe se dojam da izrazi «dugo» i «nekoć» ipak ne podrazumijevaju toliko daleki skok u srednjovjekovno razdoblje, no njegova razmišljanja, uokvirena u kontekst 14. stoljeća, ukazuju na određeni oprez. Naime, iako je posve jasno da je sakristija imalo vrlo veliku ulogu u čitavome mehanizmu djelovanja Zagrebačkog kaptola kao mjesta javne vjere, te da su tamo vjerojatno i nastajali dokumenti, nije posve isključeno da je u promatranom razdoblju bilo kolebanja oko toga gdje će dokument nastati. Naravno, prilikom domišljanja o lektorovoj kuriji kao mjestu nastanka dokumenata nužno se postavljaju problemi praktične naravi – zašto bi se, naime, isprave nosile s jednog mjesta na drugo, kad su mogle nastati, biti zapečaćene i biti pohranjene na jednom mjestu. Nadalje, lektor je kurije vjerojatno koristio za svoje osobne, a ne poslovne potrebe. Pa iako sve navodi na zaključak kako je isprava nastajala u sakristiji ili pak kakvom prostoru u katedrali, rečeni primjer lektorovih kurija ipak navodi na određeni oprez oko zaključivanja u vezi fizičkog mjesta nastanka isprava Zagrebačkog kaptola. Oprez je tim više potreban kada se ima na umu da je 14. stoljeće bilo razdoblje u kojemu administrativne procedure nisu nužno uvijek imale strogu i fiksnu formu, nego se tek postupno uređuju, o

¹⁰¹⁴ Josip Buturac, Kaptolski arhiv u Zagrebu, *Vjesnik Hrvatskog državnog arhiva*, knj. XI (1945.), str. 61. (o organizaciji i naknadnom sređivanju arhiva usp. i čitavu radnju, str. 59.-80.)

čemu nam potvrdu daju i sami Statuti koji zrcale potrebu da se pitanja unutarnjeg života kanoničkog društva jasnije normativno odrede.

Isprave

Ako uzmemo u obzir da je isprava «pisano svjedočanstvo o jednom činu pravne naravi sastavljeno u određenom obliku koji se razlikuje po mjestu, epohi, osobama i vrsti samog pravnog čina»,¹⁰¹⁵ jasno je kako su sastavljači takvih dokumenata morali biti jedni od nositelja civilizacijskog i pismenog poretka srednjovjekovnoga društva. Upravo zato promatranjem isprava Zagrebačkog kaptola dobiva se jasniji uvid u «vjerodostojno» djelovanje ove crkvene institucije, ali i u pitanje njegovoga položaja u sklopu pravnog sustava Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva. Isprave koje je srednjovjekovni Zagrebački kaptol izdavao kao vjerodostojno mjesto nisu bile homogene po svojim unutarnjim i vanjskim karakteristikama. Ova je crkvena institucija baš kao i druga mjesta Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva s pravom izdavanja autentičnih isprava, tijekom srednjega vijeka obavljala dvije osnovne funkcije u svojstvu vjerodostojnoga mjesta: unutarnju i vanjsku, a svaka je od ove dvije aktivnosti podrazumijevala uglavnom jasno određene procedure te je rezultirala različitim tipom isprave. Podjela na unutarnju i vanjsku «vjerodostojnu» aktivnost kaptolâ i samostanâ Kraljevstva proizlazi iz nekoliko distinktivnih obilježja. Unutarnja je aktivnost podrazumijevala djelatnost koju je vjerodostojno mjesto obavljalo u svome sjedištu, točnije u kancelariji, a to u praktičnom smislu znači da je svaki čin sastavljanja isprave pripadao sklopu unutarnjih aktivnosti. I dok je unutarnja aktivnost podrazumijevala samo sastavljanje i autenticiranje isprava, vanjska se aktivnost sastojala od obavljanja poslova koje su izaslanici vjerodostojnih mjesta obavljali izvan svoje crkvene korporacije, odnosno na terenu. Dvije vrste aktivnosti vjerodostojnih mjesta razvile su se prvenstveno zbog toga što su kaptoli i samostani Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva obavljali poslove za dvije osnovne skupine klijenata. Jednu su grupu klijenata činile privatne stranke, koje su pred vjerodostojnim mjestom obavljale svoje privatno-pravne poslove, nakon čega bi od kaptola ili konventa dobile i autentičnu ispravu kojom je potvrđen učinjeni posao. Drugu su grupu klijenata činile osobe koje su pripadale državnoj upravno-administrativnoj eliti – radilo se o osobama koje su bile sastavni dio kraljevog legislativnog sustava.¹⁰¹⁶ Te službene osobe, pripadnici kraljeve upravne administracije imale su pravo od vjerodostojnih mjesta zatražiti izlazak na teren i

¹⁰¹⁵ Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, str. 141.

¹⁰¹⁶ Usp. o dvjema aktivnostima: Kőfalvi, *Places of Authentication*, str. 34. i Hunyadi, *Administering the Law*, str. 32.

obavljanje vrlo širokog spektra djelatnosti. Izlazak članova kaptola i samostana na teren i obavljanje delikatnih poslova spadalo je u sferu vanjske djelatnosti kaptola, ali, valja istaknuti da je sama isprava koja je nastala kao rezultat učinjenog posla nastala u sklopu unutarnjeg djelovanja kaptola, što jasno ukazuje na to da su dvije funkcije vjerodostojnih mjesta bile vrlo usko povezane.

Isprave vjerodostojnih mjesta Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva, nastale kao rezultat njihovoga unutarnjeg i vanjskog djelovanja, mogu se kategorizirati s obzirom na nekoliko kriterija. Tipologiju isprava vjerodostojnih mjesta i kriterije za njihovo razvrstavanje po pojedinim kategorijama donose radovi dosadašnje, prvenstveno mađarske historiografije o vjerodostojnim mjestima,¹⁰¹⁷ a sumirajući njihove rezultate može se istaknuti nekoliko zaključaka. Budući da su vjerodostojna mjesta sastavljala isprave za privatne klijente ili su pak isprave nastajale kao rezultat izvršenog posla koji je učinjen na traženje kralja ili kojeg člana njegovoga upravnog sistema, jasno je kako se isprave vjerodostojnih mjesta može podijeliti upravo prema klijentima. Imajući na umu ove dvije skupine klijenata za koje je vjerodostojno mjesto obavljalo poslove kao i dvije vrste kaptolskih i samostanskih aktivnosti, sadržajno gledano također govorimo o dvije osnovne skupine isprava. Prema sadržaju, jednu skupinu isprava čine izjave, odnosno *litterae fassionales*, dok drugu čine izvještaji, odnosno *relationes*. Izjave su **privatno-pravne isprave** u kojima su zabilježeni poslovi različitih klijenata, najčešće plemstva, uglavnom vezani uz zemljišne transakcije. Izvještaji su **javne isprave** vjerodostojnih mjesta koje su odgovarale na nalog više instancije (kralja i njegovih predstavnika) obavještavajući ih o rezultatima vanjskog djelovanja kaptola ili samostana, tj. o učinjenom poslu.¹⁰¹⁸ Osim ovih dviju skupina isprava, uzimajući u obzir kriterij sadržaja, njima valja još pridodati i *litterae transcriptionales*, odnosno prijepise (transumpte) raznih isprava koje su vjerodostojna mjesta učinila na zahtjev stranaka. I *litterae procuratorie*, odnosno isprave u kojima je zabilježeno davanje punomoći posebno odabranim pravnim

¹⁰¹⁷ Temeljna i sada već «klasična» studija o djelovanju vjerodostojnih mjesta Kraljevstva koja donosi i tipologiju njihovih isprava, i koja je poslužila kao osnovica svim budućim studijama o crkvenim institucijama s pravom redigiranja isprava je ona Ferenc Eckharta pod nazivom Die glaubwürdigen Orte Ungarns im Mittelalter, objavljeno u časopisu *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, Ergänzungsband 9 (1915.), str. 395.-558. U novijoj literaturi opće tipizacije isprava vjerodostojnih mjesta donose sumarno Kőfalvi, Places of Authentication, str. 34. i Hunyadi, Administering the Law, str. 32.-33. U Kőfalvijevoj i Hunyadijevom radu vidi i, u bilješkama citirane, radove na mađarskom jeziku na ovu temu. Mada ne donosi tipizaciju isprava, knjiga Martyna Radya donosi nešto širu kontekstualizaciju koja pojašnjava sadržajne razine isprava vjerodostojnih mjesta – usp. Rady, *Nobility*, str. 67.-70. U hrvatskoj historiografiji tipologiju isprava vjerodostojnih mjesta donosi tek Damir Karbić, ali ne u studiji, nego u skripti priređenoj za kolegij Istraživanje srednjovjekovnog plemstva održanog 2007. na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu gdje preuzima tipizaciju Ferenc Eckharta donoseći brojne primjere iz isprava. Usp. Damir Karbić, Tipologija isprava izdanih od mjesta javne vjere (skripta/priručnik za specijalističku radnu grupu *Istraživanje srednjovjekovnog plemstva*), Zagreb, 2007.

¹⁰¹⁸ O tome što su javne isprave kratko i: Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, str. 142.

zastupnicima nekad se svrstavaju kao zasebna skupina isprava, no one unatoč svojim specifičnostima mogu također biti smatrane podskupinom izjava.¹⁰¹⁹

Podjela isprava vjerodostojnih mjesta prema sadržaju, na izjave i izvještaje, najvažnija je podjela, no sve se isprave mogu podijeliti i prema još nekoliko kriterija. Sve isprave proizašle iz kaptolske ili samostanske kancelarije mogle su biti originali ili pak prijepisi (transumpti) pa prema tome govorimo o podjeli isprava prema obliku. U ispravama vjerodostojnih mjesta nalazimo slučajeve u kojima je klijent obavio određeni posao osobno, a zatim i osobno pred kaptolom dao izjavu, dok s druge strane nalazimo i slučajeve u kojima su poslove klijenti obavljali preko svojih legitimnih zastupnika, odnosno prokuratora. Sukladno potonjem, govorimo o podjeli isprava prema vršiocu pravnog posla. Isprave vjerodostojnih mjesta dijelimo i prema vrsti odnosno prema formalnim karakteristikama, pa sukladno toj podjeli govorimo o privilegijima (*litterae privilegiales*), otvorenim pismima (*litterae patentes*) i zatvorenim pismima (*litterae clause*).¹⁰²⁰

Vjerodostojna mjesta Ugarsko-hrvatskog kraljevstva izdavala su isprave kao korporacije jer je upravo crkveni karakter ovih institucija strankama osiguravao autentičnost dokumenta.¹⁰²¹ U slučaju pojedinih vjerodostojnih mjesta isprave su izdavali čelnik institucije zajedno s kaptolom ili konventom. Tako su na primjer 1322. ispravu izdali prepozit Jakov i velikovaradinski konvent sv. Stjepana potvrđujući reambulaciju četiriju posjeda u Zatmarskoj županiji.¹⁰²² I u slučaju Pečujskog katedralnog kaptola nalazimo isprave koje su izdavali zajednički prepozit i kaptol.¹⁰²³ U ovim slučajevima čelnik crkvene institucije nije nastupao kao individualac, nego samo kao prva čast u kaptolu ili samostanu. Može se pretpostaviti kako je ovakvo, «zajedničko» izdavanje isprava služilo kao dodatno osnaženje autentičnosti dokumentu. Zagrebački katedralni kaptol, međutim, nije imao potrebu za dodatnim osnaživanjem dokumenta ovakvim načinom, pa uvijek nalazimo isprave koje kaptol izdaje kao *capitulum ecclesie Zagrabiensis*. Drugi način pojačavanja kredibiliteta isprave bio

¹⁰¹⁹ U historiografiji Eckhart razlikuje izjave, izvještaje i punomoći. Usp. čitavo IX. poglavlje o ispravama: Eckhart, *Die glaubwürdigen Orte*, str. 497.-552. Preuzima i Karbić, *Tipologija isprava*, str. 1. S druge strane, Hunyadi razlikuje izjave, izvještaje i prijepise. Hunyadi, *Administering the Law*, str. 32.

¹⁰²⁰ Vidi: Eckhart, *Die glaubwürdigen Orte*, pogl. IX.; Karbić, *Tipologija isprava*, str. 15; dok Hunyadi, *Administering the Law*, str. 32. još govori o podjeli prema formalnim karakteristikama.

¹⁰²¹ Hunyadi, *Administering the Law*, str. 27.

¹⁰²² Isprava je sačuvana u prijepisu iz 1323. godine. Tada je kraljica Elizabeta potvrdila egerskom biskupu Čanadinu posjede Vošod, Sasku i Zahun u Zatmarskoj županiji. Međutim, isprava sadrži i transkript ranije kraljičine darovnice, mandat kraljice za uvođenjem u posjed Čanadina, izvještaj konventa Sv. Stjepana kraljici o uvođenju u posjed i njegovoj reambulaciji. Iz ovoga zadnjeg dokumenta doznajemo kako su izdavači isprave varadinskog konventa bili zajednički *Jacobus prepositus et conuentus sancti Stephani*. KAZ, LOCUS CREDIBILIS, C. Nr. 134. fasc. 7.

¹⁰²³ Npr. prepozit Andrija zajedno s kaptolom 1290.: CD VII, dok. 9., str. 7.-9. ili 1343. prepozit Stjepan, koji je u to vrijeme bio i izabrani kaločki nadbiskup, zajedno sa svojim Pečujskim kaptolom. CD XI, dok. 35., str. 47.-48.

je navođenje kaptolskog ili samostanskog dignitarija, odnosno najviših časti u instituciji, u eshatokolu isprave. Ovakav su oblik snaženja autentičnosti dokumenta vjerodostojne institucije u Kraljevstvu koristile u slučajevima izdavanja važnih privilegija.¹⁰²⁴ Zagrebački je kaptol u začecima svoga vjerodostojnog djelovanja koristio ovakav način osnaživanja kredibiliteta isprave,¹⁰²⁵ no već u drugoj polovici 13. stoljeća ova institucija odustaje od takve prakse. Tijekom čitavoga 14. stoljeća, kada je izdavanje isprava katedralnome kaptolu Zagrebačke biskupije posve rutinski posao i kada je javna vjera u takvo njegovo djelovanje posve neupitna, *series dignitatum* posve je izlišna kategorija koju ova institucija nema potrebe uvrštavati u eshatokol svojih isprava.

Teritorijalno područje na kojemu su vjerodostojna mjesta u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu imala pravo djelovanja bilo je određeno svakodnevnom praksom, iako je sam pečat vjerodostojnih mjesta bio autentičan na području čitavoga Kraljevstva (usp. pogl. o autenticiranju dokumenata). Naime, unatoč tome što je formacija crkvenih institucija Ugarsko-hrvatskog kraljevstva u vjerodostojna mjesta bila povezana prvenstveno s politikom centralnih državnih vlasti, stjecanje vjerodostojnosti uvelike je ovisilo o mišljenju lokalnih institucija i zemljoposjednika. Ako je, naime, postojalo opće uvjerenje da će crkvena institucija pošteno svjedočiti o zemljoposjedničkim pravima onda su njezine isprave također bile percipirane kao autentične.¹⁰²⁶ Prema tome, vjerodostojnost isprava pojedine crkvene institucije obuhvaćala je prvenstveno područja gdje su društvene zajednice bile upoznate s radom dotične korporacije. Drugim riječima, područje djelovanja vjerodostojnih mjesta bile su županije u kojoj su se same crkvene institucije nalazile, kao i područja susjednih županija.¹⁰²⁷ Tako je područje djelovanja Zagrebačkog kaptola bio prvenstveno prostor čije su društvene zajednice gravitirale katedralnom sjedištu Zagrebačke biskupije. Drugim riječima Zagrebački je kaptol obnašao svoju vjerodostojnu djelatnost na području srednjovjekovne Slavonije, posebice Zagrebačke županije, a zatim i ostalih slavonskih županija.¹⁰²⁸ Međutim, sfera djelovanja Zagrebačkog kaptola ipak nije uvijek bila posve jasno određena i omeđena budući da 1384. nalazimo slučaj da je ova institucija napravila transumpt isprave Ninskog

¹⁰²⁴ Vidi.: Kőfalvi, *Places of Authentication*, str. 37.

¹⁰²⁵ Npr. 1236.: CD IV, dok. 17., str. 19.-21.; ili 1249. CD IV, dok. 359., str. 413.-414.

¹⁰²⁶ Rady, *Nobility*, str. 68.

¹⁰²⁷ Isto, str. 69.

¹⁰²⁸ O rasprostriranju slavonskih i ugarskih županija vidi interaktivnu kartu Pála Engela *Hungary in the Late Middle Ages* (puna referencija je u prvoj bilješci). Usp. općenito o pregledu razvoja županija hrvatskih područja: Ivo Goldstein (ur.), *Hrvatske županije kroz stoljeća*, Zagreb, 1996. O rasprostriranju Zagrebačke županije u srednjem vijeku još i sažeto: Zdravko Dizdar – Suzana Leček, *Zagrebačka županija*, Zagreb, 2003. str. 79.-83.; i Vedran Klaužer, *Plemstvo zagrebačke županije u srednjem vijeku* (diplomski rad – Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu), Zagreb, 2007., pogl. 3. Prostorni i vremenski okvir.

kaptola na zahtjev članova roda iz Gomiljana (usp. tekst o transumptima Zagrebačkog kaptola). Iako je ovaj slučaj izniman on ipak ukazuje da u promatranome razdoblju područje djelovanja vjerodostojnih mjesta nije bilo jasno određena kategorija. Budući da je u Čazmi, kao vjerodostojno mjesto djelovao tamošnji kolegijalni kaptol, slavonski plemići, naročito oni iz Križevačke županije i Virovitičke županije, imali su naravno mogućnost obraćati se i tamošnjem kaptolu. Isto tako, slavonski su plemići, ukoliko im je to bilo bliže, imali mogućnost obratiti se i drugim vjerodostojnim mjestima u susjednim županijama. Ozakonjenje ovakve prakse nalazimo sredinom 14. stoljeća, točnije 1351. kada je kraljevim dekretom određeno kako na svjedočanstvo ili istragu o pojedinom slučaju mora biti pozvan «najbliži kaptol». Kraljev izaslanik je, s druge strane, morao biti iz iste županije ili distrikta, gdje se nalazio posjed o kojemu je bila riječ ili pak gdje je trebalo provesti istragu.¹⁰²⁹ Ova kraljeva odredba uistinu ukazuje na to kako je područje djelovanja vjerodostojnih mjesta prelazilo uske granice županije, okruga, ili pak regije u kojoj se crkvena institucija nalazila. Naime, pojedini posjed kojega je, na primjer, trebalo reambulirati mogao se nalaziti bliže vjerodostojnom mjestu u drugoj županiji, nego katedralnom ili kojem kolegijalnom kaptolu koji se nalazio u istoj županiji kao i posjed. Nadalje, pojedino vjerodostojno mjesto moglo je biti bliže posjedima koji su se nalazili u nekoliko susjednih županija ili okruga. Unatoč tome što je ovaj kraljev dekret ozakonio nešto širi teritorij kao područje djelovanja vjerodostojnih mjesta, prostorno su crkvene institucije ipak uglavnom bile usmjerene na svoju i okolne županije. Ovakva je praksa ostala uobičajena sve do kraja srednjovjekovnog razdoblja pa je tako i zbornik običajnog prava Kraljevstva pod nazivom *Tripartitum*, kojega je 1514. g. sastavio István Werbőczy, zabilježio slične odredbe.¹⁰³⁰ U njemu stoji da se na svjedočanstvo uvijek valja pozvati vjerodostojno mjesto iz iste županije, a ako ga tamo nema, da se može pozvati i institucija iz susjedne županije. Napomenimo da je ovaj zbornik ipak zabilježio i kako se svjedočanstvo bilo kojeg kaptola ili samostana može tražiti u slučajevima «jednostavnih istraga» oko nasilnih činova (*super actibus potentiariis*).¹⁰³¹ Upravo ova zadnje

¹⁰²⁹ DRMH 1/II, 11. prosinca 1351., str. 13.

¹⁰³⁰ *Tripartitum* je svakako neprocjenjiv izvor za proučavanje običajnog prava Kraljevstva te u skladu s tim postoje brojne studije koje su se bavile proučavanjem ovog zbornika običajnog prava, tj. onoga što nam on govori o srednjovjekovnom pravnom i društvenom ustrojstvu Kraljevstva. Tako valja istaknuti rad Lászla Pétera, *The Indestructable Authority of the Tripartitum*. Ovaj rad je zapravo studija kojom je popraćeno navedeno izdanje *Tripartituma*, str. xiii-xxvi. Također, vidi i rad Martyna Radyja, Stephen Werbőczy and his *Tripartitum*. Radyjev rad se nalazi u istom izdanju *Tripartituma* kao i Péterov, str. xxvii-xliv. Ovdje valja istaknuti i analizu Erika Fügedija, koji je obrazložio kako Werbőczyjev sustav u tom zborniku u mnogo slučajeva donosi idealno stanje, a da se društvena stvarnost u određenoj mjeri razlikovala od onoga što je u *Tripartitumu* zabilježeno. Vidi: Erik Fügedi, *The Elefánthy – The Hungarian Nobleman and His Kindred*, Budimpešta, 1998., drugo poglavlje: *The Tripartitum and Reality*, str. 20.-68.

¹⁰³¹ DRMH: *Tripartitum*, dio II., čl. XXI., str. 275.

navedena, vrlo neprecizna odredba, ukazuje kako područje djelovanja vjerodostojnih mjesta još na samome kraju srednjovjekovnog razdoblja nije bilo posve jasno utvrđeno. Štoviše, tijekom čitavoga srednjovjekovnog razdoblja percepcija o vjerodostojnosti pojedinih crkvenih institucija uvelike je varirala. Dijelu crkvenih korporacija i same lokalne zajednice odricale su mogućnost vjerodostojnog djelovanja, što je naročito dolazilo do izražaja u slučaju onih religijskih organizacija koje su bile pod utjecajem svojih svjetovnih patrona, dok je s druge strane dijelu vjerodostojnih mjesta područje djelovanja bilo čitavo Kraljevstvo.¹⁰³² Na to da je dio vjerodostojnih mjesta svojim djelovanjem pokrivaio čitavo Kraljevstvo ukazuje primjer iz 1328. godine. Tada je na mandat kralja Karla Roberta reambulaciju svih posjeda Zagrebačkog kaptola obavio Stolnobiogradski kaptol, izvijestivši potom kralja napismeno o tome poslu.¹⁰³³ Formalnu potvrdu prava izdavanja isprava za čitavo Kraljevstvo Stolnobiogradski je kaptol dobio sredinom 14. stoljeća zajedno s još tri vjerodostojna mjesta: Budimskim i Bosanskim kaptolom te stolnobiogradskim hospitalcima.¹⁰³⁴

1.) Izjave Zagrebačkog kaptola

Sadržaj izjava Zagrebačkog kaptola vrlo je raznolik, a glavnu skupinu čine isprave koje su zabilježile kakav pravni posao vezan uz najrazličitije posjedovne transakcije. Prema tipu pravnog čina vezanog uz posjede, izjave možemo kategorizirati u nekoliko velikih skupina:

- izjave o kupoprodaji,
- darovanju,
- zalaganju (zakupu),
- diobi,
- zamjeni posjeda
- * transakcijama koje uključuju neki od navedenih poslova, ali čija formulacija pravnoga posla više ili manje odstupa od gornjih skupina.

Pravne transakcije mogle su se odnositi na čitav posjed, pojedini dio posjeda, kakvu obradivu površinu, vinograd, šumu, predij ili bilo koji drugi tip zemljišta. Posjedovne transakcije povezane su s činjenicom da su najčešći klijenti Zagrebačkog kaptola za sastavljanje izjava bili upravo plemići koji su nastupali u svoje ime ili pak u ime svoje obitelji ili roda, nastojeći urediti posjedovne odnose. Niže plemstvo, *iobagiones castri* i predijalci

¹⁰³² Rady, *Nobility*, 69.

¹⁰³³ MHEZ II, str. 115.-122.

¹⁰³⁴ Kőfalvi, *Places of Authentication*, str. 35.-36.; Hunyadi, *Administering the Law*, str. 32. Bilježi i DRMH: *Tripartitum*, dio II., čl. XXI., str. 275.

također su pristupali kaptolu tražeći ispravu o pojedinome pravnom činu. Plemstvo je već od samoga početka djelovanja Zagrebačkog kaptola u svojstvu vjerodostojnoga mjesta počelo tražiti usluge sastavljanja pismenih izjava o njihovim pravnim transakcijama. Štoviše, i sam razvoj «vjerodostojne» djelatnosti kaptola i samostana Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva dobrim je dijelom bio odgovor na potrebe plemstva da ima pismena svjedočanstva o vlasništvu nad svojim posjedima. Razbijanjem velikih zemljišnih čestica tijekom 13. stoljeća širio se krug plemića-vlasnika pojedinih posjeda, te je stvarana sve kompleksnija imovinska struktura koja je teško mogla ovisiti isključivo o, za veliki broj plemića, udaljenom i nedostupnom kralju čija je administracija bila zadužena za brigu o posjedovnim odnosima u Kraljevstvu. *Loca credibilia* su u Kraljevstvu zapravo poslužila kao pragmatičan odgovor na svakodnevne potrebe plemstva da ima točno definirane i jasno uređene međusobne zemljišne i druge odnose.¹⁰³⁵ Jednako kao i plemstvo i crkvene su institucije bilježile svoje pravne poslove pred Zagrebačkim kaptolom. Različite svećeničke zajednice, kako svjetovne tako i redovničke, u svojem su vlasništvu imale veće ili manje posjedovne čestice, te su se obraćale katedralnom kaptolu Zagrebačke biskupije da bi zabilježile svoje kupoprodaje ili kakve druge transakcije. Crkvene su institucije pred Zagrebačkim kaptolom davale izjave preko svojih predstavnika, čelnika ili pak drugih povjerljivih članova. Pojedina crkvena lica ne nalazimo samo kao predstavnike različitih crkvenih korporacija, nego i prilikom obavljanja svojih privatno-pravnih poslova – u tim su slučajevima nastupali prvenstveno kao članovi pojedinog plemićkog roda ili obitelji, odnosno kao vlasnici određenih posjedovnih čestica. Posjede su u svojem vlasništvu imale i gradske zajednice, pa njihove predstavnike također nalazimo kao privatno-pravne stranke pred Zagrebačkim kaptolom. S druge strane, od pripadnika nižih društvenih skupina, tek rijetko nalazimo podatak o tome da je kakav posao učinjen na traženje kmetova.

Procedura nastanka kaptolske isprave koju nazivamo «izjava» odvijala se po utvrđenome slijedu. Kako se da zaključiti na temelju izjava koje je izdao Zagrebački kaptol, stranke su ovome vjerodostojnome mjestu prilazile tek nakon što je pojedini privatno-pravni posao bio okončan ili unaprijed dogovoren. Drugim riječima, u slučaju, na primjer, kupoprodaje neke čestice zemlje, prvotno bi se obavila pravna transakcija prijenosa vlasništva, a tek bi onda prodavač i kupac pristupili kaptolu tražeći pismeno

¹⁰³⁵ Nešto šire kontekstualiziranje isprepletenosti parcelacije plemićkih posjeda kao i potrebe zaštite njihovih vlasničkih prava i razvoja vjerodostojnih mjesta vidi u: Rady, *Nobility*, str. 67.-69. U srednjovjekovnoj Poljskoj nalazimo sličan slučaj da su plemići bili jedni od osnovnih generatora razvoja pisane riječi i izdavanja povelja, naročito u 14. i 15. stoljeću. Više: Tomasz Jurek, *Die Rechtskraft von Urkunden im mittelalterlichen Polen*, u: *The Development of Literate Mentalities*, str. 59.-91.

svjedočanstvo/potvrdu učinjenog posla. Ovakva procedura zamijetna je kroz čitavo 14. stoljeće i zasigurno dobrim dijelom zrcali međuigru pismenih i usmenih civilizacijskih obrazaca djelovanja srednjovjekovnoga slavonskog društva. Naime, vjerodostojna su se mjesta razvijala u kontekstu postupnoga strukturalnog prijelaza s usmenog na pismeni princip društvenog djelovanja na području Ugarsko-hrvatskog kraljevstva koji je intenzivnije započeo krajem 12. i početkom 13. stoljeća. Kako je već naznačeno, usmena pravna tradicija na području srednjovjekovne Slavonije s vremenom nije nestala, nego je razvojem vjerodostojnih mjesta doživjela transformaciju. Usmena se tradicija djelovanja nije mogla iskorijeniti dobrim dijelom i zato što plemići kao nosioci društvenoga poretka, a ujedno i najčešći klijenti Zagrebačkog kaptola, nisu tvorili pismenu elitu na području srednjovjekovne Slavonije. Na to ukazuje i to što će još u 15. stoljeću isprave izričito navoditi da je pojedini plemić *litteratus*, želeći ga označiti kao pismenu osobu.¹⁰³⁶ U slučaju da su plemići kao društvena skupina bili pismeni, odnosno da se pismenost podrazumijevala, ovakvo bi označivanje plemića, naravno, bilo posve nepotrebno. Civilizacijska transformacija je tako značila svojevrsno preplitanje pismenih i usmenih kulturoloških obrazaca, što je u stvarnosti značilo razvoj prakse prema kojoj je svaki pravni čin u konačnici svoju završnu «sankciju» dobivao u pismenome obliku, a sastavljanje kaptolskih izjava vrlo je zoran primjer ukorjenjivanja svijesti o nužnosti sastavljanja pismene potvrde nakon obavljene transakcije.

Stranke involvirane u pojedini pravni čin trebale su se pojaviti pred vjerodostojnim mjestom da bi tamo davale svoju izjavu (*fassio*) o pravnom poslu. Izrazi *quod accedentes ad nostram presenciam* i *coram nobis personaliter constituti* koje nalazimo u izjavama Zagrebačkog kaptola, jasno ukazuju na to da su stranke osobno dolazile pred ovu crkvenu instituciju i tamo *oraculo viva voce* svjedočili o pravnom poslu. Iako je teško točno utvrditi gdje su stranke davale izjavu, može se pretpostaviti kako se ovaj dio procedure nastanka izjave obavljao u samoj crkvi (katedrali). Postoje i pretpostavke da se u slučaju većeg broja klijenata izjava mogla dati i na otvorenom prostoru.¹⁰³⁷ U izjavama Zagrebačkog kaptola nije naznačeno, ali je u njegovim Statutima jasno određeno, kako su stranke prije sastavljanja dokumenta, za ispravu morale platiti i određenu novčanu svotu, tzv. *redemptio* (o tome usp. poglavlje o autenticiranju isprava). Osim osobno, stranke su mogli zastupati prokurator, a tada je u izjavi naznačeno da je taj zastupnik *legitimus procurator* i da nastupa *procuratorio*

¹⁰³⁶ Među brojnim primjerima može se izdvojiti onaj iz 1418., kada se u ispravi Čazmanskog kaptola, kojom je zabilježen prosvjed obitelji iz Crikvene protiv prodaje njihovih posjeda u Križevačkoj županiji koju su namjeravali učiniti članovi obitelji iz Ravena, uz ime Stjepana sin pok. Emerika iz Ravena izričito navodi da je *litteratus*, dok njegovom bratu Ivanu i pokojnom ocu, nije pridodan takav pridjev. ARHIV HAZU, D-VIII-78, Čazma, 1418. 25. svibnja.

¹⁰³⁷ Kőfalvi, *Places of Authentication*, str. 34.

nomine. Prokuratoru su mogli nastupati samo u slučaju da je prethodno bio sastavljen zaseban dokument o imenovanju, koji je vrijedio određeno vrijeme ili je pak imao generalnu validnost.¹⁰³⁸ U kaptolskoj se ispravi navode klijenti *parte ab una* i *parte ex altera*, odnosno naznačuju se dvije pravne stranke koje su obavile transakciju – prodavač i kupac u slučaju kupoprodaja, donator i nadarenik u slučaju darovanja, osobe koje daju i primaju zemljište u zalog, stranke koje dijele posjede itd. U slučaju transakcije posjeda, odnosno prijenosa vlasništva (prodajom, darovanjem ili zalaganjem) izjavu je pred vjerodostojnim mjestom davao dotadašnji vlasnik posjeda, nakon čega je u izjavi naznačen predmet transakcije, cijena i smještaj posjeda/posjedâ, uvjeti posjedovanja zemljišnih čestica, kao i sve druge stavke dogovorene između stranaka.

Zagrebački je kaptol svoje izjave adresirao na sve Kristove vjernike (*omnibus Christi fidelibus*), što znači da je dokument bio obznanjen svima. Vrlo rijetko ova je crkvena institucija ispravu-izjavu uputila *omnibus quibus expedit vniuersis* – ova je formulacija bila karakteristična uglavnom za kaptolske transumpte. Upravo je jednu obznanu «svim Kristovim vjernicima» katedralni kaptol Zagrebačke biskupije sastavio 1336. o kupoprodaji posjeda Blizna u Križevačkoj županiji. Iz ove izjave saznajemo da su se pred Zagrebačkim kaptolom *ab vna parte* pojavili mladi plemići (*nobiles iuuenes*) Toma i Juraj sinove Beke Germanovog. Oni su pred kaptolom nastupili u svoje ime, ali i u ime svoje braće Bartola, Stjepana i Beke. Saznajemo i da su Toma i Juraj ranije dobili ispravu o pravnom zastupanju svoje braće (zasigurno zbog maloljetnosti braće) koju im je izdao župan Križevačke županije Stjepan. *Ab altera parte* pred kaptol je stupio Andrija Nikolin, protonotar bana «čitave Slavonije» Mikca. Toma i Juraj su u svoje ime i u ime svoje braće javno izjavili da su svoj posjed Bliznu u Križevačkoj županiji sa svim svojim pripadnostima (uključujući šume, vinograde, mlinove, pašnjake i obradive površine) i sa svim ranije utvrđenim međama, prodali rečenom Andriji Nikolinom i svim njegovim nasljednicima *in perpetuum* za 24 marke. Izjavu o suglasnosti s prodajom ovoga posjeda perhodno su dali (*de consensu et voluntate*) susjedi posjeda Blizne, poimence Andrija sin Mikov, te Petar i Nikola sinovi Petresa. Nakon zabilježene izjave o samoj kupoprodaji Zagrebački je kaptol u ispravi donio i opis međa posjeda, koje je ranije utvrdio utvrdio Čazmanski kaptol.¹⁰³⁹

Unutar navedenih skupina kaptolskih izjava koje su zabilježile posjedovne transakcije, nerijetko nalazimo varijacije u formuliranju pravnoga čina u odnosu na gore navedene osnovne skupine kaptolskih izjava o zemljišnim transakcijama. Tako možemo naći izjavu o

¹⁰³⁸ Na ist. mj.

¹⁰³⁹ CD X, dok. 187., str. 253.-254.

odstupanju prava na posjed ili pak izručenju sela, priznavanju neotuđivanja posjeda, o dogovoru oko sudbine posjeda među plemstvom i oko daljnje strategije stjecanja posjeda itd. Svu kompleksnost jedne izjave zorno oslikava slučaj iz 1363. godine. S jedne strane nalazimo svećenika Deševa, rektora crkve Sv. Marka u Gradecu, koji je nastupio u svoje ime, ali i u ime Ivana i Nikole, sinova Egidija, kao i Ivana Andrijinom, Tome Pavlovog i drugih njegovih bratića, inače plemića iz Sv. Andrije iz garičkog distrikta. S druge strane nalazimo Radila i Radeja sinove *Wlchimija*, Ivana i drugog Ivana sinove Vuka, kao i Lukača Marejevog iz Gorice koji su nastupili u svoje ime i u ime čitavog svog roda. Navedene su stranke pred Zagrebačkim kaptolom izjavile kako su postigle dogovor oko diobe posjedâ Godenica, Zelnica, *Zlochucha* i *Vtachichy* s područja Gorice u Zagrebačkoj županiji. Trećina od navedenih posjeda po nasljednom je pravu, preko djeda i pradjeda (*ab auo et prothauo*), pripadala Deševu i njegovoj svojti, ali je dio tih zemljišta u vrijeme davanja izjave pred Zagrebačkim kaptolom bio otuđen (*per manus alienas detinerentur uccupate*). Zbog toga su gornje stranke ugovorile kako će zajednički ponovno steći izgubljena dobra i to isključivo pravnim putem. Stoga su ugovoreni troškovi vezani uz sudski spor oko ponovnog preuzimanja vlasništva nad posjedima – Radilov i Radejev rod imali su podmiriti jednu trećinu troškova, a Deševljeva strana dvije trećine. Nakon toga, ugovoreno je kako će nakon ponovnog preuzimanja vlasništva nad posjedima na području Gorice, Dešev i njegovi zadržati jednu trećinu posjeda, a dvije trećine će diobom pripasti Radilu, Radeju i drugim članovima njihovoga roda.¹⁰⁴⁰

Sporazum ovih dviju stranaka pokazuje da su izjave Zagrebačkog kaptola osim vrlo širokog spektra posjedovnih privatno-pravnih činova, zabilježile i najrazličitije sporazume. Oni su uglavnom ugovarani zbog raznih zemljišnih čestica odnosno zbog pitanja vlasništva nad pojedinim posjedom ili zbog razgraničenja. Tako osim sporazuma o podjeli dobara s posjeda nakon spora o čemu svjedoči gornji primjer, među izjavama Zagrebačkog kaptola nalazimo i na primjer dogovore stranaka oko međa posjeda ili pak kakve sporazume (pomirbe) zavađenih stranaka. Naročito privlači pažnju sporazum iz 1370. kojim se skupina plemića (s jedne strane: Dominik i Petar sinovi Jakova iz Konjske te Nikola Dominikov u svoje ime i ime svoga brata Ivana, Dionizije sin Petrov u svoje ime i ime svojih sinova Ruperta i Jakova, a s druge strane plemići iz Komarnice: Nikola Stjepanov i Toma Blagonjin u svoje ime i ime svoje braće) pomirila zbog međusobno počinjenih nasilja («ubojstava», «prolijevanja krvi» i drugih nasilja, posebno pljački na posjedima).¹⁰⁴¹ Osim dogovora oko

¹⁰⁴⁰ CD XIII, dok. 240., str. 321.-322.

¹⁰⁴¹ CD XIV, dok. 187., str. 260.

različitih posjedovno-vlasničkih pitanja ili pomirbi zbog nasilja, Zagrebački je kaptol bilježio i druge sporazume stranaka, pa je tako 1377. pred ovom crkvenom institucijom zabilježena nagodba oko oporučnih legata pok. dubičkog građanina Peruzina.¹⁰⁴²

Osim sporazuma, pred Zagrebačkim su kaptolom tijekom 14. stoljeća davane izjave vezane uz različite sudske sporove, odnosno o tijeku sporova ili su pak bilježene presude.¹⁰⁴³ Izjave su se mogle odnositi i na «jednostavan» iskaz o prekidu sudskoga parničenja. To je vidljivo iz izjave Lovre Tota iz Susedgrada koji je 1397. izjavio kako više neće voditi spor s pavlinima samostana sv. Petra na Petrovoj Gori i tamošnjih plemića zbog svojih posjeda.¹⁰⁴⁴

Zagrebački je kaptol tijekom 14. stoljeća sastavljao izjave koje su zabilježile uređenje obiteljskih odnosa, odnosno specifičnih pitanja unutar jedne obitelji ili roda. Među ispravama Zagrebačkog kaptola tako nalazimo izjave o:

- adopciji u obitelj – posinjenju i bratimljenju
- preuzimanju skrbništva
- regulaciji nasljeđivanja – imenovanju nasljednika dobara u idućim generacijama i nasljeđivanju posjeda u slučaju smrti bez nasljednika
- regulaciji prava ženskih članova obitelji – o davanju miraza, kao i o namiri ili upravljanju djevojačkom četvrtinom.

Posebnom skupinom kaptolskih izjava možemo smatrati prosvjede i zabrane. Radi se o izjavama u kojima je jedna strana protestirala protiv učinjenog pravnog čina s ciljem da se zabrani njegova provedba ili pak protiv učinjenog nasilja (nad strankom koja protestira, njegovim podložnicima, posjedima i sl.). Tako je npr. Pavao zvan Tajša sin Petra de Chathy 1396. došao pred Zagrebački kaptol nastupajući kao prokurator i u ime Pavla Zrinskog i njegovog sina Petra protestirao protiv otuđenja posjeda svojih poslodavaca. Otuđenje su učinili Nikola Ivanov i Ivan sin Peteva iz Kostajnice darovavši posjede Klari, kćeri rečenog Nikole Ivanovog, odnosno ženi Nikole Stjepanovog de Pukur.¹⁰⁴⁵ Ovaj je slučaj školski primjer sastavljanja jedne izjave kojom se protestira – u ispravi su naznačene osobe koje protestiraju, njihov prokurator, protiv koga se protestira i zbog čega se protestira – a sve je ovo kaptol doznao iz izjave dane pred samom crkvenom institucijom (vjerodostojnim mjestom). Međutim, u nekim je situacijama bilo potrebno kombinirati unutarnju djelatnost (sastavljanje isprave) i vanjsku djelatnost (izlazak na teren kaptolskog povjerenika) kako bi se

¹⁰⁴² CD XV, dok. 229., str. 320.-322.

¹⁰⁴³ Vidi npr. tijek spora između Čazmanskog kaptola i Valentina sina Petra sina Jakeca, plemića iz Glogovca u ispravi Zagrebačkog kaptola iz 1373.: CD XIV, dok. 366., str. 486.-488.

¹⁰⁴⁴ MHEZ V, dok. 45., str. 55.-56.

¹⁰⁴⁵ HDA, NRA, fasc. 1648. nr. 40., Zagreb, 14. lipnja.

došlo do uvida u kompletnu problematiku o kojoj je kaptol trebao sastaviti ispravu. Ako se vratimo tridesetak godina unazad od zadnje navedenog primjera, točnije u 1361., dobit će se nešto šira slika o djelatnosti Zagrebačkog kaptola. Tada je ova crkvena institucija na molbu stanovitog Dionizija Emerikovog iz Čanjeva, poslala svojeg izaslanika, prebendara Petra na svjedočenje o pravnim pitanjima vezanima uz gradnju mlina na rijeci Rasinji. Prebendar Petar je zajedno s banovim izaslanikom Salomonom Petrovim izišao na svjedočenje i izvijestio o tome kako je Demetrije sin pok. bana Dominika po svojim ljudima dao izgraditi mlin na rijeci Rasinji podno mlina Dionizija Emerikovog. Zbog ove je gradnje Dionizije Emerikov prosvjedovao pred kaptolskim i banovim izaslanikom, a tek nakon izvještaja o čitavom slučaju, Zagrebački je kaptol sastavio ispravu.¹⁰⁴⁶

Dio se izjava Zagrebačkog kaptola odnosio na pitanja pripadnosti i regulacije društveno-pravnog statusa pojedinaca ili društvenih skupina. Isprava Zagrebačkog kaptola iz 1364. zabilježila je izjavu kojom se navodi da su Stjepan sin Mikše, kao i njegovi preci oduvijek živjeli na posjedu Petra Punyikovog pod nazivom *Berkueulg* (kod Hrašćine) kao kmetovi (*more iobagionum*).¹⁰⁴⁷ Pet godina kasnije, 1369., nalazimo zanimljivu izjavu učinjenu pred Zagrebačkim kaptolom – tada su redom Brakun sin Aleksandra iz Gore i njegovi sinovi Mihovil i Mause te Mausin sin Aleksandar u svoje ime i u ime Vrkuna, Nikole i drugih sinova Brokuna, kao i Tome i Ivana sinova rečenog Mause, izjavili (*ministerio viue vocis sponte sunt confessi*), da pripadaju rodu pok. Brokuta (=rečenog Brokuna) iz Gore, a ne rodu Bročina (*vt ipsi de stirpe et genealogia magni Brokutt condam de dicta Gora existerent et originem habuissent et haberent et non de generacione hominum de Brochina extitissent*).¹⁰⁴⁸ Valja izdvojiti i izjavu iz 1395., kada se *ab una parte* pred kaptolom pojavio *miles strenuus magister* Toma iz Okića, dok su *parte vero ex altera* bila četiri člana roda Cvetković (nastupajući u ime čitavog roda). Izjavom je potvrđeno kako su članovi roda Cvetković od davnine (*ab antiquo*) bili *nobiles castrenses* utvrde Okić, da su kao takvi služili utvrdi i da im Toma Okićki obećaje čuvati prava i slobode.¹⁰⁴⁹

Izjava Tome Okićkoga pokazuje i da su se pojedine izjave ticale različitih prava i sloboda (privilegija). U tome kontekstu valja izdvojiti primjer Fabijana zvanog Bychkele iz Zeline koji je, želeći naseliti svoje puste posjede kod rijeke Zeline, pred Zagrebačkim

¹⁰⁴⁶ CD XIII, dok. 129., str. 192.

¹⁰⁴⁷ CD XIII, dok. 289., str. 396.

¹⁰⁴⁸ CD XIV, dok. 127., str. 182.-183.

¹⁰⁴⁹ CD XVIII, dok. 27., str. 40.

kaptolom dao izjavu kojom je jamčio oslobođenje budućih doseljenika od plaćanja podložničkih davanja na dvadeset godina.¹⁰⁵⁰

Zagrebački je kaptol izdavao i upozorenja – tako je 1317. ova crkvena institucija izdala upozorenje sinovima župana Junka, sinovima stanovitog Ladislava i Tomi Dominikovom, da u roku od 15 dana (počevši s 10. rujna) moraju donijeti banovo pismo kojim se sprječava prodaja posjeda Stjepana sina Ipoćevog pod nazivom Gostović. U suprotnom, Zagrebački će kaptol izdati pravovaljanu ispravu o prodaji rečenoga posjeda.¹⁰⁵¹ Budući da upozorene stranke nisu u rečenom roku kaptolu predstavile traženu ispravu, 28. rujna iste godine pred ovom je crkvenom institucijom zabilježena kupoprodaja posjeda Gostović. Stjepan sin Ipoćev ga je za 100 maraka prodao Nikoli Ludbreškom.¹⁰⁵²

Već zadnji primjer kojim Zagrebački kaptol upozorava na potrebu predočanja bankskog pisma ukazuje na to da se sadržaj izjava Zagrebačkog kaptola mogao odnositi na druge isprave. Pred ovu su crkvenu instituciju, naime, stranke mogle doći i dati izjavu o činu koji je uključivao i pravni posao povezan uz kakav drugi dokument, ali i pečat. Ilustrativan je po pitanju ovoga tipa izjava primjer transakcije posjedâ u blizini utvrde Mali Pset (Krupa) koji su 1359. prešli u vlasništvo Dujma Babonića. Te je godine Zagrebačkom kaptolu stanoviti Benedikt sin Benedikta iz Sv. Ivana u svoje ime i u ime svog sina Nikole predstavio *privilegium* kralja Ladislava IV. Arpadovića (Kumanca) iz godine 1284. kojim su posjedi Menić i Medvjeđe pored *castruma* Krupe donirani Benediktovom djedu Radinu. Nakon predstavljanja ovoga dokumenta, isti je Benedikt izjavio da je nakon utvrđenog dogovora Dujam Babonić za 40 maraka kupio rečene posjede, ali i samu ispravu kralja Ladislava. Ispravu je u ime Dujma Babonića primio Stjepan sin pok. bana Mikca.¹⁰⁵³ Dvije godine kasnije, 1361., pred Zagrebačkim kaptolom nalazimo stanovitog Banka sina Vinterovog, familijara Dujma Babonića, kako je kao prokurator zastupao svoga gospodara. Bank je izjavio da je Dujam Babonić za svoga boravka u Budimu izgubio svoj veliki pečat, koji se zbog toga proglašava nevažećim. Nadalje je izjavio da se svi oni koji imaju kakvu ispravu izdanu voljom njegovoga gospodara, ovome velikašu trebaju javiti u roku od godinu dana i ovjeriti ih novim pečatom.¹⁰⁵⁴

2.) Izvještaji

¹⁰⁵⁰ Napomenimo da se oslobođenje od oporezivanja nije odnosilo na kraljevske daće. CD XVIII, dok. 213., str. 318.-319.

¹⁰⁵¹ CD VIII, dok. 375., str. 457.-458.

¹⁰⁵² CD VIII, dok. 377., str. 459.

¹⁰⁵³ CD XII, dok. 492., str. 653.-654.

¹⁰⁵⁴ CD XIII, dok. 88., str. 134.-135.

Zagrebački je kaptol osim sastavljanja isprava u svojstvu vjerodostojnoga mjesta obavljao i čitav niz različitih djelatnosti na terenu, odnosno izvan svoje matične korporacije, što je u konačnici rezultiralo i zasebnim dokumentima, esencijalno različitim od izvjava koje je izdavala ova crkvena korporacija. Vanjska aktivnost Zagrebačkog kaptola u svojstvu vjerodostojnoga mjesta rezultirala bi posebnom ispravom, koju zovemo izvještaj ili *relatio*. Ova je isprava bila upućena nekoj višoj državnoj instanciji, a sadržavala je izvještaj o učinjenom pravnom poslu. Drugim riječima, isprave koje nazivamo izvještajima nisu nastajale kao rezultat zahtijevanja privatno-pravnih stranaka, nego su bili odgovori na nalog samoga kralja ili pak članova njegove upravne administracije. Kralj i njegova administracija od vjerodostojnih su mjesta zahtijevale obavljanje poslova koji se mogu svrstati u tri velike kategorije, uvođenje u posjed, reambulaciju i sudske istrage. Vanjska djelatnost kaptolskih izaslanika bila je vrlo široka, ali je možemo podijeliti u tri velike skupine koje zapravo odgovaraju i trodijelnoj podjeli zadataka upućivanih preko mandata Zagrebačkom kaptolu:

- *statutio* ili *introductio*, odnosno uvođenje u posjed, ili pak ponovno uvođenje u posjed. Isprave nastale nakon svjedočanstva kaptolskoga izaslanika o uvođenju u posjed nazivamo *litterae statutoriae* ili *litterae introductorie*, a o ponovnom uvođenju u posjed *litterae recaptivatoriae/restitutionales*;
- *reambulatio*, odnosno reambuliranje ili utvrđivanje granica posjeda. Ova je vanjska kaptolska djelatnost rezultirala i posebnim ispravama koja nazivamo *litterae reambulatoriae*;
- djelatnost vezana uz različite istrage
 - npr. poziv na sud – isprave nakon postupka su *litterae evocatoriae*
 - provođenje istrage – isprave su *litterae inquisitoriae*
 - poziv na sud nakon više ogluha – isprave su *litterae proclamatoriae*
 - prenošenje sudskih odluka ili zabrana – *litterae prohibitoriae*.

Osim navedenih kategorija valja istaknuti i još jednu aktivnost koju možemo ubrojiti u sklop vanjskih djelatnosti, ali uz određene rezerve. Naime, u sklop vanjskih djelatnosti spadalo je i bilježenje oporuka – u tom su slučaju isprave bile, dakako, same oporuke, a ne izvještaji. Za razliku od ostalih vanjskih aktivnosti vjerodostojnih mjesta, bilježenje oporuka nije nastajalo na zahtjev viših državnih dužnosnika, nego na molbu privatnih osoba. Unatoč tome, sastavljanje oporuka valja ubrojiti pod vanjsku aktivnost, budući da su za čitav posao bili angažirani kaptolski izaslanici koji su raspodjelu oporučnih legata odlazili zabilježiti izvan svoje matične institucije. Napomenimo i da je viša instanca mogla zatražiti i prijepis određene isprave. Iako u ovom slučaju ne govorimo o uobičajenom izlasku na teren pojedinog

kaptolskoga člana ipak je transumpt pojedine isprave, u ovome slučaju, nastajao kao izravan odgovor na zahjev više instance, a ne na zahtjev privatnih stranaka.¹⁰⁵⁵

I u slučaju izvještaja pravna je procedura slijedila određene obrasce. Prvo je iz državnog vrha izdan poseban dokument, mandat, koji je sadržavao nalog kaptolu da se imenuje jedan vjerodostojan član crkvene korporacije (*homo fidelis capituli*), koji se trebao pridružiti kraljevom čovjeku (*homo regius*) na terenu, i svjedočiti obavljanju posla. Može se pretpostaviti da je mandat, nakon dolaska u kaptol, bio obznanjen (pročitao) pred čitavom kanoničkom zajednicom, nakon čega bi kaptol izabrao jednog svog člana, koji se pridružio kraljevom izaslaniku. Nažalost, ne možemo utvrditi tko je formalno imenovao kaptolskog izaslanika – u literaturi je izneseno mišljenje kako je od sredine 14. stoljeća, dakle od preustroja čitavog mehanizma djelovanja vjerodostojnih mjesta, postalo uobičajeno da kaptolski pisar koji je sastavljao isprave, imenuje klerika određenog za pojedini posao,¹⁰⁵⁶ pa je moguće da je sličan princip vrijedio i u Zagrebačkom kaptolu. Međutim, može se pretpostaviti da je imenovanje bilo tek formalni čin obavljen nakon što je kompletna kaptolska zajednica prethodno dala suglasnost. Nakon što bi član kaptola ili samostana obavio posao zajedno sa svojim svjetovnim kolegom, odnosno u formalnom smislu svjedočio obavljanju određenog posla, on se vraćao u svoju crkvenu instituciju i podnosio izvještaj o učinjenom pravnom činu. Uloga je člana kaptola, prema tome, bila službeno svjedočiti o «ispravnosti postupka i istinitosti prikupljenih obavijesti i informacija».¹⁰⁵⁷ Nakon ovakvoga njegovoga podneska, vjerodostojno je mjesto sastavljalo napismeno izvješće, u kojemu se detaljno opisao tijek čitave procedure, te se tako redigiran dokument adresirao na višu svjetovnu instanciju koja je i uputila mandat.

Vrlo ilustrativan primjer komunikacije između državnoga vrha i Zagrebačkog kaptola kao vjerodostojnoga mjesta donosi nam slučaj reambulacije posjeda Rakitovca, koji dopušta rekonstrukciju slučaja od samoga početka. Mandat kralja Ludovika upućen je Zagrebačkom kaptolu 25. studenoga 1344., započinjući uobičajenom formulom pozdrava i adresiranja:

¹⁰⁵⁵ Gornja kategorizacija sumirana je na temelju: Eckhart, *Die glaubwürdigen Orte*, str. 497.-552.; Karbić, *Tipologija isprava*, str. 8.-14.; Kőfalvi, *Places of Authentication*, str. 34. koji ovdje upozorava na to da je državni vrh mogao tražiti i prijepis isprave; i Hunyadi, *Administering the Law*, str. 33.-34. koji ovdje upozorava da i testamente valja ubrojiti među vanjske aktivnosti vjerodostojnih mjesta. Na istom mjestu Hunyadi dodatno ilustrira vanjsku aktivnost vjerodostojnih mjesta riječima: «The letter of relation, once received by the curia or judge, served as evidence in ongoing legal actions. It might be used therefore, to demonstrate that a property was held unlawfully, that a boundary was incorrectly laid, that a violent trespass had taken place, or that an owner's claim to his estate was not certain. If further evidence was needed, the curia or judge might instruct the place of authentication to perform additional tasks or to summon the parties to court»

¹⁰⁵⁶ Usp. o pretpostavkama da je mandat bio čitan pred ostalom kaptolskom zajednicom i da je izaslanike vjerodostojnih mjesta imenovao kaptolski pisar: Hunyadi, *Administering the Law*, str. 33.

¹⁰⁵⁷ Ančić, *Splitski i Zadarski kaptol*, str. 16.

Lodouicus dei gracia rex Hungarie fidelibus suis capitulo ecclesie Zagrabiensis salutem et gratiam. Nakon toga, saznajemo kako je Grgur sin Stjepana, kojega kralj naziva *fidelis noster*, i koji je bio sluga (*famulus*) slavonskog bana Nikole, došao pred samoga kralja, te od prvog čovjeka države zatražio posjede i dijelove posjeda pokojnog Nikole sina Petresa, inače gradokmeta zagrebačke utvrde. Nikola sin Petresa je umro bez nasljednika koji bi primili njegove posjede u vlasništvo, pa se Grgur sin Stjepana zbog toga obratio kralju. Zatražio je sve nasljedne i kupljene posjede pokojnog Nikole koji su se nalazili *sub banatu tocius Sclauonie*, a naročito je istaknuo ona zemljišta kod rijeke Save na području posjeda Rakitovec. Kralj je pristao na dodjelu traženih zemljišta rečenome Grguru pa je od Zagrebačkog kaptola zatražio da pošalje izaslanika koji će zajedno s kraljevim čovjekom izaći na teren i utvrditi postoje li sve potrebne predispozicije za uvođenje Grgura u rečene posjede. U mandatu su imenovani kraljevi ljudi između kojih se trebao izabrati jedan izaslanik, i kojemu bi se pridružio kaptolski čovjek. Kralj je predložio sljedeće osobe za potencijalne kraljeve izaslanike: Martina iz Rakovca, Petra sina Nezmela ili Jurja sina Tatara. Nadalje, kralj je u svojem mandatu i obrazložio zadaće kraljevog i kaptolskog izaslanika – oni su trebali otići na same posjede, okupiti susjedne posjednike, a potom i utvrditi granice posjeda, odnosno obaviti reambulaciju (*ad faciem dictarum possessionum vicinis et commetaneis suis vniuersis legitime conuocatis et presentibus accedendo, reambulet ipsas per veras suas metas et antiquas, nouas iuxta veteres vbi necesse fuerit erigendo, reambulatumque*).¹⁰⁵⁸ Iz ovoga se mandata jasno uočavaju svi elementi koje je sadržavao jedan kraljev nalog crkvenoj instituciji koja je djelovala u svojstvu vjerodostojnoga mjesta. Prvo nalazimo obraćanje/adresiranje mandata «vjernoj» crkvenoj instituciji od koje se zahtijeva obavljanje određenoga posla, nakon čega slijedi obrazloženje, odnosno šire kontekstualiziranje čitavoga slučaja. Potom slijedi prijedlog ljudi među kojima će se izabrati kraljev čovjek, izdaje se zahtjev za imenovanjem kaptolskoga izaslanika koji će se pridružiti kraljevom čovjeku na terenu, te se kratko i vrlo općenito obrazlaže što izaslanici trebaju napraviti.

Odgovor, odnosno izvještaj Zagrebačkog kaptola o ovome slučaju datira iz 12. svibnja 1346., što znači da je ovoj crkvenoj instituciji trebalo čak godinu i pol da čitav traženi posao zgotovi. Izvještaj kaptola započinje obraćanjem kralju (*Excellentissimo principi domino Lodouico dei gracia illustri regi Hungarie domino eorum reuerendo capitulum ecclesie Zagrabiensis oraciones pro eo ad dominum*), nakon čega se citira u cijelosti kraljev mandat iz 1344. godine. Nakon citiranog kraljevog mandata, kaptol obrazlaže kako je po njegovom

¹⁰⁵⁸ CD XI, dok. 128., str. 172.-173.

primitku izabrao jednog povjerljivog čovjeka iz svojih redova kojega je poslao na svjedočenje o čitavom slučaju. Zagrebački je kaptol izabrao kustosa Ivana, a osim njegovoga imena doznajemo i tko je bio kraljev izaslanik – riječ je bila o Martinu iz Rakovca. Zagrebački kaptol zatim donosi čitav pismeni izvještaj o onome što je kustos Ivan nakon učinjenog posla izvijestio. Doznajemo kako su *homo vester* (kraljev čovjek) i *homo noster* (kaptolski izaslanik) otišli na lice mjesta, istražili su čitavu povijest slučaja među tamošnjim plemićima i neplemićima, klericima i laicima, te utvrdili kako je Nikola sin Petresa umro bez nasljednika, zbog čega su njegovi posjedi po zakonu i običaju Kraljevstva koji je vrijedio «od davnine» (*de iure et antiqua consuetudine regni vestri*) ponovno pripali kralju. Nakon što su to utvrdili, izaslanici su otišli na sam posjed Rakitovec i okupili sve susjedne posjednike. Budući da nitko nije prosvjedovao izaslanici su uveli Grgura sina Stjepana u «mirno» vlasništvo posjeda pokojnog Nikole sina Petresa, te potom utvrdili granice, odnosno reambulirali čitav posjed donoseći opis tijekom granica.¹⁰⁵⁹

Iz ovoga izvještaja kralju doznajemo karakteristične elemente kaptolske vanjske djelatnosti. Prije svega kaptolski izvještaj sadrži obraćanje kralju, odnosno instanciji kojoj se on podnosi. Potom se citira kraljev mandat u cijelosti, s tim da valja napomenuti kako se u pojedinim slučajevima samo spominje da je kralj izdao mandat ili se mandat prepričava, a ne donosi se u cijelosti. Ukazuje se na to da je kaptol izabrao vjernog čovjeka, navodi se njegovo ime i crkvena funkcija. Doznaje se ime kraljevog čovjeka, koji je obično bio neki lokalni plemić. Štoviše, kraljevim je dekretom 1351. određeno kako *homo regius* koji je pozvan učiniti istragu mora biti iz iste županije ili distrikta iz kojega su osobe upletene u spor (*de eodem comitatu vel districtum in quo est ille, qui citatur vel contra quem fit inquisitio*).¹⁰⁶⁰ Kraljev čovjek i kaptolski izaslanik imale su mogućnost podnijeti izvještaj o opisanome poslu usmeno, ili pak pismeno. Drugim riječima, međe posjeda zabilježene u izvještajima Zagrebačkog kaptola, upisivane su upravo na temelju usmenih ili pismenih podnesaka dvojice izaslanika. Zapisi koje su sastavljali izaslanici o ophodnji međa, u suvremenim izvorima nazivaju se registrima.¹⁰⁶¹ Tako na primjer 1380. saznajemo da su članovi Zagrebačkog kaptola, čazmanski arhiđakon Grgur i varaždinski arhiđakon Andrija napismeno, *in registro*, izvijestili o utvrđenim međama posjeda Mala Bojna, oko kojega su se sporili sinovi Dujma

¹⁰⁵⁹ CD XI, dok. 226., str. 303.-305.

¹⁰⁶⁰ DRMH I/II, 11. prosinca 1351., str. 13.

¹⁰⁶¹ Vidi: Matijević Sokol, *Nostrum et regni nostri registrum*, str. 247.

Babonića i topuski opat Toma (opis međa počinje riječima: *Prima enim meta eiusdem possessionis Kisboyna, prout nobis iidem nostri homines in registro apportarunt*).¹⁰⁶²

Valja naglasiti i kako reambulacije o kojima su kaptolski izaslanici zajedno s kraljevima ljudima izvještavali usmeno ili napismeno, pokazuju još jednu zanimljivu karakteristiku. Iz izvještaja o reambulaciji gore spomenutog posjeda Mala Bojna doznajemo, na primjer, kako je «prva granica» posjeda započela svoj tijek «na nekom brdu koje se naziva Pesschennagoricha i to prema međama osoba koje su pripadale rodu Krešić», da bi tijekom ove «prve međe» dalje bio određen s dva drveta «označena križem». Ostatak ove, inače vrlo detaljne reambulacije, također donosi međe čije su koordinate označene raznim lokalnim putovima, susjednim posjedima, vodenim tokovima, brdima, drvećem označenim križem i sl. Današnji je istraživač povijesne topografije, zbog ovakve naravi srednjovjekovnih reambulacija, u većini slučajeva zaključio za preciznije odrednice, te je prisiljen usmjeriti svoju pozornost prvenstveno na one prirodne koordinate koje su preživjele povijesne mijene ili pak pokušati složiti topografski mozaik na temelju okvirnog smještaja susjednih posjeda koji se navode u opisu međa. U srednjovjekovnim okvirima, logično je pretpostaviti kako je opis tiječka granica ipak bio jasan tek jednome uskome krugu ljudi. Prije svega, točan položaj drveća označenog križevima i lokalnih putova vjerojatno je bio poznat prvenstveno tamošnjim posjednicima, susjedima i užem krugu ljudi koji su pripadali tamošnjim lokalnim zajednicama.¹⁰⁶³ S druge strane, kralj, pa čak i članovi njegove lokalne administracije na koje je kaptolski izvještaj bio adresiran, teško da su na temelju takvih reambulacija mogli bez većih poteškoća locirati posjed o kojemu je bilo riječi. Tako su kaptolski izvještaji u kojima su bile sadržane i međe posjeda, zapravo imali dvostruku svrhu. S jedne strane, budući da su opisi međa zapisani u dokumentima bili zabilježene fizičke granice onoga što je pojedini posjednik imao u svome vlasništvu, takva se isprava mogla iskoristiti u eventualnom kasnijem dokazivanju prava vlasništva. Osim toga, imajući dokument s naznačenim granicama posjeda, pojačavao se i dojam o stabilnosti vlasništva na pojedinim zemljišnim česticama. Druga je svrha bila formalizirati učinjeni posao i o tome izvijestiti nadležne instance. Pri tome nije bilo važno poznaje li viša instancija stanje na terenu ili ne, budući da je čitavome poslu vjerodostojnost jamčila institucija javne vjere, odnosno njezin poslanik u zajednici s kraljevima

¹⁰⁶² CD XVI, dok. 119., str. 130.-131.

¹⁰⁶³ Slično o utvrđivanju međa u Engleskoj tijekom 11.-13. stoljeća zaključuje i Clanchy, *From Memory to Written Record*, str. 86. Na ovome je mjestu posebno ilustrativan sljedeći autorov tekst: «A crudely written charter of the late twelfth century, issued by Jordan of Cheadle, describes the land he is giving as extending „in length from a certain oak towards Hedilislethe, which has been uprooted there“ up to another point. Jordan's contemporaries in the village would have known where the remains of this oak might be seen, but not the general public, present and future, to whom this charter is addressed».

izaslanikom, inače lokalnim plemićem. Na taj se način i na jednoj višoj razini osiguravala kohezija među institucijama zaduženima za nesmetano funkcioniranje pravnoga poretka u Kraljevstvu.

3.) Transumpti

Zagrebački je kaptol u svojstvu vjerodostojnoga mjesta sastavljao i autentične prijepise drugih isprava. Ova skupina isprava bila je «davana na sjećanje» i to *omnibus quibus expedit vniuersis* ili je, veoma rijetko, adresirana na sve Kristove vjernike. Procedura sastavljanja transumpta odvijala se, naravno, po utvrđenome slijedu. Prvo se pred kaptolom trebala pojaviti stranka koja bi predstavila Zagrebačkome kaptolu ispravu za koju je željela dobiti prijepis. Nakon toga bi ovo vjerodostojno mjesto pristupilo sastavljanju nove isprave, bolje reći nove stare isprave, odnosno prijepisa. Tako je 1325. Zagrebačkome kaptolu pristupio (*accedentes ad nostram presenciam*) plemić Dionizije Petrov iz Kostajnice i predstavio ovoj crkvenoj instituciji (*exhibuit nobis*) ispravu istoga kaptola iz 1324., moleći da se isti *priuilegium* prepíše, a zatim i ovjeri kaptolskim pečatom. Zagrebački je kaptol potom učinio vjerodostojan prijepis svoje vlastite isprave iz 1324. – riječ je bila o kaptolskoj izjavi u kojoj je zabilježeno darovanje posjeda Grđen, kojega je ban Ivan darovao Dioniziju Petrovom.¹⁰⁶⁴

Podnositelj zahtjeva za sastavljanjem autentičnih prijepisa mogla je biti jedna osoba ili pak više njih. Želeći imati vjernu kopiju neke svoje isprave kaptolu su pristupali plemići, duhovna lica, ali i sve ostale osobe koje su dolazile pred vjerodostojno mjesto u svoje osobne ime, u ime obitelji ili pak različitih kako svjetovnih tako i crkvenih institucija. Stranke su se, kao i u slučaju izjava, mogle pred Zagrebačkim kaptolom pojaviti osobno ili preko prokuratora: Zagrebački je kaptol 1372. obznanio kako je pred njega došao Jakov Benediktov, familijar Petra Punikovog iz Grebena, predstavio otvorenu ispravu istoga kaptola iz 1368. ovjerenu starim pečatom (o pečatima usp. poglavlje o autenticiranju isprava), a zatim u ime svoga poslodavca zamolio ovu crkvenu instituciju da učini prijepis predstavljenoga dokumenta i da ga ovjeri novim pečatom. Nakon molbe prokuratora Jakova katedralni je kaptol Zagrebačke biskupije učinio autentični i pečatom ovjеровljeni prijepis svoje isprave iz 1368. u kojoj se donosi izvještaj istoga kaptola o međama posjeda Zamlachye u vlasništvu Punikovih sinova.¹⁰⁶⁵

¹⁰⁶⁴ Transumpt je objavljen: CD IX, dok. 185., str. 230., a ranija izjava Zagrebačkog kaptola iz 1324. u: CD IX, dok. 150., str. 187.-189.

¹⁰⁶⁵ Transumpt: CD XIV, dok. 323., str. 434.; izvještaj iz 1368.: CD XIV, dok. 75., str. 116.-117.

Transumpt je mogao nastati i na zahtjev samoga kralja, što je u slučaju Zagrebačkog kaptola naročito došlo do izražaja vladavine kralja Sigismunda. Prijepis vlastite isprave o kupoprodaji posjeda Radonja ilustrativan je primjer ove, nešto kompleksnije procedure u nastanku transumpta. Zagrebački je kaptol 1397. «svim Kristovim vjernicima» obznanio da je te godine primio mandat od kralja Sigismunda kojim se tražio prijepis isprave istoga kaptola iz 1328. godine. Pred kaptol je stupio Dionizije sin Petra iz Volovca, familijar Jurja Zudora i u ime svoga poslodavca predstavio vjerodostojnome mjestu dvije isprave – sam mandat kralja, a potom i kaptolsku ispravu čiji se prijepis zatražio. Zagrebački je kaptol udovoljio kraljevom mandatu i prepisao svoju ispravu.¹⁰⁶⁶

U kaptolskim se transumptima vrlo rijetko navodi razlog podnošenja zahtjeva za prijepisom pojedine isprave, pa je zadnje spomenuti kaptolski prijepis iz 1397. posebno zanimljiv. U njemu kaptol navodi da je isprava iz 1328. donesena na prijepis jer je bila u lošem stanju, odnosno zbog loše očuvanosti (*ex mala conseruacione*). Osim ovoga razloga, stranke su zasigurno tražile prijepise različitih isprava kako bi imale više primjeraka dokumenta kojim je posvjedočeno njihovo vlasništvo nad posjedom, kakav privilegij i sl. Prije izdavanja takvoga, novoga primjerka istog privilegija, vjerodostojno se mjesto moralo uvjeriti u ispravnost zahtjeva, odnosno bilo je potrebno provjeriti je li predstavljena isprava autentična. Ako je kakav zemljoposjednik tražio potvrdu svojih prava (vlasništva i sl.) procedura je bila vrlo jednostavna – vjerodostojno bi mjesto utvrdilo je li sadržaj bio istinit i je li isprava bila autentična «in carta, stylo, literis et modo, quam in sigillo, filo, annotatione Dominicae incarnationis, simulque regnantis anno et mense», odnosno je li imala sve potrebne elemente formalne autentičnosti. U slučaju da vjerodostojno mjesto nije bilo uvjereno u istinitost i ispravnost dokumenta, moglo se obratiti instituciji koja ga je ranije izdala ili je učinjena posebna istraga.¹⁰⁶⁷

Zagrebački je kaptol redovito na zahtjev stranaka sastavljao prijepise svojih vlastitih, ranije izdanih isprava. Osim njih ova je crkvena institucija na zahtjev pojedinaca, raznih crkvenih i svjetovnih institucija, ili njihovih prokuratora sastavljala prijepise isprava ostalih vjerodostojnih mjesta ili pak drugih institucija koje su imale pravo izdavanja autentičnih dokumenata. Zanimljiv je «repertorij» institucija čije je isprave Zagrebački kaptol tijekom 14. stoljeća prepisao – tu nalazimo prijepise isprava vjerodostojnih mjesta: Čazmanskoga kaptola, i Srijemskoga kaptola Sv. Irineja, a posebno je zanimljiv prijepis isprave Ninskoga kaptola. Katedralni je kaptol Zagrebačke biskupije 1384. na molbu članova roda Hlapek (Stanislava

¹⁰⁶⁶ CD XVIII, dok. 187., str. 286.-287.

¹⁰⁶⁷ Usp.: Rady, *Nobility*, str. 69.-70.

sina Jurislava i Mate sina Pribojevog iz Gomiljana) napravio transumpt isprave Ninskog kaptola Sv. Anselma.¹⁰⁶⁸ To je jedinstven slučaj da je Zagrebački kaptol prepisao ispravu neke institucije s javnom vjerom djelatne na području dalmatinsko-hrvatskoga crkvenog uređenja u promatranome razdoblju. Osim isprava vjerodostojnih mjesta Kraljevstva nalazimo i prijepise isprava drugih crkvenih institucija: zagrebačkih biskupa i topuskih opata. Zanimljivo je i da nalazimo prijepis isprave čiji su autori bili dubički preceptor Ilija i tamošnji zemaljski župan Filip sin Varkov, čiji je transumpt zatražio 1358. dubički pavlinski prior Petar.¹⁰⁶⁹ Među prijepisima isprava svjetovnih institucija dominiraju one, posve je logično i razumljivo, ugarsko-hrvatskih kraljeva. A osim kraljevih isprava nalazimo prijepise kraljičinih, hercegskih, banskih te županskih dokumenata (riječ je o prijepisima isprava župana Varaždinske i župana Križevačke županije), kao i prijepis isprave vrbaskih sudaca.

4.) Kaptolske isprave o Kaptolu

Na ovome je mjestu nužno upozoriti na još jednu skupinu kaptolskih isprava koje su se ticale samoga Zagrebačkog kaptola. Kako bi obavio svoje pravne transakcije Zagrebački se kaptol tijekom srednjeg vijeka okretao drugim crkvenim institucijama – nerijetko se obraćao katedralnom kaptolu susjedne, Pečujske biskupije, koji je od sredine 14. stoljeća do Mohačke bitke 1526. u nekoliko navrata izdavao ovjerene javne isprave u korist Zagrebačkog kaptola.¹⁰⁷⁰ Međutim, među ispravama koje je izdao Zagrebački kaptol u 14. stoljeću nalazimo one koje nisu nastajale na traženje privatno-pravnih stranaka, nego su zabilježile poslove same institucije koja ih je izdala. Ove isprave ne možemo nazvati izjavama u «klasičnom», gore opisanome smislu riječi, ali ih svakako valja promatrati u kontekstu unutarnje djelatnosti katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije. Za razliku od izjava sastavljenih za privatne stranke, u ovim kaptolskim ispravama ne nalazimo adresiranje na Kristove vjernike, nego formulu *omnibus quibus expedit*.

Prva skupina isprava Zagrebačkog kaptola koje su se odnosile na njega samoga možemo smatrati svojevrsnim proklamacijama, budući da su obznanjivale neku kaptolsku odluku. Već 1309. nalazimo ispravu kojom Zagrebački kaptol izdaje dozvolu dominikancima iz Čazme za ribarenje na području rijeke Čazme, inače u kaptolskom vlasništvu. Iz ove isprave saznajemo da je zapravo zagrebački biskup Augustin Kažotić (i sam dominikanac) bio taj koji se založio za čazmanske propovjednike, nakon čega se kanonička zajednica

¹⁰⁶⁸ CD XVI, dok. 332., str. 439.-440.

¹⁰⁶⁹ Fejér IX/2, dok. 353., str. 708.-710.

¹⁰⁷⁰ Fedeles, Crkvene veze, str. 141.

jednoglasno složila oko pozitivnog rješenja molbe.¹⁰⁷¹ Ovoj ispravi nedostaju neki uobičajeni strukturalni dijelovi karakteristični za izjave (stranke *ab una* i *ex altera parte*, uvjete transakcije, cijenu i sl.), jer zapravo donosi odluku koju jedna strana, kanonička zajednica, daje na znanje kršćanskome svijetu.

Vrlo sličan slučaj nalazimo i 1347., kada je Zagrebački kaptol ponovno izišao u susret jednoj redovničkoj zajednici, pavlinima iz Remeta, darovavši im neke zemlje s vinogradima, šume i druga dobra, ali zadržavši sebi patronatsko pravo i ubiranje desetinskih prihoda.¹⁰⁷² I u ovoj ispravi Zagrebački kaptol nastupa kao zemljoposjednik, a njegova je izjava proklamacija o darovanju zemljišnih dobara, odnosno svojevrсна darovnica (naravno ne u striktnom formalnom smislu i obliku, poput kraljeve darovnice). Iste je pavlinskoj zajednici Zagrebački kaptol ponovno svojom ispravom 1394. oprostio podavanja koja su mu bili dužni davati za posjed Donju Bliznu jer je njihov samostan zbog požara osiromašio. Ova je isprava posebno zanimljiva budući da je izdana na zamolbu generalnog pavlinskog priora Jurja i Kolomana, vikara samostana Bl. Dj. Marije *de promontorio Zagrabienisi*.¹⁰⁷³ Prema tome, i ovdje je Zagrebački kaptol nastupio kao zemljoposjednik, odnosno gospodar zemljišnih dobara nad kojima je imao patronat, udovoljavajući molbi stranaka upravo svojom ispravom.

Vidljivo je, dakle, da je Zagrebački kaptol izdavao isprave koje su proklamirale kaptolske odluke preko kojih je regulirao transakcije povezane uz njegova vlasnička dobra. Osim dokumenata koji su se odnosili na sama zemljišta, Zagrebački je kaptol preko svojih isprava/proklamacija regulirao i odnose sa svojim podložnicima. Svojom ispravom iz 1375. Zagrebački je kaptol uredio svoje odnose s predijalcima Ivanom Ladislavovim i njegovom braćom, određujući kako su ovi podložnici dužni kaptolu plaćati godišnji cenzus na predij Jalšovec u iznosu od 4 marke.¹⁰⁷⁴

Druga skupina isprava Zagrebačkog kaptola iz 14. stoljeća koje su se odnosile na njega samoga, jesu one o sudskim sporovima u koje je ova crkvena institucija bila umiješana. Tako 1379. nalazimo ispravu kojom je katedralni kaptol Zagrebačke biskupije izjavio kako su sam kaptol i građani Gradeca prorogirali ročište u parnici koja se vodila između njih.¹⁰⁷⁵ Zagrebački je kaptol 1392. ponovno izdao ispravu koja se odnosila na sukobe ove crkvene institucije i Gradeca. U ovome slučaju u ispravi se izravno navodi kaptol kao stranka *ab una*

¹⁰⁷¹ CD VIII, dok. 207., str. 248.

¹⁰⁷² CD XI, dok. 283., str. 372.-374. Valja istaknuti da se u ispravi ne naznačavaju nazivi darovanih zemljišnih čestica, a na temelju opisa međa kao jedina stabilnija koordinata spominje se tok jednog dijela granice koji ide *versus Grachan*, možda Gračanima.

¹⁰⁷³ CD XVII, dok. 432., str. 619.-621.

¹⁰⁷⁴ CD XV, dok. 107., str. 145.-146.

¹⁰⁷⁵ MCZ I, dok. 285., 273.

parte, i Gradec kao stranka *ab altera*. Ove su dvije susjedne općine bile u sukobu zbog raznih nasilja nad posjedima, ubojstava i «prolijevanja krvi» (ranjavanja) i sl.¹⁰⁷⁶ Osim poduzeg opisa tijeka i okolnosti sukoba doznajemo kako su ove dvije stranke konačno uglavile mir i njega zabilježile kaptolskom ispravom.

I više je nego zanimljiva kaptolska isprava od 6. listopada 1391. kojom je ova crkvena institucija zabilježila tijek spora između samoga Zagrebačkog kaptola i zagrebačkog biskupa Ivana Smila. U ispravi se kao *ex una parte* navodi sam biskup, a *ex altera parte* Zagrebački kaptol, u sporu koji se vodio zbog međusobnih svađa oko materijalnih dobara i negiranja kaptolskih prava. Spor se, saznajemo nadalje, vodio pred samim kraljem odnosno njegovim kraljevskim vijećem, ali i pred samom Rimskom kurijom. Razlog svađe između biskupa i kaptola bile su zemljišne čestice Bakonje polje i Struga, zatim ubiranje desetine iz Davidovca, kao i vinske desetine s područja koje je obuhvaćao *Vicus Latinorum*. Obje su se stranke dogovorile kako će se spor riješiti arbitražom koju je trebao provesti jedan od članova Zagrebačkog kaptola, čazmanski prepozit Matija.¹⁰⁷⁷ Isti je biskup Ivan Smilo sljedećeg dana, 7. listopada, također izdao ispravu kojom je potvrdio kako se spor vodio pred kraljevskom i papinskom kurijom i kako je čazmanski prepozit uistinu izabran za arbitrarnog «suca» u čitavome slučaju.¹⁰⁷⁸

Kaptolski izaslanici

Prozopografsko istraživanje članova Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću pokazuje nekoliko trendova koji pomažu rasvijetliti način funkcioniranja ove crkvene institucije u svojstvu vjerodostojnoga mjesta. Izlazak na teren sa svrhom uvođenja pojedinoga plemića u posjed, reambulacija posjeda ili pak provođenje kakve istrage postale su jedne od osnovnih zadaća članova Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću, koje su utjecale i na nov položaj njegove svećeničke zajednice u društveno-pravnoj strukturi Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva. Zbog toga se postavlja pitanje tko su bili kaptolski vjerni ljudi koji su obavljali terenske zadatke, odnosno kome je kaptolska zajednica povjeravala terenski posao. Ako pogledamo zakonsku kraljevsku regulativu uočljivo je da je kralj Ludovik 1351., u skladu s općom reformom države i vjerodostojnih mjesta, odredio da izaslanici kaptola i samostana, pozvani na svjedočanstvo kraljevim mandatom, mogu biti samo one osobe koje imaju *dignitates* u istoj

¹⁰⁷⁶ CD XVII, dok. 320., str. 433.-437.

¹⁰⁷⁷ CD XVII, dok. 284., str. 387.-388.

¹⁰⁷⁸ CD XVII, dok. 285., str. 388.-389. O čitavom sporu usp. i: Lukinović, Biskup Ivan Smilo Bohemus, u: *Zagrebački biskupi*, str. 150. i: Lukinović, Zagrebački biskupi Ivan Smilo i Ivan Šipuški, str. 191.-194.

crkvi.¹⁰⁷⁹ Prema tome, kralj je dekretom odredio da vanjsku djelatnost mogu obavljati pripadnici pojedinih crkvenih institucija koji su imali *dignitas*, odnosno duhovnu čast. Razlog tezi da izraz *dignitates* u ovome slučaju nije označio samo jednu skupinu od nekoliko najuglednijih članova kaptolske hijerarhije, nego se odnosio općenito na pripadnike pojedine crkvene institucije s duhovnim častima, leži u pretpostavci da je kralj i sam dobro shvaćao kako je opseg djelatnosti vjerodostojnih mjesta u Kraljevstvu do sredine 14. stoljeća već bio toliki da ne bi bilo moguće na efektivan način izvršavati kraljeve mandate ukoliko bi zadaće vezane uz vanjsku djelatnost bile povjerene tek nekolicini dostojanstvenika. Sukladno ovoj kraljevoj odredbi kojom je djelomično ograničen krug osoba iz kaptolâ i samostanâ koji su imali pravo obavljanja terenske djelatnosti po nalogu centralne državne vlasti, u slučaju Zagrebačkoga kaptola u obzir za obavljanje terenskih zadataka dolazili bi dostojanstvenici, arhiđakoni, jednostavni kanonici i kustos. Prebendari bi bili isključeni budući da oni nisu imali *dignitas* u kaptolu, nego samo nadarbinu koja im je donosila prihode, a niže je katedralno svećenstvo kao uglavnom pomoćni personal kanonika, prema ovoj kraljevoj odredbi također bilo isključeno iz terenskoga posla. Ova kraljevska regulativa iz 1351. tako pokazuje tendenciju ka jasnijem formiranju kruga iz kojega su trebali biti birani vjerni izaslanici, implicirajući i to da su se vjerodostojna mjesta Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva prije sredine 14. stoljeća koristila uslugama osoba koje nisu nužno imale časti u pojedinoj crkvenoj korporaciji. Ako pogledamo profil vjernih ljudi Zagrebačkoga kaptola, koji su izlazili na teren upravo je uočljivo da vanjska djelatnost nipošto nije bila ograničena isključivo na članove s duhovnim naslovima. Da je društvena stvarnost Zagrebačkog kaptola bila mnogo kompleksnija, što je utjecalo i na to da njegov izbor svjedoka izabranih za svjedočanstva u pojedinim pravnim poslovima ipak nije bio ograničen, potvrđuje i isprava zagrebačkog biskupa Stjepana III. u kojoj on traži da **kanonici ili prebendari** Zagrebačke crkve trebaju besprijeckorno izvršavati mandate kralja, kraljice, kraljevih sudaca, palatina, slavonskog bana i drugih sudbenih tijela Ugarske i Slavonije.¹⁰⁸⁰ Ova isprava biskupa Stjepana III. iz 1364. zanimljiva je i stoga što navodi kako se kaptolski izaslanik izabran za svjedočanstvo, naspram drugih, mora odlikovati moralnim vrlinama i časnim životom. Ta biskupova izjava nije tek puka fraza, nego zrcali težnju da se spriječe eventualne zloporabe. Vrlo osjetljiva priroda posla kojega su obavljali kaptolski izaslanici na terenu od njih je nedvojbeno zahtijevala određene predispozicije, kako fizičke tako i duhovne. Vanjska je

¹⁰⁷⁹ DRMH 1/II, 11. prosinca 1351., str. 12.: *Homines autem capitulorum seu conventuum, qui ex mandato regio pro testimonio ducuntur, non possint esse alii, nisi hii, qui dignitates habent in eadem ecclesia.*

¹⁰⁸⁰ CD XIII, dok. 283., str. 384.-386.

aktivnost kaptola često podrazumijevala višednevnu odsutnost iz svoje crkvene institucije, pa se može pretpostaviti da u takvim slučajevima stariji članovi kaptola nisu slani na svjedočenje. Duža odsutnost predstavljala je kaptolskoj zajednici problem na jednoj drugoj razini – izaslanici su vršeći svoje dužnosti na terenu boravili u svjetovnome okruženju, što ih je udaljavalo od redovnih liturgijskih i duhovnih obveza, ali ih je moglo dovesti i u iskušenje da prime mito od stranaka koje su željele pojedini spor riješiti u svoju korist.¹⁰⁸¹ Zasigurno u tome kontekstu valja interpretirati i težnju biskupa Stjepana III. oko toga da se za kaptolske izaslanike izaberu visoko moralne osobe.¹⁰⁸²

Osim moralnih predispozicija, kaptolski su izaslanici morali posjedovati i praktična znanja. Oni su nedvojbeno morali biti upućeni u lokalne običaje (*consuetudo terrae*), a zasigurno je bilo poželjno poznavati jezik kojim se govorilo na području gdje se posao obavljao. Osim što je kaptolski čovjek trebao poznavati lokalne običaje on je morao biti upućen u običajno pravo Kraljevstva (*consuetudo Regni*) i pravne procedure, što je podrazumijevalo višu razinu pravne pismenosti.¹⁰⁸³ I u ovoj okolnosti leži razlog zašto Zagrebački kaptol kao svoje izaslanike nije upošljavao isključivo članove s najvišim častima. Naime, jedan prebendar porijeklom iz Slavonije, nedvojbeno je mnogo više znao o lokalnim prilikama, nego pak kakav kanonik stranoga porijekla (pogotovo ako bi kanonikat držao bez dušobrižništva).

Iako se izvori nerijetko različitom terminologijom referiraju na posao kaptolskih izaslanika, ipak se uočava da se djelatnost vjernih ljudi Zagrebačkog kaptola na terenu uklapa u navedenu trodijelnu podjelu glavnih aktivnosti vjerodostojnih mjesta Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva. Djelatnost izaslanika Zagrebačkog kaptola pokazivala je i određene varijacije u odnosu na ovu trodijelnu shemu, no one su, naravno, posve uobičajene budući da niti svakodnevne potrebe plemstva i ostalih klijenata Zagrebačkog kaptola nisu uvijek mogle biti strogo kategorizirane. Najopsežnija djelatnost izaslanika Zagrebačkog kaptola bila je povezana uz plemićke posjedovne čestice. Vrlo zoran primjer djelatnosti vezanoj uz plemićke posjede je aktivnost kanonika Mihovila sredinom 14. stoljeća – 1351. je ustanovio međe

¹⁰⁸¹ O gornjim pretpostavkama vezanima uz pitanje odsutnosti kaptolskih ili samostanskih izaslanika izvan svoje matične korporacija vidi kratko: Kőfalvi, *Places of Authentication*, str. 34.-35. i Hunyadi, *Administering the Law*, str. 33.

¹⁰⁸² Nada Klaić ovu biskupovu težnju interpretira na sljedeći način: «Ipak se čini da je sredinom XIV. st. za biskupa Stjepana III. bilo članova kaptola koji su se ogriješili u javnom, notarskom poslu i zato je biskup odredio da se kao vjerodostojne osobe smiju izabirati samo oni kanonici i prebendari koji se ističu pred drugima savjesnošću i časnim životom (*qui fame nitore, consciencie puritate et morum honestate prefulgent*).» N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 507.

¹⁰⁸³ Za gornje pretpostavke usp. Kőfalvi, *Places of Authentication*, str. 34.-35. i Hunyadi, *Administering the Law*, str. 33.

posjeda *Mogerscenthefulde* na području Komarnice, 1353. je reambulirao posjed Kanišku, 1354. je svjedočio odstupanju posjeda *Chasmafeu* i statuciji u isti posjed, 1357. je svjedočio reambulaciji posjeda Poljane u dubičkom okrugu, a 1358. je na molbu Dujma sina Radoslava Babonića obavio reambulaciju posjeda *Žitec*.¹⁰⁸⁴ Djelatnost kanonika Mihovila bila je povezana uz dva osnovna posla vezana uz plemićke posjede – uvođenju u posjed i ustanovljenju međa. Vjerne kaptolske ljude redovito tijekom 14. stoljeća nalazimo kao svjedoke uvođenju u posjed, ali i uvođenju u pojedine dijelove posjeda ili pak ponovnom uvođenju u posjed. Kaptolski su izaslanici nerijetko imali zadaću svjedočiti i različitim plemićkim pravnim transakcijama vezanima uz posjede – zamjeni posjeda, diobi posjeda, darovanju posjeda ili pak bilo kojem drugom pravnom činu vezanom uz veće ili manje zemljišne čestice. Svjedočanstvo o pojedinim pravnim transakcijama imalo je, kao što je već naznačeno, i mnogo šire implikacije, jer je izlazak na teren i svjedočanstvo o pravnim poslovima bilo popraćeno izvještajem o međama posjeda. Reambulacija posjeda kojoj su svjedočili, ali i u stvarnost provodili kraljev i kaptolski izaslanik, uključivala je sve poslove koji su u konačnici rezultirali više ili manje jasnim graničnim stanjem pojedinoga posjeda/pojedinih posjeda. U izvorima nalazimo podatke da su kaptolski izaslanici bili poslani kako bi obavili obnovu međa, utvrđivanje novih međa, uređenje, razdvajanje, korekciju, reviziju međa i sl. Posebno je ilustrativna formulacija posla varaždinskog arhidakona Ivana Bankonovog u vezi međa posjeda Pristavštine. Ovaj je kaptolski izaslanik 1356. prvo svjedočio uvođenju pavlina iz Remeta u posjed Pristavštine, da bi ubrzo na kraljev zahtjev utvrdio točnu veličinu i sadržaj posjeda u koji su pavlini uvedeni.¹⁰⁸⁵ Reambulacija se mogla napraviti za bilo koji zemljišni komad – čitav posjed, dio posjeda, zemlju u najširem smislu riječi, vinograd, šumu, predije itd. Kaptolski su izaslanici na terenu obavljali i utvrđivanje međa utvrda (*castruma*) ili naselja u širem smislu riječi (poput slobodnih kraljevskih gradova). U slučaju gradskih naselja reambulacije su rađene kako bi se utvrdilo stanje vanjskih međa, i kako bi se napravila distinkcija granica u odnosu na druge susjedne posjednike (uglavnom plemiće), o čemu svjedoči primjer djelatnosti kalničkog arhidakona Ladislava koji je bio kaptolski izaslanik 1371. kada je uredio međe između grada Koprivnice i posjeda Stjepana sina bana Mikca.¹⁰⁸⁶ Promatrani izvori, s druge strane, ne daju podatke o

¹⁰⁸⁴ CD XII, dok. 39., str. 47.-49.; CD XII, dok. 125., str. 171.-172.; CD XII, dok. 174., str. 232.-233.; CD XII, dok. 327., str. 429.-430.; CD XII, dok. 360., str. 468.-469.

¹⁰⁸⁵ Izvještaj o uvođenju izdan je 15. siječnja 1356.: CD XII, dok. 242., str. 322.-323., a izvještaj o utvrđivanju veličine i sadržaja posjeda izdan je 17. svibnja 1356.: CD XII, dok. 265., str. 353.

¹⁰⁸⁶ CD XIV, dok. 269., str. 359.-360.

reambulaciji nekretnina unutar samih gradova, pa se čini da je ovaj društveni prostor izvan dometa kaptolskoga vanjskog djelovanja.

Vanjska djelatnost povezana uz sudske istrage najčešće se odnosila na nasilja koja su izvršili pojedinci jedni drugima, ili nad pojedinim posjedima. Kaptolski su izaslanici u tim slučajevima imali zadaću zajedno s kraljevim čovjekom obaviti saslušanje i utvrditi krivnju/nevinost optuženoga, te o tome izvijestiti kaptol kao i instanciju koja je inicirala rješenje spora. Iz izvještaja Zagrebačkog kaptola 1360. saznajemo kako je ova crkvena institucija po mandatu samoga kralja učinila istragu za Grgura Pavlovog iz Dobre Kuće nad čijim su dobrima bila počinjena različita nasilja. Zagrebački je kaptol na istragu poslao kanonika Pavla (Pitera) koji se u ovome poslu pridružio kraljevom izaslaniku Dominiku Kuzminom. Njih su dvojica istražili slučaj ispitavši sve relevantne osobe, te nakon toga utvrdili istinu. Istragom su doznali kako je Petar zvan Paharus iz Stupčanice neki vinograd Grgura Pavlovog na području Dobre Kuće uzurpirao, da je stanoviti Juraj sin Abre oteo jednoga kmeta istome Grguru i uzurpirao kuće istog kmeta, te da je neimenovana plemenita gospođa udovica pok. Ladislava iz Velike također otela jednoga kmeta navedenoga Grgura.¹⁰⁸⁷ Slične istrage vodili su i drugi kaptolski izaslanici, pa je tako kanonik Toma 1394. obavio istragu o nasiljima Pavla Mastena protiv Andrije Šiba, i utvrdio da ga je Pavao Masten uhvatio i držao kao zarobljenika te ga okrutno mučio (*captivasset, captumque in suis vinculis in frigore conservasset et crudeliter tormentari fecisset*).¹⁰⁸⁸ Kanonik Grgur Blažev iz Varaždina je kao kaptolski izaslanik 1397. istražio optužbe da su ljudi Stjepana Blagajskog (kanonika) učinili nasilja na selima Pavla Zrinskog. Nakon provedene istrage utvrdio je krivnju Stjepanovih slugu u vezi ubojstva žena i slugu u vlasništvu Pavla Zrinskog.¹⁰⁸⁹

I druge su istrage spadale u djelokrug kaptolskih izaslanika. Kanonik i varaždinski arhiđakon Dionizije je 1349. na nalog slavonskog i hrvatskog bana Nikole ispitao «koje tribute i u kojim mjestima protivno običajima plaćaju plemići s područja između Save i Drave». Njega je Zagrebački kaptol poslao na mjesto događaja: Dionizije je otišao u Sredice na području Komarnice, okupio sve plemiće (zasigurno iz toga kraja), nakon čega je ispitao slučaj i o njemu izvijestio svoj kaptol.¹⁰⁹⁰ Deset godina kasnije, 1359., kanonik Dionizije je

¹⁰⁸⁷ CD XIII, dok. 39., str. 53.-54.

¹⁰⁸⁸ CD XVII, dok. 399., str. 575.

¹⁰⁸⁹ CD XVIII, dok. 179., str. 278.-279.

¹⁰⁹⁰ CD XI, dok. 399., str. 528.-529.: ... *discretum virum magistrum Dyonisium archidiaconum de Warasd, socium et concanonicum nostrum ad premissa exequenda pro testimonio duximus transmittendum, qui demum ad nos redeuntes nobis concorditer retulerunt, quod cum ipsi iuxta vestrum mandatum accessissent ad locum in Kamarcha qui vocatur Jakowzeredahel, vbi vniuersi nobiles et regnicole feria quarta proxime preterita post festum inuencionis sancte crucis conuenerant pro quibusdam expedicionibus eorundem, ibique ab ipsis nobilibus*

dobio zanimljiv zadatak – on je na nalog kralja trebao istražiti pripadnost Dubičke županije. Nakon obavljene istrage utvrdio je da je županija pripadala prvo templarima, da bi zatim (nedvojbeno nakon ukinuća templarskoga reda) prešla u ruke ivanovaca (*ipse comitatus Dubicensis ratione permutationis seu concambii Templariis et dicto ordini sancti Johannis Jerosolymitani fuisset collatus*).¹⁰⁹¹

U slučaju potrebe zagrebački su kanonici imali zadaću pozivati zavađene stranke na banski sud, što se da iščitati na temelju izvora iz druge polovice 14. stoljeća. Tako na primjer isprava Zagrebačkog kaptola iz 1378. daje podatak da je kanonik Martin kao kaptolski izaslanik, zajedno s banovim čovjekom (tj. kraljevim izaslanikom) obavio poziv zavađenih plemića iz blinjskoga okruga upravo na banski sud.¹⁰⁹² Osim istrage nasilja i poziva na sud, kaptolski su izaslanici u pojedinim slučajevima imali mnogo složeniju ulogu u sporovima, koja se prvenstveno odnosila na pitanje pravnog zastupanja pojedinih stranaka. Na svu složenost uloge kaptolskih izaslanika u sudskim procesima ukazuju dva slučaja u kojima pronalazimo po trojicu članova Zagrebačkog kaptola. Prvi slučaj datira u 1381., kada je trajao spor između plemića iz Rakovca oko istoimenog posjeda. Zagrebački se kaptol u čitav slučaj umiješao s trojicom svojih članova: vrbovečkim arhiđakonom Ivanom Ivanovim iz Miletinca, varaždinskim arhiđakonom Andrijom i kanonikom Nikolom. Kanonik Nikola, inače i notar kardinala Demetrija, bio je kraljev izaslanik poslan Zagrebačkom kaptolu kako bi inicirao rješenje spora između plemića iz Rakovca. Tada je kaptol odredio dvojicu svojih članova koji su imali zadaću zastupati zavađene stranke – vrbovečki arhiđakon Ivan je zastupao tužitelje (*pro parte actorum*), a varaždinski arhiđakon Andrija tuženike (*pro parte attractorum*). Nakon što je ispitan slučaj došlo se do kompromisa, pa se moglo pristupiti uređenju međa posjeda Rakovca. Ovu su reambulaciju provela sva tri kaptolska člana – navedena dvojica arhiđakona, koji su zbog ranijeg uključenja u spor, bili najbolje upućeni u stanje stvari nastupili su kao kaptolski izaslanici, dok je kanonik Nikola prilikom reambulacije nastupio kao *homo regius*.¹⁰⁹³

Isječci iz biografija trojice članova Zagrebačkog kaptola sa samog kraja promatranog razdoblja, Ivana Lancellotovog (o svim njegovim nadarbinama vidi prozopografski katalog), Ivana Pavlovog iz Moravča i Tome, također dobro ilustriraju ulogu članova Zagrebačkog

et regnicolis seriose requisuissent, que tributa et in quibus locis inter Zauam et Drauam iniuste exigentur et contra antiquam obseruacionem ...

¹⁰⁹¹ CD XII, dok. 490., str. 651.

¹⁰⁹² CD XV, dok. 278., str. 381.-382.

¹⁰⁹³ CD XVI, dok. 176., str. 208.-211.; CD XVI, dok. 203., str. 245.-248. O načinu Nikolinog uživanja kanonikata usp. poglavlje o službama zagrebačkih kanonika u Kuriji, gdje također vidi i podatke o kardinalu Demetriju.

kaptola u sudskim postupcima. Kanonik Ivan Lancellotov je 1395. bio kaptolski izaslanik izaslan da sudjeluje u reviziji međa i reambulaciji posjeda Hrašće, a nakon toga i posjeda Petrovina, koji su trebali uživati Gradečani. Zbog protesta okolnih plemića reambulacija niti jednog posjeda nije mogla biti učinjena, a Ivan Lancelotov i kraljev poslanik su plemiće koji su protestirali pozvali na banski sud.¹⁰⁹⁴ Kako je ovime započeo spor između Gradečana i plemića iz okolice Petrovine, i jednoj i drugoj strani zatrebali su pravni zastupnici. Njih se ponovno pronašlo u redovima katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije – tužitelje (plemiće iz okolice Petrovine) u sporu oko vlasništva nad posjedom Petrovina zastupao je kanonik Ivan Pavlov iz Moravča, dok je tužene (Gradečane) zastupao kanonik Toma.¹⁰⁹⁵

Iz biografije Ivana Lancellotovog valja izdvojiti još jednu stvar koja pokazuje da su kaptolski izaslanici u domeni svoje aktivnosti na polju sudstva imali i arbitriranje u pojedinim sporovima. On je 1398. bio kaptolski izaslanik koji je imao arbitrarnu ulogu u sporu između kanonika Stjepana Dujmovog Blagajskog i Pavla Zrinskog, te je upravo nakon njegove arbitraže postignut dogovor između stranaka u sporu.¹⁰⁹⁶ Istu su ulogu godinu dana ranije imali kanonik i bekšinski arhiđakon Grgur Pavlov iz Ravena zvan Longus i katedralni arhiđakon Grgur koji su kao kaptolski izaslanici imali arbitrarnu ulogu u ustanovljenju među posjeda Zrinije, da bi nakon arbitraže obavili i reambulaciju istoga posjeda.¹⁰⁹⁷

Kaptolski izaslanici su mogli biti pozvani samo na svjedočenje u određenim pravnim poslovima. Kanonik i kalnički arhiđakon Ivan Krisp i vaškanski arhiđakon Šimun su 1384. kao kaptolski izaslanici svjedočili o dugovanju gradečana stolnobiogradskom kanoniku Nikoli.¹⁰⁹⁸ Isti je vaškanski arhiđakon Šimun 1401. bio tek svjedok prodaje posjeda koje su predijalci u Varaždinskim Toplicama prodali stanovitom predijalcu Ivanu.¹⁰⁹⁹

U literaturi se javila pretpostavka o tome da su vjerodostojna mjesta u mnogim slučajevima kao svoje izaslanike birali one članove koji su držali unosniju nadarbinu, jer su oni, imajući osigurane prihode, lakše mogli odoljeti iskušenjima poput primanja mita.¹¹⁰⁰ Ova pretpostavka je svakako opravdana i vjerojatno su takvi i slični motivi igrali veliku ulogu u izboru izaslanika vjerodostojnih mjesta, ali je, naravno, određivanje vjernih ljudi bilo uvjetovano mnogo širim kontekstom. Prije svega, jasno se uočava kako je djelatnost Zagrebačkog kaptola u svojstvu vjerodostojnoga mjesta većim dijelom bila oblikovana

¹⁰⁹⁴ MHNC I, dok. 143., str. 140. ; MHNC I, dok. 145., str. 141.; MHNC I, dok. 144., str. 140.

¹⁰⁹⁵ MHNC I, dok. 150., str. 143.-144.

¹⁰⁹⁶ CD XVIII, dok. 267., str. 384.-385.

¹⁰⁹⁷ CD XVIII, dok. 147., str. 221.-223.; CD XVIII, dok. 148., str. 223.-224.

¹⁰⁹⁸ MCZ I, dok. 323., str. 303.-304.

¹⁰⁹⁹ MHEZ V, dok. 112., str. 213.-214.

¹¹⁰⁰ Hunyadi, Administering the Law, str. 33.

društvenom svakodnevicom. Zagrebački je kaptol bio pragmatična institucija koja se prilagođavala realnim okolnostima, te je, zbog sve većeg opsega posla tijekom 14. stoljeća, na svjedočanstvo slala članove s duhovnim častima, kao i prebendare i niže katedralno svećenstvo. Uočljivo je, štoviše, da dostojanstvenici Zagrebačkog kaptola uglavnom nisu preferirali izlaske na teren i obavljanje različitih zadataka povezanih uz sudske istrage, reambulaciju ili uvođenje u posjed. U slučajevima u kojima ipak nalazimo dostojanstvenike Zagrebačkog kaptola kao izaslanike na terenu, pokazuje se da se njihov sklop aktivnosti nije razlikovao od posla kojega su obavljali i drugi kaptolski izaslanici. Tako lektora Zagrebačkog kaptola Jakova Šimunovog nalazimo 1322. kao kaptolskog izaslanika koji je bio poslan da obavi obnovu i uređenje međa zemalja na posjedima Bukovice i Blizne.¹¹⁰¹ U ovome slučaju lektor Jakov Šimunov bio je tek jedan od četvorice kaptolskih izaslanika koji su trebali obaviti navedeni zadatak (ostala su trojica bili vaškanski arhiđakon Martin Matijin, kalnički arhiđakon Bonora i kanonik Ivan).

Prepozita Zagrebačkog kaptola nalazimo vrlo rijetko kao kaptolskoga poslanika. Prepozit Jakov je 1324. zajedno s kalničkim arhiđakonom i dekanom Bonorom posvjedočio banovom darovanju posjeda Grđen Dioniziju Kostajničkom, a zatim o međama istog posjeda izvijestio svoj kaptol.¹¹⁰² Prepozit Nikola Mihovilov bio je izaslanik kaptola zajedno s vaškanskim arhiđakonom Ivanom 1367., kada su napravili korekciju i uređenje međa posjeda Stenjeveca.¹¹⁰³ Osim njih, 1380. nalazimo prepozita Konju, ali ne kao kaptolskog izaslanika, nego kao kraljevog vjernog čovjeka. Konja je zajedno s drugim kraljevim poslanikom magistrom Stjepanom sinom pok. Nikole bana iz Lendave, bio poslan na obnovu kraljevih prava u Slavoniji. To se prije svega odnosilo na posjed *castruma* Bršljanovice, koji je bio u vlasništvu kraljevog viteza Lacka sina Vukoslava iz Bršljanovice. Kraljevi poslanici prepozit Konja i magister Stjepan iz Lendave su zajedno s kaptolskim izaslanikom komarničkim arhiđakonom Blažom napravili reambulaciju i razdvajanje posjeda plemića Tome i Petra sinova Beke i posjeda navedenog Lacka.¹¹⁰⁴ Iste su godine navedeni kraljevi poslanici, prepozit Konja i Stjepan sin pok. Nikole bana iz Lendave, zajedno s kaptolskim izaslanikom komarničkim arhiđakonom Blažom napravili reambulaciju i utvrdili međe posjeda na području naselja Rovišće.¹¹⁰⁵

¹¹⁰¹ CD IX, dok. 56., str. 68.-69.

¹¹⁰² CD IX, dok. 150., str. 187.-189.

¹¹⁰³ CD XIV, dok. 51., str. 80.-84.

¹¹⁰⁴ CD XVI, dok. 107., str. 115.-116.

¹¹⁰⁵ CD XVI, dok. 108., str. 117.-118.

Od ostalih dostojanstvenika u izvorima još nalazimo nekoliko kantora Zagrebačkog kaptola. Kantor Pavao je zajedno s drugim kanonicima 1376. sudjelovao u ustanovljenju međa predija Donje Blizne i zemlje Tupal;¹¹⁰⁶ kantor Ivan je 1399. zajedno s dubičkim arhidakonom Grgurom obavio diobu pripadnosti *castruma* Greben;¹¹⁰⁷ a kantor Nikola Dionizijev u nekoliko je navrata bio kaptolski izaslanik. Nikola Dionizijev je 1382. sudjelovao u uvođenju Ivana, Nikole i Stjepana sinova pok. Dujma Babonića, u posjed raznih sela, 1390. je zajedno s kraljevim čovjekom uveo Mikca Tominog u posjed Oborovo, 1391. istražio je nasilja Selkovich sinova na međama varaždinskih posjeda i utvrdio njihovu krivicu, a 1393. je bio istražitelj slučaja oko vlasništva nad posjedom Žitomer.¹¹⁰⁸

Zanimljiv je slučaj lektora Luke Aleksijevog. On je 1350. bio kaptolski izaslanik pred kojim je Paridis iz Glavnice napravio svoju oporuku.¹¹⁰⁹ Ovaj primjer ukazuje na to da je oko nekih poslova ipak bilo poželjno uposliti dostojanstvenika, a ne jednostavnog kanonika, arhidakona, ili pak prebendara. Budući da je ovo jedinstven sačuvani slučaj vanjske djelatnosti vezane uz sastavljanje oporuke, ne mogu se donositi širi zaključci oko toga je li takav tip posla bio ekskluzivno rezerviran za lektore ili dostojanstvenike. Imajući na umu da su ostali dostojanstvenici obavljali iste terenske zadatke kao i drugi članovi Zagrebačkog kaptola, ipak je teško pretpostaviti da su određeni poslovi bili rezervirani za pojedine skupine kaptolskoga osoblja.

Može se pretpostaviti da je razlog izbjegavanju terenskog posla dostojanstvenika Zagrebačkog kaptola ležao u različitim nepovoljnim okolnostima – izlazak na svjedočanstvo zahtijevao je odsutstvo izvan svoje institucije, odnosno izvan svoje kurije, putovanje koje je moglo trajati i po nekoliko dana, loše vremenske uvjete i sl.¹¹¹⁰ Osim toga, dostojanstvenici su bili osobe koje su upravljale kaptolom u najširem smislu riječi, pa je zasigurno upravo to bio glavni razlog što ih rjeđe nalazimo kao kaptolske izaslanike. Naravno, lektori i kantori, kao i oba prepozita, lako su mogli pronaći zamjenike za vršenje svojih osnovnih katedralnih poslova u slučaju izbjivanja. Dovoljno je prisjetiti se da je u Statutima Zagrebačkog kaptola jasno naznačeno kako lektoru i kantu prilikom obavljanja različitih poslova pomažu *sublector* i *succentor*, dok su prepoziti lako mogli naći zamjenu za liturgijske obveze u kakvome kanoniku ili prebendaru. Ipak je, međutim, rast ugleda i važnosti Zagrebačkog kaptola, stvaranje zemljišnog bogatstva i upravljanje njime, kao i opseg posla u svojstvu

¹¹⁰⁶ CD XV, dok. 157., str. 220.-224.

¹¹⁰⁷ CD XVIII, dok. 314., str. 453.-456.

¹¹⁰⁸ O njegovoj aktivnosti vidi: CD XVI, dok. 215., str. 262.; HDA, DMV, br. 112., Zagreb, 1390. 19. kolovoza; CD XVII, dok. 258., str. 354.-355.; CD XVII, dok. 380., str. 531.-545.

¹¹⁰⁹ CD XI, dok. 429., str. 563.-565.

¹¹¹⁰ Kőfalvi, Places of Authentication, str. 35.

vjerodostojnoga mjesta, zahtijevalo kvalitetnu upravu, pa je upravo zato skupina najviših dužnosnika katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije uglavnom izbjegavala nepraktična izbivanja izvan matične institucije.

Za razliku od dostojanstvenika koje nalazimo tek rijetko kao kaptolske izaslanike na terenu, arhiđakone i jednostavne kanonike nalazimo redovito tijekom čitavoga 14. stoljeća. Nije u potpunosti jasno je li i u kojoj je mjeri financijska dimenzija igrala ulogu u prihvaćanju dužnosti kaptolskoga izaslanika. Ne možemo točno utvrditi koliku su vjerni kaptolski ljudi dobivali «naknadu» za svoj posao budući da izvori daju tek nejasne naznake o taksama za obavljanje terenskog posla. Posebno je nejasno odakle je pristizala naknada za obavljanje vanjske djelatnosti. Drugim riječima, ne znamo je li naknada za terenski posao bila uklopljena u prebendu, ili su je pak kaptolski članovi dobivali kao dodatni prihod. Lektorovo upravljanje kaptolskom kancelarijom, *sublectorovo* pomaganje lektoru i notarovo sastavljanje kaptolskih isprava bilo je posebno honorirano i bilo je, po svemu sudeći, uklopljeno u njihovu prebendu (u slučaju lektora i notara ako je bio kanonik) ili nadarbinu (u slučaju *sublectora* i notara ako nije bio kanonik).¹¹¹¹ Čak i Statuti Zagrebačkog kaptola nemaju potpuno jasno formuliranu odredbu o naknadama za sudske istrage i poslove oko različitih posjeda. U članku V. prvoga dijela Statuta čini se kao da je kaptol ubiranje dijela desetine opravdavao terenskim poslom njegovih izaslanika, pa se na temelju toga može tek naslućivati da je naknada za vanjsku djelatnost bila izdvajana iz desetinskih prihoda.¹¹¹² Kraljeva odredba iz 1351. donosi podatak da su kaptolski izaslanici dobivali naknadu za obavljeni posao od klijenata čiji je posjed bio u pitanju. Ova je naknada ovisila o «prijevozu» kaptolskog izaslanika – naime, osoblje vjerodostojnih mjesta do određene je točke putovalo konjima, i to ili svojim vlastitim, ili pak konjima koje bi im poslao plemić na čiji posjed je kaptolski vjerni čovjek trebao ići. U slučaju putovanja vlastitim konjem, plemić na čiji posjed kaptolski izaslanik ide, morao mu je platiti iznos od 2 groša po danu, a u slučaju da je konja poslao plemić, naknada za obavljeni posao bila je 1 groš po danu.¹¹¹³ Nemoguće je utvrditi je li ova kraljeva odredba bila primjenjivana dosljedno u stvarnosti, no u svakome slučaju ona svjedoči da je obavljanje vanjske djelatnosti barem djelomično bilo financirano u vidu «dnevnica» koje su isplaćivali klijenti za koje se posao obavljao. Također je jasno da je obavljanje terenskih zadataka do određene mjere mogle popraviti materijalno stanje svećenstva okupljenog u katedralni kaptol Zagrebačke biskupije.

¹¹¹¹ O sadržaju prebende vidi detaljno poglavlje «Prihodi».

¹¹¹² MHEZ II, str. 16.

¹¹¹³ DRMH I/II, str. 12.-13. Kratko i: N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 507.

Na ovome se mjestu postavlja pitanje je li bilo određenih pravilnosti u izboru kaptolskoga izaslanika, odnosno što je utjecalo na izbor pojedine osobe za izlazak na teren. Na potencijalnu vezu između mjesta izlaska na teren i arhiđakonske funkcije ukazuje primjer kanonika i dubičkog arhiđakona Petra koji je 1343. bio izaslanik Zagrebačkog kaptola. On je te godine reambulirao posjed Vodičan, vlasništvo Dujma Radoslavovog Babonića.¹¹¹⁴ Posjed se nalazio na području dubičkoga arhiđakonata pa se može pretpostaviti da je arhiđakon Petar vjerojatno bio izabran za kaptolskog izaslanika jer je poznao tamošnji teren. Međutim, isti taj dubički arhiđakon Petar je tri godine kasnije, 1346., bio i kaptolski izaslanik prilikom reambulacije Susjedgrada,¹¹¹⁵ koji nije pripadao njegovome arhiđakonatu. Na ovome se mjestu valja prisjetiti da arhiđakoni u 14. stoljeću nisu rezidirali u sjedištima svojih arhiđakonata, nego su boravili u centru biskupije i kaptola, pa upravo zbog toga nisu nastupali kao kaptolski izaslanici isključivo na području povjerenog im jurisdikcijskog područja. Na to ukazuje i primjer kanonika Nikole, koji je kao komarnički arhiđakon 1347. obavio reambulaciju posjeda Zelnice u Zagorju (na području Varaždinske županije i varaždinskog arhiđakonata).¹¹¹⁶ Zbog toga se ipak može pretpostaviti da je izbor pojedinog kaptolskog člana za terenski zadatak prvenstveno bio uvjetovan raspoloživošću kadrom. Drugim riječima, kaptol je na teren odašiljao osobe koje su mu u datom trenutku bile na raspolaganju. S druge strane, slučaj vaškanskog arhiđakona Mihovila sa samog kraja promatranog razdoblja ipak daje nešto kompleksniju i širu sliku. Mihovil je kao vaškanski arhiđakon 1393. bio izaslanik zagrebačkog biskupa Ivana koji je zajedno s prepozitom augustinaca iz Vaške obavio reambulaciju zemlje kraj Vaške koju je zagrebački biskup darovao Stjepanu Moslavačkom pod predijalnim uvjetima.¹¹¹⁷ Ovaj primjer ukazuje upravo na to da se unatoč «povlačenju» arhiđakonâ u katedralni kor tijekom 14. stoljeća i posljedičnom otuđenju od prilika na području arhiđakonata, u nekim slučajevima veza između funkcije i područja obavljanja zadatka ne može u potpunosti podcijeniti, odnosno da je u određenim slučajevima ipak mogla doći do izražaja. Prema tome, podaci koje dobivamo iz izvora o kaptolskim izaslanicima ukazuju na to da je izbor vjernih kaptolskih ljudi ovisio o brojnim faktorima – o duhovnim, fizičkim, ali i pravnim predispozicijama, te da je bio uvjetovan raspoloživošću kadrom koji je raspolagao takvim odlikama. Posve je logično da je kaptolska zajednica nastojala uposliti ljude koji su poznavali lokalne prilike (što je već pokazano na nekoliko primjera, a vidjet će

¹¹¹⁴ CD XI, dok. 42., str. 56.

¹¹¹⁵ CD XI, dok. 214., str. 280.-282.

¹¹¹⁶ CD XI, dok. 311., str. 412.-413. Reambulaciju je u dva navrata potvrdio sam kralj: prvo Ludovik 13. listopada 1348., pa onda i Sigismund 28. travnja 1410. godine. ARHIV HAZU, D-IV-48., 1348. 13. listopada (transumpt 28. travnja 1410.)

¹¹¹⁷ CD XVII, dok. 395., str. 566.-567.

se i kasnije, prilikom govora o upošljavanju dijecezanskog svećenstva), ali to očito nije nužno morao biti osnovni preduvjet. Ne smije se zaboraviti kako je *homo regius*, odnosno kraljev čovjek, obično bio biran iz redova lokalnoga plemstva, pa je upravo on bio upućen u tamošnje svakodnevne prilike nadoknađujući time eventualno nepoznavanje terena kaptolskoga izaslanika.

Naročito je zanimljivo i to što, mada vrlo rijetko, u izvorima nalazimo i kustose kao kaptolske izaslanike. Kustos Ivan je bio posebno aktivan – on je nakon obavljene istrage 1346. obavio reambulaciju posjeda Rakitovec; 1347. je zajedno s još petoricom kanonika bio kaptolski izaslanik koji je napravio uređenje međa stanovitih posjeda (zemalja, vinograda, šuma i svih drugih pripadnosti) koje je kaptol poklonio pavlinima s područja Zagrebačkog distrikta, zadržavši sebi pravo na tamošnju desetinu, ali i na patronat; 1353. je uveo Tomu i Ivana zvanog Tar u posjed Sv. Petra i reambulirao isti posjed, a iste je godine posvjedočio polaganju prisege Mike sina Matejevog de Ran.¹¹¹⁸ Osim Ivana, nalazimo i kustosa Blaža Matejevog koji je 1375. obavio razdiobu međa posjeda Košica i Medšenica (*Kosuchya et Medsenycha*),¹¹¹⁹ a 1399. Hermana Celjskog uveo je u posjed Zagorje.¹¹²⁰ Vrlo rijetko javljanje kustosa Zagrebačkog kaptola u svojstvu terenskog izaslanika posve je razumljivo i lako objašnjivo prirodom njegovoga posla. Kustosome obveze u katedrali, čuvanje tamošnjeg materijalnog blaga, čuvanje isprava, briga oko dobave svijeća i sl., ipak su uvjetovale njegovo rjeđe pojavljivanje u ovome svojstvu. Upravo je zato pomalo neobično što kustose uopće nalazimo u svojstvu kaptolskih izaslanika, a pogotovo to što je kustos Ivan vrlo često izbivao izvan katedrale. Naravno, opravdano je pretpostaviti da su kustosi ipak bili izabirani ako su se odlikovali potrebnim znanjima i ako su u određenim situacijama mogli bolje obaviti posao od ostalih članova.

Kustosi su, baš kao i ostali članovi Zagrebačkog kaptola, prilikom odlaska na terenske zadatke morali pronaći adekvatnu zamjenu za redovne dnevne, naročito liturgijske poslove. Kako je već ranije naznačeno, prebendari Zagrebačkog kaptola kao svoju osnovnu zadaću imali su pomagati kanonicima i drugim kaptolskih članovima oko liturgijskih obveza, te se stoga problemu odsustva za vrijeme obavljanja terenskih zadataka moglo doskočiti upravo anagažiranjem prebendara ili kakvog nižeg pomoćnog katedralnog svećenika u liturgiji. Porast broja prebendara s 12 na 27 do sredine 14. stoljeća (usp. tekst o unutarnjoj organizaciji kaptola) u tome je kontekstu svakako indikativan. Veliki broj prebendara trebao je osigurati

¹¹¹⁸ O njemu kao kaptolskom izaslaniku vidi: CD XI, dok. 226., str. 303.-305.; CD XI, dok. 283., str. 372.-373.; CD XII, dok. 123., str. 168.-169.; CD XII, dok. 144., str. 194.-195.

¹¹¹⁹ CD XV, dok. 94., str. 125.-130.

¹¹²⁰ CD XVIII, dok. 300., str. 428.

nesmetano funkcioniranje liturgijskih ciklusa, te je nedvojbeno upravo to bio prvotni impuls koji je vodio kanoničku zajednicu prilikom odlučivanja o povećanju broja prebendarskih mjesta, a samim time i o povećanju broja nadarbina koje su trebale biti dodjeljene prebendarima. Međutim, ovakvo povećanje broja prebendara ima i svoje strukturalne uzroke. Sukladno transformaciji društveno-pravne uloge Zagrebačkog kaptola tijekom 13., a naročito tijekom 14. stoljeća, koja se ponajviše manifestirala uključivanjem kanonika ove crkvene institucije u svjetovni pravni sustav, i uloga prebendara doživjela je bitne promjene. Uključivanje ove skupine kaptolskoga osoblja u poslove na terenu izravno ukazuje na to da se uloga prebendara uvelike promijenile tijekom 14. stoljeća, odnosno da njihova djelatnost više nije bila usko vezana uz liturgiju. Prebendare, naime, nalazimo tijekom čitavoga 14. stoljeća kao kaptolske izaslanike na terenu, koji su obavljali iste zadatke kao i ostali članovi Zagrebačkog kaptola. Tako je već 1328. prebendar *clericus* Benedikt bio izaslanik Zagrebačkog kaptola obavivši reambulaciju posjeda Psane,¹¹²¹ dok je prebendar Pavao 1334. bio svjedok prodaje posjeda Wrah na području Blinje, nakon čega je isti posjed reambulirao.¹¹²² I tijekom druge polovice 14. stoljeća, prebendare nalazimo u različitim prigodama kao kaptolske izaslanike. Prebendar Petar je 1361. bio kaptolski izaslanik koji je svjedočio protestu zbog gradnje mlina na području Rasinje;¹¹²³ prebendar Emerik je 1367. svjedočio diobi posjeda roda Domagovića (Zuhamolone i Poljica);¹¹²⁴ a prebendar Matija je 1380. sudjelovao u uvođenju Tome sina Vukovog iz Orešja u posjed Orešje.¹¹²⁵ Posao prebendara na terenu nije se razlikovao od poslova koje su obavljali dostojanstvenici, arhiđakoni ili pak jednostavni kanonici. Osim u poslovima vezanima uz posjedovne odnose, prebendari su radili kao kaptolski izaslanici i u sudskim postupcima, a neki su bili upošljavani i u sudskim procesima i za obavljanje različitih posjedovnih poslova: Prebendar Ivan je 1357. bio izaslanik Zagrebačkog kaptola, koji je zajedno s kanonikom Dionizijem utvrdio međe posjeda Pezaar. Iste je godine ponovno bio kaptolski izaslanik pred kojim je na licu mjesta obavljena prodaja posjeda Albarthege, o čemu je izvijestio svoj kaptol. Ponovno je bio kaptolski izaslanik 1360. kada je prisustvovao parnici (*ad audiendum et videndum iudicium et iusticiam*) oko nasljednih ženskih prava koja se vodila pred plemićkim sucima Varaždinske županije.¹¹²⁶ Prebendar Andrija bio je 1375. kaptolski izaslanik koji je proveo istragu u vezi nasilja za koja je bio optužen Ladislav sin Totoša od strane nekih plemića. Zajedno s banovim

¹¹²¹ CD IX, dok. 322., str. 392.-393.

¹¹²² CD X, dok. 132., str. 188.-189.

¹¹²³ CD XIII, dok. 129., str. 192.

¹¹²⁴ CD XIV, dok. 39., str. 62.-66.

¹¹²⁵ CD XVI, dok. 125., str. 135.

¹¹²⁶ CD XII, dok. 308., str. 408.-412.; CD XII, dok. 329., str. 431.-433.; CD XIII, dok. 46., str. 59.-60.

čovjekom, Andrija je otišao na područje okruga Blinje i Dubice, i tamo ispitao sve plemenite i neplemenite, ali i sve ostale, te utvrdio da je optuženi Ladislav doista i počinio nepravde. 1382. bio je kaptolski izaslanik koji je obavio reambulaciju nakon završetka spora oko međa posjeda Mihovila i Benedikta iz Odre i Petra i Grgura iz Mlake. Banovi Slavonije Stjepan i Ivan iz Lendave su poslali kaptolu pismo kojim su tražili od Zagrebačkog kaptola da istraži taj spor i napravi reambulaciju posjeda navedenih stranaka. Kaptol je zatim poslao prebendara Antuna koji je zastupao tužitelje (plemiće iz Mlake). Nakon svršetka spora, kaptol je poslao svog prebendara Andriju koji je obavio reambulaciju posjeda navedenih stranaka.¹¹²⁷ Prebendar Juraj bio je kaptolski izaslanik 1378. koji je istražio nasilja Petra sina Jurjevog nad rođacima na posjedu Kozovec, te je o tome izvijestio svoj kaptol.¹¹²⁸

Do uključivanja prebendara u posao na terenu zasigurno je moglo doći i u slučaju da u određenom trenutku kaptol na dispoziciji nije imao dovoljno kanonika ili arhiđakona, ako je prebendar u danom trenutku bio bliže posjedu kojega je trebalo reambulirati, u slučaju da je dobro poznao lokalne prilike i sl. Iz istih se razloga Zagrebački kaptol u 14. stoljeću mogao poslužiti i uslugama nižeg katedralnog svećenstva – korski svećenik Pavao je 1384. istražio nasilja, odnosno nasilna zauzeća posjeda Orešje, ispitavši sve plemenite, neplemenite i ljude drugih statusa. Nakon toga je javio da su plemići koji su bili okrivljeni za nasilno zaposjedanje posjeda doista i krivi.¹¹²⁹

Zagrebački je kaptol upošljavao i dijecezanske svećenike koji nisu držali kakvu službu ili nadarbinu u Zagrebačkom kaptolu. Posao je ove skupine kaptolskih izaslanika bio identičan onome koji su na terenu obavljali dostojanstvenici, arhiđakoni, jednostavni kanonici ili prebendari, a njihovim su se uključivanjem u kaptolske poslove na terenu, i niže skupine kaptolskog svećenstva, kao i dijecezansko svećenstvo uopće, čvršće uklopile u administrativno-pravni sustav Kraljevstva. Tako kao kaptolske izaslanike nalazimo župnika crkve Sv. Nikole u Koprivnici Petra prilikom obavljanja reambulacije posjeda Klokočevca, Pleterne i Mikete luke 1341.,¹¹³⁰ ili pak župnika crkve Sv. Margarete Mihovila, koji je ujedno bio i prebendar Zagrebačkog kaptola. Mihovil je kao kaptolski izaslanik 1361. bio izaslan da istraži nasilja Stjepana sina bana Mikca nad Tomom iz Rakovca. Istraživši slučaj, utvrdio je Stjepanovu krivnju, a zatim o tome izvijestio kaptol. Iste godine nalazimo ga u svojstvu kaptolskog povjerenika koji je obavio reambulaciju posjeda na području Sane.¹¹³¹

¹¹²⁷ CD XV, dok. 125., str. 166.; MHNC I, dok. 99., str. 104.-105.

¹¹²⁸ CD XV, dok. 303., str. 413.-414.

¹¹²⁹ CD XVI, dok. 344., str. 456.-457.

¹¹³⁰ CD X, dok. 446., str. 629.-631.

¹¹³¹ CD XIII, dok. 119., str. 173.-174.; CD XIII, dok. 120., str. 174.-175.

Upošljavanje dijecezanskoga svećenstva naročito je dolazilo do izražaja u slučaju da je svećenik obavljao svoju službu u blizini posjeda na koji je trebalo poslati kaptolskoga izaslanika. Na to ukazuje primjer Grgura, svećenika crkve Bl. Jurja u Odri. Njega je Zagrebački kaptol uposlio kao svoga izaslanika 1333., davši mu u zadatak obaviti reambulaciju posjeda Koznice u Turopolju. Vjerojatno je upravo služba na području Turopolja, pa sukladno tome i (za pretpostaviti je) dobro poznavanje terena utjecalo na izbor Grgura kao vjernoga kaptolskog čovjeka u ovome slučaju.¹¹³²

Među ostalim dijecezanskim svećenstvom kao kaptolske izaslanike nalazimo svećenika crkve Sv. Trojstva iz Glavnice Andriju koji je 1346. obavio reambulaciju posjeda Jalež,¹¹³³ te kapelana crkve Sv. Petra u Kašini Franju koji je 1380. u posjed Koruške i Ivančića uveo Martu kći pok. Lacka iz Koruške.¹¹³⁴

Izdavači mandata

Komunikacija između državnoga vrha i vjerodostojnih mjesta Kraljevstva posredstvom mandata i izvještaja predstavlja vrlo jasan izraz uključenosti crkvenih korporacija u svjetovni pravni sistem. U njemu su crkvene institucije bile jedne od pravnih instancija koje su djelovale kao nužna karika kompleksnog upravljačkog mehanizma čitavim Kraljevstvom. Međutim, unatoč tome što su vjerodostojna mjesta u svakom slučaju već do sredine 14. stoljeća bile snažne poluge centralne državne vlasti, na lokalnoj razini prisustvo Zagrebačkog kaptola se ipak nije podrazumijevalo u svim pravnim poslovima. U slučajevima u kojima je participirala sama kraljevska vlast, kao i članovi njezine izvršne uprave do razine župana i kraljevskih kaštelana sudjelovanje Zagrebačkog kaptola bilo je posve uobičajeno, a ukoliko je pojedini slučaj bio predmetom uređivanja županijskih sudbenih stoloba i sudišta kaštelana, po svemu je sudeći sudjelovanje Zagrebačkog kaptola bilo opcionalno.¹¹³⁵ Komunikacija između Zagrebačkog kaptola i organa kraljeve državne uprave vrlo zorno pokazuje do koje se razine ostvarivalo uključivanje Zagrebačkog kaptola u pravni sustav Kraljevstva, ali i pojašnjava proces prijenosa kraljevskih ovlasti na niže dužnosnike koji su onda zajedno s katedralnim kaptolom Zagrebačke biskupije predstavljali stabilne stupove očuvanja pravnoga poretka na terenu. Budući da je na čelu pravnoga poretka u Kraljevstvu stajao sam kralj, posve je razumljivo što upravo njega nalazimo u ulozi «glavnoga» izdavača mandata Zagrebačkome kaptolu tijekom 14. stoljeća. Kako je, međutim, čitav pravni sustav

¹¹³² CD X, dok. 55., str. 94.-95.

¹¹³³ CD XI, dok. 250., str. 329.-330.

¹¹³⁴ CD XVI, dok. 59., str. 68.-69.

¹¹³⁵ Na to ukazuje Ančić, Splitski i Zadarski kaptol, str. 23.

Kraljevstva tijekom 14. stoljeća postajao sve kompleksnijim, i odnos kraljevih službenika na terenu s institucijama koje su imale pravo redigirati službene dokumente dobivao je novu dimenziju. Ako taj odnos promotrimo na području srednjovjekovne Slavonije, pokazuje se da je tijekom 14. stoljeća nekoliko službenih instancija nastupalo u ulozi izdavača mandata. Za vladanja kralja Karla Roberta, 1301.-1342., nalazimo dvije instance koje su upućivale mandate Zagrebačkom kaptolu – samoga kralja, ali i slavonskog bana. Od 1317. pa do 1331. u sačuvanim ispravama mandate je izdao isključivo kralj Karlo Robert, a Zagrebački mu je kaptol uredno javljao ishod svjedočanstva njegovoga vjernog čovjeka. Međutim, pred sam kraj Karlove vladavine, 1341., mandat je kaptolu izdao ban Mikac (1325.-1343.), zatraživši reambulaciju posjeda Veliki Klokočevac, Pleter i Miketa luku, u vlasništvu samoborskog kaštelana Ivana i kaštelanovog brata Guda, sinova Mihovilovih. Zagrebački se kaptol odazvao banu Mikcu i uputio župnika crkve sv. Nikole iz Koprivnice Petra, koji je nakon obavljenog posla izvijestio kaptol o međama navedenih posjeda.¹¹³⁶ Pojava bana u svojstvu izdavača mandata na prvi pogled može ukazivati na to da je sam Mikac došao do te razine samostalnog djelovanja da je mogao preuzeti određene prerogative kraljevske vlasti na sebe. U prilog tome ide i podatak da su samoborski kaštelan Ivan i njegov brat Gud, zbog čijih je posjeda ban Mikac i izdao mandat kaptolu, bili familijari samoga bana. Može se pretpostaviti kako je ban Mikac nastojeći zadržati jake klijentelističke veze sa svojim familijarima, njima izašao u susret potrudivši se oko jasnog definiranja granica rečenih posjeda. Međutim, ovaj slučaj valja ipak promatrati u širem kontekstu kraljevskog nastojanja oko jače centralizacije države. Institucija je bana 1325. dobila svoju novu dimenziju kada je kralj izričito istaknuo da ban vrši dio poslova umjesto kralja, odnosno da u određenim slučajevima vrši kraljevsku vlast, dok neke poslove ima vršiti u sklopu svoje redovite banske nadležnosti koje mu je kralj dao.¹¹³⁷ Ovakvo je oslanjanje na bansku upravu izravan pokazatelj nastojanja kralja Karla Roberta oko snažnije aplikacije centralnog autoriteta na lokalne prilike u srednjovjekovnoj Slavoniji,¹¹³⁸ što je svoj odraz pronašlo i u prijenosu prava izdavanja mandata vjerodostojnim mjestima. Karlova su nastojanja postala naročito izražen trend za njegovoga nasljednika Ludovika. Upravo će vrijeme Ludovika Anžuvina pokazati kako je prijenos kraljevog mandatarskog prava na niže lokalne predstavnike kraljeve vlasti postupno prerastao u «normalno» stanje. Lokalni su službenici nastupali u ime kralja, pa sama činjenica da su oni

¹¹³⁶ Banov mandat: CD X, dok. 433., str. 614. Izvještaj kaptola banu: CD X, dok. 446., str. 629.-631.

¹¹³⁷ Beuc, *Povijest institucija*, str. 106.

¹¹³⁸ Usp. i Matijević Sokol, *Nostrum et regni nostri registrum*, str. 241.: «Dakle, za dugotrajan proces obnove kraljevske vlasti u Slavoniji vladar je morao osigurati poluge vlasti odnosno određeni oblik logistike. Nositelj te obnove na slavonskim prostorima kraljevstva bio je u početku ban Mikac (1325.-1343.), a poslije njega osobe koje su obnašale istu dužnost».

na terenu imali pravo zastupati kraljevu volju i u odnosima s vjerodostojnim mjestima zrcali opću tendenciju ugarsko-hrvatskih kraljeva 14. stoljeća da osnaže središnji kraljev autoritet i da centraliziraju državu na još višoj razini.

Naime, za vladanja kralja Ludovika, 1342.-1382., odnosno u vremenu koje je bilo ključno za ustrojavanje čvršćeg centralnog kraljevog autoriteta, sačuvan je niz mandata koje su kaptolu uputili upravo različiti članovi kraljevskog državnog aparata. Upravo to se kosilo s dekretom samoga kralja iz 1351. kojim je bilo određeno da se istraga može voditi samo ako je iniciraju kralj, palatin ili kraljevski sudac preko svojega mandata.¹¹³⁹ Naravno, sam je kralj Ludovik i dalje bio «glavni» nalogodavac vjerodostojnim mjestima, pa tijekom većeg dijela razdoblja njegove uprave Kraljevstvom nalazimo kraljeve mandate upućene Zagrebačkom kaptolu, dok za Ludovikova vremena nalazimo sačuvan tek jedan mandat palatina, koji je Zagrebačkom kaptolu 1375. naložio reambulaciju posjeda Krešnjevo i Donkovec u vlasništvu Pavla Herka sina Ivana od Zajezde.¹¹⁴⁰ Što se tiče kraljevskih sudaca, tek krajem promatranoga razdoblja, 1399., nalazimo mandat suca kraljevske kurije Franka de Zechen (1397.-1408.) kojim je tražena podjela dobara utvrde Greben.¹¹⁴¹

U razdoblju Ludovikove vladavine, osim kralja i palatina, nalazimo još šest različitih državnih dužnosnika koji su izdali mandate Zagrebačkom kaptolu. To što imamo tek jedan slučaj da palatin izdaje mandat Zagrebačkom kaptolu ne treba čuditi, budući da je u Slavoniji jedna druga institucija imala mnogo snažniji utjecaj. Svojevrni pandan ulozi palatina u Ugarskoj, na području srednjovjekovne Slavonije bila je funkcija bana. Na području Ugarske palatin je u razdoblju od 13. stoljeća do 1486. imao pravo vršiti dio kraljevskih ovlasti, što se ponajprije manifestiralo u pravu na sudovanje u sudskim skupštinama po županijama. Na području Slavonije znamo da je prva takva skupština održana 1273., a na njoj je ban regulirao pravna i sudska pitanja u vezi kraljevih servijenata i službenika kraljevih utvrda.¹¹⁴² Institucija bana na području srednjovjekovne Slavonije tijekom 13. i 14. stoljeća postupno je na sebe preuzimala prerogative kraljevske vlasti, a to je ponajviše bilo vidljivo u tome što su slavonski banovi dodjeljivali ili potvrđivali različita prava/privilegije plemićima i

¹¹³⁹ DRMH I/II, 11. prosinca 1351., str. 13. U hrvatskoj historiografiji ovu kraljevu odluku vrlo kratko prenosi: N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 507.: «Ali, otad [od 1351.] su i kaptoli mogli biti pozivani kao vjerodostojna lica samo na osnovi kraljevske ili palatinove (kod nas banske) isprave kao i uz prethodni zahtjev plemstva one županije u kojoj se nekretnina nalazi.»

¹¹⁴⁰ Dokument je sačuvan u regestu: ARHIV HAZU, I d 12, elen. IV, p. 10. 1375., 28. lipnja.

¹¹⁴¹ CD XVIII, dok. 314., str. 453.-456. O ovome sucu kraljevske kurije usp.: Engel, MVA, pojam Szécsényi Frank (1397-1408).

¹¹⁴² Usp. detaljnije o palatinu i banu: Beuc, *Povijest institucija*, str. 104.-107. Tamo vidi i detaljniji prikaz tijeka prejelaza kraljevskih prava na instituciju bana na području srednjovjekovne Slavonije.

gradovima.¹¹⁴³ Preuzimanje dijela kraljevih prerogativa upravo je vidljivo i na temelju preuzimanja prava izdavanja mandata vjerodostojnim mjestima. U razdoblju vladanja Ludovika Anžuvinca sve do kraja šezdesetih godina 14. stoljeća nalazimo banske mandate kaptolu 1343. do 1368. – izdavali su ih banovi Nikola Hahót, Nikola Zeeč, ban Leustakije Paksi, a 1352. nalazimo i jedan izvještaj upućen banu Stjepanu Lackfiju, ali mandat nije sačuvan.¹¹⁴⁴ To pokazuje da je u ovome periodu praksa izdavanja banskih mandata vrlo čvrsto uhvatila korijene na području srednjovjekovne Slavonije. Ovaj trend naravno treba promatrati u kontekstu dvaju procesa – s jedne strane vladavina Ludovika Anžuvinca donijela je nastavak politike njegova prethodnika Karla Roberta po pitanju nastojanja što čvršćeg vezanja kraljevih funkcionera na terenu za kraljevski dvor, dok je s druge strane izraz težnje za što efikasnijim i pragmatičnim funkcioniranjem države prenošenjem kraljevih prerogativa na niže kraljeve funkcionere dovelo i do «osamostaljivanja» bana od središnje kraljeve vlasti, i daljnjeg prenošenja kraljevih prerogativa na druge dužnosnike koji su pod određenim okolnostima preuzimali upravu ili dio uprave nad Slavonijom. Naime, u svojstvu izdavača mandata Zagrebačkom kaptolu 1364. nalazimo i zagrebačkog biskupa Stjepana, koji je u to vrijeme bio član državničke upravne administracije jer je obnašao dužnost vikara Slavonije. Kao *vicarius generalis regni Sclauonie*, Stjepan je zapravo tada bio i član lokalne strukture državne vlasti, odnosno djelovao je kao svojevrsni zamjenik samoga bana u upravi Slavonijom.¹¹⁴⁵ I sredinom sedamdesetih godina 14. stoljeća kao izdavači mandata Zagrebačkom kaptolu javljaju se dužnosnici koji su na lokalnoj razini predstavljali banovu administraciju, odnosno «banove» ljude. Tako 1375. i 1376. nalazimo Jurja, protonotara bana Petra Zudora, banskog zamjenika u sudskim pitanjima (*prothonotarius et in iudicatu vices gerens magnifici viri domini Petri Zudor, regni Sclauonie bani*) u ulozi izdavača mandata Zagrebačkom kaptolu, potom 1377.-1378. u više navrata u istoj ulozi nalazimo Petra Čirke koji je obnašao dužnost podbana i župana Križevačke županije. Na temelju ovako prikazane slike pokazuje se da se za Ludovikova vladanja ustrojila vrlo složena i slojevita lokalna administracija koja je upravo koristeći pravo izdavanja naloga katedralnom kaptolu Zagrebačke biskupije s jedne strane demonstrirala razvoj kraljevskog autoriteta. Kraljeva administracija u srednjovjekovnoj Slavoniji svakako je služila kao produžena ruka centralnog državnog autoriteta, no komunikaciju između državnih upravnih organa i vjerodostojnih

¹¹⁴³ Na ist. mj.

¹¹⁴⁴ O gore navedenim banovima usp. Engel, MVA, pojmovi: Hahót nb. Miklós (először, 1343-46); Szécsi Miklós (először, 1346-49); Lackfi István (1351-53); Paksi Leusták (1356-62); Szécsi Miklós (másodsor, 1366-68).

¹¹⁴⁵ Usp. i Dobronić, Biskup Stjepan III., str. 132.

mjesta ne smije se zamišljati kao statična i nepodložna lokalnim političkim mijenama i odnosima. To što se za dio poslova skrbio ban, a ne kralj, sugerira na harmoničan odnos između centra i lokalne uprave, ali i ponovno (kao u ranije spomenutom slučaju kralja Karla Roberta i bana Mikca), ukazuje i na jačanje pozicije lokalnih funkcionera u četrnaestostoljetnom pravnom sustavu Kraljevstva. Za Ludovikove vladavine kao izdavače mandata nalazimo i one osobe koje su u određenom trenutku na području Slavonije imale vjerojatno i veći faktički utjecaj od samoga kralja. Tako osim «banovih ljudi» u ulozi izdavača mandata 1353. nalazimo hercega Slavonije Stjepana, a 1356. i herceginju Margaretu.¹¹⁴⁶ Stjepan je bio mlađi brat kralja Ludovika, te je već 1350. nosio titulu hercega cjelokupne Slavonije, Hrvatske i Dalmacije. Međutim, Stjepan je ostao u Budimu da bi 1351. i 1352. bio premješten na položaj vojvode Transilvanije. Ponovno je imenovan hercegom Slavonije, Hrvatske i Dalmacije 1353. te je ovoga puta došao na područje pod povjerenom mu upravom. Kao herceg, Stjepan je imao «kvazisuverenu vlast» koja je bila «uvelike samostalna od središnje ugarske vlasti».¹¹⁴⁷ Iako hercegovina sfera djelovanja i prava nije bila nigdje jasno naznačena, ipak je hercegovina vlast «bila gotovo identična kraljevoj vlasti», što je vidljivo u slučajevima potvrđivanja i dodjeljivanja privilegija.¹¹⁴⁸ Valja reći kako herceg u odnosu spram Crkve nije imao «samostalnost» jer je čitav odnos regulirao sam kralj.¹¹⁴⁹ Tako zapravo uloga izdavača mandata u kojoj nalazimo Stjepana, kao i njegovu suprugu za vrijeme boravka u Zagrebačkoj biskupiji, nije proizlazila samo iz faktičnog «samostalnijeg» djelovanja hercega, nego je prenstveno zrcalila hijerarhijske odnose u kraljevskoj upravnoj administraciji.

Upravo u kontekstu odnosa moći na lokalnoj razini pokazuje se vrlo zanimljivim primjer iz 1347., kada je mandat Zagrebačkom kaptolu izdao Stjepan Ivanov, sin varaždinskog dožupana i kaštelan Vinice (*magister Stephanus filius Johannis vicecomitis magistri Laurencii comitis Warosdiensis et castellanus de Vynniche*). Prema tome,

¹¹⁴⁶ Napomenimo da se već od samog začetka vladanja Arpadovića nad hrvatskim povijesnim krajevima zamijećuje praksa da povremeno umjesto kralja njegovu vlast vrši netko iz kraljeve obitelji i to kao «mlađi kralj» (*rex iunior*) ili pak kao herceg. U kraljevini Hrvatske i Dalmacije institucija hercega bila je poznata i prije Arpadovića, ali je institucija «mlađeg kralja» bila novina. Po svemu sudeći već u drugoj polovici 13. stoljeća, kraljevska je dinastija napustila instituciju «mlađeg kralja», ali je institucija hercega i dalje živjela. Anžuvinci su nastavili s praksom postavljanja hercega, ako su, naravno, postojali uvjeti za to (mogućnost provedbe efektivne vlasti, što u Dalmaciji i Hrvatskoj tijekom prve polovice 14. stoljeća, zbog moćnih plemićkih rodova poput Šubića, nije bio slučaj). Opširnije o instituciji hercega vidi u: Beuc, *Povijest institucija*, str. 101.-104.

¹¹⁴⁷ O razdoblju uprave hercega Stjepana Slavonijom vidi: Lujo Margetić, *Zagrebačka biskupija prema Arpadovićima i Anžuvincima*, u: *Zagrebačka biskupija i Zagreb*, str. 167. (usp. i čitav rad: str. 163.-168.).

¹¹⁴⁸ Naravno postojale su bitne razlike – na primjer, izgleda da su hercegovina prava darivanja zemalja bila ograničena na zemlje koje su pripadale neposredno hercegu, te je kraljevske zemlje mogao darivati uz suglasnost kralja. Usp. Beuc, *Povijest institucija*, str. 103.

¹¹⁴⁹ Na ist. mj.

Zagrebačkom se kaptolu obratila osoba koja je bila «tek» sin osobe na «tek» dožupanskoj časti. Ovaj je kaštelan od Zagrebačkog kaptola zatražio reambulaciju posjeda Zelnice (u Zagorju na području Varaždinske županije) u vlasništvu plemića Dominika sina župana Jakova.¹¹⁵⁰ Kaptol se spremno odazvao i zajedno s kaštelanovim čovjekom Lovrom Ivanovim, poslao svoga vjernog čovjeka, kanonika i komarničkog arhiđakona Nikolu na svjedočenje. Nakon što su izaslanici prema već ustaljenoj proceduri utvrdili faktičko stanje, obavljena je reambulacija, a komarnički arhiđakon Nikola o svemu je napismeno (*in scriptis*) izvijestio kaptol.¹¹⁵¹ Odgovor na pitanje zašto se u ovome slučaju baš dožupanov sin i kaštelan jedne utvrde javlja kao izdavač mandata možda leži u činjenici da je Dominik, čiji su posjedi reambulirani, također bio sin jednoga člana svjetovne administracije. Naime, Dominik je bio sin stanovitoga župana Jakova (*Dominicus filius comitis Jacobi*). Nažalost ne znamo na čelu koje je županije bio Jakov, ali se može pretpostaviti da se njegov sin Dominik, poradi reambulacije svojih posjeda, obratio upravo osobi koja je potekla iz istoga društvenog miljea. Ako je ova pretpostavka točna, onda je jasno kako je komunikacija između službene svjetovne hijerarhije i vjerodostojnih mjesta, uvelike ovisila o pojedinoj situaciji, odnosno da je bila podložna improvizaciji. Drugim riječima, preuzimanje prerogativa kraljevske vlasti u odnosu na vjerodostojna mjesta ponekad je ovisilo o svakodnevnim lokalnim prilikama, a procedure nisu bile u potpunosti formalizirane, nego su se sve strane, kralj, vjerodostojno mjesto i lokalni dužnosnici ili moćnici, prilagođavale pojedinim situacijama.

Nakon Ludovikova vremena sustav je nastavio funkcionirati po ustanovljenim principima. Banovi «Slavonskog kraljevstva» Stjepan i Ivan iz Lendave izdali su mandat Zagrebačkom kaptolu 1384. (bili su adresati kaptolskog izvještaja iz 1382., ali se mandat nije sačuvao). Sigismundovo doba (ovdje promatrano od 1387. do 1400.) donosi ustaljeni obrazac komuniciranja između kralja i lokalnih predstavnika kraljeve vlasti sa Zagrebačkim kaptolom.¹¹⁵² Tako se kao mandatar i javljaju banovi Detrik Bubek 1395. (i 1391. kao adresat kaptolskog izvještaja, bez sačuvanog mandata) i Nikola Gorjanski 1397.-1398., a 1394. nalazimo ponovno i jednog podbana (Tomu) u takvoj ulozi, što ukazuje na to da se banova administracija u potpunosti učvrstila kao redovita instancija u pravnoj komunikaciji Kraljevstva. Veću pažnju, međutim, privlači slučaj iz 1391., kada su mandat Zagrebačkome

¹¹⁵⁰ CD XI, dok. 300., str. 393.

¹¹⁵¹ CD XI, dok. 311., str. 412.-413.

¹¹⁵² Iako ovdje razdoblje Sigismundove vladavine nakon 1400. nije promatrano, valja napomenuti kako se i površnim uvidom u isprave 15. stoljeća stječe dojam da su i u ovome periodu na snazi ostali ustaljeni principi komunikacije između lokalnih predstavnika kraljeve vlasti, naročito banova, i kaptola. Tako na primjer 1417. Zagrebački kaptol izvijestio bana Slavonije Davida Lacka *de Zantho*, o učinjenoj istrazi o nasiljima na posjedu Crikvena u Križevačkoj županiji (ARHIV HAZU, D-VIII-58), a 1420. isti je kaptol izvijestio slavonskog bana Dionizija *de Marcelli* o istrazi u vezi nasilja na području Moravča. (ARHIV HAZU, D-VIII-95).

kaptolu izdali podžupani Varaždinske županije Garab i Blaž, moleći ovu crkvenu instituciju da istraži određena nasilja na posjedima u istoj županiji.¹¹⁵³ Budući da su podžupani bili sastavni dio državne upravne administracije, slučaj njihovog izdavanja mandata, mada jedinstven, nije neobičan. Ono što je zanimljivo je izvještaj Zagrebačkog kaptola koji nije bio adresiran na izdavače mandata, podžupane Varaždinske županije, nego na samu kraljicu Mariju, što ukazuje na to da je možda upravo vrh države (ili sama kraljica) prvotno inicirao istragu.¹¹⁵⁴

Zadnji navedeni slučaj, u kojemu jedna instancija upućuje mandat, a druga prima izvještaj Zagrebačkog kaptola, nije neobičan, nego potvrđuje kako su principi «pravnog komuniciranja» ustanovljeni za Karla Roberta, a naročito za Ludovika, bili na snazi i potkraj promatranoga razdoblja. Naime, ovakva se praksa već javlja za vladavine Karla Roberta – 1336. imamo zanimljiv slučaj da je kralj izdao mandat Zagrebačkom kaptolu, ali ova crkvena institucija nije odgovorila prvome čovjeku države, nego banu Slavonije Mikcu. Kralj je, naime, izdao mandat Zagrebačkom kaptolu da napravi uređenje međa posjeda Novi Dvor, što i sam kaptol potvrđuje u izvještaju kada kaže da je po mandatu kralja (*Nos vero mandatis eiusdem domini nostri regis obedire cupientes* [istaknuo M. J.]), na svjedočanstvo poslao čazmanskog arhidakona Jurja. Nakon što su kraljev i kaptolski izaslanik otišli na lice mjesta, nisu mogli obaviti uređenje međa, zbog protivljenja jednog od tamošnjih plemića (Ivana de Nabrad). U svojem izvještaju kaptol je citirao raniji kraljev mandat, ali je svoju ispravu adresirao na bana «čitave Slavonije» Mikca.¹¹⁵⁵

Ludovikovo je doba donijelo nekoliko slučajeva koji pokazuju da je ovakav način komunikacije postao jedan od uobičajenih metoda prilikom prijenosa obavijesti. Međutim, valja istaknuti kako je Zagrebački kaptol ipak u najvećem broju slučajeva odgovorio upravo samome izdavaču mandata – štoviše, tek u nekoliko slučajeva nalazimo jednoga izdavača mandata, a drugoga primatelja izvješća. Tako je, na primjer, 1353., izdavač mandata bio ban Nikola, koji je od Zagrebačkog kaptola zatražio reambulaciju posjeda Kaniška. U svome mandatu ban je kaptolu dao mogućnost da izvještaj uputi njemu samome ili pak hercegu Stjepanu.¹¹⁵⁶ Kaptol je poslao svojeg člana, magistra i kanonika Mihovila, koje je izvijestio o uredno obavljenoj reambulaciji, nakon čega je *relatio* upućen hercegu Stjepanu.¹¹⁵⁷

¹¹⁵³ CD XVII, dok. 256., str. 351.

¹¹⁵⁴ CD XVII, dok. 258., st. 354.-355.

¹¹⁵⁵ Kraljev mandat: CD X, dok. 210., str. 280.-281. Izvještaj kaptola banu Mikcu: CD X, dok. 220., str. 290.-291.

¹¹⁵⁶ CD XII, dok. 122., str. 167.-168.

¹¹⁵⁷ CD XII, dok. 125., str. 171.-172.

Posebno je indikativno to što je u slučaju mandata «banovih ljudi» Zagrebački kaptol češće slao izvještaj drugoj instanciji. Tako je Zagrebački kaptol na mandat banovog protonotara Jurja 1375. odgovor poslao samome kralju, a 1376. na novi mandat odgovorio je izvještajem banu.¹¹⁵⁸ Na dva mandata podbana Petra Čirke, 1377. i 1378. Zagrebački je kaptol odgovorio samome podbanu, dok je u jednome navratu 1378. poslao izvještaj banu.¹¹⁵⁹

Ovakav način komunikacije između vjerodostojnoga mjesta, Zagrebačkog kaptola, i kraljeve administracije, svakako daje sliku o sustavu koji je omogućavao određeni stupanj prilagodbe situaciji, odnosno u kojemu se vodilo računa o pragmatičnosti administrativnih pravnih procedura. No, potpuniju sliku o komunikaciji između državne administracije i vjerodostojnih mjesta daje odgovor na pitanje u kojim je situacijama kralj nastupao kao izdavač mandata, a u kojim prilikama u toj ulozi nalazimo bana, hercega i ostale dužnosnike. «Mandatarsko pravo» viših državnih instanci sastojalo se, kako je naznačeno, u mogućnosti upošljavanja vjerodostojnih mjesta za obavljanje triju glavnih poslova: reambulaciju posjeda, uvođenja u posjed ili pak sudskih istraga, međutim u stvarnosti se naziru određeni trendovi koji sugeriraju na to da je tijekom 14. stoljeća nastajala državna struktura u kojoj je postojala, mada ne uvijek do kraja jasno, ideja o raspodjeli sfera djelovanja državne uprave spram vjerodostojnih mjesta.

Tijekom čitavoga 14. stoljeća nalazimo mandate ugarsko-hrvatskih kraljeva Zagrebačkom kaptolu kojima se od ovoga vjerodostojnog mjesta traži reambulacija pojedinog posjeda ili posjedâ. Osim kralja, zahtjev za reambuliranjem pojedinih posjeda redovito je tražio ban, a u izvorima još nalazimo hercega, herceginju, palatina, vikara Slavonije kao izdavače mandata kojima se tražilo uređenje međa, a u jednom slučaju i viničkog kaštelana. Što se tiče zahtjeva za uvođenjem u posjed pojedinih klijenata (najčešće slavonskih plemića), mandate su izdavali kralj ili pak ban, a za pretpostaviti je da takav mandat imao pravo zatražiti i herceg, iako ne nalazimo ispravu kojom je on to zatražio. Indikativno je to da u vrijeme Ludovika Anžuvince ne nalazimo mnogo mandata za uvođenjem u posjed, a i kada imamo takve naloge, izdaje ih ban. U Sigismundovo doba sam je kralj u kontekstu reforme i reorganizacije države nagrađivao svoje vjerne ljude dajući im posjede, pa nalazimo i mandate Zagrebačkom kaptolu za uvođenjem plemića u vlasništvo većih ili manjih zemljišta. Ovako predstavljena slika u kojoj kralj dodjeljuje posjede plemićima, koje onda vjerodostojno mjesto treba uvesti u vlasništvo i potom utvrditi međe, i u kojoj ban u kontekstu jačanja svoje

¹¹⁵⁸ Izvještaj 1375.: CD XV, dok. 125., str. 166.; a 1376.: CD XV, dok. 145., str. 209.-210.

¹¹⁵⁹ Izvještaj podbanu 1377.: CD XV, dok. 203., str. 203.; i 1378.: CD XV, dok. 303., str. 413.-414.; a izvještaj banu 1378.: CD XV, dok. 278., str. 381.-382.

funkcije na lokalnoj razini preuzima kraljevu ulogu, jasna je i razumljiva te se u potpunosti uklapa u ranije opisani kontekst odnosa na relaciji državni vrh-lokalni organi vlasti-Zagrebački kaptol. Kralj je na idejnoj razini u srednjovjekovnom sustavu vrijednosti gospodar i vlasnik čitave zemlje, odnosno svih posjeda u Kraljevstvu, pa onda on, ili netko po njegovoj ovlasti može izdati nalog kojim se dozvoljava uživanje i omeđivanje pojedine zemljišne čestice.

Međutim, za razliku od mandata kojima je tražena reambulacija ili pak uvođenje u vlasništvo pojedinoga posjeda, situacija s nalogima za obavljanjem istražnih sudskih poslova pokazuje nešto drugačiju sliku. Ako promotrimo komunikaciju Zagrebačkog kaptola u svojstvu vjerodostojnoga mjesta s predstavnicima državne upravne hijerarhije zamijećuje se da je kralj u 14. stoljeću sudske istražne poslove dobrim dijelom prepustio lokalnim predstavnicima državne vlasti, prvenstveno banu. Banska redovna vlast, odnosno *jurisdictio ordinaria*, osim ubiranja raznih daća za kralja i za sebe, zapovijedanja vojskom, kovanja novca, dodjeljivanja privilegija, uključivala je i ovlasti samostalnog sudovanja. Budući da je tijekom 13.-14. stoljeća kralj dijelio pravo sudovanja moćnim vlastelinima ili pak pojedinim naseljima banska je sudska vlast uvelike varirala, a u slučaju njezinoga slabljenja brojne su lokalne parnice izmicale kraljevoj kontroli. Kralj je u nekoliko navrata tijekom 14. stoljeća nastojao učvrstiti banovu jurisdikciju «ističući u svojim ispravama da nitko pa ni kraljevo sudište na njegovom dvoru ne mogu rješavati sporove vlastelina i drugih nobila južno od Drave, gdje je ban bio nadležan».¹¹⁶⁰ Zagrebački kaptol je kao vjerodostojno mjesto bio jedna od glavnih poluga banske sudske vlasti, te u tome kontekstu postaje jasno zašto banska administracija gotovo isključivo vodi glavnu riječ prilikom upošljavanja katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije u sudskim istragama. Ne smije se, naravno, u potpunosti negirati kraljev utjecaj jer nalazimo primjere koji svjedoče kako je i kralj nastupao kao izdavač mandata kojim se tražilo obavljanje istrage. Kralj je ipak nastojao sudske istrage povjeriti banovoj administraciji, o čemu svjedoči slučaj iz 1352. kada je Ludovik izdao mandat Zagrebačkom kaptolu da istraži slučaj u Turopolju, gdje su se Turopoljci kao zajednica žalili kralju da im je stanoviti Grgur sin Stjepana napravio mnoge štete. U svojem mandatu Zagrebačkom kaptolu, kralj Ludovik je zatražio da ova crkvena institucija pošalje vjernog čovjeka koji je s kraljevim čovjekom trebao istražiti slučaj. Posebno je indikativno što je kralj dao mogućnost kaptolu da o ishodu istrage obavijesti ili njega samog ili pak bana Slavonije.¹¹⁶¹ Zagrebački je kaptol poslao svojeg člana, kanonika i bekšinskog arhiđakona Pavla, koji je zajedno s kraljevim

¹¹⁶⁰ Beuc, *Povijest institucija*, str. 109.

¹¹⁶¹ CD XII, dok. 74., str. 109.

čovjekom Petrom sinom Martina, u naselju Čiče okupio sve «plemenite i neplemenite», kao i druge tamošnje stanovnike. Kraljev i kaptolski poslanik utvrdili su da je Grgur sin Stjepana kriv za otuđivanje svinja iz šuma koje su se nalazile u zajedničkom vlasništvu Turopoljaca i otmicu pastirâ. Nakon toga, sastavljen je izvještaj koji je upućen slavonskom i hrvatskom banu Stjepanu.¹¹⁶² Kako je jasno vidljivo iz njegova mandata, kralj je dao mogućnost Zagrebačkom kaptolu da izvještaj uputi ili njemu samome ili pak banu, te se ova crkvena institucija odlučila na drugu soluciju. Istragu čitavoga slučaja inicirali su Turopoljci koji su se žalili samome kralju. Prvi je čovjek Kraljevstva uistinu i izašao u susret turopoljskoj zajednici i izdao nalog kaptolu kojim je pokrenuo istragu spora, no indikativno je to što je Ludovik odmah dao mogućnost da se izvještaj uputi banu, čime je vjerojatno indirektno dao do znanja kako je banska administracija posve dostatna za rješenje čitavoga slučaja.

Osvrt na područje južno od Gvozda

Ovom prilikom valja se kratko osvrnuti i na prilike na području Kraljevstva južno od Gvozda, koje zorno svjedoče o međuovisnosti djelotvorne centralne kraljevske vlasti i snaženja uloge vjerodostojnih mjesta. Naime, na području srednjovjekovnoga dalmatinsko-hrvatskog crkvenog uređenja postojala je čvrsto ukorijenjena tradicija notarijata. Na području pak ugarskoga crkvenog uređenja javni notarijat javlja se tek na prijelomu 13. i 14. stoljeća, ali je ova pravna institucija tamo imala daleko manju ulogu od vjerodostojnih mjesta.¹¹⁶³ Kao i u slučaju ostaloga područja ugarskoga crkvenog uređenja i u Slavoniji su Zagrebački i Čazmanski kaptol imali potpunu dominaciju tijekom srednjeg vijeka u izdavanju isprava nad javnim notarijatom. Tako iz srednjovjekovnoga razdoblja pravna svjedočanstva zabilježena rukom javnih notara nalazimo tek u drugoj polovici 14. stoljeća – u ispravi iz 1384. koja zapravo nastaje u ime vikara Andrije i koja se tiče spora oko neke kuće u Dubici između pavlina u Dubici i stanovitih Stjepana i Bartola koji ju je sastavio Juraj Benediktov, klerik iz Zagrebačke biskupije, notar po carskoj ovlasti.¹¹⁶⁴ Osim ove isprave, saznajemo da su 1397. vikar Zagrebačke biskupije Ivan de Senis i kanonici Zagrebačkog kaptola, Dionizije Matejev iz Križevaca i Ivan Krisp, došli pred javnog notara Karla Petruccija i dali prepisati ispravu o izopćenju Gradečana, koje je izopćio biskup Ivan Šipuški iste godine.¹¹⁶⁵ Prema tome, očito je da je u drugoj polovici 14. stoljeća postojao javni notarijat u Zagrebačkoj biskupiji, no on se nikako nije mogao mjeriti s djelovanjem vjerodostojnih mjesta. Valja

¹¹⁶² CD XII, dok. 90., str. 131.

¹¹⁶³ Hunyadi, *Administering the Law*, str. 31.

¹¹⁶⁴ CD XVI, dok. 368., str. 486.-489.

¹¹⁶⁵ MHEZ V, dok. 38., str. 49.-50.

naglasiti da notarijat niti nije imao realnu šansu ugroziti primat vjerodostojnih mjesta ugarskoga crkvenog uređenja budući da su ona djelovala pod okriljem samoga kralja i pripadala su njegovoj administraciji. Tako se i sama Zagrebačka biskupija formiranjem dviju kaptolskih kancelarija snažno uključila u tokove razvoja pravne pismenosti na području Kraljevstva. Zagrebački je kaptol već do sredine 13. stoljeća nakon početka djelovanja u svojstvu vjerodostojnoga mjesta već imao dobro uhodan sistem izdavanja dokumenata s javnom vjerom, odnosno do toga je vremena on stekao puno povjerenje stranaka koje su mu prilazile.

S druge strane, veće širenje vjerodostojnoga djelovanja kaptola i samostana na području dalmatinsko-hrvatskoga crkvenog uređenja nije bilo moguće s jedne strane upravo zbog ucijepljenosti notarijata u tamošnji pravni sustav, ali i, kao na području Slavonije, zbog toga što institucij pristava nije bila istisnuta iz pravnoga života.¹¹⁶⁶ Da je notarijat bio snažno ukorijenjen u dalmatinsko-hrvatsku pravnu praksu zorno pokazuje i činjenica da su upravo javni notari sastavljali i same kaptolske spise. Isprave Zadarskoga kaptola u razdoblju 1380.-1392. sastavljao je Petar zvan Perencan pok. Azona de Lemicitis iz Padove, inače notar po carskoj ovlasti. Do 1389. Petar zvan Perencan bio je jedini pisar Zadarskoga kaptola, a do 1392. je povremeno sastavljao kaptolske isprave. Nakon 1389. se polako povlači, a funkciju preuzima, ponovno bilježnik, Artikucije iz Rivignana.¹¹⁶⁷

Međutim, kako je već ranije upozorio Mladen Ančić, mnogo je veći «problem» razvoju vjerodostojnih mjesta na tamošnjem području predstavljalo to što kraljevska kuća u formativnom razdoblju vjerodostojnih mjesta, tijekom 13. stoljeća, nije mogla ostvariti učinkovitu upravu nad područjem južno od Gvozda – takva je situacija vladala posebice od Ladislava IV. Kumanca (1272.-1290.), a prekinuta je tek upravo čvršćom i efektivnijom

¹¹⁶⁶ Na to upozoravaju: Ostojić, *Metropolitanski kaptol*, str. 85.; Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, str. 161.-163.; kratko i Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli DHPKI*, str. 17.-18. O javnoj vjeri notarskih isprava općenito i ulozi notarijata u pravnom sustavu Dalmacije (i Istre) vidi detaljnu studiju: Lujo Margetić, O javnoj vjeri i dispozitivnosti srednjovjekovnih notarskih isprava s osobitim obzirom na hrvatske primorske krajeve, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 4 (1973.), str. 5.-79. Klasičnu studiju o dalmatinskom notarijatu predstavlja: Milan Šufflay, *Dalmatinsko-hrvatska srednjovjekovna listina. Povijest hrvatskoga notarijata od XI. do XV. stoljeća*, Zagreb, 2000. U novijoj literaturi o notarijatu vidi: Branka Grbavac, Notarska služba i komunalno zakonodavstvo: notari u statutima Raba, Zadra, Šibenika, Splita i Trogira, *Istarski povijesni biennale*, 2 (2007.), str. 53.-76.; Ista, *Notarijat na istočnojadanskoj obali od druge polovine 12. do kraja 14. stoljeća* (doktorska disertacija – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), Zagreb, 2010.

¹¹⁶⁷ O Petru zvanom Perencan i kaptolskim ispravama, kao i same za tisak priređene isprave vidi: Damir Karbić, Maja Katušić i Ana Pisačić, Velika bilježnica zadarskoga kaptola (Quaternus magnus Capituli Iadrensis), u: *Srednjovjekovni registri zadarskoga i splitskoga kaptola (Registra Mediaevalia Capitulum Iadre et Spalati)* sv. 2, *Fontes*, 13 (2007.), str. 1.-303.; kaptolske isprave Artikucija iz Rivignana vidi: Ančić, *Splitski i Zadarski kaptol*, str. 82.-288.

vladavinom kralja Ludovika Anžuvina.¹¹⁶⁸ Valja naglasiti da su i na ovome području kaptoli već u 13. stoljeću izdavali autentične dokumente: najstariji sačuvani dokument nekoga od kaptola južno od Gvozda je onaj iz 1258. kojega je izdao Ninski kaptol, a Skradinski je kaptol 1283. izdao autentičan dokument.¹¹⁶⁹ Splitski je kaptol 1272. izdao posvjedočenje o tome da je splitski nadbiskup Ivan podijelio svete redove i biskupsko posvećenje izabranom kninskom biskupu Nikoli, a 1287. zajednički ispravu izdaju splitski nadbiskup i kaptol. To, međutim, još uvijek nisu po svojim karakteristikama bile isprave kakve će Splitski kaptol početi izdavati kao *locus credibilis* u drugoj polovici 14. stoljeća.¹¹⁷⁰ Sve do sredine 14. stoljeća, naime, ne naziru se znakovi veće vitalnosti u vjerodostojnom djelovanju dalmatinsko-hrvatskih kaptola, odnosno sve do restauracije kraljevske moći na ovome području 1358. kada je sklapanjem Zadarskog mira ugarsko-hrvatski kralj stekao punu vlast nad dalmatinskim gradovima. Potvrdu toga donosi nam i to što je kaptol metropolitanske Splitske crkve, unatoč ranije izdanim dokumentima, kao vjerodostojno mjesto u potpunosti organiziran upravo nakon potpisivanja rečenog mira. Splitski je kaptol s praksom «vjerodostojnog» djelovanja počeo već u prvim mjesecima 1358. te se time «jasno i nedvojbeno uklapa u nastojanja na restauriranju kraljevskog autoriteta u ovim krajevima poduzeta odmah po potpisivanju Zadarskog mira...».¹¹⁷¹ U ovome kontekstu postaje razumljivo i to što je Ivan Ostojić naglasio kako se najviše autentičnih prijepisa Splitskog metropolitanskog kaptola može naći upravo za razdoblje druge polovice 14. stoljeća.¹¹⁷² S druge strane, Zadarski je kaptol kao *locus credibilis* počeo djelovati tek 1371. i to tek kada mu je sam kralj izdao privilegij korištenja autentičnog pečata.¹¹⁷³ Tako zapravo i primjer Zadarskog kaptola jasno svjedoči da je

¹¹⁶⁸ Više o razvoju Splitskog i Zadarskog kaptola u institucije s javnom vjerom u kontekstu snaženja kraljevske vlasti na tamošnjem području: Ančić, Splitski i Zadarski kaptol, str. 26.-44. Važnost Ludovikove vladavine za formaciju dalmatinskih i hrvatskih kaptola kao vjerodostojnih mjesto prepoznaje i Mirjana Matijević Sokol, Struktura i diplomatička analiza isprava kninskog kaptola, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 36 (1994.), str. 69.-85., koja navodi: «Naime, u Dalmaciji je notarijat imao veliku važnost i tek uspostavom Ludovikove vlasti pojedini kaptoli i konventi postaju „loca credibilia“», a onda opet, samo ovoga puta s malo manje odlučnosti, tvrdi da je kraljevo autenticiranje pečata Trogirskog i Zadarskog kaptola 1383., odnosno 1371. «moglo upućivati na jednu širu akciju kralja Ludovika u tim krajevima.» str. 69.

¹¹⁶⁹ Usp. o tim ispravama: Ančić, Splitski i Zadarski kaptol, str. 26.; Ostojić, *Metropolitanski kaptol*, str. 84.-86. Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli DHPKI*, str. 284. koji na ovome mjestu smatra da je prvu ispravu Ninski kaptol kao vjerodostojno mjesto izdao 1253. godine (međutim isprava je falsifikat iz 14. stoljeća na što ukazuje sam Smičiklas objavljujući je u CD IV, dok. 465., str. 535.-536. – da je falsifikat vidljivo je i po samoj strukturi isprave koja odgovara 14. stoljeću, kao i ostalim sadržajnim i formalnim karakteristikama na koje upozorava Smičiklas).

¹¹⁷⁰ Ispravu 1272. poznaje Ostojić, *Metropolitanski kaptol*, str. 84.-86. Dok o njoj, ali i ispravi iz 1287., kao i o tome da Splitski kaptol ove dokumente još uvijek nije izdao kao *locus credibilis*: Ančić, Splitski i Zadarski kaptol, str. 31.-35.

¹¹⁷¹ Ančić, Splitski i Zadarski kaptol, str. 41.

¹¹⁷² Ostojić, *Metropolitanski kaptol*, str. 84.-86.

¹¹⁷³ Ančić, Splitski i Zadarski kaptol, str. 47.-48. Usp. i: Gulin, *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, str. 68.-69. Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli DHPKI*, str. 17.

formacija kaptola kao vjerodostojnih mjesta ovisila prvenstveno o kraljevom autoritetu. Na primjeru drugih kaptola ovoga uređenja vidljiv je jasan trend koji je povezivao nastojanja kraljevske kuće da kaptole uklopi u svoje pravne mehanizme – tako je Trogirskom kaptolu novi pečat dodijelila kraljica Marija 1383., Senjskome kaptolu novi je pečat dodijelio kralj Sigismund 1392., a Šibenski kaptol djeluje kao vjerodostojno mjesto 1407. godine.¹¹⁷⁴ U drugoj polovici 14. stoljeća i Kninski se kaptol uključio u nove administrativne strukture na ovome području, odnosno počeo je djelovati kao *locus credibilis*.¹¹⁷⁵ Povijest svakog od ovih kaptola u Dalmaciji i Hrvatskoj predstavlja zasebnu raspravu, no jasno je kako upravo tijekom 14. stoljeća i kaptoli na području na kojemu su imali snažnu notarsku konkurenciju pokazuju veće znakove vitalnosti u smislu vjerodostojnog djelovanja. Čak i ovakvim površnim pogledom na taj segment njihova djelovanja jasno je kako je širenje vjerodostojnoga djelovanja kaptola dalmatinsko-hrvatskoga crkvenog uređenja pripadalo širem kontekstu nastojanja centralne kraljevske vlasti oko čvršćeg apliciranja državnog (kraljevskog) autoriteta.

Autenticiranje isprava

Zadnji čin nastanka vjerodostojnog dokumenta Zagrebačkog kaptola bilo je autenticiranje same isprave. U samim začecima svoga vjerodostojnoga djelovanja Zagrebački je kaptol koristio dvije metode autenticiranja dokumenata: hirografiranje i pečačenje. Ako bi se ova crkvena institucija odlučila za hirografiranje dokumenta, onda se samu ispravu trebalo napisati dvaput, jednu ispod druge. Isprave su bile razdvojene početnim slovima abecede (A B C). Kaptol bi potom razrezao pergamenu po sredini slova, nakon čega bi jedan primjerak isprave dao osobi/stranci koja je zahtijevala izdavanje dokumenta, a drugi bi primjerak ostao samome vjerodostojnom mjestu. Vjerodostojnost je, prema svemu sudeći, takvoj ispravi

¹¹⁷⁴ Gulin, *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, str. 68.-69. Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli DHPKI*, str. 17.

¹¹⁷⁵ Ante Gulin pretpostavlja kako je Kninski kaptol počeo s djelovanjem u svojstvu vjerodostojnoga mjesta između 1371.-1375.: Isti, *Srednjovjekovni kninski kaptol i njegovi pečati*, u: Stjepan Antoljak-Trpimir Macan-Dragutin Pavličević (ur.) *Kninski zbornik*, Zagreb, 1993., str. 225.: «Kako je takav privilegij s autentičnim pečatom kralj Ludovik podijelio 21. siječnja 1371. Zadarskom kaptolu, 11. studenog 1371. novi pečat Zagrebačkom kaptolu, a kraljica Marija 11. svibnja 1383. Trogirskom kaptolu, onda je opravdano pretpostaviti da je isti kralj, između 1371. i 1375. g. takvo dopuštenje za javni rad podijelio i Kninskom kaptolu.»; (usp. čitav rad o Kninskom kaptolu, str. 214.-240.); isti je autor identičan zaključak ponovio u: Isti, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli DHPKI*, str. 225.; Mirjana Matijević Sokol pretpostavlja da se radi o razdoblju između 1371. i 1383. Ista, *Struktura i diplomatička analiza*, str. 69.-70.: «U Zadru u kojem je notarijat izuzetno razvijen, kaptol dobiva privilegij 1371. godine da se može služiti autentičnim pečatom, a 1383. godine to pravo dobiva i trogirski kaptol. Čini se da u perioda između ta dva datuma i kninski kaptol dobiva isto dopuštenje, na što upućuju isprave tog kaptola koje se tada javljaju...»; dok Mladen Ančić pretpostavlja da s takvom praksom započinje osamdesetih godina: Isti, *Knin u razvijenom i kasnom srednjem vijeku*, str. 70.: «Proces centraliziranja upravnih/administrativnih funkcija dobija još jednu novu kvalitetu u trenutku kada kaptol kninske katedrale početkom osamdesetih godina XIV. st. počinje obnašati funkciju „vjerodostojnoga mjesta“.»

davala činjenica da su postojala dva identična primjerka, što je onda uvelike smanjivalo mogućnost falsificiranja dokumenta. Naime, u slučaju da je takvu ispravu trebalo iskoristiti kao sredstvo na sudu, onda je bilo potrebno donijeti oba primjerka.¹¹⁷⁶ Provjera autentičnosti tom bi se zgodom mogla, naravno, vrlo lako napraviti spajanjem dvaju identičnih primjeraka. Međutim, Zagrebački je kaptol, kako je ranije napomenuto, svoje prve dvije sačuvane isprave ovjerio pečatom (u trećoj se ne navodi podatak o ovjeri), a tek četvrtu (sačuvanu) iz 1234. hirografirao. U toj hirografiranoj ispravi izravno se navodi kako je Zagrebački kaptol na molbu obiju stranaka involviranih u transakcije vezane uz posjed Budindol, izdao *testimonium*, ali tako da je učinio dvije isprave koje su bile ovjerene prvim slovima abecede i razdijeljene po njihovoj sredini.¹¹⁷⁷ Ovjeravanje isprava hirografom Zagrebačkom je kaptolu, dakle, bila poznata praksa, ali ona nije bila dominantno sredstvo autenticiranja. Ova je crkvena institucija preferirala ovjeru pečatom. Zanimljiv je slučaj iz 1257. kada je pred katedralnim kaptolom Zagrebačke biskupije obavljena kupoprodaja zemlje Marične. Ispravu je sastavio spominjani lektor Mihovil, a ovjerena je hirografom, ali i kaptolskim pečatom.¹¹⁷⁸ Ionaku nerazvijenu praksu hirografiranja dokumenata Zagrebačkog kaptola, gotovo je u potpunosti istisnulo pečačenje tijekom druge polovice 13. i u 14. stoljeću. Ipak, i u 14. stoljeću, kada je čitav sistem izdavanja i autenticiranja dokumenata posve uhodan i, kolokvijalno rečeno, «šabloniziran», ova crkvena institucija nije zaboravila na mogućnost hirografiranja dokumenata. Tako je Zagrebački kaptol bilježeći tijek spora između Čazmanskog kaptola i Valentina sina Petra Jakecovog, plemića iz Glogovca, 1373. ispravu ovjerio svojim pečatom, ali i hirografom.¹¹⁷⁹

S druge strane, autenticiranje isprava pečatom, visećim ili utisnutim, bilo je konstantna praksa Zagrebačkog kaptola. Stavljanjem pečata isprave su dobivale potpunu autentičnost (*fides plenaria*), odnosno pečat je jamčio javnu vjeru strankama koje su bile zainteresirane za izdavanje isprave.¹¹⁸⁰ Glavni razlog dominaciji pečačenja prilikom autenticiranja dokumenata zasigurno leži u tome što je pečat već do početka 13. stoljeća, kada Zagrebački kaptol počinje

¹¹⁷⁶ Vidi kratko o hirografiranju: Kőfalvi, *Places of Authentication*, str. 36. i za Zagrebački kaptol kratko: N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 509. Hirografiranje je, naravno, poznato i na drugim europskim područjima. U Engleskoj je tako, u razdoblju 11.-poč. 14. stoljeća, hirografiranje korišteno u slučaju izdavanja dokumenata koji su zabilježili sporazume dviju stranaka. Više: Clanchy, *From Memory to Written Record*, str. 87.-88.

¹¹⁷⁷ CD III, dok. 368., str. 423.-424.: ... *et nos ad petitionem vtriusque partis testimonium de predictis perhibentes duobus litterarum paribus per ordinem alfabeti signatis et per medium diuisis factum dedimus annotari ...*

¹¹⁷⁸ CD V, dok. 595., str. 78. Prenosi i: N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 509.

¹¹⁷⁹ CD XIV, dok. 366., str. 486.-488.: ... *In cuius rei testimonium firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras privilegiales ad instantiam dictarum partium concessimus sigilli etiam autentici appensione munimine roboratas et alphabeto intercessas.*

¹¹⁸⁰ Hunyadi, *Administering the Law*, str. 30.

djelovati kao *locus credibilis*, bio općeprihvaćeno sredstvo ovjeravanja isprava na široj europskoj razini. Pečatima su se tako u 13. stoljeću za ovjeravanje dokumenata služile više službene crkvene i svjetovne institucije, ali i privatne osobe (plemići), gradovi, bratovštine itd.¹¹⁸¹ Pečati Zagrebačkog kaptola pripadali su skupini velikih autentičnih pečata koji su imali pravnu snagu u svim pravnim poslovima i na čitavom području Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva. Pečati su vjerodostojnih mjesta u podjelama pečata prema različitim kriterijima redovito svrstavani uz one najviših državnih vlasti.¹¹⁸² To zapravo potvrđuje usku povezanost samoga centra vlasti i vjerodostojnih mjesta koja su na lokalnoj razini djelovala kao čvrste poluge čitavoga pravnog mehanizma. Prvi pečat Zagrebačkog kaptola bio je oblika mandorle, te je u središnjem pečatnom polju prikazan lik patrona Zagrebačke crkve, sv. Stjepana kralja. Činjenica da je Zagrebački kaptol svoje isprave ovjeravao upravo pečatom na kojemu se nalazio njegov patron govori prvenstveno o tome da je sama crkvena institucija željela naglasiti kako vjerodostojnost njegovoga posla u svojstvu mjesta s javnom vjerom dolazi od samoga sveca zaštitnika. To što je sam sv. Stjepan bio prvi kršćanski kralj Ugarske, nedvojbeno je u onovremenoj percepciji ispravama Zagrebačkog kaptola davalo potrebno pravno zaleđe kao i uporabnu snagu. Pečat je s obzirom na svoj središnji lik/motiv bio hagiografsko-portretnoga tipa, te je patron prikazan u stojećem stavu kako drži insignije svoje kraljevske vlasti s jedne, i svetačke insignije s druge strane: «u desnoj mu je ruci preko ramena žezlo s ljiljanovim cvijetom, a u poluispruženoj lijevoj ruci drži jabuku (zemaljsku kuglu) s križem.» Sv. Stjepan je na pečatnom prikazu odjeven u naboranu haljinu, koja mu se pruža do poluraširenih stopala nogu, a preko nje je ogrtač. Svetac ima trolisnu (troljiljansku) krunu, pod kojom se pruža valovita kosa.¹¹⁸³

Svojim prvim pečatom Zagrebački kaptol služio se sve do 1323., kada je na snagu stupio njegov novi pečat. U 14. stoljeću (ako ne i ranije) pečat je i sam morao biti autenticiran kako bi isprave zapečaćene njime imale punu autentičnost, tj. vjerodostojnost.¹¹⁸⁴ O tome svjedoči zamjena kaptolskog pečata Zagrebačkog kaptola sačuvana u čl. IV. prvog dijela Statuta, kojim je inače reguliran način pečaćenja isprava, kao i čuvanje pečata. Naime, princip

¹¹⁸¹ Opširnije: Gulin, *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, str. 64.

¹¹⁸² O podjelama vidi u: Isto, str. 63.-65. Pečate vjerodostojnih mjesta u istu skupinu s pečatim koje su koristili *principes* i kraljevski suci, svrstava i zbornik običajnog prava s kraja srednjovjekovnog razdoblja, *Tripartitum*, nazivajući ih jednostavno «autentičnim pečatima». Osim toga, nastavlja se u *Tripartitumu*, autentične pečate također mogu imati gradovi i utvrde koje su im dodijelili kralj ili pak «odličnici». *Tripartitum* ove pečate razdjeljuje od pečata koje su izdali prelati, župani i «baroni» ili oni koji su obnašali visoke «baronske» časti: njihovi nasljednici, kao i plemići Kraljevstva. Njihove pečate ovaj zbornik običajnog prava naziva jednostavno «neautentičnim pečatima». DRMH: *Tripartitum*, dio II., čl. XIII., str. 243.-244.

¹¹⁸³ Opis pečata, kao i detaljnu raspravu o njemu donosi: Gulin, *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, str. 79.-82.

¹¹⁸⁴ Ančić, *Splitski i Zadarski kaptol*, str. 33.

pečaćenja isprava, stoji u ovome čl. Statuta, uredio je upravo zagrebački biskup Augustin Kažotić. U literaturi nalazimo netočnu ideju kako ovu Kažotićevu odredbu valja datirati u 7. srpnja 1323., ali i ispravno viđenje čitavoga slučaja (vidi dalji tekst i referencije), pa na ovome mjestu valja još malo pojasniti okolnosti i datiranje te odredbe kako bi se izbjegle sve eventualne nedoumice. Naime, biskup Augustin Kažotić bio je zagrebački biskup od 9. prosinca 1303. do 1322. godine. Od 21. kolovoza 1322. do svoje smrti 3. kolovoza 1323. bio je biskup u Luceri.¹¹⁸⁵ Prema tome, on ovu uredbu nikako nije mogao donijeti 1323. godine. Prvi je još Ivan Krstitelj Tkalčić naslutio o čemu bi mogla biti riječ navodeći: «zato po nalogu biskupa Kazota, dao je g. 1323. načiniti kaptol nov pečat, koj bje ovjerovljen na 7. srpnja iste godine.»¹¹⁸⁶ Ovdje je Tkalčić, naime, «namirisao» da se zapravo radi o tome kako je novi kaptolski pečat bio proglašen na «inkriminirani» datum, te je u skladu s tim ispravno registirao ovaj dio iz Statuta, priređujući za tisak *Povijesne spomenike Zagreba*: «Sigillum pro confirmandis atque expediendis litteris a capitulo zagrab. erigitur et iuris vigor attribuitur.»¹¹⁸⁷ Priređivači CD-a su međutim dok. registirali s: «Kaptol zagrebački ustanovljuje način pečaćenja kaptolskih isprava»,¹¹⁸⁸ potom je Nada Klaić iznijela zaključak kako je sam biskup Kažotić uredbu o pečaćenju isprava donio 1323., odnosno kada nije bio biskupom u Zagrebu,¹¹⁸⁹ dok Mladen Ančić ispravno zaključuje da je pečat «kao fizički predmet očigledno izrađen već ranije» upravo 7. srpnja 1323. bio autenticiran.¹¹⁹⁰ Pojasnimo na ovome mjestu još malo okolnosti donošenja ove statutarne odredbe. Naime, u tekstu Statuta izrijekom stoji: *ex institutione domini Augustini, sancte memorie, olim nostre ecclesie episcopi*, pa je jasno vidljivo da je uistinu navedeni biskup Kažotić donio određenu uredbu.¹¹⁹¹ Ta se odredba ipak odnosila na način pečaćenja isprava i čuvanja pečata, što se dakako zbilo prije translacije u Luceru. Iz daljnjeg teksta vidljivo je pak da se uredba o čuvanju pečata i pečaćenju isprava odnosila na kaptolski pečat, ali i *specialiter novum*. To je

¹¹⁸⁵ HC I, str. 315., 537.

¹¹⁸⁶ Tkalčić, Uvod, MCZ I, str. cxx.

¹¹⁸⁷ MCZ I, dok. 125., str. 106.-107.

¹¹⁸⁸ CD IX, dok. 108., str. 126.-127.

¹¹⁸⁹ N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 506.: «Biskup Kažotić je 1323. g. izdao odredbu o čuvanju kaptolskog pečata koji je on i autenticirao.» Ante Gulin navodi kako je kaptol izradio pečat po nalogu Kažotića, no ne ulazi u detaljnije vremensko pojašnjenje: «Da bi i dalje zadržao valjanost i autentičnost svog pečata i ostao mjestom vjerodostojnosti, kaptol je po nalogu biskupa Augustina Kažotića dao izraditi novi pečat». Gulin, *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, str. 83.

¹¹⁹⁰ Ančić, Splitski i Zadarski kaptol, str. 33.

¹¹⁹¹ MHEZ II, str. 14.-15. Tekst o čuvanju pečata u škrinji, njegovom vađenju i ponovnom spremanju, te pečaćenju škrinje glasi: *specialius processit et servatur, quod sigillum nostrum et specialiter novum quod est erectum et autenticatum anno domini MCCCXXIII, nonis mensis julii... adminus septem canonici in etate et discrezione positi sufficienti, possint, ruptis inpressis sigillis de pixide excipere et cum eo litteras communis iusticie in camera sacristie sigillare et iterum statim reponere in pixidem et sua sigilla superponere, prout fieri consuevit.*

razumljivo, budući da se Kažotićeva uredba odnosila na pečat koji je kaptol koristio prije 1323., a onda i na novi pečat koji je, kako primijecuje Mladen Ančić fizički nastao prije te godine. Drugim riječima, jasno je da se Kažotićeva odredba odnosi na stari pečat, što bi ukazivalo na to da je biskupova odredba donešena prije uvođenja novoga pečata u kaptolsku praksu, a zatim da je isti princip korišten i za kaptolski novi pečat. Sporna datacija zapravo uopće nije sporna, jer se odnosi na datum kad je kaptol potvrdio svoj novi pečat, a ne Kažotićevu uredbu. Drugim riječima, navedeni gornji tekst može se tumačiti na sljedeći način – prvo je Kažotić donio odredbu o načinu čuvanja pečata i pečačenja isprava; potom je godinu dana nakon biskupove translacije kaptol dobio novi pečat; u konačnici je biskupova odredba zajedno s datumom proglašenja novoga pečata ušla u Statute Zagrebačkog kaptola.

Prema odredbama sačuvanima u ovome poglavlju kaptolskoga Statuta, pečat se, kako je prije već rečeno, čuvao u sakristiji, a na njega je budno pazio kustos (vidi ranije tekst). Odredba biskupa Augustina Kažotića, međutim, daje i konkretnije podatke o mjestu i načinu čuvanja pečata, kao i o proceduri pečačenja te prihodima od zapečaćenih isprava. Nakon što bi kaptolski notar sastavio ispravu, on je prvo morao primiti novčanu svotu od isprave koju je sastavio, tj. *redemptio* za ispravu od klijenata koji su tražili usluge kaptola. Nakon toga, notar je ispravu donosio na pečačenje u sakristiju, točnije u jedan dio sakristije (*in camera sacristie*). Kaptolski pečat čuvan je u jednoj škrinji koja je i sama bila zapečaćena, zasigurno utisnutim žigovima.¹¹⁹² Kada bi se isprava donijela na pečačenje prelamali bi se pečati s te škrinje, izvadio bi se pečat, ovjerila isprava, pečat bi se ponovno vratio u škrinju, te bi se u konačnici i pečati kojim je bila zapečaćena sama škrinja također ponovno stavili na nju. Budući da je Zagrebački kaptol do 14. stoljeća već dobro uhodao praksu izdavanja zapečaćenih isprava, odnosno da je svaka isprava morala imati pečat, jasno je kako je kaptol imao pechatnjak, odnosno određeni kalup koji je služio za izradu pečata. Stoga se može pretpostaviti kako je zapravo u sakristiji, tj. u jednoj tamošnjoj škrinji čuvan kalup za izradu pečata, odnosno pechatnjak.¹¹⁹³ Čitava se procedura pečačenja morala odviti u prisutnosti sedmorice odanih kanonika odgovarajuće dobi (nažalost ne znamo koja bi to dob bila). Na temelju teksta sačuvanog u Statutima stječe se dojam kako su pečati s kojima je bila zapečaćena škrinja zapravo pripadali sedmorici kanonika koji su bili zaduženi da svjedoče

¹¹⁹² Da je škrinja bila osigurana upravo utisnutim pečatima pretpostavlja Ostojić, *Metropolitanski kaptol*, str. 86. Princip čuvanja pečata Zagrebačkog kaptola Ostojić je spomenuo u komparativnom kontekstu. Njegova je, dakako, pažnja bila usmjerena na metropolitanski kaptol u Splitu – Ostojić se okrenuo prema zagrebačkom slučaju kao primjeru čuvanja pečata jer mu nije bilo poznato kakve su mjere opreza u pitanju čuvanja pečata primjenjivali splitski kanonici. No, indicije daje tekst Tome Arhidakona, o čemu vidi nastavak gornjeg teksta.

¹¹⁹³ Napomenimo da je Ivan Ostojić smatrao kako je Zagrebački kaptol u škrinji čuvao «maticu pečata». Ostojić, *Metropolitanski kaptol*, str. 86.

činu pečaćenja isprave.¹¹⁹⁴ Ovaj se princip pečaćenja isprava trebao primjenjivati samo za *litteras comunis iusticie*, odnosno za javne isprave koje su korištene u kakvim sudskim postupcima. U slučaju da je kaptol pečatio *littere gracie*, pod kojima je kaptol zasigurno mislio na privatne isprave, ili kakve druge isprave, nije bilo potrebno prisustvo tolikog broja kanonika.¹¹⁹⁵

Na ovome je mjestu zanimljivo napomenuti i jednu sličnost sa Splitskim kaptolom, koji je pripadao posve drugačijem crkvenom strukturalnom uređenju. Iz djela o povijesti salonitanskih/splitskih prelata Tome Arhiđakona doznajemo kako se pečat u njegovo vrijeme nalazio u posebnoj prostoriji katedrale koja se naziva *camera*.¹¹⁹⁶ Prema tome, Splitski je katedralni kaptol u prvoj polovici 13. stoljeća svoj pečat držao u dijelu katedrale koji se naziva *camera*, što se može povezati sa spomenutom odredbom iz Statuta Zagrebačkog kaptola, gdje se navodi kako se isprave trebaju pečatiti *in camera sacristie*. Nije nemoguće da je *camera* Splitskog kaptola u kojoj se čuvao pečat tijekom prve polovice 13. stoljeća također bila neki manji prostor u sklopu sakristije i da su se kasnije, tijekom druge polovice 14. stoljeća, kada je ovaj kaptol počeo djelovati kao *locus credibilis*, tamo i pečatile isprave. Prema tome, i ovdje je jasno vidljivo da su unatoč tome što su dva kaptola pripadala različitim crkvenim uređenjima određene sličnosti ipak postojale.

Ranije smo vidjeli da su lektor i kustos Zagrebačkog kaptola poradi svoje uloge u čitavom funkcioniranju kaptola kao vjerodostojnoga mjesta imali određene prihode, te su na izdane kaptolske isprave dobivali stanovitu svotu. Međutim, kaptol je, osim posebnih prihoda koji su pripadali lektoru i kustosu imao i «cjenik» izdavanja isprava. Zapravo, Statuti navode kako su kaptolu pripadali prihodi od pečata (*ipsius autem sigilli nostri redditus seu proventus*), drugim riječima u svijesti kanoničke zajednice prihode je donosilo stavljanje znaka autentičnosti. Svota koja se plaćala na izdavanje autentične isprave s pečatom nazivana je *redemptio*, što ukazuje na to da je sam kaptol smatrao kako stranke od njega zapravo «otkupljuju» isprave. Kaptol razlikuje dvije osnovne skupine zapečaćenih isprava na koju se

¹¹⁹⁴ Pretpostavku o tome da su se na škrinji nalazili pečati sedmorice kanonika donosi i Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, str. 163

¹¹⁹⁵ Da je kaptol pod izrazima *litteras comunis iusticie* i *littere gracie* mislio na javne sudske i privatne isprave pretpostavlja: N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 506.

¹¹⁹⁶ Zapravo, Toma Arhiđakon je opisao epizodu vezanu uz izbor čazmanskog prepozita Hugrina na splitsku nadbiskupsku čast, kada su gradski predstavnici upali u katedralu, odnosno u jednu njezinu prostoriju (*camera*) i silom prisvojili pečat. Nakon toga su sastavili pismo u ime kaptola, lažno stavili pečat i poslije obavili izbor Hugrina za nadbiskupa, prema kraljevoj želji. Čitav je tekst protkan Tominim ogorčenjem, budući da je sam već bio izabrani nadbiskup. No, na ovome je mjestu važno ukazati kako Toma u kontekstu opisa događaja govori o tome da su gradski predstavnici prisvojili pečat nakon ulaska *ad cameram ecclesie*. Toma Arhiđakon, *Historia Salonitana*, Split, 2003., str. 290. Na ovu epizodu i u tome kontekstu spoznaju o mjestu čuvanja pečata ranije je ukazao Ančić, *Splitski i Zadarski kaptol*, str. 32. Detaljnu analizu ovog dijela Tominog teksta vidi u: Mirjana Matijević Sokol, *Toma Arhiđakon i njegovo djelo*, str. 221.-226.

plaćala određena svota, što nam opet govori i o tipovima pečata koje je kaptol koristio. S jedne strane navodi se da je kaptol za svaku ispravu s visećim pečatom naplaćivao «otkup» u iznosu od 40 banskih denara, dok je s druge strane cijena onih isprava pečaćenih na poledini bila je 12 denara. Nakon primanja svote za pojedinu ispravu dobivena se svota dijelila među kanonicima.¹¹⁹⁷

I drugi je pečat Zagrebačkog kaptola bio oblika mandorle, a na njemu se također nalazio lik Sv. Stjepana kralja. Prema tome, i prvi i drugi pečat Zagrebačkog kaptola pripadali su hagiografskom i portretnom tipu pečata. Za razliku od prvoga pečata, Sv. Stjepan ne stoji, nego sjedi na prijestolnom stolcu (klupi) bez naslona. Što se tiče njegovoga likovnog prikaza na pečatu, valja istaknuti kako je patron odjeven u dugu haljinu preko koje se djelomično pruža dugi kraljevski plašt, a na glavi nosi trolisnu (troljiljansku krunu) ispod koje se vidi nakovršana kosa. U desnoj patronovoj ruci nalazi se žezlo u obliku rascvalog ljljana, a u lijevoj poluispruženoj ruci drži zemaljsku kuglu (jabuku) s križem. Temeljna razlika spram prvoga pečata je dio koji se nalazi iznad Sv. Stjepana: «Iznad svečeva lika diže se trilobasti obli luk koji nosi dvo-tro-krilnu zgradu s krovom i pet jednakih gotičkih kula, koje imaju prizemlje, kat i zabatni završetak. U donjem su dijelu svake kule po dvije poluarkade zaobljena oblika kroz kojih se u njih ulazilo. Svaka kula ima po jedan ranogotički prozor. Ova zgrada s kulama, po svemu sudeći, predstavljala je nekadašnje stanje oko katedralne crkve u kojoj su živjeli kaptolski kanonici sa svojim biskupima».¹¹⁹⁸ Vidljivo je kako je ovaj drugi pečat Zagrebačkog kaptola bio kompleksniji od prvoga što s jedne strane ukazuje na to da se sama crkvena institucija željela zaštititi od potencijalnih zloupotreba – odnosno željelo se izbjeći prejednostavan izgled prvog pečata kako ne bi došlo do falsificiranja.¹¹⁹⁹ Međutim, kompleksniji pečat ne zrcali samo zabrinutost kanoničke zajednice oko potencijalnih zlouporaba, nego zapravo i nov, jači društveni položaj i ugled katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije. Patronov prikaz s potrebnim insignijama svjetovne moći i svetačkog sjaja u središnjici je pečata, što je posve razumljivo, no upravo je prikaz građevine iznad Sv. Stjepana simbolička reprezentacija kaptolske moći. Kako je konkretno izgledao prostor oko katedrale na temelju pečatnog prikaza nemoguće je točno utvrditi, a isto tako nije posve sigurno da se radilo baš o zgradi u kojoj su živjeli biskup i kanonici, no u svakom slučaju prikaz građevine na ovome pečatu predstavlja Zagrebačku crkvu, i to čak više simbolički, kao zajednicu, nego materijalno. Stavljanje u uporabu novog pečata s prikazom građevine koja

¹¹⁹⁷ MHEZ II, str. 15.

¹¹⁹⁸ Kompletan detaljan opis drugoga pečata vidi u: Gulin, *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, str. 85.-86.

¹¹⁹⁹ Usp. kratko: Isto, str. 84.

simoblizira Crkvu, došlo je kao prirodan nastavak reformi koje je do 1322. provodio biskup Kažotić. Sam je pečat tako zapravo predstavljao vanjski znak težnje kaptola da se nametne kao dominantna institucija u pravnim strukturama i procedurama na području srednjovjekovne Slavonije.

Vladavina Ludovika I. Anžuvinca donijela je nove i čvršće «disciplinske» odredbe povezane uz djelovanje vjerodostojnih mjesta u Kraljevstvu. Mnoge crkve i samostani u stvarnosti su bili pod utjecajem lokalnih patrona koji su mogli lako utjecati na produkciju dokumenata, odnosno moćni laici (kao i duhovna lica) bili su u mogućnosti kontrolirati rad vjerodostojnih mjesta.¹²⁰⁰ Takva je praksa kralju Ludoviku, koji je i inače nastojao učvrstiti središnju kraljevsku moć, bila posve neprihvatljiva. Stoga je Ludovik 1351. dekretom odredio da male religijske kuće (*conventus minuti*) ne mogu više izdavati isprave o nasljeđivanju posjeda, te da njihovi pečati ostaju bez javne vjere, tj. da se povlače iz uporabe: *Minuti etiam conventus ab emanatione litterarum suarum super perpetuatione possessionum conficiendarum cessent et eorum sigilla omni careant firmitate*.¹²⁰¹ Dio je crkvenih institucija zbog ovakve kraljeve politike prestao sa svojom aktivnošću u svojstvu vjerodostojnih mjesta, ali su s druge strane, kakoj je rečeno, kaptoli u Stolnom Biogradu i Budimu, Bosanski kaptol, i stolnobiogradski hospitalci dobili autoritet da izdaju dokumente koji se tiču privatnih transakcija diljem zemlje (usp. tekst ranije). Prema tome, iako se gornja kraljeva odredba može činiti kao prilično negativan stav centralne kraljevske vlasti prema nekim manjim religijskim kućama koje su djelovale kao *loca credibilia*, ipak ju treba sagledati u širem kontekstu kraljevih nastojanja da se spriječe zlouporabe na lokalnoj razini, ali i da se učvrste mehanizmi pravnih procedura. Ne smije se smetnuti s uma da, kako je rečeno, upravo u 14. stoljeću dio kaptola i u Dalmaciji i Hrvatskoj širi svoju djelatnost u svojstvu vjerodostojnih mjesta ili pak počinje službeno djelovati u ovome svojstvu, velikim dijelom potaknuti upravo nastojanjem kraljevske kuće (usp. tekst ranije).

Brigu za besprijeckorno funkcioniranje vjerodostojnih mjesta pokazao je nešto kasnije kralj Ludovik i na primjeru Zagrebačkog kaptola. Katedralni kaptol Zagrebačke biskupije

¹²⁰⁰ Usp.: Hunyadi, *Administering the Law*, str. 32.

¹²⁰¹ DRMH I/II: 11. prosinca 1351., čl. III. str. 10. U hrvatskoj literaturi kraljevske pokušaje oko kontrole rada zamijetila je Nada Klaić, koja ih povezuje već s Karlom Robertom. N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 507. Autorica tamo navodi: «Kažotić je posljednji zagrebački biskup kome je vladar dopustio uređivati pitanje javnih isprava i pečata. Naime, za Karla pravo pečačenja nije više biskupsko, nego vladarsko pravo. Već u svom poznatom zakonu iz 1351. g. Ludovik I. zabranjuje manjim samostanima i kaptolima upotrebu javnih pečata i proglašava njihove pečate nevažećim (et eorum sigilla omni careant firmitate).» Autoričina tvrdnja nije do kraja jasna budući da pitanje brige za kaptolske pečate prvo povezuje s Karlom Robertom, a odmah nakon toga poziva se na odredbu njegova nasljednika kralja Ludovika, no svakako treba uzeti u obzir ideju kako je zasigurno već kod Karla Roberta postojala nakana kontroliranja i jasnog definiranja pravnih procedura, što je onda svoju kulminaciju doživjelo za Ludovika.

dobio je, naime, novi pečat 1371. i to odlukom samoga kralja Ludovika, a taj je pečat ova crkvena institucija koristila sve do 1640. godine.¹²⁰² Ova odluka iz 1371. zabilježena je ispravom u Višegradu, iz koje saznajemo kako je Ludovik Zagrebačkom kaptolu poništio stari pečat i dodijelio mu novi, utvrđujući njegov izgled. Ludovik je svoj čin i opravdao – prvo je pojasnio kako su do njega došle vijesti o tome da su mnogi «neprijatelji istine», laici i svećenici vođeni nečasnim motivima krivotvorili pečate mnogih samostana i kaptola. Zatim navodi kako je bio obaviješten i o tome da je pečat Zagrebačkog kaptola došao na udar ovakvih neprihvatljivih radnji. Zagrebački je kaptol, nastavlja kralj, inače marljivo i časno radio svoj posao, pa stoga ta crkvena institucija nikako ne smije i dalje trpjeti nepravdu krivotvorenja pečata. Posavjetovavši se s prelatima i baronima, odnosno svojim kraljevskim vijećem, kralj je odredio da se stari pečat Zagrebačkog kaptola donese u kraljevski dvor u Višegrad te da se tamo uništi, a članove Zagrebačkog kaptola kralj je nakon provedene istrage oslobodio eventualne krivnje za rečene nečasne radnje krivotvorenja pečata.¹²⁰³

Već 1372. dobivamo nedvojbene potvrde da je novi pečat ušao u redovitu proceduru vjerodostojnoga djelovanja Zagrebačkog kaptola. Tada nalazimo molbe raznih stranaka (plemića) koji su molili kaptol da prepíše svoje isprave ovjerene starim pečatom te da transumpete ovjeri novim kaptolskim pečatom: između nekoliko isprava spomenimo, ilustracije radi, da je 1372. Petar sin Punika iz Grebena molio da kaptol prepíše svoju ispravu iz 1360. na kojoj se nalazio stari pečat te da prijepis ovjeri novim pečatom (*exhibuit et apportavit nobis quasdam litteras nostras patentes priori nostro sigillo consignatas, petens nos debita cum instancia, vt easdem in formam nostri priuilegii transcribi et noui nostri sigilli appensione faceremus consignari*).¹²⁰⁴ Naravno, kaptol je sastavljajući transumpete svojih isprava i u kasnijem razdoblju, ukoliko je smatrao potrebnim, naglašavao kako su stranke tražile da se isprave ovjerene starim pečatom prepišu i zapečate novim pečatom.¹²⁰⁵

I treći je pečat Zagrebačkog kaptola bio oblika mandorle, međutim od prethodnih se razlikovao još kompleksnijim sadržajem i ornamentikom, što ukazuje kako na kaptolsku tako i na kraljevu želju za njegovim potpunim osiguranjem od eventualnog krivotvorenja. U središnjem dijelu novoga pečata s lijeve strane u aureoli nalazi se Bl. Dj. Marija koja drži malog Isusa, dok se s desne strane nalazi patron Zagrebačke crkve Sv. Stjepan kralj. Bl. Dj.

¹²⁰² Gulin, *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, str. 79. i 95.

¹²⁰³ CD XIV, dok. 284., str. 381.-386. Usp. kratko i: N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 508.; prijevode dijelova isprave vidi u: Gulin, *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, str. 89.-91. Zagrebački je kaptol dvije godine kasnije zatražio i prijepis ove kraljeve listine, i to od Čazmanskog kaptola: CD XIV, dok. 425., str. 548.

¹²⁰⁴ CD XIV, dok. 322., str. 433.-434.

¹²⁰⁵ Vidi primjerice za 1380.: CD XVI, dok. 126., str. 138.

Marija je u sjedećem položaju, prekrivena je velom i plaštom ispod kojega se vidi desna ruka. Tom rukom pridržava malog poluodjevenog Isusa, koji pak pridržava (ili prima) dar od Sv. Stjepana. Sveti kralj je u klečećem položaju, ima trolisnu krunu na glavi bez aureole. Ispod dijademe se spušta kosa, a ispod ogrtača kojim je prekriven naziru se ruke i noge pomoću kojih također pridržava dar. Sv. Stjepan malom Isusu daruje (Zagrebačku) crkvu gotičkoga stila, s tri velika prozora u obliku slijepih arkada i dva gotička zvonika. Ornamentika je bogata – u donjem dijelu nalazimo vijenac sa središnjom četverolatičnom rozetom i cvjetićima, a s njegove desne i lijeve strane nalazi se po jedan šesteročlani cvijet. Okvir je gotički i ukrašen, iznad svetačkih likova nalaze se dva gotička luka, a sa strane teče natpis S(IGILLUM) CAPITULI ECCLESIE ZAGRABIENSIS. Pečatnjak još ima dodatni vanjski rub s ukrasnim motivom valovite crte i niskom bisera.¹²⁰⁶

Prema tome, novi je pečat u svojem središnjem dijelu imao Sv. Stjepana kralja, ali ovoga puta pridruženi su mu Djevica s malim Isusom. Povezivanje Sv. Stjepana kralja, patrona Zagrebačke crkve s Bogorodicom možda ukazuje na jačanje Djevičinog kulta, no valja ponovno ukazati da se blagdan Sv. Stjepana kralja u srednjem vijeku slavio 20. kolovoza, dakle pet dana nakon blagdana Uznesenja Marijina (Velika Gospa), što znači da je Zagrebačka crkva u vrlo kratkom vremenskom razmaku prvo slavila jedan od najvećih kršćanskih blagdana uopće, a zatim jedan od najvećih blagdana za Zagrebačku biskupiju i Ugarsku. Nadalje, 15. je kolovoza bio i dan smrti sv. Stjepana, pa zato ne čudi što početkom 16. stoljeća u misalu 1509.-1511. nalazimo da «na dan 15. kolovoza ispod Assumptio BVM manjim slovima piše: *S. Stephanus rex*».¹²⁰⁷ Prema tome, može se zaključiti kako je novi pečat iz 1371. povezao Djevicu s kraljem Stjepanom upravo zbog zbližavanja kultova Djevice Marije i Stjepana kralja, odnosno da već u tom razdoblju možemo govoriti o hagiografskom sustavu Zagrebačke biskupije kojim je dominiralo čašćenje patrona s jedne i Bogorodice s druge strane.

¹²⁰⁶ Detaljan opis ovoga kaptolskoga pečata vidi u: Gulin, *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, str. 91.-93.

¹²⁰⁷ Dobronić, *Biskupski i kaptolski Zagreb*, str. 19. Ista autorica ovdje navodi i da je konstitucijom pape Inocenta XI. (1676.-1689.) nakon oslobođenja utvrde Sv. Stjepan od Turaka 2. rujna, i blagdan Sv. Stjepana kralja pomaknut na taj dan. Nakon II. vatikanskog koncila, 1969., blagdan je pomaknut na 16. kolovoza. Na str. 20. ist. djela navodi i: «Budući da se od početka 16. stoljeća dan smrti sv. Stjepana kralja slavio na veliki blagdan Velike Gospe, razumljivo je što je Velika Gospa zasjenila sv. Stjepana kralja, pa su neki smatrali da je zagrebačka katedrala posvećena Blaženoj Djevici Mariji. Od godine 1632. u sastavu tada novoga, drvenoga glavnog oltara nalazio se kip Majke Božje koja sjedi i drži malog Isusa (danas na zidu svetišta). Biskup Aleksandar Alagović svojim potpisom svečane izjave 3. studenoga 1833. o posveti novoga glavnog oltara u čast Uznesenja Marijina, s velikom slikom koju je dao naslikati (danas u župnoj crkvi u Pregradi), točno je odredio kome je katedrala posvećena: *honoris Beatae Mariae Virginis in Coelos Assumptae, nec non S. Stephani Protoregis Hungariae ab olim dicata*.»

Nedvojbeno je sam Zagrebački kaptol profitirao od novoga pečata – ako je kompleksniji izgled drugog pečata zrcalio porast ugleda kanoničke zajednice, onda je dodatno sadržajno obogaćivanje i stiliziranje trećeg pečata dobivenog 1371. ukazivalo na trend porasta ugleda kanonika ove crkvene institucije. Naime, kako će se pokazati u poglavlju o karijerama ambicioznih kanonika, upravo su kanonikati katedralnih kaptola bili vrlo tražene nadarbine kako zbog prihoda koje su donosile tako i zbog mogućnosti napredovanja u crkvenoj hijerarhiji. Već do druge polovice 14. stoljeća kanonici su, pa tako i oni Zagrebačkog kaptola, tvorili jednu socijalnu (doduše, po mnogim karakteristikama, heterogenu) skupinu koja je u percepciji ostalih društvenih krugova donosila ugled i raznolike pogodnosti u samome načinu uživanja nadarbine (primjerice mogućnost kombiniranja više kanonikata). Zbog toga su i crkvene korporacije kojima su kanonici pripadali već imale zavidan društveni prestiž koji se, po svemu sudeći, jednim dijelom manifestirao ponovno i u dobivanju novoga pečata. Ipak, s ovakvim razmišljanjima ne treba pretjerivati. Društveni je ugled kanonika nedvojbeno bio velik, posebice na lokalnoj dijecezanskoj razini, no promjena pečata 1371. ipak prvenstveno zrcali već ukazanu težnju kraljevske kuće da apsolutno ništa ne naruši nesmetano odvijanje pravnih procedura Kraljevstva.

Čuvanje dokumenata

Uz djelatnost redigiranja isprava, Zagrebački je kaptol, kao i ostala vjerodostojna mjesta u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu služio i kao mjesto u kojemu su se pohranjivali dokumenti, odnosno djelovao je i kao arhiv.¹²⁰⁸ Djelatnost kaptola u smislu arhiviranja dokumenata ozakonjena je već spomenutim dekretom Andrije II. iz 1231., kojim je kralj dozvolio vjerodostojnim mjestima da osim sastavljanja isprava, njih mogu i čuvati.¹²⁰⁹ Kaptoli će tako u svojim «depozitima» čuvati različite vrste isprava iz različitih vremenskih razdoblja. Tako je 1525. Egerski kaptol bio u mogućnosti napraviti transumpt (prijepis) isprave izdane 1282. godine. Ostrogonski nadbiskupski arhiv, nedvojbeno vezan i uz djelovanje tamošnjeg kaptola, oko 1400. je posjedovao jednu originalnu ispravu koju je izdao kralj Bela III., osam koje je izdao Andrija II. i dvadeset i jednu iz vremena Bele IV.¹²¹⁰ Dokumente je Zagrebački kaptol u 14. stoljeću pohranjivao u svojoj sakristiji,¹²¹¹ dakle mjestu gdje su isprave pečaćene, a vjerojatno i sastavljane. O tome da je sakristija katedralne

¹²⁰⁸ O srednjovjekovnim arhivima Ugarsko-hrvatskog kraljevstva širu sliku daje: Katalin Szende, *The Uses of Archives in Medieval Hungary*, u: *The Development of Literate Mentalities*, str. 107.-142.

¹²⁰⁹ Gulin, *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, str. 65.

¹²¹⁰ Rady, *Nobility*, str. 69.

¹²¹¹ Josip Buturac navodi kako se spremište kaptolskog arhiva «stoljećima nalazilo u prostorijama iznad sakristije stolne crkve». Buturac, *Kaptolski arhiv*, str. 60.

crkve Zagrebačkom kaptolu u 14. stoljeću uistinu služila kao mjesto pohranjivanja dokumenata izravno svjedoči isprava iz 1380., kada je ova crkvena institucija učinila prijepis svoje isprave iz 1351., u kojoj je zabilježeno darovanje posjeda Gostović. Saznajemo da je Zagrebački kaptol zapravo prepisao svoju ispravu koja je bila pohranjena u njegovoj sakristiji, odnosno konzervatoriju.¹²¹² Može se pretpostaviti da je isto vrijedilo i za razdoblje prve polovice 14. stoljeća. Iako nemamo izravnu potvrdu za Zagrebački kaptol, takva se pretpostavka može izreći na temelju analogije s Ostrogonskim kaptolom. I drugi su kaptoli ugarskoga crkvenog uređenja, naime, primjenjivali isti princip arhiviranja dokumenata, u sakristiji, tj. konzervatoriju.¹²¹³ Izravnu potvrdu o tome da je jedan kaptol ugarskoga crkvenog uređenja koristio sakristiju kao arhiv, nalazimo u ispravama Ostrogonskog kaptola 1334. i 1346. godine. Prvo je taj kaptol 1334. na molbu goričkog arhidakona Ivana učinio prijepis kraljeve potvrde Zagrebačkom kaptolu za pravo ubiranja određenih poreza. Ono što je zanimljivo jest to da je jedan primjerak Ostrogonski kaptol izdao samoj stranci, dakle Ivanu, a drugi primjerak pohranio je u svojoj sakristiji (*de verbo ad verbum rescribi fecimus et unum par sub nostro sigillo eidem dari et aliud in nostra sacristia reservari fecimus, iusticia mediante*).¹²¹⁴ Novu potvrdu na poreze Zagrebački je kaptol dobio od Ostrogonskog kaptola i 1346., kada je ta crkvena institucija u nekoliko navrata izrijekom posvjedočila kako su ispravu o pravima katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije čuvali u svojoj sakristiji.¹²¹⁵ Ovi primjeri pokazuju i da su kaptoli ugarskoga crkvenog uređenja čuvali isprave jedni drugima, odnosno da su pohranjivali u svoj arhiv i one isprave koje su se odnosile na crkvene institucije

¹²¹² CD XVI, dok. 103., str. 112.: *Nos capitulum ecclesie Zagrabiensis memorie commendamus per presentes quibus expedit vniuersis, quod nos iuxta litteratorium mandatum domini Lodouici, dei gracia incliti regis Hungarie, domini nostri naturalis, nobis per Petrum de Bachka in festo beate Margarethe virginis et martiris sub anno domini millesimo CCCmo octuagesimo oblatum tenorum quarundam litterarum nostrarum patencium factum possessionis Gozthouich vocate, in qua ecclesia in honore sancti Laurencii dinoscitur fore constructa, itangentem in sacristia seu conseruatorio nostro diligenti requisicione prehabita in registro conseruacionis nostre conperientes, omni penitus fraude et dolo postpositis de verbo ad verbum transcribi et presentibus litteris nostris inseri nostrique sigilli appensione fecimus communiri.*

¹²¹³ Vjerodostojna su mjesta na široj razini Kraljevstva čuvala dokumente u sakristiji, da bi s vremenom, zbog sve većeg broja dokumenata, isprave pohranjivala u zasebnim prostorijama. Kőfalvi, Places of Authentication, str. 36.-37.

¹²¹⁴ CD X, dok. 140., str. 196.-197.

¹²¹⁵ Saznajemo iz isprave Ostrogonskog kaptolu upućene kralju Ludoviku: *Excellentissimo domino ipsorum, domino Lodouico dei gracia illustri regi Hungarie capitulum Strigoniensis ecclesie oraciones in domino pro ipsius vita et salute. Jacobus prepositus ecclesie Zagrabiensis exhibuit nobis litteras vestras clausas in eo tenore, ut in nostra sacristia seu nostr conservatorio essent littere seu munimenta capituli Zagrabiensis ecclesie, que requiri absque omni dolo et favore faceremus, et si inueconniri possent, sub nostro sigillio paria ipsarum litterarum rescribemus vestre excellencie suo modo. Mandatis igitur vestre excellencie obediendo, ut debemus et tenemur, discretum virum et honestum dominum Thomam custodem ecclesie nostre, socium et concanonicum nostrum deputavimus ad requirendum in nostra sacristia et nostro conservatorio instrumenta super iuribus ecclesie vestre Zagrabiensis. ... ob hoc tenorem dicti privilegii modo predicto rescribi faciendo in formam nostri privilegii redigendo, domino Jacobo preposito eiusdem Zagrabiensis ecclesie per excellenciam vestram specialiter ad hoc destinato duximus assignandum ...* CD XI, dok. 209., str. 273.-274.

istoga ranga. U ovome je kontekstu zanimljivo navesti da u fondu Locus credibilis u Kaptolskom arhivu u Zagrebu danas nalazimo pohranjene dvije isprave koje su zabilježile reambulaciju posjedâ garićkog pavlinskog samostana. Reambulaciju je 1363. učinio Čazmanski kaptol, a 1375. je potvrdio kralj Ludovik.¹²¹⁶ Vrlo je teško sa sigurnošću utvrditi kako su i u kojim okolnostima ove isprave dospjele u pohranu Zagrebačkog kaptola, ali nam ovaj primjer ukazuje da su se srednjovjekovne crkvene institucije uistinu obraćale jedne drugoj radi čuvanja dokumenata.

Iz ranije navedene isprave Zagrebačkog kaptola iz 1380. kojom je zapravo učinio prijepis svoje isprave iz 1351. o darovanju posjeda Gostović, a koja govori da je izvorna isprava bila pohranjena u kaptolskom konzervatoriju, jasno je da su se u kaptolskom arhivu nalazile i isprave koje je on izdavao kao *locus credibilis*. Arhiviranje ove skupine isprava došlo je kao rezultat organizacije kaptolske kancelarije, širenja djelatnosti Zagrebačkog kaptola u svojstvu mjesta s javnom vjerom, kao i zahtjeva lokalnoga plemstva i drugih klijenata za produkcijom pisane građe.¹²¹⁷ Ponovno se valja podsjetiti i da je Zagrebački kaptol izvještaj o reambulacijama podnosio usmeno ili pismeno, a u slučaju da su međe zabilježene *in registro*, može se pretpostaviti da su i ovi «nacti» dokumenata pohranjivani u arhiv.¹²¹⁸ Budući da su isprave Zagrebačkog kaptola u promatranome razdoblju bile visoko birokratizirane po svojim formalnim karakteristikama, može se pretpostaviti da su u njegovome arhivu postojali i formulariji, odnosno «knjige» formula kojima se ova institucija služila radi sastavljanja isprava. Osim što je Zagrebački kaptol pohranjivao dokumente koje je sam izdao, on je služio i kao arhiv u kojemu su čuvani privilegiji lokalnih zemljoposjednika, a koje su izdale druge institucije. Njima je čuvanje i po nekoliko kopija isprava bilo vrlo važno radi dokazivanja prava vlasništva, a upravo su lokalne opatije i kaptoli kao mjesta koja su i inače obavljala vjerodostojnu djelatnost, bili prikladna mjesta za arhiviranje njihovih,

¹²¹⁶ Obje su isprave pod signaturom: KAZ, LOCUS CREDIBILIS, G. Nr. 388. fasc. 20.

¹²¹⁷ U kasnijim razdobljima, posebice u 18. i 19. stoljeću, došlo je do naknadnog sređivanja, kao i signiranja i registriranja dokumenata, što je rezultiralo umjetno stvorenim zbirka, tj. fondovima arhiva Zagrebačkog kaptola. Međutim, valja istaknuti kako se jedan dio kaptolskih zbirki razvio prirodno. Drugim riječima, iako su dokumenti u kasnijim razdobljima umjetno sređivani po fondovima, dio njih, iako također kasnije sređivan, izvorno se prirodno razvijao kao jedna arhivska cjelina. I ovdje se valja referirati na navod Josipa Buturca kako se kaptolski arhiv «samo jednim svojim dielom razvio posve prirodno, t. j. iz registrature Kaptolske pisarne. To su skupine: Acta Loci credibilis – I. dio, Acta sessionum i Protocola Fassionum». Acta sessionum su kaptolski zapisi sjednica 1802.-1900. godine. Fassionum su dokumenti koji su nastali pred kaptolom kao vjerodostojnim mjestom u razdoblju od sredine 16.-sredine 19. stoljeća. Fond Locus credibilis nastao je iz lektorova ureda, odnosno kancelarije, pa je logično da je i u ranijim razdobljima činio jednu posebnu cjelinu. Usp. Buturac, Kaptolski arhiv, str. 60.-63., 68., 72., 74., 78.

¹²¹⁸ Usp. i Matijević Sokol, *Nostrum et regni nostri registrum*, str. 247.-248.: «Kaptol kao vjerodostojno mjesto, uz odaslano izvješće kao odgovor na zaprimljeni nalog, također je sastavljao svjedočanstvo o reambulaciji i statuciji te ga pohranjivao u svomu arhivu».

pismeno zabilježenih prava.¹²¹⁹ Tako danas na primjer, u fondu *Locus credibilis*, nalazimo ispravu suca kraljevske kurije Jakova Šipuškog, kojom je registrirana prodaja jedne kurije u Višegradu 1375. godine. Ova je kurija prvotno pripadala ostrogonskom nadbiskupu Nikoli, da bi nakon njegove smrti transakcijama pripala Petru zvanom Čirke, županu Križevačke županije. Inače, u Višegradu se kurija nalazila u susjedstvu druge kurije pod nazivom *Wkurwar* u vlasništvu prepozita Šipuškog kaptola Benedikta. Kuriju koja je nekoć pripadala ostrogonskom nadbiskupu, zajedno sa svim objektima i pripadnostima, Petar Čirke je prodao za 100 denara vackom biskupu Ivanu, ujedno i kraljevskom rizničaru.¹²²⁰ I ovdje je vrlo teško odgonetnuti u kojem je trenutku ovaj dokument dospio u kaptolski arhiv, ali bez obzira na to on ipak daje jasnu kako su u njemu pohranjivani dokumenti koje su različite stranke imale potrebu čuvati na sigurnome mjestu.

Spomenimo, komparacije radi, i kako su kaptoli dalmatinsko-hrvatskoga crkvenog uređenja, arhivirali raznoliku građu i pohranjivali je u sakristiji. U prijepisu četiriju poljičkih isprava koje je učinio Splitski kaptol 1403. na kraju stoji kako su isprave pohranili u arhivu «naše kaptolske sakristije» (*in archivio nostre capitularis sacristie*).¹²²¹ Sam je Splitski metropolitanski kaptol osim kaptolskih i općenito crkvenih isprava čuvao i razne odluke gradskih i državnih vlasti i privatno-pravne isprave (kupoporodajne, mirovne, darovne, zamjembene, oporuke, legate, punomoći itd.). U arhivu Splitske crkve tako se mogu pronaći, kako u originalima tako i u prijepisima povelje hrvatskih ranosrednjovjekovnih vladara, Trpimira, Mutimira i Zvonimira, ali i razna druga građa, poputa pisama ugarskih kraljeva i palatina, mletačkih duždeva, hrvatskih banova, te isprave crkvenih dužnosnika – samoga pape, papinskih legata, kao i nadbiskupa, biskupa, te spisi raznih splitskih srednjovjekovnih obitelji.¹²²²

Posebno važnu skupinu isprava koju je Zagrebački kaptol čuvao činili su dokumenti o njemu samom. Riječ je naravno o ispravama koje su zabilježile različite privilegije katedralnom kaptolu Zagrebačke biskupije, a koje su izdali kraljevi, biskupi ili kakve druge visoke crkvene ili svjetovne instancije. Vrlo jasan izričaj nastojanja Zagrebačkog kaptola da sačuva svoje privilegije jesu ponovno njegovi Statuti. Čitav četvrti dio ovoga normativnog vrela zapravo je ništa drugo nego «kompendij» različitih isprava koje su dokumentirale povlastice katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije. Ovaj se dio Statuta sastoji od 28 «poglavlja», zapravo prijepisa raznih isprava iz razdoblja od 1199. do 1354. godine. Dio

¹²¹⁹ Usp. Rady, *Nobility*, str. 69.

¹²²⁰ KAZ, LOCUS CREDIBILIS, C. Nr. 217. fasc. 2.

¹²²¹ Ostojić, *Metropolitanski kaptol*, str. 86

¹²²² Isto, str. 86.-87.

isprava sadrži prijepis jedne isprave, a dio donosi prijepis isprave koja opet sadrži prijepise jedne ili više ranije izdanih isprava. U nekim slučajevima sastavljač Statuta donosi samo izvratke iz ranijih isprava, a ne prijepis isprave u cijelosti. Među izdavačima ovih isprava dominiraju ugarsko-hrvatski kraljevi, a nalazimo još i isprave papa, zagrebačkih biskupa, slavonskih banova, i drugih visokih crkvenih i svjetovnih dužnosnika, kao i samog Zagrebačkog kaptola.¹²²³ Riječ je o dokumentima koje je sastavljač Statuta očito imao pred sobom i može se pretpostaviti da je te isprave Zagrebački kaptol imao u svojoj pohrani. Ove isprave je kaptol imao razloga brižno čuvati budući da su one zabilježile najrazličitije privilegije katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije, među kojima nalazimo najviše odredaba kraljeva, a zatim i biskupa o desetinama koje pripadaju kaptolu, ili pak međama posjeda kaptola.

A da je Zagrebački kaptol brižljivo pohranjivao dokumente koji su se odnosili na njega samoga, odnosno na njegove privilegije, svjedoči i najstariji inventar isprava ove crkvene institucije koji potječe iz druge polovice 15. stoljeća.¹²²⁴ Iako se vrijeme nastanka ovoga inventara ne poklapa s promatranim razdobljem 14. stoljeća, učinimo ovdje kratki ekskurz koji će, uz potrebne ograde od anakronih zaključaka, možda ipak rasvijetliti i ranije funkcioniranje kaptolskog arhiva. Ovaj najstariji registar isprava objavio je Metod Hrg, a u registru je popisano pojedinačno 475 isprava, koje obuhvaćaju razdoblje od konca 12. do potkraj 15. stoljeća. Metod Hrg je prilikom objavljivanja ovog najstarijeg registra Zagrebačkog kaptola primijetio da je riječ o tek djelomičnom popisu najstarijih dokumenata pohranjenih u kaptolskom arhivu, navodeći: «Djelomičan popis velimo zato, jer u njemu ne nalazimo popisane isprave koje se odnose na javnu djelatnost Zagrebačkog kaptola, koju je vršio kao „Locus credibilis“ ili vjerodostojno mjesto (javno bilježništvo), kao što se ne spominju ni isprave o upravljanju katedralom, osim nekoliko isprava o podjeljivanju nekih oprosta, vezanih uz katedralu.»¹²²⁵ U ovome registru su uistinu popisane isprave koje se tiču kaptolskih privilegija, a ne i one koje je kaptol sastavljao u svojstvu mjesta s javnom vjerom, što ukazuje na to da je ova crkvena institucija u drugoj polovici 15. stoljeća, a za pretpostaviti je i ranije, odvajala privatno-pravno isprave koje je sama izdavala od onih koji su se ticale nje same.

Sadržajno u navedenom registru nalazimo isprave koje su dokumentirale povlastice i prava Zagrebačkog kaptola, pravo i način ubiranja desetine, odnos s kaptolskim

¹²²³ Vidi MHEZ II, čitav IV. dio, str. 100.-149.

¹²²⁴ Objavljen je 1972.: Hrg, *Registar isprava*, str. 213.-253.

¹²²⁵ Isto, str. 213.

vlastelinstvima i sl. Isprave registrirane u ovome inventaru nalazile su se u 12 ladica, nedvojbeno u ormaru katedralne sakristije. Svaka je ladica bila označena velikim slovom latinske abecede, i to od A do M. Ladice su imale po svemu sudeći i dodatne odjeljke jer se često navode pododjeljci u sklopu iste ladice, odnosno navodi se kako ista ladica sadrži još neke isprave *in posteriori parte*. Registar prvo sadrži kratki opis onoga što se nalazi u svakoj ladici, a nakon toga slijedi registar isprava po svakoj ladici. Iz kratkog opisa s početka saznajemo kako su postojale još dvije ladice, označene slovima N i O, za koje nije jasno što su sadržavale, možda kopije prije pisanih dokumenata ili nesređenu građu, a popis sadržaja ovih dviju ladica dodan je kasnije te je pisan drugom i trećom rukom. Registar su pisale tri ruke, i to od razdoblja druge polovice 15. do prve polovice 16. stoljeća.¹²²⁶

Teško je sa sigurnošću reći iz kojih je točno razloga došlo do sastavljanja ovoga registra – možda je razlog tome bila težnja da kaptol organizira svoja prava i privilegije u razdoblju kada je osmanska opasnost već prilično velika,¹²²⁷ no jasno je da njegov nastanak zrcali težnju kaptola oko uređenja onog dijela svoje pohranjene građe koje se ticao njegovih privilegija i posjeda. Prema tome, vidljivo je kako je kaptol u drugoj polovici 15. stoljeća poduzeo korake prema čvršćoj organizaciji svoje pohranjene dokumentacije. Kaptol nije organizirao isprave u ladicama prema kronološkom principu, nego je razvrstavanje isprava slijedilo drugačiji sustav: u ladici obilježenoj slovom A nalazile su se isprave koje su se ticale kaptolskog vlastelinstva Sisak, posjeda Vinodol te kaptolskih tributa iz Gradeca; u ladici B isprave koje su se ticale odnosa s Gradečanima (parnice protiv njih i isprave o ubiranju tributa) te isprave koje su se ticale sporazuma kaptola *cum abbate Beate Virginis*; u ladici pod slovom C isprave o odnosima s plemićkom zajednicom iz Klokoča; ladica D sadržavala je kaptolske povlastice (*libertates*) i isprave o ubiranju desetine u zagrebačkoj okolini. U ostalim ladicama, vidljivo je kako je kaptol nastojao grupirati isprave po principu bilježenja odnosa s pojedinim posjedima. Tako ladica G donosi isprave o pravima nad posjedom Kraljevec, ladica H isprave o pravu kaptola na desetinu Bekšinskoga arhiđakonata, ladica K o desetinama iz Podgorja, Gorice i Kladuše. Ono što je zapravo zamijetno jest to da je kaptol nastojao grupirati svoje isprave najčešće prema svojim pravima na upravu i poreze nad pojedinim područjima. Iako se u nekim ladicama nalazilo po nekoliko različitih grupa isprava, jasna je

¹²²⁶ O svemu usp.: Isto, str. 215.-216.

¹²²⁷ Društvene zajednice s područja srednjovjekovne Slavonije su tijekom čitavoga 15. stoljeća bile itekako upoznate s problemom osmanskoga ratnog napredovanja. Naime, mnogi su plemići s ovoga područja bili članovi kraljevske vojske koja je ratovala s Turcima u Bosni: na primjer iz isprave županâ Križevačke županije Ladislava Dominikovog de Zechen i Nikole Suluka i plemićkih sudaca iste županije izdane 1419. saznajemo da je stanoviti Ladislav iz Crikvene vojevao protiv Turaka u Bosni. ARHIV HAZU, D-VIII-86.

želja za njihovim organiziranjem po točno određenoj kategoriji. Dobar je primjer to što u ladici M nalazimo sakupljene isprave o indulgencijama samoj katedralnoj crkvi.

Isprave koje su popisane u registru obuhvaćaju i razdoblja prije 15. stoljeća, što pokazuje da je kaptol i ranije pohranjivao u svojem arhivu isprave koje su se dokumentirale njegova prava i privilegije. Prema tome, uvidom u ovaj registar jasno je kako je Zagrebački kaptol tijekom čitavoga srednjovjekovnoga razdoblja, pa prema tome i u 14. stoljeću, brižljivo pohranjivao isprave koje su se ticale same institucije. Kada je i kako organiziran kaptolski arhiv nemoguće je sa sigurnošću utvrditi, ali jasno da je kaptol ove isprave, registrirane u drugoj polovici 15. stoljeća, stjecao postupno. Ove su se isprave, dakle, odnosile na sam kaptol, pa se sve one, također provizorno, mogu smatrati «privatnom» skupinom isprava pohranjenih u kaptolskom konzervatoriju. Ovu skupinu dokumenata ne treba smatrati homogenim dijelom kaptolskoga arhiva, budući da je ona sadržavala raznolike isprave, kojima je ipak zajedničko bilo to što su se odnosile na kaptol kao zajednicu.

*

U sustavu funkcioniranja kaptolskoga arhiva, važnu je ulogu imao kustos. Statuti, naime, kustosu predviđaju prihode od izdavanja isprava, i sudjelovanje u raspodjeli prihoda od pečačenja isprava, baš kao i lektoru. Tako stoji kako kustosu za «otkup» kaptolskih isprava (*pro redemptione litterarum nostrarum*) treba pripasti ista svota kao i lektoru – 12 denara za svaku zapečaćenu ispravu, 6 za otvorena pisma (*littere patentes*), i 3 denara za zatvorena pisma (*littere clause*).¹²²⁸ Potpuno je razumljivo to što su lektoru pripadali prihodi od izdavanja i pečačenja isprava, budući da je on bio upravitelj kaptolske kancelarije, no ovdje se postavlja pitanje zašto je i kustos bio uključen u raspodjelu tih prihoda. Već je naznačeno kako su se osnovne obveze kustosa katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije ticale održavanja reda, čistoće, crkvenog namještaja, rasvjete katedrale, brige za materijalno bogatstvo katedrale i sl. Međutim, jedna od osnovnih obaveza kustosa bila je i čuvanje kaptolskoga arhiva, odnosno kaptolskih isprava, o čemu svjedoči navod iz Statuta: *Hic debet esse providus, cautus et discretus in custodiendo thesauro ecclesie et utiliter conservando, in nostro sigillo exponendo et reponendo ac in litteris manutenendis quibuscumque sue custodie traditis, in eo enim mentis obscuritas sive oblivio est precipue detestanda*.¹²²⁹ Iz ovoga je navoda jasno kako je upravo kustos bio taj koji je bio zadužen za brižljivo čuvanje crkvenog blaga s jedne strane, kao i to da mu je bilo povjereno «izlaganje i odlaganje» pečata. Čitav je

¹²²⁸ MHEZ II, str. 98.: *et insuper denarii pro redemptione litterarum nostrarum videlicet de singulis litteris cum sigillo pendentem duodecim denarii et de patentibus sex, de clausis denarii tres et tantumdem ad lectorem, salvo eo quod habetur supra in conservacione sigilli in fine.*

¹²²⁹ MHEZ II, str. 96.

postupak pečaćenja i čuvanja pečata bio nešto kompleksniji (vidi poglavlje o autenticiranju dokumenata), a ovaj statutarni navod svjedoči o kustosovom radu u svojstvu čuvara pečata. Nadalje, vidimo da su na brigu kustosu bila povjerena «pisma», a to su bile, dakako, kaptolske isprave. Prema tome, kustosovo je participiranje u raspodjeli prihoda koje je kaptol dobivao od pečaćenja i izdavanja isprava, bilo posve razumljivo, s obzirom da je on na sebe preuzimao vrlo važnu ulogu skrbi za kaptolske isprave, zbog čega je bio neizostavan kotačić u funkcioniranju Zagrebačkog kaptola u svojstvu mjesta javne vjere.

VII. Zaključak

Djelovanje Zagrebačkog kaptola u 14. je stoljeću bilo vrlo raznoliko i kompleksno. Ova je crkvena institucija s jedne strane bila zadužena za pastoralnu skrb i jurisdikcijsko-administrativnu upravu na području čitave Zagrebačke biskupije, dok je s druge strane bila uklopljena u širi pravni sustav Ugarsko-hrvatskog kraljevstva čime je izravno utjecala na kreiranje civilizacijskih obrazaca slavonskih društvenih zajednica. Mjesto u Zagrebačkom kaptolu i obnašanje pojedine kaptolske službe uz sebe je vezivalo vrlo velik društveni ugled, čineći članove klerikalne zajednice katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije pravom lokalnom crkvenom elitom. Stjecanje kaptolskog *stalluma* donosilo je i prebendu, odnosno izvor prihoda koji je osiguravao materijalnu egzistenciju pojedinom kanoniku. Uzevši u obzir društveni, crkveni i materijalni položaj članova Zagrebačkog kaptola u srednjovjekovnoj Slavoniji, kao i njihovu povezanost sa središtima crkvene i političke moći, prvenstveno Papinskom i kraljevskom kurijom, jasno je da istraživanje kolektivnih karakteristika osoblja okupljenog oko katedralnog središta Zagrebačke biskupije izravno omogućava stvaranje jasnije slike o strukturiranju njegovoga kanoničkog društva i općim crkvenim trendovima koji su obilježili povijest 14. stoljeća. U dosadašnjoj historiografiji o srednjovjekovnom Zagrebačkom kaptolu pozornost je bila usmjerena prvenstveno prema istraživanjima unutarnje organizacije ove crkvene institucije i kaptolskim vlastelinstvima, dok su ostala pitanja o djelatnosti njegovih članova velikim dijelom bila zanemarena. Upravo zbog toga otvorio se izuzetno veliki prostor za primjenu prozopografske metode koja se u suvremenoj historiografiji sada već posve uobičajeno koristi u istraživanjima kanonika i svećenstva općenito. Budući da je u središtu prozopografskog istraživanja grupa koja se može jasno definirati, ova se metoda prirodno nametnula u promatranju kolektivnih obilježja kanonika čija je temeljna odrednica pripadnost Zagrebačkom kaptolu. No, kako su izvori 14. stoljeća izrazito heterogeni po svojem sadržaju i provenijenciji, metoda kolektivne biografije nužno je morala biti dopunjena i obogaćena drugim «tradicionalnim» metodološkim postupcima: analizom i interpretacijom diplomatske građe i pravnih procedura zabilježenih u ispravama Zagrebačkog kaptola i drugih političkih i crkvenih institucija (kraljevska kancelarija, Papinska kurija, drugi kaptoli itd.) kao i analizom odredaba zabilježenih u Statutima Zagrebačkog kaptola. Na temelju kratkih početnih biografija trista šezdeset četvorice klerika čiji su životni putovi u jednom, kraćem ili dužem vremenskom razdoblju bili povezani uz Zagrebački kaptol dobiva se jasnija slika o djelovanju ove katedralne institucije.

Prvotna kanonička zajednica formirana je već samim osnutkom Zagrebačke biskupije krajem 11. stoljeća i u svojim je začetima imala zadaću pomagati zagrebačkim biskupima u

liturgijskim i pastoralnim dužnostima. Tijekom srednjeg vijeka kanonici su se polako udaljavali od svojih osnovnih zadaća i širili sklop svojih djelatnosti, što će kulminirati upravo u 14. stoljeću kada ova crkvena grupa postaje čvrsto uklopljena ne samo u vjerske, nego i u svjetovne poslove. Budući da je Zagrebački kaptol djelovao u biskupskom središtu, odnosno da je njegova kanonička zajednica djelovala pri katedrali, ova je crkvena institucija po svojem položaju u biskupiji pripadala skupini katedralnih kaptola. Ta je okolnost prirodno stvarala plodno tlo za razvoj visokoga kanoničkoga crkvenoga i društvenog položaja na području srednjovjekovne Slavonije. Kako je Zagrebačka biskupija u crkvenom smislu bila podređena Kaločko-bačkom metropolitu i njezin je katedralni kaptol dijelio sudbinu ostalih kaptola ugarskoga crkvenog područja. To se prije svega odnosi na sastav kaptola – zagrebačka kanonička zajednica će tijekom čitavoga srednjeg vijeka ostati organizacija koja će okupljati svjetovno svećenstvo, baš kao i ostali kaptoli ugarskoga crkvenog uređenja u kojima taj tip svećenstva počinje biti isključivom kaptolskom sastavnicom upravo krajem 11. stoljeća. Širenjem svojih osnovnih funkcija na administrativnu upravu u biskupiji i stjecanjem većeg broja posjeda tijekom 12.-13. stoljeća kanonička zajednica uokvirena u instituciju Zagrebačkog kaptola postupno je izgrađivala svoj društveni i pravni položaj, sve neovisniji od zagrebačkih biskupa. Doba katedrala u kojemu se osjeti znatan utjecaj katedralnih institucija na zapadnu civilizaciju u svoje je okvire sve snažnije uklapalo i kanoničku zajednicu zagrebačkog biskupskog središta. Kanonici katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije dočekat će 14. stoljeće kao korporacija s vrlo visokim stupnjem autonomnog djelovanja koja će raspolagati sa svojim vlastitim gospodarskim «kapitalom» i crkvenim prestižom, što je onda dovelo do potrebe da se njezin položaj jasno utvrdi i normira. U povijesti Zagrebačkog kaptola 14. stoljeće, naime, svakako predstavlja normativno doba, budući da se tada u većoj mjeri na formalnoj razini uređuju pitanja unutarnjeg ustrojstva ove crkvene institucije. Vrhunac normativnog uređenja unutarnjeg života kanoničke zajednice predstavljaju Statuti Zagrebačkog kaptola, čije dvije redakcije (1334. i oko 1354.) svjedoče o težnji oko jasnijeg definiranja odnosa unutar samog kaptola, kao i kaptolskog odnosa prema svojim posjedima i podložnicima. Proglašenje kaptolskih Statuta pokazuje civilizacijski doseg kanoničke zajednice koja se tim činom nametnula kao jedna od vodećih crkvenih i upravnih institucija na području srednjovjekovne Slavonije. Unutarnja struktura koja je konkretno zabilježena u trećem dijelu Statuta pokazuje da je u Zagrebačkom kaptolu postojalo nekoliko skupina koje su se razlikovale po svom statusu, ugledu, obvezama i prihodima unutar kanoničke zajednice. Prvu skupinu u kaptolskoj hijerarhiji činili su kanonici-dostojanstvenici (prepozit, lektor, kantor i prepozit kolegijalnog Čazmanskog kaptola), drugu skupinu činili su arhiđakoni,

poslije njih slijedio je kustos, a potom jednostavni kanonici. Zagrebački su kaptol u širem smislu činili i oni članovi koji su pomagali kanonicima u liturgiji ili su obavljali kakve druge poslove «na terenu». Tako je pri Zagrebačkom kaptolu djelovalo i niže pomoćno katedralno svećenstvo: prebendari, sublektor (zamjenik lektora), *succentor* (zamjenik kustosa), anagracijani i zvonari. Radi lakše uprave nad posjedima i arhiđakonatima Zagrebački je kaptol imao pomoćne upravne službe, među kojima su neke obnašali sami kanonici: dekan, kmetski župan, dva registratora, kaptolski svjetovni sudac; ili pak osobe koje nisu imale kanonikat: kaptolski poreznici (desetinari), kaptolski podrumar, vesnik i vicearhiđakoni. Zagrebački je kaptol raspolagao sa 32 kanonička mjesta, odnosno toliko je kanonikata nudio zainteresiranom svećenstvu, a s obzirom na taj broj ova je institucija pripadala srednje velikim ili čak većim katedralnim kaptolima ugarskoga crkvenog uređenja, dok je u širim europskim razmjerima pripadala srednje velikim kaptolima. Kaptolska hijerarhija vrlo zorno zrcali glavne trendove strukturiranja biskupija na širem europskom područje koje se odvijalo od ranoga do razvijenoga srednjeg vijeka, utječući na taj način velikim dijelom na položaj i percepciju kanoničkoga crkvenog sloja. Zagrebačka je biskupija, naime, poput ostalih biskupija ugarskoga crkvenog uređenja, pripadala «teritorijalnom» tipu uređenja. U njima je postojalo više teritorijalno-administrativnih jedinica kojima su na čelu bili arhiđakoni. Time su se biskupije ovoga područja uvelike razlikovale od mediteranskih biskupija (prvenstveno talijanskih i dalmatinskih) koje zbog kontinuiteta crkvene organizacije iz ranokršćanskog i ranosrednjovjekovnog doba možemo nazvati tradicionalnim uređenjem, a u čijim je katedralnim kaptolima uvijek bio samo jedan arhiđakon koji je u tome kaptolu bio prva čast. Zagrebačka je biskupija u 14. stoljeću bila podijeljena na 14 arhiđakonata – nad četiri arhiđakonata upravu su imali prepozit i čazmanski prepozit (svaki po dva), dok je nad ostalim arhiđakonatima upravu vršio po jedan arhiđakon (njih ukupno deset). Prema tome, arhiđakoni, koji su ujedno bili i članovi katedralnog kaptola, na idejnoj su razini izravno participirali u upravi nad biskupijom, budući da su u kontinentalnom tipu uređenja upravo oni predstavljali kralješnicu čitavoga crkvenog uređenja. U stvarnosti je, međutim, po svemu sudeći tijekom 14. stoljeća središnje rezidirajuće mjesto arhiđakona, kao i ostalih članova kaptola bilo samo katedralno središte biskupije – svi su arhiđakoni imali mjesto u katedralnom koru, a u drugoj polovici 14. stoljeća nalazimo njihove zamjenike u arhiđakonatima. Taj je trend po svemu sudeći usko povezan uz sve razvijenije sinekuralno uživanje crkvenih nadarbina, kao i uz nerezidiranje koje je udaljavalo crkvene dužnosnike od mjesta obnašanja službe i koje uzima maha upravo u 14. stoljeću.

Da bi pojedini svećenik uopće dobio mogućnost aktivno participirati u životu zagrebačke kanoničke zajednice, on je prvo morao proći komplicirani sustav stjecanja kaptolske crkvene nadarbine. Kanonikati Zagrebačkog kaptola, baš kao i ostalih europskih kaptola, svećenstvu su bili naročito zanimljivi jer ih se moglo kombinirati s drugim kanonikatima. Drugim riječima, kanonikate se moglo uživati u pluralitetu i ubirati prihode u odsustvu. Imajući to na umu srednjovjekovno je svećenstvo upravo u kombiniranju kaptolskih nadarbina vidjelo mogućnost osiguranja svoje materijalne egzistencije. U 14. stoljeću glavnu ulogu u dodjeljivanju kanonikata Zagrebačkog kaptola imao je papa, odnosno Papinska kurija. Osim njega, zagrebački biskupi i ugarsko-hrvatski kraljevi bile su instancije preko kojih su pojedini ambiciozni klerici nastojali doći do prebende i mjesta u koru Zagrebačkog kaptola. Svećenici kandidati za zagrebački kanonikat tako su se na svojem putu do prebende nerijetko našli u međuprostoru triju prava: papinog prava providiranja na crkvenu nadarbinu, biskupskog prava ordinarija i kraljevoga patronatskog prava. Već tijekom 14. stoljeća, naročito za avinjonskog papinstva, Papinska je kurija izrasla u izrazito birokratiziranu instituciju koja je sve uspješnije primjenjivala ideju o «punini moći» (*plenitudo potestatis*) u sustavu dodjeljivanja crkvenih nadarbina. Na taj je način papinstvo uspjevalo primjenjivati svoj vrhovni autoritet u lokalnim biskupijama, čije se svećenstvo sve više okretalo središnjoj instituciji zapadnog kršćanstva kako bi ostvarilo svoju ambiciju stjecanja odgovarajuće nadarbine. Kandidati za mjesto u Zagrebačkom kaptolu na putu do prebende također su se redovito obraćali Papinskoj kuriji. Kako bi stekli zagrebački kanonikat povezivali su se s kurijalnim dužnosnicima, nerijetko s kardinalima, nastojeći preko njih osigurati što bolje startne pozicije u natjecanju za odgovarajući *stallum*. Podizanje mehanizama providiranja na višu razinu, kao i rastući papin autoritet u nadarbinskom sustavu postupno je Papinsku kuriju pretvarao u «tržište nadarbina» na kojemu su svećenici iz svih europskih krajeva mogli potražiti put do pojedinog kanonikata ili kakve druge crkvene časti. Zato je Papinska kurija tijekom 14. stoljeća nastojala usavršiti mehanizme i procedure u sustavu papinog providiranja. Da bi svećenik uopće krenuo u natjecanje za zagrebački kanonikat, on je trebao podnijeti zahtjev Papinskoj kuriji u vidu suplike, a ukoliko bi papa njegov zahtjev odobrio, Papinska je kancelarija kandidatu izdavala proviziju koja mu je omogućavala daljne natjecanje za kanonikat. Sve snažnija primjena papinog prava providiranja, umanjivala je ulogu lokalnih zagrebačkih biskupa u dodjeljivanju kanonikata. Međutim, uloga zagrebačkih biskupa nije u potpunosti marginalizirana – dijecezanski su čelnici u 14. stoljeću primjenjivali svoje pravo ordinarija na kolacioniranje odgovarajućeg kandidata na pojedinu crkvenu nadarbinu. Tako su pojedini svećenici koji su na lokalnoj razini stupali u kontakt s biskupima

upravo preko njih nastojali ući u utrku za prebendu katedralnog kaptola. I ugarsko-hrvatski kraljevi imali su određenu ulogu u nadarbinskom sustavu. Oni su imali patronatsko pravo, koje im je omogućavalo predstavljati svoje kandidate ordinariju: biskupu ili metropolitu. Iako su, dakle, zagrebački biskupi i ugarsko-hrvatski kraljevi vrlo aktivno participirali u sustavu koji je omogućio pojedinim svećenicima kandidaturu za zagrebački kanonikat, izvori pokazuju da je u 14. stoljeću dominaciju ipak imala Papinska kurija. Naime, čak i u slučajevima u kojima je zagrebački biskup iskoristio svoje pravo na kolacioniranje ili kralj svoje pravo predstavljanja, kandidati su se okretali papi kako bi stekli odgovarajuću proviziju za željeni kanonikat. Ipak, ne smije se smetnuti s uma da je realizacija pojedine provizije, odnosno ulazak u stvaran posjed kanonikata, ovisio o čitavom nizu različitih čimbenika, a kandidat s papinom provizijom u rukama morao je prije svega pričekati da se pojedino mjesto isprazni. Iako izvori donose podatke o rezignaciji, zamjeni kanonikata ili pak napuštanju kanoničkog mjesta zbog napredovanja u crkvenoj hijerarhiji, ipak je smrt kanonika bila najčešći razlog ispražnjenosti mjesta u Zagrebačkom kaptolu. To konkretno znači da pojedini kandidat nije mogao ostvariti svoju proviziju na kaptolsko mjesto sve dok neki član kaptola nije svojom smrću otvorio slobodno mjesto. Budući da su u slučaju smrti kanonika *extra Romanam curiam* upravo lokalni biskupi imali pravo kolacionirati kandidata na mjesto u Kaptolu, Papinska je kurija pronašla nove načine kako kandidate privući svome «tržištu nadarbina». Prije svega, Kurija je kandidatima u sve većoj mjeri izdavala provizije s rezervacijom ili provizije *expectative* koje su svećenicima davale pravo na natjecanje za kanonikat čak i ako mjesto još nije bilo ispražnjeno. S druge strane, prikupljanje crkvenih poreza u Zagrebačkoj biskupiji pokazuje kako je papa tijekom 14. stoljeća sve češće primjenjivao svoje pravo univerzalnog ordinarija, odnosno da je djelovao kao univerzalni biskup koji je imao pravo kolacionirati svećenike na kaptolska mjesta i na temelju takve svoje uloge ubirati prihode. Kolizija različitih prava na postavljanje, predstavljanje ili rezervaciju nadarbina utjecala je na formiranje identiteta kanoničkog društva Zagrebačkog kaptola. Njegovi su se članovi našli na raskrižju nekoliko snažnih utjecaja od kojih je prednjačio onaj papinski, umanjujući (ponekad i negirajući) svim ostalim visokim instancijama mogućnost izravnog odlučivanja o popunjavanju kaptolskih redova.

A među onim svećenicima koji su ipak uspjeli ući u kanoničku zajednicu Zagrebačkog kaptola nije postojala homogenost s obzirom na društveno porijeklo – tijekom 14. stoljeća u kanoničkoj korporaciji Zagrebačkog kaptola bilo je plemića, osoba porijeklom iz gradskih sredina, ali i kanonika skromnijeg porijekla. Među plemstvom nalazimo one o kojima saznajemo da su potekli iz bogatih aristokratskih obitelji s područja Slavonije i Ugarske,

zatim niže plemiće, ili pak one za koje se samo navodi da su *de nobili genere procreati*. Heterogenost društvenog sastava Zagrebačkog kaptola može se povezati sa širim trendovima na području ugarskoga crkvenog uređenja, na kojemu nije postojala tendencija socijalnog zatvaranja kanoničkih korporacija. Takva društvena otvorenost kaptolskih institucija ugarskoga crkvenog područja nedvojbeno zrcali glavne smjerove društvenog strukturiranja prostora pod krunom sv. Stjepana – plemstvo je u ovom razdoblju izrazito slojevito (unatoč kraljevim pokušajima da se na zakonskoj razini ono unificira); dolazi do razvoja gradskih središta i sl. Uz socijalnu slojevitost Zagrebačkog kaptola, drugi zamijetan trend je stalnost zanimanja plemićkih i gradskih pripadnika za prebendu katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije. Za razliku od zanimanja za kanoničke prihode, obiteljske strategije usmjerene popunjavanju kaptolskih mjesta nisu bile toliko jasno izražene kao na nekim europskim područjima – posebice u Italiji, Njemačkoj i Francuskoj, gdje su postojale tendencije homogeniziranja kaptolskog sastava u korist najjačih plemićkih obitelji. Kod jednog (manjeg) dijela slavonskih plemićkih obitelji uočljiva je ideja o strategiji, odnosno planskom namještanju svojih obiteljskih pripadnika u kaptolsku korporaciju, ali je zanimanje za zagrebačku prebendu ipak po svemu sudeći češće spadalo u domenu osobnog izbora pojedinca. Katedralni kaptol Zagrebačke biskupije okupljao je i svećenike različitog geografskog porijekla. Kanonikat Zagrebačkog kaptola prirodno je bio privlačan svećenstvu iz matične Zagrebačke biskupije, ali i svećenstvu s područja ugarskoga crkvenog uređenja. Svećenici s područja izvan ugarskoga crkvenog uređenja također su imali otvoren pristup katedralnom kaptolu Zagrebačke biskupije, a tu su mogućnost naročito koristili svećenici s područja talijanskoga, a zatim i francuskoga i njemačkoga crkvenog uređenja. Stjecanje kanoničkog mjesta u Zagrebačkom kaptolu svećenicima je s tih izvanugarskih crkvenih područja naročito bilo omogućeno za avinjonskog papinstva, 1309.-1378., kada su pape u sve većoj mjeri dodjeljivali kanonikate kao nagradu svojim vjernim djelatnicima. Rezervacija zagrebačkih kanonikata svećenicima izvan zagrebačkih i ugarskih dijecezanskih granica, odrazilo se na kolektivna obilježja članova Zagrebačkog katedralnog kaptola. Mada je dobar dio svećenika s talijanskog, njemačkog ili francuskog crkvenog uređenja zagrebački kanonikat držao kao sinekuru, ipak je utjecao na to da Zagrebački kaptol dobije kozmopolitskije naličje. Sukladno tome, može se reći kako su postojala tri glavna okvira unutar kojih se razvijao osjećaj pripadnosti zagrebačkih kanonika i/ili kandidata za mjesto u Zagrebačkom kaptolu: pripadnost matičnoj Zagrebačkoj biskupiji (vrijedi za kandidate iz te biskupije); pripadnost crkvenom uređenju; pripadnost naddržavnoj i nadnacionalnoj kršćanskoj zajednici na čijem je čelu stajao papa.

U 14. su stoljeću kanonici Zagrebačkog kaptola uživali prebendu na dva glavna načina: rezidirajući u kaptolu i sinekuralno (bez dušobrižništva). Prihodi od prebende Zagrebačkog kaptola svećenstvu su bili sve više primamljivi, budući da je ta crkvena institucija do 14. stoljeća već djelovala kao pravi zemljoposjednik koji je na svojim vlastelinstvima razvio vrlo kompleksnu i kvalitetnu upravnu strukturu. U 14. stoljeću Zagrebački je kaptol bio neovisna institucija u gospodarskom smislu budući da se već ranije, tijekom 13. stoljeća, odvio proces razdvajanja kaptolske *mense* od one biskupske. Istovremeno, Zagrebački je kaptol stvorio tri veća vlastelinstva – zagrebačko, topličko i sisačko – oko kojih je bila koncentrirana glavina njegovih zemljišnih čestica. Radi efikasnije uprave na svojim vlastelinstvima kaptol je u prvoj polovici 14. stoljeća reorganizirao strukturu posjeda i uredio ubiranje prihoda. U ovome razdoblju Zagrebački je kaptol uspio stopiti zemljišne posjedovne čestice na svojim vlastelinstvima u homogene cjeline, a svoja dva udaljenija vlastelinstva, sisačko i topličko, pretvorio je u komitate, administrativne jedinice formirane u svrhu što kvalitetnijega centraliziranog ubiranja poreza. Na svojim vlastelinstvima dio je prihoda kaptol ubirao kao zajednica, dio posjeda i prihoda na zagrebačkom vlastelinstvu uživali su pojedinačno kanonici, dok je na sva tri vlastelinstva radi unapređivanja gospodarske proizvodnje dio zemljišnih čestica pretvoren u zakupne predije. Posjedujući zemljišne čestice organizirane u vlastelinstva Zagrebački se kaptol postupno nametnuo kao jedan od vodećih zemljoposjednika srednjovjekovne Slavonije, čiji su kvalitetni upravljački mehanizmi omogućili efikasno ubiranje brojnih i raznolikih poreza u novcu i naravi od svojih podložnika. Imajući na umu nov gospodarski položaj i ugled Zagrebačkog kaptola, razumljivo je da je i prebenda te crkvene institucije postala sve traženijom na srednjovjekovnom tržištu nadarbina.

Ipak, mogućnost istovremenog uživanja više kanonikata utjecala je na razvoj sinekuralnog uživanja prebende i posjedovanja kanonikata u pluralitetu. Drugim riječima, kumulacija nadarbina na području ugarskoga crkvenog uređenja u 14. stoljeću prvenstveno je rezultirala posjedovanjem nekoliko kanonikata tamošnjih katedralnih i kolegijalnih središta. Oni svećenici koji su držali kanonikat Zagrebačkog kaptola u pluralitetu, odnosno koji su istovremeno imali kanonička mjesta u više kaptola, najviše su se zanimali za prebende upravo onih kaptola koji su pripadali ugarskome crkvenom uređenju. Ti su svećenici na ugarskome crkvenom području uglavnom kumulirali kanonikate financijski bogatijih i uglednijih biskupija ili pak kanonikate onih kaptola koji su se nalazili u susjedstvu Zagrebačke biskupije (iako je geografska blizina bila sekundaran motiv). Ovakve tendencije kumuliranja kanonikata istoga crkvenog uređenja ukazuju na šire trendove strukturiranja kaptolskih

svećeničkih zajednica u 14. stoljeću, ali i na posljedice boravka papinstva u Avignonu za kojeg zbog izražene francuske komponente Kurija ne uspijeva zadržati imidž univerzalne svjetovne organizacije. Naime, iako na jednoj višoj razini vrhovni srednjovjekovni svećenik u ovome razdoblju i dalje bezrezervno ističe svoju univerzalnost u sklopu kršćanskog (zapravo katoličkog svijeta), na nižim razinama događa se unutarnja crkvena homogenizacija koja se odvijala po linijama crkvenih uređenja, koja će onda velikim dijelom određivati životne putove ambicioznog svećenstva.

Kako bi si osigurali izvore materijalne opstojnosti zagrebački su kanonici u 14. stoljeću, osim prebendi uglavnom ugarskih kaptola, nastojali doći i do drugih crkvenih nadarbina: onih od župnih crkava; oltara; kapela i hospitala. U percepciji kanonika, župne su nadarbine uglavnom shvaćane kao dodatni izvor prihoda te je opća tendencija bila uživati prihode župnih crkava u pluralitetu s drugim nadarbinama po mogućnosti višeg ranga. Tijekom 14. stoljeća i sam Zagrebački kaptol svjesno je nastojao osigurati dodatne, inače dušobrižničke nadarbine svojim kanonicima – na to ukazuje primjer osnutka župe sv. Ivana Krstitelja u Novoj Vesi koju je podigao gorički arhidakon Ivan i čiji su župnici bili upravo kanonici. Osim materijalnih pogodnosti i ugleda kojeg je uz sebe vezao, kanonikat je Zagrebačkog kaptola tijekom 14. stoljeća dijelu svećenstva predstavljao tek jednu stepenicu na putu do višeg mjesta u crkvenoj hijerarhiji, onog biskupskog. Ukoliko su imali priliku zagrebački kanonici napredovali su do mjesta biskupa na ugarskome crkvenom području, ali budući da uspon do biskupske časti nije, naravno, ovisio isključivo o volji kandidata, nego o čitavom nizu okolnosti (poput želje pape ili kralja da se postavi njihov kandidat), i zagrebački su kanonici ovisili prvenstveno o tome gdje se i u kojim uvjetima uopće otvorila mogućnost za biskupsko napredovanje. Ipak, među kanonicima Zagrebačkog kaptola koji su postali biskupi, a koji su potom prešli na biskupsko mjesto u kojoj drugoj biskupiji, primijećuje se da su svi napredovali u financijskom smislu.

Zagrebački je katedralni kaptol bio institucija čiji su članovi s jedne strane vrlo aktivno participirali u vjerskom životu društvenih srednjovjekovnih zajednica dok su s druge strane djelovali u službama visokih crkvenih i svjetovnih institucija. Put do ostvarenja uspješne crkvene karijere za ambiciozne je svećenike u 14. stoljeću vrlo često značio boravak u Papinskoj kuriji, na dvoru ugarsko-hrvatskih kraljeva, ili pak službu za biskupe ugarskoga crkvenog uređenja. Kanonici su bili jedna od temeljnih skupina čiji su članovi u ovome razdoblju svojim znanjima i vještinama mogli uspješno odgovoriti zahtjevima koje su pred njih postavljali visoki crkveni i svjetovni dužnosnici. Kanonikat s prebendom Zagrebačkog kaptola, kao i kakvoga drugoga katedralnog kaptola nerijetko je bila adekvatna nagrada za

svećenike koji su obavljali odgovorne dužnosti u biskupskoj i kraljevoj kancelariji ili pak u domaćinstvima pojedinih crkvenih odličnika. Rad u službi kralja, biskupa, nadbiskupa, pape ili kardinala uglavnom je značio da svećenici koji su posjedovali kanonikat Zagrebačkog kaptola nisu mogli i rezidirati u svojoj matičnoj instituciji, što je dovodilo do sve izraženijeg trenda uživanja kaptolske crkvene nadarbine bez dušobrižništva. Među promatranim svećenstvom koje je uživalo ili se natjecalo za kanonikat Zagrebačkog kaptola nalazimo one koji su radili u Papinskoj kuriji kao papini ili kardinalski kapelani, članovi kardinalskih domaćinstava ili pak one koji su radili u kurijalnim administrativnim uredima. Boravak u Kuriji donosio je znatne prednosti pojedinom svećeniku, što je naročito dolazilo do izražaja prilikom natjecanja za pojedinu crkvenu nadarbinu. Svećenici djelatni u Kuriji su, na primjer, zbog blizine najvišim crkvenim kurijalnim dužnosnicima mogli pravovremeno doći do informacije o ispražnjenom mjestu i potom prije svih uputiti molbu za njegovim stjecanjem. Osim toga, pape su upravo dodjeljivanjem kanonikata željeli nagraditi svoje vjerne kurijalne djelatnike. Svećenici sa zagrebačkim kanonikatom koji su djelovali u Kuriji teško su ostvarivali veze i bilo kakvu homogenost s institucijom čiji su *stallum* držali. Njihov je osjećaj pripadnosti, ali i odanosti bio prvenstveno vezan uz papu i kardinale za koje su radili, te je izravna posljedica ovakvog obrasca ponašanja kurijalnih djelatnika bilo još izraženije širenje sinekuralnog uživanja kanonikatâ. S druge strane, pojedini članovi Zagrebačkog kaptola djelovali su u službi Papinske kurije na terenu, odnosno u svojoj biskupiji. Oni su za Kuriju obavljali pojedine specifične zadatke, kraći ili duži vremenski period – bili su sakupljači papinskih prihoda, subkolektori, djelovali su kao delegirani suci zaduženi za rješavanje određenih sporova u matičnoj dijecezi ili su pak zastupali kardinale. Obnašanjem ovih dužnosti zagrebački su kanonici svakako radili goleme korake naprijed u svojoj karijeri, dok je papa preko ovih djelatnika imao priliku još izravnije primijeniti svoj autoritet u Zagrebačkoj biskupiji.

Kanonici Zagrebačkog kaptola, bili su, naravno, povezani sa zagrebačkim biskupima, kao i biskupima ugarskoga crkvenog područja, obnašajući za njih različite djelatnosti: nalazimo ih kao članove biskupskih domaćinstava, kapelane, notare, pravne zastupnike, zastupnike u Papinskoj kuriji i sl. Na lokalnoj razini, kanonici katedralnog kaptola bili su temeljni dio crkvenih upravljačkih mehanizama, budući da su upravo članovi kaptola, arhidakoni, upravljali osnovnim crkvenim teritorijalno-administrativnim jedinicima, arhidakontima Zagrebačke biskupije. Osim toga, u 14. stoljeću u slučaju sedisvakancije ili pak odsustva biskupa iz biskupije, upravu su kao vikari preuzimali zagrebački kanonici. Svećenici s kanonikatom katedralnog Zagrebačkog kaptola djelovali su i u sklopu

administrativno-upravnih mehanizama ostalih biskupa ugarskoga crkvenog uređenja držeći pritom zagrebačku prebendu kao sinekuru. O vezi koju su ostvarivali zagrebački kanonici i biskupi ugarskoga crkvenog uređenja, uključujući i domaće zagrebačke biskupe, vrlo dobro svjedoči kanoničko djelovanje u svojstvu prokuratora u središnjem financijskom uredu Papinske kurije, Apostolskoj komori. Zagrebački biskupi i ostali biskupi ugarskoga crkvenog područja redovito su se tijekom 14. stoljeća koristili uslugama zagrebačkih kanonika kako bi preko njih uplatili svoje pristojbe Komori. Zagrebački su kanonici radili i u sklopu kraljevskog dvora – ovi kraljevi klerici djelovali su kao dvorski kapelani, članovi kraljevske kancelarije ili zastupnici Kraljevstva. Razdoblje je 14. stoljeća bilo obilježeno nastojanjima kraljeva oko centralizacije Kraljevstva zbog čega se u prvi plan u političkom i društvenom smislu nameće kraljev dvor kao mjesto o kojemu je ovisila stabilnost države, ali i kao mjesto koje je davalo široke mogućnosti kako svjetovnim licima tako i svećenstvu za napredak u karijeri. Na kraljevom se dvoru razvija i kompleksan administrativni sustav, u sklopu kojega će pismenost kanonika i svećenstva općenito, kao i u prethodnim razdobljima, pripadnike klerikalnog društva postaviti u prvi plan.

Zagrebački su kanonici svoje osnovno obrazovanje stjecali u zagrebačkoj katedralnoj školi, u kojoj je naglasak stavljen na učenje disciplina trivija i na osposobljavanje mladića poglavito za buduće svećeničko zvanje. Izvori ne daju podatke o velikom broju zagrebačkih kanonika koji su se školovali na europskim sveučilištima, što se može povezati sa činjenicom da visoko obrazovanje nije bilo preduvjet za ulazak u kaptolsku korporaciju. Zbog toga su posebno zanimljivi upravo oni svećenici s kanonikatom Zagrebačkog kaptola koji su se odvažili na studentsku avanturu, za koju je osim umnih predispozicija trebalo imati i one materijalne (dostatan izvor prihoda). Po svemu sudeći zagrebački kanonici koji su se odlučili na studij napravili su to zbog svojih osobnih interesa, ali i zato što je akademska titula uz poseban društveni ugled ipak mogla doprinijeti u izgradnji crkvene karijere. Članovi Zagrebačkog kaptola, kao i kandidati za mjesto u njemu, za svoje studijsko odredište birali su jedno tradicionalno jako pravno središte u Padovi i jedno novo (utemeljeno 1365.) Bečko sveučilište.

Svoja znanja i vještine zagrebački kanonici nisu iskazivali samo na dvorovima ili u domaćinstvima crkvenih i svjetovnih odličnika, nego također i u poslovima koje je katedralni kaptol Zagrebačke biskupije obnašao kao mjesto javne vjere, odnosno *locus credibilis*. S takvom djelatnošću Zagrebački je kaptol započeo u 13. stoljeću, točnije za biskupovanja zagrebačkog biskupa Stjepana II. (1225.-1247.) kada dolazi do velike reforme čitave dijeceze u administrativno-upravnom i vjerskom smislu. Počeci djelovanja Zagrebačkog kaptola u

svojstvu vjerodostojnog mjesta imaju korijene u jednoj široj civilizacijskoj transformaciji Ugarsko-hrvatskog kraljevstva koja se odvija krajem 12. i početkom 13. stoljeća i u sklopu koje pisana riječ postupno počinje dominirati. Ovaj duboki proces prijelaza iz usmene u pismenu kulturu bio je pod velikim utjecajem središnje kraljevske vlasti koja je naročito od vladavine Bele III. nastojala u što većoj mjeri kontrolirati pravne procedure Kraljevstva. U istom razdoblju zapečaćene isprave dobivaju veći značaj u društvenoj kolektivnoj svijesti, a crkvene institucije stječu javnu vjeru zbog svoje uloge u utvrđivanju krivice/nevinosti optuženika, čime se nameću kao jedni od glavnih nositelja i zaštitnika pravnog poretka države. Isprave Zagrebačkog kaptola sastavljane su u njegovoj kancelariji iz koje je prva proizašla 1228., a do sredine 13. stoljeća pisarna već funkcionira po uglavnom ustaljenim principima. Početkom 14. stoljeća, nova opća reforma Zagrebačke biskupije kojoj je na čelu stajao zagrebački biskup Augustin Kažotić dovela je i do reforme kaptolske kancelarije – jasnije su uređene obveze njezinih članova (prvenstveno lektora i notara), jasno je utvrđena procedura pečačenja i čuvanja isprava, utvrđeni su prihodi od sastavljanja isprava i sl. Otada je rad Zagrebačkog kaptola u svojstvu mjesta s javnom vjerom još u većoj mjeri «rutiniziran», podrazumijevajući unutarnje i javno djelovanje. Kao rezultat unutarnje djelatnosti nastajale su izjave (*litterae fassionales*), odnosno privatno-pravne isprave koje su uglavnom zabilježile različite zemljišne transakcije. S druge strane, vanjska je djelatnost podrazumijevala izlazak na teren i obavljanje određenih zadataka (npr. uvođenje u posjed, reambulacija posjeda i sl.) za koje je nalog izdala viša instancija, kralj ili njegov lokalni predstavnik. Po svršetku posla kaptol je sastavljao javnu ispravu (*relatio*) kojom je podnosio izvještaj višoj instituciji. Osim toga, vjerodostojnost Zagrebačkog kaptola očitovala se i u tome što su se različite stranke ovoj crkvenoj instituciji redovito obraćale radi transumiranja isprava, odnosno sastavljanja autentičnih prijepisa. U početku svoga vjerodostojnog djelovanja Zagrebački je kaptol isprave autenticirao hirografom, češće pečatom, a vrlo rijetko i s oba sredstva. Do druge polovice 13. i u 14. stoljeću pečačenje je u potpunosti prevladalo kao sredstvo ovjeravanja vjerodostojnih isprava. U 14. je stoljeću kaptol dvaput promijenio pečat, 1323. i 1371. godine. Oba puta novi je pečat bio sadržajno kompleksniji, što ukazuje na težnju da se kaptol osigura od eventualnog krivotvorenja, ali i zrcali rast ugleda i društvenog položaja te katedralne institucije. Isprave su se pečatile, ali i pohranjivale u sakristiji katedrale. Javna vjera u Zagrebački kaptol očitovala se, naime, i u tome što je ova institucija bila mjesto arhiviranja dokumenata – ona je čuvala dokumente koje je sama izdala, isprave različitih institucija (druga vjerodostojna mjesta, državne institucije, Papinska kurija itd.) koje su se ticale samog kaptola, ali i različite isprave koje su se odnosile na privilegije lokalnih zemljoposjednika. Prema tome, vjerodostojna

mjesta, odnosno kaptoli i samostani Kraljevstva, ovakvom su svojom djelatnošću bila prvenstveno vezana uz državne pravne procedure, što je dovelo do širenja njihovoga radnog djelokruga i utjecalo na novu transformaciju osnovnih djelatnosti. Zagrebački se kaptol, zbog djelovanja u svojstvu vjerodostojnog mjesta, kao i zbog pretvaranja u moćnog zemljoposjednika tijekom 13., a naročito u 14. stoljeću, sve više učvršćuje u društveno-pravni sustav srednjovjekovne Slavonije i Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. Ova je crkvena institucija, naime, prešla dug put od zajednice koja je u svojim začecima imala isključivo pastoralne dužnosti, do kanoničkog društva koje je na svakodnevnoj razini aktivno participiralo u životu lokalnih zajednica, ali i koje je redovito komuniciralo s predstavnicima središnje državne vlasti. To se ponajbolje vidi upravo u obavljanju vanjskih djelatnosti na terenu, kada su kaptolski izaslanici boravili i po nekoliko dana u svjetovnom okruženju, izvan svoje matične svećeničke zajednice. A u izboru kaptolskih izaslanika uglavnom nije bilo pravilnosti – ukoliko je kanonik koji je poznao teren bio slobodan, on je svakako bio dobar kandidat za obavljanje posla, ali to nikako nije bio glavni i osnovni kriterij. Izbor je osobe ovisio prvenstveno o raspoloživom kadru, odnosno time koji je kaptolski član bio slobodan u vrijeme kada je trebalo obaviti posao. Uz to, kaptolski su izaslanici morali imati fizičke i moralne predispozicije, kao i određena pravna znanja (poznavanje običajnog prava, ali i zakona Kraljevstva). Ako pogledamo profil kaptolskih izaslanika, uočava se kako terenski posao nije bio rezerviran za jednu skupinu kaptolskih članova: vanjsku su djelatnost ipak rjeđe obavljali dostojanstvenici, dok jednostavne kanonike, arhidakone i kustosa redovito nalazimo u toj ulozi. Kaptol je redovito upošljavao i prebendare kao kaptolske izaslanike, a po potrebi i niže katedralno svećenstvo, kao i župnike, što svjedoči o visokom stupnju razvoja i opsega vjerodostojne djelatnosti. Područje djelovanja Zagrebačkog kaptola bio je prvenstveno prostor srednjovjekovne Slavonije, na prvom mjestu Zagrebačka županija, a onda i ostale slavonske županije. Na tome području katedralni kaptol Zagrebačke biskupije redovito je komunicirao s lokalnim predstavnicima kraljevske vlasti, što se vidi po mandatima upućenima kaptolu za obavljanjem kakvog posla na terenu, a zatim i po kaptolskim izvještajima. Do sredine 14. stoljeća kralj je s kaptolom komunicirao ili izravnim mandatima, ili preko slavonskog bana. Sredinom 14. stoljeća dolazi do većeg prijenosa kraljevih prerogativa u komuniciranju sa Zagrebačkim kaptolom na bana i njegovu administraciju, pogotovo u sudskim istragama, ali i nakratko na hercešku kuću (za vrijeme hercega Stjepana). Djelovanje katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije u svojstvu mjesta s javnom vjerom utjecalo je na to da ova institucija, unatoč tome što njezina uloga nije na svim razinama administrativnih postupaka bila nužna, bude percipirana kao jedan osnovnih dijelova pravnih mehanizama

srednjovjekovne Slavonije na razini visoke kraljevske i banske administracije, koje su se redovito koristile znanjima i vještinama kaptolskog osoblja u raznolikim zemljišnim i sudskim poslovima.

Kanonici i drugi članovi Zagrebačkog kaptola tijekom srednjeg vijeka, a naročito u 14. stoljeću, nametnuli su se kao vodeći crkveni i društveni sloj na području Zagrebačke biskupije. Strukturiranje je kanoničkog društva Zagrebačkog kaptola u ovome razdoblju ovisilo o brojnim različitim silnicama koje su nerijetko proizlazile iz nastojanja viših crkvenih i svjetovnih odličnika da ostvare što povoljniji položaj u sklopu srednjovjekovnog sustava raspodjele političke moći i utjecaja, pa ne čudi što svećenička zajednica okupljena oko katedralnog središta Zagrebačke biskupije i sama usvaja obrasce ponašanja pomoću kojih će se prometnuti u instituciju s izravnim utjecajem na civilizacijski hod srednjovjekovnih slavonskih društvenih zajednica. Budući da je Zagrebački kaptol upravo u 14. stoljeću bio zahvalan «primatelj» različitih utjecaja izvana, identitet je njegove svećeničke zajednice dobio jednu novu dimenziju zbog koje su kanonički vidokrug i percepcija svijeta bili mnogo širi od horizonata većine ostalih srednjovjekovnih društvenih, pa čak i crkvenih skupina. Članovi Zagrebačkog kaptola bili su u punom smislu riječi poveznica Zagrebačke biskupije i Europe – kanonici su, naime, pripadali jednom, barem u teoriji univerzalnom svećeničkom društvu na čelu s Papinskom kurijom pa su stupanjem u kontakt s tom središnjom institucijom zapadnog kršćanstva, kao i drugim uglednim institucijama, imali mogućnost izlaska iz uskih okvira svoje matične dijeceze. Upravo su zbog toga imaginarij kanoničkog društva Zagrebačkog kaptola, njegov unutarnji mikrokozmos i identitet, u 14. stoljeću bili čvrsto uklopljeni u opću crkvenu dinamiku koja je katedralne prebende smjestila u središte zanimanja europskih svećenika određujući na taj način bezbroj srednjovjekovnih životnih putova, karijera i nadanja.

Izvori

Arhivski fondovi

Archivio Segreto Vaticano

- Registra Supplicarum
- Camera Apostolica
 - Obligationes et Solutiones
 - Introitus et Exitus

Arhiv HAZU Zagreb

- Diplomata

Hrvatski Državni Arhiv Zagreb

- Documenta medievalia varia
- Neoregistrata acta

Kaptolski arhiv Zagreb

- Acta Loci Credibilis

Mađarski državni arhiv (Magyar Országos Levéltár) [korišteno u digitalnom izdanju preko web stranice Mađarskog državnog arhiva: <http://www.arcanum.hu/mol/>]

- Diplomatikai levéltár

Objavljeni izvori

- Áldásy, Antal, Regesták a vatikáni levéltárból [Regeste iz vatikanskih arhiva], *Történelmi Tár*, 1895., II. 58-89., III. 260-288.
- Barbarić, Josip – Kolanović, Josip – Lukinović, Andrija – Marković, Jasna, *Camera Apostolica. Obligationes et solutiones. Camerale Primo (1299-1560)*, sv. 1., Zagreb-Rim, 1996.
- Barbarić, Josip – Ivanović, Jozo – Kolanović, Josip – Lukinović, Andrija – Marković, Jasna – Razum, Stjepan, *Camera Apostolica. Annatae, Introitus et exitus, obligationes pro communibus servitiis, obligationes et solutiones-additamenta (1302-1732)*, sv. 2., Zagreb-Rim, 2001.
- Bak, János M. – Engel, Pál – Sweeney, James Ross (prev. i ur.), *The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary 1301-1457. Decreta regni mediaevalis Hungariae 1301-1457*, ser. I/vol. 2, Salt Lake City, 1992.

- Buturac, Josip, Inventar i regesti za starije dokumente Zagrebačkoga kaptolskog arhiva g. 1401-1700. (*Inventarium et regesta Actorum Capituli Zagrabienſi Antiquorum*), *Arhivski vjesnik*, god. XI-XII/sv. 11-12 (1968.-1969.), str. 261.-319.
- Chacon, Alfonso, *Vitae et Res gestae Pontificum Romanorum et S. R. E. Cardinalium usque ad Clementem IX. Pont. ab August. Aldoino recognitae*, sv. I., Rim, 1677.
- Eubel, Conrad, *Hierarchia Catholica Medii Aevi sive summorum pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431 perducta e documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta, edita*, sv. 1, Münster 1913.
- Farlati, Daniel, Sisačka biskupija sada Zagrebačka – područnica Kaločke prvostolne nadbiskupije u Ugarskoj (1775.), (prevela Branka Molnar; prijevod dopunio i bilješkama protumačio Stjepan Razum), *Tkalčić 7* (2003.), str. 9.-45.
- Farlati, Daniele, *Illyricum sacrum*, sv. V, Venecija, 1768.
- Fejér, György, *Codex diplomaticus Regni Hungariae ecclesiasticas ac civilis*, sv. I-XI (40 knjiga), Budimpešta, 1829.-1844.
- Fraknoi, Vilmos, *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia*, sv. I/1-6; II/1-3, Budimpešta, 1881.-1909. [reprint 2000.]
- Gall, Franz – Szaivert, Willy, *Die Matrikel der Universität Wien*, sv. I, Graz-Wien-Köln, 1956.
- Krčelić, Baltazar Adam, *Historiarum cathedralis ecclesiae Zagrabienſis*, Zagrabie, 1770. (*Povijest stolne crkve Zagrebačke*, Zagreb, 1994.)
- Laszowski, Emilij, *Monumenta historica nobilis communitatis Turopolje olim Campus Zagrabienſis dictae*, sv. I-IV, Zagreb, 1904.-1908.
- Lukinović, Andrija, *Povijesni spomenici zagrebačke biskupije. Monumenta historica episcopatus Zagrabienſis*, sv. V-VII, Zagreb, 1992.-2004.
- Mályusz, Elemér i Borsa, Iván, *Zsigmondkori oklevéltár* [Sigismundov diplomatar], sv. I-VII, Budimpešta, 1951.-2001.
- Smičiklas, Tadija et al. (ur. i prir.), *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. I-XVIII, Zagreb, 1905.-1990. (sv. I 1967.)
- Sirotković, Hodimir – Kolanović, Josip (ur.), Barbarić, Josip – Marković, Jasna (prir.), *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije – Dodaci. Codex*

diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae – Supplementa, sv. II., Zagreb, 2002.

- Stipišić, Jakov – Šamšalović, Miljen, *Isprave u Arhivu Jugoslavenske akademije, Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije*, sv. 2 (1959.); str. 289.-379.; sv. 3. (1960.), str. 563.-643.; sv. 4. (1961.), str. 465.-554.; sv. 5. (1963.), str. 533.-578.
- Theiner, Augustin, *Vetera Monumenta Historica Hungariam sacram illustrantia*, sv. I-II, Rim, 1859.-1860.
- Theiner, Augustin, *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium Historiam Illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita*. Tomus primus – ab Innocentio pp. III. usque ad Paulum pp. III. 1198-1549, Rim, 1863. Tomus secundus – a Clemente VII. usque ad Pium VII. (1524.-1800.) cum additamentis saec. XIII. et XIV., Rim-Zagreb, 1875.
- Tkalčić, Ivan Krstitelj, *Isprave XV. vieka iz «crvene knjige» zagrebačkog kaptola, Starine JAZU*, sv. XI, Zagreb, 1879., str. 19.-75.
- Tkalčić, Ivan Krstitelj, *Povijesni spomenici slobodnog i kraljevskog grada Zagreba, Monumenta historica liberae et regiae civitatis Zagrabensis*, sv. I-XI, Zagreb, 1880.-1905.
- Tkalčić, Ivan Krstitelj, *Povijesni spomenici zagrebačke biskupije. Monumenta historica episcopatus Zagrabensis*, sv. I-II, Zagreb, 1873.-1874.
- Toma Arhidakon, *Historia Salonitana*, Split, 2003.
- Veress, Endre, *A páduai egyetem magyarországi tanulónak anyakönyve és iratai*, Budimpešta. 1915. (*Matricula et Acta Hungarorum in Universitatibus Italiae Studentium*, sv. 1. Padova 1264.-1864., *Fontes rerum Hungaricarum*, tomus. I.)
- Werbőczy, István, *Tripartitum opus iuris consuetudinarii incltyti regni Hungariae per Stephanum de Werbewcz editum*, u: János M. Bak, Péter Banyó i Martyn Rady, *The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary. Decreta regni medievalis Hungariae*, sv. 5, Idyllwild, 2005. (dalje DRMH: Tripartitum)

* * *

Publikacije izvora za daljnja prozopografska istraživanja (uži izbor naveden u tekstu radnje)

- Beke, Antal, *Római emlékek a magyar egyház századi történetéből, Történelmi Tár*, 1900., str. 1.-15.

- Bónis, György, Szentszéki regeszták: iratok az egyházi bíraskodás történetéhez a középkori Magyarországon (Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae), *Jogtörténeti Tár* 1/1, Budimpešta, 1997.
- Bossányi, Árpád, *Regesta Supplicationum* (A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású) 1342.-1394., sv. I-II, Budimpešta, 1916.-1918.
- Czaich, Gilbert, Regesták a romái Dataria-levéltárak Magyarországra vonatkozó bulláiból II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből, *Történelmi Tár*, 1889., str. 1.-17., 235.-272.
- Czaich, Gilbert, Regesták VII. Ince pápa korából 1484.-92, *Történelmi Tár*, 1902., str. 1.-17., 511.-527.
- Czaich, Gilbert, Regesták VI. Sándor pápa korából, *Történelmi Tár*, 1904., str. 1.-17, 161.-181.
- Érdújhelyi, Menyhért, Kutatásaim a római levéltárakban, *Katholikus Szemle*, 1896., 605-646.
- Keussen, H., *Die Matrikel der Universität Köln von 1389-1559*, Heidelberg, 1884.-1893.
- *Monumenta Historiae Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis*, I-II, Prag, 1830-1832.
- Toepke, G., *Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386-1804*, Bonn, 1928.-1931.
- Tóth-Szabó, Pál, Magyarország a XV. század végén a pápai supplicatiók világánál, *Századok*, 37 (1903.) I. 1-15, II. 151-159, III. 219-239, IV. 327-344.
- Veress, Endre, *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221-1864*, Budimpešta, 1941.

Literatura

- Adamček, Josip, Nemiri na posjedima topuske opatije sredinom XVI stoljeća, *Historijski zbornik*, god. XXI-XXII (1968.-1969.), str. 283.-308.
- Adamček, Josip, Vlastelinstva Čazma, Ivanić i Dubrava, u: Hrvoje Tartalja, Valentin Putanec, Mirko Valentić (ur.) *Čazma u prošlosti i danas, Zbornik radova čitanih na simpoziju o 750. obljetnici osnivanja Čazme održanog u Čazmi studenoga 1976.*, Čazma, 1979. (dalje: *Čazma u prošlosti i danas*), str. 81.-112.
- Adamček, Josip, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*, Zagreb, 1980.
- Adamska, Anna – Mostert, Marco (ur.), *The Development Of Literate Mentalities in East Central Europe*, Brepols – Turnhout, 2004. (dalje: *The Development Of Literate Mentalities*)
- d'Amico, John F., *Renaissance Humanism in Papal Rome. Humanists and Churchmen on the Eve of the Reformation*, Baltimore i London, 1983.
- Ančić, Mladen, Knin u razvijenom i kasnom srednjem vijeku, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 38 (1996.), str. 53.-95.
- Ančić, Mladen, Splitski i Zadarski kaptol kao «vjerodostojna mjesta», *Fontes – izvori za hrvatsku povijest* (dalje: *Fontes*), 11 (2005.), str. 11.-77.
- Andrić, Stanko, Studenti iz slavonsko-srijemskog međuriječja na zapadnim sveučilištima u srednjem vijeku, *Croatica Christiana periodica* (dalje *CCP*), god. 20/br. 37 (1996.), str. 117.-152.
- Andrić, Stanko, Mogućnosti istraživanja crkvene povijesti Slavonije u srednjem vijeku, *Historijski zbornik*, god. LIII (2000.), str. 15.-22.
- Andrić, Stanko, Upravna zasebnost i društvene osobitosti srednjovjekovne Slavonije, u: Milan Kruhek (gl. ur.), *Hrvatsko-mađarski odnosi 1102.-1918.*, *Zbornik radova*, Zagreb, 2004., str. 89.-94.
- Apostolova Maršavelski, Magdalena, *Quarta puellaris* po običajnom pravu Turopolja (13.-16. stoljeće), *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 42/2 (1992.), str. 141.-149.
- Apostolova Maršavelski, Magdalena, Neka pitanja pravnog i društvenog položaja predijalaca zagrebačkog biskupa u 13. i 14. stoljeću, *CCP*, god. 18/br. 33 (1994.), str. 91.-100.

- Apostolova Maršavelski, Magdalena, Neki pravni aspekti statuta zagrebačkoga kaptola, u: Antun Škvorčević (ur.) *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094. - 1994.: zbornik u čast kardinala Franje Kuharića*, Zagreb, 1995. (dalje: *Zagrebačka biskupija i Zagreb*), str. 153.-162.
- de Ayala Martínez, Carlos, Los Obispos de Alfonso VIII [Biskupi Alfonsa VIII.], u: *Carreiras Eclesiásticas no Occidente Cristão (séc XII-XIV). Ecclesiastical Carrers in Western Christianity (12th-14th c.)*, Lisabon, 2007. (dalje: *Carreiras Eclesiásticas*), str. 153.-186.
- Bak, János M., *Una eademque nobilitas? Domini i familiares* među srednjovjekovnim plemstvom Kraljevine Ugarske, u: Suzana Miljan & Marko Jerković (ur.), *Izabrane teme iz hrvatske povijesti. Zbornik radova*, Biblioteka DIES HISTORIAE, knj. 2, Zagreb, 2007. (dalje: *Izabrane teme*), str. 85.-96.
- Banyó, Peter, *The Filial Quarter – Inheritance of Noblewomen in Medieval Hungary* (magistarski rad izrađen na: Central European University), Budimpešta, 1999.
- Barbarić, Josip, Uvod, MCV I, str. 9.-53.
- Barbarić, Josip, Uvod, MCV II., str. 11.-25.
- Barlè, Janko, *Zagrebački arcidjkonat do god. 1642.*, Zagreb, 1903.
- Barlè, Janko, Naše diecezanske sinode, *Bogoslovska smotra*, 4 (1913.), str. 157.-178., 265.-281.
- Barraclough, Geoffrey, *Papal Provisions. Aspects of Church History – Constitutional, Legal and Administrative in the Later Middle Ages*, Oxford, 1935.
- Barraclough, Geoffrey, *The Medieval Papacy*, Norwich, 1968.
- Becker, H. J., Kapitel. I. Dom- und Stiftskapitel; i J. Dubois, Kapitel. II. Monastische und Ordenskapitel, *Lexikon des Mittelalters*, sv. 5., München i Zürich, 1991., str. 939.-941.
- Bedenko, Vladimir, Društvo i prostor srednjovjekovnoga Gradeca, u: (gl. ur. Ivan Kampuš) *Zagrebački Gradec 1242.-1850. U povodu 750. obljetnice «Zlatne bule»*, Zagreb, 1992. (dalje: *Zagrebački Gradec*), str. 37.-49.
- Bedouelle, Guy, Dominikanci i uloga sveučilišta u Kažotićevo vrijeme, *CCP*, god. 26/br. 49 (2002.), str. 3.-16.
- Beuc, Ivan, *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*, Zagreb, 1985.

- Blažević, Velimir, *Concilia et synodi in territorio hodiernae Jugoslaviae celebrata*, Vicenza, 1967.
- Bogović, Mile, Veze zagrebačke i senjsko-modruške biskupije, u: *Zagrebačka biskupija i Zagreb*, str. 283.-293.
- Bojničić, Ivan, Hrvati na bečkom sveučilištu u XIV. i XV. vijeku, *Vienac*, 11/23 (1879.), str. 368.-371.
- Bombi, Barbara, *Il Registro di Andrea Sapiti, procuratore alla Curia Avignonese*, Rim, 2007.
- Boyd, Catherine E., *Tithes and Parishes in Medieval Italy. The Historical Roots of a Modern Problem*, New York, 1952.
- Branco, Maria João, Portuguese Ecclesiastics and Portuguese affairs near the Spanish Cardinals in the Roman Curia (1213-1254), u: *Carreiras Eclesiásticas*, str. 79.-100.
- Brentano, Robert, *Two Churches – England and Italy in the Thirteenth Century*, Berkeley-Los Angeles-London, 1988. (prvo izdanje: Princeton, 1968.)
- Brooke, Christopher, Problems of the Church Historian, *Medieval Church and Society*, London, 1971., str. 39.-56.
- Brundage, James *Medieval Canon Law*, New York, 1995.
- Budak, Neven, Babonić, Stjepan, *Hrvatski Biografski Leksikon* (dalje: HBL), sv. 1 (A-Bi), Zagreb, 1983., str. 305.-306.
- Budak, Neven, Sisak u ranom srednjem vijeku, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 27 (1994.), str. 171.-174.
- Budak, Neven, Zagrebački biskup Stjepan II., suvremenik Tome Arhiđakona, u: Mirjana Matijević Sokol i Olga Perić (ur.), *Toma Arhiđakon i njegovo doba – Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 25-27. rujna 2000. godine u Splitu*, Split, 2004., str. 153.-158.
- Bulst, Neithard, Zum Gegenstand und zur Methode von Prosopographie, u: Neithard Bulst i Jean-Philippe Genet (ur.): *Medieval Lives and the Historian. Studies in Medieval Prosopography*, Michigan, 1986., str. 1.-16.
- Burke, Peter, *History and Social Theory* (2. izdanje), Polity Press, 2005.
- Buturac, Josip, Kaptolski arhiv u Zagrebu, *Vjesnik Hrvatsko državnog arhiva*, knj. XI (1945.), str. 59.-80.
- Buturac, Josip – Ivandija, Antun, *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*, Zagreb, 1973.

- Buturac, Josip, Iz povijesti Čazmanskog kaptola, *Čazma u prošlosti i danas*, str. 65.-80.
- Buturac, Josip i redakcija, Kaptoli, *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 6., Zagreb, 1990., str. 675.
- Buturac, Josip, Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, *Starine JAZU*, knj. 59 (1984.), str. 43.-96.
- Carney, T. F., Prosopography: Payoffs and Pitfalls, *Phoenix – the Journal of the Classical Association of Canada*, vol. XXVII (1973.), str. 156.-179.
- Chambers, David S., A Defence of Non-Residence in the Later Fifteenth Century: Cardinal Francesco Gonzaga and the Mantuan Clergy, *Journal of Ecclesiastical History*, vol. 36/br. 4 (1985.), str. 605.-633.
- Clanchy, Michael T., *From Memory to Written Record. England 1066-1307*, Oxford, 1993. (drugo izdanje)
- Crosby, Everet U., *Bishop and Chapter in Twelfth Century England – a Study of the Mensa Episcopalis*, Cambridge, 1994.
- da Cruz Coelho, Maria Helena – do Rosário Barbosa Morujão, Maria, Les testaments du clergé de Coimbra: des individus aux réseaux sociaux [Oporuke klera iz Coimbre: od individualnog do društvenih mreža], u: *Carreiras Eclesiásticas*, str. 123.-138.
- Cunha, Maria Cristina – Oliveira Silva, Maria João, The King's Service and God's Service: Attitudes of the Prelate from Porto, D. Vicente Mendes (1260-1296), u: *Carreiras Eclesiásticas*, str. 256.-270.
- Dizdar, Zdravko – Leček, Suzana, *Zagrebačka županija*, Zagreb, 2003.
- Dobronić, Lelja, Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkih biskupa prema ispravi kralja Emerika iz god. 1201., *Rad JAZU*, knj. 283 (1951.), str. 245.-318.
- Dobronić, Lelja, Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkog kaptola prema izvorima XIII. i XIV. stoljeća, *Rad JAZU*, knj. 286 (1952.), str. 171.-256.
- Dobronić, Lelja, Regularni kanonici sv. Groba jeruzalemskog u Hrvatskoj, *CCP*, god. 8/br. 14 (1984.), str. 1.-35.
- Dobronić, Lelja, Kurije na Kaptolu u Zagrebu, *Peristil – Zbornik radova za povijest umjetnosti*, god. XXIX/br. 29 (1986.), str. 119.-147.
- Dobronić, Lelja, *Biskupski i kaptolski Zagreb*, Zagreb, 1991.
- Dobronić, Lelja, Zagrebački biskupi i hrvatska kultura, u: *Zagrebačka biskupija i Zagreb*, str. 339.-357.

- Dobronić, Lelja, Biskup Stjepan II., u: Franko Mirošević (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995. (dalje: *Zagrebački biskupi*), str. 43.-45.
- Dobronić, Lelja, Biskup Farkazij, u: *Zagrebački biskupi*, str. 61.-62.
- Dobronić, Lelja, Biskup Timotej, u: *Zagrebački biskupi*, str. 65.-80.
- Dobronić, Lelja, Biskup Antun, u: *Zagrebački biskupi*, str. 81.-82.
- Dobronić, Lelja, Biskup Jakob I., u: *Zagrebački biskupi*, str. 101.-102.
- Dobronić, Lelja, Biskup Ladislav iz Kabola, u: *Zagrebački biskupi*, str. 103.-114.
- Dobronić, Lelja, Biskup Stjepan III., u: *Zagrebački biskupi*, str. 129.-135.
- Dobronić, Lelja, Biskup Demetrij I., u: *Zagrebački biskupi*, str. 137.-139.
- Dobronić, Lelja, Glogovnica – Regularni kanonici Sv. Groba jeruzalemskog, glogovnički prepoziti i crkva Blažene djevice Marije, *Tkalčić – godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije* (dalje: *Tkalčić*), god. 2/br. 2 (1998.), str. 49.-104.
- Dobronić, Lelja, Zelina i Moravče u srednjem vijeku, *Sveti Ivan Zelina i zelinski kraj u prošlosti. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 15. prosinca 2000. godine u Sv. Ivanu Zelini*, Zagreb, 2003., str. 7.-21.
- Duby, Georges, *The Chivalrous Society*, Berkeley-Los Angeles-London, 1977.
- Duby, Georges, *Vitez, žena, svećenik: ženidba u feudalnoj Francuskoj*, Split, 1987.
- Duby, Georges, *Vrijeme katedrala. Umjetnost i društvo 980.-1420.*, Zagreb, 2006.
- Duffy, Eamon, *Sveci i grešnici. Povijest papa*, Rijeka, 1998.
- Eckhart, Ferenc, Die glaubwürdigen Orte Ungarns im Mittelalter, *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, Ergänzungsband 9 (1915.), str. 395.-558.
- Engel, Pál, The Age of the Angevines, 1301-1382, u: Peter F. Sugar-Péter Hanák-Tibor Frank (ur.), *A History of Hungary*, Bloomington i Indianapolis, 1990. (dalje: *A History of Hungary*), str. 34.-53.
- Engel, Pál, *Hungary in the Late Middle Ages*, Budimpešta, 2001. (CD-ROM izdanje)
- Engel, Pál, *Magyarország világi archontológiája 1301.-1457.* [Svjetovna arhontologija Ugarske 1301.-1457.], Budimpešta, 2001. (CD-ROM izdanje)
- Engel, Pál, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary, 895-1526*, London-New York, 2001.
- Esch, Arnold, Bankiers der Kirche im Grossen Schisma, *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken* (dalje: *QFIAB*), sv. XLVI (1966.), str. 277.-398.

- Farello, Mário – Roldão, Filipa –Marques, André Evangelista, Les clercs dans l'administration dionysienne (1279-1325) [Kler u administraciji kralja Denisa (1279.-1325.)], u: *Carreiras Eclesiásticas*, str. 271.-313.
- Fedeles, Tamás, Crkvene veze između Pečuha i Zagreba, u: *Etnografija Hrvata u Mađarskoj*, 2004. str. 141.-161.
- Fedeles, Tamás, *A pécsi székeskáptalan személy összetétele a késő középkorban (1354-1526)* [*Kanonici Pečujskog stolnog kaptola u kasnom srednjem vijeku (1354-1526)*], Pečuh, 2005.
- Fedeles, Tamás, Ausländer in den ungarischen Dom- und Stiftskapiteln während des Spätmittelalters (1301-1526), *Specimina Nova Pars Prima, Sectio Medaevalis IV*, Pečuh, 2007., str. 73.-100.
- Filipan, Božena, *Varaždinske Toplice i naselja – traganje za izvorima*, sv. I., Varaždinske Toplice, 2005.
- Fizzard, Allison D., The Incumbents of Benefices in the Gift of Plympton Priory, 1257-1369, *Medieval Prosopography*, vol. 25 (2004.), str. 75.-100.
- Fleisch, Ingo, The Portuguese Clergy and the European Universities in the 12th and 13th Centuries, u: *Carreiras Eclesiásticas*, str. 63.-75.
- Flug, Brigitte – Matheus, Michael – Rehberg, Andreas (ur.), *Kurie und Region. Festschrift für Brigide Schwarz zum 65. Geburtstag*, Wiesbaden, 2005.
- Foote, David, Die Kanoniker von S. Giovanni in Laterano und S. Maria Maggiore im 14. Jahrhundert: Eine Prosopographie by Andreas Rehberg, *Catholic Historical Review*, str. 733.-735. [prikaz]
- Fügedi, Erik, Hungarian bishops in the fifteenth century (Some statistical observations), u: Isti, *Kings, bishops, nobles and burghers in medieval Hungary*, ur. J. M. Bak, London, 1986. studija II., str. (ranije objavljeno u: *Acta historica Acad. Sci. Hung.* 11 (1965.)), str. 375.-391.
- Fügedi, Erik, *The Elefánthy – The Hungarian Nobleman and His Kindred*, Budimpešta, 1998.
- Gajer, Radovan, Posjedi Zagrebačkog kaptola oko Zagreba u prvoj polovici 14. st., *Radovi. Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest*, 11 (1978.), str. 5.-102.
- Gaşiorowski, Antoni, Research into medieval Polish nobility. Introduction, u: Isti (ur.), *The Polish nobility in the Middle Ages*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lodź, 1984., str. 7.-20.

- Girgensohn, Dieter, Wie wird man Kardinal? Kuriale und außerkuriale Karrieren an der Wende des 14. zum 15. Jahrhundert, *QFIAB*, 57 (1977.), str. 138.-162.
- Goldstein, Ivo (ur.), *Hrvatske županije kroz stoljeća*, Zagreb, 1996.
- Gomes, Saul António, La formation intellectuelle du clergé séculier portugais du XIIe au XIVe siècle [Intelektualno formiranje portugalskog klera od 12. do 14. stoljeća], u: *Carreiras Eclesiásticas*, str. 103.-120.
- Grbavac, Branka, Notarska služba i komunalno zakonodavstvo: notari u statutima Raba, Zadra, Šibenika, Splita i Trogira, *Istarski povijesni biennale*, 2 (2007.), str. 53.-76.
- Grbavac, Branka, *Notarijat na istočnojadranskoj obali od druge polovine 12. do kraja 14. stoljeća* (doktorska disertacija – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), Zagreb, 2010.
- Grmek, Mirko Dražen, Hrvati i sveučilište u Padovi, *Ljetopis Jugoslavenske akademije*, knj. 62 (1957.), str. 334.-374.
- Gross, Mirjana, *Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja*, Zagreb, 2001.
- Gulin, Ante, Srednjovjekovni kninski kaptol i njegovi pečati, u: Stjepan Antoljak-Trpimir Macan-Dragutin Pavličević (ur.) *Kninski zbornik*, Zagreb, 1993., str. 214.-240.
- Gulin, Ante, Srednjovjekovni Zagrebački kaptol (utemeljenje, ustroj, javna djelatnost), u: *Zagrebačka biskupija i Zagreb*, str. 133.-152.
- Gulin, Ante, *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, Zagreb, 1998.
- Gulin, Ante, Augustin Kažotić u povijesnim izvorima, *CCP*, god. 26/br. 49 (2002.), str. 47.-58.
- Gulin, Ante, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli. Loca credibilia sjeverne i središnje Hrvatske*, Zagreb, 2001.
- Gulin, Ante, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli. Loca credibilia Dalmacije, Hrvatskog primorja, Kvarnerskih otoka i Istre*, Zagreb, 2008.
- Györffy, György, Zur Frage der Gründung des Bistums von Zagreb, u: *Zagrebačka biskupija i Zagreb*, str. 103.-106.
- Hanák, Péter (ur.), *Povijest Mađarske*, Zagreb, 1995.
- Hay, Denys, *Europe in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*, Hong Kong, 1966.

- Heidecker, Karl (ur.), *Charters and the Use of the Written Word in Medieval Society*, Turnhout, 2004.
- Heller, Georg, *Comitatus Poseganensis*, München, 1976.
- Heller, Georg, *Comitatus Veroecensis*, München, 1976.
- Herkov, Zlatko, *Grada za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske*, sv. II, Zagreb, 1956.
- Hinschius, Paul, *System des katholischen Kirchenrechts*, sv. II., Berlin, 1871.
- Hoško, Franjo Emanuel, Crkveno školstvo u Hrvata kroz vjekove, *Napredak – časopis za pedagogijsku teoriju i praksu*, 144/3 (2003.), str. 348.-370.
- Hrg, Metod, Registar isprava arhiva Zagrebačkog kaptola iz 15. stoljeća, *Arhivski vjesnik*, god. XIV/sv. 15 (1972.), str. 213.-253.
- http://www.dhi-roma.it/rep_germ.html (pristupljeno 8. siječnja 2010.)
- <http://www.fiu.edu/~mirandas/bios1570.htm> (pristupljeno 4. lipnja 2010.)
- <http://www.fordham.edu/halsall/basis/lateran4.html> (pristupljeno 14. rujna 2010.)
- <http://www.fordham.edu/halsall/basis/lateran4.html> (pristupljeno 1. listopada 2010.)
- <http://www.fordham.edu/halsall/source/14Ccornet.html> (pristupljeno 15. rujna 2010.)
- <http://www.fordham.edu/halsall/source/14cpetrarch-pope.html> (pristupljeno 15. rujna 2010.)
- <http://www.internetsv.info/Archive/CLateranense4.pdf> (pristupljeno 1. listopada 2010.)
- <http://www.internetsv.info/Lateranense4.html> (pristupljeno 14. rujna 2010.)
- Hufton, Olwen, What is Religious History Now?, u: David Cannadine (ur.) *What is History Now?*, Palgrave-Macmillan, 2002., str. 57.-79.
- Hunyadi, Zsolt, The Knights of St. John and the Hungarian Private Legal Literacy up to the mid-fourteenth century, u: Balázs Nagy i Marcell Sebök (ur.), *The Man of Many Devices. Who Wandered Full Many Ways. Festschrift in Honor of János M. Bak*, Budimpešta, 1999., str. 507.-519.
- Hunyadi, Zsolt, Regularities and irregularities in the formulae of the charters issued by the Székesfehérvár convent of the Knights of St. John (1243–1400), u: Michael Gervers (ur.): *Dating Undated Medieval Charters*, Woodbridge, 2000., str. 137.-149.
- Hunyadi, Zsolt, Administering the Law: Hungary's *Loca Credibilia*, u: Martyn Rady (ur.) *Custom and Law in Central Europe*, Cambridge, 2003., str. 25.-35.

- Hunyadi, Zsolt, *The Hospitallers in the Medieval Kingdom of Hungary, c. 1150-1387*, Budimpešta, 2010.
- Hüls, Rudolf, *Kardinäle, Klerus und kirchen Roms 1049-1130*, Tübingen, 1977.
- Ivančan, Ljudevit, *Podaci o zagrebačkim kanonicima*, strojopis, Zagreb, 1912.-1924. ARHIV HAZU II d 243/1.-3.
- Ivančan, Ljudevit, Čazmanski kaptol (1232.-1932.), *Croatia sacra*, god. 2 (1932.), str. 101.-149.
- Ivančan, Ljudevit, Zagrebački kaptol (1093.-1932.), *Croatia sacra*, god. 2 (1932.), str. 161.-275.
- Jedin, Hubert (ur.), *Velika povijest Crkve*, sv. I-VI/2, Zagreb, 1981.-2001. (sv. VI/2 izdan 1981., a sv. I. 2001.)
- Jedin, Hubert, *Crkveni sabori*, Zagreb, 1997.
- Jelaska, Zdravka, Ugled trogirskog roda Kažotića u XIII. i XIV. stoljeću, *CCP*, god. 26/br. 49 (2002.), str. 17.-46.
- Jembrih, Alojz, *Antun Vramec i njegovo djelo – prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije*, Čakovec, 1981.
- Jerković, Marko, Plemstvo Križevačke županije u srednjem vijeku – uvod u problematiku i historiografski pregled, *Povijesni prilozi*, 34 (2008.), str. 45.-69.
- Jurek, Tomasz, Die Rechtskraft von Urkunden im mittelalterlichen Polen, u: *The Development of Literate Mentalities*, str. 59.-91.
- Karbić, Damir, Hrvatski plemićki rod i običajno pravo. Pokušaj analize, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 16 (1998.), str. 73.-117.
- Karbić, Damir – Katušić, Maja – Pisačić, Ana, Velika bilježnica zadarskoga kaptola (Quaternus magnus Capituli Iadrensis), u: Srednjovjekovni registri zadarskoga i splitskoga kaptola (Registra Medievalia Capitulorum Iadre et Spalati) sv. 2, *Fontes*, 13 (2007.), str. 1.-303.
- Karbić, Damir Tipologija isprava izdanih od mjesta javne vjere (skripta/priručnik za specijalističku radnu grupu *Istraživanje srednjovjekovnog plemstva*), Zagreb, 2007.
- Karbić, Marija, Heiratsstrategien des Kleinadels von Turopolje (Slawonien) im Späten Mittelalter, *East Central Europe*, 29/1-2 (2002.), str. 167.-176.
- Katičić, Radoslav, *Litterarum studia. Književnost i naobrazba ranoga hrvatskog srednjovjekovlja*, Zagreb, 1998.

- Keats Rohan, Katherine, What's in a Name? Some Reflections on Naming and Identity in Prosopography, u: *Carreiras Eclesiásticas*, str. 333.-347.
- Kiss, Gergely Bálint, Utemeljenje i teritorijalni opseg Pečuške biskupije, *Scrinia Slavonica*, 9 (2009.), str. 351.-378.
- Klaić, Nada, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb, 1976.
- Klaić, Nada, *Zagreb u srednjem vijeku*, Zagreb, 1982.
- Klaić, Nada, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, Zagreb, 1987.
- Klaić, Vjekoslav, Marturina – slavonska daća u srednjem vijeku, *Rad JAZU*, knj. 62 (1904.), str. 114.-213.
- Klaužer, Vedran, *Plemstvo zagrebačke županije u srednjem vijeku* (diplomski rad – Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu), Zagreb, 2007.
- Kőfalvi, Tamás, Places of Authentication (*loca credibilia*), *Chronica*, vol. 2 (2002.), str. 27.-38.
- Kontler, László, *Povijest Mađarske. Tisuću godina u Srednjoj Europi*, Zagreb, 2007.
- Kostrenčić, Marko, *Fides publica (javna vera) u pravnoj istoriji Srba i Hrvata do kraja XV veka*, Beograd, 1930. (izdanje je ćirilčno)
- Koszta, László, Conclusions drawn from the Prosopographic Analysis of the Canons belonging to the Cathedral Chapters of Medieval Hungary (1200-1350), u: *Carreiras Eclesiásticas*, str. 15.-28.
- Koszta, László, Članovi Požeškog kaptola do sredine 14. stoljeća, *Scrinia Slavonica*, 7 (2007.), str. 65.-87.
- Kosztolnyik, Zoltan J., The Church and Béla III of Hungary (1172-1196): The Role of Archbishop Lukács of Esztergom, *Church History*, 49/4 (1980.), str. 375.-386.
- Kovačić, Slavko, Tajni Vatikanski Arhiv i ostali papinski arhivi, *CCP*, god. 7/br. 11 (1983.), str. 1.-31.
- Laszowski, Emilij, *Povijest plemenite općine Turopolja nekoč Zagrebačko polje zvane*, sv. I-II, Zagreb, 1910.-1911.
- Le Roy Ladurie, Emanuel, *Montaju, oksitansko selo od 1294. do 1324.*, Sremski Karlovci-Novi Sad, 1991.
- Lepine, David, *A Brotherhood of Canons Serving God: English Secular Cathedrals in the Later Middle Ages*, Woodbridge, 1995.

- Linehan Peter A. – Zutshi, Patrik N. R., *Fiat A: the Earliest Known Roll of Petitions Signed by the Pope (1307)*, *English Historical Review*, vol. CXXII/br. 498 (2007.), str. 998.-1015.
- Linehan, Peter, *An Archbishop in Angustiis (May 1280)*, u: *Carreiras Eclesiásticas*, str. 245.-255.
- Lonza, Nella, *Blasius of Moravče, a Fifteenth-century Canon of Zagreb and his Legal Manuscripts*, u: Krafl, Pavel (ur.), *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII-XV*, Prag, 2008., str. 444.-455.
- Lonza, Nella, *Dubrovački studenti prava u kasnom srednjem vijeku*, *Anali Dubrovnika*, 48 (2010.), str. 9.-45.
- Lukinović, Andrija, *Zagrebački biskupi Ivan Smilo i Ivan Šipuški*, *CCP*, god. 14/br 25 (1991., 1990.!), str. 187.-202.
- Lukinović, Andrija *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, Zagreb, 1995.
- Lukinović, Andrija, *Biskup Ivan Smilo Bohemus*, u: *Zagrebački biskupi*, str. 150.-151.
- Lukinović, Andrija, *Biskup Ivan Šipuški*, u: *Zagrebački biskupi*, str. 157.-158.
- Lukinović, Andrija, *Kanonske vizitacije Zagrebačke nadbiskupije. I. Gorski arhidakonat, sv. I 1639.-1726.*, Zagreb, 2006.
- Maciejewski, Jacek, *Which Way to Bishopric? Origin and Careers of Polish Bishops in the 13th Century*, u: *Carreiras Eclesiásticas*, str. 209.-217.
- Maček, Pavao – Jurković, Ivan, *Rodoslov plemića i baruna Kaštelanovića od Svetog Duha (od 14. do 17. stoljeća)*, Slavonski Brod, 2009.
- Majnarić, Ivan, *Papinski legati na istočnojadranskoj obali (1159.-1204.)*, Zagreb, 2008.
- Makkai, László, *The Foundation of the Hungarian Christian State, 950-1196*, u: *A History of Hungary*, str. 15.-22.
- Margetić, Lujo, *O javnoj vjeri i dispozitivnosti srednjovjekovnih notarskih isprava s osobitim obzirom na hrvatske primorske krajeve*, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 4 (1973.), str. 5.-79.
- Margetić, Lujo, *Zagrebačka biskupija prema Arpadovićima i Anžuvincima*, u: *Zagrebačka biskupija i Zagreb*, str. 163.-168.
- Margetić, Lujo, *Pravna osnova crkvene desetine na hrvatskim povijesnim područjima*, u: *Isti, Hrvatska i crkva u srednjem vijeku. Pravnopovijesne i povijesne studije*, Rijeka, 2000. (dalje: *Hrvatska i crkva u srednjem vijeku*), str. 21.-49.

- Margetić, Lujo, Zagrebački monasterij, u: *Hrvatska i crkva u srednjem vijeku*, str. 339.-348.
- Marković, Jasna, Plaćanja pristojbi zagrebačkih biskupa Apostolskoj komori u 14. i 15. stoljeću, *Tkalčić*, 3 (1999.), str. 273.-278.
- Matijević Sokol, Mirjana, Struktura i diplomatska analiza isprava kninskog kaptola, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 36 (1994.), str. 69.-85.
- Matijević Sokol, Mirjana, Najstarija povijesna svjedočanstva o Zaboku, *Radovi Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Zavod za hrvatsku povijest*, 29 (1996.), str. 295.-302.
- Matijević Sokol, Mirjana, *Toma Arhiđakon i njegovo djelo*, Jastrebarsko, 2002.
- Matijević Sokol, Mirjana, *Nostrum et regni nostri registrum*. Srednjovjekovni arhiv Ugarsko-hrvatskog kraljevstva, *Arhivski vjesnik*, god. 51 (2008.), str. 237.-257.
- Matijević Sokol, Mirjana, Prozopografska crtica o zagrebačkom biskupu Stjepanu II. (1225-1247), u: Iskra Iveljić (ur.) *Zbornik Nikše Stančića*, Zagreb, 2011., str. 55.-64.
- Matijević, Zlatko, Jesu li Kažotičeve ideje o pravednom društvu ravnopravnih građana još uvijek prepoznatljive?, *CCP*, god. 26/br. 49 (2002.), str. 69.-76.
- Meuthen, Erich, Auskünfte des Repertorium Germanicum zur Struktur des deutschen Klerus im 15. Jahrhundert, *QFIAB*, sv. 71 (1991.), str. 280.-309.
- Meyer, Andreas, *Zürich und Rom. Ordentliche Kollatur und päpstliche Provisionen am Frau- und Grossmünster 1316-1523*, Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom, sv. 64, Tübingen, 1986.
- Meyer, Andreas, Der deutsche Pfründenmarkt im Spätmittelalter, *QFIAB*, sv. 71 (1991.), str. 266.-279.
- Meyer, Andreas, Spätmittelalterliches Benefizialrecht im Spannungsfeld zwischen päpstlicher Kurie und ordentlicher Kollatur Forschungsansätze und offene Fragen, *Proceedings of the Eight International Congress of Medieval Canon Law*, Vatikan, 1992., str. 247.-262.
- Millet, Héléne –Raux, Stéphanie, De la publication de livres à la mise en ligne d'une base de données: Les premiers enseignements du puzzle des *Fasti Ecclesie Gallicanae* [Od knjiga do internetske baze podataka: Prvi pogledi na mozaik *Fasti Ecclesie Gallicanae*], u: *Carreiras Eclesiásticas*, str. 317.-330.

- Miljan, Suzana, *Quarta puellaris* prema slučaju Skolastike Jurjeve iz Mlake, *Lucius – Zbornik radova Društva studenata povijesti «Ivan Lučić-Lucius»*, 8-9 (2006.), str. 141.-148.
- Mirošević, Franko (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1996.
- Morris, Colin, *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*, Oxford, 1989.
- Neralić, Jadranka, *Priručnik za istraživanje hrvatske povijesti u Tajnom Vatikanskom Arhivu od ranog rednjeg vijeka do sredine XVIII. stoljeća. Schedario Garampi*, Zagreb, 2000.
- Neralić, Jadranka, «Ut matrimonium libere et licite contrahere possint» - Papal 14th and 15th century matrimonial dispensations, u: Alexander Buczynski, Milan Kruhek, Stjepan Matković (prir.) *Hereditas rerum Croaticarum ad honorem Mirko Valentić*, Zagreb, 2003., str. 38.-43.
- Neralić, Jadranka, *Put do crkvene nadarbine. Rimska kurija i Dalmacija u 15. stoljeću*, Split, 2007.
- Neralić, Jadranka, «... tibi qui ut asseris, de nobili genere ex utroque parente procreatus existis, auctoritate presentium indulgemus...» Plemstvo i crkvena karijera u papinskim dokumentima 15. stoljeća, u: *Izabrane teme*, str. 155.-182.
- Novak, Ana, Uključivanje Opatije Topusko u crkveno-politički i javni život na području Zagrebačke biskupije (Djelatnost opata Ivana II. i sjeveroistočni posjedi cistercijske Opatije Blažene Djevice Marije), *Povijesni prilozi*, 34 (2008.), str. 27.-43.
- Ostojić, Ivan, *Metropolitanski kaptol u Splitu*, Zagreb, 1975.
- Palanović, Elizabeta, Blaž (Blasius), zagrebački kanonik i kustos (XIV st.), HBL 2 (Bj-C), Zagreb, 1989., str. 21.-22.
- Péter, László, The Indestructable Authority of the Tripartitum, u: DRMH: Tripartitum, str. xiii-xxvi.
- Rački, Franjo, Ocjena starijih izvora za hrvatsku i srbsku poviest srednjeg vieka, *Književnik – časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku i prirodne znanosti*, god. 1/4 (1864.), str. 544.-562.
- Rady, Martyn, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*, London, 2000.
- Rady, Martyn, Stephen Werbőczy and his *Tripartitum*, u: DRMH: Tripartitum, str. xxvii-xliv.

- Raukar, Tomislav, Gradec i grad na hrvatskom prostoru, u: *Zagrebački Gradec*, str. 13.-17.
- Raukar, Tomislav *Hrvatsko srednjovjekovlje. Prostor, ljudi, ideje*, Zagreb, 1997.
- Razum, Stjepan, Arhivi Zagrebačke nadbiskupije, <http://www.daz.hr/arhol/razum.htm> (pristupljeno 27. studenog 2009.)
- Razum, Stjepan, Popis svećenika Zagrebačke biskupije iz 1501. godine, *Tkalčić*, god. 7 (2003.), str. 291.-446.
- Rehberg, Andreas, *Die Kanoniker von S. Giovanni in Laterano und S. Maria Maggiore im 14. Jahrhundert. Eine Prosopographie*, Tübingen, 1999.
- Rendić, Smiljana, Sedmi kardinal iz zagrebačke crkve, *Glas koncila*, god. XXII/br. 2-3 (16. i 30. siječnja 1983.), str. 4.-5.; 8.
- Reynolds, Susan, *Fiefs and Vassals – The Medieval Evidence Reinterpreted*, Oxford, 1994.
- Runje, Petar, Hrvatski studenti u Padovi 1470.-1480., *Mogućnosti*, 42/10-12 (1995.), str. 117.-123.
- Sánchez-Oro Rosa, Juan José, Una Iglesia de frontera al servicio del Rey: La extremadura Leonesa como laboratorio político (1157-1230) [Granična biskupija u kraljevoj službi: leonska *extremadura* kao politički laboratorij], u: *Carreiras Eclesiásticas*, str. 189.-206.
- Sanz Sancho, Iluminado, Prosopografía de los componentes del cabildo catedralicio de la catedral de Córdoba en la Edad Media (1238-1450): Aportaciones a la historia social y cultural [Prozopografija članova katedralnog kaptola u Kordobi u srednjem vijeku (1238-1450): Prinosi društvenoj i kulturnoj povijesti], u: *Carreiras Eclesiásticas*, str. 31.-60.
- Sarbak, Gábor, Uber das mittelalterliche Bibliothekswesen der Benediktiner in Ungarn, u: *The Development of Literate Mentalities*, str. 199.-213.
- Sayers, Jane E., *Papal judges delegate in the province of Canterbury 1198-1254. A Study in Ecclesiastical Jurisdiction and Administration*, Oxford, 1971.
- Sayers, Jane, Proctors representing British interests at the Papal Court 1198-1415, *Monumenta iuris canonici. Series C: Subsidia. Vol 4. Proceedings of the Third International Congress of Medieval Canon Law. Strasbourg 3.-6. September 1968.*, Vatikan, 1971., str. 143.-163.

- Sárközy, Péter, Links to Europe: Hungarian Students at Italian Universities in the 13-18th Centuries, *Hungarian Studies Review*, vol. XVII/br. 2 (1990.), str. 47.-55.
- Schmid, Heinrich Felix, Die Grundzüge und Grundlagen der Entwicklung des kirchliche Zehnrechts auf kroatischem Boden während des Mittelalters, u: Grga Novak (ur.) *Šišićev zbornik*, Zagreb, 1929. (dalje: *Šišićev zbornik*), str. 423.-454.
- Schneidmüller, Bernd, Constructing the Past by Means of the Present: Historiographical Foundations of Medieval Institutions, Dynasties, Peoples and Communities, str. 167.-192., u: Gerd Althoff, Johannes Fried, Patrick J. Geary (ur.) *Medieval concepts of the past: ritual, memory, historiography*, Cambridge, 2002.
- Schwarz, Brigide, Klerikerkarrieren und Pfründenmarkt. Perspektiven einer sozialgeschichtlichen Auswertung des Repertorium Germanicum, *QFIAB*, sv. 71 (1991.), str. 243.-265.
- Schwarz, Brigide, Römische Kurie und Pfründenmarkt im Spätmittelalter, *Zeitschrift für Historische Forschung*, 20 (1993.), str. 129.-152.
- Shinnors, John R. Jr., University Study Licenses and Clerical Education in the Diocese of Norwich 1325-35, *History of Education Quarterly*, vol. 28/br. 3 (1988.), str. 387.-410.
- Sladović, Manojlo, *Povēsti biskupijah Senjske i Modruške ili Krbavske*, Trst, 1856.
- Soldo, Josip Ante, Takse «servitium commune» kod nas kroz XIV. i polovicom XV. stoljeća, *Arhivski vjesnik*, 9 (1966.) str. 305.-326.
- Somogyi, Ferenc, The Medieval University of Pécs, u: S. B. Vardy-Géza Grosschmid-Leslie S. Domonkos (ur.), *Louis the Great. King of Hungary and Poland*, New York, 1986., str. 221.-236.
- de Sousa Saraiva, Anísio Miguel, The Viseu and Lamego Clergy: Clerical Wills and Social Ties, u: *Carreiras Eclesiásticas*, str. 141.-149.
- Steindorff, Ludwig, Srednjovjekovni Zagreb – obrazac povijesti srednjoeuropskoga grada, u: *Zagrebački Gradec*, str. 19.-27.
- Stipišić, Jakov, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Zagreb, 1991.
- Stone, Lawrence, Prosopography, *Daedalus – Journal of the American Academy of Arts and Sciences*, vol. 100 (1971.), str. 46.-79.
- Swanson, Robert N., Universities, Graduates and Benefices in Later Medieval England, *Past & Present*, br. 106 (1985), str. 28.-61.

- Swanson, Robert N., Urban Rectories and Urban Fortunes in Late Medieval England: the Evidence from Bishop's Lynn, u: T. R. Slater i Gervase Rosser (ur.), *The Church in the Medieval Town*, Aldershot-Brookfield-Singapore-Sydney, 1998., str. 100.-130.
- Šanjek, Franjo, Knjiška kultura srednjovjekovnog Zagreba, u: *Zagrebački Gradec*, str. 333.-342.
- Šanjek, Franjo, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata. Srednji vijek*, Zagreb, 1993.
- Šanjek, Franjo, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru. Pregled religiozne povijesti Hrvata (7.-20. st.)*, Zagreb, 1996.
- Šanjek, Franjo, Crkva u hrvatsko-ugarskim odnosima, *Vjesnik HAZU*, god. 11/br. 1-4 (2002), str. 73.-80.
- Šanjek, Franjo (ur.), *Povijest Hrvata, Prva knjiga: srednji vijek*, Zagreb, 2003.
- Šaško, Ivan, Biskup Kažotić promicatelj knjige u Hrvata s posebnim naznakama iz povijesti liturgije, *CCP*, god. 26/br. 49 (2002.), str. 59.-68.
- Škafar, Ivan, Prekmurski del Beksinskega arhidiaconata do leta 1400, *CCP*, god. 3/br. 4 (1979.), str. 9.-50.
- Šufflay, Milan, *Dalmatinsko-hrvatska srednjovjekovna listina. Povijest hrvatskoga notarijata od XI. do XV. stoljeća*, Zagreb, 2000.
- Švab, Mladen, Ivan arhidakon gorički, HBL, sv. 6., Zagreb, 2005., str. 76.-78.
- Tanaka, Mineo, Hrvatski studenti na Pariškom sveučilištu u 14. i 15. stoljeću, *CCP*, god. 9/br.15 (1985.), str. 36.-42.
- Thaller, Lujo, Zagrebački hospitali u Srednjem vijeku, u: *Šišićev zbornik*, str. 315.-320.
- Tkalčić, Ivan Krstitelj, Prieporod biskupije zagrebačke u XIII. vijeku, *Rad JAZU*, knj. 41 (1877.), str. 122.-153.
- Tkalčić, Ivan Krstitelj, *Odpor i buna radi desetine u biskupiji Zagrebačkoj u XIV. vijeku*, Zagreb 1879.
- Tkalčić, Ivan Krstitelj, *Prvostolna crkva Zagrebačka*, Zagreb, 1880.
- Tkalčić, Ivan Krstitelj, *Sbor prebendara prvostolne crkve zagrebačke (Historička razprava)*, Zagreb, 1884.
- Tkalčić, Ivan Krstitelj, *Ivan arcidjakon gorički. Domaći pisac u XIV. vijeku*, Zagreb, 1886.
- Tkalčić, Ivan Krstitelj, Predgovor, MHEZ II, str. i.-xiv.
- Tkalčić, Ivan Krstitelj, Uvod, MCZ I, Zagreb, 1889., str. i.-cxcii.

- Tkalčić, Ivan Krstitelj, Zagreb u XV. vijeku, MCZ II, Zagreb, 1894., str. i.-ccxviii.
- del Torre, Giuseppe, Carriera politica e benefici ecclesiastici in una famiglia veneziana del primo '500: Zaccaria e Lorenzo Gabriel, u: *Per Marino Berengo. Studi degli allievi*, Milano, 2000., str. 159.-181.
- Tuilier, André, Hrvati i pariška intelektualna sredina u 14. i 15. stoljeću, *CCP*, god. 10/br, 17 (1986.)
- Turner, Ralph V., *Judges, Administrators and the Common Law in Angevin England*, Cambridge, 1994.
- Ullman, Walter, *The Growth of Papal Government in the Middle Ages. A Study in the ideological relation of clerical to lay power*, London, 1955.
- Ullman, Walter, *A Short History of the Papacy in the Middle Ages*, London, 1972.
- Vasconcelos Vilar, Hermínia, In Defence of Episcopal Power: the Case of Bishop Egas of Viseu, u: *Carreiras Eclesiásticas*, str. 221.-241.
- Veszpremy, Laszlo, The Birth of a Structured Literacy in Hungary, u: *The Development of Literate Mentalities*, str. 161.-181.
- Vidović, Mile, *Povijest Crkve u Hrvata*, Metković-Split, 2007.
- Walsh, Michael, Stephen I, u: *A New Dictionary of Saints: East and West*, Burns & Oates, London – New York, 2007.
- Willich, Thomas, *Wege Zür Pfründe. Die Besetzung der Magdeburger Domkanonikate zwischen Ordentlicher Kollatur und Päpstlicher Provision 1295-1464*, Izdanja Njemačkog povijesnog instituta u Rimu, sv. 102, 2005.
- Williman, Daniel, Schism within the Curia: The Twin Papal Elections of 1378, *Journal of Ecclesiastical History*, 59/1 (2008.), str. 29.-47.
- Wood, Diana, *Clement VI: the pontificate and ideas of an Avignon pope*, Cambridge, 1989.

PRILOG: PROZOPOGRAFSKI KATALOG

Ovaj prozopografski katalog donosi kratke početne biografije članova Zagrebačkog kaptola u 14. stoljeću. Prvi, najveći i glavni dio kataloga čine biografije kanonika, kao i kandidata za kanonikate u kaptolu, dok manji dio otpada na biografije prebendara, pomoćnog svećenstva kaptola, kao i svećenstva koje se u jednom trenutku našlo u službi Zagrebačkog kaptola. Članovi kaptola navedeni su abecednim slijedom, označeni su rednim brojem, a nakon imena slijede atribucije odnosno časti i službe koje su za života obnašali ili za koje su bili kandidatima. Ukoliko se nekoliko kanonika javlja pod istim imenom bez imenskog predikata, tada su oni poredani kronološkim slijedom pojavljivanja u izvorima. Prvo je navedena služba koju je svećenik obnašao ili za koju se natjecao u Zagrebačkom kaptolu, zatim se, odvojeno sa znakom točka-zarez (;) navode druge službe, u drugim kaptolima, u biskupijama, ili pak svjetovne službe. Služba u Zagrebačkom kaptolu uvijek je stavljena na prvo mjesto, neovisno o tome je li svećenik prvo obnašao službu u ovoj crkvenoj instituciji, ili je pak prvotno vršio službu u nekoj drugoj instituciji. Na kraju se navode godine spominjanja u izvorima. Iznimno, u slučaju da su pojedini kanonici napredovali do mjesta biskupa, godine su biskupovanja naznačene odvojeno od godina javljanja u izvorima u drugim svojstvima. Valja imati na umu da je za dosta svećenika zbog nedostatka imenskog predikata gotovo nemoguće utvrditi jasan identitet, pa se u katalogu iznose pretpostavke i dvojbe koje su jasno naznačene, dok su oni svećenici čija je identifikacija posve nejasna označeni s dvije zvjezdice (**). U slučaju opravdane pretpostavke da je svećenik barem u jednom trenutku uživao stvarni posjed kanonikata, ili pak da je svarno bio providiran na to mjesto, uz njegovo ime stoji «kanonik», ali ukoliko iz izvora izravno saznajemo da je bio tek kandidat za kaptolski *stallum* tada uz njegovo ime stoji «kanonikat». Kod pojedinih kanonika, kao i kod pomoćnog kaptolskog osoblja tekst se u prozopografskom katalogu doslovno ponavlja, a razlog je tome taj što u dosta isprava nalazimo članove kaptola koji zajednički obavljaju isti posao, ili su navedeni u nizu u istome izvoru.

Kanonici i kandidati za kanonikat

1. **Aleksandar**, prepozit. 1300.

Prepozit Aleksandar spominje se kao osoba kojoj je uručen dokument o sporazumu topuskog cistercitskog samostana i templara 1300. godine. Iako se ne navodi kaptol na čijem je čelu bio ovaj prepozit može se pretpostaviti kako bi zbog svojeg ugleda upravo čelnik katedralnog kaptola Zagrebačke biskupije mogao imati (u ispravi neodređenu) ulogu u sporu između cistercita i templara.¹²³⁰

2. **Aleksandar**, kalnički arhiđakon. 1315.

Kalnički arhiđakon Aleksandar spominje se tek jednom prilikom 1315. godine. Tada je zajedno s katedralnim arhiđakonom Petrom sudjelovao u utvrđivanju obaveza cistercita koji su, držeći pod određenim uvjetima crkvu sv. Jakova na otoku Savi, Zagrebačkom kaptolu bili dužni određena podavanja.¹²³¹

3. **Aleksandar Dionizijev**, kanonik; arhiđakon *de Tarcza* u Egerskog biskupiji (*ecclesie Agriensis*); kraljev klerik. 1357.-1358.

Aleksandar Dionizijev je kanonikat s prebendom Zagrebačkog kaptola dobio od pape Inocenta VI. 1357. godine. Prvo mu je kanonikat bio rezerviran, a zatim i potvrđen: *Item canonicatus et prebenda ecclesie Zagrabiensis fuit reseruata et conferenda cum vacabunt ut, supra Alexandro Dyonisii.*¹²³² Međutim, Aleksandar nije ušao u posjed svojeg kanonikata, pa je 8. travnja 1358. za njega kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu zatražio kralj Ludovik. Iz ove kraljeve suplike papi saznajemo da se mjesto u kaptolskom koru ispraznilo nakon što je dotadašnji kanonik Ladislav, klerik iz Vespremske biskupije, providiran na mjesto biskupa u toj biskupiji. Kralj je tražio za Aleksandra Dionizijevog kanonikat zasigurno kao nagradu za njegovu vjernu službu – naime, Aleksandar je bio kraljev klerik. Osim toga, već je u svojem posjedu držao i arhiđakonat *de Tarcza* u Egerskoj.¹²³³ Međutim, zanimljivo

¹²³⁰ CD VII, dok. 372., str. 417.

¹²³¹ CD VIII, dok. 334., str. 409.-410.

¹²³² CD XII, dok. 302., str. 403.

¹²³³ CD XII, dok. 359., str. 467.: *Item supplicat, quatenus dilecto sibi Alexandro Dyonisii clerico commensali dicti regis canonicatum et prebendam ecclesie Zagrabiensis cumque in breui sperantur vacaturiper munus consecracionis apud sedem apostolicam vel alibi impendendum, venerabili patri domino Ladizlao clerico Wesprimensi, cui eadem sanctitas de dicta Wesprimensi ecclesia prouidit, si predicto modo vel per lapsum temporis de consecrandis episcopis eosdem canonicatum et prebendam vacare contigerit, conferendos dignemini conseruare et si alias fuerint reseruati. Non obstante, quod dictus Alexander canonicatum et prebendam et archidiaconatum de Tarcza ecclesie Agriensis obtinet, et cum aliis non obstantibus et clausulis oportunis et*

je da se za isti kanonikat ispražnjen promocijom Ladislava na Vespremsku biskupsku čast natjecao i breslauški klerik Petar Henrikov de Olsna. On je providiran na isti kanonikat 10. ožujka 1358., dakle prije Aleksandra Dionizijevog.¹²³⁴

4. **Amadeo Ivanov**, kanonik; župnik crkve Svih Svetih u Moravču. 1394.

Amadeo Ivanov je početkom devedesetih godina 14. stoljeća bio župnik crkve Svih Svetih u Moravču. On je 1394. bio providiran na mjesto kanonika u Zagrebačkom kaptolu. Naime, nakon smrti Blaža Lupovog koji je umro izvan Rimske kurije za ispražnjeni kanonikat su se borili Grgur Pavlov, pečujski svećenik, i Hinko zvani Roh iz Praške dijeceze. Spor je dobio Grgur, ali je on ubrzo rezignirao na to mjesto. Amadeo je nakon toga kanonikat zatražio od pape Bonifacija IX., kojeg mu je papa i dodijelio. Papina bula za uvođenje u posjed kanonikata Amadea Ivanovog upućena je opatu samostana Bl. Dj. Marije te zagrebačkom prepozitu i bekšinskom arhiđakonu. Prihod od prebende mu je imao biti 15 srebrenih maraka godišnje (*quindecim marcharum argenti*), a uz to je zadržao i župnu crkvu koja mu je donosila 8 srebrenih maraka. Zanimljivo je i da se navodi: *et quod nos nuper sibi de dignitate, personatu vel officio cum cura vel sine cura in dicta Zagradiensi ecclesia per alias nostras littera gratiose concessimus provideri*. To bi značilo da je on od ranije već providiran na mjesto među dostojanstvenicima u Zagrebačkom kaptolu, no vjerojatno se mjesto nije ispraznilo, pa je ovom prilikom stekao tek kanonikat u kaptolu zadržavši i dalje svoje pravo na jedno od najviših mjesta. Poriječlom je bio iz plemićke obitelji (*ex utroque parente de nobili genere procreatus existit*).¹²³⁵

5. **Andrija**, kanonik. 1367.-1371.

Kanonik *magister* Andrija bio je kaptolski izaslanik koji je 1367. sudjelovao u uvođenju Dominika sina Jakovljevog u posjed Konjščice (*Saulfelde*).¹²³⁶ Iste je godine bio kaptolski izaslanik koji je sudjelovao u uvođenju Nikole i Stjepana sinova Petra zvanog Kaštelan u posjede Završju, Podvinju i Topolču.¹²³⁷ Četiri godine kasnije spominje se ponovno *magister* kanonik Andrija: on je kao kaptolski izaslanik 1371. bio izaslan na uvid i saslušanje slučaja

executoribus et cum commissione execucionis ad partes. Fiat G. Et quod transeat sine alia leccione. Fiat G. Datum Auinione, VI. idus aprilis, anno sexto.

¹²³⁴ CD XII, dok. 352., str. 458. CD XII, dok. 353., str. 458.-459.: *Item Petro Heinric de Olsna clerico Wratislaviensis diocesis de canonicatu et prebenda. ecclesie Zagradiensis vacantibus apud sedem apostolicam propter mumus consecracionis facte Ladislao, cui etiam in ecclesia Wesprimiensis apostolica auctoritate extitit prouisum. Datum Auinione, VI. idus marcii, anno sexto.*

¹²³⁵ MVH I/3, dok. 282., str. 251.-252.

¹²³⁶ CD XIV, dok. 18., str. 33.-34.

¹²³⁷ CD XIV, dok. 34., str. 55.

oko razdiobe i uređenja međa grada Varaždina i sela Trnovec.¹²³⁸ Za pretpostaviti je da se radi o istome kanoniku magistru Andriji koji se javlja i četiri godine ranije.

6. **Andrija**, arhiđakon (?). 1380.

Ovaj se arhiđakon Andrija spominje 1380. godine. Naime, te godine su župan Križevačke županije i njezini plemićki suci istražili slučaj u kojemu su članovi Zagrebačkog kaptola, njihovi podložnici, ali podložnici arhiđakonâ Mateja i Andrije, bili optuženi za oružani upad u Gradec i da su Jurja postolara iz Gradeca ranili i ostavili poluživog.¹²³⁹ Nakon istrage krivica im je dokazana. Zatim su o čitavom slučaju izvijestili župan Zagrebačke županije i kaštelan Medvedgrada Vito, te uskoro i plemićki suci Zagrebačke županije koji su čitav slučaj dojavili kralju.¹²⁴⁰ Iz isprava nažalost ne saznajemo nad kojim je arhiđakonatom ovaj Andrija imao upravu.

7. **Andrija**, kanonik, varaždinski arhiđakon. 1380.-1381.

Varaždinski arhiđakon Andrija bio je kaptolski poslanik 1380. kada je izaslan na svjedočenje i arbitražu u sporu Babonića i topuskih cistercita oko međa posjeda Male Bojne. Naime, ban Petar Zudor je naložio kaptolu da pošalje svoje ljude *ad videndam seu audiendam quandam arbitratoriam compositionem* u navedenom sporu. Kaptol je zatim na posjed Bojnu poslao čazmanskog arhiđakona Grgura koji je otišao zastupati stranu sinova kneza Dujma Babonića, i varaždinskog arhiđakona Andriju koji je trebao zastupati stranu cistercita, odnosno njihovog opata. Kanonici su posvjedočili da je izbio spor između navedenih strana, ali je postignut mir, te su utvrđene međe posjeda. O tome su navedeni arhiđakoni pismeno izvijestili kaptol.¹²⁴¹

¹²³⁸ CD XIV, dok. 263., str. 351.-353.

¹²³⁹ MCZ I, dok. 299., str. 283.-284.: ... *missis eorum comlicibus et familiaribus, manu armata et potenciarum, simul cum hominibus Mathei et Andree, archidiaconorum in ecclesia predicta, quemdam habitorem ipsorum nomine Georgium sutorem, in via publica repertum, clara luce, crudeliter et letaliter wlnerassent et sic wlneratum, semivivum reliquissent, qui tandem feria tertia proxima ante festum beati Georgii martiris, nunc proxime venturum, viam universe carnis est ingressus, nullis culpis suis exigentibus aliquibus: lite tamen pendente inter predictos cives et capitulum annotatum.*

¹²⁴⁰ MCZ I, dok. 300., str. 284.; MCZ I, dok. 301., str. 285.

¹²⁴¹ CD XVI, dok. 130., str. 130-131.: *cum nos ad amicabilem litteratoriam petitionem magnifici viri domini Petri Zudor, regni Sclavonie bani, ad videndam seu audiendam quandam arbitratoriam compositionem inter magistros Iohannem, Nicolaum, Babonik et Stephanum, filios comitis Duymi de Blagai, ab una, parte vero ex altera virum religiosum dominum fratrem Thomam, abbatem Toplichensem, tertio die beati Michaelis archangeli nunc proxime preteriti in possessione Boyna fiendam nostros homines fide dignos pro utrisque partibus, scilicet pro parte ipsorum jiliorum comitis Duymi virum discretum, dominum Gregorium, archidiaconum Chasmensem, pro parte vero ipsius domini abbatis similiter virum discretum dominum Andream, archidiaconum de Worosd, socios et concanonicos nostros, pro testimonio transmisis[emu]s; tandem iidem ad nos exinde reversi nobis concorditer retulerunt, quod partes predictae die et loco predictis super facto possessionis Kisboyna et metarum eiusdem per ordinationem et compositionem proborum et nobilium virorum pacem inter eosdem zelantium metis seu signis metalibus infrascriptis distingendo, partibus predictis perpetuo possidendam, eandem eo modo reliquissent ...*

Isto tako, 1380. su navedena dva arhiđakona ponovno imali istu ulogu u sporu, mirenju, i utvrđivanju međa posjeda Male Bojne između Babonića i roda Krešić. Grgur je zastupao Baboniće, kao i prvom slučaju, a Andrija Krešiće. Također su o međama izvijestili svoj kaptol napismeno.¹²⁴² Andrija je bio kaptolski poslanik 1381. koji je imao riješiti spor između plemića iz Rakovca oko međa posjeda Rakovec. Tada je kaptol izaslao svoje ljude kako bi svjedočili i zastupali stranke u sporu: vrbovečki arhiđakon Ivan je zastupao tužitelje (*pro parte actorum*), a varaždinski arhiđakon Andrija tuženike (*pro parte attractorum*). Oni su zatim, zajedno s kraljevim poslanikom, kanonikom i notarom kardinala Demetrija Nikolom na licu mjesta utvrdili međe posjeda Rakovca.¹²⁴³

8. **Andrija**, kanonik; vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Pavla; kanonik i arhiđakon *Camariensis*. 1384.

Andrija je 1384. izdao dokument upućen svim župnicima u Dubičkom arhiđakonatu kojim se opisuje spor oko neke kuće u Dubici između pavlina u Dubici i stanovitih Stjepana i Bartolomeja. Kuću je pavlinima oporučno ostavila stanovita Katarina udovica Aleksandra.¹²⁴⁴ Zanimljivo je istaknuti da se radi o notarskoj ispravi, što je u svakome slučaju rijetkost za Slavoniju. Notar je bio Juraj Benediktov, klerik iz Zagrebačke biskupije i notar po carskoj ovlasti. Tom je prilikom Andrija tituliran kao *archidiaconus Camariensis, ac eiusdem et Zagrabiensis ecclesiarum canonicus reverendissimique in Christo patris et domini Pauli, dei et apostolica gratia episcopi predictae ecclesie Zagrabiensis vicarius in spiritualibus generalis*. Prema tome držao je dva kanonikata u svojim rukama i arhiđakonat *Camariensis*. 1384. je obnašao i dužnost vikara u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Pavla Horvata.

9. **Andrija Andrijin**, čazmanski prepozit; vukovarski arhiđakon; pečujski kanonik. 1398.-1399.

Papa Bonifacije IX. je 1398. dodijelio prepozituru Čazmanskog kaptola Andriji Andrijinom. Naime, to se mjesto ispraznilo jer je dotadašnji čazmanski prepozit (zasigurno Matija) odlučio napustiti funkciju i povući se u samostan augustinaca u Budimu. Iz pisma pape kojim je dodijelio prepozituru Andriji saznaje se da je potonji bio i vukovarski arhiđakon. U čast prepoziture ga je trebao uvesti zagrebački prepozit.¹²⁴⁵ Međutim, Andrija nije bio uveden u tu čast sve do 1399. jer je tada papa Bonifacije IX. ponovno izdao mandat zagrebačkom

¹²⁴² CD XVI, dok. 120., str. 131.-132.

¹²⁴³ CD XVI, dok. 176., str. 208.-211.; CD XVI, dok. 203., str. 245.-248.

¹²⁴⁴ CD XVI, dok. 368., str. 486.-489.

¹²⁴⁵ MHEZ V, dok. 53., str. 64.

prepozitu da uvede u posjed čazmanske prepoziture Andriju Andrijinog. Tom se prilikom saznaje da je Andrija bio i pečujski kanonik. Također, saznaje se da je Andriji mjesto prepozita Čazmanskog kaptola ranije dodijelio zagrebački biskup Eberhard Alben koji je iskoristio svoje ordinarno pravo. Vrijednost prepoziture bila mu je 100 srebrenih maraka godišnje.¹²⁴⁶

10. Andrija Fortis, kanonik, dubički arhiđakon; kapelan i familijar kaločkog nadbiskupa Nikole; bački kanonik; kustodija Ostrogonске crkve. 1357.

Andrija Fortis je do 1357. držao kanonikate u Zagrebačkom i Bačkom kaptolu. Ujedno je držao i dubički arhiđakoniat u Zagrebačkoj crkvi, a bio je i familijar i kapelan kaločkog nadbiskupa Nikole. Taj nadbiskup je papu Inocenta VI. 13. lipnja 1357. zatražio za Andriju rezervaciju kustodije u Ostrogonскоj crkvi, što je papa i odobrio.¹²⁴⁷ 17. lipnja 1357., dakle četiri dana nakon nadbiskupove molbe, Andrija Fortis je kao dubički arhiđakon u Apostolskoj komori zastupao istog nadbiskupa Nikolu kada je u njegovo ime uplaćivao zajedničke pristojbe.¹²⁴⁸ Dan nakon toga, 18. lipnja 1357., Andrija je ponovno uplaćivao za kaločkog nadbiskupa Nikolu zajedničke i male pristojbe.¹²⁴⁹ Andrija je zastupao kaločkog nadbiskupa upravo zato jer je bio član nadbiskupove *familiae*, odnosno kućanstva, pa je samim time bio čovjek od nadbiskupovog najvišeg povjerenja. Prema prezimenu Fortis dalo bi se zaključiti da je Andrija porijeklom bio iz Italije.

11. Andrija Ivanov iz Graza (Grazarii), kanonik. 1399.

Nakon što se ispraznilo mjesto u Zagrebačkom kaptolu poslije smrti Barnabe Mikinog izvan Rimske kurije 1399. Andrija Ivanov iz Graza dobio je njegov kanonikat s prebendom. Naime, kralj Sigismund je iskoristio svoje pravo patronata i predstavio zagrebačkom biskupu u

¹²⁴⁶ MHEZ V, dok. 71., str. 81.

¹²⁴⁷ CD XII, dok. 314., str. 416.: *Supplicat sanctitati vestre humilis orator N archiepiscopus Colocensis, quatenus sibi in personam dilecti sui capellani et familiaris continui commensalis Andree Fortis archidiaconi Dubicensis in ecclesia Zagrabiensi specialem gratiam facientes custodiam ecclesie Strigoniensis, cum vacabit, ex eo quod Stephanus Oliuerii eandem custodiam obtinens preposituram ecclesie Budensis Wesprimiensis diocesis auctoritate litterarum vestrarum fuerit pacifice assecutus seu alias quouis modo, preterquam per ipsius Stephani obitum vacare contigerit, eidem Andree conferendam donacioni apostolice dignemini reseruare. Non obstante, quod idem Andreas dictum archidiaconatum, et in dicta Zagrabiensi ac Baciensi, Colocensi dioces, ecclesiis canonicatum et prebendas obtinere noscatur et cum ceteris et aliis non obstantibus et clausulis oportunis ac executoribus. Fiat G. Datum apud Villamnouam Auinionesi diocesis, idus iunii, anno quinto.*

¹²⁴⁸ MCV II, dok. 546., str. 332.; MCV I, dok. 252., str. 156.-157.: *Die XVII mensis Iunii recepti sunt a domino Nicolao archiepiscopo Colocensi in Ungaria pro parte sui communis servicii soluente per manus domini Andree Fortis archidiaconi Dubicensis floreni VC.*

¹²⁴⁹ Áldásy, Regesták, dok. 293., str. 264.: *Nicolaus arch. Coloc. pro parte suis comm. servitii... per manus Andree ... onda se navodi da je uplatio ... quingentos florenos auri praefatae camerae za zajedničke, a za male centum undecim florenos auri, preko svog prokuratora Andrije Fortisa.*

zakonitom roku Andriju kao odgovarajućeg kandidata na mjesto kanonika. Nakon toga je biskup svojim ordinarnim pravom dodijelio ovaj kanonikat s prebendom navedenom Andriji (*Sigismundus rex Ungarie illustris verus patronatus eorundem canonicatus et prebende et existens in pacifica possessione vel quasi iuris presentandi personam ydoneam ad eosdem, prefatum Andream ad ipsos canonicatum et prebendam venerabili fratri nostro episcopo Zagrabiensi infra tempus debitum presentavit, idemque episcopus eundem Andream in eisdem canonicatu et prebenda auctoritate ordinaria instituit*). Papa Bonifacije IX. je zatim izdao nalog da se Andriju Grazarija uvede u posjed toga kanonikata. Godišnji prihod mu je imao biti 16 srebrenih maraka (*sedecim marcharum argenti*).¹²⁵⁰ Po svemu sudeći Andrija je bio u dobrim odnosima s kraljem Sigismundom, pa je zato preko njega dobio kanonikat. Bio je klerik iz Salzburške nadbiskupije.

12. **Andrija Mali (Parvus)**, arhiđakon (?). 1377.-1382.

Andrija se javlja 31. listopada 1377. zajedno s arhiđakonom Blažem kao zastupnik Zagrebačke crkve (biskupa i kaptola) u sporu koji su biskup i kaptol vodili s Gradecom. Andrija i Blaž se javljaju u dokumentu koji je izdao kralj Ludovik i uputio ga zagrebačkom biskupu Demetriju. U njemu kralj čitav spor daje na istragu banu Petru Zudoru. U dokumentu se Andrija i Blaž tituliraju kao *archidiaconi ecclesie Zagrabiensis*,¹²⁵¹ te nažalost iz toga izraza ostaje upitno nad kojim su arhiđakonatima imali upravu. Iste je godine, 25. studenog, Andrija zajedno s Ivanom Krispom ponovno zastupao svoj kaptol u ovome sporu. Naime, njih dvojica su zastupali svoj kaptol pred slavonskim banom Petrom Zudorom protiv Gradečana. Ban je zajedno s plemićkim sucima odgodio donošenje konačne presude, a u ispravi kojom se proglašava ta prorogacija Andrija i Ivan se tituliraju kao *canonici et archidiaconi ecclesie capituli Zagrabiensis*.¹²⁵² Andrija je imao nadimak Parvus (Mali), o čemu saznajemo upravo iz ove banove isprave. Pet godina kasnije se opet spominje arhiđakon Andrija, bez pobliže oznake nad kojim je arhiđakonatom imao upravu. Zbog posla koji je obavljao ovaj Andrija 1382., može se pretpostaviti da je riječ o istom Andriji koji je zastupao svoj kaptol 1377. godine. Naime, 1382. je arhiđakon i kanonik Andrija zastupao svoj kaptol u Višegradu u kraljevskoj kuriji, pred kraljicom Elizabetom. Tada je u ime svoga kaptola isposlovao od kraljice prolongiranje ročišta u sporu s Gradecom.¹²⁵³

¹²⁵⁰ MHEZ V, dok. 76., str. 85.-86.

¹²⁵¹ CD XV, dok. 231., str. 324.

¹²⁵² CD XV, dok. 242., str. 334.

¹²⁵³ MCZ I, dok. 310., str. 294.-295.

13. **Andrija Šimunov**, kanonikat s očekivanjem prebende. 1371.

Andrija Šimunov se navodi u poreznim popisima papinih izaslanika 1370.-1371. godine (Diocesis Zagrabienensis anno primo domini Gregorii – 30. Decembris 1370.-29. Decembris 1371.). Iz navoda od 9. listopada 1371. saznaje se tek da je Andriji po svemu sudeći u jednom trenutku bio dodijeljen kanonikat s očekivanjem prebende: *Andree Symonis de canonicatu, sub expectatione prebende ecclesie Zagabriensis, VII. idus Octobris.*¹²⁵⁴

14. **Andrija iz Ugarske**, kanonik, gorički arhiđakon; ostrogonski kanonik. 1387.

Andriju s imenskim predikatom «iz Ugarske» nalazimo tek u jednoj bilješci matrikule padovanskog sveučilišta iz 1387.: *1387.09.17. Padue in contrata Domi. Honorabilis ac honestus vir dominus Andreas de Ungaria archidiaconus Goricensis ac eiusdem et Strigoniensis ecclesiarum canonicus praebendatus, constituit procuratores.*¹²⁵⁵ Ovaj navod ukazuje da je Andrija 1387. bio na studiju u Padovi, da je držao kanonikate Zagrebačkog i Ostrogonskog kaptola i njihove prebende. Isto tako, saznaje se da je bio gorički arhiđakon. Međutim, upravo je ovaj navod sumnjiv jer se u knjigama nekretnina 1387. kao gorički arhiđakon navodi Ivan Lancelotov.¹²⁵⁶

15. **Antun**, dekan; župnik (?). 1332.-1337.

Dekan Antun se spominje tek u računima plaćanja papinske desetine 1332.-1337. godine. 1332. je na ime papinske desetine uplatio 3 pense i poradi svoga predija također 3 pense. 1333. je na ime papinske desetine uplatio 6 i pol novčića te se spominje i kao župnik (*Item Antonius plebanus decanus ecclesie Zagrabienensis solvit VI. et mediam pensas.*). 1334. je na ime papinske desetine uplatio 4 pensi, a onda se opet iste godine navodi da uplaćuje 3 pense manje sedam denara. 1335. je uplatio radi svoga predija 3 pense, a nakon toga ponovno radi svoga predija 3 pense. 1336. je uplatio 6 i pol pensi. 1337. je uplatio 4 pense, a zatim iste godine uplaćuje 3 pense manje 8 denara.¹²⁵⁷ U istom se popisu navodi i Demetrije kao dekan u razdoblju 1332.-1335. – za pretpostaviti je da je prvo Antun bio dekan, a da je onda uslijedila smjena te da je za dekansku funkciju izabran Demetrije. Ipak, neobično je da je Demetrije naslovljen tri godine zaredom kao dekan, budući da je to bila jednogodišnja funkcija.

¹²⁵⁴ MVH I/1, str. 501.

¹²⁵⁵ Veress, *Matricula et Acta*, str. 4.; Grmek, *Hrvati i Sveučilište u Padovi*, str. 348.

¹²⁵⁶ MCZ IX, str. 33.: *Item donacionem domus seu fundi Jacobi Bohemi et canonici Zagrabienensis per dominum Ladislaum de Loconch capitaneum factam domino Johanni filio Lanceloty archidiacono de Goricha confirmavimus et ratificavimus tempore predicti Myklini iudicis.*

¹²⁵⁷ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

16. **Antun**, kanonik, vrbovečki arhiđakon. 1340.-1347.

Vrbovečki arhiđakon Antun je 1340. bio prisutan prilikom javnog proglašenja izopćenja vođa pobune protiv plaćanja desetine biskupu Ladislavu.¹²⁵⁸ Bio je kaptolski izaslanik koji je 1346. svjedočio prodaji dijela posjeda Kamen, koji su plemići iz Sane prodali Dujmu Baboniću. Isti je kanonik i vrbovečki arhiđakon Antun napravio i reambulaciju toga posjeda.¹²⁵⁹ 1347. vrbovečki arhiđakon Antun je zajedno s još petoricom kanonika bio kaptolski izaslanik koji je napravio uređenje međa stanovitih posjeda (zemalja, vinograda, šuma i svih drugih pripadnosti) koje je kaptol poklonio pavlinima s područja Zagrebačkog distrikta, zadržavši sebi pravo na tamošnju desetinu, ali i na patronat.¹²⁶⁰

17. **Antun**, kanonik, magister hospotala. 1380.-1386.

Kanonik i magister hospotala Antun bio je kaptolski izaslanik koji je 1380. u posjed Lokočov uveo rođake pok. Ivana Nikolinog zvanog Tiza iz Ratetića.¹²⁶¹ Antuna nalazimo 1384.-1386. u gradečkim knjigama nekretnina. Prvo je 1384. dobio pola kurije od Dionizija iz Moravča.¹²⁶² Zatim je 1386. sudjelovao u razmjeni nekretnina. Naime, Grgur sin Tadejev je dao jednu svoju kuću bekšinskom arhiđakonu Mateju, kanoniku i magistru hospotala Antunu, te Ivanu i Demetriju sinovima Andrije, u zamjenu za jednu drugu kuću.¹²⁶³

18. **Antun Andrijin iz Gore (de Gorra)**, kanonik. 1369.-1370.

Antun Andrijin de Gorra se navodi u poreznim popisima papinih izaslanika 1370.-1371. godine (Diocesis Zagrabienensis anno primo domini Gregorii – 30. Decembris 1370.-29. Decembris 1371.). Iz navoda od 9. lipnja saznaje se da se Antuna treba providirati na mjesto kanonika s očekivanjem prebende u Zagrebačkom kaptolu: *Mandatur provideri Anthonio Andree de Gorra clerico Zagabriensis diocesis de canonicatu, sub expectatione prebende ecclesie Zagabriensis, vacantis vel vacature, V. idus Junii. Nondum obtinuit.*¹²⁶⁴ U istom se popisu 7. rujna navodi da je Antun providiran na mjesto Pavla Puhiera koji je umro izvan

¹²⁵⁸ CD X, dok. 374., str. 528.

¹²⁵⁹ CD XI, dok. 219., str. 288.-289.

¹²⁶⁰ CD XI, dok. 283., str. 372.-373.

¹²⁶¹ CD XVI, dok. 67., str. 79.-80.

¹²⁶² MCZ IX, str. 17.: *Item Anthonius ca(no)nicus, magister hospitalis, habuit a Dionisio de Moroucha mediam curiam, tempore Laurencii.*

¹²⁶³ MCZ IX, str. 22.: *Item Gregorius filius Thadei dedit unum fundum suum dominis Mathey archidiacono de Bexin, Anthonio canonico ecclesie Zagrabienensis, magistro domus (h)ospitalis Johanni et Demetrio filiis Endrei dedit in concambium cuiusdam ipsorum alterius fundi, tempore judicatus Nicolai.*

¹²⁶⁴ MVH I/1, str. 501.

Rimske kurije, te mu se ta dodjela potvrđuje i ponovno ga se providira. Ovoga puta se ne spominje da je prebenda u očekivanju: *Acceptatio et provisio vigore litterarum apostolicarum facte Anthonio Andree clerico Zagabriensis diocesis de canonicatu et prebenda ecclesie Zagabriensis, tunc vacantibus per obitum Pauli Puhier, extra Curiam defuncti, fuerunt confirmate seu provisum de novo VII. idus Septembris. Procedetur.*¹²⁶⁵ Antun je bio svećenik iz Zagrebačke biskupije, a imenski predikat de Gorra ukazuje na to da je vjerojatno bio porijeklom s područja Gore.

19. **Antun Belatov**, kanonik, dignitet (?) u Zagrebačkom kaptolu, 1345.

U ime Antuna Belata kanonika Zagrebačkog kaptola, čanadski biskup Grgur Jurjev iz Koprivnice tražio je 16. listopada 1345. dignitet u Zagrebačkom kaptolu s ili bez dušobrižništva. Papa je potvrdno odgovorio na ovu supliku.¹²⁶⁶

20. **Antun Ivanov**, kanonik; rizničar Titeljske crkve; kanonik Vackog kaptola. 1332.

Papa Ivan XXII. je Antuna Ivanovog *thesaurarius*, odnosno rizničara/kustosa Titeljske crkve 1332. providirao na dignitetsko mjesto u istoj crkvi. Vjerojatno je ovim putem papa zapravo samo potvrdio mjesto rizničara Antunu, a ne neko novo mjesto dostojanstvenika u Titeljskom kaptolu. Istom prilikom mu je dao indulgenciju da smije zadržati kanonikate i prebende u Zagrebačkom i Vackom kaptolu.¹²⁶⁷

21. **Barnaba Mikin (Mykonis)**, kanonik, prebendar. 1373. -†1399. [vjerojatno: **Barnaba Nikolin iz Dubrave**, kanonik. †1399.]

Prebendar Barnaba bio je izaslanik Čazmanskog kaptola 1373. kada je obavio uvođenje Jurja sina Ladislavovog u posjed na području Vrbaske županije.¹²⁶⁸ Svećenik (*sacerdos*) Barnaba spominje se 1382. u sudskim knjigama Gradeca, kada je bio u sporu s literatom Fabijanom.¹²⁶⁹ Pet godina kasnije, 1387., spominje se kanonik Barnaba također u sudskim sporovima, kada je bio optužen za ubojstvo stanovitog Nikole Glešnjaka¹²⁷⁰ Za pretpostaviti

¹²⁶⁵ MVH I/1, str. 501.

¹²⁶⁶ CD XI, dok. 185., str. 240.-241.

¹²⁶⁷ MCZ I, dok. 158., str. 139.

¹²⁶⁸ CD XIV, dok. 371., str. 496.

¹²⁶⁹ MCZ V, str. 174.: *Item Fabianus literatus contra Barnabam sacerdotem primo citatus non comparuit.*

¹²⁷⁰ MCZ V, str. 269.: *Item Barnabas canonicus per judicariam primo citatus non comparuit; MCZ V, str. 271.: Item dominus Barnabas canonicus octavo die vicesimo quinto se concivibus super eo jurabit, quod ipse in interfeccione Nicolai Glesnyak innocens sit et immunis.; MCZ V, str. 273.: Item dominus Barnabas canonicus vicesimo quinto se concivibus premissum suum juramentum juxta premissam nostram judicariam commissionem in eo, ut ipse super interfeccione Nicolai Glesnyak contra universos fratres ipsius Nicolai suum deposuit juramentum ut debuit, ideo ipsum dominum Barnabam commisimus expeditum.*

je kako su i prebendar Barnaba i svećenik Barnaba istovjetni s kanonikom Barnabom. On je vjerojatno do 1382. obnašao dužnost prebendara, a zatim je u petogodišnjem vremenu između 1382.-1387. stekao i mjesto u kaptolskom koru. Magister kanonik Barnaba se javlja 1387. i kao kaptolski izaslanik koji je građane Gradeca uveo u posjed Petrovine i Hrašća.¹²⁷¹ Kanonik Barnaba s imenskim predikatom *Mykonis* javlja se 1392. kada se između kaptola i zagrebačkog biskupa Ivana vodio spor oko desetine vinograda i drugih zemljišta posjeda Bakonje polje i Struge, te nekih drugih desetina. Spor se vodio duže vrijeme pred kraljevskim sudom, ali i pred Rimskom kurijom.¹²⁷² Čazmanski prepozit Matija je bio izabran od strane kaptola i biskupa za arbitrarnog suca, te je on u tom svojstvu izdao dokument koji je poslan Pečujskom kaptolu: u njemu je zatražio da pošalje svoje izaslanike pred kojima su kanonici Zagrebačkog kaptola trebali primiti zakletvu.¹²⁷³ 1392. je Pečujski kaptol na nalog prepozita Matije doista i posvjedočio da je Zagrebački kaptol položio prisegu u parnici prema kojoj navedene desetine pripadaju kaptolu, i da ih je biskup Ivan nezakonito prisvojio. Među kanonicima koji su prisegnuli bili su Leonardo de Penzauro, katedralni arhiđakon, zatim varaždinski arhiđakon Stjepan de Veychi, kanonici Barnaba Mykonis i Martin Veliki (Magnus), kustos, kanonici Ivan Lancelloti vikar in spiritualibus zagrebačkog biskupa Ivana i Nikola Ivanov, Hungarus.¹²⁷⁴ Barnaba je 1396. bio zastupnik kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipušskog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.¹²⁷⁵ Tom prilikom navodi se samo kao Barnaba, bez imenskog predikata. 1396. se navodi među ostalim kaptolskim personalom u svjedočanstvu da je kaptol počinio nasilja *dyabolica arte* na području njemačkog naselja (*ad vicum Theutonicalem*).¹²⁷⁶ Tom se prilikom navodi da je kanonik, uz imenski predikat Mykonis. 1396. se spominje među ostalim kaptolskim personalom u ispravi kojom je utvrđena krivica Zagrebačkog kaptola zbog nasilja u njemačkom naselju. Naime, nakon optužbi da je kaptol počinio nasilja na području podgrađa, provedena je istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja i da je Zagrebački kaptol opljačkao sela Gračani,

¹²⁷¹ CD XVII, dok. 65., str. 83.-84.

¹²⁷² CD XVII, dok. 284., str. 387.-388.; CD XVII, dok. 285., str. 388.-389.

¹²⁷³ CD XVII, dok. 293., str. 398.-401.

¹²⁷⁴ CD XVII, dok. 312., str. 419.-420.

¹²⁷⁵ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

¹²⁷⁶ MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33.

Dedići i Črnomerec.¹²⁷⁷ Barnaba, sada s imenskim predikatom «Mikin» se navodi kao pokojni 1399., kada je njegov kanonikat s prebendom dobio Andrija Ivanov iz Graza.¹²⁷⁸ Barnaba je umro izvan Rimske kurije, zasigurno u svojoj biskupiji. Valja istaknuti da se kao pokojni 1399. spominje i stanoviti Barnaba Nikolin iz Dubrave, najvjerojatnije plemićkog porijekla. Navodi se također da je umro izvan Rimske kurije i da je prije smrti držao kanonikat u Zagrebačkom kaptolu. Nakon smrti taj je kanonikat s prebendom dobio varadinski kanonik Petar Galov.¹²⁷⁹ Ovdje se opravdano može iskazati pretpostavka da je Barnaba Nikolin porijeklom iz Dubrave identičan Barnabi Mikinom.

22. **Bartol Latinov**, kanonik. 1328.-†oko1351.-1352.

Kanonik magister Bartol je 1328. bio izaslanik Zagrebačkog kaptola koji je zajedno s kraljevim izaslanicima obavio reambulaciju kraljevih posjeda Čiča, Kravarskog, Jamnice, Pešćenice i Kupčine.¹²⁸⁰ 1347. se ponovno spominje magister kanonik Bartol koji je zajedno s još petoricom kanonika bio kaptolski izaslanik prilikom uređenja međa stanovitih posjeda (zemalja, vinograda, šuma i svih drugih pripadnosti) koje je kaptol poklonio pavlinima s područja Zagrebačkog distrikta, zadržavši sebi pravo na tamošnju desetinu, ali i na patronat.¹²⁸¹ Za pretpostaviti je da je riječ o istome kanoniku kao i onome koji se javlja 1328. godine. U popisima papinih izaslanika koji su skupljali poreze 1351.-1352. navodi se Bartol s predikatom «Latinov» kao pokojni. Točan datum smrti nije poznat, ali se u istom popisu navodi da je nakon njega kanonikat pripao Luki Aleksijevom.¹²⁸² Za pretpostaviti je kako je Bartol Latinov istovjetan Bartolu koji se u izvorima javlja 1328. i 1347. godine.

23. **Bartol Lovrin**, kanonikat; dignitet (?); kanonik i kustos u Čazmanskom kaptolu. †1369.

Bartol Lovrin se navodi tek u u popisima papinih izaslanika koji su skupljali poreze 1369.-1370. godine. Iz navoda od 11. prosinca 1369. saznaje se da je Bartol stekao kanonikat i prebendu Zagrebačkog kaptola, te da je tada odustao od uživanja kanonikata i prebende te mjesta kustosa u Čazmanskom kaptolu. No, izgleda da nije ušao u posjed zagrebačkog kanonikata jer je u međuvremenu umro: (Diocesis Zagradiensis anno VIII. domini Urbani quia de VII. nichil. – 28. Octobris 1369.-27. Octobris 1370.) *Dum Bartholomeus Laurentii canonicatum, prebendam ac dignitatem in ecclesia vel diocesi Zagabriensi (fuerit pacifice*

¹²⁷⁷ MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.

¹²⁷⁸ MHEZ V, dok. 76., str. 85.-86.

¹²⁷⁹ MHEZ V, dok. 77., str. 86.-87.

¹²⁸⁰ CD IX, dok. 316., str. 383.-385.

¹²⁸¹ CD XI, dok. 283., str. 372.-373.

¹²⁸² MVH I/1, str. 445.

*assecutus) dimittet canonicatum et prebendam ac thesaurariam ecclesie Chasmensis, Zagabriensis diocesi, III. idus Decembris. Non obtinuit, quia mortuus fuit, antequam assequeretur.*¹²⁸³ Na ovome mjestu valja napomenuti kako se 1376. neki Bartol koji je za života imao nekretninu na Gradecu navodi kao *condam custos*. Ovaj «nekoć kustos» bi mogao biti isti Bartol Lovrin koji je već 1369. bio pokojni, a prethodno je obavljao čast kustosa u Čazmanskom kaptolu.¹²⁸⁴

24. **Bartol Matejev**, kanonikat, dignitet; klerik kraljičine kapele. 1345.

Ugarsko-hrvatska kraljica Elizabeta zatražila je 28. rujna 1345. za klerika njezine kapele Bartola Matejevog rezervaciju digniteta u Zagrebačkoj crkvi. Isti Bartol imao je u Zagrebačkom kaptolu kanonikat s prebendom.¹²⁸⁵

25. **Benedikt**, katedralni arhidakon. 1349.-†1357.

Benedikt je bio poslanik Zagrebačkog kaptola 1349. kada je obavio reambulaciju posjeda Glinice u dubičkom okrugu, te je nakon toga svoj kaptol izvijestio o utvrđenim međama.¹²⁸⁶ Osim toga, kaptolski je poslanik bio i tri godine kasnije, 1352., kada je svjedočio zamjeni posjeda braće iz obitelji Kostajničkih i obitelji iz područja Dubice, a zatim je izvijestio o međama posjeda.¹²⁸⁷ 1355. se navodi da je imao dužnike, vjerojatno u vezi njegovih nekretnina. Određeno je da on ima pravo od njih tražiti pravdu kad god zaželi.¹²⁸⁸ Također se saznaje da je Benedikt imao slugu (jobagiona) Kunčeca koji je bio u sukobu sa stanovitim Jurjem i Marketom, te je morao položiti prisegu u slučaju oko razbojstva.¹²⁸⁹ Krajem iste godine ponovno ga nalazimo u gradečkim knjigama nekretnina: *item causa que vertitur inter conventum claustris sancti Francisci et Nicolaum filium Petk racione cuiusdam vinee et quia dominus Benedictus archidiaconus z(agrabiensis), que causa ad octavas Epiphannie domini, si racionem coram ipso archidiacono poterit invenire.*¹²⁹⁰ Benedikt se 1357. spominje kao pokojni, kada njegov arhidakonat i kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu dobiva

¹²⁸³ MVH I/1, str. 500.

¹²⁸⁴ MCZ V, str. 33.: 1376. se navodi: *Item filii Paryz feria sexta proxima post Pascha magistro Georgio sartori si XXV florenos non persolverint, extunc domus cum fundo condam domini Bartholomei custodis, eidem magistro Georgio tantummodo pro ipsis devolvetur jure proprio.*

¹²⁸⁵ ASV, Reg. Suppl. 10, f. 25r. Villa Nova, 1345. 28. rujna.

¹²⁸⁶ CD XI, dok. 406., str. 535.-537.

¹²⁸⁷ CD XII, dok. 65., str. 97.-100.

¹²⁸⁸ MCZ IV, str. 14.: *Item per iudices extitit determinatum, quod iudex tenetur facere iusticiam domino Benedicto archidiacono quandocumque voluerit de suis debitoribus.*

¹²⁸⁹ MCZ IV, str. 21.: *Item Kunchech jobagio domini Benedicti archidiaconi in quindenis debet deponere juramentum metviginti quatuor se quinto contra Georgium et Marketum super facto latrocinii.*

¹²⁹⁰ MCZ IV, str. 39.

Petar Tomin.¹²⁹¹ Benedikt je umro bez testamenta pa je kralj Ludovik na zahtjev gradskog magistrata Gradeca, njegove kuće i sve posjede na području gradečkih zemalja dodijelio Gradečanima.¹²⁹² Prema tome, zasigurno se zna da je Benedikt imao nekretnine na Gradečkom području. Sredinom 14. stoljeća spominje se da je katedralni arhidakon Benedikt posjedovao četiri predija kod Save. Na te se predije trebalo plaćati godišnji cenzus 90 denara i to u ruke dekana na dan Sv. Martina ili sljedećeg dana.¹²⁹³

26. **Benedikt**, dubički arhidakon. 1384.

1384. se zajedno s ostalim kanonicima spominje kao kaptolski sudac u notarskoj ispravi u kojoj generalni vikar Andrija opisuje spor oko neke kuće u Dubici između pavlina u Dubici i Stjepana i Bartolomeja koju je pavlinima oporučno ostavila Katarina udovica Aleksandra. U tom sporu je utvrđena krivnja navedenih Stjepana i Bartolomeja.¹²⁹⁴

27. **Benedikt**, kanonik. 1387.

Kanonik Benedikt je bio kaptolski izaslanik koji je 1387. sudjelovao u uvođenju krčkog kneza Ivana u posjed grada Cetina.¹²⁹⁵

28. **Benedikt Ivančin (Iwance, Iwanse)**, kanonik; kapelan Sv. Stolice; župnik Sv. Martina u Dubravi. 1391.-†1401.

Papa Bonifacije IX. je 1. veljače 1391. magistra zagrebačkog kanonika po imenu Benedikt Ivančin, kreirao u papinog kapelana.¹²⁹⁶ Istog dana mu je papa izdao i ispravu kojom udovoljava njegovoj molbi dozvoljavajući mu slobodu oporučivanja, odnosno dopušta Benediktu slobodno oporučno raspolaganje svojim pokretnim i nepokretnim dobrima.¹²⁹⁷

¹²⁹¹ CD XII, dok. 306., str. 407.

¹²⁹² CD XII, dok. 350., str. 455.-456.: ... *quod condam Benedictus archidiaconus sine aliquo testamento, volente deo celi, debitum universe carnis sue exsolvisset, et sic domus et possessiones. necnon res universe predicti archidiaconi iam defuncti, in terris videlicet eiusdem civitatis habite, iuxta libertatem eorundem ab antiquo approbatam ipsis devolvi deberent, prout hoc idem in privilegiis regum, videlicet predecessorum nostrorum coram nobis exhibitorum, vidimus contineri. Unde cum predictos cives et hospites nostros in eorum libertatibus illese et indempniter velimus conservare, ideo fidelitati vestre firmis damus in preceptis, quatenus predictos fideles cives et hospites nostros occasione predictorum domorum et possessionum universarum ac rerum predicti Benedicti archidiaconi in terris eorundem habitatum nullatenus molestare debeatis, sed ipsas perpetuo possidere pacifice admittatis ...*

¹²⁹³ MHEZ II, str. 43.

¹²⁹⁴ CD XVI, dok. 368., str. 486.-489.

¹²⁹⁵ CD XVII, dok. 85., str. 117.

¹²⁹⁶ MVH I/3, dok. 162., str. 134.-135.: *Bonifacius etc. Dilecto filio magistro Benedicto Iwance canonico Zagrabienzi capellano nostro salutem etc. Virtutibus clarus ... Datum Rome apud Sanctum Petrum Kalendas Februarii Pontificatus nostri Anno Secundo.*

¹²⁹⁷ MVH I/3, dok. 163., str. 135.: *magistro Benedicto Iwance. Canonico Zagrabienzi. Capellano nostro. Nos itaque tuis in hac parte supplicationibus inclinati, ut de bonis tuis, undecumque non per ecclesiam, seu ecclesias*

Benedikt Ivančin je iste 1391. dobio u nadarbinu i župnu crkvu Sv. Martina u Dubravi. Naime, papa Bonifacije IX. je 1391. naložio kantu Zagrebačkog kaptola da ispita protuvjerske i protucrkvne izjave Nikole Puka, župnika u Dubravi, te da mu oduzme ta nadarbina ako su optužbe točne.¹²⁹⁸ Nakon toga, utvrđena je krivnja župnika te mu je i nadarbina oduzeta. To saznajemo iz drugog pisma istog pape u kojemu je kantu Zagrebačkog kaptola naložio da uvede u posjed župne nadarbine crkve Sv. Martina u Dubravi zagrebačkog kanonika Benedikta Ivanče. Benedikt je od kanonikata i prebende Zagrebačkog kaptola imao godišnji prihod 60 zlatnih florena, a župa u Dubravi donosila mu je prihod od 25 srebrenih maraka.¹²⁹⁹ Benedikt se spominje 1396. kao zastupnik svog kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipuškog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.¹³⁰⁰ Tom se prilikom navodi da je Benedikt bio kanonik i *presbiter*. 1396. se navodi među ostalim kaptolskim personalom u svjedočanstvu da je kaptol *dyabolica arte* počinio nasilja na području njemačkog naselja (*ad vicum Theutonicalem*).¹³⁰¹ Tom se prilikom navodi da je kanonik. 1396. se spominje među ostalim kaptolskim personalom u ispravi kojom je utvrđena krivica Zagrebačkog kaptola zbog nasilja u njemačkom naselju. Naime, nakon optužbi da je kaptol počinio nasilja na području podgrađa, provedena je istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja i da je Zagrebački kaptol opljačkao sela Gračani, Dedići i Črnomerec.¹³⁰² 1401. Benedikt je bio pokojni, a saznaje se da je umro izvan Rimske kurije: *per obitum ipsius Benedicti, qui*

tibi commissas, alias tamen licite acquisitis, que ad te pertinere omnimode dinoscuntur, libere testari valeas, ac de bonis mobilibus ecclesiasticis, tue dispositioni, seu administrationi commissis, que tamen non fuerint altaris seu altarium ecclesiarum tibi commissarum ministerio, seu alicui speciali earundem ecclesiarum divino cultui, seu usui deputata, nec non et quibuscumque bonis mobilibus a te per ecclesiam seu ecclesias licite acquisitis, pro decentibus et honestis expensis tui funeris et pro remuneracione illorum, qui tibi viventi servierunt, sive sint consanguinei sive alii iuxta servicii meritum, moderate tamen, disponere et erogare, et alias in pios ac licitos usus convertere possis, prius tamen de omnibus predictis bonis ere alieno, et hiis, que pro reparandis domibus seu edificiis consistentibus in locis ecclesiarum vel beneficiorum tuorum culpa vel negligentia tua seu tuorum procuratorum destructis seu deterioratis, nec non restaurandis aliis iuribus earundem ecclesiarum vel beneficiorum deperditis, ex culpa vel negligentia supradictis, fuerint oportuna, deductis, plenam et liberam discretioni tue auctoritate presentium concedimus facultatem. Volumus autem, ut in eorundem ecclesiasticorum dispositione bonorum, iuxta quantitatem residui, erga ecclesias, a quibus eadem percepisti, te liberalem exhibeas, prout conscientia tibi dictaverit et anime tue saluti videris expedire. Datum Rome apud Sanctum Petrum Kalendis Februarii Pontificatus nostri Anno Secundo.

¹²⁹⁸ CD XVII, dok. 240., str. 332.-333.

¹²⁹⁹ CD XVII, dok. 241., str. 333.-334.; MVH I/3, dok. 171., str. 142.

¹³⁰⁰ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

¹³⁰¹ MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33.

¹³⁰² MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.

capellanus dicte Sedis existens extra Romanam curiam diem clausit extremum. Njegov je kanonikat od pape dobio Martin Matejev iz Križevaca, koji je iste godine dobio i kustodiju Zagrebačkog kaptola nakon smrti kustosa Blaža.¹³⁰³

29. **Benedikt Ivanov**, kanonik. 1396.

Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola, zajedno s ostalim kanonicima u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipušskog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.¹³⁰⁴ Tom se prilikom navodi da je bio kanonik *presbiter*.

30. **Benedikt Ivašin**, kalnički arhiđakon. 1339.-1345.

Benedikt je zajedno sa čazmanskim prepozitom Grgurom Jurjevim iz Koprivnice 1339. zastupao Zagrebački kaptol pred upraviteljem kraljevog tavernikata Tomom u Višegradu. Kanonici su došli i zajedno s Ivanom sinom Markusa građaninom Gradeca, tražili od upravitelja tavernikata da prepíše i potvrdi ispravu od 1339. kojom se utanačuje sporazum između Zagrebačkog kaptola i Gradeca oko utjerivanja daća.¹³⁰⁵ Benedikt je bio prisutan 1340. prilikom javnog proglašenja izopćenja vođa pobune protiv plaćanja desetine biskupu Ladislavu.¹³⁰⁶ Isti je Benedikt od pape zatražio 25. kolovoza 1343. dignitet s ili bez dušobrižništva u Zagrebačkoj crkvi. Klement VI. mu je odobrio rezervaciju toga mjesta. U dokumentu se navodi i da je bio izaslanik izabranog kaločkog nadbiskupa Ladislava.¹³⁰⁷ Navodi se i da je bio *diaconus*. Magister i kalnički arhiđakon Benedikt je 1. listopada 1343. zastupao izabranog kaločkog nadbiskupa Ladislava u Apostolskoj komori, kada se u njegovo ime obvezao uplatiti nadbiskupove pristojbe: 2 000 zlatnih florena za zajedničke pristojbe i pet malih pristojbi.¹³⁰⁸ Po tome se čini da je Benedikt u Kuriji proveo neko vrijeme zalažući se za interese nadbiskupa, ali i za svoje interese. Njitranski biskup Vito je 13. veljače 1344. tražio kanonikat u Varadinskoj crkvi i rezervaciju prebende u istoj crkvi za kanonika Zagrebačkog kaptola i kalničkog arhiđakona Benedikta Ivašinog.¹³⁰⁹ Benedikt je 1345. dobio dopuštenje da smije izabrati ispovjednike. Za to njegovo pravo izborio se čanadski biskup

¹³⁰³ MHEZ V, dok. 124., str. 136.

¹³⁰⁴ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

¹³⁰⁵ CD X, dok. 323., str. 459.-460.

¹³⁰⁶ CD X, dok. 374., str. 528.

¹³⁰⁷ ASV, Reg. Suppl. 4, f. 172v. Villa Noua, 1343. 25. kolovoza.

¹³⁰⁸ ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol., 14., f. 77r. 1343. 1. listopada; ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 16., f. 84r. 1343. 1. listopada.

¹³⁰⁹ ASV, Reg. Suppl. 6, f. 206r. Avignon, 1344. 13. veljače.

Grgur Jurjev iz Koprivnice (nekadašnji čazmanski prepozit koji se navodi gore u tekstu). Potonji je 16. listopada 1345. pred papu iznio razne molbe, a jedna od njih bilo je suplika za dopuštenje da deset osoba iz raznih biskupija smije izabrati ispovjednike, među kojima je bio i kalnički arhidakon Benedikt Ivašin.¹³¹⁰

31. **Benedikt Moslavački**, kanonik. 1396.-1398.

1396. ga nalazimo među ostalim kaptolskim personalom u svjedočanstvu da je kaptol *dyabolica arte* počinio nasilja na području njemačkog naselja (*ad vicum Theutonicalem*).¹³¹¹ Tom se prilikom navodi da je kanonik. Iste godine se navodi među ostalim kaptolskim personalom u ispravi kojom je utvrđena krivica Zagrebačkog kaptola zbog nasilja u njemačkom naselju. Naime, nakon optužbi da je kaptol počinio nasilja na području podgrađa, provedena je istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja i da je Zagrebački kaptol opljačkao sela Gračani, Dedići i Črnomerec.¹³¹² Bio je kaptolski izaslanik koji je 1398. uveo Hermana Celjskog u posjed grada Varaždina.¹³¹³ Benedikt je iste godine uveo Hermana Celjskog i u posjede Vrbovec i Vinica.¹³¹⁴ Porijeklom je bio s područja Moslavine, a može se pretpostaviti da je bio plemić.

32. **Benedikt Šokac (Soktz)**, kanonik. 1398.

Nakon smrti Blaža Lupovog iz Dubice, isprazio se kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu. To je mjesto dodijeljeno Benediktu Šokcu, svećeniku iz Zagrebačke biskupije. Papa Bonifacije IX. je 1398. izaslao mandat dračkom nadbiskupu, tudenskom biskupu (Tuden. (Tuy) in Hispania, suffr. Bracharen., postea Goiupostellan. (650 fl.) HC I, str. 501.) i opatu samostana Sv. Marije u Zagrebu da ga uvedu u posjed prebende Sv. Stjepana (i. e. Zagrebačkog kaptola). Godišnji prihod od kanonikata s prebendom mu je imao biti 60 zlatnih florena.¹³¹⁵ Ne može se pobliže utvrditi njegovo porijeklo, no, kako je rečeno, bio je svećenik s područja Zagrebačke biskupije.

33. **Blaž**, kanonik, vaškanski arhidakon; kanonik Čazmanskog kaptola. 1371.

¹³¹⁰ CD XI, dok. 185., str. 240.-241.

¹³¹¹ MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33.

¹³¹² MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.

¹³¹³ CD XVIII, dok. 232., str. 340.-341.; CD XVIII, dok. 233., str. 341.-342.

¹³¹⁴ CD XVIII, dok. 234., str. 342.-344.

¹³¹⁵ MHEZ V, dok. 54., str. 65.

U popisima papinih izaslanika koji su skupljali porez 1370.-1371., iz zapisa od 9. rujna 1371. saznajemo da je Blaž prešao na mjesto Zagrebačkog kaptola i to iz Čazmanskog kaptola. Isto tako, Blaž je obnašao i dužnost vaškanskog arhiđakona. Na njegovo mjesto u Čazmanskome kaptolu bio je providiran Demetrije sin pok. Nikole iz Čazme: (Diocesis Zagrabiensis anno primo domini Gregorii – 30. Decembris 1370.-29. Decembris 1371.) *De canonicatu et prebenda ecclesie Sancti Spiritus Chasmensis, Zagabriensis diocesis, vacantibus per assecutionem canonicatus et prebende ecclesie Zagabriensis, factam per Blasium archidiaconum de Vastha, fuit provisum Demetrio quondam Nicolai de Chasma V. idus Septembris. Litigat.*¹³¹⁶

34. **Blaž**, čazmanski arhiđakon; kanonikat i lektorat u Čazmanskome kaptolu. 1373.-1374.

U računima prikupljanja poreza 1373.-1374. stoji: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Mathie Martini de canonicatu et prebenda ac lectoratu ecclesie Sancti Spiritus de Chasma, diocesis Zagabriensis, dum vacabunt per assecutionem dicti archidiaconatus, factam per dictum Blasium. Litigat.*¹³¹⁷ Iz ovoga navoda proizlazi da je Blaž bio kanonik i lektor Čazmanskog kaptola, da bi zatim (možda početkom sedamdesetih godina 14. stoljeća) prešao na mjesto čazmanskog arhiđakona.

35. **Blaž Lupov iz Dubice**, komarnički arhiđakon, kanonik. 1373.-1374.-†oko 1387. (još i †1391.-1398.)

U računima prikupljanja poreza 1373.-1374. stoji: (Anno IIII. domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Collatio et provisio facte Blasio Lupi de archidiaconatu Kamachensi cum canonicatu et prebenda in ecclesia Zagabriensi, fuerunt confirmate. Procedetur.*¹³¹⁸ Iz ovoga proizlazi kako je Blaž Lupov providiran došao na mjesto komarničkog arhiđakona te je stekao i kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu. Stjecanje toga mjesta rezultat je papinog providiranja – izraz *collatio* bi mogao navesti na zaključak da je i biskupsko kolacioniranje u čitavome procesu imalo određenu ulogu, ali se čini vjerojatnijim kako je ovdje papa nastupio kao univerzalni ordinarij. U istome se popisu nešto kasnije ponovno navodi Blaž Lupov te se saznaje da je bio svećenik (*presbyter*) i da je dobio potvrdu na narečena mjesta: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Collatio et provisio auctoritate ordinarii facte Blasio Lupi presbytero de*

¹³¹⁶ MVH I/1, str. 501.

¹³¹⁷ MVH I/1, str. 505.

¹³¹⁸ MVH I/1, str. 504.

*archidiaconatu de Camarcen in ecclesia Zagabriensi ac canonicatu et prebenda ipsius ecclesie, certo modo vacantibus, fuerunt confirmate. Procedetur.*¹³¹⁹ Njegove su uplate u vrijeme prikupljanja prihoda bile u tijeku. Komarnički arhiđakon i kanonik Blaž je 1376. bio izaslanik Zagrebačkog kaptola i zagrebačkog biskupa Demetrija kada je zajedno s drugim kanonicima (vidi tekst niže) obavio ustanovljenje međa predija Donje Blizne i zemlje Tupal. Naime, zagrebački kanonik i župnik u Novoj Vesi Mihovil je 1376. obavio zamjenu posjeda s pavlinima *de promontorio nostro* (zagrebački pavlini). Mihovil je pavlinima uz pristanak zagrebačkog biskupa Demetrija i Zagrebačkog kaptola dao predij Donju Bliznu koji je osnivač župe u Novoj Vesi gorički arhiđakon Ivan dotirao istoj župi. S druge strane, pavlini su župniku i njegovoj župi dali njihovo selo Tupal južno od Save, na području posjeda Mlake. Uskoro je Zagrebački kaptol poslao svog kantora Pavla, komarničkog arhiđakona Blaža, magistra Nikolu, i magistra temporalnog vikara biskupije arhiđakona *Torde* u Transilvanskoj biskupiji Jakova, kao i nekoliko stanovnika Nove Vesi, koji su napravili ustanovljenje međa navedenog predija Donje Blizne i zemlje Tupal.¹³²⁰ Komarnički arhiđakon Blaž je 1380. bio kaptolski izaslanik koji je zajedno s kraljevim izaslanicima prepozitom Zagrebačkog kaptola Konjom i magistrum Stjepanom sinom pok. Nikole bana iz Lendave, napravio reambulaciju i razdvajanje posjeda plemića Tome i Petra sinova Beke i posjeda stanovitog Lacka.¹³²¹ Iste su godine navedeni kraljevi poslanici, prepozit Konja i Stjepan sin pok. Nikole bana iz Lendave, zajedno s kaptolskim izaslanikom komarničkim arhiđakonom Blažom napravili reambulaciju i utvrdili međe posjeda na području naselja Rovišće.¹³²² Komarničkom arhiđakonu Blažu je udovica pok. Pavla zvanog Zedina iz Kozovca po imenu Čedna dala neke isprave koje su se ticale posjeda Kozovec na čuvanje. Kada ih je zatražila on ih nije želio vratiti, o čemu su se stranke izjasnile i na crkvenom saboru u Čazmi kojega je vodio vikar u duhovnim pitanjima Ivan de Pensauro.¹³²³ 1383. je komarnički arhiđakon Blaž bio u sporu sa Šimunom sinom Čepernje oko neke zemlje (*in facto cuiusdam terre*).¹³²⁴ 1384. se spominje u ispravi u kojoj generalni vikar Andrija opisuje spor oko neke kuće u Dubici između pavlina u Dubici i Stjepana i Bartolomeja koju je pavlinima oporučno ostavila Katarina udovica Aleksandra.¹³²⁵

¹³¹⁹ MVH I/1, str. 505.

¹³²⁰ CD XV, dok. 157., str. 220.-224.

¹³²¹ CD XVI, dok. 107., str. 115.-116.

¹³²² CD XVI, dok. 108., str. 117.-118.

¹³²³ CD XVI, dok. 291., str. 370.-371.

¹³²⁴ MCZ V, str. 208.: *Item Symon filius Chepernye in facto cuiusdam terre contra dominum Blasium archydiaconum quasdam literas in quindenis exhibere debeat.*; MCZ V, str. 210.: *Iste godine: Item Symon filius Chepernya octavo die contra dominum Blasium archydiaconum quasdam literas expeditorias exhibere debet.*; MCZ V, str. 211.: *Iste godine: Item Symon filius Chepernye contra dominum Blasium archydiaconum de Kamarcha quasdam literas expeditorias usque quindenis exhibere debet.*

¹³²⁵ CD XVI, dok. 368., str. 486.-489.

Saznajemo da je komarnički arhiđakon Blaž u jednom trenutku spora zastupao pavline, predstavljajući neko pismo u njihovu korist. On je tu ispravu predstavio *pro suis fratribus*, što bi mogli indicirati i da je Blaž bio pavlin. No, nigdje u izvorima nemamo potvrdu za tu tvrdnju, pa je vjerojatnije kako ovaj izraz *fratres* ovdje nije korišten u strogo formalnom smislu. Kada je točno Blaž preminuo nije poznato, ali se on navodi kao *condam* u nekoliko navrata od 1387.-1398. godine. Prvo se 1387. navodi da je gradečki sudac Miklin sin Ivana kupio jednu obradivu zemlju od dužnika kojima je pokojni (*condam*) komarnički arhiđakon Blaž bio dužnik.¹³²⁶ Možda je isti ovaj Blaž i stanoviti arhiđakon Blaž koji se spominje kao pokojni 1391. godine. Tada je njegov brat Martin obećao (*obligavit*) jednu kuću s tornjem gospođi Katarini udovici Petra iz Hrastovice.¹³²⁷ Blažev kanonikat je uskoro postao primamljiv nekolicini svećenika. Nakon njegove smrti za ispražnjeni kanonikat su se borili Grgur Pavlov, pečujski svećenik, i Hinko zvani Roh iz Praške dijeceze. Spor je dobio Grgur, ali je on ubrzo rezignirao na to mjesto. Nakon toga papu je za taj kanonikat tražio Amadeo Ivanov, župnik srkve Svih Svetih u Moravču, kojemu je taj kanonikat papa 1394. i dodijelio.¹³²⁸ U ispravi o dodjeli Blaž Lupov se navodi samo kao pokojni kanonik koji je umro izvan Rimske kurije, a ne i kao arhiđakon. Blaž Lupov se ponovno samo kao pokojni kanonik spominje 1398. godine. Papa Bonifacije IX. je sada kanonikat s prebendom kojega je on do svoje smrti držao dodijelio Benediktu Šokcu svećeniku iz Zagrebačke biskupije. Papa Bonifacije IX. je 1398. izaslao pismo kojim je izdao nalog dračkom nadbiskupu, tudenskom biskupu i opatu samostana sv. Marije u Zagrebu da ga uvedu u posjed kanonikata. Iz ovoga papinog pisma saznaje se i da je Blaž Lupov porijeklom bio iz Dubice.¹³²⁹ Napomenimo ovdje da se arhiđakon Blaž javlja 31. listopada 1377. zajedno s arhiđakonom Andrijom kao zastupnik Zagrebačke crkve (biskupa i kaptola) u sporu s Gradecom. Blaž i Andrija se javljaju u dokumentu koji je izdao kralj Ludovik i uputio ga zagrebačkom biskupu Demetriju. U njemu kralj čitav spor daje na istragu banu Petru Zudoru. U dokumentu se Andrija i Blaž tituliraju kao *archidiaconi ecclesie Zagrabiensis*.¹³³⁰ Možda je taj Blaž istovjetan komarničkom arhiđakonu Blažu (dakako, ovo je tek vrlo smjelo nagađanje jer su još dva svećenika po imenu Blaž početkom sedmog desetljeća bili u igri za arhiđakonate Zagrebačke

¹³²⁶ MCZ IX, str. 38.: 1387. se navodi: *Item dominus Miklinus filius Johannis noster judex emit unam terram arabilem a quibusdam debitoribus, quibus dominus Blasius condam archidiaconus Kamerchensis, debitor fuisset, tempore sui judicatus.*

¹³²⁷ MCZ IX, str. 55.: *Item Martinus frater condam Blasii archidiaconi obligavit unum fundum cum turri domine Katherine relicte Petri de Hrasthouicha, tempore judicatus dicti Johannis.*

¹³²⁸ MVH I/3, dok. 282., str. 251.-252.

¹³²⁹ MHEZ V, dok. 54., str. 65.

¹³³⁰ CD XV, dok. 231., str. 324.

crkve: jedan Blaž za vaškanski arhidakonat 1371., a drugi Blaž je bio čazmanski arhidakon 1373.-1374.)

36. Blaž Matijin de Virenche, kanonik, dignitet (?). 1372.

U računima prikupljanja poreza prihoda 1371.-1372., u zapisu od 17. svibnja 1372. stoji: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1371.-29. Decembris 1372.) *Blasio Mathie de Virenche canonico ecclesie Zagabriensis de dignitate vel officio in dicta ecclesia, XVI. kalendas Junii. Nondum obtinuit.*¹³³¹ Iz ovoga navoda zaključuje se kako je u vrijeme skupljanja prihoda na vakantne nadarbine Blaž Matijin već imao kanonikat Zagrebačkog kaptola i da je očekivao dignitet u istoj instituciji, kojega međutim nije tada stekao. Navodi se i da je porijeklom bio *de Virenche* – nažalost ne znamo o kojem se mjestu radi, te se samo može nagađati da se radi o Virovitici.¹³³²

37. Blaž Matejev, kustos. 1373.-1374.-†1401. (1425.)

U računima prikupljanja papinskih poreza 1373.-1374. stoji: (Anno IIII. domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Collatio et provisio auctoritate ordinarii facte Blasio Mathei presbytero Vesprimiensis diocesis de custodia seu thesauraria ac canonicatu et prebenda ecclesie Zagabriensis, fuerunt confirmate. Procedetur.*¹³³³ Iz toga proizlazi kako je Blaž Matejev dobio kustodiju u Zagrebačkom kaptolu zajedno s kanonikatom i prebendom istog kaptola. Blaž je bio svećenik iz Vespremske dijeceze.¹³³⁴ 1375. kustos Blaž bio je kaptolski izaslanik koji je napravio razdiobu međa posjeda Košica i Medšenica (*Kosuchya et Medsenycha*).¹³³⁵ Blaža nalazimo u raznim poslovima oko nekretnina u Gradecu i u sudskim sporovima u razdoblju 1378.-1388.¹³³⁶ Kustosa Blaža nalazimo i u izvorima u razdoblju 1396.

¹³³¹ MVH I/1, str. 503.

¹³³² U Hellerovom priručniku povijesnih imena za Viroviticu se ne navodi niti jednom da je u nekom povijesnom vrelu nazvana *Virenche* (Georg Heller, *Comitatus Veroecensis*, München, 1976., str. 197.), pa je ovaj zaključak o porijeklu Blaža Matijinog samo smjelo domišljanje.

¹³³³ MVH I/1, str. 504.

¹³³⁴ Napomenimo da Blaža kustosa i zagrebačkog kanonika HBL prati od 1380.-1399., te navodi da se kao kustos javlja od 1397. godine. Elizabeta Palanović, Blaž (Blasius), zagrebački kanonik i kustos (XIV st.), HBL 2 (Bj-C), Zagreb, 1989., str. 21.

¹³³⁵ CD XV, dok. 94., str. 125.-130.

¹³³⁶ MCZ V, str. 134.: 1378.: *Item Alexander domino custodi quinquaginta flor. Auri in quindenis persolvere debet.*; MCZ V, str. 233.: 1385.: *Item causa Pauli literati contra custodem ad octavum diem ad pacem est recepta.* MCZ V, str. 235.: 1385.: *Item causa Pauli literati contra custodem ad primum iudicium ad pacem est recepta.*; MCZ V, str. 289.: 1388.: *Item causa Jacobi pellificis contra custodem usque octo dies est prorogata.*; MCZ V, str. 290.: 1388.: *Item causa Dragozlai jurati et domine consortis Martini Piper contra dominum custodem usque quindenis est prorogata, quod tunc sine omni ulteriori prorogacione justiciam facerent.*; MCZ V, str. 357.: *Item causa Jacobi pellificis contra custodem ad octavum diem ad pacem est recepta.*; MCZ V, str. 357.: *Item causa Pauli literati contra custodem ad octavum diem ad pacem est recepta.*; MCZ V, str. 359.: *Item causa Jacobi pellificis contra custodem ad octavum diem est prorogata.*; MCZ V, str. 361.: *Item custos contra*

do 1401., a potomje godine je već bio pokojni. Kustos Blaž se spominje 1396. kao zastupnik kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipušskog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.¹³³⁷ 1396. se navodi među ostalim kaptolskim personalom u svjedočanstvu da je kaptol *dyabolica arte* počinio nasilja na području njemačkog naselja (*ad vicum Theutonicalem*).¹³³⁸ Tom se prilikom navodi da je kanonik i kustos. Saznajemo da je 1396. imao nećaka po imenu Toma koji je također bio kanonik i naveden je u ovome dokumentu. Iste 1396. godine se spominje među ostalim kaptolskim personalom u ispravi kojom je utvrđena krivica Zagrebačkog kaptola zbog nasilja u njemačkom naselju. Naime, nakon optužbi da je kaptol počinio nasilja na području podgrađa, provedena je istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja i da je Zagrebački kaptol opljačkao sela Gračani Dedići i Črnomerec.¹³³⁹ «Prema odredbi zagrebačkog biskupa Ivana II Smila i izravnom nalogu njegova vikara Ivana Lancelotija, B. [Blaž] je god.1394. sastavio inventar zagrebačke katedrale, posluživši se starijim imovnikom («inventarium antiquum») što ga je bio dao izraditi Smilov prethodnik biskup Pavao Horvat. Blažev je imovnik pisan goticom na 12 listova i sadržava popis crkvenoga posuđa, ruha, relikvija i više od stoinu rukopisnih knjiga.»¹³⁴⁰ Bio je kaptolski izaslanik koji je 1399. Hermana Celjskog uveo u posjed Zagorje.¹³⁴¹ 1401. je zamijenio svoj

Jacobum pellificem in judicio non comparuit.; MCZ V, str. 168.: 1382.: *Item custos Blasius contra Mathiam juratum primo citatus non comparuit.*; MCZ V, str. 171.: 1382.: *Item dominus Blasius custos contra Mathiam juratum secundo citatus non comparuit.*; MCZ V, str. 210.: 1383.: *Item dominus Blasius custos contra Georgium primo citatus non comparuit.*; MCZ V, str. 211.: 1383.: *Item dominus Blasius custos contra Georgium secundo citatus non comparuit.*; MCZ V, str. 212.: 1383.: *Item dominus Blasius custos contra Georgium tercio citatus non comparuit.*; MCZ V, str. 231.: 1385.: *Item custos Blasius contra Paulum literatum primo citatus non comparuit.*; MCZ V, str. 232.: 1385.: *Item custos Blasius contra Paulum literatum secundo citatus non comparuit.*; MCZ V, str. 234.: 1385.: *Item Blasius custos contra Jacobum pellificem primo citatus non comparuit.*; MCZ V, str. 237.: 1385.: *Item Blasius custos contra Paulum literatum comparere debens non comparuit.*; MCZ V, str. 290.: 1388.: *Item Blasius custos octavo die super eo jurabit, quod ipse quoddam pellicium sibi per Dragozlaum... Et quasdam octo marcas non assumpsisset.*; MCZ V, str. 346.: *Item magister Janchech aurifaber domino Blasio custodi in quindenis decem flor. Auri persolvere debet.*; MCZ V, str. 363.: *Item dominus Blasius custos octavo die super eo jurabit, quod Martinus Piper et sua consors sibi centum quinquaginta (pensis) (debitores) existant.*; MCZ V, str. 364.: *Item juramentum domini Blasii custodis contra Martinum Piper et uxorem suam ad feriam terciam proximam post festum Pasce domini est prorogatum.*; MCZ IX, str. 42.: 1385.: *Item Dragozlaus juratus emit unum fundum a domino Blasio custode, tempore predicti domini Luce.*; MCZ IX, str. 43.: 1388.: *Item Dragozlaus emit unam vineam a domino Blasio custode, tempore predicti domini Luce.*

¹³³⁷ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

¹³³⁸ MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33.

¹³³⁹ MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.

¹³⁴⁰ HBL 2, str. 22.

¹³⁴¹ CD XVIII, dok. 300., str. 428.

vinograd s Jurjem Gernynom.¹³⁴² 1401. se navodi da je kustos Blaž pokojni. Nakon njegove smrti, kustodiju je dobio Martin Matejev iz Križevaca, klerik iz Zagrebačke biskupije.¹³⁴³ Osim toga, s obzirom da je Blaž osim kustodije držao i kanonikat s prebendom Zagrebačkog kaptola, nakon njegove smrti i ta je čast ostala neupražnjena. 1401. je papa Bonifacije IX. dodijelio taj kanonikat s prebendom Mihovilu Blaževom iz Gradeca.¹³⁴⁴ Iz inventara katedrale od cca 1425. saznajemo da je Blaž ostavio kao legat prebendi Sv. Kuzme i Damjana jedan brevijar i *alendarium*.¹³⁴⁵ Još valja napomenuti da se 1398. neki Toma navodi kao kustos.¹³⁴⁶ No, budući da se kustos Blaž spominje i iduće 1399. na toj časti upitna je identifikacija ovoga kustosa Tome. Nije jasno Blaževom porijeklo, ali saznajemo da je, kako je rečeno, bio svećenik iz Vespremske biskupije, što otvara mogućnost i da je potekao s tog područja.

38. Blaž sin pokojnog Vita zvanog Vuk, kanonik; crkva Sv. Mihovila u Vugrovcu; oltar Bl. Dj. Marije u Zagrebačkoj crkvi. 1343.

Prepozit Čazmanskog kaptola Grgur je 10. svibnja 1343. zatražio kanonikat s prebendom Zagrebačkog kaptola za Blaža sina pokojnog Vita zvanog Lupus (Vuk), svećenika Zagrebačke biskupije, nakon što se mjesto ispraznilo promocijom Lovre na mjesto bosanskog biskupa.¹³⁴⁷ Papa Klement VI. je kanoniku Zagrebačkog kaptola Blažu sinu pokojnog Vite zvanog Vuk dodijelio kanonikat i prebendu Zagrebačkog kaptola 15. svibnja 1343. godine. Tom prilikom dobio je i indulgenciju da smije zadržati u svome posjedu crkvu Sv. Mihovila u Vugrovcu s dušobrižništvom i oltar Bl. Dj. Marije u Zagrebačkoj crkvi.¹³⁴⁸

39. Bonora, kanonik, kalnički arhiđakon, dekan. 1299.-1337. (spomen sredinom 14. stoljeća) Magister i kanonik Bonora je bio kaptolski izaslanik 1299. kada je obavio reambulaciju posjeda Mrzlopolje.¹³⁴⁹ Kao kanonik, ali sada i kalnički arhiđakon javlja se 1322. u svojstvu izaslanika Zagrebačkog kaptola: on je zajedno s još četvoricom kanonika Zagrebačkog kaptola, bio poslan da obavi obnovu i uređenje međa zemalja zagrebačkih pavlina i magistra Renolda, te gradokmetova iz Blizne, na posjedima Bukovice i Blizne.¹³⁵⁰ 1324. je ponovno

¹³⁴² MCZ IX, str. 122.: *Item Georgius Gernyn fecit permutacionem cum vinea cum domino Blasio custode ecclesie Zagrabiensis, quod evidenter dictus Georgius comprobavit, tempore dicti judicis.*

¹³⁴³ MHEZ V, dok. 108., str. 120.

¹³⁴⁴ MHEZ V, dok. 116., str. 127.-128.

¹³⁴⁵ MCZ XI, str. 161.: *Item, unum aliud breviarum cum kalendario ante... Et est legatus prebende sanctorum Cosme et Damiani martirum, per condam dominum Blasium custodem.* Usp. i HBL 2, str. 21.

¹³⁴⁶ CD XVIII, dok. 276., str. 395.-396.

¹³⁴⁷ ASV, Reg. Suppl. 3, f. 135r. Avignon, 1343. 10. svibnja.

¹³⁴⁸ MCZ I, dok. 187., str. 165.

¹³⁴⁹ CD VII, dok. 302., str. 348.-349.

¹³⁵⁰ CD IX, dok. 56., str. 68.-69.

bio kaptolski izaslanik, ovoga puta zajedno s prepozitom Zagrebačkog kaptola Jakovom. Naime, ban Ivan je zatražio od kaptola da pošalje izaslanike koji bi posvjedočili banovo darovanje posjeda Grđen Dioniziju Kostajničkom. Kaptol je poslao navedene izaslanike, prepozita Jakova i kalničkog arhidakona i dekana Bonoru, koji su posvjedočili navedenom darovanju, a zatim o međama istog posjeda izvijestili svoj kaptol.¹³⁵¹ Bonora je 1333. na ime papine desetine uplatio 1 i pol marku (*Item Bonora archidyaconus solvit I. et mediam marcam.*); 1334. je uplatio 4 pense; 1336. uplaćuje 1 i pol marku, a 1337. 4 pense.¹³⁵² Sredinom 14. stoljeća spominje se da je Bonora (bez atribucije da je kanonik) nekoć posjedovao mali predij kod *Zepniche (ad Zepnicham)*. Na taj se predij trebalo plaćati godišnji cenzus od 25 denara i to u ruke dekana na dan Sv. Martina ili sljedećeg dana.¹³⁵³ Ljudevit Ivančan pretpostavlja da Bonora bio Talijan, i to zaključuje prema njegovom imenu.¹³⁵⁴ Ovakva je identifikacija ipak nesigurna, pa pitanje o njeovom porijeklu valja ostaviti otvorenim.

40. **Brcko Andrijin**, kanonik, vrbovečki arhidakon. 1373.-1374.

U računima prikupljanja papinskih poreza 1373.-1374. stoji: (Anno IIII. domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Collatio et provisio facte auctoritate ordinarii Briccio Andree de canonicatu et prebenda ac archidiaconu de Wibonch in ecclesia Zagabriensi, fuerunt confirmate. Procedetur.*¹³⁵⁵ Iz ovoga navoda proizlazi kako je Brcko dobio kanonikat i prebendu u Zagrebačkom kaptolu te vrbovečki arhidakon i to kolacioniranjem ordinarija, a zatim i providzijom. Čitav postupak njegova ulaska u posjed kanonikata još nije bio okončan nego je bio u proceduri. Iz istih računa prikupljanja prihoda od prve godine vakantnih nadarbina 1373.-1374. saznajemo i razlog ispraznjenosti mjesta koje je Brcko stekao. U zapisu od 10. rujna stoji kako su se mjesta koja je Brcko stekao ispraznila smrću papinog kapelana Ivana Cire: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Briccio Andree de canonicatu et prebenda ac archidiaconatu de Orbuth in ecclesia Zagabriensi, vacantibus per obitum Johannis Cira capellani honoris, IIII. idus Septembris. Procedetur.*¹³⁵⁶

41. **Chame**, kanonik?. †1341.

¹³⁵¹ CD IX, dok. 150., str. 187.-189.

¹³⁵² CD X, dok. 34., str. 43.-57.

¹³⁵³ MHEZ II, str. 43.

¹³⁵⁴ Ivančan, *Podaci*, str. 49.-50.

¹³⁵⁵ MVH I/1, str. 504.

¹³⁵⁶ MVH I/1, str. 505.

1341. i 1342. u računima papinih kolektora za papinu desetinu i prihode od ispražnjenih nadarbina navodi se da je skupljeno 130 zlatnih florena od dvije prebende koje su ispražnjene u Zagrebačkom kaptolu. Za prihod od jedne prebende se navodi da je i jedne i druge godine skupljen zbog ispražnjenosti do koje je došlo smrću magistra Chame: *alterius per obitum magistri Chame quondam*.¹³⁵⁷ Budući da je Chame uživao prebendu, te da je nakon njegove smrti skupljen porez na ispražnjenost nadarbine, može se zaključiti da je on bio kanonik.

42. **Demetrije**, vaškanski arhiđakon; generalni vikar (izabranog) zagrebačkog biskupa Ladislava; kraljev kapelan. 1326.-1328.

Demetrije je predstavio 1326. županu Zagrebačke županije Puneku i sucima određenima po banu i pred svim plemićima topličkog okruga, ispravu kralja Karla od 1326. i zamolio ih da se na temelju te isprave Zagrebačkoj crkvi vrati nepravedno okupirani posjed Vinodol. Punek je rekao kako je istražio slučaj, i donio presudu kojom je utvrđeno da Vinodol pripada Zagrebačkoj crkvi, te je nakon toga istoj Crkvi ponovno taj posjed dodijelio.¹³⁵⁸ Demetrije je u to vrijeme obnašao čast generalnog vikara (izabranog) zagrebačkog biskupa Ladislava, a istovremeno je bio i kraljev kapelan. Demetrije je dužnost kraljevog kapelana obnašao i dvije godine kasnije, no u međuvremenu je dobio i vaškanski arhiđakonat. 1328. je predstavljao Zagrebačku crkvu: osobno je došao pred bana Slavonije i šomodkog župana Mikca, i predstavio dokument župana Puneka o odluci da se posjed Vinodol vraća Zagrebačkoj crkvi moleći u ime svoga kaptola da ban taj isti dokument prepíše, što je potom i učinjeno.¹³⁵⁹

43. **Demetrije**, dekan. 1332.-1335.

Dekana Demetrija nalazimo tek u popisima skupljanja papine desetine: 1332. je na ime papinske desetine uplatio 50 denara poradi svojeg predija (*Item Demetrius decanus ratione predii sui solvit L. denarios.*), a 1335. također radi svoga predija u dva navrata 50 denara.¹³⁶⁰ U istom se popisu navodi i Antun kao dekan 1332. – za pretpostaviti je da je prvo Antun bio dekan, a da je onda uslijedila smjena te da je za dekansku funkciju izabran Demetrije. Ipak, neobično je da je Demetrije naslovljen tri godine zaredom kao dekan, kad je to bila jednogodišnja funkcija.

¹³⁵⁷ MVH I/1, str. 429.; Iduće 1342. se navodi da je druga ispražnjena prebenda bila od Lovre koji je u međuvremenu postao bosanski biskup. Od ove dvije prebende skupljeno je 36 zlatnih florena, a skupio ih je subkolektor Ivan zvan Dekan. MVH I/1, str. 430.

¹³⁵⁸ CD IX, dok. 257., str. 313.-314.

¹³⁵⁹ CD IX, dok. 352., str. 427.

¹³⁶⁰ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

44. **Demetrije****, arhiđakon ?. 1333.-1337.

Stanoviti Demetrije se javlja kao arhiđakon u popisima prikupljanja papine desetine: na ime papine desetine je 1333. uplatio za sebe i za arhiđakona Jakova 4 i pol pense (*Item Demetrius archidyaconus solvit pro se et pro Jacobo archidyacono IIII. et mediam pensas.*), a zatim i 5 pensi (*Item idem Demetrius archidyaconus solvit V. pensas.*). 1334. je uplatio za sebe i za arhiđakona Jakova 1 marku; za istu godinu potom uplaćuje 2 pense, pa 4 pense. 1336. arhiđakon Demetrije je uplatio u svoje ime i u ime arhiđakona Jakova 3 i pol pense, a zatim je u svoje ime platio 5 pensi. 1337. je uplatio za sebe i za Jakova arhiđakona 1 marku, iste je godine uplatio *II. pensas secundario*, i 4 pense *de Varasдино*. Pitanje identifikacije ovoga arhiđakona Demetrija je vrlo problematično. Navod *Item Demetrius archidyaconus solvit IIII. pensas de Waradino*, ukazuje da bi mogao biti varaždinski arhiđakon, no u istome se popisu navodi i Stjepan kao varaždinski arhiđakon. 1328. je kraljev kapelan Demetrije bio vaškanski arhiđakon, pa bi možda ovaj Demetrije mogao biti istovjetan vaškanskome arhiđakonu Demetriju.

45. **Demetrije**, katedralni arhiđakon. 1340.-1346.

Demetrije je bio prisutan prilikom javnog proglašenja izopćenja vođa pobune protiv plaćanja desetine biskupu Ladislavu 1340. godine.¹³⁶¹ 1341. je bio autor isprave kojom donosi presudu u sukobu oko patronata nad crkvom Sv. Trojstva u Glavnici. Spor je izbio između plemićke zajednice iz Glavnice i Ivana sina Benediktovog zvanog Munduk. Arhiđakon je presudio u korist plemićke zajednice.¹³⁶² Arhiđakon Demetrije (bez pobježe specifikacije o kojem arhiđakonatu je riječ) zastupao je svoj kaptol 1345. u Višegradu pred magistrom tavernikata Lovrom, u sporu koji je Zagrebački kaptol vodio s Gradecom. Tom prilikom rasprava u sporu je odgođena.¹³⁶³ Demetrije je zastupao Zagrebački kaptol u sporu s Gradecom oko posjeda Sviblja i Kobilja 1346. godine.¹³⁶⁴ Za pretpostaviti je kako je arhiđakon Demetrije 1345.-1346. istovjetan katedralnom arhiđakonu Demetriju 1340.-1341.

46. **Demetrije**, čazmanski prepozit. 1387.

Demetrije, čazmanski prepozit, bio je zajedno s Ivanom de Zántó poslanik u Veneciji, te su izvijestili kralja 23. travnja 1387. o ustanovljenom miru s Torinom: *Sigismundi R. H. literae patentes, per suos ablegatos, per Demetrium Praepositum Chasmen. et Joannem de Zántó*

¹³⁶¹ CD X, dok. 374., str. 528.

¹³⁶² CD X, dok. 420., str. 593.-594.

¹³⁶³ CD XI, dok. 139., str. 186.-187.

¹³⁶⁴ CD XI, dok. 220., str. 289.-296.

*Venetias submissae, quæis assecurat se articulos pacificationis Turinensis obseruaturam. Datum Bude in castro regali, XXIII. Aprilis Anno MCCCLXXXVII.*¹³⁶⁵

47. **Demetrije Jurjev**, kanonik; vesprenski kanonik; dignitet u Vesprenskoj crkvi. 1371.

U popisima ubirana poreza 1371. iz navoda od 11. lipnja saznajemo da je Demetrije Jurjev bio kanonik u Zagrebačkom kaptolu i u Vesprenskom kaptolu. Papa je izdao nalog za njegovim providiranjem na mjesto dostojanstva ili *officiuma* u Vesprenskoj crkvi: Anno primo domini Gregorii (pape) (30. decembris a.1370.-29. decembris a. 1371.): *Mandatur provideri Demetrio Georgii canonico Zagrabiensis diocesis in Ungaria, canonico ecclesie Vesprimiensis, de dignitate, personatu vel officio dicte ecclesie, III. idus Junii. Nondum obtinuit.*¹³⁶⁶ Demetrije Jurjev tada nije dobio očekivano dostojanstvo.

48. **Demetrije de Nethke**, kanonik; budimski prepozit; varadinski biskup. 1345. lipanj 15.- †1372.

Demetrije je do svoje promocije na varadinsku biskupsku čast držao kanonikat u Zagrebačkom kaptolu, a istovremeno je bio i prepozit Budimskog kaptola Sv. Petra u Vesprenskoj biskupiji. Na mjesto varadinskog biskupa stupio je nakon smrti prethodnog biskupa Andrije (oko 1345.). Demetrija na mjestu varadinskog biskupa nalazimo od 15. lipnja 1345. pa do smrti 1372. godine.¹³⁶⁷ Kanonikat u Zagrebačkom kaptolu nakon njegove promocije dobio je Tedald de Fariolis, i iz toga izvora crpimo jedini podatak o Demetrijevom posjedovanju kanonikata Zagrebačkog kaptola.¹³⁶⁸

49. **Dionizije**, kanonik, dekan. 1340.-1358.

Magister kanonik dekan Dionizije je bio prisutan prilikom javnog proglašenja izopćenja vođa pobune protiv plaćanja desetine biskupu Ladislavu.¹³⁶⁹ Zatim je zastupao Zagrebački kaptol u sporu s Gradecom oko posjeda Sviblja i Kobilja 1346. godine.¹³⁷⁰ Nakon toga 1358. imamo podatak o kanoniku i dekanu Dioniziju, kada je bio kaptolski izaslanik koji je 1358. obavio

¹³⁶⁵ Fejér X/3, dok. 55. str. 63.: *Idem Sigismundus ad pacificationem Turinensem semet obligat obseruandam. Anno 1387.; Sigismundi R. H. literae patentes, per suos ablegatos, per Demetrium Praepositum Chasmen. et Joannem de Zántó Venetias submissae, quæis assecurat se articulos pacificationis Turinensis obseruaturam. Datum Bude in castro regali, XXIII. Aprilis Anno MCCCLXXXVII.; Idem Sigismundus ad pacificationem Turinensem obseruandam iurisiurando semet obstringit. Anno MCCCLXXXVII. XXIII. Aug.*

¹³⁶⁶ MVH I/1, str. 487.

¹³⁶⁷ HC I, str. 515.

¹³⁶⁸ MCZ I, dok. 207., str. 187.

¹³⁶⁹ CD X, dok. 374., str. 528.

¹³⁷⁰ CD XI, dok. 220., str. 289.-296.

distinkciju međa posjeda Pustadulšica od susjednih zemalja.¹³⁷¹ Valja naglasiti da poistovjećivanje kanonika Dionizija iz 1358. s onim koji se ranije javlja u izvorima nije u potpunosti sigurna budući da je dekanska služba bila jednogodišnja. U tome slučaju radi se o najmanje dvojici Dionizija koji su bili dekani. S druge strane moguće je da se radi o istome kanoniku budući da su Statuti dopuštali reizbor nakon 4 godine.

50. **Dionizije**, kanonik, varaždinski arhiđakon. 1349.

Bio je kaptolski izaslanik koji je 1349. na nalog slavonskog i hrvatskog bana Nikole trebao ispitati tribute koje protivno običajima plaćaju plemići iz Slavonije. Njega je Zagrebački kaptol poslao na mjesto događaja: Dionizije je otišao u Sredice na području Komarnice, gdje su se skupili svi plemići (zasigurno iz toga kraja). Dionizije je ispitao o čemu je riječ i potom izijestio svoj kaptol o čitavom slučaju.¹³⁷²

51. **Dionizije**, kanonik. 1357.

Kanonik Dionizije bio je 1357. izaslanik Zagrebačkog kaptola, koji je zajedno s prebendarom Ivanom utvrdio međe posjeda Pezaar.¹³⁷³ 1359. je opet bio kaptolski izaslanik koji je ovoga puta na nalog kralja istražio pripadnost Dubičke županije – utvrdio je da je županija pripadala prvo templarima, a zatim je prešla u ruke ivanovcima (*ipse comitatus Dubicensis ratione permutationis seu concambii Templariis et dicto ordini sancti Johannis Jerosolymitani fuisset collatus*).¹³⁷⁴ 1360. navodi se u ispravi Požeškog kaptola: taj je kaptol izdao ispravu u kojoj se navodi da je Albert, križar reda sv. Ivana Jeruzalemskog, kaštelan Mošćenice i preceptor kuće u Dubici, Gori i Šopronu, došao pred kaptol i protestirao zbog toga što je Jakov sin Ladislava iz Toplice zarobio slugu priora križara u Ugarskoj i Slavoniji Baudona. Sluga je bio u poslanstvu kanonika Dionizija.¹³⁷⁵ Nije posve jasno o kakvom se poslanstvu radilo, no čini se da je Dionizije i opet obavljao neki posao povezan uz križarske redove.

¹³⁷¹ CD XII, dok. 357., str. 463.-46.

¹³⁷² CD XI, dok. 399., str. 528.-529.: ... *discretum virum magistrum Dyonisium archidiaconum de Warasd, socium et concanicum nostrum ad premissa exequenda pro testimonio duximus transmittendum, qui demum ad nos redeuntes nobis concorditer retulerunt, quod cum ipsi iuxta vestrum mandatum accessissent ad locum in Kamarcha qui vocatur Jakowzeredahel, vbi vniuersi nobiles et regnicole feria quarta proxime preterita post festum inuencionis sancte crucis conuenerant pro quibusdam expeditionibus eorundem, ibique ab ipsis nobiibus et regnicoiis seriose requisuissent, que tributa et in quibus locis inter Zauam et Drauam iniuste exigenter et contra antiquam obseruacionem ...*

¹³⁷³ CD XII, dok. 308., str. 408.-412.

¹³⁷⁴ CD XII, dok. 490., str. 651.

¹³⁷⁵ Fejér IX/7, dok. 121., str. 188.-189.: *Nos Capitulum Ecclesiae B. Petri de Posaga, memoriae commendamus per praesentes, quod anno Domini MCCCCLX., religiosus vir frater Albertinus Crucifer ordinis Sancti Johannis Jerosolymitani, Castellanus de Mostenycha, praeceptorque domorum Dubychen. Gora et Sopronien. ad nostram personaliter accedendo praesentiam, proposuit in hunc modum protestando: Quod Jacobus, filius Ladislai de*

52. **Dionizije**, kanonik. 1386.

Kanonik Dionizije je studirao u Beču 1386., nije sigurno koju disciplinu, i s kakvim uspjehom. Iz matrikule Bečkog sveučilišta saznajemo da je bio upisan u zimski semestar, bio je uvršten u Ugarsku naciju, naveden je šesti po redu u matrikuli, i uplatio je 2 groša (*Dyonisius canonicus Segrabiensis 2 gr. dt.*). U matrikuli se navodi uz još jednog kanonika, kustosa Jurja.¹³⁷⁶

53. **Dionizije Folkašev/Farkašev iz Mlake**, kanonik, kalnički arhidakon. 1320.-1357.

Kanonik Dionizije iz Mlake je 1320. uz kraljev pristanak posjed Petrovec pod Medvedgradom darovao Zagrebačkom kaptolu.¹³⁷⁷ Šest godina kasnije navodi se da je magister kanonik Dionizije od 1326. u svojem vlasništvu imao dio posjeda Petrovec pod Medvedgradom (zasigurno je prethodno kaptolu dao dio posjeda). Taj je posjed držao u zalogu Nikola iz Mlake i njegova rodbina, koji su u kanonikove ruke predali taj založeni posjed.¹³⁷⁸ Sljedeće godine 1327., navodi se da je stanoviti Dionizije bio notar Zagrebačkog kaptola. Do 1327. u svojim rukama je držao posjed Hrašće u Turopolju, ali je onda obavio zamjenu sa Srebrenom, udovicom Matije sina Radoševog i njezinom djecom. Dionizije im je predao svoj posjed Hrašće, a oni su njemu predali svoj posjed Petrovec pod Medvedgradom.¹³⁷⁹ 1328. ovu je zamjenu potvrdio i ban Slavonije Mikac.¹³⁸⁰ Klerik Dionizije je 1331. za 6 maraka prodao česticu posjeda Hrašće u Turopolju gradokmetovima iz Turopolja Petku sinu Vidomera sina Čadonje i Stjepanu sinu Marka sina Badozteka.¹³⁸¹ Kanonika Dionizija Folkaševog nalazimo u ispravama 1354. godine. Tada je već obnašao dužnost kalničkog arhidakona. On je papu Inocenta VI. 1354. zatražio oprost od grijeha na času smrti, što mu je papa i odobrio.¹³⁸² Dionizija kalničkog arhidakona, ali sada pod nazivom Dionizije Farkašev, nalazimo u

Topolcha, die Domino proximo ante festum B. Thomae Apostoli nunc praeteritum, quemdam famulum Domini Baudonis, Prioris eiusdem ordinis Cruciferorum, per Hungariam et Sclauoniam, in legationibus discreti viri Magistri Dionysii, Canonici Ecclesiae Zagrabiensis, ad eundem destinatum, nullis culpis exigentibus captiuasset et captiuum detinuisset die vna iuxta libitum suae voluntatis, et vna marca ab eodem famulo recepta, sequenti die eundem abire permisisset, in praeiudicium iam dicti Domini Prioris non modicum; petendo a nobis cum instantia, vt eidem praesentes nostras literas in testimonium praemissae protestationis concederemus iustitia suadente. Datum die et anno Domini supra dictis.

¹³⁷⁶ Gall, *Die Matrikel*, str. 21.-22.

¹³⁷⁷ Fejér VIII/6, dok. 56., str. 50.-51.

¹³⁷⁸ CD IX, dok. 225., str. 310.-311.; Laszowski, *Povijest plemenite općine Turopolja*, sv. I, str. 400.

¹³⁷⁹ MCZ I, dok. 137., str. 119.-120.

¹³⁸⁰ MCZ I, dok. 145., str. 128.

¹³⁸¹ CD IX, dok. 466., str. 575.

¹³⁸² CD XII, dok. 178., str. 236.: *Dignetur sanctitati vestre concedere Dyonisio Folcasy archidiacono de Kemluk et canonico in ecclesia Zagrabiensi plenissimam remissionem omnium peccatorum suorum semel in mortis articulo, ut in forma. Fiat G. sine alia leccione. Fiat G. Datum Auinione, VIII. kalendis maii, anno secundo.*

popisima papinih izaslanika koji su skupljali novac od ispražnjenih nadarbina. 1353.-1354. se u popisu navodi da je Dionizije za svoj arhiđakonatski uplatio 35 zlatnih florena.¹³⁸³ 1355. je rješavao dugovanja oko nekretnina i vinograda na području Gradeca.¹³⁸⁴ Isti je Dionizije 1356. došao pred kralja Ludovika moleći ga za dopuštenje da osnuje oltar Bl. Marije Magdalene u katedralnoj crkvi. Uz to, kralja je tražio za dopuštenje da svoj posjed koji se nekoć zvao *Cychorya*, a u vrijeme molbe Petrovec u Zagrebačkoj županiji koji drži u svom posjedu od mladosti, dotira radi uzdržavanja svećenika-altariste novopodignutog oltara: *olym Cychorya, nunc vero Petrouch vocata, in comitatu Zagrabieni in vicinitate possessionis Stephani filii Luce, habita, quam ipse iusto titulo a iuventutis sue tempore pacifice obtinuisse dinosceretur et possedisse, pro usu linius sacerdotis predicto altari beate Marie Magdalerie amministrantis dictum altare dotare nitteretur*). Kralj je odobrio Dionizijeve molbe, a dokument je napisao zagrebački biskup Nikola, kraljev vicekancelar.¹³⁸⁵ 1357. zagrebački biskup Stjepan izdaje dokument iz kojeg saznajemo da je njegov prethodnik biskup Ladislav obnovio fundaciju (*fundum*) koji se zove «Banova kurija» i polovicu dodijelio magistru Dioniziju koji je sada (tj. 1357.) kalnički arhiđakon, ali je tada (u vrijeme Ladislava) bio klerik i notar Zagrebačkog kaptola. Polovica zemljišta «Banove kurije» dodijeljena je Dioniziju upravo zato što je on podigao oltar u čast Bl. Marije Magdalene u katedralnoj crkvi, a druga je polovica kurije predviđena za uzdržavanje hospicija.¹³⁸⁶ Dionizije Farkašev/Folkašev je porijeklom bio iz Mlake u Turopolju. Zbog toga se može samo nagađati da je bio niži plemić.

54. Dionizije Matejev iz Križevaca, kanonik, prepozit; kustos Čazmanskog kaptola; župna crkva Sv. Križa u Križevcima. 1396.-1403.

Dionizije Matejev iz Križevaca se spominje 1396. kao zastupnik kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipušskog, koji je dosudio posjed

¹³⁸³ MVH I/1, str. 445.

¹³⁸⁴ MCZ IV, str. 17.-18.: *Item Dyonisius arch. de Kemlek asseruit sibi Michaelem Hungarum de vico Latinorum in aliqua quantitate pecunie debitorem, et dicebat habuisse litteras obligatorias, unde omnes possessiones suas in territorio vel in medio nostri existentes a vendicione et obligacione et cuiusmodi alienacione inibuit et contradixit.*; MCZ IV, str. 25.: *Nota! Quod feria tertia proxima ante festum nativitatis beati Johannis baptiste (23. junii) adiudicatum est, quod si Marketus, filius Constanchii aurifabri, decem marcas denariorum minus XXX denarios Johanni archidiacono de Vorosd non persolverit, extunc domino Dyonisio archidiacono vinea ipsius Marketi in territorio civitatis in vicinitate G(erini) balneatoris existens, per predictum dominum Johannem archidiaconum vendita, perpetuo remanebit possidenda, si vicini ipsam vineam percio noluerint comparare, vel si in maiori precio vendi non poterit usque terminum prenotatum videlicet usque quindenae termini supradicti.*

¹³⁸⁵ CD XII, dok. 266., str. 353.-355.

¹³⁸⁶ CD XII, dok. 324., str. 427.

kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.¹³⁸⁷ Tom se prilikom navodi da je bio kanonik *presbiter*. 1396. se navodi među ostalim kaptolskim personalom u svjedočanstvu da je kaptol *dyabolica arte* počinio nasilja na području njemačkog naselja (*ad vicum Theutonicalem*).¹³⁸⁸ Tom se prilikom navodi da je kanonik. 1396. se spominje među ostalim kaptolskim personalom u ispravi kojom je utvrđena krivica Zagrebačkog kaptola zbog nasilja u njemačkom naselju. Naime, nakon optužbi da je kaptol počinio nasilja na području podgrađa, provedena je istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja i da je Zagrebački kaptol opljačkao sela Gračani Dedići i Črnomerec.¹³⁸⁹ Kao kaptolski zastupnik javlja se 1397. kada je s generalnim vikarom Ivanom de Senis i kanonikom Ivanom Krispom došao pred javnog notara Karla Petruccija i dao prepisati ispravu o izopćenju Gradečana, koje je izopćio biskup Ivan Šipuški iste godine. U ispravi se navodi da je kanonik, a saznajemo mu i prvi put ime oca jer je naveden kao Dionizije *Mathei de Crysio*.¹³⁹⁰ 1397. se navodi u ispravi kojom biskup Ivan Šipuški izopćuje građane Zagreba zbog oružanog napada na kaptol, katedralu i biskupsku kuriju i nasilja koja su tamo počinili.¹³⁹¹ 1401. Bonifacije IX. dodjeljuje Dioniziju Matejevom iz Križevaca zagrebačkom kanoniku kustodiju Čazmanskog kaptola poslije odlaska dotadašnjeg kustosa Tome Brumena za župnika u Albi pokraj Starog Budima. Osim toga, dopušta mu uživati i prihode župne crkve Sv. Križa u Križevcima. Od kustodije je imao primati 25 srebrenih maraka, te isti iznos i od zagrebačkog kanonikata, kao i od župne crkve.¹³⁹² 1402. papa Bonifacije IX. oslobodio ga je rezidiranja u svojoj nadarbini.¹³⁹³ 1403. Dionizije je zatražio i prepozituru Zagrebačkog kaptola, nakon što se dotadašnji prepozit Augustin Petrov odlučio posvetiti laičkom životu i sklopiti brak. To mu je papa Bonifacije IX. i dao u nadarbinu, ali je odredio da Dionizije može zadržati samo jednu od nadarbina koje je do tada držao. Prepozitura je donosila godišnji prihod od 100 srebrenih maraka.¹³⁹⁴

55. **Dominik**, kanonik, lektor. 1307.

Kanonik i lektor Dominik je 1307. zajedno s arhiđakonom Petrom i poslanicima župana Zagrebačke županije bio poslan na utvrđivanje pripadnosti otoka na rijeci Savi kod crkve Sv.

¹³⁸⁷ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

¹³⁸⁸ MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33.

¹³⁸⁹ MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.

¹³⁹⁰ MHEZ V, dok. 38., str. 49.-50.

¹³⁹¹ MHEZ V, dok. 32., str. 39.-43.

¹³⁹² MVH IV, p. 382; MHEZ V/127/138-139

¹³⁹³ MVH IV, p. 436.; MHEZ V/142/158

¹³⁹⁴ MVH IV, p. 510.; MHEZ V/163/191-192

Jakova. Spor su vodili cisterciti na čelu s Hulmanom opatom Sv. Jakova kod Zagreba i Černe sa svojim drugovima. Župani Stjepan, Ivan i Radoslav su nakon istrage dosudili posjed cistercitima. Za Dominika lektora i arhidakona Petra navodi se da su susjedi navedenoga posjeda na otoku Save.¹³⁹⁵

56. Dominik, kustos. 1313.-1336.

Kustos Dominik je 1313. bio prokurator Zagrebačkog kaptola koji je tada osobno došao pred Pečujski kaptol i predstavio mu na prijepis mirovne odredbe u vezi Medvedgrada sadržane u ispravi Zagrebačkog kaptola.¹³⁹⁶ Kustos Dominik bio je i izaslanik Zagrebačkog kaptola koji je 1322., zajedno s još četvoricom kanonika Zagrebačkog kaptola, bio poslan da obavi obnovu i uređenje međa zemalja zagrebačkih pavlina i magistra Renolda, te gradokmetova iz Blizne, na posjedima Bukovice i Blizne.¹³⁹⁷ 1332. je na ime papinske desetine u dva navrata uplaćivao 1 marku; 1333. i 1334. je uplatio 1 i pol marku; 1335. uplaćuje u dva navrata 1 marku, a 1336. 1 i pol marku.¹³⁹⁸ U Statutima se spominje kustos Dominik kao uživatelj posjeda/predija (*possessio siue predium*) *Geremla* (Kustošija) – te se čini da je on to dobio od kaptola na uživanje. Prihod od toga predija kustos je imao iskoristiti za dobavljanje potrebne opreme za rasvjetu crkve.¹³⁹⁹

57. Dominik, kanonik. 1317.

Kanonik Dominik je 1317. bio kaptolski izaslanik koji je obavio uvođenje Renolda iz Novigrada (*de Wyuar*) u posjed Blizne, a zatim i reambulirao taj posjed.¹⁴⁰⁰

58. Dominik, lektor; župnik crkve u Dabovcu (Kaločka dijeceza); ubirač poreza u Dalmaciji i Hrvatskoj. 1399.-1400.

Prije svog stupanja na mjesto lektora Zagrebačkog kaptola Dominik je bio župnik u crkvi Sv. Marije u Dabovcu u Kaločkoj dijecezi. Župnu crkvu je napustio dobivanjem lektorata. Iz isprave od 1400. kojom papa mjesto ispražnjene župe daje Jurju Fabijanovom iz Szöllősa, kleriku Pečujske biskupije, navodi se i da je lektorat služba s dušobrižništvom¹⁴⁰¹ Lektor

¹³⁹⁵ MCZ I, dok. 93., str. 79.

¹³⁹⁶ CD VIII, dok. 279., str. 339.-340.

¹³⁹⁷ CD IX, dok. 56., str. 68.-69.

¹³⁹⁸ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

¹³⁹⁹ MHEZ II, str. 97.; usp. Ivančan, Zagrebački kaptol, str. 220.-221.

¹⁴⁰⁰ CD VIII, dok. 389., str. 470.-471.

¹⁴⁰¹ MVH I/4, dok. 351., str. 291.: *Georgio Fabiani de Zeuleus clerico Quinqueecclesiensis diocesis... .. parochialis ecclae scte Marie de Daboch Colocensis diocesis, ex eo vacaverit et vacet ad presens, quod dilectus filius Dominicus de Daboch lector seu scolasticus ecclae ZG, lectoratum seu scolastriam ipsius ecclesie qui*

Dominik je do 1399. bio ubirač poreza u Hrvatskoj i Dalmaciji. Tada je međutim, kralj Sigismund imenovao Zadranina Zoella Zanninija de Gallis, plemića i familijara kraljevske kurije, za generalnog kolektora crkvenih nadarbina na navedenom području.¹⁴⁰²

59. **Dominik Petrov**, kanonikat u očekivanju prebende; čanadski kanonik, Temiški (*Temesiensis*) arhiđakon u Čanadskoj biskupiji, kanonik Sv. Petra u Budimu (*Vesprimiensis diocesis*). 1391.

Dominik Petrov je početkom zadnjeg desetljeća 14. stoljeća bio čanadski kanonik. On 1391. dobiva u svoj posjed arhiđakonatski *Temesiensis* u Čanadskoj biskupiji nakon što je oduzet dotadašnjem arhiđakonu Mihovilu zbog ubojstva. Taj mu je arhiđakonatski donosio 100 zlatnih florena, a Dominik je uz njega trebao biti vezan dušobrižništvom. Osim tih službi i nadarbina, on je u svojim rukama držao i kanonikat budimskom kaptolu Sv. Petra. Budimska i čanadska prebenda su mu donosili zajedno 100 zlatnih florena. Osim što je od pape Bonifacije IX. dobio narečeni arhiđakonatski, Dominik je bio providiran i na kanonikat s očekivanjem prebende u Zagrebačkom kaptolu. Osim toga dobio je i ekspektanciju na mjesto dostojanstvenika u Čanadskom kaptolu.¹⁴⁰³

60. **Emerik Petrov Kaštelanović od Svetog Duha**, r. oko 1336.-†iza 1378. kanonik. 1365.-1377. budimski kanonik 1365.

Emerik je porijeklom bio iz plemićke obitelji Kaštelanović sa središnjim posjedom Sv. Duhom, čiji je začetnik bio Petar zvan Kaštelan. Emerik Kaštelanović sin Petra rođen je vjerojatno oko 1336. godine.¹⁴⁰⁴ U izvorima od 1350.-1369. nalazimo ga u nekoliko navrata, ali bez oznake da je kanonik. U razdoblju do 1369. izvori ga najčešće spominju u vezi ranih

curatum officium in eadem ecclesia existit, ordinaria auctoritate sibi collatum, vigore collationis et provisionis huiusmodi existit pacifice assecutus. Mandamus dictam ecclesiam cuius fructus viginti quatuor florenorum auri... eidem Georgio ... conferre et assignare curetis.

¹⁴⁰² CD XVIII, dok. 350., str. 502.504.: *Sane igitur omnia et singula negotiata et proacta uniuersasque conuenciones, compositiones et concordias per dominum Dominicum, lectorem Zagrabiensem, nostrum in illis partibus collectorem pridem per nos constitutum ratione mediorum fructuum beneficiorum uestrorum nobis prouenire debencium vobiscum aut aliquo vestrum nomine nostro factas, compositas et ordinatas ex certa nostre maiestatis sciencia cassantes, annullantes et perpetuis vigoribus distituentes, nobilem uirum Zoellum Zanniny de Gallis de Iadra, aule nostre familiarem, pro exaccione predictorum mediorum fructuum beneficiorum uestrorum nostrum deputamus collectorem generalem, dantes et concedentes eidem plenam potestatem et omnimodam facultatem predictos medios fructus recipiendos, leuandos et percipiendos vobiscumque et altero vestrum concordandi, componendi, conueniendi, disponendi et ordinandi de receptisque et solutis finalem quietationem dandi.*

¹⁴⁰³ MVH I/3, dok. 191., str. 163.-164.: *Non obstantibus: quod dictus Dominicus ut asserit, in sancti Petri de Veteri Buda Vesprimiensis diocesis, et in predicta Cenadiensi quorum omnium fructus centum florenorum auri ... Et nuper ei de canonicatu sub expectatione prebende in Zagrabiensi et dignitas vel personatus seu officii in eadem Cenadiensi ecclesiis gratiose concessimus provideri.*

¹⁴⁰⁴ Maček-Jurković, *Rodoslov plemića i baruna Kaštelanovića*, str. 71.

poslova oko posjedâ. Tako je primjerice 1365. bio u sporu sa stanovitim Pausom sinom Ivana Arnoldovog, a drugi put iste godine nalazimo ga zajedno s bratom Ladislavom u kontekstu reambulacije njihovog posjeda Podgorje koju je napravio Čazmanski kaptol.¹⁴⁰⁵ 1365. je bio budimski kanonik, no ne znamo od kada je tu čast vršio, niti je li je i kada napustio.¹⁴⁰⁶ Prvi put se kao kanonik zagrebački spominje 1369.: tada je zajedno sa svojom braćom, ali i s plemićima iz Toplice Sv. Jurja kupio posjed u Orešji za 50 maraka dobrih kraljevih denara. Tri dijela tog posjeda su se trebala razdijeliti trojici sinova Petra Kaštelanovića, a četvrti dio je pripao plemićima iz Toplice.¹⁴⁰⁷ Kanonik Emerik i njegova braća Ladislav i Nikola su 1372. osobno došli pred Zagrebački kaptol i zatražili prijepis isprave kojom je posvjedočena gore navedena kupnja posjeda Orešja.¹⁴⁰⁸ Emerik Kaštelanović zasigurno je identičan kanoniku Emeriku Petrovom koji se spominje u računima prikupljanja papinskih poreza u popisu 1373.-1374. godine. Tamo se navodi kako je Emeriku Petrovom dodijeljen kanonikat u očekivanju prebende te dignitet (zasigurno također *sub expectatione*). Navodi se također i da Emerik svoju prebendu još nije dobio: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Emerico Petri de canonicatu, sub expectatione prebende ecclesie Zagabriensis cum dignitate &c. Nondum obtinuit.*¹⁴⁰⁹ Kanonik Emerik je 1376. sa svojom braćom Ladislavom, Stjepanom i Nikolom predstavio Zagrebačkom kaptolu ispravu bana Nikole kojom su arhidakon gorički Ivan i njegov nećak Antun bili 1346. izuzeti od sudbenosti sudstva Križevačke županije.¹⁴¹⁰ Ivančanov katalog donosi podatak o Emeriku sinu Petra koji je bio kaptolski prokurator 1372. i 1376. vaškanski arhidakon, no potvrdu da se radi o Emeriku Kaštelanoviću u ovome trenutku ne nalazimo.¹⁴¹¹ 1377. Emerik i njegova braća su dobili pristanak za prodaju posjeda Završje, Podvinje, Matheusfolde i Orešju u Križevačkoj županiji, od njihovog susjeda Petra sina Petrovog sina Stjepkovog iz sv. Jurja.¹⁴¹² Zadnji put

¹⁴⁰⁵ Dokumenti su sačuvani samo u registama. ARHIV HAZU, I d 12, elen. IV, p. 9. 1365.: *Kastellan Emerici filii Petri pro parte litterae testimoniales capituli Zagrabienensis super eo, quod Pausa filius Joannis filii Arnoldi in facto duelli inter eos habitu in praesentiam judica citatus non comparuesit expedit feria 8a post festum conceptionis Virginis gloriosae.*; ARHIV HAZU, I d 12, elen. IV., p. 9. 1358.: *Kastellan Ladislai et Emerici filiorum Petri pro parte relatio capituli Chasmensis super qualiter peracta in possessione eorundem Podgorje vocata comitatus Crisiensi ingremiata, metali reambulatione expedita in festo sancti Dionisii.*

¹⁴⁰⁶ Maček-Jurković, *Rodoslov plemića i baruna Kaštelanovića*, str. 69.-70.

¹⁴⁰⁷ CD XIV, dok. 118., str. 174.-175.

¹⁴⁰⁸ CD XIV, dok. 340., str. 459.

¹⁴⁰⁹ MVH I/1, str. 505.

¹⁴¹⁰ ARHIV HAZU I d 12, elen IV, p. 10. 1346., regestum ex transumpto 1376.: *Kastelanffy Emerici canonici Zagrabienensis, ac Ladislai et Stephani nec non Nicolai fratrum suorum pro parte transumptum capituli Zagrabienensis – litterarum protectionalium privilegialium, per Nicolaum totius Slavoniae et Croatiae banum, archidiacono de Gverche ipsiusque nepoti Antonio filio Cosmae quoad exemptionem in causis quibuscunque bonorum a iudicatu Comitatus Crisiensis et Zagrabienensis emanatarum mense ? 1346. expeditum mense novembri.*

¹⁴¹¹ Ivančan, *Podaci*, str. 109.

¹⁴¹² CD XV, dok. 191., str. 264.

se u ispravama javlja 1378.,¹⁴¹³ a «kako on nestaje iz izvora poslije 1378. treba pretpostaviti, da je ubrzo poslije te godine umro».¹⁴¹⁴

61. Emerik Stjepanov, kanonik. 1361.

Emerik Stjepanov je 1361. obavljao službu prokuratora u Avinjonskoj kuriji. On je zastupao zagrebačkog biskupa Stjepana kada je u njegovo ime obavio vizitaciju Sv. Stolice u Avignonu.¹⁴¹⁵

62. Franjo Ceruarie, kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu, kalnički arhidakonat; *scriptor* i *corrector* pisama u papinoj penitencijeriji; kanonikat s očekivanjem prebende i dignitet s ili bez dušobrižništva u Bordeauxu. 1391.

Franjo Ceruarie bio je klerik iz biskupije Elne (*Elnensis dioecesis*).¹⁴¹⁶ Stekao je bakalaureat *in legibus*, što znači da je bio pravno obrazovan. Početkom zadnjeg desetljeća 14. stoljeća bio je zaposlen u Rimskoj kuriji kao pisar i korektor pisama u urede Sv. penitencijerije. Držao je i rezervaciju kanonikata i prebende te digniteta ili službe s ili bez dušobrižništva u metropolitanskoj crkvi u Bordeauxu (*ecclesia Burdigalensis*).¹⁴¹⁷ 1391. je papa Bonifacije IX. uputio pismo Ivanu de Dulmen papinom kapelanu i auditoru *causarum palatii apostolici* da potonji istraži optužbu koja je teretila kalničkog arhidakona Ivana Krispa za ubojstvo laika Pavla drugim imenom Benedikt. Ukoliko bi se pokazalo da je Ivan Krisp doista učinio takav zločin imao je biti ekskomuniciran i udaljen s časti kanonikata i arhidakonata. Te bi se časti zatim imale dati navedenom Franji. S obzirom da je, kako papa navodi, prema statutima Zagrebačke crkve bilo obavezno biti zaređen u red subđakona da bi se držao arhidakonat u kaptolu, Franjo bi u slučaju preuzimanja arhidakonata bio promoviran u potreban sveti red. Od kanonikata s prebendom i arhidakonata ubirao bi godišnji prihod od 40 zlatnih florena.¹⁴¹⁸ Franjo je vjerojatno bio porijeklom Francuz.

63. Gal, prepozit Čazmanskog kaptola; kancelar/protonotar biskupa Augustina Kažotića. 1307.-1309.

¹⁴¹³ U ispravi Čazmanskog kaptola kojom je posvjedočeno da su se sinovi Petra Kaštelana obvezali braniti plemiće iz Garešnice: Ivana sina Petra i njegovog sina Matiju. CD XV, dok. 249., str. 340.-341.

¹⁴¹⁴ Maček-Jurković, *Rodoslov plemića i baruna Kaštelanovića*, str. 72.

¹⁴¹⁵ MCV I, dok. 262., str. 160.-161.

¹⁴¹⁶ Biskupija Elne: Elnen. (Elne) in Gallia, suffr. Narbonen. (1500 fl.), HC I, str. 238.

¹⁴¹⁷ Metropolija Bordeaux: Burdegalen. (Bordeaux) in Gallia, metrop. (4000 fl.), HC I, str. 150.

¹⁴¹⁸ CD XVII, dok. 264., str. 360.-362.

Prepozit Čazmanskog kaptola i predstojnik kancelarije biskupa Kažotića Gal bio je autor isprave iz 24. travnja 1307. koja je zabilježila kupoporadaju posjeda Moravče. Kupoprodaja se odvila upravo pred biskupom Augustinom Kažotićem.¹⁴¹⁹ No isti dan je izdana još jedna isprava kojom je biskup Augustin Kažotić potvrdio povlastice za *castrum* Ugru koje je stanovnicima *castruma* dodijelio zagrebački biskup Mihovil krajem 13. stoljeća. Kao autor ove isprave spominje se Stjepan prepozit čazmanski i protonotar biskupov.¹⁴²⁰ Čini se ipak da je ovaj Stjepan zapravo Gal jer je potonji također autor isprave iz 1309. kojom je zabilježeno darovanje zemlje s područja Dubrave. Tu je zemlju biskup Kažotić darovao predijalcu Martinu Tominom. Gal je potpisan kao prepozit čazmanski i protonotar biskupov.¹⁴²¹ U dokumentu iz 1307. u kojemu se navodi Stjepan kao čazmanski prepozit zapravo stoji samo inicijal. Priređivači CD-a su ga transkribirali kao S i pretpostavili da stoji umjesto *Stephanus*. Ivančan ga također poistovjećuje s Galom.¹⁴²²

64. **Gal**, komarnički arhiđakon. 1361.

Komarnički arhiđakon Gal je zajedno s prepozitom Jakovom zastupao Zagrebački kaptol pred kraljem 1361. godine. Jakov i Gal su kralju predstavili ispravu magistra tavernika Ivana kojom je kaptol oslobađen krivnje da je nanio štetu Gradecu. Kralja su kaptolski zastupnici Jakov i Gal zatražili da tu ispravu prepíše i potvrdi, što je kralj zatim i učinio.¹⁴²³

65. **Gal Valentinov**, kanonik, bekšinski arhiđakon; pečujski kanonik; prepozit srijemskog banoštorskog kaptola de Kw; kaločki kanonik; hajszentlorincski prepozit; ostrogonski kanonik; ostrogonski kustos; ostrogonski lektorat; kraljev notar; upravitelj hospotala Sv. Bartola u Pečuhu. 1357.-1378.

Gal Valentinov je 1357. bio bekšinski arhiđakon. Papa Inocent VI. mu je te godine rezervirao prepozituru srijemskog kaptola de Kw (Banoštor), jer je dotadašnji srijemski prepozit trebao ući u posjed prepoziture Vespremskog kaptola. Na ispražnjeno mjesto bekšinskog arhiđakona trebao je doći đurski kanonik Nikola Petrov, kojemu je papa to mjesto rezervirao.¹⁴²⁴ Gal

¹⁴¹⁹ CD VIII, dok. 123., str. 135.-137.

¹⁴²⁰ CD VIII, dok. 122., str. 135.

¹⁴²¹ CD VIII, dok. 204., str. 245.-246.

¹⁴²² Ivančan, *Podaci*, str. 52.-53. Moguće je da se radi o tome da je *Stephanus* bio dio imenskog predikata prepozita Gala, ili je jednostavno inicijal iz izvornog dokumenta krivo pročitano, te umjesto inicijala S, treba stajati inicijal G.

¹⁴²³ CD XIII, dok. 111., str. 164.-166.

¹⁴²⁴ CD XII, dok. 309., str. 412.: *Prepositura ecclesie de Kw Colocensis dioecesis reseruatur conferenda Gallo archidiacono de Bexin in ecclesia Zagrabiensi cum vacauerit per assecucionem dicte prepositure Wesprimiensis. XIII. kalendas iunii. Archidiaconatus de Bexin in ecclesia Zagrabiensi reseruatur conferendus*

Valentinov ipak nije ušao u rezervirani mu posjed srijemske prepoziture do 1359., nego je i dalje ostao u službi bekšinskog arhidakona. Osim toga, Gal je u svom posjedu imao i kanonikat s prebendom u Kaločkom kaptolu, a bio je i kraljev notar. 1359. je kralj Ludovik zatražio od pape da svom notararu i bekšinskom arhidakonu Galu Valentinovom rezervira dignitet i nadarbinu u Pečujskoj biskupiji.¹⁴²⁵ Gal je ipak i dalje ostao u Zagrebačkoj biskupiji. On je 1359. zajedno s prepozitom Zagrebačkog kaptola Jakovom zastupao taj kaptol pred kraljem Ludovikom: tada su kralju predstavili dva privilegija kralja Bele IV. iz 1244. i 1245. koji su se odnosili na prava Zagrebačkog kaptola na posjede Pokupsko (Kulpatev) i Pusti Črnc (Chernuchtu). Kralj je zatim te privilegije prepisao i potvrdio.¹⁴²⁶ Gal je zajedno s kanonikom Zagrebačkog kaptola Ivanom Radoslavovim 1359. zastupao svoj kaptol pred kraljem Ludovikom. Gal Valentinov i Ivan Radoslavov su zatražili i od kralja dobili prijepis i potvrdu isprave Stolnobiogradskog kaptola iz 1272. koja sadrži privilegij kralja Andrije II. od 1217. izdan Zagrebačkom kaptolu o očuvanju prava potonje crkvene institucije.¹⁴²⁷ Gal Valentinov je ipak uspio u svojoj nakani da dođe i do Pečujske biskupije i službe u njezinom kaptolu. On je 1359. zatražio pečujski kanonikat i hospital Sv. Bartola.¹⁴²⁸ 1368. se navodi kao kanonik (no bez pobješke oznake kojeg kaptola) koji dobiva upravu nad hospitalom Sv. Bartola u Pečuhu. Papa Urban V. je naložio zagrebačkom prepozitu i kanonicima da Gala potvrde u posjedu upravitelja rečenog hospitala.¹⁴²⁹ 1360. je Gal konačno uspio dobiti prepozituru srijemskog kaptola de Kw.¹⁴³⁰ Kralj Ludovik i kraljica Elizabeta su zatim za đurskog kanonika Nikolu Petrovog zatražili rezervaciju bekšinskog arhidakonata, koji se trebao isprazniti Galovom promocijom na mjesto narečenog srijemskog prepozita.¹⁴³¹ Gal

Nicolao Petri canonico Jaurinensi cum vacabit per assecucionem prepositure de Kw Colocensis diocesis, quem obtinet Gallus. V. kalendas augusti.

¹⁴²⁵ CD XII, dok. 415., str. 550.: *Supplicat sanctitati vestre deuotus filius vester Ludovicus rex Vngarie, quatenus sibi in personam dilecti sui notarii Galli Valentini archidiaconi de Bexin in ecclesia Zagrabiensi specialem gratiam facientes dignitatem personatum vel officium seu administracionem eciam si curam habeat animarum, si in ecclesia Quinqueecclesiensi uel entra vacat ad presens uel cum vacaverit eidem G[allo] conferendam, donacioni apostolice dignemini reseruare, non obstante, quod in dicta Zagrabiensi archidiaconatum predictum ac in ipsa et in Collocensi ecclesiis canonicatum et prebendam obtineat, et cum ceteris non obstantibus et clausulis oportunis. Fiat G. Sine alia leccione fiat G. Datum Auinione, IIII. Idus februarii, anno septimo.*

¹⁴²⁶ CD XII, dok. 419., str. 556.-558.

¹⁴²⁷ CD XII, dok. 453., str. 603.-605.

¹⁴²⁸ Fedeles, Crkvene veze, str. 149., navodi da je već tada posjedovao ova mjesta, no iz daljnjeg gornjeg teksta proizlazi suprotno.

¹⁴²⁹ Theiner, Mon. Vet. Slav., dok. 367., str. 265.

¹⁴³⁰ Áldásy, Regesták, dok. 399., str. 280.

¹⁴³¹ CD XIII, dok. 29., str. 42.: *Item supplicat idem rex [Ludouicus] et Elizabeth regina Vngarie, quatenus archidiaconatum de Bexin in ecclesia Zagrabiensi, quem Gallus prepositus ecclesie de Kw Colocensis diocesis obtinet, cum illum per assecucionem pacificam prepositure eiusdem ecclesie sibi de nouo per dictam sanctitatem collate vel alias quouis modo, preterquam per ipsius Galli obitum, vacare contigerit, etiam si curata existat, dilecto eorum Nicholao Petri, canonico Jaurinensi, dignemini reseruare, non obstante, quod canonicatum et*

Valentinov je nakon promocije na mjesto srijemskog prepozita trebao napustiti bekšinski arhiđakonat, no po svemu je sudeći zadržao to mjesto kao i kanonikat i prebendu Zagrebačkog kaptola kao sinekuru do 1365. godine.¹⁴³² Negdje oko te godine Gal je dobio imenovanje na mjesto kantora u Ostrogonskom kaptolu, te je odstupio s mjesta srijemskog prepozita i bolničkog rektora u Pečuhu.¹⁴³³ U ostrogonskom kaptolu je imao kanonički *stallum* od 1365.-1373. godine. 1374. je imao još u rukama naslov hajszentlorinskoga prepozita i zagrebačku službu, 1372. dobio je mjesto varadinskog kanonika-lektora u koje ipak nije stvarno ušao. 1374. podnio je molbu za ostrogonski lektorat nakon što je raniji nositelj te funkcije Valentin Alšani stupio na mjesto pečujskog biskupa.¹⁴³⁴ U računima za prikupljanje papinskih poreza iz 1373.-1374. navodi se: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Nicolao Stephani de canonicatu et prebenda ecclesie Zagabriensis, vacantibus per assecutionem lectoratus ecclesie Strigoniensis, factam per Gallum Valentini. Nondum obtinuit, quia Gallus non est prosequutus gratiam suam.*¹⁴³⁵ Prema tome, neki je Nikola Stjepanov trebao dobiti kanonikat i prebendu Zagrebačkog kaptola nakon što je Gal Valentinov stekao lektorat u Ostrogonskom kaptolu. Međutim, Gal nije uistinu i ušao u posjed lektorata, pa je Nikoli Stjepanovom propalo stupanje u kor Zagrebačkog kaptola. Iz toga se može zaključiti da je Gal i nadalje uživao prihode prebende Zagrebačkog kaptola. Fedeles navodi da ga se na funkciji ostrogonskog kanonika može naći još 1378. godine.¹⁴³⁶

66. **Grgur**, čazmanski arhiđakon. 1380.-1384.

Čazmanski arhiđakon Grgur bio je kaptolski poslanik 1380. kada je izaslan na svjedočenje i arbitražu u sporu Babonića i topuskih cistercita oko međa posjeda Male Bojne. Naime, ban Petar Zudor je naložio kaptolu da pošalje svoje ljude *ad videndam seu audiendam quandam arbitratoriam compositionem* u navedenom sporu. Kaptol je zatim na posjed Bojnu poslao čazmanskog arhiđakona Grgura koji je otišao zastupati stranu sinova kneza Dujma Babonića, i varaždinskog arhiđakona Andriju koji je trebao zastupati stranu cistercita, odnosno njihovog opata. Oni su posvjedočili da je izbio spor između navedenih strana, ali je postignut mir, te su

prebendam ecclesie Jaurinensis obtinet. Cum clausulis, vt in forma. Fiat de omnibus G. et sine alia leccione fiat G. Datum apud Villam Nouam Auinionensis diocesis, 1111. kalendas augusti, anno octauo.

¹⁴³² Fedeles, Crkvene veze, str. 149.

¹⁴³³ Na ist. mj.

¹⁴³⁴ Na ist. mj.

¹⁴³⁵ MVH I/1, str. 504.

¹⁴³⁶ Fedeles, Crkvene veze, str. 149.

utvrđene međe posjeda. O tome su navedeni arhiđakoni i pismeno izvijestili kaptol.¹⁴³⁷ Isto tako, 1380. su navedena dva arhiđakona ponovno imali istu ulogu u sporu, mirenju, i utvrđivanju međa posjeda Male Bojne između Babonića i roda Krešić. Grgur je zastupao Baboniće, kao i prvom slučaju, a Andrija Krešiće. Također su o međama izvijestili svoj kaptol napismeno.¹⁴³⁸ 1384. se spominje kao kaptolski sudac, s ostalim kanonicima, u ispravi u kojoj generalni vikar Andrija opisuje spor oko neke kuće u Dubici između pavlina u Dubici i Stjepana i Bartolomeja koju je pavlinima oporučno ostavila Katarina udovica Aleksandra. U tom sporu je utvrđena krivnja navedenih Stjepana i Bartolomeja.¹⁴³⁹

67. **Grgur**, dubički arhiđakon, kanonik. 1386.-1399.

Grgur je zajedno s goričkim arhiđakonom Lukom i Henrikom de Byr Dunavskim zastupao đurskog biskupa Ivana 1386. godine. Oni su Apostolskoj komori obećali uplatiti zajedničke pristojbe biskupa Ivana: 800 zlatnih florena i pet malih pristojbi.¹⁴⁴⁰ 1391. se, zajedno s ostalim članovima Zagrebačkog kaptola, dubički arhiđakon Grgur navodi kao stranka u sporu kaptola sa zagrebačkim biskupom Ivanom oko desetine vinograda i drugih zemljišta posjeda Bakonje polje i Struge, te nekih drugih desetina, koji se vodio duže vremena pred kraljevskim sudom, ali i pred Rimskom kurijom.¹⁴⁴¹ On se, u tom sporu, zajedno s ostalim kanonicima, navodi kao stranka pred arbitrarnim sucem čazmanskim prepozitom Matijom koji je trebao riješiti spor.¹⁴⁴² 1396. se navodi među ostalim kaptolskim personalom u svjedočanstvu da je kaptol *dyabolica arte* počinio nasilja na području njemačkog naselja (*ad vicum*

¹⁴³⁷ CD XVI, dok. 130., str. 130-131.: *cum nos ad amicabilem litteratoriam petitionem magnifici viri domini Petri Zudor, regni Sclavonie bani, ad videndam seu audiendam quandam arbitratoriam compositionem inter magistros Iohannem, Nicolaum, Babonik et Stephanum, filios comitis Duymi de Blagai, ab una, parte vero ex altera virum religiosum dominum fratrem Thomam, abbatem Toplichensem, tertio die beati Michaelis archangeli nunc proxime preteriti in possessione Boyna fiendam nostros homines fide dignos pro utrisque partibus, scilicet pro parte ipsorum jiliorum comitis Duymi virum discretum, dominum Gregorium, archidiaconum Chasmensem, pro parte vero ipsius domini abbatis similiter virum discretum dominum Andream, archidiaconum de Worosd, socios et concanonicos nostros, pro testimonio transmisis[emu]s; tandem iidem ad nos exinde reversi nobis concorditer retulerunt, quod partes predictae die et loco predictis super facto possessionis Kisboyna et metarum eiusdem per ordinationem et compositionem proborum et nobilium virorum pacem inter eosdem zelantium metis seu signis metalibus infrascriptis distingendo, partibus predictis perpetuo possidendam, eandem eo modo reliquissent ...*

¹⁴³⁸ CD XVI, dok. 120., str. 131.-132.

¹⁴³⁹ CD XVI, dok. 368., str. 486.-489.

¹⁴⁴⁰ MCV I, dok. 380., str. 214.: *Luchas archydyaconus de Gerzy in ecclesia Zagabriensi et canonicus Strigoniensis et Sancte Marie Albe Regalis, Vesprimensis dyocesis, dominus Gregorius archydyaconus Zubicensis in ecclesia Zagabriensi, tamquam principales et private persone, et Hamricus de Byr Danunbius, procuratores reverendi in Christo patris domini Iohannis Dei gratia episcopi lauriensis, pro dicto reverendo patre obligaverunt Apostolice camere omnia eorum bona et dictorum suorum beneficiorum et promiserunt ipse camere et collegio pro suo comuni servicio dicti domini Iohannis episcopi, octingentos florenos auri de camera et quinque servicia consueta. ... solve medietatem promissi in festo Rerurrectionis domini nostri Iesu Christi proxime futuro, et aliam medietatem in festo Nativitatis domini nostri Iesu Christi ex tunc proxime secuturo.*

¹⁴⁴¹ CD XVII, dok. 284., str. 387.-388.; CD XVII, dok. 285., str. 388.-389.

¹⁴⁴² CD XVII, dok. 293., str. 398.-401.

Theutonicelem).¹⁴⁴³ Tom se prilikom navodi da je dubički arhiđakon. O tome je slučaju provedena istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja i da je kaptol opljačkao sela Gračani Dedići i Čnomerec.¹⁴⁴⁴ Grgur je 1399. bio kaptolski izaslanik koji je zajedno s kantorom Ivanom obavio diobu pripadnosti *castruma* Greben.¹⁴⁴⁵ O dubičkom arhiđakonu Grguru ostaje jedna dvojba: 1387. se neki Grgur arhiđakon navodi u knjigama nekretnina. Tada je kanonik Petar kupio nešto, zasigurno neku nekretninu, od arhiđakona Grgura.¹⁴⁴⁶ Nažalost ne navodi se o kojem je arhiđakonatu bilo riječ što bi pomoglo identificirati Grgura, no može se pretpostaviti da je riječ o dubičkom arhiđakonu Grguru.

68. Grgur Blažev iz Varaždina (de Varas), kanonik; papin familijar; župnik crkve Sv. Martina u Toplici. 1391.-1399.

Grgur Blažev iz Varaždina je bio klerik iz Zagrebačke biskupije. On je 1391. od pape Bonifacija IX. dobio u posjed kanonikat s prebendom Zagrebačkog kaptola. Tom prilikom ga papa naziva i svojim familijarom (*familiaris noster*) i upravo zbog odanosti mu dodjeljuje tu nadarbinu. Taj je kanonikat s prebendom do svoj smrti držao Jakov, gorički arhiđakon. Jakov je umro izvan Rimske kurije, pa se njegova prebenda u kaptolu ispraznila. Tu je ispražnjenu prebendu dobio upravo Grgur, a godišnji prihod od nje mu je imao biti 60 zlatnih florena. Grgur je osim na mjesto u Zagrebačkom kaptolu ranije bio providiran i na župnu crkvu Sv. Martina u Toplici, od koje je primao godišnji prihod od 40 zlatnih florena. Nakon stjecanja kanonikata u Zagrebačkom kaptolu, zadržao je i posjed nad župnom crkvom.¹⁴⁴⁷ Kanonik

¹⁴⁴³ MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33. Valja navesti kako se u ispravi navodi da dubički arhiđakon bio Juraj. No budući da se još 1399. kao dubički arhiđakon javlja Grgur, čini se da je riječ o krivoj transkripciji što je rezultat sličnosti latinskog naziva za imena Grgur i Juraj (Juraj=Georgius; Grgur=Gregorius).

¹⁴⁴⁴ MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.

¹⁴⁴⁵ CD XVIII, dok. 314., str. 453.-456.

¹⁴⁴⁶ MCZ IX, str. 37. 1387.: Item Petrus canonicus emit unam... a Gregorio archidiacono, tempore... Johannes filii Pauli.

¹⁴⁴⁷ MVH I/3. dok. 160., str. 133.-134.: *Gregorii Blasii de Varas. Clerici Zagrabiensis diocesis. Familiaris nostri. Familiaritatis et devotionis obsequia, que nobis et Apostolice Sedi hactenus impendit, et adhuc sollicitis studiis impendere non desistit, nec non vite ac morum honestas ... nos inducunt, ut sibi reddamur ad gratiam liberales. Cum itaque sicut accepimus, canonicatus et prebenda ecclesie Zagrabiensis, quos quondam Jacobus archidiaconus de Goriche ipsius ecclesie canonicus dum viveret obtinebat per ipsius Jacobi obitum qui extra Romanam Curiam diem clausit extremum, vacaverint et vacent ad presens, Nos volentes dicto Gregorio... gratiam facere specialem, discretioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus... canonicatum et prebendam predictos, quorum fructus ... sexaginta florenorum auri ... valorem annuum, ut ipse Gregorius asserit, non excedunt, sive premissis alio quovis modo vacent ... eidem Gregorio conferre et assignare curetis ... Non obstantibus, ... quod nuper eidem Gregorio, ut asseritur, de parochiali ecclesia sancti Martini de Toplica Zagrabiensis diocesis, tunc certo modo vacante, cujus fructus... quadraginta florenorum auri... valorem annuum non excedunt, per alias nostras litteras gratiose mandavimus provideri Datum Rome apud Sanctum Petrum Septimo Kalendas Februarii Pontificatus nostri Anno Secundo.*

Grgur Varaždinski (*de Varas, de Waras, de Veras*), nadalje se spominje u dokumentima 1396.-1397. te je zasigurno identičan Grguru Blaževom iz 1391. godine. Grgur Varaždinski se spominje 1396. kao zastupnik kaptola, zajedno s ostalim kanonicima u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipušskog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.¹⁴⁴⁸ Tom se prilikom navodi da je bio kanonik *presbiter*. 1396. se navodi među ostalim kaptolskim personalom u svjedočanstvu da je kaptol *dyabolica arte* počinio nasilja na području njemačkog naselja (*ad vicum Theutonicalem*).¹⁴⁴⁹ 1396. se spominje među ostalim kaptolskim personalom u ispravi kojom je utvrđena krivica Zagrebačkog kaptola zbog nasilja u njemačkom naselju. Naime, nakon optužbi da je kaptol počinio nasilja na području podgrađa, provedena je istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja i da je Zagrebački kaptol opljačkao sela Gračani Dedići i Čnomerec.¹⁴⁵⁰ Bio je kaptolski izaslanik 1397. koji je istražio optužbe da su ljudi Stjepana Blagajskog (kanonika) učinili nasilja na selima Pavla Zrinskog. Nakon provedene istrage utvrdio je krivnju Stjepanovih slugu u vezi ubojstva žena i slugu Pavla Zrinskog.¹⁴⁵¹ Iste je godine bio kaptolski izaslanik koji je obavio uvođenje u posjed Hutenovca, Streze i Plavnice u Križevačkoj županiji Pavla Andrijinog.¹⁴⁵² Grgur je 1399. bio kaptolski izaslanik koji je uveo Ladislava sina Teutova u posjed Blinju.¹⁴⁵³ Grgur je porijeklom bio iz Varaždina, iz gradske obitelji.

69. Grgur Jurjev, bekšinski arhiđakon. 1326.-1327.

Bekšinski arhiđakon Grgur je zajedno s krakovskim kanonikom i prepozitom Titeljske crkve Petrom de Verulisom zastupao izabranoga zagrebačkog biskupa Ladislava de Kabol u Apostolskoj komori 1326. godine. Prokurator Grgur i Petar de Verulis su uplatili 125 zlatnih florena za biskupove zajedničke pristojbe te 33 zlatna florena, 7 solida 8 denara za male pristojbe.¹⁴⁵⁴ Grgur Jurjev zastupao je istog (još uvijek se navodi kao izabrani biskup) 1327.,

¹⁴⁴⁸ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

¹⁴⁴⁹ MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33.

¹⁴⁵⁰ MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.

¹⁴⁵¹ CD XVIII, dok. 179., str. 278.-279.

¹⁴⁵² CD XVIII, dok. 189., str. 288.-289.

¹⁴⁵³ CD XVIII, dok. 313., str. 445.-453.

¹⁴⁵⁴ MCV I, dok. 77., str. 87.-88.; MCV I, dok. 67., str. 83.; MCV II, dok. 449, str. 300.; MCV II, dok. 452., str. 301.

kada je uplatio 75 zlatnih florena za zajedničke pristojbe i 20 zlatnih florena za male pristojbe.¹⁴⁵⁵

70. Grgur Jurjev iz Koprivnice, prepozit Čazmanskog kaptola; prepozit crkve Sv. Lovre u Hayu; kraljev kapelan; ostrogonski kanonik; ambasador ugarskog kralja. 1332.-1345.; čanadski biskup. 7. ožujka 1345.-† prije 31. svibnja 1350.

Grgur Jurjev je do 1332. obnašao čast prepozita Sv. Lovre u Hayu. U toj časti je 1331. dobio nalog od pape Ivana XXII. da potvrdi i uvede u posjed kanonikata i ispražnjene prebende Zagrebačkog kaptola svoga brata Petra iz Koprivnice (vidi njegovu biografiju). Papa Ivan XXII. je Grgura 25. travnja 1332. providirao na ispražnjeni kanonikat i dignitet u Zagrebačkom kaptolu.¹⁴⁵⁶ Iako nije navedeno na koji se dignitet misli, Grgur je zasigurno pretendirao na čazmansku prepozituru, jer ga nalazimo kasnije na toj čast. 1333.-1334. njegov brat Petar uplaćuje papinsku desetinu i navodi se kao *Petrus frater Gregorii prepositi*, ali se ne navodi radi li se o čazmanskoj prepozituri. U istim se popisima navodi i da je papinsku desetinu uplaćivao čazmanski prepozit Petar 1333.-1337., pa se postavlja pitanje je li u to vrijeme Grgur već ušao u posjed čazmanske prepoziture.¹⁴⁵⁷ Zanimljivo je da «U kalendaru starog brevijara je kod 18. lipnja ova bilješka: Hic obiit venerabilis vir Petrus olim prepositus chasmensis. Anno Domini MCCC tricezimo quarto. (Metrop. Knjižn.)»,¹⁴⁵⁸ što znači da je prethodni prepozit Petar umro 1334., tada dolazi na njegovo mjesto Grgur Jurjev, a uplate do 1337. su vjerojatno uplaćene u ime pokojnog Petra. 1334. je papa Benedikt izdao nalog čazmanskome prepozitu da ide pregovarati sa župnicima na teritoriju Budima oko plaćanja desetine vesprenskom biskupu.¹⁴⁵⁹ Ime čazmanskog prepozita se ne navodi, no zasigurno se radilo o Grguru Jurjevom. Grgur Jurjev je 1336.-1337. nastupao kao prokurator u Apostolskoj komori kao čazmanski prepozit: on je 1336. bio prokurator izabranog đurskog biskupa Kolomana te je u njegovo ime uplatio 400 florena za zajedničke pristojbe i 100 florena za male pristojbe Apostolskoj komori.¹⁴⁶⁰ 1. rujna 1337. ga također nalazimo kao prokuratora izabranog đurskog biskupa Kolomana: prvo saznajemo da biskup prethodno nije redovito

¹⁴⁵⁵ MCV I, dok. 68., str. 84.; MCV I, dok. 78., str. 88.; MCV II, dok. 451., str. 300.; MCV II, dok. 454., str. 301.

¹⁴⁵⁶ MCZ I, dok., 157., str. 139.

¹⁴⁵⁷ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

¹⁴⁵⁸ Ivančan, *Podaci*, str. 66.

¹⁴⁵⁹ Fejér VIII/7, dok. 198., str. 259.

¹⁴⁶⁰ MCV I, dok. 104., str. 99.: ... *facta fuit quitatio domino Colomano electo in episcopum Iuariensem nulla obligatione precedente pro suo comuni servicio de CCCC florenis auri camere et de centum florenis auri pro quatuor serviciis familiarium et officialium domini nostri pape clericis camere pro eisdem familiaribus et officialibus recipientibus solutis per manus discreti viri magistri Gregorii prepositi Chasmensis Zagabriensis diocesis die datarum presentium solvi fecit.*

uplaćivao svoje pristojbe Apostolskoj komori,¹⁴⁶¹ a zatim biskup preko prokuratora Grgura uplaćuje 400 florena za zajedničke pristojbe.¹⁴⁶² Istog dana je uplatio i 100 zlatnih florena u ime izabranog đurskog biskupa Kolomana.¹⁴⁶³ 1338. je bio kraljev poslanik: kralj Karlo Robert ga je poslao na pregovore papi Benediktu XII. Grgura i njegove drugove i familijare je zarobio i držao u zatočeništvu stanoviti Ivan, vojnik iz Konstantske biskupije. Zbog toga je papa Benedikt XII. uputio konstantskom, bazelskom i churskom (Curien. (Chur) in Helvetia, suffr. Maguntin. (500 fl.) HC I, str. 219.) biskupu pismo kojim je tražio da istraže slučajeve nepravilnosti u svojim dijecezama, i da udare crkvenim kaznama one koji bi počinili takve zločine.¹⁴⁶⁴ Grgur je zajedno s kalničkim arhidakonom magistrum Benediktom 1339. zastupao Zagrebački kaptol pred upraviteljem kraljevog tavernikata Tomom u Višegradu – oni su, naime, došli, i zajedno s građaninom Gradeca Ivanom sinom Markusa, tražili od upravitelja tavernikata da prepíše i potvrdi ispravu iz 1339. kojom se utanačuje sporazum između Zagrebačkog kaptola i Gradeca oko utjerivanja daća.¹⁴⁶⁵ Grgur je u svojstvu čazmanskog prepozita i kraljevog kapelana osobno došao pred kralja u Višegrad i predstavio mu ispravu predstojnika kraljevog tavernikata Tome kojim je utanačen sporazum između Zagrebačkog kaptola i Gradeca oko daća. Zatražio je od kralja da ispravu prepíše, što je kralj napravio, a zatim ispravu i potvrdio.¹⁴⁶⁶ Prepozit Čazmanskog kaptola Grgur je 10. svibnja 1343. tražio kanonikat s prebendom Zagrebačkog kaptola za Blaža sina pokojnog Vita zvanog Lupus (Vuk), svećenika Zagrebačke biskupije, nakon što se mjesto ispraznilo promocijom Lovre na mjesto bosanskog biskupa.¹⁴⁶⁷ 1343. je Grgur Jurjev od pape dobio i kanonikat i prebendu u Ostrogonskom kaptolu, nakon što se mjesto ispraznilo promocijom dotadašnjeg kanonika Mihovila na vacku biskupsku stolicu.¹⁴⁶⁸ Papa Klement VI. 1344. (26. veljače) je poslao ispravu kralju Ludoviku kojom je posvjedočen Grgurov dobar rad u Kuriji.¹⁴⁶⁹ Čazmanski

¹⁴⁶¹ MCV I, dok. 50., str. 76.-77.: *Colomanus electus in episcopum Iauriensem solvit nulla obligatione precedente per manus domini Gregorii prepositi Chasmensis Zagabriensis diocesis pro suo comuni servitio camere domini nostri pape ac dominorum cardinalium collegio DCCC florenos auri (et) quinque servicia consueta.*

¹⁴⁶² MCV I, dok. 133., str. 109.: *Colomanus electus in episcopum Iauriensem nulla obligatione precedente quadringentosflorenos auri camere supradicte clericis pro eisdem familiaribus et officialibus recipientibus per manus discreti viri magistri Gregorii prepositi Chasmensis Zagabriensis diocesis die datarum presencium solvi fecit.*; MCV II, dok. 464, str. 304.-305.; MCV II, dok. 467., str. 305.-306.; MCV II, dok. 470., str. 306.-307.

¹⁴⁶³ ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 15. f. 67r. 1337. 1. rujna.

¹⁴⁶⁴ CD X, dok. 283., str. 382.-383.

¹⁴⁶⁵ CD X, dok. 323., str. 459.-460.

¹⁴⁶⁶ CD X, dok. 391., str. 557.-558.

¹⁴⁶⁷ ASV, Reg. Suppl. 3, f. 135r. Avignon, 1343. 10. svibnja.

¹⁴⁶⁸ Theiner, Mon. Vet. Hung. I, dok. 977., str. 653.

¹⁴⁶⁹ Theiner, Mon. Vet. Hung. I, dok. 994., str. 665.: *Clemens episcopus etc. Carissimo in Christo filio Ludovico regi Ungarie illustri salutem etc. Cum dilectus filius Gregorius prepositus ecclesie Chasmensis Zagabriensis diocesis, qui dudum ante quam tui, filii carissime, ac carissimorum in Christo filiorum nostrorum Andree regis Sicilie germani ac Elisabeth regine Ungarie illustrium genitricis tuorum, alii nuncii aplicuissent, ad Curiam*

prepozit Grgur, kraljev ambasador, tražio je za Martina Velinovog iz Koprivnice, svećenika Zagrebačke biskupije i kanonika Zagrebačkog (osim kanonikata u Zagrebu, Martin ima kanonikat s očekivanjem prebende u Ostrogonskoj crkvi.), rezervaciju digniteta u Zagrebačkoj crkvi 6. ožujka 1344. godine.¹⁴⁷⁰ Grgur je 4. ožujka 1345. već bio izabran čanadski biskup.¹⁴⁷¹ O tome svjedoči i to da je kardinal Ivan s titularnom crkvom Porta i Sv. Rufine 4. ožujka 1345. tražio prepozituru u Čazmanskome kaptolu i kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu za svog kapelana Ladislava sina palatina Nikole – prepozitura se ispraznila promocijom Grgura Jurjevog na čast biskupa u Čanadu.¹⁴⁷² Na čanadsku biskupsku stolicu imenovan je 7. ožujka nakon translacije dotadašnjeg čanadskog biskupa Galhardusa (Gerharda) na čelno mjesto Vespremske biskupije.¹⁴⁷³ Nakon Grgurove promocije na biskupsku čast u Čanadu, na njegovo mjesto u Ostrogonskom kaptolu providiran je Ivan arhiđakon iz Pečujske biskupije. On je uplatio 30 florena za to ispražnjeno mjesto.¹⁴⁷⁴ Na mjesto čazmanskog prepozita nakon njegove promocije za čanadskog biskupa došao je Ladislav sin Nikole palatina. Ladislava nalazimo u popisima papinih izaslanika koji su skupljali novac od ispražnjenih nadarbina. 1353.-1354. se u popisu navodi da je Ladislav dolaskom na ispražnjeno mjesto čazmanskog prepozita, odlaskom Grgura na čanadsku biskupsku stolicu, uplatio za novodobivenu nadarbinu 150 zlatnih florena.¹⁴⁷⁵ Kao čanadski biskup Grgur Jurjev je u listopadu 1345. Zatražio od pape razne oprost: 1. tražio je oprost za one koji će posjećivati čanadsku crkvu sv. Jurja na točno određene dane; 2. tražio je indulgencije, tj. oprost od 100 dana za posjetitelje ili dobročinitelje crke i hospicija Sv. Ane u Koprivnici koju je sam Grgur osnovao i dotirao; 3. tražio je dopuštenje za deset osoba iz raznih biskupija (među njima za svoju braću Petra i Ivana te Ivanovu ženu, za kanonika zagrebačkog Martina Velinovog i kalničkog arhiđakona Benedikta Ivašinog) da ih

super negotio tangente dictum regem Sicilie ad nostram presentiam venerat, tam nunc quam post etiam cum aliis predicis nunciis circa dictum negotium diligenter, prudenter et fideliter laboraverit, nuncque post aliorum nunciorum recessum, eodem expedito negotio, habeat de mandato dicte regine, ut asserit, in eadem Curia remanere, Nos ipsum tue regie benivolentie commendamus. Datum apud Villamnovam Avinionensis diocesis III. Kal. Marcii. Anno Secundo. In e. m. Andree regi Sicilie et Elisabeth regine Ungarie.

¹⁴⁷⁰ ASV, Reg. Suppl. 6, f. 234r. Villa Nova, 1344. 6. ožujka

¹⁴⁷¹ Papa Klement VI. je podijelio prepozituru Čazmanskog kaptola i kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu Ladislavu sinu Nikole palatina. CD XI, dok. 145., str. 192.-193.

¹⁴⁷² ASV, Reg. Suppl. 8, f. 31v. Villa Noua, 1345. 4. ožujka.

¹⁴⁷³ Fejér IX/1, dok. 152., str. 290.-291.: *Clemens. Dilecto filio Gregorio, electo Chenadiensi salutem. Apostolatus officium. Nuper siquidem Ecclesia Chenadien. ex eo Pastore carente, quod nos venerabilem fratrem nostrum Gebhardum Vesprimiensem, tunc Chenadien. Episcopum apud sedem Apostolicam constitutum – ad Vesprimiensem Ecclesiam, tunc vacantem, duximus transferendum. Nos ad prouisionem ipsius Ecclesie Chenadiensis – Te Praepositum Chasmensem, Zagrabiensis Dioecesis, in sacerdotio constitutum – praeficimus in episcopum et Pastorem. – Datum apud villam nouam Auenion. Dioec. Nonis Marty Anno tertio. * Eubel datira u 9. ožujka 1345.: HC I, str. 179.*

¹⁴⁷⁴ MVH I/3, str. 440.-441.

¹⁴⁷⁵ MVH I/1, str. 445.

ispovjednici koje oni izabere, na času smrtu smiju odriješiti grijeha i kazni; 4. zatražio je kanonikat s očekivanjem prebende u Đurskoj crkvi za svog nećaka Jurja Pavlovog iz Koprivnice (papa je odobrio); 5. zatražio je za zagrebačkog kanonika Antuna Belatovog dignitet s ili bez dušobrižništva u Zagrebačkoj crkvi (papa je odobrio).¹⁴⁷⁶ 12. listopada 1345. Grgura nalazimo među ambasadorima Ugarsko-hrvatskog kraljevstva u Papinskoj kuriji, koji su zatražili za klerika Zagrebačke biskupije Nikolu Jurjevog iz Moravča kanonikat i prebendu Zagrebačkog kaptola.¹⁴⁷⁷ U studenom 1345. Grgur je u svojstvu čanadskog biskupa i ambasadora ugarsko-hrvatskog kralja papu ponovno tražio da providira na mjesto zagrebačkog kanonikata i prebende te digniteta Tomu Stjepanovog iz Zagreba, kanonika crkve Sv. Martina u Šipušu. Istom prilikom zamolio je papu da istog Tomu, ispovjednik kojeg on izabere, na času smrti smije odriješiti grijeha i kazni.¹⁴⁷⁸ Čanadski biskup Grgur je 3. rujna 1349. zatražio arhidakonat *Orodiensi* u Čanadskoj biskupiji za Ivana Bagdanovog, svećenika Zagrebačke biskupije. Ivan je bio kapelan navedenog biskupa i član biskupove *familiae*, držao je u nadarbini plebaniju Nart u Zagrebačkoj biskupiji te isto tako kanonikat s prebendom u crkvi Sv. Spasitelja u gradu Čanadu. Ukoliko dobije arhidakonat morao je ostaviti župnu crkvu u Zagrebačkoj biskupiji.¹⁴⁷⁹ Na časti čanadskog biskupa Grgur je dočekaio svoju smrt, prije 31. svibnja 1350. godine.¹⁴⁸⁰ Grgur je porijeklom bio iz gradske obitelji iz Koprivnice i imao je dva brata; laika Ivana i kanonika Petra. Još znamo i da je imao nećaka Jurja Pavlovog iz Koprivnice, koji je također bio klerik, a od 1345. i đurski kanonik.

Juraj iz Koprivnice

↓	↓	↓
<u>Grgur</u>	Petar	Ivan + consors ?
(kanonik, biskup)	(kanonik)	

71. **Grgur sin suca Marka**, vaškanski arhidakon; kanonik Stolnobiogradskog kaptola; kanonikat Vesprenskog kaptola; kraljičin kapelan. 1337.-1350.

Arhidakon Vaške i kanonik Stolnobiogradskog kaptola Grgur je 1337. zastupao zagrebačkog biskupa Ladislava iz Kabola pred Stolnobiogradskim kaptolom. U ime biskupa je tome kaptolu predstavio privilegij pok. kralja Ladislava od 1277. kojim se podložnici crkvenih institucija na području Vaške oslobođeni od vlasti šomođkog župana. Zamolio je isti kaptol da

¹⁴⁷⁶ CD XI, dok. 185., str. 240.-241.

¹⁴⁷⁷ ASV, Reg. Suppl. 10, f. 62v, Avignon, 1345. 12. listopada.

¹⁴⁷⁸ CD XI, dok. 244., str. 189.

¹⁴⁷⁹ ASV, Reg. Suppl. 20, f. 155v, Avignon, 1349. 3. rujna.

¹⁴⁸⁰ HC I, str. 179.

prepiše tu ispravu, što je potom i učinjeno.¹⁴⁸¹ Ovaj je Grgur zasigurno identičan Grguru sinu suca Marka (*Gregorius Marci Iudicis*) koji se u dokumentima javlja 1350. godine. Te je godine Klement VI. providirao Grgura na mjesto kanonika Vesprenskog kaptola, a tu je papinu milost zatražila sama ugarska kraljica. Grgur je u to vrijeme bio i kraljičin kapelan, pa ga je ona svojom molbom zasigurno nagradila za vjernu službu. Papa je Grguru dozvolio da nakon stjecanja kanonikata Vesprenskog kaptola, smije zadržati i vaškanski arhiđakoniat u Zagrebačkoj biskupiji, kao i kanonikat u Stolnobiogradskom kaptolu.¹⁴⁸²

72. Grgur Mihovilov, kanonikat; ostrogonski kanonik. † prije 1367.-1368.

Presbyter Grgur Mihovilov je šezdesetih godina 14. stoljeća bio ostrogonski kanonik. On je kolacioniranjem i provizijom dobio kanonikat i prebendu Zagrebačkog kaptola i to nakon što se mjesto ispraznilo smrću Petra de Montilio. U vrijeme skupljanja papinih poreza 1367.-1368. Grgur je već bio pokojni.¹⁴⁸³

73. Grgur Nikolin, kanonik; župa Sv. Mihovila u Kalniku. 1373.-1389.

Iz papinih poreza 1372.-1373., u zapisu od 10. srpnja 1373. stoji: (Anno tertio domini Gregorii 30. Decembris 1372.-29. Decembris 1373.) *Gregorio Nicolai de canonicatu, sub expectatione prebende ecclesie Zagabriensis, VI. idus Julii. Nondum obtinuit.*¹⁴⁸⁴ Dakle početkom sedamdesetih godina 14. stoljeća Grgur Nikolin je imao ekspektanciju za kanonikat i prebendu Zagrebačkog kaptola. U vrijeme skupljanja prihoda još uvijek nije ušao u stvarni posjed te nadarbine. Za pretpostaviti je da je ovaj Grgur Nikolin identičan Grguru Nikolinom koji se spominje u izvorima 1386.-1389. godine. 1386. je kanonik Grgur Nikolin u ime egerskog biskupa Ivana uplatio Apostolskoj komori 204 zlatna florena, 44 solida, 5 denara i trećinu drugog denara (rimskog), a za jednu malu pristojbu 16 florena, 18 solida, 12 denara, i trećinu denara rimske monete.¹⁴⁸⁵ 1387. je zastupao vesprenskog biskupa Demetrija, kada se

¹⁴⁸¹ CD X, dok. 253., str. 339.-340.

¹⁴⁸² Theiner, Mon. Vet. Hung. I, dok. 1191., str. 785.

¹⁴⁸³ MVH I/1, str. 500.: (Diocesis Zagrabiensis anno VI. domini Urbani quia de V. nichil. – 28. Octobris 1367.-27. Octobris 1368.) *Item collatio et provisio facte auctoritate ordinarii Gregorio Michaelis presbytero, canonio Strigoniensi, de canonicatu et prebenda Zagabriensi, tunc vacantibus per obitum Petri de Montilio extra Curiam defuncti, etsi dictus Petrus domini pape capellanus fuerit, fuerunt confirmate vel provisum de novo VIII. kalendas Martii. Dictus Gregorius mortuus est, et proceditur contra successorem.*

¹⁴⁸⁴ MVH I/1, str. 503.

¹⁴⁸⁵ MCV I, dok. 364., str. 204.-205.: *Iohannes, Dei gratia episcopus Agriensis, pro parte sui comunis servicii, in quo camere colegii dictorum dominorum cardinalium raicone dicte sue Agriensis ecclesie sub certis penis et sentenciis existit efficiater obligatus ducentos et IIIor florenos auri de camera, solidos quadraginta quatuor, denarios quinque et terciam partem alterius denarii monete Romane et pro parte partis unius minuti servicii consueti etc. sexdecim similes florenos, solidos decem et octo, denarios decem et duos tercios alterius denarii dicte monete nobis et familiaribus et officialibus dicti collegii per manus honorabilis viri domini Gregorii*

Apostolskoj komori obvezao u ime biskupa uplatiti 90 zlatnih florena za zajedničke pristojbe, i pet malih pristojbi. Isto tako, obvezao se da će isti biskup i u ime svog prethodnika Benedikta uplatiti i ostalih 90 zlatnih florena za zajedničke pristojbe i pet malih pristojbi.¹⁴⁸⁶ Ovdje se može izreći pretpostavka da je ovaj Grgur Nikolin identičan Grguru Nikolinom koji se javlja 1389. godine. Tada naime svećenik (*presbiter*) Grgur Nikolin od pape dobiva kanonikat u Zagrebačkom kaptolu, a u to vrijeme bio je i kandidat za nadarbinu župne crkve Sv. Mihovila u Kalniku (*non obstantibus quod ut asseris, super parochiali ecclesia sancti Michaelis de Kemnik Zagrabiensis diocesis in palatio apostolico noscitur litigare.*)¹⁴⁸⁷ Ipak, neobično je to što, ukoliko se radi o istoj osobi, Grgur dobiva kanonikat tek 1389. godine. Ukoliko je identičan ranijem Grguru Nikolinom to bi značilo da je još 1373. držao rezervaciju mjesta u kaptolu, ali mjesto tada nije dobio. Trinaest godina kasnije je oslovljen kao kanonik, a tek 1389. papa mu potvrđuje ranije stečeni kanonikat.

74. **Grgur Pavlov**, kanonik. 1394.

Grgur Pavlov je bio porijeklom iz Pečujske biskupije. Iz dokumenta od 1394. saznajemo da se nakon smrti Blaža Lupovog on borio za njegov kanonikat i to s Hinkonom zvanim Roh iz Praške biskupije. Grgur je dobio spor, ali je uskoro rezignirao na tu poziciju, pa je papa kanonikat dodijelio Amadeu Ivanovom, župniku Svih Svetih iz Moravča.¹⁴⁸⁸

75. **Grgur Pavlov iz Ravena zvan Longus**, kanonik, bekšinski arhidakon. 1387.-1397.

Grgur je bio porijeklom iz Ravena, iz obitelji nižeg plemstva (gradokmetskog staleža). Otac mu je bio Pavao, a braća Bozona i Lorand. Još znamo i za njegove bratiće Nikolu i Blaža sinove Ivana, Pavla sina Nikole i Ivana sina Filipovog, koji su također bili iz Ravena. Navedenog Grgura, njegovu braću i bratiće su 1387. kralj Sigismund i kraljica Marija izuzeli iz dosadašnjeg staleža i dali im status «pravih» plemića i kraljevih servijenata (*de iobagionatu castris eximendo in veros nobiles et servientes regni*). Zbog toga je slavonski ban Akuš izdao nalog županu Križevačke županije i ostalim svojim službenicima da ne traže nikakva

Nicolai, canonici ecclesie Zagrabiensis, die date presencium solvic fecit realiter cum effectu. Floreni V, grossi V.

¹⁴⁸⁶ MCV I, dok. 383., str. 285.: *Demetrius episcopus Vesprimensis in Ungaria, per dominum Gregorium Nicolai, canonicum ecclesie Zagabriensis promisit camere apostolice et collegio pro suo comuni servicio nonagentos florenos auri de camera et quinque servicia consueta. Item, recognavit camere et collegio pro comuni servicio domini Benedicti, predecessoris sui, alios nonagentos florenos decamera et quinque servicia consueta.*

¹⁴⁸⁷ MVH I/3, dok. 37., str. 35.

¹⁴⁸⁸ MVH I/3, dok. 282., str. 251.-252.

podavanja ili službe od Grgura i njegove braće i bratića.¹⁴⁸⁹ Magister kanonik Grgur je 1388. u svoje ime i u ime svoje obitelji i rođaka došao pred slavonskog bana Ladislava iz Lučenca i predstavio mu privilegij, tj. ispravu slavonskog bana Akuša u kojoj je on izričito naložio županu Križevačke županije da ne traži službe od Grgura i njegove obitelji, jer su ih kralj i kraljica uzdigli u rang pravih plemića. Ban Ladislav je zatim i izdao prijepis te isprave.¹⁴⁹⁰ Ovaj je Grgur zasigurno identičan kanoniku Zagrebačkog kaptola Grguru iz Ravena zvanom Longus (Dugi), koji se javlja u dokumentu iz 1389. godine. Za njega se kod pape Bonifacija IX. založio Valentin, kardinal prezbiter s titularnom crkvom Sv. Sabine kada je zatražio za Grgura dignitet s ili bez dušobrižništva u Zagrebačkoj crkvi. Papa je zatim dignitet i rezervirao Grguru.¹⁴⁹¹ Nekoliko godina kasnije se u dokumentima javlja stanoviti Grgur iz Ravena kao bekšinski arhiđakon, pa je upravo taj dignitet, odnosno služba dopala u Grgurove ruke preko papine rezervacije. Bekšinskog arhiđakona Grgura iz Ravena pratimo u izvorima 1394.-1397. godine. Kao bekšinski arhiđakon javlja se 1394. u nalogu podbana Tome da Zagrebački kaptol istraži nasilja koja je Pavao Masten počinio Andriji Šibu.¹⁴⁹² Bekšinski arhiđakon Grgur je bio kaptolski izaslanik koji je 1394. obavio reambulaciju međa plemićkog distrikta Draganić.¹⁴⁹³ Kao kanonik i bekšinski arhiđakon bio je kaptolski izaslanik koji je obavio reambulaciju grada Okića 1395. godine.¹⁴⁹⁴ Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipuškog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.¹⁴⁹⁵ 1396. se navodi među ostalim kaptolskim personalom u svjedočanstvu da je kaptol *dyabolica arte* počinio nasilja na području njemačkog naselja (*ad vicum Theutonicalem*).¹⁴⁹⁶ 1396. se spominje među ostalim kaptolskim personalom u ispravi kojom je utvrđena krivica Zagrebačkog kaptola zbog nasilja u njemačkom naselju. Naime, nakon optužbi da je kaptol počinio nasilja na području podgrađa, provedena je istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu

¹⁴⁸⁹ CD XVII, dok. 54., str. 72.

¹⁴⁹⁰ CD XVII, dok. 129., str. 175.

¹⁴⁹¹ MVH I/3, dok. 6., str. 11.-12.: *Consideratione dilecti filii nostri Valentini tituli sancte Sabine presbyteri Cardinalis, pro ipso Gregorio nobis super hoc humiliter supplicantis, favore prosequi gratioso, ipsumque in ecclesia Zagrabiensis amplius honorare, discretioni tue per apostolica scripta mandamus quatenus... dignitatem vel personatum, aut officium, cum cura vel sine cura in eadem, aut aliqua ex collegiatis civitatis vel diocesis Zagrabiensis ecclesiis conferenda eidem.... donationi tue reserves.... Non obstantibus quod dictus Gregorius, ut asseritur, canonicatum et prebendam dicte ecclesie Zagrabiensis noscitur obtinere ...*

¹⁴⁹² CD XVII, dok. 398., str. 574.-575.

¹⁴⁹³ CD XVII, dok. 402., str. 578.-580.

¹⁴⁹⁴ CD XVIII, dok. 12., str. 15.-20.

¹⁴⁹⁵ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

¹⁴⁹⁶ MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33.

načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja, ali i da je kaptol opljačkao sela Gračani Dedići i Črnomerec.¹⁴⁹⁷ 1397. je zajedno sa arhiđakonom (zagrebačkim) Grgurom bio kaptolski izaslanik koji je imao arbitrarnu ulogu u ustanovljenju među posjeda Zrinije, a zatim je zajedno s istim Grgurom i obavio reambulaciju posjeda.¹⁴⁹⁸ 1397. se navodi u kontekstu sukoba biskupa/kaptola i Gradeca i to u ispravi kojom biskup Ivan Šipuški izopćuje građane Zagreba zbog oružanog napada na kaptol, katedralu i biskupsku kuriju i nasilja koja su tamo počinili.¹⁴⁹⁹

76. **Grgur Tadejev iz Firenze**, kanonikat s očekivanjem prebende. 1374.

U računima prikupljanja prihoda od prve godine vakantnih nadarbina 1373.-1374., u zapisu od 20. ožujka 1374. stoji: (Anno IIII. domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Gregorio nato Thadei de Florentia clerico de canonicatu, sub expectatione prebende ecclesie Zagabriensis, XIII. kalendas Aprilis. Nondum obtinuit.*¹⁵⁰⁰ Prema tome, klerik Grgur Tadejev porijeklom iz Firenze 1374. je držao kanonikat s očekivanjem prebende u Zagrebačkom kaptolu. U to vrijeme nije dobio posjed nad kanonikatom.

77. **Henrik Petrov iz Požuna**, zagrebački kanonik; požunski kanonik. 1374.-†oko1393.

Henrik Petrov porijeklom iz Požuna javlja se u računima prikupljanja papinskih poreza 1373.-1374. godine. On je stekao kanonikat i prebendu Zagrebačkog kaptola nakon smrti papinog kapelana Matije zvanog Simplex. Preuzimanje je kanonikata 1374. u vrijeme sastavljanja zapisa o skupljanju prihoda, 12. prosinca, još uvijek bilo u proceduri.¹⁵⁰¹ Henrik Petrov iz Požuna je bio i student Bečkog sveučilišta. 1387. se navodi u matrikuli te visokoobrazovne ustanove: Bio je upisan u ljetni semestar, dvanaesti po redu u ugarskoj naciji, te je uplatio 4 groša. U to je vrijeme u svojem posjedu držao i kanonikat u Požunskoj crkvi.¹⁵⁰² Henrik Petrov, zasigurno identičan prethodnom Henriku Petrovom, bio je pokojni 1393. godine. Preminuo je izvan Rimske kurije, a nakon njegove smrti na to je mjesto providiran Jakov Ivanov de Voychisli, klerik iz Pečujske biskupije.¹⁵⁰³

¹⁴⁹⁷ MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.

¹⁴⁹⁸ CD XVIII, dok. 147., str. 221.-223.; CD XVIII, dok. 148., str. 223.-224.

¹⁴⁹⁹ MHEZ V, dok. 32., str. 39.-43.

¹⁵⁰⁰ MVH I/1, str. 504.

¹⁵⁰¹ MVH I/1, str. 506.: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Henrico Petri de Posonio de canonicatu et prebenda ecclesie Zagabriensis, vacantibus per obitum Mathie dicti Simplex, capellani apostolici, pridie idus Decembris. Procedetur.*

¹⁵⁰² Gall, *Die Matrikel*, str. 24.: U matrikuli Bečkog sveučilišta se 1387. navodi: *Henricus Petri de Posonio, Zagabriensis et Posoniensis ecclesiarum canonicus 4 gr.*

¹⁵⁰³ MVH I/3, dok. 242., str. 215.-216.

78. **Hinko (Henrik)**, kanonik, čazmanski arhiđakon; kraljevski kapelan. 1396.-1397.

Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipušskog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.¹⁵⁰⁴ 1396. se navodi imenom Hynzcko među ostalim kaptolskim personalom u svjedočanstvu da je kaptol *dyabolica arte* počinio nasilja na području njemačkog naselja (*ad vicum Theutonicalem*).¹⁵⁰⁵ Tom se prilikom navodi da je čazmanski arhiđakon. 1396. se spominje među ostalim kaptolskim personalom u ispravi kojom je utvrđena krivica Zagrebačkog kaptola zbog nasilja u njemačkom naselju. Naime, nakon optužbi da je kaptol počinio nasilja na području podgrađa, provedena je istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja, ali i da je kaptol opljačkao sela Gračani Dedići i Črnomerec.¹⁵⁰⁶ 1397. se navodi u u kontekstu sukoba biskupa/kaptola i Gradeca, u ispravi kojom biskup Ivan Šipuški izopćuje građane Zagreba zbog oružanog napada na kaptol, katedralu i biskupsku kuriju i nasilja koja su tamo počinili. U potonjem se dokumentu atribuirao i kao kraljev kapelan.¹⁵⁰⁷

79. **Hugolino iz Piacenze**, kanonik. 1329.¹⁵⁰⁸

Papa Ivan XXII. je 1329. Hugolina providirao na kanonikat i prebendu Zagrebačkog kaptola. Papa je također izdao nalog da ga u nadarbini potvrde (*canonicatum et prebendam curent*) titeljski prepozit, komarnički arhiđakon i arhiprezbiter *Modoetiensis* Milanske nadbiskupije (*Mediolanensis diocesis*).¹⁵⁰⁹ Hugolino je porijeklom bio iz Piacenze, iz gradske obitelji.

80. **Ivan**, kanonik. 1319.-1324.

Kanonik Ivan je zajedno s dekanom i kanonikom Stjepanom 1319. zastupao Zagrebački kaptol pred magistratom Gradeca. Naime, pred tim magistratom Ivan sin Garduna se odrekao

¹⁵⁰⁴ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

¹⁵⁰⁵ MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33.

¹⁵⁰⁶ MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.

¹⁵⁰⁷ MHEZ V, dok. 32., str. 39.-43.

¹⁵⁰⁸ Ivan Krstitelj Tkalčić krivo datira u 1330., MCZ I, dok. 153., str. 136., a treba u 1329. jer se ona poklapa s odgovarajućom godinom pontifikata pape Ivana XII. (više u glavnom tekstu disertacije u IV. poglavlju, potpoglavlje «Stranci»).

¹⁵⁰⁹ CD IX, dok. 404., str. 494.-495. O milanskoj metropoliji: Mediolan. (Milano) in Italia super., metrop. (3000 fl.). HC I, str. 332.

zemlje Kašine u korist Zagrebačkog kaptola.¹⁵¹⁰ Ovaj je Ivan zasigurno identičan kanoniku Ivanu iz 1321. godine. Te je godine stanoviti kanonik Ivan zajedno s kanonikom dekanom Jurjem zastupao Zagrebački kaptol, kada je došao pred Čazmanski kaptol i zatražio prijepis privilegija bana dan Zagrebačkom kaptolu o prikupljanju novih tributa.¹⁵¹¹ Stanoviti kanonik Ivan se javlja i u ispravama 1322.-1324. te je možda identičan gornjem Ivanu. Kanonik Ivan je 1322., zajedno s još četvoricom kanonika Zagrebačkog kaptola, bio poslan da obavi obnovu i uređenje međa zemalja zagrebačkih pavlina i magistra Renolda, te gradokmetova iz Blizne, na posjedima Bukovice i Blizne.¹⁵¹² Kanonika Ivana nalazimo 1324. kao kaptolskog izaslanika, koji je obavio reambulaciju posjeda Zamlračje i o međama zatim izvijestio kaptol.¹⁵¹³

81. **Ivan**, kanonik, gorički arhiđakon; kancelar zagrebačkog biskupa Ladislava iz Kabola, generalni vikar *in spiritualibus et temporalibus* biskupa Jakova; vikar u duhovnim i svjetovnim pitanjima za sedisvakancije 1349. (*nunc* [1349.] *ecclesie nostre sede vacante in spiritualibus et temporalibus vicarius generalis*). (možda r. oko 1280.) 1329.-1356.

U prozopografskim istraživanjima članova Zagrebačkog kaptola posebno se ističe biografija sastavljača Statuta goričkog arhiđakona Ivana. Unatoč obilju podataka o njegovom javnom djelovanju, neka osnovna pitanja o njegovom životu i dalje ostaju neodgovorena. Upravo zbog nedostatka relevantnih izvora za sve sfere njegova života povjesničari su nejasna poglavlja iz Ivanova života uspijevali više ili manje jasno rekonstruirati. Tako je unatoč pokušajima povjesničara da pobliže lociraju mjesto iz kojega je potekao Ivanovo porijeklo ostalo nažalost nepoznato. Postoje pretpostavke da je rođen oko 1280. i to u mjestu Kosna iako se to ničim ne može potkrijepiti.¹⁵¹⁴ Što se pak njegove obitelji tiče, zanimljivo je da saznajemo mnoštvo podataka o majčinoj strani obitelji i Ivanovom odnosu prema svojim rođacima upravo s te rodbinske strane. O očevoj strani prema kojoj se zapravo računao agnatski princip srednovjekovnoga srodstva nemamo nikakvih podataka. Ime Ivanove majke bilo je Isa, a rod iz kojega ona potjecala zvao se Tolineg. Porijeklom su bili s područja iz okolice Daruvara, a rod je u svojim rukama držao posjed Toplica Sv. Juraj pored

¹⁵¹⁰ CD VIII, dok. 430., str. 529. Usp. drugačije: Tkalčić, *Ivan arcidjakon gorički*, str. 9.-10., gdje smatra da je ovo Ivan, gorički arhiđakon.

¹⁵¹¹ MCZ I, dok. 116., str. 99.-100.

¹⁵¹² CD IX, dok. 56., str. 68.-69. Drugačije: Tkalčić, *Ivan arcidjakon gorički*, str. 14. (također smatra da je ovo Ivan, gorički arhiđakon).

¹⁵¹³ CD IX, dok. 148., str. 184.-185.

¹⁵¹⁴ Usp. Švab, *Ivan arhiđakon gorički*, str. 76.

Daruvara.¹⁵¹⁵ Gorički arhiđakon Ivan je upravo preko djevojačke četvrtine svoje majke držao udio u posjedu na području Toplice Sv. Juraj, gdje su svoje udjele imali i njegovi nećaci svećenik Blaž i Antun sinovi Kuzme.¹⁵¹⁶ Upravo je navedeni posjed bio u centru Ivanovih odnosa sa svojim rođacima Blažom i Antunom. U ispravama ga od dvadesetih pa sve do pedesetih godina 14. stoljeća nalazimo kako svojim rođacima pruža pravnu pomoć upravo oko narečenog posjeda.¹⁵¹⁷ Ivan je, štoviše od 1333. i sam bio imenovan za upravitelja posjeda Toplica od strane rečenih rođaka.¹⁵¹⁸ O ranom dobu života i Ivanovom školovanju također nema podataka. Smatra se da je početnu izobrazbu stekao u benediktinskom samostanu u Bijeloj Stijeni, te da je pravo studirao u Padovi i Bologni.¹⁵¹⁹ Unatoč tome što izravnih podataka koji bi potkrepljivali pretpostavku da je Ivan bio pravno obrazovan nema, ipak se to s određenim stupnjem sigurnosti može pretpostaviti. Potkrijepu toga može se naći u samim Statutima u kojima autor vrlo često citira raniju crkvenu literaturu koja bi srednjovjekovnom pravniku vjerojatno bila poznata. Ivan je sastavljač kaptolskih Statuta iz 1334., a vjerojatno i njegove druge redakcije iz 1354. godine. Statuti Zagrebačkog kaptola sastoje se od četiri dijela, koji se zatim dijele na poglavlja u kojima su sadržane raznolike odredbe. Prvi dio ima čak 66 poglavlja što ga čini najvećim dijelom Statuta.¹⁵²⁰ Ovaj dio sadrži najrazličitije odredbe, od broja kanonika u kaptolu (pogl. 1.) pa do primjerice regulacije uzgoja vina na kaptolskim posjedima (pogl. 16.) ili položaju kaptolskog dekana (pogl. 26.-31.). Prvi je dio kaptolskih Statuta svojim najvećim dijelom ipak usmjeren ka definiranju zemljoposjedničke uloge kaptola, jer se ovdje zapravo donosi regulacija odnosa između čitavoga kaptola i njegovih podložnika. U tome kontekstu nastoje se što jasnije iznijeti obveze i prava kaptolskih podložnika prema kaptolu u sve tri njegove provincije (zagrebačkoj, sisačkoj i topličkoj).¹⁵²¹ Za istraživanja kaptolskog personala od naročite su važnosti one odredbe, tj. poglavlja u kojima su definirane obaveze kaptolskog pomoćnog osoblja: dekana,

¹⁵¹⁵ Heller ovaj posjed ima kao *Topolchascengurg*, i objašnjava ga samo kao *Sancti Georgii*. Georg Heller, *Comitatus Poseganensis*, München, 1976., str. 225.

¹⁵¹⁶ CD XI, dok. 57., str. 71.-72.

¹⁵¹⁷ Samo jedan od brojnih primjera je onaj iz 1344. Ivan je tada zajedno sa svojim nećakom Antunom i Antunovim bratom svećenikom Blažom 1344. pred Zagrebačkim kaptolom napravio sporazum s Petrom sinom Stjepka oko uživanja očinskih posjeda kod crkve bl. Jurja Mučenika u Toplici, što je zatim i ban Nikola potvrdio. Sačuvano u regestu: ARHIV HAZU, I d 12, elen. IV, p. 4. Zagreb, 1344. lipanj: *Joannem archidiaconum de Gverche canonicum Zagrabiensem inter, ac Antonium filium Cosmae filium Vulk filium Thusch, Blasium sacerdotem fratrem suum – item Petrum filium Stepk filium Stephani accorda respectu possessionum haereditariarum apud ecclesiam beati Georgii martyris de eadem Toplicha in Comitatu Crisiensi habitatum – coram capitulo Zagrabiensi celebrata – mense Iunio – successive per Nicolaum banum totius Slavoniae confirmata.*

¹⁵¹⁸ Švab, Ivan arhiđakon gorički, str. 76.

¹⁵¹⁹ Na ist. mj.

¹⁵²⁰ MHEZ II, str. 13.-63.

¹⁵²¹ N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 520.

registratora, vesnika, ali i prebendara. I dok je prvi dio Statuta više usmjeren definiranju odnosa prema podložnicima, drugi dio stavlja naglasak na unutarnje međusobne odnose kanonika u samome zboru. Drugi dio Statuta ima ukupno 13 poglavlja.¹⁵²² Ovdje se određuju prava pojedinih članova kaptola, način na koji oni moraju živjeti, red služenja misa te se uređuju unutarnji odnosi među kanonicima. Jednako tako, u drugome se dijelu ponovno govori i o raspodjeli prihoda unutar same kanoničke zajednice. Za proučavanje strukture Zagrebačkog kaptola najvažniji je treći dio Statuta. Ovaj se dio sastoji od ukupno sedamnaest poglavlja, u kojima su definirani položaj, prihodi, obaveze i prava članova kaptola.¹⁵²³ U ovome dijelu Statuta regulira se i raspodjela prihoda članova kaptola, što ne treba čuditi jer je jedna od temeljnih ideja Statuta bila želja da se jasno regulira i definira raspodjela materijalnih dobara s kojima je raspolagao kaptol. Konačno, četvrti dio Statuta donosi prijepise dokumenata u kojima su sadržani razni privilegiji i prava Zagrebačkog kaptola.¹⁵²⁴ Radi se o 28 dokumenata izdanih od strane zagrebačkih biskupa, ugarsko-hrvatskih kraljeva i ostalih kako političkih, tako i crkvenih institucija. «Najstarijem sačuvanom rukopisu Statuta iz 1354 (Kaptolski arhiv u Zagrebu; objavio Tkalčić 1874) kao uvod su 1633. privezani pregled hrvatsko-ugarskih vladara, tzv. *Zagrebačka kronika* te popis Zagrebačkih biskupa do 1350. U historiografiji preteže mišljenje da su *Kronika* i *Popis* djela drugoga autora. Ivanovo autorstvo tzv. *Odlomka ljetopisa*, u kojem se raspravlja o hrvatsko-ugarskim odnosima u XI. st., sačuvana samo u djelu B. A. Krčelića *De regnis Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae notitiae praeliminares* (Zagreb 1770), također je dvojbena.»¹⁵²⁵ Prvi puta se kao gorički arhidakon i kancelar zagrebačkog biskupa Ladislava iz Kabola javlja 1329., kao sastavljač isprave koju je izdao navedeni biskup.¹⁵²⁶ 1332. je na ime papinske desetine uplatio 16 maraka minus 3 denara za razdoblje 1332.-1334. (*Item Johannes archidiaconus de Gramche pro omnibus annis solvit XVI. marcas minus III. denariis.*)¹⁵²⁷ 1335. je za razdoblje 1335.-1337. uplatio 16 maraka manje tri denara (*Item Johannes archidiaconus de Gamche solvit pro tribus annis XVI. marcas minus tribus denariis.*). 1332. javlja se pred Zagrebačkim kaptolom, zajedno s gradečkim građaninom zlatarom Kustancijem, kao tutor (skrbnik) sinova gradečkog građanina

¹⁵²² MHEZ II, str. 64.-73. Vidi kratko i: Tkalčić, Predgovor, MHEZ II, str. xiii.; N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 520.

¹⁵²³ MHEZ II, str. 74.-99.; Tkalčić, Predgovor, MHEZ II, str. xiii.; N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 520.-521.

¹⁵²⁴ MHEZ II, str. 100.-149.; Tkalčić, Predgovor, MHEZ II, str. xiii.; N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, str. 520.-521.

¹⁵²⁵ Švab, Ivan arhidakon gorički, str. 76.

¹⁵²⁶ CD IX, dok. 387., str. 476.; Tkalčić, *Ivan arcidjakon gorički*, str. 7. i 20.-21.

¹⁵²⁷ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

Andriole.¹⁵²⁸ Ivan je zajedno sa čazmanskim arhiđakonom Grgurom 1334. predstavljao zagrebačkog biskupa Ladislava iz Kabola pred banom Slavonije Mikcom. Oni su banu predstavili banov privilegij iz 1328. o regulaciji plaćanja crkvene desetine. Ban je udovoljio željama biskupa (i njegovih zastupnika) i tu ispravu prepisao i dao nalog županima, kaštelanima i drugim službenicima da pomažu utjerivanju biskupske desetine.¹⁵²⁹ Ivan je 1334. zastupao i Zagrebački kaptol u Ostrogonu pred tamošnjim kaptolom. Naime, on je tamo osobno došao i donio na prijepis kraljevu potvrdu kojom se Zagrebačkom kaptolu dosuđuju novi porezi.¹⁵³⁰ Ivan je 1335. sastavio dokument o načinu upravljanja desetinom Zagrebačkog kaptola.¹⁵³¹ 1337. je osobno zastupao Tomu sina Beke kaštelana Steničnjaka i njegovu braću: tada je Zagrebačkom kaptolu predstavio dokument bana Mikca u vezi vlasništva navedenog Tome nad posjedom Račice, te zamolio isti kaptol da taj privilegij prepíše i potvrdi.¹⁵³² 1339.-1340. Ivan je bio zastupnik Zagrebačkog kaptola u sporu oko desetine s područja Metlike (koja pripada goričkom arhiđakonu). Upravo je o tom slučaju sam arhiđakon sastavio dokument u kojem opatu cistercitskog samostana u Toplici Ivanu, delegiranom sucu Apostolske stolice, javlja kako su brat Henrik i njegov teutonski red iz Črnomelja u Metlici neporavedno uzurpirali kaptolsku desetinu s tog područja, i traži od njega da se dohodci ponovno vrate Zagrebačkom kaptolu.¹⁵³³ Kao generalni vikar biskupa Jakova javlja se 1343. – naime, tada su Ivanovi nećaci svećenik Blaž i i Antun sin Kuzme sina Vuka sina Tuska iz roda Tolineg odredili Ivana kao njihovog legitimnog zastupnika.¹⁵³⁴ Ivan je bio izaslanik Zagrebačkog kaptola 1343. kada je svjedočio izmirenju Nikole sina Petra Ludbreškog i

¹⁵²⁸ CD X, dok. 8., str. 10.; Tkalčić, *Ivan arcidjakon gorički*, str. 26.

¹⁵²⁹ CD X, dok. 120., str. 179.-180.

¹⁵³⁰ CD X, dok. 140., str. 196.-197.

¹⁵³¹ CD X, dok. 165., str. 231.-232. Međutim, iz samog dokumenta se ne saznaje da je sastavljač arhiđakon Ivan. Tek iz dokumenta kojim je biskup Ladislav iz Kabola potvrdio ovu ispravu navodi se tko je sastavio: ... *magister Jacobus, lector ecclesie nostre Zagrabiensis, in spiritualibus et temporalibus vicarius noster. generalis, ad nostram accedens presenciam* [pred zagrebačkog biskupa Ladislava, op. M. J.] *exhibuit nobis quandam papiri conscripcionem, formam constitutionum per venerabiles viros capitulum nostre ecclesie Zagrabiensis memorate editarum, manu, ut apparebat discreti viri domini Johannis archidiaconi de Guerche conscriptam, petens a nobis nomine tocius capituli, ut ipsas ratas habere, auctorizare et confirmare dignaremur.* CD X, dok. 266., str. 357.

¹⁵³² CD X, dok. 242., str. 318.-319.

¹⁵³³ CD X, dok. 353., str. 503.-504. Ilustrativan je opis arhiđakona Ivana o uzurpaciji desetine: *Coram vobis domino fratre Johanne abbate conventus ecclesie et monasterii sancte Marie de Toplica Zagrabiensis dyoecesis iudice a sede apostolica delegato, ego Johannes archidiaconus de Guerche, procurator capituli Zagrabiensis ecclesie, dico nomine eiusdem capituli et propono, quod cum decime, sive redditus decimales provinciole Metbliche, sicut et alie decime in archidiaconatu de Guerche, ex institutione et ordinatione antiqua, ratione quarte de rebus, sive bonis episcopalibus ecclesie Zagrabiensis, ad capitulum eiusdem ecclesie pertineant, de cuius ecclesie dioecesi existunt, frater Herricus ordinis Cruciferorum domus Theutonice, preceptor, sive commendator de Chernomel in Methlica et fratres sui de ipsa domo ipsas decimas cum suis participibus laicis et aliquibus suis predecessoribus tempore manifestarum guerrarum in regno Hungarie contra deum et iustitiam in grave detrimentum et preiudicium ipsius capituli usurpatas percipiunt, et hucusque perceperunt.* Osim toga navodi se i kao zastupnik kaptola u sporu i 1340.: Fejér VIII/4, dok. 244., str. 471.-474.

¹⁵³⁴ CD XI, dok. 57., str. 71.-72.

plemića iz Moravča i Glavnice.¹⁵³⁵ Ivan je zajedno sa svojim nećakom Antunom i Antunovim bratom svećenikom Blažom 1344. pred Zagrebačkim kaptolom napravio sporazum s Petrom sinom Stjepka oko uživanja oćinskih posjeda kod crkve bl. Jurja Mućenika u Toplici, što je zatim i ban Nikola potvrdio.¹⁵³⁶ 1345. Ivan se spominje kao svjedok i sudac u istom sporu, kada je ban Slavonije Nikola potvrdio posjede u Glavnici i Moravču.¹⁵³⁷ Ivan je 1345. zajedno sa svojim roćakom Antunom zatražio od bana Slavonije Nikolu da napravi reambulaciju njihovog posjeda Toplica Sv. Juraj.¹⁵³⁸ Ban je tom prilikom izdao mandat da se ta reambulacija i napravi. Istu je ispravu arhidakon Ivan zatim predstavio Zagrebaćkom kaptolu, koji je odgovorivši banu na njegov mandat poslao svećenika Urbana, magistra hospitala sv. Elizabete u Zagrebu da s banovim ćovjekom napravi reambulaciju navednog posjeda. Urban je to i napravio te o mećama posjeda obavijestio Zagrebaćki kaptol.¹⁵³⁹ Ban Nikola je 1346. arhidakona Ivana i njegovog nećaka Antuna oslobodio sudbenosti sudstva Križevaćke ųupanije u pitanju dobara.¹⁵⁴⁰ Stjepko Petrov iz Toplice je 1346. pred Zagrebaćkim kaptolom prodao posjed Gornju Mokricu kod crkve sv. Jurja Mućenika s pripadajućim zemljama i ųumama arhidakonu Ivanu i njegovom nećaku Antunu Kuzminom: *archidiacono et Antonio filio Cosmae nepoti ejusdem archidiaconi ita sub 7 marcis denariorum est ... fatenti aliae suae possessiones antea impignorata ab impignoracione liberae maneant coram capitulo Zagrabiensi celebrata.*¹⁵⁴¹ Arhidakon Ivan je 1347. je napravio utvrđenje i distinkciju posjeda Obreųine i izvijestio o mećama Zagrebaćki kaptol. Naime, Ivanov nećak Antun sin Kuzme je taj posjed kupio od Mihovila Hungarusa sina Herberta, pa je zato upravo Zagrebaćki kaptol poslao upravo Ivana da izvijesti o mećama.¹⁵⁴² 1347. Ivan je zajedno s joų petoricom kanonika bio kaptolski izaslanik koji je napravio uređenje meća stanovitih posjeda (zemaalja, vinograda, ųuma i svih drugih pripadnosti) koje je kaptol poklonio pavlinima s podrućja Zagrebaćkog distrikta, zadržavųi sebi pravo na tamoųnju desetinu, ali i na patronat.¹⁵⁴³ Gorićki arhidakon Ivan je osnovao ųupu sv. Ivana Krstitelja u Novoj Vesi. 1347. Zagrebaćki kaptol je

¹⁵³⁵ CD XI, dok. 79., str. 105.-106.

¹⁵³⁶ ARHIV HAZU, I d 12, elen. IV, p. 4. Zagreb, 1344. lipanj: *Joannem archidiaconum de Gverche canonicum Zagrabiensem inter, ac Antonium filium Cosmae filium Vulk filium Thusch, Blasium sacerdotem fratrem suum – item Petrum filium Stepk filium Stephani accorda respectu possessionum haereditariarum apud ecclesiam beati Georgii martyris de eadem Toplicha in Comitatu Crisiensi habitarum – coram capitulo Zagrabiensi celebrata – mense Iunio – successive per Nicolaum banum totius Slavoniae confirmata.*

¹⁵³⁷ CD XI, dok. 179., str. 230.-231.

¹⁵³⁸ CD XI, dok. 135., str. 180.

¹⁵³⁹ CD XI, dok. 140., str. 187.-188.

¹⁵⁴⁰ ARHIV HAZU, I d 12, elen. IV, p. 10., 1346., 10. veljaće.

¹⁵⁴¹ ARHIV HAZU, I d 12, elen. IV, p. 5., 1346., travanj.

¹⁵⁴² CD XI, dok. 268., str. 352.-353.

¹⁵⁴³ CD XI, dok. 283., str. 372.-373.

obdario tamošnju crkvu i župnika sa zemljom i desetinom radi uzdržavanja.¹⁵⁴⁴ Iz kasnijeg dokumenta, iz 1376., saznajemo da je Ivan u jednom trenutku dotirao tu crkvu s predijem Donjom Bliznom.¹⁵⁴⁵ U prosincu 1347. zagrebački biskup Jakov je Zagrebačkom kaptolu potvrdio pravo patronata nad tom župnom crkvom, i na molbu arhiđakona Ivana odobrio tamošnjim župnicima ista prava kao i drugim župnicima.¹⁵⁴⁶ U rujnu 1347. godine Jakov prepozit Zagrebačkog kaptola je istom kaptolu javio da su se gorički arhiđakon Ivan i Petar zvan Kaštelan koji je zastupao svog sina Ladislava, pred istim prepozitom izmirili glede međa svojih posjeda na području Toplice Sv. Jurja, ustanovivši međe onako kako je naznačeno u ispravi Čazmanskog kaptola iz 1329. godine. Prepozit Jakov je zatim dao prepisati opis međa.¹⁵⁴⁷ Arhiđakon Ivan je svoj kaptol zastupao o u rujnu 1348. pred sudom slavonskog i hrvatskog bana Nikole. Naime, banu se žalio krbavski biskup Radoslav da kaptol nezakonito okupira desetinu Kladuše i ostalih tamošnjih sela. Tada je ban pozvao obje strane da mu pokažu isprave kojima bi dokazali svoje pravo vlasništva nad spomenutom desetinom. Krbavski biskup se nije pojavio pred banom, dok je arhiđakon Ivan, predstavljajući svoj kaptol, pred bana donio ispravu delegiranog papinog suca topuskog opata Ivana u kojemu se, među ostalim, vidi da kaptol po svim pravima uzima prihode toga područja. Nakon toga, ban je desetinu dosudio u korist kaptola.¹⁵⁴⁸ 1349. arhiđakon Ivan je prodao posjede Otok i Kosnicu u Prevlaci koje je do tada držao po predijalnom običaju od Zagrebačkog kaptola. Prodao ih je plemiću Ivanu sinu Ivana sina Jaroslava prema uvjetima drugih predijalaca, za 30 maraka monete bana Nikole.¹⁵⁴⁹ U srpnju 1349. se javlja kao generalni vikar vakantne Zagrebačke crkve (*nunc ecclesie nostre sede vacante in spiritualibus et temporalibus vicarius*

¹⁵⁴⁴ CD XI, dok. 293., str. 387.-388.: *Hac igitur consideracione, honorabilis vir dcmimus Johannes, [archidiaconus] de Guerche, noster concanonicus, ad ampliandam gloriam eiusdem domini precursoris in terris et profectum salutis Christi fidelium, supra vicum nostrum, versus montes, in territorio nove ville nostre, ibidem decrevit et voluit in honore eiusdem beatissimi Johannis hedificare et consummare ecclesiam propriis sumptibus et expensis. Cuius nos devocionem in hac parte rationi consonam advertentes et nostre ecclesie ac nobis nedum spiritualiter sed et temporaliter utilem et multipliciter fructuosam, pro loco ipsius ecclesie, sub signis infrascriptis, terram in dotem et pro usu plebani eiusdem ecclesie pro tempore constituti, cum decimis omnibus in blado quocumque vel grano tocius territorii nove ville predictae deputavimus in perpetuum et donamus.*

¹⁵⁴⁵ CD XV, dok. 157., str. 220.-224.

¹⁵⁴⁶ CD XI, dok. 327., str. 433.-434.: *... vir dominus Johannes archidiaconus de Guerche nobis humiliter supplicavit, quatenus ecclesiam in honore eiusdem gloriosi precursoris hedificandam de novo ipsius archidiaconi laboribus et expensis in loco decenti, in territorio fratrum nostrorum Zagrabienensis capituli, in loco ville de novo congregande supra vieum eorumdem fratrum nostrorum versus montes dignaremur aliquali speciali prerogativa decorare. Cuius nos devotis precibus inclinati, de eorumdem fratrum nostrorum consilio tenore presencium concedimus, ut ipsius ecclesie hedificande rector per tempora in futurum existat et vocetur efficaciter plebanus et iila libertate et prerogativa gaudeat, qua ceteri plebani in nostris et ecclesie nostre tenutis prefulgent; salvo, quod ius patronatus eiusdem ecclesie ad eosdem fratres Zagrabienense capitulum pertineat pleno iure.*

¹⁵⁴⁷ CD XI, dok. 302., str. 396.-397.

¹⁵⁴⁸ CD XI, dok. 366., str. 486.-487.

¹⁵⁴⁹ CD XI, dok. 393., str. 520.-521.

generalis). U tom svojstvu je zatražio od Zagrebačkog kaptola da prepíše odredbe o kaznama za svećenika zagrebačkog biskupa Jakova od 1348. godine.¹⁵⁵⁰ 1350. se javlja u dokumentu kardinala presbitera Gvide, apostolskog legata, koji je tada izopćio one koji na području Metlike nisu plaćali desetinu Zagrebačkom kaptolu.¹⁵⁵¹ Rezultat ovoga zahtjeva Ivana arhiđakona nije bila samo ekskomunikacija navedenog kardinala, već su teutonci iz Metlike izopćeni od strane klera Zagrebačke biskupije u župnoj crkvi Sv. Marka 1350. godine.¹⁵⁵² Ivan je 1350. zastupao svoj kaptol i u sporu s gradokmetom Mikecom sinom Kelemeša, kada je slavonski i hrvatski ban Pavao de Ugal dosudio posjed Hričen u korist kaptola, a protiv Mikeca.¹⁵⁵³ 1353. se javlja, zajedno s prepozitom Jakovom, u svojstvu suca izabranog da riješi spor oko posjeda Podgorje.¹⁵⁵⁴ Tkalčić navodi da «poslie god. 1353 nenalazimo spomena Ivanu arcidjaku, po svoj prilici, da je poslie te godine umro».¹⁵⁵⁵ Međutim, ovdje valja istaknuti kako postoji i regist jednoga dokumenta datiran u mjesec srpanj 1356. u kojemu se spominje gorički arhiđakon Ivan. Nažalost čitava isprava nije sačuvana, nego iz regista saznajemo kako je Ivan, po svemu sudeći pred Zagrebačkim kaptolom sudjelovao u poslu oko posjeda Toplica Sv. Juraj sa svojim nećakom Antunom sinom Kuzme.¹⁵⁵⁶ U Statutima Zagrebačkog kaptola spominje se da su arhiđakon gorički Ivan i njegov nećak Antun u vlasništvu imali predije Strug i *Sydougay* drugim imenom *Wkmerch* (Vukomerec). Na prvi se predij trebalo plaćati godišnji cenzus od 30 denara, a na drugi 90 denara, i to u ruke dekana na dan Sv. Martina ili sljedećeg dana. Navodi se i da je Antun sin Kuzme posjedovao i mali predij na koji se plaćao godišnji cenzus od 20 denara. Gorički arhiđakon Ivan je posjedovao i posjed Prevlaka kod Save i luku na Savi. On je ovaj posjed svojim sredstvima obnovio, a kaptol mu dozvolio doživotno uživanje.¹⁵⁵⁷

Kognatska genealogija goričkog arhiđakona Ivana¹⁵⁵⁸

de genere Tolineg

rod ?

Tusko

¹⁵⁵⁰ CD XI, dok. 413., str. 544.

¹⁵⁵¹ CD XI, dok. 447., str. 588.-589.

¹⁵⁵² CD XI, dok. 467., str. 611.

¹⁵⁵³ CD XI, dok. 450., str. 592.-594.

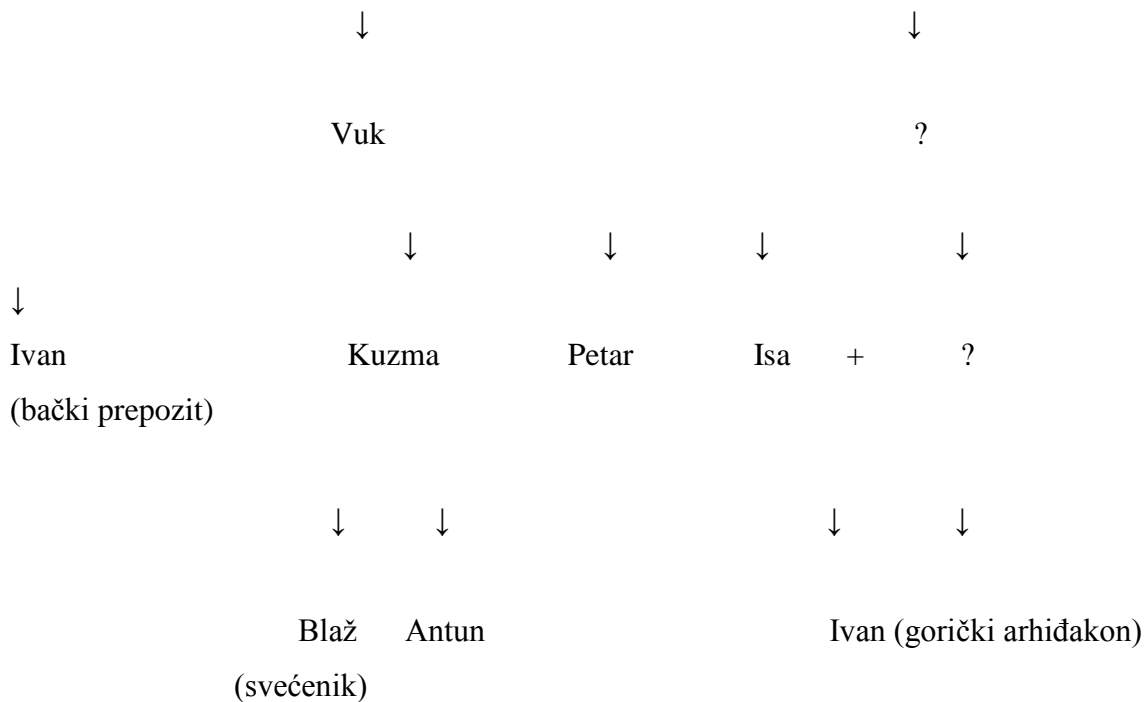
¹⁵⁵⁴ CD XII, dok. 155., str. 210.-211.

¹⁵⁵⁵ MHEZ II, *Predgovor*, str. xi.

¹⁵⁵⁶ ARHIV HAZU, I d 12, elen. IV, p. 8., 1356., srpanj: *Zagrabiensis canonici et archidiaconi de Gverche Joannis – super portione sua possessionaria in Thoplika sancti Georgii – Antonio filio Cosmae filii Ulchek filii Tusk nepoti suo celebrata coram fidedignitate capituli Zagrabiensis mense iulii.*

¹⁵⁵⁷ MHEZ II, str. 43.-44.

¹⁵⁵⁸ Istu donosi i Tkalčić, *Ivan, arcidjakon gorički*, str. 6.

82. **Ivan****, lektor. †1326. (možda i 1347.)

O lektoru Ivanu dobivamo informaciju iz Statuta Zagrebačkog kaptola, kada se navodi da je umro 1326. godine.¹⁵⁵⁹ 1347. se navodi neki Ivan lektor Zagrebačkog kaptola koji je nekoć imao posjed na području donje Grabrovce na rijeci Čazmi. (*terre inferioris Grabroucha magistri Gerardi, que olim fuit Johannis lectoris Zagrabiensis in fluuio Chasma*).¹⁵⁶⁰ Nije jasno u kojem je trenutku ovaj posjed pripadao stanovitom lektoru Ivanu, no moguće je da je riječ o istom lektoru koji je preminuo 1326. godine.

83. **Ivan****, lektor. 1332.-1337.

Stanoviti lektor Ivan je u razdoblju 1332.-1337. uplaćivao papinsku desetinu: 1332. je na ime papinske desetine uplatio pola marke; 1334. je uplatio 2 marke; 1335. je uplatio radi svoga predija pola marke, a nakon toga radi svoga predija ponovno pola marke. 1336. je uplatio 3 marke, a 1337. 2 marke. Međutim, u razdoblju 1322.-1337. lektor Zagrebačkog kaptola bio je Jakov, a u računima papinske desetine nigdje se navodi da je ovaj Ivan lektor upravo ove crkvene institucije, nego se atribuirao samo kao *Johannes lector*. Možda je on zapravo bio lektor Čazmanskog kaptola.

¹⁵⁵⁹ MHEZ II, str. 79.: *una porcio canonicalis prebende de communibus redditibus nostris, sicut et scolastico, qui consveverunt inter nos in divisionem venire, quam vis hoc novissimis temporibus sit inductum per procuracionem attentam Johannis lectoris qui obiit de mense julii anno domini MCCCXXVI.*

¹⁵⁶⁰ CD XI, dok. 320., str. 424.-426.

84. **Ivan**, dubički arhiđakon, 1334.-1337.

Dubički arhiđakon Ivan se spominje u računu papinske desetine za godinu 1334. kada se navodi da je uplatio 2 i pol marke; 1337. je poradi svoga arhiđakonata uplatio 2 i pol marke.¹⁵⁶¹

85. **Ivan**, kanonik, dekan. 1343.-1345.

Navodi se da je 1343. bio poslanik i svjedok Zagrebačkog kaptola, koji je zajedno s goričkim arhiđakonom Ivanom svjedočio izmirenju Nikole sina Petra Ludbreškog i plemića iz Moravča i Glavnice.¹⁵⁶² U dokumentu se navodi kao *condam decanus*, što, znači da je ranije obavljao dužnost dekana. 1345. Ivan se spominje kao svjedok i sudac u istom sporu, kada je ban Slavonije Nikola potvrdio posjede u Glavnici i Moravču.¹⁵⁶³

86. **Ivan**, kustos. 1346.-1363.

Kustos Ivan je nakon obavljene istrage bio kaptolski izaslanik 1346. koji je uveo Grgura sina Stjepana u posjede pok. jobagiona Nikole, prije svega u Rakitovec, a zatim i je obavio i reambulaciju toga posjeda.¹⁵⁶⁴ 1347. kustos Ivan je zajedno s još petoricom kanonika bio kaptolski izaslanik koji je napravio uređenje međa stanovitih posjeda (zemalja, vinograda, šuma i svih drugih pripadnosti) koje je kaptol poklonio pavlinima s područja Zagrebačkog distrikta, zadržavši sebi pravo na tamošnju desetinu, ali i na patronat.¹⁵⁶⁵ Kustos Ivan je 1353. bio kaptolski izaslanik koji je obavio uvođenje Tome i Ivana zvanog Tar u posjed Sv. Petra i reambulaciju istog posjeda.¹⁵⁶⁶ Iste je godine bio kaptolski izaslanik koji je posvjedočio izjavi i polaganju prisege Mike sina Matejevog de Ran.¹⁵⁶⁷ Kustos Ivan je zajedno s kantorom Pavlom 1358. zastupao Zagrebački kaptol pred sudom vikara Kraljevstva Slavonije Leustahija, u sporu s ivanovcima oko desetine. Spor je riješen u korist kaptola, te su uređene obaveze i podavanja ivanovaca kaptolu.¹⁵⁶⁸ Iste 1358. Ivan je zajedno s kantorom Pavlom, i varaždinskim arhiđakonom Ivanom zastupao Zagrebački kaptol pred vikarom Leustahijem u sporu s plemićem Petrom oko međa posjeda Toplice u Varaždinkoj županiji. Spor je riješen

¹⁵⁶¹ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

¹⁵⁶² CD XI, dok. 79., str. 105.-106.

¹⁵⁶³ CD XI, dok. 179., str. 230.-231.

¹⁵⁶⁴ CD XI, dok. 226., str. 303.-305.

¹⁵⁶⁵ CD XI, dok. 283., str. 372.-373.

¹⁵⁶⁶ CD XII, dok. 123., str. 168.-169.

¹⁵⁶⁷ CD XII, dok. 144., str. 194.-195.

¹⁵⁶⁸ CD XII, dok. 365., str. 474.-476.

dogovorom i uređenjem međa posjeda navedenih stranaka.¹⁵⁶⁹ Neimenovanog kustosa nalazimo u sudskim knjigama Gradeca te saznajemo da je 1359. vodio spor protiv Jurja Ztaunića.¹⁵⁷⁰ Isto tako, 1363. se navodi kustos *Iuan* kao svjedok u nekom sporu,¹⁵⁷¹ pa je za pretpostaviti kako je riječ o istome kustosu Ivanu kojeg na toj časti u izvorima nalazimo od 1346. godine.

87. **Ivan**, kanonikat; kanonikat i lektorat u Egerskoj crkvi (*in Agriensi*); kanonikat i lektorat u Creditonu (*Crediensi* u Engl.); kanonikat u Stolnom Biogradu (*de Alba Regali*); kraljev «servitor». 1352.

Kralj Ludovik je 25. svibnja 1352. zatražio od pape lektorat *Crediensis*, lektorat i kanonikat u Egerskoj crkvi za svog servitora Ivana. Mjesta su se ispraznila nakon smrti dotadašnjeg kanonika i lektora Ivana Dominikovog. Osim toga lektorata i kanonikata, Ivan je držao i kanonikat u Zagrebačkoj crkvi i kanonikat u Stolnom Biogradu (*de Alba Regali*).¹⁵⁷²

88. **Ivan**, kanonik; čazmanski kanonik. 1357.

Ivan je do 1357. bio kanonik Čazmanskog kaptola. Tada je transilvanski biskup Dominik za njega zatražio kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu. Mjesto se ispraznilo promocijom Petra za biskupa u Churu (Curien. (Chur) in Helvetia, suffr. Maguntin. (500 fl.), HC I, str. 219.).¹⁵⁷³ Transilvanski biskup Dominik naziva Ivana *dilectus suus*, što bi moglo ukazivati na to da je bio biskupov familijar. U suplici se navodi da je Ivan bio iz Zagrebačke biskupije, pa na tome području treba tražiti mjesto njegova porijekla.

89. **Ivan**, kanonik. 1373.

¹⁵⁶⁹ CD XII, dok. 367., str. 477.-478.

¹⁵⁷⁰ MCZ IV, str. 132.: *Item octavo die dominus custos zagrabiensis contra Georgium Ztaunich per Mykech filium Hench condam judicem Andream Thetycha et Jacobum Zirotko super ablacione certe quantitatis pecunie hominis sui testimonium producere tenetur.* MCZ I, str. 146.: *Item causa domini custodis procuratoris Michaelis et Kun ad octo dies ad pacem est prorogata.*

¹⁵⁷¹ MCZ IV, str. 321.: *Item octavo die Todcam per Iuan custodem, Jake Krupichich et Gerdak contra Crisan testimonium producet quod bubulos suos affugasset et sibi dampnum intullisset.*

¹⁵⁷² ASV, Reg. Suppl. 24, f. 11r. Villa Noua, 1352. 25. svibnja.

¹⁵⁷³ CD XII, dok. 312., str. 414.: *Supplicat sanctitati vestre humilis creatura vestra Dominicus episcopus Transiluanensis quatenus Johanni dilecto suo Zagrabiensis diocesis de canonicatu et prebenda ecclesie Zagrabiensis vacantibus per munus consecracionis susceptum auctoritate apostolica extra curiam per dominum Petrum episcopum Curiensem prouidere cum inihicionis et decreti clausulis, non obstante, quod canonicatum et prebendam in ecclesia sancti spiritus de Chasma dicte diocesis obtinere se credat. Fiat G. Et quod sine alia transeat leccione. Fiat G. Datum apud Villamnouam Auinion, Auinionensis diocesis, V. kalendas iunii, anno quinto.*

Magister i kanonik Ivan je 1373. bio kaptolski izaslanik prilikom određivanja međa posjeda između gradokmetских rodova Lomnice i Wlkote iz Turopolja.¹⁵⁷⁴ Ivan je bio brat kantora Zagrebačkog kaptola Pavla.

90. **Ivan**, kanonik, bekšinski arhiđakon. 1374.

Bekšinski arhiđakon Ivan je 1374. bio kaptolski izaslanik koji je tada obavio reambulaciju posjeda Dobronice (*Dobornyche*) kod *castruma Oztrošca (ad castrum Oztrosech)*.¹⁵⁷⁵

91. **Ivan**, dubički arhiđakon, kanonik. 1377.

1377. je bio izdavač isprave kojom javlja da se vodio spor između dubičkih pavlina i Ane i njene braće oko oporuke Aninog muža Peruzina, te da je spor riješen pred istim arhiđakonom.¹⁵⁷⁶

92. **Ivan**, kanonik. 1387.

O kanoniku Ivanu dobivamo tek jednu informaciju 1387.: tada je stanoviti Demetrije zvan Volek od Ivana kupio jednu kuću.¹⁵⁷⁷

93. **Ivan**, gorički arhiđakon. 1394.

Spominje se kao član Zagrebačkog kaptola u ispravi kojom isti kaptol oprašta samostanu u Remetama sva podavanja za posjed Donja Blizna jer je zbog požara njegovih zgrada zapao u tešku oskudicu.¹⁵⁷⁸

94. **Ivan Bankonov**, kanonik, varaždinski arhiđakon, vaškanski arhiđakon; oltarist bl. Marije u Zagrebačkoj crkvi. 1354.-1368.

Robert Drački je 1354. Tražio od pape Inocenta VI. zagrebački kanonikat za svog štićenika svećenika iz Zagrebačke dijeceze Ivana Bankonovog. Tražio je da ga se providira na mjesto kanonika u Zagrebačkom kaptolu te da mu se rezervira prebenda. Tom prilikom saznajemo i da je isti Ivan već od prije držao varaždinski arhiđakoniat (zasigurno rezervaciju za njega), ali i da je uživao prihode svećeničke prebende od oltara bl. Dj. Marije u istoj crkvi. Ukoliko bi dobio kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu trebao se odreći prihoda od toga

¹⁵⁷⁴ CD XIV, dok. 381., str. 505.-506.

¹⁵⁷⁵ CD XV, dok. 27., str. 41.-42.

¹⁵⁷⁶ CD XV, dok. 230., str. 322.-324.

¹⁵⁷⁷ MCZ IX, str. 38.: *Item Demetrius dictus Volek emit unum fundum a Johanne canonico ecclesie Zagrabiensis, tempore predicti Miklini.*

¹⁵⁷⁸ CD XVII, dok. 432., str. 619.-621.

oltara.¹⁵⁷⁹ 1355. je bio u raznim sporovima koji su se odvijali pred gradečkim magistratom. 1355. Ivan je predstavio gradečkom magistratu isprave protiv Mikca sina Franke i Markete zlatara s kojima je bio u sporu.¹⁵⁸⁰ Nakon toga je iste godine, izjavio kako prijeći prodaju svih posjeda Markete zlatara.¹⁵⁸¹ Nakon toga, ponovno se u sporu sa zlatarom Marketom javlja 1355. godine.¹⁵⁸² Ivan je zajedno sa svojim bratom Brckom bio u sporu 1356. s nekadašnjim sucem M.¹⁵⁸³ Ivana nalazimo kao varaždinskog arhidakona 1356., i to u svojstvu kaptolskog izaslanika koji je svjedočio uvođenju pavlina iz Remeta u posjed Pristavštine (izvještaj o uvođenju izdan je 15. siječnja).¹⁵⁸⁴ Isti je Ivan nedugo nakon toga, bio kaptolski izaslanik koji je na kraljev zahtjev utvrdio točnu veličinu i sadržaj posjeda u koji su pavlini uvedeni (izvještaj je izdan 17. svibnja).¹⁵⁸⁵ 1358. Ivan je zajedno s kantorom Pavlom, i kustosom Ivanom zastupao Zagrebački kaptol pred vikarom Leustahijem u sporu s plemićem Petrom oko međa posjeda Toplice u Varaždinkoj županiji. Spor je riješen dogovorom i uređenjem međa posjeda navedenih stranaka.¹⁵⁸⁶ Ivan je zastupao kaptol u istom sporu ponovno 1358. kada su se stranke izmirile pred vikarom Leustahijem.¹⁵⁸⁷ Iz popisa prikupljanja papinskih poreza 1367.-1368., iz zapisa 25. lipnja 1368. saznajemo da je kolacioniranjem i provizijom Ivan Bankonov, kanonik u Zagrebačkom kaptolu, već duže vremena posjedovao vaškanski arhidakonat, na koji je ipak ponovno providiran: (Diocesis Zagrabiensis anno VI. domini

¹⁵⁷⁹ CD XII, dok. 165., str. 220.-221.: *Item supplicat sanctitati vestre, quatenus sibi in personam dilecti sui Johannis Banconis presbiteri Zagrabiensis diocesis specialem gratiam facientes de canonicatu ecclesie Zagrabiensis dignemini providere, prebendam vero si qua in ecclesia vacat ad presens vel cum vacaverit, conferendam dicto Johanni donacioni apostolice reservare. Non obstante, quod idem Johannes archidiaconatum de Vorosd et prebendam sacerdotalem altaris beate Marie in eadem ecclesia noscitur obtinere, quam prebendam sacerdotalem paratus est dimittere, postquam possessorrem canonicatus et prebendam fuerit pacifice assecutus. Et cum ceteris non obstantibus et clausulis oportunitis ac executorialibus. Fiat G. Et quod transeat sine alia leccione. Fiat G. Datum Auinione, XV. kalendas februarii, anno secundo.*

¹⁵⁸⁰ MCZ IV, str. 17.: *Mikech, filium Franche et Marketum aurifabrum, super quibus omnibus coram nobis viva voce redidit penitus expeditum.*

¹⁵⁸¹ MCZ IV, str. 18.: *Item dominus Johannes arch. De Warosd omnes possessiones Marketti aurifabri a vendicione, obligacione et cuiusmodi alienacione coram nobis inhibuit.*

¹⁵⁸² MCZ IV, str. 22.-23.: *Item dominus Johannes arch. de Varosd exhibuit litteras obligatorias contra Marketum aurifabrum in quibus continebat debitum decem marcas minus XXX denarios, pro quibus vineam suam statuimus tali modo, (quod) ipse Markettu usque quindenae eidem solver poterit vel vendicioni dictam vineam exponendo, vel alio modo; si autem non poterit, tunc predictus Johannes arch. Dictam vineam vendicioni exponere habebit facultatem juxta suam conscienciam, hoc salva porcione Martini socii sui. MCZ IV, str. 25.: *Nota! Quod feria tertia proxima ante festum nativitatis beati Johannis baptiste (23. junii) adiudicatum est, quod si Marketus, filius Constanchii aurifabri, decem marcas denariorum minus XXX denarios Johanni archidiacono de Vorosd non persolverit, extunc domino Dyonisio archidiacono vinea ipsius Marketi in territorio civitatis in vicinitate G(erini) balneatoris existens, per predictum dominum Johannem archidiaconum vendita, perpetuo remanebit possidenda, si vicini ipsam vineam percio noluerint comparare, vel si in maiori precio vendi non poterit usque terminum prenotatum videlicet usque quindenae termini supradicti.**

¹⁵⁸³ MCZ IV, str. 62.: *Item Johannes arch. de Warosd et Briccius frater eiusdem contra M. Quondam iudicem primo citati non comparuerunt.*

¹⁵⁸⁴ CD XII, dok. 242., str. 322.-323.

¹⁵⁸⁵ CD XII, dok. 265., str. 353.

¹⁵⁸⁶ CD XII, dok. 367., str. 477.-478.

¹⁵⁸⁷ CD XII, dok. 387., str. 502.-503.

Urbani V. – 28. Octobris 1367.-27. Octobris 1368.) *Collatio et provisio facte Johanni Banconis canonico ecclesie Zagradiensis de archidiaconatu de Waska in eadem ecclesia, quem longo tempore possedit, etsi reservatus sit vel devolutus, fuerunt confirmate vel provisum de novo VII. kalendas Julii.*¹⁵⁸⁸ Upravo potonji navod dovodi u vezu Ivana Bankonovog s kanonikom Ivanom koji se kao vaškanski arhidakon javlja 1363.-1368. godine. Ovaj je prijelaz s varaždinskog arhidakonata na vaškanski logičan jer je potonji bio viši u kaptolskoj hijerarhiji. Vaškanski arhidakon i kanonik Ivan je 1363. bio u sporu s mlinarom Golobom, vjerojatno zbog nekih nekretnina u Gradecu.¹⁵⁸⁹ Iste se godine navodi i da je arhidakon Ivan bio u sporu sa stanovitim Kusom mesarom.¹⁵⁹⁰ Saznaje se i da je imao nećaka Ivana također svećenika, koji je svjedočio u tome sporu.¹⁵⁹¹ 1366. se javlja kao izaslanik generalnog vikara Petra prilikom izvida stanja u novoosnovanoj župi u Turopolju. Naime, vikar zagrebačkog biskupa Stjepana Petar je 1366. izdao dokument u kojemu odobrava molbu Petra Martinovog iz Rakovca. Petar iz Rakovca je izgradio kapelicu Sv. Klare na posjedu Čehi, te je on zamolio da se odobri osnutak nove župe uz kapelicu sv. Klare, koja će se odcijepiti od župe sv. Jurja u Odri. Stanovnici toga turopoljskog kraja su morali ići na bogoslužje u crkvu sv. Emerika u Zagrebu i sv. Jurja mučenika u Odri, što im je bilo nepraktično. Petar iz Rakovca je zato želio osnovati novu župu koja bi stanovništvu bila bliža. Osim toga, zamolio je da se ta župa posveti i da ima groblje. Vikar je poslao zatim vaškanskog arhidakona Ivana i Deševa svećenika župnika crkve Sv. Marka u Gradecu. Navedeni Ivan i Dešev su otišli na lice mjesta, a zatim izvijestili vikara Petra o stanju u novoj župi, koju je bilo potrebno dotirati s potrebnim materijalnim stvarima.¹⁵⁹² Ivan je 1367. bio izaslanik kaptola zajedno s prepozitom Nikolom, kada su napravili korekciju i uređenje međa posjeda Stenjeveca, nakon svršetka spora između Nikole sina Grgura zvanog Toth iz Susjedgrada i Nikole sina Arlanda iz Stenjeveca, koji je riješen intervencijom slavenskog bana Nikole Zecha.¹⁵⁹³ 1368. se navodi da je prilikom popisivanja inkvilina zapisano kako je u kući

¹⁵⁸⁸ MVH I/1, str. 500.

¹⁵⁸⁹ MCZ IV, str. 302.: *Item Golob mlinar primo citatus contra Johannem arch. De Vaska non comparuit.*

¹⁵⁹⁰ MCZ IV, str. 310.: *Item Johannes arch. Contra Cus primo citatus non comparuit.*; MCZ IV, str. 312.: *Item Johannes arch. de Vaska Contra Cus carnificem secundo citatus non comparuit.*; MCZ IV, str. 314.: *Item Johannes arch. de Vaska tercio citatus Contra Cus non comparuit.*

¹⁵⁹¹ MCZ IV, str. 316.: *Item octavo die Nicolaus sacerdos nepos Johannis archidiaconi jurabit contra Cus quod tantum decimas suas receperit de a(cervo) ipsius Cus et non aliorum.*

¹⁵⁹² CD XIII, dok. 383, str. 528.-530.

¹⁵⁹³ CD XIV, dok. 51., str. 80.-84.

arhiđakona Vaške Ivana obitavao literat Emerik.¹⁵⁹⁴ Iste se godine navodi da je stanoviti arhiđakon Ivan (možda vaškanski) imao pola kurije na Gradecu.¹⁵⁹⁵

95. **Ivan Cira**, kanonik, vrbovečki arhiđakon (*archidiaconus de Orbuth*), papin kapelan. †1374.

O Ivanu Ciri saznajemo tek podatak da je bio pokojni u vrijeme skupljanja papinskih poreza 10. rujna 1374. godine. Prije svoje smrti bio je vrbovečki arhiđakon (*archidiaconus de Orbuth*), a isto tako bio je i papin kapelan. Nakon njegove smrti u časti arhiđakona i kanonikata naslijedio ga je Brcko Andrijin.¹⁵⁹⁶

96. **Ivan de Corbeya**, kanonik. 1326.

On je 1326. u ime korizopitanskog biskupa Jakova (Quimper u Francuskoj; Jakov je bivši zagrebački biskup Jakov I.) Apostolskoj komori uplatio prvo 150 zlatnih florena zajedničkih pristojbi, a zatim i 250 zlatnih florena za zajedničke pristojbe.¹⁵⁹⁷ Porijeklom je bio iz Corbeya u francuskoj dijecezi Soissons.¹⁵⁹⁸

97. **Ivan zvan Dekan**, kanonik. 1340.-1342.

U računima papinih kolektora i nuncija 1340. koji su skupljali novac od papine desetine i prve godine ispražnjenih nadarbina u biskupijama ugarsko-slavonskog crkvenog uređenja navodi se Ivan zvan Dekan kao podsakupljač papine desetine za razdoblje od 6 godina.¹⁵⁹⁹ U istoj ga

¹⁵⁹⁴ MCZ XI, str. 245.: 1368.: *Nota quod anno domini millesimo CCCLXVIII, tempore judicatus domini Petri filii Donati judicis civitatis Grechensis, numerus inquilinorum et taxa eorumdem circulariter infra sunt conscripta. ... Item in domo Johannis archidiaconi de Vaska, Emericus literatus.*

¹⁵⁹⁵ MCZ XI, str. 233.: 1368.: *Curie, item numerus civium et inhabitatorum ac taxa eorumdem in civitate Mintisgrencensis zagrabienensis, anno 1368. ... Item Johannis archidiaconi, media curia. (solvit de media curia).*

¹⁵⁹⁶ MVH I/1, str. 505.: U računima prikupljanja prihoda od prve godine vakantnih nadarbina 1373.-1374. stoji: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Briccio Andree de canonicatu et prebenda ac archidiaconatu de Orbuth in ecclesia Zagabriensi, vacantibus per obitum Johannis Cira capellani honoris, IIII. idus Septembris. Procedetur.*

¹⁵⁹⁷ MCV II, dok. 450., str. 300.: *XVIII mensis Decembris recepti sunt a domino Iacobo episcopo Corisopitano solvente per manus Iohannis de Corbeya canonicus ecclesie Zagabriensis, pro parte sui communis servicii cameram contingente, CL floreni auri.*; MCV II, dok. 453., str. 301.: *XVIII mensis Decembris recepti sunt a domino Iacobo episcopo Corisopitansi solvente per manus Iohannis de Corbeya canonici ecclesie Zagabriensis, pro parte sui communis servicii cameram contingente, CCL floreni auri.*

¹⁵⁹⁸ Da se radi o mjestu u ovoj dijecezi potvrđuje primjerice slučaj kardinala Nicolasa de Pellevé, (1518.-1594.) koji je bio opat *commendatario perpetuo* benediktinske opatije Sv. Kornelija i Ciprijana koji se nalazi u Corbeyi u dijecezi Soissons. O tome kardinalu vidjeti internetsku stranicu <http://www.fiu.edu/~mirandas/bios1570.htm> (preuzeto 4. lipnja 2010.) (radi se o stranici na kojoj se mogu naći podaci o kardinalima Sv. Rimske Crkve, i koja je inače poznata pod naslovom The Cardinals of the Holy Roman Church).

¹⁵⁹⁹ MVH I/1, str. 420.: *subcollector decime sexannalis, olim imposita in concilio Viennensi, per dictum dominum Jacobum deputato in civitate et diocesi Zagrabienensi, sexcentas decem et octo marcas cum septuaginta denariis monete Misbani, computando CC. Denarios pro una marca, et fuit vendita dicta pecunia seu permuta*

ulozi nalazimo 1341.,¹⁶⁰⁰ pa 1342. kada se navodi da je skupio 36 zlatnih florena.¹⁶⁰¹ 1342. se opet javlja u istoj ulozi, a ovoga je puta poreze i desetine u Zagrebu skupljao s Nikolom, kantorom Zagrebačkog kaptola.¹⁶⁰²

98. **Ivan Dionizijev**, kanonikat; čazmanski kanonikat; pokušaj stjecanja župne crkve u Ivaniću. 1389.

Presbyteru Ivanu Dionizijevom je 1389. papa Bonifacije IX. rezervirao kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu. Isto tako, on je to vrijeme sebi nastojao osigurati i nadarbinu župne crkve u Ivaniću (*seu quod, ut asseritur super parrochiali ecclesia de insula Woanicz in palatio apostolico litigas*). Istom ga je prilikom papa providirao i na mjesto kanonikata u očekivanju prebende u Čazmanskome kaptolu. Papa je tom prilikom izdao nalog i da ga se uvede u posjed njegove nadarbine tudenskom biskupu i opatima samostana Sv. Marije u Zagrebu i kustosu Čazmanskog kaptola.¹⁶⁰³

99. **Ivan Dominikov de Surdis iz Piacenze**, kanonik, dignitet ? u Zagrebačkom kaptolu; kapelan izabranog i potvrđenog njitranskog biskupa i zagrebačkog postulata Nikole, čazmanski kanonik, čazmanski kantor, kanonik crkve Sv. Antuna u Piacentinskoj biskupiji, kaločki prepozit, kölnski prepozit. 1349.-1358.

Izabrani i potvrđeni njitranski biskup i zagrebački «postulatus» Nikola je 1349. od pape Klementa VI. zatražio za svoga kapelana Ivana Dominikovog de Surdis iz Piacenze kanonikat u Zagrebačkom kaptolu i tamošnju prebendu i dignitet u Zagrebačkoj crkvi ako je koji prazan ili se isprazni. Isto tako, u to je vrijeme Ivan Dominikov držao kantorat te kanonikat s prebendom u Čazmanskome kaptolu, i kanonikat s prebendom u crkvi sv. Antuna u Piacentinskoj biskupiji. Ivan Dominikov se trebao odreći čazmanskog kantorata i kanonikata i

pro MCCCCLVII. Florenos auri. Item recepi ab eodem domino Johanne decem florenos auri legatos in subsidium Terre Sancte, sed non nominavit personam.

¹⁶⁰⁰ MVH I/1, str. 421.

¹⁶⁰¹ MVH I/1, str. 430.

¹⁶⁰² MVH I/1, str. 435.

¹⁶⁰³ MVH I/3, dok. 4., str. 8.-10.: *Tibi, qui ut asseritur presbyter existis premissorum meritorum tuorum intuitu gratiam facere specialem, canonicatum ecclesie Zagrabiensis cum plenitudine iuris canonici apostolica tibi auctoritate conferimus et de illo etiam providemus. Prebendam vero si qua in dicta ecclesia vacat ad presens vel cum vacaverit quam tu per te vel procuratorem tuum ad hoc legitime constitutum infra unius mensis spatium postquam tibi vel eidem procuratori vacatio illius innotuerit duxeris acceptandam conferendam tibi post aceptionem huiusmodi cum omnibus iuribus et pertinentiis suis donationi apostolice reservamus. ... Seu quod, ut asseritur super parrochiali ecclesia de insula Woanicz in palatio apostolico litigas et hodie tibi de canonicatu sub expectatione prebende Sancti Spiritus Chasmensis Zagrabiensis diocesis per alias nostras litteras gratiose mandavimus provideri. ...*

piacentinskog kanonikata, nakon što bi ušao u posjed zagrebačkog kanonikata.¹⁶⁰⁴ 1351. se Ivan Surdis javlja kao prepozit kaločki, koji je u Apostolskoj komori zastupao kaločkog nadbiskupa Dionizija te se u njegovo ime obvezao uplatiti dug Dionizijevog prethodnika Stjepana od 260 zlatnih florena za zajedničke pristojbe, i 40 zlatnih florena za četiri male pristojbe.¹⁶⁰⁵ 1352. je u svojstvu kaločkog prepozita, zastupao ostrogonskog nadbiskupa Nikolu, u čije se ime obvezao uplatiti 36 zlatnih florena za zajedničke pristojbe i deset zlatnih florena za četiri male pristojbe. Ivan de Surdis je kao kaločki prepozit zastupao kaločkog nadbiskupa Dionizija u Apostolskoj komori i 1355. kada je uplatio 225 zlatnih florena za zajedničke pristojbe nadbiskupa i 75 zlatnih florena za četiri male pristojbe.¹⁶⁰⁶ Međutim, 1358., saznajemo da je Ivan de Surdis promoviran na mjesto prepozita u Kölnu (*Coloniensem*) i da je zbog toga ispražnjen čazmanski kanonikat s prebendom (kojega je dobio svećenik iz Zagrebačke dijeceze Pavao Nikolin iz Dubrave).¹⁶⁰⁷ Porijeklom je bio iz Piacenze, iz gradske obitelji de Surdis. Napomenimo da se ime Ivana de Surdisa spominje i 12. ožujka 1392. – tada se naime navodi kao *condam dominum Iohannem de Surdis archiepiscopum Strigoniensem*.¹⁶⁰⁸ Iz ovoga bi proizlazilo da je Ivan de Surdis u određenom trenutku bio primas Ugarske. Ako pogledamo hijerarhiju i šematizme ugarskih biskupa tada ne nalazimo Ivana de Surdisa kao nadbiskupa u Ostrogonu, ali nalazimo stanovitog Ivana (bez prezimena ili imenskog predikata) koji je bio biskupom u Vacu 1363.-1375., zatim kratko u Đuru da bi 1376. postao ostrogonskim nadbiskupom¹⁶⁰⁹ pa se možda može nagađati da se ovdje radi o istom Ivanu.

¹⁶⁰⁴ CD XI, dok. 392., str. 520.: *Supplicat sanctitati vestre deuotus vester Nicholaus electus et confirmatus Nitriensis et postulatus Zagrabiensis, quatenus si in personam dilecti sui capellani Joh[ann]is Dominici de Surdis de Placencia specialem gratiam facientes eidem de canonicatu ecclesie Zagrabiensis dignemini prouidere, prebendam uero et dignitatem vel personatum seu officium, si quis, qua uel quod in predicta Zagrabiensi ecclesia vacat uel vacauerit ad presens uel cum simul aut successiue vacauerit in eadem, predicto Johanni conferendam seu conferendum seu conferenda donacioni apostolice (!) reseruar. . . . cum accep. . . inliibicione, decreto et clausula anteferri, non obstante, quod idem Johannes cantoratum, canonicatum et prebendam [in] ecclesia Casmensi, Zagrabiensis diocesis canonicatum cum prebenda in ecclesia sancti Antoni Placentine [diocesis] noscitur obtinere . . . quem canonicatum paratus est dimittere postquam dignitatis uel personatus seu officii possessionem pacificam in predicta Zagrabiensi ecclesia fuerit assecutus, et cum aliis non obstantibus et clausulis oportunis et execut . . . Fiat R. et quod transeat. Sine alia leccione. Fiat R. Datum Auinione, VII. kalendas aprilis, anno septimo.*

¹⁶⁰⁵ ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 26., ff. 182v-183r. 1351. 23. prosinca; ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 28., ff. 57v-58r. 1351. 23. prosinca.

¹⁶⁰⁶ ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 30., f. 90r. 1355. 29. travnja.

¹⁶⁰⁷ CD XII, dok. 352., str. 458.; CD XII, dok. 353., str. 458.-459.: *Item, quatenus Paulo Nicolai de Dombro presbitero Zagrabiensis diocesis de canonicatu et prebenda ecclesie sancti spiritus de Chasma Zagrabiensis diocesis vacantibus per promociorem Iohannis Surdis de Placencia ad preposituram Coloniensem apud sedem apostolicam reseruatis dignemini misericorditer prouidere ut in forma.*

¹⁶⁰⁸ ZsO 2429, 51399, 1392, 12. ožujka.

¹⁶⁰⁹ HC I, str. 282., 465. i 512.

100. **Ivan Farkašev**, katedralni arhiđakon. 1396.-1397.

Zajedno s ostalim članovima kaptola spominje se 1396. u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipuškog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.¹⁶¹⁰ 1396. se navodi među ostalim kaptolskim personalom u svjedočanstvu da je kaptol *dyabolica arte* počinio nasilja na području njemačkog naselja (*ad vicum Theutonicalem*).¹⁶¹¹ Tom se prilikom navodi da je katedralni arhiđakon. 1396. se spominje među ostalim kaptolskim personalom u ispravi kojom je utvrđena krivica Zagrebačkog kaptola zbog nasilja u njemačkom naselju. Naime, nakon optužbi da je kaptol počinio nasilja na području podgrađa, provedena je istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja, ali i da je kaptol opljačkao sela Gračani Dedići i Črnomerec. Ovom se prilikom kao katedralni arhiđakon navodi Ivan Farkašev.¹⁶¹² Kanonik i arhiđakon (katedralni) Ivan Farkašev je 1397. zajedno s bekšinskim arhiđakonom Grgurom bio kaptolski izaslanik koji je imao arbitramu ulogu u ustanovljenju među posjeda Zrinije. Zatim je zajedno s istim Grgurom i obavio reambulaciju posjeda.¹⁶¹³

101. **Ivan Ivanov**, kanonik; papin kapelan. 1391.

Ivan Ivanov je do 1391. već držao čast kanonika Zagrebačkog kaptola. 8. lipnja 1391. ga je papa Bonifacije IX. kreirao u papinog kapelana: *Bonifacius etc. dilecto filio Magistro Johanni Johhanis canonico Zagrabiensi capellano nostro salutem. Virtutibus clarus ... Datum Rome apud Sanctum Petrum VI. idus Junii pontificatus nostri anno secundo*.¹⁶¹⁴ Istog dana mu je papa dao i slobodu oporučnog raspolaganja svojom imovinom: *Bonifacius ... magistro Johanni Johannis canonico Zagrabiensi, capellano nostro, salutem etc. ... Nos itaque tuis in hac parte supplicationibus inclinati, ut de bonis tuis undequaque non per ecclesiam seu ecclesias tibi commissas; alias tamen lucute acquisitis, libere testari disponere et erogare valeas ... discretioni tue tenore presentium liberam concedimus facultatem... datum Rome apud Sanctum Petrum Sextor Idus Junii pontificatus nostri anno secundo*.¹⁶¹⁵

¹⁶¹⁰ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

¹⁶¹¹ MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33.

¹⁶¹² MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.

¹⁶¹³ CD XVIII, dok. 147., str. 221.-223.; CD XVIII, dok. 148., str. 223.-224.

¹⁶¹⁴ MVH I/3, dok. 183., str. 155.

¹⁶¹⁵ MVH I/3, dok. 184., str. 156.

102. **Ivan Ivanov**, kalnički arhiđakon, čazmanski kanonik. 1396.

Ivan je 1396. držao čazmanski kanonikat i kalnički arhiđakonat. On je zajedno s kanonikom lektorom Čazmanskog kaptola Blažom Ivanovim 1396. zastupao zagrebačkog biskupa Ivana Šipušskog u Apostolskoj komori. Kanonici su u ime biskupa obećali uplatiti 234 zlatna florena, 8 solida i 4 rimska denara za zajedničke pristojbe, te 62 florena i 85 solida za male pristojbe toga biskupa, ali i poradi duga njegovog prethodnika (Ivana Smila).¹⁶¹⁶

103. **Ivan Ivanov iz Miletinca**, kanonik, vrbovečki arhiđakon. 1381.-1399.

Bio je kaptolski poslanik 1381. koji je trebao riješiti spor između plemića iz Rakovca oko međa posjeda Rakovec. Tada je kaptol izaslao svoje ljude kako bi svjedočili i zastupali stranke u sporu: arhiđakon vrbovečki Ivan je zastupao tužitelje (*pro parte actorum*), a varaždinski arhiđakon Andrija tuženike (*pro parte attractorum*). Oni su zatim, zajedno s kraljevim poslanikom, kanonikom i notarom kardinala Demetrija Nikolom uskoro na licu mjesta utvrdili međe posjeda Rakovca.¹⁶¹⁷ 1384. su kašinski župnik Nikola (ujedno i brat Ivanov, što saznajemo iz kasnijeg dokumenta iz 1395.), vrbovečki arhiđakon Ivan i Martin sin Ivana kupili jednu kuću od Ivana sina Hermana.¹⁶¹⁸ Dvije godine kasnije je isti trojac kupio jednu zemlju od Antuna Juršića.¹⁶¹⁹ 1387. su arhiđakon Ivan i Martin sinovi Ivana prodali Ivanu sinu Mikeca jednu kuću.¹⁶²⁰ 1390. je vrbovečki arhiđakon Ivan darovao svoju kuću nižem svećenstvu (anagracijanima) oltara Svetog Stjepana kralja (1390.: *Item dominus Johannes archidiaconus de Vrbovch condonavit quemdam suum fundum anagracianis altaris sancti regis Stephani in literis eiusdem declaratis, tempore judicatus dicti Francisci.*)¹⁶²¹ Vrbovečki arhiđakon Ivan se spominje 1392. kada je bio kaptolski izaslanik koji je svjedočio diobi posjeda Preseka napravljenu od strane sinova Stjepana iz Zeline.¹⁶²² Kanonik i arhiđakon Ivan Ivanov iz Miletinca javlja se u dokumentu iz 1395. kada saznajemo da je on zajedno sa svojim bratom Nikolom, župnikom u Kašini (nedugo nakon toga i Nikola se spominje kao kanonik) zaposjeo posjed Hedrikovec, zbog čega je Juraj Hedrikov iz Hedrikovca prosvjedovao pred podbanom Martinom Dersom (Držanićem).¹⁶²³ Odavde

¹⁶¹⁶ MCV I, dok. 442., str. 250.

¹⁶¹⁷ CD XVI, dok. 176., str. 208.-211.; CD XVI, dok. 203., str. 245.-248.

¹⁶¹⁸ MCZ IX, str. 6.: *Item Nicolaus plebanus de Cassina, Johannes archidiaconus de Wrbowcz et Martinus filii Johannis emerunt unum fundum a Johanne filio Hermani.*

¹⁶¹⁹ MCZ IX, str. 25.: *1386.: Item domius Nicolaus de Cassun, Johannes archidiaconus de Vrbovch et Marenus filii Johannis emerunt quandam terram a Anthonio Jursych, tempore Lauencii.*

¹⁶²⁰ MCZ IX, str. 30.: *Item Johannes filius Mykech emit unum fundum a domino Johanne archidiacono et Martino filiis Johannis, tempore predicti Johannis judicis.*

¹⁶²¹ MCZ IX, str. 49.

¹⁶²² CD XVII, dok. 342., str. 470.-472.

¹⁶²³ CD XVIII, dok. 18., str. 24.-25.

saznajemo i da je imao oca po imenu Ivan i brata Nikolu koji je bio župnik u Kašini i kasnije kanonik Zagrebačkog kaptola. U dokumentu iz 1395. se navodi kao vrbovečki arhiđakon i kanonik: on je zajedno sa svojim bratom Nikolom, župnikom u Kašini i također kanonikom te sa svojim drugim bratom (*frater uterinus*) Martinom sklopio dogovor s Pavlom sinom Andrije iz Mezenča, građaninom Gradeca i njegovom sestrom Dorotejom. Naime, oni su pred Zagrebačkim kaptolom sklopili ugovor o podjeli dobara Streze Hotinovca ili Vikarijašovca i Plavnice o kojima su se dugo sporili.¹⁶²⁴ Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipuškog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.¹⁶²⁵ 1396. se spominje među ostalim kaptolskim personalom u ispravi kojom je utvrđena krivica Zagrebačkog kaptola zbog nasilja u njemačkom naselju. Naime, nakon optužbi da je kaptol počinio nasilja na području podgrađa, provedena je istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja, ali i da je kaptol opljačkao sela Gračani Dedići i Črnomerec.¹⁶²⁶ Iz dokumenata 1397.-1399. saznajemo da je imao nekretninu (kuću) u Gradecu.¹⁶²⁷ 1398. je kupio zajedno s Nikolom i Martinom sinovima Ivana (zasigurno njegovom braćom) jednu kuću od Marka sina Mikeca.¹⁶²⁸ Ivan je bio porijeklom iz Miletinca, možda je bio plemićkog porijekla.

104. **Ivan Jurjev**, kanonik, kantor. 1397.-1399.

Ivan Jurjev je do 1398. držao kanonikat s prebendom Zagrebačkog kaptola, s prihodom od 60 zlatnih florena. Nakon smrti dotadašnjeg kantora Zagrebačkog kaptola Nikole, koji je umro *extra Romanam Curiam*, ta je čast dodijeljena Ivanu Grgurovom. S obzirom da je Nikola umro izvan Papinske kurije, zagrebački biskup Ivan je iskoristio svoje pravo ordinarija te je on dodijelio tu čast Ivanu (*cantoriā predictā sic vacantem eidem Iohanni auctoritate*

¹⁶²⁴ CD XVIII, dok. 52., str. 68.-69.

¹⁶²⁵ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

¹⁶²⁶ MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.

¹⁶²⁷ MCZ IX, str. 92.: *Item quod quia Magdalena relicta Thome filii Churnk et Elizabeth filia Nicolai dicti Wtirich a pluribus retroactis temporibus dacia domini nostri regis et alia servicia solvere non curarunt, ideo nos fundum ipsorum inter fundos Marci iudicis et Johannis archidiaconi de Vrboch, dicto Marco vendidimus perpetuo possidendum.* MCZ IX, str. 107.; 1399.: *Item Marcus iudex condā vendidit quemdam suum fundum inter fundos Johannis archidiaconi de Vrboch et Mathei filii Johannis vendidit Jacobo dicto Zedina, non obstante tamen quadam registracione factum ipsius fundi pro prefato Johanne archidiacono facta, tempore prefati domini Myklini iudicis.*

¹⁶²⁸ MCZ IX, str. 105.: *Item dominus Marcus filius Mykech vendidit fundum suum domino Joahnni archidiacono de Vrboch et Nicolao ac Martino filiis Johannis, tempore dicti domini Johannis iudicis.*

ordinaria contulit). Papa je nakon toga izdao pismo kojim se nalaže oficijalu Zagrebačke biskupe da Ivana u posjed narečene kantorije uvede nakon ispita podobnosti (*si per diligentem examinationem dictum Iohannem Georgii ad dictam cantoriam que dignitas non tamen maior post pontificalem in eadem ecclesia existit*). Prihod od kantorije mu je bio 100 zlatnih florena, te je zadržao i posjed kanonikata.¹⁶²⁹ Međutim, zanimljivo je da se stanoviti Ivan, zasigurno identičan Ivanu Jurjevom, kao kanonik i kantor javlja već 1397. godine. Zasigurno je već tada držao rezervaciju na mjesto kantora, da bi sljedeće godine dobio od pape potvrdu na rečeno mjesto. Zastupao je 1397. svoj kaptol zajedno s varaždinskim arhiđakonom Stjepanom, pred kraljem Sigismundom. Tada su kralju predstavili njegov dokument kojom je dao nalog da se desetina iz Međimurja koju je prisvojio palatin Stjepan vrati kaptolu. Kaptolski zastupnici su kralja da tu ispravu prepíše i potvrdi, što je kralj i učinio.¹⁶³⁰ Kanonik i kantor Ivan je 1399. bio kaptolski izaslanik koji je zajedno s dubičkim arhiđakonom Grgurom obavio diobu pripadnosti *castruma* Greben.¹⁶³¹ 1399. je bio kaptolski poslanik koji je u ime svog kaptola protestirao pred Albenskim kaptolom protiv biskupa Eberharda koji je odlučio dati Medvedgrad svojim rođacima.¹⁶³²

105. Ivan Kardinalski (Cardinali) de Pensauero, kanonik, lektor; vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Pavla; kustos Čazmanskog kaptola; *subprocurator*; generalni kolektor Apostolske stolice. 1377.-1384. senjski biskup. 1386.-†2. travnja 1392.

Lektor Ivan de Pensauero bio je doktor kanonskog prava. On je obrazovan u Italiji, na Sveučilištu u Padovi, o čemu saznajemo iz bilješke od 16. svibnja 1379. koja svjedoči njegovom prisustvu na tamošnjoj visokoobrazovnoj instituciji: *1379.05.16. Padue in contrata S. Margaritae in domo habitationis honorabilis viri domini Johannis prepositi Strigoniensis presente ipso domino Johanne domino Joanne Stephano archidiacono Zemliensi, domino Andrea preposito S. Irenei dioecesis Sirmiensi, procurator ... d. Johannes [de Pensauero] decretorum doctor, lector Zagabrie, custos ecclesie Chasmensis subprocurator; Nicolaus de Moravcia canonicus Zagrabiensis.*¹⁶³³ Kao zagrebački lektor javlja se 1377.,¹⁶³⁴ a onda opet 1380. u dokumentu kojim zagrebački biskup Pavao osniva bratovštinu za spas svih dobročinitelja, živih i mrtvih. Naime, navodi se da je biskup zajedno sa svim ostalim kanonicima dostojanstvenicima, arhiđakonima i kanonicima nakon vijećanja dao pristanak za

¹⁶²⁹ MHEZ V, dok. 56., str. 66.-67.

¹⁶³⁰ MHEZ V, dok. 50., str. 61.-62.

¹⁶³¹ CD XVIII, dok. 314., str. 453.-456.

¹⁶³² MHEZ V, dok. 89., str. 101.-102.

¹⁶³³ Veress, *Matricula et Acta*, str. 3.; Grmek, *Hrvati i Sveučilište u Padovi*, str. 348.

¹⁶³⁴ Ivančan, Podaci, 114.-115.

osnutak takve institucije.¹⁶³⁵ Tom prilikom saznajemo da je Ivan bio doktor dekreta. Doktor dekreta Ivan de Pensauero se spominje kao lektor, kanonik, vikar *in spiritualibus* zagrebačkog biskupa Pavla 1383. godine. On je tada vodio crkveni sabor u Čazmi te su pred njega došle stranke: komarnički arhiđakon Blaž i s druge strane Čedna udovica pok. Pavla zvanog Zedina iz Kozovca. Udovica Čedna je dala neke isprave koje su se ticale posjeda Kozovec na čuvanje arhiđakonu Blažu, ali ih on nije želio vratiti. O tome je slučaju na ovome crkvenom saboru Ivan de Pensauero i izdao dokument.¹⁶³⁶ Ivan se 1384. javlja kao generalni kolektor Apostolske stolice: u tom je svojstvu kraljicu Elizabetu izvijestio o odnosima između Gradeca i Zagrebačkog kaptola. Nakon toga je kraljica poslala nalog Gradečanima kojim je zahtijevala da se vrate dobra zagrebačkom biskupu i kaptolu i oslobode ljudi koji su bili zatočeni.¹⁶³⁷ 1384. je doktor dekreta Ivan de Penzauro kupio jednu četvrtinu kurije od klerika Nikole.¹⁶³⁸ Ivan de Penzauro je napredovao do mjesta senjskog biskupa, gdje ga nalazimo od 17. srpnja 1386., do smrti 2. travnja 1392. godine.¹⁶³⁹ Manojlo Sladović za njega poetski navodi da je njemu kralj Sigismund «radi vruće vjere, poštenja, kano i za obilati pozor u poslovanju, čega radi njemu vrhovno namješništvo sve dalmacije poděli.»¹⁶⁴⁰ Sigismund ga je, naime, imenovao svojim namjesnikom za Dalmaciju i Hrvatsku, na toj je funkciji boravio 1388. i 1389., a imao je zadaću izmiriti Šibenčane i Zadrane. 1389. je morao platiti 100 zlatnika zato što nije prisustvovao splitskoj metropolitanskoj sinodi.¹⁶⁴¹ Sladović navodi i da je Ivan pokopan «u velikoj crkvi u mramornoj raki uzidanoj na roglju od evngjelja med prodikalnicom i velikim

¹⁶³⁵ MCZ I, dok. 308., str. 290.-293.: *Nicolao preposito, Johanne de Pensauero decretorum doctore, lecotre, Paulo cantore, et aliis archidiaconis et canonicis nostre dicte ecclesie inito et habito, deliberato ac digesto consilio, eisdem dominis fratribus nostris id consencientibus et eorum benivolum ac salubrem consensum ad hoc prebentibus et nos ad ea ipsa instanter invitantibus huiusmodi societatem seu fidelium congregacionem, wlgariter kalandas vocatam, videlicet in festo beatissimi Jeronimi doctoris et aliis duobus diebus immedietate sequentibus semper amodo et deinceps quolibet anno statuimus celebrandam acque modo infra specificando ad honorem omnipotentis dei et eius genitricis gloriose, necnon ob reverenciam sanctissimi Stephani regis, dicte ecclesie nostre patroni specialis pro salute quoque atque suffragio omnium nostrorum vivencium atque defunctorum...*

¹⁶³⁶ CD XVI, dok. 291., str. 370.-371.

¹⁶³⁷ MCZ I dok. 327., str. 306.: *Quia percepimus veridico ex relatu, quod honorabilis vir dominus Johannes de Pensauero decretorum doctor, collector generalis apostolice sedis, nobis et incli(tis regnicolis) nostris assiduis temporibus mera astitit fidelitate ac sincero famulatu, quem nunc per Paulum episcopum zagrabiensem et eius vicarium tam in suis, quam bonis et rebus apostolicis sentimus dampna pecepisse et indelebiliter dampnificatum, velimus ideo a fidelitate vestra, firmo reginali dantes sub edicto, quatenus statim mox visis presentibus ad curiam ipsius episcopi et cellarium suum Zagrabię habitum iuxta informacionem ipsius domini Johannis una cum dominis de dicto capitulo zagrabiensi accedatis et universa bona inibi reperienda in predam convertatis, eadem pro nobis tandem reservanda, et si homines, videlicet vicario adherentesque et familiares apprehendere poteritis, ipsos pro nobis conservatis vinculis mancipatos; aliud igitur sicut gravissimam indignacionem incurrere pertimescitis non facturi in premissis.*

¹⁶³⁸ MCZ IX, str. 17.: *Item dominus Johannes de Pezaro decretorum doctor emit unam quartam curie a Nicolao clerico, tempore Laurencii.*

¹⁶³⁹ HC I, str. 451. Manojlo Sladović, *Pověsti biskupijah*, str. 97.; o Ivanu de Pensauero i: Bogović, *Veze zagrebačke i senjsko-modruške biskupije*, 287.

¹⁶⁴⁰ Sladović, *Pověsti biskupijah*, str. 97.

¹⁶⁴¹ Bogović, *Veze zagrebačke i senjsko-modruške biskupije*, 287.

oltarom», a prenosi i nadgrobni natpis: «hic jacet reverendus in christo pater dominus johannes de cardinalibus de penzauro decretorum doctor episcopus segniensis, qui obiit 1392 die 2. apr. quod sepulcrum fecit fieri reverendus dominus leonardus decretorum doctor dicti domini johannis nepos et successor immediatus in episcopatum etiam pro se: pro ipsis deum orate deuote».¹⁶⁴² Porijsklom je bio iz Italije, zasigurno iz Pesara, imao je sinovca po imenu Leonardo, koji mu je podigao nadgrobni spomenik, ranije je također držao kanonikat u Zagrebačkom kaptolu, a zamijenio je Ivana na mjestu senjskog biskupa.

106. **Ivan Krisp**, kanonik. 1357.

Ivan Krisp je zajedno s Jurjem Krispom 1357. za biskupa Stjepana uplatio Apostolskoj komori 100 zlatnih florena za zajedničke pristojbe i 22 zlatna florena, 5 solida i 4 avinjonska dinara za male pristojbe.¹⁶⁴³ Kanonik Juraj Krisp mu je zasigurno bio brat. U razdoblju od 1357.-1363. se spominje Ivan Krisp u gradečkim sudskim knjigama i knjigama nekretnina. Sumnjiv je jedino navod iz 1357. kada se navodi kao *condam*.¹⁶⁴⁴ Kanonik po imenu Ivan Krisp javlja se 1377.-1400. (vidi dolje), no za pretpostaviti je kako se ne radi o istoj osobi, nego o kanoniku iz iste obitelji.

107. **Ivan Krisp**, kanonik, kalnički arhidakon. 1377.-1400.

Magister, kanonik i kalnički arhidakon Ivan Krisp spominje se u razdoblju 1377.-1384. godine. Zastupao je Zagrebački kaptol i zagrebačkog biskupa u sporu s Gradecom 1377. kada je zajedno s kanonikom Andrijom Malim banu Slavonije Petru Zudoru predočio kraljevu ispravu protiv Gradečana. Nakon toga je ban odgodio donošenje presude u tome sporu.¹⁶⁴⁵

¹⁶⁴² Sladović, *Povjesti biskupijah*, str. 97.

¹⁶⁴³ MCV I, dok. 251., str. 156. Potvrda o uplati zajedničkih pristojbi je zabilježena i u fondu Introitus et Exitus: ASV, Cam. Ap., Intr. et Ex. 283., f. 25r: Avignon, 17. lipnja 1357. godine. Isto i: Áldásy, Regesták, dok. 292., str. 264.

¹⁶⁴⁴ MCZ IV, str. 105.: 1357.: se navodi: *Item sunt quos Margaretha puella nominavit esse deportatores salis et lardorum Kauke mulieris: St. filius Cernech, Mathia aurifabri et Scopcha servitor condam J. Crispi quibus Nicolaus faber aperuit hostium domus.*; MCZ IV, str. 212.: Potom 1362.: *Item quintodecimo die Andreas de Spinal jura, si que ut asseruit habuerit contra jura domini Johannis Crispi producere debet.*; MCZ IV, str. 213.: Iste 1362.: *Item Matey Scuka contra dominum Johannem Crispum primo citatus non comparuit.*; MCZ IV, str. 217.: Iste 1362.: *Item usque quindenae Matey Scuka XIII folr. Tamquam executor Mychaelis Hungari magistro Johanni Crispo solvere debet, idemque magister Johannes jurabit quod sint sibi ipsi floreni insoluti, salve eo, si ipse Matey super hiis producere poterit aliquam expeditionem.*; MCZ IV, str. 220.: Iste 1362.: *Item octavo die dominus Johannes Crispus debet producere testimonium super eo, quod in acquisitione cause contra Matey Scukam mote, Andreas Philippi pro eodem Matey irequisitus testificasset.*; MCZ IV, str. 223.: Potom 1362.: *Item feria sexta proxima post festum Nativitatis beate virginis magister Johannes Crispus contra Matey Scukam debet prestare juramentum, quod debitum super quo litteras produxit, sit sibi per Michaelem Hungarum insolutam.*; MCZ IV, str. 267.: Zatim 1363.: *Nota, quod magister Johannes Crispus canonicus Zagrabiensis... Judicii presentem ...*

¹⁶⁴⁵ CD XV, dok. 242., str. 334.

1380. se ponovno javlja Ivan Krisp kao kalnički arhiđakon: tom se prilikom saznaje i da je Ivan živio u Gradecu, odnosno da je imao gradečki civitet (kraljevski tavernik navodi da je on *concivis vester* [gradečki]). Naime, on se sporio s Antunom Seynisom, također gradečkim građaninom *super facto cuiusdam orti*. Antun je arhiđakona Ivana optužio *in curia regia nostri in presencia in lite exinde processisset et ibidem quasdam litteras vestra privilegiales in declaracionem sue accionis exhibuisset ... tandem prefatus Anthonius annotatum dominum Johannem Crispum delatorem falsarum litterarum nostri et quamplurimorum baronum regni nobiscum pro tunc in sede nostra iudiciaria existencium in presencia asserendo, predictas litteras erga nos reservari fecisset*. Zbog toga je Nikola Zambo, tavernik, izdao mandat gradečkom magistratu da se uglavi ročište u tome sporu.¹⁶⁴⁶ 1384. se spominje kao kalnički arhiđakon, kaptolski sudac, s ostalim kanonicima, u ispravi u kojoj generalni vikar Andrija opisuje spor oko neke kuće u Dubici između pavlina u Dubici i Stjepana i Bartolomeja koju je pavlinima oporučno ostavila Katarina udovica Aleksandra. U tom sporu je utvrđena krivnja navedenih Stjepana i Bartolomeja.¹⁶⁴⁷ Ivan Krisp je 1384. bio i kaptolski izaslanik, zajedno s vaškanskim arhiđakonom Šimunom koji je bio poslan na svjedočenje o dugovanju gradečana stolnobiogradskom kanoniku Nikoli.¹⁶⁴⁸ 1384. se javlja u kupoprodaji nekretnine.¹⁶⁴⁹ U razdoblju 1391.-1399. ponovno se javlja Ivan Krisp kao kanonik i kalnički arhiđakon, te je on zasigurno identičan prethodnom Ivanu Krispu. Ivan Krisp je 1391. bio optužen za ubojstvo laika Pavla drugim imenom Benedikt. Papa Bonifacije IX. je uputio nalog magistru Ivanu de Dulmen papinom kapelanu i auditoru *causarum palatii apostolici*. Ukoliko bi se pokazalo da je Ivan Krisp uistinu učinio takav zločin kanonikat i prebenda te dignitet i *officium* u Zagrebačkom kaptolu bi mu imali biti oduzeti, i dani Franji Ceruarie kleriku iz francuske

¹⁶⁴⁶ MCZ I, dok. 311., str. 295.-296.

¹⁶⁴⁷ CD XVI, dok. 368., str. 486.-489.: *cum etiam pars conuenta et in causa attracta duobus in terminis conitumaciter non comparuit, nec in causa huiusmodi aliquid pro sua parte producere curavit, licet honorabilis vir dominus Blasius, archidiaconus de Kamartha et canonicus ecclesie Zagraibiensis, tertio in termino et perhemptorie pro suis fratribus predictis cum litteris procuratoriis nil producendo comparuisset, contra predictos fratres contradicens et excipiens asserendo ipsam domum iure hereditario ad ipsum devolvi debere; quia tamen ipsa defensio et exceptio nobis efficax non videbatur igitur nos contumacia dictarum partium conventarum exigente, unacum nostris in iudicio assidentibus scilicet honorabilibus et discretis viris dominis videlicet Nicolao cantore, Johanne Crispo de Kemluk, Benedicto Dubicensi, Gregorio Chasmensi ac Symone de Waska, archidiaconis et canonicis ecclesie Zagrabiensis, deum pre oculis habendo prefatam domum cum suis edificiis ac utensilibus decrevimus et declaravimus prout et declaremus secundum quod in litteralibus instrumentis per eosdem priorem et conventum productis ac visis, actis et actitatis, in causa huiusmodi factis et seruatis de iure et legitime pertinuisse et spectasse ac pertinere debere, ipsam domum ad sepredictam ecclesiam beate Virginis et eius conuentum, per ipsosque Bartholomeum et Stephanum, cives Dubicenses predictos, fuisse et esse indebite et de facto occupatam ...*

¹⁶⁴⁸ MCZ I, dok. 323., str. 303.-304.

¹⁶⁴⁹ MCZ IX, str. 20.: *Item dominus Johannes Crispus archidiaconus de Kemluk emit porcionem cuiusdam fundi simul cum stacione a domina Margaretha vocata filia Miech filii Francisci, temore Laurencii supradicti.*

dijeceze Elne, bakalaureusu u pravu.¹⁶⁵⁰ 1393. se javlja kao kalnički arhiđakon, kojeg je zagrebački biskup izaslao, zajedno s duhovnim vikarom Ivanom Lancelotovim da istraže je li kustos Čamanskog kaptola počinio ubojstvo nad Petrom Vulkanovim. Nakon provedene istrage utvrđena je krivica kustosa Tome.¹⁶⁵¹ Ivan se javlja kao kalnički arhiđakon 1396. kada je prema papinom nalogu zajedno s generalnim vikarom u duhovnim pitanjima Ivanom Lancelotom trebao istražiti optužba da je čazmanski kustos Toma Brumen počinio ubojstvo, i ako je da mu se oduzme kustodija.¹⁶⁵² Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola u sporu s prepoštom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipušskog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.¹⁶⁵³ Iste, 1396. godine, navodi se među ostalim kaptolskim personalom u svjedočanstvu da je *dyabolica arte* kaptol počinio nasilja na području njemačkog naselja (*ad vicum Theutonicalem*).¹⁶⁵⁴ Tom se prilikom navodi da je kalnički arhiđakon. O tome je slučaju provedena istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja i da je Zagrebački kaptol opljačkao sela Gračani Dedići i Črnomerec.¹⁶⁵⁵ Kao kaptolski zastupnik javlja se 1397. kada je s generalnim vikarom Ivanom de Senis i Dionizijem iz Križevaca došao pred javnog notara Karla Petruccija i dao prepisati ispravu o izopćenju Gradečana, koje je izopćio biskup Ivan Šipuški iste godine. U ispravi se navodi da je kanonik.¹⁶⁵⁶ Iste se godine ponovno javlja u kupoprodajnom ugovoru u gradečkim knjigama.¹⁶⁵⁷ 1399. se navodi kao kalnički arhiđakon u ispravi pape Bonifacija IX. kojom je papa naložio tudenskom i senjskom biskupu te opatu *monasterii Sancte Marie de Lanstraucz Aquilegensis diocesis*, da Nikolu iz Rakovca ponovno uvede u posjed Čazmanskog kanonikata i brane ga od Nikole Maraca koji mu je nasilno oteo posjed. Kanonikat je dosuđen Nikoli iz Rakovca pošto je bio oduzet Tomi Brumenu zbog počinjenog ubojstva. Spominje se da je Ivan Krisp zajedno s vikarom u duhovnim pitanjima Ivanom

¹⁶⁵⁰ CD XVII, dok. 264., str. 360.-362.; MVH I/3, dok. 185., str. 156.-157.

¹⁶⁵¹ MVH I/3, dok. 257., str. 228.-229.

¹⁶⁵² MHEZ V, dok. 12, str. 14.-16.

¹⁶⁵³ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

¹⁶⁵⁴ MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33.

¹⁶⁵⁵ MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.

¹⁶⁵⁶ MHEZ V, dok. 38., str. 49.-50.

¹⁶⁵⁷ MCZ IX, str. 96.: 1397. se navodi: *Item domina Saluagia filia Picholch de Karbonis de Florenica ac Franciscus maritus suus, quamdam domum suam tam ligneam quam lapideam in Capitulo zagrabiensi habitam, vendidit discreto viro domino Johanni archidiacono de Kemluk et canonico ecclesie zagrabiensis ita, quod quandocumque aliquis impeditus seu litigatus vellet dictam domum Johanni eximere, dicti domina Saluagia et Franciscus maritus suus debent ipsum expedire propriis ipsorum laboribus et expensis.*

Lancelotom sudjelovao ranije u situaciji oko dodjele nadarbine.¹⁶⁵⁸ Iz bilješke 1400. da se zaključiti da je tad već pokojni.¹⁶⁵⁹

108. **Ivan Ladislavov de Korokna**, kanonikat; vesprenski kanonik, dignitet u Vesprenskoj crkvi, prepozit *in Ursiensi Vesprimiensis diocesis*, kanonik Bl. Dj. Marije u Stolnom Biogradu. 1393.-1394.

Ivan Ladislavov je početkom zadnjeg desetljeća 14. stoljeća bio vesprenski kanonik. Njemu je papa Bonifacije IX. 1393. uz to i rezervirao dignitet u Vesprenskoj crkvi. Tom se prilikom navodi i da je on obnašao čast prepozita *in Ursiensi Vesprimiensis diocesis*. Isto tako, providiran je na mjesto kanonika u očekivanju prebende i digniteta u Zagrebačkom kaptolu, bez obzira radi li se o mjestu s ili bez dušobrižništva (*et nos sibi nuper de canonicatu, sub expectatione prebende ac dignitatis, personatus, vel officii cum cura vel sine in Zagrabiensi ecclesiis gratiose concessimus provideri*). Određeno je i da ako Ivan uđe u posjed digniteta u Vesprenskoj crkvi, ima se odreći časti prepozita (*Volumus autem quod quamprimum idem Johannes dignitatem aut personatus, vel officii cum cura predictae ecclesiae Vesprimiensis possessionem fuerit assecutus, preposituram quam obtinet dimittere teneatur*).¹⁶⁶⁰ 1394. se javlja u ispravi Bonifacija IX., kojom Ivan, kanonik vesprenski, dobiva i kanonikat s prebendom u crkvi Bl. Dj. Marije u Stolnom Biogradu. Prihod mu je imao biti 50 zlatnih florena. Uz to, saznajemo i da je Ivan Ladislavov posjedovao i prepozituru crkve Bl. Marije Magdalene *dicte diocesis*. Prihod od te prepoziture i kanonikata u Vesprenskom kaptolu bio mu je 80 zlatnih florena. Isto tako navodi se i da je imao prihod i od kanonikata s prebendom u Zagrebačkom kaptolu, koji je iznosio 60 zlatnih florena. Navodi se i da Ivan ima napustiti prepozituru koju posjeduje nakon što uđe u posjed kanonikata u Stolnom Biogradu.¹⁶⁶¹ Porijeklom je bio iz plemićke obitelji (*de nobili genere procreatus existit*).

¹⁶⁵⁸ MHEZ V, dok. 82., str. 91.-94.

¹⁶⁵⁹ MCZ IX, str. 112.: 1400.: *Nota, quomodo dominus Johannes Crispus vivens condonavit stationem suam Miklino et sue consorti Margarethe, domine Anne, Petro canonico filio Andree Puliani, tempore dicti Chun judicis.*

¹⁶⁶⁰ MVH I/3, dok. 245., str. 218.

¹⁶⁶¹ MVH I/3, dok. 271., str. 241.: *Canonicatus et prebenda ecclesiae b. Marie Albergalis Vesp. Dioc. – quos quondam Johannes Nicolai eiusdem ecclesiae canonicus dum viveret obtinebat per ipsius Johannis obitum qui extra Romanam Curiam diem clausit extremum vacaverint et vacent ad presens nos volentes dilectum filium Johannem Ladislai canonicum Vesp. ... quorum fructus quinquaginta florenorum auri ... auctoritate nostra conferas et assignes. ... Non obstantibus quod idem Johannes Ladislai ut asserit canonicatum et prebendam Vesprimiensis ac preposituram beate Marie Magdalene Wesien dicte diocesis quorum omnium octuaginta obtinet (sic) nec non super canonicatu et prebenda Zagrabiensis quorum sexaginta florenorum auri ... in palatio apostolico litigat. ... Volumus autem quod idem Johannes Ladislai quamprimum vigore presentium prefatos canonicatum et prebendam ecclesiae beate Marie Albergalis fuerit pacifice assecutus dictam preposituram quam, ut prefertur obtinet quamque ex tunc vacare decernimus omnino prout ad id se sponte obtulit, dimittere teneatur.*

109. **Ivan Lancellotov**, kanonik, gorički arhidakon, vrbovečki arhidakon; vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Ivana; vacki kanonik; oltarist Sv. Ivana u Vackoj crkvi. 1387.-1402.

1387. se Ivan Lancellotov navodi kao *olim dominus Johannes Lanceloti archidiaconus Goricensis*, na temelju čega se može pretpostaviti kako je nekoć, dakle prije 1387. obnašao dužnost goričkog arhidakona.¹⁶⁶² Da je obnašao funkciju goričkog arhidakona potvrđuje nam i navod iz iste godine, no tada se ne navodi da je *olim*.¹⁶⁶³ Bio je kanonik Zagrebačkog kaptola i generalni vikar u duhovnim pitanjima 1392., kada se između kaptola i zagrebačkog biskupa Ivana vodio spor oko desetine vinograda i drugih zemljišta posjeda Bakonje polje i Struge, te nekih drugih desetina. Spor se vodio duže vrijeme pred kraljevskim sudom, ali i pred Rimskom kurijom.¹⁶⁶⁴ Čazmanski prepozit Matija je bio izabran od strane kaptola i biskupa za arbitrarnog suca, te je on u tom svojstvu izdao dokument koji je poslan Pečujskom kaptolu: u njemu ga je tražio da pošalje svoje izaslanike pred kojima su kanonici Zagrebačkog kaptola trebali položiti zakletvu.¹⁶⁶⁵ 1392. je Pečujski kaptol na nalog prepozita Matije doista i posvjedočio da je Zagrebački kaptol položio prisegu u parnici prema kojoj navedene desetine pripadaju kaptolu, i da ih je biskup Ivan nezakonito prisvojio. Među kanonicima koji su prisegnuli bili su Leonardo de Penzauro, katedralni arhidakon, zatim varaždinski arhidakon Stjepan de Veychi, kanonici Barnaba Mykonis i Martin Veliki (Magnus), kustos, kanonici Ivan Lanceloti vikar *in spiritualibus* zagrebačkog biskupa Ivana i Nikola Ivanov, Hungarus.¹⁶⁶⁶ 1393. se javlja kanonik, vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Ivana, te kanonik Vackog kaptola Ivan, kao izdavač isprave kojom je potvrdio odluku čazmanskog kanonika Mihovila iz 1390. kojom se crkvi Sv. Martina u Velikom Kalniku dosuđuje selo Vojnovac.¹⁶⁶⁷ Zasigurno je potonji kanonik identičan Ivanu Lancellotovom. 1395. je bio kaptolski izaslanik koji je obavio reambulaciju i uvođenje Gradečana u posjede Petrovina i Šiljakovina.¹⁶⁶⁸ Iste je godine bio kaptolski izaslanik koji je bio izaslan da

¹⁶⁶² MCZ IX, str. 40.: 1387. se navodi: *Item quasdam literas domini Ladislai de Lochonch capitanei super impulsione et relaxacione cuiusdam quantitatis pecunie, pro qua quantitate pecunie olim dominus Johannes Lanceloti archidiaconus Goricensis Johanni (filio) Johannis et fratri suo fuisset inpignorata, per literas nostras privilegiales confirmavimus.*

¹⁶⁶³ MCZ IX, str. 33.: *Item donacionem domus seu fundi Jacobi Bohemi et canonici ZG per dominum Ladislaum de Loconch capitaneum factam domino Johanni filio Lanceloty archidiacono de Goricha confirmavimus et ratificavimus tempore predicti Myklini iudicis.*

¹⁶⁶⁴ CD XVII, dok. 284., str. 387.-388.; CD XVII, dok. 285., str. 388.-389.

¹⁶⁶⁵ CD XVII, dok. 293., str. 398.-401.

¹⁶⁶⁶ CD XVII, dok. 312., str. 419.-420.

¹⁶⁶⁷ CD XVII, dok. 349., str. 487.

¹⁶⁶⁸ MHNC I, dok. 142., str. 139.

sudjeluje u reviziji i reambulaciji posjeda Hrašće koji su trebali uživati Gradečani. Zbog protesta okolnih plemića, Ivan Lancelotov i kraljev čovjek su pozvali na banski sud navedene plemiće.¹⁶⁶⁹ Isto tako Ivan je bio kaptolski izaslanik koji je trebao obaviti reambulaciju posjeda Petrovine, 1395., ali su se okolni plemići bunili, zbog čega su ih izaslanici (kanonik Ivan zajedno s kraljevim izaslanikom) pozvali na banski sud.¹⁶⁷⁰ 1395. se navodi samo kao kanonik. Ponovno se kao *vikar in spiritualibus* javlja 1396. kada je prema papinom nalogu zajedno s kanonikom i kalničkim arhiđakonom Ivanom Krispom trebao istražiti optužbu da je čazmanski kustos Toma Brumen počinio ubojstvo, i ako je da mu se oduzme kustošija.¹⁶⁷¹ Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipuškog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.¹⁶⁷² Tom se prilikom navodi kao kanonik *presbiter*. 1396. se navodi među ostalim kaptolskim personalom u svjedočanstvu da je kaptol *dyabolica arte* počinio nasilja na području njemačkog naselja (*ad vicum Theutonicalem*).¹⁶⁷³ Tom se prilikom navodi da je kanonik. 1396. se spominje među ostalim kaptolskim personalom u ispravi kojom je utvrđena krivica Zagrebačkog kaptola zbog nasilja u njemačkom naselju. Naime, nakon optužbi da je kaptol počinio nasilja na području podgrađa, provedena je istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja i da je Zagrebački kaptol opljačkao sela Gračani Dedići i Črnomerec.¹⁶⁷⁴ 1398. je Ivan Lancelotov bio kaptolski izaslanik koji je imao abitrarnu ulogu u sporu između kanonika Stjepana Dujmovog Blagajskog i Pavla Zrinskog. Nakon njegovog svjedočanstva postignut je dogovor između stranaka u sporu.¹⁶⁷⁵ Te, 1398., se ne navodi kao vikar nego samo kao kanonik. 1393. se javlja kao duhovni vikar zagrebačkog biskupa: naime, zagrebački biskup je izaslao njega i kalničkog arhiđakona Ivana Krispa da istraže je li kustos Čamanskog kaptola počinio ubojstvo nad Petrom Vulkanovim. Nakon provedene istrage utvrđena je krivica kustosa Tome.¹⁶⁷⁶ 1399. se navodi kao vikar u duhovnim pitanjima u ispravi pape Bonifacija IX. kojom je papa naložio tudenskom i senjskom biskupu te opatu *monasterii Sancte Marie de Lanstraucz Aquilegensis diocesis*, da

¹⁶⁶⁹ MHNC I, dok. 143., str. 140. ; MHNC I, dok. 145., str. 141.

¹⁶⁷⁰ MHNC I, dok. 144., str. 140.

¹⁶⁷¹ MHEZ V, dok. 12., str. 14.-16.

¹⁶⁷² MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

¹⁶⁷³ MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33.

¹⁶⁷⁴ MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.

¹⁶⁷⁵ CD XVIII, dok. 267., str. 384.-385.

¹⁶⁷⁶ MVH I/3, dok. 257., str. 228.-229.

Nikolu iz Rakovca ponovno uvede u posjed čazmanskog kanonikata i brane ga od Nikole Maraca koji mu je nasilno oteo posjed. Kanonikat je dosuđen Nikoli iz Rakovca pošto je bio oduzet Tomi Brumenu zbog počinjenog ubojstva. Spominje se da je Ivan Lancelotov zajedno s kalničkim arhiđakonom Ivanom Krispom sudjelovao ranije u situaciji oko dodjele nadarbine.¹⁶⁷⁷ Zanimljiv je dokument iz 1402., koji mnogo govori o Ivanovoj karijeri. Naime, tada je papa Bonifacije IX. svojom indulgencijom oslobodio Ivana Lancelotovog od rezidiranja u svojim nadarbinama. A držao je kanonikate s prebendom u Zagrebačkom i Vackom kaptolu, zatim vrbovečki arhiđakoniat, ali i oltar sv. Ivana u Vackoj crkvi (*Zagrabiensis et Waciensis ecclesiarum canonicatum et prebendarum ac archidiaconatus de Urbouch in Zagrabiensi nec non altaris S. Iohannis in Waciensi*).¹⁶⁷⁸ Ne znamo kada je točno stekao vacki kanonikat i oltar u tamošnjoj crkvi te vrbovečki arhiđakoniat, zasigurno se to zbililo u razdoblju od 1399.-1402. godine.

110. **Ivan Miketh Zagabriensi**, kanonikat s očekivanjem prebende. 1371.-1372.

U računima papinih poreza 1371.-1372., u zapisu od 5. ožujka 1372. se navodi kako je Ivan Miketh iz Zagreba (*Zagabriensi*) imao ekspektanciju na kanonikat s očekivanjem prebende u Zagrebačkom kaptolu. (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1371.-29. Decembris 1372.) *Johanni Miketh Zagabriensi de canonicatu, sub expectatione prebende ecclesie Sancti Stephani regis de Zagabria, III. nonas Martii. Nondum obtinuit.*¹⁶⁷⁹ Za vremena skupljanja prihoda on nije stekao stvarni posjed rezervirane mu nadarbine. Porijeklom je bio iz Zagreba.

111. **Ivan Nikolin**, dubički arhiđakon; kapelan i familijar kaločkog nadbiskupa Nikole, župa crkve Sv. Elizabete u Sredicama. 1357.-1363.

1357. Ivan je bio kapelan i familijar kaločkog nadbiskupa Nikole te je držao i župu Sv. Elizabete u Sredicama. Taj je nadbiskup za Ivana tražio od pape Inocenta VI. da mu dodijeli dubički arhiđakoniat. Naime, isti je nadbiskup tom prilikom zatražio od pape da dubičkom arhiđakonu Andriji Fortisu rezervira ostrogonsku kustodiju, pa je na njegovo mjesto trebao doći navedeni Ivan Nikolin.¹⁶⁸⁰ U stvarni posjed dubičkog arhiđakonata (*quod Johannes*

¹⁶⁷⁷ MHEZ V, dok. 82., str. 91.-94.

¹⁶⁷⁸ MHEZ V, dok. 144., str. 160.

¹⁶⁷⁹ MVH I/1, str. 503.

¹⁶⁸⁰ CD XII, dok. 314., str. 416.: *Item supplicat eidem sanctitati idem archiepiscopus, quatenus sibi in personam dilecti sui capellani et familiaris continui commensalis Johannis Nicolai plebani ecclesie sancte Elizabeth de Zerdahel diocesis Zagrabiensis similem gratiam facientes archidiaconatum Dubicensem predictum cum vacabit, ex eo quod prefatus Andreas dicte custodie fuerit possessionem pacificam, ut premittitur, assecutus seu alias quouis modo etc. eidem Johanni conferendum donacioni apostolice dignemini reseruare. Non obstante dictam*

Nicolay nuper eiusdem ecclesie rector seu plebanus possessionem corporalem archidiaconatus Dubicensis in ecclesia Zagradiensis auctoritate litterarum vestrarum extitit assecutus) došao je 1358. godine.¹⁶⁸¹ Na mjesto Ivana Nikolinog došao je 1358. Andrija Nikolin.¹⁶⁸² 1358. je zastupao zagrebačkog biskupa Stjepana pred Budimskim kaptolom. Tamo je kao biskupov prokurator u njegovo ime protestirao protiv uništenja i nasilja na crkvenim posjedima koje je učinio Stjepan sin nekadašnjeg bana Mikca.¹⁶⁸³ 1363. se dubički arhiđakon navodi u raznim sporovima oko nekretnina, te je za pretpostaviti kako se radilo upravo o Ivanu Nikolinom.¹⁶⁸⁴

112. **Ivan sin Nikole Totha**, kanonikat s očekivanjem prebende i digniteta. 1370.

U računima papinih poreza 1369.-1370., u zapisu od 11. lipnja 1370. se navodi kako je Ivan sin plemića Nikole Totha bio providiran na kanonikat s očekivanjem prebende u Zagrebačkom kaptolu. Osim ove rezervacije dobio je i rezervaciju na mjesto dostojanstvenika u istom kaptolu: (Diocesis Zagradiensis anno primo domini Gregorii – 30. Decembris 1370.-29. Decembris 1371.) *Mandatur provideri Johanni nato nobilis Nicolai Toth militis de canonicatu, sub expectatione prebende, dignitatis &c. ecclesie Zagabriensis, vacantium vel vacaturam, III. idus Junii. Nondum obtinuit.*¹⁶⁸⁵ Vidljivo je da u vrijeme nastanka zapisa Ivan još uvijek nije i stekao posjed, nego je još uvijek bio u očekivanju prebende. Porijeklom je bio plemić, iz reda visokog plemstva.

113. **Ivan Pavlov**, varaždinski arhiđakon, kantor. 1322.-1323.

Ivan Pavlov je do 1322. obnašao dužnost varaždinskog arhiđakona. Te je godine papa Ivan XXII. njemu dodijelio kantoriju u Zagrebačkom kaptolu. U posjed kantorije su ga trebali uvesti prepozit Zagrebačkog kaptola, kantor Čazmanskog kaptola i papinski pisar i breslauški

plebaniam, quam obtinet, et cum ceteris clausulis oportunis ut supra. Fiat G. Sine alia leccione. Fiat G. Datum apud Villannouam Auinionesi diocesis, idus iunii, anno quinto. Vidi i: Áldásy, Regesták, dok. 290., str. 263.

¹⁶⁸¹ CD XII, dok. 355., str. 462.

¹⁶⁸² CD XII, dok. 352., str. 458.; CD XII, dok. 353., str. 458.-459.; CD XII, dok. 355., str. 462.

¹⁶⁸³ CD XII, dok. 391., str. 507.-508.

¹⁶⁸⁴ MCZ IV, str. 296.: *tem causa Mortonos sellatoris contra dubichensem archidiaconum ad octo dies ad deliberacionem juratorum est prorogata.* MCZ IV, str. 300.: *Item deliberatum (est) ut Mortonos sellator causam quam contra archidiaconum dubichensem agere inchoaverat, tanquam excommunicatus agere non valeat, quosque remedium absolucionis sibi non poterit adinvenire.* MCZ IV, str. 316.: *Primo Michael faber contra dominum dubichensem primo citatus non comparuit.* MCZ IV, str. 319.: *Item Michael Ortolfi secundo citatus contra dubichensem archidiaconum non comparuit.* MCZ IV, str. 320.: *Item Michael faber tercio citatus contra dubychensem non comparuit.* MCZ IV, str. 322.: *Primo Michael faber contra archidiaconum dubichensem ad octo dies terminum recepit respondendi.* MCZ IV, str. 325.: *Item octavo die Michael faber se secundus jurabit contra dubychensem archidiaconum super eo, quod sibi in vino dampnum non intulerit X florenorum.*

¹⁶⁸⁵ MVH I/1, str. 501.

kanonik magister Ivan de Pontecurvo.¹⁶⁸⁶ 1323. pečujski biskup Ladislav je kanoniku i zagrebačkom kantu Ivanu, kantu čazmanskome Nikoli, cistercitskom opatu Bl. Dj. Marije Ivanu, prioru dominikanaca i gvardijanu franjevacu iz Zagreba, dao pravo delegiranog sudovanja u slučaju nepravednog okupiranja posjeda Zagrebačke crkve.¹⁶⁸⁷

114. **Ivan Pavlov iz Moravča**, kanonik. 1372.-1398.

12. studenog 1372. je papa Grgur XI. dodijelio kanonikat s prebendom Zagrebačkog kaptola Ivanu iz Moravča.¹⁶⁸⁸ Ovaj je Ivan zasigurno istovjetan Ivanu Pavlovom koji se spominje u računima papinih poreza 1371.-1372.. godine. U zapisu od 12. studenog 1372., stoji da je Ivan Pavlov imao kanonikat s očekivanjem prebende u Zagrebačkom kaptolu. U vrijeme nastanka zapisa, on još nije dobio svoje mjesto u kuru: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1371.-29. Decembris 1372.) *Johanni Pauli de canonicatu, sub expectatione prebende ecclesie Zagabriensis, pridie idus Novembris. Nondum obtinuit.*¹⁶⁸⁹ Iz ova dva zapisa jasno je kako se radi o svećeniku Ivanu Pavlovom iz Moravča. Osam godina kasnije Ivan Pavlov je i u stvarnosti bio kanonik Zagrebačkog kaptola. Naime, 1380. je magister kanonik Ivan iz Moravča bio kaptolski poslanik koji je sudjelovao u uvođenju u posjed Orešje Tomu sina Vukovog iz Orešja.¹⁶⁹⁰ Ivan Pavlov iz Moravča se spominje kao svjedok i kanonik u notarskoj ispravi izdanoj u ime vikara Andrije iz 1384. o sporu oko neke kuće u Dubici između pavlina u Dubici i Stjepana i Bartolomeja koju je pavlinima oporučno ostavila Katarina udovica Aleksandra. U tom sporu je utvrđena krivnja navedenih Stjepana i Bartolomeja.¹⁶⁹¹ Magister kanonik Ivan iz Moravča je bio kaptolski izaslanik koji je 1387. uveo pavline iz zagrebačke okolice u posjed Petruševac.¹⁶⁹² Ivan iz Moravča je bio kaptolski izaslanik 1394. kada je obavio reambulaciju posjeda Duge Rese.¹⁶⁹³ Bio je kaptolski izaslanik 1395. kada je zastupao tužitelje (plemiće iz okolice Petrovine) protiv Gradečana u sporu oko vlasništva nad posjedom Petrovine.¹⁶⁹⁴ Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipušskog, koji je dosudio posjed kaptolu, a

¹⁶⁸⁶ CD IX, dok. 62., str. 75.-76.

¹⁶⁸⁷ MCZ I, dok. 127., str. 108.

¹⁶⁸⁸ Theiner, Mon. Vet. Slav., dok. 393., str. 282.

¹⁶⁸⁹ MVH I/1, str. 502.

¹⁶⁹⁰ CD XVI, dok. 123., str. 134.

¹⁶⁹¹ CD XVI, dok. 368., str. 486.-489.

¹⁶⁹² CD XVII, dok. 60., str. 78.-79.; CD XVII, dok. 61., str. 79.-80.

¹⁶⁹³ CD XVII, dok. 400., str. 576.-577.

¹⁶⁹⁴ MHNC I, dok. 150., str. 143.-144.

navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.¹⁶⁹⁵ 1398. je Ivan iz Moravča, zagrebački kanonik, prodao svoju kuću Ivanu sina Stjepana.¹⁶⁹⁶ Porijeklom je bio iz Moravča, možda iz obitelji nižeg plemstva.

115. **Ivan Pelios**, kanonikat; član kućanstva kardinala Vilima s titularnom crkvom Sv. Marije *in Cosmedin* i njegov zastupnik u Ugarskoj; breslauški kanonikat. 1350.

Kardinal đakon s titularnom crkvom Sv. Marije *in Cosmedin* Vilim je od pape Klementa VI. 1350. tražio zagrebački kanonikat i prebendu za svog familijara i prokuratora u Ugarskoj Ivana Peliosa, klerika iz Albijske biskupije (Albien. (Alby) in Gallia, suffr. Bituricen. (2000 fl.) HC I, str. 81.). Naime, kardinal je tražio kanonikat s prebendom koji je u to vrijeme držao prepozit Ostrogonskog kaptola Nikola. Taj je Nikola međutim bio i izabrani njitranski biskup, pa je zbog toga kardinal tražio od pape rezervaciju zagrebačkog kanonikata jer je Nikola svojim odlaskom na čast njitranskog biskupa gubio mjestu u Zagrebačkom kaptolu.¹⁶⁹⁷ Kardinal je za Ivana Peliosa zatražio kanonikat vjerojatno zato što ga je htio nagraditi za vjernu službu u kardinalovom kućanstvu. U suplici se navodi da se traži kanonikat u slučaju konzekracije Nikole za njitranskog biskupa, te u Eubelovoj HC dobivamo podatak kako je Nikola iz Moslavine (*Nicolaus (de Monoszlo), praepos, Strigon., subdiac.*) 23. svibnja 1347. bio izabran za njitranskog biskupa.¹⁶⁹⁸ No, postavlja se pitanje je li i tri godine nakon dobivanja te časti Nikola bio i posvećen za biskupa. Iz iste se suplike saznaje da je papa već ranije istog Ivana providirao na mjesto breslauškog kanonika, ali ga ovaj nije dobio. Isto tako, on je dobio mogućnost i da kolacioniranjem benediktinskog prvaka iz Albijske dijeceze stekne i kakvu tamošnju nadarbinu. Porijeklom je zasigurno bio iz francuske Albijske biskupije.

¹⁶⁹⁵ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

¹⁶⁹⁶ MCZ IX, str. 102.: *Item dominus Johannes de Maroucha can. Zagrabiensis vendidit quandam domum suam seu fundum Iuan filio Stephani, tempore domini Johannis predicti.*

¹⁶⁹⁷ CD XI, dok. 434., str. 573.-574.: *Supplicat sanctitati vestre deuota creatura uestra G[uilelmus] sancte M[arie] in Cosmedin diaconus cardinalis, quatenus sibi specialem gratiam facientes in personam Johannis Pelios clerici Albiensis diocesis dilecti familiaris et procuratoris sui in Vngaria, canonicatum et prebendam ecclesie Zagrabiensis, quos Nicoiaus prepositus Strigoniensis electus ecclesie Nitriensis noscitur obtinere, dignemini reseruare conferendam dicto Johanni quam primum illos vacare contigerit per consecracionem vel per lapsum temporis de consecrando episcopis a sacris canonibus statutum vel alias quouismodo, preterquam per mortem ipsius electi. Non obstante, quod dicta sanctitas vestra providerit de canonicatu et prebenda ecclesie Wratislouiensis, quorum nondum assecutus est possessionem, seu quod vigore qualis gratie sibi facte beneficium ecclesiasticum cum cura uel sine cura ad collacionem seu prouisionem prioris de Ambileto ordinis sancti B[enedicti] dicte Albiensis diocesis expectare noscatur. Cum omnibus aliis non obstantibus ac clausulis et executoribus oportunitis. Fiat R. et quod transeat sine alia leccione. Fiat R. Datum Auinione, V. kalendas februarii, anno octauo.*

¹⁶⁹⁸ HC I, str. 368.

116. **Ivan Radoslavov**, kanonik. 1359.

Ivan Radoslavov je zajedno s bekšinskim arhidakonom Galom 1359. zastupao svoj kaptol pred kraljem Ludovikom. Tada su zatražili, i od kralja dobili prijepis i potvrdu isprave Stolnobiogradskog kaptola iz 1272. koja sadrži privilegij kralja Andrije II. od 1217. izdan Zagrebačkom kaptolu o očuvanju prava ove crkvene institucije.¹⁶⁹⁹

117. **Ivan de Reate**, kanonik. 1322.-1342.

Papa Ivan XXII. je 1322. je uputio pismo Pečujskom biskupu, prepozitu neimenovanog kaptola i Ivanu de Reate, kojim ih je imenovao zaštitnicima zagrebačkog biskupa Augustina Kažotića. Isto tako, dao im je nalog da riješe problem uskraćivanja dugova biskupskoj menzi, jer neki podanici nisu izvršavali dužnost plaćanja biskupskih poreza.¹⁷⁰⁰ Zastupao je zagrebačkog biskupa Ladislava 1342. kada je umjesto njega obavio vizitaciju Sv. Stolice u Avignonu.¹⁷⁰¹ Imenski predikat ukazuje na strano, talijansko porijeklo.

118. **Ivan de Regio**, vaškanski arhidakon; klerik Apostolske komore, parmski prepozit. †1320.

Ovaj zaposlenik Apostolske komore u svojim je rukama do smrti 1320. kao sinekure držao prepozituru u Parmskoj crkvi i arhidakon Vaške.¹⁷⁰² Porijeklom je zasigurno bio Talijan, možda iz Reggio di Calabrie.

119. **Ivan de Senis**, generalni vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa. 1395.-1397.

Ivan de Senis se krajem 14. stoljeća javlja kao generalni vikar, no ne saznajemo i je li on ujedno bio i član Zagrebačkog kaptola. 1395. je primio dva naloga od kralja Sigismunda kojim se regulirao odnos Zagrebačkog kaptola i Gradeca, a u jednom je kralj izdao i mandat da se skine interdikt s Gradečana.¹⁷⁰³ Kao generalni vikar biskupa Ivana Šipušskog Ivan de Senis je bio sudac u sporu između zagrebačkog prepozita Ladislava i Zagrebačkog kaptola, koji se vodio oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Ivan de Senis je u sporu presudio u korist kaptola.¹⁷⁰⁴ U dokumentu u kojemu je izrekao tu potvrdu saznajemo da je bio doktor dekreta. Kao kaptolski zastupnik javlja se 1397. kada je s još dvojicom kanonika došao pred javnog notara Karla Petruccija i dao prepisati ispravu o izopćenju Gradečana, koje je izopćio biskup

¹⁶⁹⁹ CD XII, dok. 453., str. 603.-605.

¹⁷⁰⁰ MCZ I, dok. 119., str. 101.-102.

¹⁷⁰¹ MCV I, dok. 143., str. 112

¹⁷⁰² MCZ I, dok. 112., str. 96.-97.

¹⁷⁰³ MHEZ V, dok. 5., str. 4. ; MHEZ V, dok. 7., str. 6.-7.

¹⁷⁰⁴ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

Ivan Šipuški iste godine.¹⁷⁰⁵ Iste, 1397. godine, je izdao ispravu kojom je svjedočio da su građani Gradeca odriješeni izopćenja.¹⁷⁰⁶ Ivan je bio doktor kanonskog prava.

120. **Ivan Staniloi de Horgoincht**, kanonik. 1353.-1357.

Ovome je kleriku Zagrebačke biskupije papa Inocent VI. 27. ožujka 1353. dodijelio zagrebački kanonikat. Ukoliko bi bio s dušobrižništvom donosio bi mu prihod 20 srebrenih maraka, ako bi bio *sine cura* 15 srebrenih maraka. Papa je izdao nalog za uvođenjem ovoga klerika u posjed ove crkvene časti.¹⁷⁰⁷ Četiri godine kasnije 18. svibnja 1357. spominje se Ivan Stanislavov te se može izreći pretpostavka da se radi o istome kleriku. Ivanu Sanislavovom je tada papa dodijelio kanonikat Zagrebačkog kaptola i tom prilikom izdao mandat za uvođenjem u kanonikat.¹⁷⁰⁸ Ukoliko je riječ o istome kleriku onda je vidljivo da on četiri godine od dobivanja prve provizije nije ušao u pojed kanonikata

121. **Ivan Tomin**, kanonik. 1389.

Ivanu Tominom je papa Urban VI. rezervirao kanonikat i prebendu u Zagrebačkoj crkvi (*concessit videlicet XVI. kalendas martii pontificatus sui anno decimo eosdem*). Međutim, tu je nadarbinu dobio tek od pape Bonifacija IX. 1389., nakon što se mjesto ispraznilo smrću kanonika Nikole Nikolinog. Prihod od kanonikata bio je 60 zlatnih florena. Ivan Tomin bio je klerik iz Vespremske biskupije. Porijeklom je bio iz plemićke obitelji: *de militari genere ex utroque parente procreatus erat, apud eum de nobilitate generis*.¹⁷⁰⁹

122. **Ivan Vukonov**, kanonik. 1343.

¹⁷⁰⁵ MHEZ V, dok. 38., str. 49.-50.

¹⁷⁰⁶ MHEZ V, dok. 41., str. 52.-53.

¹⁷⁰⁷ Áldásy, Regesták, dok. 102., str. 60.

¹⁷⁰⁸ Áldásy, Regesták, dok. 286., str. 263.

¹⁷⁰⁹ MVH I/3, dok. 2., str. 6.-7.: *Dudum siquidem per felicis recordationis Urbanum papam VI. predecessorem nostrum, accepto, quod canonicatus et prebenda ecclesie Zagrabiensis, quos condam Nicolaus Nicolai ipsius ecclesie canonicus dum viveret obtinebat per ipsius Nicolai obitum qui extra Romanam curiam decesserat, vacaverant et vacabant, tunc prefatos predecessor, volens dilecto filio Johanni Thome clerico Vesprimiensis diocesis qui, ut asserebatur, de militari genere ex utroque parente procreatus erat, apud eum de nobilitate generis, vite ac morum honestate ... gratiam facere specialem, voluit concessit videlicet XVI. kalendas martii pontificatus sui anno decimo eosdem canonicatum, prebendam, quorum fructus, redditus et proventus sexaginta florenorum auri, secundum communem estimationem valorem annum, ut idem Johannes asserebat, non excedebant di ut premititur, vacabant, etiam si tanto tempore vacavissent, quo eorum collatio, iuxta Lateranensis statuta Concilii ad Sedem Apostolicam legitime devoluta aut canonicatus et prebenda dispositioni apostolice reservati existerent dictusque Nicolaus Cappelanus sedis eiusdem aut fructuum et proventuum Camere apostolice debitorum collector aut subcollector aut alicuius ex Sancte Romane Ecclesie Cardinalium familiaris fuisset dummodo tempore datarum dicte ... non esset in dictis canonicatu et prebende alicui specialiter ius quesitum cum omnibus iuribus et pertinenciis suis eidem Johanni apostolica auctoritate conferri et etiam assignari.*

Papa Klement VI. mu je dodijelio kanonikat Zagrebačkog kaptola 1343. nakon što se za njega založio ugarsko-hrvatski kralj Ludovik.¹⁷¹⁰

123. **Ivan de Wacho**, kanonik, kapelan kardinala Mateja Ursinija. 1340.

Zastupao je zagrebačkog biskupa Ladislava iz Kabola 1340. kada je umjesto njega obavio vizitaciju Sv. Stolice u Avignonu.¹⁷¹¹ Kanonikat je uživao kao sinekuru, jer je boravio u samoj Avinjonskoj kuriji. Bio je član kardinalove *familiae*, odnosno kapelan kardinala Mateja Ursinija.¹⁷¹²

124. **Ivan iz Žitomira**, kanonik, vikar. 1393.

Zagrebački kanonik Ivan je 1393. sudjelovao u sporu oko razgraničenja i diobe posjeda Žitomir. Sporili su se navedeni kanonik i Emerik Nikolin s jedne strane, te Ivan Tatarov, Nikola Pavlov i Stjepan Ivanov s druge strane.¹⁷¹³ Iste godine se navodi kako je kraljevski sudac Ivan od Kapele u parnici za imanje Žitomir koja se vodila između Ivana zagrebačkog kanonika i Emerika sina Nikole s jedne strane te Ivana sina Tatarova, Nikole sina Pavlova, i Stjepana sina Ivanova, s druge strane, jednu polovicu dosudio tužiteljima, a drugu tuženima.¹⁷¹⁴ U ispravama se navodi i kao *vicarius*, te je za pretpostaviti kako je bio vikar u duhovnim pitanjima. Nakon podjele Ivan se navodi kao plemić *de Sytomerya*. Prema tome bio je plemićkog porijekla s vlasništvom nad dijelom navedenog posjeda.

125. **Jakov**, kanonik. 1305.

Zastupao je biskupa Augustina Kažotića 1305. u Apostolskoj komori. Kurija je u to vrijeme boravila u Perugi, te se tamo Jakov, u biskupovo ime, obvezao uplatiti preostalih 200 florena za zajedničke pristojbe te 44 florena za male pristojbe, koje je njegov poslodavac još bio dužan uplatiti Komori.¹⁷¹⁵

126. **Jakov**, prepozit; kantor Ostrogonskog kaptola. 1322.-1347.

¹⁷¹⁰ MCZ I, dok. 186., str. 165.

¹⁷¹¹ MCV I, dok. 139., str. 111.

¹⁷¹² Dominikanac Matej Ursini (*Matthaeus de Ursinis*), porijeklom Rimljanin i magistar teologije, obnašao je dužnost agrigentskog biskupa (Sicilija) od 20. listopada. 1326. do promocije u sipontskog (Garganski poluotok) nadbiskupa; dužnost je obnašao od 15. lipnja 1327. te je na toj funkciji dočekaio kardinalsku kreaciju: kardinalom prezbiterom s titularnom crkvom sv. Ivana i Pavla postao je u četvrtoj kreaciji pape Ivana XXII. (1316.-1334.) 18. prosinca 1327. godine. U kardinalskoj karijeri je napredovao 18. prosinca 1338. kada je postao kardinal biskup s titularnom crkvom Sv. Sabine. Umro je 18. kolovoza 1340. godine. HC I, str. 78 (16, 453).

¹⁷¹³ CD XVII, dok. 371., str. 520.-521.

¹⁷¹⁴ CD XVII, dok. 380., str. 531.-545.

¹⁷¹⁵ MCV I, dok. 7., str. 59.

Jakov je do 1322. bio kantor Ostrogonskog kaptola. Tada mu je papa Ivan XXII. dodijelio prepozituru Zagrebačkog kaptola. Papa je pri tome naložio kaločkom nadbiskupu, đurskom biskupu i prepozitu Stolnobiogradskog kaptola da Jakovu dodijele tu prepozituru (*praeposituram istam conferant*).¹⁷¹⁶ Nakon stjecanja prepoziture Zagrebačkog kaptola, Jakov zasigurno nije zadržao ostrogonsku kantoriju, jer se u ispravi iz 1325. koju je izdao Ostrogonski kaptol Jakov navodi samo kao prepozit zagrebački, a ne i kao kantor Ostrogonskog kaptola (vidi dalje).¹⁷¹⁷ Sljedeće, 1323. godine (27. studenog) nalazimo ga kao zastupnika Zagrebačkog kaptola koji je došao pred kralja Karla Roberta i od njega, u ime svoga Zagrebačkog kaptola, zatražio da kralj potvrdi prodaju posjeda Trnave istom kaptolu od 1313. godine.¹⁷¹⁸ Prepozit Jakov je svoj kaptol zastupao pred kraljem i dva dana kasnije, 29. studenog 1323., kada je kralju predstavio ispravu bana Ivana od 1321. kojom se Zagrebačkom kaptolu dosuđuju novi tributi. Tu je banovu odluku kralj zatim prepisao i potvrdio.¹⁷¹⁹ Jakov je 1324. bio kaptolski izaslanik zajedno s kalničkim arhiđakonom Bonorom. Naime, ban Ivan je zatražio od kaptola da pošalje izaslanike koji bi posvjedočili banovo darovanje posjeda Grđen Dioniziju Kostajničkom. Kaptol je poslao prepozita Jakova i arhiđakona Bonoru, koji su posvjedočili navedenom darovanju, a zatim o međama istog posjeda izvijestili svoj kaptol.¹⁷²⁰ Jakov je svoj kaptol zastupao 1325. pred Ostrogonskim kaptolom, kada je pred njega donio na prijepis isprave kralja Ladislava od 1273. godine.¹⁷²¹ Za pretpostaviti je da je Jakov zastupao svoj kaptol pred Ostrogonskim kaptolom, ne samo zato što je kao prepozit bio osoba od najvišeg povjerenja, nego zato što je i sam prethodno bio član Ostrogonskog kaptola. 1332. je na ime papinske desetine uplatio 20 maraka (*Item Jacobus prepositus noluit expedire pro tribus annis et solvit XX. marcas.*) i 20 denara poradi svoga predija (*Item Jacobus prepositus ratione predii sui solvit XX. denarios.*).¹⁷²² Potom je uplatio na svoj predij ponovno 20 denara. 1333. je na ime desetine uplatio 6 pensi (*Item Jacobus prepositus solvit VI. pensas.*); 1334. je uplatio 6 pensi (*VI. pensas*); 1335. je na ime papinske desetine uplatio za tri godine 20 maraka (*noluit expedire pro tribus annis et solvit XX. marcas*). Iste je godine uplatio 20 denara radi svoga predija, a zatim ponovno radi svoga predija 20 denara. 1336. je uplatio 7 pa 9 pensi, a 1337. je uplatio pensu denara (*pensas denariorum*). Jakov je 1340. bio prisutan prilikom javnog proglašenja izopćenja vođa pobune protiv plaćanja desetine biskupu

¹⁷¹⁶ CD IX, dok. 62., str. 75.-76.

¹⁷¹⁷ CD IX, dok. 181., str. 226.

¹⁷¹⁸ CD IX, dok. 126., str. 147.-148.

¹⁷¹⁹ CD IX, dok. 127., str. 149.-150.

¹⁷²⁰ CD IX, dok. 150., str. 187.-189.

¹⁷²¹ CD IX, dok. 181., str. 226.

¹⁷²² CD X, dok. 34., str. 43.-57.

Ladislavu.¹⁷²³ 1340. se spominje da je isprava o darovanju određene zemlje garičkom samostanu među ostalim pečatima, bila ovjerena i pečatom prepozita Jakova.¹⁷²⁴ Jakov je zastupao 1342. Zagrebački kaptol u Višegradu pred kraljem Ludovikom, kada je u ime svoga kaptolskog zbora uspio izboriti kraljev privilegij za neplaćenje svih podavanja Medvedgradu.¹⁷²⁵ Isti taj privilegij koji je kralj izdao Zagrebačkom kaptolu, prepozit Jakov je predstavio Pečujskom kaptolu 1343. i zatražio da dokument prepíše i potvrde. To je Pečujski kaptol nakon svoje istrage čitavog slučaja i učinio.¹⁷²⁶ Prepozit Jakov je zastupao svoj kaptol 1346. pred Ostrogonskim kaptolom – tada je zatražio da se prepíše privilegij bana Ivana (sadržan u kraljevoj potvrdi) kojim se dosuđuje pravo Zagrebačkog kaptola na ubiranje novih tributa.¹⁷²⁷ Prepozit Jakov je zastupao Zagrebački kaptol u sporu s Gradecom oko posjeda Sviblja i Kobilja 1346. godine.¹⁷²⁸ U rujnu 1347. godine Jakov, prepozit Zagrebačkog kaptola je istom kaptolu javio da su se gorički arhidakon Ivan i Petar zvan Kaštelan koji je zastupao svog sina Ladislava, pred istim prepozitom izmirili glede međa svojih posjeda na području Toplice Sv. Jurja, ustanovivši međe onako kako je naznačeno u ispravi Čazmanskog kaptola iz 1329. godine. Prepozit Jakov je zatim dao prepisati opis međa.¹⁷²⁹ Čini se da je oko 1347.

¹⁷²³ CD X, dok. 374., str. 528.

¹⁷²⁴ CD X, dok. 399., str. 571.

¹⁷²⁵ CD XI, dok. 19., str. 26.-27.

¹⁷²⁶ CD XI, dok. 35., str. 47.-49. Iz isprave Pečujskog kaptola čitav slučaj postaje mnogo jasniji: ... *Qui* [Stjepan, kanonik izaslanik Pečujskog kaptola] *postmodum ad nos reversi nobis concorditer retulerunt, qualiter ipsi feria sexta proxima ante festum beati Valentini martyris nunc preterita accessissent ad civitatem Zagrabiensem, et quia ipsum capitulum Zagrabiense contra eorum libertates in multis, ut premittitur, videlicet in exaccionibus bladi, vini et denariorum ad dictum castrum Medwey per officiales domini Mykch bani tocius Sclauonie prenotati; item in exaccione tributorum per eundem dominum Mykch banum in tenutis eiusdem capituli in locis diversis, specialiterque apud ecclesiam omnium sanctorum prope Zagrabiam minus iuste factam. Item etiam in exaccione tributorum salis et cere per cives Grecenses contra tenorem privilegiorum ipsius capituli commissa; item qualiter officiales domini, domini Mykch bani, in singulis annis tributum unius diei ad dictum capitulum pertinens, in predicto castro Grecensi ad libitum ipsorum voluntatis pro se ipsis exegissent ... Ideo ad preceptum regium et mandatum coram multitudine nobilium et civium Grecensium ac aliorum hominum ad hoc specialiter vocatorum iuxta prescriptarum litterarum patencium ipsius domini nostri regis tenorem indebita et iniusta fore publice nunciasset et sic irrita et inania ac nullius stabilitatis esse, quantum ad introducciones eorundem salvo iure dicti capituli in eisdem remanente. Introducentesque ipsum capitulum Zagrabiense in plenam et liberam possessionem omnium et singulorum premissorum suorum iurium in quibuscunque consistant iuxta contenta privilegiorum a progenitoribus eiusdem domini nostri regis concessam capitulo antedicto.*

¹⁷²⁷ Saznajemo iz isprave Ostrogonskog kaptolu upućene kralju Ludoviku: *Excellentissimo domino ipsorum, domino Lodouico dei gracia illustri regi Hungarie capitulum Strigoniensis ecclesie oraciones in domino pro ipsius vita et salute. Jacobus prepositus ecclesie Zagrabiensis exhibuit nobis litteras vestras clausas in eo tenore, ut in nostra sacristia seu nostra, conservatorio essent littere seu munimenta capituli Zagrabiensis ecclesie, que requiri absque omni dolo et favore faceremus, et si inveconniri possent, sub nostro sigilio paria ipsarum litterarum rescribemus vestre excellencie suo modo. Mandatis igitur vestre excellencie obediendo, ut debemus et tenemur, discretum virum et honestum dominum Thomam custodem ecclesie nostre, socium et concanonicum nostrum deputavimus ad requirendum in nostra sacristia et nostro conservatorio instrumenta super iuribus ecclesie vestre Zagrabiensis. ... ob hoc tenorem dicti privilegii modo predicto rescribi faciendum in formam nostri privilegii redigendo, domino Jacobo preposito eiusdem Zagrabiensis ecclesie per excellenciam vestram specialiter ad hoc destinato duximus assignandum ...* CD XI, dok. 209., str. 273.-274.

¹⁷²⁸ CD XI, dok. 220., str. 289.-296.

¹⁷²⁹ CD XI, dok. 302., str. 396.-397.

ili nedugo nakon toga Jakova na mjestu prepozita zamijenio Nikola iz roda Est. Naime, u epitafu 1349. se navodi: *Hic obiit honorabilis vir dominus Nicolaus de genere Est, prepositus zagrabiensis. Anno domini MCCCXLIX.*¹⁷³⁰ Prema tome, nakon Jakova je Nikola iz roda Est kratko bio prepozit, ali ga je na toj časti zatekla smrt. To je jedini podatak o tome da je Nikola iz roda Est bio na toj časti, a ubrzo na mjesto prepozita ponovno dolazi svećenik po imenu Jakov (vidi sljedeću biografiju).

127. **Jakov**, prepozit, kanonik, vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Stjepana. (kraj 1349. ili 1350.?) 1353.-†30. studenog 1361.

Po svemu je sudeći Jakov postao prepozitom Zagrebačkog kaptola nedugo nakon smrti Nikole iz roda Est 1349. godine.¹⁷³¹ Prvi put se u izvorima javlja 1353., zajedno s goričkim arhiđakonom Ivanom, u svojstvu suca izabranog da riješi spor oko posjeda Podgorje.¹⁷³² Prepozit Jakov je izdao 1355. fundacijsku ispravu o osnutku župne crkve Sv. Mihovila koju je osnovao zagrebački biskup Nikola. Crkva je podignuta na posjedu Petra Kaštelana. U ispravi stoji kako se župa ima obdariti s potrebnim blagom i podložnicima.¹⁷³³ 1359. je zajedno s bekšinskim arhiđakonom Galom zastupao Zagrebački kaptol pred kraljem Ludovikom – tada su kralju predstavili dva privilegija kralja Bele iz 1244. i 1245. koji su se odnosili na prava Zagrebačkog kaptola na posjede Pokupsko (Kulpattev) i Pusti Črnc (Chernuchtu). Kralj je zatim te privilegije prepisao i potvrdio.¹⁷³⁴ 1359. se javlja kao vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Stjepana, te je u tom svojstvu izdao ispravu kojom je posvjedočio imovinski posao (davanje djeovjačke četvrtine) oko posjeda Gomboševo.¹⁷³⁵ U svibnju 1361. je Zagrebački kaptol sastavio ispravu u kojoj se navodi da je Jakov imao arbitrarnu ulogu u sporu topuskog samostana i plemića iz Radosteca (... *nec non per arbitratoriam*

¹⁷³⁰ MCZ I, str. 405.

¹⁷³¹ MCZ I, str. 405.: *Hic obiit honorabilis vir dominus Nicolaus de genere Est, prepositus zagrabiensis. Anno domini MCCCXLIX.*

¹⁷³² CD XII, dok. 155., str. 210.-211.

¹⁷³³ Doznajemo iz prijepisa Čazmanskog kaptola iz 1407. godine (*Capitulum ecclesie Chasmensis omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris presentium notitiam litteris ... quod magistri Petrus filius de (!) et Sigismundus filius Ladislai detorum (!) castellan de Senthlelek ad nostram personaliter veniens presentiam exhibuerit nobis quasdam litteras priuilegialis honorabilis viri condam domini Jacobi prepositi Zagrabiensis tenoris infrascripti petentis debita... ut eisdem de verbo ad verbum transsumi et transscribi.*). Nakon čega slijedi isprava prepozita Jakova: *Ego Jacobus prepositus Zagrabiensis notifico omnibus quibus expedit presentium per tenorem quod reverendus in Christo patris dominus Nicolaus dei et apostolica gratia episcopus Zagrabiensis auleque regie cancellarius... sue salutis et sibi commissorum salubriter proindem et cultum diuinum non minimi sed potius augmentare quia frequentissime contingit propter raritatem ecclesiarum... nec diuinum officium frequentare nec de statu cristiano informari sed potius ad malum declinare et viam salutis irremotis stando ab ecclesia ignorare...* ARHIV HAZU, D-V-9, 1355. 25. ožujka (Doznajemo iz prijepisa Čazmanskog kaptola od 4. Travnja 1407.).

¹⁷³⁴ CD XII, dok. 419., str. 556.-558.

¹⁷³⁵ CD XII, dok. 459., str. 611.

conposicionem et ordinacionem viri honorabilis et discreti domini Jacobi, prepositi ecclesie nostre, partibus, mediantibus litteris nostris, sponte assummentibus, ad perpetue pacis et concordie deuenissent vnionem et deueniunt coram nobis sub condicionibus pacis et seruiciis infrascriptis ...), koji je završio dogovorom oko međusobnih odnosa i obaveza (podavanja) te ustanovljenjem međa.¹⁷³⁶ U istom mjesecu 1361. iz isprave slavonskog bana Leustahija saznajemo da je Jakov imao arbitrarnu ulogu i u sporu topuskog samostana i plemića iz Sračice (*nec non per arbitratoriam composicionem et ordinacionem discreti viri domini Jacobi, eiusdem ecclesie prepositi, ad hec partibus, mediantibus litteris ipsius capituli, sponte assumpti ad perpetue pacis et concordie coram predicto capitulo deuenissent vnionem sub condicionibus, pactis et seruiciis infrascriptis*).¹⁷³⁷ Jakov je zajedno s komarničkim arhiđakonom Galom zastupao svoj kaptol pred kraljem u kolovozu 1361. godine. Jakov i Gal su kralju predstavili ispravu magistra tavernika Ivana kojom se kaptol oslobađa krivnje optužbi Gradečana i zatražili su od kralja da tu ispravu prepíše i potvrdi. To je kralj zatim i učinio.¹⁷³⁸ Iste, 1361. je Jakovu ostrogonski nadbiskup Nikola darovao posjed Blagušu na zamolbu pok. Ksena.¹⁷³⁹ 1361. se navodi da je prepozit Jakov pokojni i saznajemo da je umro 30. studenog te godine. Prije smrti ostavio je kao legat zboru prebendara jedan misal.¹⁷⁴⁰ O njegovoj smrti i nasljedniku saznajemo iz računa papinih poreza 1365.-1366. godine. Iz popisa saznajemo da je nakon smrti Jakova, koji je umro *extra Curiam Romanam*, njegovo mjesto bilo rezervirano, a zatim i dodijeljeno Nikoli Mihovilovom.¹⁷⁴¹

128. **Jakov****, arhiđakon ?. 1334.

U računu papinske desetine 1334. se spominje da je arhiđakon Demetrije uplatio 1 marku za sebe i za arhiđakona Jakova (*Item Demetrius archidyaconus solvit pro se et Jacobo archidyacono [I. marcam]*). 1336. arhiđakon Demetrije ponovno uplaćuje za sebe i

¹⁷³⁶ CD XIII, dok. 80., str. 122.-124.; CD XIII, dok. 81., str. 124.-126.; CD XIII, dok. 96., str. 143.-146.

¹⁷³⁷ CD XIII, dok. 95., str. 141.-143.

¹⁷³⁸ CD XIII, dok. 111., str. 164.-166.

¹⁷³⁹ Fejér IX/3, dok. 126., str. 264.: *Nicolaus Archiepiscopus Strigon. Zagrabiae, de Strenarum Anno MCCCCLXI. ad Capitulum Zagrab. scribit: se ad requisitionem et humilem petitionem ex respectu Xenü, ad mortem solum possidendam dedisse Iacobo Praeposito possessionem Blagussa, quam ei Capitulum acceperat.* [priređivač preuzima dokument iz Krčelića: Kerchelich Hist. Eccl. Zagrab. p. 135.]

¹⁷⁴⁰ MCZ I, str. 408.: *Hoc missale pertinet ad kalendinum dominorum Prebendariorum chori ecclesie zagrabiensis, quod legatum est per venerabilem dominum Jacobum prepositum Zagrabensem et canonicum prefate ecclesie Zagrabensis; qui obiit in festo beati andree apostoli. Anno MCCCCLXI.*

¹⁷⁴¹ MVH I/1, str. 499.: U popisima i računima skupljanja papinskih prihoda na prvu godinu ispražnjenih nadarbina spominje se: (Diocesis Zagrabiensis anno IIII. Domini Urbani quia de primo, secundo, tertio anno nichil. 28. Octobris a. 1365.-27. Octobris a. 1366.) *Collatio et provisio facte per episcopum Zagrabensem Nicolao Michaelis de prepositura ecclesie Zagrabensis vacante per obitum Jacobi ultimi prepositi eiusdem, extra Curiam Romanam defuncti, etsi sedi apostolicie fuerit reservata vel eius collatio ad predictam sedem legitime devoluta, fuerunt auctoritate apostolica confirmate XVI. kalendas Martii. Solvit Petro Stephani C. florenos auri.*

arhiđakona Jakova 3 i pol pense; 1337. je arhiđakon Demetrije za njega i za za arhiđakona Jakova uplatio 1 marku.¹⁷⁴² Teško je pobliže odrediti tko je ovaj arhiđakon Jakov. Otvara se i pretpostavka da je arhiđakon Demetrije naslijedio arhiđakona Jakova na funkciji, pa je uplaćivao desetinu za sebe i za svog prethodnika.

129. **Jakov****, prepozit. 1377.

U testamentu iz 1377. Pavla sina Stjepana de Starchy, navodi se: *Testamentum Pauii filii Stepan de Starchy, capitanei castris Zagrabiensis, coram capituli Zagrabiensis et conventus b. Nicolai, ordinis Praedicatorum, testimoniis conditum, atque per prepositum Zagrabiensem Jacobum sub appenso sigillo expeditum per prepositum Zagrabiensem Jacobum ...*¹⁷⁴³ No, u to je vrijeme prepozit Zagrebačkog kaptola bio Nikola Mihovilov. On je tu čast obnašao 1365. do smrti 1381., a čak imamo potvrdu iz 1377. da je on bio prepozit: prepozit Nikola se javlja 1377. kao vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Demetrija i izaslani sudac na svetom sinodu. U tome je svojstvu na crkvenom saboru izdao i jedan dokument.¹⁷⁴⁴

130. **Jakov**, kanonik; temporalni vikar Zagrebačke biskupije; arhiđakon Torde u Transilvanskoj biskupiji. 1376.

Jakov je bio izaslanik Zagrebačkog kaptola i zagrebačkog biskupa Demetrija 1376. kada je zajedno s drugim kanonicima (vidi tekst niže) obavio ustanovljenje međa predija Donje Blizne i zemlje Tupal. Naime, zagrebački kanonik i župnik u Novoj Vesi Mihovil je 1376. obavio zamjenu posjeda s pavlinima *de promontorio nostro* (zagrebački pavlini). Mihovil je pavlinima uz pristanak zagrebačkog biskupa Demetrija i Zagrebačkog kaptola dao predij Donju Bliznu koji je osnivač župe u Novoj Vesi gorički arhiđakon Ivan dotirao istoj župi. S druge strane, pavlini su župniku i njegovoj župi dali njihovo selo Tupal južno od Save, na području posjeda Mlake. Uskoro je Zagrebački kaptol poslao svog kantora Pavla, komarničkog arhiđakona Blaža, magistra Nikolu, i magistra temporalnog vikara biskupije Jakova arhiđakona *Torde* u Transilvanskoj biskupiji, kao i nekoliko stanovnika Nove Vesi, koji su napravili ustanovljenje međa navedenog predija Donje Blizne i zemlje Tupal.¹⁷⁴⁵

131. **Jakov**, arhiđakon ?. 1378.

¹⁷⁴² CD X, dok. 34., str. 43.-57.

¹⁷⁴³ CD XV, dok. 246., str. 337.

¹⁷⁴⁴ CD XV, dok. 238., str. 331.: *Nos Nicolaus, prepositus ecclesie Zagrabiensis, vicarius reuerendi in Christo patris domini Demetrii, dei et apostolica gracia episcopi Zagrabiensis, in spiritualibus generalis et iudex in presenti sancta synodo specialiter deputatus, memorie commendamus per presentes*

¹⁷⁴⁵ CD XV, dok. 157., str. 220.-224.

Bio je zastupnik zagrebačkog biskupa i kaptola 1378. u sporu s Gradečanima pred sucem kraljev kurije Jakovom Šipuškim.¹⁷⁴⁶ Nažalost ne saznajemo koji je arhiđakon bio u njegovim rukama.

132. **Jakov**, kanonik. 1387.

Neki kanonik Jakov se spominje 1387. kada obavlja posao u vezi gradečkih nekretnina.¹⁷⁴⁷

133. **Jakov**, gorički arhiđakon. oko †1391.

Javlja se kao pokojni u dokumentu iz 1391. godine. Tom se prilikom navodi da je umro izvan Rimske kurije, dakle vjerojatno u svojoj dijecezi. Nakon njegove smrti kanonikat s prebendom koji je držao u Zagrebačkom kaptolu dobio je Grgur Blažev Varaždinski, klerik Zagrebačke biskupije i župnik crkve Sv. Martina u Toplici.¹⁷⁴⁸

134. **Jakov Bohemus**, kanonik. 1387.

1387. se u gradečkim knjigama nekretnina spominje: *Item donacionem domus seu fundi Jacobi Bohemi et canonici Zagrabiensis per dominum Ladislaum de Loconch capitaneum factam domino Johanni filio Lanceloty archidiacono de Goricha confirmavimus et ratificavimus tempore predicti Myklini judicis.*¹⁷⁴⁹ Prema tome, može se zaključiti da je Jakov Bohemus u određenom trenutku prije ili do 1387. imao kuću na Gradecu koja je dodijeljena goričkom arhiđakonu Ivanu Lancelotovom po «kapetanu» Ladislavu *de Loconch*.

135. **Jakov Ivanov de Voychisli**, kanonik. 1393.

Jakov Ivanov *de Voychisli* je bio klerik iz Pečujske biskupije. On je od pape Bonifacija IX. 1393. dobio kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu. To se mjesto ispraznilo nakon

¹⁷⁴⁶ CD XV, dok. 262., str. 355.-356.

¹⁷⁴⁷ MCZ V, str. 270.: 1387.: *Item dominus Jacobus canonicus se primo de domo Clementis solvere debet.*

¹⁷⁴⁸ MVH I/3. dok. 160., str. 133.-134.: *Gregorii Blasii de Varas. Clerici Zagrabiensis diocesis. Familiaris nostri. Familiaritatis et devotionis obsequia, que nobis et Apostolice Sedi hactenus impendit, et adhuc sollicitis studiis impendere non desistit, nec non vite ac morum honestas ... nos inducunt, ut sibi reddamur ad gratiam liberales. Cum itaque sicut accepimus, canonicatus et prebenda ecclesie Zagrabiensis, quos quondam Jacobus archidiaconus de Goriche ipsius ecclesie canonicus dum viveret obtinebat per ipsius Jacobi obitum qui extra Romanam Curiam diem clausit extremum, vacaverint et vacent ad presens, Nos volentes dicto Gregorio... gratiam facere specialem, discretioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus... canonicatum et prebendam predictos, quorum fructus ... sexaginta florenorum auri ... valorem annuum, ut ipse Gregorius asserit, non excedunt, sive premissis sive alio quovis modo vacent ... eidem Gregorio conferre et assignare curetis ... Non obstantibus , quod nuper eidem Gregorio, ut asseritur , de parochiali ecclesia sancti Martini de Toplica Zagrabiensis diocesis, tunc certo modo vacante, cujus fructus... quadraginta florenorum auri... vaorem annuum non excedunt, per alias nostras litteras gratiose mandavimus provideri Datum Rome apud Sanctum Petrum Septimo Kalendas Februarii Pontificatus nostri Anno Secundo.*

¹⁷⁴⁹ MCZ IX, str. 33.

smrti Henrika Petrovog koji je preminuo izvan Rimske kurije. Zanimljivo je da je Jakov na ovo mjesto providiran sa svojih 12 godina (*et in duodecimo suae etatis anno constitutus existit*). Prihod od kanonikata mu je imao biti 60 zlatnih florena. Porijeklom je bio iz plemićke obitelji (*qui ut asserit de nobili genere procreatus*).¹⁷⁵⁰

136. Jakov Martinov, kanonik. 1357.

Papa Inocent VI. je 1357. Jakovu Martinovom dodijelio kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu koji je do svoje smrti držao kantor Pečujskog kaptola Nikola.¹⁷⁵¹ 1358. papa izdaje mandat kaločkom nadbiskupu, biskupu Trsta i kaločkom prepozitu za uvođenjem istog Jakova u *stallum*.¹⁷⁵²

137. Jakov Šimunov, lektor; generalni vikar u duhovnim i svjetovnim pitanjima; bački prepozit. 1322.-1342. (1353.)

Lektor Jakov je 1322., zajedno s još četvoricom kanonika Zagrebačkog kaptola, bio kaptolski izaslanik koji je bio poslan da obavi obnovu i uređenje međa zemalja zagrebačkih pavlina i magistra Renolda, te gradokmetova iz Blizne, na posjedima Bukovice i Blizne.¹⁷⁵³ 1337. se ponovno spominje lektor Jakov, te se zasigurno radi i istoj osobi kao i 1322. godine. Ovoga puta saznajemo da je Jakov u svojstvu lektora, ali i generalnog vikara u duhovnim i svjetovnim pitanjima 1337. u Ivaniću predstavio biskupu Ladislavu dokument u formi propisa uređenih od strane zagrebačkih kanonika i napisanih po Ivanu goričkom arhidakonu o tome kako i kada se plaća desetina, i zamolio u ime čitavog Zagrebačkog kaptola da biskup prepíše i potvrdi taj dokument, što je ovaj i učinio.¹⁷⁵⁴ Lektor i generalni vikar zagrebačkog biskupa Ladislava Jakov je 1340. zastupao svoj kaptol u sporu s križarima iz Črnomelja u Metlici oko metličke desetine. Predstavio je delegiranom sucu topličkom opatu Ivanu ispravu pape Benedikta kojom se dokazuje pravo kaptola na tu desetinu.¹⁷⁵⁵ Lektor Jakov Šimunov, zasigurno identičan lektoru Jakovu koji se ranije javlja u izvorima je 1342. dobio mjesto prepozita u Bačkom kaptolu. Na mjestu lektora u Zagrebačkom kaptolu zamijenio ga je Luka

¹⁷⁵⁰ MVH I/3, dok. 242., str. 215.-216.

¹⁷⁵¹ CD XII, dok. 306., str. 407.

¹⁷⁵² Áldásy, Regesták, dok. 325., str. 269.

¹⁷⁵³ CD IX, dok. 56., str. 68.-69.

¹⁷⁵⁴ CD X, dok. 266., str. 357.

¹⁷⁵⁵ Fejér VIII/4, dok. 244., str. 471.-474.: *Litteras sanctissimi P. D. Benedicti Papae supradicti, eius bulla plumbea, in filo canabis, more romanae Curiae bullatas, veras et integras, ac omni suspicione carentes, pro parte ecclesiae Zagrabiensis, et ven. virorum Capituli eiusdem Ecclesiae per reu. virum D. Iacobum, Lectorem, generalem vicarium ven. in Christo P. D. Ladislai, Dei et apostolicae sedis gratia eiusdem Zagrabiensis Ecclesiae episcopi, exhibitas.*

Aleksijev.¹⁷⁵⁶ Iz kasnijeg popisa skupljanja prihoda od vakantnih nadarbina od 1353. saznajemo da se mjesto prepozita oslobodilo nakon smrti prethodnog prepozita Tome. Na to je mjesto tada promoviran svećenik iz Bačke dijeceze Jakov sin pok. Šimuna. Potonji se tom prilikom odrekao i lektorata u Zagrebačkom kaptolu. Iz zapisa 1353. saznajemo i da je uplatio radi svoje nove prepozitske službe 45 zlatnih florena: *De prepositura, canonicatu et prebenda ecclesie Baciensis, Colocensis dyocesis, vacante in Curia per mortem quondam Thome, fuit provisum Jacobo quondam Symonis presbytero dicte dyocesis, qui tenetur dimittere lectoratum ecclesie Zagrabiensis, habita possessione. Solvit XLV. Florenos.*¹⁷⁵⁷ Bio je svećenik iz Bačke dijeceze. Ovdje se pretpostavlja da je lektor Jakov Šimunov obnašao tu čast kontinuirano dvadeset godina, no valja istaknuti dvije stvari koje dovode u pitanje ovakvu identifikaciju: 1326. se spominje kako je stanoviti lektor Ivan umro 1326. godine.¹⁷⁵⁸ Drugi problem vezan je uz uplate papine desetine 1332.-1337. – u tome se razdoblju javlja stanoviti lektor Ivan koji je uplaćivao papinsku desetinu. U računima papinske desetine se međutim nigdje ne navodi da je ovaj Ivan lektor upravo ove crkvene institucije, nego se atribuirao samo kao *Johannes lector*. Možda je on zapravo bio lektor Čazmanskog kaptola.

138. **Jakov Vendelin**, kanonik; župnik crkve ? u Veneciji; kanonik crkve Sv. Marka u Veneciji; kanonik u Minoriju. 1308.

Jakov Vendelin je u svom posjedu imao dva kanonikata i jednu župu u nadarbini na području talijanskog crkvenog uređenja: držao je kanonikate crkve Sv. Marka u Veneciji i kanonikat u Minoriju, te je imao u nadarbini i neimenovanu župnu crkvu u Veneciji. Osim toga, imao je i zagrebački kanonikat. Za Jakova se 1308. založio mletački dužd Petar Gradenik koji je tada zatražio od kardinala Gentila, papinog poslanika u Ugarskoj, da taj zagrebački kanonik smije primati prihode od prebende Zagrebačkog kaptola sinekuralno. To je zatraženo jer je Jakov namjeravao poći na studij što bez prihoda nije bilo moguće ostvariti.¹⁷⁵⁹ Podrijetlom je bio Talijan.

139. **Juraj**, katedralni arhidakon. 1315.-1316.

¹⁷⁵⁶ Theiner, Mon. Hung. I, dok. 972., str. 649.: *Clemens episcopus etc. dilecto filio Luce Alexii clerico Transilvanensis diocesis salutem etc. Confert ei lectoratum in ecclesia Zagrabiensi, quem Iacobus Simonis canonicus et prepositus ecclesie Bathiensis quondam habuit. Datum Avinione Kal. Iulii. Anno Primo.*

¹⁷⁵⁷ MVH I/1, str. 442.

¹⁷⁵⁸ MHEZ II, str. 79.: *una porcio canonicalis prebende de communibus redditibus nostris, sicut et scolastico, qui consueverunt inter nos in divisionem venire, quam vis hoc novissimis temporibus sit inductum per procuracionem attentam Johannis lectoris qui obiit de mense julii anno domini MCCCXXVI.*

¹⁷⁵⁹ CD VIII, dok. 194., str. 225.

Juraj je zajedno s kalničkim arhiđakonom Petrom sudjelovao 1315. u utvrđivanju obaveza podavanja Zagrebačkom kaptolu, koja su cisterciti, držeći pod određenim uvjetima crkvu Sv. Jakova na otoku Savi, bili dužni podavati.¹⁷⁶⁰ 1316. Jurja nalazimo kao destinatara isprave zagrebačkog biskupa Augustina Kažotića kojom je biskup izdao uredbu prema kojoj je katedralni arhiđakon trebao od svakog ubojice tražiti jednu marku.¹⁷⁶¹

140. **Juraj**, kanonik; dekan. 1321.

Juraj je, zajedno s kanonikom i vaškanskim arhiđakonom Martinom Matijinim, zastupao Zagrebački kaptol 1321. u sporu s Gradecom oko prava istog kaptola na prikupljanje tributa filijaršćine i salinarije. Navedeni kanonici su kaptol zastupali pred banom i saborom Zagrebačke županije, te je ban dosudio da kaptol ima pravo skupljati te tribute.¹⁷⁶² Ovome je Jurju zasigurno identičan i kanonik dekan Juraj koji se iste godine spominje. Kanonik i dekan Juraj je navedene godine zajedno s kanonikom Ivanom zastupao Zagrebački kaptol: došao je pred Čazmanski kaptol i zatražio prijepis privilegija bana dan Zagrebačkom kaptolu o prikupljanju novih tributa.¹⁷⁶³

141. **Juraj**, čazmanski arhiđakon. 1332.-1337.

Čazmanski arhiđakon Juraj je 1332. na ime papinske desetine uplatio 4 pense (*Item Georgius archidiaconus Chasmensis solvit III. pensas.*), i poradi svog predija 3 pense (*Item idem Georgius ratione predii sui solvit III. pensas.*)¹⁷⁶⁴ Čazmanski arhiđakon Juraj je bio izaslanik Zagrebačkog kaptola 1336., kada je trebao obaviti reambulaciju posjeda Novi dvor. On je izvijestio kaptol kako ustanovljenje međa nije moglo biti provedeno zbog protesta.¹⁷⁶⁵ Stanoviti arhiđakon Juraj se javlja u računima uplaćivanja papinske desetine: 1332. je na ime papinske desetine uplatio 4 pense; isti je Juraj na ime papinske desetine iste godine platio i 3 pense poradi svog predija; 1333. je na ime desetine uplatio 1 marku i pense (*Item Georgius archidiaconus solvit I. marcam et pensas.*); 1334. je uplatio 4 pense, pa ponovno i 1 marku; 1335. Juraj je na svoj arhiđakoniat uplatio za prvu godinu 4 pense, a zatim je na svoj predij uplatio 3 pense; 1336. je uplatio 1 marku i 3 pense, i tom se prilikom navodi kao *sacerdos archidiaconus*. 1337. je uplatio 1 marku.¹⁷⁶⁶ Nažalost ne saznajemo koji je arhiđakoniat držao

¹⁷⁶⁰ CD VIII, dok. 334., str. 409.-410.

¹⁷⁶¹ CD VIII, dok. 350., str. 426.-427.

¹⁷⁶² CD IX, dok. 19., str. 27.

¹⁷⁶³ MCZ I, dok. 116., str. 99.-100.

¹⁷⁶⁴ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

¹⁷⁶⁵ CD X, dok. 220., str. 290.-291.

¹⁷⁶⁶ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

u svojim rukama. Možda je ovaj Juraj identičan čazmanskom arhiđakonu Jurju koji se navodi u uplatama.

142. **Juraj**, kustos. 1337.

Kustos Juraj je 1337. zastupao zagrebačkog biskupa Ladislava iz Kabola pred Zagrebačkim kaptolom. On je u biskupovo ime zatražio od navedenog kaptola da prepisu svoju ispravu od 1278. o kupnji posjeda Planine od strane zagrebačkog biskupa Timoteja.¹⁷⁶⁷

143. **Juraj**, kanonik. 1340.-1347.

Juraj je bio prisutan prilikom javnog proglašenja izopćenja vođa pobune protiv plaćanja desetine biskupu Ladislavu 1340. godine.¹⁷⁶⁸ Za pretpostaviti je kako je ovaj kanonik Juraj identičan magistru kanoniku Jurju iz 1347.: navodi se kako je potonji zajedno s još petoricom kanonika bio kaptolski izaslanik koji je napravio uređenje međa stanovitih posjeda (zemalja, vinograda, šuma i svih drugih pripadnosti) koje je kaptol poklonio pavlinima s područja Zagrebačkog distrikta, zadržavši sebi pravo na tamošnju desetinu, ali i na patronat.¹⁷⁶⁹

144. **Juraj**, dekan. sredinom 14. stoljeća

Sredinom 14. stoljeća spominje se da je dekan Juraj posjedovao ekvitaturu kod Lonjke (*circa Lonkam*) na koju se trebalo plaćati godišnji cenzus od 25 denara i to u ruke dekana na dan sv. Martina ili sljedećeg dana.¹⁷⁷⁰

145. **Juraj**, varaždinski arhiđakon. 1363.

Spominje se da je 1363. bio u sporu s mesarom Šimunom.¹⁷⁷¹ Iste je godine trebao tom Šimunu podmiriti dug davanjem vola.¹⁷⁷²

146. **Juraj**, kustos. 1386.

Kustos Juraj se navodi u matrikuli Bečkog sveučilišta 1386. godine. Bio je upisan u zimski semestar, u matrikuli je uvršten u ugarsku naciju, peti po redu. Navodi se da je uplatio 2 groša

¹⁷⁶⁷ CD X, dok. 254., str., 340.

¹⁷⁶⁸ CD X, dok. 374., str. 528.

¹⁷⁶⁹ CD XI, dok. 283., str. 372.-373.

¹⁷⁷⁰ MHEZ II, str. 43.

¹⁷⁷¹ MCZ IV, str. 282.: *Item Georgius arch. De Vorosd contra Symonem carnificem primo citatus non comparuit.*

¹⁷⁷² MCZ IV, str. 286.: *Item usquem octavum diem Georgius arch. De Varasd debet reddere quendam bovem Symoni carnifici.*

(*Georgius custos de Sagrabia 2 gr. dt.*).¹⁷⁷³ Međutim, upitno je je li Juraj uistinu posjedovao kustodiju Zagrebačkog kaptola, jer je u to vrijeme kustos bio Blaž.

147. **Juraj**, kanonik. 1387.

Kanonik Juraj se navodi u matrikuli Bečkog sveučilišta 1387. godine. Bio je upisan u zimski semestar, dvanaesti po redu u ugarskoj naciji i uplatio je 2 groša (*Georgius canonicus Zagrabienensis 2 gr.*).¹⁷⁷⁴

148. **Juraj**, dubički arhidakon. 1396.

Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipušskog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.¹⁷⁷⁵

149. **Juraj**, kanonik. 1391. (1397.)

U ispravi iz 1397. koju je izdao Ivan Antimov, podban i župan Križevačke županije, a kojom se Pavlu Andrijinom potvrđuje pravo vlasništva na posjede Hutenovac, Strezu i Plavnicu, spominje se i kanonik Juraj. Isprava podbana Ivana donosi i čitavu povijest sukoba oko navedenih posjeda, pa u njoj nalazimo i podatke o tome da je kanonik Juraj bio kaptolski izaslanik koji je imao zadaću istražiti spor oko tamošnjih vlasničkih prava. Juraj je ovakvu dužnost, sudeći po podbanovoj ispravi, vršio 1391. kada je i započeo spor oko posjeda.¹⁷⁷⁶

150. **Juraj Benediktov iz Slatine**, nadarbina (uključujući kanonikat). notar (1384).-1396.

Njemu je papa Bonifacije IX. rezervirao nadarbinu u Zagrebačkoj biskupiji. Ako bi dobio nadarbinu koja bi bila s dušobrižništvom prihod bi mu bio 25 srebrenih maraka, a ako bi nadarbinu uživao kao sinekuru onda bi dobivao prihod u iznosu od 18 srebrenih maraka. Papa je izdao nalog zagrebačkom biskupu i Zagrebačkom kaptolu da Jurja uvedu u posjed kanonikat ukoliko bi se koji ispraznio (*venerebilis fratris nostri episcopi Zagrabienensis et dilectorum filiorum prepositi, decani, cantoris, lectoris, et capituli singulorumque canonicorum et personarum ecclesie Zagrabienensis pertinens, etiam si canonicatus et prebenda eccle cathedralis fuerit si quod vacet ad presens vel cum vacaverit quod tu, infra*

¹⁷⁷³ Gall, *Die Matrikel*, str. 21.-22.; Jembrih, *Antun Vramec*, str. 254.

¹⁷⁷⁴ Gall, *Die Matrikel*, str. 25.; Jembrih, *Antun Vramec*, str. 254.

¹⁷⁷⁵ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

¹⁷⁷⁶ CD XVIII, dok. 191., str. 290.-296.

unius mensis spatium, postquam ... vacatio illius innotuerit, duxeris accpetandum, conferendum tibi ... donationi apostolice reservamus). Juraj Benediktov je bio klerik iz Zagrebačke biskupije, porijeklom iz Slatine.¹⁷⁷⁷ Možda je Juraj Benediktov identičan istoimenom kleriku iz 1384. godine. Potonji je bio notar po carskoj ovlasti, atribuiran je kao klerik Zagrebačke biskupije, a bio je sastavljač notarske isprave kojom je vikar u duhovnim pitanjima Andrija opisao oko neke kuće u Dubici između pavlina u Dubici i stanovitih Stjepana i Bartolomeja.¹⁷⁷⁸

151. **Juraj Brumenov**, kanonik. 1395.

Bio je kaptolski izaslanik koji je 1395. uveo Petra i Nikolu iz Mlake u svoj posjed Mlaku nakon što ga je prethodno uzurpirao Benedikt iz Odre.¹⁷⁷⁹

152. **Juraj iz Čazme**, kanonik. 1390.

Bio je kaptolski izaslanik koji je 1390. sudjelovao u uvođenju Martina Ivanovog iz Miletinca u posjed Crnjaševac ili Marijaševac u Križevačkoj županiji.¹⁷⁸⁰ Porijeklom je bio iz Čazme.

153. **Juraj iz Čiča (*de Chichan*)**, nadarbina (uključujući kanonikat). 1390.

1390. papa Bonifacije IX. je Jurju iz Čiča rezervirao crkvenu nadarabinu u Zagrebačkoj biskupiji. Ukoliko bi nadarbina nakon što se isprazni bila s dušobrižništvom donosila bi mu prihod od 25 srebrenih maraka, a ako bi bila sinekura vrijedila bi 18 srebrenih maraka. Među nadarbinama je postojala mogućnost da Juraj uđe i u posjed kanonikata s prebendom Zagrebačkog kaptola.¹⁷⁸¹ Porijeklom je bio iz Čiča, možda iz obitelji nižeg plemstva.

154. **Juraj Krisp**, kanonik. 1357.

Juraj Krisp je zajedno s Ivanom Krispom 1357. za biskupa Stjepana uplatio Apostolskoj komori 100 zlatnih florena za zajedničke pristojbe i 22 zlatna florena, 5 solida i 4 avinjonska

¹⁷⁷⁷ MHEZ V, dok. 19., str. 25.; MVH I/3, dok. 345., str. 324.-325.

¹⁷⁷⁸ CD XVI, dok. 368., str. 486.-489.

¹⁷⁷⁹ MHNC I, dok. 140., str. 138.-139.

¹⁷⁸⁰ CD XVII, dok. 207., str. 294.-295.

¹⁷⁸¹ MVH I/3, dok. 114., str. 97.: *Mandamus quatenus si per diligentem examinationem eundem Georgium ... ydoneum ad curatum beneficium obtinendum esse reppereris, ... cum cura vel sine cura, et si forte ita esse non inveneris dummodo ipsum alias ... ad obtinendum beneficium sine cura ydoneum esse reppereris, ... sine cura dumtaxat beneficium ecclesiasticum, cuius fructus ... si cum cura viginti quinque, si vero sine cura fuerit, decem et octo marcharum argenti ... annum valorem non excedant, ... ad dispositionem ... episcopi et capituli Zagrabienensis ... pertinet, dummodo canonicatus et prebenda ecclesia Cathedralis non existat, ... conferendum predicto Georgio ... donationi tue ... reserves.*

dinara za male pristojbe.¹⁷⁸² Kanonik Ivan Krisp mu je možda bio brat. Budući da za kanonike koji su u svome imenu imali predikat Krisp saznajemo da su bili Gradečani, za pretpostaviti je kako je i ovaj Juraj, porijeklom bio iz ovoga slobodnog kraljevskog grada.

155. **Juraj Grobinin**, kanonik; član *familiae* čanadskog biskupa Grgura. 1343.-1346.

Papa Klement VI. ga je providirao na mjesto zagrebačkog kanonika 1343. godine (*Georgio Grobine, canonico zagrabiensi, a pontifice Clemente VI. confertur canonicatus huius ecclesiae.*).¹⁷⁸³ 1346. se javlja kao zagrebački kanonik i član kućanstva (*familiae*) čanadskog biskupa Grgura – tada je kao prokurator zajedno s Ivanom Barbatom, također prokuratorom, zastupao navedenog biskupa u Apostolskoj komori i u njegovo ime uplatio 225 zlatnih florena za zajedničke pristojbe i 25 zlatnih florena za četiri male pristojbe biskupa Grgura, njegovog prethodnika Stjepana, i za neposrednog prethodnika Gaillharda.¹⁷⁸⁴

156. **Juraj Stanislavov**, kanonikat. 1371.

U računima papinih poreza stoji: (Diocesis Zagrabiensis anno primo domini Gregorii – 30. Decembris 1370.-29. Decembris 1371.) *Mandatur provideri Georgio Stanizlai clerico Zagabriensis diocesis de canonicatu, sub expectatione prebende ecclesie Zagabriensis, XV. kalendas Novembris. Nondum obtinuit.*¹⁷⁸⁵ Prema tome, klerik iz Zagrebačke biskupije Juraj Stanislavov je u vrijeme kada je zapis nastao 18. listopada 1371. imao u očekivanju mjesto u kaptolu i nije ušao u stvarni posjed kanonikata.

157. **Konrad Gerardov**, kanonikat, dignitet; lektor Čazmanskog kaptola; klerik kraljičine kapele. 1345.

Ugarsko-hrvatska kraljica Elizabeta 28. rujna 1345. Zatražila je za klerika njezine kapele Konrada Gerardovog rezervaciju kanonikata s prebendom i digniteta u Zagrebačkoj crkvi (u

¹⁷⁸² MCV I, dok. 251., str. 156. Potvrda o uplati zajedničkih pristojbi je zabilježena i u fondu Introitus et Exitus: ASV, Cam. Ap., Intr. et Ex. 283., f. 25r: Avignon, 17. lipnja 1357. godine. Isto i: Áldásy, Regesták, dok. 292., str. 264.

¹⁷⁸³ MCZ I, dok. 184., str. 163.

¹⁷⁸⁴ ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 21., f. 46v. 1346. 4. srpnja; MCV II, dok. 512., str. 322.: *III mensis Iulii recepimus a domino Gregorio episcopo Canadiensi in Ungaria solvente per manus Gerogii Grobine canonici Zagabriensis et Iohannis Barbate familiaris sui pro partis communium serviciorum dudum promissorum tam per dominum Stephanum predecessorem suum quam per dominum Gaillhardum immediatum predecessorem suum et per ipsum recognitorum CCXXV florenos.*; MCV II, dok. 515., str. 323.: *Eadem die recepimus a domino Gregorio episcopo Sanadiensi in Ungaria solvente per manus Gerogii Grobnic canonici Zagabriensis et Iohannis Barbati familiaris sui pro partis communium serviciorum dudum promissorum tam per dominum Stephanum predecessorem suum quam per dominum Gallhardum immediatum predecessorem suum et per ipsum recognitorum CCXXV florenos.*

¹⁷⁸⁵ MVH I/1, str. 501.

suplici se navodi *in ecclesia Zagra Chanadiensis* – može se samo pretpostaviti da je trebalo stajati *Zagrabiensis*, ali je iz nekog razloga krivo napisano). Konrad je u to vrijeme držao i lektorat Čazmanskog kaptola.¹⁷⁸⁶ Vjerojatno je bo stranac njemačkog porijekla.

158. **Konja**, prepozit. 1380.

1380. se navodi kao kraljev poslanik koji je zajedno s drugim kraljevim poslanikom magistrom Stjepanom sinom pok. Nikole bana iz Lendave, bio poslan na obnovu kraljevih prava u Slavoniji. To se prije svega odnosilo na posjed *castruma* Bršljanovice, koji je bio u vlasništvu kraljevog viteza Lacka sina Vukoslava iz Bršljanovice. Kraljevi poslanici prepozit Konja i magister Stjepan iz Lendave su zajedno s kaptolskim izaslanikom komarničkim arhiđakonom Blažom napravili reambulaciju i razdvajanje posjeda plemića Tome i Petra sinova Beke i posjeda navedenog Lacka.¹⁷⁸⁷ Iste su godine navedeni kraljevi poslanici, prepozit Konja i Stjepan sin pok. Nikole bana iz Lendave, zajedno s kaptolskim izaslanikom komarničkim arhiđakonom Blažom napravili reambulaciju i utvrdili međe posjeda na području naselja Rovišće.¹⁷⁸⁸

159. **Kristofor Ivanov iz Kopra** (*de Iustinopoli*), kanonikat. †oko1400.

On je dobio kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu, ali je umro izvan Rimske kurije prije nego je ušao u stvarni posjed svoje nadarbine. Na njegovo je mjesto papa 1400. Bonifacije IX. providirao Pavla Petrovog, svećenika (*presbiter*) Zagrebačke biskupije.¹⁷⁸⁹ Porijeklom je bio iz Kopra.

160. **Ladislav**, kanonik. 1368.

Bio je kaptolski izaslanik 1368. kada je obavio reambulaciju i korekciju međa posjeda Zamlačje u Varaždinskoj županiji.¹⁷⁹⁰ Ladislav je iste godine obavio reambulaciju i separaciju posjeda *Ratolechicha*.¹⁷⁹¹

161. **Ladislav**, kalnički arhiđakon. 1371.

Bio je kaptolski izaslanik 1371. kada je uredio međe između grada Koprivnice i posjeda Stjepana sina bana Mikca.¹⁷⁹²

¹⁷⁸⁶ ASV, Reg. Suppl. 10, f. 25r. Villa Nova, 1345. 28. rujna.

¹⁷⁸⁷ CD XVI, dok. 107., str. 115.-116.

¹⁷⁸⁸ CD XVI, dok. 108., str. 117.-118.

¹⁷⁸⁹ MHEZ V, dok. 100., str. 113.

¹⁷⁹⁰ CD XIV, dok. 75., str. 116.-117.

¹⁷⁹¹ CD XIV, dok. 88., str. 136.-137.

162. **Ladislav de Demyen/de Vaya**, kanonik; prepozit kaločkog kaptola. do/prije 1367. njitranski biskup; vesprenski biskup; varadinski biskup. 1367.-1382.

U računima papinskih poreza zapis od 23. rujna 1368. navodi da je stanoviti Ladislav držao kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu, a mjesto se ispraznilo njegovim posvećenjem za njitranskog biskupa. Njegov je kanonikat dobio Nikola Brikšinov.¹⁷⁹³ Radi se o Ladislavu koji je ujedno do 1367. bio i prepozit kaločkog metropolitanskog kaptola. Nakon translacije njitranskog biskupa Stjepana na kaločku metropolitansku čast, na njitransku je biskupsku stolicu došao upravo Ladislav de Demjen. On je čast njitranskog biskupa obnašao od 26. veljače 1367. do promocije na vesprensku biskupsku čast 27. listopada 1372. Na biskupskoj časti u Vesprenu ostao je 2. listopada 1377. kada je premješten na mjesto varadinskog biskupa. Na časti varadinskog biskupa ostao je do 1382. godine.¹⁷⁹⁴ Eubel ga prilikom navoda o dolasku na njitransku biskupsku čast identificira kao Ladislava de Demjen, a prilikom navoda o stupanju na čast varadinskog biskupa identificira ga Ladislava de Vaya, pa je identifikacija uvelike problematična.

163. **Ladislav sin Nikole palatina**, kanonik, čazmanski prepozit; dignitet u Ostrogonskoj crkvi; pečujski kanonik; kapelan kardinala s titularnom crkvom Porta i Sv. Rufine Ivana; upravitelj (*comes capelle*) kraljeve kapele i tajnik kancelar kralja Ludovika (*secretarius cancellarius domini Lodouici dei gracia regis Hungarie*). 1343.-oko1357. vesprenski biskup. (1357.) 27. ožujka 1358.- †prije 27. listopada 1372.

Papa Klement VI. je 7. svibnja 1343. uputio ispravu Ladislavu sinu plemića kneza Nikole sina Seletija. Papa tim pismom zapravo udovoljava želji i kralja Ludovika Anžuvinca i Ladislava koji su ga tražili za dispencijaciju od kanonske neregularnosti. Ladislav je naime imao 21 godinu, te je tražio dispencijaciju od kanonski nepropisne dobi, *dispensatio de defectu aetatis*. Papa mu je i izdao željenu dispencijaciju kojom ga oslobađa neregularnosti i omogućava mu stjecanje crkvenih nadarbina: *ut de defectu etatis, quem pateris, cum in vicesimo primo etatis tue anno vel circa illum dumtaxat constitutus existas, ac generalis Concilii et quibuslibet constitutionibus apostolicis contrariis nequaquam obstantibus, quecumque beneficia ecclesiastica se invicem compacentia, etiam si dignitates vel officia aut personatus existant,*

¹⁷⁹² CD XIV, dok. 269., str. 359.-360.

¹⁷⁹³ MVH I/1, str. 499.: (Diocesis Zagrabiensis anno VI. domini Urbani quia de V. nichil. – 28. Octobris 1367.-27. Octobris 1368.) *Nicolao Brixini de canonicatu et prebenda ecclesie Zagabriensis, vacantibus per consecrationem Ladislai episcopi Nitriensis, VIII. kalendas Octobris. Procedetur.*

¹⁷⁹⁴ HC I, str. 368.; 524.; 515.

*et curam habeant animarum, si tibi alias canonice conferantur, libere recipere et licite retinere valeas, tecum de speciali dono gratie auctoritate apostolica dispensamus.*¹⁷⁹⁵

Ambasadori ugarsko-hrvatskog kralja zatražili su od pape za Ladislava sina palatina Nikole rezervaciju digniteta u Ostrogonskoj crkvi 7. ožujka 1344. godine. Ladislav je još imao kanonikat u Pečujskom kaptolu i dignitet u očekivanju u istoj crkvi.¹⁷⁹⁶ Isti je dan, 7. ožujka 1344. Ladislav sin palatina Nikole tražio za Nikolu Stjepanovog, klerika Pečujske dijeceze kanonikat u crkvi Sv. Petra u Bosanskoj biskupiji.¹⁷⁹⁷ Kardinal Ivan s titularnom crkvom Porta i Sv. Rufine 4. ožujka 1345. zatražio je prepozituru u Čazmanskome kaptolu i kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu za svog kapelana Ladislava sina palatina Nikole. Prepozitura se ispraznila promocijom Grgura Jurjevog na čast biskupa u Čanadu. Ladislav je još držao kanonikat s prebendom u Pečujskom kaptolu i očekivanje digniteta u Ostrogonskoj crkvi.¹⁷⁹⁸ Papa Klement VI. je podijelio prepozituru Čazmanskog kaptola i kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu Ladislavu sinu palatina Nikole 4. ožujka 1345. godine. Do tada je tu prepozituru zajedno s kanonikatom u Zagrebačkom kaptolu držao Grgur iz Koprivnice, međutim Grgur je izabran za čanadskog biskupa, te se ispraznilo kanoničko mjesto i dignitet u Zagrebačkom kaptolu.¹⁷⁹⁹ Ladislava zatim nalazimo u računima papinih poreza. 1353.-1354. se u popisu navodi da je Ladislav dolaskom na ispražnjeno mjesto čazmanskog prepozita, odlaskom Grgura na čanadsku biskupsku stolicu, uplatio za novodobivenu nadarbinu 150 zlatnih florena.¹⁸⁰⁰ Ladislava nalazimo 1351.-1356. kao autora isprava u svojstvu upravitelja (*comes capelle*) kraljeve kapele i tajnika kancelara kralja Ludovika (*secretarius cancellarius domini Lodouici dei gracia regis Hungarie*).¹⁸⁰¹ 1357. iz isprave pape Inocenta VI. saznajemo da je Ladislav tada bio izabran za vespremskog biskupa,

¹⁷⁹⁵ Theiner, Mon. Vet. Hung. I., dok. 974., str. 650.

¹⁷⁹⁶ ASV, Reg. Suppl. 6, f. 234r. Villa Noua, 1344., 7. ožujka.

¹⁷⁹⁷ ASV, Reg. Suppl. , f. 234r., Villa Noua, 1344. 7. ožujka.

¹⁷⁹⁸ ASV, Reg. Suppl. 8, f. fol. 31v, Villa Noua, 1345. 4. ožujka.

¹⁷⁹⁹ CD XI, dok. 145., str. 192.-193.: ... *Cum itaque nuper de persona dilecti filii Gregorii electi Chenadiensis ecclesiae Cheuadiensi tunc pastore carenti duxerimus praefigendum, praeficiendo eum ipsi ecclesiae in episcopum et pastorem et per hoc praepositura sancti spiritus Chasmensis, Zagrabiensis dioecesis nec non canonicatus et praebendae ecclesiae Zagrabiensis eidem praepositurae annexi, quos idem Gregorius tunc temporis obtinebat, prout adhuc obtinet, per munus consecrationis suscipiendum ab eo in proximo vacare speretur. Nos volentes tibi praemissorum meritorum tuorum intuitu nec non conspiratione venerabilis fratris nostri Johannis episcopi Portuensis pro te capellano suo nobis super hoc humiliter supplicantis gratiam facere specialefn, concanonicatum et praebendam ac praeposituram praedictos, quam primum eos praemisso vel quovis alio modo praeterquam per ipsius electi obitum vacare contigerit, conferendos tibi cum plenitudine iuris canonici ac omnibus iuribus et pertinentiis suis donationi apostolicae sedi reservamus ...*

¹⁸⁰⁰ MVH I/1, str. 445.

¹⁸⁰¹ Fejér IX/2, dok. 33., str. 105.-106.; CD XII, dok. 88., str. 128.-129.; CD XII, dok. 104., str. 146.-147.; CD XII, dok. 135., str. 184.; Fejér IX/2, dok. 250., str. 512.-514.; Fejér IX/6, dok. 67., str. 63.-64.; njegova se isprava pojavljuje i kao dokazni materijal 1353.: Fejér IX/7, dok. 73., str. 123.-124.

te je čazmanska prepozitura dodijeljena Vilimu de Czaberii.¹⁸⁰² Ladislava nalazimo kao vespremskog biskupa 27. ožujka 1358.,¹⁸⁰³ ali ga još kasnije iste godine nalazimo još uvijek kao izabranog vespremskog biskupa. Naime, on se 4. kolovoza 1358. kao izabrani biskup vespremski obvezao preko svoga prokuratora Blaža, gudenskog arhidakona (*Gudensem in predicta ecclesia*) uplatiti svoje pristojbe.¹⁸⁰⁴ Na njegovo ispražnjeno mjesto u Zagrebačkom kaptolu došao je Petar Henrikov de Olsna 1358. godine.¹⁸⁰⁵ Kao izabrani (!) vespremski biskup Ladislav je tražio 1358. od pape Inocenta VI. da čazmanskome kanoniku Nikoli Dragoriju podijeli kanonikat s očekivanjem prebende u Zagrebačkom kaptolu.¹⁸⁰⁶ Na časti vespremskog biskupa Ladislav je ostao do svoje smrti prije 27. listopada 1372. godine. Ladislav je bio plemićkog roda (*nobilitas generis*), odnosno iz aristokratske obitelji. Kao klerik iz Pečujske dijeceze navodi se u spomenutoj papinoj dispencijaciji o kanonskoj neregularnosti, dok se kasnije navodi kao klerik Vespremske biskupije.¹⁸⁰⁷

164. **Ladislav**, prepozit. 1391.-1399.

Zajedno s ostalim članovima Zagrebačkog kaptola 1391. se navodi kao stranka u sporu kaptola sa zagrebačkim biskupom Ivanom oko desetine vinograda i drugih zemljišta posjeda Bakonje polje i Struge, te nekih drugih desetina, koji se vodio duže vremena pred kraljevskim sudom, ali i pred Rimskom kurijom.¹⁸⁰⁸ On se, u tom sporu, zajedno s ostalim kanonicima, navodi kao stranka pred arbitrarnim sucem čazmanskim prepozitom Matijom koji je trebao riješiti spor.¹⁸⁰⁹ On je 1396. došao u spor s vlastitim kaptolom oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipušskog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora (*ipsi deinceps perpetuum silentium de et super adquisicione eiusdem possessionis Blagussa*).¹⁸¹⁰ 1398. je papa Bonifacije IX. izdao nalog zagrebačkom prepozitu da

¹⁸⁰² CD XII, dok. 302., str. 403.: *Prepositura Chasmensis Zagrabiensis diocesis cum vacabit per munus consecrationis impendendum Ladizlao electo Wesprimiensi fuit reseruata conferenda Wilhelmo de Czaberii. VI. idus aprilis. 1357. (14. srpnja) tj. par mjeseci nakon toga navodi se u papinom dokumentu da je Stjepan Nikolin Treutel zauzeo čazmansku prepozituru nakon što se zamijenio s Guilelmom Petrovim koji je otišao na egersku prepozituru. CD XII, dok. 317., str. 418.: *Ex causa permutacionis fuit prouisum Guilelmo Petri de prepositura Agriensi. Et Stephano Nicolai Treutel de prepositura ecclesie Chasmensis Zagrabiensis diocesis. II. idus iulii.**

¹⁸⁰³ HC I, str. 524.

¹⁸⁰⁴ ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 22., f. 224r. 1358. 4. kolovoza.

¹⁸⁰⁵ CD XII, dok. 352., str. 458.; CD XII, dok. 353., str. 458.-459.

¹⁸⁰⁶ CD XII, dok. 382., str. 498.

¹⁸⁰⁷ CD XII, dok. 359., str. 467.: ... *per munus consecrationis impendendum apud sedem apostolicam vel alibi venerabili patri domino Ladizlao clerico Wesprimiensi, cui eadem sanctitatis de dicta Wesprimiensi ecclesia prouidit ...*

¹⁸⁰⁸ CD XVII, dok. 284., str. 387.-388.; CD XVII, dok. 285., str. 388.-389.

¹⁸⁰⁹ CD XVII, dok. 293., str. 398.-401.

¹⁸¹⁰ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

vukovarskog arhiđakona Andriju uvede u posjed prepoziture Čazmanskog kaptola nakon što je dotadašnji prepozit stupio u red augustinaca u Budimu.¹⁸¹¹ Međutim, Andrija nije bio uveden u tu čast sve do 1399. jer je tada papa Bonifacije IX. ponovno izdao mandat zagrebačkom prepozitu da uvede u posjed prepoziture pečujskog kanonika Andriju Andrijinog.¹⁸¹² Iste je godine dobio nalog pape da uvede Matiju Gerdalina u posjed čazmanskog kanonikata,¹⁸¹³ a zatim i nalog da uvede Andriju Grazarija u posjed zagrebačkog kanonikata.¹⁸¹⁴ 1399. dobiva mandat od pape Bonifacija IX. kojim je papa naložio zagrebačkom prepozitu, tudenskom biskupu te opatu *monasterii Sancte Marie de Lanstrauz Aquilegensis diocesis*, da uvedu u posjed kapele Sv. Ivana u Novoj Čazmi Matiju Grdakova (potonji je i prije uživao ovu župu, no stanoviti Petar Grgenov ju je nezakonito okupirao, nakon čega je izbio spor kojega je dobio Matija).¹⁸¹⁵

165. **Ladislav Bankonov**, kanonikat; dignitet u Transilvanskoj crkvi; kanonikat u Transilvanskoj crkvi; kanonikat u Bačkom kaptolu; kantorija Bačkog kaptola. 1344.

Kaločki nadbiskup Ladislav zatražio je 9. Listopada 1344. za svog nećaka Ladislava Bakonovog dignitet u Transilvanskoj crkvi. Ladislav Bakonov je još u svom posjedu imao kanonikat s očekivanjem prebende u istoj Transilvanskoj crkvi, i kanonikate s prebendom u Zagrebačkom i Bačkom kaptolu. U Bačkom je kaptolu još držao i dignitet kantora.¹⁸¹⁶

166. **Ladislav Bartolomejev iz Ferrare**, kanonik. 1389.

Njega je papa Bonifacije IX. providirao 1389. na mjesto kanonika u Zagrebačkom kaptolu, te mu se ta čast trebala dodijeliti nakon obavljenog ispita podobnosti.¹⁸¹⁷ Ladislav je bio klerik iz Vespremske dijeceze, ali mu je po svemu sudeći obitelj izvorno bila iz Ferrare u Italiji.

167. **Ladislav**, kanonik. 1395.

Bio je kaptolski izaslanik koji je 1395. uveo Zanka Vukovića u posjed Krstinje u Zagrebačkoj županiji.¹⁸¹⁸ Tom prilikom se navodi i da je svećenik (*presbyter*).

¹⁸¹¹ MHEZ V, dok. 53., str. 64.

¹⁸¹² MHEZ V, dok. 71., str. 81.

¹⁸¹³ MHEZ V, dok. 74., str. 83.-84.

¹⁸¹⁴ MHEZ V, dok. 76., str. 85.-86.

¹⁸¹⁵ MHEZ V, dok. 83., str. 94.-96.

¹⁸¹⁶ ASV, Reg. Suppl. 7, f. 18r. Avignon, 1344. 9. listopada.

¹⁸¹⁷ MVH I/3, dok. 54., str. 45.-46.: *Ladislauum Bartholomei de Ferraria... clericum Vesprimiensis diocesis. Madamus quatenus, si per diligentem examinationem dictum Ladislauum ad hoc ydoneum esse reppereris, super quo tam conscienciam oneramus, ei de canonicatu ecclesie Zagrabiensis ... provideas. Datum Rome apud Sanctum Petrum Duodecimo Kalendas Decembris Anno Primo.*

¹⁸¹⁸ CD XVIII, dok. 6., str. 8.-9.

168. **Leonardo Kardinalski (Cardinali) de Pensauero**, kanonik, katedralni arhidakon; ostrogonski kanonik; *comes perpetuus* ostrogonskog nadbiskupa Ivana; vrhovni kancelar kraljevske i kraljičine aule, generalni vikar Ostrogonske nadbiskupije. 1390.-1393. senjski biskup. 29. srpnja 1392.-†oko 1402.

1390. se navodi kao doktor dekreta, katedralni arhidakon, kanonik zagrebački, kanonik ostrogonski, *comes perpetuus* ostrogonskog nadbiskupa Ivana, vrhovni kancelar kraljevske i kraljičine aule, generalni vikar u duhovnim pitanjima vjerojatno Ostrogonske nadbiskupije (*Leonardo de Pensauero decretorum doctore Archidiacono Zagrabiensi, eiusdemque et Strigoniensis Ecclesiarum Canonico, nec non reuerendissimi in Christo Patris et Domini Domini Iohannis, miseratione diuina Sancte Strigoniensis Ecclesie Archiepiscopi, locique eiusdem Comititis perpetui, et aule regie et reginalium Maiestatum supremi Cancellarii, Vicario in spiritualibus generali*). Tada je bio jedan od arbitrarnih sudaca u sporu koji se vodio između budimskih župnika oko međa njihovih župa.¹⁸¹⁹ Svojim je djelovanjem poglavito bio vezan uz Ostrogonski kaptol, a zagrebački kanonikat s vrlo unosnim katedralnim arhidakonom držao je kao sinekuru. Tako se 1390. javlja kao *Leonardus de Pensauero, decretorum Doctor, Archidiaconus Zagrabiensis, eiusdemque, et Strigoniensis Ecclesiarum Canonicus, ac reuerendissimi in Christo Patris ac Domini Ioannis, Dei et Apostolicae sedis gr. Archiepiscopi Strigon., locique eiusdem Comititis perpetui, nec non aulae regiae ac reginalis Maiestatum supremi Cancellarii, Vicarius in spiritualibus generalis*, te je bio autor isprave kojom je zabilježena žalba požunskih župnika i drugih svećenika na crkvenom sinodu da im je požunski prepozit Lovro nanio nasilja, nakon čega je odlučeno da s takvom praksom prepozit treba prestat.¹⁸²⁰ 1391. se navodi kao zagrebački kanonik i

¹⁸¹⁹ Fejér X/1, dok. 346., str. 622.-629.

¹⁸²⁰ Fejér X/1, dok. 345., str. 619.-622.: *Leonardus de Pensauero, decretorum Doctor, Archidiaconus Zagrabiensis, eiusdemque, et Strigoniensis Ecclesiarum Canonicus, ac reuerendissimi in Christo Patris ac Domini Ioannis, Dei et Apostolicae sedis gr. Archiepiscopi Strigon., locique eiusdem Comititis perpetui, nec non aulae regiae ac reginalis Maiestatum supremi Cancellarii, Vicarius in spiritualibus generalis, salutem in Domino sempiternam. Pridem in sancta Synodo nuperime per praefatum Dominum nostram Archiepiscopum celebrata, honorabiles viri Magistri Laurentius, Michaël Plebanus, et Nicolaus, Canonici Sancti Martini, alias Sancti Saluatoris de Posonio, Dioecesis Strigoniensis. nomine ipsorum, nec non plebanorum, Praebendariorum, Vicariorum, Magistrorum et aliorum rectorum Ecclesiarum, Capellarum et quorumlibet intra et extra muros praedicti oppidi Posoniensis beneficiarum proposuerunt: quod venerabilis vir Dominus Laurentius, Praepositus dicti S. Martini, alias S. Saluatoris Posoniensis, ipsos multipliciter molestat, inquietat, et perturbat, titulos beneficiorum suorum perquirendo, institutosque per praefatum Dominum Archiepiscopum et prouisos in possessionem admittere recusando; asserendo institutionem, destitutionem et dispositionem dictorum beneficiorum ad se totaliter pertinere, dispositionemque testamentariam per nonnullos praedecessorum suorum factam, impedire nititur; bona ipsorum conando vsurpare, et in proprios vsus conuertere, contra sacrorum Canonum instituta et consuetudinem hactenus obseruatam; petentes a praefato Domino Archiepiscopo de opportuno remedio eisdem prouideri; tandem per praefatum Dominum Archiepiscopum dicta causa nobis commissa extitit; demum praedicto Domino Laurentio Praeposito personaliter et praedictis Dominis de Capitulo*

katedralni arhiđakon, te kao ostrogonski kanonik koji je zajedno s ostalim ostrogonskim kanonicima u sakristiji ostrogonske crkve donio odluku kojom se podržava ostrogonskog nadbiskupa Ivana u namjeri da crkvu Sv. Stjepana Prvomučenika uzdigne u rang kolegijalne prepoziture (zborne crkve).¹⁸²¹ Iste, 1391., javlja se kao izdavač dokumenta (sa svim gore navedenim pripadajućim titulama i funkcijama) u kojemu on kao generalni vikar Ostrogonske crkve potvrđuje osnutak hospotala s oratorijem u čast bl. Elizabete u gradu Königsbergu koji je osnovao Hengmannus de Sebnicia.¹⁸²² 1392. se navodi kao katedralni arhiđakon u Zagrebačkom kaptolu, koji je tada uistinu i boravio u tome kaptolu. Između kaptola i zagrebačkog biskupa Ivana se vodio spor oko desetine vinograda i drugih zemljišta posjeda Bakonje polje i Struge, te nekih drugih desetina pred kraljevskim sudom, ali i pred Rimskom kurijom.¹⁸²³ Čazmanski prepozit Matija je bio izabran od strane kaptola i biskupa za arbitrarnog suca, te je on u tom svojstvu izdao dokument koji je poslan Pečujskom kaptolu: u njemu ga je tražio da pošalje svoje izaslanike pred kojima su kanonici Zagrebačkog kaptola trebali primiti zakletvu.¹⁸²⁴ 1392. je Pečujski kaptol na nalog prepozita Matije doista i posvjedočio da je Zagrebački kaptol položio prisegu u parnici prema kojoj navedene desetine pripadaju kaptolu, i da ih je biskup Ivan nezakonito prisvojio. Među kanonicima koji su prisegnuli bili su Leonardo de Penzauro, katedralni arhiđakon, zatim varaždinski arhiđakon

Posoniensi Magistro Demetrio, ipsorum concanonico cum sufficienti mandato comparentibus, praedictam querelam annotato Magistro Demetrio, nominibus quibus supra, reiterante, idem Magister Demetrius quasdam litteras felicitis recordationis Domini Nicolai, olim Archiepiscopi Strigoniensis, per quas Purchardo, qui se gerebat pro Praeposito memorata Ecclesiae S. Martini, alias S. Salvatoris Posoniensis, vt titulos beneficiorum ostendere debeant, ipsos Canonicos, Plebanos et beneficiatos, praelibatos, prohibet obedire: decernens tam de iure communi, quam de consuetudine institutionem, destitutionem, prouisionem, dispositionem et omnimodam ordinationem ad se ac praedecessores suos pertinuisse, et in praesenti ad ipsum et suos successores pertinere

...
¹⁸²¹ Fejér X/1, dok. 388., str. 695.-703.: *nec non vtriusque Stephani, Proto-Martyris videlicet, Confessoris et gloriosissimi Martyris, Pontificis Beatissimi Adalberti, patroni nostri, totiusque coelestis curiae, habito saepius tractatu, et tandem deliberatione matura cum venerabilibus fratribus nostris, Canonicis Strigoniensibus, more solito in thesuario, seu sacristia ecclesiae nostrae praefatae, capitulariter congregatis, in quo quidem Capitulo interfuerint Venerabiles viri Dominus Franciscus Cantor, Lucas Nitriensis, Michaël Zoliensis, Gregorius Hontensis, Iohannes Budensis, Leonardus de Pensario Decretorum Doctor Zagrabien. Archidiaconi, Ioannes Praepositus Sancti Thomae, Martinus Magnus, Bricius Plebanus de Morosio, Petrus de Thurocz, Antonius de Bingula, Blasius paruus, Thomas de Vdward, Ioannes de Saxonia, facientes totum Capitulum dictae nostrae ecclesiae, cum in praesenti plures non adessent, qui solennius et spiritualius diuinis vacant obsequiis, nec non de stipendiis eorumdem inuocata Spiritus S. gratia disponimus, prout inferius per ordinem declaratur; primo namque de voluntate, consensu et assensu dictorum Venerabilium fratrum nostrorum statuimus et ordinamus, quod saepe dicta ecclesia Sancti Stephani Proto-Martyris sit et esse debeat praepositura collegiata et sub nomine Praepositi gubernetur; cui Praepositurae adnectimus et incorporamus canonicatum ecclesiae nostrae Strigoniensis, quam in praesenti Dominus Martinus, olim Lector seu Magister dictae Ecclesiae Sancti Stephani, et quem Dominum Martinum, nunc ipsius Ecclesiae facimus Praepositum, obtinet, ita quod quicumque de cetero dictae Ecclesiae Sancti Stephani erit Praepositus, continuam in eadem Ecclesia et Praepositura residentiam facere teneatur...*

¹⁸²² Fejér X/3, dok. 118., str. 117.-119.

¹⁸²³ CD XVII, dok. 284., str. 387.-388.; CD XVII, dok. 285., str. 388.-389.

¹⁸²⁴ CD XVII, dok. 293., str. 398.-401.

Stjepan de Veychi, kanonici Barnaba Mykonis i Martin Veliki (Magnus), kustos, kanonici Ivan Lancelloti vikar *in spiritualibus* zagrebačkog biskupa Ivana i Nikola Ivanov, Hungarus.¹⁸²⁵ 1393. se ponovno navodi kao generalni vikar u Ostrogonskoj crkvi koji je u tom svojstvu vodio sveti sinod, te je izdao dokument o uređenju upravnih pitanja povezanih uz požunske župnike i arhidakonate.¹⁸²⁶ Bio je doktor kanonskog prava (dekreta) i zasigurno je studirao baš u Padovi. Leonardo de Penzauro je napredovao do mjesta senjskog biskupa i to nakon smrti prethodnika njegovog strica Ivana de Penzaura 2. travnja 1392. godine. Na toj ga funkciji nalazimo već od 29. srpnja 1392. do smrti oko 1402. godine.¹⁸²⁷ Nije jasno u kojim je okolnostima Leonardo već kao izabrani biskup u Ostrogonskoj crkvi vodio sinod, kako je rečeno u svojstvu vikara 1393. godine. Leonardo je kao senjski biskup dao podići nadgrobni spomenik svom prethodniku Ivanu.¹⁸²⁸ Sladović prenosi i to da je kao senjski biskup Leonardo bio izaslanik kralja Sigismunda u Dalmaciji i Hrvatskoj.¹⁸²⁹ Isti prenosi i podatak da je Leonardo dobio od Franje de Carrare, «gospodara vlasti padovske», pravo padovanskog građanstva, te dalje pretpostavlja kako se radilo o Leonardovom pokušaju da poboljša imovinsko stanje svoje obitelji.¹⁸³⁰ 1393. hrvatski ban knez Ivan šalje ga u Veneciju da tamo iznajmi tri oružane galije za borbu protiv Zadrana. 1397. Povjerena mu je istraga nad Zadranima vezana uz smrt kraljice Elizabete.¹⁸³¹ 1399. uvodi Petra galovog u posjed goričkog arhidakonata.¹⁸³² Leonardo je porijeklom bio iz Italije, iz Pesara.

169. **Lovro Lorandov**, kanonik; bosanski kanonik. prije 1333. bosanski biskup. nakon 8. prosinca 1333. (9. prosinca 1336.)-oko 1348.

O tome da je Lovro prije promocije na Bosansku biskupiju držao i kanonikat Zagrebačkog kaptola saznajemo posredno. 1341. i 1342. u računima papinih kolektora za papinske poreze stoji da je skupljeno prvo 130 zlatnih florena od dvije prebende koje su ispražnjene u Zagrebačkom kaptolu. Iz toga popisa saznajemo da je ispražnjen i jedan kanonikat koji je držao prije svije promocija za bosanskog biskupa Lovro: *unius videlicet per promotionem et consecrationem domini Laurentii episcopi Bozenensis*.¹⁸³³ 1342. je skupljeno 36 zlatnih

¹⁸²⁵ CD XVII, dok. 312., str. 419.-420.

¹⁸²⁶ Fejér X/2, dok. 58., str. 130.

¹⁸²⁷ HC I, str. 451.; Sladović, *Povēsti biskupijah*, pretpostavlja da je umro oko 1403., str. 97.; vidi.: Bogović, *Veze zagrebačke i senjsko-modruške biskupije*, str. 287.-288.

¹⁸²⁸ Sladović, *Povēsti biskupijah*, str. 97.

¹⁸²⁹ Na ist. mj.

¹⁸³⁰ Isto, str. 98.

¹⁸³¹ Bogović, *Veze zagrebačke i senjsko-modruške biskupije*, str. 288.

¹⁸³² MHEZ V, dok. 77., str. 86.-87.

¹⁸³³ MVH I/1, str. 429. * priređivač dodaje: Laurentius episcopus Bosnensis a. 1335.-1347.

florena, a jedna je ispražnjena nadarbina bio kanonikat koji je držao Lovro.¹⁸³⁴ Prepozit Čazmanskog kaptola Grgur 1343. 10. svibnja zatražio je kanonikat s prebendom Zagrebačkog kaptola za Blaža sina pokojnog Vita zvanog Lupus (Vuk), svećenika Zagrebačke biskupije, nakon što se mjesto ispraznilo promocijom Lovre na mjesto bosanskog biskupa.¹⁸³⁵ Zato je zanimljivo da je 1345. papa Klement VI. dodijelio kanonikat i prebendu narečenog kaptola Vilimu Moriju koju je držao Lovro prije stjecanja bosanske biskupske časti: *Clemens episcopus etc. Dilecto filio Guilielmo de Moro, canonico Zagrabiensi, salutem etc. confert ei canonicatum et prebendam huius ecclesie quos Laurentius episcopus Boznensis tempore promotionis sue obtinebat. Datum ut supra* (1345.).¹⁸³⁶ Taj je Lovro zasigurno identičan bosanskom biskupu Lovri koji je na tu čast došao nakon smrti bosanskog biskupa Petra 8. prosinca 1333. godine. Na bosansku biskupsku čast je Bosanski kaptol izabrao Lovru Lorandovog koji je bio i kanonik istog kaptola. Na toj ga časti u izvorima nalazimo od 9. prosinca 1336., a funkciju je obnašao do 1348. ili do nekog vremena prije te godine, kada na bosanskoj biskupskoj časti nalazimo stanovitog Bonusjoannesa.¹⁸³⁷

170. **Luka**, lektor. 1370.

Bio je lektor Zagrebačkog kaptola 1370., kada se navodi i kao *scolasticus Zagrabiensis*. Te je godine obavljao dužnost delegiranog suca Apostolske stolice – on je naime, primio papin mandat koji među ostalim navedenim stvarima sadrži i presudu (zapravo kaznu) ostrogonskog nadbiskupa Tome (u vrijeme donošenja presude bio je kaločki nadbiskup), kojim su crkvenim kaznama udareni neki gradečki građani. Luka ih je kao delegirani sudac oslobodio kazni jer su Gradečani vratili posjede zbog kojih su bili kažnjeni.¹⁸³⁸ Nije posve isključeno i da je ovaj Luka iz 1370. zapravo identičan Luki Aleksijevom koji se kao lektor Zagrebačkog kaptola javlja do 1352. (vidi njegovu biografiju).

171. **Luka**, gorički arhiđakon; ostrogonski kanonik; kanonik Sv. Marije u Stolnom Biogradu. 1386.

Luka je 1386. držao nekoliko kanonikata i časti: držao je gorički arhiđakon u Zagrebačkom kaptolu, kanonikat u Ostrogonskom kaptolu, te kanonikat u Stolnobiogradskom kaptolu (*archydiaconus de Gerzy in ecclesia Zagabriensi et canonicus Strigonensis et Sancte Marie*

¹⁸³⁴ MVH I/1, str. 430.

¹⁸³⁵ ASV, Reg. Suppl. 3, f. 135r. Avignon, 1343. 10. svibnja.

¹⁸³⁶ Theiner, Vet. Mon. Hung. I, dok. 1028., str. 682.

¹⁸³⁷ HC I, str. 142.

¹⁸³⁸ CD XIV, dok. 219., str. 300.-301.

Albe Regalis Vesprimensis dyocesis). 1386. je zastupao đurskog biskupa Ivana kada je zajedno s dubičkim arhidakonom Grgurom i Henrikom de Byr Dunavskim također prokuratorima istog biskupa Apostolskoj komori obećao uplatiti zajedničke pristojbe biskupa i pet malih pristojbi.¹⁸³⁹

172. **Luka Aleksijev**, lektor; kanonikat i dostojanstvenička čast u Transilvanskom kaptolu. 1342.-1352.

Luka je u igru za mjesto u koru Zagrebačkog kaptola ušao 1342. godine. Naime, u kaptolu se ispraznilo mjesto lektora jer je dotadašnji lektor Jakov Šimunov bio providiran na mjesto prepozita u Bačkom kaptolu. Saznavši da se ovo mjesto ispraznilo Luka je 15. rujna navedene 1342. uputio supliku papi Klementu VI. kojom je tražio rezervaciju za čast lektora u Zagrebačkom kaptolu. Luka je u isto vrijeme već držao u svom posjedu i pismo *in communi pauperum forma* na crkvenu nadarbinu s ili bez dušobrižništva: ono mu je dodijeljeno nakon što ga je na neodređenu nadarbinu kolacionirao prepozit crkve u Titelju. Budući da je lektorat Zagrebačkog kaptola spadao u red najviših časti koje su iziskivale dušebrižništvo, Luka se u svojoj molbi obvezao i odustati od rezervirane nadarbine.¹⁸⁴⁰ Papa Klement VI. je pozitivno odgovorio na Lukinu molbu i istog dana 15. rujna 1342. izdao proviziju u kojoj mu je potvrdio podjelu lektorata u Zagrebačkom kaptolu.¹⁸⁴¹ Međutim, Luka ovim nije riješio svoj status u Zagrebačkom kaptolu i zato je bio prinuđen ponovno stupiti u kontakt sa centralnom institucijom zapadnog kršćanstva. On je naime dvije godine kasnije, 9. listopada 1344. papi Klementu VI. uputio novu molbu: ovoga puta radilo se o molbi za dodjelu kanonikata s prebendom u Zagrebačkom kaptolu. Unatoč tome što je Luka snagom papinskog autoriteta uistinu providiran na mjesto lektora dvije godine ranije, on po svemu sudeći nije uspio steći i proviziju na kanonikat koji bi mu osigurao glas u kaptolu. Iz toga razloga kanonici u Zagrebu nisu prihvatili Luku kao svoga lektora. Luka je upravo zato zatražio papu da mu rezervira mjesto u Zagrebačkom kaptolu, kako bi nesmetano mogao obavljati i svoje lektorske obaveze.¹⁸⁴² Papa je prihvatio molbu Luke, no provizija na kanoničko mjesto nije nam

¹⁸³⁹ MCV I, dok. 380., str. 214.: *Luchas archydyaconus de Gerzy in ecclesia Zagabriensi et canonicus Strigoniensis et Sancte Marie Albe Regalis, Vesprimensis dyocesis, dominus Gregorius archydyaconus Zubicensis in ecclesia Zagabriensi, tamquam principales et private persone, et Hamricus de Byr Danunbius, procuratores reverendi in Christo patris domini Iohannis Dei gratia episcopi Iauriensis, pro dicto reverendo patre obligaverunt Apostolice camere omnia eorum bona et dictorum suorum beneficiorum et promiserunt ipse camere et collegio pro suo comuni servicio dicti domini Iohannis episcopi, octingentos florenos auri de camera et quinque servicia consueta. ... solve medietatem promissi in festo Rerurrectionis domini nostri Iesu Christi proxime futuro, et aliam medietatem in festo Nativitatis domini nostri Iesu Christi ex tunc proxime secuturo.*

¹⁸⁴⁰ ASV, Reg. Suppl. 1, f. 206v. Avignon, 1342. 15. rujna.

¹⁸⁴¹ MCZ I, dok. 180., str. 157.

¹⁸⁴² ASV, Reg. Suppl. 7, f. 18v. Avignon, 1344. 9. listopada.

sačuvana. Iz kasnijih isprava saznajemo da je Luka uistinu i postao kanonikom Zagrebačkog kaptola, no njegovi se problemi nisu do kraja riješili jer je i 1348. još uvijek bio bez prebende. Upravo zato što Luka nikako nije uspijevaio u potpunosti riješiti svoj status u Zagrebačkom kaptolu, on je posegao za drugim rješenjem. Naime, kaločki nadbiskup Stjepan za Luku je 19. lipnja 1348. zatražio rezervaciju kanonikata s prebendom s ili bez dušobrižništva i dostojanstveničku čast, ali ovoga puta u Transilvanskom kaptolu. Upravo iz ove molbe saznajemo da je Luka još uvijek bio u očekivanju prebende Zagrebačkog kaptola (*idem Lucas canonicatu sub expectatione prebende et lectoratum in eadem Zagrabiensi ecclesia noscitur obtinere*). Tom se prilikom obvezao da će Luka napustiti lektorat Zagrebačkog kaptola ukoliko dobije nadarbinu u Transilvaniji.¹⁸⁴³ Međutim, Lukin povratak u matičnu dijecezu nije bio potreban. Njega nalazimo u računima papinskih poreza početkom pedesetih godina 14. stoljeća: 1351.-1352. se u popisu navodi da je Luka dolaskom na ispražnjeno mjesto kanonikata s prebendom u Zagrebačkom kaptolu, koje se ispraznilo nakon smrti Bartolomeja Latina, uplatio za taj kanonikat 30 zlatnih florena.¹⁸⁴⁴ To znači da je Luka u konačnici, nakon što se ispraznilo mjesto u koru, ipak uspio dobiti kanonikat i prebendu u Zagrebačkom kaptolu što mu je osiguravalo mjesto u koru i stabilne prihode. Luka je aktivno sudjelovao i u javnom djelovanju Zagrebačkog kaptola: 1350. je bio kaptolski izaslanik pred kojim je Paridis iz Glavnice napravio svoju oporuku.¹⁸⁴⁵ Luka Aleksijev je bio klerik porijeklom iz Transilvanske dijeceze. Na ovome mjestu valja ukazati i na to da se 1359.-1362. u gradečkim knjigama sudskih sporova navodi Luka lektor zagrebački.¹⁸⁴⁶ Međutim, 1362.-1363. se spominje i lektor Mihovil: svjedočio je u sporu između Andrije fabera i Mateja sutora 1362. godine.¹⁸⁴⁷ Protiv njega je vodio spor stanoviti Ivan sellipar,¹⁸⁴⁸ i Ivan zet Majnarda.¹⁸⁴⁹

¹⁸⁴³ ASV, Reg. Suppl 17, f. 81r. Avignon, 1348. 19. lipnja.

¹⁸⁴⁴ MVH I/1, str. 445.

¹⁸⁴⁵ CD XI, dok. 429., str. 563.-565.

¹⁸⁴⁶ 1360.-1362. se navodi da je lektor Luka bio u sporu sa stanovitim Horgokamom. MCZ IV, str. 163.: *Item causa que vertitur inter Horgocham et lectorem ad octo dies ad pacem est prorogata.*; MCZ IV, str. 160.: *Item lector contra Horgocam primo citatus non comparuit.* MCZ IV, str. 161.: *Item dominus lector secundo citatus contra Horgocam non comparuit.* Još se 1362. navodi i: *Item causa domini Luce lecotris ad primum iudicium est prorogata.* MCZ IV, str. 204. 1359.-1360. je bio i u sporu s nekim Junasom/Iwanom (sellipar) oko kuća potonjeg. MCZ IV, str. 166.: *Item primo iudicio Junas sellipar tenetur producere jura, si que super fundo et domibus suis habere dignoscitur, contra dominum lectorem zagrabiensem.* MCZ IV, str. 147.: *Item debitum condam Iwan selliparii, sicut continetur in litteris nostris obligatoriis, domino Luce lectori ecclesie zagrabiensis ad solutionem faciendam quintumdecimum diem peremptorie assignavimus.* 1362. se navodi: *Item causa Lachk et Franche ad exhibicionem litterarum regalium per dominum Lucam lectorem factam, est prorogata.* MCZ IV, str. 205.; *Item causa ipsius domini lectoris propter absenciam iudicum antiquorum similiter ad octo dies est prorogata.* MCZ IV, str. 206.

¹⁸⁴⁷ MCZ IV, str. 247.: *Item primo iudicio Andreas faber contra Mathey sutorem per Mychaelem lectorem et Johannem sellatorem testimonium super eo, quod ad domum suam venisset, producere debet.*

¹⁸⁴⁸ MCZ IV, str. 266.: *Item Johannes sellipar contra Michalem lectorem primo citatus non comparuit.*

¹⁸⁴⁹ MCZ IV, str. 268.: *Item Johannes gener Meynardi contra Michaelem lectorem secundo citatus non comparuit.*

Spominje se i da je 1363. vodio spor sa sinom neke Kristine.¹⁸⁵⁰ Lektor Luka se navodi kao zagrebački lektor, a Mihovil se navodi samo kao lektor. Zbog toga postoji mogućnost da lektor Mihovil nije bio lektor Zagrebačkog kaptola, nego je čitavo vrijeme lektor bio Luka Aleksijev.

173. **Martin**, kanonik. 1321.

Kanonik Martin je 1321. po svemu sudeći prepisao ispravu pape Ivana XXII. iz 1319. kojom je papa odredio zaštitnike Zagrebačkoj biskupiji i biskupu Augustinu Kažotiću.¹⁸⁵¹

174. **Martin**, kantor. 1328.-1337.

Martin je zajedno s katedralnim arhidakonom Tomom 1328. u ime Zagrebačkog kaptola došao pred cistercijski samostan Bl. Dj. Marije kraj Zagreba i zatražio da se prepíše dokument od 1324. u kojem su potvrđeni ugovori između Zagrebačkog kaptola i ivanovaca oko davanja desetine Zagrebačkom kaptolu.¹⁸⁵² 1332. je na ime papinske desetine uplatio 1 marku, a zatim i 1.5 marku; 1333. je uplatio 2 i pol marke; 1334. je uplatio 6 pensi i 10 denara (*VI. pensas et X. [denarios]*) u dva navrata; 1335. je uplatio *ratione proventuum suorum* 2 marke, a nakon toga i jednu i pol marku; 1336. je uplatio 2 i pol marke, a 1337. 6 pensi i 10 denara.¹⁸⁵³ U istom se popisu kao kantor spominje i stanoviti Demetrije, no čini se da je ipak u to vrijeme bio kantor Martin. Naime, oba su bez specifikacije kojem kaptolu pripadaju, no zbog gornjeg navoda da je 1328. kantor Martin zastupao svoj kaptol, ovdje se pretpostavlja da je i u vrijeme uplata desetine tu čast obnašao upravo svećenik po imenu Martin.

175. **Martin**, kanonik. 1340.

Martin je bio prisutan prilikom javnog proglašenja izopćenja vođa pobune protiv plaćanja desetine biskupu Ladislavu 1340. godine.¹⁸⁵⁴

176. **Martin**, kanonik. 1363.

¹⁸⁵⁰ MCZ IV, str. 312.: *Item Michael lector contra filium Christine primo citatus non comparuit.*

¹⁸⁵¹ MCZ I, dok. 114., str. 98.: *1321.07.25. Hoc anno Martinus canonicus zagrabiensis per capitulum Quinqueecclesiense curat transummi litteras Johannis pape datas super 1319. Datum in festo s. Jacobi.* Tkalčić ovaj regist preuzima iz Marcelovičevih regista.

¹⁸⁵² CD IX, dok. 310., str. 377.

¹⁸⁵³ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

¹⁸⁵⁴ CD X, dok. 374., str. 528.

Magister kanonik Martin se navodi jednom prilikom 1363., kada saznajemo da bio u sporu sa stanovitim Petkom: *Item Pethko contra magistrum Martinum canonicum ad octo dies terminum recepit respondendi.*¹⁸⁵⁵

177. **Martin**, kanonik. 1378.

Bio je kaptolski izaslanik koji je 1378., zajedno s banovim čovjekom, izvršio poziv na banski sud plemića iz blinjskog okruga, koji su se sporili.¹⁸⁵⁶ Iste je godine Martin bio kaptolski izaslanik koji je zajedno s banovim izaslanikom svjedočio uvođenju u posjed dvaju selišta sinove Stjepana sina Peterkovog.¹⁸⁵⁷

178. **Martin Matijin**, kanonik, vaškanski arhidakon. 1320.-1337.

Papa Ivan XXII. je magistra Martina Matijinog providirao na mjesto vaškanskog arhidakona 1320., nakon smrti Ivana de Regia klerika apostolske komore i prepozita u Parmi. Papa je izdao nalog opatima u Grabu i Topuskom i prepozitu crkve Sv. Marije u Vaškoj da Martina uvedu u posjed navedenog arhidakonata.¹⁸⁵⁸ Martin je zajedno s kanonikom Jurjem zastupao Zagrebački kaptol 1321. u sporu s Gradecom oko prava istog kaptola na prikupljanje tributa filijarčine i salinarije. Navedeni kanonici su kaptol zastupali pred banom i saborom Zagrebačke županije, te je ban dosudio da kaptol ima pravo skupljati te tribute.¹⁸⁵⁹ Nakon toga, nalazimo ga u svojstvu izaslanika Zagrebačkog kaptola koji je zajedno s još četvoricom kanonika Zagrebačkog kaptola 1322. bio poslan da obavi obnovu i uređenje međa zemalja zagrebačkih pavlina i magistra Renolda, te gradokmetova iz Blizne, na posjedima Bukovice i Blizne.¹⁸⁶⁰ Ovaj je Martin zasigurno istovjetan arhidakonu neimenovanog arhidakonata koji je uplaćivao papinsku desetinu 1333.-1337.: na ime papine desetine je 1333. uplatio 3 pense i 30 denara, a zatim za Ivana iz Rovišća 3 i pol pense; 1334. arhidakon Martin je dva puta uplatio pola marke; 1336. arhidakon Martin uplaćuje 3 pense i 30 denara i za Ivana iz Rovišća 3 i pol pense; 1337. je uplatio pola marke, pa 6 pensi i 10 denara te zatim i pola marke i 5 denara.¹⁸⁶¹

179. **Martin Mihovilov**, kanonikat; prepozitura u Hantu; kanonikat u Vackoj crkvi; kanonikat Pečujskog kaptola; notar njitranskog biskupa Vite. 1344.

¹⁸⁵⁵ MCZ IV, str. 311.

¹⁸⁵⁶ CD XV, dok. 278., str. 381.-382.

¹⁸⁵⁷ CD XV, dok. 306., str. 416.-417.

¹⁸⁵⁸ MCZ I, dok. 112., str. 96.-97.

¹⁸⁵⁹ CD IX, dok. 19., str. 27.

¹⁸⁶⁰ CD IX, dok. 56., str. 68.-69.

¹⁸⁶¹ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

Zagrebački kanonik Martin Mihovilov tražio je 6. veljače 1344. rezervaciju prepoziture u Hantu, po ispražnjenju nakon smrti dotadašnjeg prepozita Benka. Papa je supliku odobrio, ali je u to vrijeme istu prepozituru držao i stanoviti Petrov Dominikov, odnosno prva čast ovoga kaptola nije bila vakantna.¹⁸⁶² U suplikama ponovno nalazimo Martina Mihovilovog, zasigurno identičnog svećeniku iz prve suplike, 13. veljače 1344. godine. Tada je njitranski biskup Vito tražio kanonikat i prebendu u Vackoj crkvi za Martina Mihovilovog, kanonika Pečujskog kaptola, i biskupovog notara. Saznajemo da je ovaj Martin u posjedu držao i kanonikat i prebendu Zagrebačkog kaptola,¹⁸⁶³ na temelju čega se može izraziti pretpostavka o istovjetnosti s Martinom Mihovilovim koji se javlja u suplikama nekoliko dana ranije.

180. **Martin Veliki (Magnus)**, kanonik. 1392.-1396.

Bio je kanonik Zagrebačkog kaptola 1392., kada se između kaptola i zagrebačkog biskupa Ivana vodio spor oko desetine vinograda i drugih zemljišta posjeda Bakonje polje i Struge, te nekih drugih desetina. Spor se vodio duže vrijeme pred kraljevskim sudom, ali i pred Rimskom kurijom.¹⁸⁶⁴ Čazmanski prepozit Matija je bio izabran od strane kaptola i biskupa za arbitrarnog suca, te je on u tom svojstvu izdao dokument koji je poslan Pečujskom kaptolu: u njemu ga je zatražio da pošalje svoje izaslanike pred kojima su kanonici Zagrebačkog kaptola trebali primiti zakletvu.¹⁸⁶⁵ 1392. je Pečujski kaptol na nalog prepozita Matije doista i posvjedočio da je Zagrebački kaptol položio prisegu u parnici prema kojoj navedene desetine pripadaju kaptolu, i da ih je biskup Ivan nezakonito prisvojio. Među kanonicima koji su prisegnuli bili su Leonardo de Penzauro, katedralni arhiđakon, zatim varaždinski arhiđakon Stjepan de Veychi, kanonici Barnaba Mykonis i Martin Veliki (Magnus), kustos, kanonici Ivan Lancelloti vikar *in spiritualibus* zagrebačkog biskupa Ivana i Nikola Ivanov, Hungarus.¹⁸⁶⁶ Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipuškog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.¹⁸⁶⁷ Tom prilikom saznajemo da je bio *presbiter*. 1396. se navodi među ostalim kaptolskim personalom u svjedočanstvu da je kaptol *dyabolica arte* počinio nasilja na području njemačkog naselja (*ad vicum*

¹⁸⁶² ASV, Reg. Suppl. 6, f. 175r. Avignon 1344. 6. veljače.

¹⁸⁶³ ASV, Reg. Suppl. 6, f. 206v. Avignon, 1344. 13. veljače.

¹⁸⁶⁴ CD XVII, dok. 284., str. 387.-388.; CD XVII, dok. 285., str. 388.-389.

¹⁸⁶⁵ CD XVII, dok. 293., str. 398.-401.

¹⁸⁶⁶ CD XVII, dok. 312., str. 419.-420.

¹⁸⁶⁷ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

Theutonicelem).¹⁸⁶⁸ Tom se prilikom navodi da je kanonik. 1396. se spominje među ostalim kaptolskim personalom u ispravi kojom je utvrđena krivica Zagrebačkog kaptola zbog nasilja u njemačkom naselju. Naime, nakon optužbi da je kaptol počinio nasilja na području podgrađa, provedena je istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja i da je Zagrebački kaptol opljačkao sela Gračani Dedići i Čnomerec.¹⁸⁶⁹

181. Martin Velinov (Belinov) iz Koprivnice, kanonik, dignitet; kanonikat Ostrogonске crkve. 1333.-1345.

Martin Velinov, bez oznake da je kanonik, 1333. uplaćuje na ime papine desetine 30 denara; a 1336. ponovno 30 denara.¹⁸⁷⁰ Papa je potvrdno odgovorio 25. kolovoza 1343. na molbu za dignitet u Zagrebačkoj crkvi, svećeniku Zagrebačke dijeceze Martinu Velinovom koji je držao i kanonikat Zagrebačkog kaptola. Istom prilikom mu odobrava i rezervaciju kanonikata s prebendom u Ostrogonскоj crkvi.¹⁸⁷¹ Martin je držao kanonikat u Zagrebačkom kaptolu 1343., a tada je providiran i na mjesto kanonika u Ostrogonском kaptolu. Tom je prilikom od pape Klementa VI. dobio indulgenciju da smije zadržati kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu.¹⁸⁷² Čazmanski prepozit Grgur, kraljev ambasador, zatražio je za Martina Velinovog iz Koprivnice, svećenika Zagrebačke biskupije i kanonika Zagrebačkog, rezervaciju digniteta u Zagrebačkoj crkvi 1344. 6. ožujka. Osim kanonikata u Zagrebu, Martin ima kanonikat s očekivanjem prebende u Ostrogonскоj crkvi.¹⁸⁷³ Čanadski biskup Grgur Jurjev iz Koprivnice je u listopadu 1345. pred papu iznio razne molbe među kojima je bila i molba vezana uz dopuštenje da deset osoba iz raznih biskupija smije izabrati ispovjednike. Među njima je bio i Martin Belinov, zagrebački kanonik.¹⁸⁷⁴ Porijeklom je bio iz Koprivnice, iz gradske obitelji.

182. Matej, arhiđakon (?). 1380.

1380. se u ispravi župana Križevačke županije i plemićkih sudaca spominje arhiđakon neimenovanog arhiđakonata Matej. Naime, iz isprave saznajemo da su župan i plemićki suci

¹⁸⁶⁸ MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33.

¹⁸⁶⁹ MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.

¹⁸⁷⁰ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

¹⁸⁷¹ ASV, Reg. Suppl. 4, f. 172v. Villa Noua, 1343. 25. kolovoza.

¹⁸⁷² MCZ I, dok. 192., str. 169.

¹⁸⁷³ ASV, Reg. Suppl. 6, f. 234r. Villa Nova, 1344. 6. ožujka.

¹⁸⁷⁴ CD XI, dok. 185., str. 240.-241.

istražili slučaj u kojem su ljudi Mateja i Andrije, dvojice arhidakona, bili optuženi za ubojstvo Jurja postolara iz Gradeca.¹⁸⁷⁵ Nakon istrage krivica im je i dokazana.¹⁸⁷⁶

183. **Matej Jakovljević zvan Pondoč**, prebenda; nadarbina (možda kanonik). 1345.

Za Mateja Jakovljevića zvanog Pondoč Guilles vicecomes *Belifortis* tražio je papu dodjelu crkvene nadarbine u Zagrebačkoj biskupiji s ili bez dušobrižništva (koja je mogla uključivati kanonik). Matej nije bio kanonik, ali je zanimljivo da saznajemo kako je kao prebendu u svom posjedu držao neki vinograd od kojeg je imao godišnji prihod od 15 zlatnih florena (*Non obstantis quod idem Matheus vineam vnam que prebenda vocatur cuius redditus et prouentus valorem annuum XV florenorum non excedit in ecclesia Zagrabienſi predicta dinoscitur obtinere*). Bio je svećenik iz Zagrebačke biskupije.¹⁸⁷⁷

184. **Matej Šimunov**, kanonik. 1370.-1371.

On je u Apostolskoj komori 1370. zastupao njitranskog biskupa Ladislava, te je u njegovo ime uplatio 20 zlatnih florena i 17 avinjonskih solida za zajedničke pristojbe, i 4 zlatna florena i 9 solida za četiri male pristojbe.¹⁸⁷⁸ Istog je biskupa zastupao i 1371. kada je Apostolskoj komori u biskupovo ime uplatio deset zlatnih florena za zajedničke pristojbe i 2 zlatna florena za četiri male pristojbe.¹⁸⁷⁹

185. **Matija**, bekšinski arhidakon, kanonik; delegirani sudac Apostolske stolice. 1377.-1378. (možda i 1386.)

Matija je 1377. prisustvovao crkvenom saboru u Zagrebačkoj biskupiji. Tada se pred prepozitom i generalnim vikarom u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Demetrija Nikolom, obvezao vratiti do Božića iste godine časoslov Čazmanskom kaptolu (kojeg je pok.

¹⁸⁷⁵ MCZ I, dok. 299., str. 283.-284.: ... *missis eorum comlicibus et familiaribus, manu armata et potenciaris, simul cum hominibus Mathei et Andree, archidiaconorum in ecclesia predicta, quemdam habitorem ipsorum nomine Georgium sutorem, in via publica repertum, clara luce, crudeliter et letaliter wlnerassent et sic wlneratum, semivivum reliquissent, qui tandem feria tertia proxima ante festum beati Georgii martiris, nunc proxime venturum, viam universe carnis est ingressus, nullis culpis suis exigentibus aliquibus: lite tamen pendente inter predictos cives et capitulum annotatum.*

¹⁸⁷⁶ MCZ I, dok. 300., str. 284.; MCZ I, dok. 301., str. 285.

¹⁸⁷⁷ ASV, Reg. Suppl. 9, f. 180v. Avignon, 1345. 13. rujna.

¹⁸⁷⁸ MCV I, dok. 338., str. 194.: *Latizclaus episcopus Niriensis pro parte partis in sui communis servicii in quo etc. Viginti florenos auri camere, decem et septem solidos monete Avinionensis, necnon pro parte partis IIII servicii etc. qatuor florenos auri, novem solidos clericis etc. Recipientibus per manus Mathei Simonis, canonici Zagrabienſis, die date presencium solvi fecit.*; MCV II, dok. 583., str. 343.

¹⁸⁷⁹ MCV I, dok. 342., str. 196.: *Latizclaus episcopus Niriensis pro parte partis sui communis servicii in quo etc. Decem florenos auri camere apostolice, nec non pro parte partis quatuor servicii etc. duos florenos auri clericis etc., recipientibus per manus domini Mathei canonici Zegabriensis, die date presencium solvi fecit. ... verum intellecta etc. auctoritate etc. usque ad festum beati Michaelis de mense Septembri proxime venturum terminum sibi duximus prorogandum.*

zagrebački biskup Stjepan ostavio istom kaptolu), a kojeg su tom prilikom zastupali kustos Fabijan i kantor Dominik.¹⁸⁸⁰ Kanonik i bekšinski arhidakon Matija se javlja 1378. kao delegirani sudac Sv. Stolice, kada izdaje ispravu kojom traži da župnici istraže nasilja nad njegovim povjerenicima koje je poslao da ispituju spor oko župne crkve. Ti povjerenici nad kojima je napravljeno nasilje su bili Nikola Bikonov prebendar Zagrebačkog kaptola i župnik Bl. Dj. Marije u Donjim Zdencima i Blaž vicearhidakon Svetačja te Dionizije de Bela.¹⁸⁸¹ U vezi ovoga Matije mogu se izraziti neke dvojbe. Naime, 1386. se u gradečkim knjigama nekretnina spominje bekšinski arhidakon *Mathey*. Za pretpostaviti je kako se radi o istoj osobi koja je prethodno navedena kao Matija. Valja ipak biti oprezan i imati na umu kako je u ovome slučaju identifikacija poprilično nesigurna, jer *Mathias* (kako se bekšinski arhidakon

¹⁸⁸⁰ CD XV, dok. 238., str. 331.: *Nos Nicolaus, prepositus ecclesie Zagrabiensis, vicarius reuerendi in Christo patris domini Demetrii, dei et apostolica gracia episcopi Zagrabiensis, in spiritualibus generalis et iudex in presenti sancta synodo specialiter deputatus, memorie commendamus per presentes, quod nobis in dicta sancta synodo pro tribunali de speciali commissione dicti domini nostri episcopi cum aliis discretis viris sedentibus discretus vir Mathyas archidiaconus de Bexyn quendam librum breuiarii honorabilis capituli ecclesie Chasmensis per condam dominum Stephanum episcopum ecclesie Zagrabiensis prefate de sacristia eorum receptum, quem domini de dicto capitulo Chasmensi super ipsum Mathyam archidiaconum requirebant, assumpsit idem dominus Mathyas dominis Fabiano custodi et Dominico cantori canonicis dicte ecclesie in persona dicte ecclesie Chasmensis in specie restituere vsque festum natiuitatis domini nunc affuturum. Datum Zagrabe, die dominico proximo ante festum beati Martini confessoris, anno domini Mmo CCC° LXX septimo.*

¹⁸⁸¹ CD XV, dok. 288., str. 397.-399.: *Mathias, archydiaconus de Bexin et canonicus ecclesie Zagrabiensis, iudex a sede apostolica specialiter in causa infrascripta deputatus, viris discretis Dyonisio de Bela, Nicolao de Pukur, Mathie de genere Woyk, Stephano de Superiori Izdench et Martino de Dimichkouina, presbiteris, ecclesiarum rectoribus, salutem in domino et mandatis nostris ymo verius apostolicis firmiter obedire, cum sanctissimus in Christo pater et dominus dominus Vrbanus, diuina prouidencia papa VI., causam, que inter discretum virum Petrum Thome, rectorem ecclesie beate virginis de Dobrakucha Zagrabiensis diocesis, vt actorem, et Petrum Johannis presbiterum dicte Zagrabiensis diocesis, Adam litteratum Johannis, Fabianum et Emricum Pauli, Ladislaum Kokos, Georgium, Jacobum, Petrum et Nicolaum Stephani ac Tybaldum Desew, Johannem Tyboldi et Johannem Georgii ac duorum fratrum eiusdem armigerum dicte diocesis, super nonnullis dampnis, spoliacionibus, detencionibus rerum et bonorum dicte sue ecclesie per eosdem factis et perpetratis nobis commiserit audiendam, fine debito terminandam. Nos iure mandato huiusmodi apostolico recepto in ipsa causa tanquam filius obediencie volentes producere iuris ordine obseruato, ad instanciam dicti domini Petri actoris nuper circa festum beate Margarete virginis nunc proxime preteritum domino Nicolao Byconis prebendario ecclesie Zagrabiensis et rectori ecclesie beate virginis de Inferiori Izdench mandauimus et vices nostras commiseramus auctoritate predicta, vt vna nobiscum et quibusdam aliis vestris consociis in nostra persona inquireret, quomodo et qualiter quedam capella in honorem sancti Ladislai regis de Sub Bor cum silvis suis et redditibus, que alias ad dictam ecclesiam beate virginis de Dobrokucha pertinebat et per rectorem eiusdem ecclesie regebatur, alienata fuisset et disiuncta a matrice ecclesia beate virginis prenotata, idemque Nicolaus Byconis, prout nobis ex veridica relacione innotuit, expleto mandaro meo, ymo verius apostolico, in premissis, dum ad nos reuerteretur feria quarta proxima post festum beate Marie Magdalene similiter proxime preteritum, predicti nobiles maligno spiritu ducti et dei timore postposito tanquam anime ipsorum ac salutis inmemores cum eorum satellitibus sceleratis complicibus sibi quoadunatis eidem Nicolao Byconis presbitero nostro subdelegato ex hostili et nequicosa ac dampnabili informacione suggestionem suorum sceleratorum eundem Nicolaum Byconis in via publica una cum viris discretis Blasio vicearchidiacono de Zyncha et Dyonisio de Bela, similiter nostro subdelegato causa in premissa, procedentem hostiliter inuadendo non parcentes ipsius innoxietati nec sacerdotali dignitati despernentes diuinam vlchionem non pertimescentes, sed nec iuris vigore verentes diuersorum vlnerum plagis affecto afficientes vltimate vero capitis troncacione plectentes absque omni pietate et minima, crudeli nece interemissent vniuersa et quelibet litteralia instrumenta dicti Petri rectoris et ecclesie sue supradicte et alias litteras vigorosas super eadem ecclesia sua confectas et emanatas, que ipse eidem Nicolao Byconis, vtpote nostro subdelegato tradidisset et apud ipsum tunc reperta ab eo prorsus et per omnia afferendo in sui iuris et dicte ecclesie sue beate virginis oppressionem pariter et detrimentum non modicum atque dampnum. ...*

navodi u ostalim dokumentima) i *Mathey* nisu ista imena, no možda se radi o pogrešci. 1386. je *Mathey* sudjelovao u razmjeni nekretnina. Naime, Grgur sin Tadejev je dao jednu svoju kuću bekšinskom arhiđakonu *Matheyu*, kanoniku i magistru hospitala Antunu, te Ivanu i Demetriju sinovima Andrije, u zamjenu za jednu drugu kuću.¹⁸⁸²

186. **Matija Cigojev**, kanonikat, župnik u Dubravi. 1344.

Njitranski biskup Vito je 13. veljače 1344. tražio kanonikat i prebendu Zagrebačke crkve za svog nećaka, Matiju Cigojevog, župnika u Dubravi.¹⁸⁸³

187. **Matija Martinov**, kanonik, prepozit Čazmanskog kaptola; možda kanonikat i lektorat Čazmanskog kaptola. (možda od 1373.-1374.) 1391.-1398. (spomen i 1399.)

1391. je bio izabran za arbitrarnog suca pred kojim se trebao riješiti spor između Zagrebačkog kaptola i zagrebačkog biskupa Ivana oko desetine vinograda i drugih zemljišta posjeda Bakonje polje i Struge, te nekih drugih desetina, koji se vodio duže vremena pred kraljevskim sudom, ali i pred Rimskom kurijom.¹⁸⁸⁴ Matija je zatim, djelujući u svojstvu arbitrarnog suca, izdao dokument koji je poslan Pečujskom kaptolu: u njemu ga je tražio da pošalje svoje izaslanike pred kojima su kanonici Zagrebačkog kaptola trebali primiti zakletvu.¹⁸⁸⁵ 1392. je Pečujski kaptol na nalog prepozita Matije doista i posvjedočio da je Zagrebački kaptol položio prisegu u parnici prema kojoj navedene desetine pripadaju kaptolu, i da ih je biskup Ivan nezakonito prisvojio.¹⁸⁸⁶ Kao arbitar u tome sporu na kraju je presudio u korist Zagrebačkog kaptola.¹⁸⁸⁷ 1398. se iz pisma pape Bonifacija IX. saznaje da je dotadašnji čazmanski prepozit (Matija) odlučio napustiti dotadašnju funkciju i povući se u samostan augustinaca u Budimu. Nakon njega to je mjesto dodijeljeno vukovskom arhiđakonu Andriji, kojega je u tu čast trebao uvesti zagrebački prepozit.¹⁸⁸⁸ Međutim, Andrija nije bio uveden u tu čast sve do 1399. jer je tada papa Bonifacije IX. ponovno izdao mandat zagrebačkom prepozitu da uvede u posjed prepoziture pečujskog kanonika Andriju Andrijinog. Tom se prilikom navodi i ime Matijina oca, koji se zvao Martin.¹⁸⁸⁹ Ovdje ja zanimljivo napomenuti i

¹⁸⁸² MCZ IX, str. 22.: *Item Gregorius filius Thadei dedit unum fundum suum dominis Mathey archidiacono de Bexin, Anthonio canonico ecclesie Zagrabiensis, magistro domus (h)ospitalis Johanni et Demetrio filiis Endrei dedit in concambium cuiusdam ipsorum alterius fundi, tempore iudicatus Nicolai.*

¹⁸⁸³ ASV Reg. Suppl. 6., fol. 204v. Avignon, 1344. 13. veljače.

¹⁸⁸⁴ CD XVII, dok. 284., str. 387.-388.; CD XVII, dok. 285., str. 388.-389.

¹⁸⁸⁵ CD XVII, dok. 293., str. 398.-401.

¹⁸⁸⁶ CD XVII, dok. 312., str. 419.-420.

¹⁸⁸⁷ CD XVII, dok. 316., str. 425.-430.

¹⁸⁸⁸ MHEZ V, dok. 53., str. 64.

¹⁸⁸⁹ MHEZ V, dok. 71., str. 81.

kako je ovaj Matija Martinov možda identičan Matiji Martinovom koji se javlja u računima prikupljanja prihoda od prve godine vakantnih nadarbina 1373.-1374. godine. Iz ovoga popisa saznajemo da je u to vrijeme spomenuti Matija nastojao doći do kanonikata i lektorata u Čazmanskom kaptolu.¹⁸⁹⁰ Možda se radi o istoj osobi koja je u narednom vremenu napredovala do mjesta prepozita Čazmanskog kaptola.

188. Matija zvan Simplex, kanonikat; papin kapelan. †oko1374.

Matija zvani Simplex se javlja kao pokojni u računima papinskih poreza 1373.-1374. godine. U zapisu od 12. prosinca 1374. navodi se da je nakon smrti navedenog Matije kanonikat s prebendom Zagrebačkog kaptola dodijeljen Henriku Petrovom iz Požuna. Matija je bio papin kapelan, pa je zasigurno kanonikat u Zagrebačkom kaptolu držao kao sinekuru.¹⁸⁹¹

189. Mihovil, kanonik. 1351.-1358.

Kao kaptolski izaslanik 1351. ustanovio je međe posjeda *Mogerscenthefulde* na području Komarnice.¹⁸⁹² 1353. također je bio kaptolski izaslanik koji je obavio reambulaciju posjeda Kaniške.¹⁸⁹³ Kao kaptolski izaslanik javlja se 1354. kada je svjedočio odstupanju posjeda *Chasmafeu* na korist Deše Ivanovog magistru tavernikata i sucu kurije hercega Stjepana te njegovom sinu Ivanu, magistru pincernara istog hercega, i njihovoj statuciji u posjed.¹⁸⁹⁴ Ovaj je Mihovil zasigurno identičan Mihovilu koji se kao katolski izaslanik javlja 1357.-1358. godine. Magister i kanonik Mihovil je bio kaptolski izaslanik 1357. kada je svjedočio reambulaciji posjeda Poljane u dubičkom okrugu.¹⁸⁹⁵ Isto tako, 1358. je bio kaptolski izaslanik koji je na molbu Dujma sina Radoslava Babonića obavio reambulaciju posjeda Žitec.¹⁸⁹⁶

190. Mihovil**, lektor. 1362.-1363.

¹⁸⁹⁰ MVH I/1, str. 505.: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Mathie Martini de canonicatu et prebenda ac lectoratu ecclesie Sancti Spiritus de Chasma, diocesis Zagabriensis, dum vacabunt per assecutionem dicti archidiaconatus, factam per dictum Blasium. Litigat.*

¹⁸⁹¹ MVH I/1, str. 506.: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Henrico Petri de Posonio de canonicatu et prebenda ecclesie Zagabriensis, vacantibus per obitum Mathie dicti Simplex, capellani apostolici, pridie idus Decembris. Procedetur.*

¹⁸⁹² CD XII, dok. 39., str. 47.-49.

¹⁸⁹³ CD XII, dok. 125., str. 171.-172.

¹⁸⁹⁴ CD XII, dok. 174., str. 232.-233.

¹⁸⁹⁵ CD XII, dok. 327., str. 429.-430.

¹⁸⁹⁶ CD XII, dok. 360., str. 468.-469.

Svjedočio je u sporu između Andrije fabera i Mateja sutora 1362. godine.¹⁸⁹⁷ Protiv njega je vodio spor stanoviti Ivan sedlar/stolar (*sellipar*),¹⁸⁹⁸ i Ivan zet Majnarda.¹⁸⁹⁹ Spominje se i da je 1363. vodio spor sa sinom neke Kristine.¹⁹⁰⁰ Identifikacija ovoga lektora je vrlo upitna: ovaj se Mihovil ne navodi kao zagrebački lektor, nego samo kao lektor; osim toga, samo par mjeseci prije se u sporovima navodi lektor Luka, pa nije isključeno da je riječ o lektoru Čazmanskog kaptola.

191. **Mihovil**, kanonik, župnik crkve Sv. Ivana Krstitelja u Novoj Vesi. 1376.

Mihovila nalazimo u ulozi zagrebačkog kanonika i župnika u Novoj Vesi 1376. kada je obavio zamjenu posjeda s pavlinima *de promontorio nostro* (zagrebački pavlini). Naime, Mihovil je pavlinima uz pristanak zagrebačkog biskupa Demetrija i Zagrebačkog kaptola dao predij Donju Bliznu koji je osnivač župe u Novoj Vesi gorički arhiđakon Ivan dotirao navedenoj župi. S druge strane, pavlini su župniku i njegovoj župi dali selo Tupal južno od Save, na području posjeda Mlake. Uskoro je Zagrebački kaptol poslao svog kantora Pavla, komarničkog arhiđakona Blaža, magistra Nikolu, i magistra temporalnog vikara biskupije Jakova arhiđakona *Torde* (u Transilvanskoj biskupiji), kao i nekoliko stanovnika Nove Vesi, koji su napravili ustanovljenje međa navedenog predija Donje Blizne i zemlje Tupal.¹⁹⁰¹

192. **Mihovil**, vaškanski arhiđakon. 1393.

1393. je bio izaslanik zagrebačkog biskupa Ivana koji je zajedno s prepozitom augustinaca iz Vaške obavio reambulaciju zemlje kraj Vaške koju je zagrebački biskup darovao Stjepanu Moslavačkom pod predijalnim uvjetima.¹⁹⁰²

193. **Mihovil sin Andrijice**, kanonik. 1333.-1362.

Mihovila nalazimo u popisim uplaćivanja papinske desetine 1333.-1337., ali u to vrijeme, čini se, još nije bio kanonik. 1333. uplatio je na ime papine desetine 1 marku (*Item Michael filius Andriol solvit I. marcam.*); 1334. je uplatio pola marke, a zatim i 60 denara; 1336. je uplatio 1 marku; 1337. uplatio je pola marke, a zatim 50 denara.¹⁹⁰³ Prvi put se kao kanonik spominje

¹⁸⁹⁷ MCZ IV, str. 247.: *Item primo iudicio Andreas faber contra Mathey sutorem per Mychaelem lectorem et Johannem sellatorem testimonium super eo, quod ad domum suam venisset, producere debet.*

¹⁸⁹⁸ MCZ IV, str. 266.: *Item Johannes sellipar contra Michalem lectorem primo citatus non comparuit.*

¹⁸⁹⁹ MCZ IV, str. 268.: *Item Johannes gener Meynardi contra Michaelem lectorem secundo citatus non comparuit.*

¹⁹⁰⁰ MCZ IV, str. 312.: *Item Michael lector contra filium Christine primo citatus non comparuit.*

¹⁹⁰¹ CD XV, dok. 157., str. 220.-224.

¹⁹⁰² CD XVII, dok. 395., str. 566.-567.

¹⁹⁰³ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

1359.: tada se javlja kao magister kanonik koji je zastupao Dujma sina Radoslava Babonića pred Zagrebačkim kaptolom. Tom je prilikom kaptol izdao izjavu o tome da je navedeni Dujam kupio posjede od roda Ratetića.¹⁹⁰⁴ Mihovil je 1362. bio kaptolski izaslanik koji je obavio reambulaciju posjeda Veleksovec i Tornišće u Varaždinskoj županiji.¹⁹⁰⁵

194. Mihovil sin Dominika sina Leonarda iz Orljavice, prepozit. 1388.

Mihovil je 1388. zauzeo posjed Odolje, koji je po svemu sudeći inače bio u vlasništvu plemića iz Sane. Zbog toga je kralj Sigismund izdao nalog županu Požeške županije Nikoli *de Treutel* da vrati taj posjed Elizabeti i Klari iz Sane.¹⁹⁰⁶ Ubrzo je prepozit Mihovil ostao bez navedenoga posjeda, jer je Bosanski kaptol izvijestio kralja o uvođenju Elizabete i Klare u taj posjed.¹⁹⁰⁷ Mihovil je porijeklom bio iz Orljavice, vjerojatno iz plemićke obitelji.

195. Mihovil Nikolin de Leua, komarnički arhiđakon, egerski kanonik. 1351.-1352.

Nakon smrti dotadašnjeg komarničkog arhiđakona Nikole posjed arhiđakonata je dobio Mihovil Nikolin *de Leua*, egerski kanonik (*canonicus Agriensi*). Mihovila nalazimo u računima papinih poreza 1351.-1352. kada se navodi da je on dolaskom na ispražnjeno mjesto komarničkog arhiđakona uplatio za novodobivenu nadarbinu 50 zlatnih florena.¹⁹⁰⁸

196. Nikola, kanonik; kapelan biskupa Augustina Kažotića. 1307.-1327.

Zastupao je biskupa Augustina Kažotića 1307. pred Zagrebačkim kaptolom te je u biskupovo ime od Jurja sina Jurjevog kupio predij Podgorju za 100 maraka zagrebačkih denara.¹⁹⁰⁹ Ovaj je Nikola zasigurno identičan Nikoli koji je 1313. zajedno s kantorom Petrom zastupao zagrebačkog biskupa Augustina i Zagrebački kaptol pred kraljem. Zastupali su prilikom kupoprodaje zemljišta: naime, pred kraljem su Ivan i Nikola sinovi Gerarda liječnika prodali zagrebačkom biskupu i kaptolu zemlju Trnavu za 50 budimskih maraka.¹⁹¹⁰ Nikola je osim časti u Zagrebačkom kaptolu bio i kapelan biskupa Kažotića. 1327. ponovno nalazimo magistra kanonika Nikolu, te se može pretpostaviti kako je identičan Nikoli koji se u izvorima javlja 1307.-1313. godine. Nikola je 1327. od strane svog kaptola bio poslan da obavi

¹⁹⁰⁴ CD XII, dok. 420., str. 558.-559.

¹⁹⁰⁵ CD XIII, dok. 170., str. 234.-236.

¹⁹⁰⁶ CD XVII, dok. 105., str. 142.-143.

¹⁹⁰⁷ CD XVII, dok. 111., str. 151.-152.

¹⁹⁰⁸ MVH I/1, str. 445.

¹⁹⁰⁹ CD VIII, dok. 133., str. 145.-146.

¹⁹¹⁰ CD VIII, dok. 285., str. 344.-345.

reambulaciju posjeda Vrhbuzeta kod utvrde Brumen. To je Nikola i učinio, a zatim je izvijestio svoj kaptol o međama navedenog posjeda.¹⁹¹¹

197. **Nikola**, kanonik, komarnički arhidakon. 1313.-†1351. (1356.?)

Nikola je 1313. zastupao zagrebačkog biskupa Augustina Kažotića, u čije je ime pred Zagrebačkim kaptolom kupio posjed Blagušu za 10 maraka dinara od jobagiona Vidčeca sina Martinovog.¹⁹¹² 1332. je na ime papinske desetine za dvije godine uplatio 17 maraka; 1333. na ime papinske desetine uplatio je 3 pense i 10 denara; 1334. je na ime papinske desetine uplatio 2 marke;¹⁹¹³ iste se godine opet navodi da je Nikola arhidakon uplatio 14 pensi; 1335. je uplatio za dvije godine 17 maraka; 1336. je uplatio 3 pense i 10 denara; 1337. je uplatio 14 pensi.¹⁹¹⁴ Komarnički arhidakon Nikola je bio prisutan prilikom javnog proglašenja izopćenja vođa pobune protiv plaćanja desetine biskupu Ladislavu 1340. godine.¹⁹¹⁵ 1347. komarnički arhidakon Nikola je zajedno s još petoricom kanonika bio kaptolski izaslanik koji je napravio uređenje međa stanovitih posjeda (zemalja, vinograda, šuma i svih drugih pripadnosti) koje je kaptol poklonio pavlinima s područja Zagrebačkog distrikta, zadržavši sebi pravo na tamošnju desetinu, ali i na patronat.¹⁹¹⁶ Bio je izaslanik Zagrebačkog kaptola 1347. kada je obavio reambulaciju posjeda Zelnice u Zagorju (u Varaždinskoj županiji).¹⁹¹⁷ U računima papinskih poreza 1351.-1352. se Nikola javlja kao pokojni (*per mortem Nicolai*). Posjed arhidakonata je dobio Mihovil Nikolin de Leua, egerski kanonik, koji je dolaskom na ispražnjeno mjesto komarničkog arhidakona uplatio za novodobivenu nadarbinu 50 zlatnih florena.¹⁹¹⁸ Problematični su navodi iz 1356. kada se spominje da je komarnički arhidakon Nikola bio u sporu s Jakovom (ili Jakmom) Latinom apotekarom.¹⁹¹⁹

¹⁹¹¹ CD IX, dok. 268., str. 325.-326.

¹⁹¹² CD VIII, dok. 281., str. 341.

¹⁹¹³ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

¹⁹¹⁴ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

¹⁹¹⁵ CD X, dok. 374., str. 528.

¹⁹¹⁶ CD XI, dok. 283., str. 372.-373.

¹⁹¹⁷ CD XI, dok. 311., str. 412.-413. Reambulacija je potvrđena u dva navrata: 13. listopada 1348. od strane kralja Ludovika i 28. travnja 1410. od strane kralja Sigismunda. ARHIV HAZU, D-IV-48, 1348. 13. listopada (transumpt 28. travnja 1410.)

¹⁹¹⁸ MVH I/1, str. 445.

¹⁹¹⁹ MCZ IV, str. 45.: *Item Jacobus Latinus contra dominum Nicolaum archidiaconum non comparuit, sed hanc gaciam communitas prorogavit ad octo dies, partes medio tempore non poterunt concordare.* MCZ IV, str. 53.: *Item Jakobus apotekarius contra Nicolaum archidiaconum primo iudicio post Pentekostes tenetur respondere.* MCZ IV, str. 58.: *Item Jakmo apotekarius infra quindecim dise tenetur dare N. archidiacono hostia duarum fenetrarum vel solveere quitquid dixit ipse N. archidiaconus valorem earumdem.* MCZ IV, str. 58.: *Item causa que vertitur inter N. archidiaconum et eundem Jakmo racione census domus est prorogata ad testacionem Martini filii Wlkouoy.* MCZ IV, str. 62.: *Item Martinus juratus debet testificare octavo die super facto precii domus inter Jakmo apotekarium et N. archidiaconum de Kamarcha.* 1356. se navodi i: *Item Jakmo Latinus usque diem octavum debet invenire voluntatem N. archidiaconi, quod si invenire non poterit, tunc faciemus*

198. **Nikola**, čazmanski arhiđakon. 1321.

1321. je bio prokurator kaločkog nadbiskupa Ladislava, kada je u njegovo ime obavio vizitaciju Sv. Stolice.¹⁹²⁰

199. **Nikola**, kantor, subkolektor. 1340.-1342.

Nikola je bio prisutan prilikom javnog proglašenja izopćenja vođa pobune protiv plaćanja desetine biskupu Ladislavu 1340. godine.¹⁹²¹ 1342. se navodi u dva navrata kao subkolektor koji je skupljao prihode i poreze od desetine za papu. Prvo se navodi da je skupljao samostalno, a onda zajedno s Ivanom zvanim Dekan.¹⁹²²

200. **Nikola**, kanonik; ostrogonski prepozit. prije 1347. kraljev vicekancelar, kancelar (*aule regie cancellarius*) i savjetnik. 1351.-1366. njitranski biskup. 23. svibnja 1347.-1350. zagrebački biskup. 11. siječnja 1350.-1356. kaločki nadbiskup. 4. kolovoza 1356.-1358. ostrogonski nadbiskup. 8. listopada 1358.- †nakon siječnja 1366.

Do svog izbora za njitranskog biskupa Nikola je držao kanonikat u Zagrebačkom kaptolu, a držao je i prepozituru Ostrogonskog kaptola. To saznajemo iz dokumenta 1350., kada se Nikola atribuirao kao *electus ecclesie nitriensis*,¹⁹²³ iako Eubelova HC navodi kako je na službu njitranskog biskupa promoviran već 23. svibnja 1347. godine. Na časti njitranskog biskupa ostao je do premještanja u Zagrebačku biskupiju, gdje je bio biskup od 11. siječnja 1350. do 1356. godine. Tada je promoviran u kaločkog nadbiskupa, gdje se nalazio od 4. kolovoza 1356. do premještanja u Ostrogonsku nadbiskupiju. Ostrogonski nadbiskup bio je od 8. listopada 1358. do smrti 1367. godine.¹⁹²⁴ Nikola se navodi kao *electus et confirmatus Nitriensis* i *postulatus zagradiensis* 26. ožujka 1349. kada je zatražio da njegov kapelan Ivan, sin Dominika de Surdisa iz Piacenze, dobije kanonikat u Zagrebačkom kaptolu.¹⁹²⁵ Biskup Nikola bio je kraljev vicekancelar 1351.-1356., a 1356.-1366. kancelar.¹⁹²⁶ Kralj se zbog toga zauzeo za njega, pa je 1352. tražio od pape da njegovom dragom savjetniku Nikoli

justiciam.MCZ IV, str. 41. Potom iste godine i: *Item Jacobus Latinus contra N. archidiaconum primo citatus non comparuit*. MCZ IV, str. 48.

¹⁹²⁰ ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 7. f. 71v, 1321. 24. srpnja.

¹⁹²¹ CD X, dok. 374., str. 528.

¹⁹²² MVH I/1, str. 434.-435.

¹⁹²³ CD XI, dok. 434., str. 573.-574.

¹⁹²⁴ HC I, str. 197., 368., 465., 537.

¹⁹²⁵ CD XI, dok. 392., str. 520.

¹⁹²⁶ Engel, MVA, III. dio: Kancellárok [kancelari]: pojam Apáti («Keszei») Miklós; Dobronić, Biskup Nikola, str. 124.-125.

(*consiliario suo dilecto*) dopusti da dodijeli nadarbine svećenicima iz Zagrebačkog i Čazmanskog kaptola, što je papa odobrio.¹⁹²⁷ Zagrebački biskup i *aule regie cancellarius* Nikola je 1355. prepustio ubiranje desetine u bekšinskom arhidakonu svome katedralnom kaptolu.¹⁹²⁸ Lelja Dobronić navodi: «u Metropolitanskoj knjižnici u Zagrebu čuva se rukopisna knjiga Pontificalis ordinis liber, MR 25. Pisao ju je Johannes Wyriandi de Wratislavia. Dr. Kniewald smatra da ju je u Zagreb donio biskup Nikola i ovdje je ostavio. ... Može se pretpostaviti da je u doba biskupa Nikole, a možda i na njegov poticaj, napisana knjiga u kojoj su skupljeni dokumenti važni za Zagrebačku biskupiju. Na određen način ta je knjiga sukladna s knjigom Statuta od Ivana arhidakona goričkog, pa nije isključeno da je on sastavljač i ovoga drugoga onovremenoga zbornika ... knjiga se kratko naziva *Liber privilegiorum*, a počinje riječima: *incipiunt privilegia super libertatibus, iuribus et donationibus ecclesie Zagrabiensis.*»¹⁹²⁹

201. **Nikola**, kanonik; pečujski kantor. †1357.

Pečujski kantor Nikola je do smrti držao i kanonikat u Zagrebačkom kaptolu. Nikola se spominje kao pokojni 1357., kada je na njegov kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu Inocent VI. providirao Jakova Martinovog.¹⁹³⁰

202. **Nikola**, kanonik, čazmanski arhidakon. 1363.

Bio je izaslanik Zagrebačkog kaptola 1363. poslan da obavi reambulaciju posjeda koji su spadali pod *castrum* Bršljanovicu. Tom je prilikom kao kaptolski poslanik Nikola svjedočio izjavi Lacka sina Vukoslavovog o tome kako se isti Lacko obvezuje pavline u Gariću ostaviti u mirnom uživanju svojih posjeda.¹⁹³¹ Isti je Nikola nakon odlaska na lice mjesta javio svome kaptolu kako se gore navedena reambulacija nije mogla provesti zbog prosvjeda susjednih plemića.¹⁹³² Nikoli su 1363. sinovi i kćer Strozaka trebali podmiriti dugovanje od 5 i pol pensi u roku od 15 dana.¹⁹³³

203. **Nikola**, kanonik; notar Zagrebačkog kaptola. 1376.-1379.

¹⁹²⁷ CD XII, dok. 72., str. 106.-108.

¹⁹²⁸ CD XII, dok. 227., str. 303.-304.

¹⁹²⁹ Dobronić, Biskup Nikola, str. 125.

¹⁹³⁰ CD XII, dok. 306., str. 407.: *De canonicatu et prebenda ecclesie Zagrabiensis vacante per obitum Nicolai cantoris Quinqueecclesiensis fuit prouisum Jacobo Martini. III. nonas maii.*

¹⁹³¹ CD XIII, dok. 221., str. 298.-299.

¹⁹³² CD XIII, dok. 222., str. 299.-301.

¹⁹³³ MCZ IV, str. 261.: *Item filii et filia Strozak quinque cum media pensa debent solvere Nicolao archidiacono Chasmensi usque quindenarum.*

Nikola je bio izaslanik Zagrebačkog kaptola i zagrebačkog biskupa Demetrija 1376., kada je zajedno s drugim kanonicima (vidi tekst niže) obavio ustanovljenje međa predija Donje Blizne i zemlje Tupal. Naime, zagrebački kanonik i župnik u Novoj Vesi Mihovil je 1376. obavio zamjenu posjeda s pavlinima *de promontorio nostro* (zagrebački pavlini). Mihovil je pavlinima uz pristanak zagrebačkog biskupa Demetrija i Zagrebačkog kaptola dao predij Donju Bliznu koji je osnivač župe u Novoj Vesi gorički arhiđakon Ivan dotirao istoj župi. S druge strane, pavlini su župniku i njegovoj župi dali njihovo selo Tupal južno od Save, na području posjeda Mlake. Uskoro je Zagrebački kaptol poslao svog kantora Pavla, komarničkog arhiđakona Blaža, magistra Nikolu, i magistra temporalnog vikara biskupije Jakova arhiđakona *Torde* (u Transilvanskoj biskupiji), kao i nekoliko stanovnika Nove Vesi, koji su napravili ustanovljenje međa navedenog predija Donje Blizne i zemlje Tupal.¹⁹³⁴ Ovaj je kanonik i magistar Nikola zasigurno identičan kanoniku magistru Nikoli koji se javlja 1377.-1379. godine. Potonji je kanonik Nikola obnašao i dužnost notara Zagrebačkog kaptola. On je 1377. pred svojim kaptolom protestirao protiv diobe posjeda Jakovščine u Križevačkoj županiji. Protestirao je u ime svoga brata svećenika Petra koji je bio župnik crkve Sv. Nikole u Građeni. Naime, posjed Jakovščinu je Nikola sin Andrije literata oporučno ostavio navedenoj crkvi u Građeni, te je župnik Petar ušao u njegov posjed. Međutim, plemkinja Katica kći navedenoga pok. Andrije literata iz Blizne i njezin zet (*gener*) Jakov, te udovica Andrijina, su podijelili taj posjed između sebe.¹⁹³⁵ Kanonik magister i notar Zagrebačkog kaptola Nikola je 1377. ponovno došao pred Zagrebački kaptol u ime suca Radena i stanovnika Dubice Staulena koji su bili izvršitelji oporuke dubičkog građanina Peruzina – naime, javio se spor između pavlina u Dubici i Ane i njene braće oko oporuke Aninog muža. Spor se vodio pred dubičkim arhiđakonom Ivanom, te je postignuta nagodba. U čitavom sporu Nikola je zastupao izvršitelje oporuke koji su nastojali da se provede pravedna raspodjela legata. Došavši, kako je navedeno, pred Zagrebački kaptol, u ime izvršitelja, predstavio je presudu dubičkog arhiđakona Ivana, te je postignuta nagodba između stranaka.¹⁹³⁶ Nikola je zastupao i svoj kaptol pred slavonskim banom Petrom Zudarom 1379. u sporu s Gradecom. Tada je ban odredio novo ročište pred sudom kraljevskog tavernika.¹⁹³⁷ Kanonik Nikola je imao brata Petra koji je također bio svećenik, te je bio župnik crkve Sv. Nikole u Građeni.

¹⁹³⁴ CD XV, dok. 157., str. 220.-224.

¹⁹³⁵ CD XV, dok. 208., str. 293.

¹⁹³⁶ CD XV, 229., str. 320.-322.; presuda dubičkog arhiđakona Ivana: CD XV, dok. 230., str. 322.-324.

¹⁹³⁷ MCZ I, dok. 287., str. 274.

204. **Nikola**, kanonik; kapelan i notar kardinala prezbitera Demetrija. 1381.

Nikola se javlja 1381. u svojstvu kapelana i notara kardinala prezbitera Demetrija koji je imao titularnu crkvu Sv. Četvorice okrunjenih. Bio je kraljev poslanik koji je izaslan Zagrebačkom kaptolu kako bi inicirao rješenje spora između plemića iz Rakovca oko međa posjeda Rakovec. Tada je kaptol izaslao svoje ljude kako bi svjedočili i zastupali stranke u sporu: arhidakon vrbovečki Ivan je zastupao tužitelje (*pro parte actorum*), a varaždinski arhidakon Andrija tuženike (*pro parte attractorum*). Nikola je zatim u svojstvu kraljevog izaslanika, zajedno s kaptolskim izaslanicima, uskoro na licu mjesta utvrdio međe posjeda Rakovca.¹⁹³⁸

205. **Nikola sin Brišlina (Brikšinov, Brišlinov)**, kanonik; prepozit. 1368.-1383.

U računima skupljanja papinskih poreza 24. rujna 1368. navodi se da je Nikola Brikšinov bio u postupku stjecanja stvarnog posjeda nad kanonikatom u Zagrebačkom kaptolu, koji se ispraznio konzekracijom Ladislava na mjesto nitranskog biskupa: (Diocesis Zagrabiensis anno VI. domini Urbani quia de V. nichil. – 28. Octobris 1367.-27. Octobris 1368.) *Nicolao Brixini de canonicatu et prebenda ecclesie Zagabriensis, vacantibus per consecrationem Ladislai episcopi Nitriensis, VIII. kalendas Octobris. Procedetur.*¹⁹³⁹ Nikola se kao kanonik navodi 1380. u ispravi kojom je župan Zagrebačke županije Nikola Vertus izdao mandat plemićkim sucima da ispituju zločin Nikole Brišlina. On je, naime, zajedno sa suučesnicima naoružan ušao u Gradec, i to po nalogu Zagrebačkog kaptola. Tamo je učinio nasilja kod crkve Sv. Martina, a zatim je dvojicu građana teško ranio (Ivana sina Draginića i Petra Lovrečića) od kojih je Ivan Draginićev umro.¹⁹⁴⁰ Nakon provedene istrage, plemićki suci su utvrdili krivnju navedenog Nikole (koji se opet naziva samo kanonikom).¹⁹⁴¹ Nakon toga, 1383. se navodi da je Nikola sin Brišlina prepozit i da su njegovi ljudi pomogli Marku, službeniku Zagrebačkog kaptola da napravi nasilja u Gradecu.¹⁹⁴²

206. **Nikola Dionizijev**, kanonik, kantor. 1382.-1397.-1398.

Bio je kaptolski poslanik koji je sudjelovao u uvođenju Ivana, Nikole i Stjepana sinova pok. Dujma Babonića, u posjed raznih sela.¹⁹⁴³ 1384. se spominje kao kaptolski sudac, s ostalim

¹⁹³⁸ CD XVI, dok. 176., str. 208.-211.; CD XVI, dok. 203., str. 245.-248.

¹⁹³⁹ MVH I/1, str. 499.

¹⁹⁴⁰ MCZ I, dok. 293., str. 279.

¹⁹⁴¹ MCZ I, dok. 294., str. 279.-280.; MCZ I, dok. 296., str. 281.

¹⁹⁴² MCZ I, dok. 313., str. 297.-298.: *Hisque idem Marcus non contentus, eodem die premissis perpetratorum unacum hominibus domini Nicolai filii Brislini, prepositi dicte ecclesie zagrabiensis, ex preconcepta malicia Bartholomeum et Martinum cives dicte civitatis in tenutis dicti capituli reperiendo, diris vulnerum plagis affecissent, potencia mediante ex iussu et commissione capituli prenotati. Lite tamen inter ipsos pendente.*

¹⁹⁴³ CD XVI, dok. 215., str. 262.

kanonicima, u ispravi u kojoj generalni vikar Andrija opisuje spor oko neke kuće u Dubici između pavlina u Dubici i Stjepana i Bartolomeja koju je pavlinima oporučno ostavila Katarina udovica Aleksandra. U tom sporu je utvrđena krivnja navedenih Stjepana i Bartolomeja.¹⁹⁴⁴ Nakon 1384. kao kantor navodi se Nikola 1390. te je zasigurno identičan prethodnome kantu Nikoli. Bio je kaptolski izaslanik koji je zajedno s kraljevim čovjekom 1390. obavio uvođenje Mikca Tominog u posjed Oborovo.¹⁹⁴⁵ Bio je kaptolski izaslanik 1391. koji je istražio nasilja Selkovih sinova na međama varaždinskih posjeda i utvrdio njihovu krivicu.¹⁹⁴⁶ 1391. se, zajedno s ostalim članovima Zagrebačkog kaptola, navodi kao stranka u sporu kaptola sa zagrebačkim biskupom Ivanom oko desetine vinograda i drugih zemljišta posjeda Bakonje polje i Struge, te nekih drugih desetina, koji se vodio duže vremena pred kraljevskim sudom, ali i pred Rimskom kurijom.¹⁹⁴⁷ On se, u tom sporu, zajedno s ostalim kanonicima, navodi kao stranka pred arbitrarnim sucem čazmanskim prepozitom Matijom koji je trebao riješiti spor.¹⁹⁴⁸ 1393. je bio istražitelj slučaja oko vlasništva nad posjedom Žitomer. Tada je kraljevski sudac Ivan od Kapele u parnici za imanje Žitomir koja se vodila između Ivana zagrebačkog kanonika i Emerika sina Nikole s jedne strane te Ivana sina Tatarova, Nikole sina Pavlova, i Stjepana sina Ivanova, s druge strane, jednu polovicu dosudio tužiteljima, a drugu tuženima.¹⁹⁴⁹ Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipuškog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.¹⁹⁵⁰ Budući da se kao kantor već 1397. navodi Ivan zasigurno je otprilike oko tog vremena kantor

¹⁹⁴⁴ CD XVI, dok. 368., str. 486.-489.: *cum etiam pars conuenta et in causa attracta duobus in terminis conitumaciter non comparuit, nec in causa huiusmodi aliquid pro sua parte producere curavit, licet honorabilis vir dominus Blasius, archidiaconus de Kamardha et canonicus ecclesie Zagrabiensis, tertio in termino et perhemptorie pro suis fratribus predictis cum litteris procuratoriis nil producendo comparuisset, contra predictos fratres contradicens et excipiens asserendo ipsam domum iure hereditario ad ipsum devolvi debere; quia tamen ipsa defensio et exceptio nobis efficax non videbatur igitur nos contumacia dictarum partium conventarum exigente, unacum nostris in iudicio assidentibus scilicet honorabilibus et discretis viris dominis videlicet Nicolao cantore, Johanne Crispo de Kemluk, Benedicto Dubicensi, Gregorio Chasmensi ac Symone de Waska, archidiaconis et canonicis ecclesie Zagrabiensis, deum pre oculis habendo prefatam domum cum suis edificiis ac utensilibus decrevimus et declaravimus prout et declaremus secundum quod in litteralibus instrumentis per eosdem priorem et conventum productis ac visis, actis et actitatis, in causa huiusmodi factis et seruatibus de iure et legitime*

pertinuisse et spectasse ac pertinere debere, ipsam domum ad sepedictam ecclesiam beate Virginis et eius conventum, per ipsosque Bartholomeum et Stephanum, cives Dubicenses predictos, fuisse et esse indebite et de facto occupatam ...

¹⁹⁴⁵ HDA, DMV, br. 112., Zagreb, 1390. 19. kolovoza.

¹⁹⁴⁶ CD XVII, dok. 258., str. 354.-355.

¹⁹⁴⁷ CD XVII, dok. 284., str. 387.-388.; CD XVII, dok. 285., str. 388.-389.

¹⁹⁴⁸ CD XVII, dok. 293., str. 398.-401.

¹⁹⁴⁹ CD XVII, dok. 380., str. 531.-545.

¹⁹⁵⁰ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

Nikola preminuo. Nikola Dionizijev se kao pokojni izrijekom navodi 1398. kada saznajemo da je umro *extra Romanam Curiam*, nedvojbeno u vlastitoj biskupiji.¹⁹⁵¹ Na ovome mjestu valja istkanuti i jednu dvojbu. Ovdje se pretpostavlja kontinuitet obnašanja kantorske službe ovoga kanonika, no valja reći da se stanoviti kantor Andrija spominje jednom u ispravama 1387. u gradečkim knjigama nekretnina. Tamo se navodi da je zajedno s magistrum Martinom i župnikom Stjepanom kupio jednu kuću.¹⁹⁵² Međutim, ipak se navodi samo kao kantor, a ne kao zagrebački kantor, pa je moguće da nije obnašao tu čast u Zagrebačkom kaptolu, nego da je Nikola Dionizijev čitavo vrijeme bio kantor.

207. **Nikola Dragori (Dragoik)**, kanonik; čazmanski kanonik. 1358.

Nikola Dragori je 1358. imao kanonikat u Čazmanskome kaptolu. Tada je za njega izabrani (!) vespremski biskup Ladislav tražio kanonikat Zagrebačkog kaptola s očekivanjem prebende.¹⁹⁵³ Papa Inocent VI. je pozitivno odgovorio na ovu molbu i Nikolu providirao na mjesto u Zagrebačkom kaptolu.¹⁹⁵⁴

208. **Nikola iz roda Est**, prepozit. †1349.

S obzirom da je još 1347. na časti prepozita bio Jakov, Nikola je na to mjesto došao vjerojatno u razdoblju između 1347.-1349. te je vrlo kratko ostao na tome mjestu. O njemu postoji tek jedan podatak da je bio zagrebački prepozit i to u epitafu od 23. studenog 1349. godine.¹⁹⁵⁵ Nažalost osim datuma smrti ne doznajemo ništa o njegovu djelovanju u kaptolu. Porijeklom je bio iz plemićke obitelji Est.

209. **Nikola Hielkonis iz Zdenaca (de Izdentz)**, kanonikat s očekivanjem prebende u Zagrebačkom kaptolu; čazmanski kanonik, čazmanski kantor. 1395.

¹⁹⁵¹ MHEZ V, dok. 56., str. 66.-67.

¹⁹⁵² MCZ IX, str. 30.: *Item dominus Andreas cantor, magister Martinus et Stephanus plebanus emerunt unum (fundum), tempore predicti Johannis judicis.*

¹⁹⁵³ CD XII, dok. 382., str. 498.: *Item Nicolao Dragori canonico prebendato ecclesie Chasmensis Zagrabiensis diocesis de canonicatu sub expectatione prebende in ecclesia Zagrabiensi, ut supra fiat de omnibus suprascriptis non cancellatis, ut petitur. G. Et sine alia leccione, et pro absentibus commissione execucionis propter viarum discrimina ad partes. Fiat. Datum apud Villamnouam Avinionensis diocesis, VI. idus augusti, anno sexto.*

¹⁹⁵⁴ MCZ I, dok. 240., str. 215.; i Theiner, Vet. Mon. Hun., dok. 66., str. 36.: *Innocentius episcopus etc. Venerabili fratri Episcopo Vesprimiensi salutem etc. curet, ut Nicolao Dragoik canonico ecclesie Chasmensis Zagrabiensis diocesis provideatur de canonicatu in eadem ecclesia Zagrabiensi. Datum apud Villamnovam Avinionensis diocesis VIII. Idus Augusti. Anno VI.*

¹⁹⁵⁵ MCZ I, str. 405.: *Hic obiit honorabilis vir dominus Nicolaus de genere Est, prepositus zagrabiensis. Anno domini MCCCXLIX.*

Nikola Hielkonov je bio kantor u Čazmanskome kaptolu. On je nakon smrti čazmanskog kanonika Andrije Mikonisa, ušao u spor za Andrijin kanonikat. Sporio se s Martinom Matijinim i Matijom iz Moravske. Papa Bonifacije IX. je 1395. izdao nalog Hermannu de Dilveltu, papinom kapelanu i auditoru *causarum Palatii apostolici*, koji je trebao istražiti navedeni spor. Iz tog papinog pisma još se saznaje da je Nikola uz kantoriju Čazmanskog kaptola koja mu je donosila 40 zlatnih florena, providiran i na mjesto kanonikata u očekivanju prebende u Zagrebačkom kaptolu (*Non obstantibus quod idem Nicolaus ut asserit cantoriam eiusdem ecclesie Sancti Spiritus cuius fructis etiam quadraginta florenorum auri obtinet et nos dudum sibi de canonicatu sub expectatione prebende ecclesie Zagrabienensis gratiose concessimus provideri*).¹⁹⁵⁶ Porijelom je bio iz Zdenaca, možda je bio plemić.

210. **Nikola Ivanov**, kanonik; prepozit u Hay st. Lorincu. †1373.-1374.

U računima prikupljanja prihoda od prve godine vakantnih nadarbina 1373.-1374. navodi se da je Nikola Ivanov držao kanonikat u Zagrebačkom kaptolu, bio je promoviran na mjesto prepozita u Hay st. Lorincu, ali je u međuvremenu preminuo. Na njegovo je mjesto u Zagrebačkom kaptolu bio providiran Šimun Matejev: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Symoni Mathei presbytero Zagabriensis diocesis de canonicatu et prebenda ecclesie Zagabriensis, vacantibus per assecutionem prepositure ecclesie Sancti Laurentii de Hay, diocesis Colocensis, factam aut faciendam per Nicolaum Johannis, cui de dictis canonicatu et prebenda fuit provisum, et litteris vero confectis, diem suum clausit extremum. Procedetur*.¹⁹⁵⁷

211. **Nikola Ivanov**, kalnički arhidakon; čazmanski kanonik; župna crkva Bl. Dj. Marije u Zadru, i kapela Sv. Lovre de Cole *sita in insula Jadrensi*; kapela Sv. Anastazije *extra muros Jadrenses* 1400.

Nikola Ivanov je bio klerik iz Zagrebačke biskupije. Držao je kanonikat s prebendom u Čazmanskome kaptolu, i kalnički arhidakonat. Od tih je službi dobivao godišnjij prihod od 50 srebrenih maraka. Nikola je 1400. od pape Bonifacija IX. dobio župnu crkvu Bl. Dj. Marije u Zadru, i kapelu Sv. Lovre de Cole *sita in insula Jadrensi*, i Sv. Anastazije *extra muros Jadrenses*. Te su nadarbine bile sinekure, a Nikola ih je dobio nakon smrti župnika i kapelana

¹⁹⁵⁶ MVH I/3, dok. 321., str. 298.-300.; MHEZ V, dok. 6., str. 5.-6.

¹⁹⁵⁷ MVH I/1, str. 505.-506.

Jurja zvanog Korbančić. Prihod od tih nadarbina mu je bio 50 srebrenih maraka.¹⁹⁵⁸ Je li ovaj Nikola uistinu bio kalnički arhiđakon ili je samo imao rezervaciju toga mjesta, ostaje upitno, budući da je krajem 14. stoljeća ova kaptolska čast pripadala Ivanu Krispu.

212. Nikola Ivanov Hungarus (Pečujski stariji). kanonik; kanonik katedralnog Pečujskog kaptola; kanonikat i prebenda kolegijalnog kaptola sv. Ivana u Pečuhu. 1389.-396.

Papa Bonifacije IX. je 1389. providirao Nikolu na mjesto kanonika u Zagrebačkom kaptolu i to nakon što se za njega založio Valentin, kardinal prezbiter s titularnom crkvom Sv. Sabine.¹⁹⁵⁹ Nikola Ivanov se kao kanonik zagrebački javlja 1394. godine. Tada je nakon dobrovoljne rezignacije Ivana Saltetija na mjesto kanonika Pečujskog kaptola, zatražio za sebe taj kanonikat s prebendom. Papa Bonifacije IX. mu je zatim i dodijelio tu nadarbinu, s godišnjim prihodom u iznosu od 50 zlatnih florena. Još se saznaje da je Nikola bio svećenik (*presbyter*), i da je zadržao i svoju dotadašnju nadarbinu, tj. mjesto u Zagrebačkom kaptolu od čije je prebende ubirao 10 srebrenih maraka. Osim toga, držao je u posjedu i kanonikat i prebendu Sv. Ivana u Pečuhu (*in sancti Johannis in Castro Quinqueecclesiensi ecclesiis canonicatus et prebendas noscitur obtinere*). Potonjeg se kanonikata Nikola trebao odreći po ulasku u posjed kanonikata u Pečujskom kaptolu.¹⁹⁶⁰ Nikola Ivanov s nadimkom Hungarus javlja se kao kanonik 1392.-1396. godine. Kao kanonik Zagrebačkog kaptola spominje se 1392., kada se između kaptola i zagrebačkog biskupa Ivana vodio spor oko desetine vinograda i drugih zemljišta posjeda Bakonje polje i Struge, te nekih drugih desetina. Spor se

¹⁹⁵⁸ MVH I/4, dok. 250., str. 197.-198.: *Parrochialis eccla b. M. V. Jadrensis et Sancti Laurentii de Cole sita in insula Jadrensi ac sancte Anastasie extra muros Jadrenses capelle, sine cura. Quos quondam Georgius dictus Corbanchych ipsarum ecclesie et capellarum rector obtinebat. Per eiusdem Georgii obitum qui extra Romanam Curiam diem clausit extremum. ... Quarum omnium et ecclesie fructus quinquaginta marcharum argenti puri... ut ipse Nicolaus asserit. ... Non obstantibus, quod prefatus Nicolaus ut asserit, super canonicatu et prebenda ecclesie Sancti Spiritus Chasmensis dicte diocesis, et archidiaconatu de Kumlek in ecclesia Zagrabiansi, quorum omnium fructus etiam quinquaginta marcharum argenti puri.*

¹⁹⁵⁹ MVH I/3, dok. 16., str. 21.-22.: *consideratione Valentini tituli sancte Sabine presbyteri Cardinalis, pro ipso Stephano nobis super hoc humiliter supplicantis, favore prosequi gratioso discretioni tue... mandamus quatenus eidem Nicolao de canonicatu ecclesie Zagrabiansis provideasdatum rome apud sanctum petrum secundo idus novembris pontificatus nostri anno primo.*

¹⁹⁶⁰ MVH I/3, dok. 303., str. 275.-276.: *... per liberam resignationem dilecti filii Johannis Salteti (?), tunc ipsius ecclesie canonici, per eum de illis in manibus dilecti filii nostri Valentini tituli sancte Sabine presbyteri cardinalis administratoris dicte ecclesie in spiritualibus et temporalibus per sedem Apostolicam deputati extra Romanam Curiam facta, et per eundem Valentinum Cardinalem extra dictam Curiam admissam vacaverint et vacent ad presens ... Nos volentes dicto Nicolao qui presbyter est... canonicatum et prebendam quorum fructus quinquaginta florenorum auri ... Non obstantibus quod prefatus Nicolaus ut asserit in Zagrabiansi quorum fructus decem marcharum argenti ... et in sancti Johannis in Castro Quinqueecclesiensi ecclesiis canonicatus et prebendas noscitur obtinere. ... Volumus autem quod idem Nicolaus quamprimum canonicatum et prebendam predictae ecclesie Quinqueecclesiensis fuerit pacifice assecutus eosdem canonicatum et prebendam ecclesie sancti Johannis quos ut prefertur obtinet quosque extunc vacare decernimus omnino prout ad id se sponte obtulit dimittere teneatur .*

vodio duže vrijeme pred kraljevskim sudom, ali i pred Rimskom kurijom.¹⁹⁶¹ Čazmanski prepozit Matija je bio izabran od strane kaptola i biskupa za arbitrarnog suca, te je on u tom svojstvu izdao dokument koji je poslan Pečujskom kaptolu: u njemu ga je zatražio da pošalje svoje izaslanike pred kojima su kanonici Zagrebačkog kaptola trebali primiti zakletvu.¹⁹⁶² 1392. je Pečujski kaptol na nalog prepozita Matije doista i posvjedočio da je Zagrebački kaptol položio prisegu u parnici prema kojoj navedene desetine pripadaju kaptolu, i da ih je biskup Ivan nezakonito prisvojio. Među kanonicima koji su prisegnuli bili su Leonardo de Penzauro, katedralni arhiđakon, zatim varaždinski arhiđakon Stjepan de Veychi, kanonici Barnaba Mykonis i Martin Veliki (Magnus), kustos, kanonici Ivan Lancelloti *vikar in spiritualibus* zagrebačkog biskupa Ivana i Nikola Ivanov, Hungarus.¹⁹⁶³ 1396. se navodi među ostalim kaptolskim personalom u svjedočanstvu da je *dyabolica arte* kaptol počinio nasilja na području njemačkog naselja (*ad vicum Theutonicalem*).¹⁹⁶⁴ Tom se prilikom navodi da je kanonik. 1396. se spominje među ostalim kaptolskim personalom u ispravi kojom je utvrđena krivica Zagrebačkog kaptola zbog nasilja u njemačkom naselju. Naime, nakon optužbi da je kaptol počinio nasilja na području podgrađa, provedena je istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja i da je Zagrebački kaptol opljačkao sela Gračani Dedići i Črnomerec.¹⁹⁶⁵ Kanonik Nikola Pečujski Stariji (*Quinqueecclesiensis senior*), spominje se kao kanonik 1396. godine. Tada je kao zastupnik kaptola, zajedno s ostalim kanonicima u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipuškog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.¹⁹⁶⁶ Tom se prilikom navodi da je bio kanonik *presbiter*. Nikola Ivanov je bio svećenik iz Pečujske biskupije.

213. **Nikola Ivanov iz Koprivnice**, kanonikat. 1345.

Ivan de Convenis, kardinal biskup s titularnom crkvom Porta i Sv. Rufine,¹⁹⁶⁷ tražio je 20. listopada papu Klementa VI. da ovaj dodijeli proviziju Nikoli Ivanovom iz Koprivnice kleriku

¹⁹⁶¹ CD XVII, dok. 284., str. 387.-388.; CD XVII, dok. 285., str. 388.-389.

¹⁹⁶² CD XVII, dok. 293., str. 398.-401.

¹⁹⁶³ CD XVII, dok. 312., str. 419.-420.

¹⁹⁶⁴ MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33.

¹⁹⁶⁵ MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.

¹⁹⁶⁶ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

¹⁹⁶⁷ Portuen. et s. Rufinae: Joannes de Convenis, tit. s. Vitalis, transl. 1331, obiit 1344 al. 1348 Nov. 20. HC I, str. 37.

Zagrebačke biskupije. Zatražio je da Nikola dobije ovu nadarbinu koja ostaje ispražnjena posvećenjem Grgura (Jurjevog iz Koprivnice) na mjesto Čanadskog biskupa.¹⁹⁶⁸

214. Nikola Ivanov iz Miletinca, kanonik, župnik u Kašini. 1395.

Javlja se u dokumentu iz 1395. kada saznajemo da je on zajedno sa svojim bratom vrbovečkim arhiđakonom Ivanom, zaposjeo posjed Hedrikovec, zbog čega je Juraj Hedrikov iz Hedrikovca prosvjedovao pred podbanom Martinom Dersom (Držanićem).¹⁹⁶⁹ U tom vremenu se ne navodi kao zagrebački kanonik nego samo kao župnik u Kašini. Saznajemo i da je imao oca po imenu Ivan i brata Ivana koji je bio kanonik Zagrebačkog kaptola i arhiđakon (kasnije saznajemo da je bio vrbovečki arhiđakon). U dokumentu iz 1395. se Nikola Ivanov navodi kao kanonik i župnik u Kašini: on je zajedno sa svojim bratom vrbovečkim arhiđakonom Ivanom i sa svojim drugim bratom (*frater uterinus*) Martinom sklopio dogovor s Pavlom sinom Andrije iz Mezenča, građaninom Gradeca i njegovom sestrom Dorotejom. Naime, oni su pred Zagrebačkim kaptolom sklopili ugovor o podjeli dobara Streze Hotinovca ili Vikarijašovca i Plavnice o kojima su se dugo sporili.¹⁹⁷⁰ Tom prilikom saznajemo da su arhiđakon Ivan i njegova obitelj, dakle i spomenuti Nikola, bili iz Miletinca.

215. Nikola Jurjev iz Moravča, kanonikat; oltar bl. Marije u Zagrebačkoj crkvi. 1345.

Ambasadori Ugarsko-hrvatskog kraljevstva u Papinskoj kuriji tražili su 12. listopada 1345. za klerika Zagrebačke biskupije Nikolu Jurjevog iz Moravča kanonikat i prebendu Zagrebačkog kaptola. Taj je Nikola već držao u posjedu kao prebendu oltar bl. Marije u istoj crkvi. Ukoliko bi dobio i kanonikat, trebao se odreći oltara. Među ambasadorima se spominje i Grgur čanadski biskup, a to je bio Grgur Jurjev iz Koprivnice (vidi njegovu biografiju).¹⁹⁷¹

216. Nikola iz Kašine, kanonik. 1396.

Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipuškog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu dosudio vječnu šutnju glede toga spora.¹⁹⁷² Tom se prilikom navodi da

¹⁹⁶⁸ ASV, Reg. Suppl. 10, f. 70v. Avignon, 1345. 20. listopada.

¹⁹⁶⁹ CD XVIII, dok. 18., str. 24.-25.

¹⁹⁷⁰ CD XVIII, dok. 52., str. 68.-69.

¹⁹⁷¹ ASV, Reg. Suppl. 10, f. 62v. Avignon, 1345. 12. listopada.

¹⁹⁷² MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

je bio kanonik *presbiter*. 1396. se navodi među ostalim kaptolskim personalom u svjedočanstvu da je kaptol *dyabolica arte* počinio nasilja na području njemačkog naselja (*ad vicum Theutonicelem*).¹⁹⁷³ Tom se prilikom navodi da je kanonik. 1396. se spominje među ostalim kaptolskim personalom u ispravi kojom je utvrđena krivica Zagrebačkog kaptola zbog nasilja u njemačkom naselju. Naime, nakon optužbi da je kaptol počinio nasilja na području podgrađa, provedena je istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja i da je Zagrebački kaptol opljačkao sela Gračani Dedići i Čnomerec.¹⁹⁷⁴

217. **Nikola Kemini**, kanonik. 1322.-1337.

Nikolu Keminja je papa Ivan XXII. 1322. providirao na mjesto kanonikata i prebende Zagrebačkog kaptola. Papa je pri tome naložio kantoru Čazmanskog kaptola, i magistrima: korektoru papinih pisama i patracenskom kanoniku Nikoli de Fractis i papinskom pisaru i breslauškom kanoniku Ivanu de Pontecurvo, da uvedu Nikolu Keminja u posjed njegovog kanonikata i prebende te da ga u posjedu istoga i brane.¹⁹⁷⁵ Nikola se spominje u računu uplate papinske desetine iz 1332.-1337.; prvo je 1332. uplatio 54 denara, a zatim i 60 denara ali se ne navodi kao kanonik!; 1333. uplatio je 4 i pol pense i ponovno se ne spominje kao kanonik; 1334. je uplatio 7 i pol pensi; 1335. je uplatio 60 denara, a nakon toga radi svoga predija 60 denara. 1336. je uplatio 3 i pol pensi. 1337. je uplatio 7 i pol pensi.¹⁹⁷⁶ Zanimljivo je da se u ovome računu ne navodi kao kanonik što otvara mogućnost da nije ušao u realni posjed kanonikata kojeg mu je papa namijenio.

218. **Nikola sin Ladislava de Paztuh**, prepozit Čazmanskog kaptola. 1387.-1388. kandidat za srijemsku biskupsku čast. 1387.

Iz dokumenta od 1388. saznajemo da je kraljica Marija dodijelila prepozituru Čazmanskog kaptola Nikoli sinu Ladislava zvanog Kakaš *de Paztuh* nakon što se mjesto ispraznilo promocijom Nikole Detrikovog Bubeka na mjesto Transilvanske prepoziture.¹⁹⁷⁷ Prepozit

¹⁹⁷³ MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33.

¹⁹⁷⁴ MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.

¹⁹⁷⁵ CD IX, dok. 62., str. 75.-76.

¹⁹⁷⁶ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

¹⁹⁷⁷ Fejer X/3, dok. 72., str. 71.: *Maria Regina praeposituram Chasmensem vacantem confert. Anno 1388. Collationales, quibus Maria regina vacantem per promotionem Nicolai Detrici Bubek in locum defuncti Kathonis ad praeposituram Ecclesiae Albensis Transilvaniae, Praeposituram Chasmensem Nicolao, filio Magistri Ladislai, dicti Kakas de Paztuh confert. Anno MCCCLXXXVIII.* ZsO, 48958, 633, 1388., Villa Saag, 3. srpnja (MOL, DL 89547): *Mária királynő Paztoh-i Kakas (dictus) László mester fia Miklós ... ut te in et ad*

Čazmanskog kaptola se spominje i u matrikuli Bečkog sveučilišta godinu dana ranije – navodi se da je bio upisan u zimski semestar, naveden je jedanaesti po redu u ugarskoj naciji, i da je uplatio 2 groša.¹⁹⁷⁸ Porijeklom je nedvojbeno bio iz plemićke obitelji. Kralj Sigismund je nastojeći iskoristiti svoje patronatsko pravo želio promovirati klerika Nikolu, sina magistra Ladislava (ovoga puta Ladislav se navodi kao sin Kakašev, a ne kao ranije da je *dictus* Kakaš) na srijemsku biskupsku čast.¹⁹⁷⁹ Međutim, on ipak nije nikada posvećen za tamošnjeg biskupa.¹⁹⁸⁰

219. **Nikola Mihovilov**, prepozit; vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Demetrija, ambasador kraljevstva. 1365.- † oko 1381.

U popisima i računima skupljanja papinskih prihoda na prvu godinu ispražnjenih nadarbina 1365.-1366. saznajemo da je dotadašnji prepozit Zagrebačkog kaptola Jakov umro izvan Kurije. Ovu je čast zatim dobio Nikola Mihovilov kolacioniranjem zagrebačkog biskupa, a zatim i papinim providiranjem: (Diocesis Zagrabiensis anno IIII. Domini Urbani quia de primo, secundo, tertio anno nichil. 28. Octobris a. 1365.-27. Octobris a. 1366.) *Collatio et provisio facte per episcopum Zagrabiensem Nicolao Michaelis de prepositura ecclesie Zagrabiensis vacante per obitum Jacobi ultimi prepositi eiusdem, extra Curiam Romanam defuncti, etsi sedi apostolice fuerit reservata vel eius collatio ad predictam sedem legitime devoluta, fuerunt auctoritate apostolica confirmate XVI. kalendas Martii. Solvit Petro Stephani C. florenos auri.*¹⁹⁸¹ Nikola Mihovilov je potom za svoju novodobivenu čast uplatio Apostolskoj komori 100 zlatnih florena. 1365. prepozit i vikar Nikola Mihovilov izdaje dokument kojim je posvjedočio spor oko patronata nad župnom crkvom Bl. Dj. Marije u Stenjevcu između Lovre sina pok. Nikole Tota i Nikole sina Arlanda.¹⁹⁸² Bio je izaslanik

ipsam preposituram instituat et confirmet, committendo tibi regimen temporalium et administrationem spiritualium, facientes tibi de universis fructibus, redditibus, proventibus et obventionibus ipsius prepositure integre respondere.

¹⁹⁷⁸ Gall, *Die Matrikel*, str. 25.; Jembrih, *Antun Vramec*, str. 254.

¹⁹⁷⁹ MOL, DL 89542, 1387., Budim, 4. prosinca: *Zs. megigéri Paztoh-i Kakas fia László mester fiának, Miklós clericus bone indolis iuvenis-nak considerata probitate morum, honestate, litteralis scientie peritia et aliis virtutum indicis ... de episcopatu ecclesie Syrimiensis ... auctoritate iuris nostri patronatus providere cum omni plenitudine sui iuris ... et nemini alteri providimus ... quo ad exsequutionem dicti episcopatus favorabiliter promovere.* Bilježi i Fejér X/3, dok. 59., str. 64.

¹⁹⁸⁰ Vidi slijed srijemskih biskupa u: HC I, str. 453.-454.

¹⁹⁸¹ MVH I/1, str. 499. Ante Gulin navodi da ne znamo tko je do 1367. bio prepozit, pretpostavlja da je to bio Nikola, te da se on prvi put javlja u ispravama javlja upravo navedene godine. Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, str. 43.-44. Isto tako i Ljudevit Ivančan ga počinje pratiti od 1367. Ivančan, *Podaci*, str. 107.

¹⁹⁸² Nažalost, dok. je sačuvan samo u regestu, u ARHIVU HAZU, I d 32, elen. f. 162.: *Testimoniales Nicolai praepositi Zagr. et vicarii Episcopi Zagr. intuitu iuris patronatus parochialis ecclesiae B. M. V. in Ztenyevcz fundatae inter magistrum Laurentium filium condam magistri Nicolai dicti Toth et inter magistrum Nicolaum filium Arlandi vigentis controversiae emanatae 1365.* Taj regest donose i Stipišić-Šamšalović, *Isprave*, str. 312., br. 736.: *Nicolaus prepositus et vicarius Zagrabiensis de iure patronatus ecclesie parochialis b. Virginis Marie*

kaptola zajedno s vaškanskim arhidakonom Ivanom 1367., kada su napravili korekciju i uređenje međa posjeda Stenjevca, nakon svršetka spora između Nikole sina Grgura zvanog Toth iz Susjedgrada i Nikole sina Arlanda iz Stenjevca, koji je riješen intervencijom slavonskog bana Nikole Zecha.¹⁹⁸³ Iz kratke bilješke iz 1373. saznajemo da je zagrebački prepozit bio jedan od trojice ambasadora kraljevstva (ostala dvojica su bili Juraj knez de Curiaci = Kurjaković, i ninski knez Ivan de Rosetti) koji su bili poslani u Zadar prilikom prelaska hercega Karla i njegove žene u Apuliju.¹⁹⁸⁴ Iz isprave Zagrebačkog kaptola 1375. saznajemo da je prepozit i vikar Nikola doista ranije izdao isprave o patronatu nad župne crkve u Stenjevcu.¹⁹⁸⁵ Prepozit Nikola se javlja 1377. kao vikar u duhovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Demetrija i izaslani sudac na svetom sinodu (*vicarius reuerendi in Christo patris domini Demetrii, dei et apostolica gracia episcopi Zagrabiensis, in spiritualibus generalis et iudex in presenti sancta synodo specialiter deputatus*). U tome svojstvu, na crkvenom saboru koji se u to vrijeme održavao, izdao je dokument u kojemu je posvjedočeno da se bekšinski arhidakon Matija obvezao vratiti časoslov Čazmanskom kaptolu. Naime, pok. zagrebački biskup Stjepan je ostavio sakristiji toga kaptola navedeni časoslov. Od Matije je zatraženo da ga vrati kanonicima u Čazmanskom kaptolu, te se isti Matija obvezao čazmanskim kanonicima koje su predstavljali kustos Fabijan i kantor Dominik vratiti časoslov do Božića iste godine.¹⁹⁸⁶ Prepozit Nikola se javlja i 1380. u dokumentu kojim zagrebački biskup Pavao osniva bratovštinu za spas svih dobročinitelja, živih i mrtvih. Naime, navodi se da je on zajedno sa svim ostalim kanonicima dostojanstvenicima, i arhidakonima i kanonicima nakon vijećanja dao pristanak za osnutak

in Ztenyevcz et de controversiis inter Laurentium filium qd. Nicolai Thoth et Nicolaum filium Arlandi inde ortis testimonium edit.

¹⁹⁸³ CD XIV, dok. 51., str. 80.-84.

¹⁹⁸⁴ CD XIV, dok. 373., str. 509.

¹⁹⁸⁵ CD XV, dok. 126., str. 167.: *Testimoniales capituli Zagrabiensis super transumptis certis litteris Nicolai praepositi dicti capituli et vicarii generalis intuitu controversie inter nobiles Laurentium filium condam magistri Nicolai dicti Thoth ab una et magistrum Nicolaum filium Arlandi parte ab altera patronatus ecclesiae parochialis beatae virginis Mariae in Ztanyoch modo Ztenyevcz compellatae in anno 1375. emanatis transumptis vero pro parte nobilium Casparis Casnar alias Schaffanich de Felseo Ztubicza iudicium nobilium comitatus Zagrabiensis ac Andreae Gusztich, Sigismundi Szermegh, Georgi Raskay, Gregorii Gasparinovich, Georgii Sezery, Francisci et Nicolai Barothna de Felseo Stubicza*

¹⁹⁸⁶ CD XV, dok. 238., str. 331.: *Nos Nicolaus, prepositus ecclesie Zagrabiensis, vicarius reuerendi in Christo patris domini Demetrii, dei et apostolica gracia episcopi Zagrabiensis, in spiritualibus generalis et iudex in presenti sancta synodo specialiter deputatus, memorie commendamus per presentes, quod nobis in dicta sancta synodo pro tribunali de speciali commissione dicti domini nostri episcopi cum aliis discretis viris sedentibus discretus vir Mathyas archidiaconus de Bexyn quendam librum breuiarii honorabilis capituli ecclesie Chasmensis per condam dominum Stephanum episcopum ecclesie Zagrabiensis prefate de sacristia eorum receptum, quem domini de dicto capitulo Chasmensi super ipsum Mathyam archidiaconum requirebant, assumpsit idem dominus Mathyas dominis Fabiano custodi et Dominico cantori canonicis dicte ecclesie in persona dicte ecclesie Chasmensis in specie restituere vsque festum natiuitatis domini nunc affuturum. Datum Zagrabi, die dominico proximo ante festum beati Martini confessoris, anno domini Mmo CCC° LXX septimo.*

takve institucije.¹⁹⁸⁷ Kaptol je prepozitu Nikoli *vita durante ex gratia speciali* podijelio predij Dobrodol. Poslije njegove smrti je kaptol taj predij 30. studenog 1381. dao vrbovečkom arhiđakonu Ivanu i njegovom nećaku Martinu. Po svemu sudeći, prepozit Nikola umro je oko 1381. godine.¹⁹⁸⁸ Valja kratko ukazati da je stanoviti Nikola sin Mihovila iz Plavnice još 1347. suplicirao za zagrebački kanonikat (vidi sljeedeće biografiju), pa je on možda identičan ovome prepozitu Nikoli Mihovilovom.

220. Nikola sin Mihovila iz Plavnice, kanonik. 1347.

Nikola je 18. studenog. 1347. zatražio od pape da mu dodijeli kanonikat Zagrebačkog kaptola s prebendom, i to s ili bez dušobrižništva, ako se koji isprazni. Bio je klerik Zagrebačke dijeceze.¹⁹⁸⁹ Porijeklom iz Plavnice, vjerojatno je bio tamošnji plemić.

221. Nikola iz Moravča, kanonik. 1379.

Nikola iz Moravča je bio student u Padovi 1379. o čemu svjedoči bilješka: 1379.05.16. *Padue in contrata S. Margaritae in domo habitationis honorabilis viri domini Johannis prepositi Strigoniensis presente ipso domino Johanne domino Joanne Stephano archidiacono Zemliensi, domino Andrea preposito S. Irenei dioecesis Sirmiensis, procurator ... d. Johannes [de Pensauero] decretorum doctor, lector Zagabrie, custos ecclesie Chasmensis subprocurator; Nicolaus de Moravcia canonicus Zagrabiensis.*¹⁹⁹⁰ Porijeklom je bio iz Moravča, možda iz obitelji nižeg plemstva.

222. Nikola Nikolin, kanonik, zagrebački (katedralni) arhiđakon; župnik Svih Svetih u Ivaniću. 1373.-1374. * možda i 1377.-1382.

¹⁹⁸⁷ MCZ I, dok. 308., str. 290.-293.: *Nicolao preposito, Johanne de Pensauero decretorum doctore, lecotre, Paulo cantore, et aliis archidyaconis et canonicis nostre dicte ecclesie inito et habito, deliberato ac digesto consilio, eisdem dominis fratribus nostris id consencientibus et eorum benivolum ac salubrem consensum ad hoc prebentibus et nos ad ea ipsa instanter invitantibus huiusmodi societatem seu fidelium congregacionem, wlgariter kalandas vocatam, videlicet in festo beatissimi Jeronimi doctoris et aliis duobus diebus immedietate sequentibus semper amodo et deinceps quolibet anno statuimus celebrandam acque modo infra specificando ad honorem omnipotentis dei et eius genitricis gloriose, necnon ob reverenciam sanctissimi Stephani regis, dicte ecclesie nostre patroni specialis pro salute quoque atque suffragio omnium nostrorum vivencium atque defunctorum...*

¹⁹⁸⁸ Ivančan, *Podaci*, str. 107.

¹⁹⁸⁹ CD XII, dok. 332., str. 435.: *Supplicat sanctitati vestre deuotus filius uester Nicolaus natus Michaelis de Plauincha Zagrabiensis dioecesis clericus, quatenus sibi specialem gratiam facientes de canonicatu ecclesie Zagrabiensis prebendam cum cura uel sine cura si que vacat ibidem, uel quamprimum inibi vacare contigerit, conferendam dicto Nicolao de mandato apostolico dignemini reseruare. Cum acceptacione, inhiacione, decreto et clausulis anteferri et ceteris non obstantibus et clausulis opportunis etc. Fiat R. Datum Auinione, XIII. kalendas decembris, anno quinto. U CD je krivo datiran u 1357. godinu. Treba 1347. god.: ASV, Reg. Suppl. 12, f. 98r. Avignon, 1347. 18. Studenog.*

¹⁹⁹⁰ Veress, *Matricula et Acta*, str. 3.; Grmek, *Hrvati i Sveučilište u Padovi*, str. 348.

Nikola Nikolin se prvo natjecao za lektorat Čazmanskog kaptola o čemu saznajemo iz papinskih računa za prikupljanje poreza 1373.-1374. godine. No, taj lektorat nije dobio, jer u istom popisu nalazimo Matiju Martinovog kao svećenika koji dobiva tu čast.¹⁹⁹¹ Nikola je međutim dobio kanonikat u Zagrebačkom kaptolu i katedralni arhidakonat, nakon smrti Petra Tominog.¹⁹⁹² Iz istog popisa 1373.-1374. saznajemo da je Nikola Nikolin prije stjecanja ove nadarbine u Zagrebačkom kaptolu držao u svom posjedu župnu crkvu Svih Svetih u Ivaniću. Tu je župnu crkvu nakon njegove promocije u Kaptol dobio Šimun Matejev, koji u vrijeme skupljanja popisa još nije ušao u realni posjed.¹⁹⁹³ Neki se arhidakon Nikola spominje u sudskim knjigama 1377.-1382. godine.¹⁹⁹⁴ Može se samo nagađati da je riječ o katedralnom arhidakonu Nikoli Nikolinom.

223. **Nikola Nikolin**, kanonik, kapelan Apostolske stolice i kolektor te subkolektor Apostolske komore, kardinalski familijar. †1389.

U dokumentu iz 1389. kojim Toma Ivanov, klerik Vespremske biskupije, dobiva kanonikat, navodi se da je prethodni vlasnik Nikola Nikolin pokojni. Navodi se da je Nikola umro izvan Rimske kurije, dakle najvjerojatnije u svojoj dijecezi. Isto tako, navodi se i da je Nikola Nikolin bio kapelan Apostolske stolice i kolektor te subkolektor Apostolske komore i također kardinalski familijar: *Nicolaus Cappelanus sedis eiusdem aut fructuum et proventuum Camere apostolice debitorum collector aut subcollector aut alicuius ex Sancte Romane Ecclesie Cardinalium familiaris fuisse*.¹⁹⁹⁵

¹⁹⁹¹ MVH I/1, str. 504.: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Nicolao Nicolai de officio lectoratus ecclesie Sancti Spiritus de Chasma, Zagabriensis diocesis.*

¹⁹⁹² MVH I/1, str. 505.: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Nicolao Nicolai presbitero Zagabriensis diocesis de canonicatu et prebenda ac archidiaconatu ecclesie Zagabriensis, vacantibus per obitum Petri Thome. Tenetur.*

¹⁹⁹³ MVH I/1, str. 505.: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Symoni Mathei de parochiali ecclesia Omnium Sanctorum de insula Iuanich, diocesis Zagabriensis, dum vacabit per assecutionem alterius beneficii, faciendam per Nicolaum Nicoali. Non obtinuit adhuc.*

¹⁹⁹⁴ MCZ V, str. 100.: 1377. se navodi: *Primo Mark filius Genez contra Nicolaum arch. Primo citatus non comparuit.*; MCZ V, str. 123.: 1378.: *Nota! Quod quia Mathias stipendarius Gyurgek calcariparum ratione testamenti Paulisii condam nostri concivis in presenciam Nicolai arch. causam attraxisset tandem ad ultimum propter bonum pacis idem Matas ipsum Gyurgek ad etatem teneram pervenerint liberam habebunt ipsum testamentum prosequendi facultatem.*; MCZ V, str. 177.: 1382.: *Item Nicolaus arch. contra Johannem fratrem custodis primo citatus non comparuit.*; MCZ V, str. 178.: *Iste 1382.: Item domina relicta Sebastiani octavo die super eo jurabit, quod dominus Nicolaus arch. Predicto Sebastiano octo florenos, per tres pensas computando, non persolvisset.*

¹⁹⁹⁵ MVH I/3, dok. 2., str. 6.-7.: *Dudum siquidem per felicis recordationis Urbanum papam VI. predecessorem nostrum, accepto, quod canonicatus et prebenda ecclesie Zagrabienensis, quos condam Nicolaus Nicolai ipsius ecclesie canonicus dum viveret obtinebat per ipsius Nicolai obitum qui extra Romanam curiam decesserat, vacaverant et vacabant, tunc refatos predecessor, volens dilecto filio Johanni Thome clerico Vesprimiensis diocesis qui, ut asserebatur, de militari genere ex utroque parent procreatus erat, apud eum de nobilitate generis, vite ac morum honestate ... gratiam facere specialem, voluit concessit videlicet XVI. kalendas martii pontificatus sui anno decimo eosdem canonicatum, prebendam, quorum fructus, redditus et proventus sexaginta*

224. **Nikola Nikolin iz Zagreba**, kanonikat; kanonikat u Pečujskom kaptolu, kapelan sicilskog kralja Andrije. 1345.

Nikola Nikolin iz Zagreba, držao je kanonikat Zagrebačkog kaptola i bio je kapelan sicilskog kralja Andrije. On je 26. rujna 1345. za sebe zatražio kanonikat s očekivanjem prebende u Pečujskom kaptolu.¹⁹⁹⁶ Porijeklom je bio iz Zagreba.

225. **Nikola Pavlov**, kanonik. 1384.

Spominje se kao svjedok u notarskoj ispravi izdanoj u ime vikara Andrije iz 1384. o sporu oko neke kuće u Dubici između pavlina u Dubici i Stjepana i Bartolomeja koju je pavlinima oporučno ostavila Katarina udovica Aleksandra. U tom sporu je utvrđena krivnja navedenih Stjepana i Bartolomeja.¹⁹⁹⁷

226. **Nikola Pečujski (Hungarus; Pečujski Mlađi)**. kanonik. 1396.

Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola, zajedno s ostalim kanonicima u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipušskog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.¹⁹⁹⁸ Tom se prilikom navodi da je bio kanonik *presbiter*. Kanonik Nikola se kao Nikola Hungarus *alter* (*alter* se navodi jer je u to vrijeme kanonik bio i Nikola Ivanov Hungarus) javlja ponovno iste godine. Navodi se među ostalim kaptolskim personalom u svjedočanstvu da je kaptol *dyabolica arte* počinio nasilja na području njemačkog naselja (*ad vicum Theutonicalem*).¹⁹⁹⁹ 1396. se spominje među ostalim kaptolskim personalom u ispravi kojom je utvrđena krivica Zagrebačkog kaptola zbog nasilja u njemačkom naselju. Naime, nakon optužbi da je kaptol počinio nasilja na području podgrađa, provedena je istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu

florenorum auri, secundum communem estimationem valorem annum, ut idem Johannes asserebat, non excedebant di ut premittitur, vacabant, etiam si tanto tempore vacavissent, quo eorum collatio, iuxta Lateranensis statuta Concilii ad Sedem Apostolicam legitime devoluta aut canonicatus et prebenda dispositioni apostolice reservati existerent dictusque Nicolaus Cappellanus sedis eiusdem aut fructuum et proventuum Camere apostolice debitorum collector aut subcollector aut alicuius ex Sancte Romane Ecclesie Cardinalium familiaris fuisset dummodo tempore datarum dicte ... non esset in dictis canonicatu et prebende alicui specialiter ius quesitum cum omnibus iuribus et pertinenciis suis eidem Johanni apostolica auctoritate conferri et etiam assignari.

¹⁹⁹⁶ ASV, Reg. Suppl. 10, f. 40r. Villa Nova, 1345. 26. rujna.

¹⁹⁹⁷ CD XVI, dok. 368., str. 486.-489.

¹⁹⁹⁸ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

¹⁹⁹⁹ MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33.

načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja i da je Zagrebački kaptol opljačkao sela Gračani Dedići i Črnomerec.²⁰⁰⁰

227. **Nikola Petrov**, bekšinski arhiđakonat; đurski kanonik. 1357.-1360.

Do 1357. Nikola Petrov je bio đurski kanonik. Tada je dobio rezervaciju mjesta bekšinskog arhiđakona jer je dotadašnji arhiđakon Gal stekao rezervaciju mjesta prepozita srijemskog kaptola u Banoštoru (*de Kw*). Papa Inocent VI. je tada Nikoli rezervirao ispražnjeno mjesto bekšinskog arhiđakona u koje je trebao ući nakon Galovog stjecanja posjeda srijemske prepoziture.²⁰⁰¹ Međutim, 1359. je kralj Ludovik tražio od pape da njegovom notaru Galu Valentinovom koji je još uvijek bio bekšinski arhiđakon dodijeli dignitet i nadarbinu u Pečujskoj biskupiji,²⁰⁰² što ukazuje da Nikola Petrov u to vrijeme još nije ušao u posjed bekšinskog arhiđakonata. 1360. kralj Ludovik i kraljica Elizabeta su zatražili od pape Inocenta VI. da se bekšinski arhiđakonat rezervira Nikoli Petrovom, koji je u to vrijeme imao kanonikat s prebendom u Đurskoj crkvi.²⁰⁰³

228. **Nikola Stjepanov**, kanonikat. 1373.-1374.

U računima prikupljanja papinih poreza 1373.-1374. navodi se da je Nikoli Stjepanovom dodijeljen kanonikat u Zagrebačkom kaptolu. Mjesto se trebalo isprazniti jer je dotadašnji posjed ove kaptolske časti, Gal Valentinov dobio lektorat u Ostrogonskom kaptolu. No, Nikola Stjepanov još uvijek nije ušao u svoj kanonikat, zato što niti Gal tada nije ušao u realni posjed dobivenog lektorata.²⁰⁰⁴

229. **Pavao****, prepozit. 1335.

²⁰⁰⁰ MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.

²⁰⁰¹ CD XII, dok. 309., str. 412.: *Prepositura ecclesie de Kw Colocensis dioecesis reseruatur conferenda Gallo archidicono de Bexin in ecclesia Zagrabiensi cum vacauerit per assecucionem dicte prepositure Wesprimiensis. XIII. kalendas iunii. Archidiaconatus de Bexin in ecclesia Zagrabiensi reseruatur conferendus Nicolao Petri canonico Jaurinensi cum vacabit per assecucionem prepositure de Kw Colocensis diocesis, quem obtinet Gallus. V. kalendas augusti.*

²⁰⁰² CD XII, dok. 415., str. 550.

²⁰⁰³ CD XIII, dok. 29., str. 42.: *Item supplicat idem rex [Ludouicus] et Elizabeth regina Vngarie, quatenus archidiaconatum de Bexin in ecclesia Zagrabiensi, quem Gallus prepositus ecclesie de Kw Colocensis diocesis obtinet, cum illum per assecucionem pacificam prepositure eiusdem ecclesie sibi de nouo per dictam sanctitatem collate vel alias quouis modo, preterquam per ipsius Galli obitum, vacare contigerit, etiam si curata existat, dilecto eorum Nicholao Petri, canonico Jaurinensi, dignemini reseruare, non obstante, quod canonicatum et prebendam ecclesie Jaurinensis obtinet. Cum clausulis, vt in forma. Fiat de omnibus G. et sine alia leccione fiat G. Datum apud Villam Nouam Auinionensis diocesis, 1111. kalendas augusti, anno octauo.*

²⁰⁰⁴ MVH I/1, str. 504.: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Nicolao Stephani de canonicatu et prebenda ecclesie Zagabriensis, vacantibus per assecucionem lectoratus ecclesie Strigoniensis, factam per Gallum Valentini. Nondum obtinuit, quia Gallus non est prosequutus gratiam suam.*

Neki se prepozit Pavao spominje u računu prikupljanja papine desetine 1335. kada je uplatio jednu marku.²⁰⁰⁵ Međutim, u Zagrebačkom je kaptolu u to vrijeme bio prepozit Jakov, a čazmansku je prepozituru držao Petar de Incristellis – te je oko 1336.-1337. na potonju čast stupio Grgur Jurjev iz Koprivnice. Zbog toga je posve nejasno o kojem se prepozitu Pavlu radi.

230. **Pavao**, kanonik. 1351.

Kanonik Pavao bio je 1351. kaptolski izaslanik koji je obavio reambulaciju posjeda *Hernawelge* (Hermindol).²⁰⁰⁶

231. **Pavao**, bekšinski arhidakon. 1352.

Pavao je bio kaptolski izaslanik 1352., kada je istražio nasilja Grgura Stjepanovog u Turopolju.²⁰⁰⁷

232. **Pavao**, kantor. 1358.-1380.

Pavao je zajedno s kustosom Ivanom 1358. zastupao Zagrebački kaptol pred sudom vikara Kraljevstva Slavonije Leustahija, u sporu koji je kaptol vodio s ivanovcima oko desetine. Spor je riješen u korist kaptola, te su uređene obaveze i podavanja ivanovaca kaptolu.²⁰⁰⁸ Iste 1358. Pavao je zajedno s kustosom Ivanom i varaždinskim arhidakonom Ivanom zastupao Zagrebački kaptol pred vikarom Leustahijem u sporu s plemićem Petrom oko međa posjeda Toplice u Varaždinskoj županiji. Spor je riješen dogovorom i uređenjem međa posjeda navedenih stranaka.²⁰⁰⁹ Pavao je bio u sporu sa stanovitim Dražom (*Draxe*) 1360. godine.²⁰¹⁰ Još se saznaje da je imao slugu Pavla Foztozova koji ga je zastupao u tome sporu.²⁰¹¹ Te se godine saznaje i da je prije nekog vremena stanoviti Martin Reyniz kupio vino od kantora Pavla, zbog kojega se kasnije sporio.²⁰¹² 1373. se ponovno spominje kantor Pavao, a za

²⁰⁰⁵ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

²⁰⁰⁶ CD XII, dok. 35., str. 41.-43.

²⁰⁰⁷ CD XII, dok. 90., str. 131.

²⁰⁰⁸ CD XII, dok. 365., str. 474.-476.

²⁰⁰⁹ CD XII, dok. 367., str. 477.-478.

²⁰¹⁰ MCZ IV, str. 160.: *Primo Draxe contra Paulum cantorem primo citatus non comparuit.*

²⁰¹¹ MCZ IV, str. 286.: *Item Paulus Foztozou dictus, in crastino ante prandium debet producere documentum per dominum Paulum cantorem dominum suum, quo titulo quidam equus, pro quo nunc inter ipsum et Thomam litteratum vertitur materia questionis, ad ipsum dominum cantorem devenerit, seu quo vigore idem dominus cantor eum potuit conferre ipsi Paulo, et tandem habito ipso documento octavo die decidetur causa inter parte.*

²⁰¹² MCZ IV, str. 311.: *Item octavo die Martinus Reyniz contra Gregorium Jaxe per Johannem Barbacum, Bartuch, Andream fabrum et Georgium Ztaunich testimonium super eo, quod vinum condam per cantorem suo in cellario constitutum et per ipsum Martinum ab ipso cantore emptum, sibi totaliter libere emere admisisset et pensionem domus et vasorum sibi indulisset; et si medio tempore Bartuch non supervenerit, non succumbet*

pretpostaviti je da je riječ o istom kantoru Pavlu koji se javlja 1358.-1360. u izvorima. 1373. se zapravo navodi magister kanonik Ivan brat kantora Pavla, koji je bio kaptolski izaslanik prilikom određivanja međa posjeda između gradokmetških rodova Lomnice i Wlkote iz Turopolja.²⁰¹³ Tri godine kasnije ponovno dobivamo podatke od kantoru Pavlu, zasigurno identičnom kantoru Pavlu o kojemu je dosada bila riječ. Kantor Pavao je bio izaslanik Zagrebačkog kaptola i zagrebačkog biskupa Demetrija 1376., kada je zajedno s drugim kanonicima (vidi tekst niže) obavio ustanovljenje međa predija Donje Blizne i zemlje Tupal. Naime, zagrebački kanonik i župnik u Novoj Vesi Mihovil je 1376. obavio zamjenu posjeda s pavlinima *de promontorio nostro* (zagrebački pavlini). Mihovil je pavlinima uz pristanak zagrebačkog biskupa Demetrija i Zagrebačkog kaptola dao predij Donju Bliznu koji je osnivač župe u Novoj Vesi gorički arhidakon Ivan dotirao istoj župi. S druge strane, pavlini su župniku i njegovoj župi dali njihovo selo Tupal južno od Save, na području posjeda Mlake. Uskoro je Zagrebački kaptol poslao svog kantora Pavla, komarničkog arhidakona Blaža, magistra Nikolu, i magistra temporalnog vikara biskupije Jakova arhidakona *Torde* u Transilvanskoj biskupiji, kao i nekoliko stanovnika Nove Vesi, koji su napravili ustanovljenje međa navedenog predija Donje Blizne i zemlje Tupal.²⁰¹⁴ 1378. je *dominus cantor* zastupao Margaretu udovicu Berenda u vezi njezinih posjeda te se može pretpostaviti da je to bio upravo kantor Pavao.²⁰¹⁵ 1380. kantor Pavao navodi se u dokumentu kojim zagrebački biskup Pavao osniva bratovštinu za spas svih dobročinitelja, živih i mrtvih. Naime, navodi se da je on zajedno sa svim ostalim kanonicima dostojanstvenicima, i arhidakonima i kanonicima nakon vijećanja dao pristanak za osnutak takve institucije.²⁰¹⁶ Imao je brata Ivana, također kanonika

233. Pavao Benediktov, kanonikat s očekivanjem prebende. 1370.-1371.

Martinus. MCZ IV, str. 319.: Item causa Martini Reyniz et Gregorii Jaxe ad instanciam domini Pauli cantoris ad octavum diem est pacem prorogata si concordia fieri potest inter partes, alioquin faciemus justiciam sine ulteriori dilacione.

²⁰¹³ CD XIV, dok. 381., str. 505.-506.

²⁰¹⁴ CD XV, dok. 157., str. 220.-224.

²⁰¹⁵ MCZ V, str. 153.: 1378.: *Nota! Quod dominus cantor in persona domine Margarethe relicte Berend universas possessiones et debita, si qua forent, prohibuit et interdixit Francha aurifabrum et Gyurgek a recepcione et alios a solucione, sed pro eadem domina et fratre suo voluit reservare.*

²⁰¹⁶ MCZ I, dok. 308., str. 290.-293.: *Nicolao preposito, Johanne de Pensauro decretorum doctore, lectore, Paulo cantore, et aliis archidyaconis et canonicis nostre dicte ecclesie inito et habito, deliberato ac digesto consilio, eisdem dominis fratribus nostris id consencientibus et eorum benivolum ac salubrem consensum ad hoc prebentibus et nos ad ea ipsa instanter invitantibus huiusmodi societatem seu fidelium congregationem, wlgariter kalandas vocatam, videlicet in festo beatissimi Jeronimi doctoris et aliis duobus diebus immedietate sequentibus semper amodo et deinceps quolibet anno statuimus celebrandam acque modo infra specificando ad honorem omnipotentis dei et eius genitricis gloriose, necnon ob reverenciam sanctissimi Stephani regis, dicte ecclesie nostre patroni specialis pro salute quoque atque suffragio omnium nostrorum vivencium atque defunctorum...*

U računima papinih poreza 1370.-1371. se navodi da je Pavao Benediktov imao kanonikat s očekivanjem prebende u Zagrebačkoj crkvi, ali u vrijeme skupljanja poreza još nije ušao u posjed nadarbine: (Diocesis Zagrabienensis anno primo domini Gregorii – 30. Decembris 1370.- 29. Decembris 1371.) *Item Paulo Benedicti presbytero Zagabriensis diocesis de canonicatu, sub expectatione prebende ecclesie Zagabriensis. Nondum obtinuit.*²⁰¹⁷ Pavao je bio svećenik iz Zagrebačke biskupije.

234. **Pavao Matejev**, kanonik, komarnički arhiđakon. 1358.- †1. studenog 1366. (spomen i †1368.)

Kanonik Pavao Matejev je zastupao zagrebačkog biskupa Stjepana u Apostolskoj komori 1358. kada je za njega uplatio 100 zlatnih florena za zajedničke pristojbe i 22 zlatna florena, 5 solida i 4 avinjonska dinara za male pristojbe.²⁰¹⁸ Pavao Matejev će se kao pokojni javiti 1368. u popisima prikupljanja prihoda od vakantnih nadarbina. Iz toga popisa saznaje se da je on bio u međuvremenu i komarnički arhiđakon. A komarnički arhiđakon Pavao (bez imena oca) javlja se 1364. – tada su Pavlu i njegovoj braći opat cistercitskog samostana Sv. Marije u Zagrebu Vinimar i i njegova subraća prodali jedno kupalište na njihovom području (unutar međa njihove crkve). Utvrđeno je da će Pavao i njegova braća plaćati određeni cenzus cistercitima počevši s godinom 1366.²⁰¹⁹ On je morao postati komarničkim arhiđakonom

²⁰¹⁷ MVH I/1, str. 501.

²⁰¹⁸ MCV I, dok. 265., str. 161.-162.; MCV I, dok. 270., str. 163.-164.; MCV II, dok. 548., str. 333; MCV II, dok. 550., str. 333.

²⁰¹⁹ CD XIII, dok. 260., str. 353-355.: ... *Wynimarus abbas, Nicolaus et Vlricus fratres totusque conuentus monasterii beate Marie virginis de Zagrabia, ordinis Cisterciensium, ad nostram personaliter accedentes presenciam confessi extiterunt ministerio viue vocis, quod tunc stuba uel locus balnei in territorio eorum intra terminos metarum predictae ecclesie nostre sita ad Nicoletum olim iudicem ciuitatis Grechensis deuoluta et per decessum ipsius sine herede et testamento tanquam ab intestato racione domini ad manus ipsorum fuisset deuoluta et tandem per dominam Berucham filiam Mafee Blondo de Veneciis, olim ciuem ciuitatis Grechensis, extitisset inpendita ex eo, quia ipsam stubam balnealem ad se dicebat pertinere locum balnealem honorabili viro domino Paulo, archidiacono Kamarchensi, socio et concanonico nostro, Thome et Johanni fratribus suis et ipsorum heredibus heredumque suorum successoribus dedissent, contulissent et annuissent, ymo coram nobis dederunt, annuerunt et tradiderunt hedificiisque et aliis balneali domo necessariis aptandum, decorandum, sicque per eos et ipsorum posteros iure perpetuo possidendum, tenendum pariter et habendum; ita tamen, quod idem dominus Paulus et fratres sui antedicti ac eorum heredes uel alii ipsius balnee possessores singulis annis in festo resurrectionis domini ab anno eiusdem MCCCLX^o sexto incipiendo, pro censu annuo ipsius loci balnealis auatuor pensas denariorum monete pro tempore currentis, nec non ter in anno decem denariorum racione munerum abbati dicti monasterii et fratribus eiusdem dare tenebuntur et aministrare, licet primo census annuus dicti balnei tantum ad sexaginta denarios fuisset computatus ... Isto i CD XIII, dok. 261., str. 355.-357.: ... quod idem dominus Paulus et fratres sui antedicti ac eorum heredes vel alii ipsius balnei possessores singulis annis in festo resurrectionis domini, ab anno eiusdem millesimo trecentesimo sexagesimo sexto incipiendo, pro censu annuo ipsius loci balnealis quatuor pensas denariorum monete pro tempore currentis, nec non ter in anno per decem denarios, racione munerum, nobis et nostris succesoribus dare tenebuntur et amministrare, licet primo census annuus dicti balnei tantum ad sexaginta denarios fuerat computatus ...*

negdje između 1361. kada se javlja komarnički arhiđakon Gal²⁰²⁰ i 1364. kada se Pavao prvi put javlja u toj funkciji. Iz epitafa saznajemo da je komarnički arhiđakon Pavao umro 1. studenog 1366. godine.²⁰²¹ Ostavio je prebendarskom zboru Zagrebačke crkve kupalište koje je posjedovao na području cistercijske opatije, kod rijeke(?), zatim jedan vinograd u blizini Sv. Šimuna i jedan svoj brevijar.²⁰²² U popisima i računima skupljanja papinskih prihoda na prvu godinu ispražnjenih nadarbina navodi se da je Pavao Matejev pokojni te da je umro izvan Kurije. Saznajemo da je na nadarbine koje je on držao, kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu, kao i arhiđakonat komarnički, pretendirao Stjepan iz Krka. Njega je pravom prezentacije kralj predstavio kaločkom nadbiskupu. Stjepan je u konačnici providiran 3. veljače 1368., ali u vrijeme skupljanja prihoda on nije stekao svoje časti u kaptolu.²⁰²³ Imao je braću Tomu i Ivana.

235. **Pavao Petrov**, kanonik. 1400.

Pavao Petrov je kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu dobio 1400. od pape Bonifacija IX. Naime, prethodno je taj kanonikat dobio stanoviti Kristofor Ivanov iz Kopra (*de Iustinopoli*). On je, međutim, umro izvan Rimske kurije prije nego je ušao u stvarni posjed svoje nadarbine pa je papa na to mjesto providirao Pavla Petrovog. Saznaje se da je Pavao Petrov bio svećenik (*presbiter*) Zagrebačke biskupije. Vrijednost kanonikata mu je bila 120 zlatnih florena.²⁰²⁴

236. **Pavao zvan Piter/Puhier**, kanonik. 1360.-†1370.-1371. (?)

Bio je kaptolski izaslanik 1360. kada je istražio nasilja na području posjeda Brezovice, te o tome izvijestio svoj kaptol.²⁰²⁵ Možda je ovaj Pavao identičan Pavlu zvanom Piter, kanoniku koji se 1360. javlja kao prokurator Zagrebačke crkve (tj. biskupa i kaptola) koji je osobno došao pred kralja u Križevce, i predstavio mu isprave o načinu plaćanja desetine Zagrebačkoj

²⁰²⁰ CD XIII, dok. 111., str. 164.-166.

²⁰²¹ MCZ I, str. 406.

²⁰²² CD XIII, dok. 411., str. 576.: *Kalendis novembris. Hic obiit dominus Paulus archidiaconus Kamarcensis, qui legavit prebendariis chori ecclesie Zagrabiensis balneum muratum in posscissione dominorum de capitulo in abbacia iuxta fluvium, et unam bonam vineam iuxta sanctum Simonem et unum breviarium suum bonum. Anno domini MCCCLX. sexto.*

²⁰²³ MVH I/1, str. 500.: (Diocesis Zagrabiensis anno VI. domini Urbani quia de V. nichil. – 28. Octobris 1367.-27. Octobris 1368.) *Presentatio facta per dominum Ludovicum regem Ungarie de Stephano quondam Stephani de Vegla clerico Veglensis diocesis ac archidiaconatum de Leamarcha in ecclesia Zagabriensi ac canonicatum et prebendam ipsius ecclesie, vacantes per obitum Pauli Mathei, extra Curiam Romanam defuncti, domino archiepiscopo Colocensi, loci metropolitano loci (?) diocesis remoti agente, que beneficia possidet pacifice, fuit confirmata vel provisum de novo III. nonas Februarii. Non obtinuit, qua petitio non fuit ista.*

²⁰²⁴ MHEZ V, dok. 100., str. 113.

²⁰²⁵ CD XIII, dok. 39., str. 53.-54.

crkvi. Nakon toga, kralj je izdao svoju ispravu kojom je pod prijetnjom kazni naložio plaćanje crkvene desetine navedenoj Crkvi.²⁰²⁶ Na ovome mjestu valja iskazati dovjbu. U računima prikupljanja prihoda od vakantnih nadarbina 1370.-1371. saznaje se da je stanoviti Pavao Puhier mrtav te je njegov kanonikat s prebendom papa dodijelio Antunu Andrijinom kleriku iz Zagrebačke biskupije.²⁰²⁷ Možda je Pavao Puhier identičan ranije navedenom Pavlu Piter.

237. **Petar**, kanonik, vaškanski arhidakon. 1304.

Zastupao je zagrebačkog biskupa Augustina Kažotića 1304., kada je zajedno sa županom Dubrave Pausom osobno došao pred Čazmanski kaptol i u biskupovo ime kupio posjed Garić pod garićkom utvrdom za 100 maraka denara zagrebačkih, od Pankracija sina bana Pankracija i Ivana sina župana Pavla.²⁰²⁸

238. **Petar**, kanonik, katedralni arhidakon. 1307.-†možda prije 29. rujna 1315.

Petar je zajedno s lektorom Dominikom i poslanicima župana Zagrebačke županije dosudio posjed Sv. Jakova na otoku Savi cistercitima.²⁰²⁹ Cisterciti koji su se nalazili na istom otoku su od Petra i čitavog kaptola dobili taj posjed i crkvu Sv. Jakova pod određenim uvjetima te su bili obavezni davati određena davanja.²⁰³⁰ Petar se 1315. navodi kao «nekoć katedralni arhidakon», pa je za pretpostaviti da je tada bio pokojni, ili je dobio drugu nadarbinu.

239. **Petar**, čazmanski arhidakon. 1309.

Bio je nazočan 1309. krunjenju kralja Karla Roberta i polaganju zakletve da će braniti prava svoga kraljevstva. To se odvijalo u crkvi Sv. Marije u Budimu, pred kardinalom Gentilom i predstavnicima političke i crkvene elite kraljevstva. Petar je tamo bio u ime Babonića: ... *et Petro archidiacono de Chasma in ecclesia Zagrabiensi pro Stephano, Iuano et Radoslao*

²⁰²⁶ CD XIII, dok. 57., str. 75.-76.

²⁰²⁷ MVH I/1, str. 501.: *Acceptatio et provisio vigore litterarum apostolicarum facte Anthonio Andree clerico Zagabriensis diocesis de canonicatu et prebenda ecclesie Zagabriensis, tunc vacantibus per obitum Pauli Puhier, extra Curiam defuncti, fuerunt confirmate seu provisum de novo VII. idus Septembris. Procedetur.*

²⁰²⁸ CD VIII, dok. 84., str. 89.-90.

²⁰²⁹ MCZ I, dok. 93., str. 79.

²⁰³⁰ CD VIII, dok. 334., 409.-410. Među ostalim stoji: ... *ecclesia sancti Jacobi in insula Zave et ipsa insula monachis Cisterciensis ordinis per Petrum quondam archidiaconum cathedralem et per ecclesiam Zagrabiensem non simpliciter, sed sub certis condicionibus sive modis date fuerant vel donate, ita videlicet, ut monachi illam insulam pro beneficio Zagrabiensis ecclesie in perpetuum recognoscant et tres marcas thuris ad cameram capituli dare et solvere teneantur ... Decimas de cultura super propria et rusticorum suorum ac duas partes marturinam de suis rusticis proveniencium annuatim solvent capitulo ...*

*filiis Bobonich magnis comitibus Sclauonie, ante altare (misli se na oltar u crkvi sv. Marije) predictum astantibus...*²⁰³¹

240. **Petar**, kantor. 1312.-1314. (spominje se i sredinom 14. stoljeća)

Kantor Zagrebačkog kaptola Petar je od 1312. u svojim rukama držao posjed na području Vrbasa, koji je dobio kao darovnicu od zagrebačkog biskupa Kažotića.²⁰³² On je 1313. bio jedan od imenovanih plemića od strane Babonića, koji su taj velikaški rod trebali podijeliti u njihovim posjedima.²⁰³³ Kantor Petar se 1314. javlja i kao zastupnik kneza Ivana Babonića prilikom diobe posjeda toga roda.²⁰³⁴ Kantor Petar je 29. kolovoza 1313. zastupao plemića župana Ivana sina Tiboldovog pred kraljem – on je kralju predstavio ispravu Čazmanskog kaptola u kojoj je zabilježen sporazum između stranke koju je Petar zastupao i pok. Zerije sina Kuzme, te je kralj tu ispravu zatim i potvrdio.²⁰³⁵ Petar je pred kralja došao i 31. kolovoza 1313., kada je zajedno s kanonikom Nikolom zastupao zagrebačkog biskupa Augustina i Zagrebački kaptol. Naime, pred kraljem su Ivan i Nikola sinovi Gerarda liječnika prodali zagrebačkom biskupu i kaptolu zemlju Trnavu za 50 budimskih maraka.²⁰³⁶ Sredinom 14. stoljeća spominje se da je kantor Petar prije stekao (*olim acquisitum*) prebendalni predij kod luke Sv. Jakov kao prebendu. Na taj se predij trebalo plaćati godišnji cenzus od 50 denara i to u ruke dekana na dan Sv. Martina ili sljedećeg dana.²⁰³⁷

241. **Petar**, dubički arhidakon. 1338.-1346.

Dubički arhidakon Petar zastupao je zagrebačkog biskupa Ladislava 1338. kada je umjesto njega obavio vizitaciju Sv. Stolice u Avignonu.²⁰³⁸ Kanonik i dubički arhidakon Petar je bio izaslanik Zagrebačkog kaptola 1343. kada je reambulirao posjed Vodičan Dujma sina Radoslavovog (Babonića).²⁰³⁹ Petar je bio i kaptolski izaslanik koji je 1346. napravio reambulaciju Susjedgrada.²⁰⁴⁰

242. **Petar**, kanonik. 1340.

²⁰³¹ CD suppl. II, dok. 274., str. 372.-373.

²⁰³² CD VIII, dok. 265., str. 321.-322.

²⁰³³ CD VIII, dok. 276., str. 335.-337.

²⁰³⁴ CD VIII, dok. 301., str. 359.-361.

²⁰³⁵ CD VIII, dok. 282., str. 342.

²⁰³⁶ CD VIII, dok. 285., str. 344.-345.

²⁰³⁷ MHEZ II, str. 43.

²⁰³⁸ MCV I, dok. 138., str. 111.

²⁰³⁹ CD XI, dok. 42., str. 56.

²⁰⁴⁰ CD XI, dok. 214., str. 280.-282.

Petar je bio prisutan prilikom javnog proglašenja izopćenja vođa pobune protiv plaćanja desetine biskupu Ladislavu.²⁰⁴¹

243. **Petar****, prepozit. 1363.

Stanoviti prepozit Petar je 1363. bio u sporu s Bartolom sinom Petra oko nasilja.²⁰⁴² Međutim, u dokumentu se ne navodi kojega je kaptola Petar bio prepozit. Stječe se dojam da je to bio zagrebački prepozit, no na to bacaju sumnju računi skupljanja papinskih prihoda na prvu godinu ispražnjenih nadarbina 1365.-1366. godine. Tada saznajemo da je dotadašnji prepozit Zagrebačkog kaptola Jakov umro izvan Kurije (radi se o Jakovu koji je umro krajem 1361.). Ovu je čast zatim dobio Nikola Mihovilov kolacioniranjem zagrebačkog biskupa, a zatim i papinim providiranjem (vidi njegovu biografiju). Stoga identifikacija ovoga prepozita Petra ostaje problematična

244. **Petar**, komarnički arhidakon. 1374.

Zastupao je kaptol 1374. u sporu oko desetine iz međimurskog (bekšinskog) arhidakonata koji je kaptol vodio sa Stjepanom sinom Nikole lendavskog bana.²⁰⁴³

245. **Petar**, kanonik, vrbovečki arhidakon. 1381.-možda 1386.

Bio je kaptolski izaslanik koji je 1381. uveo Jurja Zudara magistra kraljeve kurije (kojega je tom prilikom zastupao njegov službenik i sluga Toma sin Pavla iz Brestovca) u posjede Gaaz, Duga Resa, Vinica i Raduna.²⁰⁴⁴ Neki se arhidakon Petar spominje 1386. kada je sudjelovao u kupoprodajama nekretnina. Također saznajemo da je imao brata Tomu.²⁰⁴⁵ Možda je ovaj arhidakon identičan vrbovečkom arhidakonu Petru.

246. **Petar Andrijin Krisp Puljanin**, kanonik. 1387.-1400.

Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipušskog, koji je dosudio posjed kaptolu, a

²⁰⁴¹ CD X, dok. 374., str. 528.

²⁰⁴² CD XIII, dok. 204., str. 280.

²⁰⁴³ CD XV, dok. 24., str. 34.-38.

²⁰⁴⁴ CD XVI, dok. 154., str. 176.-177.

²⁰⁴⁵ MCZ IX, str. 27.: *Item dominus Petrus archidiaconus porcionem fundi sui condonavit condam Endre filio Thome, tempore Sebastiani.*; MCZ IX, str. 27. Iste godine: *Item quidam fundus ex regio mandato dicto domino Petro archidiacono et Thome fratri suo est statutus, tempore Mykech filii Francisci.*

navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.²⁰⁴⁶ Tom se prilikom navodi da je bio *presbiter*. Ovaj je Petar Andrijin zasigurno identičan Petru sinu Andrije Puljaninu koji se navodi kao stranka 1400. godine. Naime, navodi se da je Ivan Krisp za života prodao svoju kuću Miklinu i njegovoj ženi Margareti i kanoniku Petru sinu Andrije Puljanina.²⁰⁴⁷ U kupoprodaji nekretnina spominje se 1387. i još jednom 1400. godine.²⁰⁴⁸ Tkalčić i Bedenko pretpostavljaju da je ovaj Petar Andrijin identičan Petru Krispu, te potonji navodi: «Andreas Pulyanin sin Petra Pulyana (MCZ V, 17), jurata 1345 (MCZ V, 178). bio je muž sestre Johannes Crispa, kanonika i kalničkog arhiđakona (MCZ I, 385). Kći Margareta bila je žena suca Miklina, Nijemca, a sin je bio kanonik Petar (MCZ I, 374 i 375), zvan i Crispus.»²⁰⁴⁹ Prema tome, otac mu je bio porijeklom iz Pule.

247. **Petar Domk**, nadarbina u Zagrebačkoj biskupiji (uključujući kanonikat). 1345. Ambasador ugarsko-hrvatskog kralja pri Svetoj Stolici *comes* Pavao zatražio je 20. listopada 1345. crkvenu nadarbinu u Zagrebačkoj biskupiji za klerika iste biskupije Petra Domka. Među potencijalnim nadarbinama u suplici se navodi i kanonikat katedralnog kaptola.²⁰⁵⁰

248. **Petar Galov**, kanonikat, gorički arhiđakon; varadinski kanonik. 1399. Petar Galov je držao kanonikat s prebendom u Varadinskom kaptolu do 1399. godine. Te se godine navodi da je Barnaba Nikolin iz Dubrave, kanonik Zagrebačkog kaptola preminuo izvan Rimske kurije, pa se otvorilo mjesto u kanoničkom zboru. Tada je papa Bonifacije IX. Petru Galovom izdao pismo kojom mu je dodijelio ekspektanciju na zagrebački kanonikat i prebendu te gorički arhiđakon u Zagrebačkoj crkvi. Papa je izdao nalog senjskom biskupu, čazmanskom prepozitu i egerskom kustosu da se provizija i izvrši. Prihod od svih nadarbina, dvaju kanonikata i goričkog arhiđakonata mu je trebao biti 100 srebrenih maraka.²⁰⁵¹

²⁰⁴⁶ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

²⁰⁴⁷ MCZ IX, str. 112. 1400.: *Nota, quomodo dominus Johannes Crispus vivens condonavit stacionem suam Miklino et sue consorti Margarethe, domine Anne, Petro canonico filio Andree Puliani, tempore dicti Chun judicis.*

²⁰⁴⁸ MCZ IX, str. 37. 1387.: *Item Johannes Niger institor filius Petri emit unum fundum a magistro Patro canonico ecclesie ZG, tempore predicti Johannis filii Pauli, judicis.* MCZ IX, str. 114. 1400.: *Item dominus Miklinus, dominus Petrus canonicus et domina Anna ac Margaretha donaverunt quemdam fundum eorum, pro suis serviciis, tempore dicti judicis.*

²⁰⁴⁹ Bedenko, Društvo i prostor srednjovjekovnoga Gradeca, str. 37.-49.; str. 37. u bilješci 3. Vidjeti indeks Tkalčića u MCZ IX.

²⁰⁵⁰ ASV, Reg. Suppl. 10, f. 76r. Avignon, 1345. 20. listopada.

²⁰⁵¹ MHEZ V, dok. 77., str. 86.-87.

249. **Petar Gelyto**, kanonik; prepozit kaptola u Željeznom; biskup u Churu. 10. lipnja 1356.-prije 9. lipnja 1368. biskup u Leitomischlu. 9. lipnja 1368.-prije 13. listopada 1371.; nadbiskup u Magdeburgu 13. listopada 1371.-1381.; biskup u Olmützu. 1381.- †12. veljače 1387.

Petar Gelyto obnašao je čast prepozita Željeznog kaptola (*Castrumferreum*, kaptol je posvećen Sv. Mihovilu, a nalazio se Đurskoj biskupiji) do svoje promocije na biskupsku čast u Churu u Švicarskoj. Na ovoj ga časti nalazimo od 10. lipnja 1356. do promocije na biskupsku čast u Leitomischl u Češkoj (suffragan Praške nadbiskupije).²⁰⁵² Prije svoje promocije na čast churskog biskupa držao je i kanonikat Zagrebačkog kaptola. Nakon promocije taj je kanonikat transilvanski biskup Dominik tražio za svog štićenika (*dilecto suo*) Ivana, čazmanskog kanonika, što je papa Klement VI. i odobrio 1357. godine.²⁰⁵³ Na časti biskupa u Leitomischlu zadržao se od 9. lipnja 1368. do premještanja na magdebrušku metropolitsku čast. U Magdeburgu je bio nadbiskupom od 13. listopada 1371. do premještanja u Olmütz u Moravskoj – na toj je časti biskupa (Olomucen. (Olomuce, Olmlitz) in Moravia, suffr. olim Maguntin., deinde Pragen.) boravio od 1381. do smrti 12. veljače 1387. godine.²⁰⁵⁴ Porijeklom je bio stranac no, teško je ustanoviti iz kojeg dijela Europe.

250. **Petar Grgurov**, kanonik.; ostrogonski prepozit; u očekivanju oltara Sv. Marije u Ostrogonskoj crkvi, kapela Sv. Emerika u Stolnom Biogradu u Vespremskoj biskupiji. 1391.-1397.

Petar Grgurov je 1391. bio jedan od tri recipijenta papinog mandata u vezi istrage oko posjeda nad župnom crkvom Sv. Marije *de Csicsér*. Naime, papa Bonifacije IX. je uputio nalog tudenskom biskupu, topuskom opatu i Petru Grgurovom da istraže spor oko stjecanja posjeda navedene župe u koji su bili uključeni Emerik Ivanov iz Moravča i Henrik zvan Čeh, nakon smrti dotadašnjeg župnika Blaža Ivanovog.²⁰⁵⁵ Pretpostavljamo da je ovaj Petar Grgurov identičan Petru, kanoniku i ostrogonskom prepozitu koji se javlja 1395. i Petru Grgurovom, kanoniku i ostrogonskom prepozitu koji se javlja 1397. godine. Kanonik i ostrogonski prepozit Petar se javlja 1395. kao kaptolski izaslanik koji je 1395. kralju Sigismundu predstavio isprave kralja Ludovika o vlasništvu kaptola nad savskom lukom Jelenovac, što je kralj zatim prepisao i potvrdio.²⁰⁵⁶ Petar Grgurov javlja se 1397. kao ostrogonski prepozit, a

²⁰⁵² HC I, str. 219.

²⁰⁵³ CD XII, dok. 312., str. 414.

²⁰⁵⁴ HC I, str. 318., 376.

²⁰⁵⁵ MVH I/3, dok. 181., str. 153.-154.

²⁰⁵⁶ MHEZ V, dok. 9., str. 9-11.

sukladno tome držao je i kanonikat s prebendom u toj crkvi. Osim toga on je držao kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu, te je u vlasništvu imao i kapelu *sine cura* Sv. Emerika u Stolnom Biogradu (*Alberegalis*) u Vespremskoj biskupiji. Od tih je nadarbina imao godišnji prihod od 120 srebrenih maraka. Grgur je 1397. dobio od pape mandat da Matiju Martinovog, ostrogonskog kanonika uvede u posjed kanonski ujedinjenih redovničkih kuća: u hospitalni samostan Sv. Trojstva kod Bude i augustinski samostan Svetih Stjepana kralja i Lazara kod Ostrogona. Prilikom ulaska među redovničko svećenstvo taj je Matija trebao izgubiti oltar Sv. Marije u Ostrogonskoj crkvi, nadarbinu koju je do tad držao (*Cupiebat in domibus hospitalium sancte Trinitatis de Calidisaquis superioris Suburbii Budensis, Vesprimiensis diocesis, ac sanctorum Stephani regis et Lazari prope Strigonium, invicem canonicum unitorum, ordinis S. Augustini, una cum dilectis filiis fratribus dictarum domorum, rectore, magistro nuncupato carentium sub regulari habitu virtutum domino famulari, nos dilecto filio preposito ecclesie Strigoniensis dedimus in mandatis, ut eundem Mathiam in dictis domibus auctoritate nostra recipi faceret in fratrem, ac volumus inter cetera, quod quamprimum idem Mathias ordinem ipsius expresse professus foret ... altare sancte Marie situm in dicta ecclesia Strigoniensi ... omnino dimittere teneretur*). Upravo je taj oltar, prema molbi kralja Sigismunda, dodijeljen prepozitu Petru. Oltar je bio sinekura, a donosio je 200 zlatnih florena godišnje. Prilikom stjecanja toga oltara, prepozit Petar je smio zadržati i dotadašnje, gore navedene nadarbine (*Cum itaque propterea altare predictum vacare speretur, nos volentes dilectum filium Petrum Gregorii prepositum eiusdem ecclesie apud nos de vite ac morum honestate ... commendatum ... nec non et consideratione carissimi in Christo filii nostri Sigismundi, regis Ungarie illustris pro ipso Petro dilecto suo nobis super hoc humiliter supplicantis, favore prosequi gratioso, discretioni tue ... mandamus, quatenus ..., si dictum Petrum ad hoc idoneum esse reppereris, altare predictum, quod sine cura est, et cuius fructus ... ducentorum florenorum auri valorem annum non excedunt eidem Petro auctoritate nostra conferas et assignes. Non obstante ... seu quod idem Petrus, ut asseritur, in predicta preposituram ac in Zagrabiensi ecclesiis canonicatus et prebendas, nec non capellam sine cura sancti Emerici Alberegalis Vesprimiensis diocesis quorum fructus ... centum et viginti marcharum argenti puri ... valorem annum non excedunt noscitur obtinere ...*).²⁰⁵⁷

251. **Petar Henrikov de Olsna**, kanonik. 1358.

²⁰⁵⁷ MVH I/4, dok. 19., str. 14.-15.

Zatražio je 1358. od pape Inocenta VI. kanonikat i prebendu u Zagrebačkom kaptolu nakon što je kanonikat ispražnjen promocijom Ladislava na Vespremsku biskupiju. Papa mu je taj kanonikat zatim i dodijelio.²⁰⁵⁸ Zanimljivo je da je papa Inocent VI. isti kanonikat s prebendom 1357. rezervirao i Aleksandru Dionizijevom.²⁰⁵⁹ Sam je kralj Ludovik 1358. tražio za Aleksandra, za kojeg kaže da je kraljev klerik, kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu koji se ispraznio nakon posvećenja Ladislava za vespremskog biskupa.²⁰⁶⁰ Međutim, ipak je na kraju po svemu sudeći Petar Henrikov dobio mjesto u kaptolu budući da je on ipak providiran na to mjesto 10. ožujka 1358. godine.²⁰⁶¹ Petar Henrikov de Olsna bio je breslauški klerik.

252. **Petar de Incristellis**, čazmanski prepozit; vikar zagrebačkog biskupa Jakova. 1325.-†1334. (1337.)

Čazmanski prepozit i generalni vikar zagrebačkog biskupa Jakova je 1325. dozvolio kupoprodaju nekog zemljišta koja je zabilježena u ispravi Čazmanskog kaptola.²⁰⁶²

Čazmanski prepozit i generalni vikar biskupa Jakova Petar de Incristellis javlja se kao zastupnik rečenog biskupa 1325. – tada je u ime biskupa kralju Karlu Robertu predstavio ispravu kralja Bele IV. iz 1266. kojom se dodjeljuje selo Vertus Zagrebačkoj crkvi.²⁰⁶³ Budući da biskup zagrebački Jakov zasigurno nije rezidirao u svojoj biskupiji u upravi ga je zamjenjivao upravo čazmanski prepozit Petar – on se, kako je navedeno, javlja u tome svojstvu 1325., no za pretpostaviti je kako je tijekom čitavog biskupovanja Jakova 1322.-

²⁰⁵⁸ 1. molba: CD XII, dok. 352., str. 458.; 2. potvrda: CD XII, dok. 353., str. 458.-459.

²⁰⁵⁹ CD XII, dok. 302., str. 403.: *Prepositura Chasmensis Zagrabienensis diocesis cum vacabit per munus consecracionis impendendum Ladizlao electo Wesprimiensi fuit reseruata conferenda Wilhelmo de Czaberii. VI. idus aprilis. Item canonicatus et prebenda ecclesie Zagrabienensis. fuit reseruata et conferenda cum vacabunt ut, supra Alexandro Dyonisii. VI. idus aprilis.*

²⁰⁶⁰ CD XII, dok. 359., str. 467.: *Item supplicat, quatenus dilecto sibi Alexandro Dyonisii clerico commensali dicti regis canonicatum et prebendam ecclesie Zagrabienensis cumque in breui sperantur vacaturi (I) per munus consecracionis apud sedem apostolicam vel alibi impendendum, venerabili patri domino Ladizlao clerico Wesprimensi, cui eadem sanctitas de dicta Wesprimiensi ecclesia prouidit, si predicto modo vel per lapsum temporis de consecrandis episcopis eosdem canonicatum et prebendam vacare contigerit, conferendos dignemini conseruare et si alias fuerint reseruati. Non obstante, quod dictus Alexander canonicatum et prebendam et archidiaconatum de Tarcza ecclesie Agriensis obtinet, et cum aliis non obstantibus et clausulis oportunitis et executoribus et cum commissione execucionis ad partes. Fiat G.*

²⁰⁶¹ CD XII, dok. 352., str. 458. CD XII, dok. 353., str. 458.-459.: *Item Petro Heinric de Olsna clerico Wratislauenensis diocesis de canonicatu et prebenda. ecclesie Zagrabienensis vacantibus apud sedem apostolicam propter munus consecracionis facte Ladislao, cui etiam in ecclesia Wesprimiensi apostolica auctoritate extitit prouisum. Datum Auinione, VI. idus marcii, anno sexto.*

²⁰⁶² CD IX, dok. 182., str. 227.-228.

²⁰⁶³ CD IX, dok. 205., str. 251.-252.

1326. on bio njegov zamjenik.²⁰⁶⁴ Na ime papinske desetine je 1332. Petar uplatio 50 denara (*Item Petrus prepositus Chasmensis solvit L. denarios.*), i radi predija isto 50 denara (*Item Petrus prepositus ratione predii sui solvit L. denarios.*). U istom popisu se te godine navodi i da je čazmanski prepozit (ne navodi se ime) za prvu godinu uplatio 8 maraka; 1333. uplatio je također 8 maraka; 1334. se navodi *Petrus prepositus Chasmensis* koji je uplatio na ime papinske desetine 8 maraka; 1335. je uplatio za prvu godinu 8 maraka, a nakon toga radi svoga predija 50 denara. Potom je ponovno radi svoga predija uplatio 50 denara; 1336. je uplatio 8 maraka; a 1337. ponovno isti iznos, 8 maraka.²⁰⁶⁵ Zanimljivo je da «U kalendaru starog brevijara je kod 18. lipnja ova bilješka: Hic obiit venerabilis vir Petrus olim prepositus chasmensis. Anno Domini MCCC tricezimo quarto. (Metrop. Knjižn.)»,²⁰⁶⁶ što kazuje da je Petar umro 1334., pa su uplate nakon te godine vjerojatno izvršene u njegovo ime.

253. **Petar Ivanov**, kanonik. 1359.

Papa Inocent VI. mu je 18. kolovoza 1359. dodijelio zagrebački kanonikat. U posjed kanonikata su ga trebali uvesti vespremski biskup, toplički opat i avinjonski sakristan.²⁰⁶⁷

254. **Petar Jurjev iz Koprivnice**, kanonik; kanonikat u Transilvanskom kaptolu; kanonikat Bl. Dj. Marije u Stolnom Biogradu; kraljev klerik. 1331.-1345.

Papa Ivan XXII. ga je 1331. providirao na mjesto kanonikata i ispražnjene prebende u Zagrebačkom kaptolu. Nalog za uvođenjem u posjed kanonikata i prebende dobili su cistercitski opat sv. Marije u Zagrebu, prepozit kaptola sv. Lovre u Hayu (u to vrijeme to je bio njegov brat Grgur!) i arhidakon Liegea (*Leodiensi*). Petar je providiran nakon što se sam kralj Karlo Robert založio za njega (*Petro Georgii de Caproncha, canonico zagrabiensi a pontifice Joane XXII., ex consideratione Caroli regis Hungarie providetur de canonicatu zagrabiensis ecclesie et de prebenda vacatura*).²⁰⁶⁸ 1333. na ime papine desetine uplatio je 30 denara (*Item Petrus frater Gregorii prepositi solvit XXX. denarios.*); 1334. uplaćuje 2 pense (*II. pensas*); 1336. je uplatio 30 denara, a 1337. 2 pense.²⁰⁶⁹ Petar Jurjev je 1343. od pape Klementa VI. dobio proviziju na mjesto kanonikata s prebendom u Transilvanskom kaptolu. To je učinio nakon što je i sam kralj tražio takvu uslugu od pape (*consideratione regis*

²⁰⁶⁴ Ivančan čak pretpostavlja da je mijenjao biskupe do 1334.: «Već je prije spomenuto da biskup Jakop nije u Zagrebačkoj biskupiji rezidirao pak je po svojoj prilici Petar od 1322. do 1334. upravljao biskupijom.» Isti, *Podaci*, str. 66.

²⁰⁶⁵ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

²⁰⁶⁶ Ivančan, *Podaci*, str. 66.

²⁰⁶⁷ Áldásy, Regesták, dok. 384., str. 277.-278.

²⁰⁶⁸ MCZ I, dok. 154., str. 136.-137.

²⁰⁶⁹ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

Ungarie). Petar je bio kraljev kapelan, pa otud kraljevo zalaganje za njega. Uz to papa mu je dao i indulgenciju da smije uz taj kanonikat posjedovati i one u Zagrebačkom kaptolu i onaj u kaptolu Bl. Dj. Marije u Stolnom Biogradu u Vespremskoj biskupiji.²⁰⁷⁰ Petar je 1345. dobio od pape dopuštenje da može izabrati svog ispovjednika. To je za njega zatražio njegov brat, čanadski biskup Grgur.²⁰⁷¹ Porijeklom je bio iz gradske obitelji iz Koprivnice i imao je dva brata; laika Ivana i kanonika Grgura koji je tijekom gradnje svoje karijere zauzimao sljedeće časti: prepozituru sv. Lovre u Hayu, kanonikat u Zagrebačkom kaptolu, prepozituru Čazmanskog kaptola, ostrogonski kanonikat, da bi na kraju postao i čanadski biskup (vidi njegovu biografiju). Još znamo i da je imao nećaka Jurja Pavlovog iz Koprivnice, koji je također bio klerik, a od 1345. i đurski kanonik.

255. **Petar Kerol**, kanonik; arhiđakon *de Pada*. 1387.

Archidiaconus de Pada i zagrebački kanonik Petar Kerol je 1387. zastupao izabranog ostrogonskog nadbiskupa Ivana kada se Apostolskoj komori obvezao uplatiti 2 000 zlatnih florena za zajedničke pristojbe i pet malih pristojbi.²⁰⁷²

256. **Petar Krisp**, kanonik. 1396.-1399. (1403.-1426.)

1396. se navodi među ostalim kaptolskim personalom u svjedočanstvu da je kaptol *dyabolica arte* počinio nasilja na području njemačkog naselja (*ad vicum Theutonicalem*).²⁰⁷³ Tom se prilikom navodi da je kanonik. 1396. se spominje među ostalim kaptolskim personalom u ispravi kojom je utvrđena krivica Zagrebačkog kaptola zbog nasilja u njemačkom naselju. Naime, nakon optužbi da je kaptol počinio nasilja na području podgrađa, provedena je istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području

²⁰⁷⁰ Theiner, Mon. Vet. Hung. I, dok. 977., str. 653. Tkalčić navodi kako je Petar Jurjev bio transilvanski klerik i da mu je 1343. papa Klement VI. dao dopuštenje da smije zadržati kanonikat i prebendu u Zagrebačkoj crkvi. MCZ I, dok. 186., str. 165. Radi se o Tkalčićevoj pogrešci. Naime, kako je gore navedeno, Petar Jurjev je 1343. providiran na mjesto u Transilvanskom kaptolu, osim toga, on je porijeklom bio iz Koprivnice, pa bi prema tome bio *clericus Zagrabienensis diocesis*, a ne klerik Transilvanske dijeceze. Ivančan ovoga kanonika prati 1331. i 1343. godine: br. 107.: Petrus Georgii de Caproncha, can. zagr. et transilvanensis 1331. 1343. Isti, *Podaci*, str. 75.

²⁰⁷¹ CD XI, dok. 185., str. 240.-241.

²⁰⁷² MCV I, dok. 384., str. 216.-217.: *Iohannes electus Strigoniensis, per dominum Petrum Kerol archidiaconum de Pada et canonicum Zagabriensem, procuratorem suum, et ... Presentare mandatum sufficiens ad se obligandum etc. Promisit camere et collegio pro suo comuni servicio duo milia (florenos) auri de camera et quinque servicia consueta. ...*

²⁰⁷³ MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33.

njemačkog naselja i da je Zagrebački kaptol opljačkao sela Gračani Dedići i Črnomerec.²⁰⁷⁴ Petar je 1399. bio kaptolski izaslanik koji je uveo Ladislava sina Teutova (Totoša?) u posjed Kladušu.²⁰⁷⁵ 1399. je kao izaslanik Zagrebačkog kaptola uveo u posjed čestice zemlje koja se nalazila na području sela Podradec, Stjepana Dujmovog Blagajskog, kanonika zagrebačkog, unatoč protivljenju plemića iz roda Vrhovine.²⁰⁷⁶ Između 1403.-1426. Petar Krisp se javlja u nekoliko poslova vezanih uz kupoprodaju zemalja i nekretnina.²⁰⁷⁷ Budući da se u tim poslovima u gradečkim knjigama nekretnina navodi kao *concivis noster*, vidljivo je da je bio stanovnik Gradeca. On je bio i u rodbinskim odnosima s Ivanom i Jurjem Krispom koji su također bili članovi Zagrebačkog kaptola.

257. **Petar Martii**, kanonikat; dignitet u Varadinskoj crkvi; kanonikat u Varadinskoj crkvi; kanonikat u Bačkom kaptolu; kustodija Bačkog kaptola. 1344.

Kaločki nadbiskup zatražio je 1344. za svog nećaka Petra *Martii* rezervaciju digniteta u Varadinskoj crkvi. Taj je Petar u posjedu držao kanonikat s očekivanjem prebende u istoj Varadinskoj crkvi i kanonikate s prebendom u Zagrebačkom i Bačkom kaptolu. U Bačkom je kaptolu još držao i dignitet kustosa.²⁰⁷⁸

258. **Petar de Montilio**, kanonik; kapelan i «servitor» pečujskog biskupa Nikole; pečujski kanonik; kantor i kanonik kaptola u Dömösu; prepozit Požeškog kaptola; papin kapelan; član domaćinstva kardinala Vilima. 1338.-1359. (kao pokojni navodi se †1368.)

Petar de Montilio se javlja u popisima skupljanja papinskih poreza 1338.-1340. kao pisar koji je upisivao podatke u popis (*Instrumentum: magister Petrus de Montilio*). A prilikom istoga sakupljanja može se pretpostaviti da je bio pomoćni kolektor.²⁰⁷⁹ 1351. se javlja kao pečujski kanonik i zastupnik pečujskog biskupa Nikole u čije je ime te godine obavio vizitaciju Sv. Stolice.²⁰⁸⁰ Petar de Montilio, zaređen za svećenika (*presbiteratus ordine constitutus*) bio je kapelan i «servitor» pečujskog biskupa Nikole. Taj je biskup za njega zatražio od pape

²⁰⁷⁴ MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.; u ispravi MHEZ V, dok. 30., str. 37., navodi se Petrus nepos Crispi.

²⁰⁷⁵ CD XVIII, dok. 313., str. 445.-453.

²⁰⁷⁶ CD XVIII, dok. 338., str. 482.-484.

²⁰⁷⁷ MCZ IX, str. 348.: *Item honorabilis vir dominus Petrus Crispi canonicus ecclesie Zagrabiensis noster concivis vendidit quandam suam terram Oresech vocatam, vendidit Johanni filio Staphani dicti Bozo, tempore dicti judicis.* MCZ IX, str. 352.: *Item dominus Petrus canonicus ecclesie Zagrabiensis condonavit domum suam muratam cum fundo, unam curiam, Georgio filio Iwan et domine Barbare filie providi viri Miklini judicis, qui Georgius solvit debitum pro ipso domino Petro sex flor. auri, tempore dicti judicis.*

²⁰⁷⁸ ASV, Reg. Suppl. 7, f. 18r. Avignon, 1344. 9. listopada.

²⁰⁷⁹ MHV I/1, str. 418.-420., 423.: *Item recepi ibidem ab eodem domino Jacobo Berengarii per manus magistri Petri de Montilio clerici mei duecentos florenos auri.*

²⁰⁸⁰ ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 28., f. 168r. 1351. 24. prosinca.

potvrdu prepoziture kolegijalnog kaptola Sv. Petra u Požegi, koja se ispraznila nakon smrti prepozita Andrije. Naime, nakon smrti zadnjeg prepozita Andrije tu je prepozituru rečeni biskup *iure suo ordinario* dodijelio Petru. Papa Inocent VI. je potvrdno odgovorio na molbu 1352. godine.²⁰⁸¹ Papin prethodnik Klement VI. je istom Petru dao i kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu, ali *bulle tamen nondum sunt expedite*. Kardinal đakon Vilim (Vilim de la Jugée, Guilelmus Judicis) s titularnom crkvom Sv. Marije in Cosmedin za Petra je tražio 3. svibnja 1352. kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu, što je papa i odobrio. Naime, Petar je bio član domačinstva ovoga kardinala.²⁰⁸² Osim toga Petar je držao i kantoriju crkve u Dömösu te kanonikat i prebendu u istoj crkvi te u Pečujskoj crkvi. Po svemu sudeći trebao se odreći dömöške kantorije i kanonikata u slučaju dobivanja posjeda nad novom nadarbinom.²⁰⁸³ 1353. papa Inocent VI. je potvrdio Petru kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu. Istom prilikom mu je dao indulgenciju da smije zadržati pečujski kanonikat, ali i kantoriju s kanonikatom i prebendom u crkvi Sv. Margarete u Vespremskoj biskupiji.²⁰⁸⁴ 1353. se javlja kao svjedok u jednom dokumentu Pečujskog kaptola, gdje se navodi kao požeški prepozit i pečujski kanonik.²⁰⁸⁵ 1353. je po svemu sudeći opet djelovao kao pomoćni sakupljač papinih prihoda od prve godine vakantnih nadarbina.²⁰⁸⁶ 1359. se Petar Montilio javlja kao prepozit crkve Sv. Petra u Požegi i pečujski kanonik, koji je zajedno s vukovarskim arhidakonom Ivanom zastupao pečujskog biskupa Nikolu, obavivši umjesto njega vizitaciju Sv. Stolice.²⁰⁸⁷ U popisima prikupljenih prihoda od ispražnjenih nadarbina, 3. veljače 1368. se navodi Petar Montilio kao pokojni, te da je njegovo mjesto požeškog

²⁰⁸¹ Usp. i: Koszta, Članovi Požeškog kaptola, str. 86.

²⁰⁸² ASV, Reg. Suppl. Villa Noua, 1352. 3. svibnja.

²⁰⁸³ CD XII, dok. 55., str. 80.-81.: *Supplicat sanctitati vestre deuotus filius et orator vester Nicolaus Quinqueecclesiensis episcopus, quatenus collacionem et pensioriem. Per ipsum episcopum iure suo ordinario factas dilecto capellano et seruitori suo Petro de Montilio in iure perito et iri presbiteratus ordine constituto de prepositura ecclesie sancti Petri de Posaga Quinqueecclesiensis diocesis tunc vacante per obitum domini Andree ultimi prepositi dicte prepositure dignemini auctoritate vestra apostolica confirmare, uel eidem de nouo prouidere de prepositura predicta, etiam si specialiter uel generalit[er] fuerit dispositioni sedis apostolice reseruata. Non obstante, quod in Dimissiensi cantoria et in ipsa et Quinqueecclesiensis ecclesiis canonicatus et prebendas obtinet, seu quod per felicis recordacionis Clementem papam VI., predecessorem vestrum eidem Petro de canonicatu et prebenda ecclesie Zagabriensis prouisum extitit graciose, bulle tamen nondum sunt expedite. Paratus enim est cantoratum et canonicatum et prebendam Dimissiensem dimittere, cum virtute huiusmodi gracie dictam preposituram fuerit pacifice assecutus, cum aliis non obstantibus et clausulis oportunitis. Fiat C. Sine alia leccione fiat C. Datum Auinione. VII. kalendis marcii, anno primo.* Usp. i: Koszta, Članovi Požeškog kaptola, str. 86.

²⁰⁸⁴ MCZ I, dok. 227., str. 205. *Petro de Montilio canonico Zagrabiensis Innocentius pp VI. confert canonicatum et prebendam huius eccl. unaque indulget, ut canonicatum Quinqueecclesiensem in ecclesia b. Margarite de Dionisio vesprimiensis diocesis, cum cantoria, canonicatus et prebendas retinere possit.*

²⁰⁸⁵ Fejér IX/7, dok. 73., str. 123.-124.

²⁰⁸⁶ MHV I/1, str. 442.: *Solvit XLV. Florenos per Petrum de Montilio.*

²⁰⁸⁷ ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 31., f. 33r. 1359. 17. prosinca.

prepozita pripalo Nikoli Ladislavovom.²⁰⁸⁸ Iz istog popisa saznajemo da je Petar za života bio i papin kapelan. Njegov kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu, nakon smrti pripao je svećeniku ostrogonskom kanoniku Grguru Mihovilovom, koji je ubrzo i preminuo.²⁰⁸⁹ Petar je bio pravno obrazovan, što se može zaključiti iz spomenute suplike pečujskog biskupa Nikole, koji za njega kaže da je *in iure perito*. Koszta o njemu kaže i sljedeće: «Na temelju Petrova pridjevka uz ime može se zaključiti da je bio talijanskog ili francuskog podrijetla, a u državu je vjerojatno dospio obavljajući za kardinala poslove u Ugarskoj. Njegovo kapelanstvo uz biskupa pokazuje da je radije boravio u okruženju biskupa Nikole, a požešku je službu jednostavno smatrao prihodom *sine cura*.»²⁰⁹⁰ Za njega Ivančan krivo pretpostavlja da je postao biskup u Churu (Švicarska)²⁰⁹¹ – ovu je biskupsku čast uistinu zauzeo svećenik po imenu Petar koji je držao kanonikat zagrebački, no radilo se o Petru Gelytu, koji je istovremeno obnašao dužnost prepozita u Željeznom (vidjeti njegovu biografiju).

259. **Petar Stjepanov**, kanonikat, (možda) arhiđakon *de Saboch in ecclesia Zagrabiensi*. 1344.-1355. (?)

Njitranski biskup Vito 13. veljače 1344. tražio je župnu crkvu u Ostrogonskoj biskupiji za svog nećaka, svećenika Zagrebačke dijeceze Petra Stjepanovog. Župa je ispražnjena nakon smrti Stjepana, zadnjeg župnika, koji je umro u Rimskoj kuriji. U posjedu je te župe već bio *Conuersinus medicus*,²⁰⁹² pa je upravo zato isti dan biskup za svog nećaka tražio kanonikat u Zagrebačkom kaptolu. Biskup Vito je 13. veljače 1344. zatražio kanonikat i prebendu Zagrebačkog kaptola za svog nećaka, svećenika Zagrebačke dijeceze Petra Stjepanovog. Papa je molbu i odobrio, ali ne znamo je li i ušao u posjed kanonikata.²⁰⁹³ Ovdje valja izraziti još jednu dvojbu – 18. svibnja 1355. se spominje arhiđakon *de Saboch in ecclesia Zagrabiensi* kao adresat papinog pisma²⁰⁹⁴ pa se može pretpostaviti da se radi o istome Petru Stjepanovog za kojega se tražio kanonikat 1344. godine. Jedino je nejasno o kojem se arhiđakonatu radi.

²⁰⁸⁸ MVH I/1, str. 499.: *De prepositura ecclesie Sancti Petri de Pozega, Quinqueecclesiensis diocesis, vacante per obitum Petri de Montilio sedis apostolice capellani, extra Curiam defuncti, fuit provisum Nicoalo Ladislai canonico prebendato ecclesie Agriensis cum archidiaconatu de Patha, III. nonas Februarii. Solvit domino P. De Albiartz II^C. florenos, et docuit per litteras.*

²⁰⁸⁹ MVH I/1, str. 500.: (Diocesis Zagrabiensis anno VI. domini Urbani quia de V. nichil. – 28. Octobris 1367.-27. Octobris 1368.) *Item collatio et provisio facte auctoritate ordinarii Gregorio Michaelis presbytero, canonio Strigoniensi, de canonicatu et prebenda Zagabriensi, tunc vacantibus per obitum Petri de Montilio extra Curiam defuncti, etsi dictus Petrus domini pape capellanus fuerit, fuerunt confirmate vel provisum de novo VIII. kalendas Martii. Dicitur Gregorius mortuus est, et proceditur contra successorem.*

²⁰⁹⁰ Koszta, Članovi Požeškog kaptola, str. 86.

²⁰⁹¹ Ivančan, *Podaci*, str. 92.-93.

²⁰⁹² ASV, Reg. Suppl. 6, fol. 204v, Avignon, 1344. 13. veljače.

²⁰⁹³ ASV, Reg. Suppl. 6, fol. 204v, Avignon, 1344. 13. veljače.

²⁰⁹⁴ Áldásy, *Regesták*, dok. 184., str. 75.

260. **Petar Tomin**, kanonik, katedralni arhiđakon; vikar zagrebačkog biskupa Stjepana; kapelan kralja Ludovika. 1357.- †oko1373.-1374.

Nakon smrti Benedikta, dotadašnjeg zagrebačkog arhiđakona, papa Inocent VI. je 1357. potvrdio podjelu toga arhiđakonata i kanonikata s prebendom Petru Tominom.²⁰⁹⁵ 1360. se navodi da stanoviti Andrija Puljanin treba isplatiti zagrebačkom arhiđakonu Petru 15 maraka.²⁰⁹⁶ Sljedeće 1361. godine se navodi i da bi Mikac sin Leonarda trebao riješiti isplatu od 10 maraka arhiđakonu Petru.²⁰⁹⁷ 1362. se navodi da bi Ivan Zobotha trebao arhiđakonu Petru riješiti isplatu od 13 maraka.²⁰⁹⁸ Petar sin Tome, kanonik i zagrebački arhiđakon javlja se u dokumentu 1364. godine. Te je godine zagrebački biskup Stjepan izdao dokument iz kojega saznajemo da su Nikola sin Filipa sina Petra, Petev i Toma sinovi Mateusa sina istog Petra bili u sporu sa zagrebačkim arhiđakonom Petrom i njegovim bratom Andrijom sinovima Tome. Spor se vodio zbog posjeda Otnje, Orbone i Mošnje u Križevačkoj županiji. Osim spora oko navedenih posjeda saznajemo da se dogodila zamjena vinograda – vinograd na posjedu Mošnje na brdu koje se isto zove Mošnja daju Petar i Andrija Nikoli, Petevu i Tomi, ako potonji njima ustupe jednako vrijedan vinograd na području Garića.²⁰⁹⁹ Petar se javlja u svojstvu generalnog vikara zagrebačkog biskupa Stjepana 1366. kada izdaje dokument u kojemu odobrava molbu Petra Martinovog iz Rakovca. Naime, Petar iz Rakovca je izgradio kapelicu Sv. Klare na posjedu Čehi, te je on zatražio da se odobri osnutak nove župe uz kapelicu Sv. Klare, koja će se odcijepiti od župe Sv. Jurja u Odri. Stanovnici toga turopoljskog kraja su morali ići na bogoslužje u crkvu Sv. Emerika u Zagrebu i Sv. Jurja Mučenika u Odri, što im je bilo nepraktično. Petar iz Rakovca je zato želio osnovati novu župu koja bi stanovništvu bila bliža. Osim toga, zamolio je da se ta župa posveti i da ima groblje. Vikar je zatim poslao vaškanskog arhiđakona Ivana i Deševa svećenika župnika crkve Sv. Marka u Gradecu (*vices nostras gerenti in archidiaconatu nostro predicto*). Navedeni Ivan i Dešev su otišli na lice mjesta, a zatim izvijestili vikara Petra o stanju u novoj župi, koju je bilo potrebno dotirati s potrebnim materijalnim stvarima.²¹⁰⁰ U prosincu 1366. se Petar

²⁰⁹⁵ CD XII, dok. 306., str. 407.: *Collacio facta Petro Thome de archidiaconatu, canonicatu et prebenda ecclesie Zagrabiensis vacantibus per obitum Benedicti ultimi possessoris fuit confirmata kalendas iunii.*

²⁰⁹⁶ MCZ IV, str. 157.: *Item Andreas Pulani usque quindenae tenetur solvere archidiacono zagrabiensi XV marcas.*

²⁰⁹⁷ MCZ IV, str. 201.: *Item Mykech filius Leunardi quintodecimo die tenetur solvere domino Petro archidiacono zagrabiensi X marcas.*

²⁰⁹⁸ MCZ IV, str. 210.: *Item Johannes Zobotha usque quindenae tenetur solvere domino Petro archidiacono zagrabiensi XIII marcas.*

²⁰⁹⁹ CD XIII, dok. 251., str. 340.-342.

²¹⁰⁰ CD XIII, dok. 383., str. 528.-530.

Tomin javlja u kraljevom dokumentu kao kanonik i katedralni arhiđakon Zagrebačkog kaptola, generalni vikar zagrebački i kraljev kapelan. Naime, kralj Ludovik je dao Petru i njegovom bratu Andriji svoj kraljevski posjed Strezu u rovišćanskom okrugu u Križevačkoj županiji na kojemu su nalazila i kamena crkva u čast bl. Dj. Marije. U zamjenu, Petar i Andrija daju kralju svoje posjede Otnu, Orbonu i Mošnjju.²¹⁰¹ Kralj je zatim izdao mandate Čazmanskom kaptolu i banu Nikoli da uvedu u posjed Strezu Petra i Andriju.²¹⁰² Ban Nikola Zeč je sljedeće, 1367., javio Čazmanskom kaptolu da je izaslao čovjeka (čazmanskog kanonika Pavla) koji je ustanovio stanje međa na području posjeda Streze i Plavnice, u vlasništvu Petra i Andrije.²¹⁰³ Nakon toga, Čazmanski kaptol, iste godine, javlja da je nakon ustanovljenih međa navedenih posjeda obavio statuciju Petra i njegovog brata Andrije u njihove posjede.²¹⁰⁴ Petar je 1367. zastupao sebe i svoga brata pred Zagrebačkim kaptolom, kada su se plemići iz Komarnice odrekli posjeda Otne, Orbone i Mošnje u korist arhiđakona i njegovog brata.²¹⁰⁵ Petar je 1372. u svoje ime i u ime svoga brata Andrije došao pred hercega slavonskog Karla, i predstavio mu privilegij kralja Ludovika iz 1366. kojim su braća Petar i Andrija zamijenili posjede s navedenim kraljem. Herceg je zatim tu ispravu prepisao.²¹⁰⁶ 1368. se navodi da je u kuriji arhiđakona (vjerojatno ovoga, Petra Tominog) živio Vido *ligonista*.²¹⁰⁷ Petar Tomin se javlja kao pokojni u računima papinih poreza 1373.-1374. godine. Iz popisa saznajemo da je njegov kanonikat u Zagrebačkom kaptolu, kao i katedralni arhiđakoniat dobio svećenik iz Zagrebačke biskupije Nikola Nikolin.: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Nicolao Nicolai presbitero Zagabriensis diocesis de canonicatu et prebenda ac archidiaconatu ecclesie Zagabriensis, vacantibus per*

²¹⁰¹ CD XIII, dok. 423., str. 596.-598.

²¹⁰² 1.: mandat Čazmanskom kaptolu: CD XIII, dok. 424., str. 598.-599.; 2. mandat banu Nikoli: CD XIII, dok. 425., str. 599.-600.

²¹⁰³ CD XIV, dok. 9., str. 15.-19.

²¹⁰⁴ CD XIV, dok. 16., str. 28.-30. Opisano je i što se nalazi na posjedima Streze i Plavnice: ... *in eisdem duabus possessionibus in toto quinquaginta septem iobagiones et sex loca sessionalia nunc desolata ac terras arabiles pro tot et tantis sessionibus et iobagionibus extirpatas, quod pro quolibet iobagione viginti iugera terrarum arabilium sufficere possent considerasset et si nimie extirpaciones in dictis siluis et eradicationes fierent vix in toto centum iobagiones in superficie earundem locari valerent, rywli vero et aliqua molendina tempore inundacionis aquarum voluencia ibidem reperisset et licet prescripte possessiones antedictorum domini Petri archydiaconi et Endre fratris sui Othna, Orbona et Mosnya vocate maiores, fertiliores et vtiliores, vt visu apparuisset, cernebantur, tamen dictas duas possessiones Ztreza et Plaunicha vocatas cum ecclesia lapidea in honore beate virginis in eadem possessione Ztreza constructa et aliis quibuslibet earum vtilitatibus et vtilitatum integritatibus ...*

²¹⁰⁵ CD XIV, dok. 58., str. 97.-100.

²¹⁰⁶ CD XIV, dok. 312., str. 421.-422.

²¹⁰⁷ MCZ XI, str. 237.: *Nota quod anno domini millesimo CCCLXVIII, tempore iudicatus domini Petri filii Donati iudicis civitatis Grechensis, numerus inquilinorum et taxa eorumdem circulariter infra sunt conscripta. ... Item in curia Petri archydiaconi, Vido ligonista.*

*obitum Petri Thome. Tenetur.*²¹⁰⁸ Petar Tomin je vjerojatno bio plemić, o čemu svjedoči niz posjeda u njegovom vlasništvu. Imao je brata Andriju (Endrey).

261. **Petar de Zeech**, katedralni arhidakon. 1399.

U matrikuli Bečkog sveučilišta se navodi Petar *de Zeech* kao zagrebački (katedralni) arhidakon: *archidiaconus ecclesie Zagrabiensis*. Bio je upisan u ljetni semestar, dvanaesti po redu u ugarskoj naciji, te je uplatio 4 groša.²¹⁰⁹ Kasnije ga nalazimo kao padovanskog studenta kanonskog prava, o čemu svjedoči bilješka od 25. rujna 1399.: *Padue in maiori ecclesia. Publica doctoratus in iure canonico ... presente domino Petro de Zech archidiacono Zagabriensi, domino Johanne Johannis de Zamse canonico Varadiensis et Bosniensi ... scolaribus iuris canonici.*²¹¹⁰ Imenska formula daje naslutiti da je bio plemićkog porijekla.

262. **Stjepan**, kanonik, dekan. 1319.

Kanonik i dekan Stjepan je zajedno s kanonikom Ivanom 1319. zastupao Zagrebački kaptol pred magistratom Gradeca. Naime, pred tim magistratom Ivan sina Garduna se odrekao zemlje Kašine u korist Zagrebačkog kaptola.²¹¹¹

263. **Stjepan**, kantor. 1350. (i spomen oko te godine)

Kantor Stjepan je 1350. zastupao Zagrebački kaptol pred slavonskim i hrvatskim banom Pavlom de Ugal i općim saborom Slavonije. Tamo je Stjepan zastupao svoj kaptol u sporu s Andrijom sinom Kuzme i Jurjem sinom Stjepana oko pripadnosti posjeda Donjeg Vinodola. Nakon što je banu i saboru Stjepan predstavio kaptolsku ispravu, Andrija i Juraj su priznali pripadnost navedenog posjeda Zagrebačkom kaptolu, a da ga oni drže po feudalnom pravu (... *Andreas filius Cosme et Georgius filius Stephani nostri in presenciam personaliter comparentes confessi extiterunt viua uoce, vt, quia ipsi dictam possessionem Felsewynadal vocatam hactenus per ipsos a predicto capitulo Zagrabiensi feudario iure possessam et conseruatam* ...).²¹¹² U Statutima Zagrebačkog kaptola spominje se da je kantor Stjepan posjedovao ekvitaturu (*equitatura*) u Rabcu (*in Rabuch*). Na tu se ekvitaturu trebalo plaćati godišnji census od 25 denara i to u ruke dekana na dan Sv. Martina ili sljedećeg dana.²¹¹³

²¹⁰⁸ MVH I/1, str. 505.

²¹⁰⁹ Gall, *Die Matrikel*, str. 47.

²¹¹⁰ Veress, *Matricula et Acta*, str. 4.; Grmek, *Hrvati i Sveučilište u Padovi*, str. 348.

²¹¹¹ CD VIII, dok. 430., str. 529.

²¹¹² CD XI, dok. 441., str. 581.-582.

²¹¹³ MHEZ II, str. 43.

264. **Stjepan Dujmov Blagajski**, kanonik; (1392.)1398.-1399. krbavski biskup. spominjanje 1406. karpatski biskup. spominjanje 1408.

Stjepan sin pokojnog kneza Dujma Blagajskog javlja se kao *magister* 1392. kada je uzeo u zalog predije – sela Donju i Gornju Lestovu i Rukovo (*tria predia sua ... videlicet villas Lestouam superiorem et inferiorem cum Rukouo*) od topličkog opata Ivana za 320 florena.²¹¹⁴ 1396. navodi se Stjepan knez Blagajski koji je u svoje ime i u ime svog brata Nikole, te Nikolinih sinova Ladislava, Antuna i Ivana, prosvjedovao pred Zagrebačkim kaptolom zbog toga što je kralj Sigismund darovao gradove Krupu i Ostrožac bosanskom banu Vuku.²¹¹⁵ 1397. se navodi *nobilis vir magister* Stjepan sin pok. Dujma Blagajskog – tada se navodi da su sluge Stjepana Blagajskog napravili nasilja na selima u vlasništvu Pavla Zrinskog, zbog čega je ban Nikola Gorjanski naložio Zagrebačkom kaptolu da napravi istragu.²¹¹⁶ 1398. se navodi kao Stjepan sin pok. Dujma Blagajskog, koji je postigao nagodbu s Pavlom Zrinskim oko podavanja u Banji i Dvoru, o čemu su mirovni suci izvijestili Zagrebački kaptol.²¹¹⁷ Nakon postignutog dogovora Stjepan je došao pred Zagrebački kaptol i zamolio ga da napravi prijepis isprave kojom je posvjedočen ovaj dogovor. Ovom se prilikom Stjepan navodi kao Stjepan sin pok. Dujma Blagajskog *socius et concanonicus noster*.²¹¹⁸ U ispravi bana Nikole Gorjanskog iz 1399. nalazimo podatak da je Stjepan sin pok. Dujma kneza Blagajskog pokrenuo parnicu protiv plemića iz Donje Jamnice zbog nasilja na posjedima navedenog Stjepana. Provedena je istraga kojom je utvrđena krivica navedenih plemića pa ih je ban osudio na smrtnu kaznu i gubitak svih posjeda.²¹¹⁹ Stjepan je iste, 1399., ponovno uzeo u zalog posjede Gornju i Donju Lestovu te Rukovo od samostana bl. dj. Marije u Topuskom.²¹²⁰ 1399. su izaslanik Zagrebačkog kaptola Petar Krisp i izaslanik bana Nikole Gorjanskog Petar Stjepanov iz Turopolja, Stjepana Dujmovog uveli u posjed neke čestice zemlje unatoč protivljenju plemića iz roda Vrhovine.²¹²¹ Stjepan je 1399. došao pred bana Nikolu Gorjanskog i njemu predstavio šest isprava kojima je dokazivao svoja prava vlasništva nad česticom zemlje u njegovom selu Podradec: *tres videlicet recaptivatorias, unam capituli Zagrabiensis et duas capituli Chasmensis, ac tres nostra iudiciales*. Nakon toga je ban dosudio tu zemlju Stjepanu unatoč protivljenju plemića iz roda Vrhovine.²¹²² Stjepana

²¹¹⁴ CD XVII, dok. 314., str. 423.

²¹¹⁵ CD XVIII, dok. 97., str. 144.-145.

²¹¹⁶ CD XVIII, dok. 176., str. 273.-275.

²¹¹⁷ CD XVIII, dok. 259., str. 374.

²¹¹⁸ CD XVIII, dok. 267., str. 384.-385.

²¹¹⁹ CD XVIII, dok. 334., str. 477.-479.

²¹²⁰ CD XVIII, dok. 318., str. 459.-460.

²¹²¹ CD XVIII, dok. 338., str. 482.-484.

²¹²² CD XVIII, dok. 344., str. 492.-496.

Dujmovog Blagajskog nalazimo na krbavskoj biskupskoj stolici početkom 15. stoljeća. Nakon translacije dotadašnjeg krbavskog biskupa Stjepana de Firmo na karpatsku biskupsku stolicu, čast krbavskog biskupa zauzima Stjepan Dujmov Blagajski, te ga na toj časti nalazimo prvi puta 1. veljače 1406. godine.²¹²³ 23. veljače iste godine uplaćivao je svoje pristojbe Apostolskoj komori.²¹²⁴ Nakon toga, Stjepan je premješten na karpatsku biskupsku stolicu gdje ga nalazimo 15. listopada 1408. godine.²¹²⁵

265. **Stjepan Hungarus**, kanonik. 1396.

1396. se navodi među ostalim kaptolskim personalom u svjedočanstvu da je kaptol *dyabolica arte* počinio nasilja na području njemačkog naselja (*ad vicum Theutonicalem*).²¹²⁶ Tom se prilikom navodi da je kanonik. 1396. se spominje među ostalim kaptolskim personalom u ispravi kojom je utvrđena krivica Zagrebačkog kaptola zbog nasilja u njemačkom naselju. Naime, nakon optužbi da je kaptol počinio nasilja na području podgrađa, provedena je istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja i da je Zagrebački kaptol opljačkao sela Gračani Dedići i Čnomerec.²¹²⁷

266. **Stjepan Jurjev**, kanonik. 1389.

Stjepanu Jurjevom je papa Bonifacije IX. 1389. rezervirao dignitet ili službu u Zagrebačkoj crkvi. U posjed bi nadarbine ušao nakon što bi se provela ispitivanje podobnosti navedenoga svećenika. Za Stjepana Jurjevog se kod pape založio Valentin, kardinal prezbiter s titularnom crkvom Sv. Sabine, na čiju je molbu papa ovom provizijom i odgovorio.²¹²⁸

267. **Stjepan Klementov**, varaždinski arhiđakon. 1332.-1344. (1345.)

Varaždinski arhiđakon Stjepan je na ime papinske desetine 1332. u dva navrata uplatio 50 denara, i poradi posjedovanja predija 2 pense; 1333. je uplatio 7 pensi; 1334. je uplatio 7

²¹²³ HC I, str. 208.

²¹²⁴ MCV I, dok. 550., str. 307.

²¹²⁵ HC I, str. 439.

²¹²⁶ MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33.

²¹²⁷ MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.

²¹²⁸ MVH I/3, dok. 9. str. 16.: *consideratione Valentini tituli sancte Sabine presbyteri Cardinalis, pro ipso Stephano nobis super hoc humiliter supplicantis, favore prosequi gratioso, ipsumque in ecclesia Zagrabiensis amplius honorare, discretioni tue.... mandamus quatenus si per diligentem examinationem dictum Stephanum ydoneum ad obtinendum dignitatem vel personatum seu curatum officium esse reppereris.... dignitatem vel personatum seu officium cum cura vel sine cura ipsius ecclesie dummodo huiusmodi dignitas maior post pontificalem in eadem ecclesia non existat....; et si forsitan ita esse non inveneris dummodo ipsum alias per eandem examinationem ad obtinendum officium sine cura ydoneum esse reppereris Infra unius mensis spatium... donationi tue auctoritate vestra reserv....*

pensi; 1335. je uplatio 50 denara, a zatim i radi svoga predija 2 pense. Iste je godine ponovno radi svoga arhiđakonata uplatio 50 denara, a radi svoga predija 2 pense; 1336. je uplatio 7 pensi.²¹²⁹ Iz dokumenta 1344. saznajemo da je varaždinski arhiđakon Stjepan na području svoje kanoničke kurije imao kamenu kuću koju je sam dao izgraditi. Ta je kanonička kurija bila u susjedstvu Lijepe (Nove) Vesi.²¹³⁰ Za Stjepana Klementovog je *Guilles vicecomes Bellifortis* 13. rujna 1345. tražio rezervaciju digniteta u Zagrebačkoj crkvi. Iz suplike se saznaje da je Stjepan već imao kanonikat s prebendom u Zagrebačkom kaptolu i varaždinski arhiđakonat.²¹³¹

268. **Stjepan Nikolin Treutel**, prepozitura Čazmanskog kaptola; ostrogonski kanonik, egerski kanonik. 1357.-1360.

Papa Inocent VI. je 1357. (8. travnja) čazmansku prepozituru rezervirao Vilimu de Czaberiju. Naime, dotadašnji prepozit Ladislav je izabran za vespremskog biskupa, pa je čazmanska prepozitura nakon njegovog posvećenja trebala ostati vakantna.²¹³² 1357. (14. srpnja) tj. par mjeseci nakon prve suplike u papinom dokumentu navodi se da je Stjepan Nikolin Treutel zauzeo čazmansku prepozituru nakon što se zamijenio s Guilelmom (Vilimom) Petrovim koji je otišao na egersku prepozituru.²¹³³ Nakon toga je kralj Ludovik 1358. (8. travnja) zatražio od pape da dodijeli kraljevom tajniku Vilimu (Guilelmu) Czaberiju prepozituru Čazmanskog kaptola koja se ispraznila nakon posvećenja Ladislava za vespremskog biskupa. Tada se navodi i da Vilim ima i kanonikat s prebendom u Speyeru.²¹³⁴ Stjepan je 1360. Zatražio od pape oprost zbog zamjene prepozitura. Naime, iz njegove zamolbe saznajemo da je Stjepanu bila dodijeljena (rezervirana) egerska prepozitura, a da je Guilelmu (Vilimu) Petrovom bila dodijeljena čazmanska prepozitura nakon promocije i posvećenja Ladislava na vespremsku biskupiju. Međutim, na želju kralja njih dvojica su se zamijenili za prepoziture. Zbog toga

²¹²⁹ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

²¹³⁰ CD XI, dok. 114., str. 152.-154.

²¹³¹ ASV, Reg. Suppl. 9, f. 180r. Avignon, 1345. 13. rujna.

²¹³² CD XII, dok. 302., str. 403.: *Prepositura Chasmensis Zagrabiensis diocesis cum vacabit per munus consecrationis impendendum Ladizlao electo Wesprimiensi fuit reseruata conferenda Wilhelmo de Czaberii. VI. idus aprilis.*

²¹³³ CD XII, dok. 317., str. 418.: *Ex causa permutacionis fuit prouisum Guilelmo Petri de prepositura Agriensi. Et Stephano Nicolai Treutel de prepositura ecclesie Chasmensis Zagrabiensis diocesis. II. idus iulii.*

²¹³⁴ CD XII, dok. 359., str. 467.: *Supplicat sanctitati vestre deuotus filius vester Ludouicus Vngarie rex, quatenus dilecto sibi Wilhelmo de Czabery secretario cancellario suo preposituram Chasmensem Zagrabiensis diocesis, que dignitas curata extitit et cumque in breui vacatura speratur per munus consecrationis impendendum apud sedem apostolicam vel alibi venerabili patri domino Ladizlao clerico Wesprimiensi, cui eadem sanctitatis de dicta Wesprimiensi ecclesia prouidit, si predicto modo vel per lapsum temporis de consecrandis episcopis eandem preposituram vacare contigerit conferendam, dignemini reseruare et si alias extiterit reseruata. Non obstante, quod dictus Wilhelmus canonicatum et prebendam ecclesie Spirensis obtinet, et cum aliis non obstantibus et clausulis oportunitis et executoribus ad partes. Fiat G.*

Stjepan traži od pape apsoliciju od toga čina, i isto tako traži da mu papa dodijelu čazmansku prepozituru na ispravan način. Isto tako, saznajemo da je Stjepan imao i kanonikate s prebendom u ostrogonskoj i egerskoj crkvi.²¹³⁵

269. **Stjepan sin pok. Stjepana Krčki (de Vegla)**, kanonik, komarnički arhidakonat (*de Leamarcha in ecclesia Zagabriensi*), gorički arhidakon. 1368.-1390.

U računima skupljanja papinskih poreza u zapisu od 3. veljače 1368. navodi se da je Stjepan sin pok. Stjepana iz Krka bio u igri za dobivanje kanonikata s prebendom u Zagrebačkoj crkvi te komarničkog arhidakonata. Nakon smrti dotadašnjeg posjednika ovih nadarbina Pavla Matejevog, kralj Ludovik je iskoristio svoje pravo predstavljanja te je kao najpodobnijeg kandidata za narečene nadarbine predstavio svećenika Stjepana. Kralj ga je predstavio kaločkom nadbiskupu. Ta je dodjela ubrzo i potvrđena, ali čini se da Stjepan nije ušao u posjed nadarbine u vrijeme skupljanja prihoda.²¹³⁶ Stjepan Krčki (*de Vegla*), spominje se kao zagrebački kanonik i gorički arhidakon tek 1390. – kada je bio jedan od arbitrarnih sudaca u sporu koji se vodio između budimskih župnika oko međa njihovih župa.²¹³⁷ Zasigurno je potonji Stjepan identičan Stjepanu koji je nastojao doći do nadarbine u Zagrebačkoj crkvi 1368. godine.

²¹³⁵ CD XIII, dok. 34., str. 47.-48.: *Significat sanctitati vestre deuotus vester Stephanus Nicolai Treutel, quod olim ipsa sanctitas eidem Stephano de prepositura ecclesie Agriensis, tunc vacante et collacioni vestre reseruata, et Guilelmo Petri de prepositura ecclesie Chasmensis Zagrabiensis diocesis, que tunc per promocionem. factam de domino L nunc episcopo Wesprimensi ad ecclesiam Wesprimensem et munus consecracionis impendendo eidem vacare sperabatur per dimissas litteras apostolicas prouideri mandauit. Curn autem domino regi Vngarie plus redderetur acceptum, quod Stephanus Chasmensis et Guilelmus Agriensis prefatas preposituras haberent, idem Stephanus timens, ne ipsius regis indignacionem incurreret, si eius in hac parte beneplacito contraireret, dicte prepositure Agriensis, vigore dictarum litterarum sibi collate, possessionem occasione huiusmodi omittens recipere, Chasmensem de facto, quamuis de illa prefato Guilelmo vigore prefati mandati apostolici nulla collacio facta foret, et Guilelmus predictus Agriensem, ecclesiarum preposituras predictas receperint, ipseque Stephanus dictam preposituram Chasmensem nulla alia interueniente collacione legitima pacifice possedit et possidet fruetusque percipiens ex eadem. Quare humiliter supplicat idem Stephanus, quatenus eundem inhabilitare(l) et infamie maculam, si quam ex premissis seu eorum occasione contraxerit, dignemini totaliter abolere et fructus per eum ex dicta prepositura perceptos sibi remittere de gracia speciali ac de dicta prepositura Chasmensi adhuc premissis vel alias quouis modo vacante, que curata et principalis in ipsa ecclesia dignitas esse dinoscitur, eidem Stephano providere de nouo, presertim cum idem Stephanus adhuc paratus sit cedere omni iuri sibi competenti in prepositura Agriensi predicta, non obstante, quod in Strigoniensi et Agriensi ecclesiis canonicatus obtinet et prebendas, et cum aliis clausulis opportunis et executoribus ut in forma. Fiat et restituat fructus perceptos G. Sine alia leccione. Fiat G. Datum apud Villam Nouam Auinionensis diocesis, XVII. kalendas septembris, anno octauo.*

²¹³⁶ MVH I/1, str. 500.: (Diocesis Zagrabiensis anno VI. domini Urbani quia de V. nichil. – 28. Octobris 1367.-27. Octobris 1368.) *Presentatio facta per dominum Ludovicum regem Vngarie de Stephano quondam Stephani de Vegla clerico Veglensis diocesis ac archidiaconatum de Leamarcha in ecclesia Zagabriensi ac canonicatum et prebendam ipsius ecclesie, vacantes per obitum Pauli Mathei, extra Curiam Romanam defuncti, domino archiepiscopo Colocensi, loci metropolitano loci (?) diocesis remoti agente, que beneficia possidet pacifice, fuit confirmata vel provisum de nouo III. nonas Februarii. Non obtinuit, qua petitio non fuist ista.*

²¹³⁷ Fejér X/1, dok. 346., str. 622.-629.

270. **Stjepan de Veychi**, kanonik, varaždinski arhiđakon. 1392.-1401.

Obnašao je dužnost varaždinskog arhiđakona 1392., kada se između kaptola i zagrebačkog biskupa Ivana vodio spor oko desetine vinograda i drugih zemljišta posjeda Bakonje polje i Struge, te nekih drugih desetina. Spor se vodio duže vrijeme pred kraljevskim sudom, ali i pred Rimskom kurijom.²¹³⁸ Čazmanski prepozit Matija je bio izabran od strane kaptola i biskupa za arbitrarnog suca, te je on u tom svojstvu izdao dokument koji je poslan Pečujskom kaptolu: u njemu ga je zatražio da pošalje svoje izaslanike pred kojima su kanonici Zagrebačkog kaptola trebali primiti zakletvu.²¹³⁹ 1392. je Pečujski kaptol na nalog prepozita Matije doista i posvjedočio da je Zagrebački kaptol položio prisegu u parnici prema kojoj navedene desetine pripadaju kaptolu, i da ih je biskup Ivan nezakonito prisvojio. Među kanonicima koji su prisegnuli bili su Leonardo de Penzauro, katedralni arhiđakon, zatim varaždinski arhiđakon Stjepan de Veychi, kanonici Barnaba Mykonis i Martin Veliki (Magnus), kustos, kanonici Ivan Lancelloti vikar *in spiritualibus* zagrebačkog biskupa Ivana i Nikola Ivanov, Hungarus.²¹⁴⁰ Stjepan se spominje kao svjedok koji je 1395. bio poslan (*pro testimonio transmissit*) u slučaju u kojem Šimun sin bana Konje, sudac kraljevskog suda u parnici pokrenutoj od Nikole sina Farkaševa koji obitava u Kanižni, protiv podbana Martina Držanića (Dersa) u vezi s posjedovnom česticom unutar međa posjeda Rovišća. U sporu je ista čestica dosuđena rečenom Martinu.²¹⁴¹ Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipušskog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.²¹⁴² 1396. se navodi među ostalim kaptolskim personalom u svjedočanstvu da je *dyabolica arte* kaptol počinio nasilja na području njemačkog naselja (*ad vicum Theutonicalem*).²¹⁴³ Tom se prilikom navodi da je varaždinski arhiđakon. 1396. se spominje među ostalim kaptolskim personalom u ispravi kojom je utvrđena krivica Zagrebačkog kaptola zbog nasilja u njemačkom naselju. Naime, nakon optužbi da je kaptol počinio nasilja na području podgrađa, provedena je istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja i da je Zagrebački kaptol opljačkao sela Gračani

²¹³⁸ CD XVII, dok. 284., str. 387.-388.; CD XVII, dok. 285., str. 388.-389.

²¹³⁹ CD XVII, dok. 293., str. 398.-401.

²¹⁴⁰ CD XVII, dok. 312., str. 419.-420.

²¹⁴¹ CD XVIII, dok. 21., str. 26.-34.

²¹⁴² MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

²¹⁴³ MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33.

Dedići i Črnomerec.²¹⁴⁴ Zastupao je 1397. svoj kaptol zajedno s kantorom Ivanom pred kraljem Sigismundom. Tada su kralju predstavili njegov dokument kojom je dao nalog da se desetina iz Međimurja koju je prisvojio palatin Stjepan vrati kaptolu, i zamolili su kralja da tu ispravu prepíše i potvrdi, što je kralj i učinio.²¹⁴⁵ 1401. je bio kaptolski izaslanik koji je zajedno s vaškanskim arhiđakonom Šimunom bio svjedok prodaje posjeda koje su predijalci u Varaždinskim Toplicama prodali stanovitom predijalcu Ivanu.²¹⁴⁶

271. **Šimun**, vaškanski arhiđakon. (1382.) 1384.-1401.

1384. se spominje kao kaptolski sudac, s ostalim kanonicima, u ispravi u kojoj generalni vikar Andrija opisuje spor oko neke kuće u Dubici između pavlina u Dubici i Stjepana i Bartolomeja koju je pavlinima oporučno ostavila Katarina udovica Aleksandra. U tom sporu je utvrđena krivnja navedenih Stjepana i Bartolomeja.²¹⁴⁷ Šimun je 1384. bio i kaptolski izaslanik, zajedno s kalničkim arhiđakonom Ivanom Krispom koji je bio poslan na svjedočenje o dugovanju gradečana stolnobiogradskom kanoniku Nikoli.²¹⁴⁸ Valja istaknuti da se stanoviti arhiđakon Šimun javlja jednom prilikom 1382. u sudskim knjigama Gradeca,²¹⁴⁹ te je za pretpostaviti da je riječ o vaškanskom arhiđakonu Šimunu. 1387. saznajemo da obavlja neke poslove oko nekretnina u Gradecu.²¹⁵⁰ Vaškanski arhiđakon i kanonik Šimun je bio 1391. kaptolski izaslanik koji je obavio reambulaciju posjeda Utinje.²¹⁵¹ Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola

²¹⁴⁴ MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.

²¹⁴⁵ MHEZ V, dok. 50., str. 61.-62.

²¹⁴⁶ MHEZ V, dok. 112., str. 213.-214.

²¹⁴⁷ CD XVI, dok. 368., str. 486.-489.: *cum etiam pars conuenta et in causa attracta duobus in terminis conitumaciter non comparuit, nec in causa huiusmodi aliquid pro sua parte producere curavit, licet honorabilis vir dominus Blasius, archidiaconus de Kamardha et canonicus ecclesie Zagrabiensis, tertio in termino et perhemptorie pro suis fratribus predictis cum litteris procuratoriis nil producendo comparuisset, contra predictos fratres contradicens et excipiens asserendo ipsam domum iure hereditario ad ipsum devolvi debere; quia tamen ipsa defensio et exceptio nobis efficax non videbatur igitur nos contumacia dictarum partium conventarum exigente, unacum nostris in iudicio assidentibus scilicet honorabilibus et discretis viris dominis videlicet Nicolao cantore, Johanne Crispo de Kemluk, Benedicto Dubicensi, Gregorio Chasmensi ac Symone de Waska, archidiaconis et canonicis ecclesie Zagrabiensis, deum pre oculis habendo prefatam domum cum suis edificiis ac utensilibus decrevimus et declaravimus prout et declaremus secundum quod in litteralibus instrumentis per eosdem priorem et conventum productis ac visis, actis et actitatis, in causa huiusmodi factis et seruatis de iure et legitime*

pertinuisse et spectasse ac pertinere debere, ipsam domum ad sepedictam ecclesiam beate Virginis et eius conuentum, per ipsosque Bartholomeum et Stephanum, cives Dubicenses predictos, fuisse et esse indebite et de facto occupatam ...

²¹⁴⁸ MCZ I, dok. 323., str. 303.-304.

²¹⁴⁹ MCZ V, str. 170. 1382. se navodi: *Item Anthonius sutor domino Symoni archydiacono usque quindenae octo pensas denariorum solvere debet.*

²¹⁵⁰ MCZ IX, str. 40. 1387. se spominje: *Item Michael filius Blasii cum domino Simone archidiacono in concambium habuissent, tempore predicti Miklini.; MCZ IX, str. 39. 1387.: Item dominus Simon archidiaconus de Vaska habuit unum fundum in concambium a Michale filio Blasii, tempore predicti Miklini.*

²¹⁵¹ CD XVII, dok. 297., str. 405.-407.

Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipuškog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.²¹⁵² 1396. se spominje među ostalim kaptolskim personalom u ispravi kojom je utvrđena krivica Zagrebačkog kaptola zbog nasilja u njemačkom naselju. Naime, nakon optužbi da je kaptol počinio nasilja na području podgrađa, provedena je istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu načinjena šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja i da je Zagrebački kaptol opljačkao sela Gračani Dedići i Čnomerec.²¹⁵³ 1401. je bio kaptolski izaslanik koji je zajedno s varaždinskim arhiđakonom Stjepanom bio svjedok prodaje posjeda koje su predijalci u Varaždinskim Toplicama prodali stanovitom predijalcu Ivanu.²¹⁵⁴

272. **Šimun Matejev**, kanonik, kandidat za župnu crkvu Svih Svetih u Ivaniću (*de parochiali ecclesia Omnium Sanctorum de insula Iuanich*). 1373.-1374.

U računima prikupljanja papinskih poreza 1373.-1374., saznajemo da je Šimun Matejev kolacioniranjem i providiranjem dobio mjesto kanonika s prebendom Zagrebačke crkve. Postupak njegovog ulaska u posjed kanonikata je bio u proceduri.²¹⁵⁵ Šimun Matejev se u istome popisu ponovno navodi, ovoga puta u vezi župne crkve Svih Svetih u Ivaniću. Međutim, on ovu nadarbinu nije stvarno posjedovao tijekom skupljanja prihoda.²¹⁵⁶ U istom popisu se navodi i da je Šimun Matejev dobio kanonikat s prebendom u Zagrebačkoj crkvi, nakon što je Nikola Ivanov stekao prepozituru crkve Sv. Lovre u Hayu. Saznajemo da je potonji bio providiran na rečeni kanonikat s prebendom, ali je ubrzo preminuo. Šimunov ulazak u posjed kanonikata je bio u proceduri: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Symoni Mathei presbytero Zagabriensis diocesis de canonicatu et prebenda ecclesie Zagabriensis, vacantibus per assecutionem prepositure ecclesie Sancti Laurentii de Hay, diocesis Colocensis, factam aut faciendam per Nicolaum Johannis, cui de dictis canonicatu et prebenda fuit provisum, et litteris vero confectis, diem suum clausit extremum. Procedetur.*²¹⁵⁷ Šimun je bio svećenik (*presbyter*) iz Zagrebačke dijeceze.

²¹⁵² MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

²¹⁵³ MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.

²¹⁵⁴ MHEZ V, dok. 112., str. 213.-214.

²¹⁵⁵ MVH I/1, str. 504.: (Anno IIII. domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Collatio et provisio facte Symoni Mathei de canonicatu et prebenda ecclesie Zagabriensis, fuerunt confirmate. Procedetur.*

²¹⁵⁶ MVH I/1, str. 505.: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1373.-29. Decembris 1374.) *Symoni Mathei de parochiali ecclesia Omnium Sanctorum de insula Iuanich, diocesis Zagabriensis, dum vacabit per assecutionem alterius beneficii, faciendam per Nicolaum Nicoali. Non obtinuit adhuc.*

²¹⁵⁷ MVH I/1, str. 505.-506.

273. **Tedald de Fariolis**, kanonik; kanonikat u Čanadskoj crkvi; dömöški ? (*Tymisiensem*) arhiđakonat. 1347.

Papa Klement VI. je 1347. Tedaldu de Fariolisu provizijom potvrdio kanonikat s prebendom Zagrebačke crkve. Mjesto se ispraznilo promocijom Demetrija na mjesto varadinskog biskupa.²¹⁵⁸ Osim provizije na ovo mjesto, saznajemo da je Tedald držao i kanonikat u Čanadskoj crkvi i arhiđakonat *Tymisiensem*.²¹⁵⁹ Tedald je porijeklom, sudeći po imenu, bio Talijan.

274. **Teodorik**, komarnički arhiđakon. 1397.

Bio je prokurator zagrebačkog biskupa Ivana Šipušskog 1397. kada je u ime toga biskupa uručio rezignaciju biskupa na mjesto u Zagrebačkoj biskupiji na ruke kardinala prezbitera Kozmata, s titularnom crkvom Sv. Križa u Jeruzalemu.²¹⁶⁰

275. **Toma**, kanonik. 1394.-1395.

Bio je kaptolski izaslanik koji je 1394. obavio istragu o nasiljima Pavla Mastena protiv Andrije Šiba, i utvrdio da ga je Pavao Masten uhvatio i držao kao zarobljenika te okrutno mučio (*captivasset, captumque in suis vinculis in frigore conservasset et crudeliter tormentari fecisset*).²¹⁶¹ Bio je kaptolski izaslanik 1395. kada je zastupao tužene (Gradečane) protiv plemića iz okolice Petrovine, u sporu oko vlasništva nad posjedom Petrovina.²¹⁶²

276. **Toma**, katedralni arhiđakon; bački lektor. 1322.-1337.

Toma je bio bački lektor 1322., kada je od pape Ivana XXII. dobio arhiđakonat u Zagrebačkoj crkvi. Na to mjesto trebali su ga uvesti kantor Čazmanskog kaptola, i magistri: korektor papinih pisama i patracenski kanonik Nikola de Fractis i papinski pisar i breslauški kanonik Ivan de Pontecurvo.²¹⁶³ 1328. Toma je je zajedno s kantorom Martinom u ime Zagrebačkog kaptola došao pred cistercitski samostan Bl. Dj. Marije «kraj Zagreba» i zatražio da se prepíše

²¹⁵⁸ MCZ I, dok. 207., str. 187.

²¹⁵⁹ ASV, Reg. Suppl. 13, f. 38r. Avignon, 1347., 25. siječnja.

²¹⁶⁰ MHEZ V, dok. 47., 57.-58.; MVH I/4, dok. 40., str. 26.-27.: *Postmodum vero Johannes episcopus Zagradiensis ecclesiae cui tunc preerat, per dilectum filium Theodericum archidiaconum Camarcensem in ecclesia Zagradiensi, eiusdem Johannis procuratorem, ad hoc ab eo sufficiens mandatum habentem, in manibus dilecti filii nostri Cosmati tituli Sancte Crucis in Jerusalem presbyteri cardinalis apud sedem predictam ex certis causis rationabilibus sponte cessit ...*

²¹⁶¹ CD XVII, dok. 399., str. 575.

²¹⁶² MHNC I, dok. 150., str. 143.-144.

²¹⁶³ CD IX, dok. 62., str. 75.-76.

dokument od 1324. u kojem su potvrđeni ugovori između Zagrebačkog kaptola i ivanovaca oko davanja desetine Zagrebačkom kaptolu.²¹⁶⁴ 1332. je na ime papinske desetine uplatio 12 i pol maraka i u dva navrata jednu pensu; 1333. je uplatio 1 marku; 1334. je na ime papinske desetine uplatio 1 marku; 1335. je uplatio za sve godine 17 i pol maraka; iste je godine uplatio 1 pensu radi svoga predija, a nakon toga opet 1 novčić. 1336. je uplatio 1 marku, i isto toliko naredne 1337. godine.²¹⁶⁵

277. **Toma****, kanonik, kustos. 1398.

Stanoviti kanonik i kustos Toma se navodi kao kaptolski izaslanik 1398. koji je bio poslan da istraži nasilja nekih plemića iz Moravča. Nakon istrage utvrdio je njihovu krivicu i o tome izvijestio svoj kaptol.²¹⁶⁶ No, ovdje nastaje problem oko identifikacije – naime još se u razdoblju 1396.-1401. kao kustos navodi Blaž. Vjerojatnije je da je potonji bio uistinu kustos (vidi njegovu biografiju).

278. **Toma Pavlov**, kanonik. 1396.

Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipušskog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.²¹⁶⁷ Tom se prilikom ovaj *presbiter* navodi kao kanonik. Po svemu sudeći ovaj je Toma Pavlov identičan kanoniku Tomi koji se iste godine javlja među ostalim kaptolskim personalom u svjedočanstvu da je kaptol *dyabolica arte* počinio nasilja na području njemačkog naselja (*ad vicum Theutonicalem*).²¹⁶⁸ Tom se prilikom navodi da je kanonik. Saznajemo da je bio i nećak tadašnjeg kustosa Zagrebačkog kaptola (*nepos custodis*), a to je bio Blaž. 1396. se spominje među ostalim kaptolskim personalom u ispravi kojom je utvrđena krivica Zagrebačkog kaptola zbog nasilja u njemačkom naselju. Naime, nakon optužbi da je kaptol počinio nasilja na području podgrađa, provedena je istraga, nakon koje je podban i župan Križevačke županije Martin Držanić (Ders) ustanovio krivicu kaptola, odnosno da je uistinu načinjena

²¹⁶⁴ CD IX, dok. 310., str. 377.

²¹⁶⁵ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

²¹⁶⁶ CD XVIII, dok. 276., str. 395.-396.

²¹⁶⁷ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

²¹⁶⁸ MHEZ V, dok. 25., str. 32.-33.

šteta u podgrađu Gradeca, naročito na području njemačkog naselja i da je Zagrebački kaptol opljačkao sela Gračani Dedići i Črnomerec.²¹⁶⁹

279. Toma Stjepanov iz Zagreba, kanonikat; kanonik crkve Sv. Martina u Šipušu. 1345.

Toma Stjepanov je do 1345. držao kanonikat i prebendu crkve Sv. Martina u Šipušu. U studenom 1345. čanadski biskup Grgur Jurjev iz Koprivnice od pape je zatražio proviziju na mjesto zagrebačkog kanonikata i prebende te digniteta za Tomu Stjepanovog iz Zagreba, kanonika crkve Sv. Martina u Šipušu. Tom prilikom tražio je od pape da istog Tomu na času smrti od grijeha i kazni smije odriješiti ispovjednik kojeg si on sam izabere.²¹⁷⁰ Porijeklom je Toma bio iz Zagreba.

280. Urban, magister hospitalia Sv. Elizabete; kanonikat. 1345.

Svećenik Urban bio je upravitelj hospitalia Sv. Elizabete u Zagrebu. Njega je 1345. Zagrebački kaptol poslao da obavi reambulaciju posjeda Toplice Sv. Jurja, što je on i napravio te je o međama posjeda obavijestio Zagrebački kaptol.²¹⁷¹ Tri godine kasnije spominje se stanoviti Urban Matejev iz Zagreba. Njega je papa Klement VI. 1348. providirao na mjesto kanonikata s prebendom u Zagrebačkom kaptolu.²¹⁷² Može se iznijeti pretpostavka da je riječ o istom svećeniku Urbanu koji je tri godine ranije obnašao dužnost magistra (upravitelja) hospitalia Sv. Elizabete. Porijeklom je bio iz Zagreba.

281. Valentin Benediktov, kanonikat. 1372.

U računima prikupljanja papinskih poreza 1371.-1372., u zapisu od 30. kolovoza 1372. saznajemo da je Valentinu Benediktovom dodjeljen kanonikat s očekivanjem prebende u

²¹⁶⁹ MHEZ V, dok. 27., str. 34.-35.; MHEZ V, dok. 28., str. 35.-36.

²¹⁷⁰ CD XI, dok. 244., str. 189.: *Supplicat sanctitati vestre humilis et deuota creatura uestra Gregorius episcopus Chanadiensis ambaxiator domini regis Yngarie, quatenus ei in personam diiecti sui Thome Stephani de Zagrabia canonici ecclesie sancti Martini Scepusiensis, Strigoniensis diocesis, gratiam facientes] specialem eidem de canonicatu ecclesie Zagrabiensis cum plenitudine iuris canonici dignemini providere, prebendam uero dignitate personatum seu officium cum cura uel sine cura si si(!) que uel quis aut quod in dicta ecclesia Zagrabiensi uacat ad presens uel cum vacaverit simul aut successiue eidem Thome conferendam donacioni apostolice dignemini reseruare et non obstante, quod idem Thomas canonicatum et prebendam in ecclesia sancti Martini collegiata predicta noscitur obtinere. Cum acceptance, inhibitione, decreto et clausiis anteferri. Et cum omnibus non obstantibus et clausulis opportunis et executione. Fiat r[elacio]. Item supplicat quatenus sibi in persona Thome predicti de vestre sanctitatis benignitate concedere dignemini, ut confessor eius, quem semel in mortis articulo elegerit, auctoritate apostolica absoluere ualeat a pena et a culpa ut in forma. Fiat r[elacio] et quod transeant sine alia leccione. Fiat r[elacio]. Datum Avinione, III. nonas nouembris, anno quarto.*

²¹⁷¹ CD XI, dok. 140., str. 187.-188.

²¹⁷² MCZ I, dok. 215., str. 194.

Zagrebačkoj crkvi. No, u vrijeme skupljanja prihoda još nije ušao u posjed nadarbine. Valentin je bio klerik iz Zagrebačke biskupije.²¹⁷³

282. **Vilim (Guillelmo) Mori**, kanonik; član kućanstva biskupa Jakova iz Piacenze; piacentinski kanonik.²¹⁷⁴ 1343.-1345.

Guillelmo/Vilim Mori je početkom četvrtog desetljeća 14. stoljeća bio piacentinski kanonik i član kućanstva biskupa Jakova iz Piacenze (biskupov familijar). On je zastupao biskupa Jakova iz Piacenze kao prokurator u Apostolskoj komori 27. prosinca 1343. kada je uplatio 100 florena za zajedničke pristojbe navedenoga biskupa.²¹⁷⁵ Guillelmo je biskupa Jakova u Apostolskoj komori zastupao i 23. lipnja 1344., kada je uplatio 100 florena i 16 zlatnih florena za male pristojbe.²¹⁷⁶ Također, 27. prosinca 1344. uplatio je 100 zlatnih florena za zajedničke pristojbe biskupa Jakova te 16 zlatnih florena za male pristojbe.²¹⁷⁷ Guillelmo je biskupa Jakova zastupao i 23. lipnja 1344., kada je uplatio 100 florena i 16 zlatnih florena za male pristojbe.²¹⁷⁸ Također, 27. prosinca 1344. uplatio je 100 zlatnih florena za zajedničke pristojbe biskupa Jakova te 16 zlatnih florena za male pristojbe.²¹⁷⁹ 1345. Guillelmo je od pape Klementa VI. dobio i kanonikat u Zagrebačkom kaptolu, koji se ispraznio promocijom dotadašnjeg kanonika Lovre na mjesto bosanskog biskupa: *Dilecto filio Guilielmo de Moro, canonico Zagrabiensi, salutem etc. confert ei canonicatum et prebendam huius ecclesie quos Laurentius episcopus Boznensis tempore promotionis sue obtinebat.*²¹⁸⁰

283. **Vilim (Guillelmo) Petrov de Czaberii**, čazmanska prepozitura, egerska prepozitura; kanonikat s prebendom u Speyeru (*ecclesia Spirensis*); kraljev tajnik 1357.-1360.

8. travnja 1357. papa Inocent VI. je čazmansku prepozituru rezervirao Vilimu de Czaberiju. Naime, dotadašnji prepozit Ladislav izabran je za vespremskog biskupa, a čazmanska

²¹⁷³ MVH I/1, str. 502.: (Anno secundo domini Gregorii 30. Decembris 1371.-29. Decembris 1372.) *Valentino Benedicti clerico Zagabriensis diocesis de canonicatu, sub expectatione prebende ecclesie Zagabriensis, III. kalendas Septembris. Nondum obtinuit.*

²¹⁷⁴ Osim zagrebačkog biskupa Jakova iz Piacenze, zastupao je 12. veljače 1364. i vackog biskupa Arnalda, kada je Komori uplatio 41 floren i 16 solida za zajedničke pristojbe te 8 zlatnih florena i 8 solida za male pristojbe. ASV, Cam. Ap., Oblig. et Sol. 34., f. 209v: Avignon, 1364. 12. veljače.

²¹⁷⁵ MCV II, dok. 504., str. 318.; MCV II, dok. 496, str. 316.; MCV II, dok. 493., str. 315.; MCV II, dok. 486., str. 312.; MCV II, dok. 483., str. 311.; MCV II, dok. 475., str. 308.

²¹⁷⁶ MCV I, dok. 147., str. 114. MCV II, dok. 498., dok. 316.-317.

²¹⁷⁷ MCV I, dok. 146., str. 114.-115.

²¹⁷⁸ MCV I, dok. 147., str. 114. MCV II, dok. 498., dok. 316.-317.

²¹⁷⁹ MCV I, dok. 146., str. 114.-115.

²¹⁸⁰ Theiner, Vet. Mon. Hung. I, dok. 1028., str. 682.

prepozitura je nakon njegovog posvećenja trebala ostati vakantna.²¹⁸¹ S obzirom da Ladislava nalazimo na časti vespremskog biskupa 27. ožujka 1358.,²¹⁸² vjerojatno sve do tada čazmanska prepozitura nije dobila novog posjednika. U međuvremenu je Vilim Petrov, a to mora biti identična osoba s Vilimom de Czaberii obavio zamjenu u posjedu čazmanske prepoziture sa Stjepanom Nikolinim Treutelom. Naime, iz papine isprave od 14. srpnja 1357. saznajemo da se Stjepan Nikolin Treutel zamijenio s Vilimom Petrovim za prepoziture. Vilim je trebao prijeći na egersku prepozituru, a Stjepan Nikolin na čazmansku.²¹⁸³ Kralj Ludovik je 1358. (8. travnja) tražio od pape da dodijeli kraljevom tajniku prepozituru Čazmanskog kaptola koja se ispraznila nakon posvećenja Ladislava za vespremskog biskupa. Tada se navodi da Vilim ima i kanonikat s prebendom *ecclesie Spirensis*.²¹⁸⁴ Tri godine kasnije, 1360., Stjepan Nikolin Treutel je tržio od pape oprost zbog učinjene zamjene prepozitura. Naime, iz njegove molbe saznajemo da je Stjepanu bila dodijeljena (rezervirana) egerska prepozitura, a da je Vilimu Petrovom bila dodijeljena čazmanska prepozitura nakon promocije i posvećenja Ladislava na vespremsku biskupiju, ali su se na želju kralja njih dvojica zamijenili za prepoziture. Zbog toga je Stjepan zatražio od pape apsolutiju od toga čina, i isto tako tražio da mu papa dodijeli čazmansku prepozituru na ispravan način. Prema tome, po svemu sudeći Vilim Petrov nikada nije niti ušao u stvarni posjed čazmanske prepoziture.²¹⁸⁵

²¹⁸¹ CD XII, dok. 302., str. 403.: *Prepositura Chasmensis Zagrabiensis diocesis cum vacabit per munus consecracionis impendendum Ladizlao electo Wesprimiensi fuit reseruata conferenda Wilhelmo de Czaberii. VI. idus aprilis.*

²¹⁸² HC I, str. 524.

²¹⁸³ CD XII, dok. 317., str. 418.: *Ex causa permutacionis fuit prouisum Guilelmo Petri de prepositura Agriensis. Et Stephano Nicolai Treutel de prepositura ecclesie Chasmensis Zagrabiensis diocesis. II. idus iulii.*

²¹⁸⁴ CD XII, dok. 359., str. 467.: *Supplicat. sanctitati vestre deuotus filius vester Ludouicus Vngarie rex, quatenus dilecto sibi Wilhelmo de Czabery secretario cancellario suo preposituram Chasmensem Zagrabiensis diocesis, que dignitas curata extitit et cumque in breui vacatura speratur per munus consecracionis impendendum apud sedem apostolicam vel alibi venerabili patri domino Ladizlao clerico Wesprimiensi, cui eadem sanctitatis de dicta Wesprimiensi ecclesia prouidit, si predicto modo vel per lapsum temporis de consecrandis episcopis eandem preposituram vacare contigerit conferendam, dignemini reseruare et si alias extiterit reseruata. Non obstante, quod dictus Wilhelmus canonicatum et prebendam ecclesie Spirensis obtinet, et cum aliis non obstantibus et clausulis oportunis et executoribus ad partes. Fiat G.*

²¹⁸⁵ CD XIII, dok. 34., str. 47.-48.: *Significat sanctitati vestre deuotus vester Stephanus Nicolai Treutel, quod olim ipsa sanctitas eidem Stephano de prepositura ecclesie Agriensis, tunc vacante et collacioni vestre reseruata, et Guilelmo Petri de prepositura ecclesie Chasmensis Zagrabiensis diocesis, que tunc per promocionem. factam de domino L nunc episcopo Wesprimensi ad ecclesiam Wesprimensem et munus consecracionis impendendo eidem vacare sperabatur per dimissas litteras apostolicas prouideri mandauit. Curn autem domino regi Vngarie plus redderetur acceptum, quod Stephanus Chasmensis et Guilelmus Agriensis prefatas preposituras haberent, idem Stephanus timens, ne ipsius regis indignacionem incurreret, si eius in hac parte beneplacito contraireret, dicte prepositure Agriensis, vigore dictarum litterarum sibi collate, possessionem occasione huiusmodi omittens recipere, Chasmensem de facto, quamuis de illa prefato Guilelmo vigore prefati mandati apostolici nulla collacio facta foret, et Guilelmus predictus Agriensem, ecclesiarum preposituras predictas receperint, ipseque Stephanus dictam preposituram Chasmensem nulla alia interueniente collacione legitima pacifice possidet et possidet fruetusque percipiens ex eadem. Quare humiliter supplicat idem Stephanus, quatenus eundem inhabilitare(l) et infamie maculam, si quam ex premissis seu eorum occasione contraxerit, dignemini totaliter abolere et fructus per eum ex dicta prepositura perceptos sibi remittere de gracia speciali ac de dicta prepositura Chasmensi adhuc premissis vel alias quouis modo vacante, que curata et principalis in ipsa*

284. **Weygandus Marchlivi de Schonstein (Weigrandus Marchensi de Schonstein)**, kanonik. 1357.

Papa Inocent VI. mu je dodijelio zagrebački kanonikat 20. prosinca 1357. godine.²¹⁸⁶ 13. prosinca 1358. papa je ponovio istu proviziju.²¹⁸⁷ Porijeklom je zasigurno bio s prostora njemačkog govornog područja.

Prebendari i pomoćno svećenstvo

1. **Andrija**, svećenik Sv. Trojstva iz Glavnice. 1346.

Ovaj svećenik Sv. Trojstva iz Glavnice nije bio član Zagrebačkog kaptola, ali je jednom prilikom obavio zadatak po njegovom nalogu. On je, naime, bio izaslanik Zagrebačkog kaptola koji je 1346. obavio reambulaciju posjeda Jalež.²¹⁸⁸

2. **Andrija**, prebendar. 1375.-1382.

Prebendar Andrija bio je 1375. kaptolski izaslanik koji je proveo istragu u vezi nasilja za koja je bio optužen Ladislav sin Totoša od strane nekih plemića. Zajedno s banovim čovjekom, Andrija je otišao na područje okruga Blinje i Dubice, i tamo ispitao sve plemenite i neplemenite, ali i sve ostale, te utvrdio da je optuženi Ladislav doista i počinio nepravde.²¹⁸⁹

Ovaj član prebendarskog zbora Zagrebačkog kaptola bio je *presbiter*.²¹⁹⁰ Sedam godina kasnije ponovno se navodi svećenik (*sacerdos*) Andrija, član prebendarskog zbora Zagrebačkog kaptola – on je 1382. bio kaptolski izaslanik koji je obavio reambulaciju nakon završetka spora oko međa posjeda Mihovila i Benedikta iz Odre i Petra i Grgura iz Mlake. Banovi Slavonije Stjepan i Ivan iz Lendave su poslali kaptolu pismo kojim su tražili od Zagrebačkog kaptola da istraži taj spor i napravi reambulaciju posjeda navedenih stranaka. Kaptol je zatim poslao prebendara Antuna koji je zastupao tužitelje (plemiće iz Mlake).

ecclesia dignitas esse dinoscitur, eidem Stephano providere de nouo, presertim cum idem Stephanus adhuc paratus sit cedere omni iuri sibi competenti in prepositura Agriensi predicta, non obstante, quod in Strigoniensi et Agriensi ecclesiis canonicatus obtinet et prebendas, et cum aliis clausulis opportunis et executoribus ut in forma. Fiat et restituat fructus perceptos G. Sine alia leccione. Fiat G. Datum apud Villam Nouam Auinionensis diocesis, XVII. kalendas septembris, anno octauo.

²¹⁸⁶ Áldásy, Regesták, dok. 312., str. 267.

²¹⁸⁷ Áldásy, Regesták, dok. 340., str. 271.

²¹⁸⁸ CD XI, dok. 250., str. 329.-330.

²¹⁸⁹ CD XV, dok. 125., str. 166.

²¹⁹⁰ CD XV, dok. 125., str. 166.

Nakon svršetka spora, kaptol je poslao svog prebendara Andriju koji je obavio reambulaciju posjeda navedenih stranaka.²¹⁹¹ Za pretpostaviti je da se radi o istome prebendaru Andriji kao i o onome od prije sedam godina.

3. **Antun**, prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali mise za pokojnike. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on ove mise držao 1354. ili oko te godine.²¹⁹² Navodi se da je bio *sacerdos*.

4. **Antun**, prebendar. 1382.

Svećenik (*sacerdos*) Antun je 1382. bio kaptolski izaslanik koji je svjedočio sporu oko međa posjeda Mihovila i Benedikta iz Odre i Petra i Grgura iz Mlake. Banovi Slavonije Stjepan i Ivan iz Lendave su poslali kaptolu pismo kojim su tražili od Zagrebačkog kaptola da istraži taj spor i napravi reambulaciju posjeda navedenih stranaka. Kaptol je zatim poslao prebendara Antuna koji je zastupao tužitelje (plemiće iz Mlake). Nakon svršetka spora, kaptol je poslao svog drugog izaslanika, prebendara Andriju koji je obavio reambulaciju posjeda navedenih stranaka.²¹⁹³

5. **Antun zvan Cirta**, prebendar. 1397.

1397. se navodi u kao član Zagrebačkog kaptola u ispravi kojom zagrebački biskup Ivan Šipuški izopćuje građane Zagreba zbog oružanog napada na kaptol, katedralu i biskupsku kuriju i nasilja koja su tamo počinili.²¹⁹⁴

6. **Antun Tomin**, prebendar. 1384.

Antun Tomin se spominje kao svjedok u notarskoj ispravi izdanoj u ime vikara Andrije iz 1384. godine. Riječ je bila o sporu oko neke kuće u Dubici između pavlina u Dubici i Stjepana i Bartolomeja koju je pavlinima oporučno ostavila Katarina udovica Aleksandra. U tom sporu je utvrđena krivnja navedenih Stjepana i Bartolomeja.²¹⁹⁵

7. **Benedikt**, prebendar. 1328.

²¹⁹¹ MHNC I, dok. 99., str. 104.-105.

²¹⁹² MHEZ II, str. 37.

²¹⁹³ MHNC I, dok. 99., str. 104.-105.

²¹⁹⁴ MHEZ V, dok. 32., str. 39.-43.

²¹⁹⁵ CD XVI, dok. 368., str. 486.-489.

Prebendar Benedikt bio je izaslanik Zagrebačkog kaptola 1328. kada je obavio reambulaciju posjeda Psane. Navodi se kao *clericus*.²¹⁹⁶

8. **Benedikt**, prebendar. 1376.-1380.

Benedikt je bio izaslanik Zagrebačkog kaptola 1376. kada je istražio nasilja Ladislava sina Totoša iz Blinje i utvrdio krivicu istog Ladislava koji je nepravедno zauzeo posjed Dolonje. Navodi se da je bio *presbiter*.²¹⁹⁷ Prebendar Benedikt se javlja kao kaptolski poslanik i 1380. kada je uveo plemiće iz Godenice i plemića iz roda Zowk u posjed Godenice. Tom se prilikom također navodi kao *sacerdos*.²¹⁹⁸

9. **Blaž**, vicearhiđakon svetačja (*de Zyncha*). 1378.

Vicearhiđakon svetačja se javlja tek u jednoj ispravi iz 1378. godine. Kanonik i bekšinski arhiđakon Matija je kao delegirani sudac Sv. Stolice poslao svoje izaslanike da ispituju spor župnika župne crkve u Dobroj Kući na području Križevačke županije i lokalnog (nižeg) plemstva. Ti povjerenici su bili prebendar Zagrebačkog kaptola i župnik Bl. Dj. Marije u Donjim Zdencima Nikola Bikonov i Blaž vicearhiđakon de Zyncha te Dionizije de Bela. Međutim, nad njima su lokalni plemići učinili nasilja pa je delegirani sudac Matija izdao ispravu kojom traži da okolni župnici istraže nasilja nad njegovim povjerenicima.²¹⁹⁹ O Blažu druge podatke nemamo, ali je za pretpostaviti kako je on, sukladno svojoj funkciji, bio zamjenik čazmanskog prepozita na području arhiđakonata Svetačje.

10. **Blaž Ivanov iz Čazme**, prebendar. 1384.

Navodi se kao svjedok u notarskoj ispravi izdanoj u ime vikara Andrije iz 1384. o sporu oko neke kuće u Dubici između pavlina u Dubici i Stjepana i Bartolomeja koju je pavlinima oporučno ostavila Katarina udovica Aleksandra.²²⁰⁰

11. **Dionizije**, prebendar. 1332.

Svećenik i prebendar Dionizije je 1332. na ime papinske desetine uplatio 3 pense (*Item Dyonisius sacerdos, et prebendarius solvit III. pensas.*). Ranije bez navoda da je prebendar uplaćuje 3 pense, a 1335. uplaćuje također 3 pense.²²⁰¹

²¹⁹⁶ CD IX, dok. 322., str. 392.-393.

²¹⁹⁷ CD XV, dok. 145., str. 209.-210.

²¹⁹⁸ CD XVI, dok. 117., str. 127.-128.

²¹⁹⁹ CD XV, dok. 288., str. 397.-399.

²²⁰⁰ CD XVI, dok. 368., str. 486.-489.

12. **Dionizije**, subkustos; prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali mise za pokojnike. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on ove mise držao 1354. ili oko te godine.²²⁰²

13. **Dionizije Pavlov**, prebendar, župnik crkve Sv. Duha. 1396.

Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola zajedno s kanonicima Zagrebačkog kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipušskog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.²²⁰³

Tom se prilikom navodi da je bio prebendar i župnik crkve Sv. Duha.

14. **Dragoš**, prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali prigodničke mise. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on ove mise držao 1354. ili oko te godine.²²⁰⁴ Navodi se da je bio *sacerdos*.

15. **Dujam**, službenik Zagrebačkog kaptola. 1378.

Dujam je 1378. bio «službenik» Zagrebačkog kaptola. On je te godine po nalogu kaptola naoružan, zajedno s drugovima, upao u Gradec i počinio nasilja: ranio, zarobio i opljačkao Gradečane. Ban Slavonije Petar Zudor je izdao nalog županu, vicežupanu i plemićkim sucima Križevačke županije da istraže čitav slučaj.²²⁰⁵

16. **Emerik**, prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali mise u čast Bl. Dj. Marije. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on mise u slavu Bogorodice držao 1354. ili oko te godine. U popisu se navodi kao *Emericus scti Emerici*.²²⁰⁶

²²⁰¹ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

²²⁰² MHEZ II, str. 37.

²²⁰³ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

²²⁰⁴ MHEZ II, str. 37.

²²⁰⁵ CD XV, dok. 269., str. 364.-365. i CD XV, dok. 274., str. 375.

²²⁰⁶ MHEZ II, str. 37.

17. **Emerik**, prebendar. 1367.

Bio je kaptolski izaslanik koji je 1367. svjedočio diobi posjeda roda Domagovića, pod nazivom Zuhamolone i Poljica.²²⁰⁷

18. **Fabijan**, dubički vicearhiđakon; župnik crkve Sv. Ireneja u Donjoj Dubici. 1384.

Vicarhiđakon dubičkog arhiđakonata Fabijan bio je autor isprave iz 1384. kojom svjedoči da je pred njega došao predstavnik pavlina iz Dubice i protestirao protiv nasilja koje je Toma iz Dubice učinio prioru dubičkog samostana. Isti je vicearhiđakon zatim naložio župnicima toga kraja da istraže čitav slučaj.²²⁰⁸ Fabijan je bio izabran za izvršitelja oporuke Katarine udovice Aleksandra, oko čijeg je legata, kuće ostavljene dubičkim pavlinima, izbio spor 1384. koji je riješen pred kaptolskim sucima.²²⁰⁹ Osim što je obnašao dužnost zamjenika dubičkog arhiđakona, Fabijan je bio i župnik crkve Sv. Ireneja Donjoj Dubici.

19. **Farkaš**, prebendar. 1331.

1331. je bio izaslanik Zagrebačkog kaptola koji je obavio reambulaciju čestice posjeda Hrašće u Turopolju. Tu je česticu klerik Dionizije za 6 maraka prodao gradokmetovima (jobagionima) iz Turopolja Petku sinu Vidomera sina Čadonje i Stjepanu sinu Marka sina Badozteka.²²¹⁰ Za Farkaša se navodi da je bio *clericus*. Može se pretpostaviti da je ovaj Farkaš istovjetan Farkašu koji se javlja 23 godine kasnije. u statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali prigodničke mise. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on ove mise držao 1354. ili oko te godine.²²¹¹ Navodi se kao *presbiter*.

20. **Franjo**, kapelan crkve Sv. Petra u Kašini. 1380.

Bio je kaptolski izaslanik 1380. kada je u posjed Koruške i Ivančića uveo Martu kći pok. Lacka iz Koruške.²²¹² Franjo nije bio član kaptola nego je samo djelovao kao njegov izaslanik. Inače je bio kapelan u kašinskoj crkvi Sv. Petra.

21. **Grgur**, svećenik crkve Bl. Jurja u Odri. 1333.

²²⁰⁷ CD XIV, dok. 39., str. 62.-66.

²²⁰⁸ CD XVI, dok. 340., str. 450.-451.

²²⁰⁹ CD XVI, dok. 368., str. 486.-489.

²²¹⁰ CD IX, dok. 466., str. 575.

²²¹¹ MHEZ II, str. 37.

²²¹² CD XVI, dok. 59., str. 68.-69.

Grgur je 1333. bio poslanik Zagrebačkog kaptola koji je obavio reambulaciju posjeda Koznice u Turopolju. Bio je svećenik, ali nije imao kanonikat i prebendu u Zagrebačkom ili kojem drugom kaptolu. Na zadatak oko reambulacije navedenog posjeda Zagrebački kaptol ga je zasigurno poslao jer je Grgur i sam bio svećenik crkve bl . Jurja u Odri, na području Turopolja.²²¹³

22. **Grgur**, prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali mise za pokojnike. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on ove mise držao 1354. ili oko te godine.²²¹⁴ Navodi se da je bio *sacerdos*.

23. **Grgur**, službenik Zagrebačkog kaptola. 1397.

Grgur je 1397. bio službenik (*officialis*) Zagrebačkog kaptola. O njemu saznajemo zanimljiv podatak da je bio *litteratus*, što znači da je znao latinski jezik. On je zajedno s kaptolskim slugama i na nalog Zagrebačkog kaptola te godine naoružan upao u Gradec. Kaptolski su poslanici napravili mnogo materijalne štete i počinili zločine: ranili su neke građane, uništili mlinove, obeščastili trudnice, palili mlinove i sela Gračan, Dediće i Črnomerec, iskapali grobove itd. Nakon što je ban Detrik Bubek izdao nalog šomodkom samostanu da napravi istragu, utvrđena je krivica Grgura i njegovih drugova.²²¹⁵

24. **Grgur**, dekan prebendarskog zbora. 1398.

Grgur je 1398. obnašao dužnost dekana prebendarskog zbora (*decanus prebendarius*). On se navodi u ispravi podbana i župana Zagrebačke županije Ivana Antimonovog, kojom je posvjedočeno da su stanoviti Stjepan, Ladislav i Grgur prisegli u crkvi Sv. Emerika kako nisu prisvojili vinsku desetinu zagrebačkih prebendara.²²¹⁶ Radilo se o posjedu Petrovec od kojega je navedeni Grgur primao šesti dio vinskog poreza (*sextam porcionem vini*).

25. **Hernia**, prebendar, rektor župne crkve (?), magister hospiala (?). 1396.

²²¹³ CD X, dok. 55., str. 94.-95. *n. b.: Kod Laszowskog je dokument krivo datiran u godinu 1331.: MHNC I, dok. 48., str. 49.

²²¹⁴ MHEZ II, str. 37.

²²¹⁵ MCZ I, dok. 396., str. 377.-378.: ... *missis Gregorio litterato officiale et universis familiaribus ipsorum armatis manibus et potenciariis ad predictam civitate, quamplure cives de eadem ictibu sagittarum enormiter vulnerari ... muliebremque sexum pregnantem in eisdem molendinis repertum cum pectoribus equorum trucidari ...*; MCZ I, dok. 403., str. 389.

²²¹⁶ MHEZ V, dok. 68., str. 78.-79.

Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola, zajedno s kanonicima Zagrebačkog kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipušskog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.²²¹⁷ Ne saznajemo kojega je hospitala bio upravitelj i isto tako ne znamo koju je župnu crkvu imao u nadarbini.

26. Ivan, prebendar. 1331.-1335.

On je 1331. obavio uvođenje u posjed i reambulaciju posjeda Čehi u Turopolju, zajedno s kraljevimvizaslanikom Mihovilom sinom Pavla.²²¹⁸ Ivan je bio zaređen za svećenika (*sacerdos*). 1332. je na ime papinske desetine uplatio 15 denara (*Item Johannes sacerdos prebendarius solvit XV. denarios.*), a zatim 20 denara (*Item Johannes prebendarius solvit XX. denarios.*).²²¹⁹ Stanoviti svećenik (*sacerdos*) i prebendar Ivan se spominje u računu papinske desetine za godinu 1335. kada se navodi da je uplatio 20 denara, a nakon toga ponovno da je uplatio 20 denara.²²²⁰ Za pretpostaviti je kako je riječ o istom prebendaru Ivanu koji je i 1331.-1332. uplaćivao papinu desetinu i koji je djelovao kao kaptolski izaslanik 1331. godine.

27. Ivan, prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali prigodničke mise. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on ove mise držao 1354. ili oko te godine. Saznajemo da je bio *sacerdos*.²²²¹

28. Ivan, prebendar. 1357.

1357. je bio izaslanik Zagrebačkog kaptola, koji je zajedno s kanonikom Dionizijem utvrdio međe posjeda Pezaar.²²²² Iste je godine ponovno bio kaptolski izaslanik pred kojim je na licu mjesta obavljena prodaja posjeda Albarthege, o čemu je prebendar Ivan izvijestio svoj kaptol.²²²³ Ovaj je prebendar Ivana zasigurno identičan prebendaru *sacerdosu* Ivanu koji se javlja 1360. godine. Tada je ponovno bio kaptolski izaslanik kojega je kaptol poslao da prisustvuje parnici (*ad audiendum et videndum iudicium et iusticiam*) oko nasljednih ženskih

²²¹⁷ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

²²¹⁸ CD IX, dok. 457., str. 565.-567.

²²¹⁹ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

²²²⁰ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

²²²¹ MHEZ II, str. 37.

²²²² CD XII, dok. 308., str. 408.-412.

²²²³ CD XII, dok. 329., str. 431.-433.

prava koja se vodila pred plemićkim sucima Varaždinske županije. Ivan je o tijeku spora i odlukama sudaca izvijestio svoj kaptol.²²²⁴

29. **Ivan**, gorički vicearhiđakon. 1384.

O vicearhiđakonu goričkom Ivanu dobivamo tek jedan podatak 1384., kada se saznaje da je prethodno posjedovao nekretninu u Gradecu. Bio je *presbiter*.²²²⁵

30. **Ivan**, dekan, prebendar. 1390.

Sudjelovao je u uvođenju Pakračkih plemića u posjed Pakrac 1390. godine.²²²⁶ Nije jasno što bi točno značilo i to da je bio dekan, budući da je to bila funkcija namijenjena kanonicima, a ne prebendarima.

31. **Ivan****, ?. 1399.

Ivan je bio kaptolski izaslanik koji je 1399. uveo Nikolu Tota iz Susjedgrada u posjed Petrovina.²²²⁷ Ne znamo je li bio kanonik ili samo svećenik u službi Zagrebačkog kaptola.

32. **Ivan Hungarus**, prebendar. 1396.

Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola zajedno s ostalim kanonicima Zagrebačkog kaptola u sporu s njihovim prepozitom Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipušskog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.²²²⁸ Tom se prilikom navodi da je bio prebendar.

33. **Ivan zvan Mohić**, prebendar. 1332.

Svećenik Ivan zvan Mohić je 1332. na ime papinske desetine uplatio 20 denara (*Item Johannes sacerdos dictus Mochich solvit XX. denarios.*). Nakon toga je ponovno uplaćivao 20 denara, ovoga puta atribuiran kao prebendar (*Item Johannes prebendarius dictus Mihich(!) solvit XX. denarios.*)²²²⁹

²²²⁴ CD XIII, dok. 46., str. 59.-60.

²²²⁵ MCZ IX, str. 5.: 1384.: *Item Stephano dicto Bradchech quemdam fundum qui Johannis presbiteri vicearchidiaconi de Goricha prefuisset, pro dacio quod ipse de eodem persolvit, commisimus; unam eciam particulam de eodem fundo uxor sua sibi testamentaliter legavit.*

²²²⁶ CD XVII, dok. 190., str. 266.-272.

²²²⁷ MCZ I, dok. 376., str. 354.-355.

²²²⁸ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

²²²⁹ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

34. **Ivan Petha**, prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali prigodničke mise. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on ove mise držao 1354. ili oko te godine.²²³⁰

35. **Ivan iz Požege**, prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali prigodničke mise. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on ove mise držao 1354. ili oko te godine.²²³¹ Navodi se da je bio *sacerdos*.

36. **Ivan zvan Rihić (dictus Richich)**, prebendar. 1335.

U računu papinske desetine za godinu 1335. spominje se i prebendar Ivan dictus Richich, te se navodi da je uplatio 20 denara.²²³²

37. **Ivan zvan Svećenik (dictus Sacerdos)**, prebendar. 1335.

Svećenik (*sacerdos*) i prebendar Ivan *dictus Sacerdos* se spominje u računu papinske desetine za godinu 1335. kada se navodi da je uplatio 1 marku, a zatim i 1 marku manje 4 denara. Iste je godine uplatio ponovno 1 marku.²²³³

38. **Jakov**, vicearhiđakon Zagorja. 1350.

Vicearhiđakon Zagorja Jakov javlja se u dokumentu iz 1350. kada je apostolskom legatu u Ugarskoj kardinalu prezbiteru s titularnom crkvom Sv. Cecilije Gvidu zajedno s još nekoliko svećenika i redovnika javio da su po kardinalovom nalogu javno izopćili red ivanovaca, koji je odbijao plaćati desetinu Zagrebačkom kaptolu, a zatim i red teutonaca iz Metlike zbog spora oko desetine sa Zagrebačkim kaptolom. Izopćenja su proglašena u župnoj crkvi Sv. Marka u Gradecu.²²³⁴ Treba pretpostaviti da je on kao vicearhiđakon Zagorja bio zamjenik zagrebačkog prepozita u tome arhiđakonatu koji je vodio brigu o tamošnjoj faktičnoj upravi.

39. **Jakov Patriarcha**, prebendar. oko 1354.

²²³⁰ MHEZ II, str. 37.

²²³¹ MHEZ II, str. 37.

²²³² CD X, dok. 34., str. 43.-57.

²²³³ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

²²³⁴ CD XI, dok. 466., str. 610.-611.; CD XI, dok. 467., str. 611.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali mise u čast Bl. Dj. Marije. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on mise u slavu Bogorodice držao 1354. ili oko te godine.²²³⁵

40. **Jakov Pavlov**, prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali prigodničke mise. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on ove mise držao 1354. ili oko te godine.²²³⁶

41. **Jakov Pazat iz Koprivnice**, prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali mise u čast Bl. Dj. Marije. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on mise u slavu Bogorodice držao 1354. ili oko te godine.²²³⁷

42. **Juraj**, prebendar. 1332.

Klerik i prebendar Juraj je 1332. je na ime papinske desetine uplatio 50 denara (*Item Georgius clericus et prebendarius solvit L. denarios.*). 1335. je pononvo uplatio istu svotu.²²³⁸

43. **Juraj**, prebendar. 1349.

1349. je bio izaslanik svoga kaptola prilikom obavljanja reambulacije posjeda Petruševca i Rakitovca u Turopolju. Bio je svećenik (*sacerdos*).²²³⁹

44. **Juraj**, prebendar. 1378.

Bio je kaptolski izaslanik 1378. koji je istražio nasilja Petra sina Jurjevog nad svojim rođacima na posjedu Kozovec, te je o tome izvijestio svoj kaptol. Bio je svećenik (*sacerdos*).²²⁴⁰

45. **Juraj Curilonis**, prebendar. oko 1354.

²²³⁵ MHEZ II, str. 37.

²²³⁶ MHEZ II, str. 37.

²²³⁷ MHEZ II, str. 37.

²²³⁸ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

²²³⁹ CD XI, dok. 409., str. 539.-540.

²²⁴⁰ CD XV, dok. 303., str. 413.-414.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali mise za pokojnike. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on ove mise držao 1354. ili oko te godine.²²⁴¹

46. **Juraj Martinov**, prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali mise u čast Bl. Dj. Marije. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on mise u slavu Bogorodice držao 1354. ili oko te godine.²²⁴²

47. **Juraj iz Požege**, prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali mise u čast Bl. Dj. Marije. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on mise u slavu Bogorodice držao 1354. ili oko te godine.²²⁴³

48. **Klement**, prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali mise u čast Bl. Dj. Marije. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on mise u slavu Bogorodice držao 1354. ili oko te godine.²²⁴⁴ Navodi se i da je bio *sacerdos*.

49. **Ladislav**, službenik Zagrebačkog kaptola. 1391.

Navodi se kao *officialis capituli ecclesie Zagrabiensis* koji je znanjem i po mandatu istog kaptola naoružan upao na posjed Gradeca Kraljevac i napravio materijalnu štetu, te dva jobagiona na tom posjedu teško (na smrt) ranio. Ukupna šteta koju je načinio Gradecu iznosila je 50 zlatnih florena (*quingentos florenos aureorum*).²²⁴⁵

²²⁴¹ MHEZ II, str. 37.

²²⁴² MHEZ II, str. 37.

²²⁴³ MHEZ II, str. 37.

²²⁴⁴ MHEZ II, str. 37.

²²⁴⁵ MCZ I, dok. 353., str. 329.: *Ladislav officialis capituli ecclesie Zagrabiensis ex iussu et mandato dicti capituli ad quandam possessionem civium dicte civitatis Kralewcz vocatam, manibus armatis et potenciaris irruendo, eandem penitus devastari omniaque bona et quaslibet res iobagionum eorundem civium in dicta possessione Kralewcz vocata commorancium recipi, abduci et asportari, necnon duos iobagiones ipsorum diris vulnerum plagis affici et vulnerari fecissent, eosdem semivivos relinquendo; de duobus autem iobagionibus neque mortem neque vitam et quo devenissent scire potuissent. In quo fato ipsis civibus quingentos florenos aureorum dampna intulissent, in preiudicium ipsorum valde magnum. Lite tamen pendente inter ipsos.*

50. **Luka**, vikar zagrebačkog biskupa Nikole; arhiđakon *de Reguy* u Pečujskoj biskupiji. 1353.

Luka se u izvorima ne spominje kao kanonik Zagrebačkog kaptola, nego kao vikar zagrebačkog biskupa Nikole i arhiđakon u Pečujskoj biskupiji. On je u ime biskupa Nikole i Zagrebačkog kaptola 1353. predstavio hercegu Stjepanu, prilikom njegovog posjeta katedrali, mnoge isprave o slobodama i privilegijima Zagrebačke crkve, koje je zatim isti herceg i potvrdio.²²⁴⁶

51. **Lupus (Vuk)**, prebendar, župnik u Vugrovcu. 1332.-1335.

Prebendar i župnik u Vugrovcu Lupus je 1332. na ime papinske desetine u dva navrata uplatio jednu marku minus 14 denara (*Item Lupus plebanus de Vgra et prebendarius solvit I. marcam minus XIII. denariis.*). 1335. je ponovno u dva navrata uplatio 1 marku manje 14 denara.²²⁴⁷

52. **Marko**, službenik Zagrebačkog kaptola i kaptolski sudac. 1383.

Marko je 1383. bio službenik Zagrebačkog kaptola; on je, naime, bio kaptolski sudac (*officialis seu iudex capituli Zagradiensis per idem capitulum constitutus*) pripadavši tako dodatnom personalu te crkvene institucije. On je po nalogu i znanjem svoga kaptola zajedno sa svojim slugama (familijarima) i s kaptolskim slugama (familijarima) počinio nasilja u Gradecu: učinio je materijalnu štetu i nasilja On je zajedno s ljudima zagrebačkog prepozita Nikole Brišlinovog ranio i dvojicu Gradečana.²²⁴⁸

53. **Martin**, prebendar. 1364.-1377.

Bio je kaptolski izaslanik 1364. kada je istražio nasilja, odnosno nezakonitu okupaciju posjeda Sv. Ivan od strane Stjepana Pavlovog.²²⁴⁹ Svećenik (*presbiter*) Martin se spominje 1377. te je moguće kako se radi o istom prebendaru. Te je godine Martin bio kaptolski izaslanik koji je istražio nasilja na području okruga Blinje.²²⁵⁰

54. **Matej**, prebendar. oko 1354.

²²⁴⁶ Fejér IX/2, dok. 119., str. 244.-245.

²²⁴⁷ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

²²⁴⁸ MCZ I, dok. 313., str. 297.-298.

²²⁴⁹ CD XIII, dok. 257., str. 350.-351.

²²⁵⁰ CD XV, dok. 203., str. 282.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali mise za pokojnike. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on ove mise držao 1354. ili oko te godine.²²⁵¹ Navodi se da je bio *sacerdos*.

55. **Matija**, prebendar. 1380.

Bio je kaptolski izaslanik koji je 1380. sudjelovao u uvođenju Tome sina Vukovog iz Orešja u posjed Orešje.²²⁵²

56. **Mihovil**, prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali prigodničke mise. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on ove mise držao 1354. ili oko te godine.²²⁵³ *Navodi se kao Michael s. Margarethe*.

57. **Mihovil**, prebendar, župnik crkve Sv. Margarete. 1361.

Svećenik (*sacerdos*) Mihovil je kao kaptolski izaslanik 1361. bio izaslan da istraži nasilja Stjepana sina bana Mikca nad Tomom iz Rakovca. Mihovil je istražio nasilja, utvrdio Stjepanovu krivnju, a zatim o tome izvijestio kaptol.²²⁵⁴ Iste godine nalazimo ga u svojstvu kaptolskog povjerenika koji je obavio reambulaciju posjeda na području Sane. Tada se navodi i kao župnik crkve Sv. Margarete.²²⁵⁵

58. **Mihovil iz Križevaca**, prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali mise u čast Bl. Dj. Marije. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on mise u slavu Bogorodice držao 1354. ili oko te godine.²²⁵⁶

59. **Mihovil Pintikachy**, prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali prigodničke mise. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on ove mise držao 1354. ili oko te godine.²²⁵⁷

²²⁵¹ MHEZ II, str. 37.

²²⁵² CD XVI, dok. 125., str. 135.

²²⁵³ MHEZ II, str. 37.

²²⁵⁴ CD XIII, dok. 119., str. 173.-174.

²²⁵⁵ CD XIII, dok. 120., str. 174.-175.

²²⁵⁶ MHEZ II, str. 37.

²²⁵⁷ MHEZ II, str. 37.

60. **Nikola**, prebendar. 1335.

Svećenik (*sacerdos*) i prebendar Nikola je 1335. na ime papinske desetine u dva navrata uplatio 1 marku.²²⁵⁸

61. **Nikola Bikonov**, prebendar; župnik Bl. Dj. Marije u Donjim Zdencima. †1378.

Bio je izaslanik kanonika i bekšinskog arhiđakona te delegiranog suca Sv. Stolice Matije koji je trebao istražiti spor na području župne crkve u Dobroj Kući. Tijekom obavljanja toga zadatka, njega i ostale izaslanike delegiranog suca Matije napali su tamošnji plemići. Nikoli Bikonovom je tom prilikom odsječena glava.²²⁵⁹

62. **Nikola de Zalruk dictus**, ?, 1399.

1399. godine se saznaje da je Nikola *de Zalruk dictus* pred varadinskim samostanom u ime Zagrebačkog kaptola prosvjedovao protiv odluke biskupa Eberharda da tvrđavu Medvedgrad, polovicu prihoda savske luke Sv. Jakov i sela Slanovec trajno daruje svojim rođacima Albenima na štetu kaptola i biskupije.²²⁶⁰ Ne znamo koju je funkciju obnašao Nikola i je li bio član kojeg kaptola.

63. **Pavao**, prebendar. 1334.

1334. bio je svjedok prodaje posjeda Wrah na području Blinje, a isti je posjed i reambulirao.²²⁶¹ Bio je svećenik (*sacerdos*).

64. **Pavao**, korski svećenik Zagrebačkog kaptola. 1384.

Bio je kaptolski izaslanik koji je 1384. istražio nasilja, odnosno nasilna zauzeća posjeda Orešje, ispitavši sve plemenite, neplemenite i ljude drugih statusa. Nakon toga je javio da su plemići koji su bili okrivljeni za nasilno zaposjedanje posjeda doista i krivi.²²⁶²

65. **Pavao Petrov**, prebendar, župnik crkve Sv. Emerika u Zagrebu. 1396.

Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola, zajedno s kanonicima Zagrebačkog kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav

²²⁵⁸ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

²²⁵⁹ CD XV, dok. 288., str. 397.-399.

²²⁶⁰ MHEZ V, dok. 94., str. 106.-107.

²²⁶¹ CD X, dok. 132., str. 188.-189.

²²⁶² CD XVI, dok. 344., str. 456.-457.

je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipušskog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.²²⁶³

Tom se prilikom navodi da je bio prebendar i župnik crkve Sv. Emerika u Zagrebu.

66. **Petar**, prebendar. 1332.

Svećenik (*sacerdos*) i prebendar Petar je na ime papinske desetine uplatio pola marke (*Item Petrus sacerdos et prebeudarius solvit mediam marcam.*) 1332., a zatim i 1335. godine.²²⁶⁴

67. **Petar**, župnik crkve Sv. Nikole u Koprivnici. 1341.-1355.

Bio je izaslanik Zagrebačkog kaptola 1341. prilikom obavljanja reambulacije posjeda Klokočevca, Pleterne i Mikete luke.²²⁶⁵ 1355. zastupao je grad Koprivnicu – na njegovu molbu Zagrebački kaptol je prepisao ispravu pok. hercega Stjepana kojim su 1353. podijeljene slobode Koprivnici.²²⁶⁶

68. **Petar**, prebendar. 1361.

Petar je 1361. bio kaptolski izaslanik koji je svjedočio protestu zbog gradnje mlina na području Rasinje.²²⁶⁷ Bio je svećenik (*sacerdos*).

69. **Petar**, kaptolski izaslanik. 1391. (1397.)

U ispravi iz 1397. koju je izdao Ivan Antimov, podban i župan Križevačke županije, a kojom se Pavlu Andrijinom potvrđuje pravo vlasništva na posjede Hutenovac, Strezu i Plavnicu, spominje se i *sacerdos* Petar. Isprava podbana Ivana donosi i čitavu povijest sukoba oko navedenih posjeda, pa u njoj nalazimo i podatke o tome da je Petar bio kaptolski izaslanik koji je imao zadaću istražiti spor oko tamošnjih vlasničkih prava. Svećenik Petar je ovakvu dužnost, sudeći po podbanovoj ispravi, vršio 1391. kada je i započeo spor oko posjeda.²²⁶⁸

70. **Petar Hungarus**, prebendar. oko 1354.

²²⁶³ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

²²⁶⁴ CD X, dok. 34., str. 43.-57.

²²⁶⁵ CD X, dok. 446., str. 629.-631.

²²⁶⁶ CD XII, dok. 221., str. 292.

²²⁶⁷ CD XIII, dok. 129., str. 192.

²²⁶⁸ CD XVIII, dok. 191., str. 290.-296.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali mise u čast Bl. Dj. Marije. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on mise u slavu Bogorodice držao 1354. ili oko te godine.²²⁶⁹

71. **Petar Martinov**, prebendar. 1396.

Spominje se 1396. kao zastupnik kaptola zajedno s kanonicima Zagrebačkog kaptola u sporu s prepozitom Zagrebačkog kaptola Ladislavom, oko vlasništva nad posjedom Blaguša. Čitav je spor završio pred Ivanom de Senisom, generalnim vikarom biskupa Ivana Šipušskog, koji je dosudio posjed kaptolu, a navedenom Ladislavu odredio vječnu šutnju glede toga spora.²²⁷⁰ Tom se prilikom navodi da je bio prebendar Zagrebačkog kaptola.

72. **Petar sin Nikole sina Mihovila iz Ravena**, dekan *in temporalibus* zagrebačkog biskupa Ivana. 1392.

Sudjelovao je u sporu između Zagrebačkog kaptola i zagrebačkog biskupa Ivana oko raznih desetina 1392. godine. Javlja se kao temporalni vikar biskupa prilikom donošenja presude arbitra čazmanskog prepozita Matije u korist kaptola.²²⁷¹ Petar sin Nikole se ne navodi kao kanonik, nego kao dekan u svjetovnim stvarima zagrebačkog biskupa, što možda ukazuje na to da je bio upravitelj biskupovih zemljišnih dobara. Porijeklom je bio iz Ravena u Križevačkoj županiji. Za pretpostaviti je da je bio iz plemićke obitelji.

73. **Stjepan**, prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali prigodničke mise. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on ove mise držao 1354. ili oko te godine. Saznajemo da je bio notar.²²⁷²

74. **Stjepan**, prebendar. 1397.

Svećenik (*sacerdos*) Stjepan je 1397. bio kaptolski izaslanik koji je uveo Martina Držanića iz Sredica u posjed Ivanovac u Križevačkoj županiji.²²⁷³

75. **Stjepan Anin**, prebendar. oko 1354.

²²⁶⁹ MHEZ II, str. 37.

²²⁷⁰ MHEZ V, dok. 22., str. 27.-31.

²²⁷¹ CD XVII, dok. 316., str. 425.-430.

²²⁷² MHEZ II, str. 37.

²²⁷³ CD XVIII, dok. 145., str. 219.-220.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali mise u čast Bl. Dj. Marije. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on mise u slavu Bogorodice držao 1354. ili oko te godine.²²⁷⁴

76. Stjepan iz Čazme, prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali mise za pokojnike. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on ove mise držao 1354. ili oko te godine.²²⁷⁵

77. Stjepan Virgilijev, prebendar. 1399.

Bio je izaslanik koji je zajedno s banskim izaslanikom otišao na posjed Podradec 1399. i ustanovio da su se plemići iz roda Vrhovine protivili tome da Stjepan Dujmov Blagajski uživa navedeni posjed.²²⁷⁶

78. Šimun, prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali mise za pokojnike. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on ove mise držao 1354. ili oko te godine.²²⁷⁷ Navodi se da je bio *sacerdos*.

79. Toma iz Požege, prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali mise za pokojnike. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on ove mise držao 1354. ili oko te godine.²²⁷⁸

80. Valentin, prebendar. oko 1354.

U Statutima Zagrebačkog kaptola navodi se kao prebendar pripadnik razreda prebendara koji su držali mise za pokojnike. Po svemu sudeći popis je iz druge redakcije Statuta, pa je dakle on ove mise držao 1354. ili oko te godine.²²⁷⁹ Navodi se da je bio *sacerdos*.

²²⁷⁴ MHEZ II, str. 37.

²²⁷⁵ MHEZ II, str. 37.

²²⁷⁶ Spominje se 1399. u jednoj od 6 isprava kojima je Stjepan Dujmov Blagajski banu Slavonije, Dalmacije i Hrvatske Nikoli Gorjanskom dokazivao svoje vlasništvo nad zemljom na području sela Podradec. CD XVIII, dok. 344., str. 492.-496.

²²⁷⁷ MHEZ II, str. 37.

²²⁷⁸ MHEZ II, str. 37.

²²⁷⁹ MHEZ II, str. 37.

Životopis autora

Marko Jerković rođen je 28. listopada 1983. u Našicama, gdje je 1998. završio osnovnu školu, a 2002. opću gimnaziju. Od 2002.-2007. studirao je jednopredmetni studij povijesti na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, kojega je završio obranivši diplomski rad na temu *Plemstvo Križevačke županije i njegovi posjedi u 14. stoljeću*. Od ožujka 2007. pohađa Poslijediplomski doktorski studij povijesti na Hrvatskim studijima, u sklopu kojega je do 2010. prikupio sve potrebne bodove. Od 1. ožujka 2008. zaposlen je na Hrvatskim studijima kao asistent-znanstveni novak na projektu *Književnojezični latinizam u franjevačkoj baštini* (voditelj projekta: prof. dr. sc. Pavao Knezović), na kojemu sudjeluje u svim znanstvenim aktivnostima. Bio je član organizacijskog odbora znanstvenih skupova o hrvatskim franjevcima pod nazivom «Tihi pregaoci» (skupovi o Rafaelu Levakoviću, Ivanu Ančiću Dumljaninu te Mati Zoričiću i prosvjetiteljstvu u redovničkim zajednicama tijekom 18. stoljeća). U sklopu Odjela za povijest Hrvatskih studija održava nastavu na preddiplomskom i diplomskom studiju, a na Studiju kroatologije održava nastavu na preddiplomskoj razini. U zimskom semestru akademske godine 2008./2009. bio je upisan na Doctoral Support Program na Srednjoeuropskom sveučilištu u Budimpešti – Srednjovjekovni odjel (Central European University – Medieval Department). Član je međunarodne udruge «Episcopus – Society for the Study of Episcopal Power and Culture in the Middle Ages». Redovito sudjeluje na znanstvenim skupovima, konferencijama i okruglim stolovima na kojima izlaže o temama vezanima uz crkvenu povijest.

Bibliografija

Članci

- Uprava Zagrebačkog kaptola nad sisačkim vlastelinstvom od 1215. godine do sredine 14. stoljeća, u: *Zbornik radova sa znanstvenog skupa "Antiquam fidem"* (u tisku)
- Tko su bili prokuratorzi zagrebačkih biskupa u Apostolskoj komori XIV. stoljeća?, u: *Bertošin zbornik* (u tisku)
- Vjerske prilike na zapadnom obodu Osmanskoga carstva za života Ivana Ančića, u: *Zbornik o Ivanu Ančiću Dumljaninu*, Zagreb, 2011., str. 9.-30. (u koautorstvu s Rudolfom Barišićem)
- Iz Levakovićeve ostavštine: popis svećenstva Zagrebačke biskupije, u: *Zbornik o Rafaelu Levakoviću*, Zagreb, 2010., str. 275.-288.

- Plemstvo Križevačke županije u srednjem vijeku – uvod u problematiku i historiografski pregled, *Povijesni prilozi* 34. (2008.), str. 45.-69.
- «Kada prestaje povijest, a počinje pripovijest?» Preporodne misli u Zlatovićevim pripovijetkama, u: *Zbornik o Stjepanu Zlatoviću*, Zagreb, 2008., str. 39.-56.
- Pokršćavanje i kristijanizacija Kumana u Ugarskoj. Prilog proučavanju civilizacijskih dodira u srednjem vijeku, *Lucius* 8.-9. (2006.), str. 173.-182.
- Doživljaj smrti prema zadarskim testamentima iz 14. stoljeća, *Lucius* 6.-7. (2005.), str. 333.-343.
- Poljsko plemstvo u srednjem vijeku – stupanj istraženosti i sličnost problematike s hrvatskom historiografijom, *Lucius* 4.-5. (2004.), str. 11.-20.

Uredničke knjige

- *Izabrane teme iz hrvatske povijesti*, Biblioteka DIES HISTORIAE, knj. 2., Zagreb, 2007. (ostali autori: Suzana Miljan)

Prikazi

- Daniele Farlati, *Trogirski biskupi s dodacima i ispravcima Jacopa Coletija*, prijevod s latinskog Kažimir Lučin, Uvod i bilješke Jadranka Neralić, Biblioteka Knjiga Mediterana, 58, Književni krug, Split, 2010., str. 561. *Historijski zbornik* 63./2. (2010.), str. 621.-623.
- *Obsidio Iadrensis / Opsada Zadra*, u: *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, sv. 54, rukopis Veljka Gortana priredili Branimir Glavičić i Vladimir Vratović u suradnji s Damirom Karbićem, Miroslavom Kurelcem i Zoranom Ladićem, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 2007., str. 348., *Historijski zbornik* 62./2. (2009.), str. 576.-579.
- *Carreiras Eclesiásticas no Occidente Cristão (séc XII-XIV). Ecclesiastical Carrers in Western Christianity (12th-14th c.)*, Centro de estudos de história religiosa Universidade católica Portuguesa, Lisabon 2007., 350 str., *Historijski zbornik* 62./2. (2009.), str. 589.-592. (ostali autori: Suzana Miljan)
- Tamás Fedeles, *A pécsi székeskáptalan személy összetétele a késő középkorban (1354-1526)* [*Kanonici pečujskog stolnog kaptola u kasnom srednjem vijeku (1354.-1526.)*], Pécs Története Alapítvány, Pečuh, 2005., 481 str., *Historijski zbornik* 61./2. (2008.)

- Erik Fügedi, *The Elefánthy – The Hungarian Nobleman and His Kindred*, Central European University, Budimpešta, 1998., *Lucius* 8.-9. (2006.), str. 149.-151.
- Shulamith Shahar, *Childhood in the Middle Ages*, Routledge, London, 1990., 342 str., *Lucius* 8.-9. (2006.), str. 331.-333.
- *Porijeklo podčinjenosti srednjovjekovnih katalonskih seljaka*: Paul Freedman, *The Origins of Peasant Servitude in Medieval Catalonia*, Cambridge University Press, Cambridge-New York-Port Chester-Melbourne-Sidney, 1991., 253 str, 2005., *Lucius* 6.-7., str. 391.-396.

Prijevod (s engleskog)

- Ruth Mazo Karras, *Dijeleći vino, žene i pjesmu: formiranje muškog identiteta na srednjovjekovnim europskim sveučilištima*, *Lucius* 6.-7. (2005.), str. 299.-310. (ostali autori: Suzana Miljan)

Skupovi

- Kukuljevićevi dani u Varaždinskim Toplicama 2011. Književno-znanstveni skup. Varaždinske Toplice 1181.-2011. – Varaždinske Toplice, 18. listopada 2011.

Izlaganje: «Zagrebački kaptol i topličko vlastelinstvo u 12. i 13. stoljeću»

- Međunarodni znanstveni skup – Augustin Kažotić – Zagreb, 14.-16. listopada 2011.

Izlaganje: «Biskup Kažotić i reorganizacija materijalnih dobara biskupije zagrebačke»

- Antiquam fidem: simpozij o Sisačkoj biskupiji – Sisak, 3.-5. prosinca 2010.

Izlaganje: «Uprava Zagrebačkog kaptola nad sisačkim vlastelinstvom u 13.-14. stoljeću»

- 11. znanstveni skup – Tihi pregaoci: Skup o Ivanu Ančiću Dumljaninu (1624.-1685.) – Tomislavgrad, 13.–15. svibnja 2010.

U koautorstvu s Rudolfom Barišićem pripremio je izlaganje na temu: «Vjerske prilike u Bosni Srebrenoj za života Ivana Ančića»

- 1. međunarodna kroatološka konferencija – Zagreb, 1.-3. listopada 2009.

Izlaganje: «Prokurator i svećenstva Zagrebačke biskupije u kasnosrednjovjekovnoj Apostolskoj komori»

- 10. znanstveni skup «Tihi pregaoci»: Skup o Rafaelu Levakoviću – Skradin, 14.-16. svibnja 2009.

Izlaganje: «Levakovićev popis svećenstva: kontekst nastanka, perspektive korištenja i recepcija u historiografiji»

- 8. znanstveni skup «Tihi pregaoci»: Skup o Stjepanu Zlatoviću – Visovac-Šibenik-Skradin, 25.-27. listopada 2007.

Izlaganje: «Kada prestaje povijest, a počinje pripovijest? Povijesne pripovijesti kod Zlatovića»

- Stručno predavanje – Lekenik, 29. svibnja 2009.

Izlaganje: «U osvitu povijesti. Peščenica u popisima župa od 14.-16. stoljeća»

- Okrugli stol povodom 800. obljetnice prvog pisanog spomena Peščenice – Peščenica, 06. svibnja 2011.

Izlaganje: «Crkvene organizacije i Peščenica u srednjem vijeku»